VIII. International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series - Plovdiv / Bulgaria

April 21-22, 2018

University of Agribusiness and Rural Development/Bulgaria
University "St. Kliment Ohridski" Faculty of Economics/Macedonia
IBANESS

PROCEEDINGS

Editors
Prof.Dr. Dimitar Kirilov DIMITROV
Prof.Dr. Dimitar NIKOLOSKI
Prof.Dr. Rasim YILMAZ

International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series

VII. IBANESS Congress Series-Plovdiv / BULGARIA

April 21-22, 2018
Plovdiv, BULGARIA

University of Agribusiness and Rural Development/Bulgaria
University "St. Kliment Ohridski" Faculty of Economics/Macedonia
IBANESS

PROCEEDINGS

Editors
Prof.Dr. Dimitar Kirilov DIMITROV
Prof.Dr. Dimitar NIKOLOSKI
Prof.Dr. Rasim YILMAZ

2018

Cataloging-In-Publication Data

Proceedings of International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series-Plovdiv / Bulgaria, April 21-21, 2018 / Ed. Dimitar Kirilov DIMITROV, Dimitar NIKOLOSKI, Rasim YILMAZ.

ISBN: 978-619-203-225-8

First Printed: April-2018

FOREWORD

International Balkan and Near Eastern Congress Series brings together many distinguished social and behavioral science researchers from all over the world. Participants find opportunities for presenting new research, exchanging information, and discussing current issues.

We are delighted and honored to host the IBANESS Congress Series in Plovdiv / Bulgaria. Presented papers have been selected from submitted papers by the referees. Sincere thanks to those all who have submitted papers.

We hope that through exchange of the presented researches and experiences, the Congress will enhance communication and dissemination of knowledge in Balkan and Near Eastern Countries.

The Organization Committee
April 21-22, 2018

Organization Committee

CO-PRESIDENTS

Prof.Dr. Dimitar Kirilov Dimitrov, University of Agribusiness and Rural Development, Bulgaria

Prof.Dr. Dimitar Nikoloski, University "St. Kliment Ohridski"-Bitola, Macedonia

Prof.Dr. Dimitar Kirilov Dimitrov, University of Agribusiness and Rural Development, Bulgaria

Prof.Dr. Rasim Yılmaz, Namık Kemal University, Turkey

Prof.Dr. Ömer Azabağaoğlu, Namık Kemal University, Turkey

ORGANAZING COMMITTEE

Prof.Dr. Ahmet KUBAŞ, Namık Kemal University, Turkey
Prof.Dr. Mariana IVANOVA, University of Agribusiness and Rural Development
Assoc. Prof.Dr. Tatjana SPASESKA, University "St. Kliment Ohridski"-Bitola, Macedonia
Assoc. Prof.Dr. Olivera Kostoska, University "St. Kliment Ohridski"-Bitola, Macedonia

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof.Dr. Alpay Hekimler, Namık Kemal University, Turkey
Prof.Dr. Annamalia M. Sakkthivel, Sur University College, Oman
Prof.Dr. Cem SAATÇİOĞLU, Istanbul University, Turkey
Prof.Dr. Dimitar Kirilov Dimitrov, University of Agribusiness and Rural Development, Bulgaria
Prof.Dr. Fatmir Memaj, University of Tirana, Albania
Prof.Dr. Gerhard Ring, TU Bergakademie Freiberg, Germany
Prof.Dr. Günther Löschnigg, University of Graz, Austria
Prof.Dr. Herbert Reginbogin, Touro College, USA
Prof.Dr. Kemal Yıldırım, Anadolu University, Turkey
Prof.Dr. Ksenija Dumičić, University of Zagreb, Croatia
Prof.Dr. Letlhokwa George MPEDI, University of Johannesburg, South Africa
Prof.Dr. Mancheski Gjorgji, University "St. Kliment Ohridski"-Bitola, Macedonia
Prof.Dr. Martha Starr, American University Washington D.C., USA
Prof.Dr. Mariana Ivanova, University of Agribusiness and Rural Development
Prof.Dr. Mi Jung Park, Freie Universitat Berlin, Germany
Prof.Dr. Nadka Kostadinova, Trakia University, Bulgaria
Prof.Dr. Otto Kaufmann, Max Planck Institut München, Germany
Prof. Dr. Patricia Georgieva, University of Agribusiness and Rural Development
Prof. Dr. Safet Kozarević, University of Tuzla, Bosnia and Herzegovina
Prof. Dr. Shushma Patel, London South Bank University, UK
Prof. Dr. Slavica Rocheska, University "St. Kliment Ohridski"-Bitola, Macedonia
Prof. Dr. Srdjan Redzepagić, University of Nice – Sophia Antipolis, France
Prof.Dr. Thomas Paul, University of South Pacific
Prof.Dr. Todor RADEV, International University College, Bulgaria
Prof.Dr. Todorka Atanassova-Kalaydzieva, Trakia University, Bulgaria
Prof.Dr. Zoran Ćirić, University of Novi Sad, Serbia
Prof.Dr. Zlatka Grigorova, University of Agribusiness and Rural Development

REFEREES

Prof.Dr. Ahmet AĞCA, Dumlupınar University, Turkey
Prof.Dr. Annamalia M. SAKKTHIVEL, Sur University College
Prof.Dr. Dilek ALTAŞ, Marmara Univesity, Turkey
Prof.Dr. Günther LOSCHNIGG, University of Graz
Prof.Dr. İbrahim BAKIRTAŞ, Aksaray University, Turkey
Prof.Dr. Kemal YILDIRIM, Anadolu University, Turkey
Prof.Dr. Mariana IVANOVA, University of Agribusiness and Rural Development
Prof.Dr. Nurcan METİN, Trakya University
Prof.Dr. Nadka KOSTADINOVA, Trakia University, Bulgaria
Prof. Dr. Slavica ROCHESKA, University "St. Kliment Ohridski"-Bitola, Macedonia

SESSION CHAIRS

Prof.Dr. Ömer AZABAĞAOĞLU
Asst. Prof.Dr. Demirali Yaşar ERGİN
Assoc.Prof.Dr. E. Recep ERBAY
Prof.Dr. Cüneyt KOYUNCU
Prof.Dr. Hikmet ASUTAY
Asst. Prof.Dr. Ümit Muhammet KOÇYİĞİT
Assoc.Prof.Dr. Ozan HOVARDAOĞLU
Asst.Prof.Dr. Hüseyin MERT
Asst.Prof.Dr. H. Burçin HENDEN ŞOLT
Asst. Prof.Dr. Muzaffer ÖZSOY
Prof.Dr. Agah Sinan ÜNSAR
Asst. Prof.Dr. Günay KURTULDU
Prof.Dr. Emine AHMETOĞLU
Asst. Prof.Dr. Volkan ÖZBEK
Assoc.Prof.Dr. Jülide Yalçınkaya KOYUNCU
Prof.Dr. Levent GÖKDEMİR
Prof.Dr. Konstantin Stoichev TSVETKOV
Asst.Prof.Dr. Nurhan TALEBİ
Prof.Dr. Nevin DEMİRBAŞ
Prof.Dr. Ahmet KUBAŞ
Prof.Dr. Dilek ALTAŞ
Ass. Prof.Dr. Harun HURMA
Assoc.Prof.Dr. Celile Ö. DÖLEKOĞLU
Asst. Prof.Dr. Menda STOYANOVA
Assoc. Prof.Dr. Pavlina Petkova DIMITROVA

LIST of PARTICIPANTS

Name and Surname	Nationality	Name and Surname	Nationality
A. Sema GÜN	Turkey	İbrahim Hakkı ACAR	Turkey
Adil OĞUZHAN	Turkey	İbrahim SÜYEN	Turkey
Agah Sinan ÜNSAR	Turkey	İbrahim Yaşar GÖK	Turkey
Ahmet AKTUNA	Turkey	İhsan GÜLAY	Turkey
Ahmet KUBAŞ	Turkey	İlhan ÇAM	Turkey
Alesia BANUSHAJ	Albania	İlke BAŞARANGİL	Turkey
Ali GÜREL	Turkey	İlkem AYDIN	Turkey
Ali Kemal ÇAKIR	Turkey	İlknur KUMKALE	Turkey
Aneta RISTESKA	Macedonia	İlter BEKAR	Turkey
Arsim VELIU	Kosovo	İlyas SÖNMEZ	Turkey
Aseda BANUSHAJ	Albania	İpek KARABACAK	Turkey
Aykut TAVŞANCI	Turkey	Jülide YALÇINKAYA KOYUNCU	Turkey
Aylin ALTINAY CİNGÖZ	Turkey	Konstantin Stoichev TSVETKOV	Bulgaria
Aysun ATAGAN ÇETİN	Turkey	Krasimir LEVKOV	Bulgaria
Ayşe PAMUKÇU	Turkey	Liridon VELIU	Kosovo
Ayşegül YILDIRIM KUTBAY	Turkey	Levent GÖKDEMİR	Turkey
Ayşegül Zeynep ERGİN	Turkey	M. Ensar YEŞİLYURT	Turkey
Aytaç GÜT	Turkey	M. Oğuzhan İLBAN	Turkey
Belis ŞAHİN	Turkey	M. Selami AKIN	Turkey
Bilge Hakan AGUN	Turkey	Manolya AŞIK-ÖZTÜRK	Turkey
Billur ENGİN BALIN	Turkey	Mehmet YAVUZ	Turkey
Celile Ö. DÖLEKOĞLU	Turkey	Meltem KANTAROĞLU	Turkey
Coşkun DOĞAN	Turkey	Menda STAYONOVA	Bulgaria
Cüneyt KOYUNCU	Turkey	Mimoza MANXHARI	Albania
Çağdaş İNAN	Turkey	Mirko SAVIĆ	Serbia
Demirali Yaşar ERGİN	Turkey	Muharrem BAKKAL	Turkey
Deniz ORUÇ	Turkey	Mustafa HATİPLER	Turkey
Derya DİNÇER	Turkey	Mustafa ÜNVER	Turkey
Didem ÖZÇELİK	Turkey	Muzaffer ÖZSOY	Turkey
Dilek ALTAŞ	Turkey	Müge YILDIZ	Turkey
Dimitar Stoyanov VERGIEV	Bulgaria	Müjgan DENİZ	Turkey
Dragica ODZAKLIESKA	Macedonia	Nalan NİŞİKLİ	Turkey
Duygu ARKAN	Turkey	Nevin DEMİRBAŞ	Turkey
Duygu TULGAR	Turkey	Nikola DIMESKI	Macedonia
Ebru ÖZEN BEKAR	Turkey	Nihan DEMİRKOL	Turkey
Ekaterina ARABSKA	Bulgaria	Nurhan TALEBİ	Turkey
Emine AHMETOĞLU	Turkey	Nursel TÜRKSOY	Turkey
Emine TOK	Turkey	Ognyana STOICHKOVA	Bulgaria
Emre AYKOÇ	Turkey	Oktay ÇETİN	Turkey
Erdal YAŞLICA	Turkey	Olgun Irmak ÇETİN	Turkey

Ertuğrul ÇAM	Turkey	Onur CEYLAN	Turkey
Ertuğrul Recep ERBAY	Turkey	Osman İNAN	Turkey
Esra KÜTÜKLÜ	Turkey	Ozan HOVARDAOGLU	Turkey
Ezgi AKŞİN YAVUZ	Turkey	Ömer AZABAĞAOĞLU	Turkey
F. Handan GİRAY	Turkey	Özgür ALTINEL	Turkey
Fanka RISTESKA	Macedonia	Pavlina Petkova DIMITROVA	Bulgaria
Faruk DAYI	Turkey	Polat TOKMAK	Turkey
Fatih ÇAVDAR	Turkey	Ralyo RALEV	Bulgaria
Fatih GÜRSES	Turkey	Rasim YILMAZ	Turkey
Fatih KOÇ	Turkey	Raşit GÜLTEKİN	Turkey
Fatih Volkan AYYILDIZ	Turkey	Recep ALPHAN	Turkey
Fatma Özge ÜNSAL	Turkey	Reşat Can AKKAY	Turkey
Feyza ÇAĞLA ORAN	Turkey	Rumen MARINOV	Bulgaria
Filiz YEŞİLYURT	Turkey	Sabriye ÇELİK UĞUZ	Turkey
Fulya ATAK	Turkey	Seda CALISIR-HOVARDAOGLU	Turkey
Fulya ÖNER ARMAĞAN	Turkey	Sema KONYALI	Turkey
Gamze ÇATAK	Turkey	Sevdalina DIMITROVA	Bulgaria
Gamze YILDIZ ERDURAN	Turkey	Sevi BALOĞLU	Turkey
Georgi Borisov PENCHEV	Bulgaria	Sevinç SAKARYA MADEN	Turkey
Gökhan ÖZER	Turkey	Seyfi AKTOPRAK	Turkey
Güller ŞAHİN	Turkey	Stoyko STOYKOV	Bulgaria
Gülnur ETİ İÇLİ	Turkey	Stojanka DAKIĆ	Serbia
Günay KURTULDU	Turkey	Suzan ERGÜN	Turkey
H. Burçin HENDEN ŞOLT	Turkey	Süreyya BAKKAL	Turkey
H. Dilara MUMCU AKAN	Turkey	ŞAFAK GÜNDÜZ	Turkey
Halil FİDAN	Turkey	Tatjana SPASESKA	Macedonia
Halis AYHAN	Turkey	Tolga ULUSOY	Turkey
Haluk KAYICI	Turkey	Tuğçe ISAYEV	Turkey
Harun HURMA	Turkey	Tuğçe KIZILTUĞ	Turkey
Hikmet ASUTAY	Turkey	Ümit ALNIAÇIK	Turkey
Hüseyin MERT	Turkey	Ümit Muhammet KOÇYİĞİT	Turkey
Hüseyin Safa ÜNAL	Turkey	Volkan ÖZBEK	Turkey
Igor ZDRAVKOSKI	Macedonia	Volkan TATAR	Turkey
Işıl ALTAY	Turkey	Yasemin ÇABUK	Turkey
Ivelina Nedkova SPASOVA	Bulgaria	Yusuf ESMER	Turkey
İ. Hakkı İNAN	Turkey	Yücel Atila ŞEHİRLİ	Turkey

Program

10:00 – 10:45	Opening Ceremony	Hall 1	Prof.Dr. Rasim YILMAZ, IBANESS Prof.Dr. Nikola DIMESKI, University St. Kliment Ohridski-Bitola, Macedonia Prof.Dr. Eng. Dimitar Kirilov DIMITROV, Rector, University of Agribusiness and Rural Development
	Opening Presentation		Prof.Dr. İ. Hakkı İNAN, Tekirdağ Namık Kemal University
10:45 – 11:00	Coffee Break		
11:00 – 12:00	Parallel Session I	Hall 1 Chair Person: Prof.Dr. Ömer AZABAĞAOĞLU	
		Ömer AZABAĞAOĞLU Osman İNAN	The Development of Retailing in Turkey and Future Outlook of Food Retailing
		İ. Hakkı İNAN Çağdaş İNAN	The Role of Agricultural Cooperatives in Rural Development
		Nikola DIMESKI	Teaching and Learning Business English as a Core Competency – A Strategy for Enhancing the Skills of the Business and Economics University Students
		Igor ZDRAVKOSKI	System of Responsible Accounting and Methods for Distribution of Costs
		Ekaterina ARABSKA	Business Communications in Modern Organizations - Trends and Challenges
11:00 – 12:00	Parallel Session I	Hall 2 Chair Person: Asst. Prof.Dr. Demirali Yaşar ERGİN	
		Fulya ÖNER ARMAĞAN	Okul Dışı Öğrenme Etkinliklerinin Öğretmen Adayları Üzerine Etkisi: Hayvanat Bahçesi Örneği
		Fulya ÖNER ARMAĞAN Polat TOKMAK	Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Nükleer Enerjiye İlişkin Görüşleri
		Yücel Atila ŞEHIRLI	Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Devrim Kavramına İlişkin Metaforik Algıları

		Demirali Yaşar ERGİN Mehmet YAVUZ	Özel Eğitimde Çalışan Öğretmenlerin Gezi-Gözlem Yöntemi Becerilerini Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi
		Demirali Yaşar ERGİN	Özel Gereksinimli Birey Aile İçi Sorunlar Ölçeğinin Geliştirilmesi
		Demirali Yaşar ERGİN	Özel Gereksinimli Birey Sosyal Sorunlar Ölçeğinin Geliştirilmesi
		Demirali Yaşar ERGİN Ayşegül Zeynep ERGIN Nihan DEMIRKOL	Öğretmen Adaylarının Genel Zaman Yönetimi Becerilerinin Değerlendirilmesi
11:00 – 12:00	Parallel Session I	Hall 3 Chair Person: Assoc.Prof.Dr. E. Recep ERBAY	
		Seyfi AKTOPRAK	Türkiye'de 1980-2001 Yılları Arasında Enflasyon Durumunun İncelenmesi
		Seyfi AKTOPRAK	Türkiye'de Liberalleşme
		E. Recep ERBAY Duygu TULGAR	Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Sorunlar ve Riskler
		E. Recep ERBAY Duygu ARKAN	Teknoparkların Mevcut Durumu
		Recep ALPHAN Adil OĞUZHAN	Hirschman Modeli Bağlamında İstanbul Kalkınma Ajansı'nın Nüfus ve Gelir Dağılımı Üzerinde Etkisi; İstanbul Ölçeği Örneği
		Ahmet YÜKSEL	Türkiye'deki Serbest Bölgeler
11:00 – 12:00	Parallel Session I	Hall 4 Chair Person: Prof.Dr. Cüneyt KOYUNCU	
		Cüneyt KOYUNCU Hüseyin Safa ÜNAL	The Impact Of Debit And Credit Card Ownership On The Shadow Economy: Cross-Country Evidence
		Hüseyin Safa ÜNAL Cüneyt KOYUNCU	Does Tax Evasion Deteriorate Poverty and Human Development?
		Mustafa ÜNVER	Investments and Exports in Turkey: ARDL Analysis

		Cüneyt KOYUNCU	
		Jülide YALÇINKAYA KOYUNCU İbrahim SÜYEN	Portföy Yatırımları ile Gelir Arasındaki İlişki: Panel Kanıt
		Süreyya BAKKAL Muharrem BAKKAL	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın Bağımsızlığı
		Muharrem BAKKAL Süreyya BAKKAL	Büyük Ortadoğu Projesi
12:00 – 13:00	Parallel Session II	Hall 1 Chair Person: Prof.Dr. Hikmet ASUTAY	
		Coşkun DOĞAN	Çeviri Sürecinde Kaynak Metin ile Erek Metnin İlişkilendirilmesi Açısından Ortak Kültürel Öğelerin Önemi
		Coşkun DOĞAN	Çokkültürlülük Bağlamında Hoşgörü ve Toplumsal Uyum Açısından Çevirinin Rolü
		Hikmet ASUTAY	Almanya'da Çocuk ve Gençlik Yazınbilimi Kavramının Gelişimi
		Hikmet ASUTAY	E. Kästner'in Çocuk Romanında Değerler Eğitimi
		Emine TOK Sevinç SAKARYA MADEN	İngilizceden Sonra İkinci Yabancı Dil Almanca Öğretim Yöntemi Temel Özelliklerinin "Schritt für Schritt Deutsch (A1.1)" Yerel Ders Kitabına Yansımasının İncelenmesi
		Sevinç SAKARYA MADEN	Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Ana Dil, Yabancı Dil, Kültür ve Dil-Kültür İlişkisine Yönelik Algısal Boyutunun İncelenmesi
12:00 – 13:00	Parallel Session II	Hall 2 Chair Person: Asst. Prof.Dr. Ümit Muhammet KOÇYİĞİT	
		Ebru ÖZEN BEKAR Deniz ORUÇ İlter BEKAR	Türkiye'de Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet
		Ümit Muhammet KOÇYİĞİT	Tıbbı Labaratuar Teknikeri Ve Tekniker Adaylarının

			"Hormonlar Ve Hormon Testleri" Konusundaki Bilişsel Yapıları (Sivas Örneği)
		Deniz ORUÇ Ebru BEKAR İlter BEKAR	Türkiye'de İnsan Sağlığı Hizmetlerinde Çalışan Personelin İş Kazası ve Meslek Hastalıkları İstatistiklerinin Değerlendirilmesi (2014-2016)
		Hüseyin MERT Didem ÖZÇELIK	Üretim İşletmelerinde Maliyet Muhasebesi Akışı ve İnşaat Sektöründe Bir Uygulama
		Deniz ORUÇ Ebru ÖZEN BEKAR İlter BEKAR	Tekstil İş Kolunda Çalışanlarda İş Doyumu ve Etkileyen Faktörler
		Yasemin ÇABUK S. Ahmet MENTEŞ	Hastanelerde Stok Yönetimi
12:00 – 13:00	Parallel Session II	Hall 3 Chair Person: Assoc.Prof.Dr. Ozan HOVARDAOĞLU	
		Ozan HOVARDAOGLU Seda CALISIR-HOVARDAOGLU	Poverty Trap or Survival: Urban to Rural Migration and the New Rural Poor in Turkey – Key Evidence from the Province of Kayseri
		Seda CALISIR-HOVARDAOGLU Ozan HOVARDAOGLU	Rivers and Riverside Rural Settlements as Rural Landscape and Heritage: Relations between Zamantı River, Rural Settlements and Communities
		Çağdaş İNAN Harun HURMA	The Impact of Organic Agriculture on Rural Tourism
		Tatjana SPASESKA Aneta RISTESKA Dragica ODZAKLIESKA Fanka RISTESKA	Profitability Analysis of the Banking Sector in Republic of Macedonia
		Dimitar Stoyanov VERGIEV	Relations of the State Budget with Other Units of the Budget System
12:00 – 13:00	Parallel Session II	Hall 4 Chair Person: Asst.Prof.Dr. Hüseyin MERT	
		Hüseyin MERT	Hizmet İşletmelerinde Maliyet Muhasebesi Akışı ve

			Eğitim işletmelerinde Bir Uygulama
		Tolga ULUSOY İbrahim Yaşar GÖK Faruk DAYI	Borsa İstanbul'da İşlem Gören Spor İşletmelerinin Sponsorluk Anlaşmalarının Getiri Üzerine Etkisinin Araştırılması
		Tolga ULUSOY Yusuf ESMER Faruk DAYI	Spor İşletmelerinde Nakit Yönetimi: BİST'de Bir Uygulama
		Ali Kemal ÇAKIR	Türkiye'de Karbon Piyasası ve Maliyetler Üzerine Etkisi
		Sema KONYALI Osman İNAN	Türkiye'de Kırmızı Et Sektörü ve Hayvancılık Politikaları
13:00 – 13:30	Lunch Break		
13:30 – 14:30	Parallel Session III	Hall 1 Chair Person: Asst.Prof.Dr. H. Burçin HENDEN ŞOLT	
		Halis AYHAN	Önleyici Meşru Savunma ve Türkiye
		Tuğçe ISAYEV	Ermenistan'ın Dağlık Karabağ Savaşı'ndaki İnsancıl Hukuk Kuralları İhlallerinden Doğan Uluslararası Sorumluluğu
		H. Burçin HENDEN ŞOLT	Kentsel Mutluluğun Anahtarı Yerel Yönetimler
		Fatih GÜRSES	Kurum Kültürü Bağlamında E-Devlet: Yerel Yönetimler Üzerine Bir Araştırma
		Ertuğrul ÇAM	Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet Fabrikaları (1877-1879) Beşiktaş Süt Fabrikası Örneği
		Özgür ALTINEL Nursel TÜRKSOY	Turizm Çeşitlendirmesi Bakımından Spor Turizminin Yeri ve Önemi
		Nursel TÜRKSOY Özgür ALTINEL	Sosyo-Ekonomik Etkileri Açısından Kongre Turizmi
13:30 – 14:30	Parallel Session III	Hall 2 Chair Person: Asst. Prof.Dr. Muzaffer ÖZSOY	
		Muzaffer ÖZSOY	Türkiye'de İşsizliğin Yapısallaşma Sorunu ve OECD Ülkeleri Karşısındaki Görünümü

		Raşit GÜLTEKİN Bilge Hakan AGUN	Türkiye'de Genel Bütçe Geliri Olarak Gümrük Vergilerinin Gelişimi (2000-2017)
		Raşit GÜLTEKİN Aykut TAVŞANCI	Avrupa Birliği'nde Bir Öz Kaynak Geliri Olarak Gümrük Vergilerinin Gelişimi (2008-2016)
		Bilge Hakan AGUN Aykut TAVŞANCI	Türkiye'de Belediyelerde Fonksiyonel Sınıflandırma Bağlamında Bütçe Harcamalarının Gelişimi (2006-2016)
		Aykut TAVŞANCI Bilge Hakan AGUN	Türkiye'de Belediyelerin Gelir Yapısının Değerlendirilmesi (2006-2016)
13:30 – 14:30	Parallel Session III	Hall 3 Chair Person: Prof.Dr. Agah Sinan ÜNSAR	
		Emre AYKOÇ	Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Etkili Olan Faktörlere İlişkin Genel Bir Değerlendirme
		Fatih ÇAVDAR	Vergi Denetimi: Türk ve Amerikan Uygulamasının Değerlendirilmesi
		Agah Sinan ÜNSAR Feyza ÇAĞLA ORAN	Presenteeismin İşe Bağlılık Açısından İncelenmesi: Öğretmenler Üzerine Bir Araştırma
		Agah Sinan ÜNSAR Derya DİNÇER	Örgütsel Sinizm ve Sinizmi Önlemeye Yönelik Bir Model Önerisi
13:30 – 14:30	Parallel Session III	Hall 4 Chair Person: Asst. Prof.Dr. Günay KURTULDU	
		Reşat Can AKKAY	Orta Gelir Tuzağı ve Devletin Rolü: Türkiye Örneği
		Gamze YILDIZ ERDURAN Haluk KAYICI	Edirne Mektuplarının Metin Madenciliği Analizi
		Gülnur ETİ İÇLİ Günay KURTULDU İlkem AYDIN	Social Media Advertisements: The Interactions of Consumers' Attitudes, Behaviours and Purchase Intentions
		Volkan TATAR	Turkish Foreign Policy and the Balkans after the Expansion of the European Union in 2004
14:30 – 15:30	Parallel Session IV	Hall 1	

		Chair Person: Prof.Dr. Emine AHMETOĞLU	
		İlyas SÖNMEZ Emine AHMETOĞLU Ezgi AKŞIN YAVUZ	Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Aile Kavramına İlişkin Metaforik Algıları
		Emine AHMETOĞLU Ezgi AKŞİN YAVUZ	Pedagojik Formasyon Eğitimi: Beklentiler ve Kariyer Geleceği
		Fatma Özge ÜNSAL Ezgi AKŞİN YAVUZ Emine AHMETOĞLU	Okul Öncesi Eğitimde "Erkek" Öğretmen Olmak
		Ezgi AKŞİN YAVUZ Emine AHMETOĞLU	Benzetişimlerle Bilim ve Teknoloji
14:30 – 15:30	Parallel Session IV	Hall 2 Chair Person: Asst. Prof.Dr. Volkan ÖZBEK	
		Gökhan ÖZER İlhan ÇAM Ayşegül YILDIRIM KUTBAY	Türkiye'deki Halka Açık Firmalar Yatırımlarını Nasıl Finanse Ederler?
		Sabriye ÇELİK UĞUZ Volkan ÖZBEK M. Oğuzhan İLBAN	Dünyada ve Türkiye'de Bisiklet Turizmi Uygulamaları Burhaniye Bisiklet Festivali Örneği
		Volkan ÖZBEK Ayşegül YILDIRIM KUTBAY Gamze ÇATAK	Diziler Toplum Yapısını Nasıl Etkiler? Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Ön Araştırma
		Fatih KOÇ Ümit ALNIAÇIK Oktay ÇETİN	Reklamlarda Kullanılan Cinselliğin Düzeyinin Reklama Yönelik Tutum, Etik Değerlendirme ve Kurumsal İtibar Açısından Değerlendirilmesi
14:30 – 15:30	Parallel Session IV	Hall 3 Chair Person: Assoc.Prof.Dr. Jülide Yalçınkaya KOYUNCU	
		Cüneyt KOYUNCU Mustafa ÜNVER	Is There a Long-term Relationship Between Imports and Economic Growth?: The Case of Turkey
		Hüseyin Safa ÜNAL	The Role Of Legal System And Protection Of Property

		Cüneyt KOYUNCU	Rights On Tax Evasion
		Cüneyt KOYUNCU Hüseyin Safa ÜNAL	Do The Legal System And Property Rights Of Host Countries Affect Capital Flight From Turkey?: Panel Study
		Jülide YALÇINKAYA KOYUNCU İbrahim SÜYEN	Portföy Yatırımlarının Özel Sektör Yatırımları Üzerindeki Etkisi: Panel Analiz
14:30 – 15:30	Parallel Session IV	Hall 4 Chair Person: Prof.Dr. Levent GÖKDEMİR	
		Aysun ATAGAN ÇETİN Ayşe PAMUKÇU	İç Denetçilere ait Demografik ve Sosyo-Ekonomik Faktörlerin İşletmelerde Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Risk Odaklı İç Denetime Etkisi
		Olgun Irmak ÇETIN İlknur KUMKALE	Tekstil Sektöründe İşgörenlere Ait Demografik ve Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Kişilik Özellikleri, Örgütsel İntikam Niyeti, Örgüt İklimi ve Bağlamsal Performans Üzerine Etkisi
		Suzan ERGÜN Levent GÖKDEMİR	Türkiye'de Cari İşlemler Açığı ile Büyüme Modeli
		Mahmut GÜLER Seyhan BİLİR GÜLER Yasemin KOLDERE AKIN	Edirne Kent Merkezi'nde Siyasete Katılımın Eksik Yönleri
15:30 – 16:30	Parallel Session V	Hall 1 Chair Person: Prof.Dr. Konstantin Stoichev TSVETKOV	
		Müjgan DENİZ	Bilateral Commercial Relationship between Turkey and Bulgaria in the Context of Tourism Sector and its Potential Acquisitions
		İlke BAŞARANGİL Nalan NİŞİKLİ	Service Quality Determinants in Highway Travel Services: A Research on Y-Generation
		Harun HURMA Çağdaş İNAN Eylem GÜREL	A Tool for Protected Area's Sustainability: Visitors Impact Management System (VIM)
		Aytül ÇOLAK	Women Labour Participation and Welfare State

		Krasimir LEVKOV	Territorial Disproportions in the Distribution of Tourist Superstructure between the Marketing Tourist Regions in Bulgaria
		Konstantin Stoichev TSVETKOV Georgi Borisov PENCHEV Ivelina Nedkova SPASOVA	Cloud Computing and Challenges in front of Decision Support by the Company's Management
15:30 – 16:30	Parallel Session V	Hall 2 Chair Person: Assoc. Prof.Dr. Pavlina Petkova DIMITROVA	
		Ralyo RALEV	Municipal Plan for Development – the Key to Municipal Budget Management and Investment Promotion in Bulgarian Municipalities
		Pavlina Petkova DIMITROVA	Principles of Disclosure of Non-Financial Information in the Annual Statements by Companies
		Rasim YILMAZ	The Effects of Gold Denominated Bonds and Lease Certificates in Turkey
		Rasim YILMAZ	How Do Countries Make Progress in the Ease of Doing in Business Index: The Case of Turkey
15:30 – 16:30	Parallel Session V	Hall 3 Chair Person: Asst. Prof.Dr. Menda STOYANOVA	
		Menda STOYANOVA	Financing Higher Education Institutions in Bulgaria: Legislative Provisions and Strategic Support
		Ognyana STOICHKOVA	Problems in Higher Education in Bulgaria
		Emine AHMETOĞLU İbrahim Hakkı ACAR Manolya AŞIK-ÖZTÜRK	Family Involvement and Young Children's Peer Interactions
		Manolya AŞIK-ÖZTÜRK Emine AHMETOĞLU İbrahim Hakkı ACAR	The Contributions of Children's Social Competence, Aggression, and Anxiety to Their Play Behaviors with Peers
		Manolya AŞIK-ÖZTÜRK Emine AHMETOĞLU İbrahim Hakkı ACAR	Normal Gelişim Gösteren ve Özel Eğitim Gereksinimi Olan Çocukların Grup Ortamlarındaki Oyun Davranışlarının İncelenmesi

Sunday Sessions

11:00 – 12:00	Parallel Session I	Hall 1 Chair Person: Asst.Prof.Dr. Nurhan TALEBİ	
		İhsan GÜLAY	Yönetimlerde Karar Süreçleri
		Erdal YAŞLICA	Sanal Sınıf Ortamında İngilizce Öğretiminde Kullanılan Etkileşimli Öğretim Materyalinin İngilizce Başarısına ve Tutumuna Etkisi
		Belis ŞAHİN	Yönetim Sistemlerinde Iki Aşamali Akış Kuramı: Etik Liderlik ve Etik Pazarlama
		Nurhan TALEBİ Esra KÜTÜKLÜ Ali GÜREL	Dış Ticarette Konsinye Ihracatın Önemi ve Muhasebeleştirilmesi
11:00 – 12:00	Parallel Session I	Hall 2 Chair Person: Prof.Dr. Nevin DEMİRBAŞ	
		ŞAFAK GÜNDÜZ Işıl ALTAY	Collectivism or Groupthink Syndrome
		Nevin DEMİRBAŞ	Evaluation of Food Waste-Prevention Actions in The World and in Turkey
		Meltem KANTAROĞLU Nevin DEMİRBAŞ	Evaluation of Production Potential of Food Products with Geographical Indication in Turkey
		Billur ENGİN BALIN	Revisiting Valuation of Air Pollution Using Life Satisfaction Data: A Case Study for Europe
		H. Dilara MUMCU AKAN	The Trade Dynamics of Turkey: Moving Towards EU or MENA?
		Ömer AZABAĞAOĞLU Onur CEYLAN	Examining The Post-Harvest Losses of Fresh Fruit and Vegetables in Retail Level
11:00 – 12:00	Parallel Session I	Hall 3	

		Chair Person: Prof.Dr. Ahmet KUBAŞ	
		M. Ensar YEŞİLYURT Filiz YEŞİLYURT	Dünya Savunma Sanayinde Üretim, Verimlilik, Dış Ticaret ve İstiham İlişkileri
		Filiz YEŞİLYURT M. Ensar YEŞİLYURT	İllere Göre Ortalama Okullaşma Yılı-2016 Sonuçları
		Tuğçe KIZILTUĞ Halil FİDAN	Gaziantep İlinde Coğrafi İşaretli Ürünlerin Değerlendirilmesi
		Ahmet KUBAŞ	Üniversitelerde Teknopark Odaklı Üniversite-Sanayi İşbirliği
		Ahmet KUBAŞ E. Recep ERBAY	İstihdam ve Gelir Yaratmada Girişimci Öğretim Üyesi Modelinin Geliştirilmesi
		Abdulvahap DARENDELİ	İnternet, Görsel-İşitsel ve Basılı Medyanın Hukuki Farklılıklarının Değişen Yönleri
11:00-12:00	Parallel Session I	Hall 4 Chair Person: Asst. Prof.Dr. Menda STOYANOVA	
		Stoyko STOYKOV Sevdalina DIMITROVA Rumen MARINOV	The Development of Educational Capacity of Human Resources in the Field of Security - Main Priority of National Security
		Liridon VELIU Mimoza MANXHARI Arsim VELIU	Managerial Gender Inequality in Small and Medium Sized Enterprises: Evidence from Republic of Kosovo
		Stojanka DAKIĆ Mirko SAVIĆ	Determinants of Wage Difference in Serbia
		Aseda BANUSHAJ Alesia BANUSHAJ	Gender Inequality in Education and Personal Income: Evidence From Albania
13:00 – 14:00	Parallel Session I	Hall 1 Chair Person: Prof.Dr. Dilek ALTAŞ	
		Sevi BALOĞLU M. Selami AKIN	Scientific Knowledge and Induction Problem

		Aytaç GÜT Sevi BALOĞLU	Analyzing Retailer Brands with Multidimensional Scaling Technique
		Halil FİDAN Tuğçe KIZILTUĞ	Among Turkey-Greece Agricultural Trade Analysis
		Aylin ALTINAY CİNGÖZ	Stages of Indian Economy after Independence
13:00 – 14:00	Parallel Session II	Hall 2 Chair Person: Doç.Dr. Jülide Yalçınkaya KOYUNCU	
		Hayriye IŞIK	Türkiye ve AB Ülkelerinde Ücretlerin Vergi Takozu Açısından Değerlendirilmesi
		Hayriye IŞIK	Siyasetin Kamusal Finansmanı
		Hayriye IŞIK	Ekonomi Politikaları İçerisinde Maliye Politikasının Rolü Üzerine Bazı Değerlendirmeler
		Filiz YEŞİLYURT M. Ensar YEŞİLYURT	Sektörlere Göre Verimlilik-Denizli Örneği
		M. Ensar YEŞİLYURT Filiz YEŞİLYURT	Küresel Isınma Konusunda Beklentiler ve Ekonomik Faaliyetler Üzerindeki Etkileri
13:00 – 14:00	Parallel Session II	Hall 3 Chair Person: Assoc.Prof.Dr. Celile Ö. DÖLEKOĞLU	
		Celile Ö. DÖLEKOĞLU F. Handan GİRAY A. Sema GÜN	Tüketimde Küresel Etki ve Batı Tipi Beslenme
		A. Sema GÜN Celile Ö. DÖLEKOĞLU F. Handan GİRAY	Tarımsal Kooperatiflerde İnsan Kaynaklarının Rolü
		Müge YILDIZ	Tekirdağ İlinde Engellilerin Karşılaştıkları Zorlukların Analizi
		Filiz YEŞİLYURT M. Ensar YEŞİLYURT	Cinsiyete Bağlı Gelir Eşitsizliği: İnsani Kalkınma Endeksi Sonuçları
		Selin BAHAR	Afetlerde Lojistik ve Depo Yönetimi; Tekirdağ İli Örneği
13:00 – 14:00	Parallel Session II	Hall 4	

		Chair Person: Ass. Prof.Dr. Harun HURMA	
		Mustafa HATİPLER	Refah Devleti Anlayışında Değişim ve Dönüşüm
		Dilek ALTAŞ	Lojistik Regresyon Analizinde Bootstrap Yönteminin Uygulanması
		Çiğdem ALTUNOK Dilek ALTAŞ Yaşar KÜÇÜKARDALI	Hiyerarşik Lojistik Regresyon Analizi ile Malnütrisyonlu Yaşlılarda Glomerüler Filtrasyon Hızına Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi
		Hasan Selçuk ETI Pınar YÜRÜK KAYAPINAR Neslihan CAVLAK	Organik Gıda: Organik Gıda Alımında Tüketici Motivasyonları
14:30	Closing Ceremony		

CONTENTS

Business Communications in Modern Organizations - Trends and Challenges 1
Territorial Disproportions In The Distribution Of Tourist Superstructure Between The Marketing Tourist Regions In Bulgaria 14
Problems In Higer Education In Bulgaria 25
Presenteeismin İşe Bağlılık Açısından İncelenmesi: Öğretmenler Üzerine Bir Araştırma 40
Türkiyede Karbon Piyasası ve Maliyetler Üzerine Etkisi 47
Türkiye'de Belediyelerin Gelir Yapısının Değerlendirilmesi (2006-2016) 58
Türkiye'de Belediyelerde Fonksiyonel Sınıflandırma Bağlamında Bütçe Harcamalarının Gelişimi (2006-2016) 66
Do The Legal System And Property Rights Of Host Countries Affect Capital Flight From Turkey?: Panel Study 78
The Impact Of Debit And Credit Card Ownership On The Shadow Economy: Cross-Country Evidence 85
Tekstil İş Kolunda Çalışanlarda İş Doyumu Ve Etkileyen Faktörler 90
Türkiye'de Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet 98
Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Etkili Olan Faktörlere İlişkin Genel Bir Değerlendirme 101
Edirne Mektuplarının Metin Madenciliği Analizi 108
Among Turkey-Greece Agricultural Trade Analysis 114
Does Tax Evasion Deteriorate Poverty and Human Development? 128
The Role of Legal System and Protection of Property Rights on Tax Evasion 133
Service Quality Determinants in Highway Travel Services: A Research on Y-Generation 138
Portföy Yatırımları ile Gelir Arasındaki İlişki: Panel Kanıt 149
Portföy Yatırımlarının Özel Sektör Yatırımları Üzerindeki Etkisi: Panel Analiz 156
Refah Devletinde Değişim ve Dönüşüm 161
Dış Ticarette Konsinye İhracatın Önemi Ve Muhasebeleştirilmesi 175
Sosyo-Ekonomik Etkileri Açısından Kongre Turizmi 185
Poverty Trap or Survival: Urban to Rural Migration and the New Rural Poor in Turkey – Key Evidence from the Province of Kayseri 196
Turizm Çeşitlendirmesi Bakımından Türkiye'de Spor Turizminin Yeri Ve Önemi 203
Türkiye'de Genel Bütçe Geliri Olarak Gümrük Vergilerinin Gelişimi (2000-2017) 213
Hirschman Modeli Bağlamında İstanbul Kalkınma Ajansı'nın Nüfus ve Gelir Dağılımı Üzerinde Etkisi; İstanbul Ölçeği Örneği 223
Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Sorunlar ve Riskler 229
Türkiye'de Cari İşlemler Açığı İle Büyüme Modeli 237
Borsa İstanbul'da İşlem Gören Spor Kulüplerinin Sponsorluk Anlaşmalarının Hisse Senedi Getirisi Üzerine Etkisinin Araştırılması 247
Spor İşletmelerinde Nakit Yönetimi: BİST'de Bir Uygulama 259
Tıbbı Labaratuar Teknikeri ve Tekniker Adaylarının "Hormonlar ve Hormon Testleri" Konusundaki Bilişsel Yapıları (Sivas Örneği) 269
Diziler Toplum Yapısını Nasıl Etkiler? Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Ön Araştırma 277
Hastanelerde Stok Yönetimi 289
Relations of The State Budget With Other Units of The Budget System 295
Profitability Analysis of the Banking Sector in Republic of Macedonia 306
The Effects of Gold Denominated Bonds and Lease Certificates in Turkey 313
How Do Countries Make Progress in the Ease of Doing in Business Index: The Case of Turkey 319
Avrupa Birliğinde Bir Öz Kaynak Geliri Olarak Gümrük Vergilerinin Gelişimi (2008-2016) 326
Is There a Long-term Relationship Between Imports and Economic Growth?: The Case of Turkey 337
Investments and Exports in Turkey: ARDL Analysis 343
Financing Higher Education Institutions in Bulgaria: Legislative Provisions and Strategic Support 348
Municipal Plan for Development – the Key to Municipal Budget Management and Investment Promotion in Bulgarian Municipalities 358
Önleyici Meşru Savunma ve Türkiye 369
İnternet, Görsel-İşitsel ve Basılı Medyanın Hukuki Farklılıklarının Değişen Yönleri 379

Stages of Indian Economy after Independence 384
Revisiting Valuation of Air Pollution Using Life Satisfaction Data: A Case Study for Europe 390
The Trade Dynamics of Turkey: Moving Towards EU or MENA? 398
Rivers and Riverside Rural Settlements as Rural Landscape and Heritage: Relations between Zamantı River, Rural Settlements and Communities 404
Some Features In Banking Stress Testing 412
Türkiye'deki Serbest Bölgeler 418
Üretim İşletmelerinde Maliyet Muhasebesi Akışı Ve İnşaat Sektöründe Bir Uygulama 434
Kentsel Mutluluğun Anahtarı Yerel Yönetimler 455
Çeviri Sürecinde Kaynak Metin İle Erek Metnin İlişkilendirilmesi Açısından Ortak Kültürel Öğelerin Önemi 461
Çokkültürlülük Bağlamında Hoşgörü Ve Toplumsal Uyum Açısından Çevirinin Rolü 466
Benzetişimlerle Bilim ve Teknoloji 472
Pedagojik Formasyon Eğitimi: Beklentiler ve Kariyer Geleceği 482
Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Aile Kavramına İlişkin Metaforik Algıları 494
Normal Gelişim Gösteren ve Özel Eğitim İhtiyacı Olan Çocukların Grup Ortamlarındaki Oyun Davranışlarının İncelenmesi 506
Türkiye'de Coğrafi İşaretli Gıda Ürünleri Üretim Potansiyelinin Değerlendirilmesi 514
Dünyada ve Türkiye'de Gıda Israfını Önleme Çalışmalarının Değerlendirilmesi 521
Almanya'da Çocuk ve Gençlik Yazınbilimi Kavramının Gelişimi 527
Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Ana Dil, Yabancı Dil, Kültür ve Kültür-Dil İlişkisine Yönelik Algısal Boyutunun İncelenmesi 534
Öğretmen Adaylarının Genel Zaman Yönetimi Becerilerinin Değerlendirilmesi 552
Özel Eğitimde Çalışan Öğretmenlerin Gezi-Gözlem Yöntemi Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi 562
Hiyerarşik Lojistik Regresyon Analizi ile Malnütrisyonlu Yaşlılarda Glomerüler Filtrasyon Hızına Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi 571
İngilizceden Sonra İkinci Yabancı Dil Almanca Öğretim Yöntemi Temel Özelliklerinin "Schritt für Schritt Deutsch" (A1.1) Yerel Ders Kitabına Yansımasının İncelenmesi 576
Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Devrim Kavramına İlişkin Metaforik Algıları 580
İstihdam ve Gelir Yaratmada Girişimci Öğretim Üyesi Modelinin Geliştirilmesi 591
Üniversitelerde Teknopark Odaklı Üniversite – Sanayi İşbirliği 596
Organik Gıda: Organik Gıda Alımında Tüketici Motivasyonları 600
The Development of Retailing in Turkey and Future Outlook of Food Retailing 609

ABSTRACTS 621
İç Denetçilere Ait Demografik ve Sosyo-Ekonomik Faktörlerin İşletmelerde Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Risk Odaklı İç Denetime Etkisi 622
Yönetim Sistemlerinde İki Aşamalı Akış Kuramı: Etik Liderlik Ve Etik Pazarlama 623
Tüketimde Küresel Etki ve Batı Tipi Beslenme 626
The Impact of Organic Agriculture on Rural Tourism 627
Özel Gereksinimli Birey Aile İçi Sorunlar Ölçeğinin Geliştirilmesi 628
Özel Gereksinimli Birey Sosyal Sorunlar Ölçeğinin Geliştirilmesi 629
Türkiye'de İnsan Sağlığı Hizmetlerinde Çalışan Personelin İş Kazası ve Meslek Hastalıkları İstatistiklerinin Değerlendirilmesi(2014-2016) 630
Lojistik Regresyon Analizinde Bootstrap Yönteminin Uygulanması 631
Family Involvement and Young Children's Peer Interactions 632
Dünya Savunma Sanayinde Üretim, Verimlilik, Dış Ticaret ve İstiham İlişkileri 633
Küresel Isınma Konusunda Beklentiler ve Ekonomik Faaliyetler Üzerindeki Etkileri 634
Sanal Sınıf Ortamında İngilizce Öğretiminde Kullanılan Etkileşimli Öğretim Materyalinin İngilizce Başarısına ve Tutumuna Etkisi 635
Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet Fabrikaları (1877-1879) Beşiktaş Süt Fabrikası Örneği 636
Vergi Denetimi: Türk ve Amerikan Uygulamasının Değerlendirilmesi 637
Kurum Kültürü Bağlamında E-Devlet: Yerel Yönetimler Üzerine Bir Araştırma 638
Reklamlarda Kullanılan Cinselliğin Düzeyinin Reklama Yönelik Tutum, Etik Değerlendirme Ve Kurumsal İtibar Açısından Değerlendirilmesi 639
Okul Öncesi Eğitimde "Erkek" Öğretmen Olmak 640
Cinsiyete Bağlı Gelir Eşitsizliği: İnsani Kalkınma Endeksi Sonuçları 641
Sektörlere Göre Verimlilik-Denizli Örneği 642
İllere Göre Ortalama Okullaşma Yılı-2016 Sonuçları 643
Okul Dışı Öğrenme Etkinliklerinin Öğretmen Adayları Üzerine Etkisi: Hayvanat Bahçesi Örneği 644
Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Nükleer Enerjiye İlişkin Görüşleri 645
Türkiye'deki Halka Açık Firmalar Yatırımlarını Nasıl Finanse Ederler? 646
Social Media Advertisements: The Interactions of Consumers' Attitudes, Behaviours and Purchase Intentions 647
Edirne Kent Merkezi'nde Siyasete Katılımın Eksik Yönleri 648
Ekonomi Politikaları İçerisinde Maliye Politikasının Rolü Üzerine Bazı Değerlendirmeler 649
Siyasetin Kamusal Finansmanı 650
Türkiye ve AB Ülkelerinde Ücretlerin Vergi Takozu Açısından Değerlendirilmesi 651
E. Kästner'in Çocuk Romanında Değerler Eğitimi 652
Hizmet İşletmelerinde Maliyet Muhasebesi Akışı ve Eğitim işletmelerinde Bir Uygulama 653
The Role of Agricultural Cooperatives in Rural Development 654
System Of Responsible Accounting And Methods For Distribution Of Costs 655
Yönetimlerde Karar Süreçleri 656
Territorial Disproportions In The Distribution Of Tourist Superstructure Between The Marketing Tourist Regions In Bulgaria 657
Büyük Ortadoğu Projesi 658
Türkiye'de İşsizliğin Yapısallaşma Sorunu ve OECD Ülkeleri Karşısındaki Görünümü 659
Bilateral Commercial Relationship between Turkey and Bulgaria in the Context of Tourism Sector and its Potential Acquisitions 660
Teaching and Learning Business English as a Core Competency – A Strategy for Enhancing the Skills of the Business and Economics University Students 661
Tekstil Sektöründe İşgörenlere ait Demografik ve Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Kişilik Özellikleri, Örgütsel İntikam Niyeti, Örgüt İklimi ve Bağlamsal Performans Üzerine Etkisi 662
Examining The Post-Harvest Losses of Fresh Fruit and Vegetables in Retail Level 663
Principles of Disclosure of Non-Financial Information in the Annual Statements by Companies 664
Teknoparkların Mevcut Durumu 665
Orta Gelir Tuzağı ve Devletin Rolü : Türkiye Örneği 666

Dünyada ve Türkiye'de Bisiklet Turizmi Uygulamaları Burhaniye Bisiklet Festivali Örneği 667
Afetlerde Lojistik ve Depo Yönetimi; Tekirdağ İli Örneği.....668
Tarımsal Kooperatiflerde İnsan Kaynaklarının Rolü.....669
Türkiye'de Kırmızı Et Sektörü ve Hayvancılık Politikaları.....670
Scientific Knowledge and Induction Problem.....671
Türkiye'de 1980-2001 Yılları Arasında Enflasyon Durumunun İncelenmesi.....672
Türkiye'de Liberalleşme.....673
Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın Bağımsızlığı 674
Collectivism Or Groupthink Syndrome.....675
Ermenistan'ın Dağlık Karabağ Savaşı'ndaki İnsancıl Hukuk Kuralları İhlallerinden Doğan Uluslararası Sorumluluğu 676
Gaziantep İlinde Coğrafi İşaretli Ürünlerin Değerlendirilmesi.....677
Turkish Foreign Policy and the Balkans after the Expansion of the European Union in 2004.....678
Women Labour Participation and Welfare State 679
Managerial Gender Inequality in Small and Medium Sized Enterprises: Evidence from Republic of Kosovo 680
Determinants of Wage Difference in Serbia.....681
Gender Inequality in Education and Personal Income: Evidence From Albania 682

Business Communications in Modern Organizations - Trends and Challenges

Ekaterina Arabska[1]

[1]University of agribusiness and rural development – Plovdiv, Bulgaria, e-mail: earabska@uard.bg

Abstract: Current paper presents business communications as in the core of the management in modern organizations functioning in the globalizing world striving after sustainability. The importance of communications is underlined through the analyses of the concepts of corporate social responsibility (CSR) and creating shared value (CSV) as tools for sustainable development imposing the new trends in organizational development and a number of challenges to communications and assurance of their effectiveness. The main approach of involvement and participation of stakeholders through communication and motivation implies the role of interpersonal, inner and outer communications in each organization and public relations to serve in creating shared value - economic, social and environmental, for raising competitiveness, maximizing of profit and prosperity for community. Conclusions focus attention to the sustainable development priorities and the effective ways of implementing them through business communications for building trust and shared value.

Keywords: communication, organization, management, corporate social responsibility, creating shared value.

1. Introduction

Business communications may have different functions and expressions in organizations but what is important to be noticed is that interpersonal and organizational communications are in the core of the process of management. Communication skills are discussed as the key ones and the role of public relations, marketing communications and social responsible business behavior is growing. Not the last, the significance of business negotiations for enterprises having profit and non-profit goals is at the forefront in the conditions of internationalization of the whole business environment and changes in human minds. The new roles of communication in the global business environment are increasingly intercultural (Pikhart, 2014). In contemporary globalized world public and private organizations operating internationally need communicative resources out of the "purely linguistic" considering intercultural communication and "mastering" all the communicative processes, especially addressing international negotiations (Fernández-Souto et al., 2015).

Discussing the communication processes into the organizations, the importance of the leadership culture, promoted in a strategic and an intelligent way, for internal communication and effectiveness of working teams is also shown as influencing profitability, product quality and service (Peña-Acuña&Sánchez-Cobarro, 2017). This study pays attention to the benefits of socio-emotional competence from the communicative point of view and participative leadership styles within a multicultural / intercultural context. Furthermore, the issue of the internal communication systems is considered in the light of the analyses of knowledge on different communication strategies, new technology and business environment, methods and tools, etc. regarding the factors influencing the participants in the communication process (Oliván, 2017). Business and management communication is crucial for all the organizations for achieving their goals. The link between business and management communication with career management process is analyzed as human resources communication management and the necessary tools for an efficient and an open communication process in the "right professional environment" (Markaki et al., 2013).

In modern times most of the business communications are done via "Computer Mediated Communication (CMC)", e-mail in particular as the most spread type in both internal and external communication, which is affected in a greatest extent by the organizational culture (Madanchian & Taherdoost, (2016). Now, when it is observed a constant and a fast growth in internet use for communication and collaboration, the social media concept impacts business environment which also undergoes a "paradigm shift" where "virtual proximity" relies on knowledge transfer, positive network externalities, increase of business information capital but also impose a number of social and ethical implications related to social media (Georgescu & Popescul, 2015). The impact of social media is seen on

managerial, marketing and ICT level which, although certain disadvantages, should be carefully considered from a few points of view concerning internal and external communication and relations, profile of employees, contractors and clients. The most important successful factors for development of industrial networks and clusters are identified to be: intensive collaboration, spread at global level and sustainable innovation and communication tools are namely those transforming the approaches of organization and management, especially the use of social media tools for networking (Negrusa et al., 2014). Using social media for customer relationship management tends to be "more crucial" for enterprises having as targets customers being social media users (Charoensukmongkol & Sasatanun, (2017).

All the above draws the attention both to the role and importance of business communications and to the challenges which will continue growing in times when the whole humanity is under way to the new sustainable development agenda and the seventeenth sustainable development goals implementation. In these processes the concept of corporate social responsibility (CSR), which is in the core of the sustainability (Bakardjieva, 2016), needs special attention in connection to its communication and role in business organization. Thus, current study aims at presenting its evolution and interrelations to business communications in modern organizations according to the new trends and challenges before them.

2. Sustainability, corporate social responsibility and communications

Regarding at communication as "the transfer of ideas, thoughts or feelings by the sender to receiver via verbal or nonverbal means", it is defined as a very significant part of any sustainable plan or strategy communication (Genç, 2017). If an organization aims at planning and developing sustainability and sustainable strategies, appropriate models of communication are needed both for internal and external expression of people and organizations. The key terms in understanding communication are defined to be organizational intelligence and organizational integration (Genç, 2017). The understandings and expectations on the individual level are affected by exchange of messages but vice-versa also – exchange of messages is influenced by the meaning and expectations (Fig. 1). Furthermore, all that have impacts on the organizational intelligence and the meaning creation process of individuals interacting each other.

The effects described above could differ in dependence of business type, job design, productivity, conceptualization, etc., there is a relationship between communication and productivity. What comes to a paramount importance now however are the interactions of communication and its relationships to sustainable development (Genç, 2017). Communication has a crucial role in any sustainability strategy and "communication about sustainability (CaS)" is considered as implying the processes where "information, interpretations, and opinions with respect to the sustainability issues are exchanged and discussed" (Genç, 2017). "Communication of sustainability (CoS)" can be scrutinized as "instrumental or managerial" and an example is corporate sustainability. The concept of "Communication for sustainability (CfS)" is focused on the normative aspect of sustainable development aiming at establishing "societal transformation on the basis of the normative goals of sustainable development". The boundaries between those are ambiguous but they should be considered when analyzing various communication processes in sustainable development.

Fig. 1. Key terms in the definition of communication as an organizing process

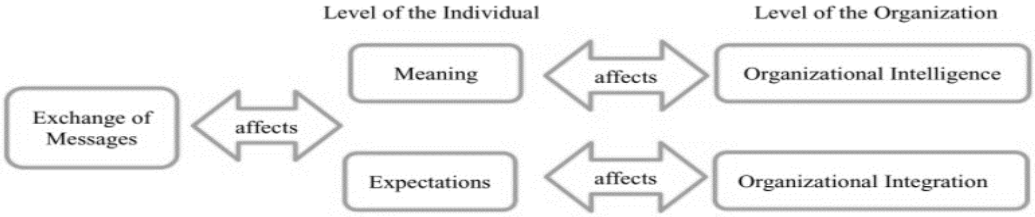

Source: Genç, R. (2017). The Importance of Communication in Sustainability & Sustainable Strategies. Procedia Manufacturing 8 (2017) 511-516.

Corporate social responsibility as a devotion to sustainable development should be properly communicated to the audience in order to be efficient which poses new opportunities and challenges to companies (Mihaela, 2015). Studies states that "a different kind of CSR is needed" (Visser, 2012) in order to address the most pressing social, environmental and ethical challenges of contemporary world. The new CSR is called systemic or radical CSR / CSR 2.0 and it is based on five principles: creativity, scalability, responsiveness, glocality and circularity. This is a new basis for "a new DNA model of responsible business, built around the four elements of value creation, good governance, societal contribution and environmental integrity" (Visser, 2012).

The corporate social responsibility is accepted as the responsibility and accountability of the organizations for the impacts of their decisions and activities on society and environment implemented in conditions of transparency and ethical behavior and contributing to sustainable development, human health and society welfare (Arabska & Terziev, 2016). Being integrated in the organizations at all the levels and expressed by their inner and outer interactions and relations, it considers the expectations of all the parties and is in correspondence to the legislation concerning social and ecological issues and relevant international norms in the implementation of socially responsible initiatives (Nikolova&Yordanova, 2014). CSR is accepted as an activity which is not of a single performance but a sustainable process. The concept is developing into a successful business strategy for sustainable development supporting organizations in the raise of their influence on the market and also in establishing a positive public image (Nikolova et al., 2014; Bakardjieva, 2009). Social responsibility is an element of the corporate culture considering the flexibility and security (flexicurity) and management of multiformity in a number of spheres and business practices (Fig. 2).

There are many different views, definitions and concepts approaches to identifying corporate social responsibility (CSR), established in theory and practice (Zahariev, 2014), but what should be emphazised is the essence of the approaches towards it as a voluntary initiative for sustainable development. Today the concept could be scrutinized in three directions (Stefanova & Toms, 2014): as a regulatory framework imposing new requirements towards organizations, as a mobilizing tool for corporate participants in support of state efforts for development, and as a strong trend in management. The need of a new strategy convincing the whole society that organizations play an important role in social, economic, ecological and institutional aspects of sustainable development is substantiated namely by the ways of the integration of CSR in modern organizations and the consideration of the expectations of their stakeholders.

Fig. 2. Main spheres of CSR

Society	
• Improvement of social environment • PR activities with social effect • Volunteering • Support and social integration of orphans, children and adults institutions	• Protection of cultural and historical heritage • Quality and safety of produce • Donations • Charity
Environment	
• Pollution control • Environmental protection and recreation • Preservation of natural resources	• Recycling • Energy effectiveness • Management of impacts on environment and natural resources
Human capital and labor conditions	
• Health and safe labor conditions • Training and development of staff • Supporting career development	• Volunteer programs for employees • Programs for objective and fair payments • Satisfaction and engagement of employees
Knowledge and education	
• Scholarships • Supporting school activities	• Internships • Youth activities encouragement

Source: According to the Bulgarian network for CSR with small modifications as shown in: Arabska, E., Terziev, V. 2016. Organic production business model and the concept of corporate social responsibility. Journal of economic development, environment and people (JEDEP), Volume 5, Issue 2, 2016, 23-30.

The engagement of interested parties embraces various activities and relations but all of them include the following elements: identification and analyses, distribution of information, consultations, negotiations and partnerships, management of requests, inclusion in monitoring of activities, reporting and management functions. Those elements underline that communications and communications channels should be considered very carefully in management of organizations and development and implementation of their CSR strategies, especially the opportunities provided by contemporary Information and communication technology, and social media in particular. Among the main publics there should be mentioned "the inner audience", clients/customers, partners, institutions, non-governmental organizations, investors, media, etc. for all of which the values of people, nature/planet and society have a big sense. Investigating the factors of success for CSR activities and their communication, Stefanova & Toms (2014) identified the following: the idea, the team, the good plan, the partners, the pace of work, the implementation, the success, the satisfaction, the analysis, the continuity and going ahead. It is not about the direct following the sequence: self-assessment, goal setting, implementation, evaluation, communication, it is about a cycle and very complex interactions between all those.

Bocken et al. (2014) propose a categorization of "sustainable business model archetypes" aiming at categorizing and explaining business model innovations for sustainability. The sustainable business model archetypes are viewed as a starting point to broaden and unify the research agenda for sustainable business models (Fig. 3) (Zahariev & Arabska, 2015).

Fig. 3. 'Sustainable business model archetypes'

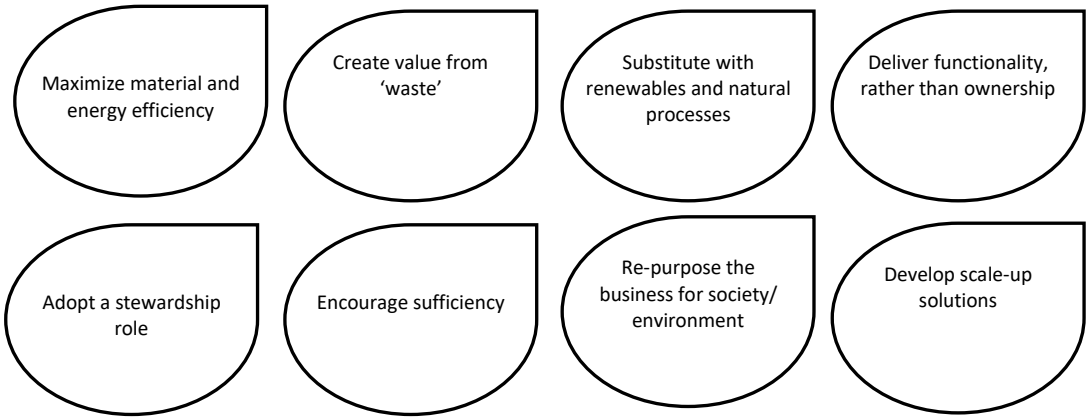

Source: Zahariev, E., Arabska, E. (2015). Corporate social responsibility and organic production business model – sustainability performance, consumer trust and motivation. IV International scientific conference Climate Change, Economic Development, Environment and People Conference (CCEDEP) under the subtopic Regional development of Central and Eastern European countries, 7-9 October 2014, UARD – Plovdiv, Proceedings Volume 2, 285-296. The figure is made according to a research by Bocken et al. (2014).

Invariably, the falsity in the concept application into the real practice is a real threat. The concept of Creating Shared Value (CSV) arises which is also called "a new form of CSR" and it is fundamentally different of the activities some years ago (Kramer, 2011): "CSR is about responsibility; CSV is about creating value". CSR is focused on the costs while CSV is about profits, about new business opportunities creating new markets. The main distinctions between both based on a Michael Porter interview in 2012 (cited by Moore, 2014) are that CSR is about investing business resources in "being a good corporate citizen" (recycling, social causes, reporting on impacts – social and environmental, employees' engagement in community work, etc.).

Shared value is targeted to the strategy, the structure, the people, i.e. operation of business so that to "deliver triple bottom line returns". That shows that doing something separate from business is not the solution – the social and environmental impacts should be integrated into business so as to "drive economic value". The emerging market businesses taking the problems of climate change,

unemployment, hunger, poverty or inequality, adopt CSV as "a smart, sustainable and profitable business model" (Moore, 2014).

Indisputably, the management model based on corporate responsibility and sharing values has proved its business impacts because of the policy of long-term planning and management of different aspects in business – resources management, local community compliance, investments in human capital and environment, etc., which lead to the increasing satisfaction of clients and employees, positive image and improved financial performance (Stefanova & Toms, 2014). That finds its expressions in different practices as organizational improvements, career development of employees, training and non-discrimination, ecological and social initiatives, etc. If they are communicated in the proper way through the means of the effective communication, they will fulfil their main goal, namely prosperity and justice for all.

Table 1. What is the difference between CSR and CSV?

Corporate Social Responsibility (CSR)	Creating Shared Value (CSV)
• Corporate values and corporate citizenship • Corporate philanthropy: sharing money the company has already made • Contributions-in-kind, pro-bono service and volunteerism: sharing the company's products, expertise, talent and time • Corporate sustainability • Cause related marketing • Compliance with community, national and international standards • Reputation management • Employee recruitment & retention • Risk management; changing business practices in response to external pressure • Typically led by CSR, Marketing, Corporate Communications, External/Public/Government Affairs, Community Relations, Sustainability and Foundation departments	• Design new products and services that meet social and environmental needs while simultaneously delivering a financial return • Access new markets • Reconfigure and secure the value chain by tapping new or better resources and partners to improve productivity • Improve the capabilities (skills, knowledge, productivity) of suppliers • Create local clusters to strengthen and capture economic and social benefits at the community level • Deploy corporate assets to achieve scale and spur investment • Typically led by CEO, senior executive team and individual champions across the company in close collaboration with corporate affairs and sustainability departments

Source: Moore, C. (2014). Corporate Social Responsibility and Creating Shared Value: What's the Difference? Heifer International: https://www.sharedvalue.org/sites/default/files/resource-files/CFR047%20Corporate%20Social%20Responsibility%20White%20Paper_FINAL.pdf

The final goal of the communication is to send messages which are received by the target/s by trusted means and with no deformations. Those processes are influenced by the psyche and the behavior of the receiver/s and it is not enough just to attract their attention – the message should be accepted and understood. That could motivate, drive, instruct or assess, express emotions and opinions, take decisions or solve conflicts, etc., so that to lead to the implementation of the organizational goals and its effective functioning. The main requirements to assure the effectiveness in the communication process are related to the setting of a clear and fair goal, use of communication channels and styles which are adequate to the situation, provision of trustworthy information, responsibility, accuracy and reliability, and feedback of high quality, under the communication principles - completeness, consideration, clarity, conciseness, concreteness, courtesy, correctness. The key questions who, what, where, when, why are in the core of each communication strategy which should also considers the factors influencing directly or not every organization and the norms of the ethical behavior: accuracy, confidentiality, positive attitude, honesty, correctness and tact, and not the least – showing that you care. That way the role and the importance of public relations in modern organizations significantly changes towards a deeper involvement in studying and evaluating public opinion and attitude on the organization and its activities, developing publicly relevant procedures to build a good relationship with society, development and

implementation of communication programs aimed at achieving a public understanding and favorable perception of the organization and its activities. It is not only to influence the behavior of groups of people (inside and outside the organization) and to counteract rumors, complains and other, contributing to the purposeful delivery of information and the achievement of effective communication, but also to synchronize the organization's goals and needs with the needs and motivation of the community and provision of options for different solutions. Their functions are not informative and image making, corrective and barrier, but mainly marketing and directed to a concrete stimulation through purposefulness, planning in long-term and publicity of communications of organizations' goals and activities in favor of people, planet and society.

3. Conclusion

Discussing contemporary trends and challenges in business communications current study puts the accent on the sustainable development priorities and the application and the evolution of the concept of corporate social responsibility (CSR) into creating shared values (CSV) and the importance of its communication to stakeholders. The shift from the values of making good towards economic and social profits relative to costs leads to the creation of shared corporate and social value strongly related to competitiveness of modern organizations and the maximization of their profit. The effective communication of organizations' goals and activities is the key to involvement, understanding and support of stakeholders, local communities and the whole society led by the goals of sustainability.

Acknowledgments

This paper is presented as part of the project "Survey on Business Communications in Modern Organizations - Trends and Challenges" implemented according to the Plan of scientific and research activities in University of agribusiness and rural development – Bulgaria. Special thanks to the students form the course in Business communications in University of agribusiness and rural development in the academic year 2017/2018 for their participation in discussions and provision of ideas for the studies conducted under the project.

References

7 C's of communication: https://www.slideshare.net/zulaikhaali188/7-c-s-of-communication-29286112/.

Arabska, E., Terziev, V. 2016. Organic production business model and the concept of corporate social responsibility. Journal of economic development, environment and people (JEDEP), Volume 5, Issue 2, 2016, 23-30.

Bakardjieva, R. (2009). Corporate social responsibility of the firms in Bulgaria. Economic studies No2, 33-63.

Bakardjieva, R. (2016). Sustainable development and corporate social responsibility: linking goals to standards. Journal of Innovations and Sustainability, Vol. 2, No 4, 2016, 23-35.

Bocken N.M.P., Short, S.W., Rana, P., Evans, S. (2014). A literature and practice review to develop sustainable business model archetypes. Journal of Cleaner Production 65 (2014) 42-56.

Charoensukmongkol, P., Sasatanun, P. (2017). Social media use for CRM and business performance satisfaction: The moderating roles of social skills and social media sales intensity. Asia Pacific Management Review 222 (2017) 25-34.

Fernández-Souto, A. B., Gestal, M. V., Pesqueira, A. B. (2015). Business and Intercultural Communication. Procedia Economics and Finance 23 (2015) 233-237.

Genç, R. (2017). The Importance of Communication in Sustainability & Sustainable Strategies. Procedia Manufacturing 8 (2017) 511-516.

Georgescu, M., Popescul, D. (2015). Social Media – the new paradigm of collaboration and communication for business environment. Procedia Economics and Finance 20 (2015) 277-282.

Kramer, M. (2011). CSR vs. CSV - What's the difference? FSG: Reimaging social change: https://www.fsg.org/blog/csr-vs-csv-what%E2%80%99s-difference

Madanchian, M., Taherdoost, H. (2016). Perusing of Organizational Culture Effects on E-Mail Communication. Procedia Technology 22 (2016) 1076-1083.

Markaki, E. N., Sakas, D. P., Chadjipantelis, T. (2013). Communication management in business. The latent power for career development. Procedia - Social and Behavioral Sciences 73 (2013) 319-326.

Mihaela, B. (2015). A study on business communication on Corporate Social Responsibility in Romania. Procedia Technology 19 (2015) 996-1003.

Moore, C. (2014). Corporate Social Responsibility and Creating Shared Value: What's the Difference? Heifer International: https://www.sharedvalue.org/sites/default/files/resource-files/CFR-047%20Corporate%20Social%20Responsibility%20White%20Paper_FINAL.pdf

Negruşa, A. L., Rus, R. V., Sofică, A. (2014). Innovative tools used by business networks and clusters in communication. Procedia - Social and Behavioral Sciences 148 (2014) 588-595.

Nikolova, N, Todorova, I., Nenova, N. (2014). Corporate social responsibility as a strategic priority in the competitive behavior of the company. Scientific works "MathTech 2014", Bishop Konstantin Preslavski University of Shumen, Vol. 1, 333-340.

Nikolova, N., Yordanova, I. (2014). Corporate social responsibility as a mechanism for the integration of economic, social and ecological goals of the organization. Proceedings of the Closing conference under the project "System of qualification and career development of the university teachers", Vasil Levski National Military University – Veliko Tarnovo, Bulgaria, 219-229.

Oliván, J. B. (2017). Communication as an element of knowledge for the company's human resources. Procedia - Social and Behavioral Sciences 237 (2017) 1533-1536.

Peña-Acuña, B., Sánchez-Cobarro, P. d. H. (2017). Socio-emotional skills and business communication. Procedia - Social and Behavioral Sciences 237 (2017) 914-918.

Pikhart, M. (2014). Implementing new global business trends to intercultural business communication. Procedia - Social and Behavioral Sciences 152 (2014) 950-953.

Stefanova, M., Toms, J. (2014). Corporate social responsibility and communications for sustainable business development. Ciela / Bulgaria, 2014.

Sustainable development goals: https://sustainabledevelopment.un.org/

Visser, W. (2012). The Future of CSR: Towards Transformative CSR, or CSR 2.0. Kaleidoscope Futures Paper Series, No. 1, 2012.

Zahariev, E. (2014). Corporate social responsibility. Academic Publishing House "Talent" of University of agribusiness and rural development – Plovdiv / Bulgaria, 2014.

Zahariev, E., Arabska, E. (2015). Corporate social responsibility and organic production business model – sustainability performance, consumer trust and motivation. IV International scientific conference Climate Change, Economic Development, Environment and People Conference (CCEDEP) under the subtopic Regional development of Central and Eastern European countries, 7-9 October 2014, UARD – Plovdiv, Proceedings Volume 2, 285-296.

Cloud Computing And Challenges In Front Of Decision Support By The Company's Management

[1]Konstantin Stoichev Tsvetkov **[2]Georgi Borisov Penchev** **[3]Ivelina Nedkova Spasova**

[1]kscvetkov@gmail.com

[2]gpenchev@nvu.bg

[3]ivelina_spassova@abv.bg

Abstract: The use of computer systems is vital for the Bulgarian business as part of the global business. The usual lack of resources and the requirements for quality and productivity improvement lead businesses to look for adequate and modern technologies. Cloud computing is the next step in using advanced technology to achieve a better level of control and control in real time. Although the article deals with real business issues, especially valuable it would be for the European Union's governance structures.

Keywords: Cloud computing(CC), Characteristics of cloud structures, Layers of CC, Types CC.

1.Introduction

Business management processes are the main type of activity of the management of each company, whose main purpose is to achieve both the objectives set and the efficiency of the day-to-day business. The support of these processes over the years has been through the introduction of new and modern technologies, in order to reduce the decision-making time and to increase the efficiency of the already taken ones. Therefore, Business is an additional catalyst for the development of technology in this direction as well as for information technology in general. There are many examples of this, but the best known are the global Internet network model, high speed communication and information systems for data exchange and processing, database management systems, GPS global positioning system and many others. Bulgarian business is not lagging behind the global trends and also applies modern approaches in the management process. Unfortunately, the persistent shortages of financial resources, the constant change of regulations, and last but not least the lack of the possibility of retaining the personnel supporting information systems are a major obstacle to the realization of these goals.

This leads to problems such as:

A) Lack of Shared Document Processing.

B) Absence of the possibility to manage the divisions of the companies entirely by electronic means.

The main result of this is, apart from the exceptionally difficult management of affiliates, to increase the cost of using information technology, increase the volume of document turnover and the time for document exchange between different business levels in the business.

Cloud computing technology is one possible means of significantly improving decision support in management processes. Although it has arisen due to the needs of real-time trading with the global Internet network and with its subsequent development, the technology offers multiple programming tools to solve different tasks, while the main and advantage is the reduction of the cost of hardware and software funds.

2. Basic concepts in cloud structures

2.1 Definition and general principles

Cloud computing (CC) - It can be defined as a new style of distributed use of computing resources in which dynamically scalable and often virtual resources are provided as services over commercial

networks and the Internet. In this sense, CC is becoming a significant technological trend that many experts expect to redefine global concepts such as information technology, processes and market.

Through this technology, users use a variety of devices - including desktop computers, notebooks, computer tablets as well as phones using different platforms for application software operating systems, storage space, and software creation platforms , accessible in real time using the Internet through services provided by CC vendors. The great advantages of CC are as follows: cost reduction, high availability and easy scalability.

Fig.1. The main phases of using Calculation Resources [1].

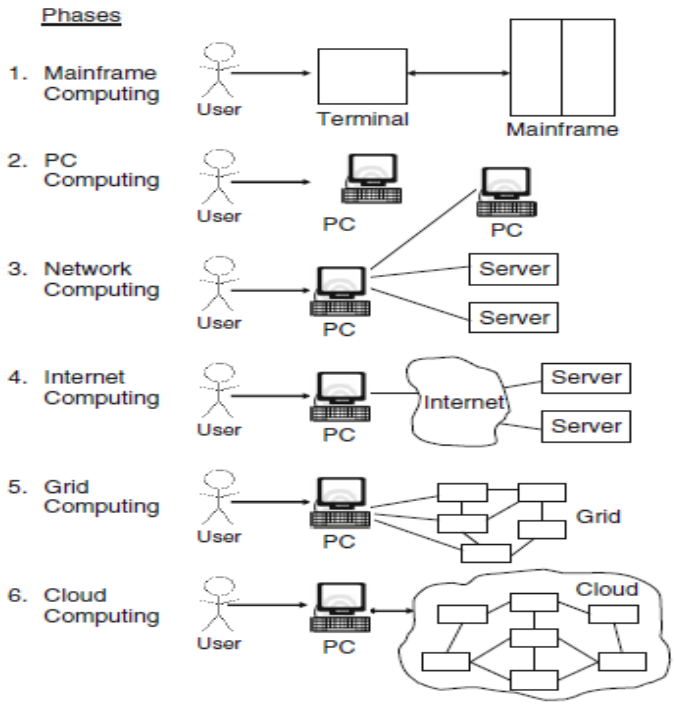

In Phase 1, many users share powerful computing resources by using a terminal as an I / O device. In Phase 2, standalone / individual PCs are powerful enough to satisfy users' needs. In Phase 3, PCs and servers are connected together via local networks to share resources and improve productivity. Phase 4 builds connectivity between local networks and resources, and regional and global networks, such as the Internet, are being developed to harness applications and resources. In Phase 5, network computing provides shared computing power and storage for data through resource allocation. In Phase 6, CC extends these capabilities by using global networks and the Internet by scaling and simplifying the architecture for users. Comparing these six paradigms / phases shows that, from a consumer perspective, Phase 6 resembles Phase 1. However, this resemblance has a rather similar resemblance and several significant differences. Large computing machines ultimately provide limited resources while CC provides virtually unlimited power and capacity. In addition, in phase one, the terminals are simple I / O devices, whereas CC is additionally used for the computing power of the personal workstations and devices.

2.2. Characteristics of cloud structures

CCs have many features that distinguish them from other computer paradigms and make them unique.

2.2.1. Scalability and on-demand services (on request).

CC delivers on-demand resources and services. The use of resources is scaled (distributed) between several data processing centers.

2.2.2. User-centric interface.

The CC input / output environment is independent of the physical location of the user and can be used through a web-based interface through any commercial browser.

2.2.3. Autonomy of the system.

CC is autonomous systems managed transparently for consumers. However, software and data inside the clouds can be automatically reconfigured and consolidated into a simple platform, depending on the user's requirements.

2.2.4. Guaranteed quality of service.

CC can guarantee users' QoS (Quality of Service) [2] in terms of used hardware, processor capabilities, traffic volume and memory capacity.

2.2.5. Low cost.

Users of network services should not make pre-investments for software and hardware. They will only pay for the services and storage capacity they need.

2.3. Layers of CC.

CC can be seen as a collection of services that can be represented as a layer-based architecture.

There are several categories of cloud services [3]:

A) SaaS where the entire application is started from the cloud. The client uses a simple browser to start the service - for example, www.Salesforce.com.

B) Another type of cloud structure is when the client part is installed on the user's workstation. Nevertheless, through it, many features and services are available from the cloud. For example, the Ipod / Iphone / Ipad - iTunes app. In this case, client software provides the user service for playing video, music, and text, and the cloud provides access to new video / music content.

Fig.2. Cloud computing clusters.

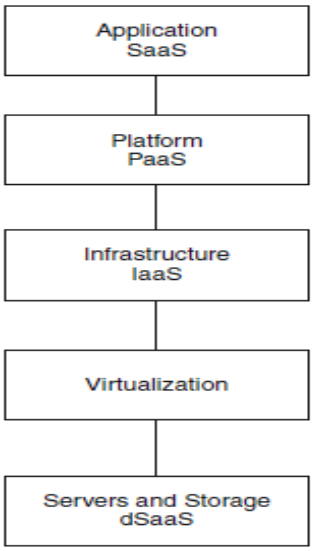

Services provided by IS generally include IT services identified as:

SaaS (Software-as-a-Service). Application software as a Service [3], SaaS allows users to run such applications directly from the cloud.

Infrastructure-as-a-service defines computer resources as a service. This includes virtual machines with guaranteed computing power and reserved bandwidth for data storage and sharing and Internet access.

Platform-as-a-Service (PaaS) is a term similar to (IaaS), but includes additional operating systems and services for launching specific applications. In other words, PaaS represents IaaS complemented by a user program stack for particular application software.

Data-Storage-as-a-Service (dSaaS) Provides storage space for user data including data traffic requirements.

2.4. Types CC.

Three types of cloud structures are defined [4]:

a) Public Cloud.

In the public or "expanded" cloud, resources are dynamically delivered over the Internet using WEB applications or services most commonly provided by an external provider. Public clouds are usually maintained by external companies, with consumer services being formed as a prescribed sample of the entire range of services provided by the provider. Typically, they are a collection of network servers, storage systems and networks.

b) Private Cloud.

Private clouds are built to provide cloud structures for private networks - governmental or corporate. They are built to meet the needs of the corporate client, providing full control over data, access security, and QoS. Typically, such a type of IS is built by the organization's own IT departments.

c) Hybrid Cloud .

This environment combines various private and public cloud models. Hybrid clouds present the complexity of defining the principles for the distribution of applications through private and public cloud structures.

2.5. Technologies for realization of cloud structures.

The key technologies that enable IS are virtualization, WEB services and service-oriented architecture, service streams and workflows, as well as WEB 2.0 services.

2.5.1. Virtualization.

The main advantage of IS is the ability to virtualizes and share resources between different applications with the main purpose of making better use of server hardware capabilities. With traditional use of client-server technology, each different application will use its own server application. The IS servers can be shared or virtualized, while running different platforms or virtual servers for different applications.

Virtualization technologies are typically a collection of virtual machines (such as VmWare, VirtualBox, etc.) and virtual networks (such as VPNs - virtual private networks)

2.5.2. Web services and service oriented architecture (SOA).

Both concepts are not new, especially since they represent the basis for the realization of IS. Typically, IS services are created as WEB, following industry standards such as WSDL (5), SOAP (Simple Object Access Protocol) [6] and UDDI (Universal Description, Discovery and Integration) [7]. For its part, SOA includes many services available on various distributed platforms.

2.5.3 Flows of services and workflows.

This concept applies to cloud-based actions. Workflows, on the other hand are one of the important areas for research in the development of database and information systems management systems [1].

2.5.4. Web 2.0.

This is a new concept related to the use of Web technology and Web design to expand creativity, sharing information resources, and interacting with users. Web 2.0 is a name created by O'Reilly Media (publishing company) in 2004, which refers to the so-called second-generation Web-based services such as social networking sites (social networks) , wikis, communication tools, and folksonomies, for which online collaboration, collaboration and sharing between users are of great importance. O'Reilly Media used the phrase as a title for a series of conferences, and since then it has been extensively borrowed and adopted.

3. Challenges to the use of cloud structures by the Bulgarian business in the process of supporting the decision.

The great challenge facing the Bulgarian business as a whole, and in particular in the management processes, is to follow the global trends.

The main carrier for the distribution of orders, instructions, etc., is still the paper and from the point of view of legal regulations the basic form of exchange of these basic is the fax. By e-mail, only reports are exchanged, but due to their non-signing by electronic means the same does not have the value of an official document.

In order to be able to operate the management process, especially when the company's subdivisions are centrally located, a number of workstations are purchased in a number of settlements, in different provinces, while complying with the management structure requirements, for which a license for operating system and application software.

Given the tasks facing the Bulgarian business, it should be noted that they formally can be divided into daily ones and tasks related to participation in overseas / external operations. However, considering the tasks from the point of view of performing the functional obligations, it is clear that they are standard, but the use of the current management models based on information flows printed on paper and carried by courier service are hopelessly backward in the past.

We could define the current management model as a hierarchical structure in which the movement of any document from the moment of its publication to reaching its addressee takes 3-4 days. This makes it impossible to talk about a timely response to problems.

In this sense, the following directions can be defined in which cloud structures can enter the process and management:

- Project management, schedules and contacts. Each large organization operates on the basis of implementation schedules and task coordination meetings. Additionally, Bulgarian businesses are also in the process of document creation, constant updating and updating. Additionally, the high turnover and constant change in management structures in the Bulgarian business obstruct and sometimes create prerequisites for impossibility to implement a project. A solution to the problem could be a Web based application, a cloud structure (SS) component. At present, there are enough such applications that can be used to meet the above-described needs, such as: http://www.onproject.com/; http://www.projectinsight.net; http://www.aceproject.com/ and others.

- Managing and processing reports and documents based on the "Learning from practice" system, analysis of existing documents and shared processing and updating of existing joint procedures, rules of conduct, statutes, joint publications and others.

4. Conclusion.

The business structure is oriented towards the functioning of management processes and should be open to all new technologies, enabling optimization of activities and timely implementation of tasks in a rapidly changing environment. Cloud Structures (CS) are a possible solution to the problem, offering efficiency in using computing resources, helping to resolve the solution, enabling remote access to knowledge resources of the Bulgarian business, and last but not least - financial efficiency in using shared computing resources.

References

Sources used:

[1] Handbook of cloud computing by Borko Furht and Armando Escalante. ISBN 978-1-4419-6523-3

[2] http://en.wikipedia.org/wiki/Quality_of_service

[3] Executive's guide to cloud computing / Eric A. Marks, Bob Lozano. ISBN 978-0-470-52172-4

[4] http://en.wikipedia.org/wiki/Cloud_computing

[5] http://www.w3.org/TR/wsdl

[6] http://www.w3.org/TR/2000/NOTE-SOAP-20000508/

[7] http://www.uddi.org/pubs/uddi_v3.htm

[8] https://azure.microsoft.com/en-us/services/storage/?&qsg_sem_218252&WT.srch=1&WT.mc_id=AID660320_SEM_anR8k9pW&gclid=EAIaIQobChMIpJz37PeM2gIVR2QZCh0NmAybEAAYASAAEgKW2_D_BwE

Addresses:

Prof. Konstantin Stoychev Tsvetkov PhD, Bulgaria,Plovdiv 4003, 78 Dunav Blvd., kscvetkov@gmail.com

Ing. Georgi Penchev, National military university "Vasil Levski", Veliko Turnovo, Bulgaria Blvd 76,

Ivelina Nedkova Spasova, Konstantin Preslavsky University of Shumen, 9712, Shumen, Bulgaria, 115

Territorial Disproportions In The Distribution Of Tourist Superstructure Between The Marketing Tourist Regions In Bulgaria

Krasimir Levkov[1]

[1]University of Agribusiness and Regional Development, Plovdiv, Bulgaria, e-mail: klevkov@uard.bg

Abstract: The Aim of this study is to characterize the distribution of the tourist superstructure in Bulgaria and to reveal the territorial disproportions between the marketing tourist regions in Bulgaria.

Material and methods. The main source of information is the official data of the National Statistical Institute about the number, the capacity and the revenues of the accommodation establishments in the country by municipality. The spatial approach was used – the municipalities were grouped according to the tourist region they are situated in.

Conclusion. We found significant differences in the distribution of the tourist superstructure between the marketing tourist regions in Bulgaria, as well as differences between the municipalities in each region. Despite the quantitative development of tourism in Bulgaria in recent years, positive changes in its territorial structure have not taken place. The pronounced territorial disproportions have a negative influence, mainly in ecological and social respect. We suggest that effective measures should be traced and carried out in the tourist and regional policy of Bulgaria for the decrease of the territorial disproportions.

Keywords: territorial disproportions, tourist superstructure, marketing tourist regions.

1. Introduction

The development and the territorial distribution of the tourist superstructure is significant for the adequate mastering of the tourist resources in all countries. An attempt to characterize the distribution of the tourist superstructure in Bulgaria via its main component – the tourist accommodation establishments, and to reveal the territorial disproportions between the marketing tourist regions is made in the present study. The current tourist zoning of Bulgaria is presented in Kontseptsiya za turistichesko rayonirane na Balgaria[1] approved by the Tourism minister in 2015. The document announces 9 marketing tourist regions (fig. 1, table 1).

Figure1. Marketing Tourist Regions inBulgaria

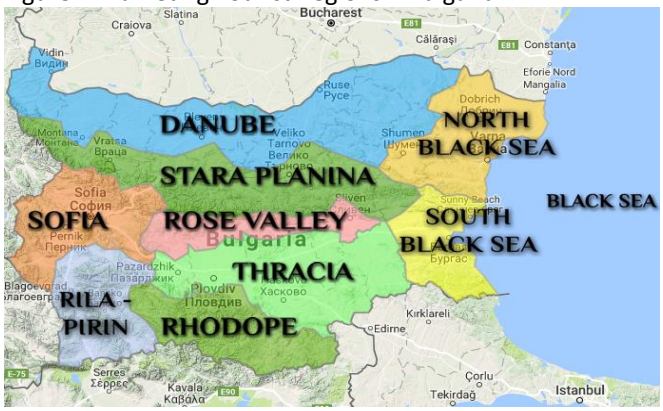

Source: http://imagebulgaria.com/tourist-regions/

The regions were defined with the purpose for the "formation of regional tourist products and the realization of regional marketing and advertising" according to the requirement of the Tourism law[2].

1Kontseptsiya za turistichesko rayonirane na Balgaria. Ministerstvo na turizma. Sofia, 2015.

2Zakon za turizma. DV, br. 30 ot 26.03.2013 g.

2. Material and Methods.

After the approval of the document the responsible state institutions have not published enough statistical data and analyses about the development of the marketing tourist regions. Every year The National Statistical Institute publishes data about the tourism in the municipalities and in the administrative districts which are divided in statistical regions which do not coincide with the territories of the tourist regions. The approach of the Ministry of Tourism is similar – it provides data on national and district level. Consequently, the researchers of the territorial structure of tourism need to do a lot of preliminary work grouping the 264 municipalities in Bulgaria into tourist regions (See Grigorova (2016), Kusheva (2016)). This was also the case with the preliminary work on the data needed for the present research. Another difficulty has to do with the confidentiality requirement in the Statistics law because of which the National Statistical Institute does not publish some of the tourism data in the municipalities which have a smaller number of accommodation establishments. That is why 0.2% of the accommodation establishments which have 1.7% of the bed capacity and 2.6% of the revenues for nights spent were excluded from the statistical processing (table 1).

Table 1.Basic data for the tourist regions of Bulgaria, 2015

Tourist Region	Municipalities	Accommodation establishments*		Bed-places		Revenues from nights spent	
	number	number	share (%)	number	share (%)	BGN (million)	share (%)
Burgas (South Black Sea)	13	761	23.8	124530	38.6	362.0	35.0
Varna (North Black Sea)	25	590	18.4	95871	29.7	317.1	30.7
Danube	67	196	6.1	7736	2.4	17.5	1.7
Stara Planina	32	334	10.4	14739	4.6	27.0	2.6
Rose Valley	19	125	3.9	6807	2.1	22.2	2.2
Thracia	35	172	5.4	9043	2.8	34.3	3.3
Rodope	27	396	12.4	17970	5.6	47.0	4.5
Rila-Pirin	23	398	12.4	28984	9.0	66.7	6.4
Sofia	23	192	6.0	15117	4.7	112.9	10.9
All Regions	264	3164	98.8	320797	98.3	1006.8	97.4
Data not available	-	38	0.2	5658	1.7	26.8	2.6
Total	264	3202	100.0	326455	100.0	1033.5	100.0

* categorized accommodation with more than 10 beds in operation during the year

Sources: Kontseptsiya za turistichesko rayonirane na Balgaria. Ministry of Tourism, Sofia, 2015.

Regions, Districts and Municipalities in the Republic of Bulgaria 2015. National Statistical Institute, Sofia, 2017.

3. Results and Discussion.

The data in Table 1 show the strong disproportions between the marketing tourist regions in Bulgaria, both in terms of the number and capacity of the accommodation establishments, and in terms of the realized revenues from nights spent. The Regions Burgas and Varna which until the adoption of the current zoning were usually regarded as a single entity (the so-called *Black Sea macro-region*), even today stand out among the rest according to all key indicators. Region Burgas which includes the smallest number of municipalities with only 6% of the country's territory alone forms 1/4 of the accommodation establishments and over 1/3 of the bed-places and the revenues from the nights spent. The concentration of the tourist superstructure is high in Varna region as well. Including 9% of the national territory, it accounts for nearly 20% of the accommodation establishments and about 30% of the bed-places and the revenues from nights spent. Thus, the total share of the two regions exceeds 40% of the accommodation establishments and 2/3 of their capacity and the realized revenues.

The dominant role of the two regions is mainly determined by their long-established product specialization in the field of the coastal and maritime tourism which is still the main component of the tourism specialization of Bulgaria regarding the international tourism.

The comparison between Bulgaria and other EU countries shows that the predominance of coastal areas over domestic areas in terms of the main tourist indicators is the highest in some countries with well-established specialization, namely in the coastal and maritime tourism. In Malta, Cyprus, Greece and Croatia, the share of coastal areas in revenues from nights spent is over 90%. The main factor for the

amount of the share is the geographical factor - location, shape and size of the territory, and so on. Bulgaria falls into the same group (with values between 50 and 80%) with Spain, Italy, and other.[3]

Completely different is the case with the other 7 tourist regions. Over 85% of the municipalities and the national territory are included in them. Even though they comprise nearly 60% of the accommodation establishments they have only 1/3 of the bed-places and the revenues from nights spent.

Even more pronounced differences are found in the analysis of the territorial differences between the municipalities in each of the tourist regions (Tables 2-10). In each of the regions stand out 1 to 3 dominant municipalities where the major part of the tourist superstructure is concentrated.

In **Region Burgas** the role of the Municipality of Nessebar is significant (table2). On its territory are located almost ½ of the accommodation establishments in the region. With 70% of the bed capacity it realizes 78% of the revenue from nigts spent. Even on a national scale its share is impressive. There is no other municipality in the country which has such high values according to the above mentioned indicators: 11% of the accommodation establishments, 27% of the bed capacity, and 28% of the revenue from nights spent. The explanation of this fact is simple: in the municipality's territory is located the largest resort complex in the region and in the country as a whole – Slanchev bryag, which itself forms the main part of these values.

Much smaller but still significant is the concentration of tourist superstructure in 5 other coastal municipalities of the region: Sozopol, Primorsko, Burgas, Tsarevo and Pomorie. Here should be noted the role Resort complex Dyuni plays for Sozopol municipality, the role Resort complex Elenite plays for Nessebar municipality and the role the International Youth Center plays in Primorsko.The four resort complexes form 22% of the accommodation establishments, 58% of the bed-places and 2/3 of the revenue from nights spent in the region.

Table 2. Accommodation establishments in tourist region Burgas by municipality, 2015

Tourist Region / Municipality	Accommodation establishments*		Bed-places		Revenues from nights spent	
	number	share (%)	number	share (%)	BGN (million)	share (%)
Region Burgas	**761**	**100.0**	**124530**	**100.0**	**362.0**	**100.0**
Nessebar	344	45.3	87815	70.5	283.5	78.3
Sozopol	83	10.9	9556	7.7	26.4	7.3
Primorsko	98	12.9	11562	9.3	14.2	3.9
Burgas	59	7.8	3592	2.9	15.9	4.4
Tsarevo	111	14.6	7564	6.1	12.0	3.3
Pomorie	48	6.3	3920	3.1	9.2	2.5
Other municipalities	17	2.4	439	0.4	0.9	0.3

* categorized accommodation with more than 10 beds in operation during the year

Source: Regions, Districts and Municipalities in the Republic of Bulgaria 2015. National Statistical Institute, Sofia, 2017.

The other 7 municipalities in the region have a symbolic presence with a total share of 2% of the accommodation establishments and less than 1% of the bed-places and the revenues from nights spent. There are no accommodation establishments in Kameno Municipality.

The situation in **Region Varna** is similar to that in Region Burgas. The Municipality of Varna stands out with its high values according to the three indicators (Table 3) and on a national scale it only concedes the first place to the Municipality of Nessebar. Here the main contribution comes from *Resort complex Zlatni Pyasatsi* (second in capacity in the country after *Resort Complex Slanchev bryag*), followed by *Resort complex Sveti Konstantin i Elena*. Similar is the role of Resort complex Albena for the high values of the municipality of Balchik. In the complex are concentrated 2/3 of the bed-places and more than

3 http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics_at_regional_level

80% of the revenues from nights spent in the municipality, whose bed capacity ranks 3rd in the country, after Nessebar and Varna.

The 3 resort complexes provide 1/3 of the accommodation establishments, 2/3 of the bed-places and 80% of the revenues from nights spent.

Relatively well developed is the accommodation base in the other municipalities along the Northern Black Sea coast - Byala, Kavarna, Avren and Dolni Chiflik, while within the inside area of the region a more significant concentration is observed only in the regional centers Shumen and Dobrich. Smaller municipalities located far away from the coast (a total of 17) form only 1.4% of the bed-places and 0.5% of the revenues from nights spent, with the contribution of three of them being zero.

The possibilities for reducing the disproportions in the territorial distribution of the tourist superstructure in the two regions - Varna and Burgas, are related to diversification of the offered tourist product and enrichment of the tourist package with products of the cultural, rural and ecological tourism, for which there are unused resources in the non-coastal municipalities.

Table 3. Accommodation establishments in tourist region Varna by municipality, 2015

Tourist Region / Municipality	Accommodation establishments*		Bed-places		Revenues from nightss spent	
	number	share (%)	number	share (%)	BGN (million)	share (%)
Varna	**590**	**100,0**	**95871**	**100,0**	**317.1**	**100,0**
Varna	278	47.1	57357	59.8	211.6	66.5
Balchik	110	18.6	23252	24.2	80.4	25.3
Byala	41	6.9	3525	3.7	13.7	4.3
Kavarna	14	2.2	3417	3.6	4.2	1.3
Avren	27	4.6	3279	3.4	1.5	0.5
Dolni chiflik	30	5.1	1847	2.8	0.9	0.3
Shumen	26	4.4	1110	1.2	1.9	0.6
Dobrich	11	1.9	634	0.7	1.8	0.6
Other municipalities	53	9.0	1430	1.4	1.3	0.5

* categorized accommodation with more than 10 beds in operation during the year.

Source: Regions, Districts and Municipalities in the Republic of Bulgaria 2015. National Statistical Institute, Sofia, 2017.

Tourist region Danube has the largest territory of all regions (21% of the national territorry), but its tourist superstructure is at the lowest level of all. The specialization of the region according to the Kontseptsiya za turistichesko rayoniranedocument is in the field of cultural and cruise tourism.With 6% of the accommodation establishments in the country, it forms only 2% of the accommodation base and the revenues from nights spent. Except for Russe and Pleven, there are no other major tourist cores in the region. These are the only municipalities in the region with more than 1,000 bed-places. Both form a total of 1/3 of the bed-places and over 50% of the revenues from nights spent (table 4).

As smaller cores are outlined the regional administrative centers Vidin, Silistra, Razgrad and Targovishte. Significant bed-places are also to be found in some smaller Danube municipalities such as Svishtov, Kozloduy and Lom.

The remaining 58 municipalities are symbolically presented on the tourist map of the region, forming 30% of the accommodation establishments, 19% of the bed-places and only 4% of revenues from nights spent. Many of them have no accommodation establishments.

All this confirms the serious doubts and skeptical judgments about the appropriateness of the establishment of Tourist Region Danube as a tourist region on base of the requirement in Tourism law for the division of the whole territory of Bulgaria into tourist regions.

Table 4. Accommodation establishments in tourist region Danube by municipality, 2015

Tourist Region / Municipality	Accommodation establishments*		Bed-places		Revenues from nights spent	
	number	share (%)	number	share (%)	BGN (million)	share (%)
Dunav	**196**	**100.0**	**7736**	**100.0**	**17.5**	**100.0**
Ruse	37	18.9	1646	21.3	6.5	36.9
Pleven	16	8.2	1025	13.2	3.5	19.7
Targovishte	14	7.1	679	8.8	1.6	9.0
Vidin	21	10.7	644	8.3	1.4	8.1
Silistra	14	7.1	549	7.1	1.2	7.0
Razgrad	12	6.1	466	6.0	1.3	7.5
Svishtov	12	6.1	811	10.5	0.6	3.6
Other municipalities	70	35.7	1916	24.8	1.4	8.1

* categorized accommodation with more than 10 beds in operation during the year

Source: Regions, Districts and Municipalities in the Republic of Bulgaria 2015. National Statistical Institute, Sofia, 2017.

Tourist region Stara planina is also characterized by relatively low values according to the main indicators: 10% of the accommodation establishments, 5% of the bed-places and 3% of the revenues from nights spent in the country (Table 5). It has a variety of resources, suitable for mountain eco and adventure tourism, as well as for balneological, rural and cultural tourism. Its tourist superstructure is relatively better distributed compared to the superstructure in tourist region Danube. The dominant municipality is VelikoTarnovo with 1/5 of the accommodation establishments and bed-places and 1/3 of the revenues from nights spent in the region. Its high results are due almost entirely to the heyday of the cultural tourism in the old capital of Bulgaria.

Table 5. Accommodation establishments in tourist region Stara Planina by municipality, 2015

Tourist Region / Municipality	Accommodation establishments*		Bed-places		Revenues from nights spent	
	number	share (%)	number	share (%)	BGN (million)	share (%)
Stara Planina	**334**	**100.0**	**14739**	**100.0**	**27.0**	**100.0**
Veliko Tarnovo	63	18.9	3109	21.1	9.5	35.0
Troyan	41	12.3	1765	12.0	4.7	17.2
Gabrovo	30	9.0	1575	10.7	2.6	9.8
Teteven	17	5.1	1375	9.3	1.4	5.3
Tryavna	18	5.4	940	6.4	1.4	5.2
Vratsa	14	4.2	504	3.4	1.4	5.2
Elena	28	8.4	882	6.0	0.7	2.5
Kotel	35	10.5	683	4.6	0.5	1.7
Lovech	10	3.0	697	4.7	0.6	2.3
Other municipalities	78	23.4	3209	21.8	4.3	15.8

* categorized accommodation with more than 10 beds in operation during the year

Source: Regions, Districts and Municipalities in the Republic of Bulgaria 2015. National Statistical Institute, Sofia, 2017.

A few more municipalities with significant bed capacity and revenues from nights spent have been identified as secondary cores,: Troyan, Gabrovo, Teteven, etc.

Rose Valley Tourist Region is one of the smallest (it consists of only 19 municipalities with 6% of the national territory) and one of the regions with the smallest share of the main indicators: 4% of the accommodation establishments, 2% of the bed-places and the revenues from nights spent. It has specific natural and anthropogenic resources and develops its product specialization mainly in the field of balneological and cultural tourism. The regional leader is the municipality of Hissarya with 1/4 of the bed-places and half of the revenues from nights spent. Approximately 2/3 of the beds and almost half of the revenues from nights spent are provided by 4 other municipalities: Sliven, Karlovo, Kazanlak and Pavel banya (table 6).

The accommodation base in the 14 remaining municipalities is very small and it is not often being used (providing only 1% of the revenues from nights spent in the region).

Table 6. Accommodation establishments in tourist region Rose Valley by municipality, 2015

Tourist Region / Municipality	Accommodation establishments*		Bed-places		Revenues from nights spent	
	number	share (%)	number	share (%)	BGN (million)	share (%)
Rose Valley	**125**	**100.0**	**6807**	**100.0**	**22.2**	**100.0**
Hissar	19	15.2	1745	25.7	11.0	49.5
Sliven	33	26.4	1476	25.7	2.9	13.1
Karlovo	20	16.0	1015	14.9	1.5	6.8
Kazanlak	19	15.2	865	12.7	1.7	7.5
Pavel Banya	7	5.6	826	12.1	4.8	21.5
Other municipalities	27	21.6	880	12.9	0.3	1.4

* categorized accommodation with more than 10 beds in operation during the year

Source: Regions, Districts and Municipalities in the Republic of Bulgaria 2015. National Statistical Institute, Sofia, 2017.

Tourist region Thracia also has a low share according to the indicators. Despite its large territory (35 municipalities and 14% of the national territory), it forms only 5% of the accommodation establishments and 3% of the bed-places and revenues from nights spent. Its product specialization is in cultural and wine tourism. The domination of the Municipality of Plovdiv is very visible - over 49% of the bed-places and over 60% of the revenues from nights spent in the region are concentrated here. The second center by importance is the municipality of Stara Zagora with 18% of the bed-places and the revenues from nights spent. The other municipalities in the area have low values. In total, they account for only 40% of the bed-places and less than 20% of the revenues from nights spent (table 7).

Table 7. Accommodation establishments in tourist region Thracia by municipality, 2015

Tourist Region / Municipality	Accommodation establishments*		Bed-places		Revenues from nights spent	
	number	share (%)	number	share (%)	BGN (million)	share (%)
Thracia	**172**	**100.0**	**9043**	**100.0**	**34.3**	**100.0**
Plovdiv	65	37.8	3930	43.5	21.4	62.4
Stara Zagora	22	12.8	1641	18.2	6.3	18.3
Pazardzhik	11	6.4	512	5.7	1.1	3.2
Haskovo	9	5.2	396	4.3	1.5	4.3
Svilengrad	7	4.1	342	3.8	0.9	2.6
Mineralni Bani	6	3.5	268	2.9	0.7	2.0
Other municipalities	52	30.2	1954	21.2	2.5	7.2

* categorized accommodation with more than 10 beds in operation during the year

Source: Regions, Districts and Municipalities in the Republic of Bulgaria 2015. National Statistical Institute, Sofia, 2017.

Tourist region Rhodope has unique resources suitable for the formation of a wide range of products of the mountain, ecological, health, cultural and rural tourism. The region includes 27 municipalities and occupies 10% of the national territory. It forms 12% of the accommodation establishments, but only 5% of the bed-places and the revenues from nights spent. Its main specialization in mountain ski tourism is mainly due to the presence of Resort complex Pamporovo, which is administratively part of two neighboring municipalities - Chepelare and Smolyan. In total, the two mentioned municipalities account for about 40% of the values of the region for all three indicators (Table 8). Another big center in the region is the spa capital of Bulgaria - Velingrad. Velingrad Municipality has only 7% of the accommodation establishments and 16% of the bed-places in the region, but it accounts for almost 40% of the region's revenues from nights spent. The explanation of this fact is related to the differences in the tourist product of the leading destinations in the area. The product of the winter resorts in Chepelare and Smolyan municipalities is strictly seasonal, which is not the situation with the product of destination Velingrad.

Other 3 important tourist centers in the region are the municipalities Devin, Assenovgrad and Kurdzhali, which form together between 15% and 20% of the region's values for the three indicators.

The remaining 21 municipalities, despite their availability of 130 accommodation establishments with over 3500 bed-places, form only 7% of the revenues from nights spent.

Table 8. Accommodation establishments in tourist region Rhodope by municipality

Tourist Region / Municipality	Accommodation establishments*		Bed-places		Revenues from nights spent	
	number	share (%)	number	share (%)	BGN (million)	share (%)
Rhodope	**396**	**100.0**	**17970**	**100,0**	**47.0**	**100,0**
Velingrad	28	7.1	2968	16.5	18.2	38.7
Chepelare	60	15.2	4537	25.2	11.9	25.4
Smolyan	104	26.3	3948	21.9	6.0	12.9
Devin	34	8.6	1350	7.5	3.0	6.4
Asenovgrad	22	5.5	868	4.8	2.1	4.5
Kardzhali	18	4.5	729	4.0	2.3	4.8
Other municipalities	130	32.8	3570	19.8	3.4	7.3

* categorized accommodation with more than 10 beds in operation during the year

Source: Regions, Districts and Municipalities in the Republic of Bulgaria 2015. National Statistical Institute, Sofia, 2017.

Tourist region Rila-Pirin includes 23 municipalities in Southwestern Bulgaria, occupying 9% of the national territory. It is mainly specialized in mountain ski tourism, but the diverse local resources are suitable for the development of a wide range of products of cultural, health and other types of tourism. The region accounts for 12% of the accommodation establishments, 9% of the bed-places and 6% of the revenues from nights spent.

The territorial structure of the tourism in the region is determined by three leading municipalities: Bansko, Samokov and Sandanski. In total, they account for about 60% of the bed-places and 80% of the revenues from nights spent in the region (Table 9). Samokov and Bansko municipalities are leading tourist centers in the region because the ski resorts Borovets and Bansko are located in them, while Sandanski is among the leading spa resorts in Bulgaria.

Amongst the secondary centers in the region Razlog, Sapareva banya and Blagoevgrad have significant accommodation bases. The remaining 17 municipalities provide 14% of the bed-places and account for 7% of the revenues from nights spent.

Table 9. Accommodation establishments in tourist region Rila-Pirin by municipality, 2015

Tourist Region / Municipality	Accommodation establishments*		Bed-places		Revenues from nights spent	
	number	share (%)	number	share (%)	BGN (million)	share (%)
Rila-Pirin	**398**	**100.0**	**28984**	**100.0**	**66.7**	**100.0**
Bansko	135	33.9	10897	37.6	27.9	41.8
Samokov	50	12.6	5794	20.0	13.5	20.2
Sandanski	49	12.3	2820	9.7	11.4	17.2
Razlog	24	6.0	3052	10.6	6.3	9.4
Sapareva banya	23	5.8	1364	4.7	1.6	2.4
Blagoevgrad	28	7.0	1099	3.8	1.3	2.0
Other municipalities	89	22.4	3958	13.6	4.7	7.1

* categorized accommodation with more than 10 beds in operation during the year

Source: Regions, Districts and Municipalities in the Republic of Bulgaria 2015. National Statistical Institute, Sofia, 2017.

Tourist region Sofia includes 23 municipalities in the western part of the country, accounting for 9% of the national territory. It forms 6% of the accommodation establishments, 5% of the bed-places and 11% of the revenues from nights spent in Bulgaria. Its main specialization in business and cultural tourism is due to the presence of Sofia Municipality.

The secondary centers Kyustendil and Pernik, together with the other 20 municipalities, account for 19% of the bed-places and only 3% of the revenues from nights spent (table 10). This shows that when compared to the rest of the tourist regions Tourist region Sofia shows the largest internal territorial disproportions in relation to the distribution of the tourist superstructure.

Table 10. Accommodation establishments in tourist region Sofia by municipality, 2015

Tourist Region / Municipality	Accommodation establishments*		Bed-places		Revenues from nights spent	
	number	share (%)	number	share (%)	BGN (million)	share (%)
Sofia	**192**	**100.0**	**15117**	**100.0**	**113.9**	**100.0**
Sofia (Capital city)	131	68.2	12232	80.9	109.7	97.1
Kyustendil	20	10.4	841	5.6	2.2	2.0
Pernik	7	3.6	350	2.3	0.6	0.5
Other municipalities	34	17.7	1694	11.2	0.5	0.4

* categorized accommodation with more than 10 beds in operation during the year

Source: Regions, Districts and Municipalities in the Republic of Bulgaria 2015. National Statistical Institute, Sofia, 2017.

Figure2. Share of the tourist regions in the number of bed-places in the accommodation establishments, %

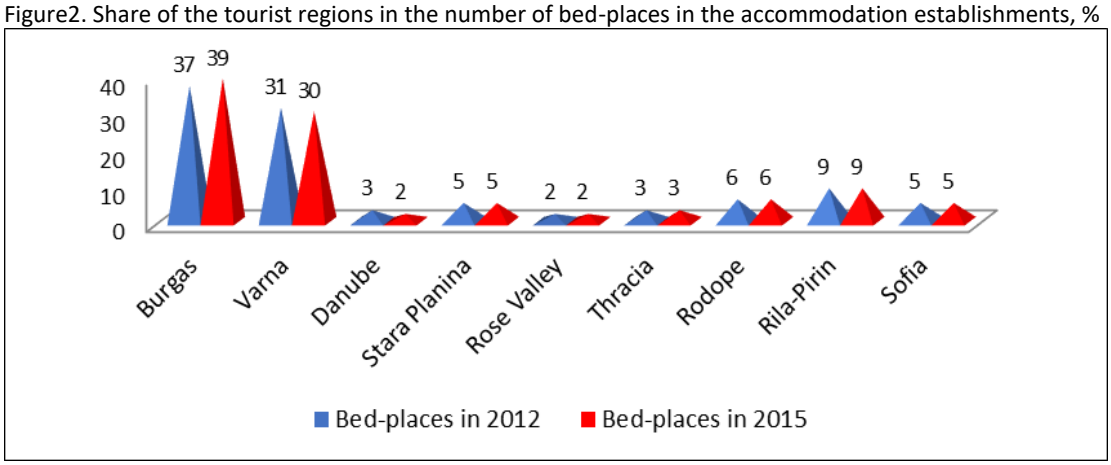

Figure 3.Share of the tourist regions in the revenues from nights spent, %

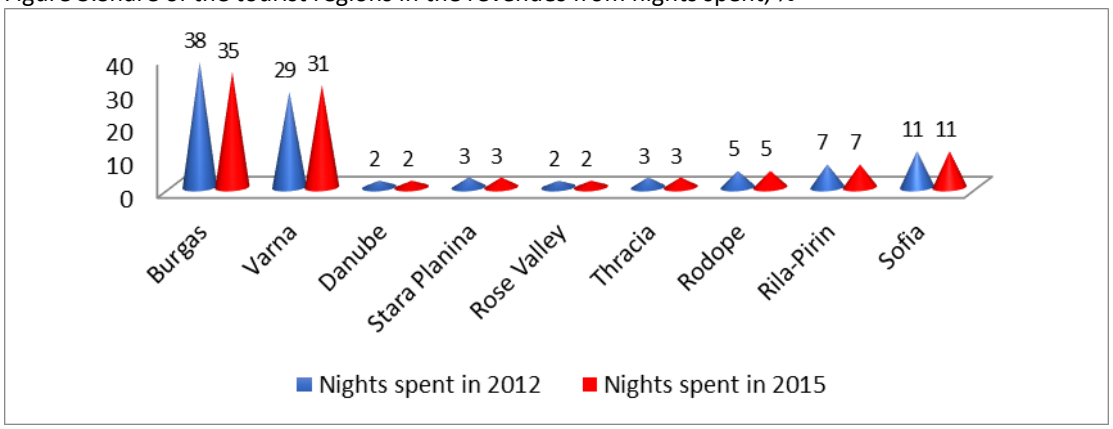

The size and location of the resorts of national importance play a decisive role in the forming of strong disproportions in the territorial distribution of the tourist superstructure in Bulgaria. With the construction of the major sea resorts Zlatni Pyasatsi, Slanchev bryag and Albena the total domination of our Black Sea coastline over the interior of the country was established in the 1960s and the 1970s. It was supported by resorts Sveti Konstantin i Elena, Elenite, Dyuni and Primorsko which have a smaller capacity but are also significant for our country. Today, the resorts of national importance, located along the Black Sea coastline, account for 42% of the bed-places and 48% of the revenues from nights spent in

Bulgaria. Unfortunately, each of them has long gone (to a different degree) beyond the reasonable measure of anthropogenic pressure over the environment.

Parallel to the sea resorts were constructed the two mountain resorts Borovets and Pamporovo, which have less capacity and cannot minimize the imbalance created by the hypertrophy of the sea resorts. In 2015 the resort complex Borovets and the resort complex Pamporovo formed together 3% of the bed-places and the revenues from nights spent in Bulgaria. It is logical to add the values of the mountain resort Bansko to these values even though Bansko does not have the status of a resort of national importance. In 2015 in Bansko municipality were located 3% of the bed-places and were formed 3% of the revenues from nights spent in the country. After all, the coastal and mountain resorts together form approximately 1/2 of the accommodation base and the revenues from nights spent in Bulgaria. Beyond their scope, with a high concentration of tourist superstructure stands only Sofia municipality with about 4% of the accommodation establishments and 11% of the revenues from nights spent in the country. All this must be taken into account, since in 75 Bulgarian municipalities there are no accommodation establishments that have more than 10 beds[4].

4. Conclusions

Our previous studies (Levkov and Velikov, 2015; Levkov and Lakov, 2017) on the volume of tourist flows and revenues from them at the administrative regions level revealed very pronounced differences. Such differences have been discovered by other researchers as well (Grigorova, 2016; Kusheva, 2016; Sabrieva and Vasileva, 2017; Lakov, 2017). Sabrieva and Vasileva (2017) came to the conclusion that "the heavily expressed territorial disproportions are a prerequisite for a strong anthropogenic pressure on the coastal territories and a significant lag in the absorption of the tourism potential in the interior part of the country..."[5].

Lakov (2017) also mentiones "the disproportion of the territorial location of the accommodation establishments, prevailing the ones located along the Black Sea coast, despite the creation of new resorts like Bansko. The overbuilding of complexes, breaches of environmental standards and the excessive use of tourism resources is strictly related to the under-effective state control. An imbalance between the accommodation base and the available infrastructure - water supply, sewage treatment, etc., is to be found in a number of resorts and tourist centers."[6]

The results of this study confirm that the territorial disproportions in the distribution of the tourist superstructure at this stage are preserved (Figure 2, Figure 3). These occur at national level (between tourist regions), as well as at lower levels (between municipalities in each region) and thus the following **conclusions and recommendations** ensue:

1. The significant territorial disproportions in the distribution of the tourism superstructure in Bulgaria have negative impact in various aspects:

a) ecological aspect - a great anthropogenic pressure over the environment in the main resorts in the country; high pollution and exhaustion of the local natural tourism resources and a threat of degradation of some of the resorts.

b) social and economic aspect - unused natural and anthropogenic tourist resources in the interior of the country; low social impact of the tourism development over the local inhabitants; existence of extensive 'whitepaper' on the tourist map of Bulgaria (there is no accommodation base in 30% of the municipalities).

4Regions, Districts and Municipalities in the Republic of Bulgaria 2015. National Statistical Institute, Sofia, 2017.

5Sabrieva, S. and V. Vasileva. Savremenni spetsifiki na turisticheskata infrastruktura v Yugoiztochen rayon za planirane. Natsionalna konferentsiya s mezhdunarodno uchastie „Prirodni nauki", Varna, 2017, p. 148-156.

6Lakov, P. Razvitie na mestata za nastanyavane v Balgaria – sravnitelen analiz. Yubileina mezhdunarodna nauchna konferentsiya „Bulgaria na regionite. Perspektivi za ustoichivo regionalno razvitie". Plovdiv, 2017, p. 335.

2. There is a need for a clearer and more consistent national tourism policy, especially in the field of tourism zoning, linked to the common regional policy of Bulgaria. It is necessary in both policies set by the respective strategies[7,8] to identify and implement effective measures aimed at mitigating the deepening territorial disproportions in the country.

The ineffective application of the current tourist zoning is also emphasized in the updated version of the national strategy for sustainable tourism development in Bulgaria: To date, zoning remains a formality since activities have not yet started in regards to the promotion of the regions and their development as stand-alone destinations under the 'hat' of the main destination 'Bulgaria'[9].

In this relation, we recall our point (Levkov and Lakov, 2017) that "in order to comply with the requirements of the Tourism Law of 2013, it is necessary to clearly distinguish the tourist regions according to their degree of development and to conduct a differentiated policy for supporting tourism in poorly developed tourist areas covering a large part of the country."[10] In the most developed areas - Bourgas and Varna state support should be directed towards territorial deconcentration and development of alternative types of tourism (rural, eco, etc.) in addition to the leading coastal and maritime tourism.

In Sofia region and especially in Rila-Pirin and Rhodope regions, which we define as medium-developed, the support should stimulate rural, ecological and adventure tourism. Their accelerated development should help the absorption of local tourism resources and stimulate the diversification of the regional tourist product.

The regions of Danube, Stara Planina, Rose Valley and Thrace are outlined as poorly developed. They own a total of 12% of the bed-places and account for only 9% of the revenues from nights spent. In these regions the need for state support is particularly important in order to stimulate the development of cultural, ecological and rural tourism. Thus the small municipalities would make better use of the local resources and demographic and social stabilization would be achieved.

We would like to remind some other recommendations of ours (Levkov and Lakov, 2017) to the Ministry of Tourism:

- To activate the establishment of management bodies for the tourist regions;
- To publish online statistical data and analyses of the state of the tourist regions in the country;
- To prepare and submit for discussion amendments in the Tourism Law and in the related other normative documents, regulating differentiated state support for tourist regions with low level of development.[11]

References:

Grigorova, Zl. (2016). Trakiiski turisticheski raiyon – mezhdu globalizatsiyata i glokalizatsiyata. Plovdiv, AI kam VUARR.

Kusheva, G. (2016). Analiz na razvitieto na turisticheskite rayoni v Balgariya. Dialog, br. 1, 2016.

Lakov, P. (2017) Razvitie na mestata za nastanyavane v Bulgaria – sravnitelen analiz. Yubileyna mezhdunarodna nauchna konferentsiya „Bulgaria na regionite. Perspektivi za ustoychivo regionalno razvitie". Plovdiv.

7Natsionalna strategiya za regionalno razvitie na Republika Bulgaria za perioda 2012-2022 g. Sofia, 2012.

8Natsionalna strategiya za ustoichivorazvitie na Republika Bulgaria zaperioda 2012-2022 g. Aktualizirana versiya. Sofia, 2017.

9Natsionalna strategiya za ustoichivo razvitie na Republika Bulgaria za perioda 2012-2022 g. Aktualizirana versiya. Sofia, 2017.

10Levkov, K. and P. Lakov. Turisticheskite rayoni na Bulgaria – sustoyanie i problemi. Nauchna konferentsiya na tema „Regionalna ikonomika i ustoychivo razvitie". NII pri IU, Varna, 2017.

11Levkov, K. and P. Lakov. Turisticheskite rayoni na Bulgaria – sustoyanie i problemi. Nauchna konferentsiya na tema „Regionalna ikonomika i ustoychivo razvitie". NII pri IU, Varna, 2017.

Levkov, K. and V. Velikov. (2015) Turistichesko rayonirane na Bulgaria chrez metoda na ranzhirane na turisticheskite teritorii. Nauchna konferentsiya „Problemi i nasoki na regionalnoto razvitie v Bulgaria". Asi print, Sofia.

Levkov, K. and P. Lakov. (2017) Turisticheskite rayoni na Bulgaria – sastoyanie i problemi. Nauchna konferentsiya na tema „Regionalna ikonomika i ustoychivo razvitie". NII pri IU, Varna.

Sabrieva, S. and V. Vasileva. (2017) Suvremenni spetsifiki na turisticheskata infrastruktura v Yugoiztochen rayon za planirane. Natsionalna konferentsiya s mezhdunarodno uchastie „Prirodni nauki", Varna, 2017, p. 148-156. UI „Episkop K. Preslavski", Shumen.

Zakon za turizma (2013). DV, br. 30 ot 26.03.2013 g.

Kontseptsiya za turistichesko rayonirane na Balgaria. (2015) Ministerstvo na turizma. Sofia.

Natsionalna strategiya za regionalno razvitie na Republika Bulgaria za perioda 2012-2022 g. (2012) Sofia.

Natsionalna strategiya za ustoichivo razvitie na Republika Bulgaria za perioda 2012-2022 g. Aktualizirana versiya. (2017) Sofia.

Regions, Districts and Municipalities in the Republic of Bulgaria 2015. (2017) National Statistical Institute, Sofia.

http://imagebulgaria.com/tourist-regions. Retrieved on 15th Ferburay 2018.

http://www.nsi.bg/bg/content/1978/годишни-данни. Retrieved on 16th February 2018.

Problems In Higer Education In Bulgaria

Prof.Ognyana Stoichkova PhD[1]

[1]Higher School of Agribusiness and Rural Development – Plovdiv, Bulgaria

Abstract: The right to education is a fundamental constitutional right. In a knowledge based economy, where high technology sectors are developed, the significance of highly trained personnel becomes first task for the modern economy. Structural changes in the economy of Bulgaria, the task of achieving higher competitiveness, the demographic collapse that led to a rapid reduction of the workforce are the reasons that led to a significant change requiring entrance to the qualifications and skills of the workforce and require quick and adequate changes in the education system. It is known that education is a long process. The results of changes in it become apparent years later. This makes it urgent to undertake measures in this regard.

The education development problems are examined at two levels – the level of higher education and the level of secondary and vocational education.

Key words: higher education, vocational education, public expanses for education, problems of education, priorities of education development.

1. The Problems in Higher Education

National Program for Development "Bulgaria 2020", part of pan-European strategy "Europe 2020", sets as its main objective increasing growth of graduates. For 2010, the share of graduates in the age group 30-34 years was 27.7%. The goal is to reach the cherished 36% till the end of the strategic period. The goal is laudable, but what is often overlooked is what knowledge and skills graduates obtain for the labor market and are they needed by the business.

It is no secret that the labor market suffers from difficulties due to a glut of personnel in certain areas and their absence in other areas. The statistics are clear - 57% of students which education is paid by the government are being educated in only five of the 52 different professional fields. Trends in recent years show that precisely the areas where the labor market is oversaturated continue to subsidize most of public funds. Logically, according to data of the Bulgarian Industrial Association, only 20% of graduates have the opportunity to work corresponding to their professional field.

Is the problem due to the university? Surplus and deficit of specialists are in direct relation to both supply and demand of personnel. The changes are very dynamic and in any case not controlled entirely by educational institutions. The annual planned enrollment of graduates is offered by the Ministry of Education and Science and usually vote with absolutely no objections from the Council of Ministers, no matter what the specific needs of the labor market.

The data used in compiling the rating system of higher education institutions in Bulgaria, allow a detailed analysis of supply and demand of the specialists with higher education. The main professional fields, subsidized by the government recently are economic, administrative and Science for society and human behavior. Although over 25% of people with higher education belong to the field of economic and administrative sciences, data reported that only 15.3% of them do work in their specialty. Five of the six did not start work not because the qualifications they have gained, but for entirely different reasons - a change of priorities, maneuverability to the needs of the labor market, or family and friendly basis. In most cases, retraining or at least house training is required. The trend is mainly rooted in distrust of the business knowledge and skills of fledgling graduates.

Lack of communication between supply and demand directly affects the price of labor. A deficiency of certain executives raises labor compensation for people who hit it. At the opposite pole is the surplus of specialists that significantly reduces their pay. This is one of the main reasons only 19.2 percent of graduates to work corresponding to their professional field.

Such a reform, of course, is tied directly to the autonomy of educational institutions. Home universities should be free to set the level of their own tuition. Education is a service like any other and its price should be determined according to supply and demand. The administrative determination of fees and the planning administration of educational institutions virtually eliminates the possibility of competition among educational institutions. The students, in turn, will be further encouraged to seek opportunities to finance their education. Any reasonable person knows that in our country a person who has no higher education is this who are not enrolled to study. If the fees, however, are paid directly by the students themselves, the desire and responsibility to the learning process will be bigger. The situation is similar, for example, in the United States, the leading country at the global rankings on the quality of educational services.

This will be the moment already mentioned controversial rating system of universities in Bulgaria will work really effectively. We'll find out actually what are the finest Bulgarian universities, i.e. which of them offer the best service in terms of price-quality ratio. Everything else falls under the bleak status quo and avoidance of real problems that haunt us for years.

2. Financing the Education

Funding of education in Bulgaria applies two main mechanisms - centralized and decentralized. Centrally funded special, vocational (without municipal) schools and universities and extra-curricular structures. Decentralized (municipal budgets) finance schools of the secondary education system. Given the imbalances in economic development of municipalities and in line with accepted educational practice and financial practice, they receive transfers from the state budget as a budget subsidy to cover education expenses up to a certain level/standard.

3. Performance-based funding in higher education seeks to improve labour market relevance and quality.

In 2017, 41.5 % of funding to public universities was awarded on the basis of labour market and quality criteria, a proportion set to increase to 60 % by 2020. The recent higher education reform introduced limits on students' enrolment in each university. It did so by introducing coefficients that reflect quality (i.e. accreditation scores) and labour market relevance (i.e. by using administrative data on graduate employment).

A list of 32 priority professional fields are prioritised for funding in public universities. They include fields related to science, technology, engineering and mathematics (STEM), in particular ICT and mathematics. Considering the reform's focus on STEM and Bulgaria's performance in PISA, improving the quality of upper secondary education and further strengthening career guidance are important. Data from PISA 2015 also show that 27.5 % of Bulgarian 15-year-olds expect a career in science-related occupations (ICT, health and engineering)[1]. This is one of the highest career expectations in science among EU students. The retirement age is 61 for women and 64 for men, but the proportion of men in the teaching profession is low. On the other hand, 47.4 % of students expect to follow a different career path, while 25 % have only vague career expectations.

Table 1. Higher Schools, Academic Staff and Studentsin 2016/2017 academic year in Bulgaria[2]

Higher Schools	54
Academic Staff	22 223
Students	243 199
Graduate Students	58 919

1 11.7 % expect to work as health professionals, 8.3 % in ICT and 7.4 % as science and engineering professionals or technicians (OECD, 2016).

2 http://www.nsi.bg/bg/content/3412

4. Weaknesses and Problems of Higher Education in Bulgaria

The main issues now in operation in Bulgaria's higher education system are reflected in:

Massification of higher education

Access to universities is currently wide enough, the number of vacancies in public universities comes close to the number of graduates from secondary schools. In Bulgaria there are currently 53 higher education institutions, including 16 private. The large number of unemployed and unrealized graduates is a symptom of a weak economy and low state higher education. Thus the labor market does not trust mass issued diplomas, unprepared professionals and moisture additional funds for staff training, ignoring insufficient knowledge acquired in universities.

Structural and financial inefficiency - the system as a whole and individual universities

There is a lack of diverse sources of funding for higher education and inefficient system of financing and distribution of state subsidy. Lower the linkage between the results of the assessment and mode of financing of state universities. In the area of financing major problems of universities stem from: the distribution of state subsidy based on inadequate conditions of current national principle that allows no development or maintenance of high schools; inefficient use of available funds when actually only a fraction of them are investments in the education and research process; low transparency and public control over the use of resources; lack of targeted efforts to provide a variety of extra-budgetary sources of funding and others.

Lack of effective connectivity between the development of higher education, on the one hand, and changing individual needs and requirements of the market and society on the other

In recent years it becomes more and more pronounced trend of lack of conformity of the education and the needs of the labor market. Planning the intake of students is not tailored to the needs of the labor market. There is a shortage of graduates in technical fields (natural sciences, mathematics and engineering disciplines). The country needed more such shots, but recent years the interest of students is directed more towards the humanities and economics.

Priorities of Contemporary Bulgarian Education

Bulgarian educational policy raises several priorities at national level. The most important of them are:

• Raising education a top priority of the state policy.

• Introduction of universal preschool education.

• Development of basic education for all as a basis for quality profiled and vocational training, and lifelong learning.

• Development of the current mobile system for vocational education in the conditions of market economy.

• Take special care and attention to the education of children in disadvantaged, those with special educational needs and children at risk.

• Developing a network of current and Mobile formal and informal forms of adult education as the basis for a successful career and lifelong learning.

• To build a modern learning environment that provides conditions for quality education.

• Increasing the social and professional status of the Bulgarian teacher.

Future Challenges

The Bulgarian government's recent reform efforts have focused on the following objectives: reducing the number of faculties of universities and consolidating postsecondary schools, decreasing enrollments at postsecondary schools, making use of policy and financial instruments, adapting specializations to reflect the needs of society, restricting revenues to postsecondary schools and encouraging reliance on governmental financial decisions, and centralizing higher education policy.

With regard to its placeWhile many aspects of the system of higher education in Bulgaria are still difficult to predict, a number of prognoses can be made for the coming decade. An ongoing contraction of the system is likely to occur. The number of students will decrease by 2 to 5 percent annually as a result of higher education policy and demographic, financial, and societal factors. State funding of higher education will decline, while state financial control will increase. The role and prestige of private postsecondary schools will improve.

Because the national accreditation process applies the same standards universally, the private sector will gain greater legitimacy. The current difference between the sectors lies in the perception of student quality, since many private school students were once denied admission to state universities.

However, this image of private higher education will gradually change. Heated controversies between the government and the Ministry of Education and Science on one hand and postsecondary schools and the University Rectors' Council on the other hand are inevitable, due to the government's efforts to centralize policy and financing. The system will increasingly move toward a one-track structure. The university sector will assume the function of preparing specialists, while the college sector will have a significant role

in postsecondary education.

A number of trends can be cited in support of this prognosis of the system.

First, in 2016-2017, 243 199 students were enrolled at universities and only 18,000 at colleges.

Second, in 2016-2017, university staff (22 223) comprised 97.5 percent of the total number of instructors and college staff, just 2.5 percent. Almost all colleges depend upon visiting university lecturers.

Third, college graduates tend to continue their education in part-time university programs. Finally, colleges have failed to develop specific programs that are not available at universities. Thus, it is likely that colleges in Bulgaria will slowly disappear from the system or

be incorporated into universities. Demand will increase for master's degree programs. Currently, more than two-thirds of all bachelor's degree holders continue their studies at the master's level. Bulgaria will work to establish a more flexible structure for its higher education system. Flexibility is not only one feature of Western higher education systems that Bulgaria aspires to emulate, but it is also a present-day academic requirement and an essential way to meet the challenges of the future.

Bibliography

1. Andreev.M, Razmisli za obrazovanieto. Iztok-Zapad, 2015
2. Boarini.R, Strauss.H., The Private Internal Rates of Return to Higher Education. New Estimates for 21 OCD countries. OECD Economic Department Working Paper 591.
3. Nauka, obrazovanie, sigurnost. Nauchna konferenciya NBU, 2013
4. Stavrev, Sv. Al. Balkov. Osnovi na upravlenieto na publichniya sector. Paradigma, Sofia, 2008
5. http://www.nsi.bg

Örgütsel Sinizm Ve Sinizmi Önlemeye Yönelik Bir Model Önerisi

Prof. Dr. Agah Sinan Ünsar[1] **Derya DİNÇER[2]**

[1]Trakya Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, sinanunsar@yahoo.com

[2]Trakya Üniversitesi SBE İşleme Tezli Y.L. Mezunu

Özet: Örgütsel sinizm ile ilgili çeşitli kavram ve tanımlamalara yer verilen bu çalışmada çalışanın örgüte karşı göstermiş olduğu tepki olarak gösterilen sinizmin bir nesneye yönelik tutum olduğu görülmektedir. Çalışanların örgüte yönelik bu tutumları negatif duyguları ve eleştirel davranışları kapsamaktadır. Örgütün çalışanına yaklaşım tarzı çalışanın sinik bir davranış göstermesine ve örgütün de örgütsel sinizme uğramasına yol açmaktadır. Çalışanlar örgütlerinin dürüst olmadıkları ve liderlerinin çalışanlara karşı eşit tutum sergilemediği düşüncesindedirler. Bu çalışmada ilk olarak örgütsel sinizmin kavramsal yapısı ele alınmıştır. Sonrasında örgütsel sinizmin boyutları ve kuramları açıklanmıştır. Çalışmanın sonunda örgütsel sinizm ile ilgili yapılan çeşitli çalışmaların sonuçları ve örgütsel sinizmi önlemeye yönelik bir model önerisi yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sinizm, Örgütsel Sinizm, Örgütsel Sinizm Boyutları.

A Model Suggestion For Organizational Cyninism And Structure Prevention

Abstract: In this study, where various concepts and definitions are related to organizational cynicism, it appears that the attitude towards an object of cynicism, which is shown as a response to the employee's showing against the knitting. These attitudes towards employees' knitting include negative feelings and critical attitudes. The approach to the employee leads to the cynical behavior of the employee and the organization leads to organizational cynicism. Employees think that their organization is not honest and that their leaders do not have equal attitudes towards employees. In this study, the conceptual structure of organizational cynicism was first discussed. After that, the dimensions and theories of organizational cynicism are explained. At the end of the study, the results of various studies on organizational cynicism and a model proposal to prevent organizational cynicism are included.

Key Words: Cynicism, Organizational Cynicism, Dimensions of Organizational Cynicism.

1.GİRİŞ

Örgütsel sinizm ile ilgili çeşitli kavram ve tanımlamalara yer verilen bu çalışmada çalışanın örgüte karşı tepkisi olarak gösterilen sinizmin bir nesneye yönelik tutum olduğu görülmektedir. Örgütün çalışanına yaklaşım tarzı çalışanın sinik bir davranış göstermesine ve örgütün de örgütsel sinizme uğramasına yol açmaktadır. Çalışanlar örgütlerinin dürüst olmadıkları ve liderlerinin çalışanlara karşı eşit tutum sergilemediği düşüncesindedirler.

Bu çalışmada ilk olarak sinizm kavramı ve örgütsel sinizm kavramı açıklanmıştır. sonrasında örgütsel sinizm kavramının kavramsal yapısı ele alınmıştır. Örgütsel sinizm türleri, nedenleri ve örgütsel sinizm kuramları açıklanmıştır. Sonrasında örgütsel sinizmin boyutları ve kuramları açıklanmıştır. Çalışmada örgütsel sinizm ile ilgili yapılan çeşitli çalışmaların sonuçlarına yer verilmiştir. Son olarak sinizmi önlemeye yönelik bir model önerisi açıklanmıştır.

2.SİNİZM KAVRAMI

Sinizm kavramının ortaya çıkış noktası, kişilerin kendi çıkarlarını gözettiği ve herkesin çıkarcı olduğu görüşünü içermektedir. Sinizm inancının temelinde; adalet, dürüstlük ve içtenlik ilkelerinin kişisel çıkarlara feda edilmesi yer almaktadır (Altınkurt ve Diğerleri, 2014: 27). Düşünce olarak sinik olan kişilerin öfkeli, ümitsiz, şüpheci, kuşkucu, güvensiz, kötümser ve inançsız oldukları görülmektedir (Polat ve Meydan, 2010: 151).

Kökenlerini yaklaşık M.Ö. 500 yıllarına dayanan Antik Yunan felsefi düşüncesinde "sinik (kinik)" kelimesinden aldığı düşünülmektedir. Klinik felsefesinde kişilerin, sosyal kurallarını ve ahlaki değerlerini reddettiği ve doğanın kurallarına göre yaşadığı görülmektedir (Kalağan ve Güzeller, 2010: 83).

Hüsrana uğrama ve hayal kırıklığı duygusuyla karakterize olan sinizm (Candan, 2013: 183), bir kişiye, gruba, fikre, sosyal sözleşmeye ya da kuruma karşı güvensiz ve olumsuz duyguların olması olarak ifade edilebilir (Aslan ve Akarçay, 2013: 29).

Zaman içerisinde sinizm, var olan düzeni eleştirip bireyi ön planda tutmayı amaçlayan ve bazı kişiler tarafından olumlu bir anlam taşıdığı düşünülen bir kavram olmuşken; kötümser ve güvensiz anlamlarında kullanılmıştır (Karacaoğlan Aslan ve Boylu, 2014: 35).

Günümüzde gittikçe popüler bir kavram olmaya başlayan sinizm; din, felsefe, yönetim, sosyoloji ve psikoloji gibi sosyal bilimlerde yer alan farklı disiplinlerin konusu olmaktadır. Sinizm, "kuşkuculuk", "şüphecilik", "güvensizlik", "inançsızlık", "kötümserlik", "olumsuzluk" sözcükleri ile yakın anlamlara sahiptir. Bununla birlikte kişinin "kusur bulan, zor beğenen, eleştiren" anlamına da gelmektedir (Yıldız, 2013: 856).

Özünde kurumlarda doğruluk, dürüstlük, adalet, samimiyet ve içtenlik ilkelerine sahip olunmadığı varsayımına dayanmaktadır. İşgörenlerin sinik davranışlara sahip olması durumunda, yöneticilerinin bireysel çıkarları için ilkelerinden taviz verebileceğine inanmaktadırlar (Üçok ve Torun, 2014: 233).

3.ÖRGÜTSEL SİNİZM KAVRAMI

Örgütsel sinizm *"örgüt içindeki insanların bir bölümünde bulunan, örgütlerinin dürüstlükten yoksun olduğuna ve adalet, içtenlik, doğruluk gibi ilkelerin örgütün çıkarlarına feda edildiğine dair bir inanç"* olarak tanımlanmaktadır (Tokgöz, 2011: 365).

İşgörenin çalıştığı örgüte karşı pozitif olmayan tavırları olarak ifade edilmektedir. Sinik olan işgörenin örgüte karşı asabi olduğu ve olumsuz duyguları bünyesinde barındırdığı görülmektedir (Aslan ve Akarçay, 2013: 29).

İşgörenlerin kişisel değerleri ile örgütsel değerleri arasında uyum yoktur. Kişisel ve örgütsel değerler birbirinden farklı olduğu için işgören bu değerlerin hiçbirine uyum sağlayamayacaktır. Bununla birlikte kişinin öncelik olarak örgütün değerlerine öncelik vermek zorunda olması nedeniyle kişi-rol çatışması yaşayacaktır. Böyle bir durumda kişinin psikolojik savunma mekanizması olarak sinik tutum sergilediği düşünülmektedir (Arslan, 2012: 14).

Örgütsel sinizme neden olan birçok unsur olduğu görülmüştür. "Bu nedenlerin psikolojik sözleşme ihlalleri, gücün dengesiz dağılımı, adaletsizlik, uzun ve yorucu çalışma süreleri, yetersiz liderlik, dowsizing, yeniden yapılanma, işten çıkarmalar, düşük örgütsel performans ve örgütsel değişim gibi birçok faktör yer almaktadır" (Tayfun ve Çatır, 2014: 350). Bununla birlikte değişim çabalarının yanlış yönetilmesi, stresin aşırı olması ve kişisel ve örgütsel beklentilerin karşılanamaması, sosyal desteğin yetersiz olması, terfilerin yetersizliği, amaçların çatışması, örgüt içerisinde karmaşıklığın artması, iletişim eksikliği ve işten çıkarma sinizm nedenlerinden sayılabilir (Yıldız, 2013: 857).

Örgütsel sinizm de, işgörenler örgütün dürüstlükten yoksun olduğuna inanmaktadır (Karacaoğlu ve İnce, 2013: 186). Gelişmekte olan bir konu olarak örgütsel sinizm, bireyin çalışmakta olduğu örgüte karşı olumsuz tutumları üç boyutta ele alınmaktadır. Bu boyutlar (Gül ve Ağıröz, 2011: 36):

- Örgütün bir bütün olmadığına dair düşünce,
- Örgüte yönelik olumsuz etkilerin olması,
- Örgütü küçük gören ve eleştiren davranışların olması.

Örgütsel sinizm, işgörenler çalıştıkları örgütün birbirinden bağımsız olduğunu ve örgüte yönelik inançların ve eğilimlerin örgütü küçük görmek için yapıldığına dair eleştirel bir davranışın hakim olduğu görülmektedir.

3.1. Örgütsel Sinizm Özellikleri

Örgütsel sinizm, işgörenlerin örgüte yönelik pozitif olmayan tutumları olarak ifade edilmektedir. Örgütün verdiği kararlara inanmama ve uygulamalarına tepki verilen tutum ve davranışlar olarak yorumlanmaktadır (Helvacı ve Çetin, 2012: 1477). Yapılan bazı çalışmalarda örgütsel sinizmin aşağıdaki konularından bahsedilmektedir (Görmen, 2012: 84):

- Sinizm bir durumdur, bir özellik değildir.
- Belirli bir meslek ya da iş ile sınırlı değildir.
- İnançları, duyguları ve davranışları kapsamaktadır.
- Sinik olan kişiler, daha az kullanılmaktadırlar.

Hem kişilik hem de duygu olarak tanımlanan sinizm, son yıllarda yapılan çalışmalarda örgüt içerisinde uygulanan politika ve uygulamalara yönelik gösterilen tepki olarak ifade edildiği ileri sürülmektedir (Efeoğlu ve İplik, 2011: 348). Siniklerin bazı temel özellikleri şunlardır (Arslan, 2012: 13):

- Eylemlerin arkasında saklanmış güdülerin olduğuna inanılır.
- Sinik olan bireyler, olayları kendi yorumlarıyla anlatır ve alaycıdırlar.
- Dürüstlük ve samimiyet olmadığına dair net eleştirilerde bulunabilirler.
- Sinik bireyler, bir şeye karşı sıkıntı, utanç ve tiksinti duyabilirler.
- İnsanın güvenilmez olduğunu düşünürler.
- Yalan söyleme, yapmacık davranışlar ve başkalarını istismar etmeyi insanın temel karakteristiği olarak görürler.

Düşük performans, örgütsel vatandaşlık davranışında isteksizlik, etik olmayan davranışlar, motivasyon düşüklüğü, çatışma, devamsızlık ve işgören devrinde artış, örgütsel bağlılığın azalması, işten çıkarımların artması, işte doyumsuzluk, itaatsizlik ve kurallara uymama, örgütsel güvenin azalması, işe devamsızlıkta ve yabancılaşmada artış, örgütsel değişim de isteksizlik ve lidere olan güvenin azalması örgütsel sinizmin bazı olumsuz yanları olarak sayılabilir (Türköz ve Diğerleri, 2013: 290).

3.2. Örgütsel Sinizm Boyutları

Bireysel veya örgütsel özelliklerden kaynaklanan örgütsel sinizm, bilişsel (inanç), duyuşsal (duygu) ve davranışsal (davranış) eğilimlerden oluşmaktadır (Kalağan ve Güzeller, 2010: 84). Bu boyutlar aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

3.2.1. Bilişsel Boyut

Örgütsel sinizmin bilişsel boyutu, "örgütün dürüstlükten yoksun olduğu inancı" na dayanmaktadır. "İnsani güdülerin ve eylemlerin dürüstlüğüne ya da iyiliğine inanmama eğilimi gösteren" boyutu olarak tanımlanabilir. İnsanların güdülerinde iyiliğe ve samimiyete olan inançsızlığı yer almaktadır (Karacaoğlan Aslan ve Boylu, 2014: 35).

Örgütsel sinizmde bilişsel boyutta örgütün dürüstlüğe ihtiyaç duyduğu inanışı hakimdir. Dürüstlük, moral prensibinin sağlamlığı olarak ifade edilebilir. Gerçeklik ve adil dağılım ilişkisinde samimiyetin bulunmasıdır. Bunun sonucunda doğruluk, dürüstlük ve samimiyet prensiplerine ihtiyacın ortaya çıkması ile örgütün bu ihtiyaca yönelik uygulamalarına inanırlar (Boyalı, 2011: 15).

3.2.2. Duyuşsal Boyut

Örgütsel sinizmin ikinci boyutu olan duygusal boyutun bileşenleri; küçümseme, sıkıntı, öfke ve utanç gibi olumsuz duyguların kuvvetli bir şekilde uyarılması sonucu oluşmaktadır (Erbil, 2013: 15). Objektif yargı içermeyen öfke ve hor görme gibi örgüte yöneltilmiş duygusal tepkileri içermektedir (Efeoğlu ve İplik, 2011: 349).

Örgütsel sinizmin bu boyutunda örgüte karşı pozitif olmayan duyguların kuvvetli bir biçimde örgüte aktarılması olarak düşünülebilir. Duygusal anlamda bireyin öfkeli olduğu ve örgütü bir bütün olarak görmediği söylenebilir.

3.2.3. Davranışsal Boyut

Örgütsel sinizmin son boyutu olan davranışsal boyut; olumsuz davranış yerine olumsuz davranış eğilimlerini kapsamaktadır. Örgüte yönelik güçlü eleştirileri içermektedir (Yalçınkaya, 2014: 110).

Davranışşal boyut, işgörenlerin örgüte yönelik olumlu olmayan ve küçümseyen davranışlarda bulunabilmesidir. İşgörenler geleceğe yönelik kötümser düşünceler içerisindedirler (Kahya, 2013: 35). İşgörenlerin zamanla örgütle ilgili şikayetlerde bulunması, alay etmesi ve olumsuz eleştirilerde bulunması gibi davranışlar sergilemesi yer almaktadır (Karacaoğlu ve İnce, 2013: 188).

3.3. Örgütsel Sinizm Türleri

Örgütsel sinizm türleri farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bunlar; kişilik sinizmi, işgören sinizmi, toplumsal sinizm, mesleki sinizm ve örgütsel değişim sinizmi olarak tanımlanmıştır.

Tablo 1. Örgütsel Sinizmin Alt Formları

Sinizm Türleri	Tanım
Kişilik Sinizmi	Diğer bireylere karşı olumsuz algı ve muhalefet içeren sabit bir kişilik özelliğidir. Diğer bireylere karşı cana yakın olma yeteneği olmayan bencil insanlarla dolu olduğuna yönelik kökleşmiş bir güvensizliğin olduğu algıdır.
İşgören Sinizmi	İşgörenin örgüte karşı güçlü bir hayal kırıklığı, umutsuzluk ve engelleme hisleri ile karakterize olan tutum olarak ortaya çıkmaktadır.
Toplumsal Sinizm	Kişi ve toplum arasındaki sosyal sözleşmenin ihlal edilmesi sonucunda ortaya çıktığı düşünülmektedir.
Mesleki Sinizm	Hizmet sektöründe ağırlıklı olarak görülen mesleki sinizm, kişinin becerilerinin engellenmesi ile baş edebilme stratejisidir. Kişi-rol çatışması görülmektedir.
Örgütsel Değişim Sinizmi	Değişimin başarısız olduğu durumlarda değişim çabalarına karşı oluşan reaksiyondur. Tembel ve başarısız çabaların olduğu inancı yer almaktadır.

Kaynak: Arslan, 2012: 15.

3.3.1. Kişilik Sinizmi

Kişilik sinizmi, insan davranışının genellikle olumsuz algısını yansıtan, doğuştan gelen, sabit bir sinizm türüdür. Kişilik sinizmi, kişilerarası zayıf ilişkiler ve küçümseyici, alaycı tavırlar tarafından nitelendirilir. Genelleme yapıldığında dünya; sosyal ilişkilerde güzel iletişim kurmakta aciz, dürüst olmayan, işbirlikçi, önemsemeyen ve bencil insanlarla doludur. Bunun sonucunda saldırganlık olmasa bile kişide acı, kin, dargınlık, alınma ve hile gibi olumsuz durumlar görülebilmektedir (Erbil, 2013: 17).

3.3.2. İşgören Sinizmi

İşgören sinizminde özellikle eşitsizlik hissedilmesini sağlamaktadır. İş yaşamında önemli ve yüksek seviyede olan örgütteki başka çalışanın sinik işgörenlerden ayrılmasını sağlamak için önemli bir türdür (Ahmadı, 2014: 27).

3.3.3. Toplumsal sinizm

Toplumun beklentilerinin karşılanmaması sonucu ortaya çıkan toplumsal sinizm, kişi ile toplum arasındaki sosyal anlaşmanın bozulması sonucu ortaya çıkan güvensizlik olarak ifade edilmektedir (Görmen, 2012: 104).

3.3.4. Mesleki Sinizm

Mesleki sinizm, işgörenler için yapılan işin sıkıcı olduğu, çaba sarf etmeye değmeyeceği ve ödüllendirici olmadığı düşüncesi yer almaktadır (Ahmadı, 2014: 28). Örgütün dürüst olmadığını düşünülmektedir. Örgüte yönelik objektif yargılar içermemektedir (Uysal ve Yıldız, 2014: 837).

İşgörenlerin iş ortamında motive olmadığı ve işgörenleri motive edici etkenlerin örgüt içerisinde uygulanmadığı düşüncesi yer almaktadır.

3.3.5. Örgütsel Değişim Sinizmi

Küreselleşme ile birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinde gelişme, iç ve dış rekabette artış, yeni yönetim ve uygulamaları ortaya çıkmıştır. Şirket birleşmelerinin yaygınlaşması, kalite girişimleri, satın almalardaki artışlar, süreç yenileme, kademe azalma, küçülme ve yeni örgütsel yapılanma ile işgörenlerin işten çıkarılması ile son bulmasıyla işgörenlerin örgüt yaşamını ve örgütsel bağlılığını sorgulamasına neden olmuştur. Örgütsel değişim ile örgütsel sinizm yaygınlaşmasına neden olmuştur. İşgören ile örgüt arasındaki ilişkinin dramatik bir şekilde değişmesi de örgütsel değişim sinizmine neden olmuştur (Çakıcı ve Doğan, 2014: 80).

Şekil 1. Örgütsel Değişim Sinizmini Değiştirmek İçin Bireysel Direnç

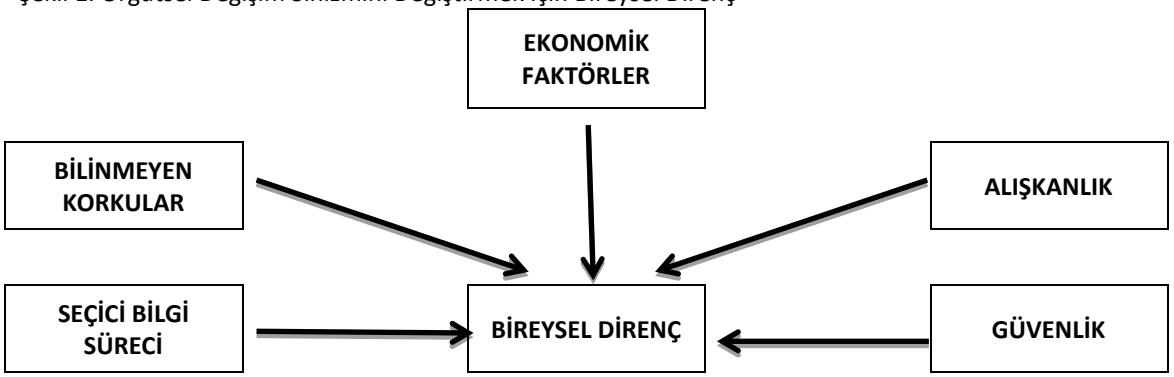

Kaynak: Görmen, 2012: 109.

3.4. Örgütsel Sinizm Nedenleri

Örgütsel sinizm bireyin çalıştığı örgütün dürüstlükten yoksun olduğu düşüncesine eleştirel eğilimler olarak ifade edilmektedir (Yalçınkaya, 2014: 109). Örgütsel sinizme neden olan birçok etken literatürde yer almaktadır. Bu nedenlerin başında yer alanlar (Sezgin Nartgün ve Kartal, 2013: 49);

- İşgören ile örgüt arasındaki psikolojik sözleşmenin ihlali,
- Gücün yetersiz dağılımı,

- Adaletsizlik,
- Klasik iş yöntemleri ve değerleri,
- Çalışma sürelerinin uzun olması,
- Mobbing,
- Kötü yönetim,
- Etkin olmayan liderlik,
- Örgütsel küçülme ve yeniden yapılanma,
- Örgütsel değişimdir.

Örgüt ve örgüt yönetiminin davranışları hakkında kötü düşüncelerin oluşması ile hayal kırıklığı oluşması ile örgütsel sinizm ortaya çıkmaktadır (Altınkurt ve Diğerleri, 2014: 28). Örgütsel sinizm üzerine yapılan araştırmalarda, duygusal hissizlik, aldırmazlık, önem vermeme ve vurdumduymazlık duygularının işgören- işveren ilişkisinde ortaya çıktığı görülmektedir (Türköz ve Diğerleri, 2013: 289).

Psikolojik sözleşme, "örgütün ve çalışanın karşılıklı olarak yerine getirmeleri gereken yükümlülükleri içeren ancak, bireysel olarak çalışanın algılarına bağlı olan bir kavram" olarak ifade edilmektedir (Üçok ve Torun, 2014: 234). Psikolojik sözleşme ihlalinde, işgörenlerin ve işverenlerin birbirlerine karşı verdikleri sözlerin en az birini yerine getirmediklerini düşündükleri anda ortaya çıkmaktadır. Verilen sözün yerine getirilmemesi veya geç yyerine getirilmesi sonucunda meydana gelmektedir (Karacaoğlan Aslan ve Boylu, 2014: 36).

3.5. Örgütsel Sinizm Kuramları

Örgütsel sinizmin dayandığı bazı kuramlar vardır. Bu kuramlar, beklenti kuramı, atfetme kuramı, tutum kuramı, sosyal değişim kuramı, duygusal olaylar kuramı, sosyal güdülenme kuramı olarak sayılabilir.

3.5.1. Beklenti Kuramı

Beklenti kuramı, "Örgütün bütünlükten yoksun olması düşüncesi" ve "bireyin istihdam edildiği kuruma ilişkin olumsuz tutumu" olarak ifade edilir. Örgüte ilişkin "olumsuz duygu", yine örgüte ilişkin "küçük düşürücü" ve "eleştirici" davranış göstermesindeki inanç ve duyguları içermektedir (Polat ve Meydan, 2010: 151).

Bireyin mutluluğa hiçbir değere bağlı kalmadan ve bütün gereksinimlerinden sıyrılarak ulaşabileceği öğretisine dayanmaktadır (Akan ve Diğerleri, 2014: 50).

3.5.2. Atfetme Kuramı

Atfetme kuramı, "insanların davranışlarının altında yatan nedenleri anlama isteğini vurgulayan bir kuram" olarak tanımlanmaktadır. Bir kişinin davranışı kişinin kendine ait özelliklerinden ya da çevresel koşullara bağlı olarak şekillenmektedir. Kişisel özellikleri sonucunda oluşan davranışlar kişisel özelliğe dayalı yükleme süreçlerini, çevresel koşullara göre oluşan davranışlar da çevresel koşullara dayalı yükleme süreçlerini oluşturmaktadır (Görmen, 2012: 97).

3.5.3. Tutum Kuramı

Tutum kuramı, örgütsel sinizm özellikleri ve davranışlar ile ifade edilmeye çalışılmıştır. Tutumlar ile örgütsel sinizm daha kolay anlaşılması için kavramsal bir çerçeve kurmaya yardımcı olmaktadır (Boyalı, 2011: 18).

Örgütsel sinizm ile tutum arasındaki ilişki incelendiğinde, örgütsel sinizm de bilişsel boyutta örgütsel sinizmin dürüst olmadığı inancı; duygusal boyutunda öfke, sıkıntı, endişe duyma, sinirlenme, gerilim yaşama ve utanç duygusu gibi tepkiler; davranışsal boyutunda ise işgörenin örgüte yönelik şikayetleri, eleştirileri ve alay etme davranışlarının yer aldığı görülmektedir (Kalağan ve Güzeller, 2010: 84).

3.5.4. Sosyal Değişim Kuramı

Sosyal sinizm, "insanın doğasına ilişkin olumsuz bir görüş" olarak ifade edilmektedir. Bu görüş, hayatın bireylerin diğerlerini suistimal ettiğini, mutsuzluk ürettiğini, ve sosyal kurumlara karşı güvensizliği içermektedir (Tokgöz, 2011: 364).

Sosyal eğişim konusundaki sinizmi azaltmak ve yönetmek için bazı tavsiyeler vardır. Bunlar (Sezgin Nartgün ve Kartal, 2013: 49-50):

- İşgörenleri kendileri ile ilgili olan kararlara dahil etmek,
- Değişim çalışmaları hakkında bireyleri bilgi sahibi yapmak,
- Sürpriz olan değişimleri en aza indirmek,
- Güveni arttırmak,
- Geçmişe önem vermek,
- Verimliliğin zamanlamada arttırılmasıdır.

3.5.5. Duygusal Olaylar Kuramı

Duygusal olaylar kuramında, örgütte yaşanan olayların, iş tutumu üzerinde ve özellikle de duygusal durumlar üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir. Sinizmin örgütlerde nasıl geliştiğini gösteren kuramsal bir yaklaşımdır. Örneğin yöneticinin taraflı tutumu hayalkırıklığına neden olmaktadır önermesi bu kuram için söylenebilir (Görmen, 2012: 99).

3.5.6. Sosyal Güdülenme Kuramı

Sosyal güdülenme kuramı, örgütsel olayları tanımlamaktansa, olayların iişgörenler tarafından nasıl algılandığını ve örgütsel sinizme olan etkisini incelemektedir. İşgörenin işten çıkarılması durumunda işgörenin işten çıkarılma durumunun kar arttırmak için yapıldığını düşünmesi ya da kötü ekonomik koşullar sonucu işten çıkarıldığını düşünmesi gibi düşüncelerdeki farklılıkların yorumlanma şekli olarak ifade edilebilir. Eğer işgören işten kar elde etmek için çıkarıldığını düşünürse olumsuz, eğer kötü ekonomi için işten çıkarıldığını anlarsa daha az olumsuz düşünce içerisinde olacaktır (Boyalı, 2011: 19).

3.6. Sinizm İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Polat ve Meydan (2010)' nın örgütsel özdeşleşmenin sinizm ve işten ayrılma niyetine etkisini inceleyen çalışmasında işgörenlerin sinik tutumlarının artmasıyla işten ayrılma niyetinin de artacağını ve sinik tutum sergileyen ve işten ayrılma eğilimi olan işgörenin iki olumsuz tutum sergileyeceği belirtilmektedir. İşgörenlerin örgütü ile özdeşleşmesi ile işten ayrılma eğilimi arasındaki ilişkiye sinik tutumun aracılık ettiği vurgulanmaktadır. Örgütsel özdeşleşme düzeyi yüksek olan işgörenlerle çalışıldığında örgütsel özdeşleşmenin de başarılması ile birlikte örgütsel amaçlara daha kolay ulaşılacağı görülmektedir. birey ile örgüt arasındaki amaç uyumunun örgütsel özdeşleşmeyi arttıracağı düşünülmektedir.

Yıldız (2013) çalışmasında örgütsel bağlılık ve örgütsel sinizm ve örgütsel muhalefet arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çalışmasında, ilkokulda görev yapan öğretmenlerin örgütsel bağlılık ve örgütsel sinizm algılarının negatif yönde yüksek ilişki içinde, örgütsel bağlılık ve örgütsel muhalefet arasında negatif yönde orta düzeyde ilişki içerisinde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Örgütsel bağlılık düzeyleri artan öğretmenlerin örgütsel sinizm ve örgütsel muhalefet algılarının azaldığı görülmüştür.

Aslan ve Akarçay (2013)'ın psikolojik şiddetin genel ve örgütsel sinizme etkisi üzerine yaptıkları çalışmada, psikolojik şiddetin sinizme anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Bu sonuca göre, hayata olumsuz bakışın olduğu durumlarda sosyal ve çevresel etkenlerin etkisi olabileceği varsayımına dayanmaktadır. Psikolojik şiddetin örgütsel sinizme doğrudan anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür. Ancak örgütsel sinizmin bilişsel boyutuna, duygusal boyutuna anlamlı bir etkisi görülmüştür.

Kalağan ve Güzeller (2010)'in çalışmasında, öğretmenlerin eğitim durumları ile örgütsel sinizm düzeyleri arasında anlamlı bir etki ve ilişki olduğu görülmüştür. Eğitim durumunun yükselmesi ile örgütsel sinizm

düzeyinin de arttığı görülmüştür. Bu durum da eğitim düzeyi artan bireylerin örgüt içerisindeki mevcut durumu kabul etmelerindeki zorluktan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Arslan (2012)' ın akademisyenler üzerinde yapmış olduğu çalışmasında, genel sinizm ve örgütsel sinizm boyutları araştırılmış ve akademisyenlerin genel sinizm ve örgütsel sinizm seviyelerinin orta düzeyde olduğu görülmüştür. Örgütsel sinizm ve genel sinizm arasında anlamlı bir ilişki olduğu sinizm duygusunun artması ile örgütsel sinizmin aynı yönde artış göstereceği görülmüştür.

Karacaoğlu ve İnce (2013)'nin yapmış olduğu çalışmada, araştırma bulgularına göre pozitif örgütsel davranış ve örgütsel sinizm arasında negatif yönlü ve orta düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuç bu alanda yapılan diğer araştırma sonuçlarını desteklemektedir.

Tayfun ve Çatır (2014)'ın hemşireler üzerinde yapmış olduğu çalışmada örgütsel sinizmin boyutları ile mesleki hizmet süresi arasında anlamlı farklılık olup olmadığı belirlenmek istemiştir. Yapılan araştırma sonucunda davranışsal boyut ile mesleki hizmet süresi arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Mesleki hizmet süresi arttıkça; işgörenlerin örgütsel sinizm davranışını daha fazla gösterdiği ve işe yeni başlayan işgörenlerin sinik davranışının bulunmadığı söylenebilir.

Görmen (2012)'in yapmış olduğu çalışmada örgüt kültürü ile örgütsel sinizm tutumları arasında ilişki olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Farklı sektörlerde çalışan 372 işgörene uygulanan ölçek yardımıyla bulgular elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre işgörenlerin örgütsel kültürü ile örgütsel sinizm arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tokgöz (2011)'ün yapmuış olduğu çalışmada beş ayrı elektrik dağıtım şirketine örgütsel sinizmlerini ölçmek amacıyla geliştirilmiş anket uygulanmış, veriler toplanmıştır. 162 işgörenin verileri toplanmıştır. Örgütsel sinizm ile örgütsel adalet arasında kuvvetli düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Örgütsel sinizm ile örgütsel destek arasında ise orta düzeyde ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Uysal ve Yıldız (2014)'ın yapmış oldukları araştırma sonucunda, işgörenlerin çalışma psikolojilerindeki değişimin örgütsel sinizme etkisi olduğu görülmüştür. Çalışma psikolojisinde alt faktörler ele alındığında, örgüt içerisinde stresin artmasının ve işgörende işten ayrılma niyeti oluşmasında örgüte olan negatif tutumun artması ve sinik bireylerin artmasına neden olduğu tespit edilmiştir. İşgörenin örgüte olan bağlılığının ve motivasyonunun artması ile birlikte iş tatminin artması ile sinizmin üzerinde azaltıcı etkiye neden olduğu görülmüştür. İşgörenin örgüte bağlılığının sağlanması ve bağlılığın arttırılması ile sinizm faktörünün azaldığı görülmüştür.

4. ÖRGÜTSEL SİNİZMİ ÖNLEMEYE YÖNELİK BİR MODEL ÖNERİSİ

Kişinin örgüt içerisinde tutum ve davranışlarında doğruluğa ve iyiliğe inanmayan işgörenin davranışlarının nedenleri ve örgütsel sinizme neden olan etkenleri, bu etkenlerin sonuçlarının örgütte neler olduğunu ve bunun sonucunda örgütsel sinizmi önlemeye yönelik yapılabilecekler aşağıda şekil 1'deki modelde ifade edilmeye çalışılmıştır. Model literatür taraması sonucu elde edilen bilgilerin analizi, değerlendirilmesi ve yorumlanması sonucu oluşturulmuştur. Modeli incelediğimizde örgütsel sinizme neden olabilecek bir çok değişken mevcuttur. Sinik duyguların oluşması sonucunda organizasyonda arzu edilmeyen ve istenmeyen bir çok olumsuz durum ortaya çıkmaktadır. Ayrıca modelde sinizmi önlemeye yönelik olarak çeşitli öneriler ve uygulamalar belirtilmiştir. (Robbins ve Judge, 2011:106-107, Colquıt v.d.,2011:9, Hıtt v.d., :235, Newstrom ve Davis, 2002:79, Mullins, 1996: 728, Schermerhorn, 2011:275-276, Dessler, 1998: 441-442, Stonet v.d.,1995:186-190, Telli, 2015, 525-526, Erdoğan, 2007:525-527, Ertürk,2011:13-16, Ülgen ve Mirze:2004: 439-442, Koçel, 2010:534, Cüceloğlu,2002:78, Güney, 2014:60-61, Shore ve Shore, 1995:149-155, Spector, 2008:243-246).

Şekil 1: Model ve İçeriği

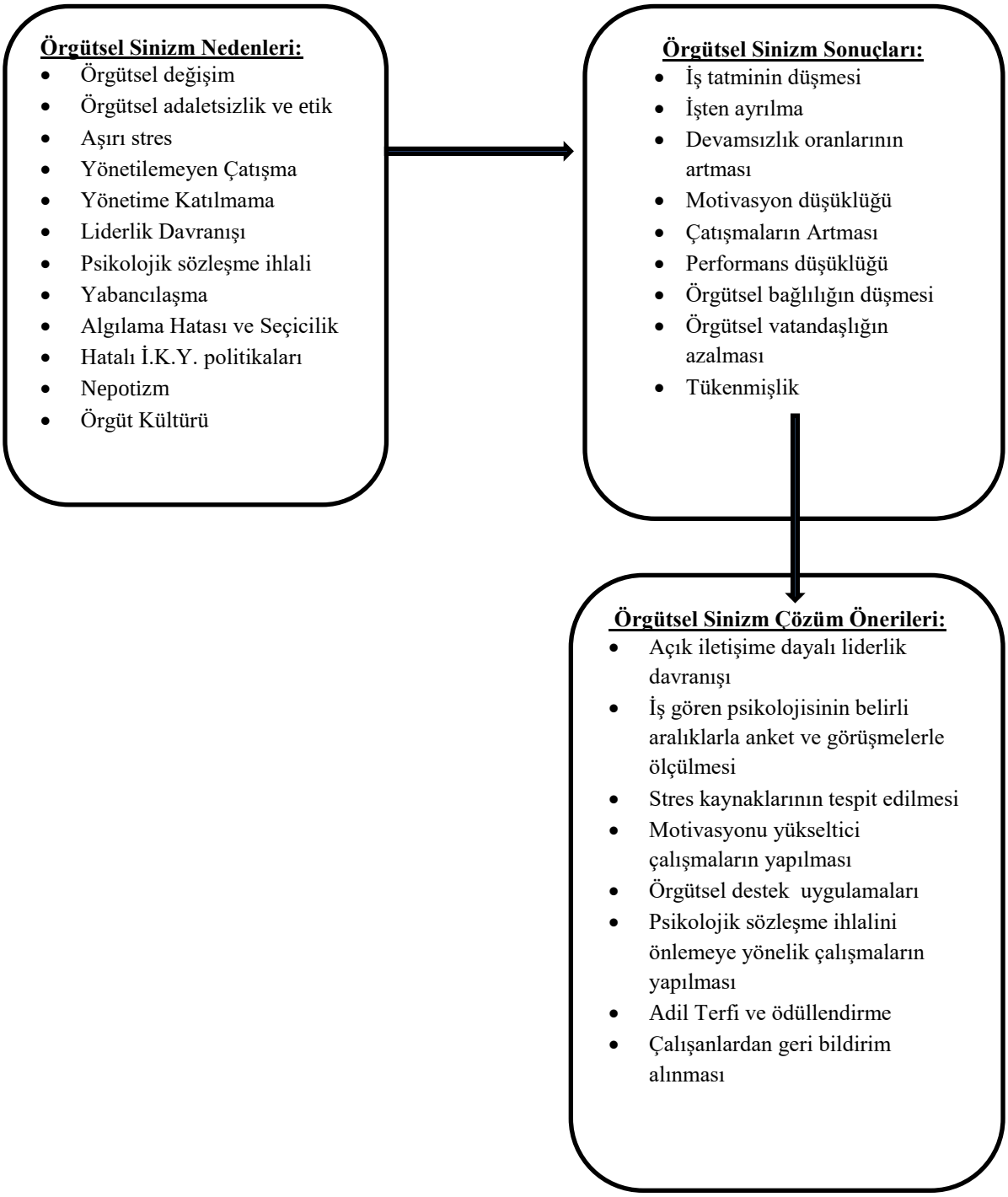

5.SONUÇ

Sinizm ve Örgütsel sinizm kavramları irdelendiğinde iş görenlerin sinik duyguları yaşamasının işletmelerde olumsuz bir ortamın doğmasına yol açabileceği söylenebilir. Sinik duygulara sahip olanların işe bağlılıkları azabilir, motivasyonları ve performansları düşebilir, stres düzeyleri yükselebilir, işten ayrılma eğilimleri artabilir, örgütsel adalet algılamaları değişebilir. Sinik duygular işe, iş ortamına ve kişiye zarar veren bir durum olarak değerlendirilebilir. Yöneticilere düşen önemli görevlerden birisi

astlarında sinik duygulara yol açabilecek nedenleri tespit etmek ve bu nedenleri ortadan kaldırılmaya yönelik tedbirleri almaktır. Çalışmamızda önerdiğimiz modelin yöneticiler tarafından iş yerlerinde uygulandığında sinik duyguları yok olmasa bile azalabileceği ifade edilebilir. Modelin çalışma ortamında uygulanması sonucu çalışanların ve diğer yöneticilerin uygulamayla ilgili düşüncelerinin alınması modele katkı sağlayarak daha da güçlendireceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

AHMADI, Fariba, (2014): "Örgütsel Sinizmin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Atatürk Üniversitesi Çalışanları Üzerine Bir Araştırma", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm Anabilim Dalı, Erzurum.

AKAN, Durdağı, Fatih Bektaş, İsa Yıldırım, (2014): "Sınıf Öğretmeni Algılarına Göre Etik Liderlik ve Örgütsel Sinizm Arasındaki İlişki", E-Journal of New World Sciences Academy, Cilt: 9, Sayı: 1, s. 48-56.

ALTINKURT, Yahya, Kürşad Yılmaz, Evrim Erol, E. Tuğba Salalı, (2014): "Okul Müdürlerinin Kullandığı Güç Kaynakları İle Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm Algıları Arasındaki İlişki", Journal of Teacher Education and Educators, Cilt: 3, Sayı: 1, s. 25-52.

ARSLAN, E. Türkan, (2012): "Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik Personelinin Genel ve Örgütsel Sinizm Düzeyi", Doğuş Üniversitesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1, s. 12-27.

ASLAN, Şebnem, Demet Akarçay, (2013): "Psikolojik Şiddetin Genel ve Örgütsel Sinizme Etkileri", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 41, Ocak-Haziran, s. 25-44.

BOYALI, Handan, (2011): "Örgütsel Sinizm ve İş Tatmini Arasındaki İlişkiler: Karaman'daki Bankalar Üzerinde Bir Uygulama", Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman.

CANDAN, Hakan, (2013): "Örgütsel Sinizm ve İşgören Performansına Olası Etkileri", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı: 1. s. 181-194.

COQUITT Jason, Lepine Jeffery, Wesson Michael, (2011): Organizational Behavior, McGraw-Hill-Irwin, USA.

CÜCELOĞLU, Doğan, (2002), Keşkesiz Bir Yaşam İçin İletişim Donanımları, Remzi Kitabevi, 9.Basım, İstanbul.

ÇAKICI, Ayşehan, Seçkin Doğan, (2014): "Örgütsel Sinizmin İş Performansına Etkisi: Meslek Yüksekokullarında Bir Araştırma", Doğuş Üniversitesi Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 1, s. 79-89.

DESSLER, Gary, (1998), Management, Prentice-Hall, Inc, USA.

EFEOĞLU, Efe, Esengül İplik, (2011): "Algılanan Örgütsel Adaletin Örgütsel Sinizm Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik İlaç Sektöründe Bir Uygulama", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 3, s. 343-360.

ERBİL, Seval, (2013): "Otel İşletmelerinde Çalışanların Örgütsel Sinizm Algılarının İşten Ayrılma Niyetine Etkisi", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

ERDOĞAN, İlhan, (2007), İşletmelerde Davranış, Malatyalı İşadamları Derneği Yönetim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul.

ERTÜRK, Mümin, (2011), İnsan Kaynakları Yönetimi, Beta Basım AŞ, İstanbul.

GÖRMEN, Murat, (2012): "Örgüt Kültürünün Örgütsel Sinizm Tutumları Üzerine Etkisi ve Bir Uygulama", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

GÜL, Hasan, Aliye Ağıröz, (2011): "Mobbing ve Örgütsel Sinizm Arasındaki İlişkiler: Hemşireler Üzerinde Bir Uygulama", Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, C: XIII, S: II, s. 27-47.

GÜNEY Salih, (2014), İnsan Kaynakları Yönetimi, Nobel Yayıncılık, Ankara.

HELVACI, M. Akif, Ahmet Çetin, (2012): "İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm Düzeylerinin Belirlenmesi (Uşak İli Örneği)",International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/3, Summer, s. 1475-1497.

HITT, Michael, MILLER Chet, Colella, (2011), Organizational Behavior, John Wiley & Sons, Inc. USA.

KAHYA, Cem, (2013): "Örgütsel Sinizm, İş Performansını Etkiler Mi? İş Tatminin Aracılık Etkisi", Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, Yıl: 2 Sayı: 3 s. 34-46.

KALAĞAN, Gamze, C. Oktay Güzeller, (2010): "Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm Düzeylerinin İncelenmesi", Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 27, s. 83-97.

KARACAOĞLAN ASLAN, Funda, Yasin Boylu, (2014): "Örgütsel Sinizm ve Psikolojik Sözleşme İhlali Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", Journal of Recreatıon and Tourısm Research (JRTR), Cilt: 1, Sayı: 2, s. 33-45.

KARACAOĞLU, Korhan, Fatma İnce, (2013): "Pozitif Örgütsel Davranışın Örgütsel Sinizm Üzerindeki Etkileri: Kayseri İlindeki İmalat Sanayi İşletmelerinde Bir Uygulama", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 1, s. 181-202.

KOÇEL, Tamer (2010), İşletme Yöneticiliği, Beta Yayınevi, İstanbul.

MULLINS Laurie, (1996), Management and Organizastional Behaviour, Pıtman Publishing, London.

NEWSTROM John, Davis Keith, (2002), Organizational Behavior, McGraw-Hill Irwin, USA.

POLAT, Mustafa, C. Harun Meydan, (2010): "Örgütsel Özdeşleşmenin Sinizm ve İşten Ayrılma Niyeti İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt: 9, Sayı. 1, s. 145-172.

ROBBİNS Stephen, Judge TİMOTHY, (2011) Organziational Behavior, Pearson, USA,

SCHERMERHORN John, Introduction management, 11th Edition, John Wiley & Sons, Inc, USA.

SEZGİN NARTGÜN, Şenay, Vural Kartal, (2013): "Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Sessizlik Hakkındaki Görüşleri", Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, Kış, s. 47 – 67.

SHORE Lynn McFarlane ve SHORE Ted, (1995), Organizational Politics, Justice and Support, "Perceived Organizational Support and Organizational Justice" İn Part, Edited: R.Cropanzano ve M.Kacmar, Quorum Books, London,

SPECTOR, Paul, (2008), Industrial and Organizational Psychology , Fifth Edition, John Wiley &Sons, Inc, Usa.

STONER James, Freeman Edward, Gılbert Daniel, 1995, Management, Sixth Edition, Prentize Hall, USA.

TAYFUN, Ahmet, Ozan Çatır, (2014): "Hemşirelerin Örgütsel Sinizm Düzeylerinin İncelenmesi", İşletme Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 347-365.

TELLİ Eda, (2015), İnsan Kaynakları Yönetimi ve Çağdaş Güncel Konular, Editör: Sinan ÜNSAR, "Nepotizm" Bölümü" Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale.

TOKGÖZ, Nuray, (2011): "Örgütsel Sinizm, Örgütsel Destek ve Örgütsel Adalet İlişkisi: Elektrik Dağıtım İşletmesi Çalışanları Örneği", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Ekim, Cilt. 6, Sayı: 2, 363-387.

TÜRKÖZ, Tolga, Mustafa Polat, Serkan Çoşar, (2013): "Çalışanların Örgütsel Güven ve Sinizm Algılarının Örgütsel Bağlılıkları Üzerindeki Rolü", Yönetim ve Ekonomi, Cilt:20 Sayı:2, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa, s. 285-302.

UYSAL, H. Tezcan, M. Selami Yıldız, (2014): "İşgören Performansı Açısından Çalışma Psikolojisinin Örgütsel Sinizme Etkisi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 29, s. 835-849.

ÜÇOK, Dilek, Alev Torun, (2014): "Tükenmişliği Etkileyen Olumsuz Tutum Ve Beklentiler: Sinik Tutum ve Psikolojik Sözleşme İhlali Algısı Üzerine Bir Araştırma", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 28, Sayı: 1, s. 231-250.

ÜLGEN Hayri, Mirze Kadri, (2004), İşletmelerde Stratejik Yönetim, Literatür Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul.

YALÇINKAYA, Akansel, (2014): "Türkiye'de Örgütsel Sinizm: 2007-2012 Yılları Arasındaki Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme", "İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Temmuz/July, Cilt: 16, Sayı: 03, s. 108-130.

YILDIZ, Kaya, (2013): "Örgütsel Bağlılık İle Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Muhalefet Arasındaki İlişki", International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/6 Spring, s. 853-879.

Presenteeismin İşe Bağlılık Açısından İncelenmesi: Öğretmenler Üzerine Bir Araştırma

Prof. Dr. Agah Sinan Ünsar[1] Öğr. Gör. Feyza Çağla ORAN[2]

[1]Trakya Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, sinanunsar@yahoo.com

[2]Kadir Has Üniversitesi Kadir Has Meslek Yüksekokulu, feyza.oran@khas.edu.tr

Özet: Çalışmanın amacı, işe bağlılık ve prensenteeism arasındaki ilişkiyi incelemektir. Literatürdeki çalışmalarda, presenteeismin iş gücündeki verimliliği etkileyen unsurlardan birisi olduğu ileri sürülmektedir. Presenteeism olgusu işletmelerde gizli bir maliyet kalemi olarak ortaya çıkmaktadır. İşletmelerin sürdürülebilirliği açısından verimlilik kayıplarına yol açtığı bilinmektedir. Bununla beraber, presenteeist davranışa sebep olan faktörlerin, nedenlerini araştıran fazla çalışma bulunmamaktadır. Çalışanlarda işe bağlılığın presenteeismi açıklayıcı bir davranış biçimi olduğu düşünülmüştür. Bu kapsamda çalışanların işe bağlılığı ve demografik değişkenler dikkate alınarak konuya açıklama getirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın katılımcılarını ilk ve orta öğretim okullarında çalışmakta olan 204 öğretmen oluşturmaktadır. Elde edilen bulgular işe bağlılığın presenteeism ile pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Presenteeism, işe bağlılık, öğretmenler, işkoliklik, verimlilik

Investigation Of Presenteeism In Terms Of Work Commitment: A Survey On Teachers

Abstract: The aim of this study is to analyze the relationship between work commitment and presenteeism. In the literature studies indicate that presenteeism is one of the factor affecting the productivity in the labor force. Presenteeism is emerging as a hidden cost items in the case of business. It is known that business have eliminated productivity losses in terms of sustainability. However, there are not many investigating the presenteeism and causes of presenteeism behavior. Employee involvement is tought to be an explanatory behavior of presenteeism. With in scope, it is aimed to explain the issue by taking into account the work commitment and demographic variables of the employees.

The participants of the study are total of 204 teachers working in primary and secondary schools İstanbul. The findings of the study indicate that work commitment is positively related to presenteeism.

Key Words: Presenteeism, work commitment, teachers, workaholism, productivity

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Presenteeism tanımı ve kapsamı

Verimlilikteki iyileştirmeler çok fazla faktöre bağlı olmasına rağmen, insan sermayesi hala çok önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Sosyal sermaye kavramının önemi kurum içi grup davranışında ortaya çıkmak ile birlikte bireyin işini anlamlı olarak görmesini sağlayarak işiyle özdeşleşmesini ve işinden duyduğu tatminin de artmasını olarak tanımlanan verimlilik kavramlarına da örgüt içinde olumlu yönde katkı sağlamaktadır (Akan ve Ülker 2015).

Dew, presenteeismin, hasta iken işe gelme kararının bireyler tarafından rasyonel bir temele dayandırıldığını belirtmiştir. Presenteeismi teşvik eden faktörlerin işyeri ve meslek grupları arasında farklılık gösterdiğini öne sürmüştür. Araştırmalar kamu sektöründe çalışanlarda presenteeismin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Sosyal hizmet ve eğitim gibi alanlarda sorumluluk duygusunun daha çok olması ve yerinin doldurulmasındaki zorluk nedeni ile presenteeismin daha fazla olduğu ileri sürülmüştür.

Aronsson and Gustafsson (2005)'teki çalışmasına göre ise zaman baskısı, iş üzerindeki kontrolün, insan kaynağındaki yetersizliğin presenteeism ile ilgili olduğu bir model önermiştir (Collins ve Cartwright 2012, 430).

Presenteeism hastalık ve şikayetlere rağmen çalışanların, işlerine dönmesini, dinlenme yokluğunu ifade eden bir kavram olarak kullanılmaktadır. Hastalığa rağmen çalışmak anlamına karşılık gelmektedir (Dew, Keefe ve Small 2005, 2273).

1.2. Yönetim Değerleri Açısından Presenteeism

Presenteeism, yöneticilerin planladığı görünen bir davranış stilinin çalışana ve kuruma olumsuz bir yansıması olduğu söylenilebilir. Yöneticilerin farkında olması gereken ve çalışanlardaki iş- yaşam dengesi sağlanılarak azaltılabilecek bir durum olarak görülebilir. Ancak yöneticilerin göstermelik uzun çalışma sürelerinin gereksizliğini fark etmeleri gerekmektedir.

Görev, zaman baskısı, takım çalışmasına güven ve uzun saatler, ertelenemeyen işler, hastalık izni olmaması gibi istihdama ilişkin şartlar gibi örgütsel faktörler ve politikalar presenteeism ile ilişkilendirilmiştir (Cocker, et al. 2011, 232).

Liderlik konusu yine örgütlerde presenteeisme etki edebilecek bir faktör olarak görülebilir. Liderin görev odaklı mı yoksa insan-ilişki odaklı mı bir yaklaşımı benimsediği öne çıkmaktadır. Görev odaklı lider sadece başarı odaklı olmakla birlikte, insan –ilişki odaklı yaklaşımı benimseyen bir lider ise anlayış, takipçilerin ihtiyaçlarını fark etme ve yanıtlama, kişisel ihtiyaçlarına grup içi konularına odaklanacaktır (B. Akan 2016, 20).

Sosyal yardım, eğitim içeren meslekler ve denetim sorumluluğu taşıyan işler presenteeism ile yüksek oranda ilişkidir. Ayrıca, devamsızlığa yönelik tutum ve dürüstlük gibi kişilik tutumu, psikolojik dayanıklılık ve aşırı bağlılık durumlarının, çalışmaya katılım davranışı sergilenmesinde neden olarak gösterilmektedir (Cocker, et al. 2011, 232).

1.3. Perenteeismin Yarattığı Olumsuzluklar

Presenteeism hem kuruluşlar açısından hem de bireysel bazda çalışanlar açısından sayısız zorluklar yaratmaktadır. Bireysel bazda bakıldığında, artan çalışma saatleri ve ortaya çıkan ciddi sağlık problemleri, ailevi zorluklar ve yaşam memnuniyetsizliği arasında amprik çalışma sonuçlarına göre güçlü bir ilişki bulunmuştur. Genel anlamda presenteeismin etkisi, çalışanların kurumdaki etkinlik ve verimliliklerindeki maliyetleri açısından kurumsal düzeyde olumsuz yönde bulunmuştur. Cooper, presenteeismi, 1990'ların başında, yaygın olarak küçülme eğiliminin görülmesine bağlamaktadır. Presenteeismdeki paradoksun yarattığı çalışma kültürü içinde yöneticiler çalışanlarını fiziksel olarak işlerinin başında iken eş zamanlı olarak da etkili bir zihinsel performans sergilemelerini istemektedirler. Presenteeism iş gücünün etkinliğindeki görünmez bir yavaşlama olarak adlandırılabilir. Presenteeism de, iş yerinde devamlı kayıtlı çalışan sayısı mükemmel görünebilir fakat daha az etkili performans gösterebilirler. Bunun sonuçlarınında da devamsızlığa oranı açısından 32 kat daha fazla bir verimlilik kaybı ile sonuçlanmaktadır (Cullen ve McLaughlin 2006, 511).

Özellikle mesleklere bağlı olarak ortaya çıkan kronik hastalıklardaki artış oranlarını azaltmak amacıyla, kurumların mesleklere yönelik olarak gerekli tedbirleri alması örgütsel ve toplumsal bir öncelik olmalıdır. Böylelikle presenteeismden kaynaklı performans düşüşlerinin de önüne geçilebilir. Yapılan çalışmalarda presenteeismden kaynaklı verimlilik kaybının neden olduğu maliyetler %71 iken, kalan %29'luk verimlilik kaybından kalan maliyetlerin ise absenteeismden kaynaklı olduğu belirtilmiştir. Çalışan başına presenteeismin yıllık maliyetinin ortalama 1919 dolar olduğu tahmin edilmektedir. Verimlilikle ilgili kayıpların ana nedenleri de stres ve saman nezlesine dayandırılmaktadır (Yamamoto, Loerbroks ve Terris 2009, 471).

1.4. İşe Bağlılık ve Presenteeism İlişkisi

Salonova ve ark. tarafından işe bağlılık, geçici değil sürekli olan, belli bir nesneye, olaya ya da kişiye bağlı olmayan olumlu duygusal ve bilişsel bir durum olarak tanımlanmıştır (Eryılmaz ve Doğan 2012, 50).

İşe bağlılık, iş ile ilgili durumların yerine getirilmesindeki canlılık, adanmışlık, yoğunlaşma ile karakterize edilen olumlu zihinsel durumları ifade etmektedir. İşe bağlılık, kişinin çalışırken karşılaştığı zorluklar

karşısında da kendisini zihinsel olarak esnek ve enerjik hissetmesi olarak karakterize edilmektedir. İşe istek duymak, kişinin çalışmalarına yatırım yapma arzusu ve işte sebat etme olarak tanımlanmaktadır. Adanma boyutunda, duygularda algılanan işaretler ise coşku, ilham, gurur ve meydan okuma şeklinde anlamlandırılabilir. Katılımın yoğunlaşma olarak adlandırılan üçüncü belirleyici özelliği de, kişinin tam konsantre olarak işine dalmış olmasını ifade etmektedir (Hakanen, Bakker ve Schaufeli 2006, 498).

İşe bağlılık tükenmişlik durumunun tam karşıtı olarak tanımlanmaktadır. İşine bağlı kişiler, tükenmişlik şikayetine sahip olanların aksine iş faaliyetlerini istek ile yerine getirmektedirler (Schaufeli ve Bakker 2003, 4).

Yapılan araştırmalarda, işe bağlılık tükenmişlik kavramının karşıt kavramı olarak belirlenmiş ve kişisel kaynakların işe bağlılık ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Yani öz yeterlilik, organizasyon bazlı benlik saygısı ve iyimserlik ile anlamlı olduğu bulunmuştur (Chunghtai ve Buckley 2008, 50).

2.ARAŞTIRMA

2.1. Amaç, Yöntem ve Kapsam

Çalışmanın amacı, işe bağlılık ve presenteeism arasındaki ilişkiyi açıklamak şeklinde özetlenebilir. Veri toplamada anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmada uygulanan anket soruları olanak ve maliyetlerden dolayı, İstanbul ilindeki devlette ilk ve orta okullarda çalışan öğretmenler ile sınırlandırılmıştır.

2.2. Örnekleme

Çalışmada kullanılan örnek İstanbul'da bulunun 4 farklı devlet okulundan, kolayda örnekleme yöntemi ile toplanan toplam 204 ilk ve ortaokul öğretmeninden elde edilen verilerden oluşmaktadır.

2.3. Ölçme Aracı

Ankette kullanılan ölçüler literatürde bulunan çalışmalarda kullanılan anketlerden uyarlanmıştır. Presenteeism ölçümünde kullanılan değişkenler Koopman vd. (2002) çalışmasından alınmıştır. İşe bağlılık ölçümündeki değişkenler ise Schaufeli ve Bakker (2003)'ın çevirisi olan Eryılmaz ve Doğan (2012) tarihli çalışmasından alınmıştır. Anket, likert tipi ölçümle, cevaplar için beş aralıktan oluşan ifadeler kullanılmıştır. İfadeler şu şekildedir: 1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3- Fikrim yok, 4- Katılıyorum, 5- Kesinlikle Katılıyorum. Ankette ayrıca 5 adet demografik soru bulunmaktadır.

2.4. İstatistiksel Yöntemler

Çalışma elde edilen veriler SPSS Windows 17,0 programı ile değerlendirildi. İç tutarlılık katsayıları her ölçü için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Değişkenler arası bağımlılığın varlığını tespit etmek için korelasyon analizi kullanılmıştır. Elde edilen veriler parametrik olmayan Kuruskall Wallis, Mann Whitney U testleri ile değerlendirilmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma devlet okulunda ilk ve orta öğretimde görev yapan 204 öğretmene uygulanmıştır. Araştırma verileri rastgele seçilmiş 4 farklı okuldan toplanmıştır. Veriler yorumlanmadan önce ölçeklerin güvenilirlikleri test edilmiştir. Peresenteeism ölçeğinin güvenilirlilik katsayısı olan cronbach's alpha değeri 0,81 olarak bulunmuştur. Presenteeism ölçeğinin alt boyutları olan görevi tamamlama boyutunun cronbach's alpha değeri 0,83 ve dikkat dağınıklığından kaçınma boyutunun cronbach's alpha değeri ise 0,58 olarak bulunmuştur. İşe bağlılık ölçeğinin cronbach's alpha değeri ise 0,89 olarak bulunmuştur.

3.1. Presenteeisme ve işe bağlılık ölçeğine ait normallik testi

Presenteeism ölçeğine ait %95 güven aralığında yapılan normallik testi sonuçları Tablo 1' de görüldüğü üzere örneklem grup 50'den büyük olduğundan dolayı kolmogorov-smirnov sonuçları okunmuştur. $p= 0,033<0,05$ olduğundan dolayı normal dağılım göstermemektedir.

Tablo 1: Presenteeism ölçeğine ait normallik testi

	Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
presenteeism	,065	204	**,033**	,991	204	,235

İşe bağlılık ölçeğine ait %95 güven aralığında yapılan normallik testi sonuçları Tablo 2' de görüldüğü üzere örneklem grup 50'den büyük olduğundan dolayı kolmogorov-smirnov sonuçları okunmuştur. p= 0,009<0,05 olduğundan dolayı normal dağılım göstermemektedir.

Tablo 2: İşe bağlılık ölçeğine ait normallik testi

	Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
isebaglılık	,074	204	**,009**	,971	204	,000

3.2. Presenteeism ve işe bağlılık ölçeğine ait test sonuçları

İlgili veri seti normal dağılım göstermediğinden dolayı sonuçlar Mann-Whitney U testi kullanılarak yorumlanmıştır. Presenteeism ile yaş, eğitim ve tecrübe değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. İşe bağlılık ile tecrübe değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Ancak diğer değişkenler açısından anlamlı bir fark tespit edilememiştir.

Tablo 3'de görüldüğü üzere, eğitim değişkeni açısından incelendiğinde (p=0,008<0,05) olduğundan dolayı görevi tamamlama boyutu ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Sıra ortalamalarına bakıldığında lisansüstü eğitime sahip olanların lisans eğitimini tamamlamış olanlara göre görevi tamamlamaya daha fazla önem verdikleri görülmektedir. Tecrübe değişkeni açısından incelendiğinde presenteeism (p=0,04<0,05) ve görevi tamamlama boyutu açısından (p=0,003<0,05) olduğundan dolayı ortancaların eşit olmadığı ve aralarında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Sıra ortalamalarına bakıldığında 12 yıl ve üstü tecrübeye sahip olanların presenteeism derecesi daha yüksek çıkmıştır ve presenteeist davranışa meyilli oldukları görülmektedir. Deneyimi yüksek olan öğretmenlerin görevi tamamlama duygusunun daha yoğun olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Presenteeisme göre bağımsız değişkenlerin Mann Whitney U Testi Sonuçları

SMEAN(eğitim)		N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Presenteeism (eğitim)	lisans	189	101,38	19160,00		
	lisansüstü	15	116,67	1750,00	1205,000	,333
Görevi tamamlama (eğitim)	lisans	189	99,45	18796,00		
	lisansüstü	15	140,93	2114,00	841,000	**,008**
Dikkat dağınıklığından kaçınma (eğitim)	lisans	189	103,34	19532,00		
	lisansüstü	15	91,87	1378,00	1258,000	,463
Presenteeism (tecrübe)	11 yıl altı	176	99,13	17447,00		
	12 yıl üstü	28	123,68	3463,00	1871,000	**,040**
Görevi tamamlama (tecrübe)	11 yıl altı	176	97,62	17180,50		
	12 yıl üstü	28	133,20	3729,50	1604,500	**,003**
Dikkat dağınıklığından kaçınma (tecrübe)	11 yıl altı	176	102,26	17998,50		
	12 yıl üstü	28	103,98	2911,50	2422,500	,885

Presenteeism ve yaş değişkenine ait sonuçlar incelenirken ikiden fazla karşılaştırma olduğundan dolayı Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Tablo 4'de görüldüğü üzere, yaş değişkeni açısından incelendiğinde presenteeism (p=0,029<0,05) ve görevi tamamlama boyutu (p=0,025<0,05) olduğundan dolayı yaş düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Presenteeism dereceleri için sıra ortalamaları dikkate alındığında 41 yaş ve üstü öğretmenlerin peresenteeism davranışının daha yüksek çıktığı 21-30 yaş arasındaki öğretmenlerin ise presenteeism davranışlarının daha düşük çıktığı görülmektedir. Bu durumda yaş arttıkça presenteeism davranışının da artacağı söylenilebilir.

Tablo 4: Presenteism ve bağımsız değişkenlere ait Kruskal Wallis Test Sonuçları

SMEAN(yaş_grup)		N	Sıra Ortalaması	SD	χ^2	p
Presenteeism	21-30 arası	142	95,67			
	31-40 arası	53	115,45	2	7,065	,029
	41 yaş ve üstü	9	134,06			
Görevi tamamlama	21-30 arası	142	95,36			
	31-40 arası	53	116,96	2	7,349	,025
	41 yaş ve üstü	9	130,06			
Dikkat dağınıklığından kaçınma	21-30 arası	142	99,00			
	31-40 arası	53	108,23	2	2,235	,327
	41 yaş ve üstü	9	123,94			
İse bağlılık	21-30 arası	142	98,40			
	31-40 arası	53	107,67	2	4,121	,127
	41 yaş ve üstü	9	136,72			

Tablo 5'de görüldüğü üzere, işe bağlılık ile tecrübe değişkeni incelendiğinde (p=0,05≤0,05) olduğundan dolayı işe bağlılık ile tecrübe düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 11 yıl ve altı tecrübeye sahip olanların 12 yıl ve üstü tecrübeye sahip olanlara göre işe bağlılık düzeylerinin daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 5: İşe bağlılılık ölçeğine ait Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tecrübe		N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
İşe bağlılık	11 yıl altı	176	99,27	17471,00		
	12 yıl üstü	28	122,82	3439,00	1895,000	,050
	Total	204				

Veri setindeki örneklem sayısı 204 (51'in üzerinde) olduğundan ve normal dağılım göstermediğinden dolayı işe bağlılık ve presenteeism arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla spearman testi uygulanmıştır.

Çıkan sonuçların değerlendirilmesinde aşağıdaki kriterler temel alınarak yorumlamaya gidilmiştir.

r<0.2 ise çok zayıf ilişki yada korelasyon yok

0.2-0.4 arasında ise zayıf korelasyon

0.4-0.6 arasında ise orta şiddette korelasyon

0.6-0.8 arasında ise yüksek korelasyon

0.8> ise çok yüksek korelasyon yorumu yapılmıştır (Kul 2017).

p=0,000 <0,05 olduğundan dolayı değişkenler arasından pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısı (-1); (+1) aralığındadır. Tablo 6'da görüldüğü üzere, işe bağlılık ve presenteeism arasında r =0,394 pozitif yönlü zayıf bir ilişki, işe bağlılık ve görevi tamamlama arasında r = 0,415 orta şiddette pozitif yönlü bir ilişki, işe bağlılık ile dikkat dağınıklığından kaçınma arasında r = 0,243 pozitif yönlü zayıf bir ilişki bulunmaktadır. Presenteeismin kendi alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde ise presenteeism ve görevi tamamlama arasında r =0,843 pozitif yönlü yüksek korelasyon, presenteeism ve dikkat dağınıklığından kaçınma boyutu arasında r =0,779 pozitif yönlü yüksek korelasyon, görevi tamamlama boyutu ile dikkat dağınıklığından kaçınma boyutu arasında ise r =0,363 pozitif yönlü zayıf korelasyon ilişkisi bulunmuştur.

Tablo 6: Presenteism ve İşe Bağlılık Değişkenlerine ait korelasyon katsayıları

			Presenteeism	Görevi tamamlama	Dikkat dağınıklığından kaçınma	İşe bağlılık
Spearman's rho	presenteeism	Correlation Coefficient	1,000	,843**	,779**	,394**

		Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000
	Görevi tamamlama	Correlation Coefficient	,843**	1,000	,363**	,415**
		Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000
	Dikkat dağınıklığından kaçınma	Correlation Coefficient	,779**	,363**	1,000	,243**
		Sig.(2-tailed)	,000	,000		,000
	Ise baglılık	Correlation Coefficient	,394**	,415**	,243**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

4. SONUÇ

Yapılan çalışmada sonuçlar incelendiğinde ise presenteesimin yaş, eğitim ve tecrübe ile arasında anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. 41 yaş ve üstü öğretmenlerin presenteeism davranışının daha yüksek çıktığı 21-30 yaş arasındaki öğretmenlerin ise presenteeism davranışlarının daha düşük çıktığı görülmektedir. Bu durumda yaş arttıkça presenteeism davranışının da artacağı söylenilebilir. Eğitim değişkenine bakıldığında lisansüstü eğitime sahip olanların lisans eğitimini tamamlamış olanlara göre görevi tamamlamaya daha fazla önem verdikleri görülmektedir. Tecrübe değişkeni açısından incelendiğinde 12 yıl ve üstü tecrübeye sahip olanların presenteeism derecesi daha yüksek çıkmıştır ve peresenteeist davranışa meyilli oldukları görülmektedir. Deneyimi yüksek olan öğretmenlerin görevi tamamlama duygusunun daha yoğun olduğu görülmektedir. İşe bağlılık ile tecrübe değişkeni incelendiğinde ise 11 yıl ve altı tecrübeye sahip olanların 12 yıl ve üstü tecrübeye sahip olanlara göre işe bağlılık düzeylerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Presenteeism ile benzer sonuçlara rastlanıldığı söylenebilir. Presenteeism ve işe bağlılık arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Genel anlamda çalışan sağlığının korunmasından da sorumlu olan işletmelerin verimliklerini arttırmak adına prodüktivite ölçümleri ile çalışanların mesai saatlerini düzenlemesi ve uzun vadede çalışanların ruhsal açıdan iyi hal durumlarının korunmasına da destek verilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Akan, Betül Balkan, ve Funda Er Ülker. «Sosyal Sermayenin İş Tatminine Olan Etkisi: Namık Kemal Üniversitesi Örneği.» 1. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi: "Sosyal Sermaye". Konya: Kültür A.Ş., 2015. 324-331.

Akan, Betül. «Liderlik ve Ekip Yönetimi.» Lİderlik Üzerine Güncel Yazılar içinde, düzenleyen: Agah Sinan Ünsar, 15-47. Çanakkale: Paradigma Akademi, 2016.

Aronsson, Gunnar , Klas Gustafsson, ve Margareta Dallner. «Sick but yet at work. An empirical study of sickness presenteeism.» Epidemiol Community Health 54 (2000): 502–509.

Chunghtai, Aamir Ali, ve Finian Buckley. «Work Engagement and its Relationship with State and Trait Trust: A Conceptual Analysis.» Institute of Behavioral and Applied Management, 2008: 47-71.

Cocker, Fiona, Angela Martin, Jenn Scott, Venn Alison, Petr Otahal, ve Kristy Sanderson. «Factors associated with presenteeism among employed Australian adults reporting lifetime major depression with 12-month symptoms.» Journal of Affective Disorders 135 (2011): 231-240.

Collins, Alison, ve Susan Cartwright. «Why come into work ill? Individual and organizational factors underlying presenteeism.» Employee Relations 34, no. 4 (2012): 429-442.

Cullen, John, ve Andrew McLaughlin. «What drives the persistence of presenteeism as a managerial value in hotels?:Observations noted during an Irish work-life balance research project.» Hospitality Management 25 (2006): 510-516.

Dew, Kevin, Vera Keefe, ve Keitha Small. «'Choosing' to work when sick:workplace presenteeism.» Social Science & Medicine 60 (2005): 2273-2282.

Eryılmaz, Ali, ve Tayfun Doğan. «İş Yaşamında Öznel İyi Oluş: Utrecht İşe Bağlılık Ölçeğinin Psikometrik Niteliklerinin İncelenmesi.» Klinik Psikiyatri 12 (2012): 49-55.

Hakanen, Jari J., Arnold B. Bakker, ve Wilmar B. Schaufeli. «Burnout and work engagement among teachers.» Journal of School Psychology, no. 43 (2006): 495-513.

Koopman, Cherly, ve diğerleri. «Stanford Presenteeism Scale: Health Status and Employee Productivity.» JOEM 44, no. 1 (January 2002): 14--20.

Schaufeli, Wilmar, ve Arnold Bakker. UWES Utrecht Work Engagement Scale. Cilt 1. Utrecht University, 2003.

Yamamoto, Shelby, Adrian Loerbroks, ve Darcey D. Terris. «Measuring the effect ofworkplace health promotion interventions on "presenteeism": A potential role for biomarkers.» Preventive Medicine 48 (2009): 471-472.

Türkiyede Karbon Piyasası ve Maliyetler Üzerine Etkisi

Dr. Öğr. Üyesi Ali Kemal ÇAKIR[1]

[1]Kastamonu Üniversitesi / Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, alikemalcan@hotmail.com

Özet: Türkiye, Kyoto Protokolü emisyon ticaretine bahse konu olan esneklik mekanizmalarından yararlanamıyor olsa da; bu mekanizmalardan bağımsız olarak işleyen, çevresel ve sosyal sorumluluk temelinde kurulmuş olan Gönüllü Karbon Piyasası'na yönelik projeler 2005 yılından beri geliştirilmekte ve uygulanmaya devam etmektedir. Türkiye, emisyon ticareti ve buna bağlı organizasyonlar bünyesinde olmak için çaba sarf etmektedir.

Emisyon ticareti ve buna bağlı çalışmaların çoğunluğu çevresel ve politik konular üzerine yoğunlaşırken, konunun finans piyasası açısından değerlendirilmesi yeterince odaklanan bir konu olmamıştır. Buna ait çalışmalar az sayıdadır.

1950'lerin sonuna kadar ekonomistler ve politikacılar, kirliliği kontrol altına almayı hedefleyen bazı politikalar oluşturmuştur. Ekonomistler fiyata dayalı çözümleri teşvik ederken, politikacılar miktara dayalı politikalar üzerine yoğunlaşmıştır. Ekonomistler, Pigou (1920)'nun yaklaşımı ile kirlilik problemine çözüm aramıştır.

Çalışmaya göre, çevre kirliliğine sebep olan emisyonlara birim başına ek vergi uygulanmalı, yaptıkları kirliliğe bir maliyet konulmalıdır.

Uygulanacak vergi oranı, etkin tahsiste kirliliğin son birimince neden olunan marjinal dışsal sosyal zarara eşit olacaktır. Siyasetçiler ise, kirliliğe sebep olan durumu kontrol etmeyi bir dizi yasal düzenlemeyle yapmayı tercih etmiştir. Bu ve buna benzer düzenlemeler, kirliliğe yol açan aktiviteleri insanlardan uzak tutmak için faaliyet yerlerinin kontrolü ve emisyon en yüksek seviyelerinin belirlenmesi gibi konuları içermektedir. Gönüllü Karbon Piyasaları; hükümetlerin iklim değişikliği ile mücadele hedefleri ve siyasetçilerden bağımsız olarak geliştirilmiş, iş dünyasından, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve bireylere kadar ilgili her kesimin karbon denkleştirme maksadıyla katılım sağlayabileceği niteliğe sahiptir. İklim değişikliği ve etkileri konusunda artan kamuoyu bilinci ve karbon denkleştirmenin güvenilir bir önlem stratejisi olduğu gerçeğinin kabul görmesi bu piyasaların son yıllarda hızla gelişmesini sağlamıştır. Bu piyasada ticareti yapılan emisyon sertifikalarına Gönüllü Emisyon Azaltım (Voluntary Emission Reduction-VER) sertifikası adı verilmektedir. Faaliyetleri çerçevesinde oluşturdukları sera gazı emisyonlarını dengelemek isteyen firmalar emisyon miktarlarını hesaplayarak bu emisyonlarını azaltmak ve dengelemek için emisyon azaltımı sağlayan projelerin üretmiş oldukları karbon sertifikalarını sosyal sorumluluk prensibi çerçevesinde satın almaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Karbon, Emisyon Ticareti, Maliyetler

Abstract: Turkey, cannot take advantage of the flexibility mechanisms of the Kyoto Protocol emissions trading, which is subject to bet though; the projects for the Voluntary Carbon Market, which operate independently from these mechanisms and are built on the basis of environmental and social responsibility, have been developed and implemented since 2005. Turkey, emissions trading and is making efforts to make the site associated organizations.

While most of the emission trading and related activities are focused on environmental and political issues, the assessment of the subject from the financial market perspective has not been focused enough. There are few studies on this.

Until the late 1950s, economists and politicians created some policies aimed at controlling pollution. While economists are promoting solutions based on fiashed, politicians focus on quantity-based policies. Economists have sought a solution to the pollution problem with the approach of Pigou (1920).

According to the study, the pollutant emissions should be subject to an additional tax per unit and a cost to the pollution they are doing.

The tax rate to be applied will be equal to the marginal exogenous social damage caused by the final unit of pollution. On the other hand, politicians have opted to do a number of legal regulations to control the polluting situation. These and similar embodiments are to keep people away from the activities that lead to pollution and emission control of the activity sites include issues such as determining the maximum. Voluntary Carbon Markets; governments have been developed independently of fighting climate change goals and politicians, the business world, local governments, civil society organizations and qualifications can provide the carbon offset contribution of each sector in order relating to the individual. Climate change and acceptance of the fact that a reliable measures strategy of increasing public awareness about the effects of carbon offsets and led to the rapid development of these markets in recent years. The emission certificates traded on this market are called Voluntary Emission Reduction (VER) certificates. Companies wishing to offset greenhouse gas emissions that they generate in the

activities of the framework they buy to reduce these emissions and carbon certificates they have produced projects that provide emissions reductions to balance the framework of social responsibility principle to calculate the amount of emissions.

Key Words: Carbon, Emissions trading, Costs

1. GİRİŞ

Küresel ısınma dediğimiz şey güneş ısınlarının yeryüzüne geliş ve bir kısmının geri dönüşü sırasında atmosfer tabakasında tutulması ve beraberinde ısınmanın gerçekleşmiş olmasıdır. Bu ısınmaya çoğunlukla çeşitli sera gazları sebep olmaktadır. Bunların başında da CO2 gelmektedir. Bu nedenle özellikle karbon salınımı küresel ısınma açısından önem arz etmektedir.

Mevcut tehlike, karbondioksit ve diğer sera gazlarının miktarındaki artışın bu doğal sera etkisini şiddetlendirmesinde yatmaktadır. On binlerce yıldır dünyamızdaki karbon kaynakları kararlı kalırken, şimdi modern insanoğlu aktiviteleri-fosil yakıtların kullanımı, ormanların yok oluşu, aşırı tarım yapılması, atmosfere büyük miktarlarda karbondioksit ve diğer sera gazlarının atmosfere salınmasına sebep olmakta ve bu salınımlar giderek artmaktadır.

Sanayi devrimiyle birlikte endüstri üretimindeki hızlı artış, dünyanın doğal düzeni üzerinde yıkıcı sonuçlar doğurmuş, aşırı kapasite kullanımıyla birlikte global boyutta olumsuz etkiler ortaya çıkmıştır. Bu etkiler sonucunda yaşanan küresel ısınma ve iklim değişikliği çevre kirliliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin önemi giderek arttırmıştır. Bu sayede dünyadaki nüfus artışının kaynak tüketimi ve çevre kirliliği üzerindeki etkilerini tartışmaya açan ilk kuruluş olan Roma Kulübü (Roma Club) 1968 yılında akademi dünyası, sivil toplum, diplomasi ve sanayi alanlarındaki önemli isimler tarafından İtalya'nın başkenti Roma'da kurulmuştur. Bu kulübün öncülerinden Meadows vd. (1972) "Büyümenin sınırları" adını verdikleri kitapları ve önemli bir oranda kitabın özetlerinden meydana gelen raporlar ise dünya genelindeses getirmiştir. Raporlamalardan ilkinde az olan kaynaklar ile kontrolsüz ekonomik büyümenin devam etmesi durumunda 21. yy ortalarında küresel sistemin çökeceği ifade edilmekte idi.. Bu sayede Roma Kulübü'nün önemi büyük argümanlarından biri ekonomik büyüme oranlarının yavaşlatılması şeklinde ortaya çıkmıştır (Bruvoll vd. 2003). Bununla birlikte, 1976 yılında yayımlanan ikinci raporda ise enerji verimliliğini arttırmanın gerekliliği konusu üzerinde durulmuş ve ancak bu sayede çevresel ve ekonomik sürdürülebilir bir toplumun olabileceği ifade edilmiştir (Sencar, P. 2007).

Bu Roma kulübünün raporları büyüme ile çevre kirliliği arasındaki ilişkiyi tartışan ilk araştırmalar olması nedeniyle önem taşımaktadır. Bu raporlar ile başlayan süreç, çevre ile büyüme arasındaki ilişkiye dayalı tartışma ve çalışmaların giderek artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Kyoto protokolü, küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda mücadele etmeyi sağlamaya yönelik uluslararası geçerliliği olan çevre ile ilgili tek protokoldür. 1997 yılında imzalanıp 2005'te yürürlüğe giren protokol 160 ülkeyi kapsamaktadır. Bu protokol ile atmosferdeki sera gazı yoğunluğunun, çevre ve iklim üzerinde tehlikeli etkiler oluşturmayacak seviyelerde tutulması amaçlanmaktadır. Türkiye Kyoto Protokolü'ne 2009 yılında katılmıştır. Bu protokolde Türkiye, rekabet gücünü zayıflatıcı etkisi olabileceği endişesi ve büyüme yolunda bir engel teşkil edeceği düşüncesi ile Ek-1 listesinde1'de yer almaktadır. Bu haliyle Türkiye, Kyoto protokolüne göre karbondioksit salınımını indirme yükümlülüğü altına girmemektedir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin çevre kirliliğini azaltmaya yönelik çeşitli yükümlülükleri bulunmaktadır (Anonim, 1998). Türkiye, gelişmekte olan bir ülke konumunda olduğundan, bir yandan kişi başına düşen milli gelirini arttırıp gelişmesini sürdürmeyi amaçlarken, bir yandan da çevre kirliliğine yönelik yükümlülüklerini de yerine getirme çabası içerisindedir.

Jalil ve Mahmud (2009), karbon emisyonu, enerji tüketimi, gelir ve dış ticaret arasındaki uzun dönemli ilişkiyi Çin ekonomisi için 1975-2005 dönemi verileri ile analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonuçları karbon emisyonu ile kişi başına GDP arasında ikinci dereceden ÇKE'yi destekleyen bir ilişkiyi doğrulamaktadır. Ahmed ve Long (2012), ÇKE hipotezini test ettikleri çalışmalarında 1971-2008 döneminde Pakistan'da nüfus yoğunluğu, dış ticaret, enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve CO2 emisyonu arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bulgular kısa ve uzun dönemde ÇKE hipotezinin geçerli olduğunu ve CO2 emisyonu ile büyüme arasındaki ters-U şeklinde bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.

Çevre ve eko sistemin kirlenmesine sebep olan en önemli göstergelerden biri de karbondioksit (CO_2) salınımıdır. Türkiye'nin karbondioksit eşdeğer salınımı kişi başı 1990 yılında 3,88 ton iken, 2015 yılında 6,07 tona ulaşarak yaklaşık % 63,92 gibi yüksek bir artış göstermiştir (TUİK, 2017). CO2 eşdeğeri olarak ise 2015 yılı itibari ile toplam sera gazı emisyonu 1990 yılına göre %122 artış gösterdi.

Artışa rağmen, Türkiye'de kişi başı karbondioksit salınımı 2015 itibariyle dünya ortalamasının altındadır. Diğer yandan Türkiye'de petrol ürünlerinden alınan yüksek vergiye rağmen sera gazı (su buharı, karbondioksit, metan, ozon gazları) salınım miktarının hızlı bir şekilde artmaya devam etmesi dikkat çekicidir (OECD, 2012).

Seragazı emisyon envanteri sonuçlarına göre, 2015 yılında toplam seragazı emisyonu CO2 eşdeğeri olarak 475,1 milyon ton (Mt) olarak hesaplandı. 2015 yılı emisyonlarında CO2 eşdeğeri olarak en büyük payı %71,6 ile enerji kaynaklı emisyonlar alırken, bunu sırasıyla %12,8 ile endüstriyel işlemler ve ürün kullanımı, %12,1 ile tarımsal faaliyetler ve %3,5 ile atık takip etti.

Şekil 1. Kişi başı sera gazı emisyonu değerleri, (1990-2015) (TÜİK, 2017).

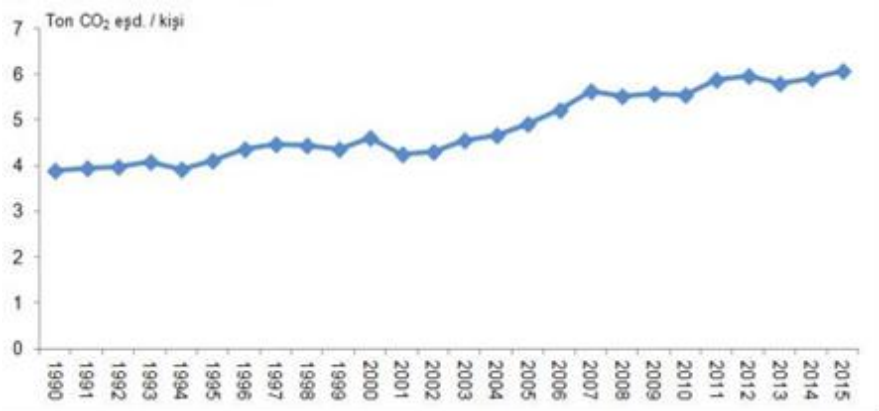

Toplam CO2 emisyonlarının 2015 yılında %86,1'i enerjiden, %13,7'si endüstriyel işlemler ve ürün kullanımından, %0,2'si ise tarımsal faaliyetler ve atıktan kaynaklandı.

CH4 emisyonlarının %59,3'ü tarımsal faaliyetlerden, %28,8'i atıktan, %11,8'i enerjiden, %0,1'i ise endüstriyel işlemler ve ürün kullanımından kaynaklandı.

N2O emisyonlarının %78,4'ü tarımsal faaliyetlerden, %11,2'si enerjiden, %6,1'i atıktan, %4,3'ü ise endüstriyel işlemler ve ürün kullanımından kaynaklandı.

Seragazı emisyon envanteri, enerji, endüstriyel işlemler ve ürün kullanımı, tarımsal faaliyetler ve atıktan kaynaklanan, doğrudan seragazları olan karbondioksit (CO), metan (CH), diazotmonoksit (N O) ve F-gazları ile dolaylı seragazları azotoksitler (NOx), metan dışı uçucu organik bileşikler (NMVOC), karbonmonoksit (CO) ve kükürtdioksit (SO2) emisyonlarını kapsamaktadır (TUİK, 2018).

2. Karbon Piyasası

Türkiye, her ne kadar Kyoto Protokolü'nün emisyon ticaretine konu olan esneklik mekanizmalarından yararlanamıyorsa da; bu mekanizmalardan bağımsız olarak işleyen, çevresel ve sosyal sorumluluk ilkesi çerçevesinde kurulmuş Gönüllü Karbon Piyasası'na yönelik projeler 2005 yılından beri geliştirilmekte ve uygulanmaktadır.

Emisyon ticareti ile ilgili çalışmaların çoğunluğu çevresel ve politik konular üzerine yoğunlaşırken, konunun finans piyasası açısından değerlendirilmesi az sayıda araştırmaya konu olmuştur. 1950'lerin sonuna kadar ekonomistler ve politikacılar, kirliliği kontrol altına almayı hedefleyen bazı politikalar oluşturmuştur. Ekonomistler fiyata dayalı çözümleri teşvik ederken, politikacılar miktara dayalı politikalar üzerine yoğunlaşmıştır. Ekonomistler, Pigou (1920)'nun yaklaşımı ile kirlilik problemine çözüm aramıştır. Buna göre, çevreyi kirleten emisyonlara birim başına vergi uygulanmalı, yani kirliliğe bir fiyat konulmalıdır. Burada uygulanacak vergi oranı, etkin tahsiste kirliliğin son birimince neden olunan marjinal dışsal sosyal zarara eşit olacaktır. Politikacılar ise, kirliği bir dizi yasal düzenlemeyle kontrol

etmeyi tercih etmiştir. Bu düzenlemeler, kirliliğe yol açan aktiviteleri insanlardan uzak tutmak için faaliyet yerlerinin kontrolü ve emisyon tavan seviyelerinin belirlenmesi gibi konuları içermektedir (Tietenberg, 2006: 2-5).

Gönüllü Karbon Piyasaları; hükümetlerin iklim değişikliği ile mücadele hedefleri ve politikalarından bağımsız olarak geliştirilmiş, iş dünyasından, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve bireylere kadar ilgili her kesimin karbon denkleştirme maksadıyla katılım sağlayabileceği niteliğe sahiptir. İklim değişikliği ve etkileri konusunda artan kamuoyu bilinci ve karbon denkleştirmenin güvenilir bir önlem stratejisi olduğu gerçeğinin kabul görmesi bu piyasaların son yıllarda hızla gelişmesini sağlamıştır. Bu piyasada ticareti yapılan emisyon sertifikalarına Gönüllü Emisyon Azaltım (Voluntary Emission Reduction- VER) sertifikası adı verilmektedir. Faaliyetleri çerçevesinde oluşturdukları sera gazı emisyonlarını dengelemek isteyen firmalar emisyon miktarlarını hesaplayarak bu emisyonlarını azaltmak ve dengelemek için emisyon azaltımı sağlayan projelerin üretmiş oldukları karbon sertifikalarını sosyal sorumluluk prensibi çerçevesinde satın almaktadırlar. Tablo 1'den de görüleceği üzere gönüllü piyasanın 2011 yılı itibariyle hacmi 95 Mt CO2e ve değeri 576 milyon US Dolarıdır.

Tablo 1: Küresel Gönüllü Karbon Piyasaları (2012)

	Hacim (MtCO2e)		**Değer (US $) Milyon**	
Piyasalar	2010	2011	2010	2011
Gönüllü (Tezgahüstü) Piyasa	128	93	422	572
CCX	2	--	0,2	--
Diğer	2	2	11	4
Toplam Gönüllü Piyasa	133	95	433	576

Kaynak: ÇŞB, 2012.

Mevcut durum itibariyle, Türkiye'de gerçekleştirilen projelerin tamamı Gönüllü Karbon Piyasasında işlem görmektedir. Karbon borsası (Emisyon Ticareti) Ülkelerin ve şirketlerin uygun sera gazlar şirketlerin uygun sera gazları emisyonuna emisyonuna ulaşabilmeleri için emisyon tahsisatlar almaları ve satmaları sonucunda oluşan piyasadır. Bu kapsamda her üye ülkeye karbon emisyon kotası tahsisi edilmekte ve üye ülkelerin bu kotaları kendi ülkelerindeki üreticiler arasında paylaştırması beklenmektedir.

Tasarıma göre herhangi bir ülke ya da üretici kendi kotasını aşarsa, daha az üreten ülke yada üreticiden karbon kotası satın alabilecektir. Zorunlu ve Gönüllü karbon Borsası bireylerin, kurum ve kuruluşların, firmaların, sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri sonucu oluşan sera gazı emisyonlarını gönüllü olarak azaltımlarını ve denkleştirmelerini kolaylaştırmak amacıyla oluşturulan bir pazardır.

Karbon borsalarında farklı spot ve türev ürünler işlem görmektedir. AB Emisyon İzinleri (EUA), Sertifikalandırılmış Emisyon Azaltım Kredileri (CER) ve Karbon Finansal Enstrümanı (CFI) ile emisyon izin ve kredi türevleri (EUA futures, CER futures ve CFI opsiyonları gibi) Avrupa ve ABD karbon piyasalarında işlem gören başlıca finansal ürünlerdir. Bu finansal ürünler, piyasa katılımcılarına tahsis edildikten sonra taraflar arasında alım-satımına izin verilmekte ve organize borsaların yanısıra tezgâhüstü (OTC) piyasalarda da işlem görebilmektedir. Fakat, Avrupa karbon piyasasında toplam işlem hacminin yaklaşık %95'ini türev ürün işlemleri oluştururken, kalan %5'lik kısım spot işlemlerden oluşmaktadır (Hull, 2008: 8). Monast vd. (2009), emisyon izinlerine dayalı enstrümanların daha çok türev ürünler şeklinde işlem görmesinin nedenini, emisyon izinlerinin düşük işlem hacmine ve/veya gelecek yıllardaki muhtemel fiyat oynaklığı endişesine bağlamaktadır. Ayrıca, türev ürün ticaretinin piyasadaki mevcut emisyon izin hacminden etkilenmediğini belirtmektedir. Çünkü türev araçların ticareti, emisyon izinlerinin sonraki bir tarihte teslimini gerektirmektedir. Dolayısıyla, emisyon izinleri türevlerinin alım-satımı, özellikle karbon piyasasının başlangıç yıllarında, dolaşımda daha az emisyon izni olmasına rağmen daha fazla gerçekleşebilmektedir.

2.1. Sera Gazı Emisyon Azaltımı Proje Geliştirme Süreci

Sera gazı emisyon azaltımı projelerine ait geliştirme süreci adımları aşağıdaki gibidir (ÇŞB, 2012).

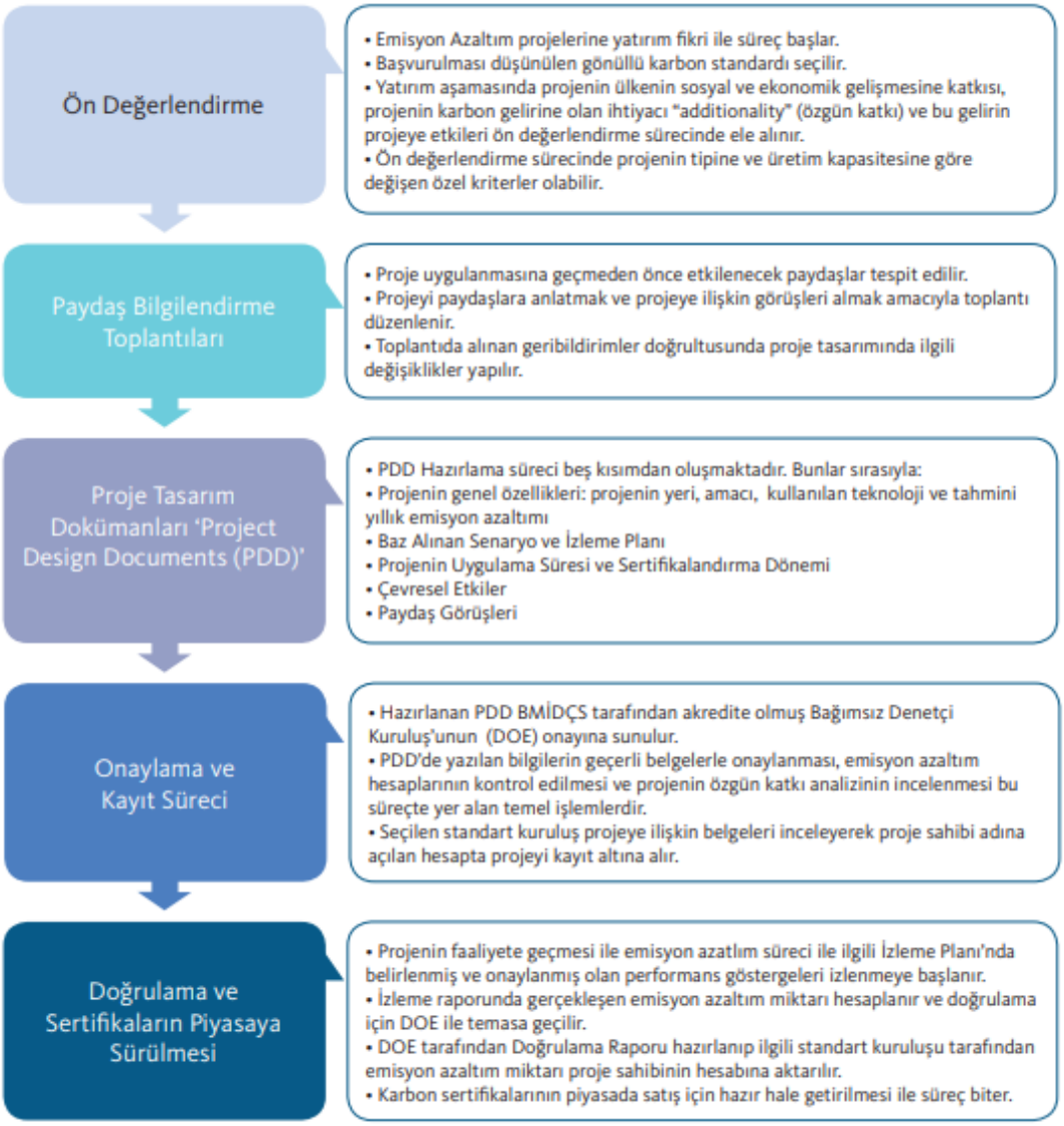

2.2. Türkiye'de Gönüllü Karbon Piyasaları

Mevcut durum itibariyle, Türkiye'de gerçekleştirilen projelerin tamamı Gönüllü Karbon Piyasasında işlem görmektedir. Aşağıda proje sayısı ve türleri ve yıllık sera gazı emisyon azaltımları verilmektedir.

Tablo 2: Türkiye'de Gönüllü Karbon Piyasalarında Geliştirilen Proje Türleri ve Emisyon Azaltımları ÇŞB,2012.

Proje Türü	Proje Sayısı	Yıllık Sera Gazı Azaltımı (ton CO2 Eşdeğeri)
Rüzgar	59	5.267.055
Hidroelektrik	119	5.367.035
Biyogaz	2	100.884
Jeotermal	5	285.309
Enerji Verimliliği	3	96.246
Atıktan Enerji Üretimi (Çöp Gaz)	13	2.741.890
Toplam	**201**	**13.858.419**

Şekil 2. Projelerin Statüsü, (ÇSB, 2012).

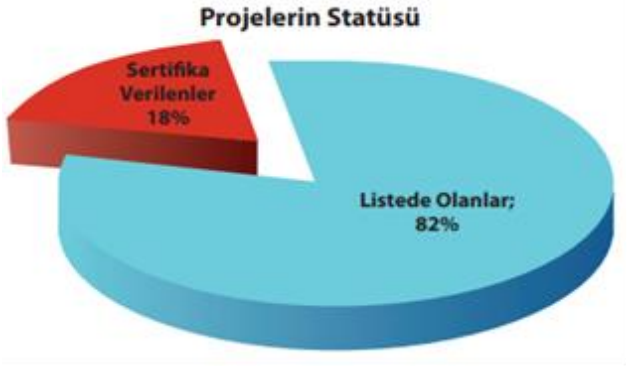

2.2. Standart Tercihi

VER+ ve VCS standartlarına göre geliştirilen projeler de mevcut olmasına rağmen, Türkiye'deki çoğu proje Gold Standard'a göre geliştirilmektedir.

Şekil 3. Gönüllü Piyasada Geliştirilen Projelerin VCS ve GS Dağılımı (ÇŞB, 2012).

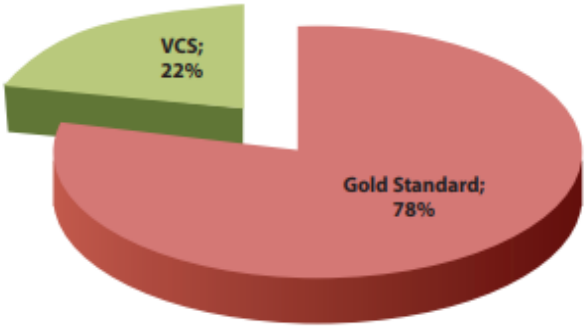

Gönüllü piyasalara dönük geliştirilen bir projenin döngüsü, zorunlu piyasalarda işlem gören projelerin döngülerine oldukça benzerlik göstermektedir.

3. Emisyon Ticareti

Emisyon ticareti (Emission Trading) ilk defa Kyoto Protokolü ile gündeme gelmiş ve ilk olarak Kanadalı İktisatçı Dales (1968) tarafından önerilmiş, formulasyonu ise Montgomery (1972) tarafından gerçekleştirilmiştir. Salım ticareti veya karbon ticareti olarak da adlandırılan emisyon ticareti, salım azaltımlarını temsil eden birimlerin (sertifikaların) ticaretinin, düzenlenmiş veya düzenlenmemiş piyasalarda yapılması olarak ifade edilmektedir. Kyoto Protokolü'nün 17. Maddesine göre emisyon hedefi belirlemiş ülkeler, taahhüt ettikleri indirimi tutturmak için, ek olarak kendi aralarında emisyon ticareti yapabilmektedir (Tunahan, 2010: 203; Aliusta vd., 2016: 387). Piyasa temelli esneklik mekanizması olan emisyon ticareti, Kyoto Protokolü altında sayısallaştırılmış emisyon azaltım yükümlülüğü alan ülkelere emisyon hedeflerini gerçekleştirmelerinde kolaylık tanımaktadır. Kyoto Protokolü kapsamında Ek-B 'de yer alan taraflar emisyonlarını azaltmayı veya sınırlandırmayı kabul etmişler ve bu kapsamda da izin verilen emisyon miktarları belirlenmiştir. İzin verilen emisyonlar ise "Tahsislendirilmiş Miktar Birimi (Assigned Amount Unit)" olarak parçalara ayrılmıştır. Kyoto Protokolünün 17. maddesinde belirtildiği üzere, taahhüt edilen emisyon miktarından daha fazla azaltım yapan taraf ülke, emisyonundaki bu ilave azaltımı bir başka ülkeye satabilmektedir (Binboğa, 2014. 5740). Buna göre gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş ülkeler arasında işbirliğine gidilerek, gelişmemiş ülkede elde edilen karbon indirimi gelişmiş ülkenin taahhüdünden düşürülebilmektedir. Böylece hem gelişmiş ülke taahhüdünü yerine getirmiş olmakta hem de gelişmekte olan ülke bir anlamda sürdürülebilir kalkınmaya teşvik edilmektedir (Duman vd., 2012: 110).

Emisyon ticareti ülkelere emisyonlarını kendi salım yükümlülüklerinin altına düşürmeleri açısından teşvikler sunmaktadır. Kyoto protokolü kapsamında karbon dinamikleri Cap and Trade (ETS) piyasaları ve proje temelli piyasaları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Cap and Trade (ETS) piyasalarında talep tarafı, faaliyet alanı nedeniyle sera gazı salınımı yapan bir işletme, kendi sera gazı limitini aşmak durumunda kaldığında bir başka salınım yapan işletmeden salınım hakkı alarak limitini genişletebilmekte ve limit aşımına rağmen üretimine devam etmektedir. Arz tarafı ise bir işletme salınım kotasını aşmaz ise aşmadığı miktarı karbon piyasasında satabilmekte veya bir sonraki yıla saklayabilmektedir. Proje temelli piyasalarda ise salınım yapan bir işletme dünyanın farklı bölgelerinde ve ülkelerinde yapmış olduğu yatırımlar ile elde edeceği kredilerle kotasını genişletebilmekte veya bu kredileri piyasada satabilmektedir (Narin, 2013: 946)

Emisyon ticaretini diğer Kyoto Protokolü mekanizmalarından farklı kılan en önemli özellik; diğer mekanizmalar proje temelli iken emisyon ticaretinin piyasa temelli olmasıdır. Emisyon ticaretinin yürürlüğe girmesiyle birlikte hızla artan karbon ticareti karbon pazarlarını ortaya çıkarmıştır. Karbon pazarları zorunlu ve gönüllü pazarlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Zorunlu karbon pazarlarında Kyoto Protokolü`nü imzalamış üye ülkeler arasında emisyon ticareti yapılmaktadır. Arz-talep dengesi içinde fiyatlanan karbon, İngiltere ve Amerika Borsalarında işlem görmekte ve kendi endeksini oluşturmaktadır. Bu ticaret döngüsü içinde Avrupalı alıcıların payının % 75'i bulduğu görülmektedir. Gönüllü pazarlarda ise bir tarafta temiz enerji üreten işletme diğer tarafta fazla salım yapan işletme bulunmaktadır. Tezgâh üstü piyasalar olarak isleyen gönüllü pazarlarda işletmeler saldıkları karbonun karşılığı olan parayı diğer ülkelerdeki çevreci girişimleri finanse etmek için kullanmaktadırlar (Elitaş ve Çetin , 2011: 56).

Emisyon ticareti sistemi (ETS), sistemin kapsadığı tesislerden kaynaklanan sera gazı emisyonlarına (SGE) bir üst sınır belirlemektedir. Üst sınır sera gazı emisyonlarını doğrudan kısıtladığı için bu araç politika belirleyicilerine belli bir süre içinde gerçekleşecek emisyonların miktarına ilişkin bir kesinlik sağlamaktadır. Bu üst sınır, bir yetki alanının emisyon azaltma hedefi uyarınca zaman içinde kademeli olarak düşürülmektedir. Emisyon Ticaret Sistemi, emisyon azaltımlarının maliyet etkin bir şekilde başarılmasını hedeflemektedir. Sistemin sağlıklı işleyebilmesi için piyasa istikrarı, tahsisat fiyatı ve maliyetler arasında denge sağlayacak kuralların doğru bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018).

Emisyon ticareti ile ilgili literatürde farklı sınıflandırmalar yapılmakla birlikte genel olarak tahsisat ticareti ve kredi ticareti olmak üzere iki tür emisyon ticaretinden söz edilebilmektedir. Tahsisat ticareti, ilgili kamu otoritesinin belirlediği salım limitleri çerçevesinde tahsis edilen sertifikaların kirleticiler arasındaki ticareti iken, kredi ticareti ise emsiyon azaltım projeleri sonucu ilgili sertifikasyon birimlerinden elde edilen sertifikaların kirleticiler arasındaki ticaretidir (Aliusta vd., 2016: 390).

3.1. Emisyon Ticaretinin Maliyet Yönetimine Etkisi

Emisyon ticareti, arzulanan hava kalitesine ulaşmak için insan faaliyetlerinin sonucunda ortaya çıkan sera gazı emisyonlarının azaltılmasında toplam maliyetlerin düşürülmesi için bir araç olarak kullanılmaktadır. James ve Fusaro göre (2006) Tablo 3 ve Tablo 4`de görüldüğü üzere aynı miktar emisyon azaltımı için emisyon ticaretinin yapılması durumunda toplam emisyon maliyetlerinin azaldığı görülmektedir (Aliusta vd., 2016. 386-389).

Tablo 3. Emisyon Ticareti Yapılmaması Durumunda Toplam Emisyon Maliyeti

	A İşletmesi	B işletmesi	Toplam
Yıllık Emisyon Miktarı	100 ton	100 ton	200 ton
Toplam Emisyon Maliyeti	1500 USD	500 USD	2000 USD

Kaynak: Aliusta vd., 2016. 386-389

Tablo 4. Emisyon Ticareti Yapılması Durumunda Toplam Emisyon Maliyeti

	A İşletmesi	B işletmesi	Toplam

Yıllık Emisyon Miktarı	100 ton	100 ton	200 ton
Toplam Emisyon Maliyeti	750 USD	250 USD	1000 USD
Tasarruf	750 USD (%50)	250 USD (%50)	1000 USD (%50)

Kaynak: Aliusta vd., 2016. 386-389

Tablo 3 ve Tablo 4 incelendiğinde emisyon ticareti yapılması durumunda A ve B işletmesinin yıllık toplam emisyon maliyetinin yarıya indiği (2000 dolardan 1000 dolara düştüğü) ve %50 tasarruf sağlandığı görülmektedir. Dolayısıyla emisyon ticaret sisteminin maliyetleri azaltıcı etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

Emisyon ticareti ile çevreyi kirletmenin bedeli olarak fiyatlandırılarak sera gazı emisyon azaltımının minimum maliyetle ve etkin bir şekilde yapılmasına olanak tanınmaktadır. Böylece yükümlülük sahiplerine sera gazı azaltma seçenekleri sunularak maliyet etkinliği ile kaynakların en verimli şekilde kullanımı sağlanmaktadır (Binboğa, 2017: 223).

Karbon salınımıyla ortaya çıkan karbondioksit miktarı ve insan faaliyetlerinin çevreye verdiği zararın ölçüsü olan karbon ayak izi, muhasebe ve finans sistemini yakından ilgilendiren bir durumdur. Bu nedenle karbon ayak izinin takibi ve kayıt altına alınması muhasebe ve finans sistemi açısından büyük önem arz etmektedir. Maliyet muhasebesi kapsamında çevre muhasebesi içinde karbondioksit salınımının kayıt altına alınması gerekmektedir. Maliyet muhasebesi ve bu kapsamda çevre muhasebesinin amacı gerçek maliyeti hesaplamak, ürün fiyatlamasını doğru şekilde yapmak, maliyetleri ve stokları kontrol altında tutmak ve işletme yöneticilerine ileriye dönük kararlarında yardımcı bilgiler sağlamak, işletmeyi geleceğe taşımak ve işletmeye rekabet avantajı sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda işletmenin karbondioksit salınımını takip etmek için, ürünlerin karbon ayak izinin tespit edilmesinde maliyet muhasebesi standartlarının uygulanması yerinde olacaktır (Duman vd., 2012: 108-109). Bu bağlamda bir karbon maliyet muhasebesine gereksinim duyulmaktadır. Fakat bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların sayısının yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (UMSK) 2005 yılında karbon muhasebesi ile ilgili bir çalışma yapmış ancak herhangi bir sonuca ulaşamamıştır (Uyar ve Cengiz, 2011: 65).

Türkiye gönüllü karbon piyasasına yönelik projelere 2005 yılından beri ev sahipliği yapmaktadır. Gönüllü karbon piyasası, dünya karbon piyasasında işlem hacmi açısından çok küçük bir yüzdeyi temsil etmesine rağmen bu piyasalarda işlem gören Türkiye'nin deneyim sağlaması açısından önemli bir fırsat olarak görülmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı`nın en son yayınladığı veriler doğrultusunda 2014 yılı itibariyle Gönüllü Karbon Piyasası`nda işlem gören 308 adet projenin olduğu görülmektedir. Bu projelerin yıllık olarak 20 Milyon tCO2 eşdeğerinin üzerinde sera gazı emisyon azaltımı sağlaması öngörülmektedir. Yapılan projelerin büyük bir bölümünün yenilenebilir enerji kaynakları alanında gerçekleştirildiği görülmektedir (Tablo 5) (Binboğa, 2017: 228).

Tablo 5. Türkiye`deki Gönüllü Karbon Piyasası`ndaki Sektörel Projeler

Proje Türü	**Proje Sayısı**	**Emisyon Azaltım Miktarı (ton)**	**Yüzde (%)**
Hidro-elektrik Santralı	159	8.747.634	42
Rüzgâr Santralı	106	7.951.391	39
Biyogaz	27	3.069.273	15
Enerji Verimliliği	10	432.081	2
Jeotermal	6	405.309	2
Toplam	**308**	**20.605.688**	**100**

Kaynak: Binboğa, 2017: 229

2015 yılı itibariyle gönüllü karbon piyasalarında Türkiye'nin yaptığı projelerin değeri 4,2 milyon USD, işlem hacmi 3,1 MtCO2e olduğu, dünya bazında ise Türkiye'nin işlem hacminin yüksek düzeyde (1 milyon seviyesinin üzerinde) olduğu görülmektedir (Binboğa, 2017: 229-230).

Sonuç olarak, emisyon ticaretinin Türkiye'nin sera gazı emisyon azaltma hedeflerini maliyet etkin bir şekilde gerçekleştirerek küresel ısınma ve iklim değişikliği ile mücadelesinde kolaylık sağlayacak önemli

bir politika aracı olduğu söylenebilmektedir. Bu kapsamda yöneticilerin maliyet azaltımını sağlamak için emisyon ticaretine önem vermeleri gerekmektedir.

3.2. Şirket Maliyetleri Üzerine Etkisi

Kyoto Protokolü piyasadaki mekanizmaların aksine gönüllü karbon piyasasında zorunlu bir belirleyici kural ve/veya standart yoktur. Kyoto Protokolü piyasadaki mekanizmalara paralel olarak büyüyen gönüllü karbon piyasası hem Kyoto Protokolü yükümlülükleri altında bulunan ülkelerde hem de bunun dışındaki ülkelerde gelişme olanağı bulmaktadır.

26 Ağustos 2009 tarihinde Türkiye Kyoto Protokolüne taraf olmuştur. Ancak, Türkiye 2012 yılı sonuna kadar karbon emisyonlarını azaltma konusunda herhangi bir yükümlülüğü bulunmaması nedeniyle, "karbon ticareti" konusu üzerine eğilmemiştir. Türkiye'deki şirketlerin gönüllü karbon ticareti kapsamında yaptıkları karbon sertifikası satışları, yurt dışındaki müşterilere yöneliktir, ancak önümüzdeki süreçte, yurt içindeki bireysel ve kurumsal yatırımcıların, yurt içi ve dışından karbon sertifikası talepleri söz konusu olabileceği gibi karbon piyasasının oluşması ve benzer yatırım araçlarının devreye girmesi beklenmektedir. Yine bu çerçevede önümüzdeki süreçte ülkemizde faaliyet gösteren ve karbon emisyonları belirlenen sınırı aşan işletmeler de, karbon piyasasında alıcı olabilecek ve hem yurt içi hem de yurt dışındaki işletmelerden karbon sertifikası satın almak zorunda kalabileceklerdir. Dolayısıyla karbon ticareti gittikçe bir ihtiyaç ve yatırım aracı haline gelecektir. Şirketler, karbon ticaretinden kazanç sağlayabilecektir. Örneğin, 2012 yılına kadar gönüllü karbon ticareti aracılığıyla 19.7 ila 22.6 milyon karbondioksit eş değer ton emisyon sertifikası oluşturulması, hali hazırda geliştirilen projeler ile 7.5 milyon karbondioksit eş değer ton emisyonun önlenmesi ve 2012 yılı itibariyle toplamda 220 milyon ABD doları değerinde sertifika satışının gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

Türkiye'de ilk gönüllü karbon salımı ticareti anlaşmasını, 2006 yılında 30 megavatlık rüzgar santralı için Bilgin Enerji gerçekleştirdi. Bilgin Enerji, 72 bin ton karbon salınmasını engellediği için 300 bin Euro'luk bir satış yapmıştı. Karbon ticareti gerçekleştiren bir diğer şirket de Demirer Enerji…Şirket, su ile çalışan hidroelektrik santrallerinde elektrik enerjisi üretiyor. Oysa Demirer Enerji, 2007 yılında aynı miktarda elektrik enerjisini fosil yakıtları kullanarak üretseydi çevreye 122 bin ton karbon yayacaktı. Oysa temiz bir kaynak olan suyu kullanarak bu karbon kirliğinin önlenmesine bir anlamda katkıda bulundu. Demirer Enerji, 2007 yılında üretmediği 122 bin ton karbon kredisinin tümünü satmış durumda.

Bu vb. veriler şirketler için "karbon ticaretinin" önemini açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle yenilenebilir kaynaklardan enerji üretenler daha avantajlı konumda olacaktır ancak ne yazık ki şirketler karbon ticareti ve bu ticaretten para kazanabilecekleri konusunda yeterli bilgiye sahip değiller. Oysa "Karbon kredilerinden alınan toplam pay, eğer altın standart karbon kredisi ise, yatırım bedelinin yüzde 15-20'sine denk"12 gelebilmektedir. Bu sebeple, işletmeler düşük karbonlu ekonomiye geçiş için hazırlık yapmalı, sera gazı emisyon miktarları ve iklim değişikliğiyle ilgili risk yönetim planlarını oluşturmalı ve "karbon ticareti" konusuna ağırlık vermelidir. Bununla birlikte, karbon piyasasının yasal zemininin oluşturulması ve piyasada işlem görecek ürünlerin geliştirilmesi amacıyla mevzuatın hazırlanması; emisyon azaltımlarında transfer ve emisyon ticaretine ilişkin yasal çerçevenin oluşturulması; emisyon azaltımı tanımı, mülkiyetin tanımı, emisyon azaltımlarının transferi, vergi hususu gibi konuların mevzuatta ayrıntılı olarak düzenlenmesi gerektiği de göz ardı edilmemelidir. Şirketler bu vb. avantajlardan yararlanarak bütçelerini arttırabilirler.

4. Sonuç ve Öneriler

Kyoto Protokolü, iklim değişikliğine yönelik kötümser senaryolara uygun önlemler alınması babında yetersiz kalmış gibi görünse de küresel ısınma ve çevresel sorunlara yönelik atılan ilk somut adım olma özelliğindedir.

Şirketler, faaliyetleri çerçevesinde oluşturdukları sera gazı emisyon miktarlarını hesaplayarak (karbon ayak izlerini ölçerek) bu emisyonlarını azaltmak ve dengelemek için sera gazı emisyon azaltımı sağlayan projelerin üretmiş oldukları karbon sertifikalarını sosyal sorumluluk prensibi çerçevesinde satın almaktadırlar.

Mevcut durum itibarıyla, Türkiye'de gerçekleştirilen projelerin tamamı Gönüllü Karbon Piyasasında işlem görmektedir. Türkiye'de geliştirilen ve çoğunluğu yenilenebilir enerji türünde olan 218 proje ile yıllık piyasa değeri 100 milyon ABD doları civarında olan16 Milyon ton CO2 eşdeğer sera gazı emisyonunun azaltılması öngörülmektedir. Türkiye'de kısa bir sürede yüksek kalitede bir potansiyeli harekete geçiren gönüllü karbon piyasasının, ileriye dönük Türkiye'nin teknik altyapısının güçlenmesine katkı sağlamasının yanı sıra, yatırımcılar için temiz teknolojilere yatırımı daha cazip hale getirdiği söylenebilir. Gönüllü Karbon Piyasası, Dünya Karbon Piyasası içerisinde çok küçük bir yüzdeyi temsil etmekle birlikte bu piyasayı hali hazırda etkili biçimde kullanmakta olan Türkiye'nin ileri dönemde karbon piyasalarına katılımı açısından da bir fırsat sunmaktadır.

Ancak, Türkiye'deki işletmelerin kendi çabaları ve Karbon Saydamlık Projesi vb. faaliyetleri ile yürüttüğü çalışmalar, gerek konunun taşıdığı önemin toplumun çeşitli kesimlerince anlaşılması gerekse böyle bir piyasanın oluşması ve düzenli bir şekilde işlemesi için önemli adımlar olmakla birlikte yeterli değildir. Karbon emisyon piyasanın oluşturulmasında ve bu piyasada işlem görecek ürünlerin geliştirilmesinde, mevzuat, işleyiş, izleme, raporlama ve denetleme açısından, reel sektörün ve finansal piyasaların ihtiyaç duyduğu emtia ve finansal ürünlere dayalı vadeli işlem sözleşmelerinin işlem gördüğü Türkiye'nin ilk ve tek özel borsası olan VOB AŞ ve finansal sistemin önemli aktörleri olan SPK ve İMKB vb. kuruluşlara da sorumluluklar düşmektedir.

Türkiye'nin küresel pazarlarda emisyon ticaretini güçlendirmesi için, makro politikalar geliştirmeli ve sektörel düzenlemelere gitmelidir. Bu amaçla, sektörel emisyon salım haritaları üzerinden süreci takip ederek doğaya, insanlığa ve gelecek nesillere olan duyarlılığını ortaya koymalıdır.

KAYNAKÇA

Anonim, 1998, CSB, "İklim Değişimi", http://www.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/kyoto_protokol.pdf, (8 Haziran 2017'da erişildi).

Aliusta, H., Yılmaz, B., & Kırlıoğlu, H. (2016). Küresel Isınmayı Önleme Sürecinde Uygulanan Piyasa Temelli İktisadi Araçlar: Karbon Ticareti ve Karbon Vergisi. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi(ICAFR 16 Özel Sayısı), 382-401.

Binboğa, G. (2014). Uluslararası Karbon Ticareti ve Türkiye. Journal of Yasar University, 9(34), 5732-5759.

Binboğa, G. (2017). Sürdürülebilirlik Kapsamında Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları ve Türkiye'nin Durumunun İncelenmesi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(4), 207-238.

Bruvoll vd., 2003. Bruvoll , Annegrete and Medin, Hege. "Factors Behind The Environmental Kuznets Curve A Decomposition of The Changes in Air Pollution". Environmental and Resource Economics, 24:27-48, 2003.

ÇŞB, 2012. Karbon Piyasası, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Ekim, 2012, Balgat, Ankara.

HULL, J.C. (2008), Options, Futures and Other Derivatives. New Delhi: Prentice-Hall of India, Sixth Edition, New Delhi.

Jalil, Abdul and Mahmud, Syed F., 2009. "Environment Kuznets Curve for CO2 Emissions: A Cointegration Analysis for China", Energy Policy 37:5167-5172, 2009.

Duman, H., Özpeynirci, R., Yücenurşen, M., & Bağcı, H. (2012). Karbon Muhasebesi. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12(24), 105-120.

Elitaş, C., & Çetin , A. C. (2011). Karbon Ticareti ve Karbon Bankacılığı. Muhasebe ve Denetime Bakış, Ekim(35), 51-78.

Meadows, Donnella H., Meadows, Dennis H., Randers, Jorgen and Behrens III, William W (1972). The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind. Universe Books. ISSBN 0-87663-165-0, 1972.

MONAST, J., ANDA, J. ve PROFETA, T. (2009). "U.S. Carbon Market Design: Regulating Emissions Allowances as Financial Instruments", Working Paper, Nicholas Institute for Environmental Policy Solutions, Climate Change Policy Partnership, Duke University.

Narin, M. (2013). Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizması: Emisyon Ticareti. International Conference on Eurasian Economies, (s. 941-952). Tashkent.

OECD, 2012. www.oecd.org/eco/surveys/overview%20english%20final.pdf, 02 Şubat 2018'de erişildi.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2018). Emisyon Ticaret Sistemi Nedir? Nasıl Çalışır? Ankara.

Sencar, Pelin (2007). "Türkiye'de Çevre Koruma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi". Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2007.

TIETENBERG, T.H. (2006). "Emission Trading: Principles and Practice", USA: Resources for the Future.

Tunahan, H. (2010). Küresel İklim Değişikliğini Azaltmanın Bir Yolu Olarak Karbon Finansmanı. Muhasebe ve Finansman Dergisi (MUFAD)(46), 199-215.

TÜİK, 2017. Sera Gazı Emisyon Raporları, file:///C:/Users/Ali/Downloads/Seragaz%C4%B1_Emisyon_%C4%B0statistikler_17.04.2017.pdf, 23 Mart 2018'de erişildi).

Uyar, S., & Cengiz, E. (2011). Karbon (Sera Gazı) Muhasebesi. Mali Özüm Dergisi, 21(105), 47-70.

Türkiye'de Belediyelerin Gelir Yapısının Değerlendirilmesi (2006-2016)

Dr. Öğr. Üys. Aykut Tavşancı[1] **Dr. Öğr. Üys. Bilge Hakan Agun[2]**

Trakya Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, aykuttavsanci@trakya.edu.tr

Trakya Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, bhakanagun@trakya.edu.tr

Özet: Türkiye'de yerel yönetimler içerisinde üstlendikleri görevler itibariyle en önemli konumda olan idareler belediyelerdir. Belediyeler, üstlenmiş oldukları görevleri yerine getirebilmek için bazı gelirlerle donatılmışlardır. Bunlar özgelirler, genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılan paylar ve diğer gelirlerden oluşmaktadır.

Yerel yönetimlerin gelir yapılarının incelenmesinde özgelirlerinin yapısı ve gelişimi, bu kurumların mali yeterliliklerini anlamak açısından önemlidir. Yerel yönetimlerin toplam gelirleri içerisinde özgelirlerinin artması, mali bakımından güçlenmesi anlamına gelmektedir. Yerel yönetimlerin toplam gelirlerinin yaklaşık % 40'ı özgelirlerinden oluşmaktadır. Bu durum, bazı yıllarda farklılıklar gösterse de belediyeler için de geçerli olmaktadır. Belediye özgelirlerinin (%40'ın) %16'sı vergi, harç ve katılma payı, % 24'ü teşebbüs-mülk gelirleri, faizler-paylar ve cezalar, sermaye gelirleri ve alacaklardan tahsilat gelirlerinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Belediye, Belediye Gelirleri, Vergi, Yerel Yönetimler

GİRİŞ

Yerinden yönetim genel olarak, az ya da çok geniş yetkilerin, devletten ayrı topluluklara bırakılmış olduğu ve seçilmiş organlarla yönetildiği bir kurumsal örgütlenme sistemini anlatmaktadır. Bu da devlet ile o kuruluşlar arasında, görevler ile gelirlerin paylaştırılmasını gerektirmektedir (Sergent, 1996: 97). Birçok ülkede yerel yönetimler, devletin gelirlerinden ya da vergilerinden bir bölümünü paylaşmaktadır.

Türkiye'de kırın terk edilmesi ile başlayan hızlı nüfus artışı ve kentleşme yerel yönetimlerin harcamalarında büyük oranda değişikliğe yol açmıştır. Bu durum, devlet ile o kuruluşlar arasında, görevler ile gelirlerin paylaştırılmasını gerekli kılmaktadır. Nitekim 1982 Anayasası'nın 127. maddesinde yerel yönetimlere "görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanacağı" hüküm altına alınmıştır.

Türkiye'de yerel yönetimler içerisinde üstlendikleri görevler itibariyle en önemli konumda olan idareler belediyelerdir. Belediyeler, üstlenmiş oldukları görevleri yerine getirebilmek için bazı gelirlerle donatılmışlardır (5393 sayılı Belediye Kanunu ile 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu).

Bu çalışmanın amacı Türkiye'deki belediyelerin gelir yapılarını ortaya koymaktır. Bu bağlamda 2006-2016 yılları arasında belediyelerin gelir yapıları ele alınıp değerlendirilmektedir.

1. TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLERİN GELİR YAPISI

Türkiye'de, merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişkiler idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmektedir. İdareler arasındaki sorumlulukların ve mali kaynakların paylaşımı ile ilgili esaslar; anayasal düzenlemeler, yerel yönetimlerin kuruluşları ile ilgili kendi yasaları, Bakanlar Kurulu'na verilen düzenleme yetkilerinin kullanılmasıyla getirilen uygulamalar, bütçe yasalarının merkezi hükümete verdiği harcama yetkileri ve vergi gelirlerinden verilecek paylar ile ilgili özel kanunlarda düzenlenmektedir (Sakınç, 2000: 119).

1982 Anayasası'nda yerel yönetimlere ilişkin düzenlemeler 123. ve 127. maddelerde yer almaktadır. Anayasa'nın 123. maddesinde idarenin kuruluş ve görevleriyle bir bütün olduğu ve idarenin kuruluş ve görevlerinin merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayandığı belirtildikten sonra, "Mahalli İdareler" başlığını taşıyan 127. maddesinde şu ifadeler yer almaktadır: "*Mahalli İdareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş ve esasları kanunla belirtilen ve karar organları seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir.*"

"*Mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir.*"

"*Merkezi idare, mahalli idareler üzerinde, mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idari vesayet yetkisine sahiptir.*"

"*... Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.*"

Türkiye'deki yerel yönetim sistemi, yerel yönetimlere sınırsız bir vergilendirme yetkisi tanımamaktadır. Anayasa'nın yetkileri kısıtlayıcı ve sınırlandırıcı hükmü (Md. 73/3,4) karşısında, Türkiye'deki yerel yönetimlerin kendilerine bazı vergileri toplama yetkisi verilse dahi bunları toplumsal tercihlere uydurabilme hususunda (vergi matrahında, oranında, istisna ve muafiyetlerde değişiklik yapabilme gibi) gerekli hukuki tasarruflarda bulunamamaktadır (Nadaroğlu, 1989: 104).

Bilindiği gibi, Anayasamızın 73. maddesi yerel yönetimlere sınırsız vergileme yetkisi tanımamaktadır. Anayasa'nın 73/3,4. maddesinin, yerel yönetimler için vergilendirme yetkisini ortadan kaldıran ve bazı koşullarda düzenlenmesine göre:

"*Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.*" Buna göre, kanun yapma yetkisi sadece yasama organına verildiği için, yerel yönetim karar organları (belediye meclisi, belediye encümeni, il genel meclisi, il daimi encümeni) vergi kanunu çıkarma yetkisine sahip değildir. Yerel yönetim vergileri, yasama organı tarafından çıkarılan kanunlara dayalı olarak tahsil edilen vergilerdir. Yine dördüncü fıkra hükmüne göre; "*Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapma yetkisi Bakanlar Kurulu'na verilebilir*" denilmiştir.

Türkiye'de idareler arasında mali ilişkiler düzenlenirken, yerel yönetimlere vergilendirme yetkisi sınırsız olarak verilmemiş, fakat bazı vergiler yerel yönetimlere tahsis edilmiştir. Bilindiği gibi, 1982 Anayasası'na "*yerel yönetimlere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır*" hükmü konmuştur. Bu hüküm yerel yönetimlere yeterli gelir kaynakları sağlamanın güvencesini oluşturmasını gerektirmektedir. Ancak bunun gereğini yerine getirildiğini söylemek çok zordur.

Türkiye'de yerel yönetimlerin gelirleri üç temel kaynağa dayanmaktadır. Bunlar; yerel yönetimlerin öz gelirleri, merkezi yönetim bütçesinden aldıkları paylar ve merkezi yönetim tarafından yapılan çeşitli transferlerdir (bağış, yardım ve proje yardımları). Merkezi yönetim bütçe vergi gelirlerinden ayrılan pay ve yapılan transferler yerel yönetimlerin merkezi yönetimden aldıkları transferlerdir. Bu durumda yerel yönetim gelirleri, öz gelirler ve merkezi yönetimden yapılan transferler olmak üzere iki temel kaynağa göre de sınıflandırılabilir (Yılmaz vd., 2017: 241). Bu durum Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1'e göre öz gelirler kanun ile yerel yönetimlere verilen vergi, resim, harç ve katılma payları; taşınır ve taşınmaz malların yönetim gelirleri; faiz ve ceza gelirleri; alınan bağışlar; her türlü girişim, iştirak ve faaliyet karşılığı sağlanan gelirler ve diğer gelirlerden oluşmaktadır.

Tablo 1:Yerel Yönetimlerin Gelir Kaynakları

Öz Gelirler	Transfer Gelirleri
Kanunla yerel yönetimlere verilen vergi, resim, harç ve katılma payları Taşınır ve taşınmaz malların yönetim gelirleri Hizmet karşılığı alınan ücretler Faiz ve ceza gelirleri Alınan bağışlar Her türlü girişim, iştirak ve faaliyet karşılığı sağlanan gelirler Diğer gelirler	Merkezi yönetim genel bütçe vergi gelirlerinden alınan paylar Merkezi yönetim bütçe kanununda belirlenen ödenekten alınan transferler Genel ve özel bütçeli idarelerden yapılacak ödemeler

Kaynak: Yılmaz vd., 2017:241

Transfer gelirleri ise, merkezi yönetim genel bütçe vergi gelirlerinden alınan paylar; merkezi yönetim bütçe kanununda belirlenen ödenekten alınan transferler ve genel ve özel bütçeli idarelerden yapılacak ödemeler gelir kalemlerinden oluşmaktadır.

2. BELEDİYELERİN GELİR YAPISI

1980'li yıllara kadar belediyelerin tabi oldukları yasa 1930 tarih ve 1580 salyılı Belediye Yasasıydı. 1984 yılında kabul edilen Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun ile 1930 tarihli yasanın yanında ayrıca 1984 tarihli yasa uygulamaya girmiştir. Böylece belediye olarak normal belediyeler yanında büyükşehir belediyeleri de uygulama ve literatürde yerini almıştır (Çetinkaya, 2009:112). Günümüzde belediyelerin gerek merkezi idare ile gerekse il düzeyinde yerel birimlerle olan görev, yetki ve sorumluluk ayırımı ve paylaşımı 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve 5393 sayılı belediye yasası çerçevesinde belirlenmektedir. 6360 sayılı yasa ile Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda yapılan değişiklikle büyükşehir belediyesi, sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan; idari ve mali özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren ve yetkileri kullanan, karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi olarak tanımlanmıştır (Yılmaz, 2015; akt. Yılmaz vd., 2017:30).

Türkiye'de yerel yönetimler içerisinde üstlendikleri görevler itibariyle en önemli konumda olan idareler belediyelerdir. Belediyeler, üstlendikleri bu görevlerini yerine getiribilmesi için bazı gelirlerle donatılmışlardır. Bunlar öz gelirler, genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılan paylar ve diğer gelirlerden oluşmaktadır. Belediye Gelirleri Kanunu'na göre tahsis edilen öz gelirler, belediye vergileri, belediye harçları ve harcamalara katılma paylarından oluşmaktadır (Gerçek, 2010:7).

5393 sayılı kanunun 59. maddesi ile belediyelerin gelirleri; kaynaklarına ve konularına göre maddeler halinde yer almıştır. Bu düzenlemede yer alan temel gelir kalemleri şunlardır (Yılmaz vd., 2017:30):

"Kanunlarla gösterilen belediye vergi, resim, harç ve katılma payları.

Genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılan pay.

Genel ve özel bütçeli idarelerden yapılacak ödemeler.

Taşınır ve taşınmaz malların kira, satış ve başka suretle değerlendirilmesinden elde edilecek gelirler.

Belediye meclisi tarafından belirlenecek tarifelere göre tahsil edilecek hizmet karşılığı ücretler.

Bağışlar.

Her türlü girişim, iştirak ve faaliyetler karşılığı sağlanacak gelirler."

Türkiye'de yerel yönetimlerin bütçe istatistikleri Maliye Bakanlığı'nın merkez teşkilatı içerisinde yer alan Muhasebat Genel Müdürlüğü tarafından ilan edilmektedir. Buna göre, yerel yönetimler içerisinde yer alan belediyeler, büyükşehir belediyeleri, büyükşehir dışındaki il belediyeleri ve ilçe ve belde belediyelerinden oluşmaktadır.

2.1. Belediyelerin Gelir Yapısının Gelişimi(2006-2016)

Türkiye'de belediyelerin bütçe gelirleri iki ana gruba ayrılmaktadır. Birinci grubu öz gelirler ikinci grubu ise transfer gelirleri oluşturmaktadır. Öz gelirler de kendi içerisinde, 5018 sayılı kanun kapsamında bütçe sınıflandırmasına bağlı olarak, ikiye ayrılmaktadır: Birincil ve ikincil nitelikli öz gelirlerdir. Birincil nitelikli öz gelirler sürekliliği olan gelirlerden meydana gelmektedir. Bu gelir grubunun içerisinde, en önemli gelir kaynağı vergilerdir. Vergiler, dışında harçlar ve harcamalara katılma payları da birincil nitelikli öz gelirler arasında yer almaktadır. Birincil nitelikli gelirlere karşın, ikincil nitelikli öz gelirler ise sürekliliği olmayan, zaman zaman dalgalanmalar gösteren gelirlerden meydana gelmekte olup, "teşebbüs ve mülk gelirleri", "alınan bağış ve yardımlar ile özel gelirler (merkezi idareden aktarılanlar hariç)", "faizler, paylar, cezalar (merkezi idareden aktarılanlar hariç)", "sermaye gelirleri" ve "alacaklardan tahsilat"tan oluşmaktadır.

Belediyelerin bütçe gelirlerinin ikinci ana grubunu oluşturan transfer gelirleri ise, "merkezi yönetim bütçesine dahil idarelerden alınan bağış ve yardımlar", "diğer idarelerden alınan bağış ve yardımlar", "proje yardımları" ve "vergi ve harç gelirlerinden alınan paylar" kalemlerinden oluşmaktadır.

2006 yılından itibaren belediyelere vergi gelirlerinden ayrılan pay, bütçede cari transferler altında gelirlerden ayrılan paylar içinde gösterilmeye başlanmıştır. Aynı şekilde 2006 yılından itibaren merkezi yönetim bütçe vergi gelirleri, belediyelere aktarılacak vergi gelirlerini de kapsayacak şekilde brüt olarak

gösterilmektedir (Yılmaz vd., 2017: 241). Bu bağlamda, Türkiye'de belediyelerin toplam bütçe gelirleri içerisinde yer alan öz gelir ve transfer gelirlerinin gelişimine Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Belediyelerin Bütçe Gelirlerinin Dağılımı (%) (2006-2016)

Yıllar	Öz Gelirler	Transferler
2006	52,44	47,56
2007	53,64	46,36
2008	49,60	50,40
2009	48,86	51,14
2010	48,16	51,84
2011	47,71	52,29
2012	46,89	53,11
2013	47,70	52,30
2014	43,74	56,26
2015	39,53	60,47
2016	40,66	59,34

Kaynak: Oranlar, T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün, Genel Yönetim Mali İstatistikleri, http://www.muhasebat.gov.tr/ internet adresinden düzenlenmiştir.

Tablodan da görüleceği üzere, Türkiye'de belediyelerin öz gelirlerinin toplam bütçe gelirleri içerisindeki payı 2006 yılında yüzde 52,44 iken, devam eden yıllarda sürekli bir azalış göstererek 2016 yılında yüzde 40,66'ya gerilemiştir. Buna karşın, toplam bütçe gelirleri içerisindeki transfer gelirlerinin payı ise aynı yıllar itibariyle yüzde 47,56'dan yüzde 59,34'e yükselmiştir.

Belediyelerin öz gelirlerinin paysal dağılımı ve gelişimi de mali özerklik bakımından önemlidir (Tablo 3). Çünkü, birincil nitelikli öz gelirlerin belediyelerin bütçe gelirleri içerisinde payının yüksek olması mali özerklik açısından önemlidir. Toplam bütçe gelirleri içerisinde 2006 yılında yüzde 21,55 olan birincil nitelikli öz gelir payı, 2016 yılında yüzde 16,39'a gerilemiştir. Toplam bütçe gelirleri içerisindeki birincil nitelikli öz gelirlerdeki bu azalma ikincil nitelikli öz gelirlerde de görülmektedir. İkincil nitelikli öz gelirlerin toplam bütçe gelirleri içerisindeki payı da 2006 yılında yüzde 30,89'dan, 2016 yılında yüzde 24,27'ye düşmüştür.

Tablo 3. Belediyelerin Birincil ve İkincil Nitelikli Öz Gelirlerinin Toplam Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payı (%) (2006-2016)

Yıllar	Birincil Nitelikli Öz Gelirler	İkincil Nitelikli Öz Gelirler
2006	21,55	30,89
2007	20,75	32,89
2008	21,56	28,04
2009	18,84	30,02
2010	20,01	28,15
2011	19,24	28,47
2012	18,07	28,82
2013	17,55	30,15
2014	16,02	27,72
2015	16,13	23,40
2016	16,39	24,27

Kaynak: Oranlar, T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün, Genel Yönetim Mali İstatistikleri, http://www.muhasebat.gov.tr/ internet adresinden düzenlenmiştir.

Birincil nitelikli öz gelir türlerinin toplam bütçe gelirleri içerisinde paysal gelişimleri ise, Tablo 4'te yer almaktadır. Mali özerklik ya da mali yerelleşme bağlamında Türkiye'de belediyelerin vergi gelirlerinin toplam bütçe gelirleri içerisindeki payı 2006 yılında yüzde 11,38 iken dalgalı bir seyir izleyerek 2016 yılında yüzde 11,23 olarak gerçekleşmiştir. Vergi gelirlerinin payının değişmemesine karşın harç (2006 yüzde 5,05 – 2016 yüzde 3,86) ve katılma payları gelirlerinin (2006 yüzde 5,12 – 2016 yüzde 1,30) toplam bütçe gelirlerinin içerisindeki paylarının ise düştüğü görülmektedir.

Tablo 4. Belediyelerin Birincil Nitelikli Öz Gelirler Türlerinin Toplam Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payı (%) (2006-2016)

Yıllar	Vergi	Harç	Katılma Payları
2006	11,38	5,05	5,12
2007	10,36	5,19	5,20
2008	11,09	4,75	5,72
2009	9,13	4,40	5,31
2010	12,00	5,10	2,91
2011	12,38	4,51	2,35
2012	11,77	4,25	2,05
2013	10,87	4,33	2,35
2014	11,23	3,62	1,17
2015	11,37	3,65	1,11
2016	11,23	3,86	1,30

Kaynak: Oranlar, T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün, Genel Yönetim Mali İstatistikleri, http://www.muhasebat.gov.tr/ internet adresinden düzenlenmiştir.

İkincil nitelikli öz gelirler ise toplam bütçe gelirleri içerisinde daha yüksek bir paya sahiptir. Teşebbüs ve mülk gelirlerinin payı 2016 yılında yüzde 14,76; alınan bağış ve yardımlar ile özel gelirlerin payı yüzde 0,77; faizler, paylar ve cezalar gelirlerinin payı yüzde 4,81; sermaye gelirlerinin payı yüzde 8,93 ve alacaklardan tahsilat gelir kaleminin payı ise yüzde 1,62'dir. 2016 yılında bu paylar ise sırasıyla yüzde 10,40; yüzde 0,72; yüzde 5,06; yüzde 7,21 ve yüzde 0,88 olarak gerçekleşmiştir. Bu süreçte teşebbüs ve mülk ve alacaklardan tahsilat gelirlerinin payı ciddi oranda azalırken; alınan bağış ve yardımlar ile sermaye gelirlerindeki azalış düşük düzeyde kalmıştır. İkincil nitelikli gelirlerden faiz, pay ve ceza gelirlerinin toplam bütçe gelirleri içerisindeki payı ise artmıştır.

Tablo 5. Belediyelerin İkinci Nitelikli Öz Gelirlerinin Toplam Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payı (%) (2006-2016)

Yıllar	Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	Alınan Bağış ve Yard. ile Özel G.	Faizler, Paylar ve Cezalar	Sermaye Gelirleri	Alacaklardan Tahsilat
2006	14,76	0,77	4,81	8,93	1,62
2007	15,82	0,87	7,90	8,03	0,27
2008	14,58	0,64	6,21	6,47	0,14
2009	15,36	0,59	6,89	4,63	2,55
2010	14,09	0,65	5,51	7,40	0,50
2011	13,17	0,69	6,07	8,23	0,31
2012	14,41	0,80	6,27	6,62	0,72
2013	14,83	0,84	5,13	9,19	0,16
2014	10,77	0,54	5,70	5,51	5,20
2015	10,36	0,70	5,32	6,80	0,22
2016	10,40	0,72	5,06	7,21	0,88

Kaynak: Oranlar, T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün, Genel Yönetim Mali İstatistikleri, http://www.muhasebat.gov.tr/ internet adresinden düzenlenmiştir.

Belediyelerin toplam gelirleri içerisinde transfer gelirlerinin paysal dağılımına baktığımızda (Tablo 6), en yüksek pay genel bütçe vergi ve harç gelirlerinden alınan paylara aittir. Bu pay, 2006 yılında yüzde 46,51 iken, 2016 yılında yüzde 58,05'e yükselmiştir. Bu durum, belediyelerin aşırı ölçüde merkezi yönetime mali açıdan bağımlılığını da ortaya koymaktadır. Bu kapsamda yer alan diğer gelir türlerinin toplam bütçe gelirleri içerisindeki payları ise önemsenmeyecek ölçüde küçüktür.

Tablo 6. Belediyelerin Transfer Gelirlerinin Toplam Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payı (%) (2006-2016)

Yıllar	Merkezi Yönt. Büt. Dahil İd. Al. B. ve Yard.	Diğer İd. Al. B. ve Yard.	Proje Yardımları	Vergi ve Harç Gelirlerin-den Alınan Paylar
2006	0,60	0,11	0,34	46,51
2007	1,00	0,15	0,43	44,78
2008	0,74	0,08	0,47	49,11

2009	0,44	0,09	0,28	50,33
2010	0,36	0,06	0,23	51,19
2011	0,35	0,06	0,43	51,45
2012	0,25	0,05	0,34	52,47
2013	0,25	0,04	0,38	51,63
2014	0,18	0,12	0,94	55,02
2015	0,36	0,18	0,80	59,12
2016	0,24	0,19	0,85	58,05

Kaynak: Oranlar, T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün, Genel Yönetim Mali İstatistikleri, http://www.muhasebat.gov.tr/ internet adresinden düzenlenmiştir.

2.2. Belediyeler İtibariyle Seçilmiş Gelirlerinin Gelişimi (2006-2016)

Aşağıda Büyükşehir belediyelerinin, büyükşehir dışındaki il belediyelerinin ve ilçe ve belde belediyelerinin vergi, harç ve genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan gelirlerinin paysal gelişimlerine yer verilecektir.

Tablo 7'den de görüldüğü üzere, büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve ilçe ve belde belediyelerinin toplam bütçe gelirleri içerisinde yer alan birincil nitelikli öz gelirlerinden vergi gelirlerinin payı ilçe belediyeleri hariç oldukça düşüktür. Büyükşehir belediyelerinin gelirleri içerisinde yaklaşık yüzde 1'lik bir paya sahiptir. İl belediyelerinin toplam bütçe gelirleri içerisindeki payı ise yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izleyerek 2006 yılında yüzde 9,08'den 2016 yılında yüzde 7,42'ye gerilemiştir. İlçe ve belde belediyelerinde ise toplam bütçe gelirlerinin yaklaşık 1/5'i vergi gelirlerinden oluşmaktadır. Büyükşehir belediyeleri ile büyükşehir dışındaki il belediyeleri açısından bu görünüm, yerel mali özerklikten uzaklaşılmış olduğu ortaya koymaktadır.

Tablo 7. Belediyeler İtibariyle Vergi Gelirlerinin Toplam Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payı (%) (2006-2016)

Yıllar	Büyükşehir Belediyeleri	Büyükşehir Belediyeleri Dışındaki Belediyeleri	İlçe ve Belde Belediyeleri
2006	0,96	9,08	20,25
2007	1,03	7,91	18,50
2008	1,14	10,87	18,72
2009	0,98	9,15	16,47
2010	0,96	9,24	21,25
2011	1,00	9,35	21,60
2012	0,99	8,95	20,59
2013	1,05	8,14	19,11
2014	0,99	8,36	22,40
2015	0,87	7,72	22,23
2016	0,94	7,42	22,30

Kaynak: Oranlar, T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün, Genel Yönetim Mali İstatistikleri, http://www.muhasebat.gov.tr/ internet adresinden düzenlenmiştir.

Belediyelerin sundukları hizmetler bağlamında yerel nitelikli fayda karşılığında elde ettiği en önemli gelir kaynağı ise harçlardır. Harç gelirlerinin belediyelerin toplam bütçe gelirleri içerisindeki payı düşük düzeydedir. Özellikle büyükşehir belediyelerinin toplam bütçe gelirleri içerisindeki harç gelirlerinin payı 2006 yılında yüzde 1,36 iken, 2016 yılında yüzde 0,64'e gerilemiştir. Bu gerileme il belediyelerinde de kendini göstermektedir. Aynı yıllar itibariyle yüzde 5,45'den 2016 yılında yüzde 2,99'a gerilerken, ilçe ve belde belediyelerinin toplam bütçe gelirleri içerisindeki payı aynı seviyede kalmıştır (2006 yılında yüzde 7,95; 2016 yılında yüzde 7,25).

Tablo 8. Belediyeler İtibariyle Harç Gelirlerinin Toplam Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payı (%) (2006-2016)

Yıllar	Büyükşehir Belediyeler	Büyükşehir Belediyeleri Dışındaki İl Belediyeleri	İlçe ve Belde Belediyeleri
2006	1,36	5,45	7,95
2007	1,39	5,22	8,28
2008	1,50	4,21	7,34

2009	1,22	4,56	7,21
2010	1,19	5,92	7,98
2011	1,14	3,82	7,19
2012	0,50	3,81	7,20
2013	0,52	3,48	7,48
2014	0,51	3,44	6,90
2015	0,60	3,13	6,72
2016	0,64	2,99	7,25

Kaynak: Oranlar, T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün, Genel Yönetim Mali İstatistikleri, http://www.muhasebat.gov.tr/ internet adresinden düzenlenmiştir.

Öz gelirlerdeki yetersizliğe karşın büyükşehir belediyelerinin, büyükşehir dışındaki il belediyelerinin ve ilçe ve belde belediyelerinin toplam bütçe gelirleri içerisinde transfer gelirlerinden en önemlisi olan genel bütçe vergi ve harç gelirlerinden alınan paylar büyük bir orana sahiptir (Tablo 9).

Tablo 9. Belediyeler İtibariyle Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Aktarılan Gelirlerin Toplam Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payı (%) (2006-2016)

Yıllar	Büyükşehir Belediyeleri	Büyükşehir Belediyeleri Dışındaki Belediyeleri	İlçe ve Belde Belediyeleri
2006	59,51	39,79	37,39
2007	57,72	35,59	36,37
2008	64,33	38,66	39,89
2009	57,54	45,70	44,91
2010	65,35	46,01	41,29
2011	66,42	47,89	40,94
2012	69,38	47,03	40,89
2013	67,72	49,64	39,66
2014	67,10	54,70	42,30
2015	75,41	55,01	43,60
2016	75,25	54,01	40,96

Kaynak: Oranlar, T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün, Genel Yönetim Mali İstatistikleri, http://www.muhasebat.gov.tr/ internet adresinden düzenlenmiştir.

Tablodan da görüleceği üzere, genel bütçe vergi ve harç gelirlerinden aktarılan gelirin toplam bütçe gelirleri içerisindeki payı her üç yerel yönetim düzeyi açısından 2006 yılından 2016 yılına kadar geçen süreç içinde dalgalanmalar hariç artma eğiliminde olmuştur. Büyükşehir belediyelerinin toplam bütçe gelirlerinin 2006 yılında yüzde 59,51'i genel bütçe vergi ve harç gelirlerinden aktarılan transfer geliri iken, bu gelirin payı 2016 yılında yüzde 75,25 yükselmiştir. Aynı yıllar itibariyle büyükşehir dışındaki il belediyelerinde yüzde 39,79'dan yüzde 54,01'e ve ilçe ve belde belediyelerinde ise yüzde 37,39'dan yüzde 40,96'a yükselmiştir.

Türkiye'de belediyelerin (özelinde büyükşehir belediyelerin, büyükşehir dışındaki il belediyelerinin ve ilçe ve belde belediyelerinin) gelirleri, esas olarak merkeze bağımlı bir gelir sistemidir. Öz gelirlerin oranı tüm gelirler içinde hayli düşük kalmaktadır. Merkezi yönetim, öz kaynak sağlama hususunda, belediyelerin önünü açmamakta, belediyeler aşırı ölçüde merkezden yapılacak yardım ve transferlere bağlı kalmaktadır.

3. SONUÇ

Yerel yönetimlerin sorunları denilince akla ilk gelen kaynak yetersizliğidir. Kaynak yetersizliği nedeniyle merkezi yönetime olan bağımlılığın artması mali özerkliğin yanında idari özerkliğin de büyük ölçüde kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle, etkin bir yerel yönetim öz gelirlerin yüksek düzeylerde olmasını gerektirmektedir. Kendi kendini yöneten, etkin ve demokratik bir yerel yönetimi yaratmanın temel koşullarından birisi de yerel yönetimin kendi kaynaklarını geliştirebileceği bir yapıya kavuşturulmasıdır. Bu ise, yerel yönetimlerin vergilendirme ve kaynak yaratma konusunda daha geniş yetkilerle donatılmasını gerektirmektedir.

Türkiye'de yerel yönetimlerin merkezi yönetim ile ilişkilerinde yetki, sorumluluk ve mali kaynakların tahsisi bakımından bir karmaşıklık yaşanmaktadır. Yerel yönetim gelirleri sistemi, esas olarak merkeze bağımlı bir sistemdir. Yerel yönetimlerin gelirlerinin önemli bir kısmı genel bütçe vergi gelirlerinden karşılanmaktadır. Mali özerkliğin temel gerekliliklerinden olan vergi matrahını ve oranlarını belirleme yetkileri yerel yönetimlere ya hiç verilmemiş, ya da sınırlı bir takdir yetkisi tanınmıştır.

Belediyelerin mali anlamda özerkliklerinin güçlendirilmesinin temel koşullarından birisi de öz gelirlerinin arttırılmasıdır. Bu durum belediyelerin üretmiş olduğu hizmetin kalitesi ve sürekliliği açısından önemli olmaktadır. Belediyelerin öz gelirlerinin düşük olmasının nedenlerinin başında ise, bazı belediye vergi ve harçlarının maktu olarak belirlenmesi ve zaman içerisinde bunların güncelleştirilmemesi gelmektedir.

Diğer taraftan, belediye vergilerinin merkezi bütçeye aktarılması (2009 yılında yapıldığı gibi) ile ilgili düzenlemeler belediyelerin mali özerkliğini bozucu etki yarattıklarından, bu tür uygulamalardan kaçınılması gerekmektedir.

Mali konularda temel çözüm belediyelerin kendi kaynaklarını kendilerinin yaratmalarına imkan tanıyacak düzenlemelerin yapılmasıdır. Öz kaynak için en temel yetki vergi salma yetkisidir. Türkiye'de belediyelerin öz kaynakları ile özerk bütçe yapabilmesi, vergi koyma ve toplama yetkisine sahip olabilmesi, belediye gelirleri kanununda yer alan vergi ve benzeri mali yükümlülüklere bağlı tarifelerin zaman içerisinde değer yitirmesini önlemek için meclislerin de tarife düzenleme yetkisine sahip olabilmesi ve kanunla belirlenecek ölçü ve alanlarda vergi, resim, harç, katılma payı koyabilmesi yönünde yetkili kılınmasını gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

Gerçek, Adnan, (2010), "Belediye Vergilerinin Türleri ve Analizi", Mahalli İdareler Maliyesi Üzerine Yazılır, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa

Sakınç, Süreyya, (2000), "Vergilendirme Yetkisinin İdarelerarası Tahsisi ve Türkiye Uygulaması", 13. Maliye Sempozyumu, M.Ü. Araştırma ve Uygulama Merkezi, No: 12, İstanbul

Sergent, Lucien, (1996), "Yerel Yönetimlerin Mali Özerkliği", Türk Belediyecilik Derneği Konrad Adenauer Vakfı

Nadaroğlu, Halil, (1989), Mahalli İdareler, Beta Yayınları, İstanbul

Tavşancı, Aykut, Bilge Hakan Agun,"Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Vergilendirme Yetkisinin Mali Özerklik Açısından Değerlendirilmesi", VI.İntenational Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress, 28-29 October 2017, Ohrid-Macedonia

Tavşancı, Aykut, (2010), "Yerel Yönetimlerin Vergilendirme Yetkisi", Mahalli İdareler Maliyesi Üzerine Yazılır, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa

T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Yönetim Mali İstatistikleri, http://www.muhasebat.gov.tr/

Yılmaz, H. Hakan, M. Ferhat Emil, Baki Kerimoğlu, (2017), Yerel Yönetimler Maliyesi, 2. Baskı, Ankara

2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu

5393 Sayılı Belediye Kanunu

Türkiye'de Belediyelerde Fonksiyonel Sınıflandırma Bağlamında Bütçe Harcamalarının Gelişimi (2006-2016)

Dr. Öğr. Üyesi Bilge Hakan Agun [1] **Dr. Öğr. Üyesi Aykut Tavşancı [2]**

[1] Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, bhakanagun@trakya.edu.tr

[2] Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, aykuttavsanci@trakya.edu.tr

Özet: Yerel nitelikli kamusal hizmetlerin bir kısmı merkezden ayrı birimler olan belediyeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Belediyeler, hizmetlerin gerçekleştirilmesinde karar alırken merkez adına değil, kendi adına karar vermekte ve harcamaları da bu çerçevede yerine getirmektedir. Merkezden ayrı olarak belediyelere bu tip görevlerin verilmesindeki temel amaç, yerel nitelikli hizmetlerin belediyeler aracılığıyla etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirilmesidir. Ancak, kamusal mal veya hizmetin nasıl, ne kadar, kimin için üretileceği ile ilgili kararlar, merkez ve belediyeler arasında tartışma konusu olmaktadır. Teknolojik gelişmeler ve hem kent nüfusundaki artışlar hem de refah düzeyindeki artışın bir sonucu olarak hizmet çeşitliliğinin artması, belediyeler ile merkezi yönetim arasında hizmetin bölüşümü sorununu daha karmaşık hale getirmektedir. Kamusal mal ve hizmetlerin yaymış olduğu dışsallığın merkezden belediyelere doğru inildikçe azalmasına rağmen hizmet bölüşümünde etkinlik ve verimliliğe yönelik temel amaç için; hizmetin büyüklüğü (ölçeği), toplumun tercihi ve yerellik ilkesi (hizmette halka yakınlık) çözülmesi gereken temel sorunlardır.

Belediyeler ile merkezi yönetim arasında hizmet bölüşümünü gerçekleştirirken; fonksiyonel sınıflandırma, diğer bir deyişle, gerçekleştirilen kamu hizmeti temel alınarak yapılan sınıflandırma bağlamında merkezi yönetim ile belediyeler arasında hizmet boşluğunun bırakılmaması, hizmette tekrarın önlenmesi, hizmeti gerçekleştirecek en iyi yönetime bırakılması ve kamusal hizmetlerin açık bir şekilde belirlenmesi, etkinlik ve verimlilik açısından önemlidir. Fonksiyonel sınıflandırmanın amacı, idari birimler tarafından gerçekleştirilen çeşitli hizmetlerin maliyetinin belirlenmesidir. Diğer bir deyişle, fonksiyonel sınıflandırmada kamu hizmet miktarı ile maliyeti arasında ilişki kurulmaktadır.

Çalışmada, öncelikle, yerel yönetimler teorisine, ikinci olarak, belediyelerin görevlerine değinilecektir. Son olarak, 2006-2016 yılları arasında Türkiye'de belediyeler tarafından gerçekleştirilen hizmetlerin fonksiyonel sınıflandırma özelinde bütçe giderleri içerisinde paysal dağılımlarına yer verilerek, kendilerine yüklenen görevler özelinde değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Belediye, fonksiyonel sınıflandırma, belediye bütçesi, belediye harcamaları.

GİRİŞ

Türkiye'de kamusal mal ve hizmetlerin üretimi (piyasa mekanizması dışında) merkezi yönetim ve yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilmektedir. Yerel nitelikli kamusal mal ve hizmetin üretiminden sorumlu olan mahalli idareler Anayasa'da; "*il, belediye ve köy halkının mahalli ve müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları gene kanunda belirtilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir*" olarak tanımlanmıştır.

Belediyelerin hizmet sunumuna yönelik olarak merkezi yönetim ile aralarındaki mali ilişkilerin iki yönü vardır. Bu yönlerden birincisi; hizmetlerin yani giderlerin bölüşümü, ikincisi ise; gelirin bölüşümüdür. Yerel yönetimler maliyesi açısından konu daha fazla gelir bölüşümü üzerinde odaklanmış ve mali denkleştirme merkezle belediyeler arasında gelir bölüşümü sorunu olarak tartışılmıştır (Keleş, 2011: 343).

Toplumsal ihtiyaçlar için belediye ve merkezi yönetim arasında hizmet bölüşümü kaynak kullanımını yani harcamayı gerektirmektedir. Kamu harcamaları, üretim ve bölüşüm ilişkileri üzerinde doğrudan etki yaratırken gelir dağılımı, kalkınma hedefleri ve bölgeler arası kalkınma ilişkileri üzerinde de etki yaratmaktadır. Örneğin bir belediyenin temizlik hizmetini kendi personeli yerine ihale yoluyla özel sektöre gördürmesi, yerel birikim politikası üzerinde doğrudan etki yaratabilmektedir (Çınar ve Güler, 2004: 160).

Bu çalışmada ilk olarak yerel yönetimler teorisine, ikinci olarak belediyelerin görevlerine değinilecektir. Son olarak, fonksiyonel sınıflandırma bağlamında, 2006-2016 yılları arasında Türkiye'de belediyeleri

tarafından gerçekleştirilen hizmetlerin bütçe giderleri içerisinde paysal dağılımlarına yer verilerek, kendilerine yüklenen görevler özelinde değerlendirmelerde bulunulacaktır.

1. YÖNETİMLER ARASI HİZMET BÖLÜŞÜMÜ

Teknolojik gelişmeler, nüfus ve toplumsal refah artışı hem hizmetlerin çeşitliliğini artırmakta hem de belediye ile merkezi yönetim arasında hizmet bölüşümü sorununu da ortaya çıkartmaktadır.

Kamu hizmetlerinin belediyeler ile merkezi yönetim arasında bölüştürülmesinde, ülkelerin yönetim gelenekleri, siyasal ve toplumsal yapıları rol oynamaktadır. Yine de, hizmet bölüşümü gerçekleştirilirken, yönetimde birlik ve bütünlük ilkesinin de gözetilmesi dikkat edilmesi gereken bir husustur (Tortop,v.d.,2006: 71). Ancak bunun yerine getirilebilmesi için, belediyelere yeterli gelir kaynaklarına sahip olmalarının da sağlanması gerekmektedir.

Yerel nitelikli kamusal hizmetin yerine getirilmesi için yeterli düzeyde kaynağa sahip olmak, aynı zamanda mali özerkliğin de zorunlu bir nedenidir. Mali özerklik, belediyelerin merkezi yönetime muhtaç olmadan kendilerine verilen görev ve sorumlulukları yerine getirebilecek kadar yeterli düzeyde gelir kaynağına sahip olmaları anlamına gelmektedir. Ayrıca, belediyelere, karar alırken merkez adına değil kendi adına karar alma ve yetkiyi bu çerçevede kullanabilme özerkliğini vermektedir. Burada amaç, yerelde hizmetlerin belediyeler aracılığıyla etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi ve aynı zamanda yerelden başlayarak demokrasiyi toplumun tüm unsurlarının katıldığı bir şekilde gerçekleştirmektir. Bunlara ek olarak, mali özerlik, yerel yönetimlere harcamalar konusunda seçme, karar verme, uygulama özgürlüğünün tanınması, ayrıca mümkün olduğu ölçüde kendi gelir rejimlerini belirleme yetkisinin verilmesi gerektiğini de ortaya koymakta ve belediyelere borçlanma yetkisini de vermektedir. (Hertzog, 2001).

Beşeri ihtiyaçlara konu olan mal ve/veya hizmetler kamu ekonomisi ve piyasa ekonomisi tarafından üretilmektedir. Her iki ekonominin de kendilerine has mal veya hizmet üretimi ve sunumu vardır. Belediyeler, merkezi idarenin üstlendiği hizmetler dışında kalan, yerel nitelikli mal ve hizmetlerin üretiminden sorumlu kurumlardır. Merkezi yönetim ile belediyeler hizmetleri paylaşırken, hizmette tekrarın önlenmesine ya da hizmet çakışması olup olmadığına dikkat etmeleri gerekmektedir. Hizmet çakışması bir taraftan hizmette etkinliğe zarar verirken, diğer taraftan kaynak ayrımında (dağılımında) etkinsizliğe yol açmakta, kaynak dağılımında etkinsizlik ise, gelir bölüşümünde adaletten uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, hem kaynak dağılımında etkinsizlik ve hem de gelir bölüşümündeki adaletsizlik ekonomik istikrardan da uzaklaşılmasına neden olacaktır.

1.1. Hizmet Bölüşümünün Nedenleri

Toplumsal mal ve hizmetlerin belediye ve merkez tarafından giderilmesinin belirlenmesinde bir takım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunları hizmetin üretilmesinde etkinlik, makroekonomik istikrar sağlama ve gelirin yeniden bölüşümü olarak sıralayabiliriz.

Yönetimler arası mali ilişkiler düzenlenirken öncelikli olarak hizmet bölüşümüne yönelik hususlara yer verilmesi gerekmektedir. Daha sonra merkezi ve yerel yönetim kademelerinin görev alanında bulunan hizmetlere (belediyelerin hizmetlerine) göre, gelir bölüşümü düzenlenmelidir (Güner, 2007:47). Bu bağlamda, gelir bölüşümü, merkezi ve belediyelerin hizmet sınırları ile doğrudan ilişkili olarak saptanmalıdır (Arıkboğa, 2004: 19). Aksi durumda, ya aşırı kaynak kullanımına (kaynak israfına) ya da eksik hizmet sunumuna yol açılacaktır (Güner, 2007:47). Başka bir deyişle, yönetimler arasında hizmet bölüşümünde, merkezi yönetim ile belediyeler arasında, hangisinin kamusal mal ve/veya hizmet sunacağı ya/ya da hangi harcamaları yerine getireceği açıkça belirlenmelidir. Çünkü, günümüzde devlete bir takım görevler yüklenmiştir. Bu görevler şunlardır: Gelir dağılımında adaleti sağlama, kaynak dağılımında etkinliği sağlama ve ekonomik istikrarı sağlama (Musgrave ve Musgrave, 1989: 6-13). Bu görevlerden gelir dağılımında adaleti sağlama ve ekonomik istikrarı sağlama görevi merkezi yönetimin sorumluluğundayken, kaynak dağılımı görevi belediyelerin de görevleri içerisinde bulunmaktadır. Aşağıda bu görevlerden sadece kaynak dağılımı görevine değinilecektir.

1.2. Kaynak Ayırımında Etkinliği Sağlama

Kaynak ayrımında etkinliği sağlama görevi, merkez ve belediyeler arasında hizmetlerin dağılımı bağlamında, hangi tür hizmetin merkez, hangi tür hizmetin ise belediyeler tarafından görülmesi açısından önemlidir. Şöyle ki, hizmeti bireye en iyi şekilde götürebilecek yönetim düzeyinin belirlenmesi ve böylece hizmette etkinliğin ve verimliliğin saptanması önemli olmaktadır. Etkinlik ise, bireye sunulan kamusal hizmetin en kısa zamanda, en az maliyetle, en çok çıktıyı alarak ve bundan en fazla memnuniyeti sağlayarak üretilmesidir (Çetinkaya, 2012: 44). Literatürde hizmetin sunulması ya da üretilmesi gider yapmayı gerektirdiği için, hizmet bölüşümü yerine gider bölüşümü ifadesi de kullanılmaktadır (Nadaroğlu, 2001: 66). Bazı mal ve/veya hizmetlerin üretiminin merkezi yönetim tarafından gerçekleştirilmesi, etkinliği sağlamada daha uygunken, buna karşılık diğer bazı mal ve/veya hizmetleri belediyelerin üstlenmesi ile de etkinlik sağlanmış olacaktır. Aksi durumunda etkinlikten uzaklaşılacaktır.

Etkinsizliğe yol açan bir diğer husus ise, piyasa mekanizmasının tam çalışmadığı durumlarda piyasa başarısızlığının ortaya çıkmasıdır. Piyasada meydana gelen başarısızlık tam ve yarı kamusal malların üretiminde ortaya çıkmaktadır. Bunun önüne geçilmesi için devlet, tam ve yarı kamusal malların üretimini üstlenmektedir. Ancak, tam ve yarı kamusal malların üretimi sadece merkezi yönetim tarafından değil aynı zamanda belediyeler tarafından da yerine getirilmektedir. Çünkü, belediyelerin halka yakın olmaları yerel ihtiyaçları daha doğru ve ucuz gerçekleştirebilmeleri merkezi yönetime göre daha başarılı olmaktadır (Gündüz ve Agun, 2009: 234). Belediyelerin kaynakları etkin kullanmada en büyük avantajı, halkın yerel ihtiyaçlarını en yakından tanıyan kurumlar olması ve bunun sonucu olarak hizmeti düşük maliyetle gerçekleştirmeleridir (Ulusoy ve Akdemir, 2005: 61).

Belediyelerin halka en yakın yönetim birimi olması, "yerellik" veya "hizmette halka yakınlık" olarak adlandırılan yaklaşım, Avrupa Birliği'nin 7 Şubat 1992 Maastricht Anlaşması'nın 3/b maddesine [(Amsterdam Antlaşması ile (5) madde olmuştur)] konmuştur. Salt kendi yetki alanının bir parçasını oluşturmayan konularda, Topluluk (Birlik) yalnız "yerellik (subsidiarity)" ilkesine uygun olarak hareket eder. Bu ilke ile aşağıdan yukarıya doğru bir yönetsel yapı oluşturulması amaçlanmıştır. Yani istenen, alt basamaktaki bir örgütün belli bir görevi yerine getirmeye gücünün yetmediği durumlarda, üst düzeydeki örgütün işe karışmasına olanak veren bir yapı oluşturulmasıdır (Keleş, 2011: 86).

Kaynak ayırımında etkinliği sağlanması için optimum hizmet alanının belirlenmesi zorunludur. Optimum hizmet alanı, kamusal mal ve hizmetlerin en etkin şekilde sunulacağı alanı (veya nüfus olarak) ifade etmektedir. Hizmeti üstlenen belediyelerin yetki alanı belirtilen alandan dar ise, bu hizmeti merkezi yönetimin üstlenmesi ile etkinlik sağlanmış olacaktır. Ancak, belediyelerin yetki alanları ekonomik faktörlerden çok tarihi, idari ve siyasi faktörlerce belirlenmektedir. Bu durumda etkinlikten uzaklaşılacaktır.

Etkinsizliğe yol açan bir diğer husus da "dışsallık"ların varlığıdır. Dışsallık, belediyelerin gerçekleştirdikleri hizmetlerden bazılarının faydalarının ve/veya maliyetlerinin kendi bölgelerinin dışına taşmasıdır (Nadaroğlu, 2001: 63). Dışsallık açısından, hizmetin yayıldığı alan ile merkezi yönetim ve belediyelerin hizmet alan sınırlarının eşitlendiği alan, optimum hizmet alanı sınırını belirleyecektir. Belirtilen bu optimum alanda sunulan hizmetin yayılan faydası, hizmeti sunan yönetimin kendi bölgesi (örneğin belediye sınırları) içinde kalacak şekilde gerçekleşiyorsa denge sağlanmış olacaktır. Buna karşılık, yayılan fayda belediyelerin sınırlarını aşıyorsa dışsallık gerçekleşir. Bu durumda, hizmetin maliyetine katlanmamış olan bireylerin yapılan bu hizmetten faydalanması anlamına gelecektir ki bu durumda, hizmette etkinlik gerçekleşmemiş olmaktadır (Öncel, 1998: 30). Örneğin eğitim, sağlık ve çevre koruma hizmetleri gibi yarı kamusal hizmetlerin faydası tüm ülke sınırlarını kapsamakta ve hatta tüm dünyaya yayılmaktadır.

Yönetimlerin –merkezi yönetim ve belediyelerin– farklı nitelikte sorunları ve ihtiyaçları olduğu için etkinliği gerçekleştirmede "ölçek sorunu" da ortaya çıkmaktadır. Bazı hizmetlerin sunumu ölçek ekonomisi gereği belediyelerin sınırlarını aşmakta, diğer üst birimler olan bölgesel yönetimler ve merkezi yönetim tarafından üstlenilmektedir. Hizmetin belediyeler tarafından gerçekleştirilemediği ve zorunlu olarak merkezi yönetime bırakılması durumunda ölçek ekonomisi ile birlikte birim maliyetlerde düşüş ortaya çıkarak "maliyet etkin üretim" gerçekleştirilmiş olmaktadır. Bu anlamda, belediyeler ile merkezi

yönetim arasında görev bölüşümünün gerçekleştirilmesi ile ölçek şartlarına göre kamusal mal ve/veya hizmet üretimi, maliyet etkin üretimi sağlayarak kaynak ayırımında etkinliği sağlayacaktır (Gündüz ve Agun, 2009: 234).

Belediyelerin sorunlarının veya ihtiyaçlarının farklılığından dolayı ölçeğin tespiti zorunludur. Örneğin, bir belediye ile köy yönetim biriminin sorunları ve ihtiyaçları farklılık gösterebilmektedir. Şöyle ki, bir köy için içme suyu sorun iken, bir belediye için kanalizasyon sorundur. Bu açıdan bakıldığında, hizmetlerin yayıldığı alan ve hizmetten faydalanma, birbirinden çok farklılık arz etmektedir. Dolayısıyla, bazı hizmetlerin merkezi yönetim tarafından gerçekleştirilmesi daha yerinde olacaktır. Örneğin ulusal savunma, haberleşme, şehirlerarası ulaşım, eğitim, sağlık, çevresel hizmetler ve elektrik üretimi gibi hizmetlerin merkezi yönetim tarafından gerçekleştirilmesi, etkinlik açısından daha rasyonel olacaktır.

2. BELEDİYELERİN GÖREV, YETKİ VE SORUMLULUKLARI (HARCAMALARI)

Türkiye'de belediyelerin (büyükşehir, büyükşehir dışındaki il ve ilçe ve belde belediyelerinin) görev, yetki ve sorumlulukları 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda düzenlenmiştir. Buna göre, belediye, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 3/a maddesine göre, "*belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi*"; büyükşehir belediyesi ise, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 3/a maddesine göre, "*sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan; idarî ve malî özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi"* olarak tanımlanmışlardır.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesinde belediyelerin görev ve sorumlulukları yerel ortak nitelikte olmak şartıyla iki grup halinde hüküm altına alınmıştır. Bu bağlamda, birinci grup görev ve sorumlulukları şunlardır: "*İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafî ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor orta ve yüksek öğrenim öğrenci yurtları (Bu Kanunun 75 inci maddesinin son fıkrası, belediyeler, il özel idareleri, bağlı kuruluşları ve bunların üyesi oldukları birlikler ile ortağı oldukları Sayıştay denetimine tabi şirketler tarafından, orta ve yüksek öğrenim öğrenci yurtları ile Devlete ait her derecedeki okul binalarının yapım, bakım ve onarımı ile tefrişinde uygulanmaz.); sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler*". İkinci grup görev ve sorumlulukları ise "*devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı ile bakım ve onarımını yapabilir veya yaptırabilir, her türlü araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarını karşılayabilir; sağlıkla ilgili her türlü tesisi açabilir ve işletebilir; mabetlerin yapımı, bakımı, onarımını yapabilir; kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir. Gerektiğinde, sporu teşvik etmek amacıyla gençlere spor malzemesi verir, amatör spor kulüplerine ayni ve nakdî yardım yapar ve gerekli desteği sağlar, her türlü amatör spor karşılaşmaları düzenler, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan öğrencilere, sporculara, teknik yöneticilere ve antrenörlere belediye meclisi kararıyla ödül verebilir. Gıda bankacılığı yapabilir*"den meydana gelmektedir.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 60. maddesine göre belediyenin giderleri ise şunlardır: a) Belediye binaları, tesisleri ile araç ve malzemelerinin temini, yapımı, bakımı ve onarımı için yapılan giderler. b) Belediyenin personeline ve seçilmiş organlarının üyelerine ödenen maaş, ücret, ödenek, huzur hakkı, yolluklar, hizmete ilişkin eğitim harcamaları ile diğer giderler. c) Her türlü altyapı, yapım, onarım ve bakım giderleri. d) Vergi, resim, harç, katılma payı, hizmet karşılığı alınacak ücretler ve diğer gelirlerin takip ve tahsili için yapılacak giderler. e) Belediye zabıta ve itfaiye hizmetleri ile diğer görev ve hizmetlerin yürütülmesi için yapılacak giderler. f) Belediyenin kuruluşuna katıldığı şirket, kuruluş ve katıldığı birliklerle ilgili ortaklık payı ve üyelik aidatı giderleri. g) Mezarlıkların tesisi, korunması ve

bakımına ilişkin giderler. h) Faiz, borçlanmaya ilişkin diğer ödemeler ile sigorta giderleri. i) Dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile özürlülere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar. j) Dava takip ve icra giderleri. k) Temsil, tören, ağırlama ve tanıtım giderleri. l) Avukatlık, danışmanlık ve denetim hizmetleri karşılığı yapılacak ödemeler. m) Yurt içi ve yurt dışı kamu ve özel kesim ile sivil toplum örgütleriyle birlikte yapılan ortak hizmetler ve proje giderleri. n) Sosyo-kültürel, sanatsal ve bilimsel etkinlikler için yapılan giderler. o) Belediye hizmetleriyle ilgili olarak yapılan kamuoyu yoklaması ve araştırması giderleri. p) Kanunla verilen görevler ve hizmetlerin yürütülmesi için yapılan diğer giderler. r) Şartlı bağışlarla ilgili yapılacak harcamalar. s) İmar düzenleme giderleri. t) Her türlü proje giderleri.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. maddesinde büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görev ve sorumlulukları her iki yönetim kademesi arasında paylaştırılmıştır. Büyükşehir belediyelerinin görev, yetki ve sorumlulukları şunlardır: "*İlçe belediyelerinin görüşlerini alarak büyükşehir belediyesinin stratejik plânını, yıllık hedeflerini, yatırım programlarını ve bunlara uygun olarak bütçesini hazırlamak. b) Çevre düzeni plânına uygun olmak kaydıyla, büyükşehir belediye sınırları içinde 1/5.000 ile 1/25.000 arasındaki her ölçekte nazım imar plânını yapmak, yaptırmak ve onaylayarak uygulamak; büyükşehir içindeki belediyelerin nazım plâna uygun olarak hazırlayacakları uygulama imar plânlarını, bu plânlarda yapılacak değişiklikleri, parselasyon plânlarını ve imar ıslah plânlarını aynen veya değiştirerek onaylamak ve uygulanmasını denetlemek; nazım imar plânının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde uygulama imar plânlarını ve parselasyon plânlarını yapmayan ilçe belediyelerinin uygulama imar plânlarını ve parselasyon plânlarını yapmak veya yaptırmak. c) Kanunlarla büyükşehir belediyesine verilmiş görev ve hizmetlerin gerektirdiği proje, yapım, bakım ve onarım işleriyle ilgili her ölçekteki imar plânlarını, parselasyon plânlarını ve her türlü imar uygulamasını yapmak ve ruhsatlandırmak, 20.7.1966 tarihli ve 775 sayılı Gecekondu Kanununda belediyelere verilen yetkileri kullanmak. d) Büyükşehir belediyesi tarafından yapılan veya işletilen alanlardaki işyerlerine büyükşehir belediyesinin sorumluluğunda bulunan alanlarda işletilecek yerlere ruhsat vermek ve denetlemek. e) Belediye Kanununun 69 ve 73 üncü maddelerindeki yetkileri kullanmak. f) Büyükşehir ulaşım ana plânını yapmak veya yaptırmak ve uygulamak; ulaşım ve toplu taşıma hizmetlerini plânlamak ve koordinasyonu sağlamak; kara, deniz, su ve demiryolu üzerinde işletilen her türlü servis ve toplu taşıma araçları ile taksi sayılarını, bilet ücret ve tarifelerini, zaman ve güzergâhlarını belirlemek; durak yerleri ile karayolu, yol, cadde, sokak, meydan ve benzeri yerler üzerinde araç park yerlerini tespit etmek ve işletmek, işlettirmek veya kiraya vermek; kanunların belediyelere verdiği trafik düzenlemesinin gerektirdiği bütün işleri yürütmek. g) Büyükşehir belediyesinin yetki alanındaki mahalleleri ilçe merkezine bağlayan yollar, meydan, bulvar, cadde ve ana yolları yapmak, yaptırmak, bakım ve onarımı ile bu yolların temizliği ve karla mücadele çalışmalarını yürütmek; kentsel tasarım projelerine uygun olarak bu yerlere cephesi bulunan yapılara ilişkin yükümlülükler koymak; ilân ve reklam asılacak yerleri ve bunların şekil ve ebadını belirlemek; meydan, bulvar, cadde, yol ve sokak ad ve numaraları ile bunlar üzerindeki binalara numara verilmesi işlerini gerçekleştirmek. h) Coğrafî ve kent bilgi sistemlerini kurmak. i) Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak; ağaçlandırma yapmak; gayrisıhhî işyerlerini, eğlence yerlerini, halk sağlığına ve çevreye etkisi olan diğer işyerlerini kentin belirli yerlerinde toplamak; inşaat malzemeleri, hurda depolama alanları ve satış yerlerini, hafriyat toprağı, moloz, kum ve çakıl depolama alanlarını, odun ve kömür satış ve depolama sahalarını belirlemek, bunların taşınmasında çevre kirliliğine meydan vermeyecek tedbirler almak; büyükşehir katı atık yönetim plânını yapmak, yaptırmak; katı atıkların kaynakta toplanması ve aktarma istasyonuna kadar taşınması hariç katı atıkların ve hafriyatın yeniden değerlendirilmesi, depolanması ve bertaraf edilmesine ilişkin hizmetleri yerine getirmek, bu amaçla tesisler kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettirmek; sanayi ve tıbbî atıklara ilişkin hizmetleri yürütmek, bunun için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettirmek; deniz araçlarının atıklarını toplamak, toplatmak, arıtmak ve bununla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmak. j) Gıda ile ilgili olanlar dâhil birinci sınıf gayrisıhhî müesseseleri ruhsatlandırmak ve denetlemek, yiyecek ve içecek maddelerinin tahlillerini yapmak üzere laboratuvarlar kurmak ve işletmek. k) Büyükşehir belediyesinin yetkili olduğu veya işlettiği alanlarda zabıta hizmetlerini yerine getirmek. l) Yolcu ve yük terminalleri, kapalı ve açık otoparklar yapmak, yaptırmak, işletmek, işlettirmek veya ruhsat vermek. m) Büyükşehirin bütünlüğüne hizmet eden sosyal donatılar, bölge parkları, hayvanat bahçeleri, hayvan barınakları, kütüphane, müze, spor, dinlence, eğlence ve benzeri yerleri yapmak, yaptırmak, işletmek veya işlettirmek; gerektiğinde amatör spor kulüplerine nakdî yardım yapmak, malzeme vermek ve gerekli desteği sağlamak, amatör takımlar*

arasında spor müsabakaları düzenlemek, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan sporculara, teknik yönetici, antrenör ve öğrencilere belediye meclis kararıyla ödül vermek. n) Gerektiğinde mabetler ile sağlık, eğitim ve kültür hizmetleri için bina ve tesisler yapmak, kamu kurum ve kuruluşlarına ait bu hizmetlerle ilgili bina ve tesislerin her türlü bakımını, onarımını yapmak ve gerekli malzeme desteğini sağlamak. o) Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek. p) Büyükşehir içindeki toplu taşıma hizmetlerini yürütmek ve bu amaçla gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettirmek, büyükşehir sınırları içindeki kara ve denizde taksi ve servis araçları dahil toplu taşıma araçlarına ruhsat vermek. r) Su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek, bunun için gerekli baraj ve diğer tesisleri kurmak, kurdurmak ve işletmek; derelerin ıslahını yapmak; kaynak suyu veya arıtma sonunda üretilen suları pazarlamak. s) Mezarlık alanlarını tespit etmek, mezarlıklar tesis etmek, işletmek, işlettirmek, defin ile ilgili hizmetleri yürütmek. t) Her çeşit toptancı hallerini ve mezbahaları yapmak, yaptırmak, işletmek veya işlettirmek, imar plânında gösterilen yerlerde yapılacak olan özel hal ve mezbahaları ruhsatlandırmak ve denetlemek. u) İl düzeyinde yapılan plânlara uygun olarak, doğal afetlerle ilgili plânlamaları ve diğer hazırlıkları büyükşehir ölçeğinde yapmak; gerektiğinde diğer afet bölgelerine araç, gereç ve malzeme desteği vermek; itfaiye ve acil yardım hizmetlerini yürütmek; patlayıcı ve yanıcı madde üretim ve depolama yerlerini tespit etmek, konut, işyeri, eğlence yeri, fabrika ve sanayi kuruluşları ile kamu kuruluşlarını yangına ve diğer afetlere karşı alınacak önlemler yönünden denetlemek, bu konuda mevzuatın gerektirdiği izin ve ruhsatları vermek. v) Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak. y) Merkezî ısıtma sistemleri kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettirmek. z) Afet riski taşıyan veya can ve mal güvenliği açısından tehlike oluşturan binaları tahliye etme ve yıkım konusunda ilçe belediyelerinin talepleri hâlinde her türlü desteği sağlamak. Büyükşehir belediyeleri birinci fıkranın (c) bendinde belirtilen yetkilerini, imar plânlarına uygun olarak kullanmak ve ilgili belediyeye bildirmek zorundadır. Büyükşehir belediyeleri birinci fıkranın (l), (s), (t) bentlerindeki görevleri ile temizlik hizmetleri ve adres ve numaralandırmaya ilişkin görevlerini belediye meclisi kararı ile ilçe belediyelerine devredebilir, birlikte yapabilirler."

İlçe belediyelerinin görev ve yetkileri de aynı maddenin devamında düzenlenmiştir. Buna göre, ilçe belediyelerinin görev ve yetkileri "*a) Kanunlarla münhasıran büyükşehir belediyesine verilen görevler ile birinci fıkrada sayılanlar dışında kalan görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak. b) Büyükşehir katı atık yönetim plânına uygun olarak, katı atıkları toplamak ve aktarma istasyonuna taşımak. c) Sıhhî işyerlerini, 2 nci ve 3 üncü sınıf gayrisıhhî müesseseleri, umuma açık istirahat ve eğlence yerlerini ruhsatlandırmak ve denetlemek. d) Birinci fıkrada belirtilen hizmetlerden; 775 sayılı Gecekondu Kanununda belediyelere verilen yetkileri kullanmak, otopark, spor, dinlenme ve eğlence yerleri ile parkları yapmak; yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak; mesleki eğitim ve beceri kursları açmak; mabetler ile sağlık, eğitim, kültür tesis ve binalarının yapım, bakım ve onarımı ile kültür ve tabiat varlıkları ve tarihî dokuyu korumak; kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin geliştirilmesine ilişkin hizmetler yapmak. e) Defin ile ilgili hizmetleri yürütmek. f) Afet riski taşıyan veya can ve mal güvenliği açısından tehlike oluşturan binaları tahliye etmek ve yıkmak. ….. 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunuyla Sanayi ve Ticaret Bakanlığına ve organize sanayi bölgelerine tanınan yetki ve sorumluluklar ile sivil hava ulaşımına açık havaalanları ve bu havaalanları bünyesinde yer alan tüm tesisler bu Kanunun kapsamı dışındadır. …..Büyükşehir ve ilçe belediyeleri tarım ve hayvancılığı desteklemek amacıyla her türlü faaliyet ve hizmette bulunabilirler.*"

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 24. maddesine göre de giderleri şunlardır: a) Belediye hizmet binaları ve tesislerin temini, bakım ve onarımı için yapılan giderler. b) Belediye personeline ve belediyenin seçilmiş organlarının üyelerine ödenen maaş, ücret, ödenek, huzur hakkı, yolluklar, hizmete ilişkin eğitim ile diğer giderler. c) İlçe belediyeleri ile bağlı kuruluşlara yapacakları yardımlar ve ortak proje giderleri. d) Her türlü alt yapı, yapım, onarım ve bakım giderleri. e) Belediye zabıta ve itfaiye hizmetleri ile diğer görev ve hizmetlerin yürütülmesi için yapılacak giderler. f) Vergi, resim, harç, katılma payı, hizmet karşılığı alınacak ücretler ve diğer gelirlerin takip ve tahsili için yapılacak giderler. g) Belediyenin kuruluşuna katıldığı şirket, kuruluş ve birliklerle ilgili ortaklık payı ile üyelik aidatı giderleri. h)

Mezarlıkların tesisi, korunması ve bakımına ilişkin giderler. i) Faiz, borçlanmaya ilişkin diğer ödemeler ve sigorta giderleri. j) Dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar. k) Dava takip ve icra giderleri. l) Temsil, tören, ağırlama ve tanıtım giderleri. m) Avukatlık, danışmanlık ve denetim ödemeleri. n) Bu Kanunda büyükşehir belediyesine verilen görevlerle sınırlı olarak, yurt içi ve yurt dışı kamu ve özel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleriyle birlikte yapılan ortak hizmetler ve diğer proje giderleri. o) Spor, sosyal, kültürel ve bilimsel etkinlikler için yapılan giderler. p) Büyükşehir belediye hizmetleriyle ilgili olarak yapılan kamuoyu yoklaması ve araştırması giderleri. r) Kanunla verilen görevler ve hizmetlerin yürütülmesi için yapılan diğer giderler.

3. TÜRKİYE'DE BELEDİYELERİN HARCAMALARININ FONKSİYONEL SINIFLANDIRMAYA GÖRE AYIRIMI

Kamu harcamaları farklı amaçlarla, farklı idare birimlerince ve farklı şekillerde gerçekleştirilen harcamalardır. Bu harcamalar, barındırdıkları özellikleri nedeniyle bir takım ekonomik ve sosyal etkiler yaratırlar. Yarattıkları bu etkiler nedeniyle de değişik şekillerde sınıflandırılmaktadırlar. Kamu harcamaları, harcamayı yapan idari birim temel alınarak, idari sınıflandırma; kamu harcamaları gerçekleştirilen kamu hizmetine temel alınarak, fonksiyonel sınıflandırma (Dalton, 1948: 202-3) ve kamu harcamalarının ekonomide yarattıkları etkiler dikkate alınarak, bilimsel (ekonomik) sınıflandırma olmak üzere üç grup altında toplanmaktadır (Nadaroğlu, 2000: 156-61).

Fonksiyonel sınıflandırmanın amacı, idari birimler tarafından gerçekleştirilen çeşitli hizmetlerin maliyetinin belirlenmesidir. Diğer bir deyişle, fonksiyonel sınıflandırmada kamu hizmet miktarı ile maliyeti arasında ilişki kurulmaktadır (Edizdoğan ve Çetinkaya, 2011: 161).

Türkiye'de kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırması dört düzeyli kod grubundan meydana gelmekte olup, birinci düzey, analitik bütçe sınıflandırması gereğince on gruba ayrılmış olan devlet faaliyetlerinden ….., belediye, ….. lerin gördüğü hizmetleri belirtir. Bu hizmetler şunlardır: genel kamu hizmetleri; savunma hizmetleri; kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri; ekonomik işler ve hizmetler; çevre koruma hizmetleri; iskan ve toplum refahını koruma hizmetleri; sağlık hizmetleri; dinlenme, kültür ve din hizmetleri; eğitim hizmetleri ve sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinden meydana gelmektedir. İkinci düzey alt fonksiyonlara bölünmekte; üçüncü düzey ise, nihai hizmetleri göstermektedir. Dördüncü düzey de özel olarak izlemeyi gerektiren bazı kurumsal planlama ihtiyaçlarının karşılanması ve izlenmesi için, ayrıca bir ihtiyaç ortaya çıktığında kullanılacak düzeydir. Böylece, belediyelerin yapmış oldukları harcamaların yine belediyelerin hangi fonksiyonunu gerçekleştirmek için kullandığı görülmektedir. Diğer bir deyişle, yerel yönetimler kademesinde, fonksiyonel sınıflandırma ile belediyelerin mali kaynaklarının hangi fonksiyonlar için kullanıldığının gösterilmesi açısından önemlidir.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nda yer alan harcamaları ile T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan 2018-2020 Dönemi Bütçe Hazırlama Rehberi bağlamında bütçe harcamalarının fonksiyonel sınıflandırmaya göre dağılımı aşağıda Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Belediyelerin Bütçe Harcamalarının Fonksiyonel Sınıflandırması

Fonksiyonel Sınıflandırma Kodu	Fonksiyonel Sınıflandırma Türü	Açıklama
01	Genel Kamu Hizmetleri	Belediyeye kanunlarla görev olarak verilen hizmetleri üretmek için başta belediye başkanı ve belediye meclis olmak üzere yönetimin maliyetini yansıtır. Bunların emrinde çalışan, personel, araç-gereç, temsil ağırlama ve her türlü harcamaları içerir.
02	Savunma Hizmetleri	Belediyelerde sivil savunma ve arama kurtarma hizmetlerini kapsar.
03	Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	Belediye zabıta ve itfaiye hizmetlerinin maliyeti yer alır.

04	Ekonomik İşler ve Hizmetler	Turizm, ormancılık ve balıkçılık ya da ekonomik getirisi ve katkısı olan hizmetlerdir.
05	Çevre Koruma Hizmetleri	Kanalizasyon, atık su yönetimi, çevre ve çevre sağlığı ve çevre kirliliğini önleme hizmetlerine yönelik harcamaları içerir.
06	İskân ve Toplum Refahını Koruma Hizmetleri	Temiz su, sokakların aydınlatılması, park-bahçe, yol, cadde, sokak, kaldırım, iskân ve imar işleri için yapılan harcamalar bu kapsamdadır.
07	Sağlık Hizmetleri	Her türlü sağlık hizmeti, sağlıkla ilgili her türlü tesisi açabilir ve işletebilir, poliklinik ve hastane işlerine yönelik harcamaları içerir.
08	Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	Dinlenme ve spor, kültür ve din hizmetleridir.
09	Eğitim Hizmetleri	Her türlü eğitim hizmetleri ile birlikte okul inşaatları ve onarımları ile her türlü araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarının karşılanması bu kapsamdadır.
10	Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	Hastalık yardımı, yaşlılara, dul ve yetimlere, çocuklara, sosyal güvenliği bulunmayanlara yapılan yardımları kapsamaktadır.

Kaynak: Kerimoğlu, vd., 2009: 104'den tarafımızdan düzenlenmiştir.

4. TÜRKİYE'DE BELEDİYELERDE FONKSİYONEL SINIFLANDIRMA BAĞLAMINDA BÜTÇE HARCAMALARININ GELİŞİMİ (2006-2016)

Türkiye'de yerel yönetimlerin bütçe istatistikleri Maliye Bakanlığı'nın merkez teşkilatı içerisinde yer alan Muhasebat Genel Müdürlüğü tarafından ilan edilmekte olup, yerel yönetimler içerisinde yer alan belediyeler; büyükşehir belediyeleri, büyükşehir dışındaki il belediyeleri ve ilçe ve belde belediyelerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda, aşağıda ilk olarak birleştirilmiş belediyeler ve devamında ise sırasıyla bu üç yönetim kademesine yönelik fonksiyonel sınıflandırma bağlamında bütçe harcamalarının hizmet grupları itibariyle paysal gelişimlerine yer verilecektir.

Türkiye'de belediyelerin fonksiyonel sınıflandırma bağlamında yapmış oldukları harcamaların gelişimi aşağıda Tablo 2'de yer almaktadır. Tabloya göre, yıllar itibariyle en fazla pay ayrılan hizmet grubu genel kamu hizmetleridir. Belediyelerin toplam bütçe harcamalarının 1/3'ü bu hizmet için harcanmıştır. 2016 yılı itibariyle on ana hizmet grubu içerisinde en önemli payı yüzde 30,30 ile genel kamu hizmetleri almıştır. İkinci sırada yüzde 22,22 ile ekonomik işler ve hizmetler yer alırken, iskan ve toplum refahını koruma hizmetlerine ise yüzde 21,49'luk bir pay ayrılmıştır. On hizmet grubu içerisinde en düşük pay savunma hizmeti (yüzde 0,04), eğitim hizmeti (yüzde 0,41) ve sağlık hizmetine (yüzde 1,17) ayrılmıştır. Bu hizmet gruplarından savunma hizmeti tam kamusal bir hizmet özelliği göstermekte ve merkezi yönetim tarafından sunulmaktadır. Yine, aynı şekilde, yoğun dışsallık yayan eğitim ve sağlık hizmetlerinin de her ne kadar belediyelerin görev ve sorumluluklarında olmasına karşın, merkezi yönetim tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir. Çünkü, bu iki hizmet türü de, aynı zamanda, faydalarının ve/veya zararlarının ülke sınırlarını aşması ve bireyler ile gelecek nesillerin tüketimlerinden dışlanamadıkları mal ve/veya hizmet oldukları için küresel kamusal mal olarak sayılmaktadırlar.

Tablo 2. Belediyelerin Fonksiyonel Sınıflandırma Düzeyinde Harcamalarının Toplam Bütçe Harcamaları İçerisindeki Payı (%) (2006-2016)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Genel Kamu Hizmetleri	34,18	31,66	32,48	37,20	35,17	35,00	32,60	30,15	28,94	30,69	30,30
Savunma Hiz	0,03	0,02	0,03	0,03	0,03	0,08	0,08	0,08	0,10	0,03	0,04
Kamu Düzeni ve Güv. Hiz.	3,71	4,08	4,21	4,02	4,32	4,26	4,45	4,11	4,73	4,62	4,49
Ekonomik İşler ve Hiz.	18,85	20,62	22,51	21,90	22,77	20,88	20,57	22,38	20,61	22,51	22,22

Çevre Koruma Hiz.	9,48	9,34	9,50	10,14	10,25	10,16	10,62	10,14	10,77	10,94	10,51
İskân ve Top. Ref. Kor. Hiz.	25,89	26,20	22,92	18,47	19,44	20,85	22,14	23,38	24,59	20,09	21,49
Sağlık Hiz.	1,14	1,09	1,07	1,19	1,13	1,04	1,09	1,03	1,13	1,21	1,17
Dinlenme, Kül. ve Din Hiz.	4,95	5,15	5,38	5,09	5,20	5,99	6,61	6,87	7,09	7,72	7,58
Eğitim Hiz.	0,34	0,38	0,38	0,41	0,30	0,40	0,35	0,31	0,33	0,41	0,41
Sos. Güv. ve Sos. Yar. Hiz.	1,42	1,46	1,51	1,54	1,39	1,35	1,52	1,54	1,71	1,78	1,79
Toplam	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Kaynak: Oranlar, T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün, Genel Yönetim Mali İstatistikleri, http://www.muhasebat.gov.tr/ internet adresinden düzenlenmiştir.

Tablo 3'den de görüleceği üzere, büyükşehir belediyelerinin toplam bütçe harcamaları içerisinde 2006 yılı için en yüksek pay olarak yüzde 31,98 ile iskan ve toplum refahını koruma hizmetleri iken ikinci sırada yüzde 24,53 ile genel kamu hizmetleri grubudur, bu hizmet gruplarını sırasıyla ekonomik işler ve hizmetler (yüzde 20,19); dinlenme, kültür ve din hizmetleri (yüzde 7,40); çevre koruma hizmetleri (yüzde 5,90); kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri (yüzde 4,60); sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri (yüzde 3,04) ve sağlık hizmetleri (yüzde 1,62) takip etmiştir. Eğitim ve savunma hizmetine ayrılan pay ise oldukça düşük düzeyde kalmıştır.

2016 yılı itibariyle en fazla pay ayrılan hizmet grubu ekonomik işler ve hizmetler (yüzde 27,86) grubudur. Bu hizmeti, genel kamu hizmetleri (yüzde 26,77) takip etmektedir. Büyükşehir belediyeleri bütçelerinin 1/5'ini de iskan ve toplum refahını koruma hizmetine (yüzde 20,47) ayırmışlardır. Buna karşılık, savunma hizmeti (yüzde 0,02), eğitim hizmeti (yüzde 0,67) ve sağlık hizmeti (yüzde 1,43) için düşük düzeyde pay ayrılmıştır.

Tablo 3. Büyükşehir Belediyelerinin Fonksiyonel Sınıflandırma Düzeyinde Harcamalarının Toplam Bütçe Harcamaları İçerisindeki Payı (%) (2006-2016)

	2006	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Genel Kamu Hizmetleri	24,53	20,81	20,96	32,39	31,18	34,69	30,34	27,97	24,78	27,76	26,77
Savunma Hiz	0,01	0,01	0,02	0,03	0,02	0,10	0,12	0,12	0,13	0,00	0,02
Kamu Düzeni ve Güv. Hiz.	4,60	5,19	5,65	4,17	4,48	4,61	5,11	4,41	5,25	5,42	5,30
Ekonomik İşler ve Hiz.	20,19	25,17	30,63	29,53	31,96	27,46	26,13	28,89	24,53	28,77	27,86
Çevre Koruma Hiz.	5,90	6,60	7,42	6,37	5,90	6,39	7,69	6,80	6,91	7,57	7,17
İskân ve Top. Ref. Kor. Hiz.	31,98	30,05	23,28	15,92	15,88	15,18	17,68	19,24	26,43	17,28	20,47
Sağlık Hiz.	1,62	1,49	1,43	1,47	1,62	1,47	1,70	1,56	1,38	1,52	1,43
Dinlenme, Kül. ve Din Hiz.	7,40	6,74	6,72	6,54	5,81	6,83	7,67	7,84	7,61	8,62	7,93
Eğitim Hiz.	0,73	0,75	0,75	0,74	0,55	0,66	0,70	0,60	0,52	0,61	0,67
Sos. Güv. ve Sos. Yar. Hiz.	3,04	3,19	3,14	2,84	2,60	2,62	2,86	2,56	2,46	2,45	2,38
Toplam	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Kaynak: Oranlar, T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün, Genel Yönetim Mali İstatistikleri, http://www.muhasebat.gov.tr/ internet adresinden düzenlenmiştir.

Büyükşehir dışındaki il belediyelerinin görev, yetki ve sorumlulukları mücavir alanları ile sınırlı olmakla birlikte iki gruba ayrılmıştır. Fonksiyonel sınıflandırma bağlamında, genel kamu hizmetleri, savunma

hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, ekonomik işler ve hizmetler, çevre koruma hizmetleri iskan ve toplum refahını koruma hizmetleri ve sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri birinci grup

Tablo 4. Büyükşehir Dışındaki İl Belediyelerinin Fonksiyonel Sınıflandırma Düzeyinde Harcamalarının Toplam Bütçe Harcamaları İçerisindeki Payı (%) (2006-2016)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Genel Kamu Hizmetleri	30,33	27,41	28,92	33,06	31,31	28,46	28,45	27,71	33,04	35,14	33,68
Savunma Hiz	0,04	0,04	0,04	0,02	0,01	0,02	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00
Kamu Düzeni ve Güv. Hiz.	3,88	4,38	4,27	4,72	4,88	4,47	4,92	4,74	4,55	4,54	4,00
Ekonomik İşler ve Hiz.	26,70	24,37	25,66	21,36	21,83	21,20	21,46	22,50	22,72	21,15	22,61
Çevre Koruma Hiz.	13,53	13,79	12,26	13,79	13,33	11,69	11,66	12,11	10,71	9,88	10,20
İskân ve Top. Ref. Kor. Hiz.	20,06	23,91	22,03	20,90	21,50	26,96	25,56	24,95	21,64	22,28	21,41
Sağlık Hiz.	0,68	0,57	0,62	0,64	0,53	0,51	0,46	0,41	0,33	0,33	0,34
Dinlenme, Kül. ve Din Hiz.	3,83	4,96	5,06	4,33	5,30	5,51	6,13	6,13	6,22	5,90	6,86
Eğitim Hiz.	0,07	0,07	0,04	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,01	0,01	0,00
Sos. Güv. ve Sos. Yar. Hiz.	0,88	0,50	1,10	1,16	1,29	1,15	1,32	1,41	0,78	0,77	0,90
Toplam	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Kaynak: Oranlar, T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün, Genel Yönetim Mali İstatistikleri, http://www.muhasebat.gov.tr/ internet adresinden düzenlenmiştir.

görevleri arasında yer alırken, sağlık hizmetleri, dinlenme, kültür ve din hizmetleri ile eğitim hizmetleri ise ikinci grup görevleridir. Bütçe harcamalarının fonksiyonel sınıflandırmaya göre ayırımında 2006 yılında birinci grup görevler için yüzde 95,42, ikinci grup görevler için ise yüzde 4,58'lik pay ayrılmıştır. Aynı görevler için 2016 yılında ise sırasıyla yüzde 92,8 ve yüzde 7,20 pay ayrılmıştır. Hizmetler itibariyle bakıldığında, genel kamu hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, iskan ve toplum refahını koruma hizmetleri, dinlenme, kültür ve din hizmetleri ile sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerine ayrılan paylar artarken, ekonomik işler ve hizmetler, çevre koruma hizmetleri, sağlık hizmetleri ve eğitim hizmetlerine ayrılan paylar azalmıştır. Bu hizmet grupları içerisinde savunma hizmeti ile eğitim hizmetine hiç pay ayrılmadığı ya da önemsiz derecede pay ayrıldığı da görülmektedir.

Büyükşehir belediyelerine bağlı olan ilçe belediyelerin de ise (Tablo 5) bütçe harcamalarının fonksiyonel sınıflandırmaya göre ayrımında en büyük pay 2006 yılında yüzde 42,53 ile genel kamu hizmetlerinin olmuştur. Ancak, bu pay yıllar itibariyle değişiklikler göstererek 2016 yılında yüzde 33,81'e gerilemiştir. 2006 yılı itibariyle gerçekleştirilen hizmetler itibariyle iskan ve toplum refahını koruma hizmeti yüzde 22,50'lik ayrılan pay ile ikinci sırada yer almıştır. Bu hizmetleri sırasıyla ekonomik işler ve hizmetler (yüzde 16,02), çevre koruma hizmeti (yüzde 11,33), dinlenme, kültür ve din hizmetleri (yüzde 3,32) ve kamu düzeni ve güvenlik hizmeti (yüzde 2,99) hizmetleri takip etmiştir. Sağlık hizmeti (yüzde 0,88), sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri (yüzde 0,28), eğitim hizmeti (yüzde 0,11) ve savunma hizmetlerine (yüzde 0,04) ise çok düşük düzeyde pay ayrılmıştır.

Tablo 5. İlçe ve Belde Belediyelerinin Fonksiyonel Sınıflandırma Düzeyinde Harcamalarının Toplam Bütçe Harcamaları İçerisindeki Payı (%) (2006-2016)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Genel Kamu Hizmetleri	42,53	41,45	42,58	42,98	39,48	36,95	35,40	32,89	33,52	34,66	33,81
Savunma Hiz	0,04	0,03	0,04	0,04	0,04	0,07	0,07	0,07	0,07	0,06	0,07
Kamu Düzeni ve Güv. Hiz.	2,99	3,10	3,04	3,70	4,05	3,93	3,87	3,70	4,13	3,70	3,64

Ekonomik İşler ve Hiz.	16,02	16,09	15,25	14,60	15,37	15,80	16,46	17,29	15,91	15,79	15,65
Çevre Koruma Hiz.	11,33	10,56	10,57	12,92	13,10	12,62	12,35	12,07	14,68	14,24	14,38
İskân ve Top. Ref. Kor. Hiz.	22,50	23,59	22,82	20,35	21,85	23,62	24,26	26,00	22,93	22,24	22,75
Sağlık Hiz.	0,88	0,89	0,88	1,03	0,87	0,84	0,81	0,77	0,98	0,99	1,01
Dinlenme, Kül. ve Din Hiz.	3,32	3,89	4,39	3,83	4,67	5,44	5,96	6,26	6,56	6,87	7,26
Eğitim Hiz.	0,11	0,14	0,15	0,19	0,16	0,29	0,17	0,16	0,18	0,25	0,18
Sos. Güv. ve Sos. Yar. Hiz.	0,28	0,26	0,28	0,36	0,41	0,44	0,65	0,79	1,04	1,20	1,24
Toplam	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Kaynak: Oranlar, T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün, Genel Yönetim Mali İstatistikleri, http://www.muhasebat.gov.tr/ internet adresinden düzenlenmiştir.

2016 yılına kadar geçen süreç içerisinde kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri (yüzde 3,64), çevre koruma hizmetleri (yüzde 14,38), dinlenme, kültür ve din hizmetleri (yüzde 7,26) ve sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma hizmetlerine (yüzde 1,28) ayrılan paylar artarken, genel kamu hizmetlerine (yüzde 33,81) ayrılan pay azalmışken, savunma hizmeti (yüzde 0,07), ekonomik işler ve hizmetler (yüzde 15,65), iskan ve toplum refahını koruma hizmeti (yüzde 22,75), sağlık hizmeti (yüzde 1, 1) ve eğitim hizmetlerine (yüzde 0,18) ayrılan paylarda önemli değişiklikler olmamıştır.

5. SONUÇ

Kamusal ihtiyaçların sunumunda belediyeler ve merkezi yönetim arasında hizmet bölüşümü, aynı zamanda harcamayı da gerektirmektedir. Ancak, hizmetin bireyler tarafından tüketimi nedeniyle yayılan faydalarının (bölünemez niteliği nedeniyle) yerel düzeyde sınırlı olması durumunda bu hizmetin belediyeler, ülke düzeyine yayılması durumunda ise merkezi yönetim tarafından sunulması kaynak ayırımında etkinliği sağlama açısından önemlidir. Kaynakların etkin ayırımı toplumsal refahın artışında önemli bir etkiye sahip olmakla birlikte, ekonomik büyümenin ve kalkınmanın da sağlanmasında da önemli bir rolü bulunmaktadır.

Genel kamu hizmetleri belediyelerin genel anlamda yönetim maliyetlerini ortaya koyan bir harcama sınıflandırmasıdır. Bütçe harcamaları içerisinde yıllar itibariyle de en fazla pay ayrılan hizmet grubu olmuştur. Ancak, kamusal mal ya da hizmetler ile ilgili kararlar merkezi yönetim ve belediyeler arasında tartışma konusu olmaktadır.

Savunma hizmeti tam kamusal bir hizmet özelliği göstermekte ve merkezi yönetim tarafından sunulmasından dolayı belediye bütçeleri içerisindeki payı oldukça düşüktür. Aynı şekilde, yoğun dışsallık yayan eğitim ve sağlık hizmetlerinin de her ne kadar belediyelerin görev ve sorumluluk alanında olmasına rağmen, küresel özellik göstermesi nedeniyle de, merkezi yönetim tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu iki hizmet türü de, aynı zamanda, faydalarının ve/veya zararlarının ülke sınırlarını aşması ve bireyler ile gelecek nesillerin tüketimlerinden dışlanamadıkları mal ve/veya hizmet oldukları için küresel kamusal mal olarak sayılmaktadırlar. Bu nedenle, belediyelerin bütçelerinden bu hizmet alanlarına az pay ayrılmıştır. Diğer taraftan, dinlenme, kültür ve din hizmetleri ise, bireysel fayda yayan bir hizmet olmasına karşın, belediyelerin bütçelerinden yüzde 7'ler civarında pay ayrılmıştır. Bu hizmetlere, yoğun dışsallık yayan mal ve hizmetlere ayrılan paylara karşın daha yüksek pay ayrıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Arıkboğa, Ü. (2004), Yönetimler Arası Mali İlişkiler, 1. Basım, Yaylacık Matbaası, İstanbul.

Çetinkaya, Ö. (2012), Mahalli İdareler Maliyesi, 3. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.

Çınar, T. ve B. A. Güler, (2004), Yerel Maliye Sistemi, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını.

Dalton, H. (1948), Principles of Public Finance, Seventeenth Impression, Routledge & Kegan Paul Limited, London.

Edizdoğan, N. ve Ö. Çetinkaya (2011), Kamu Bütçesi, 2. Baskı, Ekin, Bursa.

Gündüz, İ.O ve B. H. Agun (2009), "Bir Yerel Yönetim Geliri Olarak Yerel İşletme Vergisi: Avrupa Birliği Uygulaması ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", Prof. Dr. Mualla Öncel'e Armağan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara, 229-65.

Güner, A. (2007), "Nasıl Bir Hizmet Bölüşümü? Temel İlkeler ve Türkiye Uygulaması", A. Mengi (der.), Yerellik ve Politika, Küreselleşme Sürecinde Yerel Demokrasi içinde, İmge Kitabevi, Ankara, 47-66.

Hertzog, R. (2001), "L'ambigue Constitutionnalistion des Finances Locales", AJDA,24 Mars 2001, aktaran, Şengül Ramazan, Yerel Yönetimler, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2010.

Keleş, R. (2011), Yerinden Yönetim ve Siyaset, 7. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul.

Kerimoğlu, B., H. Güngör ve E. Koyuncu (2009), Belediye Bütçesi Nasıl İzlenir? Yerel paydaşlar İçin Bir Rehber, TEPAV Yayınları, No: 40, Şubat, Ankara.

Musgrave, R. A. ve P. B. Musgrave (1989), Public Finance in Theory and Practice, Fifth Edition, McGraw Hill International Editions, Singapore.

Nadaroğlu, H (2000), Kamu Maliyesi Teorisi, Beta, İstanbul.

Nadaroğlu, H. (2001), Mahalli İdareler, 7. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.

Öncel, Y. (1998), Mahalli İdareler Maliyesi, 3. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Tortop, N., v.d. (2006), Mahalli İdareler, Nobel Yayınevi, Ankara.

T.C. Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 2018-2020 Dönemi Bütçe Hazırlama Rehberi, http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/10836,rehber2018pdfpdf.pdf?0

T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Yönetim Mali İstatistikleri, https://www.muhasebat.gov.tr/content/genel-yonetim-mali-istatistikleri

Ulusoy, A. ve Tekin A. (2005), Mahalli İdareler, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu.

5393 Sayılı Belediye Kanunu.

Do The Legal System And Property Rights Of Host Countries Affect Capital Flight From Turkey?: Panel Study

Cuneyt Koyuncu[1] **Huseyin Safa Unal**[2]

[1] Department of Economics, Bilecik Şeyh Edebali University, Turkey, cuneyt.koyuncu@bilecik.edu.tr

[2] Department of Economics, Bilecik Şeyh Edebali University, Turkey, hsafa.unal@bilecik.edu.tr

Abstract: This study analyzes the role of host country's legal system and property rights in attracting Turkish foreign direct investment (FDI). For this purpose, it uses the bilateral FDI outstock data for Turkey, and the ratings of the legal system and property rights of the host countries. The data are unbalanced data and cover the years from 2001 to 2012. It concludes that Turkish FDI flows to countries having a developed legal structure and advanced property rights. To be more precise, judicial independence, impartial courts, protection of property rights, integrity of the legal system, legal enforcement of contracts, and reliability of police, which are among the main components of the legal structure, and property rights shape the route of Turkish FDI stock towards other countries. Moreover, it is observed that the results are robust and remain valid even when the main determinants of FDI are included as control variables such as, inflation rate, real effective exchange rate, natural resources endowment, and GDP.
Keywords: Outward FDI, legal system, property rights, panel analysis.

INTRODUCTION

As the market evolved into a political institution together with its economic functions, sophistication of legal system and quality of its application in economy have become essential elements to attain a balanced order in the market. Consistency and integrity of legal structure and effective enforcement of the law to protect property rights provide a secure environment for investors and entrepreneurship. So, in line with economic freedom, fulfillment of protective duties of government has become a requirement as well as it is beneficial to attract capital. Here emphasis is on protection of property rights but not on protectionism. Indeed, protectionism in the form of inward shift in policies is a potential hazard to overall development and world economic growth. International Monetary Fund (IMF) stated that "A shift toward protectionism would reduce trade and cross-border investment flows, harming global growth" (IMF, 2017: xvi). In this context, how property rights are protected and how internal legal structure is built are the key institutional elements to determine the direction of the global route that capital follows.

This study examines the role of legal system and property rights of host countries on the orientation of the Turkish FDI outstock. It aims to make contribution to the existing literature on economic freedom and FDI transactions. First, it does not use a composite index, which does not reveal detailed information, to measure economic freedom. Rather, an indexation of a narrower subject, legal system and property rights, is utilized to gather information on economic freedom. Second, it uses bilateral FDI outstock data instead of a mere FDI outstock indicator to show the movement of capital thereby an opportunity raises to observe the movement of capital considering comparative legal structures in the host economy and in the home/pivot country. In this paper, the effect of legal system and property rights on Turkish FDI outstock is investigated for the period 2001 to 2012 by using panel analysis techniques. The rest of the work is organized as follows. Part 1 shows the theoretical background and discussion in the recent literature. Part 2 focuses on the data and methodology used in this study while empirical findings are illustrated and discussed in part 3. Part 4 concludes the study.

1. THEORETICAL BACKGROUND AND LITERATURE REVIEW

Most of the prior empirical studies focuses on how outward FDI decisions are made considering the status of the home economy. Kyrkilis and Pantelidis try to reveal determinants of outflowing FDI and country specific characteristics of home countries, such as real GNP and exchange rate, which are found important on FDI transactions. (Kyrkilis and Pantelidis, 2003: 827-836). There also exist studies focusing on the characteristics of host countries. For instance, Duanmu and Guney try to detect what features of

target economies are important to attract Chinese and Indian FDI. Large market size, low GDP growth, imports from China and India, and low corporate taxes are the common determinants that Chinese and Indian capital holders both consider. On the other hand, openness of the host country's economic regime, and better institutional structure are the qualities Chinese investors pay attention in particular (Duanmu and Guney, 2009: 1-15).

Especially after 1980's, with the rise of neoliberal policies and fast capital circulation, multinational corporations (MNC) has become decisive global actors in the economies as well as in the policy making. Therefore, legal and economic institutions and economic freedom of host countries have gained utmost importance in the eyes of those corporations to invest their capital in a specific economy. Gopinath and Echeverria claim that there is a need to make distinction between trade and FDI transactions to determine institutional requirements investors consider. While trade transactions are very likely to not require information about host economies' regulations, governance and institutional indicators, those are essential subjects for FDI transactions (Gopinath and Echeverria, 2004: 782). In conjunction with this finding, Hassan examines host countries' economic institutions and outward FDI location decisions of multinational business groups. He asserts that investors prefer countries with low corruption and low tax burden with favorable business regulations (Hassan, 2015:41).

Besides institutional structure of the economy, economic freedom in the host country has become a significant factor that multinationals' take into consideration to decide whether to invest or not in the economy. Anwar and Mughal analyzes the impact of economic freedom on Indian outward FDI Specifically, government size, regulations in the market, and easeness of foreign trade are found to be the main components of economic freedom that Indian MNC reckon with. However, for Indian case, legal structure cannot be identified as an influential element in this regard (Anwar and Mughal, 2012: 2991-3007).

Current literature puts forward controversial results on what determines the direction of FDI transactions. Indeed, as it is indicated by Duanmu and Guney (2009), countries differ remarkably in terms of those determinants. In addition, this study comprehends that economic freedom is too broad as a subject to ascertain its effects on FDI flows. Hence, status of legal structure and property rights in host economies are chosen as indicators of economic freedom to investigate the role economic freedom plays in attracting the Turkish FDI.

2. DATA AND METHODOLOGY

2.1. Data

Data for the ratings of legal system and property rights are obtained from the Fraser Institute (2017) which publishes an index measuring the degree of economic freedom for 159 countries. The index has 42 independent variables which constitute five major areas of economic freedom index. Legal system and property rights is one of these five areas partly measuring economic freedom. Furthermore, legal system and property rights have 9 components which are placed on a scale from 0 to 10. Those are judicial independence, impartial courts, protection of property rights, military interference in rule of law and politics, integrity of the legal system, legal enforcement of contracts, regulatory restrictions on the sale of real property, reliability of police, business costs of crime. Due to the indexation scale, there were zero values for military interference in rule of law and politics, and regulatory restrictions on the sale of real property. Thus, without loss of any information in the dataset, 0.01 is added to each observation when log of these components are used.

Data on the Turkish FDI outward stock are retrieved from Bilateral FDI Statistics of United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) (2014) and are given in millions of US $. The dataset includes 91 countries. Because of the bilateral characteristics of the data, there are negative values. The lowest value is -528 for Bahrain in 2010. So, overall distribution is shifted by adding 529 to each observation in order to be able to take logarithmic values of the observations. To interpret the results more intuitively, log transformation of FDI outward stock is used in the analyses.

Market sizes of the host economies are measured by GDP (constant 2010 US $). The percentage of ores and metals exports to the merchandise exports is used as an indicator to show natural resources endowment of a country. As, this indicator could be both the consequence and the motivation behind outward FDI stock, there is a potential endogeneity problem (Anwar and Mughal, 2012: 2997). Thus, in order to avoid a possible endogeneity problem, the natural resources endowment variable is taken with a lag of one period. Inflation as measured by the consumer price index (annual %) is utilized as inflation variable. Both the inflation indicator and real effective exchange rate index (2010=100) are evaluated as measures of macroeconomic stability of the host economies. The data for those four control variables are obtained from World Development Indicators DataBank of the World Bank (2017). Log transformations of GDP and real effective exchange rate index are utilized for a meaningful interpretation whereas rates of inflation and ores and metals exports to the merchandise exports are left as they are. That is so because the the last two are already counted in percentage.

Random Effects and Fixed Effects estimation techniques are used based on the results of the Hausman test for each regression. Selected models are indicated underneath each table.

2.2. Methodology

We investigated the impact of host country's legal system and property rights in attracting Turkish foreign direct investment (FDI). The period under study is between 2001 and 2012 and the data are unbalanced. In order to conduct our empirical analyses, we estimated the following univariate and multivariate fixed time effect models (FEM) respectively;

$$LOGFDI_{it} = (\alpha + \tau_t) + \beta_1 LOGPROXY_{it} + u_{it}$$

$$LOGFDI_{it} = (\alpha + \tau_t) + \beta_1 LOGPROXY_{it} + \beta_2 ORES_{it} + \beta_3 LOGGDP_{it} + \beta_4 LOGEXCHRATE_{it} + \beta_5 INFLATION_{it} + u_{it}$$

and the following univariate and multivariate random time effect models (REM) respectively;

$$LOGFDI_{it} = \alpha + \beta_1 LOGPROXY_{it} + (\tau_t + u_{it})$$

$$LOGFDI_{it} = \alpha + \beta_1 LOGPROXY_{it} + \beta_2 ORES_{it} + \beta_3 LOGGDP_{it} + \beta_4 LOGEXCHRATE_{it} + \beta_5 INFLATION_{it} + (\tau_t + u_{it})$$

where *it* subscript stands for the *i-th* country's observation value at time *t* for the particular variable. α is the intercept term and τ_t represents time-specific effects which affect all countries in the same way (i.e., τ_t is variant across time but not across countries). u_{it} is idiosyncratic error term of the regression model. LOGPROXY stands for logarithmic value of: legal system and property rights; judicial independence rating; impartial courts rating; protection of property rights rating; military interference in rule of law and politics rating; integrity of the legal system rating; legal enforcement of contracts rating; regulatory restrictions on the sale of real property rating; reliability of police rating; and business costs of crime rating.

3. RESULTS

As seen from Table 1, results for the estimation seeking to find the effect of overall legal system and property rights on Turkish FDI outward stock show that legal system and property rights of host country have a significant positive role in FDI movements. The finding is statistically significant at 0.01 level of

significance. In addition, results are robust even if control variables are included. Indeed, the impact of legal system and property rights rises when control variables for natural resources endowment, market size, and macroeconomic stability are added into analysis. Log of natural resources endowment have a negative relationship with the log of Turkish FDI outstock while log of market size have a positive relationship with the log of Turkish FDI outstock. Besides, macroeconomic stability variable also found to be in a positive relationship with Turkish FDI outstock. Yet, it is significant at 10% level.

Table 1: Legal system and property rights and Turkish FDI outward stock

VARIABLES	(1) **Log of FDI**	(2) **Log of FDI**
Log of legal system and property rights	0.4989*** (0.0732)	0.6300*** (0.1131)
Natural resources endowment (ores and metals exports)		-0.0109*** (0.0040)
Log of market size (GDP)		0.0244* (0.0138)
Log of real effective exchange rate		0.4158* (0.2214)
Inflation		0.0115 (0.0070)
Constant	5.5830*** (0.1306)	2.7948** (1.1008)
Selected Model	REM	REM
Observations	645	431
Countries	79	51

***p<0.01, **p<0.05, *p<0.1
Standart deviations are in parentheses.

Table 2: Components of legal system and property rights and Turkish FDI outward stock

VARIABLES	(3) **Log of FDI**	(4) **Log of FDI**	(5) **Log of FDI**	(6) **Log of FDI**	(7) **Log of FDI**	(8) **Log of FDI**	(9) **Log of FDI**	(10) **Log of FDI**	(11) **Log of FDI**	(12) **Log ofFDI**
Log of judicial independence rating	0.1730*** (0.0449)	0.2430*** (0.0696)								
Log of impartial courts rating			0.2276*** (0.0507)	0.2388*** (0.0720)						
Log of protection of property rights rating					0.2050*** (0.0569)	0.2120** (0.0880)				
Log of military interference in rule of law and politics rating							0.0806*** (0.0263)	0.0776** (0.0319)		
Log of integrity of the legal system rating									0.2775*** (0.0701)	0.3680*** (0.1033)
Natural resources endowment (ores and metals exports)		-0.0101** (0.0042)		-0.0103** (0.0041)		-0.0103** (0.0042)		-0.0109*** (0.0041)		-0.0107** (0.0045)
Log of market size (GDP)		0.0270* (0.0152)		0.0330** (0.0140)		0.0302* (0.0155)		0.0390*** (0.0140)		0.0508*** (0.0148)
Log of real effective exchange rate		0.4053* (0.2437)		0.4261* (0.2271)		0.3825 (0.2501)		0.5387** (0.2284)		0.3445 (0.2380)
Inflation		0.0061 (0.0076)		0.0044 (0.0071)		0.0033 (0.0077)		-0.0021 (0.0067)		0.0029 0.007175
Constant	6.1985*** (0.0738)	3.5450*** (1.2033)	6.1121*** (0.0807)	3.3232*** (1.1257)	6.1191*** (0.1000)	3.6016*** (1.2255)	6.3098*** (0.0538)	2.9026** (1.1384)	5.9315*** (0.1372)	2.8691** (1.1681)
Selected Model	REM	REM	FEM	REM	REM	REM	REM	REM	REM	REM
Observations	613	413	643	430	613	413	643	430	602	412
Countries	79	51	79	51	79	51	79	51	74	49

***p<0.01, **p<0.05, *p<0.1
Standart deviations are in parentheses.

Table 2-Continued: Components of legal system and property rights and Turkish FDI outward stock

VARIABLES	(13) **Log of FDI**	(14) **Log of FDI**	(15) **Log of FDI**	(16) **Log ofFDI**	(17) **Log of FDI**	(18) **Log of FDI**	(19) **Log of FDI**	(20) **Log of FDI**
Log of legal enforcement of contracts rating	0.2561*** (0.0566)	0.2420** (0.1127)						
Log of regulatory restrictions on the sale of real property rating			0.0467* (0.0265)	0.0177 (0.0338)				
Log of reliability of police rating					0.2130*** (0.0782)	0.2750** (0.1240)		
Log of business costs of crime rating							0.2094** (0.1011)	0.1883 (0.1421)
Natural resources endowment (ores and metals exports)		-0.0074* (0.0042)		-0.0071* (0.0043)		-0.0129** (0.0052)		-0.0110** (0.0053)
Log of market size (GDP)		0.0527*** (0.0151)		0.0569*** (0.0151)		0.0330* (0.0193)		0.0462** (0.0197)
Log of real effective exchange rate		0.4389* (0.2350)		0.4959** (0.2360)		0.575 (0.5114)		0,7297 (0.5092)
Inflation		-0.0031 (0.0067)		-0.002 (0.0068)		0.0029 (0.0105)		-0.0043 (0.0098)
Constant	6.0483*** (0.0928)	2.7204** (1.1578)	6.3686*** (0.0550)	2.7138** (1.1690)	6.1259*** (0.1394)	2.5621 (2.3712)	6.1045*** (0.1920)	1.6633 (2.3361)
Selected Model	REM	REM	REM	REM	REM	REM	REM	REM
Observations	621	411	621	411	449	304	449	304
Countries	79	51	79	51	78	50	78	50

***p<0.01, **p<0.05, *p<0.1
Standart deviations are in parentheses.

Results are similar when components of the legal system and property rights are examined and shown in Table 2. All the components of the index seem to be positively associated with Turkish FDI outstock. Log of the host economy ratings for judicial independence, impartial courts, protection of property rights, military interference in rule of law and politics, integrity of the legal system, legal enforcement of contracts, reliability of police are found to be positively related to Turkish FDI outstock. Moreover, they are persistently significant even if control variables are included. However, ratings for regulatory restrictions on the sale of real property, and business costs of crime loose their significance after the estimation is controlled for natural resources endowment, market size and macroeconomic stability variables. Like in the composite index case in Table 1, when components of the legal system and property rights are seperated in Table 2, log of natural resources endowment is found to be in a negative relationship with log of Turkish FDI outstock. On the contrary, log of market size is found to be in a positive and significant relationship with log of Turkish FDI outstock. Whereas, significance of log of real effective exchange rate is weak while inflation is not significant at all.

4. CONCLUSION

To conclude, economic freedom is a broad subject to investigate its effects on capital movements. However its sub-components, legal system and property rights in this case, are good areas to start research. International investors care for regulations and the integrity of legal system in the host economies. Application of law in the courts and judicial independence are important aspects for multinationals. How the property rights are protected and how effectively the contracts are enforced are some of the few subjects MNC and investors cherish. On the other hand, these results are only valid for Turkey case. Origin of investor itself may be a determinant to shape the route of FDI. Undeveleoped legal structure and ineffective security of property rights might also attract some kind of investment based on the origin of capital.

In this study, effect of only one area of economic freedom on Turkish FDI outstock is examined. For external validity of the findings and future research, other areas of economic freedom could be embedded in the study. For sure, different pivot economies could reveal different results due to country-specific characteristics. Thus, comparative studies on the same research question would provide a deeper perspective in the future.

REFERENCES

Anwar, A., & Mughal, M. (2012). Economic Freedom and Indian Outward Foreign Direct Investment: An Empirical Analysis. Economics Bulletin, 32(4), 2991-3007.

Duanmu, J. L., & Guney, Y. (2009). A panel data analysis of locational determinants of Chinese and Indian outward foreign direct investment. Journal of Asia Business Studies, 3(2), 1-15.

Fraser Institute, 2017. Economic Freedom of the World:2017 Annual Report. [Online]

Available at: https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/dataset

[Accessed 7 February 2018].

Gopinath, M., & Echeverria, R. (2004). Does economic development impact the foreign direct investment-trade relationship? A gravity-model approach. American Journal of Agricultural Economics, 86(3), 782-787.

Hassan, S. S. (2015). Economic Institutions and the Outward FDI Location Strategies of Emerging Market Multinational Business Groups: Evidence from Central and Eastern European Countries. Review of Economics and Institutions, 6(1), 41.

IMF. (2017). World Economic Outlook. Washington, DC: IMF.

Kyrkilis, D., & Pantelidis, P. (2003). Macroeconomic determinants of outward foreign direct investment. International Journal of Social Economics, 30(7), 827-836.

UNCTAD, 2014. Bilateral FDI Statistics. [Online]

Available at: http://unctad.org/en/Pages/DIAE/FDI%20Statistics/FDI-Statistics-Bilateral.aspx

[Accessed 8 February 2018].

World Bank, 2017. World Development Indicators. [Online]

Available at: http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=World-Development-Indicators

[Accessed 9 February 2018].

The Impact Of Debit And Credit Card Ownership On The Shadow Economy: Cross-Country Evidence

Cuneyt Koyuncu[1] **Huseyin Safa Unal**[2]

[1] Department of Economics, Bilecik Şeyh Edebali University, Turkey, cuneyt.koyuncu@bilecik.edu.tr

[2] Department of Economics, Bilecik Şeyh Edebali University, Turkey, hsafa.unal@bilecik.edu.tr

Abstract: It is believed that the volume of the currency in circulation has a close relationship with informal sector of an economy because transactions in informal activities are mostly done in cash or other untraceable mediums of exchange. On the other hand, transactions conducted by using formal ways such as, debit and credit cards, checks, and electronic payments are always subject to auditing and monitoring of official institutions. Thus, it is expected that the size of the shadow economy is highly likely to shrink as debit and credit card ownership and usage increase in an economy. In this regard, this study explores the potential effect of debit and credit card ownership on the size of the shadow economy. For this purpose, the estimates of a MIMIC model study on shadow economy are used as shadow economy indicator measured as percantage of GDP. In addition, data on the percentages of debit card users and credit card users are utilized as the indicators of formal transactions. The estimation results imply that debit and credit card ownership have a strong negative effect on the size of the shadow economy and this finding is statistically significant.

Keywords: Shadow economy, cross-section study, debit card ownership, credit card ownership.

INTRODUCTION

Creating a unique definition of shadow economy is a controversial issue. There is no consensus on what shadow economy exactly is, so there are many descriptions and names based on the authors' perspective and the studies' purpose, such as underground, grey, informal, and unofficial economy. In the broadest sense, shadow economy is a bundle composed of all the informal activities that are hidden from official institutions and legal authorities. Although, there are many reasons behind the motivation of hiding those activities from authorities, and there are many definitions of shadow economy; this study adopted the one Hassan and Schneider use in their project. Therefore, shadow economy, within the scope of this research, includes all the legal economic and productive activities which should contribute to the GDP of the economy, but not recorded (Hassan and Schneider, 2016: 2). The purpose of the study is to detect the relationship between formal, recorded ways of transactions and the size of the shadow economy. Hence, debit card and credit card ownership are utilized as the indicators of formal ways of transaction. Since formal transactions conducted by using debit and credit cards can be easily traceable by official institutions, in this study, we hypothesize that the size of the shadow economy shrinks as debit and credit card ownership and usage increase in an economy. Cross-section empirical findings support our hypothesis.

The rest of the study is organized as follows. Part 1 presents the theoretical background and discussion in the relevant literature. Part 2 shows the details of data and methodology used in this study while part 3 sheds light on the empirical findings. Last part concludes the study and projects potential future studies.

1. THEORETICAL BACKGROUND AND LITERATURE REVIEW

Studies in the current literature focus on the relationship between shadow economy and corruption, tax policies of governments, unemployment or employment in general. Dreher and Schneider (2010) claim that the relationship between shadow economy and corruption is expected to be different in economies that have different levels of income. So, they test their hypothesis and find that the shadow economy and corruption are complements in low income countries while there is no robust relationship between two in high income countries; although they expect to find that shadow economy and corruption are substitutes in high income countries (Dreher and Schneider, 2010, 215-238). A research conducted by Cebula investigates the effectiveness of tax and auditing policies on the size of the underground

economy[1] to shrink. His findings show that maximum marginal personal income tax rate causes the size of the underground economy to increase, while the latter is decreasing with the percentage of tax returns audited and IRS penalties imposed on unpaid taxes in the United States (Cebula, 1997:173-185). As a matter of fact, the relationship is twofold. The size of the underground economy shapes the government tax and penalty policy where government policies decreases or increases the size of the underground economy in return. So, it is a hard job to isolate causal linkage between two. Teobaldelli and Schneider approach the government side of the analyses from an institutional viewpoint: they examine the influence of the political regime, or political system in the strict sense, on the size of the shadow economy. They claim that with the direct democracy getting stronger, fiscal policies would reflect preferences of citizens more because they would participate and be represented more effectively in administration. Thus, citizens would have less incentive to engage in the activities in informal sector. So, there is an inevitable negative relationship between the extent and quality of direct democracy and the size of shadow economy. They support their predictions with empirical results for a sample encompassing 57 democracies (Teobaldelli and Schneider, 2013, 543-567).

In addition to the studies that discuss impact of effectiveness of policies and governmental institutions on shadow economy, there are limited number of studies pointing out the relationship between the size of the shadow economy and tax morale which can be defined as "intrinsic motivation to pay taxes". According to Torgler and Schneider, tax morale and societal institutions have an important place on the determination of the size of the shadow economy (Torgler and Schneider, 2006, 204). Thus, the determinants of the size of the shadow economy cannot be specified without considering the moral dimension.

Another aspect of the moral dimension of the discussion is those receiving social security benefits due to unemployment, but participating to the labor force in the shadow economy. Yet, the relationship between unemployment and participation in the shadow economy is given little interest. Bajada and Schneider, on the other hand, shows that the positive relationship between shadow economy and unemployment generates employment cycles in the informal sector (Bajada and Schneider, 2009, 1033-1067). Besides, welfare payments provided for unemployed people may not reach to the ones who really in need. Because workers in the shadow economy are not reported as employed, they may continue to receive those payments as unemployed. So, there is need for more studies addressing unemployment and social security issues.

This study is an attempt to investigate the relationship between formal ways of transactions and the size of the shadow economy. In the current literature, monetary methods are used to measure the size of the shadow economy (Ahumada et al., 2009, 1069-1078); however the magnitude of the relationship between two is not a concern. Thus, in this part of the literature, there is an important gap which this study tries to some extent fill.

2. DATA AND METHODOLOGY

2.1. Data

Data for size of the shadow economy as percentage of official GDP for the year of 2011 are retrieved from Mai Hassan and Friedrich Schneider's Institute of Labor Economics (IZA) discussion paper. They study the size and development of the shadow economies of 157 economies for the period 1999-2013 (Hassan and Schneider, 2016, 15-19). To measure the size of the shadow economy, they utilized a MIMIC model in which higher tax and regulatory burden, unemployment and self-employment rates are counted as exogeneous causal variables of the latent variable, i.e. shadow economy. In addition to those macroeconomic variables, institutional quality, i.e. economic freedom and business freedom indices, is another exogeneous causal variable, but it has a negative relationship with the development of the shadow economy. They believe formal economy and labor force participation rates are negatively related to the size of the shadow economy indicating the existence of shadow economy. On the other hand currency outside banks is in a positive relationship with shadow economy. Thus, they used formal

[1]Underground economy is used as a synonym of the shadow economy here; although, this kind of usage is not a common consent in the literature.

economy, labor force participation rates, and currency outside banks as indicator variables of the MIMIC model estimation (Hassan and Schneider, 2016, 5-8).

Debit and credit card usages are evaluated as formal and traceable ways of transactions. Transactions in the informal sector are mostly done in cash or other informal ways of mediums of exchange. So, debit and credit card ownership are expected to have a negative relationship with the size of the shadow economy. Data for debit card and credit card owners as proportion of the respondents ages 15 and older are retrieved from Global Financial Development Database (GFDD) of The World Bank.

Three control variables, tax burden, employment, and governance indicator, are put to use in analyses. 2011 taxes on goods and services as percentage of revenue is utilized as tax burden indicator. A positive relationship is expected between the size of the shadow economy and tax rates. For employment indicator, 2011 labor force participation rate, which is the proportion of the population older than 15 who are active economically is utilized. Rather than national estimates, International Labour Organization (ILO) estimates for labor force participation rate are preferred due to different measurement methods among countries in the former. The data for these two control variables are obtained from World Development Indicators (WDI) DataBank of the World Bank (2017). The data for third control variable, 2011 control for corruption estimates are retrieved from the Worldwide Governance Indicators (WGI) Project of the World Bank. WGI project reports aggregate indicators for six dimensions of governance: voice and accountability, political stability and absence of violence, government effectiveness, regulatory quality, rule of law, and control of corruption. Current literature points out the relationship between corruption and shadow economy. So, this study uses aggregate indicator of control of corruption as governance indicator. The estimate gives the country's score on the aggregate indicator and ranges from approximately -2.5 to 2.5, where small estimates for control of corruption indicate strong corrupt activities, larger estimates mean weak corrupt activities in an economy. In order to make interpretation easy, we multiplied the scores by -1 and use the multiplied scores in our analyses. Thus, after multiplication the higher scores mean higher level of corruption while the lower scores mean lower level of corruption.

2.2. Methodology

In order to test our hypothesis we estimated the following cross-section univariate and multivariate models by using a sample of 135 countries for the year of 2011:

$$SHADOW_i = \beta_0 + \beta_1 CARDS_i + u_i$$

$$SHADOW_i = \beta_0 + \beta_1 CARDS_i + \beta_2 TAX_i + \beta_3 CORRUPTION_i + \beta_4 LABOR + u_i$$

where *i* stands for *i-th* country's observation value for the particular variable while u_i is the error term of regression model.

3. RESULTS

As seen from Table 1, the estimation results show that there is a significant negative relationship between debit card ownership and the size of the shadow economy in univariate model. Relationship is robust even if the control variables, i.e taxes on goods and services, control for corruption estimate and labor force participation rates are included in the model (2). In both model (1) and model (2) the coefficients of CARDS variable are statistically significant at %1 level. The findings are similar when credit card ownership and the size of the shadow economy are considered. There is a negative relationship between two as well. It is significant at 1% level of significance in univariate analysis. However,

significance of the estimate is persistent only at 10% level of significance after control variables are added in model (4).

Taxes on goods and services is, as anticipated, in a significant positive relationship with the size of the shadow economy and this association is highly significant in both models. The estimate for the control of corruption coefficient is also positive in parellel to our expectation and coefficients of CORRUPTION variable are statistically signficant at %1 level in model (2) and (4). So, as the control of corruption strengthens, the size of the shadow economy shrinks. One surprising result is that the coefficient for labor force participation rate is statistically insignificant.

Table 1: Estimates for the shadow economy and debit & credit card ownership

VARIABLES	(1) **Shadow economy (% of GDP)**	(2) **Shadow economy (% of GDP)**	(3) **Shadow economy (% of GDP)**	(4) **Shadow economy (% of GDP)**
Debit card ownership (% age 15+)	-0.3511*** (0.0385)	-0.1751*** (0.0547)		
Credit card ownership (% age 15+)			-0.4897*** (0.0568)	-0.1828* (0.0957)
Taxes on goods and services (% of revenue)		0.2425*** (0.0826)		0.2472*** (0.0856)
Control of corruption estimate		6.0376*** (1.6161)		6.6635*** (1.9836)
Labor force participation rate (% age 15+)		0.0834 (0.1178)		0.1190 (0.1206)
Constant	46.9705*** (1.6911)	28.4084*** (8.8304)	43.9442*** (1.5105)	23.1966** (8.8971)
Observations	135	107	135	107
Adjusted R-squared	0.3802	0.4804	0.3537	0.4480

***p<0.01, **p<0.05, *p<0.1
Standart deviations are in parentheses.

4. CONCLUSION

Measuring the size of the shadow economy is a hard task to fulfill because it is hard to find reliable data for the shadow economy due to nature of it. On the other hand, it is easier to detect causes and effects of the shadow economy. Another aspect of the research is to demonstrate the relationship between the size of the shadow economy and economic indicators. This study has constructed a model examining the influence of formal ways of transactions, such as debit card and credit card, on the size of the shadow economies. Previous literature on this topic has important gaps. Using MIMIC model estimates for the size of the shadow economy as percentages of official GDP in 2011, and 2011 debit and credit card ownership data from GFDD, this study estimates four different regressions. The main result of the research findings indicates that debit and credit card ownership and the size of the shadow economy are in a negative relationship. Hence, the size of the shadow economy may shrink by increasing the volume of formal ways of transactions over informal mediums of exchange as a policy manner.

For internal validity of the findings and a complete analyses, other ways of formal transactions, such as checks and electronic payments could be included in the study. Besides, virtual currencies, such as bitcoin and etherium have been developing and encompassing most of the informal sector recently. Anonymity in these payment methods attracts people to engage in informal activities in the shadow economy. Thus, those informal ways of transactions are worth to study in the future.

REFERENCES

Ahumada, H., Alvaredo, F., & Canavese, A. (2009). The Monetary Method to Measure the Size of the Shadow Economy. Revue économique, 60(5), 1069-1078.

Bajada, C., & Schneider, F. (2009). Unemployment and the Shadow Economy in the OECD. Revue économique, 60(5), 1033-1067.

Cebula, R. J. (1997). An empirical analysis of the impact of government tax and auditing policies on the size of the underground economy. American Journal of Economics and Sociology, 56(2), 173-185.

Dreher, A., & Schneider, F. (2010). Corruption and the shadow economy: an empirical analysis. Public Choice, 144(1-2), 215-238.

Hassan, M., & Schneider, F. (2016). Size and development of the shadow economies of 157 countries worldwide: Updated and new measures from 1999 to 2013. IZA Discussion Paper No. 10281.

Teobaldelli, D., & Schneider, F. (2013). The influence of direct democracy on the shadow economy. Public choice, 157(3-4), 543-567.

Torgler, B., & Schneider, F. (2006). Shadow Economy, Institutions, and Tax Morale. In National Tax Association Papers and Proceedings. Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association, 99, 204-210.

World Bank, 2017. Global Financial Development Database. [Online]

Available at: http://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/data/global-financial-development-database

[Accessed 13 February 2018].

World Bank, 2017. World Development Indicators. [Online]

Available at: http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=World-Development-Indicators

[Accessed 15 February 2018].

World Bank, 2015. Worldwide Governance Indicators Project. [Online]

Available at: http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home

[Accessed 15 February 2018].

Tekstil İş Kolunda Çalışanlarda İş Doyumu Ve Etkileyen Faktörler

Yrd. Doç.Dr.Deniz Oruç[1] **Yrd. Doç.Dr.Ebru Bekar[2]** **Öğr.Gör.İlter Bekar[3]**

[1]Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, e-mail:denizoruc@duzce.edu.tr

[2]Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, e-mail:ebrubekar@duzce.edu.tr

[3]Düzce Üniversitesi Çilimli Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, email:ilterbekar@duzce.edu.tr

Özet: Çalışma hayatı insan ömrünün büyük bir kısmını kapsamaktadır. Bu dönemde karşılaşılan güçlükler ve olumsuzluklar çalışanların sağlıklarında olumsuz gelişmelere neden olmaktadır. Çalışanların yaptıkları işten ve çalıştıkları işyerinden memnun kalmaları psikolojik ve fiziksel sağlıkları açısından son derece önemlidir. Bu çalışmanın amacı; tekstil iş kolunda çalışanların iş doyumu düzeyleri ve etkileyen faktörlerin belirlenmesidir.

Gereç ve Yöntem: Tanımlayıcı kesitsel tipte planlanan çalışma Düzce İlinde faaliyet gösteren 500'ün üzerinde çalışanın olan kurumsal bir tekstil fabrikasında yapılmıştır. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan 435 kişi çalışmaya katılmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan soru formu ve Weis ve ark tarafından geliştirilen, Baycan tarafından Türkçeye çevrilip, geçerlilik ve güvenirlilik çalışmaları yapılan Minnesota İş Doyum Ölçeği kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmaya katılanların %56,4'ü kadın, İşçilerin %60'ı evli, %83,4'ü mesleğini isteyerek seçmiş, %34,0' ü ilk okul, %53,6'sı orta okul mezunudur.

SonuçTekstil işkolunda çalışanların iş doyumu düzeyler arasında yapılan karşılaştırmalarda cinsiyet açısından fark bulunmamıştır. Çalışanların eğitim düzeyi yüksek , evli , gelir durumu yüksek olanların, mesleği istiyerek seçme, dinlenme aralıklarını yeterli bulma, sabah dinç kalkanların, kişisel sorunlarının işe yansımadığını düşünenlerin, işyerinde sosyal etkinliklere katılanların, meslek içi aktivitelre katılanların, iş arkadaşları ile iletişimi iyi olanların, yönetici ve üstleri ile iyi iletişim kurabilenlerin iş doyumu düzeyleri yüksek bulunmuş ve bu farklar istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tekstil, çalışan, işyeri, iş doyumu

GİRİŞ

İş doyumu kavramı 1920'li yıllardan itibaren araştırmacılar tarafından üzerinde sürekli durulan bir konudur. İnsanoğlu ömrünün en verimli ve üretken olduğu yılları işyerlerinde geçirmektedir. Çalışanların yaptıkları işi sevmeleri, yaptıkları işten mutlu olmaları fiziksel ve ruhsal sağlıkları için oldukça önemlidir. Yapılan işten mutlu veya mutsuz olunması günlük hayatı etkileyebileceği gibi, günlük hayatta karşılaşılan sorunlarında yapılan işi etkilemektedir.

Genel anlamda iş doyumu, çalışanların işyerinden duydukları hoşnutluk olarak tanımlanmıştır(Koustelios, 2001:354). Diğer bir ifade ile İş doyumu, çalışanların işyerlerinde işlerini yaparken maruz kaldığı işyeri ortam faktörlerine karşı hissettiği duygusal tepki olarak tanımlanabilir. Çalışanların mutlu, üretken, yaptıkları işte başlarılı ve günlük hayatında mutlu olması için iş doyumunun yüksek olması gerekmektedir (Ulleberg ve Rundmo ,1997: 215–228). Eğer kişi işinden gerektiği kadar doyum sağlayamıyorsa bir süre sonra işinden soğumaya ve yaptığı işten zevk almamaya başlayacaktır. Bu da doyumsuzluğu beraberinde getirecektir. İş doyumunu etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bu faktörler bireysel ya da çalışılan örgüt kaynaklı olabilir. Bunlar kişide doyum sağlayabildiği gibi doyumsuzluğa da yol açabilir. İş doyumsuzluğunun sonuçları bireyi olmuşuz etkilediği gibi işletmeyide olumsuz etkileyecektir.

Bu çalışmanın amacı; tekstil iş kolunda çalışanların iş doyumu düzeyleri ve etkileyen faktörlerin belirlenmesidir.

1. YÖNTEM

Tanımlayıcı kesitsel tipte planlanan çalışma Düzce İlinde faaliyet gösteren 600 çalışanı olan kurumsal bir tekstil fabrikasında yapılmıştır. Örneklem grubu seçilmemiş olup tüm çalışanlara ulaşılmak hedeflenmiştir. Çalışma araştırmaya katılmaya gönüllü olan 435 çalışan ile yapılmıştır. Veriler

araştırmacılar tarafından hazırlanan soru formu ve Weis ve ark tarafından geliştirilen, Baycan tarafından Türkçeye çevrilip, geçerlilik ve güvenirlilik çalışmaları yapılan Minnesota İş Doyum Ölçeği kullanılmıştır. Minnesota İş Doyum Ölçeği; Weiss, Dawis, England&Lofquist tarafından 1967 yılında geliştirilmiştir. Baycan tarafından (1985) Türkçeye çevrilip, geçerlilik ve güvenirlilik çalışmaları yapılmıştır (Cronbach Alpha=0,77). Baycan (1985) tarafından Türkçeye çevrilip, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır(Cronbach Alpha= 0.77). Minnesota İş Doyum Ölçeği 1-5 arasında puanlanan beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçek puanlamasında, Hiç memnun değilim; 1 puan, Memnun değilim; 2 puan, Kararsızım; 3 puan, Memnunum; 4 puan, Çok memnunum; 5 puan olarak değerlendirilmektedir. Ölçekte ters soru bulunmamaktadır. Minnesota İş Doyum Ölçeği içsel, dışsal ve genel doyum düzeyini belirleyici özelliklere sahip 20 maddeden oluşmuştur. Genel doyum puanı 20 maddeden elde edilen puanların toplamının 20'ye, içsel doyum puanı 1,2,3,4,7,8,9,10,11,15,16,20 içsel faktörleri oluşturan maddelerden elde edilen puanların toplamının 12'ye, dışsal doyum puanı 5,6,12,13,14,17,18,19 dışsal faktörleri oluşturan maddelerden elde edilen puanların toplamının 8'e bölünmesi ile elde edilmektedir. Ölçeğin nötr doyum puanı 3'tür. Ölçekten alınan puan 3'ten küçük ise iş doyumu düşük, 3'ten büyük ise iş doyumu yüksek olarak değerlendirilmektedir. Veriler SPSS 23 istatistik programgramında değerlendirilmiştir. Sonuçlar % 95 güven aralığında ve $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Verielerin analizinde bağımsız grupların karşılaştırılmasında parametrik testlerden independent samples t-testi ve ANOVA, nonparametrik testlerden Mann-Whitney U testi ve Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

2. BULGULAR

Çalışmaya katılanların %66,4'ü (289 kişi) kadın, %33,6'sı (146 kişi) erkekdir. Katılımcıların %25,1'i 18-22 yaş arası , %29,9'u 23-28 yaş arası, %14,7'si 29-33 yaş arası, %15,9'u 34-39 yaş arası, , %14,5 'i 40 ve üzeri yaş aralığında bulunmaktadır. Çalışanların ,%34,0'ü ilköğretim, %53,6'sı ortaöğretim, %10,3'ü ön lisans, %1,6'sı lisans, %0,5'i lisansüstü eğitim durumuna sahiptir. Çalışanların %60'ı evli, %40'ı bekardır. Çalışanların % 7,6'sının gelir düzeyi iyi, % 30,1'i orta , %62,3'ü kötü gelir düzeylerine sahip olduklarını belirtmişlerdir(Tablo 1).

Tablo 1: Çalışanların sosyodemografik özellikleri

Cinsiyet	**N(435)**	**%**
Kadın	289	66,4
Erkek	146	33,6
Yaş		
18-22	44	10,1
23-28	159	36,6
29-33	73	16,8
34-39	78	17,9
40 ve üstü	81	18,6
Eğitim Durumu		
İlköğretim	148	34,0
Ortaöğretim	233	53,6
Ön lisans	45	10,3
Lisans	7	1,6
Lisans üstü	2	,5
Medeni Durum		
Evli	261	60,0
Bekar	174	40,0
Gelir durumu		
İyi	33	7,6

Orta	131	30,1
Kötü	271	62,3

Çalışanların %9,7'sinin yöneticilik görevi olduğu, %83,4'ünün mesleğini isteyerek yaptığı, %69,4'ü dinlenme sürelerinin yeterli olduğunu, %39,8'i uyandıktan sonra kendini dinlenmiş hissettiğini, %61,8'inin hiçbir zararlı alışkanlığının olmadığını, %9,7'sinde kronik hastalıklarının olduğunu, 34,3'ünün kişisel sorunlarının bazen işini etkilediğini, %80,7'si fabrikada sosyal etkinliklerin yapılmadığını, %39,8'i hizmet içi eğitimlerin gerçekleştirildiği, %52,6'sı fabrikada motivasyon arttırıcı faaliyetlerin yapıldığını, %73,3'ü (319 kişi) iş arkadaşlarıyla iletişimden memnun olduğunu belirtmiştir(Tablo 2).

Tablo 2. Çalışanların Sağlığı ve İşletme İçi Etkinlikleri

	N(435)	**%**
Yönetici		
Evet	42	9,7
Hayır	393	90,3
İsteyerek Çalışma		
Evet	363	83,4
Hayır	72	16,6
Dinlenme arası		
Yeterli	302	69,4
Yetersiz	133	30,6
Uykudan dinç kalkma		
Evet	173	39,8
Hayır	262	60,2
Kronik hastalık		
Evet	42	9,7
Hayır	393	90,3
Kişisel Sorunların İşi Etkilemesi		
Evet	23	5,3
Bazen	149	34,3
Hayır	263	60,4
İşyerinde Sosyal etkinlik		
Yapılıyor	84	19,3
Yapılmıyor	351	80,7
Hizmet içi eğitim		
Yapılıyor	174	39,8
Yapılmıyor	261	60,2
Motivasyon artırıcı faaliyetler		
Yapılıyor	229	52,7
Yapılmıyor	75	17,2
Bazen	131	30,1
İş arkadaşları ile iletişim		
Memnunum	319	73,3

Bezen Memnunum	88	20,2
Memnun değilim	28	6,5
Yöneticilerle iletişim kurma		
Kurabiliyorum	250	57,5
Bazen Kurabiliyorum	118	27,1
Kuramıyorum	67	15,4

Çalışanların iş doyumu düzeylerinin sosyodemografik ve çalışma koşullarını değerlendirmelerine göre yapılan karşılaştırmalarda erkek çalışanların iş doyumu düzeyi kadınlara göre yüksek bulunmuş fakat bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır(p=0,513). Yaş gruplarına göre yapılan karşılaştırmalarda yaş arttıkça iş doyumu düzeyinin arttığı görülmüş fakat bu farklar istatsitiksel olarak anlamlı bulunmamıştır(p=0,114).

İlköğretim mezunu olan çalışanların hem içsel hemde dışsal doyum puanları daha yüksek bulunmuş ve bu fark istatistiksel olarakda anlamlı bulunmuştur(p=0,006). Yapılan ileri analizlerde bu farkın ilköğretim mezunları ile önlisan ve üstü eğitim durumuna sahip olanlardan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Medeni duruma göre iş doyumu puanlarının karşılaştırılmasında evli olanları iş doyumu düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiş ve bu fark istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur(p=0,005).

Gelir durumuna göre iş doyumu puanlarının karşılaştırılmasında geliri kötü olanların en düşük doyum puanına sahip oldukları tespit edilmiş ve bu fark istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur(p=0,000). Yapılan ileri analizlerde bu farkın gelir durumu orta ile kötü olarak değerlendiren gruplardan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Yöneticilik görev olanların iş doyumu düzeyleri daha yüksek bulunmasına rağmen yapılan istatistiksel analizlerde bu fark anlamlı bulunmamıştır(p=0,379).

Çalıştığı kurumda yaptıkları işi severek yapanların iş doyumu düzeyleri daha yüksek bulunmuş ve bı fark istatistiksel olrak da anlamlı bulunmuştur(p=0,000).

Dinlenme arasının yeterli olup olmadığına göre iş doyumu puanlarının karşılaştırılmasında yeterli olarak belirtenlerin iş doyumu düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiş ve bu fark istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur(p=0,000).

Uykudan dinç kalkma durumuna göre iş doyumu puanlarının karşılaştırılmasında dinç kalktığını belirtenlerin iş doyumu düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiş ve bu fark istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur(p=0,000).

Kronik hastalığı olmayanların iş doyumu düzeyleri daha yüksek bulunmuş fakat bu fark istatistiksel olrak anlamlı bulunmamıştır(p=0,617)

Kişisel sorunlarının işi etkilemedğini düşünenlerin iş doyumu düzeylerin daha yüksek olduğu tespit edilmiş ve bu fark istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur(p=0,045).

Hizmet içi eğitim programlarına katılanların iş doyumu düzeyi katılmayanlara göre yüksek bulunmuş ve bu fark istatistiksel olrak da anlamlı bulunmuştur(p=0,001).

Motivasyon artırıcı faaliyetlere katılanların katılmayanlara göre iş doyumu düzeyleri yüksek bulunmuş ve bu fark istatistiksel olrak da anlamlı bulunmuştur(p=0,000). Yapılan ileri analizlerde motivasyon artırıcı faaliyetler yapılıyor diyenlerle yapılmıyor diyenler arasındaki farkın hem işsel doyumda hemde dışsal doyumda anlamlı bulunmuş. Bazen yapılıyor ile yapılmıyor diyenler arasındaki fark anlamsız bulunmuştur.

İş arkadaşları ile kurmuş oldukları iletişimden memnun olanların olmayanlara göre iş doyumu düzeyleri yüksek bulunmuş ve bu fark istatistiksel olrak da anlamlı bulunmuştur(p=0,000). Yapılan ileri analizlerde iş arkadaşları ile iletişimden memnun alanlarla bazen memnun ve memnun olmayanlar arasındaki fark anlamlı iken bazen memnun olanlarla memnun olmayanlar arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır.

Yöneticilerle iletişim kurabilenlerin kuramayanlara göre iş doyumu düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiş ve bu fark istatistiksel olrak da anlamlı bulunmuştur(p=0,000). Yapılan ileri analizlerde her üç grupdaki farklar istatistiksel olrak anlamlı bulunmuştur.

Tablo 3. Çalışanların iş doyumu düzeylerinin karşılaştırılması

	N	İçsel Doyum Ort. SD.		Dışsal Doyum		İş Doyumu	
		Ort. Sd.	p	Ort. Sd.	p	Ort. Sd.	p
Cinsiyet*							
Kadın	289	3,32±0,55	0,931	3,07±0,45	0,121	3,22±	0,513
Erkek	146	3,33±0,56		3,14±0,41		3,25±	
Yaş**							
18-22	44	3,27±0,59		3,17±0,66		3,23±0,60	
23-28	159	3,35±0,70		3,19±0,79		3,29±0,70	
29-33	73	3,47±0,55	0,165	3,35±0,77	0,133	3,42±0,58	0,114
34-39	78	3,44±0,63		3,35±0,65		3,40±0,59	
40 ve üstü	81	3,52±0,65		3,41±0,68		3,48±0,63	
Eğitim Durumu**							
İlköğretim	148	3,50 ±0,61		3,41±0,63		3,46±0,57	
Ortaöğretim	233	3,41 ±0,62	**0,016**	3,27±0,76	**0,005**	3,35±0,64	**0,006**
Ön lisans ve üstü	54	3,20 ±0,79		3,04±0,81		3,14±0,77	
Medeni Durum*							
Evli	261	3,38±0,50	**0,005**	3,31±0,43	**0,032**	3,28±0,42	**0,005**
Bekar	174	3,23±0,60		3,04±0,45		3,15±0,50	
Gelir durumu**							
İyi	33	3,56±0,57		3,44±0,55		3,51±0,54	
Orta	131	3,57±0,59	**0,001**	3,51±0,66	**0,000**	3,55±0,58	**0,000**
Kötü	271	3,32±0,66		3,16±0,76		3,25±0,66	
Yönetici*							
Evet	42	3,51±0,68	0,306	3,35±0,67	0,568	3,45±0,66	0,379
Hayır	393	3,40±0,64		3,28±0,74		3,35±0,64	
İsteyerek Çalışma*							
Evet	363	3,49±0,61	**0,000**	3,37±0,71	**0,000**	3,44±0,61	**0,000**
Hayır	72	3,02±0,66		2,88±0,74		2,96±0,65	
Dinlenme arası *							
Yeterli	302	3,51±0,61	**0,000**	3,41±0,69	**0,000**	0,60±	**0,000**
Yetersiz	133	3,19±0,67		3,01±0,75		0,67±	
Uykudan dinç kalkma *							
Evet	173	3,60±0,57	**0,000**	3,52±0,65	**0,000**	3,57±0,57	**0,000**
Hayır	262	3,29±0,66		3,13±0,75		3,23±0,65	
Kronik hastalık *							

Evet	42	3,36±0,51	0,608	3,24±0,67	0,677	3,31±0,54	0,617
Hayır	393	3,42±0,66		3,29±0,74		3,37±0,65	
Kişisel Sorunların İşi Etkilemesi ***							
Evet	23	3,35±0,71	0,192	3,14±0,80	**0,011**	3,27±0,71	**0,045**
Bazen	149	3,30±0,64		3,17±0,72		3,25±0,64	
Hayır	263	3,48±0,64		3,37±0,73		3,43±0,63	
İşyerinde Sosyal etkinlik *			**0,045**		**0,047**		**0,034**
Yapılıyor	84	3,54±0,61		3,43±0,78		3,50±0,64	
Yapılmıyor	351	3,38±0,65		3,25±0,72		3,33±0,64	
Hizmet içi eğitim*							
Yapılıyor	174	3,52±0,58	**0,003**	3,44±0,62	**0,000**	3,49±0,56	**0,001**
Yapılmıyor	261	3,34±0,68		3,18±0,78		3,27±0,68	
Motivasyon artırıcı faaliyetler **							
Yapılıyor	229	3,50±0,57	**0,005**	3,44±0,68	**0,000**	3,47±0,57	**0,000**
Yapılmıyor	75	3,23±0,81		2,97±0,88		3,12±0,80	
Bazen	131	3,37±0,64		3,21±0,67		3,31±0,61	
İş arkadaşları ile iletişim***							
Memnunum	319	3,52±	**0,000**	3,42±	**0,000**	3,48±	**0,000**
Bezen Memnunum	88	3,18±		2,98±		3,10±	
Memnun değilim	28	2,94±		2,72±		2,85±	
Yöneticilerle iletişim kurma **							
Kurabiliyorum	250	3,60±0,55	**0,000**	3,50±0,66	**0,000**	3,56±0,56	**0,000**
Bazen Kurabiliyorum	118	3,31±0,52		3,19±0,61		3,26±0,49	
Kuramıyorum	67	2,89±0,82		2,68±0,81		2,81±0,78	

*Independent Sample T Testi, ** One- Way ANOVA, *** Kruskal-Wallis testi ile anliz edilmiştir.

3. TARTIŞMA

Çalışanların iş doyumu düzeylerinin sosyodemografik ve çalışma koşullarını değerlendirmelerine göre yapılan karşılaştırmalarda erkek çalışanların iş doyumu düzeyi kadınlara göre yüksek bulunmuş fakat bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır(p=0,513). Literatürde cinsiyet ile iş doyumu arasında analamlı ilişkinin olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Türkoğlu ve Yurdakul'un (2017) yapmış olduğu çalışmada kadınların iş doyumu puanlarının bizim çalışmamızdan farklı olarak daha yüksek ve anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir. Aslan ve arkadaşları(2006) ve Topçu'nun(2009) hekimler üzerinde yapmış oldukları çalışmalarda erkeklerin iş doyumunun yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlarda göstermektedir ki mesleklere göre iş doyumu puanları cinsiyet açısından farklılık göstermektedir.

Yaş gruplarına göre yapılan karşılaştırmalarda yaş arttıkça iş doyumu düzeyinin arttığı görülmüş fakat bu farklar istatsitiksel olarak anlamlı bulunmamıştır(p=0,114). Sünter ve arkadaşlarının(2006) yaş ile iş

doyumu arasında fark olmadığı fakat yaş ilerledikçe arttığı tespit edilmiştir. Türkoğlu ve Yurdakul'un (2017) yapmış olduğu çalışmada ise anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir.

İlköğretim mezunu olan çalışanların hem içsel hemde dışsal doyum puanları daha yüksek bulunmuş ve bu fark istatistiksel olarakda anlamlı bulunmuştur(p=0,006). Yapılan ileri analizlerde bu farkın ilköğretim mezunları ile önlisan ve üstü eğitim durumuna sahip olanlardan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Medeni duruma göre iş doyumu puanlarının karşılaştırılmasında evli olanları iş doyumu düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiş ve bu fark istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur(p=0,005).

Gelir durumuna göre iş doyumu puanlarının karşılaştırılmasında geliri kötü olanların en düşük doyum puanına sahip oldukları tespit edilmiş ve bu fark istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur(p=0,000). Yapılan ileri analizlerde bu farkın gelir durumu orta ile kötü olarak değerlendiren gruplardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Eğinli'nin (2009) yapmış olduğu çalışmada da benzer sonuçlar tespit edilmiş gelir düzeyi artıkça iş doyumu düzeyinin arttığı tespit edilmiştir.

Yöneticilik görev olanların iş doyumu düzeyleri daha yüksek bulunmasına rağmen yapılan istatistiksel analizlerde bu fark anlamlı bulunmamıştır(p=0,379).

Çalıştığı kurumda yaptıkları işi severek yapanların iş doyumu düzeyleri daha yüksek bulunmuş ve bı fark istatistiksel olrak da anlamlı bulunmuştur(p=0,000).

Dinlenme arasının yeterli olup olmadığına göre iş doyumu puanlarının karşılaştırılmasında yeterli olarak belirtenlerin iş doyumu düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiş ve bu fark istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur(p=0,000).

Uykudan dinç kalkma durumuna göre iş doyumu puanlarının karşılaştırılmasında dinç kalktığını belirtenlerin iş doyumu düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiş ve bu fark istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur(p=0,000).

Kronik hastalığı olmayanların iş doyumu düzeyleri daha yüksek bulunmuş fakat bu fark istatistiksel olrak anlamlı bulunmamıştır(p=0,617)

Kişisel sorunlarının işi etkilemedğini düşünenlerin iş doyumu düzeylerin daha yüksek olduğu tespit edilmiş ve bu fark istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur(p=0,045).

Hizmet içi eğitim programlarına katılanların iş doyumu düzeyi katılmayanlara göre yüksek bulunmuş ve bu fark istatistiksel olrak da anlamlı bulunmuştur(p=0,001).

Motivasyon artırıcı faaliyetlere katılanların katılmayanlara göre iş doyumu düzeyleri yüksek bulunmuş ve bu fark istatistiksel olrak da anlamlı bulunmuştur(p=0,000). Yapılan ileri analizlerde motivasyon artırıcı faaliyetler yapılıyor diyenlerle yapılmıyor diyenler arasındaki farkın hem işsel doyumda hemde dışsal doyumda anlamlı bulunmuş. Bazen yapılıyor ile yapılmıyor diyenler arasındaki fark anlamsız bulunmuştur.

İş arkadaşları ile kurmuş oldukları iletişimden memnun olanların olmayanlara göre iş doyumu düzeyleri yüksek bulunmuş ve bu fark istatistiksel olrak da anlamlı bulunmuştur(p=0,000). Yapılan ileri analizlerde iş arkadaşları ile iletişimden memnun alanlarla bazen memnun ve memnun olmayanlar arasındaki fark anlamlı iken bazen memnun olanlarla memnun olmayanlar arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır.

Yöneticilerle iletişim kurabilenlerin kuramayanlara göre iş doyumu düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiş ve bu fark istatistiksel olrak da anlamlı bulunmuştur(p=0,000). Yapılan ileri analizlerde her üç grupdaki farklar istatistiksel olrak anlamlı bulunmuştur.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak yapılan bu çalışma da cinsiyet, yaş grubu, yöneticilik yapma ve kronik hastalığı bulunma durumlarına göre yapılan karşılaştırmalarda anlamlı bir fark bulunmamıştır. Eğitim durumu, medeni durum, gelir durumu, yaptığı işte isteyerek çalışma, dinlenme arasını yeterli olması, uykudan dinç kalkma, kişisel sorunların işi etkilemesi, işyerinde yapılan sosyal etkinlikler, hizmet içi eğitim proğramları,

motivasyon artırıcı faaiyetler, iş arkadaşları ile iletişim ve yöneticilerle iletişim kurma durumlarına göre iş doyumu puanlarının değiştiği ve bu farkların istatistiksel olarak da anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışma verileride göstermektedirki çalışanların gelir düzeyinde yapılacak artışlar, çalışanların yaptıkları işten zevk aalmalarını sağlayacak etkinlikler, görev seçiminde çalışanlarında söz sahibi olması, yeterli dinlenme aralıklarının verilmesi, çalışanları iş ahlakına uygun işe gidilecek gün öncesi erken yatıp dinç kalkınması, işyerrinde yapılacak sosyal etkinliklerin artırılması, hizmet içi eğitim programlarının tüm çalışanları kapsaması, işletme içerisinde yapılan motivasyon artırıcı çalışmaların tüm çalışanları kapsaması, çalışanların birbirleriyleve yöneticileriyle olan etkili iletişimlerini artırıcı ortak faaliyetlerde bulunulması iş doyumu düzeyini artırıcı faaliyetler olarak önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Aslan H.,Aslan R.O.,Kesepara.C.,(2006), Kocaeli'nde bir grup sağlık çalışanında işe bağlı gerginlik, tükenme ve iş doyumu, genel tıp dergisi 16(1),9-14

Eğinli,T.A.,(2009). Çalışanlarda iş doyumu: kamu ve özel sektör çalışanlarının iş doyumuna yönelik bir araştırma, ankara üniversitesi iktisadi idari bilimler dergisi cilt:23 sayı:2: 35-52

Koustelios, A. D. (2001). "Personal Characteristics And Job Satisfaction Of Grek Teachers",The International Journal Of Educational Management, 15/7, 354.

Sünter, T.A.,Canbaz,S.,Dabak,Ş.,Öz,H.,Pekşen,Y.,(2006). Pratisyen Hekimlerde Tükenmişlik, İşe Bağlı Gerginlik ve iş doyumu düzeyleri, Genel Tıp Dergisi;16(1):9-14

Topçu,Ü.,M.,(2009), Malatya il merkezinde çalışan sağlık personelinin iş doyumu ve etkileyen faktörler, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi,

Ulleberg P, Rundmo T. Job stress, social support, job satisfaction and absenteeism among off–shore oil personnel. Work & Stres. 1997; 11(3): 215–228

Türkiye'de Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet

Dr.Öğr.Üyesi Ebru ÖZEN BEKAR[1] **Dr.Öğr.Üyesi Deniz ORUÇ[2]** **Öğr.Gör. İlter BEKAR[3]**

[1]Düzce Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, ebrubekar@duzce.edu.tr

[2] Düzce Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, denizoruc@duzce.edu.tr

[3] Düzce Üniversitesi / Çilimli Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, ilterbekar@duzce.edu.tr

Özet: Dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de sağlık çalışanlarına karşı şiddet en önemli sorunlardan biridir. Hastanelerde sağlık çalışanlarına yönelik şiddet son yıllarda artış göstermektedir. Hem sözel hem de fiziksel şiddete maruziyette hemşirelerin yüksek riskli meslek grubu olduğu yapılan araştırmalarda ortaya koyulmuştur. (Spector, Zhou, & Che, 2014, Keser Özcan A & Bilgin H, 2011) Acil ve psikiyatri birimlerinde çalışan hemşirelere yönelik şiddettin diğer birimlere göre daha yüksek olduğu, ülkemizde de bu kliniklerde hemşirelerin en fazla sözel şiddete %91,6 maruz kaldıkları ifade edilmektedir (Kahya 2016, Günaydın ve Kutlu2012).

Hastanelerde sağlık personeline karşı şiddetin nedenlerini araştıran çalışmalarda, sağlık sisteminin şiddet olaylarında belirleyici olduğunu göstermektedir. Ayrıca çalışmalarda toplumda artan şiddet, toplumun bakış açısı, statü kaybı, performans sistemi ve kar amacı gibi nedenler ön plana çıkmaktadır. Medyanın sağlık çalışanları ile ilişkili olumsuz haberlerinde toplumun bakış açısını etkilediği ve şiddete ortam hazırladığını gösteren çalışmalarda vardır.

Türkiye genelinde hemşirelere uygulanan şiddeti önlemeye yönelik kapsamlı çalışmalarının yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca sağlık sistemini yapılanmasında önemli rolü olan hemşirelik hizmetleri yöneticilerinin hastanelerde şiddeti azaltmaya yönelik çözüm önerileri geliştirmeleri önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Sağlık çalışanı, şiddet

1. Giriş

Günümüzde ister fiziksel ister psikolojik olsun işyerinde şiddet küresel bir sorun haline geldiği belirtilmektedir. Şiddet sözel, fiziksel ve cinsel şiddet olarak ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmalara bakıldığında sözel şiddetin fiziksel şiddetten daha sık olduğu görülmektedir (Ayrancı 2002, Hsiang-Chu P ve Sheuan L 2011). Tüm sektörlerin içinde şiddetin nerdeyse dörtte biri sağlık sektöründe görülmektedir. Sağlık çalışanlarına yönelik şiddetin en çok hastalar ve ziyaretçiler tarafından gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Sağlık kurumlarındaki şiddet hasta hasta yakınları ya da diğer bir bireyden gelen, sağlık çalışanı için risk oluşturan; tehdit davranışı, sözel tehdit, fiziksel saldırı ve cinsel saldırıdan oluşan durum olarak tanımlanmaktadır (Say 2013). Sağlık çalışanlarının maruz kaldığı şiddete ilişkin yurt dışı ve yurt içinde birçok çalışma yapılmıştır.

2. Sağlık Çalışanları ve Şiddet

Sağlık çalışanları dünyanın her yerinde şiddette maruziyette yüksek riskli çalışan olarak kabul edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) 2002 yılında açıkladığı "Sağlık Sektöründe İşyeri Şiddeti" raporunda sağlık çalışanlarının dünyanın her yerinde sözel ve fiziksel şiddet için riski yüksekli grup olduğu vurgulanmaktadır. Sağlık çalışanlarının % 8 ila% 38'i, kariyerlerinde bir noktada fiziksel şiddete maruz kaldığı belirtilmektedir. (DSÖ 2002). Ülkemizde yapılan çalışmalarda dünya literatürüyle aynı şekilde sağlık personelinin şiddete maruziyetinin yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Öztürk ve Babacan'ın (2014) çalışmasında hastaların %35'i, sağlık personelinin %74'ü hastanelerde sağlık personeline şiddet uygulandığını gördüklerini ifade etmişlerdir. Ayrancı ve ark (2002) çalışmalarında sağlık çalışanlarının erkeklerde %48 ve kadınlarda %52.5'i şiddete uğradığını ifade etmiştir. Sağlık personelleri içerisinde şiddete uğrama oranları en fazla olan meslek grubu hemşireler olarak belirtilmektedir (DSÖ 2002). Spector, Zhou'nun (2014) 136 makale 160 örneklemden 151.347 hemşire ile yaptıkları sistematik derlemelerinde hemşirelerin üçte biri, fiziksel şiddet ve zorbalığa maruz kalma, yaklaşık üçte biri yaralanma, yaklaşık dörtte biri cinsel tacize maruz kaldığını ve yaklaşık üçte ikisinin fiziksel olmayan şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Gacki-Smith ve ark'nın (2009) acil serviste çalışan hemşirelerle

yaptıkları çalışmada, hemşirelerin %70'den fazlası sözel şiddete, %50'den fazlası fiziksel şiddete maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Ulusal kaynaklarda hemşirelerin şiddete maruziyet oranlarının yüksek olduğunu göstermektedir (Gökçe ve Dündar 2008, Keser Özcan ve Bilgin 2011).

3. Sağlık Çalışanlarının Şiddete Daha Fazla Uğradığı Birimler ve Nedenleri

Yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalarda acil servis ve psikiyatri bölümlerinde çalışanların yüksek düzeyde sözel saldırganlık yaşadığını ortaya koymaktadır (Ryan ve Maguıre 2006, Kahya 2016, Günaydın ve Kutlu2012, Durak ve ark. 2014). Ayrıca çalışmalar deneyim süresi az olan personelin şiddete maruz kalma oranlarının daha fazla olduğunu göstermektedir (Seung-Hye ve Haeyoung 2017). Şiddet mağdurlarına cinsiyet açısından bakıldığında ise, toplumda olduğu gibi sağlık çalışanlarında da sıklıkla kadınların daha fazla şiddete uğradıkları görülmektedir (Efe 2010, Aydın 2008, Eker 2011, Keser Özcan, Bilgin 2011). Çamcı ve Kutlu'nun (2011) çalışmalarında kadınların %82.2 erkeklerin %17.8'inin şiddete maruz kaldığı belirtilmektedir.

Sağlık kurumlarında şiddetin nedenleri araştırıldığında birçok etken ortaya koyulabilir. Toplumda artan şiddet olayları, toplumun sağlık kurumlarına ve çalışanlarına bakış açısı, mesleklerin statü kaybı, sağlık sistemi, performans sistemi ve kar amacı gibi nedenler ön plana çıkmaktadır. Öztürk ve Babacan'ın (2014) çalışmasında hastaların %52'si ve sağlık personelinin %68'i uygulanan şiddetin sağlık sisteminden, hastaların %36'sı ve sağlık personelinin %58'i hasta/yakınlarından, hastaların %30'u ve sağlık personelinin %15'i sağlık personelinden kaynaklandığını belirtmiştir. Her iki grupta hasta/yakınları tarafından uygulanan şiddetin sistem kaynaklı nedenini; öncelikle poliklinik/muayene için bekleme sürelerinin uzamasına, hasta/ yakınları kaynaklı nedenini; hasta/yakınlarının sabırsız ve anlayışsız davranmasına ve sağlık personeli kaynaklı nedenini; sağlık personelinin ilgisiz/ duyarsız olmasına ya da hastaların ciddiye almamasına bağlamıştır. Ayrıca medyanın sağlık çalışanları ile ilişkili olumsuz haberlerinde toplumun bakış açısını etkilediği düşünülmektedir (Büyükbayram, ve Okçay 2013)

4. Sağlık Çalışanları İçin Şiddetin Etkileri

Şiddet sonrası mağdur olan sağlık personelinde gelişen değişikliklere bakıldığında; çalışanın psikolojik ve fiziksel refahı üzerinde sadece olumsuz bir etki yapmakla kalmadığı, aynı zamanda iş motivasyonlarını da etkilediği belirtilmektedir. Bu etkilenme ile bakım kalitesi düştüğü, sağlık hizmeti sunumunun yetersiz kaldığı aynı zamanda sağlık sektöründe büyük mali kayıplara yol açıldığı ifade edilmektedir (DSÖ 2002). Ünal ve ark.'nın (2013) çalışmasında şiddet sonrası çalışanların %42,9'unun performansının olumsuz etkilendiğini, %1,8'i profesyonel yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Taş ve Çevik'in (2006) çalışmasında hemşirelerin karşılaştıkları şiddet sonucu %74,7'nin moral bozukluğu yaşadığı, %63,2'nin yoğun stres yaşadığı, %51,6'nın iş verimliğinde düşme, %32,6'ında hemşirelik bakımının etkilendiği,%42,1'nin işten ayrılmayı düşündüğü, %23,2'nin ise hata yapma sayısında artış olduğu saptanmıştır.

5. Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, amacı insanlara yardım etmek olan sağlık çalışanlarına karşı şiddet kabul edilemez. Bu nedenle sağlık sisteminin hasta ve çalışan memnuniyetini artıracak şekilde düzenlenmesi çatışma ortamlarının en aza indirgenmesi önemlidir. Sağlık kurumlarında güvenli çalışma ortamlarının sağlanması, olabilecek şiddet riskinin azaltılması, çalışanların şiddet ortaya çıkarabilecek durumlarla ilgili eğitilmeleri önemlidir. Ayrıca konu ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılması ve toplumun sağlık personeline olumlu bakış açısının geliştirilmesinin de gerektiği açıktır.

Kaynaklar

1- Aydın M. (2008) Isparta-Burdur sağlık çalışanlarına yönelik şiddet ve şiddet algısı.
2- Türk Tabipleri Birliği, Isparta-Burdur Tabip Odası Başkanlığı
3- Ayrancı Ü, Yenilmez Ç, Günay Y, Kaptanoğlu C. Çeşitli sağlık kurumlarında ve sağlık meslek gruplarında şiddete uğrama sıklığı. Anadolu Psikiyatri Dergisi 2002; 3:147-154.

4- Büyükbayram A ve Okçay H. (2013). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddeti Etkileyen Sosyo-Kültürel Etmenler. Psikiyatri Hemsireleri Dernegi, 4(1).

5- Çamcı O ve Kutlu Y. (2011). Kocaeli'nde sağlık çalışanlarına yönelik işyeri şiddetinin belirlenmesi. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 2(1), 9-16.

6- Durak T. Ç, Yolcu S, Akay S, Demir Y, Kılıçaslan R, Değerli V ve Parlak, İ. (2014). Bozyaka Eğitim ve Araştırma Hastanesi sağlık çalışanlarına hasta ve hasta yakınları tarafından uygulanan şiddetin değerlendirilmesi. Genel Tip Dergisi, 24(4).

7- Dünya Sağlık Örgütü 2002 (http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/interpersonal/en/WVguidelinesEN.pdf?ua=1&ua=1)

8- Efe Ş. Y ve Ayaz S. (2010). Kadına yönelik aile içi şiddet ve kadınların aile içi şiddete bakışı. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 11(1), 23-29.

9- Eker H(2011) Bir eğitim ve araştırma hastanesindeki şiddet sıklığı. Bidder Tıp Bilimleri

10- Dergisi 3:6–22.

11- Gökçe T ve Dündar C. (2008). Samsun Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde çalışan hekim ve hemşirelerde şiddete maruziyet sıklığı ve kaygı düzeylerine etkisi. Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi, 15(1).

12- Günaydın N ve Kutlu Y (2012). Sağlık Kurumlarında Çalışan Hemşireler Arasında İşyeri Şiddeti Deneyimi. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi;3(1):1-5

13- Hsiang-Chu P ve Sheuan L (2011). Risk factors for workplace violence in clinical registered nurses in Taiwan. Journal of Clinical Nursing 20:9-10

14- Ryan D ve Maguıre J.(2006) Aggression and violence – a problem in Irish Accident and Emergency departments?)Journal of Nursing Management 14, 106–115

15- Kahya B, Çetin Ç ve Cebeci F. (2016). Acil servis hemşirelerine yönelik şiddet: Sistematik derleme. Firat Tip Dergisi, 21(4).

16- Keser Özcan N, Bilgin H. (2011). Türkiye'de sağlık çalışanlarına yönelik şiddet:

17- sistematik derleme. Türkiye Klinikleri 2011;31.

18- Öztürk H, Babacan E (2014). Hastanede çalışan sağlık personeline hasta/yakınları tarafından uygulanan şiddet: nedenleri ve ilgili faktörler. Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi 1(2):70-80

19- Say B (2013). Çalışan güvenliği.Edit:Sur ve Palteki Hastane yönetimi. Nobel Kitapevi, İstanbul

20- Spector PE1, Zhou ZE, Che XX.(2014). Nurse exposure to physical and nonphysical violence, bullying, and sexual harassment: a quantitative review. Int J Nurs Stud. 2014 Jan;51(1):72-84.

21- Seung-Hye C ve Haeyoung L. (2017) Workplace violence against nurses in Korea and its impact on professional quality of life and turnover intention. Journal of Nursing Management 25, 508–518

22- Taş F ve Çevik U. (2006). Konya ilindeki pediatri hemşirelerinin şiddete maruz kalma durumları. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 9(3), 62-8.

23- Ünsal Atan Ş, Baysan Arabaci L, Sirin, A, Isle A, Donmez S, Unsal Guler M, Tasbasi F. (2013). Violence experienced by nurses at six university hospitals in Turkey. Journal of psychiatric and mental health nursing, 20(10), 882-889.

Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Etkili Olan Faktörlere İlişkin Genel Bir Değerlendirme

Yrd. Doç. Dr. Emre AYKOÇ[1]

[1] Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, emreaykoc@trakya.edu.tr

Özet: Sosyal gerçeklik, toplumsal olay ve olgular aracılığıyla kendini ortaya koyar/görünürlük kazanır. Toplumsal olgu ve olaylar çok çeşitli faktörlerin etkisi/belirleyiciliği doğrultusunda ortaya çıkar, seyir gösterir, yön değiştirir ve nihayetinde de bir sonuca ulaşırlar. Diğer bir ifadeyle sosyal bilimlerin ilgi alanına giren olay ve olgular birçok alan ve boyutta cereyan etmekte, bunların doğuş, gelişim ve sonuçlanmasında çok sayıda faktör etkili olmaktadır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler, sorunlar ve algılamalar da çok boyutlu ve çok çeşitli/farklı faktörlerin etkisi/belirleyiciliği altındadır. Birbirlerine karşı verdikleri mücadeleler ile kurulan ve karşılıklı olarak birbirlerini öteki/rakip olarak algılayan Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler genel olarak değerlendirildiğinde, yakınlaşma ve işbirliği dönemlerinin nispeten kısa süreli ve istisnai nitelikte olduğu, buna karşılık sürecin büyük bir bölümüne sorunların, güvensizlik ile gerilimin hakim olduğu görülür. Bu çalışmada Türk-Yunan ilişkilerinin yönelimi üzerinde etkili olan faktörler, taraflar arasındaki çatışmalı geçmiş, taraflar arasındaki güvensizlik, tarafların kendilerine, ötekine ve sorunlara ilişkin algılamaları, uluslararası sistemin yapısı, ülkelerin uluslararası örgütler çerçevesinde geliştirdiği ilişkiler ve örgütlerin sorunlara ve ilişkilere yaklaşımı, coğrafi faktörler, üçüncü tarafların sorunlara ve ilişkilere yaklaşımı ve tarafların iç politika kaygıları şeklindeki başlıklar altında sınıflandırılmış ve çeşitli örnekler çerçevesinde incelenerek analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-Yunanistan İlişkileri, Güvensizlik, Öteki

GİRİŞ

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin tarihsel süreci genel olarak değerlendirildiğinde, esas olarak tarafların ortak güvenlik/tehdit algılamaları çerçevesinde belirginlik kazanan ve nispeten kısa süreli olduğu söylenebilecek olan yakınlaşma ve işbirliği dönemlerine rağmen, ilişkilerin genel olarak "sorunlu" bir nitelik taşıdığı, süreç olarak önemli bir kısmına güvensizlik ve gerilimin damgasını vurduğu görülmektedir. Bu çerçevede taraflar birbirlerini neredeyse mutlak denilebilecek bir ölçüde bir karşıtlık ilişkisi içinde konumlandırmışlar; samimi, iyiniyetli ve çözüm odaklı bir diyaloğun olmadığı ve karşılıklı güvensizliğin hakim olduğu bir ortamda da iki ülke arasındaki sorunlar adil ve kalıcı bir çözüme kavuşturulamamış ve kimi durumlarda gerilimlerin artmasına ve krizlere yol açarak günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir.

İki ülke arasındaki ilişkilerin seyrini, birtakım faktörlerin doğrudan ve/veya dolaylı, özel ve/veya genel olarak etkilediği/belirlediği görülmektedir. Bu faktörler bir taraftan bir ulusun öteki ulus hakkındaki imaj/algılamalarını belirleyip pekiştirmekte ve bu şekilde taraflar arasındaki güvensizliği derinleştirmekte, diğer taraftan da sorunlar ve bunların ortaya çıkış koşulları üzerinde belirleyici olarak dış politika amaç, araç, strateji ve yönelimlerinin oluşturulması üzerinde etkili olmakta ve bunların sınırlarını tespit etmektedir. Bu faktörler yalnızca iki ülke arasındaki ilişkilerin yönelimini belirlemekle kalmamakta, tarafların diğer devletlerle olan ilişkileri üzerinde de etkili olabilmektedir. Diğer taraftan ilişkilerin yönelimi ve sorunlar konusunda bu faktörler genellikle tek başlarına etkileyici/belirleyici olmamakta; ilişkiler/sorunlar, faktörler arasındaki karşılıklı ve karmaşık bir etkileşim çerçevesinde gelişim göstermektedir. Bu çalışmada söz konusu faktörler genel itibariyle ve karşılaştırmalı bir çerçevede değerlendirilmeye ve çeşitli örnekler yardımıyla açıklanmaya çalışılacaktır.

1. TARAFLAR ARASINDAKİ ÇATIŞMALI GEÇMİŞ

Türkiye ve Yunanistan, bağımsızlıklarını esasen birbirlerine karşı verdikleri mücadeleler sonucunda elde etmiş olan ve birbirlerini karşılıklı olarak "öteki" biçiminde konumlandıran iki ulus-devlettir. Kanlı, uzun, büyük acılara ve toplumsal travmalara yol açan bu mücadeleler her iki ulusun da var olma mücadeleleri olarak algılanmış ve toplumsal hafızalarında büyük bir yer işgal etmiş; bu süreç ve algılamalar, ulusal

kimliklerin oluşumunda da oldukça etkili olmuştur. Böylece her iki ulus da devlet/ulus inşa süreçlerinde diğer ulusu öteki/düşman kategorisine yerleştirmiş; bu durum bir yandan karşısında mücadele verilecek ötekinin netlik/belirginlik/görünürlük kazanmasını sağlarken, diğer yandan da "biz"in niteliğini ve sınırlarını belirleme açısından gerekli bir toplumsal kategori olan "öteki"nin tespitini ve toplumsal/siyasi açılardan konumlandırılmasını mümkün kılmıştır (Triandafyllidou and Paraskevopoulou 2002, 85-88; Akın, 2002: 11). 1870'li yıllardan itibaren Megali İdea'nın ülkenin iç ve dış politikasının merkezine yerleşmesinin ve Yunanistan'ın Osmanlı topraklarını doğal yayılma ve hakimiyet alanı olarak görmeye başlamasının bir sonucu olarak (Clogg, 1997: 66-67; Svoronos, 1988: 52, 65) iki ülke arasında birçok kanlı çatışma (1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, 1912-13 Balkan Savaşları, 1919-1922 Türk Kurtuluş Savaşı) yaşanmış olmasına rağmen, iki ulus-devlet arasındaki sınırların ve egemenliklerin belirli bir statükoya bağlandığı 1923 sonrasında iki ülke arasında bir savaş yaşanmamıştır. Ancak bu sürecin daha hemen başında hem Türkiye hem de Yunanistan'ın karşı karşıya kaldığı ilk ciddi dış politika krizi, mübadelenin uygulanması konusunda (etabli sorunu), yine iki ülke arasında patlak vermiş ve ilişkilerde 1930'lu yıllara dek önemli bir gerilime yol açmıştır. Daha sonraki süreçte de iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların çeşitlilik kazandığı (azınlıklar sorununa ek olarak Kıbrıs ve Ege Denizi'ne ilişkin sorunlar), bunların giderek gerginlik ve krizlere dönüştüğü ve hatta kimi durumlarda iki ülkeyi neredeyse savaşın eşiğine getirdiği görülmektedir. Bir başka deyişle, diğer ulusun öteki biçiminde algılanması ve ona ilişkin imajlar yalnızca ulus inşa süreçleriyle sınırlı kalmamış, iki devlet arasında yaşanan gerginlik ve krizler nedeniyle süreklilik kazanmıştır. Bu gerginlik ve krizler, tarafların birbirlerini öteki/düşman olarak algılamalarını pekiştirdiği gibi, sonuçta güvensizliği de arttırmıştır. Ötekine ilişkin toplumsal boyuttaki algılamaların güvensizlik ile iç içe geçtiği bu gibi durumlarda her iki taraf da diğer taraftan düşmanca/saldırgan bir davranış beklentisi içine girerek maksimalist tutumlar takınmakta; bu durumda da taraflar arasında diyalog imkanı azalmaktadır. Sonuç olarak taraflar arasındaki bu çatışmalı geçmiş ve daha sonraki süreçte ortaya çıkan kriz ve gerginliklerin, her iki ülkedeki olumsuz öteki imajını beslediğini ve döngüsel bir biçimde bunlardan beslendiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla iki ülke arasındaki çatışmalı geçmişin, iki ülke arasındaki ilişkilerin hemen hemen tüm tarihsel sürecine yaygın olan ve diğer faktörlerle en fazla iç içe geçmiş şekilde bulunan faktör olduğu söylenebilir.

2. TARAFLAR ARASINDAKİ GÜVENSİZLİK

İki ülke arasındaki güvensizlik, yukarıda belirtilen taraflar arasındaki çatışmalı geçmiş faktörüyle çok yakından bağlantılıdır. Bu, tarihsel boyutuyla Türk-Yunan ilişkilerinin tüm dönemlerinde etkisini gösteren ve taraflar arasındaki sorun ve ilişkilerin hemen hemen tüm boyutlarını oldukça fazla etkileyen, genel bir faktördür. Bu faktörün aynı zamanda, "yardımcı" bir faktör olarak, aşağıda sıralanan diğer faktörler üzerinde doğrudan veya dolaylı bir biçimde etkili olduğu da görülmektedir. Temel olarak tarihsel algılamalar, tehdit algılamaları ve tarafların ulusçu ideolojilerinin öteki ulus hakkında oluşturduğu imaj ve önyargılardan beslenen karşılıklı güvensizlik, sorunların ortaya çıkışında ve/veya gelişiminde etkili olmakta, bu sorunlarla birleşerek de kendisini ortaya çıkaran algılama ve imajları güçlendirmektedir; sonuçta ortaya bir tür "güvensizlik kısırdöngüsü" çıkmaktadır. Böyle bir durumda ise, taraflar arasındaki güvensizlikten kaynaklanan empati ve diyalog eksikliği, bir yandan tarafların diğer tarafın tutum ve davranışlarını kendi algılama, imaj ve beklentileri çerçevesinde tek yanlı olarak değerlendirmelerine neden olarak, diğer tarafın amaç ve niyetleri hakkındaki mevcut algılamalarını pekiştirerek kuşkularını arttırmakta; diğer yandan ise taraflar arasında iletişimsizliği derinleştirerek yanlış anlaşılmalardan kaynaklanan sorunlara/krizlere yol açabilmektedir. Bu konuda verilebilecek en iyi örnek, 1984 yılında Yunanistan'ın, Ege'de Türk donanmasının yaptığı tatbikatı izleyen bir Yunan savaş gemisine ateş açıldığı iddiası üzerine tırmanan gerginliktir. "Türkiye'den her an böyle bir eylemi bekleyen" Yunanistan, Türkiye'yi diplomatik alanda protesto etmiş ve resmi bir açıklama yapılmasını talep etmiş; daha sonra ise diplomatik bir uyarı olarak Türkiye'deki Büyükelçisini geri çağırmıştır. Bununla birlikte sonradan durumun bir yanlış anlaşılmadan ibaret olduğu, böyle bir olayın hiç gerçekleşmediği ortaya çıkmıştır (Aksu, 2001: 181-182). Taraflar arasında güvensizliğin yoğunlaştığı bir ortamda, taraflardan birince iyiniyetli olarak ortaya atılan bir öneri, çoğu kez öteki hakkındaki olumsuz ve duygusal imaj ve önyargılardan uzak, soğukkanlı bir biçimde değerlendirilememekte; altında başka amaç ve niyetler aranmakta; bu ise iki ülke arasındaki yakınlaşmayı engellemektedir. Nitekim, başta turizm ve ekonomi olmak üzere iki ülke arasında siyasi alanlar dışında yaratılacak ortak faydanın, tarafların başka alanlarda

da ortak çıkar ve faydalarının bulunduğunu görmesini sağlayacağını, iki ülke arasındaki işbirliğinin geliştirilmesini mümkün kılacağını ve nihayetinde siyasi sorunların da çözümünü kolaylaştıracağını düşünen dönemin Türkiye Başbakanı Turgut Özal'ın, iki ülke arasında karşılıklı vizelerin kaldırılması ve bir saldırmazlık anlaşması imzalanması gibi önerileri de içeren "barış taarruzu", iktidarda bulunduğu yıllarda popülist bir "Türk tehdidi" vurgusuna sık sık başvuran, vize serbestisi olması durumunda Yunanistan'ın Türklerin istilasına uğrayacağını savunan, Türkiye ile diyaloğun devamı için ek bazı koşullar ileri süren ve nihayetinde Ege'deki meşru Yunan haklarını ve Yunanistan'ın toprak bütünlüğünü Türkiye ile pazarlık konusu yapamayacağını belirterek diyaloğu gereksiz gördüğünü açıklayan Papandreu tarafından reddedilmiştir (Aksu, 2001:18-19; Sönmezoğlu, 2000: 245).

3. TARAFLARIN KENDİLERİNE, "ÖTEKİ"NE VE SORUNLARA İLİŞKİN ALGILAMALARI

Bu faktörün de, zaman boyutu içinde ilişkilerin tüm yönlerini etkileyen faktörlerden biri olduğu söylenebilir. Taraflar, kendilerini barışçı ve statükonun korunması taraftarı olarak görürlerken, "öteki"ni, kendi varlığını, egemenliğini ve yaşamsal çıkarlarını tehdit eden, sorgulayan ve yayılmacı amaçlarını gerçekleştirmek için fırsat kollayan tehditkâr bir "düşman" olarak algılamaktadır. Kendini zayıf ve savunulması zor bir ülke olarak gören Yunanistan, güvenliği açısından Türkiye'yi, sahip olduğu nüfus miktarı ve askeri/ekonomik güç nedeniyle büyük, tehlikeli, tehditkâr, yayılmacı, statüko karşıtı ve özellikle Ege'de egemenlik ve haklarına meydan okuyan bir güç olarak görmekte; bu nedenle Türkiye'nin gücünü kullanarak kendisini ödün vermeye zorlamasından endişe ederek ikili müzakerelere girmekten kaçınmakta; sorunları uluslararası platformlarda gündeme getirerek diğer devletlerin desteğini elde etmeye çalışmakta; askeri kapasite ve silahlanmasını genişletmekte ve Türkiye'yi çevreleyecek biçimde etkili ittifak ilişkileri kurmaya çabalamaktadır (Ayman, 2000: 291-293). Bu çerçevede, yukarıda da değinildiği üzere 1980'li yıllarda Papandreu'nun Özal'ın diyalog çabalarına karşılık vermemesi ve hatta bir tırmandırma siyaseti izlemesi; 1981 yılından beri AB'ye tam üye olan Yunanistan'ın Türkiye ile olan ikili sorunlarını bu platformda dile getirerek çözüm bulmaya çalışması ve bu şekilde AB üyeliğini Türkiye üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanması; 1970'li yıllardan itibaren Türkiye'nin kaygılarına yol açacak ve savunma ihtiyaçlarını oldukça aşacak biçimde ve aşırı sayılabilecek ölçüde silahlanması ve yine uluslararası antlaşmalar çerçevesinde silahsızlandırılmış bir statüde bulunan Ege adalarını silahlandırma çabalarına girişmesi; 1990'lı yılların ortalarında Ermenistan, Suriye ve İran'la savunma işbirliği anlaşmaları imzalayarak bu ülkelerle askeri işbirliğini geliştirmesi ve yine aynı süreçte Rusya, Sırbistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi ile yakın askeri/siyasi ilişkiler geliştirerek Türkiye çevresinde adeta bir "Ortodoks hilal" kurmaya çalışması bunların örnekleri arasında sayılabilir (Demirtaş-Coşkun, 2002: 200-201; Büyükçolak, 2002: 87-90). Buna karşılık kendisini güçlü ama aynı anda birçok sorunla birden uğraşmak zorunda olan bir ülke olarak değerlendiren Türkiye ise, Yunanistan'ı, aralarındaki güç asimetrisi nedeniyle tek başına bir tehdit olarak algılamamakla birlikte bu ülkeyi tarihsel olarak yayılmacı görmekte; silahlanmasındaki artışı, sorunları uluslararasılaştırma çabalarını ve Batılı devletlerle ve çevresinde sorunlar yaşadığı ülkelerle geliştirdiği yakın askeri/siyasi ilişkileri çevreleme girişimleri olarak değerlendirerek kuşkuyla karşılamakta ve fiili durumlar yaratmasından ve kışkırtmalara girişmesinden çekinmektedir (Ayman, 2000: 286-301). Tarafların aralarındaki sorunları, varlıklarına, egemenliklerine ve bundan kaynaklanan haklarına ve/veya yaşamsal çıkarlarına yönelik görmesi ve genellikle karşıtlık ilişkisi içinde değerlendirmesinin de, ilişkilerin yönelimi üzerinde önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Lozan dengesine atıf yapan taraflar, karşı tarafı bu dengeyi sorgulamakla veya kendi lehine değiştirmeye çalışmakla suçlamaktadır. Ayrıca sorunların çoğu kez tarafların birinin kaybının, diğerinin kazancı olacağı biçiminde (sıfır toplamlı olarak) algılanması da, tarafların esnek davranmasını ve işbirliği imkanlarını zorlaştırmaktadır. Böyle bir durum ise tarafları, önce harekete geçenin kazançlı çıkacağı varsayımıyla, inisiyatif önceliğini ele geçirerek fiili durumlar yaratma ve diğer tarafı aynı şekilde karşılık verme, güç kullanma veya geri çekilme tercihleri arasında seçim yapma konusunda zorlamaya yönelik davranışlara itmekte, bu ise gerilimleri ve çatışmacı ilişkileri yoğunlaştırıp sürekli kılmaktadır. Bu bağlamda ilişkilerde bazen bir "tavuk oyunu" mantığının geçerli olduğu söylenebilir. Bu durum özellikle Kardak Krizi ve S-300 Krizi'nde belirginlik kazanmıştır (Ayman, 2003: 5-34; Aksu, 2003: 245).

4. ULUSLARARASI SİSTEMİN YAPISI

Uluslararası sistemin ve/veya alt-sistemin özellikleri, niteliği ve yapısı ile tarafların (aktörlerin) sistem içindeki konum ve rolleri, ilişkilerin seyrini etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede iki dünya savaşı arası dönemde Akdeniz bölgesi ve Balkanlar'da İtalya'nın yayılmacı söylem ve politikaları karşısında, taraflar arasında ortak tehdit algılamaları çerçevesinde bir yakınlaşma doğmuş; aralarındaki sorunlarını büyük ölçüde çözümleyen iki ülkenin ilişkilerinde dayanışma ve işbirliğinin önplana geçtiği yeni bir dönem başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise oluşan sıkı iki kutuplu sistem içinde taraflar aynı ittifak sistemi (blok) içinde yer almışlar ve "ortak düşman"a karşı işbirliği içerisinde hareket etmişlerdir. Bununla birlikte 1950'li yılların ortalarından itibaren ilişkilerde bir sorun ve gerginlik kaynağı olarak belirginlik kazanmaya başlayan Kıbrıs sorunu da, ittifakın genel istikrar ve işlerliğini zayıflatacak önemli bir çatışmaya yol açmadan ve esasen "ittifak içi" sayılabilecek bir biçimde çözüme kavuşturulmuştur. Ancak 1960'lı yıllarda sistemin sıkı karakterinin gevşemeye başlamasının, diğer bir ifadeyle uluslararası ilişkilere "yumuşama"nın hakim olmasının bir sonucu olarak aktörler ittifaktan/blok liderinden nispi olarak bağımsız politikalar geliştirebilme/uygulayabilme olanağı kazanmışlar ve dolayısıyla birçok durumda devletler, ulusal çıkarlarını ittifak çıkarlarının önüne geçirebilmeyi başarmışlardır. Bu süreçte Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler olumsuz bir seyir izlemeye, sorunların çeşitliliği artmaya ve gerilim/krizlerin sıklığı da artmaya başlamıştır. Sistemin "sıkı" karakterinin nispi olarak yeniden güçlenmeye başladığı 1970 sonları-1980 başlarında ise, taraflar arasında gerginliğin azaltılmaya çalışıldığı ve çözüm arayışlarının hız kazanmaya başladığı görülür. 1990'lı yıllarda ise Doğu Bloku'nun dağılması ile iki kutuplu sistem sona ermiş; uluslararası ilişkiler açısından bölgesel alt-sistemlerin önemi artarken, uluslararası sistem de ekonomik ve siyasi çok-kutupluluğa doğru evrim göstermeye başlamıştır (Sönmezoğlu, 2014: 896-909). Belirsizlik ve istikrarsızlığın arttığı, güvenlik algılamalarının değiştiği bu yeni ortam, geliştirdikleri bölgesel ve global politikalar açısından tarafların birbirlerini çıkar, egemenlik ve güvenlikleri için tehdit/rakip olarak algılamalarını artırmış, bu durum da sık sık gerginlikler yaşanmasına ve uyuşmazlıkların derinleşmesine neden olmuş ve genel olarak ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Bununla birlikte 2000'li yıllarda, her iki tarafta da oluşan, geliştirilecek bir işbirliğinin her iki ülkeye de fayda sağlayacağı yönündeki beklenti, ilişkilerde yeni bir yakınlaşma döneminin başlamasına yol açmıştır (Aykoç, 2012: 457-501).

5. TARAFLARIN ULUSLARARASI ÖRGÜTLER ÇERÇEVESİNDE GELİŞTİRDİĞİ İLİŞKİLER VE ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN SORUNLARA VE İLİŞKİLERE YAKLAŞIMI

Tarafların (özellikle Yunanistan'ın) sorunları uluslararası platformlarda dile getirerek tutum ve tezlerine uluslararası meşruiyet, destek ve çözüm araması ile uluslararası örgütlerin iki ülke arasındaki sorun ve ilişkilere yaklaşımının, Türk-Yunan ilişkileri üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Öncelikle, AB'ye üye olmasının Yunanistan'a, Türkiye karşısında önemli bir avantaj sağladığı açıktır. Bu çerçevede Yunanistan Türkiye'nin üye olmadığı AB içinde, ulusal çıkarları ile uyumlu olan yaklaşımlarını Birlik politikası olarak kabul ettirebilmekte ve AB üyeliğini, Türkiye'yi kendi çıkarlarına uygun bir tutuma zorlamak için bir baskı unsuru olarak kullanabilmektedir (örneğin Türkiye'nin üyeliğini ve yapılacak ekonomik yardımları veto etmesi veya bunları kendisi lehine avantaj sağlayacak biçimde şarta bağlaması gibi). Diğer taraftan özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Türk-Yunan ilişkilerinde doğrudan bir taraf olmaya başlayan AB'nin, genellikle Yunanistan'ın etkisiyle biçimlenen, ikili ilişkilere ve sorunlara yönelik tutum ve davranışının, hem Türk-Yunan ilişkilerinde, hem de Türkiye-AB ilişkilerinde önemli etken haline geldiğini belirtmek gerekir. Kıbrıs sorunu ağırlıklı olmak üzere, bu bağlamda ele alınabilecek bir başka uluslararası örgüt BM'dir. BM Genel Sekreterleri tarafından ortaya atılan çözüm önerileri ile taraflar arasında sürdürülen görüşmelerin, sorunlara yeni açılımlar getirdiği ve ilişkilere yeni boyutlar kazandırdığı söylenebilir. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi'nin özellikle Kıbrıs'a ilişkin aldığı kimi kararlar da ilişkilerin yönelimi ve tarafların politikaları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu çerçevede Güvenlik Konseyi'nin özellikle 186 (1964), 541 (1983) ve 649 (1990) sayılı kararları önem taşımaktadır. Diğer taraftan, her iki ülke de, BM Genel Kurulu'nda sahip oldukları çoğunluk ile 1960-70'li yıllarda uluslararası politikada önemli bir güç olarak beliren Bağlantısızlar'ın desteğini elde etme yönünde önemli çaba sarf etmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin özellikle 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren, çok-yönlü dış politika arayışları çerçevesinde ama özellikle Kıbrıs konusunda desteklerini almak için bu devletlerle yakınlaşma çabalarına hız verdiğini hatırlatmak gerekir. NATO, Türk-Yunan ilişkilerinin etkilerinin hissedildiği bir başka uluslararası örgüt

olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda taraflar, tez ve tutumlarına ittifak içerisinde destek ve meşruiyet arayabilmekte (örneğin Yunanistan'ın Limni'yi NATO savunma planlarına dahil ederek adadaki silahlanma çabalarını meşrulaştırmaya çalışması gibi) veya ittifak ilişkilerini ve/veya ittifak içinde sahip oldukları konumları, diğer tarafı belli konularda taviz vermeye zorlamak için bir baskı aracı olarak kullanabilmektedirler (örneğin 1974 sonrasında Türkiye'nin Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşünü veto etmesi veya tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin önerilerini veto etmeleri gibi).

6. COĞRAFİ FAKTÖRLER

Türkiye ve Yunanistan'ın tarihsel geçmişleriyle birlikte coğrafyalarına mahkum iki devlet olduğu görüşü sık sık dile getirilir. Gerçekten de iki ülkenin aynı coğrafya üzerinde yer almalarının, diğer bir deyişle komşu olmalarının, ilişkilerde önemli bir yere sahip olduğu görülür. Bu durum özellikle coğrafi yapısı (çok sayıda ada bulunması, yarı kapalı deniz olması) ve egemenlik dağılımı göz önünde bulundurulduğunda, Ege'de egemenlik hakları ve bunların kullanımı açısından önemli hale gelmekte, taraflar bu bölgede birbirlerini egemenlik hakları/yetkileri açısından tehdit/rakip olarak algılamaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısında gerek teknolojik gelişmeler, gerekse uluslararası hukukun evrimi sonucunda devletler deniz alanlarında hem yeni hak ve yetkilere sahip olmuşlar (kıta sahanlığı gibi), hem de sahip oldukları hakları genişletmişlerdir (karasularının sınırının genişlemesi gibi). Bununla birlikte Ege'nin kendine özgü coğrafi yapısı ve egemenlik dağılımı, sözkonusu hak ve yetki iddialarını ve bunların kullanımını devletler arasında bir sorun haline getirmiş ve bölgede egemenlik alanlarına ilişkin paylaşımın yapılmamış ve sınırların tam olarak belirlenmemiş oluşu, belirsizliği sürdürerek ilişkilerde gerginliklere ve kimi zamanlar krizler yaşanmasına yol açmıştır. Diğer bir deyişle coğrafi faktörler, sorunları karmaşıklaştırmış ve çözüme ulaşılmasını zorlaştırmıştır. Diğer yandan coğrafi konum, yukarıda da belirtildiği üzere, karşılıklı algılamalar üzerinde de etkili olmakta; tehditlerin ve buna ilişkin algılamaların netleşmesini sağlayarak, önemini ve etkisini artırıcı bir rol üstlenmekte ve karşılıklı kaygı ve kuşkuları derinleştirmektedir. Ayrıca taraflar, aynı bölge (Balkanlar) üzerinde siyasi ve ekonomik politikalar geliştirmekte; bu ise kimi zaman bu politikaların çatışmasına ve tarafların birbirlerini giderek daha fazla rakip olarak algılamalarına yol açmaktadır (Uzgel, 2000: 393-433). Öte yandan aynı coğrafyayı paylaşmanın, ortak tehdit ve çıkar algılamalarını da gündeme getirerek iki ülke arasında geliştirilecek barış, dostluk ve işbirliğinin fayda sağlayacağı düşüncesinin her iki ülkede de yaygınlık kazanmasını sağlayabileceği ve işbirliği fırsatlarını arttırabileceği de belirtilmelidir.

7. ÜÇÜNCÜ TARAFLARIN SORUNLARA VE İLİŞKİLERE YAKLAŞIMI

Üçüncü bir devletin, taraflar arasındaki sorunlara yaklaşımı, kimi durumlarda ilişkileri etkileyen önemli bir faktör olabilmektedir. Bu durumda üçüncü tarafların sorunlar/gelişmeler karşısında takındıkları tutum ve davranışlar ile geliştirdikleri öneriler, kimi zaman taraflardan birinin tutum ve tezlerine yakın olabilirken, kimi zaman ikisine de uzak veya orta noktada olabilmektedir. Ancak burada akıldan çıkarılmaması gereken husus, üçüncü tarafların her durumda sorunlara kendi çıkar ve politikaları açısından yaklaştığıdır. Dolayısıyla taraflar, üçüncü tarafların sorunlara yaklaşımını, çıkarlarını ve olası tepkilerini kimi durumlarda hesaba katmak durumunda kalmaktadırlar. Bu konuda, hem tarihsel ilişkiler ve bağımlılık ilişkileri, hem ittifak ilişkileri ve hem de dünya politikasının en güçlü aktörü olması dolayısıyla ABD'nin ilişkilerin yöneliminde en önemli üçüncü taraf olduğu görülür. ABD, taraflara sorunların çözümüne yönelik bazı önerilerde bulunmuş (Acheson Planı, Nimetz Planı), kimi durumlarda tarafları, aralarında yakınlaşma sağlanarak sorunlara görüşmeler yoluyla çözüm üretmeleri konusunda cesaretlendirmiş (1997 Madrid Süreci ve 1998 Holbrooke girişimleri gibi), bazı durumlarda taraflar arasındaki sorunlara müdahale etmezken (1974 Kıbrıs Harekâtı gibi), bazı durumlarda belli bir tarafın tavrını desteklemiş (S-300 Krizinde Türkiye'nin yanında yer alması gibi), kimi durumlarda ise gerginliğin çatışmaya dönüşme ihtimali karşısında harekete geçerek krizi sonlandıran aktör olmuştur (1987 Kıta Sahanlığı Bunalımı ve 1996 Kardak Krizi gibi). Aynı şekilde SSCB'nin 1965 yılından itibaren Kıbrıs'ta çözüm yolu olarak Türkiye'nin de savunduğu "federasyon"a destek vermesi, 1974 yılından sonra ise Yunanistan'ın görüşlerine uygun olarak, Kıbrıs sorununun ikili görüşmelerle değil uluslararası bir konferans çerçevesinde ele alınması önerisini geliştirmesi de bu konuda örnek olarak verilebilir (Sönmezoğlu, 2000, passim). Yine 1997 yılındaki S-300 Krizi de bu konuda verilebilecek tipik örneklerden

biridir: Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Rusya arasında füze alımına ilişkin yapılan anlaşmanın iptali yönünde Rusya'dan talepte bulunmuş; fakat o sırada ciddi bir ekonomik kriz içinde bulunan ve bu füzelerden elde edilecek gelire ihtiyaç duyan Rusya, Türkiye'nin bu talebini reddetmiştir. Rusya'nın Türkiye'nin talebini reddetmesinde, Kıbrıs Rum tarafını desteklemesinin yanı sıra Türkiye'nin Kafkasya'da izlediği politikaya bir karşılık/yanıt verme kaygısı da etkili olmuştur.

8. TARAFLARIN İÇ POLİTİKA KAYGILARI

Hem Türkiye'de, hem de Yunanistan'da diğer devletle ilişkiler veya sorunlar kamuoylarınca "milli dava" olarak algılanmaktadır. Bu durum, bir yandan hükümetlerin diğer ülkeye ilişkin politikalar geliştirilmesi ve uygulanması noktasında kamuoyunun duyarlılığını/görüşlerini dikkate almasını zorunlu kılarken, diğer yandan da politika alternatiflerini ve hareket alanını sınırlandıran bir unsur olmaktadır. Ayrıca söz konusu sorunlar bazı durumlarda hükümetler tarafından iç politika amaçları doğrultusunda da kullanılabilmektedir. Bu çerçevede diğer ülkeyle ilişkiler, ilginin iç ekonomik/siyasal/toplumsal sorunlardan dışa yönlendirilmesi amacıyla kullanılabilirken, aynı zamanda iki ülke arasındaki ilişkiler iç siyasal sorun veya rekabetlerden etkilenmekte ve/veya bunlara karşı duyarlı olmaktadır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin ve sorunların iç politika ile bağlantısı başlıca dört şekilde kurulabilir: İlk olarak hükümetler iki ülke arasındaki sorunları, oylarını arttırma veya kamuoyu desteğini elde edebilme amacı doğrultusunda kullanabilmektedirler. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Türk kamuoyunda kendisi lehine oluşturduğu sempatiyi oya dönüştürmek isteyen Bülent Ecevit'in erken seçim çağrısında bulunması ve "Türk tehdidi"ni öne çıkararak iktidara gelen Papandreu ve partisi PASOK'un, 1980'li yıllar boyunca kamuoyu desteğini canlı tutmak amacıyla propagandasında buna devam etmesi bunun örneklerini oluşturmaktadır. İkinci olarak hükümetler iki ülke arasındaki sorunları toplumsal/siyasal muhalefeti engellemek veya ilgiyi iç sorunlardan dışa yönlendirmek amacıyla kullanabilmektedirler. 1950'li yıllarda ekonomik ve toplumsal sorunların çözümünde yetersiz kalan Demokrat Parti hükümetlerinin, halkın ilgisini bu sorunlardan uzaklaştırmak ve artan kamuoyu duyarlılığı karşısında muhalefet partilerine karşı üstünlük sağlamak için Kıbrıs sorunu konusunda inisiyatif almaya ve bu konuyu bir propaganda malzemesi haline getirmeye başlaması, bu çerçevede Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin kuruluşunu ve faaliyetlerini desteklemesi, 6-7 Eylül olaylarından sonra yapılmasına izin vermediği Kıbrıs Mitingleri'ne, ekonomik darboğazın etkilerinin iyiden iyiye hissedilmeye başlandığı Haziran 1958'den itibaren izin vermeye başlaması ve hatta bu mitingleri teşvik etmesi; 1980'li yıllarda seçimlerdeki ekonomik/toplumsal vaatlerini yerine getirmede başarısız olan PASOK hükümetlerinin, eleştirilerden kurtulmak için Yunan kamuoyundaki "Türk tehdidi" paranoyasını canlı tutması bunun örnekleri arasında yer almaktadır. Üçüncü olarak hükümetler ulusal dayanışma ve birliği sağlamak veya bunu güçlendirmek için de iki ülke arasındaki sorunları kullanabilmektedirler. Örneğin İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda bir yandan İç Savaş'la bir yandan da ekonomik/toplumsal/siyasi sorunlarla boğuşan Yunan hükümetlerinin, halkın ulusal bir amaç çerçevesinde dayanışma ve birliğini sağlamak için *enosis*in gerçekleştirileceğini ileri sürmeleri ve yine 1980'li yıllarda PASOK'un, "yayılmacı Türkiye"ye karşı, ulusun dayanışma içinde olması, teyakkuz halinde bulunması gerektiği yönündeki propagandası. Son olarak ise hükümetler, ulusal kamuoyunun konuya duyarlılığını ve onun istemediği bir çözümü kabul ettiremeyeceğini, görüşmelerde tutumunu değiştirmemenin, taviz vermemenin bir gerekçesi olarak değerlendirebilmekte ve/veya bu kamuoyu desteğini diğer tarafa karşı koz olarak kullanabilmektedirler. Örneğin Demokrat Parti hükümeti, Kıbrıs konusunda tepkisel bir gösteri olarak başlayan 6-7 Eylül olaylarının ilk başlarını, Türk kamuoyunun bu "milli dava" karşısındaki hassasiyetini ortaya koyan ve dolayısıyla o sırada devam etmekte olan Londra Konferansı'nda hükümetin elini güçlendirebilecek nitelikte bir gelişme olarak değerlendirmiş ve ölçülü kalacağını varsayarak gösterilere müdahale etmemiştir.

9. SONUÇ YERİNE

Sosyal gerçekliğin kendini ortaya koyduğu toplumsal olay ve olguların ortaya çıkışında, gelişiminde, yeni yönler ve biçimler almasında ve eğer sonuçlanan bir şey ise sonuçlanmasında, siyasi, kültürel, psikolojik, toplumsal, askeri, hukuki, ekonomik, vd çok sayıda faktör etkili/belirleyici olmaktadır. Bazı durumlarda sosyal gerçeklik kendini bir anda ve net bir şekilde ele vermeyebilir; bunu yansıtan toplumsal olay ve olgular çok karmaşık veya çok boyutlu bir nitelik arz edebilir, çok sayıda farklı sosyal bilim disiplininin

ilgi/araştırma alanına giren çeşitli faktörlerin belirleyiciliği altında olabilir. Bu durumda toplumsal olay ve olguları net ve doğru bir biçimde görüp açıklamak, bunlarla ilgili analiz ve çıkarımlarda bulunmak için, multidisipliner bir yaklaşım zorunlu olmamakla birlikte, mümkün olabildiğince geniş bir açıdan bakmanın ve değerlendirmenin sağlayacağı faydalar açıktır. Dolayısıyla tek bir boyut veya faktör/neden öne çıkarılarak yapılan açıklama ve analizlerin eksik ve/veya hatalı olma riskiyle karşı karşıya olduğu söylenebilir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde, bunların yöneliminde, algılamalarda ve sorunlarda etkili/belirleyici olan faktörler, bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada, Türkiye-Yunanistan ilişkileri hem tarihsel boyut, hem de farklı nitelikli sorunlar çerçevesinde mümkün olduğunca geniş bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmış ve ilişkilere, sorunlara ve algılamalara etki eden çeşitli faktörler tespit edilip sınıflandırılmıştır. Bu faktörler, taraflar arasında çatışmalı geçmiş, güvensizlik, tarafların kendilerine, ötekine ve sorunlara ilişkin algılamaları, uluslararası sistemin yapısı, ülkelerin uluslararası örgütlerle geliştirdikleri ilişkiler ve örgütlerin sorunlara yaklaşımı, coğrafi faktörler, üçüncü tarafların sorunlara yaklaşımı ve tarafların iç politika kaygıları şeklindeki başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Buradaki ilk iki faktörün, yani taraflar arasında çatışmalı geçmiş ve güvensizlik faktörlerinin, ilişki, sorun ve algılamaları en yoğun ve çok boyutlu biçimde etkileyen, iki ülke ilişkilerinin tüm tarihsel sürecine yaygın olan, diğer faktörlerle en fazla iç içe geçmiş olan genel ve ana faktörler olduğu söylenebilir. Sıralanan diğer faktörler ise ilişki ve sorunların sadece belli boyutlarını, zaman zaman etkileyen faktörlerdir. Ayrıca bu çalışmada değinilen faktörler ile bunlara ilişkin sınıflamanın, iki ülke ilişkilerini/sorunlarını etkileyen tüm faktörleri ele alıp değerlendiren tüketici mahiyette bir liste olmadığı ve dolayısıyla bir mutlaklık ve kesinlik iddiası taşımadığı da göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

Akın, R. (2002). Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri ve Türkçülük Hareketi (1908-1918). İstanbul, Der Yayınları.

Aksu, F. (2001). Türk-Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme, Ankara, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları.

Aksu, F. (2003). Türk-Yunan İlişkilerinde Güvenlik ve Güven Arttırma Çabaları. Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye. Cem Karadeli (Der.). Ankara, Ayraç Yayınları.

Aykoç, E. (2012). 2000'li Yıllarda Türkiye-Yunanistan İlişkileri. 21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi. Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacıoğlu, Özlem Terzi (Der.). İstanbul, Der Yayınları.

Ayman, S. G. (2000). Ege'de Müzakere ve Caydırıcılık. En Uzun Onyıl Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar 2. Baskı, Gencer Özcan-Şule Kut (Der.). İstanbul, Büke Yayınları.

Ayman, S. G. (2003). A Case of Brinkmanship: S-300 Missile Crisis. Turkish Review of Balkan Studies. 7.

Büyükçolak, K. M. (2002). Yunanistan'ın Stratejik Analizi Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Yunanistan'ın Savunma Politikaları, Güvenlik Stratejileri, Askeri Doktrini ve Silahlı Kuvvetleri. Türkiye'nin Komşuları Mustafa Türkeş-İlhan Uzgel (Der.). Ankara, İmge Yayınevi.

Clogg, R. (1997). Modern Yunanistan Tarihi Çev. Dilek Şendil. İstanbul, İletişim Yayınları.

Demirtaş-Coşkun, B. (2002). Küreselleşmenin İkili Sorunlara Yansıması: Türk-Yunan İlişkileri Örneği. Türkiye-Yunanistan Eski Sorunlar, Yeni Arayışlar. Birgül Demirtaş-Coşkun (Der.). Ankara, ASAM Yayınları

Sönmezoğlu, F. (2000). Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler, İstanbul, Der Yayınları.

Sönmezoğlu, F. (2014). Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi (6. Baskı). İstanbul, Der Yayınları.

Svoronos, N. (1988). Çağdaş Hellen Tarihine Bakış Çev. Panayot Abacı. İstanbul, Belge Yayınları.

Triandafyllidou, A., Paraskevopoulou, A. (2002). When is the Greek Nation? The Role of Enemies and Minorities. Geopolitics. Vol. 7, No. 2.

Uzgel, İ. (2000). Doksanlarda Türkiye İçin Bir İşbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar. En Uzun Onyıl Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar 2. Baskı. Gencer Özcan-Şule Kut (Der.). İstanbul, Büke Yayınları.

Edirne Mektuplarının Metin Madenciliği Analizi

Öğr. Gör. Dr. Gamze YILDIZ ERDURAN[1] **Öğr. Gör. Haluk Kayıcı[2]**

[1] Trakya Üniversitesi / İpsala MYO, gamzeerduran@trakya.edu.tr

[2]Trakya Üniversitesi / İpsala MYO, halukkayici@trakya.edu.tr

Özet: Avrupa, Balkan ve Türk tarihinde Edirne her zaman stratejik öneme sahip bir yerleşim bölgesi olmuştur. Balkan savaşları sonrası dönemin süreli yayınlarında Edirne'nin mevcut durum değerlendirmesi çeşitli gazeteci ve araştırmacı yazarlar tarafından mektuplarla ifade edilmiştir.

Araştımanın ilk aşamasında süreli yayınlardan toplanan Osmanlıca mektuplar Türkçe'ye çevrilmiştir. İkinci aşamada ise tarih ve bilgi teknolojileri disiplinleri biraraya getirilmiştir. Bilgi teknolojilerindeki yeni bir uygulama alanı olan ve temeli istatistiksel yöntemlerle dayanan metin madenciliği ile mektup metinleri analiz edilmiştir. Tarihin metinlerde gizlediği sırlar metin madenciliği ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda mektuplarda değinilen en önemli konular belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Balkan Savaşları, Edirne Mektupları, Metin Madenciliği, Muhteva(İçerik) Analizi

The Text Mining Analysis of Edirne Letters

Lecturer Dr. Gamze YILDIZ ERDURAN[1] **Lecturer Haluk Kayıcı[2]**

[1] Trakya University / İpsala MYO, gamzeerduran@trakya.edu.tr

[2]Trakya University / İpsala MYO, halukkayici@trakya.edu.tr

Abstract: In European, Balkan and Turkish history, Edirne has always been a residential area with strategic importance. In the period after the Balkan Wars, the current situation assessment of Edirne was expressed by various journalists and investigative writers through letters.

In the first phase of the research, letters in Ottoman collected from the periodicals were translated into Turkish. In the second stage, the disciplines of history and information technology were brought together. The texts of the letters were analyzed via text mining, which is a new field of application in information technology and based on fundamental statistical methods. The secrets that history hides in the texts were evaluated by text mining. As a result of the research, the most important issues addressed in the letters were identified.

Keywords: Edirne, Balkan Wars, Edirne Letters, Text Mining, Content Analysis

GİRİŞ

Osmanlı Devleti tarafından 1361 yılında fethedildikten sonra iki defa Ruslar tarafından 1828-1829 ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşları sonrası işgal edilen Edirne, Balkan Savaşları sırasında da Bulgarlar tarafından beş aydan fazla bir süre kuşatılmış, iaşe yokluğundan dolayı 26 Mart 1913'te şehir Bulgarların eline geçmiştir (Kayıcı, 2014: 4-5). Yaklaşık dört ay işgal altında kalan Osmanlının kadim şehri Edirne, 21 Temmuz 1913'te geri alınmıştır (Genel Kurmay Başkanlığı, 1999: 130).

Bu işgal İslam âlemi için umumî, Türkler için hususî bir yüz karalığı, şark milletleri için de hüsran olarak nitelendirilirken, Japonya gazetelerinden bir kısmı dahi Edirne'nin işgalini siyah çerçeveler içerinde bildirmişlerdir (Abdürreşit, 1913: 161). Edirne'nin yeniden alınışı ise büyük sevinç hissi uyandırmış, öyle ki Hindistan'da yayınlanan Hemderd gazetesinde "Osmanlı askerlerinin kolunu bükecek başka bir asker dünyada yoktur. Böyle asker daha masume-i mâderden doğmamış ve doğmayacaktır." cümleleri ile başlayan bir makale yayınlanmıştır (Tevfik, 1913: 7). Enver Bey kumandası altındaki Türk askerinin Edirne'ye girmesi Türkistan'da Gulca şehrinde duyulduğu anda da şehrin bütün dükkânları birdenbire kapanmış, ticaret ve iş durmuş, yerli Gulcalıların hepsi sokaklara dökülmüşlerdir (Türk Yurdu, 1913: 911).

Tablo 1. Balkan Savaşı Sonrasına Ait Edirne Mektupları

Başlık	Yazar	Yayın Adı	Cilt	Sayı	Tarih	Sayfa
Edirne Mektupları 1	H.	Sebilü'r-Reşad	10	256	07.08.1913	360-362
Edirne Mektupları 2	H.	Sebilü'r-Reşad	10	257	14.08.1913	376-379
Edirne Mektupları 3	H.	Sebilü'r-Reşad	10	259	28.08.1913	409-410
Edirne Mektupları 4	H.	Sebilü'r-Reşad	11	261	11.09.1913	11-12
Edirne Mektupları 5	H.	Sebilü'r-Reşad	11	262	18.09.1913	28-29
Edirne Mektubu	Ömer Fevzi	İctihad	-	76	23.08.1913	1686-1688
Hindistan Mektupları 1	S. M. Tevfik	Sebilü'r-Reşad	11	261	11.09.1913	7-9
Hindistan Mektupları 2	S. M. Tevfik	Sebilü'r-Reşad	11	262	18.09.1913	25-28
Hindistan Mektupları 3	S. M. Tevfik	Sebilü'r-Reşad	11	263	25.09.1913	45-47
10 Temmuz İyd-i Millî	-	Servet-i Fünun	45	1155	24.07.1913	257-258
Edirne Meselesi	-	Servet-i Fünun	45	1156	31.07.1913	283-284
Sultan Selim Câmii'nde	-	Halka Doğru	-	16	07.08.1913	124-125
Edirne Ne Olabilirdi	Abdürreşid	İslam Dünyası	1	13	28.08.1913	193-194
Edirne Heyetleri	-	Servet-i Fünun	45	1163	18.09.1913	441
Edirne'den	Kazım Nami	Halka Doğru	-	23	25.09.1913	180-182
Türkistan'da Edirne Bayramı	-	Türk Yurdu	3	50	16.10.1913	911-912
Edirne Uyanıyor	A. H.	Türk Sözü	-	5	21.05.1914	37-38

Edirne'nin geri alınışından sonra gerek Osmanlı coğrafyası içerisinde gerekse dünyanın başka bölgelerinde yukarıda verilen örneklere benzer bir şekilde yaşananlar ile işgalden sonra şehri ziyaret edenlerin gözlemleri, dönemin gazete ve dergileri vasıtasıyla kamuoyuna aktarılmıştır. "Sebilü'r-Reşad", "İctihad", "Servet-i Fünun", "İslam Dünyası", "Türk Yurdu", "Halka Doğru" ve "Türk Sözü" gibi süreli yayınlarda genel olarak "Edirne Mektupları" başlığı ile eski yazı [Osmanlı Türkçesi] biçiminde yayımlanan bu yazıların çevirisi yapılarak sadeleştirilmiştir. Tablo 1, tarihî bir dönemi ve Osmanlı'nın ikinci pây-i tahtı olan, Dârüs-saltana ve Der-i Saadet unvanlarına da sahip bir şehri anlatmasından dolayı önemli olan ve bu çalışmada kullanılan mektupları içermektedir.

1. MUHTEVA (İÇERİK) ANALİZİ VE METİN MADENCİLİĞİ ANALİZİ

Yaşanılan toplumu tanımak, çevreyi algılamak, sorunlara çözümler bulmak adına ortaya konulan sistematik çabalar araştırma olarak nitelendirilmektedir. Araştırmanın bilimsel olabilmesi ise ilgili alan yazının taranması, araştırma sorusunun ve veri kaynaklarının belirlenmesi, yöntemin seçilmesi, analiz yapılması, bulguların yorumlanması ve raporlanması gerekmektedir (Büyüköztürk vd., 2017). Araştırma

sorusu belirlendikten sonra analizi yapılacak verinin yapısı uygun yöntemi belirlemek açısından önemlidir. Veri yapısı sayısal ise kullanıbilecek oldukça fazla nicel yöntem mevcuttur. Ancak verinin sayısal olmaması durumunda uygulanacak yöntemler genellikle nitel yöntemlerdir ve sayısal olmayan verilerin analizi sayısal veriye göre daha zor olabilmektedir.

Metin verileri sayısal olmayan veri yapısına sahiptir. Metin verileri sayısal veriler gibi düzenli bir yapıya sahip olmadığı için çalışılması zor bir alandır. Öncelikle araştırmacının araştırma dilinin dilbilimsel özelliklerine hakim olması gereklidir. Ayrıca verileri düzenleme aşamasının araştırma bulgularını yönlendirebilmesi mümkün olduğundan araştırmacının bu aşamadaki titizliği önemlidir.

Metin verilerinin analizinde hem nitel hem de nicel yöntemler kullanılabilmektedir. Özellikle tarih araştırmalarında metinler analiz edilirken nitel bir araştıma yöntemi olan muhteva (içerik) analizi sıklıkla kullanılmıştır. Ancak son yıllarda metin analizleri nicel araştımalarında ilgi alanlarına girmeye başlamıştır. Özellikle metin verilerinin sayısının hızla artması, araştırmacıları metin madenciliği olarak adlandırılan büyük veriden bilgiye ulaşmayı sağlayan yeni bir alana yönlendirmektedir.

Muhteva analizi; metin veya metinler içerisinde araştırmacı tarafından önceden belirlenen kelimelerin veya kavramların varlığını, kullanım sıklığını ve kelimeler arasındaki ilişkileri incelemeyi sağlayan nitel araştırma yöntemidir. Muhteva analizinde; araştırma sorusu belirlendikten sonra belli sınırlarda kalmak kaydıyla metin içerisinde araştırılacak kelimeler tespit edilmektedir. Detaylı ve fazla bilgi istenmemektedir (Acun, 2005).

Muhteva analizinde araştırma dilinin ve dilbilgisi kurallarının çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Kavram veya kelimelerin öncesi ve sonrasındaki kelimelerle birlikte bir anlamı olup olmadığı belirlemek, metindeki tamlamaları ortaya koyabilmek açısından önemlidir. Örneğin; araştırmacı, tarihi belgelerde geçen "hilafet penahi" kalıbının tamlama olduğunu bilmiyorsa hilafet ve penahi kelimelerini farklı iki kelime olarak yorumlayabilmektetir. Dolayısıyla dil konusunda uzman olmayan araştırmacı sonuçlara hatalı yorum yapabilmektedir.

Metin madenciliği analizi, muhteva analizi gibi metin verilerindeki kelimelerin/kavramların varlığı, yokluğu, kullanım sıklığı ve ilişkilerini inceleyen bir araştırma yöntemidir. Ancak iki analizin birçok farklı özelliği mevcuttur. Örneğin muhteva analizi önce araştırma sorusuna göre kelimeleri belirlerken, metin madenciliği ilk olarak metinlerde geçen kelime ve kelime gruplarını ve metinde geçme sıklıklarını belirlemektedir.

Metin madenciliğinde amaç büyük veri yığınları içinde saklı olan bilgiyi ortaya çıkarmaktır. Muhteva analizinin aksine veri sayısının çok olması tercih edilmektedir. Çünkü, veri setindeki iterasyon sayısı performans değerlerini arttırmaktadır.

Metin madenciliğinde tamlamaları (kelime gruplarını) tanımlamak için araştırma diline hakim olmak şart değildir. Araştırma dilini iyi bilmek önemlidir ancak analiz birliktelik kuralı olarak adlandırılan teknik ile metinde geçen tamlamaları tespit edebilmektedir. Ayrıca metin madenciliğinin, hiçbir ön değerlendirme unsuruna gerek duymaması, istatistiksel ve matematiksel hesaplamalarla kelime ve kelime grupları belirlemesi, temel analitik kriterlere dayanan etkili sonuçlara ulaşma olasılığını yükseltmektedir.

Bilimsel araştırmalarda nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin herbiri çeşitli avantajlı ve dezavantajlı özelliklere sahiptir. Birinin diğerine daha üstün olduğunu söylemek doğru olmamaktadır. Araştırmanın amacı hangi yöntemin seçileceği ile ilişkilendirildiğinde en uygun seçimin yapılması anlamlı sonuçlara ulaşılmasını sağlamaktadır. Bu çalışmada; tarih alanında kullanılan muhteva analizine bir alternatif olarak metin madenciliği yöntemi kullanılarak bu alandaki çalışmalara yeni bir bakış açısı getirmek hedeflenmektedir. Ayrıca çalışma; tarih, istatistik, matematik ve bilgi teknolojileri alanlarını birleştiren bir disiplinlerarası araştırma niteliğindedir.

2. YÖNTEM

Araştıma iki önemli aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada süreli yayınlardan toplanan Osmanlıca mektuplar Türkçe'ye çevrilmiştir. İkinci aşamada ise metin madenciliği yöntemleri kullanılarak mektup metinlerinden oluşan veri setinin analizi yapılmıştır. Araştırmada Balkan Savaşları sonrası mektuplarında Edirne'yi yazan kişilerin ortak veya farklı özelliklerinden anlamlı çıkarımlar elde edilmesi amaçlanmıştır.

Mektup metinlerine metin madenciliğinin veri ön işleme süreci uygulanarak veri yapısı uygun forma dönüştürülmüş ve kelime/kelime gruplarının varlık, yokluk ve sıklıkları hesaplanmıştır. Ardından metin madenciliği yöntemlerinden kümeleme analizi kullanılarak mektup metinlerinin anlamlı gruplara ayrılıp ayrılmadığı incelenmiştir.

Mektup metinleri yapılandırılmamış belli bir düzene sahip olmayan verilerdir. Bu veriyi yapılandırılmış hale dönüştürmek için yapılması gerek ilk işlem veri ön işleme süreci olarak adlandırılmaktadır. Veri ön işleme sürecinde; kelime köklerine ayırma, aynı kökten gelen kelimeleri bulma, metin içerisindeki boşlukların arasında kalan kelimeleri ayrıştırma, isteğe bağlı olarak kelimelere harf sınırı belirleme, büyük harfleri küçük harfe dönüştürme gibi işlemler yapılarak veriler yapılandırılmış düzenli bir forma dönüştürülmektedir. Aynı kökten gelen kelimelerin belirlenmesi bu süreçteki önemli işlemlerden biridir. Çünkü çekim ekleriyle çoğalan kelimelerin aynı anlama geldiği belirlenerek kelime sayısı hesaplanmaktadır.

Veri ön işleme sürecinde, her kelime bir değişken olarak metinde ve dökümanda geçme sıklıklarıyla birlikte hesaplanarak belge-kelime tablosu oluşturulmuştur. Belge-kelime tablosuna göre en sık kullanılan kelimeler “osmanlı, müslüman, asker, devlet, hükümet, allah, Bulgar” dır.

Tablo 2. Belge-Kelime Tablosu Sık Geçen Kelimeler Örneği

Değişken	**Toplam Değer**	**Döküman Değeri**
Osmanlı	100	12
Müslüman	88	11
Asker	51	16
Devlet	45	7
Hükümet	61	11
Allah	39	11
Bulgar	36	15
Millet	36	14
İngiltere	35	3
İstanbul	31	12
Türk	24	3
Avrupa	23	6
Enver	22	6
Londra	20	5
Felaket	18	6
Şeref	12	8
Siyaset	9	5
Padişah	9	5
Reuter	8	1
Hristiyan	7	5
İstila	7	3
Osmanlı askeri	7	3
Mezalim	6	5

Kümeleme analizi veri setini benzer alt kümelere ayırma işlemidir. Kümeleme analizinde veri gruplarını ayırırken benzerlikler kullanılabileceği gibi benzememe de kullanılabilmektedir. Böylece heterojen veri setleri homojen veri gruplarına dönüştürülmektedir. Metin kümeleme için en yaygın hiyerarşik olmayan kümeleme algoritmalarından k-ortalamalar algoritması kullanılmıştır. K-ortalamalar algoritması kullanılarak k küme sayısı –rastgele- olarak çeşitli sayılarda denenmiş, en anlamı küme yapısı 3 küme ile oluşturulmuştur. Uzaklık hesaplama ölçütü olarak öklit uzaklık formülü, performans değeri olarak silhouette genişliği değeri kullanılmıştır. Oluşan kümeler ve performans değerleri Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 3. Kümeleme Analizi Sonuçları

Küme 1: 3 öğe	Silhouette genişliği: 0,010
Küme 2: 15 öğe	Silhouette genişliği: 0,003
Küme 3: 4 öğe	Silhouette genişliği: 0,011
Toplam: 22 öğe	Ortalama silhouette genişliği: 0,005

Kümeleme analiz sonucunda kümelerin döküman benzerliklerinin oluşmasını sağlayan kelime listesi oluşturulmuştur. Küme 1'de döküman benzerliğini en yüksek kelimeler "Türk, ticaret, Edirne istirdadı (geri almak), acı, allahu ekber, şehit, sarayiçi" dir. Dolayısıyla, Küme 1'in Edirne'de her alanda yaşanan acı olayları içeren mektupları temsil etmektedir. Küme 2'yi en iyi temsil eden kelimeler; "adalet yerini bulacaktır, ağlamak, ahali, yalancı reuters, avrupa devletleri, Balkan hükümetleri, beşeriyet (insanlık), Bulgar, devlet mezalim haksızlık, düşman, düşmanlık, tecavüz" tır. Küme 2 Balkan savaşları sırasında yaşanan zulümleri anlatan mektuplardan oluşmaktadır. Küme 3 için bu kelimeler "Edirne, Kırklareli, Osmanlı, askeriye, emniyet, fedakar, ordu" dur. Küme 3; Edirne ve Kırklareli'yi geri alma mücadelesini anlatan mektupları temsil etmektedir.
Küme sayısının anlamlı olması +1 ile -1 arasında değer alan silhouette genişlik değerine göre belirlenmektedir. Kümelerin kendi içlerindeki ve kendi aralarındaki ortalama uzaklık ile bu değer hesaplanır. Kümeleme analizi sonucunda, tüm veri setinin ortalama silhouette genişlik değeri 0,005 olarak bulunmuştur. Silhouette genişlik değerinin 0,5'den küçük olması, kabul edilebilir bir küme yapısı oluşturulmadığını ifade etmektedir. Araştırmada kullanılan mektupların Osmanlıca'dan çevirilmesi aşaması oldukça zor olduğundan veri sayısı 22 mektup olarak kullanılabilmiştir. Veri sayısı arttırıldığında daha anlamlı kümelerin oluşacağı söylenebilir.

3. SONUÇ

Balkan Savaşları sonrasında Bulgarlar tarafından işgal edilen Edirne'nin geri alınması (istirdad) o dönem Türk-Müslüman dünyasında oldukça etki yapmıştır. Tüm bunların yanısıra yaklaşık beş aylık kuşatma ve dört ay süren işgalde, şehir ve civarında yaşayan Türk ahali acılar çekmiş, şehitler vermiştir. Sarayiçi olarak adlandırılan bölge Türklerin mezbahası ve mezarı olarak adlandırılmıştır.
Balkan Savaşları sadece Müslüman-Türk ahalinin değil, insanlığında yok olmasına neden olmuştur. Balkan hükümetleri, yaşanan tecavüzlere, yapılan mezalimlere, haksızlıklara göz yummuş, sözde medeni Avrupa Devletleri ile birlikte dönemin önemli haber ajansları da bu düşmanlığı seyretmiş, hatta Osmanlı aleyhine propaganda yapmışlardır. Tüm bu düşmanlık karşısında sivil ahali sadece ağlamakla yetinmiş, adaletin yerini bulması ahali ile birlikte ne yazıkki yetkililer tarafından da temenni edilmiştir. Edirne ile birlikte Kırklareli'nin de geri alınması sonrası, bölgenin emniyeti için en azından savaş sırasında yapılan askerî hatalar da gözönüne alınarak Osmanlı ordusu fedakarlık göstermeye başlamıştır.

Çalışmaya konu olan dönemin süreli yayınlarında Osmanlı-Osmanlı Milleti, Müslüman kavramının Türk kavramından daha çok karşımıza çıkması, söz konusu yayınların ve yazarlarının Osmanlıcılık ve İslamcılık siyasetine yakın olduğunu göstermektedir. Ayrıca Türk unsurunun zihni dünyasında Osmalı, Müslüman ve Türk kelimeleri büyük ölçüde eş anlamda kullanılmaktadır. Yine Türk kavramını kullanan süreli yayınlar da daha çok Türkçülük çizgisinde bulunmaktadır. Asker kelimesinin de çok kullanılması savaşın doğal halinden olmalıdır. Siyasi ve dini terimler de mektuplar içerisinde en çok kullanılan kelime grupları arasında yer almaktadır. Yer isimleri ile millet isimleri ise bizlere savaşın etki alanını göstermektedir. Elbette savaşta yer almayan İngiltere'nin etkisini de belirtmeliyiz. Sık geçen kelimeler içerisinde Edirne'ne geri alınırken ilk defa şehre giren Enver Paşa'nın Padişah kelimesinden daha üstlerde yer bulması da dikkat çekicidir. Bu mektupların neredeyse hepsinin ortak ifadesi ise yaşanan istila sonucunda ciddi bir mezalim yaşandığıdır.

KAYNAKÇA

Acun, F. (2005), "Muhteva analizi method ve cumhuriyet tarihi araştırmalarında kullanımı", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 22, 1, 27-50.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel F. (2017), Bilimsel Araştıma Yöntemleri, Pegem Akademi, 23. Baskı, Ankara.

Kayıcı, H. (2014), Edirne'de Altı Ay, Ceren Yayınları, Edirne.

Genelkurmay Başkanlığı, (1999), "Balkan Harbi Kronolojisi", Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Abdürreşid, "Edirne Bizimdir", İslam Dünyası, 1, 11, 30 Temmuz 1913, 161.

Tevfik, S.M., "Hindistan Mektubları", Sebilü'r-Reşad, 11, 261, 11 Eylül 1913, 7.

Türk Yurdu, "Türkistan'da Edirne Bayramı", Türk Yurdu, 3, 50, 16 Ekim 1913, 911.

Among Turkey-Greece Agricultural Trade Analysis

Prof. Dr. Halil Fidan[1] **MSc. Tuğçe Kızltuğ[2]**

[1]Ankara University, Agricultural Faculty, Departmant of Agricultural Economics,
halil.fidan@agri.ankara.edu.tr

[2]Mustafa Kemal University, Agricultural Faculty, Departmant of Agricultural Economics,
tkiziltug@mku.edu.tr

Abstract: The aim of this study was to analyze the agricultural trade between Greece and Turkey, it is to evaluate briefly. Greece and Turkey from trade to develop social, demographic, economic and agricultural production will be assessed taking into account the performance characteristics based on the basic variables. The main theme, Greece and Turkey reveals the dimensions of agricultural trade. The main product groups with significant exports to Greece from Turkey; iron and steel, electrical machinery and equipment, machine parts, motor vehicles, paper and cardboard, clothing, cotton , fabric, hardware, vegetables, fruits, fish, leather, glass and ceramics. Turkey have thousandths 8 share in total imports to Greece. Yet overall, the main items of imports to Turkey from Greece; mineral fuels and oils, cotton, petroleum products and plastics. This agricultural aspect of economic relations between Greece and Turkey in the study will be analyzed in terms of marketing strategies and between these countries on agricultural trade to effective internal and external environmental factors and giving place to the effects thereof, SWOT analysis will be done.

Key Words: Agricultural Trade Analysis, SWOT, Greece, Turkey.

Özet: Bu çalışmanın amacı, Yunanistan ile Türkiye tarımsal ticaretini analiz ederek, kısaca değerlendirmektir. Yunanistan Türkiye arasından ticarete etkili olan sosyal, demografik, ekonomik ve tarımsal üretim performansı özellikleri dikkate alan temel değişkenlerden yola çıkarak değerlendirilecektir. Ana tema, Türkiye Yunanistan tarım ticaretinin boyutlarını ortaya koymaktır. Türkiye'nin Yunanistan'a ihracatında önem arz eden başlıca ürün grupları; demir-çelik, elektrikli makine ve cihazlar, makine parçaları, motorlu kara taşıtları, kâğıt ve karton, giyim eşyası, pamuk ipliği, kumaş, madeni eşya, sebze-meyve, balık, deri, cam ve seramiktir. Yunanistan, Türkiye'nin toplam ithalatı içinde %0.8 pay almaktadır. Yine genel olarak, Türkiye'nin Yunanistan'dan ithalatında başlıca ürünler; mineral yakıt ve yağlar, pamuk, petrol ürünleri ve plastik maddelerdir. Bu çalışmada Yunanistan ile Türkiye arasındaki tarımsal yönden ekonomik ilişkiler, pazarlama stratejileri yönünden incelenecek ve bu ülkeler arasında tarımsal ticarete etkili iç ve dış çevre faktörlerine ve bunların etkilerine yer verilerek, SWOT analizi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal Ticaret Analizi, SWOT,Yunanistan, Türkiye.

Introduction

The importance of agricultural products in globalizing world markets is increasing day by day. There are differences according to agricultural products in terms of entry to international markets within the scope of each country's own production and competence. Strategies and strategies of governments in international markets are also important in this respect. Agricultural production should be taken into account in this study's geographical proximity to Turkey in terms of trade, commercial cases have been investigated for Greece and already, we were in close commercial relations.

The agricultural sector includes product production, which is the basic nutritional requirement of mankind. In this respect, the importance of agriculture is great and constitutes an indispensable field of economic activity in terms of trade. Globally, Turkey, is a major producer of agricultural products, agricultural products is important in many groups and levels that can compete in world markets. For example; It is the world leader in the production of lemon, grapefruit, hazelnut, cherry, fig, apricot, quince from citrus production; cherry, cherry, melon, watermelon, cucumber; pistachio, pepper, apple third on the world; walnuts, olives, tomatoes, fresh beans, spinach production on the world and fourth and fifth. When approached in this context, agricultural products in agribusiness examined by considering the variables that might affect the trade of the country is prepared based on the Greece-Turkey-based data. In addition, the study also includes evaluations of the export potential of the agricultural products within the country.

Due to changes in external environmental factors such as global warming and changing climatic conditions, it faces potential risks to agricultural production and food safety. Factors such as population growth in the world, rising per capita and changing consumer preferences increase the need for food day by day. On the other hand, factors such as the destruction of agricultural land, the decrease of water resources and the decrease in the rate of yield increase of products due to reasons such as biofuel production, urbanization, erosion and improper agricultural applications are the limiting factors of agricultural production which will meet the increasing food demand. It stands out. Changes in food prices due to these factors and competition have increased the tendency of agricultural product trade among countries.

1. GENERAL INFORMATION ABOUT THE GREECE

Ancient Greece BC 2nd century, it entered the dominion of the Roman Empire and rose up. It was ruled by Eastern Rome (Constantinople) and the Ottoman State (Konstantinopolis) until 1821 with the division of the Roman Empire in the 4th century. The contemporary modern Greece was founded in 1821 under the name of "Kingdom of Greece" in a small region consisting of the Mora peninsula and Athens, which was taken as a protection area of the empires by the Ottoman Empire against England, France and Russia. Greece, which gained independence from the Ottoman Empire on March 25, 1821, was known for its independence in 1830 (Anonymous, 2018).

Greece is officially called the Hellenic Republic Parliamentarian Republic. The President is elected by the parliament every 5 years. The prime minister is the president of the government. The prime minister, ministers, deputy prime ministers, ministerial board of ministers of the state, the organ of the decision making mechanism of the Greek Government. Legislative power is exercised by the parliament and the president; executive power by the President and the government; judicial power is exercised by independent courts on behalf of the people.

The Greek national flag consists of 4 white and 5 blue horizontal lines and a white cross on the upper left corner. Blue and white are the national colors of Greece and blue, sky and sea; white symbolizes the purity of the Greek independence struggle. The cross represents the Christian religion (Anonymous, 2018 / a)

Built on the Balkan Peninsula, Greece 35 ° - 41 ° North / 19 - 22 ° West 'takes place between coordinate Western and East, Turkey to the north of Bulgaria and the Republic of Macedonia, the northwest is bordered by Albania to the west Ionian Sea, south of the Mediterranean Sea, east of the Aegean, It is surrounded by the sea. Greece has about 3000 islands and lakes. There are 227 settlements in these islands and only 78, people live in more than 100 people. Greece has a land border of 1935 kilometers in length; With Turkey, 203 km (203 land border, along with the sea, up to 931 km maritime border Rhodes from Thrace), Albania 282 km, Bulgaria 494 km, 228 km with the Republic of Macedonia. The maritime boundaries are 15,021 kilometers along with the islands. The two states with coastal waters in the Aegean Sea, Turkey and Greece is 6 miles. This territorial waters are caused problems between Turkey and Greece.

The dominant climate in Greece is largely the Mediterranean climate, with temperatures ranging from 26 ° C to 28 ° C. The winters are not very hard, but the high cuts win snow during the winter. The surface formations are rather rugged land consisting of mountains which are not too high. The highest point of Greece is Olympus Mountain, which is considered to be the home of the gods in the ancient Greek Mythology (2,917 m). This is followed by Mount Parnassos with 2,457 meters. Greece is also located on the 1st degree earthquake zone. The lower parts are poor in terms of vegetation and single season crops are grown. The characteristic vegetation of the Mediterranean climate dominates the central and southern parts of the country. Forests are located in mountainous regions. Forests or cores cover about 50% of the country (Anonymous, 2018 / b).

Greece is not a very rich country in terms of both overland and underground natural resources. Greece is located in the top in the world in production of perlite (pearl stone), bentonite, puzolan and pumice stone, and also has bauxite reserves. Mineral deposits are rich in aluminum; but this metal is very high compared to other countries with the cost of extraction and therefore the energy requirement of the

country is increasing. Greece's energy production resources are limited. 60.5% of the energy needs are met by petroleum, 7.1% is by natural gas and all of this amount is imported (Anonymous, 2018 / c).

2. TURKEY -GREECE SOME DEMOGRAPHIC AND SOCIAL INDICATORS

Demography is the study of human population in terms of size, density, settlement, age, gender, race, occupation and other statistical data. It is important to keep track of these changes. Developed economies often consume their own agricultural and industrial products. These countries create rich markets for many different products.

Social and cultural environment factors; social and cultural values of society; traditions and beliefs, subcultures, arts and aesthetics, and generally affects trade associations.

These factors have direct and indirect effects on product preferences and purchasing behavior. Consumption patterns of consumers are shaped by social and cultural values. For example; vow creates significant opportunities for ordinary sheep sellers. Muslims do not eat pork.

Both the changes in the behavior and social characteristics of business people, and the changes in the behavior of consumers and society as a whole, also cause commercial enterprises to be set up to meet their needs.

Population are the first macro external environment factor that can be taken into consideration in foreign trade relations, in particular in terms of consumption of agricultural products, Because the element that makes up the market is the people, the population of the country. The amount of world and country population; the number and rate of increase at the city, region and country level; (small or large family structure, marriages, divorces) and regional characteristics, working status (demographic) are among the demographic environmental factors. All of these factors and their changing tendencies are closely related to the demands of products and services and are influential on investment and business decisions of primarily consumer products producing enterprises.

Population amount is the most important demographic variable. The increasing tendency in the world population is a source of concern for two reasons. The first is the limited availability of resources (fuel, food, etc.) to support the world population and the concern that one day it may end. Second, population growth is higher in underdeveloped countries. While mortality rates in developing countries are reduced by modern medicines, birth rates generally remain constant. In underdeveloped countries, it is almost impossible for families to provide their children with the most natural needs from one side, while maintaining a high standard of living from the other side (http://www.ayu.edu.tr).

Population age distribution is also an important demographic environmental factor. While in some countries the young population weight (Turkey, and Mexico), some countries (such as Japan, European countries) has an elderly population. Important products for countries with young population; milk, baby cloth, school and sports clothes and tools, toys, youth magazines, entertainment places, cosmetic products and so on. The leading products for countries with aged population are peace houses, holiday villagers, security vehicles, food (diet) products, medicines, health services etc. will be.

Population education status; can be grouped at various levels ranging from literacy to university graduation. In one country, the educational status of people closely influences certain product and service demands. For example; the height of the number of educated people, quality books, magazines, newspapers and travel claims. The increase in the level of education in a country increases, first and foremost, demand for teaching institutions, teaching materials and materials. As the level of education increases, the behaviors, beliefs, and evaluations of individuals change. People with lower levels of learner involvement are more likely to be affected by advertisements. Educated market units are more inclined to research and discuss (Fidan, 2017).

The family structure in any society is another demographic environmental factor that influences trade decisions between countries. Traditional family structure consists of mother, father and children. However, apart from this structure, large families, including grand parents, children without children, late marriages, divorced, and living alone and so on, as well as different family structures.

When examined between Turkey's population - Greece's population in terms of demographic and social indicators, Greece 11.183.716, while it was understood that Turkey's 78.967 million. In the Greece, this population was 5.678.003 female and 5.505.712 male, while in Turkey, in Turkey was 39, 38 million women, 39, 58 million male. While the death rate of 10,9 per thousand in Greece, it was 5, 6 per thousand in Turkey, looking at death of the rate, in Greece was 7,9 per thousand, in Turkey was 15.4 per thousand. Considering the population growth rate in Greece was -0, 06 per thousand, in Turkey was 10.4 per thousand. The average life expectancy of 80,7 years in Greece, 64.2 d in Turkey. As a distribution of beliefs of population, 98 percent of the population in Greece was Greek Orthodox, 1,3 percent was Muslim religions. % 99.8 of the population in Turkey was Muslim composed of other religions. Square meters of area weight as a country, in Greece was 131.957, in Turkey was 783 562. Population density as person for square kilometers, Greece had 84,8, Turkey had 104. Greece's rural population ratio was 20,8 percent, Turkey's 7.7. Total number of schools as college education, in Greece was 22, in Turkey was 196. The number of people as students in Higher Education, Greece had 329.000, and Turkey had 5,472,521. Total number of the hospital, in Greece was 283, in Turkey was 876. Considering the number of person per doctor, Greece had 160 person, Turkey had 557 person. Road length in kilometers, Greece had 116.960, Turkey had 242 590. Motorway length in kilometers, Greece had 1.091, Turkey had 2.542. Railway length in kilometers, it was 2.548 in Greece, was 12,532 in Turkey. As kWh annual electricity consumption per capita in Greece was 5.063, in Turkey was 3.373 (Table 1).

Table 1. Some Demographic and Social Indicators of the Turkey-Greece (2016)

Indicators	Greece	Turkey
Population	11.183.716	78.967.000
Female (person)	5.678.003	39.384.000
Male (person)	5.505.712	39.583.000
Death Rate (0%)	10,9	5,6
Birth rate (0%)	7,9	15,4
Population increase / decrease rate (0%)	-0.06	10,4
Average life periods (years)	80.7	64,2
Distribution of beliefs by population (%)	Greek Orthodox 98%, Muslim 1.3%, Other 0%.7	% 99.8 Mus, 0,2 others
Area (km2)		
Population Density (N / Km2)	131.957	783.562
Rural Population Ratio (%)	84,8	104
Number of Higher Education Schools (Numbers)	20,8	7,7
Number of Students in Higher Education (person)	22	196
Number of Hospitals (Number)	329.000	5.472.521
Number of Persons per Doctor	283	876
Highway Length (km)	160	557
Motorway Length (km)	116.960	242.590
Railway Length (km)	1.091	2.542
Annual Electricity Consumption per Person (KWH / Person)	2.548	12.532
Gini Coefficient (2015)	5.063	3.373
	0,339	0,398

https://www.un.org/development/desa/en/ https://www.statista.com/

https://www.cia.gov/redirects/ciaredirect.html http://www.oecd.org/

http://www.worldbank.org/

3. ECONOMIC SOME INDICATORS IN TURKEY AND GREECE

The agricultural products markets in the country have a great impact on the population as well as on the purchasing power. The power of purchasing an economy; national income, per capita national income, prices, savings, debts and current loans (borrowing status). The level of employment in the country, economic policies of governments, foreign trade and balance of payments, etc. factors are among the other economic factors affecting the inter-country trade environment.

The increase in national income and employment in a market means that inflation is falling in that market, consumers demand different products and services, and opportunities to enter into new investors' business areas.

National income, distribution of national income according to sectors, knowing income per person; in predicting forward demand, in determining the purchasing opportunities of consumers in various sectors in the monetary direction, and in planning and implementing commercial activities accordingly. Revenue growth can cause significant changes in the relative demands of consumers against products and services in different categories.

How much a consumer can spend depends not only on his income, but also on how much he can borrow and how much physical and monetary assets he or she has. Savings, debts and current loans affect consumer spending.

Borrowing opportunities of the consumers are also an important economic environment factor affecting demand. A consumer who does not have the means of borrowing gains income first, then purchases the goods or services he needs. If the consumer has the possibility of borrowing, he will waste his future income and demand more products and services.

Consumers' tendency to spend their income is also an important economic environmental factor. Increases in consumer incomes have increased average living standards and can significantly change spending.

Inflation affects the consumer's income and purchasing power. In short, inflation, which is expressed as inflation, increases the costs of products due to the price increases in production inputs, reduces the purchasing power of the consumer, creates instability in the market and disrupts income distribution.

The financial, environmental and tax policies that governments impose are the economic environment factors that influence the decisions on promoting the import and export regime and investments. For example; if the government increases spending or reduces taxes, more money is found in the economy and demand increases. If taxes are increased or public spending is reduced, consumers will have less money and therefore demand will decrease.

The situation of the foreign trade in the country and its influence in the country, the open or overpayment of the payables, the customs walls, export or import promotion policies are the determining factors of the business decisions. The state of economic environmental factors and the trends related to these factors may be opportunities and threats for commercial transactions.

Table 2.Turkey-Greece Economic Some Indicators (2016)

Indicators	Greece	Turkey
GDP (Million €)	174.199	770 987
Real GDP Growth Rate	0,01	3,2
Annual Increase in Consumer Price Index (%)	0,29	8,5
Per Capita GDP (Nominal €)	15.576	9 793
Workforce (Thousand Persons)	4.804	30 914
Unemployment rate (%)	23,6	11,8
GPAV by Sectors (%)		
Agriculture	4,02	7,4
Industry	15,77	22,6

Service	80,21	70
Foreign Direct Investment (Million €)	2.462	3.661
Foreign Trade (Million €)	61.270	284 289
Export	25.054	118 774
Imports	36.216	165 515
Balance	-11.162	-46 741
Share in World Exports (%)	0,17	0,89
Share in World Import (%)	0,3	1,1
Trade with Turkey (Million €)	2.739	2.739
Export	1.347	1.392
Imports	1.392	1.347
Balance	-45	45
Share in Country Total (%)	4,5	1
Export	5,4	1,2
Imports	3,8	0,8
Current Account Balance (Million €)	-1.115	-27 171
Debt Stocks (Million €)		
Gross External Debt Stock	431.737	336 667
Medium and Long Term	143.912	255 000
Short term	287.825	81 667
Money in Circulation by Year (€ millions)	7.180	36 596
Selected Rates (%)		
Export / Import	58	71,8
Export / GDP (FOB)	14	15,4
Import / GDP (CIF)	25	21,5
Current Account Balance / GDP	0,64	-3,5
Gross External Debt / GDP	247	43,7

http://www.worldbank.org/

https://www.statista.com/

http://www.oecd.org/

Examining some economic variables between Greece and Turkey, some conclusions about the trade relations of these variables can be removed. One of the important indicators in terms of commercial relations is the national income. When the Gross Domestic Product of the countries examined in terms of national income, the proceeds of Greece's Gross Domestic million euros was 174.199, Turkey's Gross Domestic receipts was 770 987 . Real Gross Domestic Product growth rate, in Greece was 0,01 percent, in Turkey was 3.2 percent. Percent in annual increase in the consumer price index in Greece was 0,29, in Turkey was 8,5. Gross Domestic Product per capita value, in Greece was 15.576 Euro and in Turkey was 9,793 Euro. In labor market and labor status in terms of thousands of people, in Greece was 4.804, in Turkey was 30.914. Analyzing unemployment rates are, in Greece was 23,6 percent, Turkey had 11.8 percent that is seen on unemployment. Gross value added of agriculture in Greece was 4,02 percent, in Turkey was 7.40. Referring to the foreign direct investment million euros, in Greece was 2.462, in Turkey it was 3,661. Greece's foreign trade volume in million € was 61.270, in Turkey it was 284 289. Export was 25.054 million € in Greece, it was 118 774 million € in Turkey. Imports was 36.216 million € in Greece, it was 165 515 million € in Turkey. If the balance is analyzed, it was -11.162 million euros in Greece, was -46 741 million euros in Turkey have deficit. Shares in world trade is analyzed in terms of foreign trade, in world exports, Greece’s share was 0,17 percent, Turkey’s was 0,89 percent; in world imports, The shares was 0,3 per cent in Greece, 1.1 percent in Turkey. Trade between Turkey and Greece, in million euros, Trade between Turkey and Greece was 2.739. In million €, Greece's exports to Turkey was 1.347, Turkey's exports to Greece was 1.392. Turkey’s imports from Greece was 1.392 million €, Greece’s, imports from Turkey 1.347 million euros. Referring Balance, Greece had deficit -45 million euros, Turkey serves excess 45 million €. Examining countries, the share of exports and imports in total, percent share

in trade volume with foreign trade volume, Trade between Turkey and Greece was 2.739, the share of exports in total exports of Turkey was 1 percent, and share in imports was 1,2 percent. In Turkey, this share, the percentage share in total trade volume with Greece made foreign trade volume was 4,5, exports was 5,4, and imports was 3,8 percent. Current account balance as million €, in Greece was -1.115, in Turkey was - 27,171. Gross external debt stock as million Euros, in Greece was 431.737, it was 336 667 in Turkey; medium and long term, Greece had 143.912, it was 255,000 in Turkey, the short-term; it was 287.825 in Greece, in Turkey was 81 667. The volume of circulation in the year-end in million €; In Greece was 7.180, it was 36 596 in Turkey. Export import ratio in Greece was % 58, in Turkey was % 71.8. Export Gross Domestic Product is at FOB level; it was % 14 in Greece, in Turkey was % 15.4. Import Gross Domestic Product rate is at CIF level; it was % 25 in Greece, % 21.5 in Turkey. Current account balance Gross Domestic Product ratio; % -0,64 in Greece, in Turkey is -3.5. Gross foreign debt Gross Domestic Product rate; it was % 247 in Greece, % 43.7 in Turkey. These values can be stated that some indicators be important for Turkey, some indicator for Greece. For example, Turkey superior in terms of national income per person is said to be superior, in terms of Greece's foreign trade balance (Table 2).

4. TURKEY- GREECE SOME AGRICULTURAL INDICATORS

The structure of agricultural production means the structure of an agricultural trade; vegetation sowing areas, water resources, marketing success, climate characteristics and so on. In recent years, the use of careless agricultural resources and commercial advantages and problematic food production and consumption have become a major concern for the whole world. The agricultural production structure directly or indirectly influences the commercial decisions of an agricultural product.

Trade decisions between countries, agricultural legislation and agricultural policies are under considerable influence on developments. These factors, which have a dynamic structure, affect the agricultural production enterprises and persons and limit their activities; laws, statutes, regulations, public bodies, local authorities and various pressure groups.

Table 3.Turkey- Greece Some Agricultural Indicators (2015)

Indicators	Greece	Turkey
GDP (Million €)	174.199	770 987
Real GDP Growth Rate	0,01	3,2
Annual Increase in Consumer Price Index (%)	0,29	8,5
Per Capita GDP (Nominal €)	15.576	9 793
Workforce (Thousand Persons)	4.804	30 914
Unemployment rate (%)	23,6	11,8
GPAV by Sectors (%)		
Agriculture	4,02	7,4
Industry	15,77	22,6
Service	80,21	70
Foreign Direct Investment (Million €)	2.462	3.661
Foreign Trade (Million €)	61.270	284 289
Export	25.054	118 774
Imports	36.216	165 515
Balance	-11.162	-46 741
Share in World Exports (%)	0,17	0,89
Share in World Import (%)	0,3	1,1
Trade with Turkey (Million €)	2.739	2.739
Export	1.347	1.392
Imports	1.392	1.347
Balance	-45	45
Share in Country Total (%)	4,5	1
Export	5,4	1,2

Imports	3,8	0,8
Current Account Balance (Million €)	-1.115	-27 171
Debt Stocks (Million €)		
Gross External Debt Stock	431.737	336 667
Medium and Long Term	143.912	255 000
Short term	287.825	81 667
Money in Circulation by Year (€ millions)	7.180	36 596
Selected Rates (%)		
Export / Import	58	71,8
Export / GDP (FOB)	14	15,4
Import / GDP (CIF)	25	21,5
Current Account Balance / GDP	0,64	-3,5
Gross External Debt / GDP	247	43,7

https://ec.europa.eu/

http://www.fao.org/faostat

Agricultural infrastructure is an important factor in agricultural foreign trade. Some agricultural indicators between Turkey and Greece reached the following conclusions are examined. The land area is 1000 hectares; Greece 13.196, 76.963 in Turkey. 1000 hectares of agricultural land; Greece 7.783, and 38 546 in Turkey. Total organic farming area is 1000 hectares; 407 In Greece, 842 in Turkey. The area of arable land and permanent plants, which make up a large part of arable land, 1000 hectares; Greece 3.333, and 23 929 in Turkey. The temporary plants area is 1000 hectares; 20.645in Turkey. Temporary meadows and grassland area of 1000 hectares; 4.450 in Turkey is 16,531. The fallow fields separated by 1000 thousand hectares in Turkey is 4.114. The area of permanent plants is 1000 hectares; Greece 1.109, and 3284 in Turkey. Thousand hectares of forest area in Greece is 4.054 thousand hectares in Turkey is 11.715. Gross agricultural production value in million dollars; In Greece is 7.664, in Turkey is 58.779. A total of 272.011 tons of nitrogen use in Greece, is 1,486,215 tons in Turkey. 90.168 tons of total phosphorus use in Greece, in Turkey is 584 353 tones. Total 46.614 tons of potash use in Greece, in Turkey is 131 599 tones. Agricultural import value 6.883.530 thousand dollars in Greece, is 5,846,517 in Turkey. The value of agricultural exports in thousand dollars; Greece 5904.763, 8538776 and in Turkey. Agricultural foreign trade balance in thousand dollars; Greece -928.767, is 2,692,259 in Turkey. That give a deficit in terms of total foreign trade balance in Greece's agricultural trade balance, the process is reversed in this case Turkey. So, that gives excessive deficit in Turkey's total exports in the agricultural trade balance. The rural population is 1000 people; Greece 667, 20.233 in Turkey. Tractor units in Greece 259.613, is 1,052,975 in Turkey. Direct foreign investment in agriculture dollars 119.69 million in Greece, in Turkey is 11 987 (Table 3).

5. TURKEY'S AGRICULTURAL TRADE WITH GREECE

From time to time trade and economic relations between Turkey and Greece; the problems stemming economy politics in Greece cannot be achieved because of the political crisis and the desired potential. The main products we export to Greece are; iron and steel, electrical machinery and equipment, machine parts, motor vehicles, paper and cardboard, clothing, cotton yarn, fabric, hardware, vegetables, fruits, fish, leather, glass and ceramics. The main products we import from Greece are; mineral fuels and oils, cotton, petroleum products and plastics.

The Greek investments in Turkey are predominantly realized in the banking sector. According to Treasury records indicate origin Greece 390 companies operating in Turkey. Greek investors in Turkey, usually outside the financial sector information technology (IT) is to be interested in the field; agriculture applications, packaging, plastics, pharmaceuticals, cosmetics, fisheries, tourism and construction.

In general, Turkish-Greek relations in trade, energy, transport and tourism areas have improved significantly in recent years. Turkey's trade volume has risen, two Greek banks have entered the Turkish banking market (Anonim, 2018/d).

Between the two countries, beyond the sharing of the same geography, the existing border neighborhood; Greece's second door opening to Europe to be characteristic of Turkey; Turkey's no competitiveness in international markets with a significant portion of the overall imports of the products in Greece; Greece, an EU member, Turkey to be organized within the Customs Union and the candidate countries this relationship; the possibility of undertaking joint projects in third countries, especially in South East Europe, where they live together, can be seen as additional advantages for the development of trade and economic relations (Anonim,2018/e).

For agricultural products Greece-Turkey needs to act to clarify the scope of the code group in terms of studying the foreign trade of agricultural products. These codes are also referred to as the Chapter group. In particular, it may be difficult to distinguish in some cases the stage in which agricultural products are industrial products based on agriculture. Here, the agricultural product groups within the scope of comtrade data are created by considering the harmonize 2012 system of digits 0. According to this system, agricultural products are divided into 01-24 product groups. The codes and coverage of these product groups are as follows:

01. Animals; live

02. Meat and offal

03. Fish and crustaceans, molluscs and other aquatic invertebrates

04. Dairy products; bird eggs; natural honey; edible products of animal origin (not elsewhere specified or not included)

05. Products of animal origin; not specified or included elsewhere

06. Trees and other plants live; bulbs, roots and the like; cut flowers and ornamental leaves

07. Vegetables and some roots and eggplants; edible

08. Fruit and nut, edible; peeled fruit or melon peel

09. Coffee, tea, spices

10. Grain

11. The products of the mill industry; malt, starches, wheat gluten

12. Oil seeds and fatty fruits; various cereals, seeds and fruits, industrial or medical plants; straw and bait

13. Gums, resins and other vegetable saps and extracts

14. Vegetable, knitted materials; vegetable products not mentioned or included elsewhere

15. Animal or vegetable fats and oils and their products; prepared animal fats; animal or vegetable candles

16. Meat, fish or shellfish, mollusk or other aquatic invertebrates; their preparations

17. Sugar and confectionery

18. Cocoa and cocoa preparations

19. Cereals, flour, starch or milk preparations; confectionery products

20. Preparations of vegetables, fruit, peanuts or other parts of plants

21. Various edible preparations

22. Beverages, alcoholic beverages and vinegar

23. Food industry, waste and wastes; ready animal food

24. Tobacco and manufactured tobacco substitutes

Turkey-Greece trade potential of agricultural and food products are shown in table 4. As can be seen from the table, while, in 2016, foreign agricultural trade from Greece to Turkey $ 79.607 thousand, foreign agricultural trade from Greece to Turkey $ 87.656 thousand. The trade best share from Greece to Turkey; was 10 product groups 39,62 %, 08 product groups 13, 86 %, 20 product groups 11,7 % and 24 product groups 10,61 %. The trade best share from Turkey Greece; was 04 product groups 11,21 %, 23 product groups 6,47 %, 24 product groups 5,01 % and 19 product groups 4,53 %. Others share can be show on the table 4.

Table 4. Foreign Trade- From Greece to Turkey (2016)

Trade flow	Products	Value (1000 $)	The product group in the trade flows (%).	Trade Flows, rate (%)	The product group within the total of Trade flows, rate (%)	Total Trade Value (1000 $)
Export	01	0		0	0,24	15.292
Export	02	275		0,35	1,05	66.623
Export	03	990		1,24	11,36	721.637
Export	04	82		0,1	9,92	630.045
Export	05	735		0,92	0,15	9.691
Export	06	129		0,16	0,17	10.868
Export	07	1.287		1,62	2,81	178.359
Export	08	11.031		13,86	15,41	978.994
Export	09	58		0,07	0,48	30.182
Export	10	31.538		39,62	3,49	221.848
Export	11	103		0,13	0,39	24.652
Export	12	522		0,66	1,52	96.370
Export	13	939		1,18	0,21	13.280
Export	14	0		0	0,01	491
Export	15	1.544		1,94	12,17	772.668
Export	16	238		0,3	0,53	33.850
Export	17	410		0,52	1,27	80.810
Export	18	470		0,59	0,6	38.096
Export	19	2.723		3,42	3,73	236.887
Export	20	9.313		11,7	16,36	1.038.881
Export	21	5.442		6,84	4,23	268.473
Export	22	357		0,45	3,77	239.633
Export	23	2.972		3,73	0,99	62.993
Export	24	8.449		10,61	9,14	580.298
Import	01	0	0,67	0		48.038
Import	02	0	16,04	0		1.145.435
Import	03	17.738	5,85	20,24		418.041
Import	04	0	11,21	0		800.082
Import	05	30	0,35	0,03		25.328
Import	06	762	0,68	0,87		48.547
Import	07	8.572	3,02	9,78		215.552
Import	08	19.141	4,93	21,84		352.027
Import	09	2.049	4,38	2,34		313.004
Import	10	500	5,6	0,57		399.965
Import	11	40	0,89	0,05		63.845
Import	12	1.534	3,71	1,75		264.816
Import	13	55	0,2	0,06		14.581
Import	14	9	0,18	0,01		13.110
Import	15	424	4,07	0,48		290.602

Import	16	71	1,96	0,08	139.963
Import	17	1.426	3,43	1,63	244.638
Import	18	2.913	2,7	3,32	192.790
Import	19	1.477	4,53	1,68	323.790
Import	20	21.707	3,64	24,76	260.119
Import	21	5.866	5,81	6,69	414.625
Import	22	1.185	4,65	1,35	331.706
Import	23	906	6,47	1,03	461.912
Import	24	1.251	5,01	1,43	357.815

https://comtrade.un.org/

6. SWOT ANALYSIS OF THE AGRICULTURAL TRADE BETWEEN TURKEY AND GREECE

Affecting Factors to trade positively:

* Greek market import capacity, Turkey geographical proximity and everything important to wince product quality and exported by non-consumptive structure with a bias towards standard products is very important and for the future comes at the beginning of the market promising. Greece is a country that receives 80% of the total demand with imports, especially in industrial products with very limited and few production possibilities.

* In recent years, businessmen from both countries have made great strides in mutual investment and cooperation.

* By 2016, foreign direct investment inflows into Greece from Turkey has made $ 1 million. Greece's entry to Turkey, while foreign direct investment is worth 36 million dollars.

* Greece is a country dependent on imports due to limited production. It is possible for exporters to address the market in every sector with competitive policies that will be implemented taking into account such factors as price and quality. When Greece's import profile is examined, the main sectors are automotive and supply industry, white goods, television, health equipment, renewable energy, textile and apparel, leather, furniture, hotel equipment, ceramic export potential.

Affecting Factors to trade negatively:

* Due to the economic crisis in Greece increasingly felt the effects of the measures taken is reflected in Turkey's export figures. It is foreseen that the limited increase and decrease tendencies in consumption goods (automotive, textile-apparel, food, furniture, etc.) and especially in iron and steel exports of construction materials are expected to continue in the middle of this frame.

* Greece attaches importance to the terms of marking, packaging and labeling in line with the harmonization of the legal framework with the EU. There is a requirement to have Greek labels on consumer goods.

* Problems encountered in road transport

*Problems on Customs and Border Gates

Turkey-Greece trade opportunities in agriculture products:

*Historical foundations and political problems between the two countries have caused the relations to remain limited for many years. With the process of rapprochement that started after the 1999 earthquake disaster in both countries; there has been positive developments in relations beyond estimates, and the dialogue process initiated by the foreign ministers of both countries has been an important step in the development of our bilateral relations. Currently, the economic and commercial relations between Turkey and Greece are carried out within the framework of the customs union agreement between the EU and Turkey. Recently, the number of Greek companies investing in Turkey and a significant increase in investments is recorded.

* About 80% of Greece is mountainous terrain. Because of the geographical conditions mentioned, about 30% of the land is being processed and only 37% of the land being processed can be irrigated. While the economic contribution of agriculture was around 5.7% of GDP in 2003, this ratio decreased to 3.5% in 2009. With little economic contribution of agriculture, Greece is a country that is self-sufficient in many agricultural traditions, but imports the majority of meat and dairy products. Greece market import capacity, also is one of the market promising to very important and later to Turkey for geographical proximity and exporting our products to the consumers who do not have a bias structure for the quality and standard of everything important to our country's products. It is thought that this field can be improved in trade.

* In the Greek islands important for tourism such as Mytilene, Samos, Chios, Rhodes and Kos located on the opposite bank of the Aegean, the production of daily commodities such as food products, fruits and vegetables is very limited. There is a growing need for everyday consumer goods in these islands, especially in summer, where major tourists are flocking. These islands usually meet daily consumption from Athens. Athens port of Piraeus to the islands between when considering that the distance between an average of 6 to 8 hours, in average distance of one hour of daily consumer goods to the island to meet the Aegean Coast of Turkey is more convenient and economical alternative.

* Through the implementation of a healthy marketing and promotion policy it is expected to increase the interest of the Greek importers to Turkey. Participation in delegation programs organized in the country is the most effective method of communicating with companies and public institutions in the country. Participation in fairs, especially specialized fairs from the other side, is also important in terms of promotion. In addition to effective promotion, it is important to increase the effect of our country exporting consumer products especially in retail distribution in this country. It is useful to explore investment and cooperation opportunities for distribution channels.

* It is of utmost importance that the strategy of market introduction in Greece is determined correctly. The price is the most important parameter in the public sector tenders, but in some cases it may be easier to act with a Greek partner. Working with agencies or distributors who have proven to be experienced and successful in the distribution channels of companies wanting to sell their products can provide advantages in the Greek market. It is estimated that 80% of imports are made by these intermediaries. After-sales support is one of the most important conditions of keeping in the market.

Greece-Turkey trade in agricultural products threats:

* Visa applications in front of the development of trade relations between Greece and Turkey is one of the biggest problems. Visa for Claret red passports is mandatory. There are difficulties in obtaining visas as well as difficulties in obtaining residence permits. At the beginning of these difficulties are the high costs of such transactions and the excess of bureaucracy.

* Greece attaches importance to the terms of marking, packaging and labeling in line with the harmonization of the legal framework with the EU. There is a requirement to have Greek labels on consumer goods.

* Problems encountered in road transport: At the meeting of the Land Confederation Committee held in Ankara between 14-15 March 2001, the parties agreed that the quota of the two countries should be "unlimited" starting from 2002 and "exempt" from the toll fee did not apply. Land Transport Joint Committee Meeting between Turkey and Greece was held in Athens in September of 2011. With the memorandum of understanding signed at the end of the meeting, the parties reached a total of 55,000 quota for the year 2012, including 35,000 wage transit documents, 10.000 free bilateral transit documents and 10.000 bilateral transit documents.

The liberalization of transitional documentary quotas will be very useful for our industry. Ipsala border gate is the most frequently used customs gate in road transport between two countries. Difficulties encountered in the operation of the door which is found on the basis of 24 hours can sometimes be a problem in road transit.

* Customs and Border Gates: Inadequate warehouse / customs area of the sea transport in the Aegean is a major obstacle to the development of our trade to the Greek islands. For this reason, it is a very

difficult process to download and reload the goods into the warehouse area in the islands. The lack of warehousing space or the need to purchase existing warehouses requires the passage of goods through Greek customs, customs clearance and reloading after customs clearance.

On the other hand, the transformation of Chios as a logistics base, which will enable the Turkish and Greek sides to cooperate in terms of transportation, and the fact that it is a transit port, can provide significant advantages to both sides of the Aegean. Mutual facilitation and regulation of customs procedures and bureaucratic procedures are of great importance. The lack of customs warehouses at the customs of Chios Island and the fact that the customs area is not wide enough lead to the problems of Turkish businessmen export.

Production of daily commodities such as food products, fruits and vegetables is very limited in the important Greek islands such as Mytilene, Samos, Chios, Rhodes and Kos located on the opposite bank of the Aegean. There is a growing need for everyday consumer goods in these islands, especially in summer, where major tourists are flocking. These islands usually meet daily consumption from Athens. Athens port of Piraeus to the islands between when considering that the distance between an average of 6 to 8 hours, in average distance of one hour of daily consumer goods to the island to meet the Aegean Coast of Turkey is more convenient and economical alternative. However, the absence of a food inspection laboratory on the Greek islands prevents this alternative from being passed on.

Fresh fruits and vegetables from the Turkish coasts of the Greek islands must be cultivated through the food inspection laboratories in Athens, Piraeus or Thessaloniki. This process not only increases the export cost but also causes the deterioration of the products, therefore neither the Greek importer nor the Turkish exporter is preferred.

In response to previous initiatives on the subject, the Greek side has given information that the necessary work has been initiated to establish a laboratory in Rhodes, but no positive developments have been made to date. The Greek Ministry of Agriculture notes that this is the EU Commission's decision and that it cannot be changed by them because Greece is the first entry point. The Greek side emphasizes that imports are allowed only to respond to the daily needs of the islands and that they use initiative for this practice.

7. RESULTS AND RECOMMENDATIONS

Greece market import capacity, also is one of the market promising to very important and later to Turkey for geographical proximity and exporting our products to the consumers who do not have a bias structure for the quality and standard of everything important to Turkish products. Greece is a country that receives 80% of the total demand with imports, especially in industrial products with very limited and few production possibilities.

In the context of the economic crisis, whose effects are still deeply felt in Greece, the Greek economy is not expected to start growing again before 2017-2018. The spending cuts and revenue-generating measures taken by the Greek governments in the context of the crisis have led to a contraction in total domestic demand, and Turkish exports to Greece have been adversely affected since 2009. In 2009, our exports decreased by 32.7% compared to the previous year and realized as USD 1.634 million. Our exports in 2016 amounted to $ 1.427 million. The increasing sense of the effects of crisis measures is also reflected in my export figures. It is foreseen that the limited increase and decrease tendencies in consumption goods (automotive, textile, ready-to-wear, food, furniture, etc.) and especially in iron and steel exports of construction materials are expected to continue in the middle of this frame.

Through the implementation of a healthy marketing and promotion policy of the Greek importers it is expected to increase the interest of Turkey. Participation in delegation programs organized in the country is the most effective method of communicating with companies and public institutions in the country. Participation in fairs, especially specialized fairs from the other side, is also important in terms of promotion. In addition to effective promotion, it is important to increase the effect of our country exporting consumer products especially in retail distribution in this country. It is useful to explore investment and cooperation opportunities for distribution channels.

It is of utmost importance that the strategy of market introduction in Greece is determined correctly. The price is the most important parameter in the public sector tenders, but in some cases it may be easier to act with a Greek partner. Working with agencies or distributors who have proven to be experienced and successful in the distribution channels of companies wanting to sell their products can provide advantages in the Greek market. It is estimated that 80% of imports are made by these intermediaries. After-sales support is one of the most important conditions of keeping in the market.

Visa applications are one of the biggest problems facing the development of trade relations between Greece and Turkey. Visa for Claret red passports is mandatory. There are difficulties in obtaining visas as well as difficulties in obtaining residence permits. At the beginning of these difficulties are the high costs of such transactions and the excess of bureaucracy.

REFERENCES

Anonim,(2018)https://ipfs.io/ipfs/QmR1gzPYUwxEUWHbeRggZzfYy5Fxsd8Qc7hXUUnJQwxrZq/wiki/Yunanistan_tarihi.html

Anonim,(2018/a) https://komsudaneoluyor.net/yunanistan-bilgiler/

Anonim,(2018/b) http://frmsinsi.net/showthread.php?t=502129

Anonim,2018/c), http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-406-201502125balkankongresikitabi-21.pdf

Anonim 2018/d). http://www.mfa.gov.tr/turkiye-yunanistan-ticari-ve-ekonomik-iliskileri.tr.mfa

Anonim(2018/e) http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-yunanistan-arasindaki-ticari-ve-ekonomik-iliskiler.tr.mfa

Fidan, H.(2017). Uluslararası Tarımsal Pazarlama, Ekin Yayınları, Bursa.

http://www.ayu.edu.tr

http://www.oecd.org/

http://www.worldbank.org/

https://ec.europa.eu/

https://www.cia.gov/redirects/ciaredirect.html

https://www.statista.com/

https://www.un.org/development/desa/en/

Does Tax Evasion Deteriorate Poverty and Human Development?

Hüseyin Safa Ünal[1] **Cüneyt Koyuncu[2]**

[1] Department of Economics, Bilecik Şeyh Edebali University, Turkey, hsafa.unal@bilecik.edu.tr

[2] Department of Economics, Bilecik Şeyh Edebali University, Turkey, cuneyt.koyuncu@bilecik.edu.tr

Abstract: This study examines the role of tax evasion specifically on poverty and on human development in a broad sense. In addition to poverty, human development is put in the picture to include various aspects of socio-economic development. It is argued that tax evasion has a direct negative effect on collected tax revenues, which in turn makes people not being able to benefit from social aids, education and health services in a sufficient and efficient way. Therefore, it is anticipated that tax evasion worsens poverty and human development. In this context, this study empirically examines the effect of tax evasion on poverty and human development. In line with this objective, MIMIC estimates for tax evasion of OECD countries over the period 1999 to 2010 are utilized. Besides the Human Development Index (HDI), we used two poverty proxies, namely poverty headcount ratio and Gini index. Empirical findings reveal that tax evasion raises the poverty level while causing human development to fall in an economy. Moreover, several factors are identified and integrated into the analysis as the determinants of both HDI and poverty, as a result of which, the findings still persistently validate the relationship.

Keywords: Tax evasion, poverty, human development index, panel study.

INTRODUCTION

The literature on tax evasion and shadow economy has been growing in recent years. They are interrelated and feeding each other. As it is the case in shadow economy, it is hard to detect the magnitude of tax evasion as well. Moreover, it is nearly impossible to capture all the factors driving tax evasion especially "deterrence, punishment, the role of state institutions and governance etc." (Buehn and Schneider, 2016: 3). Yet, the concern of this study is not exploring the causes of tax evasion. The sizes of the tax evasion in 38 OECD countries estimated by Buehn and Schneider (2016) are believed to capture most of the related causal factors and those estimates are utilized in this study. However, this study, rather, concerns for the results of tax evasion on poverty and human development.

There are two apparent effects of tax evasion. First, tax evasion directly improves living standards of the people who avoid tax illegally because, by doing so, more untaxed income is earned. While, rising tax evasion increases household income, governments' income decreases. So, the second effect of the tax evasion is declining government revenues which are used for infrastructure investments, social security system, education and health services. Hence, the second mechanism revealing the indirect effects of tax evasion on living standards is the main concern of this research because as fewer resources are assigned to provide public services to citizens, poverty would deepen, and human development would worsen.

On the other hand, tax evasion may bias poverty and human development measures as well. Indeed, Pashardes and Polycarpou assert that measurements of inequality and poverty underestimate the existing problems (Pashardes and Polycarpou, 2008: 46) because people engaging in tax evasion tend to under-report their income due to the very nature of the tax evasion activity itself. Therefore, there may be a need for more reliable measures for inequality and poverty. At the moment, this study looks at the impact of tax evasion on poverty, income inequality, and human development. The estimated results reveal that increases in tax evasion worsen human development and poverty. The rest of the study is organized as follows. Part 1 shows the theoretical background and the literature review. Data and methodology used in the study are discussed in part 2. Part 3 focuses on the findings, and part 4 concludes the study.

1. THEORETICAL BACKGROUND AND LITERATURE REVIEW

Matsaganis and Flevotomou focus on the estimation of the size and distribution of income tax evasion in Greece. By using a tax-benefit model, they estimate the under-reported income as 10% and they claim that this results in a shortfall in tax receipts of 26%. Tax evasion causes income inequality and poverty to rise, on the other hand tax progressivity to reduce (Matsaganis and Flevotomou, 2010: 1-35). Of course, the tax evasion estimate here is an average measure. Tax evasion in different income levels would give different results especially on income inequality. In addition, tax evasion in different economies also behaves differently. Danopoulos and Znidaric examine the shadow economy in Greece in relation with tax evasion and poverty. They extend their research further to the area including governance and democratic quality. Widespread tax evasion and informal economic activities in the underground economy do not allow democracy to work in full capacity to pursue its legitimacy (Danopoulos and Znidaric, 2007: 67-84). Actually, in the long run, countries' regime history determines whether the society achieves advancement in life standards (Gerring et al., 2012: 1-17). As a matter of fact, the relationship between tax evasion and democracy is twofold, and tax evasion intensifies as political regime gets weaker. As a result, that vicious circle makes difficult to solve the tax evasion problem.

A comparative study conducted by Torgler and Schneider shows that cultural and regional differences have an impact on tax morale which is the key factor affecting tax evasion and tax compliance. For instance, direct democracy in Switzerland has a significant influence on tax morale, but more autonomy in Spain does not cause government taxation to gain support. Furthermore, religion in Switzerland and Belgium is a driving factor of tax morale, but it is not in Spain (Torgler and Schneider, 2007: 443-470). Therefore, variation in cultural and institutional structures leads to different results on tax evasion. Country-specific factors shape the moral codes of people which in turn result in distinction in the behaviors of people living in different cultures. Thus, impact of tax evasion on poverty and human development would be different in those dissimilar cultures and societies having different types of institutions.

2. DATA AND METHODOLOGY

Data on tax evasion as percentage of GDP of 38 OECD countries for the period 1999 to 2010 are retrieved from Andreas Buehn and Friedrich Schneider's (2016) study on the size and development of tax evasion in 38 OECD countries. To measure the size of the tax evasion, they use MIMIC model estimation results of Schneider and Buehn (2012) and Feld and Schneider (2010) as basis. They disaggregate the MIMIC model shadow economy estimates of Schneider and Buehn (2012) into its components where tax evasion is approximately one fourth of the explicit shadow economy in each OECD country. Indirect taxation is considered as the driving force of tax evasion during measurement. The average size of tax evasion across all OECD countries is 2% of GDP in 1999 and it consistently declines towards 1.5% in 2010. Although the estimates of size of the tax evasion as percentage of GDP are consistent with the tax evasion literature, "…these are rough measures, which have a number of problems, e.g. that we capture not all factors that drive tax evasion…" (Buehn and Schnedier, 2016: 3).

There are three independent variables measuring human development, income inequality, and poverty which are Human Development Index (HDI), Gini index, and poverty headcount ratio as the percentage of population respectively. First, HDI covers only aspects of human development, such as education, health and standard of living. Data are retrieved from Human Development Reports of the United Nations Development Programme (UNDP) (2016). Second, Gini index measures how distribution of income deviates from perfect equality. The area between the Lorenz curve and the absolute equality line is represented by Gini index. 0 is for perfect equality, while 100 means perfect inequality. The data for it are taken from World Development Indicators (WDI) DataBank of the World Bank (WB) (2017). Third, as the Gini index, the data for poverty headcount ratio are retrieved from WDI DataBank of the World Bank. It is the percentage of the population living below the national poverty lines.

There are four control variables utilized in this study, namely health expenditure per capita, school enrollment, GDP per capita (constant 2010 US $), and annual population growth. Health expenditure encompasses public and private health expenditures as a ratio of the population in current US $. School

enrollment ratio is the ratio of total enrollment in secondary education to the population of the age group in concern. Log transformations of health expenditure per capita and GDP per capita rates are used for an intuitive analysis, while school enrollment and population growth GDP per capita are left as they are. All the data for those four categories are obtained from the WDI database of the World Bank.

By using unbalanced data, in the empirical implementation of our analyses we estimated following multivariate cross-section fixed effect models (FEM):

$$LOGHDI_{it} = \beta_{0i} + \beta_1 TAXEVASION_{it} + \beta_2 LOGHEALTH_{it} + \beta_3 ENROLL_{it} + \beta_4 LOGGDPPC_{it} + \beta_5 POPGRO_{it} + u_{it}$$

$$GINI_{it} = \beta_{0i} + \beta_1 TAXEVASION_{it} + \beta_2 LOGHEALTH_{it} + \beta_3 ENROLL_{it} + \beta_4 LOGGDPPC_{it} + \beta_5 POPGRO_{it} + u_{it}$$

$$HEADCOUNT_{it} = \beta_{0i} + \beta_1 TAXEVASION_{it} + \beta_2 LOGHEALTH_{it} + \beta_3 ENROLL_{it} + \beta_4 LOGGDPPC_{it} + \beta_5 POPGRO_{it} + u_{it}$$

and also following multivariate cross-section random effect models (REM):

$$LOGHDI_{it} = \beta_0 + \beta_1 TAXEVASION_{it} + \beta_2 LOGHEALTH_{it} + \beta_3 ENROLL_{it} + \beta_4 LOGGDPPC_{it} + \beta_5 POPGRO_{it} + \varepsilon_i + u_{it}$$

$$GINI_{it} = \beta_0 + \beta_1 TAXEVASION_{it} + \beta_2 LOGHEALTH_{it} + \beta_3 ENROLL_{it} + \beta_4 LOGGDPPC_{it} + \beta_5 POPGRO_{it} + \varepsilon_i + u_{it}$$

$$HEADCOUNT_{it} = \beta_0 + \beta_1 TAXEVASION_{it} + \beta_2 LOGHEALTH_{it} + \beta_3 ENROLL_{it} + \beta_4 LOGGDPPC_{it} + \beta_5 POPGRO_{it} + \varepsilon_i + u_{it}$$

where *it* subscript stands for the *i-th* country's observation value at time *t* for the particular variable. β_{0i} represents country specific factors not considered in the regression, which may differ across countries but not within the country and is time invariant. ε_i is a stochastic term, which is constant through the time and characterizes the country specific factors not considered in the regression. u_{it} is error term of the regression. We use the Hausman test procedure to select between REM and FEM models on the basis of %1 significance level. Therefore, selected models are indicated at the bottom of Table 1.

3. RESULTS

As it is seen from Table 1, the relationship between tax evasion and log HDI is significantly negative. On the other hand, the relationship between tax evasion and Gini index is significantly positive. So, as tax evasion rises, income distribution deviates from perfect equality more. Besides, the relationship between tax evasion and poverty is also significantly positive. That is, when tax evasion increases, poverty deepens. The effects of log of health expenditures and log of GDP per capita on log of HDI are positive and statistically significant, but their significance disappears in model (2) and (3). The size of the effect of school enrollment on log HDI is small but significant and positive. On the other hand, the significance shrinks when the effect of the size of school enrollment on Gini index is considered. Population growth and the human development are negatively related, whereas population growth and poverty are in a positive relationship.

Table 1: Tax evasion and HDI, income inequality, and poverty

VARIABLES	(1) **Log HDI**	(2) **Gini index**	(3) **Poverty Headcount ratio**
Tax evasion	-0.0151*** (0.0025)	1.9964*** (0.5538)	7.1150*** (2.3944)
Log Health expenditure per capita (current US $)	0.0295*** (0.0020)	0.6659 (0.5364)	2.8453 (3.2015)
School enrollment in secondary education (%	0.0005***	-0.0504**	0.0918

gross)	(0.0001)	(0.0234)	(0.1605)
log GDP per capita (constant 2010 $)	0.0587*** (0.0073)	-0.9457 (1.2254)	-7.0039 (8.1291)
Population growth (annual %)	-0.0042*** (0.0012)	0.1274 (0.2443)	3.0917** (1.2733)
Constant	-1.0156*** (0.0653)	38.6343*** (10.2944)	41.6650 (61.1154)
Observations	435	232	74
Countries	37	35	11
Hausman Test-statistics	20.3019	10.0010	4.4952
Selected Model	FEM	REM	REM

***p<0.01, **p<0.05, *p<0.1
Standart deviations are in parentheses.

4. CONCLUSION

To sum up, tax evasion deteriorates human development and poverty. Besides, it deepens income inequality. These results confirm the expectations at the beginning of the study. However, one drawback of the results is that the mechanism behind those relationships is not clearly detectable. Although the analysis of such a mechanism lies beyond the scope of this study, it should be noted that influence of tax evasion on the society is broader than its observed outcomes.

Results of this study are restricted only to OECD countries. For external validation of the findings, analyses should be repeated using an extended version of the dataset including more, especially developing, countries. However, finding or producing such a wide range of data on tax evasion is a very hard job to accomplish. The problem is to gather data for same causal factors to generate standardized indicators or ratings to be able to make empirical comparisons across different countries. As the number of countries increase, it becomes harder to reach factors that are common and available for all of the countries in the dataset. Those gaps in the literature on tax evasion and shadow economy should be filled by increasing number of studies on especially measurement of the size and development of tax evasion and the informal sector. The current dataset utilized in this study at least provides a starting point paving the way of a broader research.

REFERENCES

Buehn, A., & Schneider, F. (2016). Size and Development of Tax Evasion in 38 OECD Countries: What do we (not) know?. Journal of Economics and Political Economy, 3(1), 1-11.

Danopoulos, C. P., & Znidaric, B. (2007). Informal economy, tax evasion, and poverty in a democratic setting: Greece. Mediterranean Quarterly, 18(2), 67-84.

Feld, L.P. & Schneider, F. (2010), Survey on the shadow economy and undeclared earnings in OECD countries, German Economic Review, 11(2), 109-149.

Gerring, J., Thacker, S. C., & Alfaro, R. (2012). Democracy and human development. The Journal of Politics, 74(1), 1-17.

Matsaganis, M., & Flevotomou, M. (2010). Distributional implications of tax evasion in Greece. Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe. GreeSE Paper No 31.

Pashardes, P., & Polycarpou, A. (2008). Income tax evasion, inequality and poverty. Cyprus Economic Policy Review, 2(2), 37-49.

Schneider, F. & Buehn, A. (2012), Shadow economies in highly developed OECD countries: What are the driving forces?, Iza Discussion Paper No. 6891.

Torgler, B., & Schneider, F. (2007). What shapes attitudes toward paying taxes? Evidence from multicultural European countries. Social Science Quarterly, 88(2), 443-470.

UNDP, 2016. Human Development Report. [Online]

Available at: http://hdr.undp.org/en/data#

[Accessed 28 February 2018].

World Bank, 2017. World Development Indicators. [Online]

Available at: http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=World-Development-Indicators [Accessed 28 February 2018].

The Role of Legal System and Protection of Property Rights on Tax Evasion

Huseyin Safa Unal [1] **Cuneyt Koyuncu**[2]

[1] Department of Economics, Bilecik Şeyh Edebali University, Turkey, hsafa.unal@bilecik.edu.tr

[2] Department of Economics, Bilecik Şeyh Edebali University, Turkey, cuneyt.koyuncu@bilecik.edu.tr

Abstract: Patents, copyrights, and other forms of intellectual property have been gaining an important place in production process. So, it has become essential for economies to address the protection of intellectual property rights as well as of all kinds of rightfully acquired property. As a matter of fact, protection of property rights provides a basis for economic freedom and it ensures markets to operate efficiently. For instance, penal sanctions to protect property rights serve as a punishment mechanism, but they also have a crime-preventive feature which in turn secures the order in the market and weakens illegal activities. In accordance with this idea, this study examines to which extent protection of property rights affects tax evasion. In addition to property rights, investigating overall the role of legal system on preventing tax evasion is also another purpose of this research. To this end, the estimates for tax evasion of OECD countries over the period 2000 to 2010 are used. Additionally, a composite index for legal system and property rights is used along with its sub-component protection of property rights. Empirical findings show that as the legal system advances and property rights are consistently protected, it becomes easy to detect tax evasion. As a result, it is concluded that protection of property rights and developed legal system deter tax evasion.

Keywords: Tax evasion, Property rights, Legal System.

INTRODUCTION

The focus of the government policies in raising tax revenues is primarily on how to increase the number of taxable items or tax rates. However, those kinds of direct policy changes create discomfort among citizens. Instead, Institutional development generating loyalty to the fiscal system of a country is considered to be a more effective and sustainable way to raise tax revenues and prevent tax evasion in the long run. High government quality, regulations in favor of investors, and advanced legal system and protecting property rights are important indicators of a society in which people feel economically free. Therefore, investment decisions, market operations, and relationship between government and individuals are believed to be established based on individuals' terms. Thus, people may think that they are an important agent of decision making process and adopt policies as their own ideas. This would create loyalty and voluntary participation to the formal sector. Hence, economic freedom is significant to ensure and convince people to think that they act by their very own consciousness. Although, it is hard to detect and measure overall economic freedom, it would be easier to observe its indicator components, such as the status of legal system and protection of property rights.

As a matter of fact, a legal system ensuring the protective functions of governments is one of the most important factors assuring the existence of economic freedom. Although the term itself harbors the word "freedom", there is a need to put sanctions and limitations into effect and implement rules to guarantee freedom among individuals. To this end, the legal system steps in, and the government takes an active role as a regulator. However, the legal system has to put a limit to prevent government intervention. By its judicial structure, its integrity, and its function of protecting property rights and enforcing contracts, the legal system pushes government to dominate rather than to regulate. Thus, advancements in the legal system would strengthen economic freedom. But, above all, the protective function of the legal system, security of property rights in particular, is the principal component to bring about a basis for economic freedom and efficient market operations. It creates confidence to the government and loyalty to fiscal system as well.

This study examines the impact of legal system and protection of property rights on tax evasion behavior. It is argued that progression to higher levels of development in the legal system and its protective function result in the advancement in economic freedom. Due to voluntarily participation in the formal sector and ascending confidence to the government because of the strong legal structure, tax evasion would be eventually deterred. Empirical findings hint that protecting property rights and

possessing a developed legal system help to reduce tax evading activities in an economy. The rest of the study is organized as follows. Part 1 presents the theoretical background and a brief literature review. Part 2 shows data and methodology utilized in the study. Empirical findings are discussed in part 3. Part 4 concludes the study.

1. THEORETICAL BACKGROUND AND LITERATURE REVIEW

There is a huge gap in the literature concerning the direct relationship between economic freedom and tax evasion. The reason is the difficulty to find or generate reliable data for both economic freedom and tax evasion. Corruption, on the other hand, as a driving force of the increase in the size of the unofficial economy (Hibbs and Piculescu, 2005: 1-29) is examined in the literature consistently. Heterogeneity in the regulatory role of government, and differences in the implementation of rules for different individuals or businesses groups give incentives to tax payers to operate in the shadows, and to evade taxes and regulations.

In addition, the role of institutional and government quality, which can be considered as the indicators of how economic freedom evolves in an economy, on the development of shadow economy and tax evasion attract the attention of researchers as well. Torgler and Schneider (2009) find evidence confirming that higher tax morale and higher institutional quality lead to a smaller shadow economy. "…better institutions provide stronger incentives to behave legally and increase the costs of illegal activities as a consequence of greater institutional accountability" (Torgler and Schneider, 2009: 229). In addition to the government quality, they find that the legal structure and the security of property rights are important factors on the development of the shadow economy (Torgler and Schneider, 2009: 241-242). Researchers studying shadow economy and tax evasion utilize cross country data and they provide panel analysis. On the other hand, Torgler and Schneider (2007) focus also on within country data because they claim that drawing conclusions using cross country data and making comparisons between different cultures may not give intuitive implications due to the fact that different institutional and cultural infrastructure effects the size of informal activities in a different manner (Torgler and Schneider, 2007:2). They state that the failure of legal system shatters the integrity of the official economy and pushes individuals to engage in informal activities (Torgler and Schneider, 2007:33). Higher institutional quality guarantees the participation of individuals in the political structure and the expression of their preferences. This would canalize them in to formal sector, and therefore the size of the shadow economy shrinks. As both shadow economy and tax evasion have similar natures, higher institutional quality would result in lower tax evasion. If one takes it a step further, advanced legal system should deter tax evasion. For, it actually helps to strengthen tax morale which in turn makes individuals to pay taxes voluntarily. Although fines and audit probability are low, many people pay their taxes with an intrinsic motivation. The quality of political institutions has a strong influence on the tax morale (Torgler et al., 2007: 32-33).

According to Dell'Anno (2009) public policy, collective decision-making and the status of the relationship with the authority are important factors that influence tax evasive behavior. If tax payers notice the treatment of government as fair and effective, tax compliance increases. As tax payers' interests are protected more, their attitude towards government improves as well (Dell'Anno, 2009: 988-997). Thus, the integrity of the legal system and security of property rights have a direct and important place on tax payers' tax compliance decisions.

2. DATA AND METHODOLOGY

The data on tax evasion as percentage of GDP are retrieved from Andreas Buehn and Friedrich Schneider's (2016) work studying the size and development of tax evasion in 38 OECD countries for 1999 to 2010. They utilized a MIMIC model to estimate the size of tax evasion. Although estimates cannot contain all the factors causing tax evasion, they are intuitional and useful to handle information about tax evasion.

The data for the ratings of legal system and property rights are retrieved from the Fraser Institute (2017). Fraser Institute creates an economic freedom index for 159 countries. It has 5 major areas with

42 independent variables in total. Legal system&property rights is one of the 5 major areas of economic freedom. Protection of property rights, is one of the 9 sub-components of the legal system and property rights area. Those ratings are placed on a scale from 0 to 10. In this study, log transformations of those ratings are utilized for a more suitable analysis.

This study makes use of three control variables: Human Development Index (HDI), GDP (constant 2010 US $), and Taxes on Goods and Services (% of revenue). The data for HDI are retrieved from Human Development Reports of the United Nations Development Programme (UNDP) (2016). The data for GDP and taxes on goods and services are taken from World Development Indicators (WDI) DataBank of the World Bank (WB) (2017). Log transformations of HDI and GDP are used for an intuitive interpretation, while taxes on goods and services are left as they are because they are already in percentage of revenue.

The results of the Hausman test conducted to choose between Random Effects Model (REM) and Fixed Effects Model (FEM) are shown at the bottom of the Table 1. According to Hausman test results, REM model is chosen for univariate models 1 and 3, but FEM model is chosen for multivariate models 2 and 4.

The period under study is between 2000 and 2010 and unbalanced data are used. We estimated the following univariate and multivariate fixed time effect models (FEM) respectively;

$$TAXEVASION_{it} = (\alpha + \tau_t) + \beta_1 LOGPROXY_{it} + u_{it}$$

$$TAXEVASION_{it} = (\alpha + \tau_t) + \beta_1 LOGPROXY_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 GOODTAX_{it} + \beta_4 LOGHDI_{it} + u_{it}$$

and the following univariate and multivariate random time effect models (REM) respectively;

$$TAXEVASION_{it} = \alpha + \beta_1 LOGPROXY_{it} + (\tau_t + u_{it})$$

$$TAXEVASION_{it} = \alpha + \beta_1 LOGPROXY_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 GOODTAX_{it} + \beta_4 LOGHDI_{it} + (\tau_t + u_{it})$$

where *it* subscript stands for the *i-th* country's observation value at time *t* for the particular variable. α is the intercept term and τ_t represents time-specific effects which affect all countries in the same way (i.e., τ_t is variant across time but not across countries). u_{it} is idiosyncratic error term of the regression model. LOGPROXY stands for logarithmic values of legal system&property rights and protection of property rights.

3. RESULTS

Although the magnitude of the estimate decreases in the multivariate model (2), in both of the models (1) and (2) in Table 1, the effect of the protection of property rights on tax evasion is negative with a strong statistical significance. The same is applicable for the link between legal system and property rights on tax evasion. The magnitude of the estimate for the coefficient shrinks in absolute terms when control variables are added in the model (4). However, both of the estimates are negative and strongly significant at 1% level of significance.

GDP has a significant negative effect on tax evasion in both of the multivariate models (2) and (4). Like GDP, HDI also has a negative relationship with tax evasion. That is not surprising considering the aspects of human development that HDI covers, such as education and health services, and living standards. On the other hand, taxes on goods and services, which is proxy for tax burden, are in a positive relationship with tax evasion. High tax burden is a causal factor itself that gives incentive individuals to shift their productive activities into informal sector. So, a positive effect of taxes on tax evasion has already been an expected result.

Table 1: Estimation Results

VARIABLES	(1) **Tax Evasion**	(2) **Tax Evasion**	(3) **Tax Evasion**	(4) **Tax Evasion**
Log Protection of Property Rights	-2.0238*** (0.1026)	-0.8408*** (0.1656)		
Log Legal System & Property Rights			-2.8899*** (0.1716)	-1.2056*** (0.2388)
Log GDP (constant 2010 US $)		-0.1047*** (0.0182)		-0.1575*** (0.0187)
Taxes on Goods and Services (% of revenue)		0.0194*** (0.0040)		0.0161*** (0.0040)
Log Human Development Index (HDI)		-3.4607*** (0.7315)		-3.5153*** (0.7375)
Constant	5.6491*** (0.2001)	4.8874*** (0.6621)	7.4949*** (0.3418)	7.1415*** (0.8942)
Observations	391	357	396	362
Countries	36	35	36	35
Hausman Test-statistics	3.8286	18.4311	0.4565	20.4916
Selected Model	REM	FEM	REM	FEM

***p<0.01, **p<0.05, *p<0.1
Standart deviations are in parentheses.

4. CONCLUSION

To sum up, economic freedom is a very broad subject and it is hard to generate reliable data to measure the development of economic freedom in different countries. Indeed, one can create data, but comparisons across countries may not give dependable information. Indexation of Fraser Institution, however, provides cross-country comparison opportunity because of its similar evaluation techniques used for different countries. The same difficulty is valid also for the estimates of tax evasion because the data for causal variables of tax evasion in MIMIC model of Buehn and Schneider (2016) are collected from many different sources. Nevertheless, the estimates at least give intuitive information.

Tax payers care for institutional quality and governance status. How their interests and property rights are secured and how effectively they are represented are important factors that create loyalty to the fiscal system and boost tax morale. In return of an advanced legal structure and adequate protection of property rights, tax payers become ready to pay taxes as a part of the legal regulations, and in turn a reduction is expected in tax evasion. Our empirical analyses support this anticipation by empirically revealing that protecting property rights and possessing a developed legal system help to reduce tax evading activities in an economy. These results are valid only for the OECD countries. For external validity of the analyses, the same methods should be applied to the tax evasion data for the economies other than the OECD countries. As stated before, there is no single source of causal variables for tax evasion, so different measurement techniques would not give the same estimates about the size of the tax evasion. Thus, there is a need for a robustness check by utilizing different sources of tax evasion data.

REFERENCES

Buehn, A., & Schneider, F. (2016). Size and Development of Tax Evasion in 38 OECD Countries: What do we (not) know?. Journal of Economics and Political Economy, 3(1), 1-11.

Dell'Anno, R. (2009). Tax evasion, tax morale and policy maker's effectiveness. The Journal of Socio-Economics, 38(6), 988-997.

Fraser Institute, 2017. Economic Freedom of the World:2017 Annual Report. [Online]

Available at: https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/dataset

[Accessed 7 February 2018].

Hibbs Jr, D. A., & Piculescu, V. (2005). Institutions, corruption and tax evasion in the unofficial economy. GUPEA Working Papers in Economics No.173.

Torgler, B., Schaffner, M., & Macintyre, A. (2007). Tax compliance, tax morale, and governance quality. International Studies Program Working Paper, Andrew Young School of Policy Studies, Georgia State University.

Torgler, B., & Schneider, F. (2007). Shadow economy, tax morale, governance and institutional quality: a panel analysis. CESifo Working Paper No. 1923, Iza Discussion Paper No. 2563

Torgler, B., & Schneider, F. (2009). The impact of tax morale and institutional quality on the shadow economy. Journal of Economic Psychology, 30(2), 228-245.

UNDP, 2016. Human Development Report. [Online]

Available at: http://hdr.undp.org/en/data#

[Accessed 28 February 2018].

World Bank, 2017. World Development Indicators. [Online]

Available at: http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=World-Development-Indicators

[Accessed 28 February 2018].

Service Quality Determinants in Highway Travel Services: A Research on Y-Generation*

Asst. Prof. Dr. İlke BAŞARANGİL [1] **Nalan NİŞİKLİ [2]**

[1]Kırklareli University, Tourism Faculty, Department of Travel Management and Tourism Guidance, Kırklareli, TURKEY, email: ilkekaya33@hotmail.com

[2]Kırklareli University, Institude of Social Sciences, The Department of Tourism Management, Graduate Student, Kırklareli /TURKEY, e-mail: nalan-039@hotmail.com

Abstract : Y-generation as Millennium consumers with different expectations should be informed about the points of interest and wishes of their travels and services should be provided according to their needs. Therefore, efforts have been made to reveal the travel service quality determinants of Y-generation and to reveal and review these determinants in terms of demographic variables. For this purpose, a questionnaire was applied to the 425 tourism students of Y-generation studying at Kırklareli University Faculty of Tourism. SPSS 22.0 was used for analysis of the obtained data. In the analysis of the data, descriptive statistics, Factor Analysis, T-Test and ANOVA analyzes were used. The travel service quality determinants of the Y-generation have been revealed as "Attitude and Behavior of the Personnel", "Physical Qualities of the Bus", "Technology Usage", "Ticket Sale Transactions and Punctuality", "Supporting Services", "Facilitating Services" and "Stopovers". Suggestions had been developed for destination management organizations and the travel agencies.

Keywords: Y-generation, Service Quality, Satisfaction, Travel, Tourism.

I. Introduction

People can use travel agencies and tour operators to make their travels, as well as supporting enterprises such as rent-a-cars, transporting businesses, enterprises providing travel insurance, etc. (Zengin & Şen, 2015: 53-54). In the 1960s, 1970s and 1980s, large-scale service providers such as financial services, insurance, retail, transportation, accommodation, catering experienced extensive growth (Middleton et al., 2009: 40). The tourism movements that started with trains in the world have gained momentum with the development of cars and buses. The touristic trip by bus took place in England in 1910, then in Paris in 1918. The fact that railways are not sufficient in our country and air travel is partly expensive played a major role in the development of bus transportation (İçöz, 2000: 16). According to the statistics of the Turkish Statistical Institute in 2015, the number of passengers carried by roadway has exceeded 290 million (http://www.tuik.gov.tr). In parallel with the increase in the number of passengers, the number of bus companies also increased and the number of buses carrying intercity passengers reached 31,935 and the number of buses reached 52,707 (www.ubak.gov.tr) in 2011 according to the Ministry of Transportation. Intercity passenger transportation is among the important sectors of our country with 350.000 employees and an annual added value of 3 billion dollars (Ardıç & Sadaklıoğlu, 2009: 167). Generally, the preference rate of highways, which have an important place in domestic tourism and tourist movements in Turkey, is 96% (Kozak et al., 2014: 48).

The younger generations nowadays reasonably spend a portion of their time in transportation vehicles with reasons such as work, education, tourism, discover new places, visits to friends and relatives, etc. and in the meantime, they want to receive comfortable, smooth and best service. In order to keep up with this competition, bus operators apply various ways (physical structure of the bus, comfort, etc.). All of these efforts are aimed at satisfying the needs of the customers in the best way. As far as it is important for customers, customer satisfaction is an important indicator for increasing the income and prestige of the bus transportation enterprises, since satisfied customers will be able to choose the same business or even propose them to their immediate surroundings.

* Corresponding Author: İ. Başarangil, e-mail: ilkekaya33@hotmail.com

*This paper was published in v.19, i.4, 2017 of IOSR-JBM journal.

Based on these reasons, this research aims to reveal the service quality determinants of Y-generation university students in their road trips and to examine these determinants in terms of demographic variables.

II. Literature Review

2.1.Y-generation and travel perceptions

The generations are classified in the social history process as (1) the Silent Generation, born between 1922-1945; (2) the Baby Boomers, born between 1946-1964; (3) Generation X, born between 1965-1980; (4) Y-generation (Echo Moomer/Millenials), born between 1981-2000; (5) Z generation, Crystal kids, 2001-2020. The Millennium (Y-generation) youth, representing today's youth, is the first generation of information society and postmodern culture. The Millennium generation is both fond of individuality and freedom and committed to their families. They are part of the consumer society at the same time both experiencing global culture and local culture (Bayhan, 2014: 8; Altuntuğ, 2012: 205-207). According to Lower (2008), the range of birth years of this generation is not limited by any parameters. According to most experts, this generation is used for those born between 1980 and 2001. They are named with different names such as Millennials, Generation Next, Digital Generation, Echo Boomers and Nexters (Adıgüzel et al., 2014: 173). Y-generation also brings many new technologies, social networks, a technology-savvy culture, new business practices and management styles. The members of this generation bring energy and innovation to their workplaces and require good management accordingly (Yüksekbilgili, 2013: 344). Among the qualities of Y-generation are the fact that they do not like the hierarchical structure, they are demanding, they are impatient because they have never experienced poverty, and their spirit of entrepreneurship is very prominent (Latif & Serbest, 2014: 156). In working environments, Y-generation employees have a higher average value in the dimensions of multitasking, social media usage, tendency for team work and working while having fun, while they have low average value in the dimension of organizational loyalty (Çemberci et al., 2014: 70-71).

Researches on the travel perceptions of the Y-generation are included in the literature. Seçilmiş & Köz (2015: 75), who study the effects of sustainable culture tourism perception on the intention to revisit, suggest that services should be provided so that their interests and wishes can be determined at what points they change and respond to their needs. For example, the satisfaction level of Y-generation members seems to be low. They note that, therefore, the Y-generation's slightest dissatisfaction will affect their repeat visits negatively and that it is important to remember that they will also play an active role in the preferences of potential visitors via social media because of their dedication to technology. Albayrak & Özkul (2013) have concluded on their research on the destination image perceptions of Y-generation tourists survey of destination image perceptions that these generations are composed of individuals seeking rest, enjoyment and new places, seeking quality and luxurious vacation favors.

Trip Barometer, introduced by TripAdvisor in 2012, is designed to measure and track the trends in the global travel industry between business owners and consumers. Ipsos MORI has been conducting this survey since 2014 and 2016 is the 6th section. It includes 34.026 participants, broken down into the millennium generation (22%), X-generation (65%) and those born after the World War II (13%). Millennium consumers did not have enough money for travel and 30% want to visit cheaper countries. Eight percent of the millennium consumers make reservation via mobile applications. Online content and media content are very influential to the Millennium Climate, and they also have a passionate and adventurous spirit that goes to destinations for a variety of options, from adventure travel to getaways to spiritual experiences. The perceptions of the Y-generation (Millennium generation) are as follows;

- Ambitious, adventurous and open to new ideas for his travels,
- For this generation, positive feedbacks and good-priced flights are more important,
- They heed the suggestions of their families and friends while planning trips,
- Movies and TV shows are quite important for this generation to choose a destination,
- While the air conditioner in the room is very important for other generation, Wi-Fi and the breakfast being included in the room price is very important for Millennium generation,

- This generation wants water heater, very fast Wi-Fi connection, room service etc.,
- Most of the millennium generation looks for adventure (82%), 28% of them plan an adventurous vacation for the next year,
- Millennium generation mostly (87%) takes their smart phones while going on a trip as well as their private event/night dresses (49%),
- While travelling, their own towels (33%) are among the most important personal commodities that they carry (https://d2bxpc4ajzxry0.cloudfront.net/TripAdvisorInsights).

Y-generation makes travel reservations from the internet according compared to older generations. Y-generation has a different vacation activity profile. These generations are more inclined to visit friends, shop, eat at restaurants, go to disco, night life and beach vacations. On longer travels, they prefer different destinations. While America, Asia, Australia and Europe are strong preferences, New Zealand is among the weaker preferences (Kattiyapornpong, 2009: 3). Y-generation goes on vacation once or twice a year, spending an average of 7 days on vacation; 74% of them go to overseas trips; the majority of participants (71.8%) do not want to travel to developing countries and researching travel destinations is very important by 42%. They generally do not conduct this research through a single information source, benefiting from information sources such as TripAdvisor and Lonely Planet, Rough Guide and DK, Frommer's and Fodor's instead (Franzidis & Hritz, 2014: 329).

2.2.Service quality determinants in travel

The quality is related to the characteristics and standards of service (Horner & Swarbrooke, 2005: 396). Services are classified as transportation, accommodation, reception, catering and other services (repair, maintenance, medical service, currency exchange, etc.) (Godfrey & Clarke, 2000: 71). The perceived quality of service is the difference between the perceptions and expectations of the customers. SERVQUAL scale has been developed to measure service quality (Parasuraman et al., 1988: 17, Parasuraman, et al., 1994: 207). Grönroos (1984) described "technical quality", "functional quality" and "organizational image" as service quality determinants. When service quality exceeds customer expectations and customer satisfaction is achieved while customer dissatisfaction occurs below the perceived service quality expectations (Öztürk, 2010: 151). Outstanding service leads to customer satisfaction. Customer satisfaction and loyalty are very important concepts in terms of people visiting the enterprises again and of long-term profitability (Goeldner & Ritchie, 2012: 423). Brady and Cronin (2001) listed the factors contributing to the service quality as "interaction quality (attitude, behaviour, expertise)", "physical environment quality (ambient, design, social factor)" and "outcome quality (waiting time, tangibles, valence). Research on the effect of customer experience on perceived service quality or perceived value is included in the literature (Urban, 2010; Chen & Chen, 2010; Gurski, 2014, Wu et al., 2015).

Research studies on the service quality in passenger transportation of travel enterprises are included in the literature. Ardıç & Sadaklıoğlu (2009) have developed 7 different components in the research on service quality in intercity passenger transportation as service quality determinants; being *attitude and behavior of the personnel*, *physical qualities of the buses*, *punctuality*, *accommodation and stopovers*, *reservation*, *service and baggage enterprises* and *office operations*. According to Özgüven (2008: 677), on the other hand, *personal accident insurance* is the first choice among customers to choose a bus company operating in the travel industry followed by *price*, *service quality*, *safe and comfortable vehicle*, *compliance to speed limit and traffic rules* and finally, *good-humored service.* Meanwhile, Altan & Engin (2004) ranked *the captain* first in the rank order of importance of the factors affecting the general evaluation of travel, *catering and service* ranked second, *booking and ticket sales* ranked third, *respect to the guest* ranked fourth, *hospitality* ranked fifth, *host-hostess* ranked sixth and *hygiene* was ranked seventh. Duman et al. (2007), stated the services dimensions in highway passenger transportation as *office-service-terminal services*, *travel services* and *stopover services*. Customer loyalty determinants have been found to be travel services and office-service-terminal services. Yılmaz (2012), on the other hand, named the service quality perceptions of university students regarding the services provided by long distance bus companies as *"issues related to office, office staff and bus personnel"*, *"issues related to buses and services provided during travel"*, *"safety-related issues"*, *"stopover-related issues"* and

"issues relating to reservation, ticket purchases and baggage". The perceptions of the students on the six factors (service quality) were found to be low. Koçoğlu & Aksoy (2012) found in their research on the service quality in business enterprises that the service quality determinants were *kindness*, *physical elements*, *reliability*, *enthusiasm* and *competence*. While determining the relationship between customers' ages and satisfaction, no relationship have been between gender, educational status, income status and satisfaction.

III.Research methodology

3.1.The Purpose, importance and hypotheses of the research

Y-generation youth in our country travels with purposes such as education, tourism, participation, visit to friends/relatives, etc. Knowing what the factors creating satisfaction in the highway travels of a generation, which is fond of freedom, conscious, technology-savvy, and that particularly enjoys recreational experiences, is important in terms of travel enterprises. Positive developments in passenger satisfaction can be achieved by knowing the satisfaction factors that affect Y-generation. Thus, with economic improvements, enterprises can increase their profitability. Companies that want to create a competitive advantage in highway transport can make a difference to their competitors if they can correctly understand the expectations of Y-generation youth in terms of service quality. When all these elements are taken into consideration, efforts have been made to examine the factors that will cause satisfaction on the travels of Y-generation are revealed and whether these elements are different in terms of demographic variables. The hypotheses developed within the scope of the research in terms of theoretical structure are as follows;

H_1: There is a statistically significant difference between the gender variable of Y-generation and the service quality determinants they perceive.

H_2: There is a statistically significant difference between the age variable of Y-generation and the service quality determinants they perceive.

H_3: There is a statistically significant difference between the household income variable of Y-generation and the service quality determinants they perceive.

H_4: The service quality determinants perceived by the Y-generation vary based on the travel companies.

3.2.Population and sample

The research has been conducted to reveal the satisfaction constituents of Y-generation in terms of service quality determinants in travel services and examine these constituents in terms of demographic variables. The research population is Kırklareli University where the total number of students for the 2015-2016 academic year is 22.671 (http://oidb.klu.edu.tr/). For the populations with a size larger than 500.000 and above, a sample size of 384 is considered sufficient with 95% trust (Kozak, 2014: 113). For the research, a questionnaire has been applied to 425 Y-generation tourism students studying in Kırklareli University Faculty of Tourism (normal and evening education).

3.3.Data collection instrument

Questionnaire management was used as a data collection tool in the research. The measurement instrument used to measure the quality of service was developed from the research of Ardıç & Sadaklıoğlu (2009) (39 items) and developed with the addition of new materials (21 items) in line with the information obtained from the literature.

As intentional sampling is the method preferred by the researcher that will help achieve the purposes within the research in the quickest and easiest way possible, this method has been applied for the research (Kozak, 2014: 118; Ural & Kılıç, 2013: 42). 60 items aiming to reveal the quality of service components were included in the first past of the questionnaire, demographic variables were included in the second part. The statements measuring the service quality in the questionnaire are presented with five-point Likert scale (5= very pleased, 1= not pleased at all) (Churchill & Iacobucci, 1999: 249). 425

of the 440 questionnaires distributed for the researchers were found to be healthy and the questionnaires including missing data have been excluded out of the analysis.

3.4.The Limitation of the research

- The fact that it is difficult to reach the population completely, due to restraints such as time, manpower and cost, poses a limitation in the research.
- The research is limited to the dates of May 15-June 10, 2016.
- The research is limited to the Y-generation youth studying in Kırklareli University Faculty of Tourism.

3.5.Analysis of the Data

The data analysis methods used in the research include the definitive statistics, Factor Analysis, T-Test and ANOVA Analysis. Loss data analysis has been conducted for the scale and it has been decided to fill in the missing values in the data set with the average. In addition, necessary extreme values have been checked. No extreme values with Z value greater than +3 and lower than -3 have been encountered (Çokluk et al., 2010: 14). Skewness and Kurtosis values have been determined as +1.5 -1.5. It procures the normality assumption according to Tabachnick and Fidell (2013) and Çokluk et al., (2010: 14).

IV.Interpretation of the analysis and findings

4.1.Demographic findings

48.2% of the students participated in the questionnaire were female and 51.5% of the students were male, the most participated age bracket was observed as the age bracket 17-21 with 56,7% and age bracket 22-26 with 40,7%. It was found that 30.6% of the household income level of research participants had a household income of 2000 TL and above. The company preferences of the respondents vary between two companies, Pamukkale Travel (42.1%) and Metro Travel (40.5%). 67.5% of the participants stated that they traveled 0-3 times a week. Istanbul is the first ranked with a ratio of 47.3% in terms of family residence. When participants are satisfied with their travels, they prefer to share this with their friends/relatives (61.9%).

4.2.Factor analysis

For the research, the data collected from the 425 Y generation representatives were evaluated with the help of the SPSS for Windows 22 statistical package program. First of all, in the analysis, the Principal Component Analysis was used to find factor structures belonging to a total of 60 items related to service quality determinants and Varimax was selected as the rotation method. Seven factors explaining 55.898% of the total variance, which are above the load value of 40 and above the eigenvalues of 1, are taken into consideration (Çokluk et al., 2010: 221). In the factor analysis, Comrey & Lee (Nar. from 1992, Tabachnick & Fidell, 2007) found that 50 is too weak, 100 is weak, 200 is medium, 300 is good, 500 is very good and 1000 is perfect. It is accepted that KMO value is 0,940 and sample size is suitable for factor analysis (Alpar, 2011: 286) and as a result of the Bartlett Sphericity test results the data x^2=11943,413, df = 1225 came from normal distribution. (Şencan, 2005: 384).

The Cronbach Alpha value of 50 items, which were obtained as a result of the exclusion of the items under 40 (35, 28, 5, 51, 56, 8), determined to be the breakpoint in the Factor Analysis (Nar. from Comrey & Lee, 1992, Tabachnick & Fidel, 2007: 649) and composite items (46, 58, 39, 27) (Büyüköztürk, 2002_a: 119), was found out as 0,956 and a total of 7 factor components have emerged. The reliability coefficient (Cronbach Alpha) takes a value between 0 and 1, and as this value approaches 1, the reliability increases (Ural & Kılıç, 2013: 280). The Cronbach Alpha values of the following table factors are between 940 and 667. Alpar (2011: 815) noted that the Cronbach Alpha coefficient is high between 0,80-1,00, highly reliable between 0,60-0,79, low between 0,40-0,59 and unreliable between 0,00-0,39. These factors include attitude and behavior of the personnel, physical qualities of buses, technology

usage, ticket sale transactions and punctuality, supportive services, facilitating services and stopover components as seen in the table below. When the factor load values are examined, the load values of 0,60 and higher are high; the load values between 0.30-0.59 can be defined as moderate magnitudes (Büyüköztürk, 2002$_b$: 474). T-Test and ANOVA (One-Way ANOVA) Analysis were applied to investigate the differences in satisfaction levels in terms of service quality determinants of Y-generation while travelling to demographic variables after reliability was provided.

Table 1: Factor analysis for the travel service quality assessment scale

Factor Dimensions	Factor Loads	Cronbach's Alpha	Explained Variance	Cumulative Variance Explanation Ratio
ATTITUDE AND BEHAVIOR OF THE PERSONNEL		,940	34,152	
From the respect of the personnel	,804			
From the parlance of the personnel	,799			
From the personnel listening to you and trying to understand	,776			
From the personnel being patient and understanding	,763			
From the behavior of the bus personnel against each other	,718			
From the education and knowledge of the bus personnel	,698			
From the assessment of your complaints and efforts to solve them	,685			
From the hosts being attending to the passengers	,658			
From the experience of the bus personnel	,654			
From the hosts being good-humored	,645			
From the hosts' dialogue with passengers	,631			
From the drivers' compliance to the traffic rules	,568			
From the sincere behavior of the reservation officials	,560			
From the catering menu of the company	,512			
From the service drivers being good-humored	,497			
No errors in the receptions	,457			
From the mobile phones of the drivers being open	,443			
From providing an explanation in the event of a trouble	,438			
From the cleanliness of the waiting halls	,412			
PHYSICAL QUALITIES OF THE BUS		,887	5,283	39,436
From the buses being clean	,701			
From the buses being new	,679			
From the buses' ventilation systems being operational	,663			
From the external appearance of the buses	,657			
From the internal appearance of the buses	,656			
From announcement made in the bus being explanatory	,478			
From providing luggage vouches for commodities	,476			
TECHNOLOGY USAGE		,835	4,062	43,497
From the availability of a website, social media pages	,708			
From closely monitoring the technological developments	,681			
From Wi-Fi service	,675			
From the travel company being easily accessible via website and phone	,614			
From the presentation of updated movies, music and TV broadcast	,587			
From the vehicles including sockets	,499			
TICKET SALE TRANSACTIONS AND PUNCTUALITY		,780	3,460	46,958
From the number of ticket sale offices being sufficient	,734			
From the ticket sale office being easily accessible	,682			

From the communication among the ticket sale offices	,670			
From the bus hours being convenient	,515			
From the availability of service to the places required by the customer	,499			
From the buses departing on time	,423			
From the buses arriving on time	,411			
SUPPORTIVE SERVICES		,667	3,330	50,288
From sitting on the window side	,698			
From the application of single seats	,692			
From having a scheduled trip to my city	,552			
From the services being provided as committed	,507			
FACILITATING SERVICES		,731	2,919	53,206
From having technical equipment for handicapped citizens	,776			
From the vehicles having toilets	,713			
From being remembered on special days (birthday, etc.)	,616			
From the companies being environment-friendly	,573			
STOPOVER		,743	2,692	55,898
From the number of stopovers being sufficient	,795			
The stopover periods being convenient	,785			
From the services being provided at accommodation places	,441			

*(N= 425; Varimax Rotated Principal Components Factor Analysis; KMO= 0,940; p<,000; x^2=11943,413, df=1225).

Factor 1: *Attitude and Behavior of the Personnel* which explains the highest variance as a result of the factor analysis with 34,152%, is constituted with the combination of 19 items. Factor 2: *Physical Qualities of the Bus* constitutes 5,283% of the variance; Factor 3: *Technology usage* constitutes 4.062% of the variance; Factor 4: *Ticket Sale Transactions and Punctuality* constitutes 3,460% of the variance; Factor 5: *Supportive Services* constitutes 4.062% of the variance; Factor 6: *Facilitating Services* constitutes 2,919% of the variance and Factor 7: *Stopover* constitutes 2,692% of the variance

4.3.Analysis of the travel service quality components in terms of demographic variables

The level of service quality that the Y-generation perceive when traveling on the basis of gender variable was analyzed by t-test. The level of service quality that they perceive according to age, household income and company variables were tested by ANOVA analysis. Assumptions for normality and equality of variance, which are required for ANOVA analysis, were provided. The Tukey test was applied to the Post Hoc tests to find out which group create the differences in the study.

Table 2: T- Test analysis in terms of the service quality components based on gender variable

FACTORS	Gender	N	Avg.	Std. Deviation	F	p	difference
BEHAVIOUR AND ATT. OF PERSONNEL	Female	205	3,3761	,83232	,025	,874	
	Male	220	3,5082	,81280			
PHYSICAL QUALITIES OF THE BUS	Female	205	3,6270	,89326	,199	,656	
	Male	220	3,7004	,87763			
TECHNOLOGY USAGE	Female	205	3,2199	,99269	,402	,527	
	Male	220	3,2381	,98343			
TICKET SALE TRANSACTIONS AND PUNCTUALITY	Female	205	3,6585	,74037	2,047	,153	
	Male	220	3,6230	,81226			
SUPPORTIVE SERVICES	Female	205	4,0991	,82275	,129	,719	
	Male	220	4,0307	,81032			
FACILITATING	Female	205	2,8439	1,03759	2,467	,117	

SERVICES	Male	220	3,0315	1,12777			
STOPOVER	Female	205	3,3606	,86683	5,008	,026*	1-2
	Male	220	3,4073	,98288			

(95% significance level)

In terms of travel service quality determinants, a significant difference exists only for the Turnover variable based on the gender variable among Y-generation (p<0,05). During the travels, male passengers of Y-generation (x=3,4073) have higher satisfaction levels compared to female passengers of Y-generation (x=3,3606). According to these results, H_1 hypothesis is accepted only for stopover variable. In terms of travel service quality determinants, no significant differences exist for the household income variables based on the gender variable among Y-generation (p<0,05). Therefore, H_2 and H_3 hypotheses were rejected.

Table 3: ANOVA analysis regarding the service quality determinants based on travel companies

		n	Avg. (x)	S.S.	F	P	TUKEY Test Results
BEHAVIOUR AND ATTITUDE OF PERSONNEL	(1)PAMUKKALE	179	3,7998	,66683			
	(2) METRO	172	3,1203	,84971			
	(3)NILUFER	20	3,2141	,93573	15,789	,000	1, 3, 2-5
	(4)ISTANBUL SEYAHAT	9	3,4060	,73517			
	(5)OTHER COMPANIES	29	3,5937	,66928			
	Lost data	16	2,9943	,63798			
	Total	425	3,4445	,82396			
PHYSICAL CHARACTERISTICS OF THE BUS	(1)PAMUKKALE	179	3,9470	,78790			
	(2)METRO	172	3,4090	,92475			
	(3)NILUFER	20	3,5791	,77651			
	(4)ISTANBUL SEYAHAT	9	3,7619	,65075	7,579	,000	1,2
	(5)OTHER COMPANIES	29	3,6559	,84049			
	Lost data	16	3,3304	,93564			
	Total	425	3,6650	,88492			
TECHNOLOGY USAGE	(1)PAMUKKALE	179	3,6618	,81734			
	(2) METRO	172	2,8227	,96147	15,176	,000	1 ,2, 5
	(3)NILUFER	20	3,1833	,96412			
	(4)ISTANBUL SEYAHAT	9	3,2593	,91709			
	(5)OTHER COMPANIES	29	3,1379	,98608			
	Lost data	16	2,9687	1,18199			
	Total	425	3,2293	,98678			
TICKET SALE TRANSACTIONS AND PUNCTUALITY	(1)PAMUKKALE	179	3,7891	,75942			
	(2) METRO	172	3,5029	,80407			
	(3)NILUFER	20	3,4801	,64060	3,862	,002	1,2
	(4)ISTANBUL SEYAHAT	9	3,5658	,65852			
	(5)OTHER COMPANIES	29	3,8655	,69515			
	Lost data	16	3,2824	,68993			
	Total	425	3,6401	,77770			
SUPPORTIVE SERVICES	(1)PAMUKKALE	179	4,2412	,74258			
	(2) METRO	172	3,9405	,85543			
	(3)NILUFER	20	3,7625	,86021			
	(4)ISTANBUL SEYAHAT	9	4,0000	,84779	3,344	,006	1,2
	(5)OTHER COMPANIES	29	4,0440	,77236			
	Lost data	16	3,8502	,88523			
	Total	425	4,0637	,81609			
FACILITATIVE SERVICES	(1)PAMUKKALE	179	3,1824	1,02332			
	(2) METRO	172	2,6807	1,15112			
	(3)NILUFER	20	2,8456	1,09755			
	(4)ISTANBUL SEYAHAT	9	3,1619	,80164	3,989	,002	1,2

	(5)OTHER COMPANIES	29	2,9512	,97323			
	Lost data	16	3,0156	,87782			
	Total	425	2,9410	1,08799			
STOPOVER	(1)PAMUKKALE	179	3,6097	,88362			
	(2) METRO	172	3,1531	,93023			
	(3)NILUFER	20	3,5000	,97633	4,568	,000	1,2
	(4)ISTANBUL SEYAHAT	9	3,4518	,68620			
	(5)OTHER COMPANIES	29	3,3333	,98802			
	Lost data	16	3,2708	,81848			
	Total	425	3,3848	,92793			

(95% significance level)

The table above represent a statistically significant difference between the travel satisfaction variables and companies. According to these results, the Y-generation youth preferring to travel with the Pamukkale Company (x= 3,7998) are more satisfied from the Attitude and Behavior of the Personnel compared to Metro (x= 3,1203) and Nilüfer companies (x= 3,2141) and those traveling with Nilüfer Company (x= 3,2141) are more satisfied from the Attitude and Behavior of the Personnel compared to Metro Company (x= 3,1203). The satisfaction levels of Y-generation from Pamukkale Company compared in terms of physical qualities of the Bus (x= 3,9470) are higher compared to Metro Company (x= 3,4090). The satisfaction levels of Y-generation from Pamukkale Company compared in terms of Technology Usage of the Bus (x= 3,6618) are higher compared to Metro Company (x= 2,8227). Y-generation's satisfaction perception is higher from Pamukkale Company (x= 3,7891) compared to Metro Company (x= 3,5029) in terms of Ticket Sale Transactions and Punctuality; higher from Pamukkale Company (x= 4,2412) compared to Metro Company (x= 3,9405) in terms of Supportive Services; higher from Pamukkale Company (x= 3,1824) compared to Metro Company (x= 2,6807) in terms of Facilitative Services and higher from Pamukkale Company (x= 3,6097) compared to Metro Company (x= 3,1531) in terms of Stopovers. According to these results, H_4 hypothesis is accepted.

V. Conclusions and suggestions

Due to the intense competition in road travel, which makes the tourism sector active every year and contributes significantly to the tourist movements in our country, it has become important for the competition to differentiate from tourists and to provide better quality services to their passengers. Thus, efforts have been made to investigate the determinants of service quality in road travels of Y-generation, the travelers of the future, which are expressed as the Millennium generation in the study, and these determinants in terms of demographic variables. According to the results obtained from this research, the quality of service determinants of Y-generation travels consists of *attitude and behavior of the personnel*, *physical qualities of buses*, *technology usage*, *ticket sale transactions and punctuality*, *supportive services*, *facilitating services* and *stopover*. As a result of the research, *"Attitude and Behavior of the Personnel"* appeared as the most important factor dimension. The results of this research are similar to those of other studies in the literature on the importance of personnel behavior among the determinants of travel service quality (Koçoğlu & Aksoy, 2012; Ardıç & Sadaklıoğlu, 2009; Duman et al., 2007; Altan & Engin, 2004; Edvardsson, 1998). On the other hand, according to the service quality components of travel, it is observed that no significant difference in terms of age and household income variables of Y-generation has emerged. According to the research results of Yılmaz (2012: 80), the averages for the dimensions of students' perceptions of quality of urban bus services do not differ significantly according to their gender, age and education. The results of this research are in line with the results of Yılmaz (2012) in terms of age variable. One of the other results of the research is that the level of satisfaction among male passengers is higher than female passengers in terms of time change. In the study by Duman et al. (2007: 157), it was found that stopover places were not a direct determinant of the loyalty of the customers, being one of the factors determining the quality perception of the service received by the customer. Finally, it was found out that the satisfaction level of the Y-generation, which preferred Pamukkale company was higher than the other firms, is higher in terms of the *attitude and behavior of the personnel*, *physical qualities of the bus*, *technology usage*, *ticket sale transactions and punctuality*, *supportive services*, *facilitative services* and *stopovers*.

- As a result, company owners should attach importance to their training in terms of physical evidence such as attitude and behavior of the personnel, courtesy, body language, mimics, and being good-humored and should carry out training meetings for certain periods within this scope.
- In order to increase the professional knowledge of personnel, on-the-job/off-the-job training should be provided by the company managers and the training should be adapted to the requirements of the age.
- Companies should provide entertaining and appealing advertisements that may attract the young generation and social networks should be utilized in this respect.
- Considering the technology that is indispensable in the life of Y-generation, Wi-Fi and charge socket services should absolutely be available in the bus.
- Updated movies, music and TV broadcasts that will help the Y-generation a more entertained time during their travels should not be forgotten.

Future research can examine the job satisfaction and the effects of job satisfaction on the operational efficiency of personnel working in road travel enterprises. In addition to Y-generation, a few years later, travel perceptions of the Z-generation that will be actively involved in road, air etc. travels can be evaluated.

References

[1] Adıgüzel, O.; Batur, H.Z. & Ekşili, N. (2014). Kuşakların değişen yüzü ve Y kuşağı ile ortaya çıkan yeni çalışma tarzı: mobil yakalılar. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2014/1, Sayı:19, 165-182.

[2] Albayrak, A. & Özkul, E. (2013). Y kuşağı turistlerin destinasyon imaj algıları üzerine bir araştırma. Turkish Studies, 8 (6), 15-31.

[3] Alpar, R. (2011). Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler (3. baskı). Ankara: Detay.

[4] Altan, M. & Engin, O. (2004). Bir seyahat işletmesinin müşteri memnuniyetinin ölçülmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11, 585-598.

[5] Altuntuğ, N. (2012). Kuşaktan kuşağa tüketim olgusu ve geleceğin tüketici profili. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 4 (1), 203-212.

[6] Ardıç, K & Sadaklıoğlu H. (2009). Şehirlerarası yolcu taşımacılığında hizmet kalitesinin ölçümü: Tokat örneği. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23 (3), 167-190.

[7] Bayhan, V. (2014). Milenyum veya (Y) kuşağı gençliğin sosyolojik bağlamı. Gençlik Araştırmaları Dergisi, 2 (3), 2014-1, 8-25.

[8] Brady, M. K. & Cronin Jr., J. J. (2001). Some new thoughts on conceptualizing perceived service quality: a hierarchical approach. The Journal of Marketing, 65 (3), (Jul., 2001), pp. 34-49.

[9] Büyüköztürk, Ş. (2002a). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: istatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum (birinci baskı). Ankara: Pegem A.

[10] Büyüköztürk, Ş. (2002b). Faktör analizi: temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 32, 470-483.

[11] Chen, C. & Chen, F. (2010). Experience quality, perceived value, satisfaction and behavioral intentions for heritage tourists. Tourism Management, 31 (2010), 29–35.

[12] Churchill, G. A. & Iacobucci, D. (1999). Marketing research: methodological foundations (tenth edition). USA: South-Western Cengage Learning.

[13] Çemberci, M.; Sudak, M. K.; Aşçı, S.; Öz, S. & Civelek, M. E. (2014). Y neslinin örgüt ortamındaki davranış farklılıklarının analizi. Online Academic Journal of Information Technology, 5 (15), 57-74, DOI:10.5824/1309--1581.2014.2.004.x.

[14] Çokluk, Ö.; Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2010). Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik-SPSS ve LISREL Uygulamaları. Ankara: Pegem Akedemi.

[15] Duman, T; Ayduğan, P. & Koçak, G.N. (2007). Karayolu yolcu taşımacılığı hizmetlerinde hizmet kalitesi, hizmet değeri, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati ilişkileri. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9 (1), 151-177.

[16] Edvardsson, B. (1998). Causes of customer dissatisfaction-studies of public transport by the critical-incident method. Managing Service Quality, 8, (3), 189–197.

[17] Franzidis, A. & Hritz, N. (2014). Profiling the gen Y tourist. Tourism Research Notes,62 (3), 323,330.

[18] Godfrey, K. & Clarke, J. (2000). The tourism development handbook-A practical approach planning and marketing. UK: Thomson.

[19] Goeldner,C. R. & Ritchie, J.R.(2012). Tourism principles, practices, philosophy. Canada: John Wiley & Sons.

[20] Gurski, D. (2014). Customer experiences affect customer loyalty: an empirical investigation of the starbucks experience using structural equation modeling. Hamburg: Anchor Academic Publishing.

[21] Horner, S. & Swarbrooke, J. (2005). Leisure marketing, a global perspective. Great Britain: Elsevier.

[22] İçöz, O. (2000). Seyahat acentaları ve tur operatörlüğü yönetimi. Ankara: Turhan.

[23] Kattiyapornpong, U. (2009). Profiling generation Y - where do they travel?. Proceedings of the Australian and New Zealand Marketing Academy Conference, ANZMAC (pp. 1-7). Melbourne, Victoria: Monash University.

[24] Koçoğlu, C. M. & Aksoy, R. (2012). Hizmet kalitesinin SERVPERF yöntemi ile ölçülmesi: otobüs işletmeleri üzerine bir uygulama. Akademik Bakış Dergisi, 29 (Mart-Nisan 2012), 1-20.

[25] Kozak, M. (2014). Bilimsel araştırma: tasarım, yazım ve yayım teknikleri. Ankara: Detay.

[26] Kozak, N; Kozak, M.A.ve Kozak, M. (2014). Genel Turizm İlkeler Kavramlar (16.Baskı). Ankara: Detay.

[27] Latif, H. & Serbest, S. (2014). Türkiye'de 2000 kuşağı ve 2000 kuşağının iş ve çalışma anlayışı. Gençlik Araştırmaları Dergisi, 2 (4), 2014-4, 132-163.

[28] Middleton, V.T.C.; Fyall, A.; Morgan, M. & Ranchhod, A. (2009). Marketing in travel and tourism. UK: Butterworth-Heeinemann.

[29] Özgüven, N. (2008). Hizmet pazarlamasında müşteri memnuniyeti ve ulaştırma sektörü üzerine bir uygulama. Ege Akademik Bakış, 8 (2), 651-682.

[30] Öztürk, S. A. (2010). Hizmet Pazarlaması: Kuram Uygulama ve Örnekler (10. Baskı). Bursa: Ekin.

[31] Parasuraman, A. A.,Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. Journal of Retailing, 64 (1), 12-40.

[32] Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1994). Alternative scales for measuring service quality: a comparative assessment based on psychometric and diagnostic criteria. Journal of Retailing, 70 (3), 201–230.

[33] Seçilmiş, C. & Köz, E. N. (2015). Sürdürülebilir kültür turizmi algısının nesillere göre tekrar gelme niyetine etkisi. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 3 (3), 69-78.

[34] Şencan, H. (2005). Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik (birinci baskı). Ankara: Seçkin.

[35] Tabachnick, B. & Fidell, L.S. (2007). Using multivariate statistics (5th ed.). Boston: Ally & Bacon.

[36] Ural, A. & Kılıç., İ. (2013). Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi. Ankara: Detay.

[37] Urban, W. (2010). Customers' experiences as a factor affecting perceived service quality. Economics and Management, 8 (1), 820-826.

[38] Wu, S.; Huang, C. & Chen, Y.(2015) Leisure-service quality and hedonic experiences: singing at a karaoke house as a form of theatre, total quality. Management & Business Excellence, 26 (3-4), 298-311.

[39] Yılmaz, İ. (2012). Turizm öğrencilerinin karayolu yolcu taşımacılığı hizmetlerine yönelik algılamaları. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 23 (1), 73-85.

[40] Yüksekbilgili, Z. (2013). Türk tipi Y kuşağı. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (45), 342-353.

[41] Zengin, B. & Şen, L. M. (2015). Seyahat işletmeleri (in Turizm İşletmeleri-3. Baskı, Ed. Burhanettin Zengin ve Şehnaz Demirkol), İstanbul: Değişim.

E- References

[42]https://d2bxpc4ajzxry0.cloudfront.net/TripAdvisorInsights/sites/default/files/downloads/2670/globalreport_turkish_dec2015.pdf, the date of access; 27/09/2016.

[43]http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/UBAK/tr/doc-xls/20120726_162224_204_1_64.pdf, the date of access; 11/10/2016.

[44]http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1051, the date of access; 13/12/2016.

[45]http://oidb.klu.edu.tr/Yardimci_Sayfalar/456-2015-2016-egitim-ogretim-yili-ogrenci-sayilari.klu, the date of access; 21/11/2016.

Portföy Yatırımları ile Gelir Arasındaki İlişki: Panel Kanıt

Doç. Dr. Jülide YALÇINKAYA KOYUNCU[1] **İbrahim SÜYEN[2]**

[1]Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, julide.yalcinkaya@bilecik.edu.tr

[2]Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat A.B.D. Yüksek Lisans Öğrencisi, ibrahim.suyen@gmail.com

Özet: Günümüz uluslararası sermaye piyasasında serbestleşme ve ileri teknoloji sayesinde yatırımcılar sahip oldukları tasarrufları farklı ülkelerde rahat bir şekilde değerlendirmektedirler. Uluslararası özel sermaye hareketlerinden biri olan portföy yatırımları tasarruf sahiplerinin uluslararası sermaye piyasasında, bir takım riskleri kabullenmek suretiyle, kazanç elde etmek için tahvil, hisse senedi gibi sermaye piyasası araçlarına olan yatırımları ifade etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin tasarruf ediniminde önemli bir yere sahip olan portföy yatırımları ev sahibi ülkenin birçok makro göstergesi üzerinde etkilere sahiptir. Portföy yatırımları sayesinde dış tasarruf elde eden ülkelerde yurtiçi yatırımlar artacağından ülkenin milli gelir düzeyinde de bir artış olması beklenmektedir. Bu nedenle bu çalışma portföy yatırımlarının gelir üzerindeki ektisini ampirik olarak analiz etmektedir. Portföy yatırımlarının bir ülkenin milli geliri ve kişi başına milli geliri üzerinde olan etkisinin incelendiği çalışmamızda 124 ülkeye ait 1980-2016 yıllarını kapsayan dengesiz panel veriler kullanılmıştır. Yapılan analiz bulguları portföy yatırımlarının ev sahibi ülkenin milli geliri ve kişi başına milli geliri üzerinde arttırıcı ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ima etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Portföy Yatırımları, Milli Gelir, Kişi Başına Milli Gelir, Panel Analiz

GİRİŞ

1980'li yıllarda küreselleşme ve finansal serbestleşme gibi liberal düşüncenin öne sürdüğü politikalar dünya ekonomisinde dönüm noktası oluşturarak sermaye hareketlerini artırmıştır. Bu dönemde serbest ticaret bölgeleri oluşturulmuş, ticari ve ekonomik anlaşmalar yapılmıştır. IMF ve Dünya Bankası'nın desteği ile az gelişmiş ülkeler (AGÜ) sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamaları kaldırmak suretiyle ekonomilerini yabancı sermaye hareketlerine açmaya başlamışlardır. Finansal serbestleşme, finansal küreselleşme ve uluslararası finansal bütünleşme 1990'lı yıllarda hız kazanmaya başlamıştır (Güneş, 2007: 13). Ulusal sermaye piyasalarının liberalleşmesi ve gelişmesiyle tasarruf sahiplerinin yabancı menkul kıymetlere yatırım yapmaları daha kolay bir hale gelmiştir. Aynı zamanda iletişim imkanlarının artması, bilgiye ulaşmadaki sınırların ortadan kalkması para ve sermaye piyasaları arasındaki birlikteliğin artması gibi unsurlar yabancı sermaye yatırımlarının hızlanmasında belirleyici olmuşlardır. Yabancı bireysel ve kurumsal yatırımcılar, portföylerini çeşitlendirmek ve yüksek getirilerden faydalanmak amaçlarıyla başka ülkelerdeki yatırımlarını arttırmaya başlamışlardır (Direkçi ve Kaygusuz, 2013:29).

Bir ülkeye yabancı kurum veya yatırımcılar tarafından yapılan sermaye stoğuna portföy yatırımları denmektedir (Bulut, Demirel ve Akar, 2017:37). Portföy yatırımları, doğrudan yatırımlar ve rezerv varlıklar kalemleri altında gösterilenler dışındaki alım satımı yapılan menkul kıymetleri içermektedir. Ayrıca portföy yatırımı, hisse senedi, borç senedi ve yatırım fonu katılma payı şeklindeki menkul kıymetleri de kapsamaktadır (Akişoğlu, 2013:14).

Portföy yatırımları gitmiş olduğu ülkelerdeki makroekonomik göstergeler üzerinde pek çok etkiye sahiptir. Bu makroekonomik etkilerin başında yurtiçi üretim-tüketim ve yatırım-tasarruflardan oluşan ekonominin genel dengesi gelmektedir. Ekonominin genel dengesi milli gelirin ne ölçüde tasarruf edildiği ve tasarrufların yatırımları ne ölçüde finanse ettiğini göstermektedir (Takım, 2010:43). Gelişmekte olan ülkeler büyümek için ihtiyaç duydukları fonları borçlanma yoluna gitmeksizin portföy yatırımları ile elde edebilirler ve bu durum ödemeler dengesini olumlu yönde etkiler. Portföy yatırımlarından elde edilen karlar yatırıma dönüştürülerek sermaye birikimini arttırır. Bu durumda artan dış tasarruflar ile birlikte yurtiçi yatırımlar da artacaktır. Aynı zamanda yatırımlardaki artış ekonominin üretim kapasitesini arttırmakta ve ülkenin daha yüksek üretim düzeyine ulaşmasına ve kişi başı milli gelire katkı sağlamaktadır. Nihai olarak da daha büyük bir milli gelir düzeyine ulaşmasına yol açarak, ekonomik büyümeyi desteklemektedir.

Bu bağlamda bu çalışmada portföy yatırımlarının gelir özelinde bir etkisinin var olup olmadığı ampirik olarak panel veriler yardımıyla analiz edilmektedir. Gelir üzerindeki etkisi hem milli gelir hem de kişibaşı milli gelir cinsinden ele alınacaktır. Elde edilen analiz sonuçlarına göre portföy yatırımları ile gerek milli gelir gerekse kişibaşı milli gelir arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışmanın geriye kalan kısmı şu şekilde oluşmaktadır: portföy yatırımları ile gelir arasındaki ilişkinin literatür taraması birinci bölümde sunulmakta, ikinci kısımda data ve metodoloji açıklanmakta, üçüncü bölümde tahmin sonuçları raporlanıp tartışılmakta ve en son bölümde ise sonuç yer almaktadır.

1.LİTERATÜR

1992–2005 yılları arasında sınır testi metodu kullanılarak, Türkiye'deki net yabancı portföy yatırımları ile reel faiz oranları arasındaki ilişki incelenmiştir. Modelin değişkenleri ise Türkiye'de gerçekleşen net portföy yatırımları, devlet bütçe açıkları, reel faiz oranı, enflasyon oranı olarak tüketici fiyat endeksindeki yıllık değişim oranı kullanılmıştır. Sonuç olarak, reel faiz oranları ile net yabancı portföy yatırımları arasında gerek uzun dönem gerekse kısa dönemde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Pazarlıoğlu ve Gülay,2007).

Vergil ve Karaca (2010), panel veri test ve tahmin yöntemlerini kullanarak gelişmekte olan ülkelere giren yabancı sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini 1980-2005 yılları için analiz etmişlerdir. Yapılan tahminler sonucunda doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini pozitif yönde olduğunu ifade etmişlerdir.

Çöldemli (2015), yabancı portföy yatırımları ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişki nedensellik analizi yardımıyla incelenmiştir. 2003-2013 yıllarını kapsayan aylık veriler kullanılarak yapılan çalışmada, yabancı portföy yatırımlarının, cari işlemler dengesi üzerindeki değişimlerde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Acar (2016), yaptığı çalışmasında doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin Türkiye için 2001-2015 yılları için nedensellik analizi ile yapmıştır. Yapılan tahmin sonuçlarına göre, yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Bunun nedeni gelen yatırımların daha çok portföy yatırımları şeklinde yapılmasıdır. Bu durumda da katma değer ve üretim sağlayacak yatırımların olmaması ve bu durumla bağlı olarak istihdamı artırıcı yatırımlar gerçekleşemediğini vurgulamıştır.

Emir ve Kutlu (2015:274), 2012 yılında portföy yatırım büyüklüğü açısından ilk üç sırada bulunan Britanya, Yunanistan ve Almanya ile birlikte Türkiye üzerinden portföy yatırımları volatilitesi ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkinin var olduğu fakat Almanya'da ise çift taraflı bir etkileşim bulunduğu ima edilmiştir.

Direkçi ve Kaygusuz (2013:39), yaptıkları çalışmada, Türkiye'de 1990-2012 yılları arası dönemde gerçekleşen kısa vadeli sermaye akımlarının, ulusal makroekonomik değişkenlerden, reel faiz, cari açık, enflasyon oranı ve milli gelir ile olan etkileşimi ARDL sınır testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, kısa vadeli sermaye hareketlerinden gayri safi milli hasılaya doğru tek-yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Pal (2011), Hindistan için yapılan çalışmada, yabancı portföy yatırımlarının yurtiçi sermaye piyasasıyla ekonomiyi etkilemekte olduğunu görmüştür. Portföy yatırımlarının, yatırım yapılan ülkeye sağladığı en önemli faydalardan birisi olan yurtiçi hisse senedi piyasasında fiyatları arttırmasıdır. Bundan ötürü firmanın kur-kar oranı üzerinde bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır.

Bekaert ve Harvey (1998), portföy yatırımlarıyla temel makroekonomik arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarında, ABD hisse senetlerin aylık net gelirlerini baz alarak analiz etmişlerdir. Modelde tahmin sonuçlarına göre, portföy yatırımları GSMH(Gayrı Safi Milli Hasıla)' ya oranla daha büyük pazar boyutu

elde etme, ulusal paranın değerlenmesine, daha düşük bir enflasyon oranına kavuşma ve kişi başı milli gelirin yükselmesine sebep olmasından dolayı gelişen ekonomiler için önemli olduğu gösterilmiştir.

Ahmad, Cova ve Harrison (2004), yaptığı çalışmalarında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ve portföy yatırımlarının etkisini araştırmışlardır. Doğrudan yabancı yatırımlardan kaynaklanan yatırımlar uzun vadeli ekonomik açıdan daha büyük bir etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Yabancı yatırımların gittiği ülkelerde kamu ve finanasman sağlayan kurumların ekonomik açıdan olumlu etkilendiğini ifade etmişlerdir.

Schneider ve Frey'in (1985), doğrudan yabancı yatırımların ekonomik ve politik belirleyicileri adlı çalışmalarında 1976, 1979 ve 1980 yıllarını kapsayan veri seti kullanılmıştır. Yapılan çalışmada 54 gelişmekte olan ülke konu edinilmiş olup, dört ayrı model ile hesaplama yapılmıştır. Kurulan bu modeller politik, ekonomik, birleştirilmiş ve politik-ekonomik olarak sınıflandırılmıştır. Analizler sonucunda doğrudan yatırımları açıklamada en önemli değişkenlerin ödemeler dengesi ve kişi başına GSMH değişkenleri olduğu ifade edilmiştir.

2. DATA VE METODOLOJİ

Bu çalışmada 124 ülkeye ait 1980-2016 yıllarını kapsayan dengesiz panel veriler kullanılarak portföy yatırımlarının milli gelire ve aynı zamanda kişi başı gelire olan etkileri analiz edilmektedir.
Portföy yatırımlarının milli gelir üzerindeki etkisini dengesiz panel veri seti kullanarak analiz etmek için aşağıdaki tekli ve çoklu sabit zaman etki modelleri (SEM) tahmin edilmiştir:

$$GELİR_{it} = (\beta_1 + \tau_t) + \beta_2 PORTFÖY_{it} + u_{it} \quad \textbf{(1)}$$

$$GELİR_{it} = (\beta_1 + \tau_t) + \beta_2 PORTFÖY_{it} + \beta_3 YATIRIM_{it} + \beta_4 EĞİTİM_{it} + \beta_5 TÜKETİM_{it} + u_{it} \quad \textbf{(2)}$$

ve ayrıca aşağıdaki tekli ve çoklu rastsal zaman etki modeli (REM) tahmin edilmiştir:

$$GELİR_{it} = \beta_1 + \beta_2 PORTFÖY_{it} + (\tau_t + u_{it}) \quad \textbf{(3)}$$

$$GELİR_{it} = \beta_1 + \beta_2 PORTFÖY_{it} + \beta_3 YATIRIM_{it} + \beta_4 EĞİTİM_{it} + \beta_5 TÜKETİM_{it} + (\tau_t + u_{it}) \quad \textbf{(4)}$$

Portföy yatırımlarının kişi başı milli gelir üzerindeki etkisini dengesiz panel veri seti kullanarak analiz etmek için aşağıdaki tekli ve çoklu sabit zaman etki modelleri (SEM) tahmin edilmiştir:

$$KBMG_{it} = (\beta_1 + \tau_t) + \beta_2 PORTFÖY_{it} + u_{it} \quad \textbf{(5)}$$

$$KBMG_{it} = (\beta_1 + \tau_t) + \beta_2 PORTFÖY_{it} + \beta_3 BÜYÜME_{it} + \beta_4 EĞİTİM_{it} + \beta_5 YATIRIM_{it} + u_{it} \quad \textbf{(6)}$$

ve ayrıca aşağıdaki tekli ve çoklu rastsal zaman etki modeli (REM) tahmin edilmiştir:

$$KBMG_{it} = \beta_1 + \beta_2 PORTFÖY_{it} + (\tau_t + u_{it}) \quad \textbf{(7)}$$

$$KBMG_{it} = \beta_1 + \beta_2 PORTFÖY_{it} + \beta_3 BÜYÜME_{it} + \beta_4 EĞİTİM_{it} + \beta_5 YATIRIM_{it} + (\tau_t + u_{it}) \quad \textbf{(8)}$$

Yukarıda yer alan *it* alt indisi *i.nci* ülkenin *t* yılında ilgili değişkene ilişkin aldığı gözlem değerini; β_1 modelin sabit terimini; τ_t tüm ülkeleri aynı şekilde etkileyen fakat zamanlar arası değişen zaman spesifik etkiyi; u_{it} ise regresyon modelinin hata terimini temsil etmektedir.
GELİR bağımlı değişkeni modelde milli geliri temsil etmektedir. Milli gelir yurtiçi gayrisafi milli hasıla (GSYİH) olup Amerikan doları cinsindendir. Modelde GELİR değişkenin logaritmik değerleri kullanılmıştır.

KBMG bağımlı değişkeni modelde kişibaşına milli geliri temsil etmektedir. Kişibaşına milli gelir değişkeni Amerikan doları cinsinden cari fiyatlarla kişi başı milli gelir değerlerinden oluşmaktadır. Modelde KBMG değişkenin logaritmik değerleri kullanılmıştır.

PORTFÖY değişkeni bono cinsinden portföy yatırımlarını göstermekte olup Amerikan doları cinsindendir. Modelde PORTFÖY değişkenin milli gelir içindeki yüzdesel payı kullanılmıştır.

YATIRIM değişkeni için kullanılan indikatör özel sektör brüt sabit sermaye oluşumunu yansıtmaktadır. Modelde YATIRIM bağımsız değişkeni gayri safi yurtiçi hasıla oranındaki yüzdesel payını ifade etmektedir. Modelde EĞİTİM değişkeni yüzdesel cinsten brüt ilkokul kayıt oranlarını ifade eden bağımsız değişkendir.

TÜKETİM bağımsız değişkeni hane halkına ait nihai tüketim harcamalarını göstermektedir. Modelde TÜKETİM değişkenin yıllık yüzdesel büyüme oranları kullanılmıştır.

BÜYÜME değişkeni modelde ekonomik büyüme hızını temsil etmektedir. Modelde BÜYÜME bağımsız değişkeni kişi başı milli gelirin yıllık yüzdesel artış hızı cinsindedir.

Modelde yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin tümüne ait veriler WDI(World Development Indicators) veri tabanından alınmıştır.

Modellerin bağımlı değişkenleri olan GELİR ve KBMG değişkenlerine yönelik tekli ve çoklu regresyon modellerine ait elde edilen tahmin sonuçları aşağıdaki Tablo1 ve 2'de raporlanmıştır. Her iki tabloda yer alan Hausman testi sonuçlarına göre gerek tekli gerekse çoklu regresyon modelleri için en uygun modelin SEM modeli olduğu görülmüş ve bundan dolayı da Tablo1 ve 2'de sadece SEM tahmin sonuçları raporlanmıştır.

3. TAHMİN SONUÇLARI

Milli gelirin bağımlı değişken olduğu modellere ait tahmin sonuçları aşağıda Tablo 1'de raporlanmıştır.
Tablo 1 : Milli Gelir Modeli Tahmin Sonuçları

	Basit	**Çoklu**
Sabit	**22.7266**	**21.5380**
P-değeri	0.0000	0.0000
PORTFÖY	**0.1673**	**0.2039**
P-değeri	0.0000	0.0000
YATIRIM		**0.0142**
P-değeri		0.0119
EĞİTİM		**0.0156**
P-değeri		0.0000
TÜKETİM		**-0.0024**
P-değeri		0.4098
Gözlem Sayısı	4156	1737
Ülke Sayısı	124	89
R-Kare	0.1084	0.1480
F-ist.	13.5245	7.3632
F-ist. P-değeri	0.0000	0.0000
Hausman Test İst.	29.7555	66.0387
Hausman Testi P-değeri	0.0000	0.0000
Seçilen Model	SEM	SEM

Bir ülkede yapılan portföy yatırımları ülke için dış tasarruf kaynağı sağladığından dolayı daha fazla yurtiçi yatırımların yapılmasına ve buda nihai olarak ülkenin daha yüksek bir milli gelir düzeyine ulaşmasına imkan tanır. Bu gerekçeden ötürü portföy yatırımlarının milli gelir üzerinde arttırıcı bir etki yapması beklenmektedir. Tablo 1'deki tahmin sonuçlarına göre gerek tekli regresyon modelinde gerekse çoklu regresyon modelinde PORTFÖY değişkenine ait katsayının beklenen pozitif işareti aldığı ve bu sonucun her iki model için istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Yatırımlardaki artış ekonominin üretim kapasitesini arttırarak ülkenin daha yüksek üretim düzeyine ve nihai olarak da daha büyük bir milli gelir düzeyine ulaşmasına yol açar. Dolayısıyla yatırımların milli gelir üzerindeki etkisi arttırıcı yöndedir. Tablo 1' de YATIRIM değişkeni için elde edilen katsayı beklentilere paralel bir biçimde pozitif olup istatistiksel olarak da anlamlıdır.

Bir ülkenin eğitim düzeyindeki arttış o ülkenin nitelikli insan kaynağını ve bunun neticesinde de beşeri sermayenin verimliliğini arttıracağından dolayı o ekonomide milli gelirin artması beklenir. Modelde EĞİTİM değişkeni için elde edilen katsayı beklenildiği gibi pozitif olup istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tüketim harcamalarındaki artış toplam yurtiçi talebi arttırmak suretiyle üretimi ve daha sonrada milli geliri arttırır. Modelde TÜKETİM değişkeni için elde edilen katsayı istatistiksel olarak anlamsızdır.

Kişibaşına milli gelirin bağımlı değişken olduğu modellere ait tahmin sonuçları aşağıda Tablo 2'de raporlanmıştır.

Tablo 2: Kişi Başı Milli Gelir Modeli Tahmin Sonuçları

	Basit	Çoklu
Sabit	**6.9923**	**5.1476**
P-değeri	0.0000	0.0000
PORTFÖY	**0.1443**	**0.1815**
P-değeri	0.0000	0.0000
BÜYÜME		**0.0044**
P-değeri		0.2567
EĞİTİM		**0.0136**
P-değeri		0.0000
YATIRIM		**0.0294**
P-değeri		0.0000
Gözlem Sayısı	4156	2151
Ülke Sayısı	124	101
R-Kare	0.2262	0.3638
F-ist.	32.5282	30.1635
F-ist. P-değeri	0.0000	0.0000
Hausman Test İst.	21.6175	60.4429
Hausman Testi P-değeri	0.0000	0.0000
Seçilen Model	SEM	SEM

Bir ülkede yapılan portföy yatırımları ülke için dış tasarruf kaynağı sağladığından dolayı daha fazla yurtiçi yatırımların yapılmasına imkan tanır ve buda nihai olarak ülkenin daha yüksek bir milli gelir düzeyine ulaşmasını mümkün kılar. Daha yüksek bir milli gelir düzeyi ise kişi başına düşen milli gelirin artmasını sağlar. Bundan dolayı portföy yatırımlarının KBMG üzerinde arttırıcı bir etki yapması beklenmektedir. Tahmin sonuçlarına göre gerek tekli regresyon modelinde gerekse çoklu regresyon modelinde PORTFÖY değişkenine ait katsayının beklenen pozitif işareti aldığı görülmektedir. Tablo 2'de PORTFÖY değişkeni

için gerek tekli gerekse çoklu regresyon modellerinde elde edilen katsayılar beklentilere paralel bir biçimde pozitif olup aynı zamanda istatistiksel olarak anlamlıdır.

Ekonomik büyümenin arttığı dönemlerde ülkeler daha yüksek milli gelir düzeylerine ulaşarak kişi başına düşen milli gelirlerini arttırmaktadırlar. Bu nedenle ekonomik büyümenin yüksek olduğu dönemlerde KBMG'ninde yüksek olması beklenmektedir. Modelde BÜYÜME değişkeni için elde edilen katsayı beklenildiği gibi pozitif olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsızdır.
Yatırımlardaki artış ekonominin üretim kapasitesini arttırarak ülkenin daha yüksek üretim düzeyine ve nihai olarak da daha büyük bir milli gelir düzeyine ulaşmasına yol açar. Daha yüksek milli gelir düzeyleri ülkenin daha yüksek kişi başına milli gelir seviyesine ulaşmasına imkan tanır. Bundan dolayı yatırımların KBMG üzerinde pozitif etki yapması beklenmektedir. Tablo 2'de YATIRIM değişkeni için elde edilen katsayı beklentilerle paralel olup istatistiksel olarak da anlamlıdır.

Bir ülkenin eğitim düzeyi arttıkça kişilerin daha yüksek ücretlerde iş bulmasına imkan tanır ve aynı zamanda artan eğitim düzeyi ekonomide nitelikli işgücünü arttıracağından dolayı o ekonominin daya yüksek bir milli gelir seviyesine ulaşmasını sağlar. Bu gerekçeden dolayı eğitim seviyesindeki artışın KBMG'yi olumlu etkilemesi beklenmektedir. Modelde EĞİTİM değişkeni için elde edilen katsayı beklenildiği gibi pozitif olup istatistiksel olarak anlamlıdır.

SONUÇ

Yabancı sermaye yatırımlarının serbestleşmesi ve ileri teknoloji sayesinde yatırımcılar sahip oldukları tasarrufları farklı ülkelerde rahat bir şekilde değerlendirmektedirler. Gelişmekte olan ülkelerin tasarruf ediniminde önemli bir yere sahip olan portföy yatırımları ev sahibi ülkenin milli geliri üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Portföy yatırımları sayesinde dış tasarruf elde eden ülkelerde yurtiçi yatırımlar artacağından dolayı ülkenin milli gelir düzeyinde de bir artış olmaktadır.

Çalışmada özel yabancı sermaye yatırımı türlerinden birisi olan portföy yatırımlarının gelir ve kişi başına milli gelir üzerine olan etkileri 124 ülkeye ait 1980-2016 yıllarına ait dengesiz panel veri seti kullanarak analiz edilmiştir. Çalışmadaki milli gelir modeline ait tahmin sonuçlarına göre portföy yatırımları hem basit regresyon modeli hem de çoklu regresyon modellerinde beklentilerimize paralel olarak pozitif işareti almaktadır ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Aynı şeklide kişibaşı milli gelir modeline ait tahmin sonuçlarına göre de portföy yatırımları hem basit regresyon modeli hem de çoklu regresyon modellerinde beklentilerimize paralel olarak pozitif işareti almaktadır ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Bu elde edilen sonuçlar ışığında portföy yatırımlarının ev sahibi ülke için gelir yaratıcı etkisinin bulunduğu ve böylelikle ekonomik kalkınmaya dolaylı katkıda bulunduğu görülmektedir.

Aynı zamanda portföy yatırımlarının gelir üzerindeki etkisinin analiz edildiği modelin kontrol değişkenlerini oluşturan YATIRIM ve EĞİTİM değişkenlerindeki artışın milli geliri arttırdığı tespit edilmiştir. Bir diğer kontrol değişkeni olan TÜKETİM değişkeni milli gelir üzerinde arttıcı bir etkiye sahip olması beklenirken modelde bulunan tahmin sonuçlarına göre TÜKETİM değişkenin katsayısı anlamsız bulunmuştur. Portföy yatırımlarının kişi başı milli gelir üzerindeki etkisinin analiz edildiği modelin kontrol değişkenlerini oluşturan EĞİTİM ve YATIRIM değişkenlerindeki artışın kişibaşı milli geliri arttırdığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Ahmad, Yamin, Cova, Pietro ve Harrison, Rodrigo (2004), "Foreign Direct Investment Versus Portfolio Investment: A Global Games Approach", University of Wisconsin, Working Paper 05 – 03.

Acar, Merve (2016), ''Doğrudan Yabancı Sermayenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği'' Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:13, ss.93-105

Akişoğlu, Berkay (2013), Portföy Yatırım İstatistiklerinin Derlenmesi Ve Türkiye Uygulaması, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara.

Bekaert, Geert ve Harvey, Campbell, R. (1998), ''Capital Flows And The Behavior Of Emerging Market Equity Returns'' National Bureau of Economic Research, Working Paper No: 6669.

Bulut, Erol, Demirel, Baki ve Akar, N. Çağrı (2017), ''2008 Krizi Sonrası Fed'in Faiz Artırımının Yükselen Piyasa Ekonomilerindeki Portföy Yatırımları Üzerine Etkileri'' Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, ss.35-58

Çöldemli, Fikret (2015), ''Türkiye'de Yabancı Portföy Yatırımları İle Cari İşlemler Dengesi Arasındaki İlişki: 2003-2013'' Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges), Cilt:5, Sayı:6, ss.60-64

Emir, Mustafa ve Kutlu, Melih (2015), ''Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Portföy Yatırımları Volatilitesi Arasında Nedensellik İlişkisi'' International Journal of Economic and Administrative Studies, Yıl:8, Sayı:15, ss.269-278

Direkçi, Tuba B. ve Kaygusuz, Sinan (2013:39), '' Kisa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Değişkenler İle Olan Etkileşimi: Türkiye Örneği'' Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Yıl:5, Sayı:9

Güneş, Sevcan (2007), ''Uluslararası Sermaye Hareketlerini Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği'' Sosyoekonomi, Cilt:5, Sayı:5

Pal, Parthapratim (2011), ''Foreign Portfolio Investment, Stock Market and Economic Development: A Case Study in India'', Ashwini Deshpande (Ed.);Capital Without Borders, Anthem Press: India, pp.121-146.

Pazarlıoğlu, M.Vedat ve Gülay, Emrah(2007), ''Net Portföy Yatırımları İle Reel Faiz Arasındaki İlişki:

Türkiye Örneği -1992:I - 2005:IV'' Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:9, Sayı:2

Schneider, F. ve Frey, B.S (1985), "Economic and Political Determinants of Foreign Direct Investment", World Development, vol13 no:2, pp.161-175

Takım, Abdullah (2010), "Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri", Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, ss.39-60

Vergil, Hasan ve Karaca, Coşkun (2010), '' Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi'' Ege Akademik Bakış, Cilt:10, Sayı:2, ss.1207-1216

Portföy Yatırımlarının Özel Sektör Yatırımları Üzerindeki Etkisi: Panel Analiz

Doç. Dr. Jülide YALÇINKAYA KOYUNCU[1] **İbrahim SÜYEN[2]**

[1]Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, julide.yalcinkaya@bilecik.edu.tr

[2]Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat A.B.D. Yüksek Lisans Öğrencisi, ibrahim.suyen@gmail.com

Özet: Yabancı sermaye yatırımları gitmiş oldukları ülkenin birçok makroekonomik göstergesi üzerinde olumlu ya da olumsuz etkilere sahiptirler. Özellikle ev sahibi ülkenin kalkınması için ihtiyaç duyduğu yatırımların fonlanması aşamasında bir yabancı semaye yatırımı türü olan portföy yatırımları önemli bir rol oynamaktadır. Bundan dolayı dış tasarruf kaynağı sağlamak suretiyle yurtiçi yatırımları fonlayan portföy yatırımlarındaki artışın ev sahibi ülkenin yatırım düzeyini artırması beklenir. Bu bağlamda bu çalışma portföy yatırımlarının bir ülkenin yatırımları üzerinde bir etkisi olup olmadığını ampirik olarak incelemektedir. Çalışmamızda portföy yatırımlarının bir ülkenin yatırımlarını ne yönde etkilediğini analiz etmek için 104 ülkenin 1980-2016 yıllarına ait dengesiz panel veriler kullanılmıştır. Elde edilen tahmin sonuçları portföy yatırımlarındaki artışın ev sahibi ülkenin özel yatırımları üzerinde artırıcı bir etkisi olduğuna ve bu ulaşılan sonucun istatistiksel olarak anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Elde edilen bu bulgu hem tek değişkenli modellerde hem de çok değişkenli modellerde geçerliliğini korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Portföy Yatırımları, Özel Sektör Yatırımları, Panel Analiz

GİRİŞ

Günümüzde sermaye hareketleri hem gelişmiş ülkelerin hem de gelişmekte olan ülkelerin önemli bir iktisadi olgusudur. Dünya ticaretine ve sermaye hareketlerine yön veren Bretton Woods sisteminin 1971 yılında çökmesiyle, sermaye hareketlerinin yönü ve miktarı da değişmiştir. Bu tarihten sonra sermaye hareketlerinde gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru bir artış gözlenmiştir (Karacan, 2014:764). Liberal düşüncenin öne sürdüğü politikalar, finansal serbestleşmeyle birlikte sermaye hareketlerini artırmıştır. 1990'lı yıllarda IMF ve Dünya Bankası'nın desteği ile az gelişmiş ülkeler (AGÜ) sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamaları kaldırmak şartıyla ekonomilerini yabancı sermaye hareketlerine açmaya başlamışlardır (Güneş, 2007: 13).

Uluslararası sermaye, bir ülkenin milli sınırları dışındaki diğer ülkelerin kurum ya da vatandaşlarının yapmış olduğu sermaye stokuna dahil edilen transferleri kapsamaktadır (Bulut, Demirel ve Akar, 2017:37). Bu bağlamda literatürde uluslararası sermaye yatırımları, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve portföy yatırımları olmak üzere iki şekilde ortaya konmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, sıfırdan kuruluş ya da yeni üretim ekipmanları şeklindeki yatırımları kapsamaktadır. Diğer yabancı sermaye yatırımı ise, ekonomiye dolaylı olarak giren portföy yatırımlarını kapsamaktadır (Karluk, 2009:687-688). Portföy yatırımları, doğrudan yatırımlar ve rezerv varlıklar kalemleri altında gösterilenler dışındaki alım satımı yapılan menkul kıymetleri içermektedir. Aynı zamanda portföy yatırımı, hisse senedi, borç senedi ve yatırım fonu katılma payı şeklindeki menkul kıymetleri kapsamaktadır (Akişoğlu, 2013:14).

Portföy yatırımları çeşitli faktörlerden dolayı ülkeler arasında kısa dönemli olarak yer değiştirler. Portföy yatırımlarındaki giriş ve çıkışları yurtiçi faiz oranı, istikrarlı döviz kuru, ekonomik ve siyasi istikrar, güvenilirlik, enflasyon oranı gibi faktörler etkilemektedir (Turan, 2011). Aynı zamanda sermaye akımlarının belirleyici diğer faktör olarak kabul edilen ülkelerin tasarruf ve yatırım oranlarıdır (Delice, 2000:55).

Portföy yatırımları, gelişmekte olan ekonomilere borçlanma yoluna gitmeden ihtiyaç duyulan fonları temin ederek, ödemeler dengesine olumlu katkı sağlamaktadır. Ülkeye giren yabancı sermaye yatırımlardan elde ettiği karları yeniden yatırıma dönüştürerek sermaye birikimini arttırabilir. Buna bağlı olarak yatırımlardaki artış ekonominin üretim kapasitesini arttırmakta ve ülkenin daha yüksek üretim düzeyine ulaşmasını sağlamaktadır. Nihai olarak da daha büyük bir milli gelir düzeyine ulaşmasına yol açarak, ekonomik büyümeyi desteklemektedir.

Bu bağlamda bu çalışmada portföy yatırımlarının özel sektör yatırımları özelinde bir etkisinin var olup-olmadığı ampirik olarak panel veriler yardımıyla analiz edilmektedir. Elde edilen analiz sonuçlarına göre portföy yatırımları ile özel sektör yatırımları arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışmanın geriye kalan kısmı şu şekilde oluşmaktadır: portföy yatırımları ile özel sektör yatırımları arasındaki ilişkinin literatür taraması birinci bölümde sunulmakta, ikinci kısımda data ve metodoloji açıklanmakta, üçüncü bölümde tahmin sonuçları raporlanıp tartışılmakta ve en son bölümde ise sonuç yer almaktadır.

1.LİTERATÜR

İktisat literatüründe uluslararası sermaye hareketlerini belirleyen faktörlerin yalnızca ekonomik değişkenlerden meydana gelmediği, bu süreçte politik değişkenlerinde etkili olduğu ileri sürülmüştür. Doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin belirleme açısından Agarwal'ın (1980) yaptığı çalışmada hem politik değişkenlere hem de ekonomik değişkenlere yer verilmiştir. Politik istikrarsızlık ve millileştirme tehlikesi politik değişkenleri oluştururken, pazar uzaklığı, yatırım teşvikleri, büyüme oranı, ev sahibi ülkenin piyasa büyüklüğü, enflasyon ve ödemeler dengesi değişmeleri ekonomik değişkenleri oluşturmaktadır. Agarwal'a göre doğrudan yatırımları açıklamaya yönelik hipotezler kısmı açıklama gücüne sahiptir. Yapılan bu çalışmada doğrudan yatımların belirleyicileri konusunda çelişkili sonuçlar olduğu da vurgulanmıştır (Kar ve Tatlısöz,2008:7).

Bekaert ve Harvey (1998), portföy yatırımları ile temel makroekonomik arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarında, ABD hisse senetlerin aylık net gelirlerini baz alarak analiz etmişlerdir. Tahmin sonuçlarına göre, portföy yatırımları GSMH(Gayrı Safi Milli Hasıla)' ya oranla daha büyük pazar boyutu elde etme, ulusal paranın değerlenmesine, daha düşük bir enflasyon oranına kavuşma ve kişi başı milli gelirin yükselmesine sebep olmasından dolayı gelişen ekonomiler için önemli olduğu gösterilmiştir.

Aslan, Terzi ve Siampan (2014:30), çalışmalarında Türkiye'de kısa vadeli sermaye hareketlerinin ekonomik büyüme ile ilişkisi 1998 – 2011 yılları itibariyle üç aylık veriler ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, kısa vadeli sermaye hareketleri ile GSYİH arasında tek yönlü nedensellik bulunmuştur.

Pal (2011), Hindistan için çalışmasında, yabancı portföy yatırımlarının yurtiçi sermaye piyasasıyla ekonomiyi etkilemekte olduğunu görmüştür. Portföy yatırımlarının yatırım yapılan ülkeye sağladığı önemli faydalardan biri olan yurtiçi hisse senedi piyasasında fiyatları arttırmasıdır. Bu nedenden dolayı firmanın kur-kar oranı üzerinde bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır.

Pazarlıoğlu ve Gülay (2007), 1992–2005 yılları arasında sınır testi metodu kullanılarak, Türkiye'deki net yabancı portföy yatırımları ile reel faiz oranları arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Modelin değişkenleri olarak Türkiye'de gerçekleşen net portföy yatırımları, devlet bütçe açıkları, reel faiz oranı, enflasyon oranı olarak tüketici fiyat endeksindeki yıllık değişim oranı kullanılmıştır. Tahmin sonuçlarına göre, reel faiz oranları ile net yabancı portföy yatırımları arasında gerek uzun dönemde gerekse kısa dönemde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur .

Bulut, Demirel ve Akar (2017), FED'in faiz artırımının yükselen piyasa ekonomilerindeki portföy yatırımları üzerine etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada 2007-2015 yıllarına ait veriler kullanılmıştır. 16 yükselen piyasa ekonomisindeki portföy yatırımları dinamik panel veri analizi olan Arellano-Bond panel GMM tahmin yöntemi uygulanarak FED faizinin etkisi ölçülmektedir. Modelde yapılan testler sonucunda FED faizlerini yansıtan ABD 2 yıllık Hazine bonosu faizleri ile yükselen piyasalar portföy yatırımları arasında negatif ilişki ortaya konulmuştur. Tahmin sonuçlarına göre EMBI+ ile PY'ler arasında aynı şekilde negatif bir ilişki saptanmıştır.

Zhang (2001), yaptığı araştırmasında, 1984-1998 dönemi için kesit ve panel verileri kullanarak, doğrudan yabancı yatırımların Çin ekonomisi üzerindeki etkileri üzerinde durmaktadır. Çalışma sonucuna göre, doğrudan yabancı yatırımların Çin'in ekonomik büyümesini pozitif yönde etkilediği ve yabancı

sermayenin marjinal getirisinin yurtiçi sermayeden daha yüksek olduğu öne sürülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların verimliliği yükseltmesi, ihracatı geliştirmesiyle birlikte teknolojinin yayılması söz konusu olarak sağladığı pozitif dışsallıkların önemli bir yatırım girişi olarak kabul edilmektedir.

Ahmed ve Zlate (2013: 23-24), 2002-2012 yıllarını kapsayan GOÜ'lerin net özel sermaye girişlerini belirleyen faktörleri araştırmıştır. Tahmin sonuçları net özel sermaye hareketlerinin en önemli belirleyicilerinin gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki büyüme ve faiz oranı farklılıkları ve küresel riskten kaçınma olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda çalışmada, son finansal kriz öncesi ve sonrası dönemde net sermaye girişi davranışındaki değişmelerin anlamlı olduğu ve özellikle portföy yatırımları hareketlerinin faiz oranı farklılıkları ve riskten kaçınmaya daha duyarlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Nunnenkamp (2002), GOÜ'ler üzerine yaptığı çalışmasında 1987–2000 yıllarını kapsayan 28 GOÜ ele alarak küreselleşme ile birlikte doğrudan yabancı yatırımları belirleyen faktörlerde bir değişme olup olmadığı sorgulanmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, küreselleşme sonrasında geleneksel piyasa odaklı faktörlerin en önemli çekici güç oldukları gözlemlenmiştir.

Literatürde bulunan bir çok çalışma direkt olarak portföy yatırımlarının özel sektör yatırımlarına olan etkisini incelemediğinden dolayı bu kısımda sadece yabancı sermaye hareketlerine yönelik yapılan analizlere yer verilmiştir. Ayrıca yabancı sermaye hareketleri adı altında yer alan doğrudan yabancı sermaye hareketlerine ilişkin literatürde bulunan çalışmalara da yer verilmiştir.

2. DATA VE METODOLOJİ

Bu çalışmada 104 ülkenin 1980-2016 yıllarına ait dengesiz panel veriler kullanılarak portföy yatırımlarının bir ülkenin özel sektör yatırımları üzerinde etkisi olup olmadığını ampirik olarak analiz edilmektedir.

Portföy yatırımlarının özel sektör yatırımları üzerindeki etkisini dengesiz panel veri seti kullanarak analiz etmek için aşağıdaki tekli ve çoklu sabit zaman etki modelleri (SEM) tahmin edilmiştir:

$$YATIRIM_{it} = (\beta_1 + \tau_t) + \beta_2 PORTFÖY_{it} + u_{it} \quad (1)$$

$$YATIRIM_{it} = (\beta_1 + \tau_t) + \beta_2 PORTFÖY_{it} + \beta_3 TÜKETİM_{it} + \beta_4 FAİZ_{it} + \beta_5 BÜYÜME_{it} + u_{it} \quad (2)$$

ve ayrıca aşağıdaki tekli ve çoklu rastsal zaman etki modeli (REM) tahmin edilmiştir:

$$YATIRIM_{it} = \beta_1 + \beta_2 PORTFÖY_{it} + (\tau_t + u_{it}) \quad (3)$$

$$YATIRIM_{it} = \beta_1 + \beta_2 PORTFÖY_{it} + \beta_3 TÜKETİM_{it} + \beta_4 FAİZ_{it} + \beta_5 BÜYÜME_{it} + (\tau_t + u_{it}) \quad (4)$$

Yukarıda yer alan *it* alt indisi *i.nci* ülkenin *t* yılında ilgili değişkene ilişkin aldığı gözlem değerini; β_1 modelin sabit terimini; τ_t tüm ülkeleri aynı şekilde etkileyen fakat zamanlar arası değişen zaman spesifik etkiyi; u_{it} ise regresyon modelinin hata terimini temsil etmektedir.

Modelin bağımlı değişkeni olan YATIRIM değişkeni için kullanılan indikatör özel sektör brüt sabit sermaye oluşumlarının milli gelir içindeki yüzdesel payıdır.

PORTFÖY değişkeni bono cinsinden portföy yatırımlarını göstermekte olup Amerikan doları cinsindendir. Modelde PORTFÖY değişkenin milli gelir içindeki yüzdesel payı kullanılmıştır.

TÜKETİM bağımsız değişkeni hane halkına ait nihai tüketim harcamalarını göstermektedir. Modelde TÜKETİM değişkenin yıllık yüzdesel büyüme hızı kullanılmıştır.

Modelde kullanılan FAİZ bağımsız değişkeni reel faiz oranlarından oluşmaktadır.

BÜYÜME değişkeni kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) yıllık artış hızını göstermektedir.

Modelde yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait tüm veriler WDI(World Development Indicators) veri tabanından alınmıştır.

3. TAHMİN SONUÇLARI

Modelde bağımlı değişken olan YATIRIM değişkenine yönelik tekli ve çoklu regresyon modellerine ilişkin elde edilen tahmin sonuçları aşağıdaki Tablo 1'de raporlanmıştır. %1 anlamlılık düzeyinde Hausman testi sonuçlarına göre gerek tekli gerekse çoklu regresyon modelleri için en uygun modelin SEM modeli olduğu görülmüş ve bundan dolayı da Tablo 1' de sadece SEM tahmin sonuçları raporlanmıştır.

Tablo 1: Yatırım Modeli Tahmin Sonuçları

	Basit	**Çoklu**
Sabit	**14.2159**	**15.3891**
P-değeri	0.0000	0.0000
PORTFÖY	**0.4418**	**0.2552**
P-değeri	0.0005	0.0698
TÜKETİM		**0.0071**
P-değeri		0.5236
FAİZ		**-0.0217**
P-değeri		0.0077
BÜYÜME		**0.2640**
P-değeri		0.0000
Gözlem Sayısı	2580	1432
Ülke Sayısı	104	80
R-Kare	0.0691	0.0901
F-ist.	5.0984	3.4435
F-ist. P-değeri	0.0000	0.0000
Hausman Test İst.	34.9743	17.7132
Hausman Testi P-değeri	0.0000	0.0014
Seçilen Model	SEM	SEM

Bir ülkede yapılan portföy yatırımları ülke için dış tasarruf kaynağı sağlamakla birlikte döviz girişi sağladığından dolayı ulusal paranın değerlenmesine neden olmaktadır. Değerlenen ulusal para girişimcilerin yurtdışından daha ucuza yatırım malları almasına imkan tanır. Bu nedene bağlı olarak yurtiçi fiziki yatırımlarının daha yüksek düzeye çıkmasına yol açar. Tahmin sonuçlarına göre Tablo 1' de PORTFÖY değişkeni için elde edilen katsayı hem basit regresyon modeli hem de çoklu regresyon modeli için beklentiler ile örtüşen pozitif işareti aldığı ve aynı zamanda istatistiksel olarak anlamlı olduğunu görülmektedir.

Yurtiçi toplam tüketim harcaması arttığında ekonomide toplam talep artar ve toplam talepteki bu artış karşılamak için daha fazla üretimde bulunmak gerekir. Daha fazla üretimi gerçekleştirebilmek için yurtiçi yatırımları arttırmak gerekir. Bu nedenle toplam tüketimdeki artışın yatırımlar üzerindeki nihai etkisinin arttırıcı olması beklenmektedir. Modelde TÜKETİM değişkeni için elde edilen katsayı beklenen pozitif işareti almasına rağmen istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır.

Bir ekonomide yatırımları fonlamanın parasal maliyeti faizdir. Diğer bir ifadeyle yatırımların fonlanmasında ihtiyaç duyulan borçlanmanın bedeli faizdir. Faizler arttıkça yatırımı fonlama maliyeti artacağından dolayı yatırımcılar daha az yatırım yapma eğilimindedirler. Bu yüzden ülkede faiz oranları arttığında yatırım oranlarının da azalması beklenmektedir. Tablo 1'de bulanan FAİZ değişkeninin

beklenildiği üzere negatif işaret aldığı ve bu sonucun model için istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

İktisadi açıdan büyüyen bir ekonomi artan büyümesini sürdürülebilmek için daha fazla yatırıma ihtiyaç duyar. Bu bağlamda büyümenin yatırımları olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir. Modelde BÜYÜME değişkeni için elde edilen katsayı beklenildiği gibi pozitif olup istatistiksel olarak anlamlıdır.

SONUÇ

Uluslararası sermaye yatırımları gitmiş oldukları ülkeye ait birçok makroekonomik göstergeyi etkilemektedir. Portföy yatırımları ev sahibi ülkenin kalkınmada ihtiyaç duyduğu yatırımların fonlanmasında önemli bir role sahiptir. Buna istinaden ülkeye giren yabancı sermaye yatırımlarından elde edilen karlar yeniden yatırıma dönüştürülerek sermaye birikimini arttırmaktadır.

Çalışmada özel yabancı sermaye yatırımı türlerinden birisi olan portföy yatırımlarının özel sektör yatırımlar üzerine olan etkisini 104 ülkenin 1980-2016 yıllarına ait dengesiz panel veri seti kullanarak analiz edilmiştir. Çalışmadaki tahmin sonuçlarına göre portföy yatırımları, hem basit regresyon modeli hem de çoklu regresyon modeli için örtüşen işareti almasından dolayı beklentilerimize paralel olarak pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Elde edilen bulgular ışığında, ülkeye gelen portföy yatırımlarında meydana gelen artışların özel sektör yatırımlarını da tetiklediği gözlenmiştir.

Aynı zamanda portföy yatırımlarının özel sektör yatırımları üzerindeki etkisinin analiz edildiği modelin kontrol değişkenlerinden BÜYÜME değişkenindeki artışın özel sektör yatırımlarını da istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde arttırdığı tespit edilmiştir. Bir diğer kontrol değişkeni olan FAİZ değişkenindeki azalışların anlamlı bir biçimde özel sektör yatırımlarını arttırdığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

Ahmed, Shaghil ve Zlate, Andrei (2013), ''Capital Flows to Emerging Market Economies: A Brave New World?'' Board of Governors of the Federal Reserve System International Finance Discussion Papers, Number 1081.

Aslan, Nurdan, Terzi, Nuray Ve Siampan, Etza (2014) ''Türkiye'de Kisa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Büyüme Ve Reel Döviz Kuru ile İlişkisi'' Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 10, ss. 15-32

Bekaert, Geert ve Harvey, Campbell, R. (1998), ''Capital Flows And The Behavior Of Emerging Market Equity Returns'' National Bureau of Economic Research, Working Paper No: 6669.

Akişoğlu, Berkay (2013), Portföy Yatırım İstatistiklerinin Derlenmesi Ve Türkiye Uygulaması, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara.

Bulut, Erol, Demirel, Baki ve Akar, N. Çağrı (2017), ''2008 Krizi Sonrası Fed'in Faiz Artırımının Yükselen Piyasa Ekonomilerindeki Portföy Yatırımları Üzerine Etkileri'' Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, ss.35-58

Delice, Güven (2000) ''Uluslararası finansal sermaye akımlarını belirleyen faktörler''ankara üniversitesi sosyal bilimler fakültesi dergisi, S: 55(1), ss.53-77

Güneş, Sevcan (2007), ''Uluslararası Sermaye Hareketlerini Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği'' Sosyoekonomi, Cilt:5, Sayı:5

Karacan, Rıdvan (2014), ''Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'de Ekonomik Krizler, Sermaye Hareketleri Ve ABD Doları Arasindaki İlişki'' Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:7, Sayı:33, ss.763-773

Karluk, Rıdvan (2009), '' Uluslararası Ekonomi'' Beta Yayıncılık, 9.Baskı, İstanbul.

Kar, Muhsin ve Tatlısöz, Fatma (2008), ''Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi'' Karamanoğlu Mehmet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl:10 Sayı:14

Nunnenkamp, Peter (2002), ''Determinants of FDI in Developing Countries: Has Globalization Changed the Rules of the Game?'' Kiel Institute for World Economics, Kiel Working Paper No. 1122.

Turan, Zübeyir (2011), '' Sıcak Para Akımlarının Ekonomik Krizler Üzerindeki Etkisi'' Mevzuat Dergisi, Yıl:14, Sayı:165.

Pal, Parthapratim (2011), ''Foreign Portfolio Investment, Stock Market and Economic Development: A Case Study in India'', Ashwini Deshpande (Ed.);Capital Without Borders, Anthem Press: India, pp.121-146.

Pazarlıoğlu, M.Vedat ve Gülay, Emrah(2007),''Net Portföy Yatırımları İle Reel Faiz Arasındaki İlişki:

Türkiye Örneği -1992:I - 2005:IV'' Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:9, Sayı:2.

ZHANG, Kevin, H. (2000), "How Does Foreign Direct İnvestment Affect Economic Growth in China?," Economics of Transition, Vol:9, No:3, pp.679-693.

Refah Devletinde Değişim ve Dönüşüm

Dr. Öğretim Üyesi. Mustafa Hatipler[1]

[1]Trakya üniversitesi/ Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, mustafahatipler@trakya.edu.tr

Özet: Devlet, insan temelli bir yapıdan başka bir şey değildir. Genel olarak devlet; insanlar arasındaki düzeni sağlama görevini ifa eder. Devlet, sistematik ve düzenli olarak, insanın (bireyin) hak ve hukukunu sağlamak, korumak ve geliştirmek amacıyla kurulmuş siyasal bir yapıdır. Burada söz edilen hak ve hukuk algısının altında; özgürlük, sağlık, mülk (para, ev, araba vb.) ve güvenlik başta olmak üzere bireyin varlığını sürdürmesi için gerekli olan her şeyi kapsamaktadır. Bu durumu devletin asli işlevi olarak görmek mümkündür.

Devleti orada yaşayan insanlar kendi rızaları ile oluştururlar. Kısacası aslolan insandır. Bunun bizim kültür dünyamızdaki yansıması, Şeyh Edebali'nin: "… Devleti yaşat ki insan yaşasın" şeklindeki tembihinde tebellür etmiştir.

Kapitalizmin yaşadığı ağır krizler sistem içindeki insan varlığını yaşamın dışına itme noktasına gelince," Sosyal Devlet" ya da "Refah Devleti" düşünce ve uygulamaları ortaya çıkmıştır. Bu kavramların hangisinin daha doğru olduğu konusu kesin değildir. Bazen "Sosyal Devlet" bazen "Refah Devleti" bazen de "Sosyal Refah Devleti" ifadesi kullanılmıştır. Türkiye'de daha çok "Sosyal Devlet" ya da "Sosyal Hukuk Devleti" kavramları kullanılmaktadır. Hangisi kullanılırsa kullanılsın maksat aynıdır ki bu küçük çalışmada Refah Devleti tercih edilmiştir.

Esas itibariyle refah devleti kavramı; bireyin piyasa mekanizmasının acımasız çarkları arasında ezilmekten kurtarılması faaliyetlerini ifade eder. Bunu yaparken toplumun tamamına minimum dahi olsa bir gelir güvencesi sağlamayı esas alır. Bu gelir güvencesinin yanında, bireyin hastalık, yaşlılık ve işsizlik gibi sosyal risklerini de üstlenerek güvencesizliğin sınırlarını daraltır.

Bu küçük çalışmada, devlet, refah devleti ve refah devleti anlayışındaki değişim ve dönüşüm incelenecektir. Çalışmadan murad; refah devleti olgusunun küçülmeden devam etmesi için alınması gereken önlemlerin de ortaya konmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Refah Devleti, Değişim ve Dönüşü

GİRİŞ

Genel olarak refah devletini, sınırlı devlet anlayışı yerine ölçülü bir serbestiyetle müdahaleci devlet anlayışını dönüştüren bir yapı olarak tanımlamak mümkündür. Bunun yanında devletin görev ve yetkilerinin genişletilerek sosyal yönden toplumun kalkınmasının sağlanması da yine refah devletinin temel amacı olarak ifade edilebilir.

Refah devleti uygulamasında genel kabul görmüş ölçü, toplam refah harcamalarının gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYİH)'ya ve toplam kamu harcamalarına olan oranıdır. Bu oranın büyüklüğü refah devletinin büyüklüğünün işareti olarak kabul edilir. Bunun yanında, işletme, kurum ve personel sayısındaki artışlar da önemli birer göstergedir.

XX. yüzyılda ortaya çıkan ve uygulamalarıyla başarılı olan refah devleti, yaklaşık olarak son otuz yılda, bir yandan neo-liberal politikalar diğer yandan küreselleşme ve bir diğer yandan özelleştirme ve istihdam gibi farklı ve değişik etkenler nedeniyle değişmekte ve dönüşmektedir. Neo-liberal politikalar vasıtasıyla küçülen devlet ile küreselleşme ile küçülen ulus devlet algısı içinde sıkışıp kalan refah devleti uygulamaları, yok olmak, küçülmek ya da yerelleşerek varlığını sürdürmek tercihleri arasında bir yer edinmeye çalışmaktadır.

Kökeni eskilere dayanan refah devleti, günümüzdeki anlamıyla, ilk olarak Batılı ülkelerde ortaya çıkmıştır. Günümüzün Batılı refah devleti anlayışının temelleri XIX. yüzyılda atılmıştır. Refah devleti anlayışı, yaşanan I. Dünya Savaşı, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu ekonomik, sosyal olaylar karşısında devletlerin kayıtsız kalmaması gerektiği, güçsüzlerin korunması, birey ve toplumun refahının arttırılması için sosyal alanlara müdahale etmesi gerektiği düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Bütün bunlar aynı zamanda refah devletinin de kimlik ve amaçlarını oluşturmuştur.

1970'li yıllara gelindiğinde yaşanan petrol krizi ve stagflasyon (ekonomik durgunluk) olgusu nedeniyle, refah devleti politika ve uygulamaları sorgulanmaya başlanmıştır. Bu sorgulama içinde, devletin sunmakla yükümlü olduğu hizmetlerin neler olması gerektiği, devletin ekonomiye müdahalesinin olup olmaması konuları tartışılmıştır. Daha da ileri gidilmiş ve devletin sunduğu kamu hizmetlerinin neler olması gerektiği de sorgulanmış ve hizmetlerde dönüşüm yapılması gerektiği görüşü yaygınlaşmıştır.

Bu dönemde neo-liberal politikalar önem kazanmaya başlamış ve devletin ekonomiye müdahalesi, refah devletinin etkinliği, kamu hizmetlerinin ve kamu harcamalarının dağılımında düzenlemeler şeklinde değişimler yaşanmıştır.

Yaşanan gelişmeler paralelinde, Türkiye de liberal ekonomi politikalarını uygulamaya koymuş ve dışa açık bir büyüme modeli benimsemiştir. Türkiye bir yandan neo-liberal ekonomi politikalarını devreye koyarken diğer yandan refah devleti politikalarını da büyüterek uygulamıştır.

Bu küçük çalışmada, devlet ve refah devleti anlayışını takiben refah devleti anlayış ve uygulamalarında yaşanan değişim ve dönüşümlerde etken olan hususlar üzerinde durulmuştur. Yaşanan ekonomik ve sosyal olayların zorunlu olarak refah devleti anlayışında neden olduğu değişim ve dönüşümler incelenmiş bunların nedenleri ve niçinleri araştırılmıştır.

1.DEVLET KAVRAMI

Devlet kavramının tek bir tanımı yoktur. Bilinen genel bilgi devletin insan toplulukları için doğduğu ve var olduğu şeklindedir. Devlet de köklerini 'aile, din, şirket, sendika, okul, dernek' gibi aynı toprağa salmıştır.

Tarih boyunca, kabileden ulusa kadar bir çok insan topluluğu olmuştur. Bunların her birisini toplum kabul etmek mümkündür ancak her toplumu devlet olarak kabul etmek mümkün değildir. Devlet bir siyasi bütünden oluşmaktadır. Bu siyasi bütünlük, idari, hukuki ve siyasi kurumlara sahiptir. Devlet ayrıca, yasama, yürütme ve yargının bir bütün haline gelmesini ifade etmektedir.

Bugünkü devlet anlayışının temellerinin XV. ve XVI. yüzyıllar içinde ortaya çıktığı görülmektedir. Devlet kavramıyla ifade edilen, belli sınırlar içerisinde yerleşmiş insan topluluğunun, istikrarlı siyasal örgütsel yapısıdır (Çuhadar, 2007: 112). Devlet kavramının farklı tanımları vardır.

1.1.Devlet Tanımları

Devlet için yapılan tanımlamalar arasında benimsenen tanımlama; Jellinek'in 1900 yılında ifade etmiş olduğu 'Üç Unsur Teorisi'ndeki tanımlamadır. Üç Unsur Teorisi'ne göre devlet; insan, toprak ve egemenlik unsurlarının bir araya gelerek oluşturduğu varlıktır (www.anayasa.gen.tr). Bu tanımın yanında, devlet ile ekonomi ilişkisi de önem arz etmektedir. Her alanda olduğu gibi ekonomik alanda da devlete gereksinim duyulduğu ortadadır.

Devlet kavramı için yapılmış olan bir diğer tanımlama devletin, sınırları belirli olan toprak parçası üzerinde teşkilatlanmış, bağımsız bir hükümete sahip olan toplumun temsilcisi olduğudur. Çuhadar (2007: 112) tarafından yapılan bu tanımlamaya göre devlet; egemen, etkili, meşru iktidar olarak; toplumun iç ve dış güvenliğini sağlar, hukuki niteliği gereği kanunlar koyar ve kanunları uygular ve bu sayade de sosyal düzeni sağlar. Bununla da kalmaz, egemenliği altındaki toplumu, diğer devletlere karşı temsil eder.

Günümüz toplumlarında devlet denince kamu hizmetleri ön plana çıkmaktadır. İnsanlar devleti, topluma, güvenlik, eğitim, sağlık, haberleşme, ulaşım hizmetlerini sunan bir kurum olarak görmektedirler. Bu hizmetleri yerine getirmesi devleti toplum ve kurumdan ayıran özellik olarak görülmektedir (Çuhadar, 2007: 113).

Devletle ilgili bu tanımlardan sonra, son yüzyıl içindeki devlet anlayışında büyük değişimler olduğunu ifade etmek gerekir. Bu değişimler sırasıyla, Klasik, Keynesyen ve Neo-klasik şeklinde yaşanmıştır.

1.2.Klasik, Keynesyen ve Neo-Liberal Görüşe Göre Devlet

Son yüzyıl içinde, iktisadi ekollere göre devlet sınıflandırmalarına bakıldığında, değişimin sırasıyla; Sanayi Devrimi sonrasında gelişen Klasik Ekol, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası gelişen Keynesyen Ekol ve stagflasyon krizinin yaşanmasıyla Keynesyen Ekole duyulan güvenin sarsılması neticesinde meydana gelen bir Neo- Liberal Ekol şeklinde olduğu söylenebilir.

1.2.1.Klasik devlet ekolü

Klasik ekol devlet anlayışının ortaya çıkışı ve gelişmesinde, 1750'li yıllarda ortaya çıkan Sanayi Devrimi en önemli paya sahiptir. Klasik ekol devlet anlayışında; piyasa her zaman doğal dengededir ve fiyat mekanizması düzgün işlediği sürece ekonominin tam istihdam düzeyinde olduğunu ve devletin hiçbir şekilde ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği kabul edilir (Öztürk, 2015: 15). Klasik ekol devlet anlayışına göre, tam istihdam sağlandığı takdirde, üretim faktörlerinin tamamı üretime konulacağından ekonomide işsizlik olmayacak ve milli gelir en üst seviyeye ulaşacaktır.

Klasik Devlet ekolunda, devletin ekonomiye yaptığı müdahalenin piyasa işleyişinin bozulmasına neden olacağı düşünülerek, devletin ekonomiye müdahalesi yasaklanmaktadır. Bu düşünceye göre devletten istenen; özgürlüklerin ve fiyat mekanizmasının korunmasıdır. Bunun yanında devletten istenen iç ve dış güvenliği sağlamak, topluma adalet hizmetlerini sunmak ve toplumda meydana gelen uyuşmazlıklarda haklı ile haksızın ayrılmasını sağlamaktır.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı Klasik devlet ekolünün savunduğu görüşlerin çürümesine neden olmuştur. Buhran nedeniyle Pek çok insan işsiz kalmış, ekonominin her zaman tam istihdam denge düzeyinde ol(a)mayacağı, devletin para ve maliye politikaları ile ekonomiye müdahalesinin gerekli olduğu ortaya çıkmıştır (Öztürk, 2006: 20-21).

1.2.2. Keynesyen devlet ekolü

1929 Dünya Ekonomik Buhranından 1970'lerde yaşanan petrol krizine kadar geçen süreçte Keynesyen politikalar önem kazanmıştır. Keynesyen devlet ekolünde; reel ve finans piyasalarında devletin müdahalesi artmıştır. Artan devlet müdahalesi, buhrandan çıkış amacına yönelik gerçekleşmiştir.

Keynesyen devlet ekolünde, devlet, piyasaya müdahalesini, kaynak kullanımında etkinlik, sosyal adaletin sağlanması, adil bir gelir ve servet dağılımının sağlanması için gerçekleştirmiştir (Erdem ve Dumrul, 2014: 48). Bunun yanında gelir transferleri ve sosyal hizmetler Keynesyen devlet ekolünün temel araçlarından sayılmıştır.

1.2.3. Neo-liberal devlet ekolü

1970'li yıllarda ekonomilerin yeni bir krizle karşılaşması enflasyon ve işsizlik olgusunun bir arada yaşandığı 'stagflasyon' sorununu meydana getirmiştir. Meydana gelen stagflasyon ile Keynesyen görüş çökmüştür.

Yaşanan stagflasyon krizi neo-liberal politikaların gündeme gelmesine neden olmuştur. Neo-liberal devlet ekolü yaklaşımına göre, Keynesyen görüşün piyasaya müdahalesi başarısızdır. Öyleyse kamu kesimi küçülmeli ve devletin ekonomideki rolü azaltılmalıdır. Bu yeni yaklaşımla devletin ekonomideki rolü de büyük oranda değişime uğramıştır (Öztürk, 2006: 24).

2.REFAH DEVLETİ KAVRAM VE DÜŞÜNCESİ

Türkçe'de daha çok 'sosyal devlet' olarak adlandırılan refah devleti kavramı; İngilizce "welfare state" teriminin karşılığıdır. Kavram, ilk kez İngiltere'de Temple tarafından savaş döneminde Nazi Almanyası'nın 'otoriter devlet' kavramı ile savaş sonrasında müttefik devletlerinin inşa edilmesini istedikleri 'refah devleti' kavramlarının birbirinden ayırmak için kullanılmıştır (Doğan, 2008: 6).

Devletlerin refah devleti ölçüsünün derecelerinin belirlenmesinde, o devletin GSYİH'sının ne kadarlık bir bölümünün sosyal amaçlar için kullanıldığına bakılmaktadır. Refah devletini tanımlamak için yapılan tanımlamalar genellikle kavramsal çerçeve üzerinde yoğunlaşılmıştır. Oysa refah devletinin tanımı yapılırken, bu harcamaların niteliğine ve önceliğine bakılması gerekir. Bu değerlendirme bağlamında hangi sosyal amaçların geliştirilmesi için hangi sosyal harcamadan ne kadarlık bir pay ayrıldığının tespiti, ülkelerin refah devleti boyutlarını belirleyecektir (Aydın ve Çakmak, 2017: 2).

2.1. Refah Devleti Tanımları

Refah devletine yönelik olarak yapılan tanımlamalar; ülkelerin sahip oldukları ekonomik ve sosyal gelişmelere bağlı olarak yapılmaktadır. Refah devleti için ortak bir tanım yapılamamıştır. Araştırmacılar, bilim adamları, sosyologlar hepsi farklı ama özünde aynı olguyu anlatan tanımlar yapmışlardır.

Özdemir (2007: 127-28)'e göre refah devleti; "Minimum sorumluluk verenden (gereksinimlerin sadece minimum düzeyde karşılanması, minimum standartların sağlanması), geniş bir faaliyet alanı (eğitim, konut, kişisel sosyal hizmetler vs.) tanıyana doğru değişkenlik göstermektedir." olarak tanımlanmıştır.

Refah devletini geniş anlamda şu şekilde tanımlamak mümkündür: Refah devleti; bireylere nakdi fayda sağlamanın yanında eğitim, sağlık ve konut hizmetlerinin sunulması ve tam istihdama ulaşmaya yönelik politikaların geliştirilmesi suretiyle onlara geleceklerini güvence altına alabilecekleri bir gelir ve sosyal haklardan kolaylıkla faydanalabilme imkanı sağlayan devlettir. Refah devleti bütün bunları gerçekleştirmek için ekonomik hayata müdahale eden, bizzat kamu iktisadi teşebbüsleri aracılığıyla faaliyet göstererek ekonomik hayatı kontrol eden devlet olarak tanımlanmaktadır. Refah devletini, ekonomik ve toplumsal yaşama doğrudan veya dolaylı müdahale yetkisiyle donatılmış devlet olarak da tanımlamak mümkündür (Ayman Güler, 2006: 31).

Refah devletini, sosyal refahın maksimize edilebilmesi için, devletin ekonomiye aktif müdahalelerle katılmasını sağlayan bir kavram olarak ifade etmek mümkündür. Briggs'e göre, 'piyasa güçlerinin etkisini azaltmak amacıyla bilinçli olarak kamu gücünün kullanıldığı', müdahaleci, yeniden dağıtıcı bir devleti ifade etmektedir (Aktaran: Alp, 2009: 266). Briggs 1961 yılında yayımlanan kitabında refah devletini amaç ve görevlerinden yola çıkarak: 'Refah devleti, kişilerin sahip olduğu mülklerin değerine bakılmaksızın kişi ve ailelere minimum bir geliri garanti ederek; hastalık, işsizlik, yaşlılık gibi belli başlı sosyal riskleri karşılayabilecekleri güce kavuşmalarını sağlamak için kişilere ve aileler için güvensizlik alanını daraltarak ve din, dil, ırk statü ve sınıf ayrımı yapılmaksızın tüm bireylere sosyal hizmetleri en doğru ve güvenilir şekilde sunan devlet olarak tanımlanmıştır.

Bu uygulamaların bireysel olarak topluma ingirgenmesinde önemli rol oynayan devlet, piyasanın işleyişini değiştirmek amacıyla devlet gücünü politika ve idare yoluyla bilinçli kullanan devlet" olarak tanımlanmıştır (Aktaran:Doğan, 2008: 7).

Sosyal politika teorisinin öncüsü olan Titmuss, 1963 yılındaki çalışmasında, refah devleti kavramını; ' herkese herşeyi sağlamak' olarak tanımlamıştır (Titmuss,1974:30-31). Sosyolog Wedderburn ise; refah devleti için yapılan birçok tanımlama olduğunu belirterek, 'Refah devleti herkese minimum bir gelir sağlayabilmek için piyasa güçlerinin işleyişini değiştirmeye yönelik' olduğunu belirtmiştir (Aktaran: Aktan ve Özkıvrak, 2008: 11).

Tanımlara göre refah devleti, bireylerin ve toplumun refah standartlarını yükseltebilmek ve sosyal hizmetlerden faydalanabilme imkanlarının aksaksız sağlayabilmek için çalışan bir yapıdır. Bunun için de refah devletinin, liberal devlet sisteminin aksine, ekonomiye müdahale ederek piyasa başarısızlıklarını ortadan kaldırmaya yönelik çalışması esastır (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 3).

Refah devletinin mahiyeti, tanımlarla birlikte tarihsel sürecin de göz önüne alınmasıyla daha iyi anlaşılacaktır.

2.2. Refah Devletinin Kısa Tarihsel Süreci

Refah devleti, kavram olarak yeni bir kavram olsa da refah devleti uygulamalarının kökeni çok eski zamanlara uzanmaktadır. Refah devleti uygulamalarının ilk ortaya çıkışına ilişkin genel Kabul gören görüş, İngiltere'de 1601 yılında 'Yoksullara Yardım Yasası' ile başladığı şeklindedir.

Günümüz gelişmiş Batılı refah devletinin ortaya çıkışı ise ancak XIX. yüzyıl sonlarında gerçekleşmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası dönemde, refah devleti uygulamaları olarak, koruyucu politikalar uygulanmaya başlanmış ve güçlü kurumların oluşturulabilmesi için devletlerin ekonomiye müdahalesinin gerekli olduğu fikri geliştirilmiştir. I. ve II. Dünya Savaşları, refah devletinde bir yükselişin meydana geldiği dönemdir. Savaş sonrasında sosyal sorunlarda artış meydana gelmiş ve devletler bu sorunlara aktif bir şekilde müdahale etmeye başlamıştır. Özellikle savaş sonrası ortaya çıkan ekonomik krizler, bireylerin yaşam kalitesindeki düşüş, devletin müdahalesini gerekli kılmıştır. Bu durum klasik liberal devlet anşayışının sonunu getirmiştir. Klasik liberalizmin dayanağı olan düşüncesinde var olan devletin hiçbir şekilde toplum ve ekonomiye müdahale etmemesi görüşü, refah devleti politikalarıyla terk edilmiş, devletin geniş ölçüde müdahalesi yaşanmıştır. Refah devletinin kurumsallaşmasında önemli paya sahip olan Keynes, ekonomide tam istihdamın müdahale olmadan sağlanabilmesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir (Aktaran: Eser, Memişoğlu ve Özdamar, 2011: 204-205).

Kuruluşundan 1970'li yılların sonuna kadar refah devletleri sürekli bir gelişme göstermiştir. Yaşanan I. Dünya Savaşı, 1929 Dünya Ekonomik Krizi ve akabinde meydana gelen II. Dünya Savaşı, Batılı toplumların ciddi ekonomik ve sosyal sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. Bu durum doğal olarak refah devletlerinin özellikle 1945 yılından sonra hızla genişlemesinin sebebidir.

1970'li yıllarda bir çok alanda gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanda kendini göstermiştir. Refah devletinin genişlemesinin neden olduğu sosyal maliyetler ihmal edilemeyen bir düzeye gelmiştir. Bu nedenle 1980'li yıllardan itibaren refah devletinin daraltılması tartışmaları meydana gelmiştir. Bu tartışmalar çerçevesinde refah devletinin daraltılması için düzenlemeler yapılmıştır (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 7).

1973 yılı sonrasında yaşanan petrol krizi ile refah devletinin temellerini oluşturan ekonomik, siyasi ve sosyal temeller de dönüşüm yaşamaya başlamıştır (Gökbunar, Özdemir ve Uğur, 2008: 158).

Türkiye'de refah devleti daha çok sosyal devlet anlayışı olarak 1924 Anayasası ile güvence altına alınmıştır. 1924 Anayasası'nda devletin sosyal görev ve sorumlulukları açıkça belirtilmiş, Anayasa'nın 80. ve 87. maddelerinde, eğitim ve öğretimin parasız yapılması konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Buna ek olarak, çalışanların karşılaştığı iş kazalarına karşı kanun hükümleri devletin sosyal görevlerine örnek niteliğindedir.

1924 Anayasası gibi 1961 ve 1982 Anayasalarında da refah devleti ilkelerine ait düzenlemeler yapılmıştır (Kurşun ve Rakıcı, 2016: 150).

2.3. Refah Devletinin Tasnifi

Refah devletinin sınıflandırılma çalışmaları ortaya çıktığı günden günümüze kadar devam etmektedir. Refah devleti tasnifi ile ilgili ilk çalışmalar, Wilensky ve Lebeaux tarafından 1958 yılına yapılmıştır. Bu ilk tasnifte, refah devleti, "kalıntı" (residual) ve "kurumsal" (institutional) biçiminde iki grub olarak tasnif edilmiştir (Durdu, 2009:37-50). Bir diğer tasnif de, Richard Titmuss tarafından üçlü olarak yapılan tasniftir. Titmuss, refah devletlerini; "kalıntı refah modeli"(residual welfare), "endüstriyel başarı-performans modeli" (industrial achiement-performance) ve "kurumsal-yeniden bölüşümcü model" (institutional redistributive) olarak tasnif etmiştir (Titmuss,1974:30-31).

Refah devleti ile ilgili bir başka tasnif de Esping-Andersen tarafından yapılan, "liberal model", "muhafazakar model" ve "sosyal demokratik model" şeklindeki üçlü tasniftir (Durdu,2009:37-50).

Genel bir bakış açısıyla, refah devletini, Kuzey Avrupa ülkelerinde sosyal demokratik refah modeli (İskandinav modeli), Kıta Avrupası'nda, muhafazakar refah devlet sistemi, Anglo- Amerikan sistemlerinde ise liberal model'in geçerli olduğunu söylemek mümkündür (Özdemir, 2007: 131-33).

Refah devleti tasnifinde genel kabul gören tasnif olarak; Bismarck Modeli, Beveridge Modeli ve Karma Model olarak yapılan tasniftir (Durdu,2009:37-50).

2.3.1. Bismarck Modeli refah devleti

Daha çok "kategorisel sistem" olarak bilinen ve Fransa, Almanya ve Türkiye'de geçerli olan Bismarck modeli refah devleti, ilk olarak Almanya'da ortaya çıkmıştır. İş kazalarıyla ilgili yasal düzenlemelerle başlayan süreç; Almanya'da, 1883-1889 yılları arasında Hastalık Sigortası Yasası, İş Kazaları Yasası ve Yaşılılık-malulluk Sigortası'yla ilgili olarak çıkarılan üç yasa ile genişletilerek hayata geçirilmiştir (Rosanvallon, 2004: 125-26).

Bismarck modelinin esası, çalışmaya dayalı sosyal sigorta mekanizması oluşturmaktadır. Modelde, bireyler, bir işi yapmaları halinde sosyal hukuk bakımından güvence kapsamına alınmaktadır (Durdu, 2009:37-50). Bismarck modelinin finansmanı, modelden yararlananların ödedikleri sigorta primleridir. Bismarck modeli zorunlu koruma sistemlerini kurumsallaştıran ilk sistemdir. Modelin en önemli işlevi ücretli nüfusu kuşatmaktır (Rosanvallon, 2004: 126).

2.3.2. Beveridge Modeli refah devleti

Beveridge modeli, William Beveridge'in, 1941 yılında, İngiliz sosyal güvenlik sistemi ile ilgili olarak yaptığı hazırlıklar sonucu ortaya konmuştur. Beveridge Raporu' ile ortaya konan bu modeled, bireylerin doğumdan ölüme kadar her anlarında sınıf ve statü ayrımı yapılmaksızın yaşamlarını idame ettirecek asgari bir gelirin sağlanması ve vaad edilen sosyal yardımın yapılması esası vardır(Durdu,2009:37-50).

Beveridge modelinde devlet, toplumsal risklere karşı, çalışanları sosyal sigorta sistemi ile çalışmayan ya da çalışamayacak durumda olanları da sosyal yardım programları ile sosyal güvenlik sistemi içine alma, koruma ve temel bir yaşam seviyesi sağlama görevi üstlenmiştir (Gül, 2004: 147). Bu modelin öngördüğü sosyal güvenlik sistemini, iş durumu ya da geliri ne olursa olsun nüfusun tamamını kapsamak, tek bir primin, gelirden yoksun kalmaya neden olabilecek risklerin tamamını karşılayacak şekilde birleşik ve sade olmak, ilgililerin geliri ne olursa olsun ödeneklerinin tek olması şeklinde tek biçimli olmak ve merkezi olmak şeklinde özetlemek mümkündür (Rosanvallon, 2004: 123).

2.3.3.Karma Model refah devleti

Hem çalışan gruplara yönelik hem de tüm vatandaşları kapsayacak şekilde evrensel bir sigorta sisteminden ibaret olan ve Hollanda'da uygulanan Karma model, Bismarck modelinin işçi sigortalarını da Beveridge modelinin halk sigortaları ve sosyal yardım içeren karma sigortalarını da içermektedir (Özdemir, 2007: 160).

2.4. Refah Devletinin Amaçları

Refah devleti kavramında devlet en yalın tabirle, bireylerinin refah düzeylerini maksimize etmeye çalışmaktadır. Bu aynı zamanda refah devletinin amaçlarıdır. Refah devletinin amaçlarını; devletin yoksullukla mücadele ederek adil gelir dağılımı sağlamak, ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak, tam istihdamı sağlamak ve işsizliği minimize etmek, fırsat eşitliğini sağlamak ve sosyal güvenlik sağlamak şeklinde açıklamak mümkündür.

2.4.1. Adil gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele

Refah devletinin temel amaçlarından biri; yoksullukla mücadele ve gelir dağılımında adalettir. Yoksulluğu, bireyin yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir gelire sahip olmaması olarak tanımlamak mümkündür (Üzümcü ve Korkat, 2014: 139). Refah devletinde, toplumu ve bireyleri yoksulluktan kurtarmakla amaçlanan şey; bireylere yaşamlarını idame ettirebilmeleri için gerekli olan müninmum bir geliri garanti etmektir.

Yoksullukla mücadelede her dönemde toplumların çeşitli uygulamaları olmuştur. Batılı ülkelerde önceki dönemlerde, yoksullukla ilgili mücadelelerle ilgili yapılan uygulamalar, devlet dışındaki kurumlar tarafından yerine getirilmiştir. Müslüman toplumlarda da yoksullara yardım uygulamaları eski dönemlere kadar uzanmaktadır. İslam dininde devletin, gelirlerinin bir kısmının yoksul ve düşkünlere tahsis edilmesi gerekmektedir. Günümüz refah devleti anlayışının temellerinin batılı ülkelerden çok İslam ülkelerine dayandığı söylenebilir (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 30-31).

Çeşitli sebeplerle toplumda var olan gelir ve servet eşitsizliklerini gidermek de refah devletinin temel amaçlarından biridir. Gelir dağılımı, bir ülkede belirli bir süre içinde üretilen ekonomide oluşan toplam gelirin, bireyler, gruplar ve üretim faktörleri arasında bölüşümü olarak ifade edilmektedir (Üzümcü ve Korkat, 2014: 137). Adil gelir dağılımı bir ülkede yaşayan bireylerin gelirleri arasında uçurumun olmamasını, bireyleri sınıfsal bir ayırıma tabi tutulmaması için çalışmayı hedeflemektedir. Bunun için refah devleti, kamu harcamaları ve kamu gelirleri ile toplumdaki bireyler arasında zenginden fakire doğru bir gelir transferi yaparak, gelir ve servet arasındaki uçurumları gidermeyi amaçlamaktadır. Refah devletinin bu yöndeki çalışmalar ile gelirin adaletsiz dağılımı sonucunda ekonomik durumu kötüleşen, yardıma muhtaç bireyler korunmaktadır. Bu yapılırken onların toplum içinde rencide olmamalarına, çalışabilecek nitelikte olan kişilere iş olanakları sunulmasına ve bu bireyleri üretken ve topluma faydalı bir duruma getirilmelerine azami derecede dikkat edilmektedir(Aktan ve Özkıvrak, 2008: 33).

2.4.2. Fırsat eşitliği

Gerek liberal gerekse refah devleti anlayışına göre bireyler, dil, din, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin kanun önünde eşit sayılmaktadırlar**.** Liberal devlet anlayışına göre, bireylerin eşitliği yasalar tarafından kabul edilmiştir ancak yasalar bireyler arasındaki sosyal ve ekonomik farkları eşitlemek için çaba sarfetmez.

Refah devletinin amaçlarından biri, toplumdaki bireyler arasında var olan sosyal ve ekonomik farklılıkların giderilmesi için bireylere fırsat eşitliği sağlayarak yasanın önünde eşitliği daha etkili kılmaktır. Refah devleti, yasa önünde bireyleri eşit tutmanın toplumsal hayatta eşitliğin tamamıyla yerine getirildiği anlamında olmadığını Kabul etmekte ve sosyal ve ekonomik farklılıklarının neden olduğu uçurumun bireyler arasında eşitliğin sağlanmasını engellediğini düşünmektedir. İşte tam bu noktada refah devleti, sosyo- ekonomik yönden güçsüzleri koruyarak fırsat eşitliğini sağlamayı amaçlamaktadır (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 35).

2.4.3. Sosyal güvenlik

Refah devletinde sosyal güvenlik, bireylerin hayatları boyunca elde ettikleri gelir düzeyine ve yaptıkları işe bakılmaksızın karşılaşmış oldukları sosyal risklerin olumsuz etkilerini minimuma indirmek ve bu risklere karşı ekonomik güvence sağlamak görevi üstlenen kurum ve kuruluşlar topluluğu olarak ifade edilmektedir. Refah devleti, sosyal güvenlik ilkesiyle hareket ederek toplumda yardıma muhtaç kişilere yardım ederek hayata karşı güvenle bakmalarını amaçlamaktadır.

Refah devleti, bireylerin yaşamları boyunca karşılaşabilecekleri, yaşlılık, işsizlik, hastalık, kaza gibi durumlar karşısında vatandaşlara sosyal yardım, sosyal sigorta gibi çeşitli sosyal hizmetleri sunarak bir sosyal güvenlik sağlamaktadır (Doğan, 2008: 13).

Bireylerin karşılaşacakları sosyal tehlikeler bireylerin ekonomik durumlarını da etkileyeceğinden, sosyal güvenlik bireylere sağlanan ekonomik bir güvence olarak görülmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün bir sözleşmesinde bireylerin karşılaşabilecekleri tehlikeli durumlar; hastalık, sakatlık, yaşlılık, iş kazası, meslek hastalığı, ölüm, aile yardımı ve işsizlik olarak belirlenmiştir.

Türkiye, ILO'nun bu sözleşmesini 1971 yılında imzalamış ve o dönemde aile yardımlarını ve işsizliği kapsam dışı bırakmıştır. Ancak 1999 yılında, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'inde kabul edilen bir yasa ile işsizlik de sözleşme kapsamına dahil edilmiştir (www.sosyalsiyaset.net)

2.4.4. Tam istihdam ve işsizlikle mücadele

Tam istihdam, bir ekonomide mevcut olan tüm üretim faktörlerinin tam ve etkin bir şekilde kullanılması ve ekonomide atıl bir üretim faktörünün bulunmamasını ifade etmektedir (Öztürk, 2015: 138). Diğer bir tanımlamaya göre ise tam istihdam, çalışmak isteyen bireylerin iş bulup ekonomide yer alması olarak ifade edilmektedir (Doğan, 2008: 14).

Refahın temel kaynağı olarak emek piyasası ön plana çıkmaktadır. Bireyler kendilerine makul bir gelir sağlayan iş kolunda çalışmaları neticesinde kendi ihtiyaçlarını karşılayabilirler ve böylece devletin sosyal alandaki desteğine daha az ihtiyaç duymaları sağlanır.

Refah devletinin yoksullukla mücadelede benimsediği temel prensip, yoksullara yapılacak yardımlarda bireylerin toplumda rencide edilmesine imkan vermemektir. Bu çerçevede çalışabilecek güçte ve yoksul kişilere, bir iş imkanı sağlayarak yardımda bulunmak daha iyidir. Böylelikle refah devleti, tam istihdamın sağlanmasını ve işsizliğin azaltılmasını amaçlamaktadır (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 36).

2.4.5. Ekonomik büyüme ve kalkınma

Refah devletinin amaçlarından biri, Keynesyen politikalar ışığında, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması için yatırımları teşvik etmek ve ekonomide tam istihdamın gerçekleşmesini sağlamaktır. Refah devleti bunu yaparken, ekonomik kalkınmanın sosyal boyutuna müdahale ederek beşeri sermayenin güçlenmesi için çalışır ve oluşan nitelikli işgücünün verimli çalışmasını destekler.

Refah devleti, milli gelirdeki artış hızında belli oranda büyümeyi sağlayan ve bundan toplumun tüm kesimlerinin adil olarak faydalanmasına imkan sağlayan devlettir. Önemli nokta ise, ekonomik büyüme ve kalkınma amacı ile gelir dağılımının adil bir şekilde dağıtılması amacı arasında bir çatışma mevcuttur ve bu amaçlardan birisine öncelik verilmesi gerektiğidir.

Refah devletinde alınan önlemlere bakıldığında, sosyal uygulamalara ağırlık verildiği ve beşeri sermayenin geliştirilerek üretim sorununun çözülmeye çalışıldığı görülmektedir. Nitekim, refah artışının sağlanabilmesi üretimin artışına da bağlıdır. Bu çerçevede, az gelişmiş ve gelişmekte olan konumdaki ülkelerin, gelir dağılımında adaleti sağlamaktan ziyade ekonomik kalkınma ve büyüme amacına yönelmeleri ve devletlerin sosyal harcamalarının ekonomik kalkınma ve büyüme için sevk edilmesi doğaldır (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 37).

3.REFAH DEVLETİNDE DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMÜN ÖNEMLİ AKTÖRLERİ

Dünyada ekonomik, sosyal ve siyasal alanda dönüşümler XX. yüzyıl itibariyle farklı boyutlarda yeniden başlamıştır. Dönüşümde etkili olan unsurlardan biri refah devletinin temellerine eleştiri getiren liberal akımdır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na kadar dünya ekonomisinde hakim olan görüş fiyatlara yapılacak bir müdahalenin kaynak tahsisinde etkinliği bozacağı görüşüydü. Bu görüşe göre, devletin ekonomiye müdahalesinin olmaması gerektiği savunulmaktaydı. Ancak yaşanan 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, devletin müdahale etmemesi görüşünün yıkılmasına ve bunun yerine devletin düzenleyici rolüne önem verilmesine neden olmuştur (Biber, 2008:57).

Liberal devlet anlayışının eleştirilmesindeki nedenler olarak; toplumlarda sanayileşmeye bağlı olarak meydana gelen; yoksulluk, işçi ve sermayedar sınıf arasındaki gelir dağılımına yönelik çatışma, I. Dünya Savaşı, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve akabinde meydana gelen II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu ekonomik krizler, sosyal ve siyasal sorunlar, sosyal ve ekonomik gelişmeler sayılabilir. Bu eleştiriler doğrultusunda liberal anlayış terk edilmiş ve yerini refah devleti anlayışına bırakmıştır (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 3).

Yaşanan krizler sonrasında Keynesyen politikalar önem kazanmıştır. Bu bağlamda yapılan düzenlemeler ile, 1960'lı yılların sonlarına kadar devlet müdahalesi savunulmuş ve refah devleti dönemi yaşanmıştır. 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizi, ekonomide sıkıntıların baş göstermesine neden olmuştur. 1970'li yıllardan itibaren Keynesyen modelin ön görmüş olduğu refah devleti krize girmiştir. Bu çerçevede uygulanan politikalar sorgulanmaya başlanmış ve çözüm politikaları-önerileri araştırılmıştır. Önerilen

çözüm politikaları genellikle liberal yönde olmuştur. Özellikle, Batıda uygulanan hükümet politikaları, özelleştirme politikaları ile kamu müdahalesinin küçülmesine yönelik gerçekleşmiştir (Biber, 2008: 57).

Bu durum, refah devletinde değişim ve dönüşümün yaşanmasına neden olmuştur. Refah devletinde değişim ve dönüşümü sağlayan etkenleri; küreselleşme, neo-liberal politikalar, özelleştirme ve para politikalarındaki değişim olarak saymak mümkündür. Refah devletinde değişim, küçülme ve azalma olarak yaşanırken dönüşüm ise, devletin görevlerinin Sivil Toplum Kurumları (STK) ve yerel yönetimler tarafından yapılması şeklinde yaşanmıştır.

3.1. Küreselleşme

Küreselleşme, refah devletlerinde önemli gelişmelere sebep olan ve sosyal politikaların tekrardan değerlendirilmesine neden olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyalist seçeneğin çökmesi, ekonominin küreselleşmesi ve ulus devletlerindeki gücün azalmasıyla; II. Dünya Savaşı'ndan itibaren sosyal politika ve sosyal refahla ilgili yaklaşımların yeniden gözden geçirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Değişen uluslararası ekonomiler doğrultusunda refah devletinin tekrardan yapılandırılması konusunda tartışmalar yaşanmaktadır. Dünya ölçeğinde yaşanan piyasa merkezli değişimle birlikte uluslararası ekonomik hareketlerin, ulus devletleri ekonomik ve sosyal politikalarını oluşturmalarında bağımlı ve sınırlı hale getirdikleri belirtilmektedir.

Gelişmiş ülkelerdeki işgücünü tehdit eden bir unsur olarak, gelişmekte olan ülkelerin ucuz işçi kullanması görülmektedir. Yaşanan teknolojik gelişmeler düşük nitelikli işçileri işsizliğe sürükleyerek, refah devleti hizmetine olan ihtiyaçlarını arttırmaktadır (Gökbunar vd., 2008: 162). Devlet gücünün zarar görmesi nedeniyle sosyal standartlardaki tercihlerde bozulmalar yaşanmaktadır. Devletler küreselleşen ekonomiyle daha kuvvetsiz ve kıymetsiz hale gelebilmektedirler. Artan rekabet ortamıyla ülkeler giderek ekonomik kısıtlama politikaları uygulamaya yoğunlaşmıştır. Böylece sosyal koruma standartlarında görülen düşüş, sosyal standartların korunmasının öneminin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Gökbunar vd., 2008: 163).

Refah devleti uygulamalarının küreselleşme ile ilişkisi, hem küreselleşmenin toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda değişim meydana getirmesi hem de bu değişimin refah devletinin fonksiyonlarında yapısal bütünlükler arz etmesi bakımından önemlidir.

Küreselleşmenin, dünya tarihinde, kültürel, ekonomik, siyasal ve toplumsal ilişkilerde, olağanüstü bir değişim meydana getirdiği gözden uzak tutulamaz (Yanık ve Kara, 2014:8-25). Küreselleşme bir yandan tektipleştirme özelliğiyle varlığını sürdürürken diğer yandan yerele dünya çapında özerkliğini gündeme getirme şansı vermiştir.

Küreselleşmenin refah devletini kıskaca aldığı nokta, küreselleşmenin sayesinde ulus-üstü kurumların ulus-devletin kendi sınırları dâhilinde etkinliğini ele geçirmelerindedir. Bu durum; piyasa mekanizması mantığı içinde, yeni oluşan ulus-ötesi veya ulus-aşırı şirketlerin yerel ölçekteki ekonomik unsurları piyasadan çekilmek zorunda bırakmasına neden olmaktadır. Bütün bu özellikleri ile dünya ölçeğinde yeni ve farklı bir yapılanma ortaya koyan küreselleşme; yerel ölçekteki ekonomik, siyasal ve toplumsal ilişkileri de yeni baştan dizayn etmektedir (Yanık ve Kara, 2014:8-25). Bu noktada küreselleşmenin piyasa mekanizmasının mutlak, evrensel ve sınırsız iktidarıyla dayattığı kural ve politikalarını Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi uluslararası kurumlar eliyle denetlemektedir. Daha ileri gidilerek; Üçüncü Dünya ülkelerinin yoğun emek durumları emek kullanımında bariz bir sömürü ve bağımlılığa neden olmaktadır(Yanık ve Kara, 2014:8-25). Küreselleşme, özellikle emek yoğun olan Üçüncü Dünya ülkelerinde; siyasi iktidarların ulusal düzlemde sosyal ve ekonomik politikaları hayata geçirme gücünü ellerinden almaktadır. Küreselleşmenin refah devletini değiştirdiği ve dönüştürdüğü nokta burasıdır. Bu değişim ve dönüşüm, II. Dünya Savaşı'nı izleyen otuz yıl boyunca ulusal ekonomilerin işleyişini belirlemiş olan düzenleme biçiminin terk edilmesine neden olmuştur (Boratav, 1996: 19).

Küreselleşme eliyle, ulus-devletlerin sermaye giriş çıkışlarının döviz rezervleri ve bu yoldan para arzına etkileri, hükümetlerin para politikaları üzerindeki egemenliğinin azalmasına neden olmaktadır. Bu durum beraberinde faiz haddi ve döviz kuru, ülkelerin büyüme ve istikrar hedeflerine göre değil, sermayenin

uluslararası kâr hedeflerine göre giriş çıkışları tarafından belirlenmektedir. Bu yeni durum ilk olarak ve en çok refah devleti politikalarını vurmaktadır.

Küreselleşme; ulus devletlerinin refah politikası uygulamada; rekabet edebilirliktir ve deregülason, özelleştirme, kamu müdahalesinin sınırlandırılması gibi sert politikalarla karşıya bırakmaktadır (Kozanoğlu, 2002: 57).

Küreselleşmenin refah devletindeki değişim ve dönüşümü zorunlu hale getiren bir diğer yanı; sermayenin hareketliliği nedeniyle, büyüme için ulusal politikalar uygulanmasını zorlaştırarak, işsizlikle mücadeleye, yardım amacıyla bütçe açıklarına dayalı harcamayı yapısal bir bütünlük olarak teşvik eden politikaların benimsenmesini güçleştirmesindedir (Brenner, 1999: 90).

Önder (2001:83) bu durumu: *"Bir örgüt olarak ulus-devlet korunacak, fakat bu devletlerin görevi, olgunlaşan ve içinde ölü emek oranı yükselen sermayeye kaynak aktarımı sağlanırken ortaya çıkacak toplumsal rahatsızlıkları bastırmak olacaktır. Açıktır ki, merkez sermayenin konuşlandığı bugünkü ileri ekonomilerde sosyal haklar diğer yörelere göre daha ileri düzeyde olacaktır. Buna karşın, merkez sermayenin konuşlandığı alanlar dışında kalan yörelerde ise, merkez sermayenin sert ekonomik kuralları hâkim olurken, toplumsal ve sosyal haklar gündem dışına itilecektir. Böyle bir gelişmenin doğal sonucu olarak, merkez ülkeler görece daha demokratik, çevresel ülkeler ise çok daha sert, despotik ve baskıcı yönetime yöneleceklerdir*" şeklinde ifade etmektedir.

Küreselleşme ulus devletlerin elindeki erki sınırlandıran bir parametredir. Küreselleşme ile adeta ulus devletleri çok ukuslu şirketlerle zimmi bir ortak yönetim içine girmişlerdir. Küreselleşme, maksimum kar mantığı ile hareket eden çok uluslu şirketlerin ulus devletlerini kontrol ederek sosyal refah harcamalarını azaltmıştır. Küreselleşme ile küçülen refah devleti yine yerel yönetimlere ve STK'lara tarafından üstlenilerek değişime uğramıştır.

3.2. Neo-Liberal Politikalar

1960 ve 1970'li yıllarda, refah devleti nedeniyle, devletin rolü ve müdahalesi, ekonomide ve sosyal yaşamdaki uygulamaları yüksek bir düzeye çıkmıştır. 1980'li yıllarda ise ekonomiler bir darboğaza girmiştir. Bu dönemde devlet, refah harcamalarının maliyetini karşılamakta güçlük çekmeye başlamıştır. Bu durumda Keynesyen görüş, kamu harcamalarının kısılmaması gerektiği ve harcamaların kısılmasının ekonomilerde durgunluk yaratacağını ileri sürmektedir. Buna karşın neo-liberal politikalar; kamu harcamalarının ve bütçe açığının azaltılmasını bunun sonucunda faiz oranlarında bir düşüş meydana geleceğini, bu bağlamda yatırımlarda bir canlanma olacağını ve bütçe kısılmasının olumsuz etkilerinin bu süreçle ortadan kalkacağını ifade etmektedir (Eser vd.,2011: 207).

Ülke ekonomilerinde meydana gelen stagflasyon nedeniyle, 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren ekonomide neo-liberal politikalar hüküm sürmeye başlamış ve devlet faaliyetlerinde bir değişim yaşanmıştır. Buna göre, piyasaların kendiliğinden çalışması gerektiği, ticaret serbestliğinin yaygınlaşması ve sermaye hareketlerindeki engellerin kalkması ve kamunun yaptığı harcamaların azaltılması görüşleri yaygınlaşmıştır.

Keynesyen politikalar sonrasında neo-liberal akımlar ve devlet anlayışının popülerlik kazanmasındaki nedenlerden biri yaşanmış olan stagflasyon olgusudur (Biber, 2008: 60). Yaşanan stagflasyon sorununu aşmakta Keynesyen politikalar ve Refah devleti anlayışı yetersiz kalmıştır. Bu yetersizlik, beraberinde krizin nedenlerinin refah devleti uygulamalarına bağlanmasını getirmiştir. Bundan sonra sıra liberal eğilimlerin ekonomi politikalarına uygulanmasına gelmiştir. Doğal olarak refah devleti uygulamalarının sorgulanmaya başlaması reafh devleti olgusunun bir değişim sürecine girmesini kaçınılmaz kılmıştır (Eser vd., 2008: 207).

3.3. Özelleştirme

Neo-liberal politikalarla birlikte müdahaleci devlet anlayışından, düzenleyici devlet anlayışına doğru bir değişim yaşanmıştır. Böylece devletin ekonomiye müdahalesi azalmakta ve kamu hizmeti algısında değişim yaşanmaktadır. Bu durum özelleştirme ile desteklenmiştir. Özelleştirme ile kamu hizmeti artık

yalnızca devletin üretiminde olmaktan çıkmıştır. Piyasa güçlerinin de kamu hizmeti sunmasıyla devletin kamu hizmetlerinden çekildiği alanlardaki boşluğu piyasa mekanizmaları tamamlamıştır.

Bir kamu hizmetinin ancak kamu hizmeti vasfından çıkarılmasıyla piyasa mekanizmalarına açılması mümkün olmaktadır. Piyasa mekanizmaları merkezli yaşanan değişim sonucunda kamu hizmetlerinin kamusallık değeri zarar görmektedir.

Özelleştirmenin gerekçesi olarak, kamu hizmetlerinin amaçlarında, yapısında, standartlarında, fonksiyonlarında önemli değişimler yaşandığı ve bu durumun kamu hizmetinden yararlananlar açısından da olumsuz bir durum ortaya çıkardığı iddia edilmektedir. Tüm bunların neticesinde de kamu-özel ayrımının ortadan kalktığı, hizmetten yararlananların sayısının azaldığı, sosyo-ekonomik yapının zarar gördüğü ve kamuya olan güvenin zedelendiği ileri sürülmektedir.

Özelleştirme ile birlikte sağlık, eğitim, belediye hizmetleri ve ulaştırma gibi alanlar özel sektörün faaliyet alanına açılması hedeflenmiştir. Bu şekilde özel sektörün bu faaliyetlerini yerine getirirken taşeron olarak ya da hizmetin asıl sunucusu olarak hizmet vereceği düşünülmüştür. Bunun yanında son dönemde, kamu yönetimi alanında toplam kalite yaklaşımı gibi yenilikler, hizmet sunumunda kalitenin ön plana çıkması, performansa dayalı hizmet değerlendirmesi ve müşteri odaklı hizmet sunma yaklaşımı gibi değişimler de yaşanmıştır (Eser vd., 2011: 211).

Özellelleştirme ile refah devleti amaçlarının en önemlisi olan istihdam ve buna bağlı olarak yoksullukla mücadele ve doğal olarak adil gelir dağılımı işlevsiz hale gelmiştir. Özel sektör anlayışı içinde, en büyük yara istihdam alanında alınmıştır. Bu durum, refah devletinin küçülmesi şeklinde bir değişime neden olurken sosyal sorunların da büyümesine neden olmuştur.

Devletin finansman fonksiyonundaki değişimlere bakıldığında vergiler, sosyal sigorta katkıları, özel sigortalar ve yemek, ulaşım, çalışanlara iş süresince ödenen ücret dışında verilen sosyal ödemeler şeklinde finansman kaynakları söylenebilmektedir. Devletin değişen rolü bakımından finansman fonksiyonu devlet tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak başka sosyal sigorta kurumlarınca veya üçüncü sektör ya da bireylere bağlı olarak yerine getirilmesi çerçevesinde incelenebilir. Söz konusu hizmetlerin hangi seviyede verildiği konusunda ülkelerin bölgesel, ulusal ve uluslararası bağlamda bir sosyal politika sistemine sahip olduğu algısı gelişmektedir (Şenkal ve Sarıipek: 2007: 153-154).

3.4. Para Politikaları

Küreselleşme olgusunun artmasıyla birlikte iktisadi hayatta para politikasının da önemi artmıştır. Toplumlar, refah düzeylerinin arttırmak ve bireylerini her türlü tehdide karşı korumakası için ekonomik alanda başarılı olmak zorundadır. Ekonomik alanda başarının sağlanmasında para politikalarının ayrı bir yeri ve önemi vardır (Karagül, 2015; 209).

Refah devleti, altın çağını yaşadığı dönemde Bretton- Woods Sistemi çökmüş ve birçok ülke petrol kriziyle büyük sorunlar yaşamıştır. Bu durum, refah devletinin sorgulanmasına neden olmuştur. Bretton-Woods Sistemi'nin çöküşü ile kurlarda bir istikrarsızlık ve 'off-shore' sermaye piyasalarında büyüme gözlemlenmiştir. Petrol krizinin yaşanması neticesinde ekonomi stagflasyon ile karşılaşmış ve akabinde para politikaları devreye girmiştir.

Yaşanan stagflasyon sorunun aşılmasında Keynesyen politikaların artık etkili olamayacağı anlaşılmış ve büyüme oranlarının düşüş gösterdiği, bütçe açıklarının arttığı bir ekonomide neo-liberal politikaların öne çıkması gerektiği düşünülmüştür. Küreselleşmenin de artmasıyla birlikte neo-liberal politikaları destekleyen WB, IMF ve WTO gibi uluslararası kuruluşlar güçlenmiştir. Uluslararası kuruluşların güçlenmesi ulusal ekonomi çerçevesinde dış ticaret politikaları üzerinde ülkelerin egemenliklerini sınırlandırmıştır. Küresel sermaye, ülkelerin fazla harcamalarını finanse etmesini zorlaştırmış ve artan rekabet vergi oranlarının arttırmalarını engellemiştir. Bu yeni durum, ülkelerin harcamalarında sıkı para politikaları uyguylamalarını zorunlu kılmıştır (Erdal, 2012: 152-153). Uygulanan sıkı para politikaları öncelikle refah devletinde değişim yaşanmasına neden olmuştur. Bu değişim, küçülme yönünde olmuştur.

1980'li yıllarda yaşanan ekonomik ve finansal krizler sonrasında Latin Amerika Ülkelerinin yapılandırılması çerçevesinde IMF ve WB tarafından uygulanması tavsiye edilen politikalar, Washington

Uzlaşması başlığı altında maddeleştirilmiştir. Washington Uzlaşması'nda, kamu harcamalarının gelişigüzel bir şekilde yapılmaması ve bu harcamaların temel eğitim ve sağlık harcamalarına kaydırılması belirtilmiştir. Yine bu yaklaşımda, kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesi, ticaretin serbestleştirilmesi, vergi reformlarının yapılması, sermaye hareketlerinin düzenlenmesi konularından oluşan politikalardır (Eser vd., 2008: 207).

Refah devletinde değişim ve dönüşümde etkin olan para politikaları Washington Uzlaşması'nda belirlenen maddelere göre yapılmıştır. Bu durumda refah devletinde değişim ve dönüşümü zorunlu kılmıştır. Kamunun para politikaları, IMF, WB ve WTO gibi kurumlar tarafından kontrol altına alınırken refah devleti küçülerek değişim göstermek zorunda kalmıştır. Tam bu noktada yerel yönetimler ve STK'lar devreye girerek refah devleti dönüşümünü sağlamıştır.

Ekonomik güç; üretim faktörlerinin dağılımıyla piyasa ve firmaların nasıl çabaladığını gösterir. Sosyal güç farklı sosyal grupların statülerini gösterirken, siyasi güç ise genel olaylara çözüm getirilmesinde herkesin katılımını ifade etmektedir. Sosyal güçler arasındaki bağı kurma fonksiyonundan dolayı sivil toplum kuruluşlarının önemi büyüktür. Sosyal güçler bir sosyal düzen kurmaktadır ve sosyal düzenin değişimi toplumdaki bazı grupları özellikle de yoksul kesimi olumsuz etkilemektedir. Sosyal değişimler, söz konusu değişimlerin ve güç sistemlerinin bir arada ele alınmasını gerektirmektedir. Belirlenen teorik sistemlerin onaylanması ve bu sistemlerin kurumlar tarafından yol gösterici olarak kullanılması önemlidir. Sosyal teoriler, genellikle değişimleri kurumsal yönden inceleyerek insanoğlunun evrensel değişimlerinin kurumlar ve güdüler odaklı olduğunu temel alarak oluştururlar (Şenkal: 2003: 107).

SONUÇ

1970'li yıllara kadar büyük bir gelişme gösteren refah devleti uygulamaları, değişen sosyo- ekonomik koşullar çerçevesinde değişime uğramıştır. Özellikle 1945 ve 1970 dönemi arasında devletler ekonomiye müdahale ederek etkinliği sağlamayı amaçlamışlar ve bunu büyük oranda gerçekleştirmişlerdir.

Refah devletinde, devlet, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve gelirin yeniden dağıtılması konularında aktif bir rol oynamıştır. Ancak 1970'li yıllarda patlak veren petrol krizi neticesinde devletin müdahalesi sorgulanmaya başlamıştır. Bu dönemde hüküm süren Keynesyen devlet görüşü zayıflamaya başlamış, devletin işlev ve görevleri hakkında tartışmalar meydana gelmiştir. Daha sonraki dönemde ortaya çıkan Washington Uzlaşması'na göre; devletin ekonomideki etkinliği azaltılmalı, üretim yapısı yeniden gözden geçirilmeli, devlet üretim süreçlerinde firmaları desteklemeli görüşleri geliştirilmiş ve devletin sosyal alandaki görevlerinde bir değişim meydana gelmiştir ve neo-klasik devlet anlayışı yaygınlaşmıştır.

Sosyal politika açısından ele alındığında devletin yetersiz kaldığı zamanlarda sivil toplum kuruluşları politikalar geliştirerek bazı sosyo-ekonomik hakların elde edilmesini sağlayıcı rol üstlenebilirler. Böylece sivil toplum kuruluşları uluslararası boyutta faaliyette bulunabilmektedir. Günümüzde bazı üçüncü dünya ülkelerinde sivil toplum kuruluşlarının gelir düzeyi düşük mahallelerde okuma-yazma öğretmeye yönelik gruplar oluşturma, açlık sorunu yaşayanlara gıda ve sağlık yardımı yapma gibi dikkatleri problemli bölgelere çeken önemli faaliyetleri bulunmaktadır. Birçok Avrupa ülkesinde sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleriyle sosyopolitik kapsamda kamuoyu oluşturma çabaları bulunmaktadır. Tüm bu gelişmeler, sivil toplum kuruluşlarının sosyal yaşamın geliştirilmesi yönünde önemli roller üstleneceklerinin göstergesidir. Küreselleşmeyle birlikte sivil toplum kuruluşları hem ulusal hem de uluslararası alanda kamuoyu oluşturarak işbirliğini arttırıp sosyal politika tercihlerini etkileyebilirler (Şenkal, 2003: 105).

Para politikaları ve özelleştirme, refah devleti anlayış ve uygulamalarında büyük oranda değişim ve dönüşüme neden olmuştur. (Sıkı) Para politikaları refah devletini küçültürken, özelleştirme de istihdam ve adil gelir dağılımı sorunu ortaya çıkararak sınırlamaktadır.

Neo-Liberal politikalar, devletin ekonomik alandaki müdahalesinin kamusal ve özel olarak ayrılması hususunda gözardı edilmemesi gereken bir sektör olarak bağımsız sektörlerin varlığını işaret etmektedir. İşaret edilmiş olan bağımsız kuruluşlar sivil toplum odaklı bir alanı göstermektedir. Toplum yapısının değişmesi beraberinde sivil toplum kuruluşlarının hızlı bir şekilde kurumsallaşmasının yolunu açmıştır. Temel olarak sivil toplum kuruluşlarının özellikleri; gönüllülük esasına dayanarak kar amacı gütmemek, bürokratik yapıdan uzak esnek bir yapıya sahip olmak ve kamu yönetimine bağlı olmamaktır (Alp, 2009:

272). Bu pencereden bakıldığında refah devletlerinde bir dönüşümün yaşandığı gerçeği ile yüzleşmek kaçınılmazdır.

Neo-liberal politikalar refah devletini değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Keynesyen dönemde kurumsal yapı ve sorunsalları temelleri üzerinde yükselen refah devleti, sonrasında, bu sorunların şekil değiştirmesiyle yeni bir şekil almış genelden özele, bütünden tekile, tarihsel genellikten konjonktüre, belirlenimden kazaiye, belirlilikten göreliğe, tutarlılıktan eklektizme, ilişkisellikten farklılığa, sınıf ve statüden kimliklere, olgulardan metinlere kadar uzanan bir değişim ve dönüşüm sergilemiştir (Taylor-Gooby'den aktaran: Yaşar, 2012:79). Bunun yanında refah devleti eskiye nazaran daha ademi merkeziyetçi bir yapıya bürünmüştür. Bu ademi merkeziyetçi yapı, refah devleti konularına tüketim ekonomisi, tüketici kültürü, ihtiyaçların isteklere dönüştürülmesi, sivil toplum kuruluşlarının önemi, daha çok demokrasi ile bireycilik gibi konuları dahil etmiştir.

Küreselleşmenin ekonomik boyutuyla gerçekleşen yeni sosyo-ekonomik sistemin önemli aşamaları varlık, para ve ekonomik gücün gelişen konsantrasyonudur. Böylece geleneksel toplumlarda tekrardan sınıf yapılandırmasının değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sosyopolitik yapı, bir toplumun varlık ve üretimde bulunan emeğinin dağılımını etkiler. Yeni sosyoekonomik sistemin önem kazanmasıyla üretimde yeniden dağılım problemi oluşmaktadır. Yeni sistemle birlikte dünyadaki değişimin gerekliliği ve yönü hakkında bir küresel karma sistem yaratmak amaçlanmaktadır. Tarihsel süreç ele alındığında ulaşılan veriler sosyal gerçeklerle analiz edildiğinde küreselleşmenin önemi ön plana çıkmaktadır (Şenkal: 2003: 106).

Küreselleşme refah devleti üzerindeki değişim ve dönüşümü, çalışma ilişkilerini teknolojik gelişmelerin etkisiyle sağlamaktadır. Öte yandan küreselleşme ile, refah devletinin sağlamak için çırpındığı konular olan; "risk", "belirsizlik", "güvensizlik", "eşitsizlik" gibi konularla ilgili sorunlar daha da derinleşmektedir. Küreselleşme bu konularla ilgili sorunları ortaya çıkararak da refah devletini değiştirmekte ve dönüştürmektedir(Özaydın, 2008:166-167)

Küreselleşme, emeğin sermaye karşısındaki konumunu zayıflatmış ve sermaye eliyle ulus devletlerin refah devleti uygulamalarını sınırlandırmıştır. Refah devletinde asıl değişim ve dönüşüm sosyal politikanın geleneksel unsurlarında yaşanmış işçi sınıfının yerini yoksullar ve yapısal işsizler almıştır. Bu şekilde, refah devletinde yaşanan değişim ve dönüşümlerle, bağımlı çalışanların korunması ve güçlendirilmesi şeklindeki hedef yerini sosyal sermayenin geliştirilmesine bırakmıştır (Özuğurlu, 2003:64).

1980'lerde hızlanan küreselleşme süreci, özelleştirme, para politikaları ve neo- klasik politikaların etkisiyle, devletin hizmetlerin sunumundaki etkinliği yeniden yorumlanmış ve Yeni Kamu Yönetimi anlayışı gibi gelişmelerde bu alanı desteklemiştir. Devletin hizmet sunumu rolünde yaşanan değişimde, özel sektör, bağımsız kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları ön plana çıkmıştır. Bütün bunların sonucu olarak refah devleti anlayışı ve uygulamalarında kapsamlı bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Refah devleti, yaşadığı bu büyük değişim ve dönüşüme rağmen yoluna devam etmektedir.

KAYNAKÇA

AKTAN C. C., ÖZKIVRAK Ö., (2008). *Sosyal Refah Devleti*. Okutan Yayınları Ankara, ss: 3-37.

ALP S., (2009). "Refah Devleti Düşüncesinin Gelişimi Ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör". *Maliye Dergisi*, S. 156, ss: 266-272.

AYDIN M.K., ÇAKMAK E.E., (2017). "Sosyal Devletin Temelleri". http://dergipark.gov.tr/download/article-file/303576 (ErişimTarihi: 26.03.2018).

AYMAN GÜLER, B., (2006). "Sosyal Devlet ve Yerelleşme", *Memleket Siyaset Yönetim*, 2006/2, ss. 29-43.

BORATAV K.,(1996). *"Ekonomi ve Küreselleşme" Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme*, Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi Vakfı Yayını, Ankara.

BİBER A. E., (2008). "Değişen Devlet Anlayışı, Müdahalecilik ve Piyasa Ekonomisi". *Sosyal Bilimler Ensititüsü Dergisi*, Cilt 1, S. 16, ss: 57-60.

BRENNER, R.,(1999). "Dünya Kapitalizminin Yaklaşan Krizi: Neo-liberalizmden Buhrana mı?" (Çev: T. Bedirhanoğlu), *Birikim Dergisi*, 4 (119), ss.88-95

ÇUHADAR C., (2007). "Bazı Filazofların Düşüncesinde Devlet Kavramı." *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Sayı 2, ss. 112-113.

DOĞAN Y., (2008). *Türkiye'de Sosyal Devlet Harcamalarının Gelişimi*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Yüksek Lisans Tezi, ss: 6-14.

DURDU Z., (2009). "Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti," *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE*) Bahar Sayı 22, s:37-50

ERDAL S. (2012*). Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti Uygulamaları Açısından İsveç Modelinin Değerlendirilmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Doktora Tezi, ss.152-153.

ERDEM E., DUMRUL C., (2014). "Keynesyen Ve Neo-Klasik Yaklaşımlarda Finansal Sistem Ve İktisadî Büyüme." *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt 33, ss. 48.

ESER H. B., MEMİŞOĞLU D., ÖZDAMAR G., (2011). "Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişmesi." *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, S. 2, ss: 204-211.

GÖKBUNAR R., ÖZDEMİR H., UĞUR A., (2008). "Küreselleşme Kıskacındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları." *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, ss. 158-163.

GÜL S.G., (2004). *Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa!,* Etik Yayınları, İstanbul.

KARAGÜL M. (2015). "Gelişmiş Ülkelerde Genişletici, Gelişenlerde İse Sıkı Para Politikası Ve Küreselleşme", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 52,SS.209.

KOZANOĞLU, Hayri (2002) "Küreselleşme ve Uluslar üstü Sermaye Sınıfı" *Doğu Batı*, 3 (18). ss.169-179.

KURŞUN A., RAKICI C., (2016). "Sosyal Refah Devletinin Tarihi Süreci ve Günümüz Bazı Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi." *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, ss. 150.

ÖNDER, İ.,(2001). "Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Açısından Egemenlik Sorunu", Küreselleşme ve Ulus Devlet, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları Bildiri Kitabı, ss. 61-84.

ÖZAYDIN, Mustafa. (2008). "Küresel Etkilerle Şekillenen Sosyal Politika Anlayışı Ekseninde Sosyal Politikaların Geleceğini Tartışmak", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 10/1.

ÖZDEMİR S., (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul, 2. baskı, İstanbul, İTO Yayınları, İstanbul.

ÖZTÜRK N., (2015). *Maliye Politikası*. Ekin Yayınevi, 3. Baskı, Bursa, ss.15-138.

ÖZTÜRK N., (2006). " Ekonomide Devletin Değişen Rolü" *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 39, ss.20-24.

ÖZUĞURLU, M.(2003). "Sosyal Politikanın Dönüşümü ya da Sıfatın Suretten Kopuşu", Mülkiye Dergisi, Cilt:27, Sayı:239

ROSANVALLON, P., (2004). *Refah Devletinin Krizi* (Çev: B. Şahinli), Dost Kitabevi, Ankara

ŞENKAL, A., (2003). "Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri," *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,* ss: 105-107

ŞENKAL, A., SARİİPEK, D., (2007). "Avrupa Birliği'nin Karşılaştırmalı Refah Modelleri ve Sosyal Politikada Devletin Değişen Rolü". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* ss: 153-154

TITMUSS R., (1974*). Social Policy*, London: Allen and Unwin Publ. p.30-31.

ÜZÜMCÜ A., KORKAT M., (2014). "Türkiye'de Gelir DAğılımı Adaletsizliği Ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012)." *Kafkas Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt 5, Sayı 8, ss. 137-139.

YANIK C ve KARA M. (2014). "Küreselleşmenin Sosyal Devlet Anlayışındaki Dönüşüme Etkisi: Genel Bir Değerlendirme", *Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 3, Yıl: 3, Sayı: 6 , ss:8-25

YAŞAR, Y., (2012). "Neoliberal Küreselleşme ve Sosyal Politikada Dönüşüm", Mülkiye Dergisi, Cilt:36, Sayı:274.

http://www.anayasa.gen.tr/dgt-devletkavrami.pdf (Erişim Tarihi: 25.03.18)

http://www.sosyalsiyaset.net/documents/refah_devleti_ustlendigi_gorvlr.htm (Erişim Tarihi: 25.03.2018)

Dış Ticarette Konsinye İhracatın Önemi Ve Muhasebeleştirilmesi

Dr. Nurhan Talebi[1] **Esra Kütüklü[2]** **Dr. Ali Gürel[3]**

[1]İstanbul Aydın Üniversitesi, Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu, ntalebi@aydin.edu.tr

[2]Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma İktisadı Anabilim Dalı, 59000, Yüksek Lisans Öğrencisi Tekirdağ, eskutuklu@gmail.com

[3]Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, 59000, Tekirdağ, aligurel@nku.edu.tr

Özet: Globalleşen dünyada ulusal büyüme, uluslararası ticari ilişkilere bağlıdır. Teknolojisi, bilgi gücü ve üretim gücü yüksek olan ülkeler özellikle kendilerine göre daha az gelişmiş ülkeler başta olmak üzere diğer ülkelere ihracat yapmaktadırlar. İhracat hacminin büyümesi ihracatçı kurum ve kuruluşların elinde bulunan pazar payı ile orantılıdır. Bu sebepten ihracatçı firmalar sürekli bir pazar arayışı içerisindedirler. Bu çalışmada, hedef pazarlara giriş kolaylığı sağlayan konsinye ihracat üzerine yoğunlaşılmıştır. Konsinye ihracatın önemi anlatılmış ve Türkiye'deki etkinliği tartışılmıştır. Yurt dışı yapılan konsinye satışlarda muhasebeleştirme işlemlerinden örnek verilerek muhasebe kaydının nasıl tutulması gerektiği üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak, diğer ihracat türlerine göre işlem hacmi az olan konsinye ihracatın günden güne tercih edilme oranının arttığı ve efektif bir ihracat türü olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış ticaret, Muhasebe, Ödeme yöntemleri, İthalat-ihracat, Konsinye ihracat

Abstract: In the globalizing world, national growth depends on international trade relations. Countries with high technology, knowledge and production power are exporting to other countries especially to less developed countries. Growth in export capacity is proportional to market share held by exporting institutions and organizations. So exporter companies are in search of a constant market. In this study, the focus was on exporting consignments which provide access to target markets. The importance of the export consignment events in Turkey have been described and discussed. It is emphasized how accounting records should be kept by giving an example of accounting processes in consignment sales made abroad. As a result, it has been understood that the preference rate of the day-to-day consignment export, which has a small volume of transactions compared to other export types, is an effective export type.

Keywords: Foreign trade, Accounting, Payment methods, Import-export, Consignment export

1. Giriş

Dış ticaret, ülkelerin ekonomik olarak büyümelerinde büyük rol oynamaktadır. Dış ticaretin rolü üzerinde ithalat ve ihracatın payları sağladıkları farklı kazançlar ile ilgilidir. İthalat yurt içinde üretimi gerçekleştirilemeyen ya da yüksek maliyetli üretilen ürünlerin yurt dışından ekonomik olarak temin edilmesidir. İhracat ise yurt içinde üretilen ürünlerin ihtiyaç duyan ülkelere satılmasıdır. Yani bir ürünü yurt dışına satan ülke ihracatçı sıfatını alırken o ürünü satın alan ülkede ithalatçı sıfatını almaktadır. Bir ülke ithalatçı sıfatını alarak yurt dışından bazı ürünleri temin ederken, üretimini gerçekleştirdiği ürünleri de yurt dışına satarak aynı anda ihracatçı sıfatını da alabilmektedir (Brooke & Buckley, 2016). Hem ithalatçı hem ihracatçı ülkenin diğer ülkelerle gerçekleştirdiği ticaretin sınırları ülkeler arası yapılan ticaret ve gümrük anlaşmaları ile belirlenmiştir. Gerek ithalat gerekse ihracat alanında faaliyet gösteren firma ya da şirketler ülkeler arası yapılan sözleşmelere uymak zorunda olduğu gibi aynı zamanda kendi ülkesinin vergisel mevzuatlarına ve dış ticaret kanunlarına da uymak zorundadır. Bir firmanın faaliyet göstereceği dış ticaret alanında uyması gereken yasal zorunluklar 4458 Sayılı gümrük kanunu ve bu kanuna dayandırılarak çıkarılmış yönetmelik, tebliğ ve benzeri mevzuatlarda ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Aynı zamanda, ticaret işlemini gerçekleştiren kurum veya kuruluşlar Türk Ticaret Kanununda (TTK) belirlenen düzenlemelere de uymak zorundadır[1].

Bir ülkenin ihracat hacmi o ülkenin büyüme hacmini direkt etkilemektedir. Dış ticarette ihracat üzerine literatürde çok sayıda inceleme, analiz ve gözleme dayalı yayın mevcuttur (Akışık, 2002; Sayım & Zengin, 2012; Yılmaz, Birgün, & Apak, 2016; Yücenurşen, Peker, Apak, & Polat, 2014). Bütün bu yayınlarda

[1] Türk Ticaret Kanunu (TTK)

ihracat için ortak bir tanım yapıldığı görülmektedir. Bir şahıs firmasının ya da şirketin ürettiği malı yurt dışına satması işlemi ihracat olarak tanımlanmaktadır. Ürettiği malı ihraç etmenin firmaya ne gibi getirileri ve avantajları olduğu incelendiğinde karşımıza çıkan en önemli unsur yeni pazar alanı oluşturarak ticaret hacmini genişletebilme olanağı sağlaması olarak nitelendirilebilir. Diğer açıdan bakıldığında uluslararası pazarda pay sahibi olmanın sağlayacağı avantajlardan da yararlanabilecektir. Uluslararası pazarda yer almak sanıldığı kadar kolay olmayıp firma olarak güvenilir bir ticari unvana sahip olma gerekliliği doğmaktadır. Yapılacak ticari faaliyette mal teslimi, ödeme yöntemi gibi ticaretin ana unsurlarını oluşturan konuların belli bir güven çerçevesinde yapılması gerekmektedir. Firmalar bu işlemleri gerçekleştirirken bazı kurum ya da kuruluşlardan garantörlük veya ödeme kolaylığı açısından hizmet almayı tercih etmektedir. Bu hizmeti sağlayıcının sunduğu avantaj ve kolaylıklar olmasına karşın ticari faaliyeti gerçekleştiren firma açısından bir maliyet söz konusu olmaktadır. Garantörlük hizmeti veren kurumlara ödenen maliyetler komisyon olarak adlandırılır.

Gerek ithalat gerekse ihracat alanında dış ticaretten bahsedildiğinde bu alanda faaliyet gösteren firmalar için bazı risklerin olduğu göze çarpmaktadır. Niepmann ve Schmidt-Eisenlohr (Niepmann & Schmidt-Eisenlohr, 2017) uluslararası ticarette risk ve bankaların rolü üzerine yaptıkları çalışmada ithalatta ve ihracatta ödeme formlarının risklerini incelemişlerdir. İthalatçı ve ihracatçı için söz konusu olabilecek riskleri Çizelge 1'deki gibi özetlemişlerdir.

Çizelge 1. Farklı ödeme şekilleri arasındaki risk analizi (Niepmann & Schmidt-Eisenlohr, 2017)

	AH		PÖ		VM		KM	
	Risk	Finansal maliyetler	Risk	Finansal maliyetler	Risk	Finansal maliyetler	Risk	Finansal maliyetler
İhracatçı	++	+	-	-	+	++	-	+
İthalatçı	-	-	++	+	--	-	-	+

AH: Açık hesap, PÖ: Peşin ödeme, VM: Vesaik mukabil, KM: Kredi mektubu

Dış ticaret de ihracat genel olarak serbest ihracat, kayda bağlı ihracat ve özelliği olan ihracat olarak üç ana gruba ayrılmaktadır. Serbest ihracat dendiğinde, üzerinde herhangi bir yasak bulunmayan ya da bazı mercilerin izinlerine bağlı olmayan ürünlerin uluslararası ticareti anlaşılırken kayda bağlı ihracat dendiğinde de ya sadece ihracatı yapan ülkede mevcut olan ya da uluslararası ticaret alanında zor bulunan malların ticareti anlaşılmaktadır. Bu iki ihracat türünde de ihracatçı firma gerekli prosedürleri yerine getirmek zorundadır. Fakat özelliği olan ihracatta söz konusu ihracatın niteliğine bağlı olarak ihracatçı gerekli prosedürlerin dışına çıkabilmektedir. Özelliği olan ihracatta; kredili olma, bedelsiz olma, kiralama, ithal edilme, fuar katılımı, transit, serbest bölge ve konsinye gibi özellikler söz konusu olmaktadır (Bedestenci & Canıtez, 2010; Sezen, 2008).

Konsinye kelime anlamı olarak, Fransızca kökenli "consigne" kelimesinden gelmekte olup, sipariş, mevduat, yönerge ve talimat anlamına gelmektedir (Gürsoy, 2012). Konsinye ihracat da satılmak üzere bir aracı kuruma, temsilciye veya şubeye gönderilen fakat mülkiyeti gönderen firmada gözüken satılamadığı takdirde en geç bir yıl içerisinde geri getirilmek zorunda olan malların ticaretini kapsamaktadır. Konsinye ihracatın tercih edilmesindeki en önemli sebeplerin başında yeni pazar alanı oluşturma çabası gelmektedir.

Bu çalışmada, dış ticaret konularından biri olan konsinye ihracat araştırılmış ve detaylı bir şekilde irdelenmiştir. Türkiye dış ticaretindeki konsinye ihracatın yeri ve önemi vurgulanarak istatistiki analiz ve veriler kullanılarak desteklenmiştir. Ayrıca konsinye ihracatta muhasebe kayıtlarının tutulması ile ilgi de örnekleme yapılmıştır.

2. Türkiye'de Dış Ticaret

Dış ticaret denildiğinde en sade tanımı ile içinde bulunulan ülke sınırlarında üretilen mal ya da hizmetlerin diğer başka ülkelere bedeli karşılığında alınması veya satılması işlemidir. Söz konusu dış ticareti gerçekleştirmek ülkeler açısından oldukça önemlidir. Dış ticaret hacmi yüksek olan ülkelerin gelir

ve refah seviyesi açısından hedeflerine ulaşmada daha başarılı olacağı gibi teknolojik açıdan da gelişmişlik düzeyinin göstergesidir (Kara, 2012; Kaya & Turguttopbaş, 2012).

Tarihe bakıldığında dış ticaretin ortaya çıkış nedenleri olarak, yeni keşiflerin de artması ve temel gereksinimlerin ülkelere göre farklılık göstermesi ve bu gereksinimlerin ülkelerin arz-talep karşılama oranlarının farklı olması nedeni ile en temel ihtiyaçların en ekonomik şekilde karşılanabilmesi amacı ile ortaya çıktığı gözlenmektedir (Köksal, 2016). Dünya ticaretinde ihracatçı politikaların önem kazanması ile Türkiye de 1980 yılından sonra ekonomi politikasını büyüme hedefli rekabetçi bir yapıya sahip olacak şekilde değişim odaklı revize etmiştir. Ülkelerin ekonomik yapısının bir göstergesi olarak nitelendirilebilecek dış ticaret hadleri gelişmiş ülkelerden ziyade Türkiye gibi çoğu dönemde dış ticaret açığı veren ülkeler için oldukça önemlidir. Bu ülkelerin birçoğu gelişmekte olan ülke sıfatıyla değerlendirilmektedir. Gelişmiş ülkelerin dış ticaret hadleri ile gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hadleri karşılaştırıldığında ihracat fiyat endekslerinin ithalat fiyat endekslerine oranlamasının artan ivmeli bir yapıya sahip olduğu gözlemlenebilir. Bu gözlemden yola çıkarak dış ticaret haddi yüksek olan ülkelerin ekonomik yapısına olumlu katkısı neticesinde alım gücü ve tüketim seviyesinin yükselmekte olduğu anlaşılmaktadır (Krugman, 2008).

Türkiye'nin dış ticaretini kronolojik olarak incelemek gerekirse; 1900-1910 yılları arasında ithalat hacminin ihracat hacminden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu yıllara ait ithalatın gayri safi milli hasıla (GSYH)'ya oranı yaklaşık % 17 olarak tahmin edilirken, ihracatın GSYH'ye oranı % 14 olarak tahmin edilmiştir. Aynı oranlara 1910-1920 yılları arası için bakılırsa sırası ile % 19 ve % 15 olarak karşımıza çıkmaktadır. 1920-1930 yılları arasında bu oranlar % 14,4 ve % 10,6 olarak kayıtlara geçmiştir. 1930'lu yıllar için aynı oranları sırası ile vermek gerekirse % 7 ve % 8 olduğu görülmektedir. 1940'lı yıllarda ikinci dünya savaşının ekonomi de meydana getirdiği ciddi daralmadan dolayı bu oranlar yerine sinai üretim ve tarımsal hasıladan bahsetmek daha doğru olacaktır. Bu kapsamda oranlardan bahsedilecek olunursa 1940'lı yılların ilk yarısında sinai üretim % 5,5 tarımsal hasıla % 7,1 ve milli hasılanın % 6 gerilediği görülmektedir. 1950 yıllarının ikinci yarısında ekonomideki sanayi payı durgunluk göstermesine rağmen tarımdan daha yüksek paya sahip olmuştur. Bu dönemde sinai büyüme hızının ortalaması % 4,3 ve tarımsal büyüme hızı da % 1,8 olarak kayıtlara geçmiştir. Bu yıllarda ihracatın GSYH'ye oranı % 8 ve ithalatın GSYH'ye oranı ise % 9 olmuştur. 1960'lı yıllara gelindiğinde ithalat işlemlerinin ihracattan çok daha fazla olduğu görülmekte ve bu % 15 lik bir dış ticaret açığı olarak karşımıza çıkmaktadır. 1970'li yıllarda bu dış ticaret açığının % 21,9 ları bulduğu kayıtlarda mevcuttur. 1980 yıllarında ihracatın ve ithalatın GSYH'ye oranına bakılırsa sırasıyla % 4 ve % 11 olarak karşımıza çıkmaktadır. İhracatın GSYH'ye oranı 1990 yıllarında yaklaşık % 8,6, 2000 yıllarında % 10 ve 2010 yılında % 15,5 olarak kayıtlarda mevcut iken ithalatın GSYH'ye oranı 1990 yıllarında % 12,5, 2000 yıllarında % 17 ve 2010 yılında % 25 olarak kayıtlarda mevcuttur (Boratav, 2008; Nart, 2010; Pamuk, 2015). 2010-2015 yılları arası veriler incelendiğinde ihracatın GSYH'ye oranının % 18,9 ve ithalatın GSYH'ye oranının % 30 olduğu hesaplanmıştır. Türkiye'nin dış ticaret hacminin GSYH'ye oranı ile ilgili 1925 ile 2015 yıllarını kapsayan veriler Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. 1925-2015 yıllarındaki ihracat/GSYH ve ithalat/GSYH oranlarının % değişimi[2]

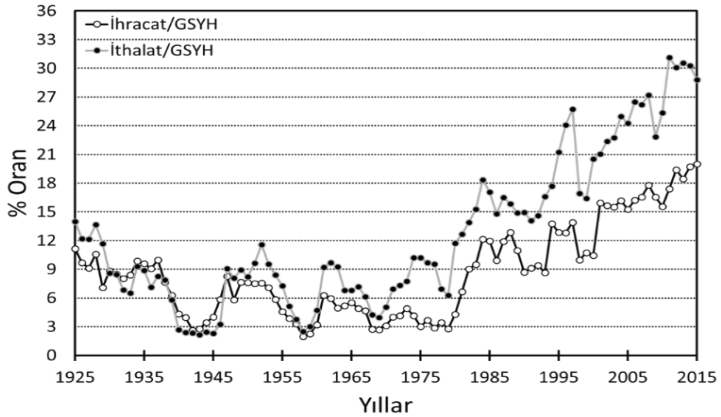

[2] Tüik

Dış ticarette kullanılan on iki farklı ödeme yöntemi mevcuttur. Bu yöntemler 2017 yılının ilk üç çeyreğine ait işlem hacmine göre aşağıdaki şekilde Çizelge 2'deki gibi verilmektedir.

Çizelge 2. Dış ticarette kullanılan on iki ödeme yöntemi[2]

Ödeme Yöntemi	**İşlem hacmi (Bin ABD $)**
Mal mukabili ödeme	64 495 195
Peşin ödeme	15 106 240
Vesaik mukabili ödeme	13 922 636
Akreditif	6 625 062
Bedelsiz	1 812 868
Vadeli akreditif	1 176 135
Kabul kredili vesaik mukabili	93 270
Kabul kredili mal mukabili	69 599
Kabul kredili akreditif	8 933
Bağlı muamele	8 681
Özel hesap	3 861
Özel takas	859

Türkiye dış ticaret hacimleri incelendiğinde en yüksek hacme sahip beş ödeme yöntemine ait son on yılın verileri Şekil 2'de sunulmuştur. Şekilde verildiği gibi son on yılda en çok tercih edilen ödeme yöntemlerinin mal mukabil ödeme, peşin ödeme, vesaik mukabili ödeme, akreditif ve vadeli akreditif ödeme olduğu görülmektedir. Bu ödeme türlerinden çok ciddi bir işlem hacmiyle mal mukabil ödemenin en çok tercih edildiği şekilden anlaşılmaktadır. Bu tercih tüm yıllarda açıkça görülmektedir. Mal mukabili ödeme yöntemi için son on yılda verilen istatistik sonuçları detaylı bir şekilde incelendiğinde bu yöntem ile yapılan ihracat hacminin 2009 yılında azalış gösterdiği ve bu yıldan sonra 2014 yılına kadar sürekli artan bir eğilim sergilediği anlaşılmaktadır. 2014 yılından sonra tekrar azalış eğilimi sergilemektedir. İşlem hacmi büyüklüğüne göre bu yöntemi vesaik mukabili ödeme takip etmektedir. Hem vesaik mukabili ödemede hem de şekilde verilen diğer üç ödemede mal mukabili ödeme yönteminde olduğu gibi yıllara göre çok belirgin farklılıklar gözlenmemektedir.

Şekil 2. Ödeme şekillerine göre Türkiye'nin son on yılına ait ihracat hacimleri[2]

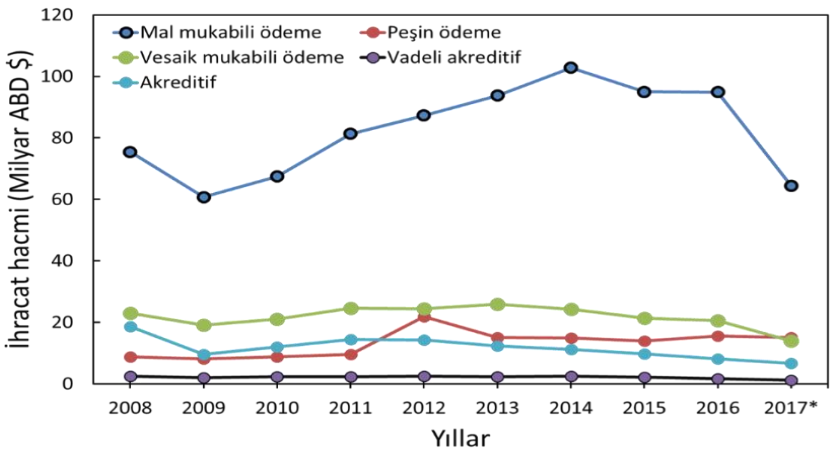

(*2017 verileri ilk üç çeyreğe aittir.)

Son on yıla ait Türkiye'nin toplam ihracat verileri Şekil 3'de verilmiştir. Şekil 2 ve Şekil 3 birlikte analiz edildiğinde mal mukabili ödeme yöntemine ait yıllara göre değişim eğilimi kısmen toplam verilere ait eğilimle benzer olduğu görülmektedir. Toplam ihracat verilerine bakıldığında 2008'den 2009 yılına geçildiğinde ciddi bir azalış olduğu göze çarpmaktadır.2008 yılında yaşanan ekonomik krizin ihracatçı kurum ve kuruluşlar üzerinde bıraktığı olumsuz etkilerin bu azalışa yansıdığı sonucuna varılmaktadır. 2010 yılına gelindiğinde toplam ihracatta artış olması ekonomik krizin olumsuz etkilerinin ve ihracatçı

kurum ve kuruluşların dengesiz piyasaya olan güvensizliklerinin kısmen de olsa ortadan kalktığını yansıtmaktadır. Bu yıldan sonra devam eden artış eğilimi piyasa koşullarının dengeye geldiğini göstermektedir. 2014 yılından sonraki verilerde azalış eğilimi görülmesi de o dönemde küresel yaşanan ekonomik dengesizliklerin yansımasının bir sonucudur.

Şekil 3. Türkiye'nin son on yılına ait toplam ihracat hacminin değişim grafiği[2]

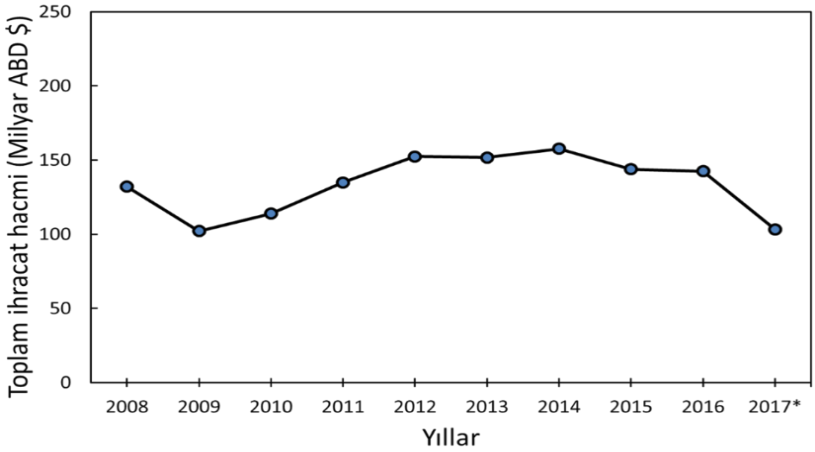

(*2017 verileri ilk üç çeyreğe aittir.)

Dış ticarette farklı ödeme yöntemleri olduğu gibi aynı zamanda ihracatın da farklı türleri olduğu giriş kısmında anlatılmıştır. İhracat yöntemlerinin özelliği olan ihracat kısmında yer alan konsinye ihracat özellikle yeni Pazar arayışında olan kurum ve kuruluşların tercih ettiği bir yöntemdir.

3. Konsinye İhracatın Dış Ticarette Yeri ve Önemi

Yurt dışında satışa sunulan ürünlerin bir yıl kadar süre içerisinde satılmasını satıldığında karşılığı olan döviz cinsinden meblağ için kambiyo mevzuatına tabi olunmasını, satılamadığı takdirde yurda geri getirilmesini ve iade işleminde vergilerden muafiyeti içeren özellikli ihracat şekli konsinye olarak tanımlanmaktadır. Komisyoncu aracılığı ile yapılan işlemlerin hukuki içeriği ve özellikleri Borçlar Kanunu'nun 416 – 430. maddelerinde düzenlenmiştir. Birçok kaynak da konsinye ihracat, dış ticarette ödeme yöntemi olarak açıklanmıştır (Köksal, 2016; Sayım & Zengin, 2012; Şirinpınar, 2012). Fakat konsinye ihracat bir ödeme yöntemi değil özellikli bir ihracat şeklidir[3]. Konsinye ihracatın tercih edilmesinde uzun süre ve düşük maliyet, vergi muafiyeti, emanet mal sıfatı, haciz ve iflas durumunda kayıt dışı kalması gibi faktörler mevcuttur (Gürsoy, 2012).

Konsinye ihracatın işlem adımlarının temelinde, malın mülkiyeti satıcıda kalacak şekilde emanet niteliğinde gönderilmesi prensibi yatmaktadır. Malını konsinye ihracat ile satışa sunacak olan bir ihracatçı satış yapmak istediği ülkede bulunan temsilcilik, komisyoncu ya da şubelerine mülkiyeti devretmeden göndermesi ile başlar. Malın değerini ödemeden teslim alan aracı kurum veya kuruluş bu malın satışını gerçekleştirdikten sonra kendi komisyonunu alarak o maldan elde edilen perakende satış bedelini döviz cinsinden ihracatçı firma ülkesine gönderir. Satışı gerçekleştirilen mallar ile ilgili satış faturası ve gerekli belgeler İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğine ve aracı bankalara bir ay içerisinde gönderilmesi gerekmektedir. Satışı gerçekleştirilemeyen mallar için geçerli sebeplerin bulunması halinde bir yıl kadar ek süre verilebilir. Toplamda iki yıl gibi bir süre içerisinde satışı gerçekleşmeyen mallar ihracatçı ülkeye geri getirilmek zorundadır. Burada bahsedilen konsinye ile ilgili faktörler ve işlemler Şekil 4'de şematik olarak gösterilmiştir.

Şekil 4. Bir malın konsinye ihracat ile satış döngüsü

[3] İhracat yönetmeliği, 2. Bölüm Madde 9

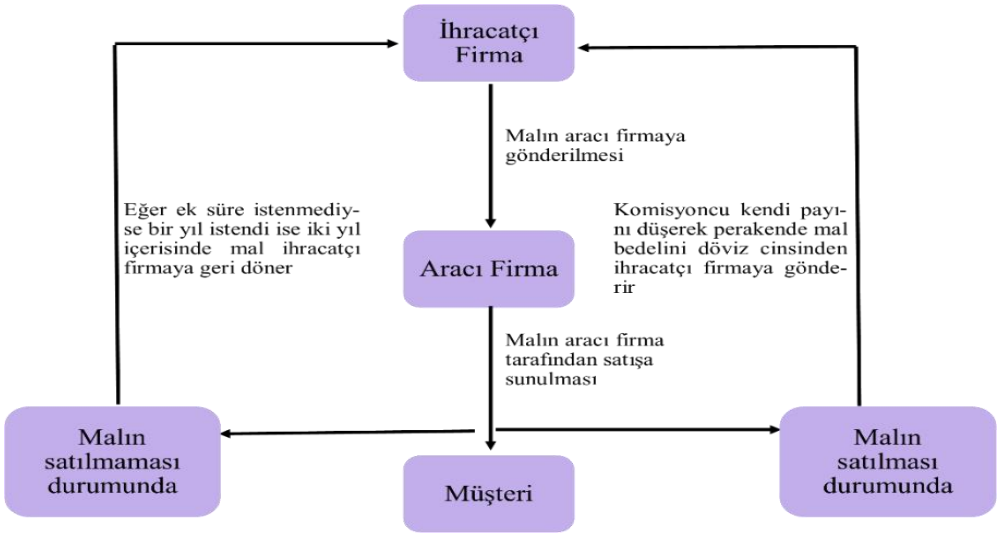

Türkiye dış ticaretinde konsinye ihracat büyük bir paya sahip olmamakla beraber günden güne tercih edilebilirliği artan bir ihracat yöntemidir. Türkiye'nin son on yıl içerisinde sahip olduğu konsinye ihracat hacimleri Şekil 5'de verilmiştir. Kayıtlı istatistik verileri analiz edildiğinde konsinye ticaretin Türkiye'de hizmet veren kurum ve kuruluşlar tarafından kullanımının arttığı görülmektedir. Özellikle 2011 yılından sonra konsinye ihracatta istikrarlı bir artış görülmektedir. Şekil 5'de 2017 yılına ait ilk üç çeyrek verileri 2014 yılında gerçekleştirilen toplam konsinye ihracat hacmini yakalamıştır. Şekilde verilen yıllara göre hacim değişimleri eğilimi 2017 yılı sonunda diğer dokuz yıldan daha fazla konsinye ihracat hacminin gerçekleşeceğini göstermektedir. Bir ülkenin ekonomik büyümesi ihracat ile ithalat arasındaki denge ile doğrudan orantılıdır. İhracat hacmi ne derece yüksek olursa ülkenin büyümesi de o derece hızlı olmaktadır. Fakat, ihracatın iyileşmesi ve gerilemesinde çok farklı faktörler rol oynamaktadır. Bu faktörler temelde hem ulusal hem de uluslararası siyasi politikalar ve küresel ekonomik dengelere dayanmaktadır. İhracatçı firmalar başta olmak üzere tüccar unvanına sahip tüm firmalar ekonomide meydana gelen küçük bir dengesizlikten çok ciddi şekilde etkilenmektedir. Bu konu ile ilgili örnek vermek gerekirse döviz kurlarında meydana gelen dengesiz değişim kimi firmaların ciddi ekonomik zararlara uğramasına sebep olup hatta iflasa kadar götürürken kimi firmaların uluslararası alandaki ticari faaliyetini sekteye uğratmaktadır. Şekil 3'de verilen Türkiye'nin toplam ihracat hacmi grafiğine geri dönülecek olunursa, 2014 yılından sonra azalma olduğundan tekrar bahsetmek yerinde olacaktır. Toplam ihracat hacminde azalış meydana gelmesine rağmen Şekil 5'de de görüleceği gibi konsinye ihracatta bu azalış olduğu zamanlar da dahil olmak üzere sürekli bir artış söz konusudur.

Şekil 5. Son on yıl için Türkiye'nin konsinye ihracat hacim değişimi[2]

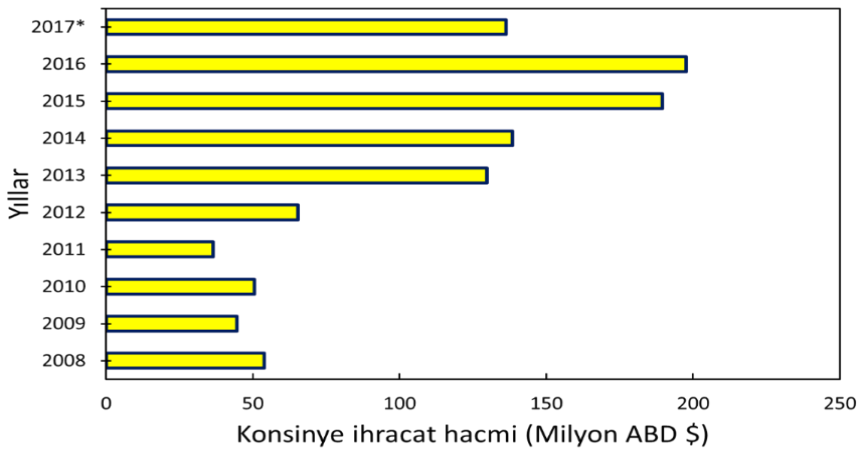

(*2017 verileri ilk üç çeyreğe aittir.)

Türkiye'de son on yılda gerçekleştirilen toplam ihracat değerleri içerisindeki konsinye ihracat payları grafiksel olarak Şekil 6'da sunulmuştur. İhracat alanında hizmet veren kurum ve kuruluşların konsinye ihracata olan güveninin azalmadığı 2011 yılından sonra konsinye ihracat payının toplam ihracat hacmi içerisinde sürekli artmasından anlaşılmaktadır. 2013 ve 2015 yıllarında konsinye ihracat kullanımında meydana gelen artışın diğer yıllara nazaran çok daha fazla olduğu şekilde verilen grafikte göze çarpmaktadır. Burada konsinye ihracat açısından dikkat çeken nokta 2015 yılında toplam ihracatta meydana gelen düşüşe rağmen konsinye ihracatın payının artmış olmasıdır. Ekonomik dengenin istikrarsız olması, toplam ihracatı ciddi bir şekilde olumsuz etkilemekte fakat toplam ihracat içerisindeki konsinye ihracat payında olumsuz etki yansıtmamaktadır. Buradan konsinye ihracat işleminin yeni pazar bulma anlayışı olduğunun altı çizilerek ekonomik dengesizlikten etkilenmediği sonucuna varılmaktadır.

Şekil 6. Son on yıl için Türkiye'deki ihracat hacminin toplam dış ticaret hacmine % oranı[2]

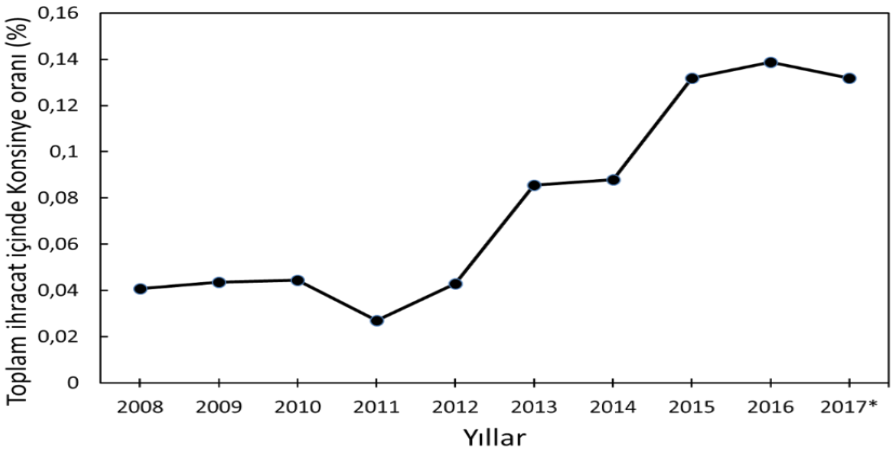

(*2017 verileri ilk üç çeyreğe aittir.)

4. Konsinye İhracatın Muhasebeleştirilmesi

İhracat diğer tüm ticari faaliyetlerde de olduğu gibi mali niteliği olan bir işlemdir. Ticaretin asıl amacının kar elde etmek olduğunu düşündüğümüzde mali değerlerin de işletme için önemini kavramış oluruz. Bir işletme yürüttüğü tüm ticari faaliyetlerin hesaplarını takip etmelidir ki mali durumunun kar ya da zarar içinde olup olmadığını tespit edebilsin. Mali durumun tespiti işletmeye ait mali tablolardaki verilerin analiz edilmesiyle yapılabilmektedir. İşletme rekabet koşullarını güçlü bir mali yapı ile artırabilmektedir. Öyleyse reel verilere ulaşmak, yapılan her ticari faaliyetin titizlik ile muhasebe kayıtlarına aktarılması yoluyla mümkün olabilmektedir. Konsinye ihracatın muhasebe kayıtlarını "konsinyatör" (mal sahibi tüccar veya işletme) açısından inceleyerek hangi hesapların kullanılması gerektiği ve ne şekilde kayıtlara alındığı aşağıdaki örnekte verilen yevmiye kayıtları ile gösterilmektedir.

Örnek; Bursa ilinde bulunan X firması sanayi makineleri satmaktadır. Maliyet bedeli 600.000 TL olan makineyi İtalya'da bulunan Y firmasına satış bedeli 900.000 TL olacak şekilde konsinye ihracat niteliğinde göndermiştir. Konsinyatör ile konsinyi arasında komisyon oranı satış bedeli üzerinden % 15 olacak şekilde anlaşılmıştır.

Bursa'daki X işletmesi kayıtları: Konsinye olarak gönderilen makinenin muhasebe kaydı

18.01.201x	Borç	Alacak
153. TİCARİ MALLAR HESABI	600.000	
153.01.01 Yurt dışına konsinye gönderilen mallar		
Expo-İtalya (1 adet X 600.000)		
153. TİCARİ MALLAR HESABI		600.000
153.01.02 Stoktaki mallar		

Bu kayıt ihracat kaydı olup yurt içi konsinye satışlarda da kullanılır. Örnekte kullanılan firma ticaret işletmesi olması nedeniyle 153 Ticari Mallar hesabı kullanılmıştır. Üretim işletmesi olması halinde 152 Mamuller hesabı kullanılabilir (Akışık, 2002; Çatıkkaş, Bahadır, Çanakçıoğlu, Pamukçu, & Bursalı, 2015).

Bursa X firmasının gönderdiği makine İtalya Y firması tarafından satıldığında X firması nihai satışa ait faturayı düzenlemelidir. Bu faturanın tarihi fiilen gerçekleşmiş konsinye ihracat tarihi olarak kayıtlara geçmektedir. Muhasebe kaydının gerçekleştirilmesinde fiilen tamamlanan konsinye ihracat tarihindeki T.C. Merkez Bankası döviz kuru baz alınmaktadır. Bu örnekteki satışın gerçekleşme tarihinde 1 Euro-€ =3,00 liradır.

Konsinye ihracatta satılan malların muhasebe kaydı

29.03.201x	Borç	Alacak
120. ALICILAR HESABI 120.01.01. Konsinye – Y İtalya (300.000 Euro X 3,00)	900.000	
601. YURT DIŞI SATIŞLAR HESABI 601.03.02. Konsinye mal satışı		900.000

Örnekte verilen kayıt ihracat kaydı olması nedeniyle 601. Yurt dışı satışlar hesabı kullanılmıştır. Konsinye satışın yurt içinde yapılması halinde 600. Yurt içi satışlar hesabı kullanılabilir (Civelek, 2002; Sevilengül, 2001).

Konsinye ihracat edilen malın stok hesaplarından çıkarılma kaydı

29.03.201x	Borç	Alacak
620. SATILAN MAMULLER MALİYETİ HESABI 620.02.01. Konsinye ihracat mal maliyeti	600.000	
153. TİCARİ MALLAR HESABI 153.01.02. Yurt dışına konsinye gönderilen mallar Y-İtalya (1 adet X 600.000)		600.000

Komisyon giderinin alacaktan düşülmesi kaydı

01.05.201x	Borç	Alacak
653. KOMİSYON GİDERLERİ	135.000	
120. ALICILAR HESABI		135.000

Konsinyiden (Y firması) ihracat bedelinin tahsilat kaydı

01.05.201x	Borç	Alacak
102. BANKALAR HESABI 102.02.02.01. A Bankası Euro hesabı (300.000 Euro X 3,20)	825.000	
120. ALICILAR HESABI 120.01.01. Konsinye – Y İtalya (300.000 Euro X 3,00)		765.000

601. YURT DIŞI SATIŞLAR HESABI 601.05.02.01. İhracat kur farkı gelirleri (300.000 X (3,20-3,00))		60.000

İhracat işlemlerinden kur farklarından kaynaklanan KDV istisnası mevcuttur (Gürsoy, 2012).

653 Komisyon Giderleri hesabı yılsonunda 690 dönem karı veya zararı hesabına aktarılarak kapatılır.

5. Sonuç

Dünya ekonomik dengesi ihracat ve ithalat hacimleri üzerine kuruludur. İthalat ve ihracat arasındaki denge tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de gelişme ve büyüme oranlarını etkileyen ana faktördür. Bu oranların olumlu etkilenmesi ihracat hacmi ile ithalat hacmi arasındaki farka bağlıdır. Dış ticarette ki büyümeyi olumlu etkileyen konulardan biri konsinye ihracattır. Konsinye ihracat literatür de birçok çalışmada ödeme şekillerinden biri olarak açıklanmıştır. Bu çalışmada sunulabilecek sonuçlardan en önemlisi konsinyenin bir ödeme yöntemi olmayıp ihracat türlerinden biri olduğunun vurgulanmasıdır. Türkiye'de dış ticaret, dış ticarette konsinye ihracat ve konsinye ihracatın detaylı bir şekilde incelendiği bu çalışmadan çıkarılabilecek diğer sonuçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir;

1. 1925-2015 yıllarına ait dış ticaret verileri incelendiğinde son yıllar da dahil olmak üzere ülkemizde ithalat genelde ihracatın önünde olmuştur.
2. Dış ticarette kullanılan ödeme yöntemlerinden mal mukabili ödeme en çok tercih edilen yöntemdir ve Türkiye'nin toplam ihracat hacminin değişimini yansıtabilmektedir.
3. Gerek ulusal gerekse uluslararası yaşanan ekonomik dengesizlikler (kriz, dengesiz döviz kuru değişimi ve olumsuz siyasi gelişmeler gibi) dış ticaret hacmini direkt etkilemektedir. Bu etkilenme 2008 yılında yaşanan ekonomik krizden kaynaklı olarak 2009 verilerinde azalma olarak karşımıza çıkmaktadır.
4. Ekonomik dengesizlikler Türkiye'nin toplam ihracatın da ciddi dalgalanmalara sebep olurken toplam ihracat içindeki konsinye ihracatın payını olumsuz etkilememiştir. Toplam ihracat hacminde bazı yıllarda büyük düşüşler yaşanırken konsinye ihracat hacmi son 8 yılda sürekli artmıştır. Bu sonuç bize ihracat alanın da faaliyet gösteren kurum veya kuruluşların sürekli bir Pazar arayışı içerisinde olduklarını göstermektedir.
5. Bu çalışmada incelenen kaynaklar ve istatiksel verilerden konsinye ihracatın gerek ürün sevkiyatı gerek satış işlemleri gerekse mevzuatların sağladığı avantajlardan yararlanma açısından güvenilebilir ve tercih edilebilir bir ihracat türü olduğu anlaşılmaktadır.
6. Konsinye ihracat, Türkiye dış ticaretinde oransal olarak çok büyük paya sahip olmamasına karşın efektif bir ihracat türüdür.
7. Konsinye, yurtiçi konsinye satış ve konsinye ihracat olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yurtiçi ve yurtdışındaki konsinye satışların muhasebeleştirilmesi de farklılık göstermektedir.

Kaynakça

Akışık, O. (2002). Konsinye Satışlar ve Tek Düzen Muhasebe Sistemine Göre Muhasebeleştirilmesi. Mali Çözüm, October-November-December 2002, 61.

Bedestenci, H. Ç., & Canıtez, M. (2010). Dış ticaret: işlemler ve uygulamalar: Gazi Kitabevi.

Boratav, K. (2008). Türkiye iktisat tarihi, 1908-2007: İmge kitabevi.

Brooke, M. Z., & Buckley, P. J. (2016). Handbook of international trade: Springer.

Civelek, M. (2002). Maliyet Muhasebesi. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.

Çatıkkaş, Ö., Bahadır, O., Çanakçıoğlu, M., Pamukçu, N., & Bursalı, H. (2015). Tek düzen hesap planı çerçevesinde işletmelerde vergi (usul) incelemeleri ve muhasebe uygulamaları. Tor ofset: İSMMMO.

Gürsoy, Y. (2012). Dış ticaret muhasebesi: Ekin yayınevi.

Kara, M. (2012). E-Dış Ticarette Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Bir Araştırma: Gıda Sektörü Örneği. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kaya, F., & Turguttopbaş, N. (2012). Dış ticaret işlemleri.

Köksal, M. (2016). Dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Krugman, P. R. (2008). International economics: Theory and policy, 8/E: Pearson Education India.

Nart, E. Ç. (2010). Gümrük birliği'nin Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkileri: panel veri analizi. Journal of Yaşar University, 5(17), 2874-2885.

Niepmann, F., & Schmidt-Eisenlohr, T. (2017). International trade, risk and the role of banks. Journal of International Economics, 107, 111-126.

Pamuk, Ş. (2015). Türkiye'nin 200 yıllık iktisadi tarihi: büyüme, kurumlar ve bölüşüm: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sayım, F., & Zengin, H. İ. (2012). Dış Ticarette Kullanılan Finansman ve Teslim Şekillerinin Türkiye'nin Sınır Ticareti Uygulamalarında Kullanılabilirliği. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 8(17), 215-235.

Sevilengül, O. (2001). Genel muhasebe: Gazi Kitabevi.

Sezen, S. (2008). Türkiye'de ihracat performansını etkileyen makro değişkenlerin ekonometrik analizi.

Şirinpınar, A. (2012). Dış ticarette akreditif işlemlerinde operasyonel risklerin önlenmesi. İstanbul Kültür Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/İktisat Anabilim Dalı/Yönetim Ekonomisi Bilim Dalı.

Yılmaz, G., Birgün, S., & Apak, S. (2016). Modelling of consignment process by using axiomatic design. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 235, 178-188.

Yücenurşen, M., Peker, A. A., Apak, İ., & Polat, Y. (2014). TMS 18 Hasılat Standardı Çerçevesinde Hasılatın Muhasebeleştirilmesi ve Özellik Arz Eden Durumlar. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), 1-8.

Sosyo-Ekonomik Etkileri Açısından Kongre Turizmi

Öğr. Gör. Dr. Nursel Türksoy [1] **Öğr. Gör. Özgür Altınel [2]**

[1]Trakya Üniversitesi / Keşan Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği,
nurselturksoy@trakya.edu.tr

[2]Trakya Üniversitesi / Keşan Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği,
ozguraltinel@trakya.edu.tr

Özet: Ticaret, iletişim ve teknolojinin giderek artmasıyla birlikte gündemi takip etme, akademik olarak gelişme gibi amaçlarla düzenlenen kongre ve fuar organizasyonlarının sayısı her geçen gün artmaktadır. Kongre turizmi genel turizm gelirlerinde büyük paya sahip olmakla birlikte, toplantılara katılanların yaptığı harcamaların yüksek olması, turizm işletmelerinin kongre alanına önem vermesini sağlamıştır. Gelir etkisi yüksek olan kongre turizminin turizm işletmelerinin faaliyetlerini çeşitlendirmesi, turizm sezonunu uzatması gibi birçok nedenden dolayı kongrelere ilgi artmıştır. Kişilerin bilgi ve beceri seviyelerinin artması, fikir alış verişinde bulunmaları, kendilerini geliştirmeleri ve sektörü takip etmek gibi amaçlar hem eğitim kurumlarını hem de turizm girişimcilerini kongre düzenleme konusunda motive etmektedir. Bu çalışmanın amacı, kongre turizminin katılımcılarına ve düzenlenen şehir ile bölgeye katkılarının sosyo-ekonomik açısından değerlendirilmesidir. Öncelikle toplantı türleri ve gelişimi kısaca açıklanmıştır. Sonra kongrelerin düzenlendiği şehir veya ülkeye olan etkileri (imajını arttırmada etkisi, ekonomik ve diğer etkileri) incelenmiş, kongrelere katılma ve düzenlenme motivasyonunu oluşturan etkenler ve turizm açısından kongrelerin önemi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kongre, Kongre turizmi, Alternatif turizm

Abstract: With increasing trade, communication and technology , the number of congresses and fair organizations arranged for the purposes of following up the agenda and progressing academically is inreasing day by day. Tourism managements give importance to the congress area because congress tourism has a large share in general tourism revenues and the attendees make high expenditure during the meeting. The interest in congresses have been increased because of various reasons such as congress tourism, which has a high incoming effect, diversificates the activities of tourism managements and also extends tourism season etc. The facts that the congresses increase peoples' knowledge and skill levels , the attendees could discuss their topics and improve themselves academically and the purposes of following sectoral innovation make both educational institutions and tourism entreprenuers motivate to organize congresses. The aim of this work is to evaluate the contributions of convention tourism to the attendees or the city and the location ,where the congresses are organized, socio-economically. First of all the meeting types and their development were biefly explained. Then the effects of congresses on the organization places were examined and lastly it was evaluated the factors which motived people to participate or to organize congresses and the importance of congresses in terms of tourism.

Key words: Congress, Convention tourism, Alternative tourism

GİRİŞ

Kongreler ve toplantı türleri günümüzde sayı ve kapsam olarak artmaya gelişmeye devam etmektedir. Kongreler, hem bilimsel, sektörel gelişmeleri takip etme kabul görme, akademik gelişme gibi katılım motivasyonu yüksek hemde gidilen şehri, ülkeyi gezip görme konaklama yeme içme dolayısıyla turizm etkinliklerine katılmayı sağlayan önemli etkinliklerdir. İnsanların bilgi alış verişi yapmak için toplanmaları çok eski bir etkinlik olmasına rağmen bunun bir turizm organizasyonu olarak düzenlenmesi turizm endüstrisinde daha sonraları dahil edilmiştir.

Çeşitli talep ve arz faktörleri, toplantı sektöründe güçlü bir büyüme sağlamıştır. Bunlar, turizme bir bütün olarak, dünya genelinde kişi başına harcanabilir gelirde artış, daha fazla seyahat etme eğilimi, boş zamanın artması ve ulaşım ve teknolojideki gelişmeler gibi faktörleri içerir (Weber ve Chon, 2002; Hanly, 2011: 1574). Değişen tüketici talepleri turizm girişimcilerini kongre pazarına yönlendirmektedir. Türkiye dünya kongre pazarında önemli bir potansiyele sahiptir. Coğrafi konumundan dolayı turistik destinasyonlara yakın olması, önemli turistik eserlere sahip olması ve turizm endüstrisinin gelişmiş olmasının önemli etkileri bulunmaktadır. Çalışmada öncelikle toplantı türleri açıklanacak, toplantıların

özellikle kongrelerin düzenlenen ülkeye veya şehre etkileri incelenecek, Türkiye'nin mevcut kongre pazarı değerlendirilecek son olarak da turizm açısından kongre sorunları ve bu sorunlara çözüm önerilerinde bulunulacaktır.

1. KONGRE VE KONGRE TURİZMİ KAVRAMLARI

Kongre turizminin tanımı ve turizmin tanımları benzerlik göstermektedir. İki tanım arasındaki en büyük fark kongre turizminin yapılmasındaki temel amacın kongre ve toplantılara katılmak olduğudur. Ancak kongrelere katılmak seyahat ve konaklama gibi turizm etkinliklerini içerdiğinden bir turizm olayı olarak ortaya çıkmaktadır (Aydın, 1997: 14; Eryılmaz, 2011). Turizm endüstrisinin önemli bir parçası olan ve MICE (Meetings, Incentives, Congress/Conventions and Exhibitions/Events- Toplantılar, Teşvikler, Kongreler / Kongreler ve Sergiler / Etkinlikler) olarak bilinen kongre turizmi, "seyahat, konaklama, ve (gezi, eğlence, dinlenme gibi diğer etkinlikleri içeren) uzmanlık veya meslek alanlarına ihtiyaç duyan bilimsel konularda bilgi alışverişi amacıyla yerel mekânları ya da işyerleri dışındaki yerlerin bireylerin toplanması sonucunda meydana gelen tüm ilişkileri" olarak ifade edilmektedir (Timor, 2011: 125).

Kongre kelimesinin kökeni, 'toplanma, buluşma' anlamına gelen Latince "Congressus" sözcüğünden gelmektedir. Ama bu sözcük, başka anlamlarla da kullanılmaktadır. Örneğin, ABD'de "Congress" sözcügü "Parlemento, Millet Meclisi" anlamında kullanıldığı için uluslararası alanda "büyük toplantı" anlamındaki kongreler için "Convention" sözcüğü kullanılmaktadır. (Musatafazade, 2015).

Temel amacı bilgi alış verişinde bulunmak için kongrelere katılmak olan kongre turizmi; insanların ikamet ettikleri alandan ayrılarak kongre düzenlenen şehri gezip görme, konaklama, yeme içme gibi unsurların birleşiminden oluşturulmuş organizasyonu ifade eder. Kongre daha büyük organizasyonları ifade ederken, Aymankuy (2010) ortak amaçlarla bir araya gelmek (bilgi alışverişinde bulunma, sorunları saptama veya iyileştirici önerilerde bulunma, kara alma), toplanmak, toplantı olarak ifade edilebilmektedir. Bir çok toplantı türü vardır. Bir kongrede birden fazla türde ve sayıda toplantı türleri düzenlenebilir. Kongre, toplantıdan ziyade organizasyona verilen genel isimdir. Katılımcı sayısına göre belirlenen toplantı türlerine seminer, kolokyum, workshop-çalıştay, panel, konferans, meeting, sempozyum, konvansiyon, zirve, kongre örnek verilebilir. Basın, din, etik, sosyal bilimler, hukuk, ekonomi,ticaret, tarım, seyahat gibi birçok konuda toplantılar düzenlenmektedir (Tablo 1).

Seminer; Birden fazla konuşmacı hazırladıkları bildirileri sunarak konuyu değişik açılardan ele alırlar (Gürgen, 1994: 92; Tavmergan ve Aksakal 2004: 37). Eğitim seminerleri, şirket veya dernek /birlik üyelerine belirli bir konuda eğitim vermek amacıyla düzenlenen toplantılardır (İçöz, 1998:199; Tavmergan ve Aksakal, 2004: 37). Tartışmalar yönetici eşliğinde yapılır. Seminer nispeten küçük gruplara bir şey katma amacı güder (Aymankuy, 2003: 3).

Konferans; daha çok teknik ve bilimsel konularda, spesifik problemler ya da gelişmelerde, düzenli periyod göstermeyen küçük ya da büyük katılımlı toplantılardır (Aymankuy, 2003: 3).

Forum; Genelge panelistler veya başkanlar tarafından yürütülen, ön veya arkasında tartışmaların olduğu toplantı çeşididir (Astroff ve Abbey, 1998:11; Tavmergan ve Aksakal, 2004: 37). Oturum yöneticisi toplantı sonrasında konuşmayı özetleyerek ve tartışmayı başlatır. (Aymankuy, 2003: 2).

Tablo1: Kongrelerin sınıflandırılması

Amaç	**Konu**	**Düzenlendikleri Yer**	**Ortaya çıkış Biçimi**	**Düzenlenme Sıklığı**
-Politik	- Bibliyografi, doküman basın	-Uluslaraarası toplantılar	–Katılımcı sayısı	–Olağan toplantılar
-Bilgi Alış verişi	-Din,etik	-Ulusal toplantılar		-Yıllık toplantılar
-Eğitim	-Sosyal bilimler, hümanist çalş.,	-Bölgesel toplantılar		-İki yıllık toplantılar
-Ekonomi	-Uluslararası ilişkiler			-Üç yıllık toplantılar
	- Politika			-Olağandışı toplantılar
	-Hukuk, kamu idaresi			(düzensiz)
	-Sosyal yaşam seviyesi			
	-meslekler, işverenler,			
	-Ekonomi, finans,			
	-Ticaret, sanayi	0-50 arası	50-300	300 ve yukarı
	-Tarım,	-Seminerler	-Genel kurullar	-Kongreler
	-Ulaşım, seyahat,	-Kollogyumlar	-Konferanslar	-Genel kurullar
	-Teknoloji	-Çalışma grup toplantıları	-Sempozyumlar	
	-İlim	-Tartışmalar		
	-Sağlık	-Komisyon toplantıları		
	-Eğitim	- Yuvarlak masa toplantıları		
	-Sanat,tiyatro,sinema			
	-Spor, eğlence			

Kaynak: Tavmergan ve Aksakal (2004: 35).

Sempozyum; Uzmanların önceden belirlenen bir konu etrafında bildiriler sunduğu toplantılardır. Birkaç gün sürebilir ancak genelde kongreler kadar uzun sürmez. Aymankuy (2003: 3), sempozyum foruma benzer ancak forumdan daha fazla ve sert kurallara sahiptir.

Meeting; toplantı (bir grup insanın ortak amaçlarla bir araya gelmesi) anlamında olup kenlime kökeni görüşme, toplanma, buluşma anlamlarına gelmektedir. Günümüzde daha çok siyasi partilerin yaptığı açık hava toplantılarında kullanılmaktadır. Turizm literatürüne bölüm yöneticilerinin çalışanlarla bilgilendirme gibi amaçlarla yaptığı toplantılardır.

Workshop- Çalıştay; TDK'ye göre çalıştay, 'bilim adamlarının ve uzmanların; bir konuda ön hazırlık yapmak üzere inceleme ve değerlendirme amaçlı toplantılarında kullanılan temel yöntemdir'. Anonim (2018a); çalıştayların üç ana özelliği bulunmaktadır; Konuya göre katılımcıların belirlenmesi ve ulaşılacak amacın tespit edilmesi önem arz etmektedir. 'Yeniden kurmacılık'la ilintili olarak; analiz ve sentez önem kazanarak sorun çözme süreci takip edilir ve hazırlanan planlar uygulanarak sonuç raporu hazırlanır.

Panel; Bir grup uzmanın belirli bir konuda fikirlerini, bilgilerini sundukları tartışmaya açık toplantılardır. Yönetici panelistler veya izleyiciler arasında tartışmayı yönetir.

Zirve; Resmi kurumların üst düzey yöneticilerinin ülkelerini temsilen katıldıkları uluslararası konuların görüşüldüğü toplantılardır.

Kolokyum; bilimsel, ekonomik, siyasi veya diplomatik sorunları tartışmak amacıyla yapılan bilimsel toplantılar olmakla birlikte, konuşmacıların uzmanlık alanlarıyla ilgili sunum yapmalarıdır (Aksu vd., 2013: 1).

Konvansiyon; Pazar raporları vermek, yeni ürünleri tanıtmak ve işletme stratejisini çizmek amacıyla küçük veya büyük gruplar halinde düzenlenen toplantılardır (Tavmergan ve Aksakal, 2004: 35).

Kurumsal toplantıların daha sık ve daha küçük olma olasılığı yüksekken, ticaret, sendika, kardeşlik, eğitim, hizmet ve hayırsever grupların birlik toplantıları daha büyüktür ve daha düzenli bir döngüyü (ör. Yıllık toplantılar) takip etmektedir. Konferanslar, kongreler ve sözleşmeler için yapılan harcamalar, olayların paket biçiminden dolayı daha büyük olma eğilimindedir.

Kongreler ve toplantı türleri turizm içinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü turizmin genelinde olduğu gibi sezonluk dalgalanmalardan pek etkilenmez. Toplantıların önceden belirlenen tarihlerde yapılabilmesi ülkeye önemli katkılar sağlar. Bir çok ülke bu nedenle kongre pazarını arttırmak için çalışmalar yapmaktadır (Bailey 1991, 64-66; Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002).

Sergi ve fuarlar; Korkmaz, (2006: 29);Aksu vd. (2013: 271) 'fuarı sanayi, zirai ve ticari ürün ile bunlara ait hizmetlerin sergilenerek teknolojik gelişmelerin tanıtıldığı, bilgi alış verişinin yapıldığı, müşteri ve satıcının buluşturğu, yerel ve genel kalkınmada etkin olan belirli bir mal grubu veya genel birçok ürünü içine alan, önceden planlanmış yer ve zamanlarda açılan, özellikle önemli sanayi, tarım ve ticaret merkezlerinde bulunan gelişmiş organizasyonlardır' şeklinde tanımlamıştır. Sergiler bir kuruluşu veya ürünÜ tanıtmak, güven sağlamak, müşterileri bilgilendirmek, bir dönemi tanıtan envanter sunmak gibi amaçlarla düzenlenmiş bulunan araçlardır (Tortop, 1990: 80; Tavmergan ve Aksakal, 2004: 40). Sergi ve fuarlarla amaç satış yapmaktan çok yeni ürünü ve üreticiyi tanıtmak, reklam ve pazarlamasını yapmak, sektördeki gelişmeleri takip etmektir.

Uluslararası kongre turizmi Aymankuy, (2003); Timor (2011) çok boyutlu bir turizm türüdür; özellikle yapılış amacı ve katılımcıları bakımından kültür turizmi, rekreatif turizm ve spor turizmi gibi bir çok özel ilgi turizm türü ile yakın bir ilişki ve etkileşime sahiptir. Çünkü, kongre, öncelikle bir kültürel etkinliktir. Katılımcılar gittikleri bölgedeki yerel, sosyal ve kültürel yapıdan etkilenmekte, sosyal ve kültürel anlamda gittikleri ülke ve bölgeyi de etkilemektedir. Toplantılar asıl amaç olsa da, toplantılardan sadece bir kongre programı oluşturulmamaktadır. Toplantılar dışındaki zamanlarda çeşitli aktiviteler düzenlenir; katılımcılar, ziyaret edilen ülke ya da şehri tanımak, eğlenceli ve spor aktivitelerine katılmak ve alışveriş yapmak için tarihi ve kültürel mekanları ziyaret ederler. Bu nedenlerle, zengin kültürel mirasa sahip merkezler, ulaştırma türlerinin özellikle havaalanlarının bulunduğu şehirler uluslararası kongrelerin genellikle tercih edildiği yerlerdir.

2. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KONGRE TURİZMİ

2.1. Kongre Şehri,Yeri ve Zamanı Seçimi

Kongre düzenleyicileri kongre yeri seçimi yaparken kongre yerini çekici kılan doğal güzellikler, tarihsel ve kültür bazlı çekicilikler söz konusu olduğunda bu tür destinasyonların pazarlanmasının daha çok olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle kongre turizminde destinasyon rekabetinin birincil kaynakları olarak tanımlanan fiziksel, tarihsel, kültürel ve rekreatif kaynaklar, destinasyona olan çekiciliğin ve motivasyonun en önemli nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu etkenler, bazıları için doğrudan seyahat nedeni ve çekicilik unsuru olarak turistin kalış süresine ve harcamalarına etki etmektedir (Bahar ve Kozak, 2005: 207, Ersun ve Aslan, 2009: 143).

Kongre düzenlenecek mekanın ve bölgenin alt ve üst yapı özelliklerine sahip olması gerekir. İçöz (2002; Tavmergan ve Aksakal, 2004: 46), üst yapı açısından, katılımcıların konaklama yapmasına imkan sağlayacak yeterli düzeyde konfora ve destekleyici hizmetlerin yanısıra alt yapı açısından su, kanalizasyon, elektrik, haberleşme, haberleşme, havaalanı, marina, liman vb. sistemlerin olması gerekir. Ulaştırma imkanlarının gelişmiş olması tercih edilebilirliği arttıracaktır. Bu etkenlerin yanında, Aymankuy (2003: 46) tanıtıcı yayınlar, kentin konumu, gümrük faaliyetleri, fiyat düzeyi, kişi güvenliği ve mesleki faaliyetler de rol oynamaktadır. PCO (profesyonel kongre organizatörleri) delegeler ve kongreyi düzenleyen işletme açısından organizasyonun iyi olacağı, delegelerin memnun kalacağı ve sorunla karşılaşmadığı ülke ve şehirleri tercih ederler. Delegeler için en uygun zamanın seçilmesi gerekir. Daha çok delegeler için işlerin yoğun olmadığı, organizatörler için ise turizmin yoğun olmadığı zamanlarda en uygun fiyatta organize etmek isterler. Ulusal kongreler uluslararası kongrelere göre daha az organizasyonu içerir dolayısıyla daha kısa sürelidir. Kongrede düzenlenecek toplantıların sayısı arttıkça kongre süresi artmaktadır. Kongre süresini belirleyen en önemli etkenler arasında; kongreninin ulusal

veya uluslararası olması, büyüklüğü, konusu ve kongrenin düzenleneceği kentin katılımcılara uzaklığı ve bazı özel indirimler sayılabilir.

Tablo 2: Dünyada Kongre Mekan Tercihleri

Kongre yapılan mekan tipi	2006	2007	2008	2009	2010
Oteller	41.5%	42.4%	42.7%	44.6%	43.1%
Kongre Merkezleri	33.7%	30.7%	28.3%	25.6%	26.3%
Üniversite	17.4%	17.9%	20%	20.6%	21.1%
Diğer	7.4%	9.1%	9.2%	9.2%	9.5%
Toplam	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Kaynak: ICCA 2001-2010 Raporu, Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı Kalkınma Raporu, (Anonim 2012)

Kongrelerin çoğu (%43.5) kongre merkezinde düzenlenmektedir. Öte yandan son yıllarda otel tesislerinin kullanımının arttığı görülmektedir. Zincir oteller kongre sektöründe kapasitesi ve esnek fiyat yapısı nedeniyle tercih edilmektedir (Timor, 2011: 127) .

Yukarıda bahsedilen kongre şehri seçilirken dikkat edilmesi gereken kriterlerden alt yapı olanakları; özellikle havaalanı ve diğer ulaştırma imkanları, su, elektrik, kanalizasyon, haberleşme gibi temel ihtiyaçların yanı sıra üst yapı; kongre düzenlenecek otel ve kongre merkezlerinin sayısı, büyüklüğü, hizmet kalitesi, donanımı en önemli kıstasları oluşturmaktadır. Şehrin veya bölgeninin alt ve üst yapı imkanları dışında sosyal programların düzenlenebileceği tarihi mekanlar, şehrin uluslararası imajı, fiyat politikası, diğer turizm çeşitleri potansiyeli (denize yakın olması, alışveriş imkanları, sağlık, spor turizmi vb.), güvenlik, turizmde ekonomik ve politik olarak istikrar sağlanması, mahalli idarelerin destekleri kongre turizm potansiyelini arttıran etmenlerdir. Şehrin güvenliği, yaşam standartı ve kalitesi, turistik cazibesi kongre düzenleyeneler tarafından dikkat edilmesi gereken kriterlerdendir (Anonim, 2018b).

Kongre ve Ziyaretçi Büroları-CVB'ler kongre merkezlerinin tanıtım ve pazarlamasını yapmak amacı ile kurulan, tarafsız ve kâr amacı olmayan örgütlerdir. Büroların yapıları ve işleyiş biçimleri, bulundukları yerlerin turizm politikaları, sektör dinamikleri ve yerel yasalar tarafından ortaya çıkmaktadır. CVB'lerin görevi, varış noktalarının turistik gelişimlerinin sağlanması ile ilgili tüm organizasyon/kurum ve kuruluşları bir araya getirerek uluslararası toplantı sektörüne varış noktası ile ilgili tarafsız bilgi sağlayıp çatı örgüt niteliğinde tanıtım ve pazarlama yapmak ve yine varış noktasının uluslar arası toplantı ve kongre pazarındaki iş potansiyelini artırmaktır. Bu görevler çerçevesinde CVB'ler, pazardaki kongre alıcı ve organizatörlerini belirler ve varış noktasındaki ürün ve hizmet sağlayıcılarına iş ve rekabete girme şansı sunar (Anonim, 2018c). Batı Akdeniz Kongre Raporu'na göre (Anonim, 2012) İstanbul, İzmir ve Antalya Kongre Büroları ICCA üyesidir. Bunların yanı sıra Türkiye'den başlıca kongre merkezleri, toplantı yönetimi şirketleri, destinasyon pazarlama kuruluşları, ve Türk Hava Yolları'nı da içeren 40'dan fazla kuruluş da ICCA üyeleri arasında yer almaktadır. İstanbul'a uluslararası firmaların doğrudan uçuşlarının çok olması ve İstanbul, İzmir, Ankara, Antalya'da havaalanlarının bulunması, ulaşım imkanlarının gelişmiş olması, kongre merkezlerinin olması ve kültürel tarihi zenginliklerinin olması kongre pazarının Türkiye'de büyük illere yönelmesine neden olmuştur. Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı'nın (TUGEV) iktisadi işletmesi olarak kurulan İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu (Istanbul Convention & Visitors Bureau-ICVB), uluslar arası kongre pazarında kongrelerin düzenlemesini sağlamakta, pazarlama ve tanıtımını yapmaktadır.

Tablo3: Türkiye'deki kongre merkezleri

Mekan	**İl**	**Kapasite**
İstanbul Kongre Merkezi	İstanbul	3.700
Haliç Kongre Merkezi	İstanbul	3.000
Lütfi Kırdar Uluslararası Kongre ve Sergi Sarayı	İstanbul	5.000
Harbiye Askeri Müze ve Kültür Sitesi	İstanbul	1.821

Feshane Kongre Merkezi	İstanbul	3.420
WOW Hotels&Convention Center	İstanbul	6.500
Hilton Bomonti	İstanbul	2.900
Hilton Oteli	İstanbul	3.450
Grand Cevahir Otel ve Kongre Merkezi	İstanbul	3.513
İnşaat Mühendisleri Odası Kongre ve Kültür Merkezi	Ankara	726
Divan Talya Kongre ve Konferans Merkezi	Antalya	2.500
Efes Kongre Merkezi	Kuşadası	12.000
Sheraton Çeşme Otel Kongre Merkezi	İzmir	1.600

Kaynak: TURSAB Türkiye Kongre Turizm Raporu, Anonim (2013)

Türkiye kongre turizminde daha çok alt ve üst yapı bakımından gelişmiş, İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya gibi büyük şehirler yer almaktadır. Tablo 3 'te belirtilenlerin dışında Türkiyede bir çok otelde özellikle beş yıldızlı zincir otellerde toplantı salonları bulunmaktadır veya otel tamamen kongre merkezi olarak faaliyet gösteriyor olabilir (Hilton, Sheraton, Dedeman Divan vb.) Kılınç, (2001); Tavmergan ve Aksakal (2004)'ın belirttiği gibi, yaklaşık 4000 km'yi bulan sahil şeridi Ege ve Akdeniz kıyılarında Türkiye turizm kapasitesinin %70'ini oluştururken, kongre turizm kapasitesinin de yaklaşık %70'ine sahiptir Türkiye önemli kongre merkezi 1995'te Habitat II kongresi ile tamamlanan Lütfü Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı ile kavuşmuştur. Böylelikle Türkiye'de düzenlenen kongreyle kongre turizminin dönüm noktası olmuştur (Anonim, 2012). Oteller, ekonomik getirilerinin fazla olması, sezonu uzatması gibi avantajlarından dolayı kongre turizmine hizmet etmek için toplantı salonlarının sayı ve kapasitelerini yoluna gitmişlerdir.

2.2. Kongrelerin Ekonomik Etkileri

Kongrelerin yerel bir ekonomide önemli doğrudan ve dolaylı etkileri vardır (Grado vd., 1998; Baloglu ve Love, 2001). Kongre endüstrisi ekonomiye iki şekilde fayda sağlamaktadır. Böyle yüksek bir cirodan elde edilen kârlar genelde destinasyonlar arasında dağılmış olma eğilimindedir ve sezon dışı zamanlarda da olma eğiliminde oldukları için diğer turizm biçimlerinin yarattığı mevsimsel baskıyı azaltma avantajına sahiptirler. Seyahat masraflarının (bir konferans katılımcısının toplam harcamasının yaklaşık yarısı) yanı sıra, kongre cirolarının büyük bir kısmı, oteller, kongre organizatörleri, perakende satış mağazaları, ulaşım şirketleri ve eğlence sağlayıcıları gibi şebeke bağlı firmalardan elde edilmiştir. Bu, daha fazla kazanç ve yüksek istihdam seviyeleri açısından yerel ekonomi üzerinde olumlu etkilerin geliştirilmesine yol açmaktadır (Opperman ve Chon, 1997; Bernini, 2009: 878).

Kongre endüstrisinin büyük ekonomik etki yaratmasının nedenlerini Kim vd. (2003) aşağıdaki şekilde özetlemiştir: (1) bir kongrenin katılımcı sayısı fazladır; (2) bir şehirde veya ülkede geçirilen gün sayısı, memnun seyahatçilerden dolayı başka amaçlarla uzar; (3) uluslararası kongre delegeleri büyük harcayıcılardır; (4) bir toplantıya katılan delegeler aynı zamanda kongre öncesi veya sonrası turlara katılma eğilimindedir; ve (5) Kongrelerden etkilenen endüstriler çeşitli ve birbiriyle ilişkilidir. Dolayısyla ekonomik etkileri fazla olduğundan bir çok ülke ve şehir kongre düzenlenmesi veya sayılarının arttırılması yönünde çalışmalar yapmaktadır. Kongre katılımcıları eğitim ve gelir düzeyleri yüksek profilde kişilerden oluşmaktadır. Kongre seyehatlerinde normal turistin yaklaşık dört katı fazla harcama yapmaktadırlar.

Turizm hareketleri dünyada her geçen yıl artmaktadır. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) verilerine göre 2010 yılında uluslararası seyahatler 910 milyon kişiye ulaşmış, elde edilen turizm geliri de 919 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu seyahatlerin yaklaşık % 15'lik bölümü ise iş ve mesleki amaçlı seyahatler olarak gerçekleşmiştir (Eryılmaz, 2011). Turizm hareketleri ve gelirleri dünyada genel olarak artmaya devam etmekle birlikte turizm içinde kongre pazarı da daha geniş yer bulmaya devam etmektedir. İstanbul kongre ve ziyaretçi bürosuna göre dünyada 100 milyona yakın kişi toplantı, iş ve kongre amaçlı turizme katılmakta ve bu hareket dünya genel turizm gelirlerinin üçte birini oluşturmaktadır (Anonim, 2018b).

Turizm endüstrisi dünyada en hızlı gelişen ve büyüyen endüstrilerin en önemlilerinden biridir. Dünya Turizm Örgütü'nün (WTO) tahminlerine göre 2005 yılında Dünya GSH'sinin %15'i turizm sektörü

tarafından yaratılmıştır. 2020 yılında uluslararası turizm gelirlerinin ise 2 trilyon ABD dolarına ulaşacağı tahmin edilmektedir. Ekonomik beklentilerin yüksek olması, Dünya turizm gelirlerinden pay almak isteyen ülkelerin sayısının artmasına ve yeni turizm bölgelerinin ortaya çıkmasına yol açmışıtır (Özdemir, 2007: 12, Ersun ve Arslan, 2009: 140).

1950'lerden günümüze, uluslararası turizm hareketleri 30 kat artmış olması, sektörden elde edilen katma değerin %295 düzeyinde artış göstermiş olması, turizmin dünya ekonomisi içerisindeki sürekli artan önemini göstermektedir. Emek yoğunluğu nedeniyle turizmin istihdama katkısı önemli düzeydedir. Küreselleşme ve rekabetin artarak devam ettiği, terör, savaş ve doğal afetlerin etkisini gösterdiği ve medeniyetler çatışmasının tartışıldığı günümüzde turizm, sosyokültürel alanda yarattığı değerlerle kendini ayrıcalıklı kılmaktadır (Mustafazade, 2015).

Tablo 4: Yıllara Göre Türkiye Kongre Sayısı & Sıralaması (1999- 2016)

Yıllar	Kongre Sayısı	Dünya Sıralaması	Avrupa Sıralaması
1999	41	33	19
2000	35	34	20
2001	52	31	17
2002	51	34	19
2003	61	31	18
2004	80	31	18
2005	93	27	16
2006	98	28	17
2007	105	25	16
2008	98	28	18
2009	118	25	16
2010	160	20	12
2011	159	23	13
2012	179	21	12
2013	221	18	10
2014	190	19	11
2015	211	18	11
2016	103	37	20

Kaynak: ICCA istatistikleri; İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu, Anonim (2018b).

Türkiye'de kongre turizminin önemi ve sosyo-ekonomik etkileri son yıllarda anlaşılmış ve Dünya kongre turizminden daha fazla pay alınabilmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Ancak yapılan tüm çabalara rağmen kongre turizmi İstanbul dışındaki iller veya bölgelerde geliştirilememiştir. Dünya kongre turizmindeki genel eğilimler insanların yeni yerler görmeyi, daha düşük maliyetler ve ulaşımı kolay destinasyonları tercih ettikleri yönündedir (Ersun ve Arslan, 2009: 140). Tablo 4'te görüleceği üzere Türkiye 2013 yılında 221 kongre düzenleyerek dünya sıralamasında 18, Avrupa'da ise 10. Sıraya kadar çıkarak önemli bir başarı elde etmiştir. Ancak sonraki yıllarda bu ilerlemeyi koruyamamıştır.

Tablo 5'te ise İstanbul'un kongre turizmindeki sıralaması yer almaktadır. Türkiye'deki kongrelerin çoğu İstanbul'da düzenlenmektedir. 109 kongre ile 2010 yılında adından söz ettirmeyi başaran İstanbul dünyada 7. Avrupa'da ise 6. Sıraya kadar yükselmeyi başarmış, 2015 yılına kadar düzenlenen kongre

saysını arttırmayı başarmış (2014 hariç), ancak 2016 yılında Türkiye'nin genelini etkileyen turizm krizi İstanbul kongre endüstrisine de yansımış ve gerileme yaşanmıştır.

Tablo 5: Yıllara Göre İstanbul Kongre Sayısı & Sıralaması (1999- 2016)

Yıllar	Kongre Sayısı	Dünya Sıralaması	Avrupa Sıralaması
1999	23	38	22
2000	27	36	21
2001	34	26	17
2002	33	34	22
2003	45	20	16
2004	52	25	18
2005	57	24	19
2006	73	15	12
2007	70	17	12
2008	72	17	12
2009	80	17	13
2010	109	7	6
2011	113	9	8
2012	128	9	8
2013	146	8	7
2014	130	9	8
2015	148	8	7
2016	62	39	23

Kaynak: ICCA istatistikleri; İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu, Anonim (2018b)

ICCA (International Congress & Convention Association- Uluslararası Toplantılar ve Kongreler Derneği) raporuna göre Türkiye 2016 yılında 103 kongre düzenlenerek dünyada 37 Avrupa'da ise 20. sıradadır. İstanbul 2015 yılında 148 kongre ile 8. sırada iken 2016 yılında 62 kongre ile dünya sıralamasında 39. olarak yer bulmuştur (Anonim, 2018b). Türkiye'de kongre turizmi yeni gelişmeye başlamıştır.

Tablo 6: 2016 yılında düzenlenen toplantı sayısına göre en iyi 20 şehir sıralaması

Sıra	Şehir	Kongre sayısı
1	Paris	196
2	Viyana	186
3	Barcelona	181
4	Berlin	176
5	Londra	153
6	Singapur	151
7	Amsterdam	144
8	Madrid	144
9	Lizbon	138
10	Seul	137
11	Prag	126
12	Bangkok	121
13	Dublin	118
14	Kopenhag	115
15	Beijing	113
16	Budapeşte	108
17	Buenos Aires	103
18	Stockholm	101
19	Hong Kong	99
20	Roma	96

Kaynak: ICCA Kongre raporu, Anonim (2018f).

Toplantı ve kongre endüstrisi, küresel turizm endüstrisinin en hızlı büyüyen bölümlerinden biridir. Uluslararası Dernekler Birliği, 2004'te yapılan toplantıların toplam sayısı 9160; Avrupa ve İtalya, sırasıyla% 56,8 ve dünya pazarının% 3,67'sini oluşturmaktadır (Bernini, 878: 2009).

Kongre turizmi, giderek artan kongre ve konferans etkinliklerinin ortaya çıkardığı bir turizm çeşididir. Dünya genelinde 1995 yılında 20.000 olan kongre organizasyonu, 2005 yılında 35.000'in üzerinde gerçekleşmiştir (Anonim, 2012).

Tablo 7: 2016 yılında düzenlenen toplantı sayısına göre en iyi 20 ülke sıralaması

Sıra	Ülke	2016'da evsahipliği yaptığı kongre sayısı
1	ABD	934
2	Almanya	689
3	İngiltere	582
4	Fransa	545
5	İspanya	533
6	Italya	468
7	Çin	410
8	Japonya	410
9	Hollanda	368
10	Kanada	287
11	Portekiz	287
12	Avusturya	268
13	G.Kore	267
14	İsveç	260
15	Avustralya	211
16	Budapeşte	108
17	Polonya	195
18	Belçika	194
19	Arjantin	188
20	İsviçre	184

Kaynak: ICCA Kongre raporu, Anonim (2018f).

Türkiye 2015'e kadar kongre sektöründe yükselme göstermiş ancak turizmde meydana gelen kriz kongre pazarını da etkilemiş, 2016 yılında gerileme ve düşüş meydana gelmiştir ilk 50 arasına girememiştir. 2020'de düzenlenecek kongrelere Türkiye ve İstanbul'un değerlendirilmeye alınmaması daha büyük sorun oluşturabilecektir. 2016'da kriz sadece deniz, kum, güneş turizmini değil birçok turizm türünü etkilemiştir. Kongre turizminde de büyük düşüş yaşanmıştır. Global düzeyde referans alınan Uluslararası Kongre ve Toplantı Birliği (ICCA), kongre ve toplantı turizmine yönelik 2016 yılı resmi rakamlarına göre Türkiye ilk 20'deki, İstanbul ilk 10'daki yerlerini kaybetmiştir (Anonim, 2018d).

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kongre otelinin seçiminde alt ve üst yapı faktörerinin gelişmiş olması beklenir. Tüm bu çekim unsurlarının bir araya getirilip tarihi, kültürel kimlikle harmanlanıp kongre turizmi açısından imaj yaratılması önemlidir. Özgün bir imaj yaratılması ve bunu kongre turizm pazarında bozulmadan orjinalliğinin korunması çekim unsurunu arttıracaktır. Türkiye turizmin hemen her alanında önemli bir potansiyele sahip olduğu gibi kongre pazarında da önemli bir potansiyele sahiptir. Uluslararası kongreler ülke ve şehir açısından tanıtım ve pazarlama aracıdır.

Kongre turizminin bir bölgede kendiliğinden ortaya çıkması mümkün değildir. Kongre turizminin gelişmesi için konaklama işletmeleri, kongre merkezleri, ulaştırma imkanları, doğal tarihi arz imkanlarının gelişmesine ihtiyaç vardır. Bunun için kamu ve özel sektörün desteğine ihtiyaç vardır (Eryılmaz, 2011: 7; Serçek ve Serçek, 2012: 735).

Ülkelerin ekonomilerinin büyümesi küreselleşmeyle birlikte ticaret hacminin artması, kongre ve toplantı endüstrisinin büyümesini ve gelişmesini sağlamaktadır. Dünyada 100 milyona yakın kişi toplantı, iş ve kongre amaçlı turizm hareketinde bulunmaktadır ve bu 300 milyar dolarlık bir ciro ile ifade edilmektedir. Bu rakam 900 milyar dolar olan dünya genel turizm gelirlerinin üçte birine karşılık gelmektedir. Toplantı endüstrisinin ekonomiye ve bölgesel gelişmeye katkısı, dünya üzerinde bir çok ülke ve şehrin bu alandaki fırsatları değerlendirmeye yönelik aktif çalışmalarına yön vermektedir ve bölgesel tanıtım ve pazarlama amaçlı örgütlenmeleri hızlandırmaktadır. Delegeler sosyo ekonomik yapıları bakımından gelişmiş normal turistten alım gücü dört beş kat daha fazla olan, eğitim seviyesi yüksek, gezmeyi seven kültürlü kişilerden oluşmaktadır. Katılımcılar bu yönüyle diğer turizm türlerine katılanlardan ayrı bir profil çizmektedir ve bu durum işletmelerin ilgisini çekmektedir (Anonim, 2018c).

Kongreler özellikle uluslararası alanda bir çok iş koluna istihdam sağlamaktadır. Düzenlenen bölgeye hareketlilik kazandırmaktadır. Kongreler bir çok avantajı açısından daha çok sanayileşmiş bölgelerde şehirlerde yapılmaktadır. Kültür turizm bakanlığının yayınladığı Türkiye Turizm Stratejisi 2023 veEylem planı (2007-2013)'da öncelikle yedi ilin (İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir, Bursa, Konya, Mersin) Kültür ve Turizm Bakanlığı önceliğinde toplantılar düzenlenerek kongre turizminin gelişmesi için örgütlenme yoluna gidilmesi, konaklama kapasitesinin, kongre merkezlerinin ve fuar alanlarının arttırılması, uluslararası uçuşa açık havalanlarının arttırılması, fuarlarda markalaşma tanıtım, kent fuarlarına sahip çıkılması ve eğitimlerin sağlanması gibi turizmin çeşitlendirilmesi yönünde stratejiler belirlenmiştir. Bu şehirlerin uluslararası isim yapabilmesi için, kamu ve özel sektörün desteklediğin kongre bürolarının çoğaltılması gereklidir. Ancak kongre şehri seçiminde deniz turizminin geliştiği yerlerin esas alınması zorunlu değildir. Gerekli alt ve üst yapısı sağlanmış bölgelerde kongrelerin yapılması ve turizm hareketliliğinin kazandırılması mümkün olabilir. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ne (TOBB) göre 2017 yılında 475 ulusal ve uluslararararası fuar düzenlenmiştir. 197 fuarla İstanbul birinci sırada yer almaktadır (Anonim, 2018e). Farklı meslek gruplarını bir araya getirmek, ürünlerin, işletmelerin tanınması amacıyla yapılan fuarlar da kongreler gibi bölgesel ve ülkesel kalkınmada önemli bir araç olarak değerlendirilmelidir.

Kongre turizmini çoğunlukla zaman olarak belirleyen bir kıstas yoktur. Genellikle sezon dışı tabir edilen yaz mevsimi dışında kalan aylar tercih edilirken turizm sezonunun tüm yıla yayılması, konaklama ve kongre merkezlerinin doluluğunun arttırılması amacıyla yıl boyu uygun zamanlar seçilebilinir. Turizm sezonunu tüm yıla yayma, turizm gelirlerini arttırma avantajları sağlamaktadır. Turizm işletmelerinin ve destinasyonların kongre turizminin gelişmesi için alt ve üst yapılarının iyileştirilmesi gerekir. Delegelerin gelirleri ve yaptığı harcamalar diğer turizm türlerinden oldukça yüksektir. Bu nedenle kongre turizmi bölgesel kalkınma ve ülkesel turizm gelirlerinin arttırılmasında önemli bir araç olarak değerlendirilmelidir. Türkiye 2016 da turizm endüstrisinin genelinde olduğu gibi kongre pazarında da sıkıntı yaşamıştır. Kongreler özellikle katılımcı sayısı fazla olan uluslararası kongreler aylar hatta yıllar öncesinden organize edildiğinden turizmdeki dalgalanmalardan fazla etkilenmektedir. 2017 yılı sonrası turizmdeki yükseliş eğer kongre turizm pazarı planlaması ve pazarlaması iyi yapılırsa kısa sürede yükselişe geçebilecektir.

KAYNAKÇA

Anonim (2018a). https://www.turkcebilgi.com/%C3%A7al%C4%B1%C5%9Ftay erişim tarihi 27.02.2018

Anonim (2018b). http://tr.icvb.org.tr/icca-istatistiklerine-gore-turkiye-3/ erişim tarihi 26.02.2018

Anonim (2018c). TUROB kongre istatistikleri, http://www.turob.com/tr/istatistikler/istanbul-kongre-turizmi-istatistikleri-82cbf45. Erişim tarihi 27.02.2018

Anonim (2018d). http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/kongre-disi-kaldik-40490415 erişim tarihi: 27.02.2018

Anonim (2018e). https://tobb.org.tr/FuarlarMudurlugu/Sayfalar/Istatistikler.php Erişim tarihi:27.02.2018

Anonim (2018f). ICCA kongre istatistikleri, https://www.corporatemeetingsnetwork.ca/2017/05/08/record-number-association-meetings-2016/ Erişim tarihi: 27.02.2018

Anonim (2013). TURSAB kongre turizm raporu, https://www.tursab.org.tr/tr/tursabdan-haberler/kurumsal-haberler/tursab-kongre-turizm-raporu_10567.html Erişim tarihi: 27.02.2018

Anonim (2012). Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı Kongre Turizmi Sektör Raporu, https://www.baka.org.tr/uploads/1349952305BAKA-KONGRE-TURiZMi-SEKTOR-RAPORU-11EYLUL.pdf erişim tarihi 26.02.2018.

Abbey, J. R. & Link, C. K. (1994). The convention and meetings sector its operation research needs in Brent Ritchie J R and Goeldner C R (eds) Travel, Tourism and Hospitality Research Wiley New York, 273-275.

Aksu, A., Yılmaz, G. & Gümüş, F. (2013). Örneklerle kongre ve fuar yönetimi, Detay yayıncılık, Ankara.

Astroff, M. & Abbey, J. R. (1989). Convention Sales and Services, Educational Institute, East Lansing, ML 24.

Aydın, Ş. (1997). Kongre Turizmi ve Türkiye'nin Kongre Turizmi Potansiyeli, T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ABD Yüksek Lisans Tezi.

Aymankuy, Y. (2003). Kongre turizmi ve fuar organizasyonları, Detay Yayıncılık, Ankara.

Bahar, O. & Kozak, M. (2005). Küreselleşme sürecinde uluslararası turizm ve rekabet edebilirlik, Detay Yayıncılık, Ankara, 240s.

Baloglu, S. & Love, C. (2001). Association Meeting Planners' Perceptions of Five Major Convention Cities: Results of the Pre-Test, Journal Of Convention & Exhibition Management, P.22, Vol. 3(1).

Bailey, M. (1991). Of MICE and money: Asia's conference-related industry is young, but growing fast, Asian Business, May: 64-66.

Bernini C. (2009). Convention industry and destination clusters: Evidence from Italy, Tourism Management 30, 878–889.

Ersun, N. & Arslan, K. (2009). Alternatif turizm çeşidi olarak kapadokya bölgesi'nde kongre turizmini geliştirme olanakları, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve dari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 34.

Eryılmaz, B. (2011). Alternatif Turizm Çeşidi Olarak Samsun'da Kongre Turizmi Olanaklarının Değerlendirilmesi, Samsun Sempozyumu.

Gürgen, H. (1994). Halkla İlişkiler Ortam ve Araçları, Editör: Kazım Sezgin Anadolu Üniversitesi Yayın no:820, Açık öğretim yayın no:430, Eskişehir.

Grado, S. C., Strauss, C. H., & Lord, B. E. (1998). Economic impacts of conferences and conventions, Journal of Convention & Exhibition Management, 1 (1), 19-33.

Hanly, P.A. (2012). Measuring the economic contribution of the international association conference market: An Irish case study, Tourism Management 33 (2012) 1574-1582 .

Hiller, H. H. (1995). Convention as mega events a new model for convention host city relationships, Tourism Management Vol 16 no 5 pp 375-379.

İçöz, O. (1998). Seyahat acentaları ve tur operatörlüğü yönetimi, Genişletilmiş 2. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.

Kılınç, Ç. (2001). Toplantı Endüstrisi Sınırlarını Zorluyor, Kongre aylık toplantı ve Fuar Dergisi, Sayı 72.

Kim S.S., Chon K. & Chung K.Y. (2003). Convention industry in South Korea: an economic impact analysis, Tourism Management 24 (2003) 533–541.

Mustafazade, N. (2015). Kongre Turizmi ve Önemi, Yükseklisans Tezi, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Bakü.

Özdemir, G. (2007). Destinasyon Yönetimi ve Pazarlama Temelleri, İzmir için Bir Destinasyon Model Önerisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 305s.

Öztürk, Y. & Yazıcıoğlı, İ. (2002). Gelişmekte olan ülkeler için alternatif turizm faaliyetleri üzerine teorik bir çalışma, Ticaret Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/31092356/183-195.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1520429353&Signature=dXt3TCCWoLr6zvyfLLfH2zvVa94%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DGELISMEKTE_OLAN_ULKELER_ICIN_ALTERNATIF.pdf erişim tarihi: 07.03.2018

Serçek, S. & Serçek, G. (2012). Mardin'de Kongre Turizmi ve Geliştirilebilirliği, 13. Ulusal Turizm Kongresi, Antalya.

Tavmergan, İ. P. & Aksakal, E. G. (2004). Kongre ve toplantı yönetimi, Seçkin yayınevi.

Timor, A. N. (2011). Uluslararası Kongre Turizmi: Dünyadaki ve Türkiye'deki Durumu, e-Journal of New World Sciences Academy Nature Sciences, 4A0042, 6, (3), 124-144.

Tortop, N. (1990). Halkla ilişkiler, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası, Ankara.

Weber, K., & Chon, K. S. (2002). Convention tourism: International research and industry perspectives. New York: Haworth Hospitality Press.

Poverty Trap or Survival: Urban to Rural Migration and the New Rural Poor in Turkey – Key Evidence from the Province of Kayseri

Assoc. Prof. Dr. Ozan Hovardaoglu[1] **Assoc. Prof. Dr. Seda Calisir-Hovardaoglu[2]**

[1]Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City & Regional Planning, ozanhovardaoglu@erciyes.edu.tr

[2] Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City & Regional Planning, sedac@erciyes.edu.tr

Abstract: This study aims at sharing and discussing the primary findings of a research concerning urban to rural migration. This research focuses on people who migrated from urban areas to the rural settlements located within the Province of Kayseri. Primary findings show that the location or final destination decision of this migrating population is not coincidental; on the contrary, it is found that this population tends to migrate to certain rural settlements wherein they have familial bonds or property ownership relations. Owing to the fact, migration from urban areas to rural settlements in this research is identified as a return in terms of reverse migration. Primary findings also indicate that main motives of this population for returning back to rural settlements depends on a multiplicity of reasons including poverty. It is identified that a certain population who suffers from poverty in the urban areas especially after retirement tends to return back to their rural settlements in order to reduce their poverty levels. However, some of them began to face different economic problems like agricultural production ability losses due to ageing, production capacity loss problems due to agricultural land deficiency or inefficiency, etc. They also face the problems of accessibility to urban services due not only to poverty but also to the increased distance to urban services. In these examples, reverse migration seems to become a poverty trap even though some successful experiences of poverty reduction are identified. This study examines if reverse migration becomes a poverty trap or a successful way to reduce poverty by comparing two groups who migrated from urban areas to their rural settlements and one of who faces new poverty problems while the other group successfully reduces their poverty levels.

Keywords: Rural Social Exclusion, Rural Poverty, Rural Entrepreneurs, Urban to Rural Migration, Kayseri

INTRODUCTION

This study aims to identify and discuss the primary findings of a research which focuses on urban to rural migration. This research concerns a specific population who migrated from urban areas to the rural settlements located within the Province of Kayseri. Primary findings show that the location or final destination decision of this migrating population is not coincidental; on the contrary, it is found that this population tends to migrate to certain rural settlements wherein they have familial bonds or property ownership relations. Owing to the fact, migration from urban areas to rural settlements in this research is identified as a return in terms of reverse migration. Primary findings also indicate that main motives of this population for returning back to rural settlements depends on a multiplicity of reasons including poverty.

It is found in the research that returning back to rural settlements especially after retirement in order to deal with poverty seems to be a growing tendency in Turkey. Many studies concerning rural to urban migration underline that a great majority of this immigrant population joined urban economy as low-qualified workforce with low wage levels. On the other hand, many studies concerning urban poverty in Turkey put that poverty levels amongst these immigrants who joined the economy as low-paid labor seem to be higher than other social groups. Owing to the fact, reverse migration as an individual effort for poverty reduction seems to become a growing tendency among those people who began to suffer from poverty after retirement and who still have familial and property ownership relations with their rural settlements.

This study identifies that reverse migration can indeed be a successful way for individual poverty reduction. Some of those people, however, began to face different economic problems like agricultural production ability losses due to ageing, production capacity loss problems due to agricultural land deficiency or inefficiency, etc. They also face the problems of accessibility to urban services due not only

to poverty but also to the increased distance to urban services which are identified as physical and economic accessibility problems. Therefore, urban to rural migration seems to be a new option for individual poverty reduction but it is found in this study that success of this option depends on a multiplicity of variables including not only the familial and property ownership relations but also on regionally transferred individual capabilities.

Since urban to rural migration experiences are mostly reverse migration examples, it seems to be more likely to expect much frequent examples of reverse migration in those provinces wherein rural to urban migration levels were high. The Province of Kayseri represents a significant example in this context. Rural settlements of the province witnessed continuous and intense levels of out migration in the period after the 1950s, and more importantly, the main urban population increase resource of the City of Kayseri had always been these rural settlements within the borders of the province. Owing to the fact, rural settlements of the Province of Kayseri represent significant examples of contemporary reverse migration experiences.

The main data is collected through in-depth interviews with 86 participants who experienced reverse migration in the last decade from 11 randomly selected rural settlements of the Province of Kayseri. The in-depth interviews were constructed in order to obtain data about (a) main reasons for return, (b) main economic activity after return, (c) levels and styles of articulation into rural economy, (d) currently experiencing rural economic problems, (e) main housing choices, and (f) future economic plans of these participants. 23 of these participants directly expressed their main reason for return in relation to poverty. On the other hand, 9 participants, even though their main reason for return was not classified under poverty related reasons, expressed that their return negatively influenced their economic abilities and their economic expectations have already been declined.

1. STRUCTURE AND PRIMARY DYNAMICS OF URBAN TO RURAL MIGRATION: MAIN SOCIO-ECONOMIC FINDINGS

This section analyzes the structure of and main reasons for reverse migration through research findings. As previously expressed, main data is collected through in-depth interviews with 86 participants who experienced reverse migration in the last decade from 11 randomly selected rural settlements of the Province of Kayseri.

1.1. Urban to Rural Migration as a Reverse Migration Experience

Demographic consequences of urbanization experience that Turkey has gone through in the period after the 1950s are characterized by rapid urbanization and urban population increases, and intense amounts of migration from rural settlements to urban areas. In many studies, rural to urban migration is identified as the main reason for rapid population increase rates in urban areas. Tekeli (1982; 2001; 2008; 2009) and Keles (1984; 2005), for instance, underline the influences of this mass migration from rural to urban on urbanization experiences of Turkey.

Empirical studies on demographic structure changes also show the national consequences of rural to urban migration in this period. One main finding indicates that urban population increase rates have always been excessively higher than total population increase rates. For instance, total national population has increased 135 % in the period between 1965 and 2010. In the same period, urban population increase rate was above 400 %. In other words, while total population has been doubled in the period between 1965 and 2010, urban population has been quadrupled.

However, national rural population in the same period was declined approximately 15 %. Table 1 shows the comparisons of total, urban and rural population changes in Turkey in this period and it clearly indicates the high rates of rural to urban migration. On the other hand, Table 1 also shows that total and urban population increase rates have been slowing down since the 1980s. This decline in the population increase rates indicates population stability and even population decrease tendencies in relation to total fertility rate decrease (Hovardaoğlu, 2010; 2012; 2014a).

Table 1: Total, rural and urban population changes in Turkey between 1965 and 2010.

	Total Population Change (%)	Urban Population Change (%)	Rural Population Change (%)
1970 - 1980	25,65	43,49	14,5
1980 - 1990	26,23	69,64	-7,75
1990 - 2000	20,06	32,05	2,81
2000 - 2010	8,73	27,76	-26,46
1965 - 2010	134,85	420,30	-14,99

Source: Compiled from TURKSTAT population census data of 1965, 1970, 1980, 1990, 2000 and 2010 by Hovardaoglu, 2014a, 167; 2014b, 74.

The decline in the rate of rural population in total population (Hovardaoğlu, 2014a; 2014b), and total fertility decline in the rural areas (Işık and Pınarcıoğlu, 2006), rural aging and population renewal rate decreases in the rural areas (Çalışır-Hovardaoğlu and Hovardaoğlu, 2016; 2017) seem to be the main demographic structure problems in rural Turkey. On the other hand, these demographic structure changes also indicate that national migration tendencies have already begun to be changed (Hovardaoğlu, 2012; 2014a). Having regard to these recent consequences, this study identifies questioning the reasons, dynamics and possibilities of reverse migration as one of the main significant research areas.

Demographic data clearly indicates that rapid urban population increase will no longer be fueled by migration from rural settlements to urban areas. But this does not seem to be an ordinary demographic structure change which can simply be taken for granted. Studies concerning with the sociological aspects of rural to urban migration in the period between 1950s and 1990s show that great amount of the population who experienced rural to urban migration tended to maintain their familial and property ownership relations with their rural origins (Işık and Pınarcıoğlu, 2001). Therefore urban to rural migration especially for the elderly cohorts after their retirement from their urban jobs is identified as a reverse migration experience and should be taken into account in order to understand new demographic, sociological and economic dynamics of rural Turkey.

There are studies which indicate that great amount of the population who experienced rural to urban migration in Kayseri also tended to maintain their familial and property ownership relations with their rural origins (Hovardaoğlu et al., 2011; Çalışır-Hovardaoğlu and Hovardaoğlu, 2015; 2016; 2017). This study also finds that all of 86 participants have “returned” back to their rural settlements. Moreover, every participant expressed that their familial and property ownership relations paved the way for them to return back. Their common response for the question asking whether they would return if they did not have these relations was completely negative. According to them, there was no point in returning if they did not have any family or property ownership relations. And they clearly state that being a native local of a rural settlement, which refers to have historical family and property ownership relations, is the main key for urban to rural migration. According to the participants, these social, historical and economic relations are key components in rural settlements for social inclusion and any immigrant who does not have any of these relations will more likely to be excluded from the rural community in rural settlements.

Owing to these findings of various studies and responses of the participants of this research, urban to rural migration experiences are identified as reverse migration in this study. It is important to underline that family and property ownership relations are identified as the essential components of reverse migration rather than the reasons of it. These variables seem to be the primary determinants and the reasons for return which are identified in detailed in the following section seem to be viable when these determinants are powerful enough to motive the decision for return.

1.2. Primary Reasons for Return

The reasons of reverse migration are classified under three main titles according to the responses of the participants, and two sub-titles are clarified for each of these main titles:

a. Population who decided to return back to peaceful rural life: 30 participants (corresponds to 34.88 %).
    i. Population who returned back because of lack of belonging and feeling of exclusion: 21 participants (corresponds to 24.42 %).
    ii. Population who returned back because of the urban life style: 9 participants (corresponds to 10.46 %).
b. Population who decided to return back because of different levels of poverty: 23 participants (corresponds to 26.74 %)
    i. Population who "decided" to return back after retirement in order to reduce their poverty levels: 21 participants (corresponds to 24.42 %).
    ii. Population who "needed" to return back after retirement in order to reduce their poverty levels: 2 participants (corresponds to 2.32 %).
c. Population who returned back for economic opportunities of their rural settlements: 33 participants (corresponds to 38.38 %).
    i. Population who returned back to increase the total income of the family: 26 participants (corresponds to 30.24 %).
    ii. Population who returned back for professional economic reasons: 7 participants (corresponds to 8.14 %).

This classification of main reasons and their sub-titles are identified by the authors from the responses of the participants and this study only focuses on those participants who expressed their reason for return in relation to poverty issues. Two groups are identified under this title and there is an important difference between the reasons of them. The participants in the first group expressed that they decided to return back after retirement in order to reduce their poverty levels. On the other hand, the participants in the second group stated that returning back to the rural was a necessity to them and they did not have any choice but return.

There are apparent economic, social and spatial differences between this group who returned in relation to poverty issues and others whose reasons for reverse migration are different. It is found in the research that participants of this group have the smallest amount of agricultural lands or farmlands (all between 0.1 and 0.4 hectare). They already face certain economic problems but the size of their farmlands does not seem to be sufficient enough to solve these problems. Their ability to increase their income levels by agricultural production, therefore, seems to be very limited because of their small farmlands. On the other hand, all of these participants expressed that they use unpaid family workers – their family members – in agricultural production and mostly they are the main workers of production.

In addition, they also have livestock production and poultry farming options. However, these production abilities also seem to be limited owing to their small size and subsistence nature. The number of animals they own is less, on the one hand, and moreover, their existing infrastructure for livestock production and poultry farming is limited due mostly to property ownership fragmentations after inheritance, on the other. Furthermore, some of the participants have inherited property ownership contradictions with their family members and they brought lawsuits against each other which consequently limit their property ownership usage. These familial contradictions about inherited farmlands seem to be ordinary between all of the participants but this group who returned in relation to poverty issues seem to be more influenced by them since their economic abilities are already limited.

More importantly, familial contradictions after return represent a social challenge for some of the participants. It is found in the research that since this group, who returned in relation to poverty issues, is in need of unpaid family workers – their family members – in agricultural production, familial

contradictions are the most influential social challenges for them. According to the responses of these participants, existing family relations with their extended family members were their main motive in deciding to return back to rural. Therefore familial contradictions have influences both on the economic abilities of these participants and their social life. It is found in the research that all of the participants in this group returned back to their families' existing house within the village.

There are apparent housing choice differences between the participants from different reasons for return. One apparent choice is to return back to their families' existing house within the village while the other one is to build a new house on the fringes of the village. These housing location choices mostly depend on the economic abilities of the participants and the most economic option seems to be to return back to the existing house within the village. Owing to their economic problems, every participant in this group returned back to their houses within the village but it is found in the research that depending on their differentiating economic abilities they either build a new house in the parcel, or they implied different levels of improvements, again depending on their economic abilities. But most importantly, it is found in the research that these economic abilities were influenced by reverse migration. The following section identifies main findings which make reverse migration a poverty trap or which make it an efficient poverty reduction option.

2. POVERTY TRAP OR SURVIVAL

Six main variables, which directly influence poverty, are identified in this research. The first one is the amount of government pension after retirement. Government pension is one of the most important components of social security and depends on the amount of paid pension fund by the employee during the working period. It is found that the participants who worked in low-paid jobs have low government pension amounts after retirement and this amount has direct impacts on total economic abilities of the population who returned back to rural. However, this variable is influential on all over the participants. But it is important to put that lower amounts of government pension after retirement seem to be more challenging for those who returned in relation to poverty issues.

The second variable is the size and the efficiency of farmlands. This variable seems to be the most significant determinant of poverty reduction. It is found in the research that those participants, who returned in relation to poverty issues and who have bigger size of farmlands seem to be much successful in poverty reduction. On the other hand, smaller size does not seem to have the ability to create reasonable economic abilities in order to reduce the poverty levels.

The third variable is the family relations and return back order. This research was able to identify two significant examples of this variable. The first example represents a participant who returned back after his elderly brother and who was able to maintain good relations with him. In this example, even though the property of the inherited farmland was legally fragmented, two brothers use the farmland as if it was one property. These good relations between the family members paved the way for them to share the infrastructure, workforce necessities, expenses and income of the agricultural production which in the end positively influence the total efficiency of production. With the help of this family-based partnership, they were able to reduce their poverty levels. On the other hand, there was an example of contradictory family relations. In this example, two brothers-in-law brought lawsuits against each other about the inheritance of the farmland which in the end blocks the efficient usage of the farmland. In this example, one brother-in-law returned back 4 years before the other one and he stated that agricultural production has increased the total economic abilities of his family but when the other brother-in-law realized this economic opportunity, he returned back and overturned the economic outcomes. Most importantly, this participant's reason for return was not related to poverty, but this kind of familial contradiction negatively influenced his total economic abilities.

The fourth variable is the familial relations between the reverse immigrants and their family members who did not migrate to urban areas. It is identified that 8 of the participants of this research have experienced familial contradictions with their rural family members after return and none of these participants' main reason for return was poverty related issues. Main contradiction between these family members is the same with the ones in the third example. They all have property ownership

related contradictions between family members and these contradictions directly influence the total economic efficiency of the counterparts.

The fifth variable is aging. It is important to underline that all 23 participants of these two groups are above the age of 55 and they already have begun to face the physical difficulties of aging. In detail, 34.78 % of these participants are above the age of 65, 43.48 % of them are between the ages of 60 and 64, and 21.74 % of them are between the ages of 55 and 59. All of these participants are retired from their jobs in the urban area and returned back after retirement. Therefore aging and related physical, social and economic problems are the main challenges that these elderly participants face. Moreover, these aging related problems seem to decrease the productive abilities of this elderly group. On the other hand, the consequences of aging seem to be much sharper for rural poor.

The sixth and final identified variable is the continuing relations of the participants with urban areas. This study identifies two significant examples of the influences of continuing relations. The first one is the relations between family members who returned back to rural and who still stay in the urban area. In this example, continuing relations between these family members paved the way for commercial relations about agricultural production between them. In the second example, maintaining good relations again paved the way for commercial relations about agricultural production but this time not between the family members but business partners.

3. CONCLUSION

Reverse migration and its influences on rural settlements, areas, social and economic structures seem to be one of the most important research fields of contemporary national economy, sociology and spatial planning in Turkey. This study presents primary findings about reverse migration and the population who returned back to rural in relation to poverty issues. It is found in the research that these primary findings have direct influences on poverty levels of the reverse immigrants. In some cases, reverse migration becomes a poverty trap for those who especially experience familial contradictions. But in some cases, reverse migration becomes an efficient option for individual poverty reduction especially for those who accomplished to transform their good relations to some kind of rural social capital.

Findings of this research show that individual poverty reduction target is one of the main reasons of reverse migration. On the other hand, the findings of this research clearly indicate that some of the population who experienced urban to rural migration transfer their urban-based individual economic capabilities to rural areas and establish certain new agricultural production relations. However, it is found in the research that a great majority of these reverse immigrants are elderly people and total quality of life and elderly care issues in relation to reverse migration seem to be one of the main rural challenges not only for rural poor but also for all of the rural population.

REFERENCES

Çalışır Hovardaoğlu, S., Hovardaoğlu, O. (2017). Return of the Retired Workforce: Tourism Development, Elderly Entrepreneurs and Ageing in Cappadocia Region in Turkey. International Interdisciplinary Conference on ”Aging and Society”, 26-27 Ekim 2017, University of Gdansk, Gdansk, Polonya.

Çalışır-Hovardaoğlu, S., Hovardaoğlu, O. (2015). Rural Restructuring in The Late 1980s in Turkey Key Evidence from Cappadocia Region. European Rural History Organization International Conference on Rural History, 7-10 Eylül, 2015, University of Girona, İspanya.

Çalışır-Hovardaoğlu, S., Hovardaoğlu, O. (2016). Demographic Challenges for Rural Development in Turkey in a Multi-Functional Perspective. 5th Moravian Conference on Rural Research EURORURAL ’16, 29.08 – 02.09.2016, Gregor Mendel University, Brno, Çek Cumhuriyeti.

Hovardaoğlu, O. (2014a). Turkey's Demographic Challenges for Urbanization: A Quantitative Analysis. International Journal of Academic Research, Cilt 6, Sayı, 6, Sayfa 167-175.

Hovardaoğlu, O. (2014b), Fringe: Changing Context of the Urban Peripheral and ‘Near-Rural’ Areas in a Process of Stability and Degrowth, (Mönchengladbacher Schriften zur wirtschaftswissenschaftlichen Praxis içinde), Hochschule Niederrhein Publication, Jahresband 2014/2015, Band 26, Shaker-Verlag, Aachen, Almanya.

Hovardaoğlu, O. 2010. “Yeni Rekabetçilik: Kentsel Yapabilirlikler ve Kentsel Olanaklar”, 13. Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi: Bölgesel Gelişme için Yapılanma Gündemi, 11-12 Mart 2010, İstanbul.

Hovardaoğlu, O. 2012. "Kırsal Kalkınma, Yaşam Kalitesi ve Yakın Kırsal: Türkiye'de Kırsal Kalkınma Stratejileri için bir Kavramsal Çerçeve Önerisi", VII. TÜCAUM Coğrafya Sempozyumu, 18-19 Ekim 2012, 288-296, Ankara.

Hovardaoğlu, O., Çalışır-Hovardaoğlu, S., Sınacı, F. (2011). Türkiye'de Kırsal Yerleşmeler için Kalkınma Stratejileri Önerisi: Büyük Tuzhisar Örneği (2011). Laçin Yayınları, Kayseri.

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M.M., 2006. "Geographies of a Silent Transition: A Geographically Weighted Regression Approach to Regional Fertility Differences in Turkey", *European Journal of Population* vol:22, 399-421.

Işık, O., Pınarcıoğlu M. M. 2001. Nöbetleşe Yoksulluk (1. Basım), İletişim Yayınları, İstanbul.

Keleş, R. 1984. Kentleşme ve Konut Politikası (1. Basım), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara.

Keleş, R. 2005. Kentleşme Politikası (14. Basım), İmge Yayınevi, Ankara

Tekeli, İ. 1982. Türkiye'de Kentleşme Yazıları (1. Basım), Turhan Kitapevi, Ankara.

Tekeli, İ. 2001. Modernite Aşılırken Kent Planlaması (1. Basım), İmge Yayınevi, Ankara

Tekeli, İ. 2008. Göç ve Ötesi (1. Basım), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ. 2009. Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi (1. Basım), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Turizm Çeşitlendirmesi Bakımından Türkiye'de Spor Turizminin Yeri Ve Önemi

Öğr. Gör. Özgür Altınel [1] **Öğr. Gör. Dr. Nursel Türksoy[2]**

[1]Trakya Üniversitesi / Keşan Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği,
ozguraltinel@trakya.edu.tr

[2]Trakya Üniversitesi / Keşan Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği,
nurselturksoy@trakya.edu.tr

Özet: Çok geniş ve çeşitli tanımları yapılabilen turizm kavramı, kendi içinde birçok farklı çeşidi de barındırmaktadır. Zamanla değişen koşullar gereği farklı turizm çeşitlerinin ortaya çıkmasına bağlı olarak insanların da farklı turizm çeşitlerine yönelmeleri kaçınılmaz olmuştur. Sahip olduğu coğrafi konum gereği dört mevsimin yaşanabildiği ülkemizde her tür sporun gerçekleştirilebilme olasılığı bulunmaktadır. Soğuk zamanlarda kış sporları, sıcak aylarda ise deniz sporları gibi birçok spor dalının uygulanabilir olması ülkemiz açısından diğer birçok ülkede bulunmayan ve turizm açısından değeri gün geçtikçe daha çok anlaşılan büyük bir özelliktir. Türkiye'nin birçok bölgesi spor turizmi açısından yeterli doğal koşullara sahip durumda olmakla birlikte özellikle Antalya'da uygun tesisler bulunması nedeniyle futbol ve golf turizmi ülkemizde başarıyla uygulanan spor turizmi çeşitleridir. Türkiye'de spor turizminin payı toplam turizm içinde %2'lere yaklaşmakla birlikte dünyada bazı ülkelerde bu pay %30'lara ulaşabilmektedir. Spor turisti tatil amaçlı gelen turistin yaptığı harcamanın çok daha fazlasını yapmaktadır. Kendi içinde de çeşitli alt dallara ayrılan spor turizmi sayesinde turizm sadece belirli dönemlerle sınırlı kalmayıp tüm yıla yayılabilmekte ve böylece de önemli bir istihdam kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada spor turizminin Türkiye'de önemine ve bulunduğu duruma ilişkin tespitler yapılarak önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Spor Turizmi, Turizm Çeşitlendirmesi, Alternatif Turizm

The Place and The Importance of Tourism In Terms of Tourism Diversification

Abtract: The concept of tourism ,which can be defined very broadly and variously, includes many different kinds inside. Depending on the changing circumstances by time , different kinds of tourism has come up and so people inevitably has started leaning to these different kinds. In our country , which has four seasons because of its geographic place, there is a possibility to perform all kinds of sports. It is a great speciality ,not found in many countries and making its importance more understandable in term of tourism day by day, to be performed many various sport types such as winter sports in cold weather and sea sports in summer . Although most of Turkey's regions have sufficient natural conditions in terms of tourism sports , football and golf tourism is a kind of sports tourism successfully applied in our country, especially around Antalya city where there are suitable facilities. Although the share of tourism in Turkey is getting closer to 2 per cent of total tourism incoming,this share can reach 30% in some countries in the world. Sports tourists spend much more than the ones on vacation. With sports tourism, divided into several sub-branches inside, tourism is not limited to only certain periods and can be spread all year, so it comes out as an important source of employment.In this study it was made some determinations about the importance and the place of sports tourism in Turkey and made some suggestions.

Key words: Sports tourism, Tourism Diversification, Alternative tourism.

GİRİŞ

Spor, toplumsal bir olgu olarak meydana gelen, kaygı, coşku ve hareket birlikteliğini oyunla yarışmayı biraraya getiren, oyun gerçeğinden ayrılmadan günlük yaşamdan uzaklaşıp ve sağlıklı bir yaşama ulaşmayı amaçlayan, yarışma durumunda ise yoğun çaba sonunda kazanma amaçlı hareketler ile birlikte uğraşılar ve fazla kas çalışmalarının bütünüdür. Görüldüğü üzere spor, sporcunun yeteneklerini ortaya koymasına, izleyicinin ise seyretmesine dayalı, estetik ve teknik özellikleri bulunan, toplumun ilgisini çekmeyi amaçlayan, onlarca farklı dalı olan bir etkinliktir.Bu etkinliğin içerisinde yer alan spor dalları, farklı sebeplerle farklı popülerlik derecelerine sahiptirler (Salici vd., 2016).

Turizm sözcüğü Dil Derneği tarafından "Bir ülkeye ya da bir bölgeye gezgin çekmek için alınan kültürel, ekonomik, teknik önlemlerin, yapılan çalışmaların tümü ile dinlenmek, görmek ve tanımak gibi amaçlarla yapılan gezi" şeklinde, spor ise "Toplu ya da kişisel oyunlar şeklinde yapılan, genel olarak yarışmaya yol

açan, kimi kuralların uygulandığı beden hareketlerinin tümü" şeklinde tanımlanmıştır. Farklı kaynaklarda farklı şekillerde de tanımlanabilen bu iki kavram birçok noktada birbirleri ile kesişmektedirler. Geniş bir alanı kapsayan turizm kavramı kendi içinde birçok çeşidini de barındırmaktadır. Sağlık turizmi, üçüncü yaş turizmi, eğitim turizmi gibi kültür, sağlık, hobi gibi birçok alandan kaynaklı turizm çeşitlendirmesini gerçekleştirmek mümkündür. Alternatif turizm olarak da adlandırabilen turizm çeşitlendirmelerinden birisi de spor turizmidir. Bu çalışmada spor turizminin tanımı ve çeşitleri üzerinde durularak ülke ve bölgeye katkıları irdelenmiş, Türkiye'nin mevcut spor turizm yapısı incelenmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

1. SPOR TURİZMİ TANIMI VE ÖNEMİ

İnsanların; spor etkinliklerine katılmak veya spor etkinliklerini izlemek amacıyla turizm olayına katılmalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütününe spor turizmi denir (Hazar, 2007: 1).

Son zamanlarda spor turizminin çektiği ilgi artmaya başlamıştır. Spor turizminine dayalı oluşturulan akademik çalışmalar ise 1998 yılından itibaren önemli artış kaydetmiştir. Spor turizmi kavramının dünya literatürüne yeni yeni girmeye başladığı söylenebilir. Spor turizminin tanımı konusunda ise birçok kişi hâlâ bir fikir birliğine ulaşmış değildir. Bu nedenden dolayı da spor turizmi ile ilgili birçok tanım yapılabilmektedir (Akın, 2015).

Bir şehirde ekonomik kalkınmayı teşvik etmenin anahtarı, şehrin arz ettiği ürün veya ilgi alanları ile özdeşleştirilen ve mevcut davranışsal modellere dayanarak büyük yatırım getirisini sağlayacak olan doğru turistleri hedeflemektir (Turco vd., 2003: 223). Turist sayısının arttırılması ve ekonomik kalkınmanın sağlanması turizmin çeşitlendirilerek özel ilgi turizm türlerine yönlendirilmesini sağlayacak önemli türlerden biri spor turizmi olarak belirlenen aktivitelere katılımdır. İnsanların ilgi alanlarının artması turizm arzının çeşitlenmesine neden olmuştur. Sadece denizden ve güneşten yararlanmanın ötesinde turizm aktiviteleri çoğalmış ve çeşitlenmiştir. Günlük hayattın getirdiği monotonlaşma sonucu insanların daha hareketsiz kalması fiziksel ve psikolojik sorunlara yol açabilmiş, sportif faaliyetlerle insanlar bu sorunların üstesinden gelebilmiştir.

Ancak ekonomik getirilerinin ölçüsü iyi değerlendirilmelidir. Fourie ve Gallego (2011) spor turizmi için alt yapı, stadyum, güvenlik, pazarlama maliyetleri gibi bir takım maliyetler gerekli olduğunu ifade etmiştir. Turizm aktivitelerinden veya biletlerden elde edilen gelirler uzun vadeli ekonomik gelişme sağlayıp sağlamayacağı iyi araştırıp planlanmalıdır.

Tablo 1: İnsanları Turizme Yönelten Nedenler

İNSANLARI TURİZME YÖNELTEN NEDENLER

Merak	Gösteriş
Eğitim	Ziyaret
Kültür	Toplantılara Katılma
Din	Kişisel Alışveriş
Spor	Dinlenme
Sağlık	Eğlenme
Macera Arama	Teşvik Edici Nedenler

Kaynak: Hazar (2007: 17).

Spor Turizmi, spor etkinliklerine katılmak, izlemek veya orada bulunmak amacıyla uluslararası veya ulusal alanda bir yerden bir yere gitmek olarak tanımlanmaktadır (Kurtzman ve Zauhar, 1999: 27). Ayrıca spor turizmi; sportif faaliyetlere sporcu, yönetici gibi görevlerde meşgul olmak ve görmek için yapılan yolculuk tecrübelerinin tümü olarak da tanımlanabilir (Stephen, 2001: 113). Seyahat nedenlerinden biri olan spor, gerek bireysel gerekse kitle turizmine ve hatta kollektif turizme hizmet eden bir amaç gütmektedir. Spor amaçlı faaliyetler dış turizm ölçeğinde ele alındığında ülkeye önemli döviz girdileri sağlamaktadır (Hussein ve Saç, 2008:13; Salici vd., 2016).

Spor turizmi, sportif etkinlikler için yolculuk yapanların oluşturduğu turizm çeşidi olarak tanımlanmaktadır. Bazı kesimler ise spor turizmini sadece etkin şekilde spor yapan kişiler kapsamında ele

alırken, bazıları ise meydana gelen sporu izlemek amacıyla yolculuk yapanları da bu tanıma dahil ediyor. (Türsab, 2017)

Turizm pazarından aldıkları payı arttırmak isteyen gelişmekte olan ülkeler bunu kolay sağlayamamaktadırlar. Bunun nedeni birçok ülkenin bu alandaki bazı değerlerin çoğunluğuna ya da hepsine sahip olmalarıdır. Bu nedenle turizm pazar paylarını arttırmak isteyen gelişmekte olan ülkelerin ancak sundukları turizm hizmetlerini ve ürünlerini çoğaltmaları ile sonuca ulaşmaları olasıdır. Turizm hizmet ve ürünlerinin çeşitlendirilmesi ile anlatılmak istenen alternatif turizm etkinliklerinin geliştirilmesinin sağlanmasıdır. Ancak alternatif turizm etkinliklerini çoğaltan ülkeler rakip diğer ülkeler karşısında güçlü olabilmektedir (Öztürk vd., 2002: 183).

Tablo 2: Turizm Çeşitlerinin Sınıflandırılması

TURİZM ÇEŞİTLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

TURİSTİN GİTTİĞİ YERE GÖRE:	İç Turizm, Dış Turizm
TURİSTİK AMAÇLARA GÖRE:	İnanç, Kültür, Spor, Dinlenme, Sağlık, Av Turizmi
TURİST SAYISINA GÖRE:	Kişisel, Kolektif, Kitle Turizmi
TURİSTİN EKONOMİK GÜCÜNE GÖRE:	Lüks, Geleneksel, Sosyal Turizm
TURİSTLERİN YAŞ DÜZEYLERİNE GÖRE:	Gençlik Turizmi, Üçüncü Yaş Turizmi
TURİZMİN GERÇEKLEŞTİĞİ ZAMANA GÖRE:	Yaz, Kış, Sezon İçi, Sezon Dışı Turizmi
ULAŞIM ARAÇLARINA GÖRE:	Karavan, Kruvaziyer, Yat, Demiryolu Turizmi

Kaynak: Hazar (2007: 49).

Sportif turizm etkinlikleri günümüzde öylesine gelişmiştir ki, yeni bir turizm dalı olarak spor turizmi ortaya çıkmıştır. Spor turizmi iki farklı anlamı ifade etmektedir;

- İnsanların birkaç farklı dalda sportif etkinliklere aktif ve pasif şekilde katılma amacıyla turistik seyahatlere çıkmalarından oluşan turizm çeşidi,
- Spor turizmine verilen, spor turizmi türlerini kapsayan kavram (Öztürk vd., 2002: 183).

Türkiye'de uzun yıllardan beri güneş, kum ve deniz üçlüsünün dışında alternatif turizm turizm çeşitlerinin oluşturulabilmesi için ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda; hem Kültür ve Turizm Bakanlığı hem de yerel yönetimler "yerele özgü oluşturulabilecek alternatif çeşitler" üzerinde birçok çalışma yapılmaktadır. Hedef tabii ki varlıklarımızı gelecek kuşaklara aktarma düşüncesi ile "sürdürülebilir turizme" odaklanmaktır. Bu sırada "doğru kültürel ve sosyal etkileşim yaratabilecek" alternatif turizm çeşitlendirilmesine çok dikkat edilmesi gerekmektedir. Spor turizmi de belirtilenlere en uygun olan çeşitlerden bir tanesi. Elbette ki; yerel özelliklere uygun bilinçli bir spor hareketinin ve sonrasında da turizminin iyileştirilmesi gereklidir. Bu bağlamda; spor turizminin geliştirileceği yerdeki fiziksel ve doğal koşullara uyan spor çeşitlerinin olması ve bunlara uyan turizm planlaması yapılması, ilgili kurum ve kuruluşların maddi ve manevi desteklerinin alınması ve proje neyse vakit kaybetmeden uygulama konması gereklidir (Sarıçay, 2009).

Spor turizminde insanlar; öncelikli spor gerekçesi ile gezmekle birlikte, ulaştıkları yerlerde doğal ve kültürel turistik değerleri de görmek ve anlamak istemektedirler. Bu nedenden dolayı yerel ya da genel bir alanda veya ülkede spor turizmi geliştirilmek isteniyorsa spor turizmi için gerekli alt ve üst yapıdan ayrı olarak turistik ve kültürel zenginlik de çok önemlidir. Örnek olarak Antalya iline bakıldığında ülkede kış aylarında yaşanan soğuk iklimin etkisini yerelde az olması, tarih ve doğal dokunun zenginliği doğal olarak futbol ve golf turizminin gelişmesini doğurmuştur (Hazar, 2007: 80).

1.1. Spor Turizmi Çeşitleri

Spor turizmi, sportif etkinliklerin türüne göre akarsu turizmi, golf turizmi, su altı dalış turizmi, dağ sporları turizmi gibi alt dallara ayrılır (Hazar, 2007: 1).

Diğer anlamda spor turizmi, turistleri seyahate yönelten spor faaliyetlerinin çeşidine göre farklılık gösterir. Bazı spor turizmi çeşitleri belirli bir alandaki sportif faaliyetlerini (trekking, tırmanış, kayak sporlarından oluşan dağ sporları turizmi gibi), bazıları ise yalnız bir spor dalını (golf turizmi gibi) içerir (Hazar,2007: 91).

Spor Turizmini; spor etkinlikleri turizmi, tanışma ve nostaljik spor turizmi, etkin spor turizmi olmak üzere üç başlıkta sınıflandırmak mümkün olabilir. Spor etkinlikleri turizmi; olimpiyatlar, dünya kupaları, önemli karşılaşmalar gibi spor karşılaşmaları izlemek üzere bir yere seyahat eden gezginleri kapsar. Tanışma ve nostaljik spor turizmi, bilinen sporcuyla tanışmak veya bir spor tesisini gezmek için yapılan seyahatler olarak adlandırılır. Etkin spor turizmi ise spor organizasyonlarına spor yapma amacıyla katılanları içerir. Bir turistin golf oynamak için Antalya'ya gelmesi veya bir futbol takımının lig arası kampı için Antalya'da bulunması ülkemizde gördüğümüz etkin spor turizminin örneklerindendir (Anonim 2018b).

Ülkemizde mevsimlerle ve coğrafya ile ilgili olarak sahip olunan zenginlikler kadar tarih, kültür ve sosyal yapıyla ilgili zenginlikler de göze çarpmaktadır. Bu durum toplum içerisinde cereyan eden birçok faaliyete olumlu etki gösterdiği gibi mutlaka ki spor turizmi faaliyetlerine de katkıda bulunmaktadır. Spor turizmi, her ne kadar ülkemizde diğer turizm çeşitleri arasında henüz yerini yeni almaya başlamış olsa da ülkemizin sahip olduğu avantajlar açısından kalıcı olacağını söylemek mümkündür (Salici vd., 2016).

2. SPOR TURİZMİNİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİLERİ VE TÜRKİYE'DEKİ SPOR TURİZMDEKİ YERİ

Spor endüstrisi ve turizmi, satışı yapılan gerekli malzemeleri, inşa edilmiş olan tesisleri ve bunları işletme sonucu ortaya çıkan maliyetleri, düzenlenen etkinlikler ve bu etkinliklerin ekonomik maliyetleri açısından bakıldığında, özellikle de gelişmiş ülkelerin ekonomisinde önemli bir yer kapladığı görülmektedir (Anomim,2018a).

Her şey dâhil sistemi, Türkiye'nin turizm pazarlamasında en fazla uygulanan sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna bağlı olarak Türk turizmindeki hızlı otel artışına bağlı olarak yükselen rekabet ve yurt dışı kaynaklı tur operatörlerinin son derece uygun fiyatlar ile oda satın alabilmeleri sonucunda Türkiye otelleri yurt dışında çok uygun fiyatlarla satılabilmektedir (Özbek, 2014).

Başta Antalya olmak üzere İstanbul, İzmir ve daha birçok ilde sayıları hızlı biçimde çoğalan spor amaçlı konaklama tesisleri ile geçtiğimiz yıl ülkemize 600 bine yakın turist gelerek 1 milyar doları aşan miktarda döviz bırakmışlardır.

Türkiye'de spor turizminin toplam turizm içindeki payı yüzde ikiye yakındır. Bu yüzde ikilik kısmın da çoğunluğunu futbol ve golf turizmi oluşturuyor. Bir spor turisti, ortalama bir turistin yapacağı harcamanın iki katını yapıyor. Başka bir açıdan bakarsak da ülkemize gelmiş bir yerli olmayan spor turistinin yaptığı harcama 666 dolardan fazla. Türkiye'de Belek'e gelen golf oyuncularının/turistlerinin sayısı 200 bin civarındayken, bu yıl Antalya'da kamp yapan futbol takımı sayısı ise bin civarındadır.

Bu takımların yüzde 90'ı yabancı katılımcılardan oluşmaktadır. 2016'da dünyada 1.3 trilyon dolara yakın büyüklüğe sahip turizm sektöründen spor turizminin aldığı pay yaklaşık 200 milyar dolardır. Küresel turizmin büyümesi yüzde 4-5'lerde seyrederken, spor turizminde bu rakam yüzde 10'lara kadar ulaşmaktadır (Anonim, 2018b).

Spor turizminin dünya turizmindeki oranı yüzde otuz iken, Türkiye'de bu oran yüzde beşe dahi ulaşamamaktadır. Halbuki ülkemiz tüm doğa sporlarının yapılabileceği ve tüm iklimleri bünyesinde barındıran özelliklere sahiptir. Tüm bu olumlu yönlere rağmen bu konunda yatırıma yöneliş olmamasından ya da yetersiz olmasından dolayı ülkemiz spor turizmininden yeterli pay alamamaktadır (Anonim, 2018 c).

Spor Turizminin son zamanlarda turizm sektörü içerisinde diğer dallara oranla öne çıktığı görülmektedir. 2015 yılının verilerine göre dünya genelinde 180 milyar dolarlık büyüklüğe sahip ve aynı zamanda da her sene %14 oranında büyümeye devam etmektedir. Türkiye için önemli bir gelir kaynağı olan spor turizmi bazı ülkelerde ise ülke turizm gelirlerinin %25'ini oluşturabilmektedir. 2014 yılı sonu itibariyle Türkiye'de spor yapan yabancı turistlerin sayısı 550 bini aşmıştır. Bu turistler tarafından ise toplam 900 milyon dolar harcama yapılarak, 2015 yılına gelindiğinde ise ülkemiz daha başarılı sonuçlara ulaşmıştır. Örneğin, spor turizminin en önemli merkezi olan Antalya futbol, golf, tenis, yüzme ve okculuk başta olmak üzere birçok dalda verdiği hizmetler ile ülke ekonomisine 500 milyon avro kazandırmıştır (Anonim, 2018ç).

2014 yılında 550 binden fazla dış ülkelerden gelen turist Türkiye'ye spor etklinliği amaçlı gelerek 900 milyon dolar dolaylarında döviz bırakmıştır. Ülkemizde spor turizminin toplam turizm pazarı içindeki payı %1.5 düzeyinde olup burada da en büyük pay golf ve futbola aittir. Bir spor turisti ortalama bir turistin 2 katı kadar harcama yapmaktadır. Başka bir anlatımla, Türkiye'ye gelen yabancı spor turistinin harcaması 1648 dolar civarındadır. Ülkemizde Antalya Belek'e gelen golfseverlerin sayısı 160 bine yakınken, bu yıl Antalya'da kamp yapan futbol takımı sayısı ise bin 200 civarındadır. Bu takımların ise yüzde onu yerli iken yüzde 90'lık pay ise yabancı takımlarındır. 2014 yılında dünyada 1.2 trilyon dolara yakın büyüklüğe ulaşan turizm pazarında spor turizminin aldığı pay 180 milyar dolar düzeyindedir. Küresel turizmin büyümesi yüzde 4-5'lerde iken, spor turizminde bu durum yüzde 14'lere kadar ulaşabilmektedir. (Türsab, 2017)

Tablo 3: 552 bin yabancı "spor"a geliyor

YIL	TOPLAM TURİST SAYISI	SPORTİF FAALİYET AMACIYLA GELEN TURİST SAYISI	SPORTİF AMAÇLA GELENLERİN TOPLAMDAKİ PAYI (%)
2003	16.302.053	156.499	0,96
2008	30.979.979	319.093	1,03
2012	36.776.645	551.649	1,5
2014	36.837.900	552.568	1,4

Kaynak: TÜRSAB Spor Turizmi Raporu?

Türkiye, son zamanlarda art arda açılan uluslararası golf tesisleri ve buralarda yapılan turnuvalarla birlikte golf sporu yapanların dikkatini çekmiştir. Bu sayedeTürkiye'nin bu alandaki marka değeri hızlı bir şekilde yükseldi ve golf sporunu yapan turistlerin tercihi olmayı başarmıştır. Türkiye'deki golf sahalarının neredeyse tamamı Antalya'nın Belek bölgesinde yer almaktadır. 17 sahayı barındıran konaklama tesislerinin ise 50 bin civarı yatak kapasitesi mevcuttur. (Türsab, 2017)

Golf sahası ve golf sporu yapanların sayılarına bakıldığında Türkiye'nin bu alanda daha çok mesafe kat etmesi gerektiği görülmektedir. Golf sporu alanında dünya lideri olan İngiltere'de 1849 golf sahası ve 678 binin üzerinde golf sporcusu varken, Türkiye'de ise bu rakamlar sırasıyla 28000 ve 6598'dir. Başka bir anlatımla, İngiltere Türkiye'den 100 katı fazla golfçüye ve 66 kat fazla da golf sahasına sahip durumdadır. İsveç ve Almanlar ise İngilizler'den sonra sıralamada yer almaktadır. (Türsab, 2017)

Tablo 4: Ülkeler ve golf sahaları

ÜLKE	GOLF SAHASI	OYUNCU SAYISI
İngiltere	1849	678.372
Almanya	724	637.735
İsveç	576	473.797
Fransa	591	414.249
İskoçya	551	209.812
İrlanda	412	199.550
İspanya	351	294.987
Portekiz	89	13.825
Türkiye	28	6.598

Kaynak: TÜRSAB Spor Turizmi Raporu)

Sporcu sayıları yüzbinlerce olsa da en çok ilgiyi kuşkusuz ki Süper Lig takımları çekmektedir. Bu devre arasında Galatasaray Alanya'da kamp yaparken, Fenerbahçe, Çaykur Rizespor, Eskişehirspor, Karabükspor, Gaziantepspor, Mersin İdman Yurdu, Başakşehir, Kasımpaşa ve Gençlerbirliği Belek'te, Konyaspor Kundu'da, Beşiktaş ile Sivasspor Side'de kamp yapıyor. Türkiye'nin tatil bölgelerinde yüzde on oranında yerli takım yüzde doksan oranında ise yabancı takımlar kamp yapmaktadır. Antalya ayrıca Brezilya'dan Çin'e, Kanada'dan Japonya'ya kadar 80 farklı ülkeden takıma ev sahipliği yapmaktadır. 1200'e yakın takım Antalya'da devre arasında kamp yaparken, Avrupa Ligi'nin devleri ise sponsorluklarla Dubai, Katar gibi ülkelere gitmeye başladı. Buna istinaden Real Madrid, Barcelona, Manschester United gibi takımları sponsorluklarla Antalya'ya getirip turnuva düzenleme çalışmaları da Türkiye'nin gündeminde yer almaktadır. (Türsab, 2017)

Antalya doğası, havası, geçmişi ve sahip olduğu coğrafi özelliklerinin yanında kaliteli konaklama tesislerinde sunulan hizmetleriyle yerelde Türkiye'de ve dünyada önemli bir yere sahiptir. Antalya'da gerek kamu gerekse de bireysel girişimcilerin sunduğu çeşitli konaklama tesislerinde spor turizmi yapılmaktadır. Özellikle futbol liglerinin devre aralarında 1200 civarında yabancı futbol takımının yanı sıra çeşitli Avrupa ülkelerinin diğer spor dallarına ait takımları ve benzeri milli takımları için çeşitli her tür olanak ve özel sektörde yeterli tesisler mevcuttur. Antalya merkez ve ilçelerinde devletin 100 civarında çim yüzeyli futbol sahası bulunmaktadır. Ayrıca birçok çoğu bakanlık belgeli konaklama tesislerinde 400 civarı uluslararası standartlara uygun çim yüzeyli futbol sahası vardır. Bunlardan başka Antalya'da devletin toplam 12 tenis kortunun yanında Antalya Tenis İhtisas Spor Kulübünün 15 ve yine büyük bir çoğunluğu Kültür ve Turizm Bakanlığından belgeli tesislerde olmak üzere sayıları yüzlerle ifade edilen tenis kortu bulunmaktadır (Anonim, 2018d).

Antalya elinde olan olanaklar nedeniyle spor turizmi açısından spor kulüpleri tarafından en fazla tercih edilen bölge durumundadır. Bu konu ile ilgili Spor Turizmi Birliği Derneği tarafından da açıklama yapılmıştır;

"Dünyadaki bütün futbol kulüpleri ve milli takımları Antalya'ya gelmektedir. Sadece bir iki Avrupa ülkesi hariç dünyanın bütün takımları Antalya'da. Antalya bölgesinde bin 500 tane kampı geçmiş durumdayız. Kore'si, Afrika'sı, Arap ülkelerinin futbol takımları şu anda Antalya'da kamp yapıyor. Hiçbir sahamızda yer yok. Bu durum önümüzdeki sene için çok daha bereketli olacağını gösteriyor. Çünkü şu anda kamp yapan takımlar şimdiden bir sonraki yılın rezervasyonlarını yaptırıyor. Türkiye'ye gelmeyen takımlar, başka ülkelere giden takımlar, gittikleri yerlerden memnun kalmadı. Bu takımlar da şimdiden rezervasyon yaptırmaya başladılar" (Hürriyet, 06.02.2018)

Spor Turizmi Birliği Başkanı Recep Şamil Yaşacan ise spor turizmi sayesinde otellerin kapanmadığını, çalışanların işsiz kalmadığını belirtip, "Otellerimiz açık. Çark dönmeye devam ediyor. Futbol, spor turizminde önemli olan Türkiye'nin tanıtımı. Dağlara taşlara Türkiye yazmamızın bu kadar etkili ve olumlu reklamı olmaz. Erken rezervasyon döneminde şu anda bütün dünyada buradaki tüm maçlar ve antrenmanlar her takımın web sayfasında ya da televizyonunda canlı yayınlanıyor. Bunun Türkiye'nin tanıtımına katkısını düşünebiliyor musunuz? Bunu milyar dolarlarla ölçemezsiniz. Tanıtım olarak bizim yaptığımız reklamların 100 kat üzerinde. Tanıtım çok yüksek seviyede." (Hürriyet, 06.02.2018)

Türkiye spor turizmi açısından çok geniş olanaklara sahip bulunmaktadır. Çok bilinirliği bulunan ve spor turizminin başarılı örnekleri arasında yer alan Kırkpınar Yağlı Güreşleri, Uludağ – Palandöken – Kartalkaya gibi kayak merkezleri harici bölgesel anlamda çok sayıda zenginlik mevcuttur. Keşan Erikli'de Edirne Saros Turizm Merkezi Turizm Altyapı Hizmet Birliği tarafından hazırlanan ve Trakya Kalkınma Ajansı tarafından kabul edilen Rüzgarın Çocukları Projesi kapsamında açılan Windsurf Kursu'na katılan sporcuların ödül töreni ve Windsurf yarışması 24 Ağustos 2017 Perşembe günü gerçekleştirilerek önemli bir turizm hareketliliği yaratılmıştır. Aynı şekilde İzmir Alaçatı'da yapılan windsurf şampiyonası, Zigana Kayak Merkezi, Ilgaz Dağı Kayak Merkezi, Heliski (Helikopterli Kayak Sporu) için Ayder Yaylası, kar raftingi için Uzungöl gibi çok fazla sayıda seçenek söz konusudur.

Şarköy ile Tekirdağ arasında yer alan sahil yolu kenarındaki dağlık bölge yürüyüş ve bisiklet tutkunları için tercih edilen yerlerdendir. Gala Gölü-Hisar Dağı, Gökçetepe-İbrice ise Saros bölgesinde yer alan önemli yürüyüş yollarıdır. Şarköy Uçmakdere yamaç paraşüt alanı 695 metre yüksekliği ile Marmara Denizi'nde kıyıya doğru iniş olanağı tanıyan ve mükemmel orman ve deniz manzarası olan uçuş alanıdır. Bu bölge tüm yıl boyunca bu sporu sevenlerini ağırlamaktadır. Bundan başka, Saros Körfezi ise son derece temiz

denizi ve bünyesindeki çok çeşitli canlı türleri ile dalışseverlerin önemli merkezlerindendir. Körfezde dalış eğitimi veren kulüpler yardımıyla eğitim verilmektedir. Ayrıca, Saros sahilleri ve Şarköy ilçe merkezinde rüzgar sörfü yapma olanağı bulunmaktadır. Bölgede bulunan kulüpler sörf eğitimlerini vermektedirler. (Trakya Turizm Master Planı, 2013)

Pekin'den önceki iki olimpiyadı düzenleyen Atina ve Sidney olimpiyat oyunlarından sonra yabancı turist sayılarında hatırı sayılır bir artış yaşadılar. Türkiye'ye bakılıdığında ise Türk Ulusal Futbol Takımının 2008 Avrupa Futbol Şampiyonasında göstermiş olduğu başarı, ülkemiz ve turizmimizin tanıtımı için oldukça büyük katkı sağladı. (Anonim.a)

Günümüzde Avrupa'da futbol nedeniyle her yıl beşyüz bin kişi karşılaşmalar nedeniyle yolculuk eerek kişi başı ortalama binbeşyüz dolar harcama yapmaktadır. Çeyrek final, yarı final ya da final nedeniyle karşılaşmaların oynandığı kentler de birkaç gün içinde çok önemli kazançlar elde edebiliyorlar.

Spor etkinlikleri konaklama tesisinin içinde ve dışında olmak üzere iki bölüme ayrılıyor. Konaklama tesisinin içinde olanlardan bazıları bowling, oyun salonu, okçuluk, masa tenisi, tenis, squash, dart olarak sayılabilir.

Konaklama tesisi dışında olanlardan bazıları ise golf, ATV yarışı, jeep safarı, rafting, dağ bisikleti, motor, araba yarışı, fubol, olta balıkçılığı, dalış, off-road, maraton, dövüş sporları, kürekçilik, yelkencilik, dağcılık, yamaç paraşütü, çim kayağı, binicilik, trekking olarak sayılabilir. (Anonim.a)

Ocak 2017 tarihinde Antalya Serik'teki Belek Turizm Merkezi'ndeki Carya ve National sahalarında düzenlenen uluslararası turnuvaya 24 değişik ülkeden 200 civarı yarışmacı katıldı. Karşılaşmaların son günü konuşma yapan Türkiye Golf Federasyonu Başkanı Ağaoğlu, başarılı şekilde gerçekleştirilen organizasyon sonrası bu organizasyonun Türkiye'nin tanıtımı açısından ne kadar önemli olduğuna değindi. Kış mevsimi nedeniyle yaşanan olumsuz hava koşullarına rağmen iyi oyunların gerçekleştiğini belirten Ağaoğlu, şunları kaydetti: "Kış aylarında gerçekleştirilen en önemli iki – üç turnuvadan birisi. Genel turizm ve golf turizmi açısından Antalya bizim vazgeçilmezimiz. Bu karşılaşmalar, hem ülkenin tanıtımı hem de spor turizmi gelirleri açısından çok önemli. Türkiye'nin yurt dışındaki tanıtımını bu karşılaşmalar sayesinde yapabiliyoruz. Kış mevsiminde gerçekleştirdiğimiz turnuvalara kuzey ülkelerinden büyük katılım var. Bu karşılaşmalar nedeniyle konaklama tesislerimizdeki doluluk oranı neredeyse yaz mevsimi oranlarıyla aynı durumda. Bu durum da bize golf turizminin Türkiye açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. " (Anonim, 2018e)

2017 yılında İstanbul'da gerçekleştirilecek ve Avrupa basketbolunun en büyük organizasyonu olan Euroleauge Final-Four serisi İstanbul turizmine çok büyük katkılarda bulundu. Başta Yunanistan, Rusya ve İspanya olmak üzere organizasyon nedeniyle katılan ülkelerden 10 binin üzerinde yabancı turist İstanbul'a geldi. Fenerbahçe'nin de katıldığı organizasyona Fenerbahçe taraftarları ve Türkiye'deki basketbol severler de ilgi gösterince konaklama tesislerindeki doluluk oranlarında yüzde 10-15 artış görüldü. Bazı büyük otellerde ise doluluk oranı organizasyon nedeniyle yüzde sekseni geçerken küçük oteller de bu durumdan nasibini aldı. Ortalama 4 gece konaklayacakları öngörülen katılımcıların turizme kişi başı bin yediyüz Avro katkı sağlayacağı düşünülüyor. Aynı anda 213 ülkeden canlı yayınla izlenecek olan karşılaşmaların Türk turizmine önemli katkı sağlayacağı düşünülüyor. (Sabah, 19.05.2017)

Hem 2020 yılında gerçekleştirilecek olan Avrupa Futbol Şampiyonası'na hem de olimpiyatlara aday olan Türkiye şu an için çok ümit vermemekle birlikte kararlı bir şekilde rakiplerini geçmek için iddiasını sürdürmektedir. Geride olmasının en önemli nedeni dünyadaki spor turizmi turizm etkinliklerinde yüzde 30 oranındayken Türkiye'de bu oran yüzde beşlere bile yaklaşamıyor. Oysa Türkiye coğrafi ve iklim açısıdan tüm doğa sporlarına uygun bir bölgede bulunmaktadır. Tüm bu olumlu koşullara rağmen bu alandaki yatırımların yetersiz oluşu spor turizminde Türkiye'nin geri kalmasına neden olmakta. Eğer 2020 Dünya Olimpiyatları Türkiye'de düzenlense, mevcut turist sayısına ek olarak iki buçuk milyon turistin ülkeye gelmesi ve ayrıca yine yıllık 180 bin kişiye ek istihdam sağlanması ve GSMH'ye de 8 milyar dolar ek katkı olarak öngörülmektedir (Anonim, 2018f).

Spor etkinlikleri turizmi, toplam turizmin içinde yüzde otuzluk bir payla 200 milyar dolarlık bir pay meydana getirmektedir. Dört mevsimin yaşandığı Türkiye bu açıdan son derece olumlu koşullara sahiptir. Olimpiyatlar düzenlenmiş olduğu her bölgeye her açıdan çok önemli katkılar sağlamaktadır.

Ancak getirileri bu kadarla da kalmamakla birlikte olimpiyat sonrası turist sayıları artmaya devam ederek ekonomiye önemli katkı sağlamayı sürdürmektedir. Olimpiyatlar spor turizminin sadece bir bölümünü oluşturmaktadır. Sporla ilgili her alan bu konunun kapsama alanındadır. Bunlara golf, atçılık vb bireysel spor etkinlikleri de eklendiğinde dünyadaki turizmin neredeyse yüzde otuzluk bölümünü oluşturduğu görülebilmektedir (Anonim, 2018f)

Tüm bunlara rağmen Türkiye'de spor turizmine yönelik yatırımların yeterli düzeyde olduğu söylenemez. Türkiye'de spor turizmine en uygun tesisleri barındıran iller İstanbul ve Antalya'da bulunmasına rağmen kalan bölgerlerde de yatırım yapılabilecek Akdeniz ve Marmara bölgeleri haricinde çok miktarda yerler mevcuttur. Bu konuda Erzurum, Ankara, Nevşehir, Bursa, Çanakkale, Eskişehir, İzmir ve Muğla gibi birçok kent ön plana çıkmaktadır.

Türkiye'nin doğu illerinin sahip olduğu spor turizmine uygun doğal yapıları bu konudaki en büyük artılarıdır. Avrupa'da kış turizminin yıllık hacmi 10 milyar doları aştığı düşünüldüğünde yüzde altmışı yüksek kesimlerden oluşan Türiye spor turizminden pay almak isteryen yatırımcılar açısından son derece uygun durumdadır (Anonim, 2018f).

Turizm ve spor için altyapı ve kaynak gerekliliği ortak özelliklerdendir. Her iki endüstride de doğal çevre, yapısal imkanlar, taşıma, hizmet ve ağırlama gibi unsurların ön plana çıktığı görülür. Bu durum spordaki gelişmelerin turizmi veya tam tersine turizmdeki gelişmelerin sporu olumlu yönde etkileyebileceğini ortaya koymaktadır (Argan, 2004).

Gerekli fiziksel altyapı olmadan spor turizminden söz edilemez. Sporun en iyi koşullarda yapılabileceği tesislerin işletilmesi ve pazarlanması ise ayrıca dikkat edilmesi gerekenlerdendir. Bu tesisleri sürekli kullanan deneyimli sporcular (turistler!) en küçük bir hizmet aksaklığında hemen olumsuz görüş belirtmektedirler. (Anonim.g)

Spor yoluyla turizm tanıtımı ise içerisinde çok fazla etkeni barındırır. Buradaki ilk soru hangi değerin tanıtılmak istendiğidir. Doğa, kültür ve tarihsel miras tanıtılmak istenirse açık hava sporları öne çıkmaktadır. En önemlilerinden bir tanesi ise bisiklet yarışının bir tanıtım aracı olarak kullanımıdır. Eğer doğru bir organizasyon düzenlenirse tüm değerleri ortaya sereceğinden önemi yadsınamaz (Anonim, 2018g).

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye'de deniz-güneş-kum turizminin geçerliliğini sürdürdüğü Ege ve Akdeniz bölgelerinde bu tarzın sınırlarına yaklaşılmış bulunulmaktadır. Bu bölgelerde rekabet fiyatlar üzerinden oluşmakta, herşey dahil sistemi ile fiyatlar ve buna bağlı olarak da kalite düşmektedir. Herşey dahil sistemi ile elde edilen kazanımlar önemli bölümü yurt dışı kaynaklı işletmelere gitmekte, yerel ve ulusal ekonomi bu durumdan zarar görmektedir. Bu sistem içindeki turistler tatilleri boyunca hiçbir ekonomik etkinliğe katılmadan ülkelerine dönebilmektedirler. Bu durum da turizmin bölgelere olumlu etkilerini azaltmaktadır (Soyak, 2011:103-106; Soyak, 2013).

1990'lardan bu yana değişen tüketici tercihleriyle birlikte, talebe göre üretimin öne çıkmasıyla nasıl ki sanayide fordizmden post-fordizme doğru bir geçiş başlamışsa, dünyada kitle turizm türlerine göre daha bireysel talebi ve istekleri öne çıkaran turizm türleri belirginleşmeye başlamıştır. Kitle turizmine göre çevresel ve ekonomik olarak daha sürdürülebilir turizm türleri olarak; ekoturizm, kültür turizmi, trekking, doğa turizmi, Agroturizm, konferans turizmi, sağlık-spa turizmi ve spor turizmi gibi yeni turizm türleri son yılların yükselen eğilimleri olmuştur (Soyak, 2013).

Türkiye'de kış turizmi üzerine gerçekleştirilen spor etkinliklkerinin başında kayak sporunun geldiği görülmektedir. Kayak sporu kış turizmi merkezlerine birçok turist çekmektedir. Ancak dünyada kayak dışında gelişmekte olan birçok kış sporu bulunmaktadır. Bu kapsamda ülkemizdeki kış turizmi merkezlerine gelen turist sayılarının arttırılması için kış turizminde ürün çeşitlendirilmesine gidilmesi oldukça önemlidir (Cimilli vd., 2016).

TÜRSAB Spor Turizmi Raporuna göre ise dünyadaki sahip olduğu hızlı büyümeye rağmen ülkemizde spor turizmi düşük düzeyde. Son dönemlerde belirli bir ivme kaydedilse de halen aşılması gereken durumlar mevcuttur. Bunlardan bazıları şöyledir:

- Türkiye turizminin yüzde 70'ini karşılayan Antalya ve İstanbul dışında da spor tesisleri oluşturularak spor turizmi geliştirilmeli.
- Dünyada pazarlaması yapılacak özel spor turizmi destinasyonlar belirlenmeli. Ülkemiz bu noktaları ayrı ayrı ya da bir bütün olarak pazarlamalı.
- Ülkemiz yapılan tanıtımlarında spor ve sağlıklı yaşam ülkesi olarak öne çıkarılmalı.
- Spor destinasyonu olarak saptanacak kentlere dışarıdan doğrudan seferler konulmalı.
- Ülkemize gelen spor turistleri için ilgi çeken paket tur hizmetleri verilmeli.
- Bir takım ülkelerin sahip olduğu ve yüzde 25'lere varan spor turizmi payı için ülkemizde neler yapılabileceği araştırılmalı. Bu alanda uluslararası çapta düzenlenen etkinliklerin daha da çoğaltılmalı. (Türsab, 2017)

Türkiye, 2015 yılının başında turizmciler tarafından oluşturulan 'Turkey: Home of Sports (Türkiye: Spor Yurdu)' düşüncesini yaşama geçirmelidir. 'Turkey: Home of Sports' düşüncesi, spor turizminde ürün çeşitliliğinin çoğaltılıp Türkiye'nin her spor dalı için ilk akla gelen ad olmasının sağlanması biçiminde özetlenebilir. Turizm Bakanlığı; şu anda Türkiye'de olmayan yeni turistik spor dallarına ilişkin yatırımlara yönelerek, bu dallarla ilgili sporseverleri Türkiye'ye çekmeli, uluslararası şampiyonlara ve turnuvalara ev sahipliği yapmaya girişmelidir (Anonim, 2018ç).

TUYED Spor Turizmi Raporuna göre ise eylem planı hazırlanarak fırsatları ve etkinliklerin hedef ve yönünü özlü olarak tanımlamalı, iş planı ve zaman çizelgesi yapılarak izlenecek yol haritası çıkarılmalı, ihtiyaçlar saptanarak bunları karşılayacak ayrıntılı bir bütçe yapısı oluşturulmalıdır. (Anonim, 2018a)

Ülkemiz sahip olduğu ve spor turizminin gerektirdiği eşsiz kaynakları tam olarak kullanmaya başladığı takdirde Antalya örneğinde görülebileceği gibi turizmi belirli bir dönem ile kısıtlı kalması sorununu aşacağı gibi gerek istihdam gerekse de elde edilecek gelir ile büyük bir başarıya imza atmış olacaktır.

KAYNAKÇA

Akın, A. (2015). Spor turizminin etkileri üzerine bir alan araştırması, Journal Of Tourism And Gastronomy Studies, 3/2, 20-30.

Argan, M. (2004). Spor ve turizm pazarlamasının keşisim noktası olarak spor turizmine kuramsal bir bakış, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt:15, Sayı:2, 158-168

Anomim (2018a). http://www.tuyed.org.tr/spor-turizmi-raporu/ Erişim tarihi: 01.03.2018

Anonim (2018b). http://www.turizmaktuel.com/haber/600-bin-turist-spor-icin-geldi erişim tarihi: 03.03.2018

Anonim (2018c). https://www.myfikirler.org/turkiyenin-yeni-rotasi-spor-turizmi.html erişim tarihi: 03.03.2018

Anonim (2018ç). https://indigodergisi.com/2016/03/turkiye-spor-turizmi-ve-urun-yelpazesi/ erişim tarihi: 10.03.2018

Anonim (2018d). http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/TR,175450/spor-turizmi.html erişim tarihi: 10.03.2018

Anomim (2018e). http://www.turizmglobal.com/antalya-golf-turizmindeki-iddiasini-uluslararasi-turnuvalar-ile-surduruyor/ erişim tarihi: 03.03.2018

Anonim (2018f.) https://www.myfikirler.org/turkiyenin-yeni-rotasi-spor-turizmi.html erişim tarihi: 03.03.2018

Anonim (2018g). http://www.turizmguncel.com/makale/spor-turizmi-mi-spor-yoluyla-tanitim-mi-m111.html erişim tarihi: 10.03.2018

Cimilli, V., Gülbahçe, Ö. & Şafak, S., (2016), Spor turizmi açısından türkiye'nin kış sporlarındaki potansiyelinin değerlendirilmesi, Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi, Cilt:2, Sayı:1

Fourie J. & Santana-Gallego M. (2011). The impact of mega-sport events on tourist arrivals, Tourism Management 32.p. 1364-1370.

Hazar, A. (2007). Spor ve Turizm, Detay Yayıncılık, S:1, Ankara

Hürriyet, 06.02.2018

Özbek, M. (2014). Turizm amaçli su altı ve su üstü sportif faaliyetler: bugünü geleceği, Dokuz Eylül Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi Dergisi, Cilt:6, Sayı:2, Sayfa:27-48

Öztürk, Y. & Yazıcıoğlu, İ., (2002), Gelişmekte olan ülkeler için alternatif turizm faaliyetleri üzerine teorik bir çalışma, Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2 (183-195).

Sabah, 19.05.2017

Salici, O. & Özdaşlı, K. (2016). Türkiye spor turizminde masa tenisinin yeri, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3 (2), 36-46

Sarıçay, N. Y. (2009). Turizmde İyi Bir Alternatif Spor Turizmi, İstanbul Ticaret Odası, Ar-Ge Bülteni.

Soyak, M., (2013). "Uluslararası Turizmde Son Eğilimler ve Türkiye'de Turizm Politikalarının Evrimi", Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 4.

Spor Turizmi Raporu, (2017), TÜRSAB

Turco D.M, Swart K., Bob U. & Moodley V. (2003). Socio-economic Impacts of Sport Tourism in the Durban Unicity, South Africa, Journal of Sport Tourism, 8:4, 223-239.

Trakya Kalkınma Ajansı, (2013), Trakya Turizm Master Planı 2013 - 2023

Türkiye'de Genel Bütçe Geliri Olarak Gümrük Vergilerinin Gelişimi (2000-2017)

Öğr.Gör. Raşit GÜLTEKİN[1] **Dr.Öğr. Üyesi Bilge Hakan AGUN[2]**

[1]Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, rasitgultekin@trakya.edu.tr

[2]Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, bhakanagun@trakya.edu.tr

Özet: Ülkemizde genel bütçeye dahil vergilerin tahsilatına ilişkin işlemler, Maliye Bakanlığı birimleri ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı birimleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Gümrük idareleri, bütçe geliri oluşturması yanında dış ticaretin ülkemiz lehine gelişmesi açısından bir dış ticaret politikası aracı olarak uygulanan ve farklı vergi ve mali yükleri kapsayan gümrük vergilerini, Gümrük Kanunu hükümlerine göre tahsil etmektedirler ve cezaları ile fer'i unsurlarıyla birlikte genel bütçeye aktarmaktadırlar. Eşyaya yönelmesi nedeniyle, aslında bir grup verginin adını ifade eden gümrük vergileri kapsamında tahsil edilen vergilerin türü ve miktarı; eşyanın tabi tutulduğu gümrük işlemi, tarife, kıymet, menşe ve eşya miktarı şeklindeki unsurlara göre belirlenmektedir. Çalışmanın konusunu objektif, ayni nitelikte ve konusunu oluşturan eşyanın aynı zamanda teminatını oluşturması, harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergilerden olması ve periyodik bir vergilendirme döneminin olmaması nedeniyle dahilde alınan vergilerden faklı vergilendirme işlemlerine tabi tutulan gümrük vergilerinin Türkiye'deki gelişimi oluşturmaktadır. Bu amaçla öncelikle teorik ve pozitif hukuk yönleriyle gümrük vergilerinin hukuki çerçevesi, tanımı ve kapsamı ile Türk vergi sistemi içerisindeki yeri üzerinde durulmuştur. Daha sonra çalışma kapsamında derlenen gümrük vergileri tahsilatına ilişkin istatistiki veriler incelenmiştir. Ülkemizde genel bütçe vergi gelirleri içersinde gümrük vergileri, yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte, % 20 civarında bir paya sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Türk Vergi Sistemi, Bütçe Gelirleri, Gümrük Vergileri.

GİRİŞ

Dış ticaretin ülke ekonomisi yararına düzenlenmesi, ödemeler dengesizliklerinin giderilmesi ve hazineye gelir sağlanması gibi amaçlarla uygulanan gümrük vergileri, tarihin ilk dönemlerinde bugüne ülkelerin bütçe gelirleri arasında yer almış ve yer almaya da devam edecektedir. Vergilendirme yetkisi bağlamında gümrük vergileri, ülkelerin gümrük bölgesi olarak adlandırılan alanına giren, buradan çıkan ya da transit geçen eşya üzerinden alınmakla birlikte, günümüzde varış ülkesinde vergilendirme ilkesi gereği, ağırlıklı olarak, eşyanın nihai ithalatında, yani gümrük terminoloji bağlamında, eşyanın serbest dolaşıma girişi üzerine gümrük idarelerince nihai olarak tahsil edilen bir grup vergi ve mali yükten oluşmaktadır.

Gümrük vergileri, gümrük mevzuatı çerçevesinde gümrük idareleri ve bu idarelerle muhatap olanlarca yerine getirilen bir dizi işlem neticesinde tahsil edilerek bütçeye aktarılmaktadır. Türkiye uygulamasında gümrük idarelerince tahsil edilen gümrük vergilerinin tanımı, kapsamı, unsurları ve işlemleri 4458 sayılı Gümrük Kanunu (GK) ve bu Kanuna dayanan gümrük mevzuatı hükümleriyle düzenlenmiştir. GK, bir usul ve vergi kanunu olarak ulusal nitelik taşımakla birlikte Türkiye'nin taraf olduğu bölgesel ve küresel düzenlemelerin iç hukuka aktarılmasında bir araç görevi görmektedir. Nitekim, Türkiye'nin de tarafı olduğu ticaretin serbestleştirilmesi, basitleştirilmesi ve maliyetinin azaltılması bakımından birçok gelişmeyi bünyesinde barındıran bölgesel ve küresel düzenlemeler etkisini ilk GK'da göstermekte ve gümrük denetimi, teminatlı işlemler, tarife, kıymet ile gümrük vergilerinin konsolide edilerek indirilmesi, tarife dışı engellerin kaldırılması, gümrük işlemlerinin tamamen elektronik ortamda ve risk yönetimi çerçevesinde yerine getirilmesi, güvenilir ticaret erbabına belirli gümrük işlemleri kapsamında yetki verilerek çeşitli kolaylaştırmalardan yararlandırılması ve serbest ticaret anlaşmaları ile gümrük birlikleri gibi ekonomik entegrasyonlara katılmak yoluyla rekabet avantajı elde ederek küresel refahdan daha fazla pay alma yönündeki uluslararası çabalar GK hükümleriyle iç hukuka aktarılmaktadır.

Türkiye'de gümrük vergileri ithalata konu eşyanın vergilendirilmesi yoluyla tahsil edilmektedir. Gümrük mevzuatı uyarınca gümrük vergilerine yönelik vergilendirme işlemleri ve ödenecek vergi tutarının belirlenmesi bakımından eşyanın tabi tutulduğu gümrükçe onaylanmış işlem veya kullanım şekli ile birlikte eşyanın vergi matrahını oluşturan gümrük kıymeti veya miktarı, cinsi, tarifesi ve menşei belirleyici olabilmektedir. Bu bağlamda, çalışmada ilk olarak Türkiye'nin dış ticaret verileri kapsamında, ithalat ve ihracat hacmi ve payları, Türkiye'nin ithalatında ilk sıralarda yer alan eşya grupları üzerinde durulacaktır. Daha sonra gümrük mevzuatına göre gümrük vergilerinin ne ifade ettiği, gümrük vergilerinin kapsamı ve

Türk vergi sistemi içerisindeki yeri ile gümrük vergilerine etki eden gümrükçe onaylanmış işlem veya kullanım şekilleri, tarife, kıymet ve menşe uygulamaları ve GK'nın yürürlüğe girdiği tarihte günümüze genel bütçe içerisinde gümrük vergilerinin gösterdiği gelişim incelenecektir.

1. TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET VERİLERİ

Ülkeler arasındaki mal ve hizmet akımlarından, tek bir ülkenin/tek bir ülkede bulunan kişiler ile diğer ülkelerin/ülkelerde bulunan kişilerin yalnızca mal hareketlerini (ithalatı ve ihracatı) kapsayan kısmı "dış ticaret" olarak adlandırılmaktadır (Seyitoğlu, 1999: 3). Dış ticaretin büyüklüğünü ve niteliğini; ülkelerin doğal kaynak zenginliği, gelişmişlik düzeyi, tüketici tercihleri, gelir durumu, eşya fiyatları farklılıkları, coğrafi yakınlık ve taşımacılık maliyetleri şeklindeki unsurlar belirlemektedir. Türkiye'nin dış ticareti de bu unsurlardan etkilenmektedir.

Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin 2000-2017 dış ticaret verileri sunulmuştur.

Tablo 1: Türkiye'nin Dış Ticareti (2000-2017) (Milyon ABD $)

Yıl	İhracat (X)			İthalat (M)			X-M	X+M	X/M (%)
	Değer (Milyon $)	Değişim (%)	Pay (%)	Değer (Milyon $)	Değişim (%)	Pay (%)			
2000	27.774	4,5	33,8	54.502	34,0	66,2	-26.727	82.277	51,0
2001	31.334	12,8	43,1	41.339	-24,0	56,8	-10.064	72.733	75,7
2002	36.059	15,1	41,2	51.553	24,5	58,8	-15.494	87.612	69,9
2003	47.252	31,0	40,5	69.339	34,5	59,5	-22.086	116.592	68,1
2004	63.167	33,7	39,3	97.539	40,7	60,7	-34.372	160.706	64,8
2005	73.476	16,3	38,6	116.774	19,7	61,4	-43.297	190.250	62,9
2006	85.534	16,4	38,0	139.576	19,5	62,0	-54.041	225.110	61,3
2007	107.271	25,4	38,7	170.062	21,8	61,3	-62.790	277.334	63,1
2008	132.027	23,1	39,5	201.963	18,8	60,5	-69.936	333.990	65,4
2009	102.142	-22,0	42,0	140.928	-30,2	58,0	-38.785	243.071	65,4
2010	113.883	11,5	38,0	185.544	31,7	62,0	-71.661	299.427	72,5
2011	134.906	18,5	35,9	240.841	29,8	64,1	-105.934	375.748	61,4
2012	152.461	13,0	39,2	236.545	-1,8	60,8	-84.083	389.006	56,0
2013	151.802	-0,4	37,6	251.661	6,4	62,4	-99.858	403.463	64,5
2014	157.610	3,8	39,4	242.177	-3,8	60,6	-84.566	399.787	60,3
2015	143.838	-8,7	41,0	207.234	-14,4	59,0	-63.395	351.073	65,1
2016	142.529	-0,9	41,8	198.618	-4,2	58,2	-56.088	341.147	69,4
2017	157.019	10,2	40,2	233.799	17,7	59,8	-76.779	390.819	71,8

Kaynak: TÜİK, (2018). Not: 2017 yılı verileri geçicidir.

Tablo 1'de yer alan verilere göre küresel krizlerin olumsuz etkilerinin görüldüğü yıllar dışında Türkiye'nin ithalatı ve ihracatı ile dış ticaret hacmi parasal değer olarak artış göstermiştir. 2004'te bir önceki yıla göre ithalatta ve ihracatta yüksek artış gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, dış ticaret dengesinin (X-M) sürekli açık vermekte ve açığın boyutu artış göstermektedir. Türkiye'nin dış ticaret hamci (X+M) içerisinde ithalatın payı % 61 ve ihracatın ithalatı karşılama oranı (X/M) % 65 civarında gerçekleşmiştir. Bu haliyle Türkiye dünya eşya ticaretinde ithalatçı ülke görünümündedir.

Dış ticaret ticari, ekonomik ve siyasi gelişmelerden doğrudan etkilemektedir (Deliçay, 2015: 1). Ayrıca, dış ticaretteki parasal değişmeler, miktar değişikliği yanında çapraz kur değişikliğinden de kaynaklanmaktadır (Özkan, 2006: 5). Türkiye'nin uluslararası ticaret işlem ve uygulamaları düzenleyen küresel ve bölgesel kurallara uyum derecesi yüksektir ve liberal dış ticaret politikaları takip etmektedir. Yine Türkiye'nin gelişmesine ve sanayileşmesine paralel olarak yatırım, hammadde veya ara malı ithalatının toplam ithalat içindeki payı da artış göstermektedir (Sezgin, 2009: 184). Nitekim Türkiye'nin ihracatının önemli bir kısmı dahilde işleme rejimi çerçevesinde daha önce ithal ettiği hammadde veya ara malı işledikten sonra tekrar ihraç etmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bütün bu hususlar dikkate alındığında Türkiye'nin dış ticaretinde ithalatın payının önümüzdeki dönemlerde de yüksek olacağı görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2000-2017 yıllarında Türkiye'nin ithalatında yer alan ilk 5 fasıl sunulmuştur.

Tablo 2: Türkiye'nin İthalatında İlk 5 Fasıl (2000-2017) (Milyon ABD $)

Yıl	1. Fasıl	Değeri	Payı (%)	2. Fasıl	Değeri	Payı (%)	3. Fasıl	Değeri	Payı (%)	4. Fasıl	Değeri	Payı (%)	5. Fasıl	Değeri	Payı (%)
2000	27	9.540	17,5	84	7.816	14,3	85	6.113	11,2	87	5.466	10,0	72	2.778	5,1
2001	27	8.339	20,1	84	6.304	15,2	85	3.635	8,8	87	1.827	4,4	72	1.797	4,3
2002	27	9.203	17,8	84	8.173	15,9	85	4.356	8,5	72	2.904	5,6	39	2.382	4,6
2003	27	11.575	16,7	84	10.293	14,9	85	5.519	8,0	87	5.383	7,8	72	4.747	6,9
2004	27	14.407	14,8	84	13.456	13,8	87	10.237	10,5	85	8.371	8,6	72	8.031	8,2
2005	27	21.255	18,2	84	16.400	14,0	87	10.552	9,0	85	9.663	8,3	72	9.457	8,1
2006	27	28.859	20,7	84	18.998	13,6	72	11.525	8,3	87	11.408	8,2	85	10.881	7,8
2007	27	33.883	19,9	84	22.570	13,3	72	16.182	9,5	85	13.295	7,8	87	12.397	7,3
2008	27	48.281	23,9	72	23.160	11,5	84	22.539	11,2	85	13.892	6,9	87	12.789	6,3
2009	27	29.905	21,2	84	17.131	12,2	85	12.243	8,7	72	11.351	8,1	87	8.975	6,4
2010	27	38.497	20,8	84	21.266	11,5	72	16.120	8,7	85	14.641	7,9	87	13.419	7,2
2011	27	54.117	22,2	84	27.110	11,3	72	20.424	8,5	87	17.184	7,1	85	16.835	7,0
2012	27	60.117	25,4	84	26.315	11,1	72	19.642	8,3	85	16.279	6,9	87	14.514	6,1
2013	27	55.917	22,2	84	30.156	12,0	72	18.690	7,4	85	17.758	7,1	87	16.808	6,7
2014	27	54.889	22,7	84	28.104	11,6	85	17.948	7,4	72	17.575	7,3	87	15.735	6,5
2015	27	37.843	18,3	84	25.586	12,4	85	17.637	8,5	87	17.543	8,5	72	14.775	7,1
2016	84	27.296	13,7	27	27.169	13,7	85	20.135	10,1	87	17.840	9,0	72	12.575	6,3
2017	27	37.204	15,9	84	27.165	11,6	85	21.151	9,1	71	17.443	7,5	87	17.428	7,5

Kaynak: TÜİK (2008). Not: 2017 yılı verileri geçicidir.

Tablo 2'de yer alan verilere göre Türkiye'nin ithalatında başta gelen eşya gruplarını; mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar (27. Fasıl), kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları (84. Fasıl), elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları,aksam-parça-aksesuarı (85. Fasıl), demir ve çelik mamülleri (72. Fasıl) ile motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça ve aksesuarı (87. Fasıl) oluşturmaktadır. Belirtilen eşya gruplarının ithalattaki payı dikkate alındığında Türkiye'nin enerji ve teknoloji yoğunluklu eşya ile demir ve çelik ithalatçısı olduğu görülmektedir. Bunun bir anlamı da ithalat sanayi, inşaat ve madencilik sektöründe yoğunlaşmaktadır. Nitekim toplam ithalat içerisinde enerji ürünlerinin payı % 19,6; makinalar % 13; elektronik cihazlar % 8,2; demir ve çelik % 7,2 ve motorlu taşıtlar % 7,1 civarında bir paya sahiptir. Gümrük vergileri tahsilatı da bu kapsamdaki eşya üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca plastikler ve mamulleri (39. Fasıl), eczacılık ürünleri (30. Fasıl), organik kimyasal ürünler (29. Fasıl), ve optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar, bunların aksam, parça ve aksesuarı (90. Fasıl) da Türkiye'nin ithalatında başta gelen eşya gruplarını oluşturmaktadır.

2. GÜMRÜK VERGİLERİNİN TANIMI VE KAPSAMI

Gümrük vergileri, dış ticaret işlemleri kapsamında ithalata veya ihracata konu edilen eşya üzerinden alınan vergilerinin tümüdür. Günümüzde daha çok ithalatın vergilendirilmesi şeklinde uygulama bulan gümrük vergileri esasında bir grup vergi ve mali yükün ortak adını oluşturmaktadır. Nitekim GK'nın tanımlar başlıklı 3. maddesinde gümrük vergileri, ithalat ve ihracat vergileri olarak tanımlanmıştır. Buna göre ithalat vergileri eşyanın ithalinde ödenecek gümrük vergisi ile diğer eş etkili vergiler ve mali yükler ile tarım politikası veya tarım ürünlerinin işlenmesi sonucu elde edilen bazı ürünlere uygulanan özel düzenlemeler çerçevesinde alınacak vergileri ve diğer mali yükleri ifade etmektedir. Benzer şekilde ihracat vergileri de eşyanın ihracatında ödenecek gümrük vergisi ile diğer eş etkili vergiler ve mali yükler ile tarım politikası veya tarım ürünlerinin işlenmesi sonucu elde edilen bazı ürünlere uygulanan özel

düzenlemeler çerçevesinde alınacak vergileri ve diğer mali yüklerdir. GK'da tanımı yapılan gümrük vergileri; gümrük vergisi, gümrük vergisi benzeri etki yaratan vergiler ve mali yükler ile diğer vergilerdir. Bu şekilde dış ticaretteki vergilerin tamamı "gümrük vergileri" adı altında tek kavram altında toplanarak usul ve cezalara ilişkin hukuksal karmaşa ve belirsizlikler giderilmeye çalışılmıştır (Derdiyok, 2013: 65). GK'da gümrük vergilerinin tanımı yapılsa da hangi vergilerin ve mali yüklerin gümrük vergilerinin kapsamına girdiği ismen belirtilmemiştir. Bununla birlikte, gümrük vergilerine karakteristik özelliğini kazandıran, organik ölçüt temelinde, bu vergilere ilişkin işlemlerin, gümrük idaresince ve gümrük mevzuatı uyarınca yerine getirilmesi oluşturmaktadır.

Gümrük vergileri, dolaylı-dolaysız vergiler ayrımında dolaylı vergiler; gelir-harcama-servet vergileri ayrımında harcamalar üzerinden alınan vergiler grubuna giren objektif karakterli vergilerdir. Gümrük vergileri için sabit bir vergilendirme dönemi de bulunmamaktadır (Öner, 2017: 321).

Literatürde gümrük vergileri, esas alınan unsurlara göre farklı nitelikte vergileri ve mali yükleri içerecek şekilde çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur (Derdiyok, 2013: 66-71). Bu bağlamda, uygulandığı dış ticaret işlemine göre gümrük vergileri; ithalat vergilerini, ihracat vergilerini, transit vergilerini, dampinge karşı vergiyi ve telafi edici vergiyi kapsamına almaktadır. Vergi tarifesinin önceden açıkça bilinip bilinmemesi durumuna göre gümrük vergileri vergi tarifesi, oranı ve miktarı önceden açıkça belirlenmiş olanlar ve bir takım hesaplamalar sonucu oluşturulan türev tarife, oran ve miktara tabi olanlar şeklinde iki grup vergi ve mali yükü kapsamaktadır. Vergilemeye veya vergiyi doğuran olaya yetki veren düzenlemeye göre gümrük vergileri; uluslararası düzenlemelere göre yönetilenler, kanunlara veya kanunlarda yer alan yetkiye istinaden Bakanlar Kurulu (BK) Kararlarına göre yönetilenler, vergi tarifesi kanunlarında gösterilen düzenlemeye göre bir katsayı çerçevesinde belirlenenler, kanunların verdiği yetkiyle doğrudan BK tarafından düzenlenenler ve belirli hesaplama yöntemlerine dayananlar olmak üzere beş grup altında toplanan vergi ve mali yükü kapsamaktadır. Pozitif hukukta gümrük vergilerinin kapsamına giren vergiler ve diğer mali yükler, tüketici olmamak üzere, Gümrük Uzlaşma Yönetmeliğinin 1 No'lu ekinde ismen sayılmıştır.

Tablo 3: Gümrük Vergileri Kapsamına Giren Vergiler ve Mali Yükler

Gümrük Vergisi	Katma Değer Vergisi	Telafi Edici Vergi (İhracat)	Toplu Konut Fonu
İlave Gümrük Vergisi	Özel Tüketim Vergisi	Dampinge Karşı Vergi	Tütün Fonu
Tek ve Maktu Vergi	TRT Bandrol Ücreti	Sübvansiyona Karşı Telafi Edici Vergi	Ek Fon
Ek Mali Yükümlülük	Çevre Katkı Payı	Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu	

Kaynak: Gümrük Uzlaşma Yönetmeliği 1 No'lu Ek

Tablo 3'te yer alan verilere göre gümrük vergileri; gümrük vergisi ile birlikte gümrük vergisi benzeri etkisi olan vergileri ve mali yükleri, harcamalar üzerinden alınan bazı vergileri ve ilgili kanunlar uyarınca eşya üzerinden alınan diğer mali yükleri kapsamaktadır. Eş etkili vergilerin ve mali yüklerin gümrük vergisi benzeri sayılması, ithalat işlemleri sırasında veya sonrasında konusunu oluşturan eşyaya uygulanarak fiyatını artırıcı etki oluşturmalarından kaynaklanmaktadır (Öner, 2017: 332). Tabloda yer almamakla birlikte Kültür Bakanlığı kesintisi de eşyanın serbest dolaşıma girişinde ödenmesi gereken mali yükler arasında yer almaktadır.

Türkiye Gümrük Bölgesi'ne giren veya bu bölgeden çıkan eşya gümrük vergilerinin konusunu oluşturmaktadır (Tuncer, 2001: 202) GK'nın 3. maddesine göre eşya her türlü madde, ürün veya değer olabilmektedir. Dolayısıyla olağan yollardan gümrük işlemlerine tabi tutulan eşya bakımından beyannamesinin tescili ile gümrük vergilerini ödeme yükümlülüğü doğmaktadır. Ayrıca GK'ya aykırı şekilde eşyanın gümrük gözetiminden çıkarılması, gümrüklü yerlerde beyana veya kayıtlı miktara göre eksik veya fazla eşya tespit edilmesi ya da eşyanın gümrük işlelerine tabi tutulmadan veya gümrük kapıları dışından yurda sokulması veya yurt dışı edilmesi hallerinde de gümrük vergilerini ödeme yükümlülüğü doğabilmektedir. Bu bağlamda, gümrük vergileri esas itibariyle serbest dolaşıma giriş rejimi çerçevesinde nihai olarak tahsil edilmektedir. Ayrıca kısmi muafiyeti kapsayan geçici ithalat rejimine tabi eşya için, eşyanın bu rejimde kaldığı her ay karşılığında gümrük vergileri % 3 oranında tahsil edilmektedir.

Türkiye'de gümrük vergisinin kanuni oranları 474 sayılı Gümrük Giriş Tarife Cetveli Hakkında Kanun eki tarife cetvelinde yer almaktadır. Yürürlükteki oranlar ise BK tarafından belirlenmekte ve İthalat Rejimi

Kararı (İRK) eki listeler halinde yayımlanmaktadır. İRK'da ödenecek maktu veya nispi toplu konut fonu tutarı da konusunu oluşturan eşyanın karşısında gösterilmektedir. BK, dış ticaret işlemleri kapsamında vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek mali yükümlülükler konulması ve kaldırılması konusunda yetkilidir. Nitekim BK, farklı ülke menşeli eşyanın ithalatın AB ülkerinden yapılması halinde olası vergi kaybının engelenmesi amacıyla telafi edici vergi veya ilave toplu konut fonu uygulayabilmektedir. Örneğin 2017/10926 sayılı BK Kararının 2. maddesi uyarınca İRK'nın II sayılı listesinde belirtilen gümrük vergisi oranları esas alınarak, eşyanın menşeinin Endonezya, Hindistan, Sri Lanka ve Vietna ise "Gelişme Yolundaki Ülkeler (GYÜ)", Bangaldeş ve Kaboçya ise "En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ)" ve Pakistan ise "Özel Teşvik Düzenlemelerinden Yararlanacak Ülkeler (ÖTDYÜ)" ile "Diğer Ülkeler (DÜ)" sütununda yer alan gümrük vergileri arasındaki fark kadar ek mali yükümlülük hesaplanmaktadır.

Gümrük vergileri, ithalatta haksız rekabet oluşturan damping ve sübvansiyona karşı bir önlem olarak uygulanabilmektedir. Bu bağlamda, Ekonomi Bakanlığı tarafından yürütülen soruşturma sonucunda şayet ithalatta damping veya sübvansiyon tespit edilmişse, kesin önlemler kapsamında, kesinleşen damping marjı veya sübvansiyon miktarı kadar veya zararı ortadan kaldıracak miktarda, eşyanın CIF bedelin yüzdesi veya maktu bir tutar şeklinde antidamping vergisi veya telafi edici vergi uygulanmaktadır. Bu vergilerin tutarı önceden belirlenmediğinden bir takım hesaplamalar sonucu sonradan tespit edilmekte ve ihracatın yapıldığı ülke veya firma bazlı uygulanmaktadır. Ayrıca ithalatın vadeli finansmanının kabul kredili, vadeli akreditif veya mal mukabili ödeme şekillerinden biriyle gerçekleştirilmesi halinde kaynak kullanımını destekleme fonu doğmaktadır. Eşya bedeli üzerine uygulanan fon oranı % 6'dır. İthalata konu eşyanın şark tipi tütün ve tütün mamülü olması halinde tütün fonu doğmaktadır. Belirtilen fonlar da tahsilatı sonrasında genel bütçeye aktarılmaktadır.

Gümrük vergilerinin önemli bir bölümü de konusunu oluşturan eşyaya ilişkin iç hukukta geçerli olan düzenlemelerden kaynaklanmaktadır. Buna göre, eşyanın sebest dolaşıma girişi sırasında gümrük vergisi ödeme yükümlülüğü doğan durumlarda aynı zamanda 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu uyarınca özel tüketim vergisi (ÖTV) ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu uyarınca katma değer vergisi (KDV) yükümlülüğü de doğmakta ve gümrük vergisiyle aynı esaslar dailinde gümrük idaresince tahsil edilerek genel bütçeye aktarılmaktadır. Harcama vergileri grubuna giren bu vergiler de gümrük beyannamesinin tescil edildiği anda yürürlükte bulunan vergilendirme unsurları esas alınmaktadır. Gümrük idaresince tahsil edilen bu vergilere yönelik vergilendirme işlemleri, zamanaşımı süreleri, kabahatler ve idari çözüm yolları 4458 sayılı Gümrük Kanununa göre belirlenmektedir. Yine 3093 sayılı TRT Gelirleri Kanunu uyarınca radyo-tv yayını almaya veya vermeye mahsus cep telefonu, radyo, televizyon, receiver gibi eşya için % 0,01 ile % 16 değişen oranlarda bandrol ücreti yükümlüğü ve 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca her türlü boş video kaseti, ses kaseti, bilgisayar disketi, compact disc ve dijital versatile disc gibi taşıyıcı materyaller ile fikir ve sanat eserlerinin çoğaltılmasına yarayan her türlü teknik cihaz şeklindeki eşya için de eşyanın gümrük kıymetinin % 0,50-3 arasında değişen oranlarda Kültür Bakanlığı kesintisi yükümlülüğü söz konusudur. Ayrıca ithalat işlemleri sırasında kullanılan kağıtlardan damga vergisi ödeme yükümlülüğü doğabilmektedir.

Gümrük vergileri kapsamına giren bir diğer yükümlülük, 2872 sayılı Çevre Kanunu uyarınca çevre kirliliğinin önlenmesi, çevrenin iyileştirilmesi ve çevreyle ilgili yatırımların desteklenmesi amacıyla tahsili öngörülen çevre katkı payıdır. Gümrük işlemlerinde çevre katkı payının konusunu ithaline izin verilen ve kontrole tabi olan yakıt, atık ve hurdalar oluşturmaktadır. Payın konusunu oluşturan eşyanın serbest dolaşıma girişi amacıyla verilen gümrük beyannamesinin tescili üzerine doğan çevre katkı payı, yakıt ve atıklarda CIF (Cost, Insurance and Freight) bedelin % 1'i ve hurdalarda CIF bedelinin % 0,05'i oranında uygulanmaktadır. Gümrük işlemleri sırasında payın ödenme durumu gümrük idaresince denetlenmekte ve ödenmediğinin veya eksik ödendiğinin tespiti halinde gerekli ödemenin yapılması sağlanmaktadır.

3. GÜMRÜK VERGİLERİNİ BELİRLEYEN UNSURLAR

Gümrük vergileri, eşyanın tabi olduğu gümrük işlemine, yani gümrükçe onaylanmış işlem veya kullanım şekline göre belirlenmekte ve uygunsa, nihai olarak tahsil edilerek bütçeye gelir kaydedilmektedir. Aksi takdirde, eşyanın muafiyet-istisna hükümlerinden yararlanması veya tek ve maktu vergi şeklinde düşük vergilendirme rejimine tabi tutulması mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla, gümrük vergileri bakımından eşyanın tabi olacağı gümrükçe onaylanmış işlem veya kullanım şekli, eşyanın tarifesi, kıymeti, menşei ve miktarı belirleyicidir.

Eşyanın tabi olacağı gümrükçe onaylanmış işlem ve kullanım şekilleri; eşyanın bir gümrük rejimine tabi tutulması, bir serbest bölgeye konulması, gümrüğe terk edilmesi, imha edilmesi ve yeniden ihraç edilmesidir. TGB'ye giren veya bu bölgeden çıkan eşyaya bu işlemlerden birinin belirlenmesi zorunlu olup, aksi halde eşyanın durumu değerlendirilerek neticesine göre tasfiye işlemlerine başlanmaktadır. Gümrükçe onaylanmış işlem ve kullanım şeklinin en kapsamlı bölümü gümrük rejimlerine ayrılmıştır. Gümrük rejimleri; serbest dolaşıma giriş, ihracat, transit, gümrük antrepo, gümrük kontrolü altında işleme, dahilde işleme rejimi, hariçte işleme ve geçici ithalattır. Bunlardan dahilde işleme rejiminin geri ödeme ve şartlı muafiyet sistemi ve geçici ithalat rejiminin de tam muafiyet ve kısmi muafiyet sistemi şeklinde iki alt uygulaması vardır. Şartlı muafiyet içermeleri ve ekonomik etkilerine göre gümrük rejimleri iki grupta toplanmaktadır. GK'da transit, gümrük antrepo, geçici ithalat, şartlı muafiyeti içeren dahilde işleme ve gümrük kontrolü altında işleme şartlı muafiyet içeren gümrük rejimleri ve gümrük antrepo, geçici ithalat, dahilde işleme, hariçte işleme ve gümrük kontrolü altında işleme rejimleri ekonomik etkili gümrük rejimleri olarak düzenlenmiştir. Bu durumda, eşyanın tabi olacağı gümrük işlemi, vergi ödeme yükümlülüğü doğurabileceği gibi bu vergilerin teminata bağlanarak gümrük işlemlerinin tamamlanması sonrasında ilgilisine iade edilmesini içerebilmektedir. Ayrıca, eşyanın nihai kullanım amacıyla ithali de gümrük vergisi açısından istisna oluşturmaktadır.

Gümrük vergilerini belirleyen diğer bir unsur gümrük tarifesidir. Gümrük tarifesi, eşyanın özelliğine ve kullanım amacına göre sistematik olarak gümrük tarife istatistik pozisyonu (GTİP) olarak ifade edilen on iki haneli sayısal kod vasıtasıyla numaralandırılarak sınıflandırıldığı ve alınacak gümrük vergisi oranlarının gösterildiği cetveldir. Eşya ticaretine ilişkin ikili ve çok taraflı anlaşmalar ve ulusal düzenlemeler yoluyla belirlenen önlemler, kota, tarife kontenjanı ve tarife önlemleri, tarife tavanı ve tercihli tarife uygulamaları GTİP esasında belirlenmektedir. Yürürlükteki gümrük vergisi oranları ise İRK eki cetvellerle belirlenmektedir. Gümrük vergisi tutarının aynı zamanda ÖTV'nin ve KDV'nin de matrahına girmesi nedeniyle, yüksek gümrük vergisine tabi eşya aynı zamanda yüksek ÖTV ve KDV tahsilatı sağlamaktadır. Bu nedenle eşyanın tarife cetvelindeki yerinin doğru belirlenmesi vergi tahsilatı bakımından belirleyicidir.

Bazı hallerde hem gümrük vergileri hem de ticaret politikası önlemleri bakımından eşyanın menşei de belirleyici olabilmektedir. Menşe, eşyanın ekonomik milliyetidir ve uygulanan kurallara göre tercihli ve tercihli olmayan menşe olmak üzere iki türe ayrılmaktadır. Tercihli olmayan menşe, BK tarafından belirlenen tarife dışı önlemlerin uygulanmasına ve menşe şahadetnamelerinin hazırlanmasına yönelik hükümlere dayanmaktadır. Tercihli menşe ise ikili, bölgesel veya çok taraflı ticaret anlaşmaları veya BK Kararı hükümlerine göre tek taraflı olarak belirlenmektedir. Eşyanın belirli ülke menşeli sayılabilmesi, o ülkede üretilmesine ve yetiştirilmesine, esaslı bir işlem görmesine ya da katma değer elde edilmesine bağlıdır. Nitekim, GK uyarınca birden fazla ülkede işlem gören eşyanın bir ülke menşei kazanması, yeni bir eşyanın imal edilmesi ya da imalatın önemli bir aşamasının ve en son esaslı işçilik ve eylemin o ülkede yapılması şartlarına bağlanmıştır. Üretildiği ülkeden farklı ülkelerden Türkiye'ye getirilmesi veya farklı ülkelerden taşıt değiştirilerek Türkiye'ye getirilmesi hallerinde eşyanın menşei değişmemektedir. Bu çerçevede gümrük işleleri sırasında özellikle Çin, Hindistan, Endonezya, Malezya gibi uzak doğu ülkelerinin ucuz ve kalitesiz eşyasının denetimi bakımından eşyanın menşeinin belgelendirilmesi istenmektedir. Eşyanın menşei Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliği ile Türkiye'nin taraf olduğu serbest ticaret anlaşmalarının uygulanması bakımından da önem arz etmektedir.

Ödenecek gümrük vergileri açısından eşyanın kıymeti ve miktarı da belirleyicidir. Gümrük kıymeti, gümrük vergisinin uygulanacağı advalorem vergi matrahı olup, gümrük tarifesinin ve eşya ticaretine ilişkin belirli konularda getirilen tarife dışı düzenlemelerin uygulanması amacıyla gümrük mevzuatına göre belirlenen eşyanın satış bedeli, yani fiilen ödenen veya ödenebilecek fiyatıdır. Gümrük kıymeti, ithal eşyası için eşyanın bedeli, sigorta ve navlun giderlerinin toplamından oluşan CIF kıymet, ihraç eşyası için ise gemi bordasında teslim şeklinden oluşan FOB (Free On Board) kıymet olarak da ifade edilmektedir. Eşyanın gümrük kıymetinin yüksek oluşu ya da olması gerekenden düşük beyan edilmesi hallerinde bütçeye aktarılacak gümrük vergileri tutarını etkilemektedir. Gümrük kıymetinin belirli sınırın altında kalması halinde ise eşyanın gümrük vergilerinden istisna edilmesi ya da tek ve maktu vergiye tabi olması mükündür. Nitekim kişilerin beraberinde getirecekleri 150 Euro'nun ve posta-kargo yoluyla gelen 22 Euro'nun altındaki kişisel eşya ile 430 Euro'nun altında kıymeti olan hediyelik eşya gümrük vergilerinden muaftır. Bu tutarların üzerinde fakat 1.500 Euro'ya kadar olan eşya için, şayet eşya AB ülkelerinden geliyorsa % 18 ve diğer ülkeleden geliyorsa % 20 oranında tek ve maktu vergi uygulanmaktadır. Diğer

taraftan spesifik matrahın esas alındığı gümrük vergilerinde eşyanın sayı, adet, ağırlık veya hacmi ödenecek gümrük vergisi tutarı bakımından belirleyicidir. Bu bağlamda ticari miktar ve mahiyet arz etmeyen eşyanın muafiyet-istisna kapsamına girmesi mümkündür.

4. GÜMRÜK VERGİLERİ TAHSİLATINA İLİŞKİN VERİLER

Türkiye'de genel bütçe vergilerinin tahsilatı, dahilde alınan vergiler bakımından Maliye Bakanlığı birimleri ve ithalde alınan vergiler bakımından Gümrük ve Ticaret Bakanlığı birimlerince yerine getirilmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere gümrük vergileri tahsilatını belirleyen vergilendirme unsurları; eşyanın tabi tutulduğu gümrükçe onaylanmış işlem veya kullanım şekli, tarife, kıymet ve menşeden oluşmaktadır. Söz konusu unsurlar GK hükümleriyle düzenlenmiş olup, vergilendirme işlemleri sırasında bunların vergi ödeme yükümlülüğünün doğduğu andaki durumları esas alınmaktadır.

Aşağıdaki tabloda, örnek oluşturması için Türkiye'nin ithalatında fasıllara göre başta gelen eşya türleri, ana tedarikçi ülkeler ile 2018 yılı için geçerli vergiler ve mali yükler sunulmuştur.

Tablo 4: Türkiye'nin İthalatında Başta Gelen Eşya Türleri, Tedarikçi Ülkeler ve Gümrük Vergileri (2018)

Fasıl	Eşya Türleri	Ana Tedarikçi Ülke	Gümrük Vergileri
27	Kömür Ham Petrol Benzin Motorin Doğal Gaz Elektrik Enerjisi	Rusya İran Hindistan Kolobiya Gizli	Gümrük Vergisi: =% 0-8 Ek Mali Yükümlülük: 70 $/Brüt Ton-Ulus. Fiyat Çevre Katkı Payı: % 1 ÖTV: 2,49 TL/Kg; 2,69 TL/Litre; 0.89 TL/standart m^3 KDV: % 1-18
84	Buhar Kazanı Isıtıcı-soğutucu Testere Hesap Makinası Bilgisayar Musluk Rulman	Çin Almanya İtalya Japonya ABD	Gümrük Vergisi: % 0-9,7 İlave Gümrük Vergisi: % 2,5-20 Ek Mali Yükümlülük: DÜ-GYÜ/EAGÜ/ÖTDYÜ farkı Antidamping Vergisi: % 5,10-165,18 TRT Bandrol Ücreti: % 2-8 ÖTV: % 6,7 KDV: % 1-18
85	Motor Jeneratör Akümülatör Küçük Ev Aletleri Cep telefonu Televizyon Kamera Kaset Çalar	Çin Vietnam G. Kore Almanya Tayvan	Gümrük Vergisi: % 0-14 İlave Gümrük Vergisi: % 7,3-30 Ek Mali Yükümlülük: DÜ-GYÜ/EAGÜ/ÖTDYÜ farkı Antidamping Vergisi: % 9,49-20; 25$/$m^2$ TRT Bandrol Ücreti: % 8-16 Kültür Bakanlığı Kesintisi: % 2-3 Çevre Katkı Payı: % 1 ÖTV: % 3-25; 160 TL /Adet KDV: % 1-18
72	Dökme demir Demir ve Çelik Tozu Filmaşin Profil ve Tel	Rusya Ukrayna ABD B. Krallık Hollanda	Gümrük Vergisi: % 40 İlave Gümrük Vergisi: % 25-30 Antidamping Vergisi: % 16,89-22,55 Çevre Katkı Payı: % 5 KDV: % 18
87	Traktör Binek Otomobil Otobüs Arazi Taşıtı Motosiklet Arazöz Tekerlek Bebek Arabası	Almanya İspanya Fransa İtalya B. Krallık	Gümrük Vergisi: % 0-22 İlave Gümrük Vergisi: % 10-25 Ek Mali Yükümlülük: DÜ-GYÜ/EAGÜ/ÖTDYÜ farkı Ek Mali Yükümlülük(TKF): % 10 Antidamping V.: % 5-100; 8-12 $/adet; 0,62-0,73 $/kg TRT Bandrol Ücreti: % 0,4 ÖTV: % 1-160 KDV: % 8-18
71	İnci Elmas Pırlanta Safir Yakut Gümüş	İsviçre Birleşik Arap Emirlikleri Avustralya Güney Afrika Cumhuriyeti Almanya	Gümrük Vergisi: % 0-22 Çevre Katkı Payı: % 1 KDV (İşçilik): % 18

Kaynak: Resmi Gazete Arşivi

Tablo 4'te yer alan verilere göre Türkiye'nin ithalatında başta gelen eşya grupları üzerinde sadece gümrük vergisi yükü % 40'a kadar çıkabilmektedir. Ayrıca eşyanın menşeine göre ek mali yükümlülük, antidamping vergisi ve cinsine göre de TRT Bandrol ücreti, Kültür Bakanlığı kesintisi veya çevre katkı payı söz konusu olabilmektedir. Diğer taraftan eşyanın tabi olduğu ÖTV'nin oranı % 160'a ve KDV'nin oranı da % 18'e kadar çıkabilmektedir. Matrah yapısı ve unsurları nedeniyle ÖTV ve KDV, gümrük idaresince en fazla tahsil edilen vergileri oluşturmaktadır. Bu durumda vergi tahsilatı da esas itibariyle bu vergilerin konusunu oluşturan eşya üzerinde yoğunlaşmaktadır. Belirtilmelidir ki tabloda yer almamakla birlikte 2018 yılı İRK eki listelere göre gümrük vergisi oranları hayvansal ürünlerde % 225'e ve tarımsal ürünlerde % 145,8'e kadar çıkabilmektedir.

Aşağıdaki tabloda genel bütçeye dahil toplam vergi gelirleri içerisinde sınıflandırılan uluslararası ticaret ve muameleler üzerinden alınan vergilerin tutarı ve payı ile bu vergileri oluşturan gümrük vergisi, ithalde alınan KDV ve diğer vergilerin tahsilat tutarları ve payları sunulmuştur.

Tablo: 5 Genel Bütçeye Dahil Bazı Vergi Gelirlerinin Tahsilat Tutarları (2000-2017) (Milyon TL)

YILLAR	VERGİ GELİRLERİ	ÖTV	DAMGA V.	ULUS. TİCARET V.	Payı %	Gümrük	Payı %	KDV (İthalat)	Payı %	Diğer	Payı %
2000	29.273	-	775	4.289	14,7	382	1,30	3.891	13,29	16	0,05
2001	43.990	-	926	5.551	12,6	379	0,86	5.149	11,70	23	0,05
2002	65.245	13.877	1.440	9.487	14,5	590	0,90	8.857	13,57	40	0,06
2003	91.117	22.351	1.840	12.578	13,8	888	0,97	11.641	12,78	49	0,05
2004	108.691	26.629	2.164	16.932	15,6	1.219	1,12	15.658	14,41	53	0,05
2005	129.564	33.503	2.589	19.307	14,9	1.369	1,06	17.879	13,80	58	0,04
2006	164.101	37.652	3.750	27.579	16,8	2.090	1,27	25.432	15,50	57	0,03
2007	187.768	40.168	4.447	29.001	15,4	2.455	1,31	26.495	14,11	50	0,03
2008	211.887	43.143	5.021	32.809	15,5	2.788	1,32	29.980	14,15	40	0,02
2009	224.504	45.165	5.551	28.674	12,8	2.486	1,11	26.135	11,64	52	0,02
2010	273.471	60.141	6.897	39.563	14,5	3.269	1,20	36.211	13,24	82	0,03
2011	332.491	67.530	8.507	53.499	16,1	4.693	1,41	48.690	14,64	115	0,03
2012	366.963	75.492	9.635	55.361	15,1	5.238	1,43	50.005	13,63	117	0,03
2013	423.438	90.003	12.136	68.335	16,1	5.466	1,29	62.733	14,82	134	0,03
2014	471.415	96.730	13.588	71.194	15,1	6.588	1,40	64.413	13,66	192	0,04
2015	549.259	112.975	16.039	83.262	15,2	8.362	1,52	74.655	13,59	243	0,04
2016	652.160	130.102	18.035	86.365	13,2	9.173	1,41	76.842	11,78	350	0,05
2017	760.214	149.378	21.012	112.628	14,8	12.469	1,64	99.648	13,11	510	0,07

Kaynak: http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_19.xls.htm (Erişim Tarihi: 25 Mart 2018)'de yer alan veriler kullanılmıştır.

Tablo 5'te yer alan verilere göre, 2000-2017 yılları için ÖTV ve damga vergisi haricinde gümrük idarelerince tahsil edilen vergilerin tutarı artış eğiliminde olup, toplam vergi gelirleri içindeki payı ortalama % 14,8 civarındadır. Toplam vergi gelirleri içerisinde ithalde alınan KDV'nin payı ortalama % 13,5 ve gümrük vergilerinin payı da ortalama % 1,3 civarındadır. Uluslararası ticaret ve muameler üzerinden alınan vergiler içerisinde ise ithalde alınan KDV'nin payı ortalama % 91,3 ve gümrük vergilerinin payı ortalama % 7,8 civarındadır. Bu itibarla gümrük idareleri, ağırlık olarak KDV tahsil etmektedir. Bu durum, gümrük vergisinin matrahını oluşturan unsurlar yanında eşyaya uygulanan hemen hemen bütün vergilerin ithalatta KDV'nin matrahına dahil edilmesinin bir sonucudur. Gümrük idarelerince vergiyi doğuran olayın ithalat kabul edildiği hallerde ÖTV tahsilatı da yapılmakta ya da vergi teminata bağlanmaktadır. Diğer taraftan gümrük idarelerine verilen ve damga vergisinin konusunu oluşturan kağıtlar bakımından da bu verginin ödenme durumu denetlenmektedir. Dolayısıyla bütün vergiler ve mali yükler dikkate alındığında gümrük idarelerince tahsil ve takip edilen vergilerin genel bütçe vergi gelirleri içerisinde ortalama % 20 civarında bir paya sahip olduğu görülmektedir.

Gümrük idareleri tarafından tahsil edilen vergilerin kapsamının ve tahsilat tutarlarının Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından yayımlanan istatistiklerde daha detaylı görülmesi mümkündür.

Aşağıdaki tabloda 2013-2017 yıllarına ilişkin gümrük vergileri tahsilatı tutarı sunulmuştur.

Tablo 6: Gümrük Vergilerine İlişkin Tahsilat Tutarları (2013-2017) (Bin TL)

Gümrük Vergileri/Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017
Gümrük Vergisi	4.044.530	4.866.912	5.648.894	6.039.329	7.647.888
İlave Gümrük Vergisi	0	407.581	2.317.950	2.432.470	4.024.294
Tek ve Maktu Vergi	72	75	60	75	59
Dampinge Karşı Vergi	203.324	238.757	311.574	404.734	612.786
Telafi Edici Vergi (İhracat)	84.787	110.278	110.193	160.489	229.360
Katma Değer Vergisi	62.437.427	65.064.095	71.298.642	69.725.389	96.193.250
Özel Tüketi Vergisi	2.845.646	3.458.070	4.019.993	4.486.754	5.188.618
Damga Vergisi	167.967	175.052	196.485	211.466	244.687
Ek Mali Yükümlülük	1.332.920	1.196.039	127.723	156.509	61.363
Çevre Katkı Payı	122.268	135.685	139.135	145.350	255.382
TRT Bandrol Ücreti	124	142	207.860	719.221	1.256.106
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	390	93.556	252.799	240.283	223.103
Toplu Konut Fonu	96.564	111.700	126.380	133.383	177.416
Tütün Fonu	92.840	88.077	92.292	69.690	44.691
Diğer	642	580	1.272	819	1.542
Toplam	71.429.121	75.946.609	84.851.260	84.925.970	116.160.553

Kaynak: http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri (Erişim Tarihi: 30 Mart 2018)'de yer alan veriler kullanılmıştır.

Tablo 6'da yer alan vergilere göre yıllar itibariyle gümrük idarelerince tahsil edilen vergilerin tutarı artış eğilimi göstermektedir. Belirtilen tarih aralığında özellikle ilave gümrük vergisi, antidaping vergisi, telafi edici vergi, kaynak kullanımını destekleme fonu ve TRT Bandrol ücreti tahsilatında önemli ölçüde artış görülmektedir. Bununla birlikte en fazla vergi tahsilatı, gümrük vergisi dışında, harcama vergileri olan KDV ve ÖTV bakımından gerçekleşmiştir. Nitekim söz konusu dönemde gümrük vergileri içerisinde KDV % 84,1 oranında, gümrük vergisi % 6,5 oranında ve ÖTV de % 4,62 oranında paya sahiptir.

5. SONUÇ

Bütün dünyada gümrük idarelerinin geleneksel görevini gümrük vergileri adı altında toplanan çeşitli vergilerin ve mali yüklerin tahsilatı oluşturmaktadır. Türkiye'de dış ticaret işlemlerine konu eşyanın vergilendirilmesine yönelik işlemler, gümrük işlemlerini düzenleyen temel kanun olan GK uyarınca ve gümrük idareleri tarafından yerine getirilmektedir. Dolayısıyla ülkemizde dahilde alınan vergiler için geçerli usul kurallarını düzenleyen 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümleri, gümrük idarelerince tahsil edilen vergiler bakımından uygulama bulmamaktadır.

Gümrük vergilerinin konusunu eşya oluşturmaktadır. Eşyanın cinsi, niteliği ve miktarı tahsil edilecek gümrük vergileri bakımından belirleyicidir. Ayrıca eşyanın gümrük tarife cetvelindeki yeri ve karşılığında öngörülen gümrük vergisi ile eşyanın menşei ve kıymeti de ödenecek gümrük vergileri bakımından etkili olan vergilendirme unsurlarını oluşturmaktadır. Gümrük vergilerinin hesaplanması sırasında bu vergiler için ödeme yükümlülüğünü doğuran olayın gerçekleştiği anda yürürlükte olan gümrük ve mali mevzuat esas alınmaktadır.

GK uyarınca gümrük vergileri; eşyanın ithalinde ve ihracında ödenen gümrük vergisi, eş etkili vergiler ve mali yükler ile tarım politikası veya tarım ürünlerinin işlenmesi sonucu elde edilen bazı ürünlere uygulanan özel düzenlemeler çerçevesinde alınan vergiler ve diğer mali yüklerdir. GK'da tanımlanmış olsa da ismen sayıladığından, hangi mali unsurların gümrük vergileri kapsamını girdiğinin tespiti için geniş

bir mevzuat kümesinin dikkate alınması gerekmektedir. Bununla birlikte Gümrük Uzlaşma Yönetmeliği ekinde gümrük idaresi ile uzlaşma konusu yapılabilecek vergiler, tüketici olmamak üzere; gümrük vergisi, ilave gümrük vergisi, tek ve maktu vergi, ek mali yükümlülük, KDV, ÖTV, TRT Bandrol ücreti, çevre katkı payı, antidamping vergisi, telafi edici vergi, sübvansiyona karşı telafi edici vergi, toplu konut fonu, kaynak kullanımını destekleme fonu, tütün fonu ve ek fon şekilde sıralanmıştır. Bunlara Kültür Bakanlığı kesintisi ile belirli eşyanın ihracında öngörülen destekleme ve fiyat istikrarı fonunun eklenmesi de mümkündür.

Gümrük idarelerince tahsil edilen gümrük vergileri, saymanlıklar aracılığıyla genel bütçeye gelir olarak aktarılmaktadır. Genel bütçeye dahil diğer vergiler gibi gümrük vergilerinin tahsilat tutarı da yıllar itibariyle artış göstermektedir. Gümrük idaresi tarafından yayınlanan istatistiklere göre bu idarelerin tahsil ettiği vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı ortalama % 20-21 civarında gerçekleşmiştir. Özellikle 2009 yılında 5911 sayılı Kanunla gümrük vergileri tanımında yapılan değişiklikle vergiler gibi mali yükler de gümrük vergileri kapsamına alınarak doğrudan gümrük idaresinin yetkisi ve denetimi altına alınmıştır. Bu sayede ek mali yükler konusunda usul karmaşasına son verilerek uygulamada birlik sağlanmıştır. Diğer taraftan son dönemde yapılan mevzuat değişiklikleri ile vergiler dışında kalan mali yüklerin de genel bütçeye gelir kaydedilmesi sağlanmıştır. Gümrük vergileri içerisinde harcama vergilerini oluşturan KDV ve ÖTV'nin tahsilatı ise ortalama % 90 civarında olup, gümrük idareleri de vergi tahsilatına genel vergi idaresi gibi bu vergiler bakımından katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Deliçay, M. (2015). Dünyada ve Türkiye'de Dış Ticareti Kolaylaştırmaya Yönelik Ulusal Koordinasyon Çalışmaları. Ankara: Kalkına Bakanlığı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayınları.

Derdiyok, T. (2013). Dış Ticarette Vergi ve Mali Yükümlülükler, Ankara: Seçkin

https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul (Erişim Tarihi: 25.3.2018)

http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_19.xls.htm (Erişim Tarihi: 25 Mart 2018)

http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri (Erişim Tarihi: 30 Mart 2018)

Önder, E. (2017). Türk Vergi Sistemi, 7. Baskı, Ankara: Seçkin.

Özkan, F. Ö (2006). Türkiye'nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşüm: Küresel Yönelimler ve Yansımalar Rapor Eleştirisi, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 10, Sayı: 1. ss. 1-8

Sezgin, Ş. (2009). Türkiye'de 1990-2006 Yılları Arasında Dış Ticaret - Ekonomik Büyüme İlişkisi. MANAS Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 22, ss. 175-190.

Seyitoğlu, H. (1999). Uluslararası İktisat. 13. Baskı, İstanbul: Güzem Yayınları

Tuncer, S. (2001). Gümrükler ve Gümrük Vergileri (Teori-Uygulama), Ankara: Yaklaşım Yayınları.

http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx (Erişim Tarihi: 30 Mart 2018)

http://www.mevzuat.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 30 Mart 2018)

Hirschman Modeli Bağlamında İstanbul Kalkınma Ajansı'nın Nüfus ve Gelir Dağılımı Üzerinde Etkisi; İstanbul Ölçeği Örneği

Recep ALPHAN[1] **Adil OĞUZHAN[2]**

[1]İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
recepalphan@Outlook.com

[2]Doç.Dr.Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü
adiloguzhan@trakya.edu.tr

Özet: Kalkınma hareketi günümüzde sadece ekonomik olarak iyileşmeyi etkileyen politikalar değil bunun yanında tarım, teknoloji, bilim, finansal büyüme, dış ticaret, nüfus ve gelir dağılımını da etkileyen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Hirschman modeli ekonomik kalkınma kuramı; nasıl ki bir resmin tamamlanması için gerekli parçaların yeri bulunduğunda resmi tamamlamak kolaylaşıyor ise, kalkınmanın birer unsuru olan sosyo-kültürel ve kurumsal gelişme ve iyileşmelerin sağlanması da birbirine bağlı olan bu faktörlerde gelişme ve iyileşmeyi beraberinde getirebilir düşüncesiyle kalkınma çok boyutlu olabilecektir ve gelişmenin ilk evrelerinde dengesiz bir büyüme yaşanabilecektir.Bölgesel kalkınma ajansları ekonomik kalkınmayı destekleyecek bu çok boyutlu mekanizmaların bir arada ve ortak hareket ederek kalkınma sürecine olumlu etki etmelerini sağlamak adına oluşturulan politikalardan biri olarak hayata geçirilmiştir. Ekonomik kalkınma göstergelerinden sayılan nüfus ve gelir dağılımı da kalkınma kavramı ile ilişkilenbirilebilir.Ekonomik gelişmişlik ve kalkınma ölçülerinden birisi de adaletli bir gelir dağılımı politikası olmalıdır.Bu bağlamda her yönüyle kalkınmadan bahsedebilmek ve toplumsal barışı sağlamak adına gelir dağılımının adaletli olması sağlanmalıdır. Ülkelerin sahip oldukları toplam nüfus ve nüfusun köy-şehir arasındaki dağılımı ya da bu nüfusun yaş dağılımı kalkınma stratejilerinin oluşturulmasında önemli bir kriter sayılabilmektedir. Kalkınmaya etki eden eğitim, sağlık, ulaştırma, gibi yatırımlar nüfus dikkate alınarak şekillendirilebilmektedir. Bunun için de nüfusun bugünkü ve gelecekteki büyüklüğü pazar için dikkate değer bir ölçüt olabilmektedir.Bölgesel kalkınma ajanslarından olan İstanbul kalkınma ajansı da İstanbul'un iktisadi ve sosyo-kültürel gelişimini arttırmak anlamında bütünsel ve milli düzeyde önemli bir perspektifle hareket etmektedir. Bu çalışmada Hirschman modeline göre, İstanbul kalkınma ajansının kalkınma politikaları araştırılmış olup İstanbul kalkınma ajansının üstlendiği vizyon ve misyonla İstanbul da nüfus ve gelir dağılımı üzerinde ne gibi etkiler yarattığı açıklanmaya çalışılmıştır En nihayetinde nüfusun artması ekonomik kalkınmayı büyük oranda etkilemekle birlikte ülkede şehirleşme oranını artırmakta ve ekonomik kalkınma için ayrılan payın azalmasına neden olabilmektedir.. İstanbul Kalkınma Ajansı gerek çeşitli sektörlerde ulusal ve uluslararası yatırımcıları kendi bölgesine çekerek gerekse sahip olduğu kaynakları en etkin bir biçimde kullanarak kendi bölgesini yatırım yapılabilir hale getirip gelir dağılımının daha adil olması için çalışmalarda bulunabilmektedir. İstanbul Kalkınma Ajansı'nın nüfus ve gelir dağılımı üzerinde yaptığı etkilere bakıldığında Hirschman modelinde olduğu gibi, önceleri dengesiz bir gelişme görülmekte iken sonradan bu dengesiz kalkınma yerini dengeli bir kalkınmaya bırakabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Gelir Dağılımı, Nüfus

The impact of İstanbul Development Agency on the Distribution of the Population and Income within the context of Hirschman Model.

Abstract: In our days development is not only the policies that influence the progress of the economy but at the same time a concept that has impacts on agriculture, technology, science, financial growth, foreign trade , distribution of the population and income. Hirchman model theory of economic development is comparable to put the pieces together to get the big picture. The model predict that the development is multi-directioned and in the first phases of the progress the growth can be unbalenced and socio-culturel and institutional developments and improvements can bring the progress the development with tinterdependent factors.Regional development agencies have been carrried out as one of the policies that can positively influence multi-directioned mecanizm that can contribute to the economic development.

The distribution of the population and the income are conceived as the indicators of the economic development andr tehe latter is related to the deveyopment concept. Distribution of the income is considered as one of the most important problems in many countries. One of the indicators of the economic development and progress is to have a equtable distribution policy. Within this contexte, a just income distribution should be realised if we are to talk about a multi-directioned development and to secure social piece. The investments that have impacts on the development like education, health, transportations can be realised by taking the increase population into

considetation. In this sense the size of the actual and the future populations are important criterions. İstanbul Development Agency which is of of the regional development agencies acts according to the national perspective to ameliorate the e conomic ant culturel development of İstanbul In this work we tried to make clear the results obtained by the İstanbul Development Agency on the distribution of population and income distribution of the city. The increase of population has impacts on the economic development but at the the same time augments the degree of urbanisation. This createst a deficit and causes the diminituon of the fonds that are predictes for investments. Istanbul Development Agency by attracting national and international investors and by realising the efficient usage of the sources tries to amelioretae the income distribution. Taking into consederation the impacats of İstanbul Development Agency on the distribution of population and income, an unbalanced development is observed at the initial phase but a balancad development progress is gradually realised as concieved with the Hirshman model.

Key words: Development, Income distribution population

1. GİRİŞ

Kalkınma kavramı, toplumların gelişimlerine göre değişiklikler göstermektedir. Aynı süreç içerisinde farklı içeriklere sahip olduğu da görülmektedir.(Yavilioğlu, 2002: 59). Kalkınma genel olarak bir ülkenin arzu edilen biçimde gelişme kaydedebilmesi amacıyla milli ekonominin bütünlük içinde planlanmasıdır. Fakat kalkınma kavramı bu geniş anlamının yanında günümüzde artık, iş imkanlarını bölgesel olacak şekilde hatta daha da yerele indirgeyerek istihdam alanı/alanları oluşturmak, belirlenen bölgede yaşayan insanları üretimin bir paydaşı haline getirmek gibi yerel bir anlam kazanmıştır.

Ekonomik kalkınma kuramlarından dengesiz kalkınmanın öncüsü Albert Otto Hirschman olarak kabul edilir. Hirschman'a göre; gelişmemiş ülkeler kalkınmayı eş zamanlı olarak gerçekleştirecek sermayeye ve piyasa ortamına sahip değildir. Bu doğrultuda kalkınma ve gelişme bazı sektörlerin öne çıkarılmasıyla gerçekleştirilebilir. Öne çıkarılacak olan bazı sektörler diğer yatırımları teşvik edici özelliğe sahip olmalıdır.(Solmaz,2008: 132). Hırschman, dengesiz kalkınmayı dengeli bir kalkınmanın gerçekleşmesi için bir aşama olarak görmektedir.

Nüfus kalkınma üzerinde ciddi bir öneme sahiptir. Çünkü ; kişi başına düşen milli gelir, kalkınmanın getirdiği gelirden daha anlamlı bir değere sahip olmaktadır. Yaşam kalitesi ile nüfus artışı arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda nüfus artışı ile kalkınma açısından milli gelirin artması arasında yer alan ilişkinin önemi büyüktür. (Feldstein and Horioka, 1980: 328). Kalkınmayı etkileyen enerji, tarım, ulaştırma, eğitim, sağlık, vb. yatırım çeşitleri ülkelerin ya da bölgelerin sahip oldukları nüfusa göre değerlendirilir. Dolayısıyla nüfus kalkınma alanında politikaların oluşturulmasında önemli bir kıstas olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gelir dağılımı, insanoğlunun var olduğu dönemden beri sosyal adaletin ve toplumsal barışın sağlanması açısından önemli bir kavram olmuştur.(Arman, 2013: 1). Gelir dağılımının adaletli olmadığı yerlerde istikrarsızlığın oluştuğu ve bunun kalkınmayı olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Bölgesel kalkınmanın daha hızlı ve dengeli gelişmesi adına bölgeleri iyi analiz edebilen kurumlar oluşturulmalıdır. Bu yapılar yereli destekleyen, bölgenin sorunlarına anıdan çözüm üreten ve bölgeyi iyi bilen yapılar olmalıdır. Tam da bu noktada bölgesel kalkınma ajansları hayata geçirilmiştir. Bölgesel Kalkınma ajansları, kalkınma hareketini sadece ekonomik olarak değil sosyo-kültürel olarak da devam ettirerek, bölgede bulunan kamu ve özel tüm paydaşlar arasında iş birliğini arttırıp yeni bir yönetim sistemine kapı aralamıştır. Bu amaçla İstanbul Kalkınma Ajansı 2008 yılında kurulmuştur.

Türkiye refah seviyesini arttırmak için son yıllarda birbirinden farklı politikaları hayata geçirmiştir. Bu politikaların bir devamı olarak da kalkınma ajansları karşımıza çıkmaktadır. İstanbul Kalkınma Ajansı da kalkınmaya katkı sunmak adına kurulmuş bir yapı olarak göreve başlamıştır. Ekonomik gelişmeyi sağlayarak büyümeyi desteklemek ve var olan kaynakların etkin kullanılmasını sağlamak devletlerin yapmaları gereken görevlerdendir. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu 2015: 34).Hirschman modeli başta da denildiği gibi dengesiz bir kalkınmayı dengeli bir kalkınma için basamak olarak göstermektedir. İstanbul Kalkınma Ajansı da dengeli bir büyüme için nüfus ve gelir dağılımı üzerinde politikalar üreterek, dengeli bir kalkınmanın gerçekleşmesi ve refah seviyesi yüksek bir İstanbul

yaratabilmek adına çalışmalarını devam ettirmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda İstanbul Kalkınma Ajansı'nın kalkınma kavramını nasıl ele aldığı dengeli bir kalkınma için nüfus ve gelir dağılımı üzerinde ne gibi etkiler yaratacağı açıklanmaya çalışılacaktır.

2. HIRSCHMAN MODELİ EKONOMİK KALKINMA

Dengesiz kalkınma modelinin kurucusu Hirschman, kalkınmanın ilk zamanlarında dengeli bir büyümenin çok zor olacağını , zamanla dengeli bir kalkınmadan söz edilebileceğini savunmaktadır. Dengeli kalkınma bir süreç işidir bu modelde. Bütün az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler büyümeye dengesiz olarak başlar ve zamanla dengeye ulaşır. Hirschman dengesiz kalkınmanın sebeplerini sıralarken listenin başına sermaye ve yatırımcı kıtlığını koyar. Dolayısıyla sermaye kıtlığı var ise sahip olunan kaynakların en etkin şekilde kullanılması gerekir. Bunun için söz konusu bölgenin ya da yerelin elindeki sermeye birikimini kalkınmaya etki edecek biçimde değerlendirmesi gündeme gelir. Kalkınma Ajanslarından İstanbul Kalkınma Ajansı'nın da İstanbul ölçeğinde sahip olunan kaynakları en etkin şekilde kullanması gerektiği düşüncesi ortaya konmuştur.

3. NÜFUS , GELİR DAĞILIMI VE KALKINMA İLİŞKİSİ

Ekonomik kalkınma göstergelerinden sayılan gelir dağılımı ve nüfus, kalkınma kavramı ile ilişkilendirilebilir. Bu ilişkinin boyutu her ülkede ya da bölgede farklı sonuçlar doğurabilir.

3.1.Nüfus ve Kalkınma

Nüfus: belli bir bölgede yaşayanların meydana getirdiği toplam sayıdır. Bu popülasyonun sayısı ve dağılımı kamu ve özel sektör politikalarının belirlenmesinde önemli bir paya sahiptir. Nüfusun artması doğal kaynaklar, milli gelir, iş gücü ve kentleşme üzerinde dolaylı ya da doğrudan etkiye sahiptir denilebilir. Dolayısıyla bir bölgenin sahip olduğu nüfus o bölgenin sosyo-okonomik kaynakları ile dengeli olmalıdır. Kalkınma hareketinde nüfusun niceliği kadar niteliği de önemlidir. Demografik yapıyı oluşturan unsurlar doğrudan ya da dolaylı olarak kalkınma sürecini de etkileyebilmektedir. Nüfus artışının olumsuz sonuçlarından biri de kalkınma için ayrılan payın azalmasına neden olmasıdır denilebilir.

3.2.Gelir Dağılımı ve Kalkınma

Gelir dağılımı; bir ülkenin sahip olduğu gelirin o ülkede yaşayan kişilere dağılımını ifade eder. Kalkınma ölçütlerinden biri de gelir dağılımının daha adaletli olma durumudur. Bu bağlamda her yönüyle kalkınmışlıktan söz edebilmek için ve toplumsal barışın sağlanması adına gelirin adaletli olması gerekir. Adaletli olmayan bir gelir dağılımı toplumsal barışı zedeleyerek kalkınmaya zarar verecektir.

4.BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Dünyanın birçok yerinde ekonomik ve sosyal sorunları çözmek adına yoğun çaba sarfedilmektedir. Bu çabaların bir sonucu olarak kamu yönetimi alanında yeni eğilimler görülmektedir. Kalkınma ajansları da bu yenilikçi düşünce tarzıyla hazırlanan kalkınma politikaları içinde yerini almaktadır.

Bölgesel Kalkınma Ajans'ları; bölgelerin sorunlarını ele alan ve bunlara çözüm üreterek bölgelerin sahip olduğu potansiyelleri gün yüzüne çıkarmayı hedefleyen birimler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bölgesel kalkınma ajanslarının genel anlamda hedefi bir bölgenin kalkınmasına destek olmaktır. Bunun için de öncelikle ekonomik yönden politikalar üretip bunun yanında sosyokültürel hedefler de belirlerler.(TİFTİKÇİGİL, 2010: 43).Ülkelerin ya da bölgelerin refah seviyelerinin arttırılması yönündeki girişimler kalkınma ajanslarını gündeme getirmiştir. Ajansların sayısının gittikçe artması bölge bazında hizmet yaklaşımının kalkınmaya olan katkısını göstermektedir. Kalkınma ajansları yönetim alanında yaşanan değişimle önemi giderek artan, yerel aktörlerin kalkınma sürecine etkin katılımını sağlayan

kurumlardır. Bu kurumlar bölgesel talepleri karşılamak adına politikalar üreten mekanizmalardır. Türkiye'de de gelişmekte olan diğer ülkeler gibi kalkınma politikaları hayata geçirilmiştir. Bu kalkınma hareketlerinden biri de bölgesel kalkınma ajanslarıdır. İstanbul kalkınma ajansı da kendi bölgesini kalkındırmak adına oluşturulmuş bölgesel kalkınma ajanslarındandır.

5. İSTANBUL İLİNE GENEL BİR BAKIŞ

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden alınan verilere göre 2017 yılı itibariyle İstanbul'un toplam nüfus sayısının 15.029.231 kişi olduğu bildirilmektedir. İstanbul'un toplam da 39 ilçesi bulunmakta; bunun 25'i Avrupa yakasında bulunurken 14'ü ise Anadolu yakasında bulunmaktadır. 2017 yılı verilerine göre İstanbul'da bulunan 39 ilçenin nüfus yoğunluğu incelendiğinde en az nüfusa sahip ilçesi Adalar, en fazla nüfusa sahip ilçesi ise Bağcılar olmaktadır (İstanbul Valiliği, 2017). İstanbul Türkiye'nin en fazla nüfusa sahip olan şehridir. Yapılan nüfus sayımlarına bakıldığında İstanbul'un nüfusu son 20 yıl da iki katına çıkmış durumda. İstanbul aynı zamanda çevre illerden ve bölgelerden yoğun göç almaktadır.

İstanbul tarihiyle birçok imparatorluğa başkentlik yapmış bir kent olmanın yanında ticaret merkezi olma konumunu da hep sürdürmüştür. Türkiye'de ticaretin kalbinin attığı kenttir. İstanbul sağlamış olduğu imkanlarla sanayi, turizm ve ulaşım bakımından Türkiye'nin önde gelen şehridir. Fakat tarım alanında istenen başarı elde edilememiştir. İstanbul'un bir cazibe merkezi olması onu Türkiye'nin ve Marmara Bölgesi'nin gözde şehirlerinden birisi haline getirmiştir.

6. İSTANBUL KALKINMA AJANSI

Ülke kalkınmasında bölge ve kent yönetimlerinin yeri ve önemi bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de devamlı artarak daha da önemli hale gelmektedir. Küreselleşmeyle beraber ülkemizde de yerelleşme isteği, yerel-bölgesel önceliğin oluşabilmesi için kültürel, sosyal ve ekonomik kalkınmasını belirli bir plan ve program içerisinde yürütmesi gerekmektedir. Bu sebeple sivil toplum kuruluşları, yerinden yönetim kuruluşları ve diğer önde gelen liderler, yerel-bölgesel gelişmede önemli görevleriyle ülkenin kalkınması bakımından hızla öne çıktığı görülmektedir (Ökmen, 2013). Bölgesel kalkınma kavramı günümüzde, sadece ekonomik göstergelerle ifade edilebilecek bir kavram olmanın ötesinde sosyokültürel iyileşmeyi de beraberinde getiren yapılar olarak anılmaktadır.

İstanbul Kalkınma Ajansı; Bakanlar Kurulu'nun 10.11.2008 tarihli ve 5449 sayılı kanuna dayanarak 2008/14306 sayılı kararı ile kurulmuştur. Bu kanunun amacı; sivil toplum kuruluşları, özel kesim ve kamu kesimi arasındaki bağlılığı geliştirmek, kaynakların etkin ve yerinde kullanılmasını sağlamak ve yerel potansiyeli teşvik etmek amacıyla, milli kalkınma projelerinde ve programlarında ele alınan siyasi ve prensiplere uyumlu olarak her alanın gelişmesinde hız kazandırmak, gelişimin devamını sağlamak, bölgeler arasında oluşan gelişmişlik farklarını ve kendi içinde olan farklılıkları azaltmak amacıyla kurulmuştur. 2009 yılının Ağustos ayında Genel Sekreteri atanan İstanbul Kalkınma Ajansı, 2009'un Aralık ayında uzman ve yardımcı personeli kadrosu ile birlikte faal olarak işlevine başlamıştır (http://www.istka.org.tr/kurumsal/ hakkimizda). Diğer kalkınma ajansları gibi İstanbul Kalkınma Ajansı da, İstanbul'un diğer gelişmiş kentler ile rekabet edecek konuma gelmesi için bu ilde bulunan kamu ve özel sektör arasında sağlam bir köprü kurmayı amaçlamaktadır. İstanbul Kalkınma Ajansı kentin gelişimini sağlayacak plan ve programları destekleyerek, kıt kaynakların en verimli şekilde kullanılmasını hedeflemektedir.(İstanbul Kalkınma Ajansı, 2014 - 2023 İstanbul Bölge Planı: 26). İstanbul Kalkınma Ajansı, bölgesi adına bölge planları hazırlamakta, hazırlanan bölge planında ana başlıklardan biri de adil paylaşan bir toplum bilinci yaratmaya çalışmaktır. Adil paylaşım için öncelikle adil bir gelir dağılımının sağlanması gerekmektedir. İstanbul Kalkınma Ajansı kent ölçeğinde bölgeleri arasındaki dengesizliği de azaltma çalışmalarıyla dengeli bir gelir dağılımına destek olmayı görevleri arasına almış durumda.

İstanbul kalkınma ajansı amaçlarına ulaşmak adına bölge planları hazırlamakta, yenilikçi projelere destek vermekte bunun için kendi bünyesinde yatırım ofisi birimini kurmuş bir kalkınma ajansıdır. Bölge planları öncelikli alanları belirlemekte ve çok sayıda strateji ve hedeflerle kalkınmaya ivme kazandırmaktadır.

İstanbul kalkınma ajansı yaptığı bölge planları ile bölgenin bir anlamda yol haritasını çizmektedir. Bu bölge planlarının ana hedeflerinin başında İstanbul'un dinamik nüfus yapısını korumak, ekonomik, sosyal ve kültürel hayata katılımı sağlamak olarak belirlemektedir. Nüfusun kalabalık olması kalkınmayı da zorlaştırmaktadır. Fakat İstanbul kalkınma ajansı ürettiği projelerle bu kalabalık nüfusu en etkin şekilde üretimin bir parçası haline getirmeyi arzulamaktadır.

Bu projelerden bazıları;

-İşletmelere yönelik bilgi odaklı ekonomik kalkınma mali destek programı kapsamında; Ar-Ge Çalışmalarıyla Ürün Çeşitliliğinin Sağlanması ve Üretim Kapasitesinin Artırılması Projesi, Yatırım İçin Bir Cazibe Merkezi: İstanbul, Uluslararası Rekabet Gücünü Artırma Projesi, İletişim Sektörü Verimli Bilgi Yönetimi Sistemi, Yüksek Teknolojinin Bilgi Odaklı Ölçümü, Elektrik Enerjisi Tüketiminde İleri Otomasyonla Sarfın Engellenmesi, İzlenmesi ve Verimlilik Arttırma Kontrol Sistemi.

-Kar amacı gütmeyen kuruluşlara yönelik bilgi odaklı ekonomik kalkınma programı kapsamında; teknoloji odaklı tasarım merkezi, Biyoteknolojik Serada Biyosensörler Kullanılarak Hidroponik Sistemde Lale Üretimi, İstanbul risk yönetimi laboratuvarı, Yapılarda Enerji Verimliliği Araştırma-Geliştirme, Bilgi Paylaşım Sisteminin Oluşturulması, Biyoteknoloji Alanında Teknoloji Transfer ve Eğitim Merkezi, Yeşil Üretim Temiz Gelecek Projesi, Su Yönetiminde Kayıp/Kaçakların Düşürülmesi Pilot Uygulaması.

-Sosyal içerme ve toplumsal bütünleşme küçük ölçekli altyapı mali destek programı kapsamında; Hedef Sensin-Madde Kullanımına Hayır Projesi, Eyüp Sürekli Eğitim ve İş Geliştirme Merkezi, İşveren ve Çalışan Kadının Güvenliğini Esas Alan Mesleki Eğitim Modeli ve İstihdam Projesi, Aramızda Engel Yok, Erişilebilir Tuzla, Sosyal Dışlanmışlık Yaşayan Okul Çağındaki Özel Eğitim Öğrencilerine Destek Programı, Şile Kadın Toplum Merkezi, Yaşlılara Bakım İstihdama Katılım, Engelliler Akademisi Projesi, Romanların Sosyal Ve Ekonomik Hayata Entegrasyonu Projesi, Sultanbeyli Kadın Korunma Evi Projesi(http://www.istka.org.tr).

İstanbul kalkınma ajansı desteklediği ve hayata geçirdiği projelerle nüfusu hızla artan İstanbul'un kalkınmasına hem ekonomik hem de sosyal yönden katkı sağlamak istemektedir. Ama bu kalkınma birden olmayacaktır. Öncelikli alanlara yönelerek İstanbul'un sahip olduğu kaynakları verimli kullanarak gerçekleştirilecektir. Verimli olarak kullanılan kaynaklar gelir dağılımın adaletli olarak dağıtılması yönünde katkı sağlayacaktır.

7. SONUÇ

Türkiye'de bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılması için bölge planları hayata geçirilmiştir. Bu planlardan biri de İstanbul kalkınma ajansı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalkınma Ajansları genelde bölgenin sahip olduğu potansiyelleri gün yüzüne çıkararak kalkınmaya destek olmak için oluşturulmuştur. Nüfus ve gelir dağılımı kalkınmayı etkileyen önemli kavramlardır. İstanbul Kalkınma Ajansı kendi bölgesini yatırım yapılabilir hale getirerek sahip olduğu kaynakları en etkin biçimde kullanarak gelir dağılımının adaletli olması için faaliyetlerini sürdürmektedir. İstanbul Kalkınma Ajansı İstanbul'un nüfusunu kalkınma hızıyla eş değer bir oranda tutamamış olmasına karşın çalışabilir nüfusu yani optimal nüfusu üretime kazandırmak amacıyla bölge planları ve projeleri hazırlamaktadır.Hirschman modelinde olduğu gibi İstanbul Kalkınma Ajansı da İstanbul'da belli sektörleri ön plana çıkararak önceleri dengesiz bir büyüme ama sonrasında dengeli bir büyüme için bölgesindeki tüm paydaşlarla iletişim kurarak İstanbul'un gelişimine katkı sunmayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

Arman, C., (2013). Gelir dağılımının tüketici davranışlarına etkisi, yüksek lisans tezi.

Feldstein, M. ve Horioka, C.(1980),"Domestic Saving and International Capital Flows" The Economic Journal, , Cilt: 90, Sayı: 358

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu 2015

İstanbul kalkınma ajansı, (2014 – 2023). İstanbul Bölge Planı.

Ökmen, M.,(2013). Küreselleşme sarmalında Kalkınma Ajansları Yapılar, Sorunlar ve Çözüm Arayışları.Ankara: Orion Kitabevi.

Yavilioğlu, C.(2002). ''Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri'' , C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı:1

Tiftikçigil, B.Y.,(2010).''Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Kalkınma Ajansları'', İstanbul: Derin Yayınları.

http://www.istanbulnvi.gov.tr/demografik-yapi.13.04.2018

http://www.istka.org.tr/kurumsal/hakkimizda/. 13.04.2018

https://www.mevzuatdergisi.com/yazarlar/erol-solmaz.htm. erişim tarihi 14.04.2018

http://www.istka.org.tr/media/1115/2010-y%C4%B1l%C4%B1-mal%C4%B1-destek-programlar%C4%B1-desteklenen-projeler.pdf. 14.04.2018

Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Sorunlar ve Riskler

Doç. Dr. E. Recep Erbay[1] **Duygu Tulgar[2]**

[1]Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, erbay@nku.edu.tr

[2]Namık Kemal Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma İktisadı Ana Bilim Dalı, dtulgar@hotmail.com

Özet: Bankacılık sektörü, hızlı ekonomik büyüme ve gelişmenin sağlanmasında önemli bir araçtır.Bankalar sadece parasal kontrol için bir kanal olmayıp, ekonominin yeniden yapılanmasında ve uzun dönemli sürdürülebilir makroekonomik istikrarın sağlanmasında, etkili olan kurumlardır.Mali sistem içinde bu denli önemli bir role sahip olan bankacılık sektörünün, iktisadi sistemle etkileşimini açık ve net biçimde ortaya koyabilmesi ve sağlıklı bir yapıda işleyebilmesi gerekmektedir**.**

Anahtar Kelimeler: Bankacılık , Finans , Risk

Abstract: The banking sektor is an important tool for rapid economic growth and development. The banks are not only a conduit for monetary control, but are effective institutions in restructuring the economy and ensuring long-term sustainable macroeconomic stability. The banking sektor, ıt is necessary to be able to clearly and clearly display the interaction with the economic system and to function in a healty structure.

Key Words: Banking, Finance ,Risk

GİRİŞ

Giriş Türk bankacılık sektörü 1980'den sonra serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte, dış dünya ile ekonomik ve mali bütünleşmenin gerçekleştirilmesi ve yapısal değişime yönelik politikaları hayata geçirilmiştir.

1980 yılı sonrası, ekonominin dışa açılması ve dünya finans sistemi ile bütünleşme çabalarının bir sonucu olarak, bankacılık sektöründe de dışa açılma yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır. Böylece, ticaret bankası, yatırım bankası ve şube düzeyinde bir çok yabancı banka faaliyete geçtiği ve Türk bankaları ile ortaklık kurduğu gibi, Türk bankaları da yurt dışında şube açma, banka kurma vb. yollarla yapılanmışlardır.Bu gelişmeler Türk bankacılık sektörünün ülkemizde şube açan yabancı bankaların bir sonucudur. Ayrıca bu rekabet, Türk bankacılık sektörünün etkinliğini de arttırmıştır. 1980'li yılların bir başka önemli gelişmesi de, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) bünyesinde "interbank" piyasasının oluşturulmasıdır. Böylece bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının karşılanmasında ve likidite fazlasının değerlendirilmesinde çok büyük kolaylık sağlanmıştır. İnterbank, bankalara kaynak kullanma esnekliği ve kaynakları daha etkin kullanma imkanı verdiği gibi, ekonominin likidite dengesini kurmada da çok yararlı olmuştur.

1994 bankacılık ve finans krizi, TCMB'nin duruma zamanında ve gerekli oranda müdahale edecek kadar rezervi olmaması nedeniyle yaygınlaşmış ve tüm bankacılık sektörünü ve ekonomiyi tehdit eder duruma gelmiştir. Bankacılık sektörünün 1994 krizinden önemli boyutta etkilenmesinin temel nedeni, 1989-1993 döneminde izlenen düşük döviz kuru ve yüksek faiz politikalarının sona ermesi ile kar oranlarının düşmesidir. Türkiye 2000 yılına çok önemli ekonomik kararların alındığı bir ortamda girmiştir. Türk bankacılık sektörü Şubat 2001 krizinin ardından IMF' ye yeni bir niyet mektubu verilmiş ve 15 Mayıs 2001 tarihinde itibaren 'Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ' uygulanmaya konulmuştur. Bu yeni programla birlikte kısa sürede döviz kurunda yüksek oranlı artışlar, kredi işlemlerinde önemli oranlarda azalmalar, tüketim ve yatırım harcamalarında keskin düşüşler, piyasalarda fiyatın belirlenememesi ve dış kredi akışının kesilmesi gibi ekonomiyi önemli ölçüde sarsan gelişmeler yaşanmıştır. 2001 yılından yaşanan krizin ardından bankacılık sektörünün toparlanması 2003 yılına kadar sürmüştür.Daha sonraki dönemlerde bankacılık sektörünün yeniden yapılandırma sonrasında daha da güçlü bir yapıya kavuştukları ve finansal göstergelerinin genelinde olumlu bir seyir görülmektedir.

Bankacılık sektöründe Eylül 2017 itibariyle 33 adet mevduat, 13 adet Kalkınma ve yatırım, 5 adet Katılım Bankası olma üzere toplam 51 banka bulunmaktadır.

2. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI ve YAŞANAN RİSKLER

Bir ekonomide mali sistem, mali aracılar, mali araçlar ve mali piyasalardan oluşur. Mali sistemin temel unsurlarından biri de bankacılık sektörüdür.Bankacılık sektörü, mali sistem içerisinde üzerinde kurulu olduğu ödemeler sistemi aracılığı ile tasarrufların yatırıma dönüştürülmesinde kaynak (fon) aktarımına aracılık eden sektördür.

Türk bankacılık sektörü, bugün gerek mali, gerekse kurumsal yapıları itibariyle gözardı edilemeyecek bir seviyeye ulaşmış bulunmaktadır.Bu olumlu gelişmelere rağmen , Türk bankacılık sektörünün gelişimini etkileyen bazı olumsuzluklarda mevcut olduğu bilinen bir gerçektir.Bankalar, yaptıkları iş gereği yoğun risklerle yaşamak zorunda olan kuruluşlardır.Bankacılık sektöründe yaşanan riskler, her ülkede, her dönemde kaçınılmaz olarak yaşanabilir.Zira finansal piyasalar var olduğu sürece, risk unsuru sistem içerisinde varlığını sürdürecektir.Ancak bu aşamada önemli olan risklerin doğru tanımlanıp, yönetilmesi olmaktadır.Banka üst yönetimleri, kurumsal olarak riskler hakkında daha fazla bilgi edinmeli ve riskin yönetilmesi için gerekli sistemlere sahip olmalıdır.Böylece piyasada oluşacak risklerin zararları, bankacılık sektörünü en alt düzeyde etkileyecek ve oluşacak krizlerin zararları minimuma inecektir.

Bu çalışma iki konu üzerinde odaklanmıştır.İlk olarak Türk Bankacılık sektöründe yaşanan temel sorunlara değinilmiş ve ekonomik istikrarsızlık, kaynak maliyetlerinin yüksekliği, haksız rekabet koşulları, teknolojideki hızlı gelişmeler ve banka öz kaynaklarının yetersizliği gibi sorunlar üzerinde durulmuştur.İkinci olarak ise, sektörün karşı karşıya olduğu faiz, kur, kredi, likidite, piyasa ve sermaye yetersizliği gibi risklerin oluşturduğu, mali riskler ele alınmıştır.

2.1. Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları

Türk bankacılık sektörünün başlangıcından günümüze, özellikle 1980 sonrası uygulamaya konulan reform politikaları sonrasında, sektörün karşılaştığı başlıca temel sorunlar, ekonomik istikrarsızlık, mali riskler, yüksek kaynak maliyeti, haksız rekabet koşulları, teknolojideki hızlı gelişmeler, öz kaynakların yetersizliği ve yeniden yapılanma sorunları şeklinde sıralanabilir.

2.1.1. Ekonomik İstikrarsızlık

Türk bankacılık sektörü, 1980 yılında Türkiye ekonomisinde uygulamaya konulan istikrar politikaları sonrasında, yeni döneme girmiş ve günümüze kadar çok önemli gelişmeler göstermiştir.Bununla birlikte, sektörde yenileşmenin ve hızlı büyümenin getirdiği bir çok sorun ile karşılaşılmıştır.Bu sorunların başında da, yüksek oranlı enflasyonun neden olduğu ekonomik istikrarsızlık gelmektedir.Bu yıllarda, bankacılık sektörü, genişleyen kamu finansman açıkları ile birlikte kronikleşen yüksek enflasyonun etkisiyle istikrarlı bir gelişme sürecine girememiştir.Yüksek enflasyon ve ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalar döviz kuru ve faiz riskini arttırırken, sektör büyük ölçüde nakite dayanan özvarlıklarını enflasyona karşı korumada zorlanmaktadır.

Yüksek enflasyon ortamında bankaların işlemleri ve stratejileri, normal ortama göre daha farklı olmaktadır.Bir yandan bankalar enflasyonun zararlı etkilerinden kaçınmaya çalışmakta, diğer yandan ise, belirsizliklerin üstesinden gelme ve risk alma yöntemlerini yeniden gözden geçirmektedirler.Daha da önemlisi, 'dışlama etkisi' ne neden olan kamu borçlanması artarak devam ettikçe, bankalar en basit yatırım aracı olarak kamu sektörüne yönelmektedir.Bu durum onların en temel görevleri olan ve kaynakların etki dağılımı için gereken fonlara aracılık etme işlevinden uzaklaşmalarına neden olmaktadır.Yüksek oranlı enflasyon dönemlerinde bankaların nominal olarak artmış görünen karları,reel olarak azalmakta ve bunun sonucunda öz kaynakların reel büyüklüğü düşmektedir.Ayrıca bu olumsuz makroekonomik koşullar,bankaların kaynak maliyetlerini ve diğer işletme giderlerini arttırmakta, bu etki sonucunda artan kredi faizleri ise, özellikle piyasaya yönelik düşük riski plasman olanaklarını daraltmaktadır.

Ekonomik istikrarsızlık ve kronik enflasyon dönemlerinde, sektörü olumsuz etkileyen bir diğer sorunda, problemli kredilerin artmasıdır.Özellikle artan faiz yükü, banka alacaklarının tahsilini sınırlandırıcı bir etki yaratmaktadır.Vadesinde ödenmeyen alacaklar banka kaynaklarının akışkanlığını azalttığı gibi, kaynak maliyetinin artması sonucunu da vermektedir.Enflasyonun düşürülmesiyle birlikte sağlanacak ekonomik istikrar ile hem banka kredileri donmuş karakterinden kurtulacak, hem de tahsili gecikmiş alacakların kaynak maliyetine yansıyan yükü azalmış olacaktır.Bu durumda bankalarında takipteki alacaklarını teminat yönünden güçlendirmesi, yani risklerin oluşmaması içinde gereken önlemleri alması gereklidir.

Sonuç olarak, makroekonomik istikrarı sağlayamayan bir ülke ekonomisinde, bankacılık sektörü sorunsuz olmayacağı gibi, tersi bir durumda yani, bankacılık sektöründeki sorunlarda, makroekonomik istikrar için her zaman risk oluşturacaktır.

2.1.2. Yüksek Kaynak Maliyeti

Son yıllarda mevduat dışı fon temininde kaydedilen gelişmelere rağmen, ticaret bankalarının fon kaynaklarının en önemlisi, topladıkları mevduatlardır.Sektörde mevduata uygulanan faiz oranları kaçınılmaz biçimde enflasyon oranları ile yakın ilişki içindedir.1980'li yıllardan itibaren faizlerin serbest bırakılmasıyla, faizler enflasyon paralelinde seyretmeye başlarken, mevduat kompozisyonunun vadeli lehine gelişmesi sonucu, mevduatın maliyeti önemli ölçüde artmıştır.

Kaynak maliyeti aynı zamanda, toplam disponibilite ve mevduat munzam karşılığı ayırma zorunluluğu ve TMSF primleri yüzünden de yükselmektedir.Ayrıca Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, diğer giderler, Kaynak Kullanım Destekleme Fonu primleri, gider vergisi kesintilerinden oluşan vergi yükleri, kaynak maliyetinin yükselten diğer unsurlardır.Bu kalemler bankaların plase edilebilir kaynaklarını önemli ölçüde azalttığından, kredi faizlerini arttırıcı unsurlar olmaktadırlar.

İşletme maliyetleri de yüksek kaynak maliyetleri içerisinde yer almaktadır. İşletme giderleri içerisinde en önemli payı ise, personel giderleri oluşturmaktadır.Türk bankacılık sektöründe, 1980 öncesi koşullarında mevduat toplayabilmek için şube ağını genişletmek ve yeni personel istihdam etmek rasyonel kabul edilirken, 1980'li yıllardan itibaren reel pozitif faiz politikası ve otomasyondaki gelişmeler, bir çok şubeyi karlı olmaktan çıkarmıştır.Bunun sonucunda, bir süre bankalar işletme giderlerini azaltmak amacıyla, şube kapatma ve personel sayısını azaltma politikası izlemişler,fakat son yıllarda sanayileşmenin Anadolu'ya yayılmasıyla birlikte, mevcut bankaların şube sayılarını yeniden arttırma politikası izlemelerine neden olmuştur.Bu da sektördeki maliyetlerin yeniden artmasına yol açmıştır.

Yüksek kaynak maliyetine neden olan bir diğer unsurda, bankacılık sektöründe yaşanan otomasyon alanındaki gelişmelerdir.İnternet bankacılığı ile birlikte banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması ve ATM sayısındaki hızlı artışlarda, sektördeki maliyetlerin artmasına neden olmuştur.

2.1.3. Haksız Rekabet Koşulları

Bankacılık sektöründe rekabet, doğrudan doğruya fiyatları etkileyen en önemli unsurlardan biridir.Günümüzde finansal piyasalarda hızlı bir değişim yaşanmaktadır.Yeni düzenlemelerin ve teknolojideki ilerlemelerin bir sonucu olarak, uluslararası piyasalar ile yerli piyasalar arasında engeller ortadan kalkmakta ve dünya finansal piyasaları küreselleşmektedir.Bunun sonucunda da, sektörün rekabet gücünü kullanma yeteneği her geçen gün önem kazanmaktadır.

Mali piyasalardaki düzenlemelerin azaltılması ve tanıtılan yeni finansal ürünler ticari bankaların faaliyet alanlarını ve sunabilecekleri hizmetleri genişletirken, bu kurumların üzerindeki rekabet baskını da arttırmıştır.Yoğun rekabet ortamı fon maliyetlerini yükseltirken, müşteriler de daha fazla getiri sağlayan kurumlara yönelmişlerdir.

Son yıllarda dünyanın en gelişmiş ülkelerinde dahi, bankacılık sektörü yalnız kendi içinde değil, banka dışı kurumlardan gelen çok ciddi bir rekabet ortamı içerisinde varlığımı sürdürme çabası içinde olmuştur.Finansal süper marketler, aracı kurumlar, sigorta şirketleri, emekli sandıkları, süpermarket mağaza zincirleri,büyük otomobil ve diğer dayanıklı tüketim malları üreticileri,önceden yalnızca ticari bankalarca geniş tüketici kitlelerine sunulan hizmet sahalarına el atarak, mali hizmetler sektöründe

bankalarla amansız bir rekabete girmişlerdir.Türkiye'de de, bugün benzer bir gelişme gözlenmektedir.Özellikle dayanıklı tüketim malları üreten ve pazarlayan bu büyük kuruluşlar, kurdukları finans şirketleri kanalıyla, tüketici kredilerinde,bankalara önemli bir rakip olabilecekleri sinyalini vermişlerdir.

Rekabette kuşkusuz fiyat önemli bir etken olmakla birlikte, rekabet gücünü belirleyen tek etken değildir.Hizmet kalitesi, hizmetin çeşitliliği, yapısı, müşterinin gereksinimlerini karşılayan hizmetlerin sunulması, teknoloji, reklam vb. bütün bunlar rekabet gücünü etkilemektedir.Rakiplerin sundukları hizmetlerin bilinmesi, pazara yeni girenlere karşı pazarda mevcutların olması tepkileri, alabilecekleri önlemler, hizmet satmak isteyen her bankanın dikkate alması gereken etmenlerdir.Uygulamada kural olarak sektörün Pazar büyümesi azaldıkça, sabit masraflar yükseldikçe, kredi müşterilerinin özellikleri farklılaştıkça ve bu hizmetlerin önemi arttıkça, mevcut bankaların tepkileri gittikçe kuvvetlenmektedir.

Ülkemizde faaliyette bulunan yabancı bankaların, ülkemiz bankacılık sektöründe rekabet ortamının geliştirilmesine ve rekabet gücünün arttırılması kavramına önemli katkıları olmuştur.Yabancı bankaların, Türk bankacılık sektörüne özellikle yönetim, pazarlama, müşteri ilişkileri gibi alanlardaki katkıları göz ardı edilemez.Yabancı sermaye, arttırdığı rekabet ortamı sayesinde 'şeffaflık' ilkesinin bir kavram olarak sektöre empoze edilmesini sağlamış, bunun bir sonucu olarak da,kuvvetli mali yapı ve güçlü mali standartlar kavramının benimsenmesine önemli katkıda bulunmuştur.

Yabancı bankalar,ölçek ekonomilerinden, farklılaştırma ve riski yayma özelliklerinden ve uluslararası finansman merkezleriyle doğrudan bağlantılarından dolayı, en son kredi araçlarını ve teknolojisini hızla transfer edebilmekte ve diğer yabancı bankaların gelişini teşvik ettiğinden, yoğunlaşma oranını azaltarak fiyat rekabetine neden olmaktadırlar.Bu özelliğe sahip yabancı bankalar, artan rekabet yoluyla ulusal bankacılık sektörünün yapısını değiştirmektedir.Bankacılık sektöründeki rekabetin devamı ya da artışı, teorik olarak marjinal bankaların piyasadan çekilmesine ya da, hizmetlerin daha kaliteli sunulmasına yol açacaktır.

2.1.4. Teknolojideki Hızlı Gelişmeler

Teknolojideki hızlı gelişmelerle birlikte, dünya finans piyasaları ile entegrasyon sürecine giren Türk bankacılık sektörü, gelişmiş ülkelerin bankacılık sistemlerinde yaygın bir şekilde kullanılan leasing, factoring, forfaiting gibi mali hizmetler; swap, forward, future,option gibi risk yönetim ürünleri ve internet bankacılığı hizmetlerini sunma aşamasına gelmiştir.Bankacılıktaki yeni uygulamalar sadece finansal alanda sınırlı olmayıp, teknik alandaki gelişmelerden yararlanmada da, sektörde önemli bir düzeye ulaşmıştır.

Son yıllarda ülkemiz bankacılığının teknoloji kullanımında artan bir yoğunluk yaşanmaktadır.Bankalar uzun süredir müşterilerin hizmetinde olan ATM, POS, telefon bankacılığı gibi klasik teknolojik ürünlerini yeni ürünlerle ve yeni hizmet anlayışları ile hızla zenginleştirmeye çalışmaktadırlar.Bu doğrultuda, tüm bankaların vizyonunda elektronik bankacılık kavramı ilk sıralarda yer almaktadır.Bankalar müşterilerine daha iyi hizmet sunabilmek ve 24 saat hizmet verebilmek amacıyla 'Çağrı merkezleri' , 'İnternet Bankacılığı' Müşteri İlişkileri Yönetimi' gibi yeni uygulamaları devreye koymaktadırlar.Ayrıca, gelecekte ticaret hayatında ve bankacılık sektöründe çok büyük bir önem kazanacak olan, elektronik ticaret kapsamındaki çalışmalar da, bankalar tarafından büyük bir özenle gerçekleştirilmekte ve dünyada bu alandaki gelişmeler yakından takip edilmektedir.

Elektronik bankacılığın uygulanması bir yandan bankacılıktaki işlemleri hızlandırmakta, diğer yandan yeni hizmetlerle müşteri karşına çıkan bankaların işlem hacimleri ve Pazar paylarını arttırmalarını sağlamaktadır.Banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması sonucu, bir yandan müşteriye kolay ve hızlı hizmet sunulurken, diğer yandan müşterilerin kredi değerliliği için gerekli verilerin depolanması ve olanağı artmaktadır.Ayrıca self-servis birimleri ile getirilen yenilikler, hem banka personelinin rutin işlemleri azaltmakta hem de, müşterinin çalışma saatlerinin dışında da banka hizmetlerinden yararlanması olanağını sunmaktadır.

Finansal ve teknik alandaki en önemli hizmetlerden biride, nakit yönetim sistemidir.Bankalar bu sistemi daha önce sadece büyük müşterileri için uygulamaktaydılar, ancak son zamanlar da küçük ve orta boy firma müşterilerinin likidite yönetimi ve finansman durumuna ilişkin sorunlara da, çözüm

getirmektedirler.Hatta bazı bankaların bu alandaki hizmetlerin sadece likidite ve finansman ile sınırlı kalmayıp, proforma bilanço, kar-zarar planı, yatırımlar, satış ,üretim ve personel planlaması içerecek şekilde yaygınlaşmaktadır.

Teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler sayesinde, bankacılık sektörü hedef ve planlarına uygun olarak önemli banka içi planlama, enformasyon ve muhasebe düzenine ilişkin sorunları çok kısa sürelerde çözümleyecek karar ve uygulama olanaklarına sahiptirler.Böylece mevcut durumun yanı sıra, gelecekteki karlılık, risk ve likidite durumunda ortaya çıkabilecek değişmeleri, bazı göstergelerden yararlanarak bilinçli bir şekilde açıklığa kavuşturabilirler.

Teknolojideki gelişmelerin ve bankacılık alanındaki yenileşmelerin sağlamış olduğu tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, adları geçen finansal tekniklerin ve ürünlerin uygulaması ve kurumsallaşmasında bu tekniklerin uygulanması ile ilgili devlet organlarının koordineli bir şekilde çalışmaması, konuyla ilgili bir mevzuat altyapısının henüz tam olarak oluşturulmamış olması ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle, sorunlar ortaya çıkmaktadır.Bu sorunların giderilmesi yukarıda sayılan eksikliklerin giderilmesiyle mümkün olacaktır.

2.1.5. Öz kaynakların Yetersizliği

Türk bankacılık sektörünün önemli bir sorunu da, öz kaynaklarının yetersizliğidir.Öz kaynakların yetersiz olmasında sektörde yer alan, gerek aktif gerekse sermaye büyüklükleri açısından, küçük bankaların büyük bankalara nazaran çoğunlukta olması etkilidir.Bu küçük ölçekli bankalar hem toplam aktifler, hem de öz sermaye büyüklüğü açısından son derece yetersiz olup, bu bankaların fon kaynağı sadece interbank ya da uluslararası finansal piyasalardır.Bu nedenle, küçük ölçekli bankaların, gerek iç piyasada gerekse de uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek güçleri yoktur.Küçük ölçekli bankaların birleşmeleri sağlanarak, aktif ve sermaye yapılarının güçlendirilmesiyle öz kaynaklarının arttırılması mümkün olabilir.

Bankacılık sektöründe öz kaynak yetersizliğinin bir diğer nedeni de, getiri seviyesi düşük iştiraklere ve sabit kıymetlere yatırılan kaynakların büyüklüğüdür.İştiraklere yatırılan kaynakların bir çoğu yeterli getiriyi sağlayamamaktadır.Geçmişte, sermaye birikiminin yetersiz olması nedeniyle, bankalar iştirakler yoluyla sanayileşmeye önemli katkılarda bulunmuşlardır.Ancak bugün iştirakler sektördeki bir çok banka için büyük bir yük teşkil etmektedir.Bu ağır yükten kurtulmanın tek yolu, sermaye piyasalarında derinlik sağlamaya başlanmasıyla, gelir getirmeyen aktiflerin başta iştirakler olmak üzere tasfiyesi ve menkul kıymetleştirilmesi yoluyla mümkün olacaktır.

2.2. Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Mali Riskler

Bankalarda çeşitli kaynaklardan elde edilen fonlar, yatırım alternatifleri arasında dağıtılır.Dağıtım yapılırken alınacak kriter, her alternatifin risklilik derecesi ve buna karşılık getiri miktarıdır.Bankacılık sektöründe riskler, genelde likidite yetersizliğinden, faiz oranlarının ya da döviz kurlarının dalgalanmasından, borçların geri ödenmemesinden ve ekonomik değişmelerden kaynaklanabilir.Aktif yönetiminde, bir bankanın karşılaşacağı riskleri çok iyi bilip, ona göre aktif dağılımını yapması gerekmektedir.

Bankacılık sektöründe karşılaşılabilecek riskler, içsel ve dışsal riskler olmak üzere iki başlık altında incelenebilir.Sektörün kendi yapısından kaynaklanan risklere içsel riskler denilirken, sektörün dışındaki olaylardan meydana gelen risklere ise; dışsal riskler denilmektedir.İçsel ve dışsal risklerde, kendi aralarında alt kısımlara ayrılırlar.Bankacılık sektöründe karşılaşılan risk grupları içerisinde en önemlisi ise, mali riskler denilen, bankaların ve sektörün kendi yapı ve operasyonlarından kaynaklanan risk grubudur.Bu riskler faiz riski, kur riski, kredi riski,piyasa riski,sermaye yetersizliği riski ve likidite riski olmak üzere altı başlık altında incelenebilir.

2.2.1. Faiz Riski

Bu risk, gerek nominal gerekse reel faiz oranlarındaki hareketlenmelerden kaynaklanır.Faiz riski, aktif kalemleriyle pasif kalemleri arasında vade ya da faiz bazında bir uyumsuzluk olması veya değişken faizli mali yükümlülüklerin gelecekteki nakit akımları, gelir-gider üzerinde belirsizliğe yol açması halinde ortaya çıkar.

Türk bankacılık sektörünün, kısa vadelerde faize duyarlı pasiflerinin faize duyarlı aktiflerinden daha fazla olması, yabancı kaynakların varlıklara göre daha kısa sürelerde, yeniden fiyatlandırılması sonucunu doğurmaktadır.Varlık ve yükümlülüklerin yeniden fiyatlama dönemlerindeki bu uyumsuzluk, aktif ve pasiflerin faiz oranı değişikliklerine karşı olan duyarlılıklarını arttırmaktadır.Diğer yandan bankalar, faiz oranlarının artma eğilimi gösterdiği dönemlerde, repo yoluyla düşük faiz getirili kamuya ait menkul kıymetlerini, daha yüksek getirili olanlarla değiştirmek suretiyle, faiz riskini kontrol altında tutmaya çalışmaktadırlar.Ayrıca sektörde, swap gibi bazı türev enstrümanlar da, bu amaca yönelik olarak kullanılmaktadır.

2.2.2. Kur Riski

Bu risk, kurlardaki değişmelerden kaynaklanan kazanç ve kayıplarla ilgilidir.Kur riski, yabancı paraya dayalı işlemlerde, yabancı paraların yerli paraya ya da birbirlerine karşı değerlerinin değişmesi halinde ortaya çıkar, sonuçta bu da kar veya zarara yol açar.

Kur riskine ilişkin olarak, Türk Lirası, faiz oranları ile Türk Lirası'nın nominal değer kaybı arasındaki fark, bankaların döviz cinsinden kaynaklarını Türk Lirası'nın nominal değer kaybı arasındaki fark, bankaların döviz cinsinden kaynaklarını Türk Lirası veya alternatif yatırım araçlarına dönüştürmesinin en büyük nedenidir.Türkiye'de kur riskine bağlı açık pozisyon izleme uygulaması 1985 yılında başlamıştır.Çeşitli güçlük ve kayıplarla karşılaştıktan sonra, Türk bankacılık sektörü, kur riski konusunda yeterince bilgi ve deneyim sahibi olmuştur.Ayrıca TCMB'de, yaptığı birçok yasal düzenlemeyle, bu riski azaltma yönünde önlemler almış ve uygulamaya koymuştur.

2.2.3. Kredi Riski

Bu risk, potansiyel kayıplar açısından büyük bir önem taşır.Kredi riski müşterilerin geri ödeme sıkıntısına düşmelerinden kaynaklanır.Yani kullandırılan kredinin geri dönmeme halini ifade eder.Kredinin geri ödememesi, borcun tamamen veya kısmen kaybına neden olur.

Mali riskler arasında en önemli olan ve Türk bankalarının yönetimine en çok dikkat edilen risk, kredi riskidir.Türk bankacılık sektörü, yıllar boyunca kredi riskine gereken önemi vermektedir.Ancak sektörde artan rekabet, risk alma açısından da bazı sonuçlar doğururken, bankaların kredi stratejilerini yeniden gözden geçirmelerinin gereği de ortaya çıkmıştır.Sonuç olarak, kredi riskinin bir bütün olarak ele alınması bankacılık sektörünün giderek daralan uluslararası finansman ortamına rağmen, donuk alacaklarının seviyesini düşük tutarak kredi riskini yönetebileceğini ortaya koymuştur.

2.2.4. Likidite Riski

Bankalar, taahhütlerini zamanında yerine getirebilmek amacıyla, mevcutlarında nakit değerler ya da likiditesi yüksek finansal araçlar bulundurmak durumundadırlar.Eğer bir banka,taahhütlerini karşılayabilecek söz konusu araçlara sahip değilse, likidite riski ile karşı karşıya demektir.Bu risk, özellikle kısa vadeli varlıklarının yine kısa vadeli taahhütlerini karşılayamama durumunda ortaya çıkar.

Likidite riskine bakıldığında mevduat sahiplerinin kısa vadeleri tercih ederken, yatırım sahiplerinin yüksek enflasyon beklentileri ve belirsizliğin yönlendirmesiyle daha uzun vadeleri araması,Türk bankacılık sektörünün aktif ve pasiflerinin vade yapılarında da, yansımalara neden olduğu görülmektedir.Dolayısıyla sektördeki bankalar, likidite riskine daha duyarlı hale gelmişlerdir.

Özellikle, son dönemlerde dünya ekonomisinde yaşanan mali sıkıntılar ve global mali krizler sonrasında gelişmekte olan ekonomilerin birçoğu riskli görülmeye başlanmıştır.Bu durumda, uluslararası yatırımcılar

Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalara yatırım yapma konusunda daha ihtiyatlı davranmaya ve bu piyasalara, kredi kullandırımlarında daha seçici olmaya başlamışlardır.Bunun sonucunda Türk bankacılık sektörü de, kredi dağıtımlarını azaltarak likit kalmayı tercih etmiştir.

Genel olarak incelendiğinde, büyük bankalar küçük bankalara oranla daha az likidite riski ile karşılaşmakta ve söz konusu durum iki nedenden kaynaklanmaktadır.Bunlardan birincisi, büyük bankalarda çekilen mevduatın toplam mevduatın küçük bir kısmını oluşturma ihtimali daha yüksektir.Çünkü büyük bankaların mevduatları, küçük bankalara oranla daha geniş bir alana yayılmaktadır.İkincisi ise, ölçekler nedeni ile büyük bankalar, genellikle bankalararası piyasaya daha iyi faiz oranıyla ve daha elverişli dönemlerde girmektedir.

2.2.5 Piyasa Riski

Bu risk, bankaların sahip oldukları bir ya da birden fazla ticari varlığın işleme tabi tutulabileceği süre dahilinde, piyasada meydana gelen beklenmeyen olumsuz dalgalanmaların sebep olduğu kayıp veya beklenenden düşük seviyedeki kar halini ifade eder.Piyasa riski herhangi bir zaman zarfında meydana gelebilir.

Piyasa riskini en aza indirmek, piyasa disiplininin sağlanmasıyla mümkündür.Piyasa disiplini, piyasadaki kurumlarla ilgili bilgilerin zamanında doğru ve şeffaf şekilde alınmasını içerir.Bankacılık sektöründe piyasa disiplilinin sağlanmasıyla birlikte, piyasadaki ilgili birimler, çok daha sağlıklı değerlendirmeler yapabilecekler ve böylece istenmeyen riskler en aza indirilecektir.

2.2.6. Sermaye Yetersizliği Riski

Bu risk, bankaların mevcut sermayeleri ile gerçekleşen risklerinden oluşan kayıpların telafi edilebilme gücünü ifade eder.Eğer mevcut sermayesi, söz konusu risklerin sebep olduğu kayıpları karşılamaya yeterliyse, risk düşük demektir.Eğer mevcut sermaye, kayıpları karşılayamayacak durumda ise, risk büyük demektir.Bu durumda gerekli önlemlerin en kısa sürede alınması gerekmektedir.

3.Sonuç

Bankacılık sektörü, hızlı ekonomik büyüme ve gelişmenin sağlanmasında önemli bir araçtır.Bankalar sadece parasal kontrol için bir kanal olmayıp, ekonominin yeniden yapılanmasında ve uzun dönemli sürdürülebilir makroekonomik istikrarın sağlanmasında, etkili olan kurumlardır.Mali sistem içinde bu denli önemli bir role sahip olan bankacılık sektörünün, iktisadi sistemle etkileşimini açık ve net biçimde ortaya koyabilmesi ve sağlıklı bir yapıda işleyebilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de Batı ülkelerindeki gibi, banka dışı mali aracıların gelişmiş olmaması ve sermaye piyasasının henüz gelişme aşamasında olması nedeniyle, bankalar ; mali sistemin temelini oluşturmakta, ekonominin işleyişi, halkın tasarruflarının toplanması ve kullanım alanlarına dağıtılması açısından önemli rol oynamaktadır.Türkiye'de mali kaynakların çok büyük bir bölümü bankalar tarafından toplanmakta ve kullandırılmaktadır.Yurt dışı kaynaklarında önemli bir kısmı bankalar aracılığı ile sağlanmaktadır.Mali sistem içerisinde bu kadar önemli olan bankacılık sektörünün sorunsuz bir şekilde işlemesi, güçlü bir ekonomik yapının en önemli unsurlarından biridir.

1980'li yıllarda başlayan mali liberalizasyon süreciyle, bankacılık dahil bütün mali sistemde yapısal değişiklikler uygulamaya konmuş, faiz oranları ve döviz kurlarındaki sınırlamaların kalkması da, bu yapısal değişikliklerin hızla yerleşmesinde önemli rol oynamıştır.Reform niteliğindeki bu yapısal değişiklikler , bankacılık sektörünün ve mali sistemin gelişmesini ve büyümesini sağlamıştır.Fakat 1990'lı yıllardaki olumsuz gelişmeler bankacılık sektörünün mali bünyesinin önemli ölçüde bozulmasına neden olmuş,bankalar, uzun süre çok yüksek riskli bir ortamda çalışmışlardır.Bu dönemde hızla artan kamu kesimi borçlanma gereği ve bütçenin finansmanında kamu bankaları kaynaklarının kullanılması bu süreci hızlandırmıştır.2000'li yıllara gelindiğinde bankacılık sektörü çok ciddi bir riske maruz kalmış, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, bankaların mali bünye sorunlarının çözülmesi, kaçınılmaz hale gelmiştir.Bu amaçla Bankalar Kanunu'nda radikal değişiklikler yapılmış, bankaların faaliyetlerinin

düzenlenmesine ve denetimine yeni bir yaklaşım getirilmiştir.Yeniden yapılanma ve uluslararası piyasalarla bütünleşme çabalarına paralel olarak, Türk bankaları da gerek kurumsal yapılarında, gerekse sundukları hizmet ve ürün kalitesinde önemli değişiklikler gerçekleştirmişlerdir.Böylece, 'Bankacılık Sektörü' , Türkiye ekonomisinde uluslararası rekabete açık ve düzenlemeler itibariyle AB'ye uyuma hazır sektörlerin başında yer almaktadır.

KAYNAKLAR

Akgüç Öztin; 2010, Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi, 9. Baskı, İstanbul: Avcıol Basım Yayın
Anar; Türkiye Gündemi 2000 Araştırmaları, Ankara
Boratav, Korkut vd., Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler; İktisat, İşletme
Uludağ, İ. ve E. Arıcan; 2001, Finansal Hizmetler Ekonomisi, 2. Baskı, İstanbul:Beta Basım Yayım
Uzun Vadeli Kredi İhtiyaçlarının Araştırılması, Tübitak-GAP ;Ankara
Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2017)

Türkiye'de Cari İşlemler Açığı İle Büyüme Modeli

Doç. Dr. Suzan ERGÜN[1] **Prof. Dr. Levent GÖKDEMİR[2]**

[1] İnönü Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, suzan.ergun@inonu.edu.tr

[2] İnönü Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, levent.gokdemir@inonu.edu.tr

Özet: 1980'li yıllardan itibaren liberal politikaların uygulanmasıyla birlikte sermaye hareketlerine ve dış ticarete olan müdahaleler azaltılmış, böylece cari işlemler açığı, döviz kuru krizleri ve dışa bağımlı büyüme, özellikle Türkiye gibi ülkeler için ekonominin en önemli gündemini oluşturmuştur. Özellikle 2000'li yıllardan sonra Türkiye cari açık vererek büyümeyi gerçekleştiren bir model uygulamaya başlamıştır. Türkiye'nin cari açığı arttıkça ekonomik büyüme artmakta, cari açığın azaldığı dönemlerde ise büyüme oranı da hızla düşmektedir. Cari açığın sürdürülemez boyutlara ulaşması maalesef büyümeyi de olumsuz etkileyecek ve ekonomiyi istikrarsızlaştıracaktır.
Çalışmada Türkiye'nin cari işlemler açığı ve büyüme ilişkisi irdelenmekte ve sürdürülebilir büyüme için öneriler ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cari işlemler açığı, Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir büyüme, Dışa bağımlı büyüme

Growth Model With Current Account Deficit in Turkey

Abstract: After the 1980s due to the implementation of liberal policies, intervention of the capital movements and foreign trade are reduced, so that the current account deficit, the exchange rate crisis and dependent on external growth, particularly in the most important agenda of the economy for countries like Turkey. Especially since the 2000s, Turkey has begun to grow by a model application that performs the current account deficit. Turkey's current account deficit increased by increasing economic growth, the current account deficit decreased in the period when the growth rate is decreasing rapidly. Unfortunately, reaching unsustainable proportions of the current deficit will adversely affect growth and destabilize the economy.

In this study, the relationships of Turkey's current account deficit and growth are examined and suggestions for sustainable growth are put forward.

Key Words: Current Account Deficit, Sustainability, Sustainable Growth, Outward Dependent Growth

GİRİŞ

Konuya giriş olması açısından iyi bir başlangıç noktası, cari işlemler açığının ya da fazlasının gerçekte ne anlama geldiğini sormaktır? Cari işlemler hesabı, dört işlem türünün yer aldığı hesaptır. Cari işlemler hesabının içerdiği ilk işlem türü mal ihracatı ile mal ithalatının yer aldığı mal işlemleridir ve ikisi arasındaki fark o ülkenin mal (ticaret) dengesini verir. Cari işlemler hesabında yer alan ikinci işlem türü hizmet ihracatı ile hizmet ithalatının yer aldığı hizmet işlemleridir ve ikisi arasındaki fark hizmet dengesini gösterir. Mal ve hizmet işlemlerinin toplamına mal ve hizmet dengesi denir. Cari işlemler hesabında yer alan üçüncü işlem türü yatırım gelirleri denilen, bir ülkedeki kişi ve firmaların sahip olduğu yabancı varlıklar karşılığında elde ettikleri faiz ve kar gelirleri ile diğer ülkelerdeki kişi ve firmaların sahip olduğu o ülke varlıkları karşılığında elde ettikleri faiz ve kar gelirleri arasındaki farkın gösterildiği işlem kalemidir. Son işlem ise ülkenin mal-hizmet ve varlık karşılığı olmadan diğer ülkelere yaptığı veya diğer ülkelerden o ülkeye yapılan karşılıksız ödemeleri içerir (Ünsal, 2017:154-155).

Öncelikle cari işlemler dengesi mal ve hizmet dengesi cari işlemler hesabında en büyük paya sahip olduğu için mal ve hizmet ihracatının değeri ile mal ve hizmet ithalatının değeri arasındaki fark olarak tanımlanabilir. Cari işlemler dengesinde bir açık, ülkenin ihracattan daha fazla mal ve hizmet ithal ettiği anlamına gelir - cari hesap aynı zamanda net gelir (faiz ve temettüler gibi) ve yurt dışından (yabancı yardımlar gibi), genellikle küçük bir pay olan transferleri de içerir.

Cari işlemler dengesi aynı zamanda ulusal (hem kamu hem de özel) tasarruf ve yatırım arasındaki fark olarak ifade edilebilir. Bir cari işlemler dengesi açığı, ulusal yatırımlara göre daha düşük bir ulusal tasarruf düzeyini ifade eder. Düşük seviyelerde yurtiçi tasarruflarla üstlenebileceğinden daha fazla

yatırım fırsatına sahip olan sermaye açısından fakir gelişmekte olan ülkeler için cari işlemler açığı doğal olabilir. Şöyle ki (*Ghosh and Ramakrishnan,* 2006:44; Ünsal, 2017:66-67);

$GNP = C + I + G + NX + NFP$ (NX:Net ihracat NFP:Net faktör gelirleri)

Hükümet alımları tüketim mallarına yönelik alımlar-hükümet tüketimi (C_G) ve yatırım mallarına yönelik alımlar-hükümet yatırımı (I_G) diye ikiye ayrılırsa;

$GNP = C + I + C_G + I_G + NX + NFP$ olur.

Özel sektör tüketimi ile hükümet tüketimi toplamına ($C+C_G$) ulusal tüketim (C_N) ve özel sektör yatırımları ile hükümet yatırımları toplamına ($I+I_G$) ulusal yatırım (I_N) dersek;

$GNP = C_N + I_N + NX + NFP$

$GNP – C_N = I_N + NX + NFP$

GNP ile ulusal tüketim arasındaki fark ulusal tasarrufa (S_N) eşittir. Bu durumda;

$S_N = I_N + NX + NFP$

$S_N – I_N = NX + NFP$

Net ihracat (NX) ile net faktör ödemeleri (NFP) toplamının cari hesap (CA) diye nitelendirildiği hesaba katılırsa $S_N – I_N = CA$ olur.

Cari işlemler dengesi ülkenin makroekonomik performansını yansıtan önemli ve ilgi çekici bir ölçüttür. Cari işlemler açığı bir yandan ulusal tasarrufları aşan yatırım talebini finanse etmek için ülkeye gelen kaynakları ölçtüğü için gelişmekte olan bir ekonominin gücünün bir yansımasıdır. Diğer yandan, ulusal tasarruflar ile yurt içi yatırımlar arasında tehlikeli ve sürdürülemez bir dengesizliği yansıtan bir göstergedir. Bu ikilemin ilgi çekici yönü, büyümeyi tetikleyen sermaye girişleri ve cari açıklar ile sürdürülemeyecek borç birikimiyle sonuçlanan cari açıkları birbirinden ayırmanın genellikle zor olmasıdır (Roubini and Wachtel, 1997:3).

Yukarıdaki ifadelerden cari açığın, ülkenin yatırımlarının bir kısmının dış kaynak ile finanse edilmesi demek olduğu sonucuna ulaşılır. Bunun da anlamı eğer cari açık mevcutsa bir ülkenin hedeflenen büyüme hızını yurtiçi tasarruflar ile finanse edememesidir. Böyle bir durumda yeterli miktarda ulusal tasarruf yapamayan bir ülkenin önünde şu seçenekler olacaktır; Ya büyüme hızını aşağıya çekip yurtiçi tasarruflarla finanse edilebilecek büyüme hızına razı olacak, ya cari açığı borçlanma ile finanse ederek tasarruf açığını dış kredilerle kapatacak, ya yabancı özel sermaye yatırımlarını özendirerek yapılacak yatırımların bir kısmının doğrudan yabancı yatırımlar aracılığıyla yapılmasını sağlayacak veya cari açığını varlık satışı ile finanse edecektir (Şahin, 2009:444).

Dolayısıyla bir ekonomide cari hesapta ortaya çıkan bir açığın üç nedeni olabilir (Ünsal, 2017:159-160); Birinci neden ulusal yatırımlarda zaman içinde büyük bir artışın meydana gelmesidir (yatırım patlaması). İkinci olarak ulusal tasarruflarda zaman içinde büyük bir azalmanın meydana gelmesidir. Bu nedenle sürdürülemez bir cari hesap açığı ile karşı karşıya olan bir ülkede yapılması gereken ilk iki şey ulusal yatırımı kısmak ve/veya ulusal tasarrufu arttırmaktır. Genel olarak, tasarruf oranlarındaki düşüşün eşlik ettiği bir cari açık, artan yatırım oranlarının eşlik ettiği bir açıktan daha sorunlu olacaktır. Açığın üçüncü nedeni ise, bilindiği gibi cari işlemler hesabının en büyük kısmını net ihracat oluşturur. Bu nedenle reel döviz kurunun cari değeri eğer aşırı düşük ve ulusal para aşırı değerlenmiş ise bu ithalatı teşvik ederken ihracatı ve dolayısıyla net ihracatı olumsuz etkileyecektir. Bundan ötürü reel döviz kurunu baskılayan (nominal döviz kurunun piyasa koşullarında yükselmesini engelleyen) ve ulusal parayı suni olarak aşırı değerli kılan politikalar terk edilmelidir.

Şekil 1: Cari İşlemler Açığını/Fazlasını Etkileyen Faktörler

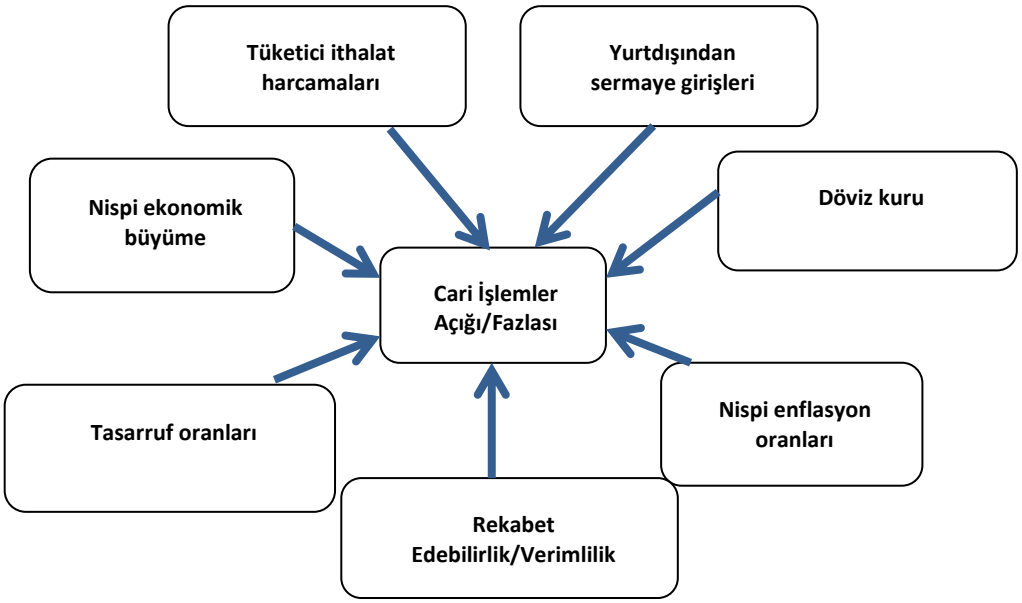

Kaynak: Pettinger, 2017.

Şekil 1'de cari işlemler açığını/fazlasını etkileyen başlıca faktörler yer almaktadır. Buna göre tüketime dayalı bir ekonomik büyüme cari işlemler dengesinde bozulmaya neden olacaktır. Buna karşılık ihracata dayalı veya yatırıma dayalı bir ekonomik büyüme cari işlemler dengesini olumsuz etkilemeyecektir. Döviz kurunda değer kaybı nispi olarak ulusal paranın rekabet gücünü arttıracaktır. İhracat artacak ve ithalat azalacak (tabi burada ihraç ve ithal mallarının nispi fiyat esneklikleri bu sonucu belirleyen bir unsurdur, eğer ihraç malları talebi inelastik ise ihracatın ucuzlaması ihracat değerini azaltabilecektir) böylece cari hesap iyileşecektir. Buna karşılık aşırı değerli döviz kuru ise büyük cari açıklara neden olacaktır. Cari dengeyi etkileyen bir diğer unsur ülkenin ihracat sanayinin uluslararası piyasalarda rekabet edebilirliğidir. Eğer ülkenin rekabet gücü azalırsa bu ihracatta azalmaya neden olarak cari açıkları arttırıcı bir etki ortaya çıkarabilecektir. Cari dengeyi etkileyen bir diğer unsur yabancı sermaye hareketleridir. Sermaye giriş veya çıkışları ulusal paranın değer kaybetmesine veya değer kazanmasına neden olur. Bu da ihracat ve ithalatı etkileyerek cari işlemler dengesini etkileyen sonuçlar ortaya çıkarır. Düşük tasarruf oranları yüksek tüketim anlamına geldiğinden cari açığı arttırıcı sonuçlar ortaya çıkarır (Pettinger, 2017).

Yukarıda sıralanan unsurlar daha geniş bir biçimde ele alınırsa doğrudan veya dolaylı olarak pek çok faktörün cari açıklar üzerinde etkiye sahip olduğu söylenebilir. Gelir veya ekonomik büyüme oranları, bütçe açıkları, dış ticaret dengesi, ticaret koşulları, döviz kurları, faiz oranları, toplam kredi ve mevduat miktarlarında değişmeler, para arzı veya toplam para stoku, enflasyon oranları, iç ve dış borçlar, ulusal veya küresel krizler cari açıkları etkileyen temel faktörlerdir. Bu değişkenlerle beraber üretim teknolojisinin düşük seviyesi, ithalata bağımlı üretim, ihracat yapısı, ulusal tasarrufların düşük olması gibi yapısal faktörlerde cari açıkları etkileyen temel faktörlerdendir (Özdamar, 2015:634).

Türkiye'de cari işlemler açığının analiz edildiği bu çalışmanın geri kalan kısmı şu şekilde bölümlendirilmiştir. İlk olarak cari açığın bir ekonomi açısından sürdürülebilirliği açıklandıktan sonra cari açık ve ekonomik büyüme ilişkisine yer verilmiş, daha sonra Türkiye ekonomisinde cari işlemler açığı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki özetlenip konu ile alakalı genel değerlendirmelerin yer aldığı sonuç bölümüne yer verilmiştir.

1. CARİ İŞLEMLER AÇIĞININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Cari işlemler açığı özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından krizin temel göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Cari işlemler açığının ne zaman sürdürülebilir olduğunu belirlemeye yardımcı olacak basit bir kural yoktur. Eğer böyle bir kural olsaydı döviz krizleri ortaya çıktığında bu kadar şaşırtıcı

olmayacaktı. Ancak cari işlemler açığının, mevcut makroekonomik koşulların devam ettiği (yani dışsal şoklar olmadığı) ve makroekonomik politikada herhangi bir değişiklik olmadığı bir durumda dış sektörde herhangi bir kriz oluşmadığı sürece sürdürülebilir olduğu söylenebilir. Dış sektör krizi, döviz kuru ya da dış borç krizi şeklinde olabilir. Bir döviz kuru krizi, paranın hızlı değer kaybına neden olan bir panik olabilir veya merkez bankasının döviz rezervlerinden daha fazla çıkışa yol açabilir. Bir borç krizi, ülkenin daha fazla uluslararası finansman elde edememesi ya da geri ödemeleri ya da borç yükümlülüklerini yerine getirememesi olabilir. Sürdürülebilir bir cari hesap açığı, bu krizlerin hiçbiri olmadan mümkündür (Roubini and Wachtel, 1997:6).

Cari açığın sürdürülebilirliği açısından kullanılan göstergelerden en önemlisi cari işlemler dengesi/GSYH oranıdır. Cari işlemler dengesi/GSYH oranının belirli bir eşik değeri aştıktan sonra krize neden olacağı görüşü oldukça yaygındır. Bazı iktisatçılar bu eşik değerin (cari işlemler dengesi/GSYH oranı) %5 olduğu (%4 veya %6 gibi oranlarda bazı iktisatçılar tarafından eşik değer olarak kabul edilmekte) ve eşik değerin aşılmasının bir kriz sinyali olarak algılanması gerektiğini belirtmektedir. Birkaç yıl üst üste genişleyen cari işlemler açığına sahip olan ülkelerde bu açığın sürdürebilirliği konusunda ciddi endişeler ortaya çıkmaktadır. Cari açıklar üzerinde herhangi bir eşiğin ciddiye alınması gerekip gerekmediği ve sürekli dış dengesizliklerin dış krizlere yol açıp açmadığını değerlendirmede hangi faktörlerin göz önünde bulundurulması gerektiği belirlenmeye değerdir. Tarihsel açıdan bakıldığında, örneğin Avustralya, İrlanda, İsrail, Malezya ve Güney Kore gibi birçok ülkenin, cari işlemler açığını uzun yıllar boyunca sürdürdüğünü, ancak Şili ve Meksika gibi diğer ülkelerin bunu yapamadığı ve ciddi dış krizler yaşadığı görülmektedir (Roubini and Wachtel, 1997:5; Duman, 232; Milesi-Ferreti, 1996:1). Ancak yine de bu konuda iktisatçılar açısından tam bir görüş birliği mevcut değildir. Bazı iktisatçılara göre cari açığın sürdürülebilir olması konusunda %5 gibi eşik oranlara bakmak yeterli değildir. Beraberinde döviz kuru politikası, dış borçların vadesi ve bileşimi, dış ticaretin yapısı ve dışa açıklık derecesi de dikkate alınmalıdır. İhracat sektörü küçük, dış borçlar yüksek, tasarruflar düşük ve bankacılıkta/finansal kesimde denetleme zayıf ise, birkaç sene süren yüksek cari açıklar, bunalım için bir gösterge olacaktır (Uygur, 2012:13).

1980'li yıllara kadar hatta 1980'lerde IMF'deki başlıca iktisatçılarda olmak üzere hakim olan görüş eğer mevcut cari açık kamu kesiminin faaliyetlerinden kaynaklanmıyorsa ve özel sektör faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmışsa, yani kamu kesiminde çok ciddi açıklar mevcut değilse endişelenmeye ve tedbir almaya gerek olmayacağı yönünde daha iyimser bir görüş idi. Ancak bu dönemde çeşitli ülkelerde yaşanan cari açıkların (1978-79'da Türkiye'de, 1982'de Latin Amerika'da özellikle Brezilya, Şili ve Meksika'da yaşanan bunalımı) kamu kesiminde dengenin sağlandığı, yatırım miktarının arttığı bir ortamda ortaya çıkmasına rağmen neden olduğu ekonomik bunalım sonrasında artık yüksek cari açıkların ekonomik bunalımda önemli bir unsur olduğu ve bu nedenle cari açığın dikkatle izlenmesi gereken bir gösterge olduğu daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır (Uygur, 2012:12). Bu konuda Fischer'e göre yaklaşmakta olan bir krizin temel göstergesi cari işlemler açığıdır. Eğer gerçekleşen veya beklenen cari işlemler açığı büyükse –veya ağır dış borç ödemeleri yapmak zorunda olan ülkeler yeterli cari işlemler fazlasına sahip değil ise- bu devalüasyona bir çağrıdır. Burada Fischer tarafından vurgulanan nokta cari açığın büyüklüğünden ziyade sürdürülebilir olup olmadığıdır. Onun ifadesiyle eğer cari açık sürdürülemez ise veya tahminler ileride sürdürülemez olacağını gösterirse devalüasyon er veya geç gerekli olacaktır (Edwards, 2001:10).

Cari açığın sürdürülebilirliği açısından açığın finansman yöntemi de ayrı bir önem arz eder. Kısa vadeli finansman kaynakları ile borç doğuran finansman kaynakları riskli finansman kaynaklarını oluştururken; uzun vadeli finansman kaynakları ile borç doğurmayan finansman kaynakları risksiz finansman kaynakları sayılır. Kısa vadeli dış borçlanma ve hisse senetlerine yönelik portföy yatırımları yoluyla gelen döviz, *sıcak para* olarak nitelendirilip cari açığın riskli finansmanını oluştururken; doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve uzun vadeli dış borçlanma şeklinde gelen döviz, cari açığın sağlıklı finansmanını oluşturur. Cari açığın, borç doğurmayan dış kaynaklarla finanse edildiğinde sürdürülebilir olduğu; borç yaratan ve özellikle de kısa vadeli olan dış kaynaklarla finanse edildiğinde ise sürdürülemez olduğu kabul edilir. Dolayısıyla kısa vadeli sermaye girişleri ve portföy yatırımları ile finanse edilen bir cari açık ile uzun vadeli borçlar ve uluslararası doğrudan yatırımlar ile finanse edilen bir cari açığın dışsal küresel likidite şoklarına ve sermaye girişlerindeki ani duruş veya tersine dönüşlere karşı aynı kırılganlık düzeyinde olmaması beklenir (Keskin, 2017:91; Kalkınma Bakanlığı, 2014:9). Cari açığı büyüyen bir ülkeye eğer yeterli

doğrudan yabancı sermaye yatırımları yapılmazsa veya yabancılara taşınmaz varlıklar satılmazsa o ülke için borçlanmadan başka bir çare kalmaz. Bu nedenle bir ülkenin geleceğini ipotek altına koymamak için cari açığını yönetebilir düzeyde tutması gerekmektedir (Şahin, 2009:444).

2. CARİ AÇIK VE EKONOMİK BÜYÜME

Cari işlemler dengesinin ekonominin performansının önemli bir göstergesi olmasının ve politika yapıcıların ekonomik gelişmelerin analizinde önemli rol oynamasının nedenlerinden ilki tasarruf yatırım oranını yansıtan cari işlemler dengesinin, ekonomik büyümenin temel unsurları olan mali dengenin ve özel tasarrufların durumu ile yakından ilişkili olmasıdır. İkinci olarak bir ülkenin cari işlemler dengesi, mal ve hizmet piyasalarında yabancıların yurt içi yerleşiklerle yaptığı işlemlerin toplamını yansıtan ihracat ve ithalat arasındaki farkı yansıtmasıdır. Üçüncü olarak cari işlemler dengesi, bir ülkenin diğer ülkelerden net talepleri (veya borçları) için zaman içindeki değişimi belirlediğinden, yerli ve yabancı ülke sakinlerinin dönemler arası kararlarını yansıtmasıdır (Aristovnik, 2006:3).

Cari işlemler dengesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayan üç görüş bulunmaktadır (Duman, 232). Birinci görüşe göre ekonomik büyüme cari işlemler dengesinin negatif olma nedenidir. Bu görüşe göre cari işlemler dengesinde meydana gelen açıkların nedeni ekonomik büyümeden kaynaklanan talep artışıdır. Ekonomik büyüme sonucu artan talep artışı ithalatı ve dolayısıyla dış açıkları ve cari işlemler dengesi açıklarını arttırıcı bir etki ortaya çıkaracaktır. Cari işlemler dengesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayan ikinci görüş cari işlemler dengesinin ekonomik büyümenin nedeni olduğunu savunmaktadır. Bu görüşe göre özellikle gelişmekte olan ülkelerin sermaye birikimi ve teknolojik ilerlemeler bağlamında daha yüksek gelişme potansiyeline sahip olmaları ve ekonomik entegrasyonların varlığı daha yüksek oranlı cari işlemler dengesi açığına neden olmaktadır. Üçüncü görüş ise, cari işlemler dengesi ile ekonomik büyüme arasında ilişki olmadığını ya da var olan ilişkinin oldukça zayıf olduğunu savunmaktadır.

Ekonomik büyümenin ekonominin üretim kapasitesinin artması ve önceki döneme kıyasla daha fazla mal ve hizmet üretilmesi olduğu göz önünde bulundurulursa özellikle ekonomik büyümede ithal girdi kullanımına bağımlı olan bir ülkede artan ithalatın bir sonucu olarak düşen ihracatın ithalatı karşılama oranları cari işlemler açığının en temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte ekonomik büyüme sonucu artan gelirle birlikte artan ithalat da cari açığı arttırıcı bir etki ortaya koymaktadır.

Cari işlemler açığını azaltmak için uygulanacak politikalarla bir yandan cari açığı azaltmak mümkün olurken, diğer yandan uygulanan bu politikalar ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecektir. Öncelikle cari işlemler açığında en büyük payın dış ticaret açıklarından kaynaklandığı ve bunun da iç talebi arttırmaya dayalı olarak uygulanan genişlemeci para ve maliye politikasından kaynaklandığı göz önünde bulundurulursa uygulanacak sıkı para ve maliye politikası ile cari açıkları azaltmak mümkün olabilecektir. Ancak bu politikalar cari açığı azaltırken ekonomik büyümeyi de azaltıcı bir sonuç ortaya koyacaktır. Yine özellikle cari açığın en önemli nedenlerinden birinin ülkeye giren kısa vadeli yabancı sermaye sonucu ulusal paranın aşırı değerlenmesi olduğu göz önünde bulundurulursa bu sefer de uygulanacak sermaye kontrolleri ile cari açığı azaltmak mümkün olabilecektir. Ancak yine bu politika da ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etki ortaya çıkaracaktır (Dinçer ve Yaşar, 2015:65).

3. TÜRKİYE'DE CARİ İŞLEMLER AÇIĞI VE EKONOMİK BÜYÜME

Dünyanın geri kalan ülkelerine artan yükümlülüklerini yansıtan Türkiye'nin cari açığı özellikle akademisyenler, politikacılar ve uygulayıcılar arasında ilgi odağı olmuştur. 2011-2015 döneminde Türkiye, OECD ülkeleri arasında GSYH'nın yüzdesi olarak en yüksek cari işlemler açığına sahip ülke olmuştur. Cari işlemler açığının en yüksek düzeye ulaştığı 2011 yılından sonra, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kredi büyümesinin sınırlandırılması ve finansal istikrara ulaşılması için tedbirler içeren geleneksel olmayan para politikaları oluşturmaya başlamıştır. Yine bu amaçla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK), tüketici kredisini azaltmaya yönelik tedbirler de uygulamaktadır. Uygulanan bu politikalar ve alınan bu tedbirler sonrasında son dönemde cari işlemler açığı bir miktar gerileme kaydetmiştir (Abbasoğlu ve diğerleri, 2017:2).

Şekil 2: Türkiye'de 2000-2016 Döneminde Cari İşlemler Hesabı (milyon$)

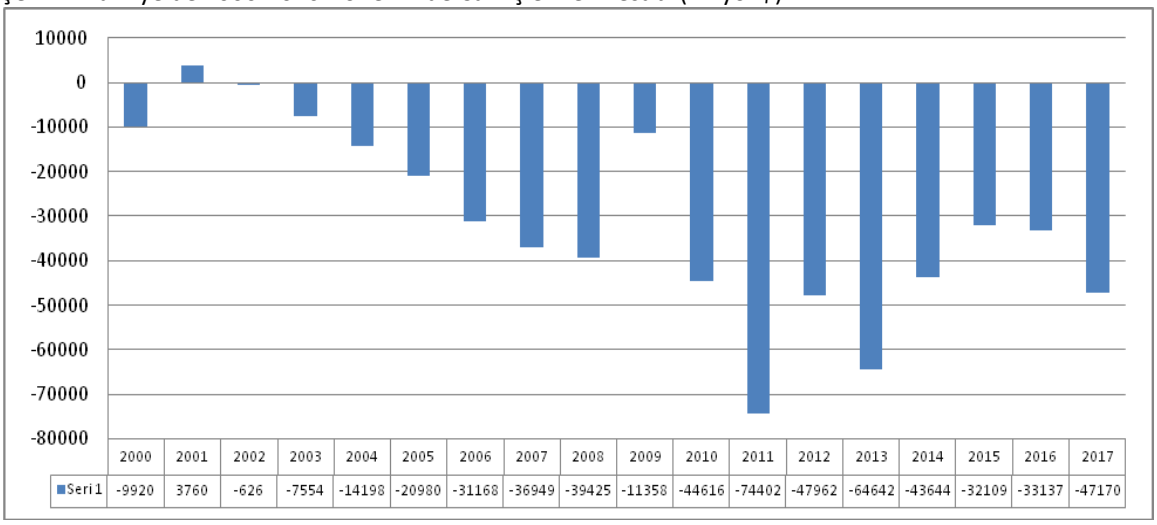

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenerek çizilmiştir.

Türkiye ekonomisinde 2000'li yıllara kadar büyüme modeli bütçe açığı vererek büyüme, 2000'li yıllardan sonra cari açık vererek büyüme modeli diye ifade edilebilecek bir büyüme modelidir. 1990'larda Türkiye ekonomisinde ciddi mali dengesizlikler ve yüksek faiz oranlarına paralel olarak GSYH'ya oranla yüksek bir borç mevcuttur. Bu dönemde mali sorunlara ilave olarak kayıt dışı ekonominin payının yüksek olması, sosyal güvenlik sisteminin başarısızlığı, işgücü piyasalarının katılığı gibi yapısal sorunlar göze çarpmaktadır. 2001 krizi sonrasında uygulanan politikalar ile bu sorunlar kısmen çözüme kavuşmuşsa da bu defa da azalan özel tasarruflar nedeniyle ortaya çıkan düşük tasarruf oranları, ihracatın ithalata bağımlılığı ve yüksek cari işlemler açığı gibi sorunlar ön plana çıkmıştır. Türkiye ekonomisinde 1980'lerde ve 1990'larda cari işlemler açığının düşük seviyelerde kaldığı, 2000'li yıllardan itibaren hızla arttığı görülmektedir. Özellikle cari işlemler açığı Türkiye ekonomisinde yaşanan krizlerde temel aktörlerden biri olarak ön sıralarda olmuştur. Türkiye'de cari işlemler hesabında bozulmanın en önemli nedenleri talep artışına dayalı büyüme politikası izlenmesi, ülkeye büyük miktarda özellikle kısa vadeli yabancı sermaye girişi, reel döviz kurunun değer kazanması, enerjide dışa bağımlılık ve artan ithalatın etkisi şeklinde sıralanabilir (Dinçer ve Yaşar, 2015:63-64; OECD, 2012:48).

Türkiye'de uygulanan genişlemeci politikalarla iç talebin arttırılması cari açıklarda önemli bir paya sahiptir. Artan iç talep bir yandan yurtiçi fiyatları yükselterek ihracatı azaltıcı bir rol oynarken diğer yandan da ithalatı arttırır. Dolayısıyla iç talebin artması ithalatı körüklerken, ihracatın cazibesini yok eder ve böylece dış açıkları ve cari açıkları arttırır (Eğilmez ve Kumcu, 2010:255).

Şekil 3: Cari İşlemler Hesabı/GSYH Oranı (1980-2016)

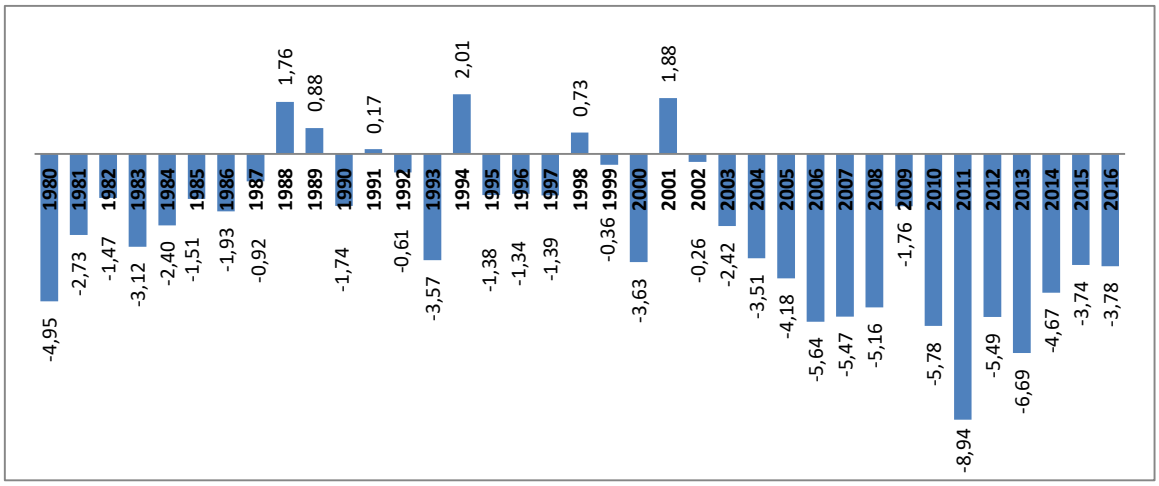

Kaynak: Dünya Bankası verilerinden derlenerek çizilmiştir.

Cari işlemler açığı kadar bu açığın sürdürülebilirliği de önemlidir. Her ne kadar diğer unsurlarla birlikte değerlendirilmesi gerekse de yine de sürdürülebilirlik konusunda önemli bir ölçüt olan cari açık/GSYH oranı Şekil 3'de yer almaktadır. Şekilde de görüldüğü üzere 2005 yılından beri (2009 yılı hariç), Türkiye ekonomisindeki cari açığın GSYH'ye oranı, Dornbusch gibi bazı iktisatçıların ekonomik krizler açısından risk seviyesi olarak kabul ettiği % 4'ün üzerinde ya da %4 civarında gerçekleşmiştir. 1980- 2013 dönemi dikkate alındığında, cari işlemler dengesinin GSYH'ye oranının 1994'ten 2003 yılına kadar düşük seviyelerde kaldığı, ancak özellikle 2013'ten sonra yükseliş eğilimi gösterdiğini ortaya koymuştur. 1980-2014 döneminde ortalama %2.44 olan cari işlemler dengesi/ GSYH oranı, 2011 yılında Avrupa borç krizinde en yüksek negatif seviyesine ulaşmıştır. 1994 ve 2001 ekonomik krizinden bir yıl önce (yani 1993 ve 2000'de), cari açığın GSYH'ye oranı sıcak para (yüksek faiz oranları, düşük kur, Türk Lirası) politikasının önemli etkisiyle yüksek değerlere ulaşmıştır. Buna karşılık, 1994 ve 2001 yıllarındaki ekonomik kriz yıllarında, devalüasyonların ve piyasaları sıkılaştırmaya yönelik ekonomik istikrar paketlerinin uygulanmasının etkisiyle cari işlemler fazlasının verildiği görülmektedir (Özdamar, 2015:638).

Şekil 4: Türkiye'de 2000-2016 Dönemi Cari İşlemler ve Mal Ticareti Hesabı (milyon$) ile Ekonomik Büyüme Oranları (%)

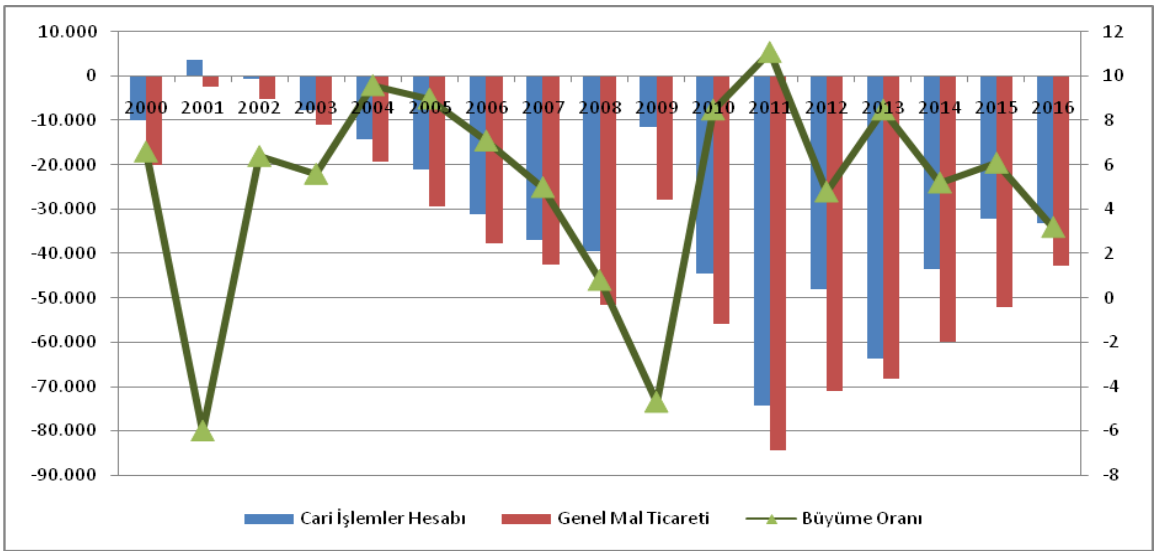

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenerek çizilmiştir.

Şekil 4'te görüldüğü gibi Türkiye ekonomisinde ortaya çıkan cari işlemler açığında en büyük pay mal ticaret açığına aittir. Örneğin 2011 yılında 74.402 milyon dolar tutarında bir cari açık mevcut iken 84.480 milyon dolar tutarında bir mal ticareti açığı mevcuttur. Aynı şekilde 2016 yılında 33.137 milyon dolar tutarında bir cari açık mevcut iken 42.776 milyon dolar tutarında bir mal ticareti açığı mevcuttur.

Türkiye'de özel sektör tasarruflarının düşük olması cari işlemler açığının temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Bir ekonomide uzun dönemli sürdürülebilir yüksek büyüme oranlarına ulaşmak için yatırım oranlarının (GSYH'ya oranı) %20'nin üzerinde olması gerekirken Türkiye'de bu oran çoğu yıllarda daha düşük seviyelerde kalmıştır. Ayrıca yurtiçi tasarrufların GSYH'ye oranının %15'lerin bile altına düşmesi hem yatırımların hem de ekonomik büyümenin dışsal tasarruflara ve dolayısıyla küresel koşullara bağlı olmasına neden olmuştur. Zaten cari açıklar ulusal tasarruflar ile ulusal yatırımlar arasındaki negatif farkı ifade ettiğinden bu durum yüksek bir cari açığı ifade etmektedir. Ülkelerin, düşük tasarruf oranlarında, yüksek düzeydeki yatırımlarını sürekli olarak yurtdışı tasarruflar ile finanse edemeyecekleri olgusu, bu ülkelerin sermaye girişlerindeki ani duruşa veya tersine dönüşe karşı kırılgan (dolayısıyla potansiyel finansal kriz ülkeleri) olmalarına neden olmaktadır. Bu kısır döngüyü kırmanın temel araçlarından biri olarak yurtiçi tasarruf oranlarında kalıcı bir artış sağlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2014:2). Ayrıca Türkiye ekonomisinde gözlenen durum cari açığın arttığı yıllarda büyüme oranının arttığı, cari fazla olan veya cari açığın düşük miktarlarda kaldığı yıllarda ise büyüme oranlarının düşük seviyede kaldığıdır. Yani düşük tasarruf oranlarına sahip bir ülkede yüksek ekonomik büyüme ancak yüksek miktarda cari işlemler açığıyla gerçekleşmektedir.

Şekil 5: Türkiye'de Sabit Sermaye Yatırımlarının ve Yurtiçi Tasarrufların GSYH'ye Oranı

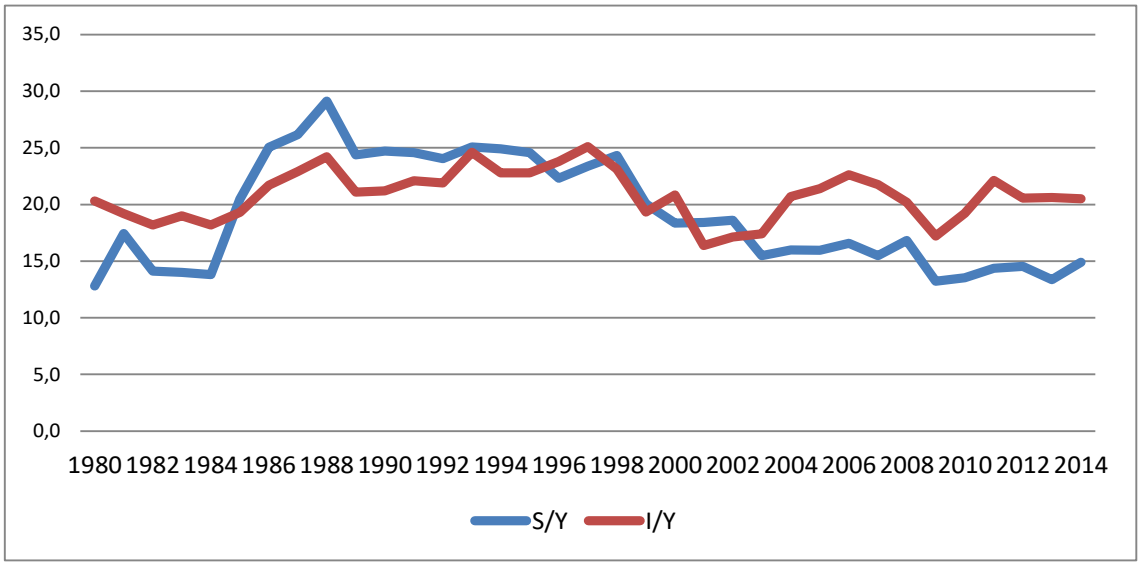

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı verilerinden derlenerek çizilmiştir.

Şekil 6 cari işlemler açığı ile reel efektif döviz kuru arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Şekilde görüldüğü gibi Türk Lirasının değer kazandığı yıllarda cari işlemler açığının yüksek olurken, Türk Lirasının değer kaybettiği yıllarda ise cari işlemler açığı düşük olmaktadır.

Şekil 6: Türkiye'de Reel Efektif Döviz Kuru ve Cari İşlemler Açığı/GSYH Oranı

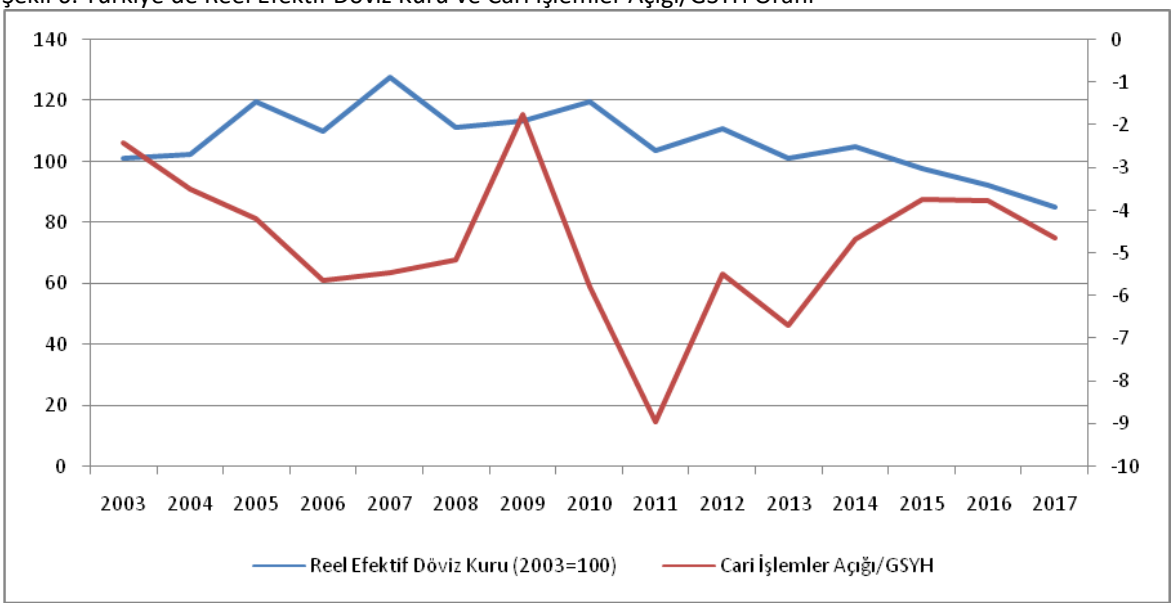

Kaynak: IMF ve Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenerek çizilmiştir.

Bir ülkenin cari açığı yukarıda da ifade edildiği gibi üç şekilde finanse edilebilir; Borçlanarak, varlık satarak ve sahip olunan altın ve döviz rezervleri kullanılarak. Cari açığın finansman kaynakları, ödemeler bilançosunda yer alan finans hesabı, net hata noksan hesabı ve resmi rezerv hesabında izlenir. Özellikle finans hesabında yer alan kalemler, hem cari açığın sürdürülebilirliği, hem de finansmanının sürdürülebilirliği açısından önem taşır. Bu hesapta yer alan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, portföy yatırımları; kısa ve uzun vadeli krediler ile diğer yatırımlardaki net sermaye girişleri cari açığın temel finansman kaynaklarıdır (Keskin, 2017:96-97).

Eğer cari açık doğrudan yabancı yatırımlarla veya uzun vadeli borçlanmalarla finanse edilirse daha sürdürülebilir olurken, kısa vadeli kredilerle ve portföy yatırımları ile finanse edilen açıklar sürdürülebilir

olmayacaktır. Örneğin 2017 yılında Türkiye cari açığının %17,2'sini doğrudan yatırımlarla, %65,4'ünü sıcak parayla finanse etmiş, dışarıdan yeterince kaynak sağlayamadığı için de kalan %17,4'ünü de Merkez Bankası rezervlerini kullanarak karşılamıştır (Eğilmez, 2018).

Şekil 7'de görüldüğü üzere cari açığın bir kısmı doğrudan yatırımlar ve portföy yatırımlar ile finanse edilirken finans hesabının yetersiz kaldığı durumda bu açıklar resmi rezervlerdeki azalma ile borçlanma yoluyla özellikle finanse edilmektedir.

Şekil 7: Türkiye'de Cari İşlemler Hesabı, Doğrudan Yatırımlar ve Portföy Yatırımları (2000-2017; milyon$)

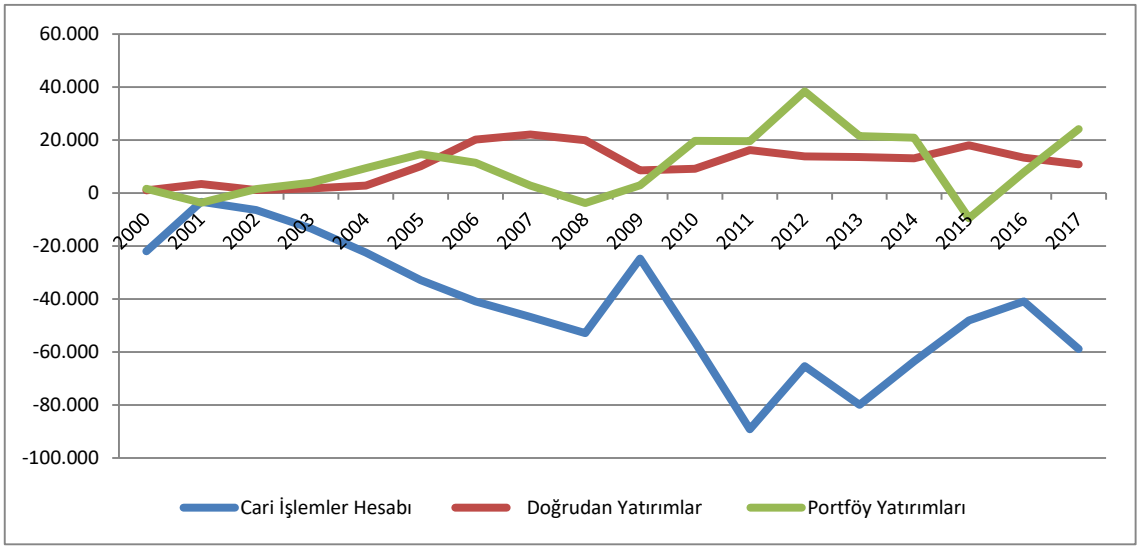

Kaynak: Hazine verilerinden derlenerek çizilmiştir.

Son olarak, cari açık vererek ekonomik büyümeyi gerçekleştirme konusu bağlamında Türkiye'nin 2023 makro ekonomik hedeflerinden de kısaca bahsetmek yararlı olacaktır. 2023 yılında Türkiye'nin GSYH'sinin 2 trilyon dolar, kişi başı gelirin 20.000 dolar, ihracatın 500 milyon dolar olması ve bu sayede dünyanın onuncu büyük ekonomisi olma hedefleri konulmuştur. Bu makro hedeflerin gerçekleşmesi için ise Türkiye'nin yıllık %7 büyüme oranını yakalaması gerek. 1923-2013 dönemini kapsayan 90 yılda büyüme oranı ortalaması yaklaşık %5 olmuştur. Dolayısıyla %5 oranını Türkiye ekonomisinin büyümesi için referans oran olarak kabul edebiliriz. 2003-2013 döneminde GSYH'yi 305 milyar dolardan 820 milyar dolara çıkarırken bile yıllık büyüme ortalamasını referans büyüme oranının üzerine çıkaramamış olan Türkiye'nin yapısal reformları yapmadan %7'lik büyüme ortalamasına ulaşması objektif koşullar altında mümkün görünmüyor (Eğilmez, 2014). Kaldı ki hedefe ulaşmak için gereken %7'lik büyüme oranının yakalanması ise bu sefer cari açık/GSYH oranında kritik eşik olan %5'in üstüne çıkılmasına yol açabilir ve makro dengeleri bozacak sorunlarla karşı karşıya bırakabilir.

Sonuç

Cari işlemler hesabı bir ekonominin durumunu yansıtan en önemli göstergelerden biridir. Bu hesabın bakiyesi bir yandan ulusal tasarruflar ile ulusal yatırımlar arasındaki farkı yansıtırken, diğer yandan da hesapta en büyük alt kalemi oluşturduğu için mal ve hizmet ithalatı ile mal ve hizmet ihracatı arasındaki farkı göstermektedir.

Aynı zamanda cari işlemler açığı ise bir kriz göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ekonomide sürdürülebilir bir cari işlemler açığının hangi seviyede olması veya hangi durumda bir krizi işaret edeceğine dair iktisatçılar ararsında bir görüş birliği mevcut olmamasına rağmen, daha çok dile getirilen ölçüt cari İşlemler açığının GSYH'ya oranının belli bir eşik değeri (bazı iktisatçılar %4, bazıları %5 bazıları ise %6 oranını kabul ediyor) aştığı zaman bunun o ekonomi açısından bir kriz sinyali olarak algılanması gerektiğidir. Ancak bu noktada da pek çok iktisatçı bu göstergenin tek başına bir kriz göstergesi olamayacağını, diğer ekonomik göstergelerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Açığın sürdürülebilir olmasını sağlayan bir diğer unsur ise o açığın finansman yöntemi olacaktır. Eğer cari açık doğrudan yatırımlarla veya uzun vadeli kaynaklarla finanse edilirse sürdürülebilirliği artacaktır.

Türkiye 2000'li yıllardan itibaren cari açık vererek büyüme politikası uygulamaktadır. Bu politikanın sonucu olarak 2000'li yıllardan önce daha düşük seviyelerde olan cari açıklar hızla tırmanışa geçmiştir. Bu açıkların ortaya çıkmasında en büyük pay iç talep artışına dayalı büyüme politikası takip edilmesidir. Bu politikanın sonucu artan ithalat ihracatın ithalatı karşılama oranını azaltarak cari açıklara önemli katkı sağlamıştır. Bununla birlikte tarihsel perspektifte bakıldığında TL'nin aşırı değer kazandığı dönemlerde cari açıklar da hızla artmış ve çoğunlukla ülkeyi bir kriz ortamına sürüklemiştir. Türkiye kronikleşmiş cari açık veren ülke durumundadır. Ancak cari açık vermekten ziyade açığın sürdürülebilir olması ve büyümeye olumsuz yansımaması için finansman yöntemi üzerinde düşünülmesi ve tartışılması gerekir. Sağlıksız ve sürdürülemez olan cari açık finansman yöntemi ülkeye sıcak para denilen portföy yatırımlarının çekilmesidir. Cari açığın tehdit unsuru olmaktan çıkması için Türkiye'nin mutlaka doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmesi ve cari açığının finansman kalitesini artırması şarttır. Sonuç olarak cari açıklar sürdürülebilir bir seviyeye düşürülmedikçe ve sürdürülebilir kaynaklarla finanse edilmedikçe Türkiye ekonomisi açısından bu açıkların bir tehdit unsuru oluşturduğu bir gerçektir.

KAYNAKÇA

Abbasoğlu, O. F., İmrohoroğlu, A., Kabukçuoğlu, An (2017). "Is the Turkish Current Account Deficit Sustainable?", Koç University-TUSIAD Economic Research Forum Working Papers.

Aristovnik, A. (20006). "Current Account Deficit Sustainability in Selecten Transition Economies", Zb. rad. Ekon. fak. Rij., 2006, Vol. 24, Sv. 1, 81-102.

Dinçer, N. N. and Yaşar, P. (2015). " Identification of Current Account Deficit: The Case of Turkey", The International Trade Journal, 29:1, 63-87.

Duman, Y. K. (2017). "Türkiye'de Cari İşlemler Dengesi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki", Finans, Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.2, S.4, 231-244.

Edwards, S. (2001). "Does Current Account Matter", NBER Working Seies, Working Paper 8275.

Eğilmez, M. Ve Kumcu, E. (2010). Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması, 14.b., İstanbul:Remzi Kitabevi.

Eğilmez, M. (2014). http://www.mahfiegilmez.com/2014/07/2023-hedeflerine-ulaslabilir-mi.html

Eğilmez, M. (2018). http://www.mahfiegilmez.com/2018/03/butce-acg-ve-cari-ack-nasl-finanse.html

Ghosh, A. and Ramarkrishnan, U. (2006). "Do Current Account Deficits Matter?", Finance and Development, Vol.43, No:4, 44-45.

Kalkınma Bakanlığı (2014). Türkiye'de Cari İşlemler Açığı, Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Keskin, A. (2017). "Türkiye'de Cari Açık Sorunu ve Açığın Finansman Yapısı: 1989-2015 Dönem Analizi", Akademik İncelemeler Dergisi, C.30, S.3, 89-125.

Milesi-Ferretti, G.M. and Razin, A. (1996). "Current-Account Sustainability", Princeton Srudies in İnternational Finance, No:81.

OECD (2012). OECD Economic Surveys: Turkey.

Özdamar, Gökhan (2015). "Factors Affecting Current Account Balance of Turkey: A Survey with the Cointegrating Regression Analysis", Journal of Business, Economics &Finance, Vol.4, İssue:4, 633-658.

Pettinger, T. (2017). "Factors Affecting Current Account Deficit", 7 December. www.economicshelp.org/blog/2674/economics/factors-affecting-current-account-deficit/

Roubini, W. and Wachtel, P. (1997). "Current Account Sustainability in Transition Economies", Third Dubrovnik Conference on Transition Economies, Dubrovnik, Croatia, June.

Şahin, H. (2009). Türkiye Ekonomisi, 10.b., Bursa:Ezgi Kitabevi.

Uygur, E. (2012). "Türkiye'de Cari Açık Tartışması", Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, 2012/25.

Ünsal, E. (2017). Makro İktisat, 11.b., Ankara:Murat Yayınları.

Borsa İstanbul'da İşlem Gören Spor Kulüplerinin Sponsorluk Anlaşmalarının Hisse Senedi Getirisi Üzerine Etkisinin Araştırılması

Doç. Dr. Tolga ULUSOY[1] Yrd. Doç. Dr. İbrahim Yaşar GÖK[2] Yrd. Doç. Dr. Faruk DAYI[3]

[1]Kastamonu Üniversitesi, İİBF, Bankacılık ve Finans Bölümü, tulusoy@kastamonu.edu.tr

[2] Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Bankacılık ve Finans Bölümü, ibrahimgok@sdu.edu.tr

[3] Kastamonu Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, fdayi@kastamonu.edu.tr[1]

Özet: Diğer bilgisel faktörler sabit olarak düşünüldüğünde, yatırımcıların borsada işlem gören bir şirkete yatırım kararının "firmaya özgü bilgilerden" etkilenmesi beklenir. Spor kulüplerinin yatırımcıları perspektifinde de, sponsorluk anlaşmaları, sponsor olunan kulüp açısından önemli bir bilgidir. Öte yandan, Borsa İstanbul'da işlem gören spor kulüplerinin sponsorluk anlaşmalarının getiri üzerine etkisi şimdiye kadar literatürde herhangi bir araştırmaya konu olmamıştır. Bu çalışmada, Borsa İstanbul'da işlem gören dört spor kulübünün 2010 ile 2017 yılları arasında yaptıkları sponsorluk anlaşmalarının söz konusu spor kulüplerinin hisse senedi getirileri üzerine etkisi araştırılmıştır. Ayrıca spor kulüplerine en fazla sponsor olan Türk Hava Yolları A.O. ile Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş.'nin sponsorluk anlaşmalarının bu şirketlerin hisse senedi getirileri üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Toplam 57 sponsorluk anlaşmasının incelendiği çalışmada, olay analizi metodolojisi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, sponsorluk anlaşmalarının genel olarak yatırımcı nezdinde "iyi haber" teşkil ettiğine ve kısa vadede getiriler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiyi oluşturduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sponsorluk Anlaşmaları, Spor Kulüpleri, Olay Analizi, Hisse Senedi Getirisi

Investigation of the Effect of Sponsorship Agreements on Stock Returns of Sports Clubs Traded in Istanbul Stock Exchange

Abstract: It is expected that the investors' decision to invest in a company which is traded in stock market will be affected by "company specific information" when other informational factors are deliberated fixedly. The sponsorship agreements are also important information from the perspective of the investors of the sports clubs in terms of the sposored club. On the other hand, the influence of the sponsorship agreements of the sports clubs that are traded in İstanbul Stock Exchange on the proceeds has never been a subject of any studies in the literature so far. In this study, the influence of the sponsorship agrements which were made by four sports clubs traded in İstanbul Stock Exchange between the years 2010 and 2017 on the proceeds of equity shares of afore-mentioned sports clubs has been analyzed. In addition, the influence of Turk Hava Yollari (Turkish Airlines), which sporsors the sports clubs the most, and Ulker Biskuvi Sanayi A.S.'s (ULKER) sponsorship agreements on the proceeds of these companies' equity shares is analyzed, as well. Event study methodology is used in the study in which a total of 57 sponsorship agreements are analyzed. The obtained data indicates that sponsorship agreements are generally "good news" for the investors and have statistically significant influence on the short term proceeds.

Key Words: Sponsorship Agreements, Sports Clubs, Event Study, Stock Return

1. Giriş

Dünya ölçeğinde olduğu gibi Türkiye'de de bazı spor ligleri kamuoyu gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'de en önemli spor dalları arasında ilk sırada futbolun, ikinci sırada ise basketbolun yer aldığı (DHA, 2014) düşünüldüğünde, en büyük seyirci (takipçi) kitlesine Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) süper lig takımlarının sahip olduğu ve bunu Türkiye Basketbol Federasyonu (TBF) süper lig takımlarının izlediği ifade edilebilir. Bununla beraber, bu spor liglerinin bazı takımları ise daha köklü spor kulüplerinden oluşmakta ve büyük taraftar kitlelerine sahip bulunmaktadır. Nitekim, Türkiye'de futbol kulüplerine dönük bir taraftar araştırmasında, Galatasaray'ın %32.4, Fenerbahçe'nin %30.4, Beşiktaş'ın %16.7 ve Trabzonspor'un %5 taraftar desteğine sahip olduğu tespit edilmiştir (Habertürk, 2016). Öte yandan, profesyonel futbol kulüplerinin faaliyetleri pür bir sportif amaçla gerçekleşmemekte, aynı zamanda ticari bir gaye de güdülmektedir. Bu çerçevede yayın gelirleri, tribün gelirleri, satış mağazası

[1] İletişimden sorumlu yazar (corresponding author).

gelirleri ve sponsorluk anlaşmalarından elde edilen gelirleri söz konusu olup, sporcu ve teknik adamlar için ödenen maaşlar, transfer harcamaları ve diğer faaliyet giderleri gibi çeşitli giderleri vardır. Örneğin; Avrupa Futbol Federasyonları Birliği'nin (UEFA) 2015 yılı raporuna göre Avrupa kulüplerinin giderlerinin %63'ü maaşlar, %32'si diğer faaliyet giderlerinden oluşmaktayken, gelirlerinin %34'ü ulusal yayın gelirleri, %24'ü sponsorluk anlaşmaları, %16'sı gişe gelirleri, %9 UEFA gelirleri, %9 ticari satışlar ve %8 diğer gelirlerden oluşmaktadır (UEFA, 2017). Bu bağlamda, futbol kulüplerinin bir bütçesi bulunmakta ve gelir-giderleri çerçevesinde faaliyetlerini kâr veya zarar ile sonuçlandırmaktadır. Nitekim, 2013 sezon ortasından 2016-2017 sezonuna kadar olan dönemde TFF süper lig takımlarından sadece 5 tanesi faaliyetlerinden kâr elde edebilmiştir (Aspor, 2017).

Futbol kulüpleri her ne kadar dernek statüsü altında örgütlenseler de mevzuat, profesyonel futbol kulüplerinin şirketleşmesine de izin vermektedir. Nitekim, 2017-2018 sezonunda TFF süper ligde yer alan takımlardan 7 tanesi A.Ş. statüsüne haizdir (TFF, 2018). Şirketleşmenin de ötesinde, ayrıca bazı spor şirketlerinin payları halka arza edilmiş olup, borsada işlem görmektedir. Nitekim, Borsa İstanbul bünyesinde payları işlem gören dört spor şirketi bulunmaktadır. Bunlar; Galatasaray Sportif Sınai ve Ticari Yatırımlar A.Ş., Beşiktaş Futbol Yatırımları Sanayi ve Ticaret A.Ş., Fenerbahçe Futbol A.Ş. ile Trabzonspor Sportif Yatırım ve Futbol İşletmeciliği Ticaret A.Ş.'dir. Öte yandan, şirketleşmek veya halka arz edilmenin mali ya da sportif performansa her zaman olumlu bir katkı sunduğu da söylenemez. Nitekim, Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş kulüplerinin 30 Kasım 2016 tarihli 6 aylık bilançoları itibariyle, sadece Beşiktaş kulübü kâr edebilmiş, Galatasaray'ın zararı 153 milyon TL, Fenerbahçe'nin ise zararı 75 milyon TL olmuştur (Akşam, 2017). Yine, Avrupa futbol kulüplerinin halka arz edilmeleri sonrası performanslarının nasıl etkilendiğinin araştırıldığı bir çalışmada halka arz sonrasında, halka arz öncesine göre performansın daha iyi olmadığı bulgusuna erişilmiştir (Baur and McKeating, 2011).

Diğer şirketlerde olduğu gibi spor şirketlerinin yatırımcıları açısından da diğer bilgisel faktörlerin sabit kaldığı varsayıldığında, başlıca bilgi kaynağı firma düzeyi bilgidir (firm-specific information). Bu çerçevede bu şirketler de Kamuyu Aydınlatma Platformu çerçevesinde gerekli bildirimlerde bulunmakta, dönemsel mali tablolarını ilan etmektedirler. Spor şirketlerindeki çeşitli gelişmelerin yatırımcı tarafından fiyatlanması beklenmektedir. Nitekim, bu kulüplerin; müsabaka sonuçlarının spor şirketinin getirileri üzerine etkisi (Berument vd., 2006; Kaya ve Gülhan, 2013; Parlak ve Bişirici, 2014), finansal performanslarının spor şirketinin getiri ve volatilitesi üzerine etkisi (Gimet and Montchaud, 2016) transfer haberlerinin spor şirketinin getirileri üzerine etkisi (Babacan ve Özer, 2014), yapılan sponsorluk anlaşmalarının spor şirketi ve sponsor şirketin getirileri üzerine etkisi (Spais and Filis, 2008), müsabaka sonuçlarının sponsor şirketin pay fiyatları üzerine etkisi (Hanke and Kirchler, 2013; Majewska and Majewski, 2018), şike haberlerinin spor şirketinin getirileri üzerine etkisi (Gökten ve Karatepe, 2015) literatürde araştırılmıştır. Yine teknik direktörlerin sözleşmelerinin feshedilmesi ve sakatlıklar neticesinde sezonu kapatan kritik önemdeki oyuncularla ilgili gelişmeler de bu şirketlerin yatırımcıları açısından dikkate alınabilecek haberler bağlamında düşünülebilir.

UEFA'nın Avrupa kulüpleri raporunda yukarıda bahsedildiği üzere, sponsorluk gelirleri toplam gelirler içerisinde ikinci sırada yer almaktadır. Sponsorluk anlaşmaları spor teçhizatı üreticilerinin sponsorluğu, kulübün isim sponsorluğu, kulübün stadyumuna isim sponsorluğu, forma sponsorluğu gibi türlere ayrılabilir. 2017-2018 sezonunda süper ligde yer alan 18 takım 188 farklı kurumla toplamda 264 sponsorluk anlaşması yapmıştır (Anasponsor, 2017). 2017-2018 sezonunda TFF süper ligde yer alan kulüplerin 7 tanesinin isim sponsoru bulunmaktadır. Yine Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş, Trabzonspor, Antalyaspor gibi kulüplerin stadyumlarının isim sponsorları bulunmaktadır. Avrupa'da en büyük sponsorluk gelirlerine sahip spor kulüpleri incelendiğinde, 2016 yılında, Real Madrid kulübünün toplam sponsorluk gelirleri $220 milyon, Manchester United kulübünün $209 milyon, Bayern Munich kulübünün $111 milyon, Chelsea kulübünün $99 milyon ve Arsenal kulübünün ise $86 milyon olarak gerçekleşmiştir (Forbes, 2016). Dünyada, futbol kulüplerine en fazla sponsor olan şirketler ise sırasıyla spor kıyafeti ve ekipmanı şirketleri, alkollü içeçek şirketleri, telekomünikasyon şirketleri, otomobil şirketleri, bankalar, alkolsüz içecek şirketleri, piyango/oyun şirketleri, yiyecek şirketleri, sigorta şirketleri ve tüketici elektroniği şirketleridir (Sponsorship.com, 2013).

Sponsorluk anlaşmalarının etkisi hem sponsor olunan şirkete etkisi hem de sponsor olan şirkete etkisi bağlamında araştırılabilir. Bununla beraber, sadece spor kulüplerine sponsorluk değil, aynı zamanda spor federasyonlarına sponsorluk, spor federasyonları birliklerine (UEFA vb.) sponsorluk ve olimpiyat

oyunlarına sponsorluklar da söz konusudur. TFF'nin 31 Mayıs 2017 tarihli bilançosuna göre 1 Haziran 2016 – 31 Mayıs 2017 döneminde sponsorluk gelirleri 61.6 milyon TL olmuştur (TFF, 2017). Halıcı vd. (2017) 2015 yılı sponsorluk gelirleri açısından Türkiye'de futbol hariç 58 spor federasyonundan 33 tanesinin sponsorluk anlaşmalarının bulunduğunu ve bunlar içerisinde en büyük paya ise %84'le TBF'nin sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Sponsorluk anlaşmalarının şirketlerin getirileri üzerine etkisine dair literatür incelendiğinde; Miyazaki and Morgon (2001) olay analizi yöntemini kullanarak, 1996 olimpiyat oyunları sponsorluğunu üstlenmenin yatırımcı nezdinde pozitif bir olay olarak görüldüğü sonucuna varmışlardır. Cornwell et al. (2005) ABD'deki başlıca beş spor liginin resmi ürün sponsorluğunu üstlenmenin sponsor şirketler üzerine etkisini olay analizi yöntemiyle inceledikleri çalışmalarında, bu anlaşmaların pay piyasası yatırımcılarınca pozitif olarak karşılandığını belirlemişlerdir. Mazodier and Rezaee (2007) dünya geneli 293 sponsorluk anlaşmasını ele almış ve bunların yatırımcılar için iyi bir haber olup olmadığını olay analizi yöntemiyle araştırmışlar, buna göre anlaşmalar sonrasında önemli negatif anormal getirinin varlığını raporlamışlardır. Spais and Filis (2008) Fiat ve Juventus'un sponsorluk anlaşmasına piyasanın nasıl tepki verdiğini araştırdıkları çalışmalarında olay çalışması metodunu kullanmışlar ve anlaşmanın getiri ve varyans açısından Juventus hisse senetleri üzerinde Fiat hisse senetlerinden daha fazla etki doğurduğuna ve Juventus hisse senetlerinin negatif, Fiat hisse senetlerinin ise pozitif yönde etkilendiğine ulaşmışlardır. Johnston (2010) Avustralya'da 51 sponsorluk anlaşmasının sponsor şirketler üzerine etkisini olay analizi yöntemiyle incelediği çalışmasında, anlaşma sonrası küçük pozitif getiri artışlarının yaşandığı ancak bunun takip eden günlerde hızlıca ortadan kalktığı sonucuna varmıştır. Reiser (2012) 1999-2010 yılları arası 629 spor sponsorluğu anlaşmasının firma değeri üzerine etkisini olay analizi yöntemini kullanarak araştırmış, buna göre resmi sponsorluk anlaşmalarının genel olarak getirilerde pozitif bir etkiyi doğurduğunu tespit etmiştir. Baim et al. (2015) 2012 Londra olimpiyat oyunlarına sponsor olan şirketlerin sponsorluk anlaşmalarına yatırımcıların tepkisini olay analizi yöntemiyle araştırmışlar, anlaşma sonrasında resmi ortakların ve İngiliz sponsor şirketlerin değerlerinde anlamlı bir artışın varlığını saptamışlardır. Eryigit ve Eryigit (2017) Borsa İstanbul'da işlem gören 10 şirketin kültürel ve sportif etkinlikler çerçevesinde 17 sponsorluk anlaşmasının bu şirketlerin getirileri üzerine etkisini olay analizi metodolojisi ile araştırmışlar, anlaşmaların hem pozitif hem de negatif anormal getirilere yol açabildiği, yüksek rekabetin olduğu sektörler için negatif anormal getirilerin, düşük rekabetin olduğu sektörlerde ise pozitif anormal getirilerin ortaya çıktığını belirlemişlerdir.

Borsa İstanbul'da işlem gören spor şirketlerinin sponsorluk anlaşmalarının bu spor şirketleri üzerindeki etkisi literatürde şimdiye değin araştırılmış bir konu değildir. Bu çalışmayla, olay analizi metodolojisi uygulanarak borsada işlem gören dört spor kulübünün 2010 ile 2017 yılları arası yaptığı 57 sponsorluk anlaşmasının bu şirketlerin getirileri üzerindeki etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmanın literatürdeki söz konusu boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Çalışmanın 2. bölümde veri seti ve metodoloji, 3. bölümde araştırma bulguları ve tartışma yer almakta, sonuç bölümüyle çalışma tamamlanmaktadır.

2. Veri Seti ve Metodoloji

Bu çalışmanın amacı sponsorluk anlaşmalarının menkul kıymet borsalarında işlem gören futbol kulüplerinin hisse senetleri üzerindeki etkisini tespit etmektir. Hisse senedinin değeri üzerinde etkili olan diğer etkenlerin sabit olduğu varsayımı altında, "olay analizi" yöntemiyle olayların gerçekleştiği tarih öncesi ve sonrasında Borsa İstanbul'da (BİST) işlem gören spor kulüplerinin hisse senetlerinin sponsorluk olayları sonucunda verdiği tepki değerlendirilmektedir. Sponsorluk sözleşmeleri Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) ve web sayfalarında yapılan araştırmalar ile tespit edilmiştir. Veri seti 01.01.2010 ile 31.12.2017 tarihleri arasında gerçekleşen borsada işlem gören dört spor kulübü ile sponsorluk anlaşması yapan 2 şirket olmak üzere toplam 6 şirketin 57 sponsorluk anlaşmasından oluşmaktadır. Sponsorluk anlaşmalarının 12'si Beşiktaş Kulubünün, 5'i Fenerbahçe Kulübünün, 16'sı Galatasaray Kulübünün, 16'sı Trabzonspor Kulübünün, 4'ü Türk Hava Yollarının ve 4'ü Ülker'in olmak üzere toplam 57 sponsorluk anlaşması incelenmiştir. Sponsorluk anlaşmasının hisse senedi getirisi üzerindeki etkiyi değerlendirmek için hisse senetlerinin günlük kapanış verileri kullanılmıştır. Sponsorluk anlaşmalarının hisse senedi getirisindeki etkileri araştırılırken, *olayın* yaşandığı günden on iş günü önceki kapanış fiyatı, *olayın*

yaşandığı günün kapanış fiyatı ve *olaydan* sonraki onuncu iş gününün kapanış değeri alınarak hisse senetlerinin getirileri hesaplanmıştır. Hesaplanan getirilerdeki değişim pozitif ise *olayın* borsada olumlu karşılandığı, negatif ise hissenin *olaya* olumsuz bir tepki verdiği anlamına gelmektedir. Eğer hisse getirisinde önemsiz denecek kadar küçük bir etki meydana gelmiş ise kapanış değerinin *olay* üzerinde pek bir etkiye neden olmadığı şeklinde değerlendirilmektedir. Ayrıca sponsorluk anlaşmalarının borsada yer alan seçilmiş şirketlerin üzerindeki etkisini karşılaştırmak amacıyla olayların başlangıç günü olan 01.01.2010 ile 31.12.2017 tarihleri arasındaki kapanış değerlerinin on günlük veri öncesi ve on günlük veri sonrası değerleri ortanca değerler ile ayrı ayrı karşılaştırılarak ortalaması alınmaktadır.

Olay çalışması finansal problemlerin araştırılmasında sıkça kullanılan analitik yöntemlerden biridir (Peterson, 1989: 36). Olay çalışması uzun bir geçmişe sahip olup ilk kez 1933 yılında James Dolley tarafından yapılmıştır (MacKinlay, 1997: 13). Dolley 1933 yılında yayınladığı bir çalışmasında hisse senetlerinin bölünmesinin nominal fiyat üzerindeki etkisini olay çalışması yöntemini kullanarak tespit etmiştir (MacKinlay, 1997: 13). Böylece olay çalışması finans literatüründe kullanılmaya başlamıştır. Olay çalışmasının genellikle hisse senetlerinin getiri tahminleriyle ilgili finansal olaylarda kullanıldığı görülmektedir (Rao ve Sreejith, 2014: 40). Örneğin hisse senedinin değeri üzerinde etkili olabilecek ekonomik veya siyasi etkenleri olay çalışmasıyla tespit etmek mümkündür (Kıribrahim, 2011: 47). Olay analizinde öncelikle olay tespit edilir. Olayın ne gibi etkiler meydana getireceği ve olaya etki eden faktörler tahmin edilir. Olayın etkisini ölçmek için kullanılacak değişkenler belirlendikten sonra istatistiksel ve ekonometrik yöntemler kullanılarak analiz tamamlanır (MacKinlay, 1997: 14-15).

Bir olay çalışması tipik olarak, bir olay türünü yaşayan firmaların beklenen davranışını incelemeye çalışır. Olay, takvim zamanının farklı noktalarında gerçekleşebilir veya belirli bir tarihe bağlanabilir. "t=0" sponsorluk zamanını temsil etmektedir. Sponsorluk anlaşması yapılan firma i olmak kaydıyla incelenecek olan firmanın t zamandaki getirisi $R_{it} = K_{it} + e_{it}$ olarak tanımlanmaktadır. "K_{it}" beklenen ve "e_{it}"öngörülen getiri ise "e_{it}"anormal ya da beklenmeyen getiri olmak kaydıyla, gözlenen getiri ile öngörülen getiri farkı alındığında $e_{it} = R_{it} - K_{it}$ anormal getiri hesaplanmaktadır. "e_{it}" sponsorluk anlaşmasının gerçekleşmesi ile birlikte hisseyi elinde tutan yatırımcı için beklenmeyen getiri miktarını ifade etmektedir. Ortalama getiri (AR) aşağıda verilen formül ile hesaplanmaktadır (Peterson, 1989: 45):

$$AR = \frac{1}{N}\sum_{1}^{N} e_{it}$$

Olay analizindeki temel problem, örnek olayın geçtiği tarihi "0" kabul etmek kaydıyla (bu çalışmadaki olay sponsorluk anlaşması) belirli bir tarih öncesi ile sonrası arasındaki getirilerin ortalamasının nasıl hesaplanacağıdır. Birikimli anormal getiri metodu (CAR - Cumulative Abnormal Return) ile belirtilen tarihler itibariyle anormal getirilerin performanslarının toplamı bulunmaktadır. CAR metodu "t_1 "zamanında başlayarak "t_2" zamanına doğru hareket eder. Burada görüşte bulunulacak olan olay ufku $L = t_2 - t_1 + 1$ olmak kaydıyla, kümülatif anormal getiri aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır (Peterson, 1989: 46):

$$CAR(t_1, t_2) = \frac{1}{N}\sum_{t=t_1}^{t_2} AR_t$$

Anormal getirilerin "0" olması durumunda hisse sahibi TUT durumundadır. Bu modellemede hissenin satın alma maliyeti ve vergi gibi unsurlar ihmal edilmektedir. Ayrıca L ufku ne kadar uzun tutulursa varyans değeri de o kadar yükselmektedir. Yatırımcı olayın etkisini değerledirerek alım satım kararını vermesi beklenmektedir (McWilliams ve Siegel, 1997).

3. Araştırma Bulguları

Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren 4 spor kulübü ile bu kulüplere sponsor olan iki şirketin sponsorluk anlaşması öncesi ve sonrası 10'ar günlük hisse senedi getirileri incelenmiştir. Spor kulüpleri ile sponsor

şirketlerin hisse senetlerinin sponsorluk tarihlerine ait borsa kapanış verileri Excel ve Visual Basic programları kullanılarak hesaplanmıştır. Beşiktaş Futbol Yatırımları Sanayi ve Ticaret A.Ş. (BJKAS), Fenerbahçe Futbol A.Ş. (FENER), Galatasaray Sportif Sınai ve Ticari Yatırımlar A.Ş. (GSRAY) ve Trabzonspor Sportif Yatırım ve Futbol İşletmeciliği Ticaret A.Ş. (TSPOR) araştırmanın başlıca veri setini oluşturmaktadır. Buna ek olarak sponsorluk sözleşmesinin sponsor şirketlerin getirileri üzerindeki etkisini incelemek için en fazla sponsorluk faaliyetinde bulunan Türk Hava Yolları A.O. (THYAO) ve Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş. (ULKER- Yıldız Holding) şirketleri de araştırmaya dahil edilmiştir.

BJKAS hisse senedinin kapanış değerleri 03.01.2010 ile 29.12.2017 tarihleri arasında araştırılmıştır. 05.10.2012 tarihinden başlamak üzere 06.02.2017 tarihleri arasında 12 sponsorluk anlaşması özelinde olay analizi ile hesaplanan getirilere bakıldığında onar günlük ortalamalar üzerinden elde edilen veriler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: BJKAS Hisse Senedinin Günlük Ortalama Getirileri

Önceki Günler	**-10**	**-9**	**-8**	**-7**	**-6**	**-5**	**-4**	**-3**	**-2**	**-1**
Ortalama Getiri	%0,2	%0,7	%0,1	%-1,5	%-2,0	%-2,6	%-2,6	%-2,9	%-2,7	%-3,0
Sonraki Günler	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**
Ortalama Getiri	%-1,5	%-0,8	%-0,7	%-0,5	%-0,5	%-0,8	%-0,4	%1,0	%1,6	%1,7

BJKAS'nin sponsorluk anlaşması sonrasında sekizinci günden sonra getirileri yükselmekle birlikte sponsorluk anlaşmaları öncesinde ise getirilerin negatif yönlü olduğu görülmektedir. Sponsorluk anlaşmaları sonrasında getirilerdeki negatife gidiş yerini azalan negatif trende bırakmıştır. BJKAS'nin sponsorluk anlaşmasından önceki ve sonraki onar günlük değişimleri gösteren grafikler Şekil 1 ve Şekil 2' de verilmiştir.

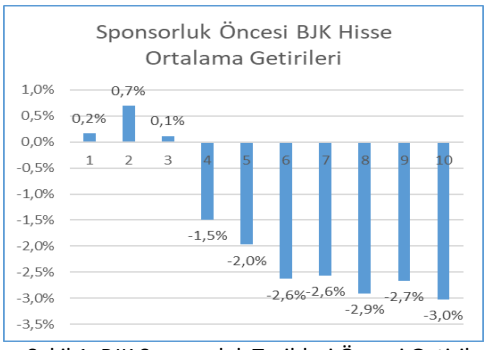

Şekil 1. BJK Sponsorluk Tarihleri Öncesi Getiriler

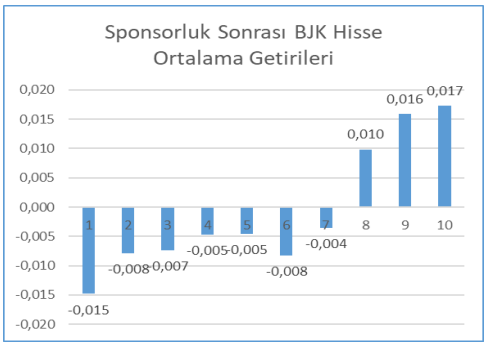

Şekil 2. BJK Sponsorluk Tarihleri Sonrası Getiriler

FENER hisse senedinin kapanış değerleri 03.01.2010 ile 29.12.2017 tarihleri arasında araştırılmıştır. 06.10.2011 tarihinden başlamak üzere 18.08.2015 tarihleri arasında 5 sponsorluk anlaşması üzerinde olay analizi ile hesaplanan getirilere bakıldığında onar günlük ortalamalar üzerinden elde edilen veriler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: FENER Hisse Senedinin Günlük Ortalama Getirileri

Önceki Günler	**-10**	**-9**	**-8**	**-7**	**-6**	**-5**	**-4**	**-3**	**-2**	**-1**
Ortalama Getiri	-0,1%	-0,3%	-0,2%	0,2%	-0,2%	1,2%	-1,0%	-1,4%	-0,5%	-1,4%
Sonraki Günler	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**
Ortalama Getiri	5,6%	11,2%	15,1%	13,9%	12,6%	13,8%	14,7%	13,7%	12,0%	11,5%

FENER hisse senedinin sponsorluk anlaşması tarihlerinden önce karışık bir görünüm izlediği ancak genellikle negatif getirinin olduğu görülmektedir. Sponsorluk sözleşmelerinden sonraki ilk gün hisse senedinin getirisinin bir anda yükseldiği ve sonraki günlerde ortalama getirinin arttarak anlaşmalar sonrası en yüksek ortalamalara çıktığı tespit edilmiştir. FENER hisse senedinin sponsorluk anlaşmasından önceki ve sonraki onar günlük değişimleri gösteren grafikler Şekil 3 ve Şekil 4'de verilmiştir.

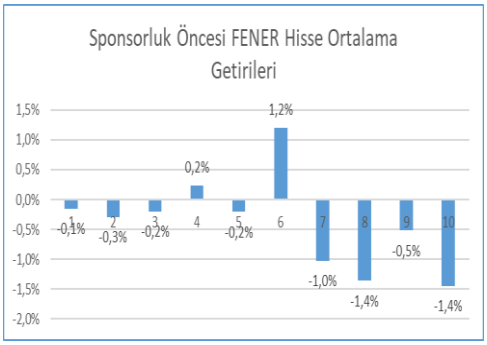

Şekil 3. FENER Sponsorluk Tarihleri Öncesi Getiriler

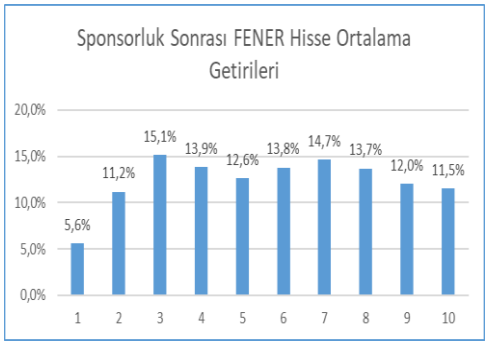

Şekil 4. FENER Sponsorluk Tarihleri Sonrası Getiriler

GSRAY hisse senedinin kapanış değerleri 03.01.2010 ile 29.12.2017 tarihleri arasında araştırılmıştır. 13.04.2012 tarihinden başlamak üzere 10.08.2016 tarihine kadar 16 sponsorluk anlaşması özelinde olay analizi ile hesaplanan getirilere bakıldığında onar günlük ortalamalar üzerinden elde edilen veriler Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: GSRAY Hisse Senedinin Günlük Ortalama Getirileri

Önceki Günler	**-10**	**-9**	**-8**	**-7**	**-6**	**-5**	**-4**	**-3**	**-2**	**-1**
Ortalama Getiri	0,1%	-0,9%	-1,9%	-2,7%	-2,6%	-2,6%	-1,6%	-2,2%	-1,7%	-3,8%
Sonraki Günler	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**
Ortalama Getiri	-17,2%	-10,9%	-5,0%	0,7%	6,3%	11,3%	16,7%	22,9%	29,0%	34,3%

GSRAY hisse senedinin sponsorluk anlaşmalarının dördüncü gününden sonra getirileri yükselmiş görünmekle birlikte sponsorluk anlaşmaları öncesi getirinin negatif yönlü olduğu tespit edilmiştir. Sponsorluk anlaşmaları sonrasında getirilerdeki negatife gidiş yerini dördüncü gün ve sonrasında pozitif bir trende bırakmıştır. Sponsorluk anlaşması sonrasında dördüncü günden itibaren başlayan yükseliş onuncu gün %34,3 lük ortalama getiri ile diğer hisse senetlerinin getirilerinden daha yüksek bir başarı gösterdiği görülmektedir. Dolayısıyla sponsorluk sözleşmesinin GSRAY hisse senedinin getirisinde diğerlerinden daha yüksek bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. GSRAY hisse senedinin sponsorluk anlaşmasından önceki ve sonraki onar günlük değişimleri gösteren grafikler Şekil 5 ve Şekil 6'da verilmiştir.

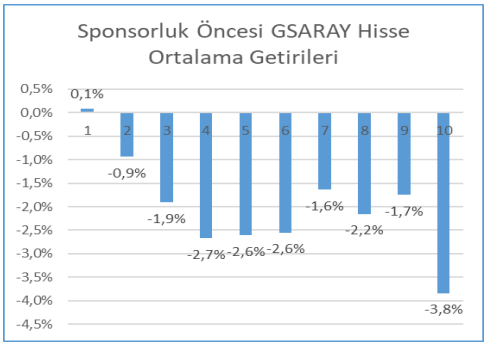

Şekil 5. GSRAY Sponsorluk Tarihleri Öncesi Getiriler

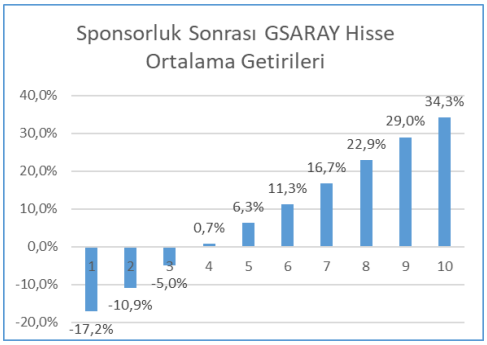

Şekil 6. GSRAY Sponsorluk Tarihleri Sonrası Getiriler

TSPOR günlük hisse senetleri kapanış değerleri 03.01.2010 ile 29.12.2017 tarihleri arasında araştırılmıştır. 04.01.2010 tarihinden başlamak üzere 02.08.2017 tarihine kadar 16 sponsorluk anlaşması özelinde olay analizi ile hesaplanan getirilere bakıldığında onar günlük ortalamalar üzerinden elde edilen veriler Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: TSPOR Hisse Senedinin Günlük Ortalama Getirileri

Önceki Günler	**-10**	**-9**	**-8**	**-7**	**-6**	**-5**	**-4**	**-3**	**-2**	**-1**
Ortalama Getiri	0,5%	0,1%	0,2%	-0,1%	-0,1%	0,7%	-0,5%	-1,4%	-0,7%	-1,0%
Sonraki Günler	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**
Ortalama Getiri	-0,7%	0,1%	-1,3%	-1,7%	-2,4%	-2,9%	-2,5%	-2,1%	-0,2%	-0,6%

TSPOR hisse senedi sponsorluk anlaşmaları sonrasında yalnızca ikinci gün getirileri yükselmiş görünmekle birlikte sponsorluk anlaşmaları öncesi getiriler karışık bir seyir izlemektedir. Sponsorluk anlaşmaları sonrasında getirilerdeki negatife gidiş hızlanarak üçüncü ve dördüncü günde maksimum düzeye doğru yöneldiği görülmektedir. Bu noktada sponsorluk anlaşmalarının hisse senedinin getirisini pozitif etkilemediği hatta 16 sponsorluk anlaşmasının neredeyse tamamında hisse senedinin getirisinin düşüş eğilimi içinde olması sponsorluk anlaşmalarının hisse senedi getirisinde negatif bir etkiye neden olduğunu düşündürmektedir. TSPOR'un sponsorluk anlaşmasından önceki ve sonraki onar günlük değişimleri gösteren grafikler Şekil 7 ve Şekil 8'de verilmiştir.

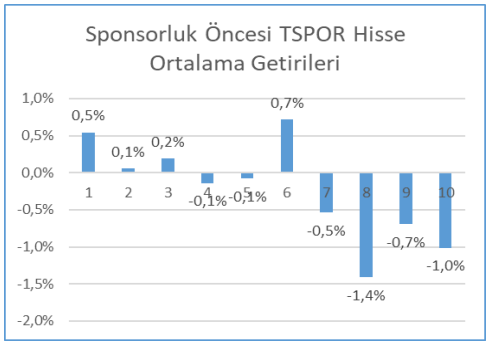

Şekil 7. TSPOR Sponsorluk Tarihleri Öncesi Getiriler

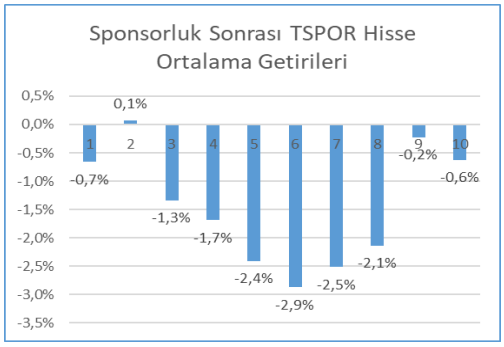

Şekil.8. TSPOR Sponsorluk Tarihleri Sonrası Getiriler

THYAO günlük hisse senetleri kapanış değerleri 03.01.2010 ile 29.12.2017 tarihleri arasında araştırılmıştır. 29.08.2013 tarihinden başlamak üzere 15.09.2015 tarihine kadar 4 sponsorluk anlaşması özelinde olay analizi ile hesaplanan getirilere bakıldığında onar günlük ortalamalar üzerinden elde edilen veriler Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5: THYAO Hisse Senedinin Günlük Ortalama Getirileri

Önceki Günler	**-10**	**-9**	**-8**	**-7**	**-6**	**-5**	**-4**	**-3**	**-2**	**-1**
Ortalama Getiri	-1,0%	-0,7%	-0,5%	-0,9%	-1,7%	-1,8%	-1,9%	-1,2%	-4,3%	-4,3%
Sonraki Günler	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**
Ortalama Getiri	0,4%	0,8%	2,0%	2,7%	2,1%	1,4%	1,3%	4,1%	3,9%	5,0%

THYAO hisse senedi sponsorluk anlaşma tarihleri itibariyle karışık bir görünüm izlemektedir. Şirketin sponsorluk sözleşmesini imzalayacağı tarih yaklaştıkça negatif getirinin azaldığı görülmektedir. Ancak anlaşmadan önceki 9. ve 10. gün oldukça yüksek bir negatif getirinin olduğu tespit edilmiştir. Sponsorluk sözleşmesinden itibaren 10 günlük dönemde hisse senedi getiri ortalamasının pozitif yönde yükseldiği ifade edilebilir. THYAO hisse senedinin sponsorluk anlaşmasından önceki ve sonraki onar günlük değişimleri gösteren grafikler Şekil 9 ve Şekil 10'da verilmiştir.

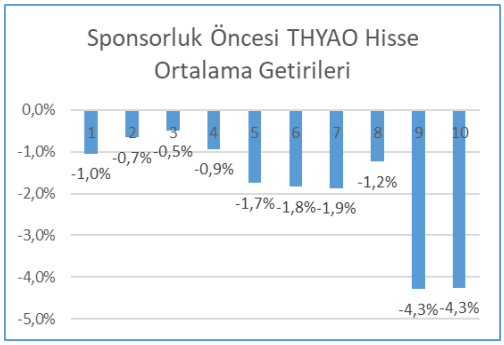

Şekil 9. THYAO Sponsorluk Tarihleri Öncesi Getiriler

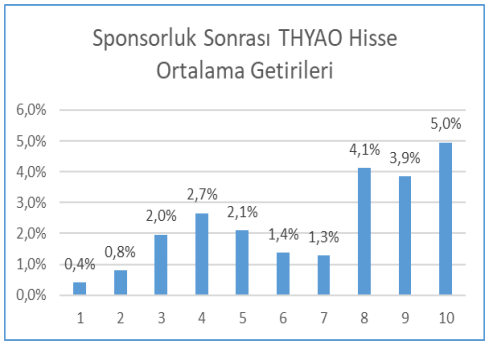

Şekil 10. THYAO Sponsorluk Tarihleri Sonrası Getiriler

ULKER günlük hisse senetleri kapanış değerleri 03.01.2010 ile 29.12.2017 tarihleri arasında araştırılmıştır. 04.01.2010 tarihinden başlamak üzere 10.08.2015 tarihine kadar 4 sponsorluk anlaşması

özelinde olay analizi ile hesaplanan getirilere bakıldığında onar günlük ortalamalar üzerinden elde edilen veriler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: ULKER Hisse Senedinin Günlük Ortalama Getirileri

Önceki Günler	**-10**	**-9**	**-8**	**-7**	**-6**	**-5**	**-4**	**-3**	**-2**	**-1**
Ortalama Getiri	0,3%	0,1%	-0,5%	-0,9%	0,5%	1,5%	0,9%	1,0%	1,3%	0,9%
Sonraki Günler	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**
Ortalama Getiri	1,9%	3,8%	3,9%	-0,1%	3,6%	2,6%	1,1%	1,8%	2,8%	2,4%

ULKER hisse senedinin sponsorluk öncesi iki gün ve sponsorluk sonrası bir gün dışında getirileri pozitiftir. Sponsorluk anlaşması yapıldıktan sonraki ilk 3 gün ortalama getirinin yükselen bir trend izlediği görülmektedir. ULKER hisse senedinin sponsorluk anlaşmasından önceki ve sonraki onar günlük değişimleri gösteren grafikler Şekil 11 ve Şekil 12'de verilmiştir.

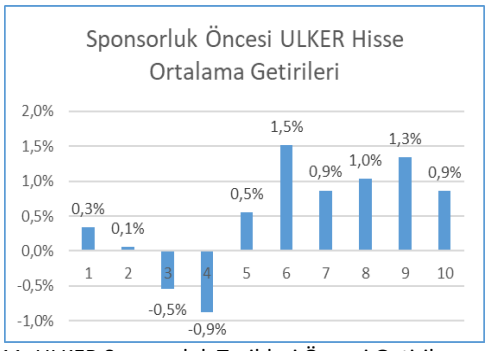

Şekil 11. ULKER Sponsorluk Tarihleri Öncesi Getiriler

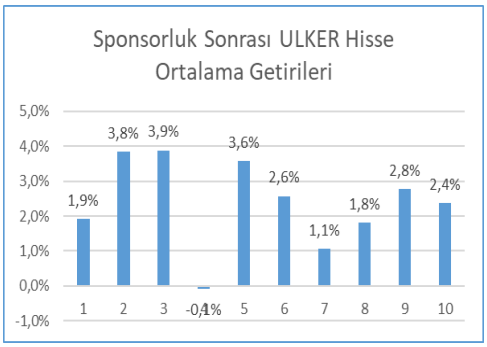

Şekil 12. ULKER Sponsorluk Tarihleri Sonrası Getiriler

THYAO hisse senedinde olduğu üzere ULKER hisse senedinde de de sadece 4 sponsorluk anlaşmasının olması olay analizinin kapsamını sınırlandırmaktadır. Analiz sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde hisse senetlerinin getirilerinde olumlu bir etkinin olduğu tespit edilmiştir.

4. Sonuç

Spor kulüplerinin hisse senedi getirileri üzerinde etkili olan birçok faktör vardır. Avrupa ve Türkiye kupasında alınan galibiyetler, derbi maçların kazanılması, kupa ve lig şampiyonlukları gibi önemli sportif olayların spor kulüplerinin hisse senedi getirisini pozitif yönde etkilediği önceki çalışmalarda belirtilmiştir. Sponsorluk anlaşmalarının spor kulüplerinin gelirleri içinde önemli bir paya sahip olduğu düşünüldüğünde, sponsorluk anlaşmalarının hisse senedi getirileri üzerinde olumlu yönde tepki vermesi beklenmektedir. Literatürde yapılmış çalışmalarda da sponsorluk anlaşmalarının hisse senedi getirilerini pozitif yönde etkilediği ifade edilmiştir. Borsa İstanbul'da işlem gören spor kulüpleri ile sponsor olan toplam 6 şirketin hisse senetlerinin getirilerinin sponsorluk anlaşmasından etkilenme durumunun incelendiği çalışmada, hisse senedi getirilerinin sponsorluk anlaşmasından sonra genellikle yükseldiği tespit edilmiştir.

BJKAS hisse senedi sponsorluk anlaşması sonrasında sekizinci günden sonra getirileri yükselmiştir. FENER hisse senedinin sponsorluk anlaşması tarihlerinden önce getirilerinin genellikle negatif yönlü olduğu ancak karışık bir görünüme sahip olduğu tespit edilmiştir. GSRAY hisse senedinin sponsorluk anlaşmalarının dördüncü gününden sonra getirileri yükselmiştir. TSPOR hisse senedi sponsorluk anlaşmaları sonrasında yalnızca ikinci gün getirileri yükselmiş görünmekle birlikte sponsorluk anlaşmaları öncesi getiriler genel olarak karışık bir seyir izlemektedir. Bu noktada TSPOR hisse senedinin getirilerini sponsorluk anlaşmalarının pozitif yönlü etkilemediği görülmektedir. THYAO hisse senedi sponsorluk anlaşma tarihleri itibariyle karışık bir görünüm izlemektedir. Şirketin sponsorluk sözleşmesini imzalayacağı tarih yaklaştıkça negatif getirinin azaldığı, ancak anlaşmadan önceki 9. ve. 10. günler oldukça yüksek negatif bir getirinin olduğu tespit edilmiştir. ULKER hisse senedinin sponsorluk öncesi iki gün ve sponsorluk sonrası bir gün dışında getirileri pozitiftir. Söz konusu çalışmadaki temel çıkış noktası sponsorluk sözleşmelerinin öncesi ve sonrası hisse senetlerinin ortalama getirisinin nasıl etkilendiğini tespit etmektir. Ancak şirketler sponsorluk sözleşmesi yapmadan once ön sponsorluk çalışmaları ile

şirket dışına sızan bilgiler, yatırımcılar tarafından beklentiye dönüşmüş olabilir. Bu durumda sponsorluk anlaşmalarının kamuya duyurulmadan çok önce hisse senedinin getirisi üzerinde etkisi olabilir. Buna rağmen bu çalışmada ilk beklenen sonuç sponsorluk anlaşmasının öncesinde hisse senetlerinin yükseliş göstereceği yönünde olmalıydı. Olay analizi sonrası alınan ortalama getirilere bakıldığında ise sponsorluk faaliyetlerinin; yatırımcıların spor kulüplerine olan olumlu bakışının hisse senetlerinin getirileri üzerinde çok fazla etkili olmadığı yönündedir. Analiz sonuçları birlikte değerlendirildiğinde sponsorluk anlaşmalarının hisses senetlerinin getirilerini pozitif yönde etkilediği görülmektedir.

Olay çalışmasının başarısını artıran önemli bir unsur olay sayısıdır. Çalışmanın örneklemindeki hisse senetlerinin az sayıda oluşu ve olay tarihlerinin uzun bir dönemi kapsamayışı çalışmayı kısıtlamaktadır. Özellikle 2010-2017 döneminde 8 yılda 6 hisse senedine ait toplam 57 olay kullanılması ve bazı hisse senetlerinin (FENER, THYAO ve ULKER) sponsorluk anlaşmalarının sayısının az olması analizin tahmin gücünü olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülmektedir. Yapılacak çalışmalarda hisse senetlerinin sayısının daha yüksek sayıda tutulması, olayların kronolojik açıdan uzun bir dönemi kapsaması analizin başarısını olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Anasponsor (2017). https://blog.anasponsor.com/2017-2018-super-lig-sponsorluk-infografigi/ (Erişim Tarihi: 03.03.2018).

Akşam (2017). http://www.aksam.com.tr/futbol/kuluplerin-kapa-gonderdigi-raporlara-gore-kar-eden-tek-kulup-besiktas/haber-588101 (Erişim Tarihi: 03.03.2018).

Aspor (2017). https://www.aspor.com.tr/galeri/anasayfa/super-lig-ekiplerinin-kar-ve-zararlari-aciklandi/3 (Erişim Tarihi: 03/03/2018).

Babacan, B., & Özer, G., (2014). Voluntary & Mandatory Transfer Disclosures of Football Teams and Behaviour of Stock Returns: An Event Study. International Review of Economics and Management, 2(1), 19-35.

Baim, D. V., Goukasian, L., & Misch, M. B. (2015). Olympic Sponsorships, Stock Prices, and Trading Activity. International Journal of Sport Finance, 10(2), 175-195.

Baur, D. G., & McKeating, C. (2011). Do Football Clubs Benefit from Initial Public Offerings?. International Journal of Sport Finance, 6(1), 40-59.

Berument, M. H., Ceylan, N. B., & Onar, B. (2013). Football and the Risk-Return Relationship for a Stock Market: Borsa Istanbul. Emerging Markets Finance and Trade, 49(2), 19-30.

Cornwell, T. B., Pruitt, S. W., & Clark, J. M. (2005). The Relationship between Major-League Sports' Official Sponsorship Announcements and the Stock Prices of Sponsoring Firms. Journal of the Academy of Marketing Science, 33(4), 401-412.

DHA (2014). http://arsiv.dha.com.tr/turkiyede-populer-sporlar_830052.html (Erişim Tarihi: 03.03.2018).

Eryigit, C., & Eryigit, M. (2017). The Effect of Sponsorship Announcements on Stock Returns: Does Industry Concentration Matter?. PEOPLE: International Journal of Social Sciences, 3(2), 239-251.

Forbes (2016). https://www.forbes.com/pictures/57309f204bbe6f123f286bec/soccers-richest-sponsorsh/#78f19afa1d03 (Erişim Tarihi: 03.03.2018).

Gimet, C., & Montchaud, S. (2016). What Drives European Football Clubs' Stock Returns and Volatility?. International Journal of the Economics of Business, 23(3), 351-390.

Gökten, S., & Karatepe, S. (2015). Effects of Match-fixing Related Publications on Football Clubs' Stock Prices: An Example from Turkey. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (68), 169-184.

Habertürk (2016). http://www.haberturk.com/spor/futbol/haber/1210919-turkiyenin-en-kapsamli-taraftar-arastirmasi (Erişim Tarihi: 03.03.2018).

Halıcı, A., Eynur, B. R., & Eraslan, A. (2017). Spor Sponsorluğunun Mevcut Durumu Üzerine Bir Araştırma. Journal of Human Sciences, 14(2), 1146-1157.

Hanke, M., & Kirchler, M. (2013). Football Championships and Jersey Sponsors' Stock Prices: An Empirical Investigation. The European Journal of Finance, 19(3), 228-241.

Johnston, M. A. (2010). The Impact of Sponsorship Announcements on Shareholder Wealth in Australia. Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics, 22(2), 156-178.

Kaya, A., & Gülhan, Ü. (2013). Spor Kulüpleri Performanslarının Hisse Senedi Fiyatlarına Etkisi: BIST'de Bir Uygulama. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(2), 1-20.

Kırıbrahim, İ. İ. (2011). Halka İlk Arz ve Hisse Senedi Fiyat Performansları: İMKB'de Yıl ve Sektör Bazında Ampirik Bir Uygulama. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim dalı Yüksek Lisans Tezi, Bolu.

MacKinlay, A.C. (1997). Event Studies in Economics anf Finance. Journal of Economic Literature, 25, 13-39.

McWilliams, A. and Siegel, D. (1997). Event studies in management research: Theoretical and empirical issues. Academy of Management Journal, 40(3),626-657.

Majewska, A., & Majewski, S. (2018). Econometric Modelling of Market Prices of Football Clubs' Sponsors' Stocks. Aestimatio, (17), 2-17.

Mazodier, M., & Rezaee, A. (2013). Are Sponsorship Announcements Good News for the Shareholders? Evidence from İnternational Stock Exchanges. Journal of the Academy of Marketing Science, 41(5), 586-600.

Miyazaki, A. D., & Morgan, A. G. (2001). Assessing the Market Value of Sponsoring: Corporate Olympic Sponsorships. Journal of Advertising Research, 41(1), 9-15.

Peterson, P.P. (1989). Event Studies: A Review of Issues and Methodology. Quarterly Journal of Business and Economics, 28(3), 36-66.

Parlak, D., Bişirici, E. (2014). İki Spor Kulübünün Hisse Senedi Getirileri Üzerine Bir İnceleme. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 15 (2), 181-192.

Rao, S.V.D. N., & Sreejith, U. (2014). Event Study Methdology: A Critical Review. The Macrotheme Review, 3(1)A, 40-53.

Reiser, M. (2012). The Sponsorship Effect: Do Sport Sponsorship Announcements Impact the Firm Value of Sponsoring Firms? (Doctoral dissertation, Deutsche Sporthochschule Köln).

Spais, G. S., & Filis, G. N. (2008). Measuring Stock Market Reaction to Sponsorship Announcements: The Case of Fiat and Juventus. Journal of Targeting, Measurement and Analysis for Marketing, 16(3), 169-180.

KAP (2018). https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/1400-trabzonspor-sportif-yatirim-ve-futbol-isletmeciligi-ticaret-a-s, (Erişim Tarihi: 29.03.2018).

Sponsorship.com (2013). http://www.sponsorship.com/iegsr/2013/10/21/The-Most-Active-Companies-And-Categories-Sponsorin.aspx (Erişim tarihi: 03.03.2018).

UEFA (2017). http://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/OfficialDocument/uefaorg/Finance/02/42/27/91/2422791_DOWNLOAD.pdf (Erişim Tarihi: 03.03.2018).

TFF (2017). http://www.tff.org/default.aspx?pageId=461 (Erişim Tarihi: 04.03.2018).

TFF (2018). http://www.tff.org/default.aspx?pageID=170 (Erişim Tarihi: 03.03.2018).

EK: Sponsorluk anlaşmalarıyla ilgili Kamuyu Aydınlatma Platformuna yapılan bildirimler

Sıra	Gerçekleşme Tarihi	Şirket Kodu	Konu	Sponsor Şirket
1	*05.10.2012 14:12*	*BJKAS*	*Stadyum vb. konularda iş birliği yapılması*	*IMG Doğuş*
2	*28.02.2013 15:32*	*BJKAS*	*Şirketimiz ile IMG Doğuş arasında anlaşma imzalanması*	*IMG Doğuş*
3	*08.03.2013 11:25*	*BJKAS*	*Sponsorluk(forma sırt) konusunda anlaşmaya varılmıştır.*	*Kalde Klima*
4	*15.04.2013 11:28*	*BJKAS*	*Reklam, promosyon, tanıtım ve sponsorluk konularını kapsayan sözleşme imzalanmıştır.*	*Acıbadem Sağlık Hizmetleri Tic. A.Ş*
5	*27.06.2013 15:20*	*BJKAS*	*Giyim Sponsorluğu Sözlemesi imzalanmıştır.*	*Sarar*
6	*20.08.2013 09:58*	*BJKAS*	*Forma göğüs reklamı (ana sponsorluk) için 3+2 yıllık anlaşma yapılmıştır.*	*Vodafone Telekomünikasyon*
7	*26.12.2013 10:36*	*BJKAS*	*Beko markası ile forma sırt sponsorluğu için 3+2 yıllık anlaşma yapılmıştır.*	*Arçelik A.Ş.*
8	*24.01.2014 14:18*	*BJKAS*	*Forma şort reklam kullanımı anlaşması yapılmıştır.*	*Beşiktaş Eğitim Hizmetleri A.Ş.*
9	*24.03.2014 17:51*	*BJKAS*	*"Bilet Satışına Aracılık Hizmetleri ve Sponsorluk" sözleşmesi imzalanmıştır.*	*Aktif Yatırım Bankası A.Ş*
10	*16.04.2014 11:31*	*BJKAS*	*Futbol takımı forma kol sponsorluğu anlaşması imzalanmıştır.*	*Kalde Klima*
11	*29.05.2015 14:54*	*BJKAS*	*Beko markası ile forma sırt sponsorluğu anlaşması yenilenmiştir.*	*Arçelik A.Ş.*
12	*06.02.2017 18:48*	*BJKAS*	*Reklam Hakları, Forma ve Stadyum İsim Hakkı Sponsorluğu Sözleşmesi 2 sezon daha uzatılmıştır.*	*Vodafone Telekomünikasyon*
13	*06.10.2011 13:53*	*FENER*	*Sağlık Sponsorluğu Sözleşmesi imzalanmıştır.*	*Universal Hastaneler Grubu*

14	21.06.2012 01:35	FENER	Universal Hastaneler Grubu ile olan sağlık sponsorluğu sözleşmesi feshedilmiştir.	Universal Hastaneler Grubu
15	21.06.2012 09:43	FENER	Sağlık sponsorluğu sözleşmesi imzalanması konusunda anlaşmaya varılmıştır.	Medical Park
16	10.08.2015 18:21	FENER	Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stad ismi ve diğer muhtelif reklam ve tanıtım haklarını kapsayan sözleşme imzalanmıştır	ÜLKER (Yıldız Holding)
17	18.08.2015 10:35	FENER	Forma göğüs reklamı için Yandex firması ile anlaşılmıştır.	Yandex
18	13.04.2012 15:48	GSRAY	Futbol Takımı sponsorluk anlaşması imzalanmıştır.	Nikon Middle East
19	14.02.2013 17:10	GSRAY	General Motors Türkiye Ltd.Şti. sponsorluk sözleşmesi imzalanmıştır.	General Motors
20	28.05.2013 17:25	GSRAY	Yandex Reklamcılık Hiz.Ltd.Şti. ile sponsorluk sözleşmesi imzalanmıştır.	Yandex
21	29.08.2013 15:13	GSRAY	1 yıl süreli marka işbirliği sözleşmesi imzalanmıştır.	Türk Hava Yolları
22	13.09.2013 23:45	GSRAY	Reklam hizmet sözleşmesi imzalanmıştır.	ÜLKER (Yıldız Holding)
23	31.10.2013 18:44	GSRAY	Tribün ismi sponsorluğu anlaşması imzalanmıştır.	Odea Bank
24	25.12.2013 17:49	GSRAY	"Reklam Barter" sözleşmesi imzalanmıştır.	MNG Kargo
25	28.01.2014 22:11	GSRAY	Reklam ve sponsorluk anlaşması imzalanmıştır.	Tacirler
26	26.06.2014 17:55	GSRAY	Sözleşmede yer alan mutabakat çerçevesinde iptal edilmiştir.	Tacirler
27	26.06.2014 17:55	GSRAY	Ürün Tedarik, Sponsorluk ve Lisans Sözleşmesi tadil edilmiştir.	Nike
28	17.09.2014 11:06	GSRAY	Türkiye Ligi ve Türkiye Kupası iç ve dış saha maçlarında Forma Sponsorluğu sözleşmesi imzalanmıştır.	Huawei Telekomünikasyon
29	07.11.2014 18:52	GSRAY	Forma sponsorluğu marka işbirliği sözleşmesi imzalanmıştır.	Türk Hava Yolları
30	15.09.2015 15:26	GSRAY	Forma sponsorluğu marka işbirliği sözleşmesi imzalanmıştır.	Türk Hava Yolları
31	27.10.2015 21:03	GSRAY	Reklam ve tanıtımının sağlanması amacıyla sözleşme imzalanmıştır.	Çelik Motor
32	28.10.2015 15:54	GSRAY	Reklam haklarına ilişkin anlaşma yapılmıştır.	Dumankaya İnşaat
33	10.08.2016 11:15	GSRAY	Forma göğüs reklamı konusunda anlaşmaya varılmıştır.	Timur Gayrimenkul
34	04.01.2010 14:46	TSPOR	Forma sırt reklamını kapsayan, Reklam ve Sponsorluk anlaşması imzalanmıştır.	ÜLKER (Yıldız Holding)
35	04.06.2012 21:37	TSPOR	Sponsorluk sözleşmesi yenilenmiştir.	Anadolu Sigorta
36	04.06.2012 21:37	TSPOR	Hüseyin Avni Aker Stadyumu saha içi reklam hakları sözleşmesi yenilenmiştir.	Saran Uluslararası Film
37	08.04.2013 11:57	TSPOR	Formada reklam yer alması hususunda anlaşma sağlanmıştır.	Anadolu Sigorta
38	29.05.2013 16:50	TSPOR	Reklam sözleşmesi yapılmıştır.	ÜLKER (Yıldız Holding)
39	27.09.2013 16:53	TSPOR	Reklam anlaşması yapılmıştır.	Emay İnşaat
40	29.09.2013 14:39	TSPOR	Reklam anlaşması yapılmıştır.	Royal Denizcilik
41	14.03.2014 18:03	TSPOR	e-bilet satış hizmeti ve sponsorluk sözleşmesi imzalanmıştır.	Aktif Yatırım Bankası
42	06.05.2014	TSPOR	Reklam ve sponsorluk anlaşması yapılmıştır.	Kaptan Demir Çelik

	18:40			
43	*25.04.2014 17:35*	*TSPOR*	*Trabzonspor isim hakkı sözleşmesi imzalanmıştır.*	*Anadolu Sigorta*
44	*12.06.2014 13:52*	*TSPOR*	*Barter kapsamında giyim sponsorluğu anlaşması yapılmıştır.*	*Legato Giyim*
45	*16.06.2014 18:45*	*TSPOR*	*Sağlık sponsorluğu anlaşması yapılmıştır.*	*Acıbadem Sağlık*
46	*16.09.2015 15:01*	*TSPOR*	*Forma reklam sponsorluğu anlaşması yapılmıştır.*	*Türk Hava Yolları*
47	*02.12.2015 15:00*	*TSPOR*	*Reklam hakları anlaşması sağlanmıştır.*	*Coca Cola*
48	*22.01.2016 16:53*	*TSPOR*	*Kargo taşımacılığı ve reklam anlaşması yapılmıştır.*	*MNG Kargo*
49	*02.08.2017 20:29*	*TSPOR*	*İsim sponsorluğu ve reklam anlaşması yapılmıştır.*	*Medical Park*

Kaynakça: www.kap.org.tr (Erişim Tarihi: 29.03.2018).

Not: Kamuyu Aydınlatma Platformunda yer alan bildirimler kısaltılarak tabloya eklenmiştir. THYAO ve ULKER (Yıldız Holding) şirketlerine ait olaylar futbol kulüplerine ait olaylarda verildiği için tekrar tabloya ilave edilmemiştir.

Spor İşletmelerinde Nakit Yönetimi: BİST'de Bir Uygulama

Doç. Dr. Tolga ULUSOY[1] **Öğr.Gör. Dr. Yusuf ESMER[2]** **Yrd. Doç. Dr. Faruk DAYI[3]**

[1]Kastamonu Üniversitesi, İİBF, Bankacılık ve Finans Bölümü, tulusoy@kastamonu.edu.tr

[2]Sinop Üniversitesi, Gerze MYO, Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü, yesmer@sinop.edu.tr

[3]Kastamonu Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, fdayi@kastamonu.edu.tr (Sorumlu Yazar)

Özet: Futbol kulüpleri sermaye piyasasında halka arz edilerek Borsa İstanbul'da işlem görmektedir. Spor işletmeciliği, hizmet işletmeciliğinde olduğu üzere yüksek tutarda duran varlık yatırımını gerektirmemektedir. Bu nedenle işletme sermayesi yönetimi spor işletmelerinin faaliyetine devam etmelerinde hayati öneme sahiptir. Yüksek tutarlı bonservis bedeliyle futbolcu alım ve satımı futbol işletmelerinin nakit giriş ve çıkışlarının etkin yönetilmesini gerektirmektedir. İşletme sermayesi unsurlarından biri olan nakit yönetimi, futbol işletmelerinin nakit giriş ve çıkışlarının tahmininde ve nakit bütçesinin hazırlanmasında önemli bir etkiye sahiptir. Çalışmanın amacı futbol işletmeleri için nakit yönetiminin önemini ortaya koymaktır. Futbolcu transferleri, yıllık ücretler, oyuncu veya teknik ekip sözleşmelerinin feshedilmesi sonucunda ödenen tazminatlar, futbol işletmelerinin yüksek tutarlarda nakit yükümlülükleri altına girmesine neden olmaktadır. Futbol işletmelerinin sportif başarıları arttıkça gelirleri artmakta, sportif başarısızlıklar olduğunda ise sponsorluk anlaşmalarının sayısı ve tutarları azalarak şirketlerin gelirleride azalmaktadır. Çalışmada Borsa İstanbul'da işlem gören Trabzonspor Sportif Yatırım ve Futbol İşletmeciliği Ticaret A.Ş.'nin (Trabzonspor) 2012-2017 dönemine ait Kamuyu Aydınlatma Platformu bilgilendirmelerinden elde edilen bilgiler ile mali tablo verileri kullanılarak Trabzonspor'un 2017-18, 2018-19 ve 2019-20 sezonlarına ait nakit bütçesi oluşturulmuştur. Trabzonspor'un futbolcu transferlerinde yüksek tutarlı bonservis ve yıllık ücret ödemelerinden dolayı yüksek tutarlarda nakit çıkışlarının gerçekleştiği, sportif başarı olmadığından nakit girişlerinde önemli bir yükseliş olmadığı ve nakit yönetiminde ciddi sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nakit Yönetimi, Nakit Bütçesi, İşletme Sermayesi, Spor Yönetimi, Futbol Yönetimi

Cash Management in Sports Enterprises: An Application on BIST

Abstract: Football clubs, being offered to public on the market, are traded in Borsa İstanbul. Sports management does not require a high amount of asset investment as in service management. Therefore, the business capital management that entails more than fixed assets is vital for sports enterprises in order to survive. Purchase and sale of the footballers with a high amount of transfer fee necessitates the effective management of cash flows for the sports enterprises. Cash management which is one of the factors of business capital has an important effect on the estimation of the cash flow and the preparation of cash budget of the football enterprises. The aim of this paper is to present the importance of cash management for football enterprises. The transfers of the footballers, annual charges, compensations that are paid as a result of the annulment of the contracts regarding the players or the technical team cause the football enterprises to enter into the obligation of high amounts of cash. As the sportive achievements of the football enterprises increase their income increases and when there are sportive failures taking place the income of the enterprises decreases and the numbers and the amounts of the sponsorships dwindle. In the study, cash budget of Trabzonspor Sportive Investment and Football Enterprises Trading Inc. (Trabzonspor) belonging to 2017-18, 2018-19 and 2019-20 seasons is set by using the information and financial statement data that were gathered from Public Disclosure Platform information belonging to 2012-2017 period of Trabzonspor that is traded at Istanbul Stock Exchange. It is determined that because of high amount of transfer fees and the annual payments of the footballers of Trabzonspor a high level of cash outflow takes place and as there is no sportive achievements there is no significant increase in the cash inflows and there are serious problems with cash management.

Key Words: Cash Management, Cash Budget, Working Capital, Sports Management, Football Management

1. Giriş

Spor, beden ve ruh sağlığını korumak ve geliştirmeye yönelik yapılan bedensel aktivitelerdir. Günümümüzde ülkelerin kalkınmasında sporun önemli bir yeri bulunmaktadır. Spora verilen önem, spor politikaları, spora ayrılan zaman, spor faaliyetleri için ayrılan bütçe ve fonlar ülkelerin kalkınmışlığını gösteren önemli göstergelerdendir. Ülkeler, spor faaliyetleri ile teknolojik, ekonomik, tarihi ve kültürel zenginliklerini dünyaya tanıtmaktadırlar (Güçlü, 1998: 1). Bu nedenle spor faaliyetlerine önem

verilmekte ve spora yatırım yapılmaktadır. Özellikle son yıllarda sporun önemli bir ihtiyaç olduğu daha çok ön plana çıkmaktadır. Bu ihtiyacı karşılamaya yönelik çok sayıda işletme bulunmaktadır. Bu işletmeler spor işletmesi olarak adlandırılmaktadır. Spor işletmeleri, insanların sosyal yaşamlarını şekillendirmek, çeşitli spor aktiviteleri düzenlemek, insanların sportif ihtiyaçlarını karşılamak, sporu yaygınlaştırmak ve spor severe hizmet sunmak amacıyla kurulan işletmelerdir (Ramazanoğlu ve Öcalan, 2005: 36). Bu işletmeler çeşitli spor dallarında hizmet vermektedirler. Bu dalların başında futbol gelmektedir. Futbol dünyada en çok ilgi gören spor dalllarından biridir. Futbol yüzbinlerce çalışanı ile her geçen gün büyüyen ve milyonlarca taraftarı olan dev bir sektör haline dönüşmüş ve dünyanın en evrensel olgularından biri olmuştur (Devecioğlu vd., 2014: 40). Dünyada çok sayıda futbol kulübü bulunmaktadır. Bu durum spor yönetimi kapsamında futbol yönetiminin önemini ortaya çıkarmaktadır. Henry Fayol`un genel yönetim yaklaşımından yola çıkılarak bir tanım yapmak gerekirse futbol yönetimi, örgütsel amaçlara etkili ve verimli ulaşmak amacıyla futbol kaynaklarının ve faaliyetlerinin planlanması, örgütlenmesi, yöneltilmesi, koordine edilmesi ve denetlenmesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifade ile örgütsel amaçlar doğrultusunda maddi ve beşeri kaynakların sevk ve idare edilmesidir. Bu kapsamda futbol yönetimi oldukça karmaşık ve zor bir süreç olarak görülmektedir. Dünyada futbol yöneticilerinin karşılaştığı en büyük problemlerin başında nakit yönetimi gelmektedir. Çünkü futbol kulüplerinde yüksek tutarlı bonservis bedeliyle futbolcu transfer edilmesi nakit giriş ve çıkışlarının etkin yönetilmesini gerektirmektedir. Nakit yönetiminin amacı, işletmenin faaliyetlerini devam ettirecek, gelecekteki ihtiyaçlarını karşılayacak ve kârlılığı olumlu yönde etkileyecek yeterli likiditenin bulundurulmasıdır. Nakit yönetimi, nakit fazlası ve nakit açığına sebebiyet vermeden işletmede bulundurulması gereken optimum nakit tutarını amaçlamaktadır. Nakit yönetimindeki bir başarısızlık işletmeyi karşılanması çok güç finansman giderleri ile karşı karşıya bırakmakta ve tüm işletmeyi başarısız kılabilmektedir (Sakarya, 2008: 228). Bu nedenle futbol yöneticilerinin nakit yönetiminde başarılı olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla işletme sermayesi unsurlarından biri olan nakit yönetimi, futbol kulüplerinin nakit giriş ve çıkışlarının tahmininde ve nakit bütçesinin hazırlanmasında önemli bir etkiye sahiptir.

Bu çalışmanın amacı spor işletmeleri için hayati öneme sahip olan nakdin futbol yöneticileri tarafından nasıl yönetildiğini incelemektir. Çalışma spor işletmelerinin nakit yönetimine katkı sağlaması beklenmektedir. Bu amaç doğrultusunda spor işletmelerinin yönetimi, futbol işletmelerinin yönetimi ve nakit bütçesi ve nakit yönetimi ile ilgili literatür taramasına yer verildikten sonra Borsa İstanbul'da işlem gören ve Türkiye`nin dört büyük futbol kulübünden biri olan Trabzonspor Sportif Yatırım ve Futbol İşletmeciliği Ticaret A.Ş.'nin (Trabzonspor) 2012-2017 dönemine ait Kamuyu Aydınlatma Platformu`ndan elde edilen bilgiler ile mali tablo verileri kullanılarak Trabzonspor'un 2017-18, 2018-19 ve 2019-20 futbol sezonlarına ait nakit bütçesi hazırlanarak değerlendirilmektedir.

2. Literatür

Çalışmanın bu bölümü spor işletmelerinin yönetimi, futbol işletmelerinin yönetimi, nakit yönetimi ve nakit bütçesi ve ilgili literatür taramasından oluşmaktadır.

a. Spor İşletmelerinin Yönetimi

Spor, bir rekreasyon (boş zamanı değerlendirme), bir yarışma, bedensel bir aktivite ve dansı ifade etmektedir. Spor insanlığın var oluşunda temel bir ihtiyaç iken günümüzde ise sosyal bir katılım, sağlıklı olmak için bir araç ya da eğlence olarak olarak görülen çok büyük bir ticari alan olarak gelişmeye devam etmektedir. Siyasetten sanata, sinemadan iş dünyasına kadar her kesimden spora katılım yaşanmaktadır. Spor olgusu, giderek büyümüş, gerek hizmet, gerek üretim, gerekse organizasyon açısından dev bir sektör haline dönüşmüştür. Özellikle 1960`lı yıllardan sonra spor ile ilgili işletmelerin ve sportif faaliyetlerin artması sporu sadece bir endüstri dalı haline getirmekle kalmamış, endüstri içinde sektörel büyümeyi de sağlamıştır. Spor endüstrisinin dünya çapındaki maddi değerinin günümüzde yaklaşık 500 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir (Ekmekçi, 2013: 3-4). Spordaki bu gelişmeler spor işletmelerinin yönetimi kavramının önemini ortaya çıkarmıştır.

Henry Fayol`un genel yönetim tanımından faydalanılarak spor yönetimi ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Fayol, tüm işletme organizasyonuna yönelik bir yönetim anlayışı geliştirmiştir. Yönetimi, planlama, organizasyon, yöneltme, koordinasyon ve denetimden oluşan evrensel bir süreç olarak tanımlamaktadır. Buna göre spor yönetimi, beşeri ve maddi kaynakların spor organizasyonunun amaçları doğrultusunda sevk ve idare edilmesi olarak tanımlanabilir (Ekmekçi, 2013: 7). Bu doğrultuda spor yönetimi, genel yönetimin bir parçası olarak görülmektedir. Spor yönetimi, genel yönetim ilkelerinin spor alanına uygulanması, yönetim faaliyetlerinin bilimsel bir biçimde yürütülmesinin yollarının araştırılması, bulunması ve bunların spora uygulanmasıdır (Devecioğlu vd., 2011: 52). Spor yönetimi ile işletme yönetimi arasında çok fazla farklılık olmasa da sporun özel yapısından kaynaklanan farklılıkların olduğu görülebilmektedir. Bu farklılıkların spor işletmelerinin yöneticileri tarafından iyi anlaşılması onların başarısında anahtar rol oynamaktadır. Türkiye'de spor, diğer iş sektörlerinde uygulanan yönetim modelleri ile yönetilmeli, spor işletmelerinin yönetimi konusunda eğitim almış profesyonel yöneticiler tercih edilmeli ve kişilere bağlı kalmadan kurumsallaşmış bir yapıya geçilmelidir. Bu vizyonun ortaya konulması günümüzde bir zorunluluk haline gelmiştir (Donuk, 2016).

b. Futbol İşletmelerinin Yönetimi

Günümüzde çok sayıda spor dalı bulunmaktadır. Bunların içinden dünyada en çok ilgi göreni futboldur. En yaygın spor branşı olarak kabul edilen futbolun, geniş kitlelerin katılımıyla bu varlığını devam ettireceği tüm otoriteler tarafından kabul edilmektedir (Devecioğlu vd., 2014: 35). Futbol her geçen gün büyüyen, milyonlarca taraftarı olan ve milyarlarca dolara hükmeden büyük bir sektör haline gelmiştir. Futbolun bu özelliği futbol kulüplerini yüz milyon dolarlara ulaşan bütçeleriyle yönetilmesi güç ekonomik birimlere dönüştürmüştür. Futbol kulüpleri, futbolun kendi paradoksal yapısından kaynaklanan olumsuzlukların etkisiyle derin krizler yaşamakta ve layık olduğu şekilde yönetilememektedir. Bu nedenle her dönem çok sayıda futbol kulübü kapanma ve iflas tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır (Akşar ve Merih, 2008). Bu gelişmeler futbol işletmelerinin yönetimi kavramının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Spor yönetiminin tanımında olduğu gibi genel yönetim anlayışından yola çıkılarak bir tanım yapmak gerekirse futbol yönetimi, örgütsel amaçlara etkili ve verimli ulaşmak üzere futbol kaynaklarının ve faaliyetlerinin planlanması, örgütlenmesi, yöneltilmesi, koordine edilmesi ve denetlenmesi süreci olarak tanımlanabilir. Başka bir ifade ile genel yönetim ilke ve yöntemlerinin futbol alanına uygulanmasıdır. Futbolun büyük bir sektör olması nedeniyle futbol işletmelerinin yönetimi zor ve karmaşık bir süreç olarak algılanmaktadır. Bu kapsamda futbol işletmelerinin yöneticileri birçok problemle karşı karşıya kalmaktadır. Bu problemlerin başında nakit giriş ve çıkışların yönetilmesi diğer bir ifade ile nakit yönetimi gelmektedir. Bu nedenle nakit yönetimi tüm işletmelerde olduğu üzere futbol işletmelerinde de önem arzetmektedir (Sekban ve Atalı, 2017: 308).

c. Nakit Yönetimi ve Nakit Bütçesi

İşletmelerin başarısı gelecekleriyle ilgili yapacakları finansal tahmin ve planlamayla yakından ilişkilidir (Aksoy ve Yalçıner, 2008: 146). İşletmeler gelecekte beklediği nakit giriş ve çıkışlarını önceden tahmin ederek ileride olası nakit açığını kapatmak için ihtiyaç duyabileceği nakdi önceden temin edebilmektedir. Nakit bütçesi işletmenin belirli bir döneminin tahmin edilen gelir ve giderinin gösterildiği, gelecek dönemlerde işletmenin çevresinde meydana gelecek her türlü olumsuz durumdan etkilenmemesi için esneklik gösterebilen finansal bir plandır (Aksoy ve Yalçıner, 2008: 146). Dolayısıyla nakit bütçeleri işletmelerin gelecekle ilgili tahmini nakit giriş ve çıkışlarının planlanma işlemidir (Okka, 2015: 192). Bu bütçeler, işletmenin sadece bir dönemdeki finansman ihtiyacını değil, aynı zamanda o dönem içindeki nakit dağılımını ve bu dağılıma göre gerekli nakit ihtiyacınıda göstermektedir. Nakit bütçelerinin iki temel amacı bulunmaktadır (Mucuk, 2014: 291):

- Nakit açıklarını tespit etmek ve gerekli tedbirleri önceden alarak nakit ihtiyacını karşılamak ve
- Nakit fazlalıklarını görmek ve bunları kısa vadeli yatırım araçlarında kullanarak değerlendirmektir.

Tipik olarak nakit bütçesi yıllık, aylık ya da birkaç aylık süreler için düzenlenebileceği gibi birçok işletme iyi bir nakit yönetimi için haftalık hatta günlük dahi hazırlanabilmektedir. İyi hazırlanmış nakit bütçesi ile nakit açığı kapatılabilmekte ya da nakit fazlalığı değerlendirilebilmektedir. Nakit bütçesi ile nakit giriş ve

çıkışları arasında iyi bir koordinasyon sağlanmaktadır. Dolayısıyla nakit bütçesi en önemli kısa vadeli finansal planlama araçlarından biri olarak görülmektedir (Aydın vd., 2014: 167).

Nakit yönetimi, işletme yöneticileri için önemli bir görevdir. Çok fazla nakit, işletmelerin daha verimli varlıklar ile karşılaştırıldığında bu varlıklar üzerinde çok düşük bir getiri elde etmelerine neden olabilmektedir. Buna ek olarak, yöneticiler fazla nakdi ikramiyeyi satın almak için kullanabilmekte, hissedarlarına düşük getiri sağlayan projelere yatırım yapabilmekte veya işletme nakdini kendilerine tünel edebilmektedirler. Öte yandan, çok az nakit, yöneticilerin değerli yatırım fırsatlarını kaçırmalarına neden olabilmektedir (Seifert ve Gonenc, 2018: 1).

Nakit yönetimi ile işletmelerin bulundurması gereken nakit tutarını ne fazla nede eksik olacağından ihtiyaç duyulan nakit tutarında denge sağlanmaktadır. Çalışma sermayesinin önemli kalemlerinden biri olan nakit yönetimi, işletmenin kârlılığını doğrudan etkileyebilmektedir (Çam ve Özbek, 2015: 66; Kendirli ve Çankaya, 2016: 48-49). Çünkü işletmenin faaliyetlerinin aksaması önlenerek, mümkün olduğunca kârlılığı artıracak nakit tutarının tespit edilerek bulundurulması gerekmektedir (Önal, 1996: 93-94). Nakit yönetimi, nakit fazlası ya da nakit açığına sebebiyet vermeden, işletmede bulundurulması gereken en uygun nakit tutarını amaçlamaktadır (Gündoğdu, 2016: 10-11). Nakit yönetimi, işletmenin alacak ve ödemeleri arasındaki farktan kaynaklanan nakit fazlası veya eksiğinin işletme ve proje için en uygun şekilde kullanılmasının sağlanmasıdır (Apak ve Tunalı, 2007: 52). Nakit yönetimindeki temel amaç işletmenin nakit giriş ve çıkışlarının işletmenin değerini maksimum kılacak şekilde yönetilmesidir (Ercan ve Ban, 2013: 288).

Nakit yönetimi işletme faaliyetlerinin yönetiminde de önemli bir yere sahiptir. Örneğin; etkin bir nakit yönetimi vadesi gelen borçların zamanında ödenmesini ve ihtiyaç duyulan nakdin en uygun koşullarda temin edilerek kârlı yatırım fırsatlarında değerlendirilmesine imkan tanımaktadır. İşletmelerin faaliyetlerini başarılı bir şekilde sürdürmeleri için nakit giriş ve çıkışlarına dikkat etmeleri gerekmektedir. Nakit çıkışlarının, girişlerinden yüksek olması nakit açığına neden olmaktadır. Nakit açığının karşılanması için bankadan kredi çekilmekte ve nakit fazlası verildiğinde ise söz konusu kredi borcu ödenmektedir. Borç tekrarlandığında, faiz oranı ve tutarı yüksek olabilmektedir. Böylece nakit açığı sürekli olduğunda kullanılan kredinin maliyeti artmaktadır. Bu durumda nakit açığı devam ettikçe şirketlerin nakit yönetimi büyük bir çıkmaza sürüklenmektedir. İşte böyle bir olumsuz durumun yaşanmaması için nakit bütçesi işletmelerin nakit yönetiminde önemli bir işleve sahiptir.

Hizmet işletmeleri ticari ve üretim işletmelerinden farklı bir yapıya sahiptir. Hizmet işletmelerinin çalışma sermayesinde yüksek tutarlı stoklar olmağından, nakit ve alacak yönetimi önem kazanmaktadır. Hizmet işletmeciliğinin bir türü olan spor işletmeciliğinde, sportif yatırımların yüksek tutarlarda olduğu görülmektedir. Bu nedenle futbolcuların bonservis ve yıllık ücretlerinin yüksek olması futbolcu maliyetini ve katlanılan finansal riskide yükseltmektedir. Bonservis bedelleri bazen peşin bazen de vadeli olarak ödenebilmektedir. Futbolcuların yıllık ücretleri ise sözleşme tarihlerinde ödenmektedir. Bu durumda futbol takımında yer alan tüm futbolcuların sözleşmelerinin farklı tarihlerde olması nakit çıkışlarının tarihlerininde farklı olmasına neden olmaktadır. İşte bu nedenle yüksek tutarlı nakit çıkışlarının olması, her zaman optimum düzeyde nakdin işletmede bulundurulmasını zorunlu tutmaktadır. Ayrıca stad bakım onarım giderleri, personel maaşları, müsabaka gidiş geliş masrafları gibi bir takım giderler içinde nakit çıkışları yapılmaktadır. Spor işletmelerinin nakit yönetiminde karşılaştıkları önemli bir sorunda sporcuların yıllık ücretlerini zamanında alamadıkları takdirde, Futbol Federasyonu veya UEFA gibi denetleyici kuruluşlara başvurarak alacaklarını istemeleridir. Böyle bir durumda futbol kulüpleri tazminat ödemek zorunda kalabilmektedir. Bu durumda işletmenin nakit çıkışları artmakta ve ihtiyaç duyulan nakit kısa vadeli banka kredileriyle karşılanmaktadır. Böylece yüksek maliyetli krediler toplam finansman giderlerini yükseltmektedir. Spor işletmelerinin ödemelerini zamanında yapması ancak etkin bir nakit yönetim politikası ile mümkündür. Futbolcu ve teknik heyetin ücretlerini zamanında almaları kulübe olan güveni artırmakta, futbolcuların motivasyonun yükselmesini sağlayarak sportif başarıyı artırması beklenmektedir.

d. Literatür Taraması

Çalışmanın bu bölümünde futbol kulüplerinde nakit bütçesi ile ilgili çalışmalar açıklanmak istenmiş ancak literatürde benzer çalışmalara ulaşılamadığından nakit yönetimi ile ilgili son yıllarda yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

Zhang ve Chan (2018), banka hissedarlığının Çin'deki kurumsal nakit yönetimi üzerindeki etkisini incelemiştir. Kamu İktisadi Teşebbüsleri için (KİT'ler) bankaların sahip oldukları hisselerin bir kısmının, nakit varlıklarının piyasa değerinin daha az olduğu ve serbest nakit akışının daha büyük bir kısmının banka hissedarı olmayan KİT'lerden daha fazla olduğu ortaya konulmuştur. KİT olmayanlar için böyle bir olumsuz etki bulunmamıştır. Ayrıca banka payının olumsuz etkisinin, KİT paylarına sahip olan ve piramidal yapıya sahip olmayan KİT'lere kıyasla devlete ait bankalarla sınırlı olduğu ve piramidal yapı için daha güçlü olduğu ifade edilmiştir.

Seifert ve Gonenc (2018), 2002–2013 döneminde, ülke ve işletme düzeyinde yönetişimin nakit varlıklar üzerindeki etkisini ve büyük bir uluslararası örnek üzerinde nakit değerini incelemişlerdir. Hem güçlü ülke hem de güçlü işletme düzeyinde yönetişimin nakit miktarını azalttığı görülmüştür. Hem işletme hem de ülke düzeyindeki yönetişimin bazı bileşenlerinin, nakit mevcudundaki düşüş ile önemli ölçüde ilişkili olduğunu gözlemlenmiştir. Ülke düzeyindeki iyi yönetişimin sonucu olarak nakdi değerin arttığı ve sağlam bir işletme düzeyinde yönetişimin de paranın değerini artırdığını gösteren kanıtlar sunulmuştur.

Sekban ve Atalı (2017), spor yöneticilerinin finansal profillerini incelemişlerdir. Spor yöneticilerinin nakit yönetimine yeterince önem vermedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Spor yöneticilerinin yaptıkları nakit bütçesine büyük oranda bağlı kalmadıkları ortaya konulmuştur. Spor yöneticilerinin temel finans eğitimi almalarının teşvik edilmesi önerilmektedir.

Kutlu Furtuna (2017), 2005-2015 yılları arasında Borsa İstanbul (BİST)'da işlem gören reel sektör işletmelerinin nakit ve net nakit bulundurma düzeyinde yıllar itibariyle meydana gelen değişimleri sermaye yapısı teorilerinden dengeleme teorisi ve finansal hiyerarşi teorisi kapsamında açıklamıştır. İlgili dönemde reel sektör işletmelerinin nakit bulundurma düzeyinin genel ortalamaya yaklaştığı, işletmelerin nakit tutmanın fayda ve maliyetini dikkate alarak hedef nakit düzeyine sahip oldukları ve dengeleme teorisine uygun hareket ettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca optimum nakit düzeyinin belirlenmesinde sektörel faktörlerin belirgin rol oynadığı görülmüştür.

Ege vd. (2016), 2005-2013 döneminde BİST-50 endeksine giren ve sürekli olarak faaliyet gösteren işletmelerin nakit dönüşüm süresini hesaplamıştır. Analiz sonucunda, BIST-50 Endeksi'nde değerlendirmeye alınan 27 işletmenin büyük çoğunluğunun nakit dönüşüm süresinin negatif olduğu, her yıl itibariyle ortalama 4 işletmenin ise pozitif nakit dönüşüm süresine sahip olduğu ortaya konulmuştur. Bu bağlamda BİST işletmelerinin çoğunluğu için nakit yönetiminin başarılı ve nakit düzeyinin ise yeterli olduğu söylenebilmektedir.

Kabakçı (2011), uluslararası bir açıdan bakıldığında nakit yönetiminin, ülkelerin sınır-ötesi nakit transferlerine ilişkin farklı yasalarının bir sonucu olarak, çok karmaşık bir hal aldığını ileri sürmektedir. Ayrıca sınır-ötesi nakit transferlerinin değeri döviz kuru dalgalanmalarından da etkilenmektedir. Merkezi nakit yönetimi ve havuzlama çokuluslu şirketlerin nakit akımlarını optimize etmeye yönelik olarak uyguladıkları yöntemlerden salt ikisidir.

Sakarya (2008), İMKB`de işlem gören KOBİ niteliğindeki işletmelerin nakit yönetiminin etkinliğini araştırmak için nakit dönüş analizi yapmıştır. İşletmelerin 2003–2006 yılları arası nakit dönüş süreleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş ve sektörel olarak aradaki farklar ve bu farkların nedenleri ortaya konulmuştur. KOBİ'lerin finansman sorunları ile ilgili olarak nakit yönetimi konusunda yetersiz oldukları görülmüştür. İşletmeler, nakit dönüş sürelerini analiz ederek nakit yönetimlerini daha etkin hale getirebilmektedir.

Apak ve Tunalı (2007), inşaat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde etkin ve verimli bir nakit yönetiminin yapılabilmesi için her şantiyenin işin yapımı kadar nakit durumunu da yakından takip etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Her şantiyenin özerk bir yapıya sahip olması gerekmekte ancak merkezi denetime tabi tutulması önerilmektedir. Bu kapsamda nakit yönetiminin proje yöneticilerince dikkate

alınması gerekmektedir. İşletmeler uygun nakit yönetimi tekniklerini kullanarak tasarruf sağlayabilmektedir.

Yücel ve Kurt (2002), işletme sermayesi yönetiminde bir araç olan nakit dönüş süresinin karlılık, likidite ve borç yapısı ile ilişkisini incelemiştir. İMKB'de işlem gören 167 işletmenin 1995-2000 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Nakit dönüş süresinin likidite oranları ile pozitif, aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı ile negatif ilişkisi bulunmaktadır. Yüksek kaldıraç oranı, firma likiditesini ve karlılığını olumsuz yönde etkilemektedir. Nakit dönüş süresi ile kaldıraç oranı arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Nakit dönüş süresinde dönemsel olarak farklılık olmadığı, buna karşın sektörler ve işletme ölçeğine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Önal (1996), nakit yönetiminin bir işletmenin esas faaliyetini en uygun şekilde sürdürebilmesine yardımcı olacak şekilde yapılması gerektiğini savunmaktadır. Nakit yönetimi işletmenin faaliyetlerinin en iyi şekilde yürütülebilmesi için bir amaç değil, araç olarak kullanılması gerekmektedir. Uzun vadede, nakit yönetiminin işletme faaliyetlerinden bağımsız bir faaliyet olarak görülmesi ve böylece işletmenin gerçek amacından uzaklaşılması ne işletmeye, ne de ülke ekonomisine bir fayda sağlamaktadır.

3. Veri Seti ve Metodoloji

Uygulamada Trabzonspor'un 2012-2017 dönemine ait mali tablo verileri ile Kamuyu Aydınlatma Platformuna (KAP) yapılan bilgilendirmelerden yararlanılarak 2018-2020 dönemine ait yıllık nakit bütçesi hazırlanmıştır. Futbolcu ve teknik heyet ile ilgili KAP edinilen bilgiler ile şirketin bağımsız denetimden geçmiş mali tablolarından yararlanılmıştır. Nakit bütçesi hazırlanırken eksik veya tutarı belirtilmeyen bilgiler uygulamaya dahil edilmemiştir. Feshedilen sözleşmelerde belirtilen tazminat ödemelerinin ilgili yıl yapıldığı varsayılmıştır. Araştırmadaki temel hipotez, şirketin asıl faaliyet konusu olan futbolcuların lisans bedelleri ile yıllık ücretleriyle ilgili nakit giriş ve çıkışlarını kullanarak net nakit akışını tahmin etmektir. Verilerde çeşitli kısıtlar olduğundan futbolcuların yıllık ücretiyle ilgili nakit giriş ve çıkışları KAP'taki bilgiler dikkate alınarak hesaplanmıştır. Ayrıca teknik heyet ile ilgili bilgilerde KAP'ta belirtilen ücret ödemeleri ve sözleşme fesih bedelleri dikkate alınarak nakit çıkışları hesaplanmıştır.

Nakit bütçesi hazırlanırken transfer ve geçici transferler lisansları için nakit çıkışının 2018 yılında 20 milyon TL, sonraki yıllar %50 oranında artacağı tahmin edilmiştir. Futbolcu lisans satma ve kiralama gelirlerinin 2018 yılında 10 milyon TL ve sonraki yıllar ise %50 oranında artacağı öngörülmektedir. Nakit giriş ve çıkışlarının her yıl %10 artacağı varsayılmıştır. Trabzonspor 2018 yılında UEFA kupasına katılamadığından nakit bütçesinde herhangi bir tutar yazılmamıştır. 2019 yılında da UEFA kupasına katılma ihtimali düşük olduğundan, 2019 yılı UEFA kupası gelirleri boş bırakılmıştır. 2019-20 dönemi için ise 10 milyon lira geliri olacağı tahmin edilmiştir. Yabancı para üzerinden yapılan işlemler bilanço günündeki Türk Lirası değeri dikkate alınarak hesaplanmıştır. Futbolcuların lisans satın alma, satma ve kiralamayla ilgili açık ve net bir bilgiye ulaşılamadığı durumlarda değerlemeye alınmamıştır. KAP'ta yapılan transfer bilgilendirmesiyle Trabzonspor'un mali tabloları arasında farklılık olabilmekte veya finansal tabloların sunuluşu gereği bazı finansal bilgiler farklı hesaplar altında açıklanmış veya verilmiş olabilmektedir. Futbolcu transferleriyle ilgili nakit giriş ve çıkışları ilgili mali yılda yapıldığı tahmin edilmektedir. Ancak çalışmanın tutarlı olması açısından futbolcu transfer, geçici transfer, satma ve kiralama işlemleriyle ilgili teknik heyet dahil olmak üzeri ilgili yıl nakit giriş veya çıkışına dahil edilmiştir. Onun dışındaki diğer tüm nakit giriş ve çıkışlarıyla ilgili bilgiler mali tablolardan elde edilmiştir. Finansman gelir ve giderleri nakit bütçesine dahil edilmiş, nakit açığını kapatmak için şirketin kullandığı kredilerin anapara ödemeleri dikkate alınmamıştır. Çalışmanın asıl amacı futbol işletmelerinin net nakit akımını tespit etmek ve spor işletmelerinin nakit yönetimindeki başarısını ortaya koymak olduğundan, nakit açığının finansman işlemi yapılmamış kümülatif toplam net nakit akışı tespit edilmiştir.

4. Araştırma Bulguları

Trabzonspor'un 2018-2020 dönemi nakit bütçesi Tablo 1'de verilmiştir. 2012-13 döneminden itibaren sırasıyla nakit girişleri 81 milyon, 139 milyon, 176 milyon, 105 milyon ve 174 milyon; yine aynı dönemde nakit çıkışları ise sırasıyla 177 milyon, 178 milyon, 319 milyon, 310 milyon ve 335 milyon lira tutarında gerçekleşmiştir. Trabzonspor'un nakit girişleri her geçen yıl artsada, nakit çıkışlarının daha fazla arttığı

görülmektedir. Dolayısıyla nakit giriş ve çıkışları arasında bir uyumsuzluk söz konusu olup, nakit açığı her yıl artmıştır. 2012-13 döneminde 96 milyon lira olan nakit açık, 2016-17 sezonunda 645 milyon liraya yükselmiştir. Finansman gelirleri ise aynı dönemde 17 milyondan 15 milyona düşmüş, finansman giderleri ise 15 milyondan 90 milyona yükselmiştir. Trabzonspor nakit açığını yabancı kaynaklar (banka kredileri) ile karşıladığından finansman giderleri her yıl artmıştır. Nakit açığının kümülatif toplamının her geçen yıl yükseldiği ve yüksek tutarlara ulaştığı tespit edilmiştir. Nakit açığı kredi kullanılarak kapatılmış ancak nakit açığının ne kadar yüksek tutarlara ulaştığını göstermek amacıyla kümülatif nakit açığından kullanılan kredi tutarları düşülmemiştir. Ayrıca nakit bütçesinde ödenen kredi taksitlerine de yer verilmemiştir. Dolayısıyla kullanılan kredi tutarlarının ödenen taksitleri nakit bütçesinde yoktur.

Trabzonspor'un futbolcu gelirlerinin 2012-13 döneminde 7,77 milyondan, 2014-15 sezonunda 60,68 milyona yükselttiği, 2015-16 ve 2016-17 sezonlarında 300 bin liraya düştüğü görülmektedir. KAP bilgilendirmesinde 2015-17 dönemlerinde futbolcu satma ve kiralama geirlerinin sadece 300 bin lira olduğu tespit edilmiştir. Futbolcu transfer ve kiralama giderlerinin 6,96 milyon liradan 10,85 milyona, futbolcuların yıllık ücretlerinin ise 86 milyon liradan 153 milyon liraya yükseldiği görülmektedir. Dolayısıyla Trabzonspor'un futbolcu lisans giderleri, gelirlerinden daha yüksektir. 2012-13 dönemiyle 2016-17 dönemi karşılaştırıldığında, naklen yayın gelirlerinin 34 milyon liradan 62 milyon liraya ve reklam ve sponsorluk gelirlerinin ise 1,2 milyon liradan 19,33 milyona yükseldiği tespit edilmiştir.

2017-18, 2018-19 ve 2019-2020 dönemlerine ait nakit bütçesi düzenlenirken 2016-17 yılına ait verilerin her yıl %10 artacağı varsayılmıştır. Nakit bütçesi hazırlanırken futbolcu kiralama ve satın alma gelir ve giderleri ile futbolcuların kiralama, transfer ve lisans satma işlemleriyle ilgili nakit işlemlerinin her yıl %50 artacağı varsayılmıştır. Nakit bütçesinde 2017-18, 2018-19 ve 2019-20 sezonlarında sırasıyla nakit girişleri 202 milyon, 227 milyon ve 265 milyon lira olarak tahmin edilirken, nakit çıkışları ise sırasıyla 318 milyon, 358 milyon ve 405 milyon lira olarak tahmin edilmiştir. Uygulamada net nakit açığının sırasıyla 115 milyon, 131 milyon ve 140 mlyon lira düzeyinde olması beklenmektedir.

Yüksek transfer bedelleri ve yıllık ücretler gelecekte beklenen nakit çıkışlarını olumsuz yönde etkilemektedir. 2019-2020 sezonunda futbol takımında yer alan futbolcu sayısının sadece 12 olduğu ve takımda en az 21 futbolcunun olduğu dikkate alındığında yeni futbolcuların sözleşmeleriyle söz konusu nakit çıkışlarının daha fazla olması beklenmektedir. Nakit bütçesi tablosunda kümülatif nakit hareketlere bakıldığında 2017-18 yılında nakit açığının 760 milyon, bir sonraki dönemde 891 milyon ve 2019-20 sezonunda ise 1.031 milyon lira olacağı tahmin edilmektedir. Trabzonspor'un nakit girişleri, nakit çıkışlarının neredeyse yarısına tekabül etmekte ve nakit açığı her geçen yıl artmaktadır. Sportif başarının gelmemesi, nakit girişleri azaltmış ve çıkışlarını yükseltmiştir.

Tablo 1: Trabzonspor Sportif Yatırım ve Futbol İşletmeciliği Ticaret A.Ş.'nin 2017-18, 2018-19 ve 2019-20 Dönemi Nakit Bütçesi

Nakit Girişleri	**2012-13**	**2013-14**	**2014-15**	**2015-16**	**2016-17**	**2017-18**	**2018-19**	**2019-20**
Futbolcu Kiralama / Satma Gelirleri	7.770.000	19.372.890	60.684.851	300.000	300.000	10.000.000	15.000.000	22.500.000
Naklen Yayın Gelirleri	34.167.280	44.957.216	53.797.156	47.955.387	62.386.970	68.625.667	75.488.234	83.037.057
Reklam ve Sponsorluk Gelirleri	1.218.861	16.030.414	7.326.688	12.659.562	19.338.052	21.271.857	23.399.043	25.738.947
Stad Hasılatları	5.708.697	6.510.794	5.723.038	3.850.137	18.689.952	20.558.947	22.614.842	24.876.326
İsim Hakkı Gelirleri	4.067.136	5.379.462	5.868.846	4.610.653	4.260.100	4.686.110	5.154.721	5.670.193
Türkiye Kupası Gelirleri	3.281.138	325.529	765.039	875.535	1.227.562	1.350.318	1.485.350	1.633.885
Diğer İsim Hakkı Gelirleri	2.626.495	2.576.504	4.709.233	4.947.495	47.212.223	51.933.445	57.126.790	62.839.469
Diğer Naklen Yayın Gelirleri	1.417.833	1.997.184	1.147.582	1.700.000	0	1.565.650	1.722.215	1.894.436
Ticari Ürünler Lisans Kiralama Gelirleri	1.393.276	1.624.710	2.142.626	2.008.278	2.576.154	2.833.769	3.117.146	3.428.861
UEFA Müsabakaları Gelirleri	656.847	21.931.422	17.918.257	3.988.184	0	0	0	10.000.000
Diğer Gelirler	1.204.795	5.011.078	3.541.188	5.479.914	2.505.099	2.755.609	3.031.170	3.334.287
Finansman Gelirleri	17.487.940	13.814.698	12.838.692	16.646.902	15.664.726	17.231.199	18.954.318	20.849.750
Nakit Girişleri Toplamı	**81.000.298**	**139.531.901**	**176.463.196**	**105.022.047**	**174.160.838**	**202.812.571**	**227.093.829**	**265.803.211**
Nakit Çıkışları								
Futbolcu Transfer / Kiralama Giderleri	6.960.000	6.288.980	89.529.804	44.037.170	10.850.730	20.000.000	30.000.000	45.000.000
Futbolcuların Yıllık Ücretleri	86.483.032	98.538.777	139.045.853	145.500.612	153.786.013	110.694.202	121.763.622	133.939.984
Amortisman Giderleri	22.856.866	22.381.574	36.818.276	52.877.354	47.792.850	52.572.135	57.829.349	63.612.283
Seyahat, Kamp ve Müsabaka Giderleri	6.700.869	7.757.982	10.256.767	7.799.411	8.502.944	9.353.238	10.288.562	11.317.418
Tescil ve Lisans Giderleri	741.625	563.264	1.339.286	1.871.246	1.991.314	2.190.445	2.409.490	2.650.439
Stadyum Giderleri	724.749	957.250	1.132.300	688.230	1.025.642	1.128.206	1.241.027	1.365.130
Diğer Giderler	3.085.673	1.486.484	3.603.834	5.737.220	4.610.540	5.071.594	5.578.753	6.136.629
Genel Yönetim Giderleri	11.768.815	13.481.534	18.816.226	14.974.780	15.778.588	17.356.447	19.092.091	21.001.301
Finansman Giderleri	15.305.815	21.472.010	18.713.827	37.391.066	90.885.506	99.974.057	109.971.462	120.968.608
Temettü Ödemeleri	23.111.306	5.348.844	0	0	0	0	0	0
Nakit Çıkışları Toplamı	**177.738.750**	**178.276.699**	**319.256.173**	**310.877.089**	**335.224.127**	**318.340.324**	**358.174.357**	**405.991.793**
Nakit Dengesi	**-96.738.452**	**-38.744.798**	**-142.792.977**	**-205.855.042**	**-161.063.289**	**-115.527.753**	**-131.080.528**	**-140.188.581**
Kümülatif Nakit	**-96.738.452**	**-135.483.250**	**-278.276.227**	**-484.131.269**	**-645.194.558**	**-760.722.311**	**-891.802.839**	**-1.031.991.420**

5. Sonuç ve Öneriler

Spor ekonomisi futbol, basketbol gibi birçok spor branşını kapsamakta ve ülkemiz ekonomisine önemli katkılar sağlaması beklenmektedir. Futbol kulüplerinin/işletmelerinin spor ekonomisi içindeki payı her geçen gün artmaktadır. Ancak futbol kulüplerinin finansal durumları incelendiğinde artan borç tutarları ile özkaynakların eridiği ve futbol kulüplerinin yüksek finansal yükümlülükler altına girdikleri görülmektedir. Futbol kulüpleri borçlarının artmasıyla yüksek tutarlarda faiz ödemeleriyle karşılaştıkları görülmektedir. Kısa vadeli borçların artmasıyla nakit yönetiminde döngü sağlanamadığından, teknik heyet ve futbolcuların ödemeleri gecikmekte ve Futbol Federasyonu veya UEFA tarafından çeşitli cezalara çaptırılmaktadır. Bu nedenle nakit yönetimi futbol kulüpleri için hayati öneme sahiptir.

Son yıllarda futbolcu lisans satma gelirlerinin azalması, altyapıdan futbolcu yetiştirilememesi ve lig ve Türkiye kupası şampiyonluğunun olmayışı nakit girişlerini azaltmaktadır. Ayrıca nakit bütçesi tahmin edildiği yıllarda Avrupa Kupası ve Şampiyonlar Liginde mücadele edilmediğinden nakit girişi olmamıştır. Sportif başarının olmaması kulübün nakit girişlerini azalttığı gibi yanlış transfer politikalarıylada nakit çıkışları artmaktadır. Dolayısıyla Trabzonsporun nakit dengesi bozulmuş ve nakit açığı her geçen yıl artmıştır. Trabzonspor finansal varlıkları ve sportif başarı açısından ülkemizdeki dördüncü büyük kulüp olduğu düşünüldüğünde, nakit yönetimindeki problemlerin diğer üç büyük kulüpte daha kötü olacağı tahmin edilmektedir. Futbol kulüplerinin finansal durumları kontrol altına alınmaz ise finansal durumlarının kötüye gitmesi beklenmektedir. Kulüplerin varlıklar ile kaynakların uyumsuzluğu, nakit giriş ve çıkışlarına da yansıyarak mali dengeyi bozduğu görülmektedir. İhtiyaç duyulan nakit yabancı kaynaklar ile temin edilmek ve yüksek faiz ödemeleri yapılmaktadır. Sportif başarısızlık ile giderlerin gelirlerden yüksek olması futbol kulüplerinin dönem zararlarını artırmaktadır. Dönem zararları geçmiş yıl kârlarını eritmekte bir müddet sonra kulüplerin özkaynaklarının negatif olmasına neden olmaktadır. Finansal yapının bozulmasının yanında yüksek tutarlı yıllık ücret sözleşmelerinin döviz üzerinden yapılması ve döviz kurunun artmasıyla birlikte kulüplerin finansal durumlarının daha kötü boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır. Bazı futbolcular alacaklarını zamanında alamadıklarında, yetkili üst kuruluşlara başvurarak kulübün maddi müeyyidelere çaptırılmasına neden olmaktadır. Şu aralar Trabzonspor bir futbolcunun bonservis bedelini geç ödediği iddiasıyla UEFA tarafından bir sezon transfer yasağı cezasına çaptırılmıştır. Bunun sonucunda transfer yapamayan bir kulübün sportif bir başarı göstermesi pekte mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla transfer yasağının gelmesi futbol kulüpleri için nakit yönetiminin önemini ortaya koymaktadır. Bu nedenle futbol kulüplerinin etkin bir nakit yönetimi sergilemeleri için finansal fair play kurallarının daha katı hale getirilmesi ve futbol kulüplerinin sıkı bir finansal denetimi tabi tutulması gerektiği düşünülmektedir. Futbol kulüplerinin finansal durumlarını ortaya koymak için diğer futbol kulüplerininde nakit bütçelerinin hazırlanması ve finansal analizilerinin yapılması tavsiye edilmektedir. Diğer yandan spor işletmelerinin yöneticilerinin nakit yönetiminde yeterince başarılı olamadıkları görülmektedir. Spor işletmelerinin yöneticilerinin nakit yönetiminde etkinliğinin artırılması için temel finans eğitimlerinin düzenlenmesi önerilmektedir.

Kaynakça

Aksoy, A., & Yalçıner, K., (2008). İşletme Sermayesi Yönetimi. Ankara: Gazi Kitabevi.

Akşar, T., & Merih, K. (2008). Futbol Yönetimi (1. b.). İstanbul: Literatür Yayınları.

Apak, S., & Tunalı, E. (2007). İnşaat Sektöründe Nakit Yönetimi. Muhasebe ve Finansman Dergisi (MUFAD)(36), 50-59.

Aydın, N., Başar, M., & Coşkun, M. (2014). Finansal Yönetim. Ankara: Detay Yayıncılık.

Baim, D. V., Goukasian, L., & Misch, M. B. (2015). Olympic Sponsorships, Stock Prices, and Trading Activity. International Journal of Sport Finance, 10(2), 175-195.

Çam, A.V., & Özbek, A. (2015). The Effect of Cash Conversion Cycle on Profitability of Small and Medium Sized Enterprises. International Journal of Managament Sciences and Business Research, 4(2), 66-72.

Devecioğlu, S., Çoban, B., & Karakaya, Y. E. (2011). Spor Kulüplerinin Yönetim Modellerinin Değerlendirilmesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(31), 51-68.

Devecioğlu, S., Çoban, B., & Karakaya, Y. E. (2014). Futbol Yönetimi ve Organizasyonlarının Görünümü. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 5(1), 35-48.

Donuk, B. (2016). Spor Yönetim Sanatı. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Ege, İ., Topaloğlu, E. E., & Karakozak, Ö. (2016). Nakit Dönüşüm Süresi Analizi: BİST-50 Endeksinde Yer Alan Şirketler Üzerine Ampirik Bir Uygulama. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(1), 179-193.

Ekmekçi, R. (2013). Spor Yönetimi: Kavram ve Özellikler. M. Argan içinde, Spor Yönetimi (s. 2-24). Eskişehir: T. C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Ercan, M.K. & Ban, Ü. (2012). Değere Dayalı İşletme Finansı Finansal Yönetim (7.Baskı), Ankara: Gazi Kitabevi.

Güçlü, M. (1998). Spor Tesislerinin İşletmesi Ankara Özel Yükseliş Koleji Spor Tesisleri. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi(4), 1-9.

Gündoğdu, A. (2016). Uluslararası Çalışma Sermayesi Yönetimi, Uluslararası Finans Teori ve Politika, Editör: Nadir Eroğlu, Hasan Dinçer, Ümit Hacıoğlu. Ankara: Orion Yayınları.

Kabakçı, A. (2011). Çokuluslu İşletmelerde Merkezi Nakit Yönetimi ve Havuzlama. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(1), 97-110.

Kendirli, S. & Çankaya, M. (2016). BİST Turizm Endeksindeki Şirketlerde İşletme Sermayesi Yönetiminin Karlıllık Üzerindeki Etkisini Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma. International Review of Exonomics and Management, 4(2), 46-68.

Kutlu Furtuna, Ö. (2017). Nakit Bulundurma Düzeyinin Sektörel Analizi: Borsa İstanbul`da İşlem Gören Reel Sektör Firmaları Üzerine Bir Uygulama. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 13(3), 615-630.

Mucuk, İ. (2014). Modern İşletmecilik (19. b.). İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Okka, O. (2015). Finansal Yönetim Teori ve Çözümlü Problemler (Geliştirilmiş 6. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.

Önal, Y. B. (1996). Nakit Yönetiminin Önemi ve İşleyişi: Türkiye Örneği. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(4), 93-104.

Ramazanoğlu, F., & Öcalan, M. (2005). Spor İşetmelerinde İşletmecilik ve Personel Yönetimi Anlayışı. Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, 4(1), 36-40.

Sakarya, Ş. (2008). Nakit Yönetiminde Nakit Dönüş Süresi Analizinin Kullanılması: İMKB` deki KOBİ`ler Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2), 227-248.

Sekban, G., & Atalı, L. (2017). Amatör Spor Kulübü Yöneticilerinin Finansal Profilleri. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 3(2), 306-315.

Seifert, B., & Gonenc, H. (2018). The Effects of Country and Firm-Level Governance on Cash Management. Journal of International Financial Markets, Institutions and Money(52), 1-16.

Yücel, T., & Kurt, G. (2002). Nakit Dönüş Süresi, Nakit Yönetimi ve Karlılık: İMKB Şirketleri Üzerinde Ampirik Bir Çalışma. İMKB Dergisi, 6(22), 1-15.

Zhang, H., & Chan, K. C. (2018). Bank Shareholding and Corporate Cash Management: Evidence from China. North American Journal of Economics and Finance, 1-19.

KAP (2018). https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/1400-trabzonspor-sportif-yatirim-ve-futbol-isletmeciligi-ticaret-a-s (Erişim Tarihi: 29.03.2018).

Tıbbı Labaratuar Teknikeri ve Tekniker Adaylarının "Hormonlar ve Hormon Testleri" Konusundaki Bilişsel Yapıları (Sivas Örneği)

Öğr. Üyesi Dr. Ümit Muhammet Koçyiğit[1]

[1]Cumhuriyet Üniversitesi/Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbı Laboratuvar Programı, ukocyigit@cumhuriyet.edu.tr

Özet: Etkin ve verimli bir sağlık hizmeti sunabilmeyi amaç eden bir ülke için, kalifiye ara eleman ihtiyacının karşılanması çağın en öneli gereksinimlerindendir. Bu nedenle gerek yetiştirilmekte olan gerekse aktif görevde olan teknikerlerin alanda kullanacakları konulardaki bilişsel yapılar üzerine çalışmalar ve meslekle ilgili görüşleri, ileriye dönük projeksiyonlarda karar vericilere yardımcı olacaktır.

Bu çalışmada, hormonlar ve hormon testleri ile ilgili üniversite öğrencileri ve hastanelerde görev yapmakta olan Tıbbi laboratuvar teknikerlerinin bilişsel düzeylerinin ve alanları hakkındaki görüşlerin tespitene yöneliktir. Araştırma yöntemi olarak nitel ve nicel yöntem kullanılmıştır. Araştırmadaki veriler Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbı Laboratuvar Teknikleri programı öğrenimlerine devam eden noral ve ikinci öğretim 58 tekniker adayı ve Sivas'taki kamu ve özel hastahanelerde görev yapan 42 tıbbı laboratuvar tekniklerinin çalışmaya katılımı ile; horman bilgi düzeyleri testi, öğrencilerin eğitim ile ilgili görüşlerini ve teknikerlerin meslek ile ilgili görüşlerini ölçen anket formları ve kavram testleri kullanılarak elde edilmiştir. Sonuçlar gruplar içerisinde ve kavramlar bazında tek tek incelenmiş, yorumlanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hormonlar, Bilişsel yapı, Tıbbi laboratuvar teknikerleri

Abstract: For a country that aims to provide an effective and efficient health care service, meeting the needs of qualified intermediate staff is the most important requirements of the age. For this reason, work on the cognitive structures in which the technically active technicians in the field are to be used in the field, and their views on the profession, will help decision-makers in prospective projections.

In this study, it is aimed to determine opinions about cognitive levels and fields of medical laboratory technicians working in university students and hospitals related to hormones and hormone tests. Qualitative and quantitative methods were used as research methods. In the study, the attendance of 42 medical laboratory technicians working in public and private hospitals in Sivas and 58 technician candidates in northern and secondary education who are continuing their studies in the Medical Laboratory Technical Programs of Health Services Vocational School; horn knowledge levels test, questionnaires and concept tests that measure students' views on education and their opinions on the profession. The results were examined, interpreted, and suggested individually in groups and on some occasions**.**

Key words: Hormones, Cognitive structure, Medical laboratory technicians

GİRİŞ

Zamanımızın en önemli kaynağı insan, en önemli yatırımı ise insana yapılan yatırım olarak eğitim yatırımlarıdır. Günümüzde ülkeler, gelişen teknolojiye ayak uydurabilmek ve küreselleşmenin bir getirisi olan rekabet ile mücadele edebilmek için nitelikli işgücüne sahip olabilmeye önem vermektedirler. Bu nedenle 2000'li yıllardan sonra her ülke eğitim beklentilerini belirleme çabası içine girmiştir.

İlk kez 1902 yılında Bayliss ve Starling tarafından kullanılan hormon kelimesi Yunanca kökenlidir ve işlevi uyandırmak başka bir organı çalıştırmak anlamına gelir.Günümüzde bu basit tanım kapsamına giren ama hormon olmayan pek çok madde sentezlendiğinden veya ortaya çıkarıldığından hormon,endokrin salgı bezleri adındaki sinirli vücut kesimlerince hazırlanarak salgılanan,difüzyon veya dolaşımla diğer vücut kesimlerine taşınarak en az bir doku veya organda metabolik yolu düzenleyici etkiye sahip iç bütünlüğü korumasına veya sürdürülmesine hizmet eden kimyasal maddeler olarak tanımlanmıştır (Lehninger vd., 2005; Kalaycıoğlu vd., 2006; Keha ve Küfrevioğlu, 2012:97).

Hormonların fizyolojik fonksiyonları

1. Stres ile başetmek,
2. Enerji üretimi, depolanmasıve kullanımı,
3. Üreme
4. Büyüme ve gelişme

Kan tahlillerinden bir grubu da hormon testleri oluşturur. Vücudumuzdaki birçok reaksiyonda yer alan hormonlar belirli seviyelerde bulunmalıdır. Hormon salgılarındaki azalma veya artışlar bazı hastalıklara sebep olduklarından, hastalıkların teşhisinde hormonların kan dolaşımındaki seviyelerinin belirlenmesi büyük önem taşır. Ayrıca, çeşitli hastalıkların tedavisinin takibinde de hormon testlerinin düzeyini belirlemek gerekir (Lehninger vd., 2005).

Özellikle son on yılda önem kazanan sağlık hizmetlerinde kalite ve akreditasyon, artan hastane sayısı nitelikli sağlık ekibine ihtiyacı da artırmıştır. Öğrencilerimiz, Tıbbi Laboratuvar Teknolojisi Programı ile ilgili bilgilerin yanı sıra yan dal olarak diğer programlardan da dersler aldığında, zaman içinde başarıları ölçüsünde ve kendilerini geliştirmelerine bağlı olarak daha üst kademelere de yükselebileceklerdir.

Klinik biyokimya, mikrobiyoloji, patoloji, moleküler biyoloji ve genetik laboratuvarlarında kimyasal analizlerin yapılması sürecinde görev alan tıbbi laboratuvar teknikerlerinin; etkin ve verimli bir sağlık hizmeti sunabilmeleri için kullandıkları tıbbi laboratuvar bilgisinin yanı sıra tıbbi alanda kullanılan belgeleri iyi tanımaları, tıbbi hizmetleri iyi yönetmeleri ve hasta, hasta yakınları ve diğer sağlık çalışanlarıyla etkili iletişim becerilerinin olması gerekir.

Tıbbi Laboratuvar Teknikleri Programı, bilimsel ve güncel teknolojik gelişmeleri yakından takip eden, teşhis ve tedavi amaçlı geleneksel ve modern tetkikleri evrensel normlara uygun nitelikte ve bir ekip içerisinde gerçekleştirebilen, sorumluluk sahibi, önlisans derecesine sahip teknikerlerin yetiştirilmesini hedefleyen bir meslek yüksekokulu programıdır. Bu programı tercih edecek bireylerin biyoloji, fizik, kimya ve sağlık bilimleri alanlarına ilgi duyması, hassasiyet ve dikkat gerektiren laboratuvar çalışmalarında bir ekibin parçası olarak görev almak istemesi ve kapalı ortamlarda (Laboratuvar) çalışabilmesi beklenmektedir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde biyoloji konularında öğrencilerin anlama güçlüğü çektiği, özellikle hücre bölünmesi, genetik ve hormonlarla ile ilgili konuların zor anlaşıldığı ileri sürülmüştür (Efe vd., 2003:105; Longden, 1982:135; Stewart, 1982a:44; Stewart, 1983b:67; Hildebrand, 1991:25; Günes vd.,2005:6)

Her geçen gün yapılan araştırmalar sonucunda artan yeni bilgiler ile; hormon biyokimyasındaki kavramlarda yoğunluk ve karmaşıklığı artırmanın yanında anlaşılmasını, öğrenilebilme ve öğretilebilmesini de oldukça zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla yeni bilginin öğrenciler tarafından nasıl alındığı ve alınan bilgilerin zihinlere nasıl işlendiğini anlamak çoğu araştırmacı tarafından merak edilen en önemli konuların başını çekmektedir. Bu durum birçok araştırmacı tarafından, yeni bilginin öğrenen tarafından aktif olarak önceki bilgi ve tecrübeleriyle bağlantı kurularak yeniden oluşturulduğu şeklinde ifade edilmektedir (Bodner, 1986:63; Shaw vd., 2008:178; Demirel ve Kaya, 2017:3)

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı hormonlar ve hormon testleri ile ilgili alanda eğtim gören üniversite öğrencileri ve hastanelerde görev yapmakta olan tıbbi laboratuvar teknikerlerinin bilişsel yapılarını tespit etmek ve meslekleri ile ilgili görüşlerini öğrenmektir.

Önem

Etkin ve verimli bir sağlık hizmeti sunabilmeyi amaç eden bir ülke için, kalifiye ara eleman ihtiyacının karşılanması çağın en öneli gereksinimlerindendir. Bu nedenle gerek yetiştirilmekte olan gerekse aktif

görevde olan teknikerlerin alanda kullanacakları konulardaki bilişsel yapılar üzerine çalışmalar, ileriye dönük projeksiyonlarda karar vericilere yardımcı olacaktır.

1. YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemelerinden saha taraması ve nicel araştırma yöntemlerinden karşılaştırma ve deney tekniği kulanılmıştır.

1.2. Evren ve Örneklem

Araştırmadaki veriler Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu tıbbı laboratuvar teknikleri programı normal ve ikinci öğretimde öğrenimlerine devam eden 58 tekniker adayı ve Sivas'taki kamu ve özel hastahanelerde görev yapan 42 tıbbı laboratuvar tekniklerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

1.3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Anket formu öğrencilerin eğitim ile ilgili görüşlerini ve teknikerlerin meslek ile ilgili görüşlerini ölçen yedili likert ölçek ve kavram testlerinden oluşmaktadır.

1.4. Verilerin Toplanması

Araştırma için geliştirilen anket ve test Sivas ili Cumhuriyet Üniversitesi ana kampüsünde yer alan Tıbbı Labaratuar Programı normal ve ikinci öğretim öğrencilerine bizzat öğretim elemanı kontrolünde isteyen öğrencilerin uygulanmıştır. Aynı Şekilde Sivas ilinde üniversite Araştıma hastahanesi, Sivas Devlet hastahanesi, Özel hastahaneler ve ilçelerdeki devlet hastahanelerine gidilerek tıbbı labatuar teknikelerinden isteyenlere uygulanmıştır.

1.5. Verilerin Analizi

Yapılan anketteki soruların yanıtları, 1 puan " Kesinlikle Katılmıyorum" 2 puan " Çok Katılmıyorum" 3 puan "Katılmıyorum" 4 puan "Kararsızım" 5 puan "Biraz Katılıyorum" 6 puan "Katılıyorum" 7 puan ise " Kesinlikle Katılıyorum" olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin eğitim ile ilgili görüşlerini ve teknikerlerin meslek ile ilgili görüşlerini ölçen anket formlarının Cronbach's Alpha katsayısı 0,63 olarak saptanmıştır.

Test sorularının değerlendirilmesi doğru, yanlış ve boş şekilde kodlanarak. Boşluk doldurma testi ise yazılan kelime doğru ise doğru, yanlış ise yanlış ve cevapsız olarak kodlanarak değerlendirilmiştir.

Araştırma yöntemi olarak nitel yöntemlerden saha taraması yöntremi ve nicel yöntemlerden karşılaştırma ve deney tekniği kullanılmıştır. Katılımcılara; horman bilgi düzeyleri testi, öğrencilerin eğitim ile ilgili görüşlerini ve teknikerlerin meslek ile ilgili görüşlerini ölçen anket formları ve kavram testleri kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin analizi içerik analizine göre yapılmıştır. Betimsel istatistiklerden frekans değerleri verilerek tablo oluşturulmuştur. Bunun dışında Ki-kare testi uygulanmıştır. Veriler normal dağılım göstermediği için; Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis H testleri uygulanmıştır. Sonuçlar gruplar içerisinde ve kavramlar bazında tek tek incelenmiş, yorumlanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

2. BULGULAR ve TARTIŞMA

Tablo 1' de araştımaya katılan katılımcılar yaş, cinsiyet,statü vb. kişisel özelliklerinin değerlendirilmesine ait frekans ve yüzdelerineait veriler göz önüne alınarak oluşturulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara ait kişisel bilgiler

KİŞİSEL BİLGİLER	n	%	KİŞİSEL BİLGİLER	n	%
Yaş			**Cinsiyet**		
19	12	12,0	Kız	59	59,0
20	20	20,0	Erkek	41	41,0
21	10	10,0	**Statü Durumu**		
24	6	6,0	Öğrenci	58	58,0
25	3	3,0	Tekniker	42	42,0
26	3	3,0	**Öğrenim Türü**		
30	2	2,0	Örgün Öğrenim	29	50,0
35	5	5,0	İkinci Öğrenim	29	50,0
37	5	5,0	**İş Tecrübesi**		
38	5	5,0	0-1 Yıl	54	54,0
40	2	2,0	1-3 Yıl	5	5,0
42	4	4,0	3-10 Yıl	8	8,0
45	3	3,0	10 Yıldan Fazla	33	33,0
48	4	4,0	**Mezuniyet**		
52	2	2,0	Düz Lise	40	44,0
Cevaplamayan	14	14,0	Sağlık Meslek Lisesi	22	24,2
TOPLAM	**100**	**100,0**	Anadolu Lisesi	29	31,9

Tablo 1'de çalışmaya katılanların kişisel bilgileri görnmektedir. Buna göre ankete katılan 100 kişinin 59'u kadın, 41'i erkektir. Çalışmaya katılanların % 22'sinin sağlık meslek lisesi olması, meslek liselerden önlisans programlarına geçişin sonlanmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Tablo 2' de araştımaya katılan katılımcıların öğrenim hayatına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi için hazırlanmış olan anket verilerileri göz önüne alınarak oluşturulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların Öğrenim Hayatı İle İlgili Görüşleri

Öğrenim hayatı ile ilgili görüşler	Ortalama	SS
Üniversite öğrenimim mesleki alan için yeterlidir	3,67	1,92
Üniversitelerde mesleki cihaz ve donanım yeterlidir	3,42	1,76
Sağlık Meslek Liselerindeki eğitim üniversitelerden daha iyidir	2,82	1,85
Tüm imkanlar olmasına ragmen sorunun öğrenciden kaynaklandığını düşünüyorum	2,78	1,69
Tüm imkanlar olmasına ragmen sorunun sistemden kaynaklandığını düşünüyorum	4,49	1,85

Tablo 2'deki verilere "Üniversite öğrenimim mesleki alan için yeterlidir" ifadesinin ortalama puanı 3,67 olarak saptanmıştır. Bu sonuç ise katılımcıların bu ifadeye çok katılmadıklarını göstermektedir.

"Üniversitelerde mesleki cihaz ve donanım yeterlidir" ifadesinin ortalama puanı 3,42 olarak saptanmıştır. Bu sonuç ise katılımcıların bu ifadeye çok katılmadıklarını göstermektedir.

"Sağlık Meslek Liselerindeki eğitim üniversitelerden daha iyidir" ifadesinin ortalama puanı 2,82 olarak saptanmıştır. Bu sonuç ise katılımcıların bu ifadeye katılmadıklarını göstermektedir.

"Tüm imkanlar olmasına ragmen sorunun öğrenciden kaynaklandığını düşünüyorum" ifadesinin ortalama puanı 2,78 olarak saptanmıştır. Bu sonuç ise katılımcıların bu ifadeye katılmadıklarını göstermektedir.

"Tüm imkanlar olmasına ragmen sorunun sistemden kaynaklandığını düşünüyorum" ifadesinin ortalama puanı 4,49 olarak saptanmıştır. Bu sonuç ise katılımcıların bu ifadeye çok katıldıklarını göstermektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Tıbbi Labaratuvar Tekniği Mesleği İle İlgili Görüşleri

Tıbbi Labaratuvar Tekniği Mesleği ile ilgili görüşler	**Ortalama**	**SS**
Yapmış olduğum meslekten memnunum	5,37	1,82
Mesleğin maddi açıdan yeterli olduğunu düşünüyorum	4,00	1,92
Üniversiteyi bitirdiğimde atanma kaygısı taşımıyorum	2,69	2,26
Bu bölümü/mesleği tercih etmeyi düşünenlere tavsiye ederim	4,13	2,12
Bu mesleğin ilerde çok daha iyi yerde olacağını düşünüyorum	4,01	2,00

Katılımcıların Tıbbi Labaratuvar Teknikeri mesleği ile ilgili görüşleri tablo 3'te verilmiştir. "Yapmış olduğum meslekten memnunum" ifadesinin ortalama puanı 5,37 olarak saptanmıştır. Bu sonuç ise katılımcıların bu ifadeye katıldıklarını göstermektedir.

"Mesleğin maddi açıdan yeterli olduğunu düşünüyorum" ifadesinin ortalama puanı 4,00 olarak saptanmıştır. Bu sonuç ise katılımcıların bu ifade hakkında kararsız olduklarını göstermektedir.

"Üniversiteyi bitirdiğimde atanma kaygısı taşımıyorum" ifadesinin ortalama puanı 2,69 olarak saptanmıştır. Bu sonuç ise katılımcıların bu ifadeye katılmadıklarını göstermektedir.

"Bu bölümü/mesleği tercih etmeyi düşünenlere tavsiye ederim" ifadesinin ortalama puanı 4,13 olarak saptanmıştır. Bu sonuç ise katılımcıların bu ifade hakkında kararsız olduklarını göstermektedir.

"Bu mesleğin ilerde çok daha iyi yerde olacağını düşünüyorum" ifadesinin ortalama puanı 4,01 olarak saptanmıştır. Bu sonuç ise katılımcıların bu ifade hakkında kararsız olduklarını göstermektedir.

Anket verileri normal dağılmadığından dolayı, değişkenler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını test etmek için nanparemetrik testler kullanılmıştır. Bu testlerin sonucu aşağıdaki gibidir:

Cinsiyet ile yeterlik belirleme yargı ifadeleri arasında Mann-Whitney U testine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir. (P: 0,489).

Teknikerler ve tekniker adayları ile yeterlik belirleme yargı idfadeleri arasında Mann-Whitney U testine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir. (P: 0,288).

Öğrenim türü ile yeterlik belirleme yargı idfadeleri arasında Mann-Whitney U testine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir. (P: 0,273).

Yapılan Kruskal-Wallis H Testine göre; iş tecrübesi ile yeterlik belirleme yargı idfadeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir. (P: 0,174).

Yapılan Kruskal-Wallis H Testine göre; mezun olunan lise ile yeterlik belirleme yargı idfadeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir. (P: 0,191).

Yapılan regresyon analizi sonucuna göre yaş ile yeterlik belirleme yargı idfadeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir. (P: 0,456).

Tablo 4. Tekniker ve Öğrencilerin Test Sorularını Doğru-Yanlış Cevaplama Durumu

SORU	STATÜ	DOĞRU		YANLIŞ		TOPLAM	
		n	%	n	%	n	%
Pankreas salgısının hacmini ve bikarbonat düzeyini kontrol eden horman hangisidir?	ÖĞRENCİ	16	27,6	42	72,4	58	58,0
	TEKNİKER	23	54,8	19	45,2	42	42,0
	TOPLAM	**39**	**39,0**	**61**	**61,0**	**100**	**100,0**
p=0.006 / x2=7.562 / Phi Cramer's V=0,275							
Kontrol sisteminin en üst basamağında beyin tabanını oluşturan yer?	ÖĞRENCİ	55	94,8	3	5,2	58	58,0
	TEKNİKER	39	92,9	3	7,1	42	42,0
	TOPLAM	**94**	**94,0**	**6**	**6,0**	**100**	**100,0**
p=0.682 / x2=0.168 / Phi Cramer's V=0,041							
Serum kalsiyum düzeyini düşürüp, serum fosfor düzeyini yükselten hormon hangisidir?	ÖĞRENCİ	18	31,0	40	69,0	58	58,0
	TEKNİKER	15	35,7	27	64,3	42	42,0
	TOPLAM	**33**	**33,0**	**67**	**67,0**	**100**	**100,0**
p=0.623 / x2=0.241 / Phi Cramer's V=-0,490							
Aşağıdakilerden hangisi glukagonun etkilerindendir?	ÖĞRENCİ	4	6,7	54	93,1	58	58,0
	TEKNİKER	0	0,0	42	100,0	42	42,0
	TOPLAM	**4**	**4,0**	**96**	**96,0**	**100**	**100,0**
p=0.082/ x2=3.017 / Phi Cramer's V=0,174							
Yumurtanın gelişmesini sağlayan, 12 mlU/ML değerinden daha yüksek bir sonuçla karşılaşırsa iyi bir yumurtalığın olmadığı horman hagisidir?	ÖĞRENCİ	27	46,6	31	53,4	58	58,0
	TEKNİKER	25	59,5	17	40,5	42	42,0
	TOPLAM	**52**	**52,0**	**48**	**48,0**	**100**	**100,0**
p=0.200 / x2=1.642 / Phi Cramer's V=-0,128							

Katılımcıların sorulara doğru-yanlış cevap verme durumları ile statülerinin karşılaştırılması için yapılan Ki-Kare testinin neticesi Tablo 4'te yer almaktadır. Buna göre anlamlı fark çıkan tek soru "Pankreas salgısının hacmini ve bikarbonat düzeyini kontrol eden horman hangisidir?" sorusudur. Öğrencilerin % 27,6 'sı soruyu doğru cevaplarken, teknikerlerin % 54,8'i soruya doğru yanıt vermiştir. Bu sonuca göre bu soruya doğru-yanlış cevap verme durumu ile statü durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır (p:0.006) ve teknikerler bu soruya öğrencilerden daha çok doğru yanıt vermiştir.

Tablo 4'e göre katılımcıların 'Kontrol sisteminin en üst basamağında beyin tabanını oluşturan yer?' sorusuna vermiş doğru yanıt çok yüksektir. Diğer tüm sorularda hem teknikerde hemde öğrencilerde yanlış cevap verme oranı yüksek olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda verilen cevaplar analiz edildiğinde teknikerler ile öğrenciler arasında hormonlar konusundaki bilişsel seviyelerinde pek fark olmadığı söylenebilir.

Tablo 5. Tekniker ve Öğrencilerin Boşluk doldurma Sorularını Doğru-Yanlış Cevaplama Durumu

SORU	STATÜ	DOĞRU	YANLIŞ	TOPLAM
Fazlası hamilelik sürecine olumsuz etki yapar. Süt üretiminde de etkisi vardır	TEKNİKER	34	24	58
	ÖĞRENCİ	38	4	42
	TOPLAM	**72**	**28**	**100**
p=0.000 / x2=12.262 / Phi Cramer's V=0,350				

Erkeklerde kadınlara oranla daha fazla bulunan, fazlalaığı durumunda kişilikte sinirliliğe neden olan horman	TEKNİKER	32	26	58
	ÖĞRENCİ	39	3	42
	TOPLAM	**71**	**29**	**100**
p=0.000 / x2=16,802 / Phi Cramer's V=0,410				
Temel görevinden biri yumurtayı çatlatmak olan, testlerde 1-2,5 aralığında olması beklenen hormon	TEKNİKER	29	29	58
	ÖĞRENCİ	21	21	42
	TOPLAM	**50**	**50**	**100**
p=1.000 / x2= 0,000 / Phi Cramer's V=0.000				
Kemik ve kaslarının büyümesini sağlayan, salgı düzensizliğinde jigantizm, cücelik, akromegaliye neden olan hormon	TEKNİKER	39	19	58
	ÖĞRENCİ	36	6	42
	TOPLAM	**75**	**25**	**100**
p=0.035 / x2=4,433 / Phi Cramer's V=0,211				
İnsanda deri renginin çevre şartlarının etkisi ile koyulaşmasına neden olan hormon	TEKNİKER	48	10	58
	ÖĞRENCİ	39	3	42
	TOPLAM	**87**	**13**	**100**
p=0.138 / x2=2,196 / Phi Cramer's V=0,148				

Katılımcıların sorulara doğru-yanlış cevap verme durumları ile statülerinin karşılaştırılması için yapılan Ki-Kare testinin neticesi Tablo 5'te yer almaktadır. Buna göre "Fazlası hamilelik sürecine olumsuz etki yapar. Süt üretiminde de etkisi vardır" sorusunu teknikerlerin 34'ü doğru, 24'ü yanlış cevaplarken; öğrencilerin 38'i doğru, 4'ü yanlış cevaplamıştır. Buna göre bu soruya doğru-yanlış cevap verme durumu ile statü durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır (p:0.000) ve öğrenciler bu soruyu teknikerlerden daha çok doğru cevaplamıştır.

"Erkeklerde kadınlara oranla daha fazla bulunan, fazlalığı durumunda kişilikte sinirliliğe neden olan horman" sorusunu teknikerlerin 32'si doğru, 26'sı yanlış cevaplarken; öğrencilerin 39'u doğru, 3'ü yanlış cevaplamıştır. Buna göre bu soruya doğru-yanlış cevap verme durumu ile statü durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır (p:0.000) ve öğrenciler bu soruyu teknikerlerden daha çok doğru cevaplamıştır.

"Temel görevinden biri yumurtayı çatlatmak olan, testlerde 1-2,5 aralığında olması beklenen hormon" sorusunu teknikerlerin 29'u doğru, 29'u yanlış cevaplarken; öğrencilerin 21'i doğru, 21'i yanlış cevaplamıştır. Buna göre bu soruya doğru-yanlış cevap verme durumu ile statü durumu arasında anlamlı bir farklılık yoktur (p:1.000).

"Kemik ve kaslarının büyümesini sağlayan, salgı düzensizliğinde jigantizm, cücelik, akromegaliye neden olan hormon" sorusunu teknikerlerin 39'u doğru, 19'u yanlış cevaplarken; öğrencilerin 36'i doğru, 6'i yanlış cevaplamıştır. Buna göre bu soruya doğru-yanlış cevap verme durumu ile statü durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır (p:0.035) ve öğrenciler bu soruyu teknikerlerden daha çok doğru cevaplamıştır.

"İnsanda deri renginin çevre şartlarının etkisi ile koyulaşmasına neden olan hormon" sorusunu teknikerlerin 48'i doğru, 10'u yanlış cevaplarken; öğrencilerin 10'u doğru, 3'ü yanlış cevaplamıştır. Buna göre bu soruya doğru-yanlış cevap verme durumu ile statü durumu arasında anlamlı bir farklılık yoktur (p:0.138).

Öğrenim türü ile boşluk doldurmalı sorulara doğru-yanlış cevap verme durumunun Ki-Kare testi ile incelenmesi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır (P> 0,05). Sadece "Temel görevinden biri yumurtayı çatlatmak olan, testlerde 1-2,5 aralığında olması beklenen hormon" sorusu için istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır (P< 0,05).

3. SONUÇ

Günümüzün en büyük gereksinimlerinden biri olan nitelikle ara elaman ihtiyacı özellikle sağlık sektörü için oldukça önemlidir. Bu alana insan kaynağı teşkil edem meslek yüksek okulu öğremcileri ve sahada tıbbı labaratuar teknikeri üzerinde yapılan bu çalışmada, öğrenim zorluğu olan hormonlar konusundaki bilişsel düzeylerinde bir problem olduğu görülmüştür. Nisbeten teknikerlerin bilişsel düzeyilerinin öğrencilere göre daha iyi olduğu söylenebilir.

Yapılan anket çalışmasında ise mesleki ve eğtim çalışmaları ile ilgii katılımcıların görüşleri değerlerinde çok olumlu bir tablonun olmadığı görüldü. Bu veriler doğrultusunda sağlık hizmetleri için çok önemli olan hormon ve hormon testleri hakkında verilem eğtim ve mesleki problemlerin gözden geçirilmesi ve buna göre planlamaların yapılanmasının gerekli oluğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKLAR

Bodner, G. M. (1986). Constructivism: A theory of knowledge. Journal of chemical education, 63(10), 873.

Demirel, Ö., & Kaya, Z. (2017). Eğitim bilimine giriş. Pegem Atıf İndeksi, 3-21.

Efe, N., & Temelli, A. (2003). 1999-2000-2001 Öss Biyoloji Sorularinin Düzey Ve İçerik Yönünden Değerlendirilmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 105.

Güneş, M. H., & Güneş, T. (2005). İlköğretim Öğrencilerinin Biyoloji Konularini Anlama Zorluklari Ve Nedenleri. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(2).

Hildebrand, A. C., (1991). Confusing Chromosome Number and Structure:A Common Student Erroe. J. of Biological Education,25,193- 200.

Kalaycıoğlu, L., Serpek, B., Nizamlıoğlu, M., Başpınar, N., Tiftik, A.M.,(2006). Biyokimya, Nobel Yayıncılık.

Keha, .E. ve Küfrevioğlu, Ö.İ., (2012). Biyokimya, Aktif yayınları, 97-125,.

Lehninger, A.L., Nelson, D.L., Cox, M.M., (2005). Principles of biochemistry, 3. Baskıdan çeviri (Çeviri editörü: Kılıç N.), Palme Yayıncılık.

Longden, B. (1982). Genetics—are there inherent learning difficulties?. Journal of Biological Education, 16(2), 135-140.

Shaw, K. R. M., Van Horne, K., Zhang, H., & Boughman, J. (2008). Essay contest reveals misconceptions of high school students in genetics content. Genetics, 178(3), 1157-1168.

Stewart, H., 1982a, Difficulties experienced by high school students lerning basic mendelian genetics.The Amer.Biology Teaching,44,80-89

Stewart, H., 1983b, Student Problem solving in High School Genetics. Science Education 67, 523-540

Diziler Toplum Yapısını Nasıl Etkiler? Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Ön Araştırma

Dr. Öğr. Üyesi Volkan ÖZBEK[1] Öğr. Gör. Ayşegül YILDIRIM KUTBAY[2] Gamze ÇATAK[3]

[1] Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye UBYO, Uluslararası Ticaret Bölümü, vozbek@balikesir.edu.tr

[2] Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye UBYO, Bankacılık ve Finans Bölümü, aysegulyildirim@balikesir.edu.tr

[3] Balıkesir Üniversitesi, SBE, Uluslararası Ticaret ve Pazarlama ABD, gamzecatk@gmail.com,

Özet: Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencileri tarafından izlenme oranı yüksek olan beş yerli diziden yola çıkarak izleyicilerin dizilere olan bağlılık düzeylerini ortaya koymak ve yerli dizilerin izleyiciler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini tespit etmektir. İlgili literatürde yer alan pek çok çalışmada dizilerin izleyicilerin hayatında belirleyici etkilerinin olduğu ortaya konmuştur. Bu araştırmanın sonuçları da literatürü desteklemektedir. Araştırma bulguları, cevaplayıcıların önemli bir kesiminin yerli dizilere bağımlı olduğunu, günlük hayatındaki planlarını dizi saatlerine göre belirlediğini ve gerçek hayatla dizileri zaman zaman karıştırabildiğini göstermektedir. Ayrıca, bazı dizileri izlemenin psikolojik bir yarar sağladığı ve bazı dizilerin izleyenlerde davranış değişikliğine neden olduğu da bu araştırmanın bulguları arasındadır. Araştırma sonuçları, dizi izleme alışkanlıklarının bireylerin sosyo-kültürel ve psikolojik yapısına olumlu ve olumsuz bazı katkılarının olduğunu da doğrulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yerli Dizi, Televizyon, Sosyo-kültürel Etki.

How Do The Tv-Series Affect The Social Structure? A Pilot Study On University Students

Abstract: The aim of this study is to reveal to the level of commitment of the viewers to the TV series by looking at five domestic TV series having a high watching rate by the university students and to determine the positive and negative effects of the domestic TV series on the viewers. Many studies in the related literature have revealed that the series have decisive effects on the lives of the viewers. The results of this research also support the literature. The findings of this research show that an important part of the respondents is dependent on domestic TV series, their daily life plans specify according to the time of domestic TV series, and that the domestic TV series can be confuse with real life from time to time. Also, the findings of this study show that some domestic TV series provide a psychological benefit and some of them cause behavioural changes of viewers. The results of the research confirm that there are some socio-cultural and psychological effects of the series watching habit.

Keywords: Domestic TV Series, Television, Socio-cultural Effect.

1.GİRİŞ

Günümüz dünyasında televizyon, kolay ulaşılabilen, yaygın kullanım olanağına sahip, popüler ve bireyler üzerinde etkili görsel ve işitsel özelliklere sahip bir kitle iletişim aracı haline gelmiştir. Televizyonun, bireyin boş zamanını değerlendirme biçiminden, düşünme, hissetme biçimine, aile içi ve toplumsal ilişkilerine kadar, bütün yaşantısını biçimlendirecek derecede hayatın her yönü üzerinde oldukça etkili olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Karacoşkun,2002). Televizyonda sunulan yayınlar toplumu olumlu veya olumsuz şekilde değiştirmektedir. Bu olumlu ve olumsuz etkilerin bir arada yer aldığı programların başında ise TV dizileri gelmektedir. Son yıllarda Türk televizyon izleyicilerinin en yüksek oranda izlediği TV dizilerinin ise yerli diziler olduğu gözlenmektedir.

TV dizisi, televizyonda belirli aralıklarla yayınlanan (genellikle her gün ya da haftada bir) TV filmi olarak tanımlanabilir. Türk televizyonlarında yayınlanan ilk yerli dizi 1974 yılında yayınlanmaya başlayan "Kaynanalar" isimli dizi olmuştur. 1974 yılından günümüze kadar olan zamanda ise yerli dizilerin sayısında ve içeriğinde büyük gelişimler olmuştur. Günümüzde ise diziler insanların günlük ritüelleri arasına girmiştir. 2018 yılı Mart ayı içerisinde Türkiye'de izlenme oranı en yüksek 6 farklı TV kanalında yaklaşık 40 yerli dizi yayınlanmaktadır. Dizilerin bu kadar çok izlenmesi, televizyon kanalları açısından da önemli bir maddi kazanç anlamına gelmektedir. Bu nedenle "rating" ölçümleri tüm TV kanalları, dizi

yapımcıları, oyuncular ve teknik ekip tarafından günü gününe takip edilmektedir. Zira bir dizinin ne kadar devam edeceği, aldığı rating rakamlarıyla doğru orantılı olmaktadır. Zaman zaman çok iyi bir senaryoya, yönetmene ve oyuncu grubuna sahip dizilerin birkaç hafta içerisinde yayından kaldırıldığı görülmektedir. Bazen de kalite kriterlerinin birçoğundan yoksun bir dizinin çeşitli nedenlerle izleyicinin ilgisini çektiği ve uzunca bir süre yayında kalabildiği gözlenmektedir. Dolayısıyla bu işin belli bir formulü yoktur. Sektörün uzmanları bir yerli dizinin izleyiciden olumlu geri dönüşler alabilmesi için bazı unsurların bir araya gelmesi gerektiği konusunda hemfikirdir. Örneğin, senaryo, oyuncu grubu, dizi müzikleri, yapım ekibi gibi faktörler bir yerli dizinin izlenmesinde son derece önemli unsurlardır. Bunların dışında, dizinin yayınlandığı günde diğer TV kanallarında yer alan rakip dizilerin neler olduğu, dizinin yayına girdiği dönemdeki zamanlaması, halkla ilişkiler ve diğer pazarlama iletişimi çabaları (özellikle sosyal medyanın tanıtımda kullanımı) gibi konular da bir yerli dizinin yayın hayatını etkileyen faktörler arasında sayılabilir. Dolayısıyla, başarılı olan dizilerden yola çıkarak, izlenme oranlarını takip ederek bir matematik oluşturmak mümkün olmakla birlikte, ortaya çıkan bu formülün her zaman doğru sonucu verdiği söylenemez. Nitekim sektörün en tecrübeli yapımcıları bile zaman zaman izleyiciler tarafından beğenilmeyen bir işe yatırım yapabilmektedir. Film ve dizilerin izlenme oranlarını gösteren İMDB (İnternet Movie DataBase) puanlarına göre Türk televizyon tarihinin en iyi 10 dizisi Leyla ile Mecnun (9,2), Ezel (8,5), Tatlı Hayat (8,5), Avrupa Yakası (8,4), İşler Güçler (8,6), Asmalı Konak (5,9), Muhteşem Yüzyıl (6,6), Yalan Dünya (7,1), Bir İstanbul Masalı (6,4) ve Öyle Bir Geçer Zaman Ki (6,5) olmuştur. Bu diziler derinlemesine irdelendiğinde, bazılarının yüksek bazılarının düşük maliyetli yapımlar olduğu; bazılarının tanınmış, bazılarının tanınmayan bir oyuncu kadrosuna sahip olduğu ve bu dizilerin komedi, dram, aşk, tarihi, aksiyon, mafya gibi farklı türlerde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar da bir yerli dizinin izlenmesinde matematik kuralların her zaman geçerli olmadığını doğrulamaktadır.

Türkiye dizi ihracı konusunda 2008 yılından beri gelişim kat etmeye başlamıştır. Bu gelişmeyle birlikte, son yıllarda dizi ihraç gelirlerinde dünyada ilk üç sırada yerini almıştır. Diziler, Türkiye için maddi gelir sağlamasının yanında ülkenin tanıtımına da katkı sağlamaktadır. Hatta ülkeye turist çekme oranlarını bile arttırabilmektedir. Örneğin, Asmalı Konak dizisinin yayınlanmasından sonra bölgede yaşayanlardan elde edilen veriye göre, dizinin bölge turizmini en az iki kat arttırdığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda yerli turistler de dizinin çekildiği yerlere gitmeye başlamıştır. 2002 yılında yayınlanmakta olan Asmalı Konak dizisinin çekildiği konak dizi bittikten sonra müzeye çevrilmiştir. Dizi kendi yayın dönemindeki popülerliğinin yanında halen birçok yerli ve yabancı turisti konağa çekmektedir (Şahin vd., 2003). Dizilerde oynayan karakterlerin kıyafetleri, takıları ve dizide kullandıkları diğer kişisel eşyaları da izleyicileri etkilemektedir. Sıla dizisi yayında olduğu dönemde Sıla tokası (www.dipnot.tv, 07.09.2016), Muhteşem Yüzyıl dizisinin yayınlandığı dönemde Hürrem yüzüğü (www.internethaber.com, 19.02.2011) ve buna benzer ürünler satış rekorları kırmıştır. Diziler maddi getirilerinin yanında psikolojik olarak da izleyicileri etkilemektedir. Dizide kötü karakteri canlandıran oyuncu ile normal hayatta karşılaşan izleyicilerin, oyuncuya sözlü ve fiziki tacizde bulunduğu bir çok haber bülteninde yer almıştır. Bir dönem yayınlanmakta olan Kurtlar Vadisi dizindeki Çakır (Oktay Kaynarca) karakterinin dizide ölmesinin ardından adına gazetelere ölüm ilanları verilmiş, hatta gıyabında cenaze namazları kılınmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 14 Nisan 2004). Bu örneklerden yola çıkarak Türk izleyicilerinin bazı yerli dizileri benimsedikleri ve günlük hayatlarında bu dizilerin etkisinde kaldıkları söylenebilir.

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye'de izlenme oranları yüksek olan dizilerden yola çıkarak izleyicilerin dizilere olan bağlılıklarını ortaya koymak ve bu dizilerin izleyicinin sosyal hayatı üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini tespit etmektir. Araştırmanın diğer amaçları ise, televizyonda izlenen yerli dizilerde en çok dikkat çeken unsurları ortaya koymak ve üniversite öğrencilerinin en çok hangi türde dizileri izlediklerini tespit etmek olarak belirlenmiştir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Erjem ve Çağlayandereli (2006) çalışmasında, medyanın en yaygın aracı olan televizyon üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışma, yerli dizilerin gençlerin model alma davranışı üzerindeki etkilerini konu almıştır. Bu bağlamda, İstanbul'dan tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 1020 lise öğrencisi üzerinde anket yöntemiyle bir araştırma yapılmıştır. Anket, televizyonda yayınlanan dizilerin cevaplayıcıların tutum,

davranış ve düşüncelerini etkileme düzeyi ile dizilerde yer alan karakterlerin hangi düzeyde model alındığını belirlemeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Araştırma sonucunda, örneklemi oluşturan gençlerin %20'sinin televizyon bağımlısı olduğu tespit edilmiştir. Gençlerin programları izleme sıklıkları ise şöyledir:

- Az sıklıkla izlenen programlar: Televole türü magazin, yabancı dizi, tartışma, belgesel, çizgi film
- Normal sıklıkla izlenen programlar: Yarışma, yerli film, yerli dizi
- Çok sıklıkla izlenen programlar: Yabancı film, müzik-eğlence, spor, komedi

Örneklemi oluşturan gençlerin en sık izlediği yerli dizilerin Deli Yürek (%61), Yılan Hikayesi (%58), Üvey Baba (%40), Hırsız (%23) ve Aynalı Tahir (%22) olduğu tespit edilmiştir. Araştırma verilerine göre fiziki görünümleri en çok beğenilen karakterlerin Deli Yürek dizisinden Yusuf (%70), Zeynep (%54) ve Ağabey (%48); Yılan Hikayesi dizisinden Memoli (%63), Erkan (%54) ve Kürşat (%40) olduğu görülmektedir. Bu dizilerde sevilmeyen karakterler ise Üvey Baba dizisinden Halil (%62) ve Hanım Ağa (%52); Yılan Hikayesi dizisinden Gülsüm (%47), Kürşat (%36) ve Kral (%31); Aynalı Tahir dizisinden Kadir (%61) ve Ekrem (%67); Hırsız dizisinden Adil (%64) ve Komiser (%64) olarak sıralanmıştır. Araştırma bulguları fiziksel olarak beğenilen karakterlerin kişilik olarak da beğenildiğini göstermektedir. Bulgular model alma davranışı açısından incelendiğinde, gençlerin %72'sinin televizyon dizilerindeki bazı karakterleri model aldıkları görülmektedir. Çalışmada varılan bir diğer sonuç ise, televizyondan etkilenme derecesinin sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenlere göre değiştiği bulgusudur.

Toruk (2007) çalışmasında genç nüfus oranının fazla olduğu Türkiye'de üniversite öğrencilerinin medya izleme alışkanlıklarını incelemiştir. Bu çalışma kapsamında Selçuk Üniversitesi'nden 220 öğrenci üzerinde anket yöntemiyle bir araştırma yapılmıştır. Ankette, kişilerin sosyo-ekonomik düzeyleri ve medya izleme alışkanlıklarının incelenmesine yönelik sorular yer almaktadır. Araştırma sonucunda en çok takip edilen üç medya aracının, televizyon (%49,3), internet (%21,5) ve gazete (%15,6) olduğu belirlenmiştir. Televizyonda en çok izlenen yayınlar %29,3 oranıyla haber programları olurken, yerli dizi izleme oranı %12,2 oranında kalmıştır. Öğrencilerin en sık izlediği televizyon kanalları Kanal D (%31,7), Show TV (%13,7) ve ATV (%13,2) şeklinde sıralanmıştır. Ayrıca, öğrencilerin %38'i televizyonun gelecekteki öneminin artacağını söylerken, %36,6'sı ise öneminin azalacağını düşünmektedir. Araştırmada en çok izlenen program türleri ve cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu sonuca göre erkekler daha çok haber, spor ve sinema filmi izlemeyi tercih ederken, kadınlar öncelikli olarak yerli dizi, magazin, müzik ve eğlence programlarını izlemektedir. Çalışmada öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirme ve eğlence ihtiyaçlarını karşılamada internet ve televizyonun önemli bir yere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İlhan (2010) çalışmasında 15-24 yaş arasındaki gençlerin televizyon dizilerini izleme süreçlerini incelemiştir. Bu bağlamda, 15 ile 24 yaş arasındaki her yaştan 5 kişi olmak üzere toplam 50 kişiyle görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerde hazırlanan 34 açık uçlu soru katılımcılara yöneltilmiştir. Çalışmanın sonucunda tüm katılımcıların televizyon dizilerini takip ettiği görülmüştür. Genç izleyicilerin büyük çoğunluğu dizi izlemek için televizyon karşısına geçmekte ve televizyon izleme nedenleri ile televizyon dizilerini izleme nedenleri büyük oranda örtüşmektedir. Gençler ortalama 7-8 televizyon dizisini düzenli olarak takip etmektedir. Ayrıca bu araştırmada, gençlerin yeni iletişim teknolojilerinin gündelik hayatlarında kapladığı alanın genişlemesine rağmen, televizyonla olan ilişkilerinde herhangi bir sorun yaşanmadığını ortaya koymaktadır. Gençlerin televizyon dizilerini izleme durumunun yaşam biçimleriyle, ergenlik dönemi evreleriyle, aile bağları ve ilişkileriyle, arkadaş çevresiyle ve gündelik hayattaki boş zamanla büyük oranda bağlantılı olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışma kapsamında cevaplayıcıların büyük çoğunluğunun yapacak başka bir işi olmadığı için dizileri takip ettiği ortaya konmuştur. Dizi karakterlerini örnek alma konusunda ise yaş küçüldükçe olumlu cevap sayısının arttığı, yaş büyüdükçe olumlu cevap sayısının azaldığı gözlenmiştir. Ayrıca, araştırma bulguları dizi izleme alışkanlıklarının, kişisel, aile ve iş ilişkileri gibi faktörler tarafından etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Büyükbaykal (2011) gelişen teknolojiyle birlikte televizyon dünyasındaki gelişmeleri incelediği araştırmasında, bu konuda ön plana çıkan en önemli gelişmenin internet teknolojileri olduğunu ifade etmektedir. İnternet, izleyicilerin düşüncelerini takip etme olanağı sunmaktadır. Ayrıca her televizyon kanalının kanaldaki programları ve dizileri tanıttığı bir web sitesi bulunmaktadır. Yapımcılar tarafından da

takip edilen bu web sitelerinin bir diğer önemli yanı ise kanalın izleyicilerinin birbirleriyle fikir alışverişi yapabildikleri bir ortam olmasıdır.

Unür (2013) 2011-2012 yıllarında rating sonuçlarına göre en üst sırada yer alan 5 diziyi (Arka Sokaklar, Öyle Bir Geçer Zaman Ki, Fatmagül'ün Suçu Ne?, Adını Feriha Koydum, Kuzey Güney) belirlediği çalışma kapsamında, her bir dizi için ayrı ayrı bölüm analizleri yapmıştır. Analizler yapılırken en az 5 sahnede repliği olan karakterlere ağırlık verilmiştir. Karakterlerin fiziksel özelliklerine, giyim tarzlarına, medeni hallerine ve yaşam koşullarına bakılmış; bunun sonucunda da olumlu/olumsuz davranış biçimleri kodlanmıştır. Bu şekilde karakterlerin davranış biçimleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda, yoğun bir şekilde televizyon izleyen bireylerin zaman geçtikçe televizyonla parasosyal bir ilişkiye girdiği ve gerçek ya da kurmaca karakterlerle kendileri arasında özdeşlik kurduğu gözlenmiştir. Birey, dizilerde gördüğü kendisine göre üst düzeyde olan karakterleri taklit ederek kendi statüsünü arttırmaya çalışırken, tam tersi durumda ise bulunduğu durumdan memnuniyet duymaya başlamaktadır. Dizilerde konulan kuralların dışına çıkan bireylerin suçlu ya da dışlanmış şekilde gösterilmesi ve cezalandırılmasının izleyici üzerinde korkuya neden olduğu tespit edilmiştir. İzleyici, korkularından dolayı dizilerdeki karakterleri örnek almakta, onlar gibi olmaya çalışmaktadır. Yani, egemen ideolojinin yaratmak istediği bireyler, kendi rızası veya korku mekanizmasıyla yaratılmaktadır.

Kıvrak (2013) çalışmasında, Türkiye'de polisin toplumsal imajının oluşmasına etki eden faktörler içerisinde, televizyon dizilerinde yer alan polis başrollerini analiz ederek, gerçek hayattaki polis ile dizideki polis karakterlerinin örtüşen ve ayrışan yönlerini saptamaya çalışmıştır. Bu bağlamda iki aşamalı bir araştırma yapılmıştır. Birinci aşamada polis imajını algılamak için gerçek polislerden anket yöntemiyle veri toplanmış; ikinci aşamada ise Arka Sokaklar dizisinin içerik analizi yapılarak dizideki polislerin özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, Arka Sokaklar dizisinde yer alan polis hizmetlerindeki kalite anlayışının, polisin kendi öz imaj algısından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca polisin öz imaj algısında, yasalara bağlılık diziye göre daha yüksek seviyededir. Polisin öz imaj algısında, diziye göre duyguların kontrolüne yönelik daha olumlu bir algı tespit edilmiştir. Arka Sokaklar dizisinde polisin öncelikli görevinin halka hizmet etmek olduğuna yönelik olumlu algıların, polisin öz imaj anketinde de benzer bir değerde gerçekleştiği görülmüştür. Polisliğin karmaşık ve beceri gerektiren bir meslek olmasına ilişkin Arka Sokaklar dizisinin analizinde ortaya çıkan %35'lik katılım düzeyinin, gerçek polislere uygulanan anket sonuçlarında %60'ı bulması, gerçek polislik mesleğinin dizide ortaya konulandan daha zor ve karmaşık olarak görüldüğü sonucunu ortaya koymuştur. Çalışmada genel olarak varılan sonuç, dizide uzmanlaşma, duyguların kontrol edilmesi, güç kullanımı, yasalara bağlılık konularının dışında kalan konularda polisin kendi mesleki algısından daha olumlu bir kurgusal gerçekliğin ortaya konduğudur.

Köse (2014) çalışmasında en etkili iletişim aracı olan televizyonun ve dizilerin ad verme eğilimlerini nasıl etkilediğini incelemiştir. Bu bağlamda Türkiye'deki televizyonlarda 2000-2012 yılları arasında yayınlanan 380 yerli dizi analiz edilmiş ve dizilerdeki dikkat çeken karakterlerin isimleri belirlenmiştir. Daha sonra doğum tarihi baz alınarak en çok kullanılan 100 kadın 100 erkek ismi istatistik verilerinden belirlenmiştir. Veriler karşılaştırılarak incelendiğinde 15 yeni ismin isim kataloğuna girdiği sonucuna ulaşılmıştır. Dizilerin yayınlandığı dönemlerde ortaya çıkan Asmin, Asya, Çınar, Eymen, Nehir, Yağız isimleri diziler bittiğinde de popülerliklerini devam ettirmiştir. Ancak Boran, Havin, Mete, Naz, Nazar, Polat, Zerda, Zilan gibi isimlerin çocuklara verilme oranları, dizilerin yayından kalkmasıyla azalmıştır. Ayrıca diziler başlamadan önce de popüler olan isimlerin (Aliye dizisinden Arda, Adını Feriha Koydum dizisinden Emir) dizilerin başlamasıyla birlikte popülerliğinin arttığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak, yerli dizilerin oluşturduğu popüler karakterler sayesinde, toplumdaki isim tercihlerinin bile değişebildiği görülmektedir. Bu sonuç, dizilerin toplum hayatındaki önemini ortaya koymak bakımından değerlidir.

Geçer (2015) çalışmasında Türk yapımı diziler üzerinde sosyo-kültürel açıdan değerlendirmelerde bulunmuştur. Araştırma sonucunda, Türk dizilerinin hedef kitlesi, ratingleri ve televizyon kurguları bakımından Türk toplumunun izlerini taşıdığı ortaya konmuştur. Araştırmanın diğer bulguları ise yerli yapımlarda genellikle dikkat çekici konular üzerinde durulduğu (aşk, entrika, polisiye, çatışma gibi), Türk dizilerinin Balkanlar'dan Latin Amerika'ya kadar birçok ülkede yayınlanmasının Türkiye'nin bilinirliğini artırdığı ve itibarına katkıda bulunduğudur.

Bolat (2017) çalışmasında Türkiye'de feodal sistemin işlendiği dizilerin izlenme oranlarının ilk sıralarda yer almasının, dizilerin görsel düzenlemeleriyle bağlantısını kurmaktadır. Bu bağlamda dizilerde sunulan hayat tarzları görsel anlatım teknikleriyle çözümlenmiştir. Çözümlenmek üzere, yayınlandığı dönemde yüksek rating oranlarına sahip olan Karagül dizisi seçilmiştir. Dizinin çözümlenmesinde feodal kodların öne çıkarılması için, teknik yönden çerçeveleme, kamera açıları, çekim ölçekleri, kamera hareketleri, aydınlatma, renk, görsel efektler, kurgu, mekan, aksesuar, kostüm, oyuncu ve bu çerçevede görüntülerle kadın-erkek ilişkileri, modern-geleneksel/feodal çatışması irdelenmiştir. Bunun sonucunda feodalitenin Türkiye'de geçmişten günümüze kadar varolduğu, Türkiye'nin modernleşen bir ülke olmasına rağmen, feodalitenin Türk izleyiciler açısından hala ilgi çekici olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırmada, feodalitenin varlığının modern izleyici kitlesine modern kodlarla gösterilmekte olduğu tespitinde bulunulmuştur.

Aydın (2017) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, televizyon reklamlarında ünlü kişi ve dizi karakteri kullanım yoğunluğuna açıklık getirilerek, tüketicilerin dizi karakteri kullanılan reklamlara ve bu reklamlardaki markalara yönelik tutumları ve satın alma niyetleri ortaya konmaktadır. 152 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülen bu çalışmada, deneklerin dizi karakteri bulunan reklamları izlemeden önceki marka tutumlarını ve daha önce markaları satın alıp almaklarını belirlemek için bir ön test; daha sonraki adımda ise dizi karakteri bulunan reklamları izledikten sonra dizi karakteriyle ilgili duygu ve düşüncelerini, reklama yönelik tutumlarını, marka tutumlarını ve satın alma niyetlerini belirlemek için bir son test gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kullanılacak reklamlar en çok televiyon izlenen saatte, en çok izlenen kanalda yayınlanan reklam verilerinin alınmasıyla seçilmiştir. Bu reklamlar Turkcell ve Elidor markalarının reklamları olmuştur. Çalışmanın sonucunda, Elidor markasına yönelik gerçekleştirilen deneysel araştırmada, deneklerin kadın dizi karakterinin yer aldığı reklama ve markaya yönelik tutumlarını en çok etkileyen iki faktörün, dizi karakterinin güvenilirliği ve uzmanlığı olduğu belirlenmiştir. Turkcell markasına yönelik yapılan deneyde, deneklerin erkek dizi karakterinin bulunduğu reklama yönelik tutumlarını en çok etkileyen faktörlerin, dizi karakterinin güvenilirliği, çekiciliği ve izleyiciye benzerliği; marka tutumları ve satın alma niyetlerini etkileyen faktörlerin ise dizi karakterinin güvenilirliği ve uzmanlığı olduğu ortaya konmuştur. Dolayısıyla dizi karakterinin güvenilirliği deneklerin reklam, marka ve satın alma niyetini etkilemede en önemli faktördür. Araştırmanın bir diğer sonucu ise, dizi karakteri kullanılan reklamın marka tutumunu etkileme sürecinde daha etkili, satın almada ise daha az etkili olduğunun bulunmasıdır. Araştırma sonucunda, diziyi izleyen ve dolayısıyla dizi karakterini tanıyan deneklerin reklama ve markaya yönelik tutumlarının izlemeyenlere göre daha olumlu olduğu bulunmuştur. Aynı çerçevede dizinin izlenmesinin satın alma niyetine etkisine bakıldığında, diziyi izleyen deneklerin satın alma niyetlerinin izlemeyenlere göre daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın başka bir sonucu ise kadın katılımcıların, reklamlardaki kadın dizi karakterini erkeklere oranla daha güvenilir, aşina ve benzer; Turkcell reklamındaki erkek dizi karakterini ise erkek katılımcılara oranla daha güvenilir, aşina ve çekici bulmalarıdır.

3. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye'de izlenme oranları yüksek olan dizilerden yola çıkarak izleyicilerin dizilere olan bağlılıklarını ortaya koymak ve bu dizilerin izleyicinin sosyal hayatı üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini tespit etmektir.

Araştırmanın ana kütlesini Balıkesir Üniversitesi Burhaniye Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında öncelikle kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenen 100 öğrenciye en çok izledikleri diziler sorulmuştur. Bu çalışmanın sonucunda en çok izlenen beş dizi belirlenmiştir. Bu diziler dikkate alınarak dört bölümden meydana gelen ana çalışmanın anket formu oluşturulmuştur. Anket formunun birinci bölümünde cevaplayıcıların demografik yapılarını belirlemeye yönelik sorular, ikinci bölümde Kayabaş'ın (2012) çalışmasından derlenen dizi izleme alışkanlığı soruları yer almaktadır. Üçüncü ve dördüncü bölümdeki sorular Aktaş'ın (2012) yaptığı çalışmadan derlenerek hazırlanmıştır. Son hali verilen anket formu, kolayda örnekleme yoluyla seçilmiş 298 üniversite öğrencisine 2018 yılının Şubat-Mart aylarında uygulanmıştır. Araştırma verileri SPSS 16 programı ile analiz edilmiştir.

4. BULGULAR

Ankete katılan öğrencilerin %60,4'ü kadınlardan, %39,6'sı erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 20,50 olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamında cevaplayıcıların en çok izlediği dizilerin Çukur (%50), Sen Anlat Karadeniz (%49), Kadın (%27,20), Ufak Tefek Cinayetler (%24,50) ve Söz (%24,50) dizileri olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ankete katılanların en çok televizyon izlediği aralıklar 21.00-24.00 saatleri arası (%74,4), 24.00-03.00 saatleri arası (%9,4) ve 18.00-21.00 saatleri arası (%5,7) olarak belirlenmiştir. Ankete katılanların %56,70'i takip ettikleri dizileri televizyondan, %47'si Youtube gibi video paylaşım sitelerinden, %35,20'si dizinin yayınlandığı kanalın resmi internet sitesinden izlediğini ifade etmiştir. Televizyon dizilerinin izlenmesinde en dikkat çekici unsurlar Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1: Televizyon dizilerinde en fazla dikkat çeken unsurlar

	n	%
Senaryo ve öykü	206	%58,7
Oyuncular	85	%24,2
Dizi müzikleri	36	%10,2
Çekim yapılan yer	12	%3,4
Kullanılan aksesuar ve kıyafetler	7	%2,0
Diğer	3	%0,9
Yönetmen	2	%0,6

Televizyon dizilerinde en fazla dikkat çeken unsur senaryo ve öykü olmuştur. Oyuncular ve dizi müziklerinin dikkat çekme oranlarının da azımsanmayacak kadar yüksek olduğu görülmüştür. İzleyiciler beğendikleri, sosyal medyadan takip ettikleri oyuncuların dizilerini de takip etmektedir. Sevmedikleri ya da role yakıştırmadıkları oyuncuları gördüklerinde ise diziyi izleme eğilimleri düşmektedir. Son dönemlerde dizi müzikleri çok fazla dikkat çekmektedir. Bir çok dizi, yapımda yer alan müziklere özel albümler çıkarmaktadır. Dizi müzikleri piyasaya yeni girmiş müzikler olabildiği gibi, çok daha önceden çıkarılmış parçalar da olabilmektedir. Çukur dizisinde yayınlanan Mihriban türküsü Türkiye'nin en sevilen türkülerinden biri olmasına rağmen, dizinin popülerliği ile birlikte bu türkünün de popülerliği artmıştır.

Tablo 2'de en çok sevilen dizi türleri görülmektedir. Cevaplayıcıların en çok sevdiği dizi türleri aşk, mafya ve polisiye olmuştur. Ön anketle belirlenen dizilerin türleri değerlendirildiğinde Sen Anlat Karadeniz dizisinin türünün aşk, dram, mafya; Çukur dizisinin aşk ve mafya, Ufak Tefek Cinayetler dizisinin türünün aşk ve polisiye, Söz dizisinin polisiye ve Kadın dizisinin dram türünde olduğu söylenebilir. Yani en çok sevilen dizi türleriyle ön ankette belirlenen diziler arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 2: En çok sevilen dizi türleri

	n	%
aşk dizileri	112	17,00
mafya dizileri	100	15,20
polisiye	96	14,60
tarihi/dönem dizileri	94	14,30
komedi/sit-com	94	14,30
dram	74	11,20
gençlik	64	9,7
töre- ağa dizileri	12	1,8
politik	6	0,9
hiçbiri	5	0,7
dini	2	0,3

Ankette "İyi bir diziyi izlememe nedenleri" şeklinde sorulan açık uçlu soruya verilen cevaplardan en çok tekrar edilenler Tablo 3'te gösterilmiştir. Diziden kaynaklanan hatalar en çok izlenmeme nedeni olarak

belirtilmiştir. Başlıca hatalar arasında fragmanların geç yayınlanması, abartılı gösterimler, izleyiciyi aldatmaya yönelik yapılan hatalar sayılabilir.

Tablo 3: İyi bir diziyi izlememe nedenleri

	n
Dizinin içeriğinden kaynaklı hatalar (fragman, çekim hatası)	27
Vaktimin olmaması	21
Senaryonun iyi olmaması	20
Dizi saatinin uygun olmaması	18
Dizinin dikkat çekmemesi	15
Dizi izlemeye uygun ortamın olmaması	13
İzlediğim başka bir diziyle çakışması	13
Oyuncuları veya rollerini beğenmemek	11
Dizi sürelerinin ve özetlerinin uzun olması	6

Araştırmanın ana kütlesinin üniversite öğrencilerinden oluşması nedeniyle vakitle ilgili problemler özellikle ikinci öğretim öğrencileri için ön plana çıkmaktadır. Ayrıca yurtta kalan, kaldığı ortamda televizyon olmayan ve internet ulaşımının problemli olduğu ortamlarda konaklayan öğrencilerin bu nedenlerle de iyi bir diziyi izleyemeyebildiği görülmektedir. Dizilerin yeterince dikkat çekmemesi de iyi bir diziyi izlememe nedeni olarak gösterilmiştir.

Tablo 4'te yer alan yerli dizi izlemeye olan bağlılıklar incelendiğinde, cevaplayıcıların izlediği dizinin saatini ve gününü takip etme konusunda ortalama bir değere sahip olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak araştırmanın ana kütlesinin üniversite öğrencilerinden oluşması ve bu öğrencilerin %82,2'sinin dizileri internet kaynaklı sitelerden izliyor olması gösterilebilir. Bu durumda öğrencilerin dizinin gününü ve saatini takip etmelerine gerek kalmamaktadır. Dizi saatinde plan yapmayanlar ve dizi saatine denk gelen davetleri geri çeviren kesim düşük bir orana sahiptir. Yani üniversite gençleri izledikleri dizi için özel bir plan yapmamaktadır. "İzlediğim dizi heyecanlı bir yerde bittiyse bir sonraki bölüme kadar ne olacağını merak ederim" maddesine büyük bir öğrenci kitlesinin katıldığı ortaya çıkmıştır. Bir sonraki gün dizi hakkında arkadaşlarıyla konuşanların oranı da azımsanmayacak bir düzeydedir. Dizi karakterinin kullandığı ürünü satın alanların sayısı azınlıkta kalmasına rağmen, bir kesimin bu tarz bir satın almayı daha önce gerçekleştirdiği görülmüştür. Dizide yaşanan olaylarla gerçek hayatta olanları karıştıranların oranının ise beklenenden çok fazla olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 4: Yerli dizi izlemeye olan bağlılık

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Aritmetik ort	Standart sapma
İzlediğim dizilerin gününü ve saatini takip ederim, o saatte televizyon karşısında olurum.	44	78	52	88	34	2,97	1,3
Sevdiğim dizilerin olduğu saatte başka bir plan yapmam, işlerimi dizilerimi izleyebileceğim şekilde ayarlarım.	50	115	63	50	19	2,60	1,1
Sevdiğim dizilerin olduğu gün ve saatte diziyi izlememi engelleyecek bir davet alırsam reddederim.	76	113	64	26	18	2,40	1,7
İzlediğim dizi heyecanlı bir yerde bittiyse bir sonraki bölüme kadar ne olacağını merak ederim.	24	22	32	130	87	3,80	1,2
Diziden bir sonraki gün, arkadaşlarımla dizide olanlar hakkında konuşurum.	25	61	66	98	42	3,25	1,2
Sevdiğim diziyi izlememi engelleyecek ya da bölecek bir şey çıktığında	60	78	59	62	34	2,8	1,7

öfkelenirim.						2	
Sevdiğim bir diziyi izleyebilmek için bir işimi bıraktığım ya da ertelediğim olmuştur.	69	83	65	56	22	2,58	1,2
Bir dizi karakterinin kullandığı bir ürünü satın aldığım olmuştur.	107	101	42	29	17	2,14	1,2
Bazen dizilerde olan olaylarla gerçek hayatta olanları karıştırdığım olur.	81	85	51	49	29	2,52	1,3

Tablo 5'te dizilerin bireyin psikolojisine ve sosyal hayatına olumlu ve olumsuz yansımaları görülmektedir. Sen Anlat Karadeniz dizisini izleyenlerin verdiği cevaplar incelendiğinde, bu dizinin arkadaşlık ilişkilerinde, karşı cinsle olan ilişkide, mizah anlayışında, konuşma tarzında, giyim tarzında, saç stilinde ve görgü kurallarında cevaplayıcıları olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Cevaplayıcıların "Lüks bir yaşama yönelme isteği" ifadesine "olumsuz" cevap vermeleri de gerçekte olumlu bir yönelimi göstermektedir. Çukur dizisinin izleyicileri ise "olumsuz alışkanlıklar" dışında kalan bütün maddelerde olumlu bir değişime uğradıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu dizi, aile içi ilişkilerde, arkadaşlık ilişkilerinde, karşı cinsle ilişkilerde, yaşamdan doyum sağlamada, mizah anlayışında, konuşma ve giyim tarzında, saç stilinde, görgü kurallarında ve zihin karmaşasında cevaplayıcılara olumlu katkılar sunmaktadır.

Araştırma kapsamında değerlendirmeye alınan beş dizi içerisinde, cevaplayıcıların beş kriterde en yüksek olumsuz ve dört kriterde en yüksek olumlu puanlar verdiği Ufak Tefek Cinayetler dizisinin en yüksek etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bunu Çukur dizisi dört olumlu ve iki olumsuz kriterle takip etmektedir. Söz dizisi dört kriterde en yüksek olumlu puanlara sahipken; Kadın dizisi dört kriterde en yüksek olumsuz puanlara ulaşmıştır. Sen Anlat Karadeniz dizisi ise en yüksek iki olumsuz ve en yüksek bir olumlu kritere sahip olarak söz konusu beş dizi içerisinde en düşük etki düzeyine sahiptir.

Sen Anlat Karadeniz dizisinin en yüksek olumlu puanı aldığı kriter arkadaşlık ilişkileri olurken; en yüksek olumsuz etkisi zihin karmaşası kriterinde olmuştur. Dolayısıyla cevaplayıcılar bu dizide zihinlerini zorlayacak unsurlarla daha az karşılaşmaktadır. Çukur dizisi en yüksek olumlu yargı puanını arkadaş ilişkilerinden alırken; bu dizinin en yüksek olumsuz puanı olumsuz alışkanlıklar kriterinde elde ettiği görülmektedir. Ufak Tefek Cinayetler dizisi en yüksek olumlu yargıya giyim tarzında ulaşırken; en yüksek olumsuz puanı lüks bir yaşama ulaşma isteğinde elde etmiştir. Söz dizisinin en yüksek olumlu puan aldığı yargı görgü kuralları olurken; bu dizinin en yüksek olumsuz yargıya ulaştığı kriter olumsuz alışkanlıklar olmuştur. Kadın dizisinin en yüksek olumlu yargıya sahip olduğu kriter görgü kuralları olurken; dizinin en yüksek olumsuz yargıya sahip olduğu kriter ise olumsuz alışkanlıklar olarak tespit edilmiştir.

Tablo 5: Dizilere göre olumlu / olumsuz değişimler

	sen anlat karadeniz		çukur		ufak tefek cinayetler		söz		kadın	
	olumlu	olumsuz	olumlu	olumsuz	olumlu	olumsuz	olumlu	olumsuz	olumlu	olumsuz
1.Aile içi ilişkilerde	55 (%51,9)	51 (%48,1)	86 (%74,8)	29 (%25,2)	15 (%34,9)	28 (%65,1)	34 (%73,9)	12 (%26,1)	32 (%62,7)	19 (%37,3)
2.Arkadaşlık ilişkilerinde	76 (%80,0)	19 (%20,0)	105 (%90,5)	11 (%9,5)	15 (%30,6)	34 (%69,4)	43 (%87,8)	6 (%12,2)	30 (%73,2)	11 (%26,8)
3.Karşı cinsle ilişkilerde	64 (%63,4)	37 (%36,6)	80 (%75,5)	26 (%24,5)	20 (%48,8)	21 (%51,2)	36 (%83,7)	7 (%6,3)	27 (%67,5)	13 (%32,5)
4.Olumsuz alışkanlıklar	30 (%49,2)	31 (%50,8)	54 (%48,6)	57 (%51,4)	15 (%39,5)	23(%60,5)	17 (%41,5)	24 (%58,5)	23 (%57,5)	17 (%42,5)
5. Lüks bir yaşama yönelme isteği	17 (%18,3)	76 (%91,7)	44 (%41,9)	61 (%58,1)	35 (%70,0)	15 (%30,0)	15 (%35,7)	27 (%64,3)	7 (%18,4)	31 (%81,6)
6. Yaşamdan doyum sağlama	50 (%54,9)	41 (%45,1)	72 (%67,3)	35 (%32,7)	21 (%58,3)	15 (%41,7)	29 (%65,9)	15 (%34,1)	24 (%61,5)	15 (%38,5)
7. Mizah anlayışı	71 (%71,0)	29 (%29,0)	84 (%73,7)	30 (%26,3)	18 (%45,0)	22 (%55,0)	36 (%80,0)	9 (20,0)	23 (%54,8)	19 (%45,2)
8. Konuşma tarzı	73 (%71,6)	19 (%18,4)	66 (%66,0)	34 (%34,0)	30 (%75,0)	10 (%25,0)	38 (%86,4)	6 (%13,6)	35 (%85,4)	6 (%14,6)
9. Giyim tarzı	65 (%75,6)	21 (%24,4)	78 (%78,8)	21 (%21,2)	39 (%79,6)	10 (%10,4)	30 (%75,0)	10 (%25,0)	21 (%55,3)	17 (%44,7)

10. Saç stili	60 (%73,2)	22 (%26,8)	73 (%76,0)	23 (%24,0)	35 (%77,8)	10 (%22,2)	24 (%66,7)	12 (%33,3)	17 (%44,7)	21 (%55,3)
11. Görgü kuralları	61 (%71,8)	24 (%28,2)	56 (%61,5)	35 (%38,5)	27 (%69,2)	12 (%20,8)	38(%90, 5)	4 (%9,5)	30 (%75,0)	10 (%25,0)
12. Zihin karmaşası	37 (%48,1)	40 (%51,9)	59 (%64,1)	33 (%35,9)	26 (%65,0)	14 (%35,0)	24 (%60,0)	16 (%40,0)	21 (%58,3)	15 (%41,7)
13. Hiçbir değişime uğramadım	46 (%62,2)	28 (%37,8)	53 (%59,6)	26 (%40,4)	28 (%77,8)	8 (%22,2)	27 (%71,1)	11 (%28,9)	28 (%82,4)	6 (%17,6)

Tablo 5'e ilişkin bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, cevaplayıcıların söz konusu beş dizide genellikle farklı olumlu ve olumsuz yönler tespit ettiğini ve bu farklı yönlerin dizileri farklı kıldığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla bazı diziler olumsuz etkileri ile izlenirken; bazıları ise olumlu etkileri bakımından tercih edilmektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerine dizinin ana sponsoru, dizideki erkek ve kadın başrol oyuncularının dizideki ve gerçekteki isimleri, dizinin hangi televizyon kanalında ve hangi gün yayınlandığı, dizide yerinde olmak istedikleri karakterin dizideki ve gerçekteki adını içeren açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Bu sorularla örneklem grubunun izledikleri diziyi ya da dizileri ne kadar tanıdığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Her doğru cevap 1 puan olarak değerlendirilmiştir. Yanlış cevaplara puan verilmemiştir. Puanlama sonuçları Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6: Dizilerin bilinirlik puanları

	Sen Anlat Karadeniz	**Çukur**	**Ufak Tefek Cinayetler**	**Söz**	**Kadın**
Aldıkları puanlar	600	730	317	265	286

Tablo 6'da yer alan puanlar ilgili dizinin bilinirlik puanlarını ifade etmektedir. Bu puan sistemine göre en çok tanınan dizi 730 puanla Çukur olmuştur. Ayrıca dizinin ana sponsorunun sorulduğu soruya katılımcıların %6,7 'si doğru cevap verirken, en fazla sponsoru bilinen dizi %3,7 ile Çukur olmuştur. Bir başka ilginç sonuç ise Sen Anlat Karadeniz, Ufak Tefek Cinayetler, Söz ve Kadın dizilerinin başrol oyuncularının dizideki adını bilenlerin oranının gerçekteki adını bilenlerin oranından fazla olmasıdır. Bu durumun aksine, Çukur dizisinin erkek başrol oyuncusunun gerçekteki adını bilenlerin oranının, dizideki oynadığı karakterin adını bilenlerin oranından fazla olduğu tespit edilmiştir. Buradan yola çıkarak Çukur dizisinin erkek başrol oyuncusunun (Aras Bulut İynemli) tanınırlığının, oynağı rolden daha fazla olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 7'de araştırma kapsamında incelenen dizilerin içerik değerlendirmesi yer almaktadır. Buna göre cevaplayıcılar Sen Anlat Karadeniz ve Söz dizisine üçer kriterde en yüksek ortalama puanı vererek bu dizileri öne çıkarmıştır. Çukur dizisi, ikisi en düşük biri en yüksek olmak üzere üç kriterde ön plana çıkmaktadır. Ufak Tefek Cinayetler dizisi üç kriterde en düşük puana sahipken, hiçbir kriterde en yüksek puana ulaşamamıştır. Kadın dizisi ise üç kriterde en düşük, bir kriterde ise en yüksek puana ulaşmıştır.

Tablo 7: Araştırma kapsamında incelenen beş dizinin içerik değerlendirmesi

	Sen Anlat Karadeniz	Çukur	Ufak Tefek Cinayetler	Söz	Kadın
1.Bu dizi, gerçek hayatta yaşananları yansıtıyor.	3,91	3,00	3,20	3,70	3,73
2.Bu dizide şiddet, sorun çözen bir araç gibi gösteriliyor.	2,81	3,42	2,50	2,65	2,23
3.Dizide işledikleri konular kültür ve aile yapımıza yabancı	2,18	2,63	2,96	2,17	2,35
4.Dizi, dünya gerçeklerinden uzak, sahte bir dünya sunuyor.	1,79	2,66	2,73	2,08	2,04
5.Bu dizi farklı hayat tarzlarını tanımamıza olanak sağlıyor.	3,71	3,77	3,69	3,72	3,55
6.Dizide mahremiyet, sadakat, sevgi, dostluk gibi kavramlar yok sayılıyor.	2,03	2,27	3,12	2,19	2,30
7.Dizi üzerimde alışkanlık ve bağımlılık yaratıyor	3,17	3,16	2,86	3,55	2,96
8.Dizi, psikolojik olarak rahatlama sağlıyor.	2,72	3,24	2,86	3,27	2,65

Tablo 7'de yer alan bulgular değerlendirildiğinde, cevaplayıcıların "Bu dizi gerçek hayatta yaşananları yansıtıyor" ifadesine katılma düzeylerinin Sen Anlat Karadeniz dizisinde 3,91 ile en yüksek ortalamaya ulaştığı görülmektedir. Bu diziyi "gerçeklik" konusunda Kadın (3,73) ve Söz (3,70) dizileri takip etmektedir. Bu konuda en düşük değer ise Çukur dizisine (3,00) aittir. Dizilerin şiddet içeriğinin değerlendirildiği ikinci ifadede Kadın (2,23) dizisi şiddetin sorun çözen bir araç olarak gösterilmediği bir dizi olarak değerlendirilmiştir. Bu diziyi Ufak Tefek Cinayetler (2,50) ve Söz dizisi (2,65) takip etmektedir. Cevaplayıcılar Çukur dizisini (3,42) şiddetin sorun çözen bir araç olarak gösterildiği en yüksek ortalamaya sahip dizi olarak belirlemiştir. Dizilerin kültürümüze ve aile yaşantımıza uygunluğuyla ilgili ifadede, cevaplayıcılar Ufak Tefek Cinayetler (2,96) dizisini en olumsuz dizi olarak belirlerken, bu diziyi Çukur (2,63) ve Kadın (2,35) dizilerinin takip ettiği görülmektedir. Cevaplayıcılar kültürümüze ve aile yaşantımıza en uygun diziyi Söz dizisi (2,17) olarak belirlemiştir. Dizilerin dünya gerçeklerinden uzak, sahte bir dünya sunup sunmadığı ile ilgili ifadede, cevaplayıcılar en gerçekçi diziyi (1,79) Sen Anlat Karadeniz olarak belirlerken, en gerçek dışı dizinin Ufak Tefek Cinayetler (2,73) dizisi olduğu görülmektedir. Dizilerde farklı hayat tarzlarının tanınmasına olanak sağlanması ile ilgili ifadede, Çukur dizisi (3,77) en yüksek puanı alarak farklı yaşam tarzlarının tanınmasına destek olan bir dizi olarak değerlendirilmiştir. Kadın dizisi ise (3,55) bu ifadede en düşük değeri almıştır. Bu ifadede beş dizinin ortalamalarının da birbirine çok yakın olduğu, aslında beş dizinin tümünde farklı hayat tarzlarının tanıtıldığına inanıldığı görülmektedir. Dizilerde mahremiyet, sadakat, sevgi ve dostluk gibi kavramların yok sayıldığının ifade edildiği maddeye cevaplayıcıların katılma düzeyleri incelendiğinde, Sen Anlat Karadeniz dizisinin (2,03) izleyicilerinin bu ifadeye en az katılan grup olduğu görülmektedir. Ufak Tefek Cinayetler dizisinin (3,12) izleyicileri ise bu ifadenin doğruluğuna daha yüksek oranda katılmaktadır. Araştırma kapsamında en bağımlılık yaratan dizinin Söz (3,55) olduğu; en az bağımlılık yaratan dizinin ise Kadın dizisi (2,96) olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, Söz (3,27) ve Çukur dizilerinin (3,24) ortalamanın üzerinde bir psikolojik rahatlama sağladığı tespit edilmiştir.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de günlük hayatın bir parçası haline gelen yerli diziler, televizyon rating oranlarının da açık ara galibi konumunda bulunmaktadır. Yerli dizi izlenme oranlarının artmasıyla birlikte rating savaşından daha fazla pay almak isteyen ulusal televizyon kanalları bu yapımlara daha fazla yatırım yapmakta, böylelikle yerli dizilerin kalitesi günden güne artmaktadır. Kalite artışı ise daha fazla izlenme, daha fazla reklam geliri elde etme, dizileri dış pazarlara ihraç etme gibi imkan ve avantajları beraberinde getirmektedir. Televizyon başta olmak üzere medya kuruluşlarına, reklam verenlere, reklam ajanslarına, cast ajanslarına, teknik ekiplere ve daha pek çok paydaşa fayda sağlayan yerli dizi sektörü, son yıllarda ülkenin ihracatına da katkı sunmaktadır.

Yerli dizilerin sektör üzerindeki olumlu etkileri açıkça görülebilmektedir. Bu etkilerin artırılması için de yoğun çabalar harcanmaktadır. Bu yapımların etkilediği bir diğer kesim ise yerli dizilerin muhatabı konumunda bulunan televizyon başındaki izleyicilerdir. Son yıllarda televizyon izleyicilerinin vazgeçilmezi konumuna gelen yerli dizilerin, izleyicinin ruhsal yapısında ve toplum içindeki davranışlarında olumlu ya da olumsuz etkilerinin olması kaçınılmazdır. Bu araştırma ile izleyicinin yerli dizilere bağlanma düzeyleri ve bu yapımların izleyiciler üzerindeki etkileri irdelenmiştir. Bu bağlamda, öncelikle üniversite öğrencileri arasından belirlenen bir örnekleme en çok izledikleri yerli dizilerin hangileri olduğu sorusu yöneltilmiş ve öğrencilerin en çok izlediği beş dizi temel alınarak ana araştırma gerçekleştirilmiştir.

Araştırma bulguları yerli dizilerin öğrenciler tarafından dikkatle takip edildiğini ve bu kitle üzerinde etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bulgulara göre, öğrencilerin yerli dizilerde en çok dikkat ettiği üç unsurun senaryo ve öykü, oyuncular ve dizi müzikleri olduğu görülmektedir. En çok beğenilen dizi türlerinin ise aşk, mafya, polisiye, tarihi/dönem ve komedi/sit-com olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilere iyi olarak kabul ettiği bir diziyi izlememe nedenlerinin sorulduğu açık uçlu soruya verilen en çok tekrar eden cevapların dizinin içeriği, vakit yetersizliği, senaryonun iyi olmaması, dizi saatinin uygun olmaması, dizinin dikkat çekmemesi, ortamın dizi izlemeye uygun olmaması, izlenen başka bir diziyle çakışması ve dizi sürelerinin ve özetlerinin uzunluğu olduğu belirlenmiştir. Cevaplayıcıların yerli dizi izlemeye olan

bağlılık düzeylerine yönelik ifadelere verilen yanıtlar incelendiğinde, araştırma örnekleminde yer alan önemli sayıda öğrencinin yerli dizilere ciddi bir biçimde bağımlı olduğu çıkarımında bulunulabilir. Örneğin 46 öğrenci "Bir dizi karakterinin kullandığı bir ürünü satın aldığım olmuştur" ifadesine olumlu görüş bildirmiştir. Bu rakam cevaplayıcıların %15,5'ine karşılık gelmektedir. Üstelik bu ifadeye olumlu cevap veren öğrenci oranı bu bölümde yer alan sekiz ifadenin en düşük oranıdır. Dolayısıyla diğer ifadelere katılım daha yüksek düzeydedir (Bkz. Tablo 4). "Sevdiğim bir diziyi izleyebilmek için bir işimi bıraktığım ya da ertelediğim olmuştur" ifadesine katılım gösteren öğrencilerin sayısı 88 (%29,9) olarak tespit edilmiştir. Daha da önemlisi "Bazen dizilerde olan olaylarla gerçek hayatta olanları karıştırdığım olur" ifadesine katılım gösteren 78 öğrenci bulunmaktadır. Bu rakam cevaplayıcıların %26,4'ü gibi oldukça yüksek bir orana karşılık gelmektedir. Cevaplayıcıların %49'u ise diziden sonraki gün arkadaşlarıyla dizi hakkında konuştuğunu ifade etmektedir. Bu değerler araştırma örnekleminin önemli bir bölümünün en az bir yerli diziye bağımlı olduğunu ve bu dizilerin onun günlük hayatını ve kararlarını etkilediğini göstermektedir.

Araştırma kapsamında temel alınan beş dizinin cevaplayıcılar üzerinde yaptığı olumlu ya da olumsuz değişimler irdelendiğinde, çeşitli kriterlere göre bazı dizilerin birey üzerinde olumlu katkılar yaptığı, bazılarının ise olumsuz katkıda bulunduğu gözlenmiştir. Aynı anda farklı kriterlere göre hem olumlu hem de olumsuz katkı yapan diziler de bulunmaktadır. Örneğin Sen Anlat Karadeniz ve Çukur dizileri aile ve arkadaşlık ilişkilerinde izleyenlere olumlu katkı yaparken, Ufak Tefek Cinayetler dizisi bu kriterler bakımından izleyenleri olumsuz etkilemektedir. Görgü kuralları açısından Söz dizisi izleyenlere olumlu bir katkı yaparken, Çukur dizisi izleyenleri olumsuz etkilemektedir. Hiçbir değişime uğramadığını ifade eden cevaplayıcılar Kadın dizisinde %82,4 ile en yüksek orana sahipken, Çukur dizisinde %59,6 ile en düşük orana sahiptir. Dolayısıyla izleyenlerin hayatını en az etkileyen yerli dizi bile %17,6 oranında etkiye sahip olmakta; en fazla etkileyen dizi ise %40,4 gibi yüksek bir oranda izleyenleri etkilemektedir.

Cevaplayıcıların dizilerin içerikleri hakkındaki değerlendirmeleri incelendiğinde, hayatın gerçeklerini gözler önüne en çok seren dizinin Sen Anlat Karadeniz olduğu görülmektedir. Şiddetin yanlış bir biçimde en fazla ön plana çıkarıldığı dizinin Çukur, kültür ve aile hayatına en uzak dizinin Ufak Tefek Cinayetler olduğu belirlenmiştir. Güzel duyguların en çok yok sayıldığı dizi de Ufak Tefek Cinayetler olarak göze çarpmaktadır. İzleyici üzerinde en fazla bağımlılık yaratan ve izleyenleri psikolojik olarak en çok rahatlatan dizinin Söz dizisi olduğu görülmektedir.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, yerli dizilerin üniversite öğrencileri üzerinde olumlu ve olumsuz çeşitli etkilerinin olduğu bu araştırma özelinde söylenebilir. Sektörel açıdan Türkiye'de ve dünyada önemli bir noktaya gelen yerli dizi yapımları bireyin davranışlarını, sosyal hayatını, ruhsal yapısını bir şekilde etkilemektedir. Bu etki, sektör tarafından olumlu bir biçimde kullanıldığında bireylerin eğlence hayatına ya da boş zaman geçirme isteğine katkıda bulunduğu kadar, psikolojik ve sosyo-kültürel yönlerine de katkıda bulunabilir. Hatta bu enstrüman doğru bir biçimde değerlendirildiğinde eğitici olabilir. Bu nedenle, sektörde yer alan karar vericilere ve uygulayıcılara ekonomik düşünmelerinin yanı sıra insan hayatına yaptıkları dokunuşları da düşünmeleri önerisinde bulunulabilir. Zira psikolojik ve sosyal açıdan zarar gören bir izleyici kitlesi zamanla izleyici olmaktan da çıkacak ve bu sektöre fayda sağlayan bir unsur olamayacaktır. Kazan-kazan ilkesinin uygulanması, hem yerli dizi sektörü hem de izleyiciler açısından olumlu katkılar sunacaktır.

Bu araştırma, kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenen üniversite öğrencileri üzerinde yürütülmüştür. Dolayısıyla araştırma sonuçlarının yerli dizi izleyenlerin tamamına genellenmesi doğru değildir. Ancak eğitimli bir kitle olan üniversite öğrencilerinin konu hakkındaki görüşlerinin öğrenilmesi, sektörün gelecekte atacağı adımları belirlemesinde yardımcı olabilir. Ayrıca eğitim seviyesinin gittikçe arttığı Türkiye'de gelecekte televizyon izleyicilerinin çoğunun eğitim düzeyi yüksek bireyler olacağı da gözden kaçırılmamalıdır. Bu araştırma bir ön çalışma niteliğindedir. Gelecekte tesadüfi örneklemle belirlenmiş geniş bir kitle üzerinde bu araştırmanın amacına uygun ve daha kapsamlı bir çalışmanın yapılması ile araştırma sonuçlarının genellenmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

Aktaş, M. (2012). Cumhuriyet Üniversitesi'nde çalışan kadınların televizyon dizilerinden etkilenme düzeyleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı/Uygulamalı Sosyoloji Bilim Dalı, Sivas.

Aydın, K.Ö. (2017). Televizyon dizilerindeki karakterlerin reklamlarda kullanımının reklam, marka tutumuna ve satın alma niyetine etkisi üzerine deneysel bir araştırma (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Bolat, N. (2017). Modernleşen türkiye'de feodal dizilerin görüntü metni: karagül dizisi örneği (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, İstanbul.

Büyükbaykal, I. C. (2011). Günümüzde Türkiye'deki televizyon yayıncılığının genel görünümü. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 10, 23-33.

Erjem, Y. ve Çağlayandereli, M. (2006). Televizyon ve gençlik: yerli dizilerin gençlerin model alma davranışı üzerindeki etkisi. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 30(1), 15-30.

Geçer, E. (2015). Türk dizileri üzerine kültürel ve ideolojik bir değerlendirme: Made in Turkey. Mütefekkir, 2(3), 13-23.

İlhan, V. (2010). Medya ve gençlik: 15-24 yaş arası gençlerin televizyon dizilerini izleme pratiklerindeki dönüşüm (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Karacoşkun, M. Doğan. (2002). Bireysel ve toplumsal çözülmede televizyon faktörü üzerine düşünceler. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6(1), 227-233.

Kayabaş, A. (2012). Televizyon izleme alışkanlıklarının kişinin kendisini, çevresini ve sıradışı yaşam olaylarını algılamasına ve kabul etmesine etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Kıvrak, A. (2013). Televizyon dizilerindeki Türk polis imajı ile polisin kendi öz imaj algısının karşılaştırılmalı analizi: Arka Sokaklar dizisi örneği (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Köse, A. (2014). Değişimin gölgesindeki gelenek: Popüler diziler ve farklılaşan ad verme kültürü. Millî Folklor, 101, 291-306.

Şahin, B., Poyraz, T., Öktem, P. ve Şimşek, A. (2003). Bir popüler kültür ürünü olarak Asmalı Konak dizisinin yöre turizmine etkisi. Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi, 1, 1-39.

Toruk, İ. (2007). Üniversite gençliğinin medya kullanma alışkanlıkları üzerine bir analiz. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19, 475-488.

Unür, E. (2013). Türk televizyon dizilerinde toplumsal kimliklerin temsili. Erciyes İletişim Dergisi, 3(2), 32-42.

https://www.imdb.com/list/ls006481408/ (erişim:24.03.2018).

http://www.internethaber.com/hurremin-yuzugu-esnafin-yuzunu-guldurdu-329297h.htm (erişim:27.03.2018).

http://www.dipnot.tv/akilli-ve-gizemli-bir-kadin-portresi-cansu-dere/88976/ (erişim:27.03.2018).

http://ya2004.yeniasir.com.tr/04/14/index.php3?kat=ana&sayfa=eusman&bolum=yazarlar (erişim:27.03.2018).

Hastanelerde Stok Yönetimi

Yasemin Çabuk[1] **Doç. Dr. S. Ahmet Menteş[2]**

[1]Tekirdağ İl Sağlık Müdürlüğü

[2]Namık Kemal Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı

Özet: Hastalıkların teşhis, tedavi, rehabiltasyon ve bakım hizmetlerini bir arada yürüten hastanelerde, stok yönetimi diğer işletmelere kıyasla daha fazla önem taşımaktadır. Hayati önemi olan malzeme veya ilaçlar ayrıca değerlendirilmeli, iyi bir stok yönetimi benimsenmeli ve kontrolü sağlanmalıdır. Bir çok stok yönetim sistemi olmasına rağmen verdiği hizmet ve özellikleri açısından hastanelerde "Alway Better Control (ABC), Vital-Essential-Desirable (VED)" analizleri tercih edilmektedir. Bu çalışmada, hayati önem ve parasal stok değeri baz alınarak 2016 yılı içerisinde Çerkezköy Devlet Hastanesinde kullanılan ilaçların, stok kontrol yöntemlerinden Alway Better Control (ABC), Vital-Essential-Desirable (VED) ve ABC-VED matris yöntemlerine göre analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Stok Yönetimi, İlaçlar, ABC Analizi, VED Analizi

Abstract: In hospitals that carry out diagnosis, treatment, rehabilitation and care services of diseases stock management is more important than other businesses. Materials or medicines that are vital must also be assessed and a good stock management should be adopted, control must be provided. Although there are many stock management systems, ABC analyzes are preferred in hospitals service provided by and because of its features. In this study, based on the vital importance and the monetary value of the stock, the drugs used in the Çerkezköy State Hospital in 2016 were analyzed according to Alway Better Control (ABC), Vital-Essential-Desirable (VED) and ABC-VED matris of inventory control methods.

Keywords: Stock Management, Drugs, ABC Analysis, VED Analysis

GİRİŞ

İyi bir sağlık hizmeti sunumunda ihtiyaç duyulan kaynakların, uygun yer, zaman, kalite, maliyet ve miktarlarda karşılanması işletme ve hasta açısından oldukça önemlidir. Kaynakların etkin ve verimli kullanılması doğru bir planlama ve iyi bir stok yönetimi ile mümkündür.

Bu çalışmada, Çerkezköy Devlet Hastanesinde 2016 yılı içerisinde kullanılan 400 kalem ilacın stok bilgileri, maliyetleri, tüketim miktarları baz alınarak Always Better Control (ABC), Vital-Essential-Desirable (VED) ve ABC-VED matris yöntemlerine göre analizleri yapılmıştır. "Stok maliyetlerinin düşürülmesi, gereksiz stoklara yapılacak yatırımların önüne geçilmesi, yetersiz ya da eksik stok nedeniyle hizmette aksamaların ve gelir kaybının yaşanmaması, atıl personel ve cihaz nedeniyle verimlilik, kurum imajı ve saygınlığının düşmemesi" için gerekli tedbirlerin alınması ve yatırımların yapılmasına esas oluşturması hedeflenmiştir.

İşletmelerde sadece stok değil stoksuzlukta bir maliyet oluşturmaktadır. Tıbbi bir malzeme ya da ilacın olmaması nedeniyle oluşabilecek maddi manevi zarar stoksuzluk maliyetidir.

Sağlık Bakanlığınca 2003 yılından bu yana yürütülen "Sağlıkta Dönüşüm Programı"nın en önemli konularından biri akılcı ilaç ve malzeme yönetimidir (Sağlık Bakanlığı, Sağlıkta Dönüşüm Programı, 2003). Konu ile ilgili gerek antibiyotik gerek diğer ilaçlar, ne eksik ne fazla, gerektiği gibi kullanım için ciddi önemler alınmış ve politikalar geliştirilmiştir.

1. Kullanılan Yöntemler

1.1. ABC Yöntemi

Always Better Control, ABC analiz yönteminin açılımı olup literatürde ABC olarak kullanılmaktadır. (Gupta ve Kant, 2000: 14-16) Bu yöntemle pek çok çeşit ve ebattaki değişik stok, önem derecelerine göre

sınıflandırılır ve kontrol altına alınır. (Anand vd, 2013: 113; Sikdar, 1996: 66-67). Bu yöntem kullanılan malzemeleri, maliyet ve stok miktarı içerisindeki yüzdesine göre sınıflandırmaktadır. Şekil 1'de görüldüğü gibi malzemenin maliyet yüzdesi A-B-C grubu malzemelerde sırasıyla (%) 70, 20, ve 10'u, malzemenin miktar yüzdesi ise A-B-C grubu sıralamasıyla (%) 10, 20 ve 70'i oluşturmaktadır (Reddy, 2008: 129, Kobu, 2006: 313; Küçük, 2012: 133; Manhas vd, 2012: 183; Vaz vd, 2008: 121; Gupta vd, 2007: 326; Khurana vd, 2013: 9; Devnani vd. 2010: 202).

Şekil 1. ABC Yöntemi

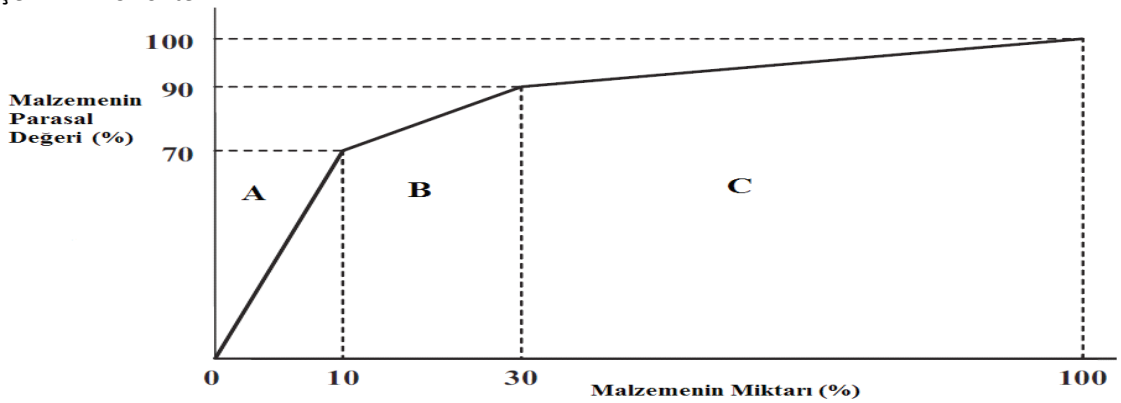

ABC Analizinde, maliyeti yüksek ancak sayısal olarak az kalem ilacın, toplam maliyetler içerisinde en önemli paya sahip olan A Grubunu, az maliyetli ancak sayısal bazda çok kalem ilacın ise toplam maliyet içerisinde çok az paya sahip olan C Grubunu oluşturduğu görülmektedir. İki grubun arasında orta derece maliyetli ve önemli ilaçlar ise B Grubu ilaçları oluşturmaktadır. ABC analizinin amacı, bütçe kalemi içerisinde en fazla harcamalara neden olan ilaçların tespit edilmesi, işletmenin mali dengesini bozmadan yatırım planlamasına yön verilmesi, stok düzeylerini kontrol altında tutarak gereksiz tüketimlerin önüne geçilmesidir.

1.2. VED (VItal-EssentIal-DesIrable) Yöntemi

ABC yöntemi malzeme maliyetinin büyüklüğüne göre sınıflandırırken, VED yönteminde malzemeler hasta açısından hayati olup olmama derecesine göre sınıflandırılır. VED analizinde ilaç ve tıbbi malzemeler vital (V) (hayati), essential (E) (gerekli) ve desirable (D) (arzu edilen) olmak üzere üç grupta sınıflandırılmaktadır.

V (vital) Grubu: Hasta açısından hayati önem arz eden, stoklarda bulunması zorunlu "Adrenalin, Prednol, Transamin, Norodol, Diltizem, Beloc" gibi ilaçlar bu grubu teşkil eder.

E (essential) Grubu: Orta derecede önemli, alternatifi bulunan "antibiyotikler, serumlar, mide ilaçları" bu sınıfta yer alan ilaçlardır.

D (desirable) Grubu: Tercih edilen (hayati önemi olmayan), özel olarak kullanılmak istenilen "Ensure, Glucerna, Resource junior" gibi ilaçlar bu grupta yer alır.

1.3. ABC-VED MatrIsI Yöntemi

ABC-VED Matrisi, ABC ve VED analizlerinin çaprazlama yoluyla formüle edilmesidir. Ortaya çıkan kombinasyon üç (3) kategoride gruplandırılır (Devnani M. vd, 2010: 203).

1. Kategori: AV, AE, AD, BV ve CV

2. Kategori: BE, CE, BD

3. Kategori: CD

Kategori I hastanede bulunması zorunlu, maliyet ve hayati önem açısından yüksek değerli, stok kontrollerinde sıkı takip gerektiren malzemelerdir. Kategori II'de rutin stok kontrollü, orta derecede maliyetli, hastanede bulunması gereken ancak alternatifli malzemelerdir. Kategori III'de ise hayati önemi olmayan, özel olarak tercih edilen, stoklu ya da stoksuz kullanılabilen malzeme grubudur.

2. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Önemi

Bu çalışma, Çerkezköy (Tekirdağ) Devlet Hastanesi'nin ilaç stoklarının, ABC-VED yöntemi ve ABC-VED matris yöntemi ile tüketim miktarı, maliyeti ve kullanım devir hızını analiz etmeyi, yıllık planlamaya kaynak oluşturmayı amaçlamıştır. VED analiz yöntemi ile malzemelerin hayati önem derecesi belirlenmiş, stoklar kontrolleri yüksek, orta ve düşük seviye olarak gruplandırılmış ve asgari stok seviyelerinin belirlenmesine katkı sağlanmıştır.

Çalışma, Çerkezköy (Tekirdağ) Devlet Hastanesinin 2016 yılı idari-mali bilgileri, Malzeme Kaynak Yönetim Sistemi (MKYS) ve Hastane Bilgi Yönetim Sistemi (HBYS) ilaç tüketim kayıtları doğrultusunda retrospektif olarak gerçekleştirilmiştir. ABC analizinde, ilaçların yıllık tüketim miktar ve birim fiyatları ile, ayrı ayrı kümülatif maliyet hesapları yapılmıştır.

2.1. Bulgular

Tablo 1'de yüzdelik dağılıma bakıldığında A grubu ilaçlar, yıllık toplam ilaçların %9'unu oluştururken toplam harcama tutarının %70'ine karşılık gelmektedir. C grubu ilaçlar toplam ilaçların %78'ini oluştururken, toplam harcama içerisinde %10'luk paya sahiptir. Orta derece maliyetli ve toplam harcama tutarının %20'sine karşılık gelen B grubu ilaçlar ise toplam ilaçların %13'ünü oluşturmaktadır.

Tablo 1. ABC Analiz Tablosu

ABC	Çeşit	Değer (TL)	Çeşit (oran)	Değer (oran)
A Grubu	37	746776,57	9	70
B Grubu	51	212195,57	13	20
C Grubu	312	106211,61	78	10
Toplam	400	1.065.183,75	100	100

ABC yöntemi analizinde, birim maliyeti düşük olan ancak, sirkülasyonu fazla ilaçlarda A grubu olarak sınıflandırılabilmektedir. Stok yönetiminde A grubu ilaçların sıkı, B grubu ilaçların orta düzeyde kontrol ve takibi yapılır. C grubunun ise sirkülasyon ve kullanımı değerlendirilerek belirli periyotlarda kontrol ve takibi yapılmalıdır. Burada esas olan kayıtların düzenli ve güncel tutulması, diğer bilgi sistemleri ile entegre olarak kullanılması ve tutarlılığıdır.

Tablo 2'teki yüzdelik dağılıma bakıldığında, V grubunda yer alan hayati öneme haiz ilaçlar toplam malzemelerin %27'sini oluştururken, toplam harcama içerisindeki payı %17'dir. Hastane stoklarında bulunması gereken ancak alternatifi olan E grubu ilaçlar, toplam ilaçlar içerisinde %70 ile toplam harcama tutarı içinde %82'lik paya sahiptir. D grubu ilaçlar ise toplam ilaçların %3'ünü oluşturmakla birlikte toplam harcama içerisinde %1'lik paya sahiptir.

Tablo 2. VED Analiz Tablosu

VED	Çeşit	Değer (TL)	Çeşit (oran)	Değer (oran)
V Grubu	110	184235,22	27	17
E Grubu	279	874137,23	70	82
D Grubu	11	6811,29	3	1
Toplam	400	1.065.183,74	100	100

Bu sonuçlardan hareketle ABC yönteminde, yani sadece parasal ölçütlere göre 37 kalem ilaç yüksek maliyetli olarak değerlendirilirken, VED yöntemi analizine göre 110 kalem ilaç hayati önem taşımaktadır.

Tablo 3'te ABC- VED Matris analizi ile hem ilaçların maliyeti hem de insan hayatı açısından taşıdığı önem kombinasyonu yapılmıştır. Kategori I'de 141 kalem ilaç (%35), kategori II'de 250 kalem ilaç (%63), kategori III'te ise 9 kalem ilaç (%2) ile oluşmaktadır. Bu kalemlerin maliyet değerleri sırasıyla, 822769,25 TL (%77,24), 241243,81 TL (%22,65) ve 1170,68 TL (%0,11) dir.

Tablo 3. ABC-VED Matris Analizi Tablosu

ABC ve VED Matriks	Çeşit	Değer (TL)	Çeşit (oran)	Değer (oran)
I Kategori (AV+AE+ AD+ +BV+ CV)	141	822769,25	35	77,24
II Kategori (BE+CE+BD)	250	241243,81	63	22,65
III Kategori (CD)	9	1170,68	2	0,11
Toplam	400	1.065.183,74	100	100

ABC- VED Matris analizi, gerçekçi, amaca yönelik stok seviyesi ile harcamaların planlanmasına olanak sağlamıştır.

Tablo 4'te V (vital) grubu hayati öneme haiz ilacın A-B-C grubu ilaçlar içerisindeki yeri ve stok önemi ortaya konulmaktadır.

Tablo 4. A-B-C Grubu İlaçlar İçerisinde V-E-D Grubu ilaçlar

A Grubunda (37) V	B Grubunda (51) V	C Grubunda (312) V
6 adet %16	10 adet %20	94 adet %30
108242,53 TL %14,5	45787,12 TL %21,5	30205,57 TL %28,5
A Grubunda E	**B Grubunda E**	**C Grubunda E**
31 adet %84	39 adet %76	209 adet %67
638534 TL %85,5	160767,85TL % 76	74835,35 TL %70,5
A Grubunda D	**B Grubunda D**	**C Grubunda D**
0	2 adet %4	9 adet %3
0	5640,61 TL %2,5	1170,68 TL %1

Grup farkı gözetmeksizin V Grubu ilaçların temin ve tedarik önceliği olmalıdır. A grubu ilaçlar içerisinde "D" grubu ilacın olmaması, isteğe bağlı alınan ilaçlarda maliyeti yüksek olanlara öncelik verilmediği gözlemlenmektedir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Teşhis, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin bir arada verildiği hastanelerde, ilaç ve tıbbi malzemeler kesintisiz hizmet esasını yürütmek için olmazsa olmaz, en önemli kaynaklardır. Bu kaynakların yönetimi, doğru miktar, doğru zaman, doğru yer ve doğru kalitede kullanıma hazır bulunmasını garanti etmeli, ihtiyaçlara mümkün olan en düşük maliyet ve yatırımla cevap verilebilmesine olanak sağlamalıdır. Asgari stok miktarları belirlenirken, işletmenin büyüklüğü, hizmet çeşitliliği, büyüme ve kalkınma planları, mevsimsel ve bölgesel farklar, toplumsal talepler, beklentiler göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmelidir.

ABC, VED ve ABC-VED Matris analizleri sonucu elde edilen araştırma bulgularına dayanılarak aşağıdaki sonuçlar tespit edilmiştir.

1- ABC yöntemine göre analizler değerlendirildiğinde; 400 kalem ilaç içerisinde, A grubu 37 kalem ilaç tüm maliyetin %70'ini oluşturmaktadır. Genel olarak birim maliyeti düşük ama kullanımı yüksek ya da birim maliyeti yüksek ancak az stoklu ilaçlar olup, stok kontrollerinin sık periyotlarla yapılması

gerekir. Stok kontrolü sırasında maliyeti yüksek olan bu grubun, tedarik şekli ve süreleri göz önünde bulundurularak alımlar planlanmalı, asgari stok seviyeleri belirlenmeli ve hizmet devamlılığı sağlanmalıdır. B grubu 51 kalem ilaç, toplam maliyet içerisinde %20 paya sahiptir. Orta derece maliyete haiz bu grubun stok kontrolleri de kullanıma göre belirlenen periyotlarda yapılmalı, asgari stok seviyesinin altına düşüp düşmediği kontrol edilmelidir. C grubu 312 kalem ilaç ile toplam ilaçların %78'ini oluşturmasına rağmen, en düşük maliyetli bölümdür. Bu grup ilaç, sayı olarak en fazla kaleme sahip olduğundan stok takibinde daha dikkatli olunmalı, kullanım özelliklerine göre kontrol periyotları belirlenmelidir.

2- A grubu yani yüksek maliyetli 37 kalem ilacın 6 kalemi (%16) V grubu, yani hayati önem açısından önceliklidir. 51 Kalem ilaç bulunan orta maliyetli B grubunda, 10 kalem ilaç (%20) V grubudur. C grubu yani düşük maliyetli 312 kalem ilacın 94 kalemi (%30) V grubudur. V grubunda olan tüm ilaçların, A-B-C grubundan hangisine ait olursa olsun tedarik, stok ve stok kontrollerinde önceliği olmalı, hastanede bulundurulmalıdır.

3- ABC-VED Matris yöntemi analizine göre ilaçlar, kategori I, II, III olarak sınıflandırılmıştır. Kategori I'de AV+AE+AD+BV+CV grubu ilaçların, hayati önem ve maliyet açısından yüksek değere sahip olması nedeniyle stoklarda bulundurma, etkin bir stok kontrolü ve sıkı takibi gereklidir. Kategori II'de yer alan BE+BD+CE grubu, hastanelerde bulunması zorunlu ancak alternatifi olan, maliyet, hayati önem ve stok kontrolü açısından orta derece öneme sahip ilaçlardır. Kategori III'de yer alan CD grubu ise, maliyet, hayati önem ve stok kontrolü açısından düşük derece öneme haiz, hastanede bulundurulması tercihe bağlı ilaçlardır. Hatta bu ilaçların, kullanım alanlarına ve tedarik şekline bağlı olarak stoksuz teminide mümkündür.

4- Hastanelerde her türlü ilacın asgari ve azami stok seviyeleri Hastane Bilgi Yönetim Sistemlerine (HBYS) tanımlanmalı, bu seviyenin altına düştüğünde ya da üzerine çıktığında stoksuzluk ya da stok maliyeti oluşturmamak adına dikkat çekici uyarı vermesi sağlanmalıdır.

5- Hastanelerde etkin bir stok yönetimi için tüm ilgili birimler işbirliği içerisinde çalışmalı, eczane, klinikler, servisler, planlama, satınalma, ambar ve diğer klinik, idari ve mali birimler arasında iletişim ve koordinasyon sağlanmalıdır.

6- Tüm stok ve miat kontrol süreci için personel tanımlama ve yetkilendirmeleri, Hastane Bilgi Yönetim Sistemleri (HBYS) üzerinden gerçekleştirilebilmelidir. Çıkışlar ve girişler anlık işlenmeli, verilen komutlara göre özel uyarılar etkin çalışmalıdır.

7- Kamu hastanelerinde Malzeme Kaynak Yönetim Sisteminin (MKYS) sıkı takibi yapılmalı, ihtiyaç fazlası ilaç ve malzemelerin bedelsiz olarak işletmeye kazanımı sağlanmalıdır.

8- Tedarik edilecek ilaçlarda, birim maliyeti düşürmek amacıyla toplu alımlar gerçekleştirilmeli, gereksiz stok ve stok maliyetlerini önlemek için peyder pey teslimat kabul edilmelidir.

9- Çalışma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; sağlık işletmelerinde stok yönetimi faaliyetlerinin sadece ABC yöntemine göre yapılması, hayati önemin göz ardı edilmesi, işletme açısından olumsuz ve yetersiz bir analizdir. ABC, VED ve ABC-VED Matris yöntemleri bir arada kullanılarak yapılan analizler, sağlığın önemine özgü, gerçekçi sonuçlar elde edilmesini sağlayacak ve yatırım planlamalarına önemli bir kaynak oluşturacaktır.

KAYNAKLAR

1- Anand T., Ingle G. K., Kishore ve Kumar J. R., ABC-VED Analysis of a Drug Store in the Department of Community Medicine of a Medical College in Delhi, Indian Journal of Pharmaceutical Sciences, vol.75(1), pp.113, 2013.

2- Devnani M., Gupta A. ve Nigah R., ABC and VED Analysis of the Pharmacy Store of a Tertiary Care Teaching", Research and Referral Healthcare Institute of India, Journal Young Pharmacists, India, pp.203, 2010.

3- Gupta S. ve Kant S., Hospital stores management: An integrated approach, India: Jaypee 1pp.4-16, 2000.

4- Gupta R Col., Gupta K. K Col., Jain B. R. B. ve Garg R. K. M., ABC and VED analysis in medical stores inventory control, Medical Journal Armed Forces India, vol.63(4), pp.325-327, 2007.

5- Khurana S., Neelam C., ve Kumar V. S. G., Inventory control techniques in medical stores of a tertiary care neuropsychiatry hospital in Delhi. Health, pp.8, 2013.

6- Kobu B., Üretim Yönetimi, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2016.

7- Küçük O., Lojistik İlkeleri ve Yönetimi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.

8- Manhas M., Aubid K., Malik, Rashid H., Mushtaq S. A. ve Syed A.T., Analysis of Inventory of Drug and Pharmacy Department of a Tertiary care Hospital. Analysis, vol.25(3), pp.183, 2012.

9- Reddy V.V., Managing A Modern Hospital: Hospital Materials Management, Edited by A.V. Srinivasan, Sage Publications Inc, California, USA, 2008.

10- Sikdar S. K., Agarwal A. K. ve Das J. K., Inventory analysis by ABC and VED analysis in medical stores depot of CGHS, New Delhi, Health Popul Perspect Issues, vol.19, pp.165-72, 1996.

11- Vaz F. S., Ferreira, Antao, Kulkarni M. S., Motghare D. D. ve Pereira-Antao I., A Study of Drug Expenditure at a Tertiary Care Hospital An ABC-VED Analysis, Journal of Health Management, vol.10(1), pp. 119-127, 2008.

12- Sağlık Bakanlığı, 2017, "Çerkezköy Devlet Hastanesi 2016 Yılı Bütçesi", jtdms.saglik.gov.tr/TDMS/muh/fis.htm, (Erişim Tarihi: 15/09/2017).

13- Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu, 2017, http://tkhk.saglik.gov.tr/828_genelgeler (Erişim Tarihi: 15/09/2017).

14- Sağlık Bakanlığı, 2017, https://www.saglik.gov.tr/TR,11415/saglikta-donusum-programi.html, (Erişim Tarihi: 6/12/2017).

Relations of The State Budget With Other Units of The Budget System

Assoc. Prof. d-r. eng. Dimitar Stoyanov VERGIEV[1]

[1]College of Tourism, Blagoevgrad, E-mail:dvergiev@mail.bg

Abstract: The report examines the topic of the global financial crisis that engulfed the world between 2007 and 2009 and particular interest to the financial crisis that had abated by the end of the previous century. The probable reason for this is the decade of relatively high global growth, rapid growth of foreign trade and capital flows, accompanied by low inflation and low interest rates. Dealing with crises always requires immediate and adequate change in economic policy in all its manifestations - fiscal, monetary and financial, which implies and imposes their learning and knowledge. The events of recent years clearly show what a huge impact the financial crisis have on economic policy.

Keywords: financial crisis, economic environment, inflation, investment, markets, bureaucracy, corruption

1. Introduction

Although the concept of a budget is a relatively new financial category, it should be pointed out that even with the creation of the state, it was necessary to accumulate the resources needed to sustain its organs and perform its functions. Need for such accumulation and allocation , but already in the form of a budget, exists in today's conditions. This is due to the fact that the central and local state authorities and in the conditions of the market economy perform strictly functions and tasks, regulated by the normative acts. These include government, security, defense, security, health, education, culture and a range of other activities. In order to carry out successfully the functions and tasks assigned to the normative authority, the state authorities must have and spend considerable financial resources. These funds are provided through the budget system, which is approved annually by the National Assembly. A special law is adopted for this purpose. This law, as well as the budgetary procedures, regulate the relationship between the state budget and the other units in the budget system, the purpose of which is to analyze the nature and specificity of these relations.

State budgets share the characteristics of budgeting as a whole but differ from household and business budgets in several key aspects. It is about the fact that in state budgets there are always people and organizations with different expectations and different goals trying to get what they want from the budget. State budgets are and should be open to society as long as this principle is not valid for family budgets or business organizations. State budgets are open not only to the economy, but also to other levels of government, citizens, stakeholders, the press, and politicians. The principle of publicity is one of the fundamental principles for drawing up and implementing state and municipal budgets.

At the same time, the state budgets express the critical link between taxpayers, on the one hand, and state government in the face of government institutions on the other.

In addition, government budgets are characterized by different constraints, legal norms, understandable limits imposed by public opinion, rules and regulations, on every stage of the budget process, as well as numerous ethical considerations and environmental factors. In this plan, the state budget is much more limited than individual or business budgets. The limitations are related to both the availability of revenue and the requirement for budget balance, as well as legal obligations that influence the choice of budgetary priorities.

The budget is limited by some of the political goals outlined by the municipal councils and by the perception of various forms of taxation by society. In practice, major policy decisions must be taken within these technical and political constraints.

On this basis, it can be noted that budgeting can not be done in a vacuum, regardless of macroeconomic indicators, other policy considerations, or at different institutional levels. Municipalities are legally established by and dominated by their district governors, who can increase the engagement of cities,

reduce or increase the scope of services they provide or provide financial assistance. Municipalities can receive assistance from central budgets upon a government decision or they can benefit from financial assistance from dedicated funds or credit instruments. Governments need to assess and bear responsibility not only for economic development and how the economy will have an impact on budget revenues but also on political and budgetary decisions taken by sub-governmental levels of government.

2. Relations of Central and Local Budgets

According to the Law on the Structure of the State Budget, the Republican budget provides funds for financial support to the municipalities. These funds are provided in the form of global grants on the basis of objective criteria, targeting subsidies or subsidies in specific cases. The state can also support municipalities by subtracting state revenues. The amount of funds to ensure the financial support of municipalities, the form of their provision and the order for assignment of state revenues are determined by the annual state budget law.

The municipalities make contributions from their budgets to the state budget according to a procedure established by law. Municipalities reimburse the state budget for the unspent funds from targeted state subsidies or subsidies. It is not possible to submit to the state budget the additional revenues and the realized savings in the process of budget implementation of the municipalities. These funds are used at the discretion of the municipal councils.

Every year, with the adoption of the Law on the State Budget of the Republic of Bulgaria, the budget relations between the central budget and the budgets of the municipalities for the respective year are adopted in the form of subsidies. The municipalities receive a general subsidy for activities delegated by the state, transfers for local activities and a target subsidy for capital expenditure. Transfers for local activities include a general equalizing subsidy and a transfer for winter maintenance and snow removal of municipal roads. The target subsidy for capital expenditures includes a target subsidy for construction of environmental sites and a target subsidy for construction and repair of municipal roads.

The total subsidy for activities delegated by the state is calculated as the sum of all expenditures for the delegated by the state activities determined by the standard. Transfers for local activities and the target subsidy for capital expenditures are calculated on the basis of criteria that take into account the coverage for access to services, the amount of local activities per resident of the local municipality, the property tax income per resident for the particular municipality, the number of settlements and the territory of the respective municipality.

In determining the size of the budgetary relationship between the central budget and the municipal budgets for the respective year, standards and criteria are used that are the same for all municipalities.

The yearly adoption of the state budget for the respective year shall be approved as annexed list of the environmental projects envisaged for construction for the respective year and list of the state investment loans and the state guarantees under external credit agreements for the respective year.

Trends in relations between central and local budgets can be summarized as follows:

The decentralization process continues and the main objectives in this direction are set out in the updated Decentralization Strategy 2006-2015, which is the long-term programming document defining the implementation of the national policy for the improvement of territorial governance. The document also sets out the guidelines for allocation of powers and financial resources between the central, district and municipal levels of government aimed at providing more efficient and quality services to citizens.

Municipal budget policies aim at creating opportunities for their sustainable and balanced development. One of the effects in this direction is realized through the general equalizing subsidy granted to the municipalities, which allows the realization of the activities at the local level. In this aspect, state transfers to municipalities are defined and implemented on the basis of specific rules, criteria and standards.

The budget of each delegated by the state function is determined by the established standards and natural indicators determined by the sectoral ministries. This ensures predictability of funding, as well as a clear and transparent allocation of funds. It is not envisaged to reduce the scope of spending powers or to reduce the investment costs of local authorities.

Progress is expected in the social sphere with the development plans developed for social services that are tied to other strategic and planning documents at local government level. Effective results are also expected from improving the mechanisms for implementing delegated budgets in schools and kindergartens. There is a tendency to reduce the share of services in specialized establishments at the expense of the increase of services in the community.

Recommendations have been made to municipal councils to develop specific measures to improve the financial condition of municipalities, in compliance with all legal requirements, increased financial discipline and clearly defined objectives, without incurring unconditional commitments. The quantitative outcomes of the implementation of the recommendations are assessed by taking into account various indicators that characterize the level and dynamics of the financial autonomy process and the independence of the municipalities.

The forecast for own revenues outlines a tendency to achieve greater financial autonomy and sustainability of municipalities in relation to:

- their extended powers to determine the amount and administration of local taxes under the conditions, order and limits established by the Local Taxes and Fees Act;
- the powers of public servants granted in the procedures for providing tax liabilities to the employees of the municipal administration;
- amendments to the concession legislation related to an increase of 30% to 50% of the share of the concession payment for extraction of underground natural resources provided to the municipal budgets.
- the unfavorable trend regarding sales of municipal property is also considered.

Municipalities are potential beneficiaries of four of the seven Operational Programs funded by the EU Structural and Cohesion Funds. This is an additional reserve for financing activities for the benefit of the local community.

It foresees the implementation of various tools and measures that directly influence the quality of the services provided and their management, as well as the possibility of linking the results (quantitative, qualitative and time) with the financing.

Some of these measures will also result in concrete cost savings on the part of businesses. By introducing a cost-oriented model for determining the amount of the fees, the government aims at adapting the costs of the provided administrative services to the specific costs, as well as using the revenues from fees for improving the quality of the respective service.

Some of the measures envisage more effective and controlled by citizens the implementation of already adopted legislative measures, as well as wider dissemination of information on already implemented ones. For each measure, specific results, deadlines, and key performance indicators are set. In the area of effective public resource management, the envisaged measures are geared to two strands: to strengthen fiscal discipline by introducing fiscal rules and procedures and to increase transparency by presenting information on tax costs.

The forthcoming introduction of a performance-based pay model and assessment of public administration staff is the other key instrument for improving the efficiency and quality of work in the state administration.

From the point of view of its implementation, the program-oriented and results-oriented budgeting approach is characterized by preserving the quality of the documents achieved over the last few years, especially in terms of information on performance. Program budgets contain, to a large extent,

information on the processes and activities carried out by the respective administrative units, and in most cases it is also supported by indicators measuring their output.

3. Conclusion

It should be noted that the agencies still have difficulty in identifying the appropriate indicators to measure the results of their products / services. The bulk of the indicators are still quantitative, which is related to the fact that activities or processes are mainly measured. One of the main reasons for this is that the budget programs are largely in line with the organizational structure, and in most cases the objectives of the programs coincide with the objectives of the administrative units. Despite the difficulties, some agencies have seen attempts to use indicators measuring quality or implementation time.

Concerning the other important element of the program budget, namely the presence of a strategic element expressed in the medium term, there is also some sustainability. Ministries and government agencies present policy developments over the three-year period, with the main difficulties they encounter in identifying clear and measurable benefit / effect indicators as well as taking into account the role of external factors influencing the achievement of results .

Efforts to support ministries and government agencies to extend the use of indicators to assess policy impacts as well as to improve the assessment of costs and outcomes of government programs and policies should continue.

The accumulation of accurate, reliable and statistically reliable information on the results of the products / services provided under programs as well as on the effects of their implementation should gradually become the basis for decision-making. Providing this information is also a guarantee of the government's commitment to raising public awareness and public participation in governance.

References

1. THE LAW ON THE DEFINITION OF THE STATE BUDGET, Prom. SG. No. 67 of August 6, 1996
2. BIO-1 / 30.01.2015 - Guidelines for the preparation of the Budgetary Forecasts of the Bulgarian Rural Development Fund for the period 2015-2017
3. Kossev, D., Accounting Course of the Budgetary Enterprise, Romina, Sofia, 2008
4. Simeonov, S., Budget Decisions and Budgetary Choice in the Public Sector, Abagar, Veliko Tarnovo, 2001

The Development Of Educational Capacity Of Human Resources In The Field Of Security - Main Priority Of National Security

Stoyko Stoykov[1] **Sevdalina Dimitrova[2]** **Rumen Marinov[3]**

[1] Professor Doctor of Science, Vasil Levsky National Military University- Veliko Tarnovo, stojkods@abv.bg

[2] Professor Doctor of Science, Vasil Levsky National Military University- Veliko Tarnovo and University of Agribusiness and Rural Development-Plovdiv, sevdalinaid_bg@mail.bg

[3] Col. Lieut. Assoc. Prof., PhD, Vasil Levsky National Military University- Veliko Tarnovo, marinov_r@nvu.bg

Abstract: The security of our country is inseparable part of the security of the Euro-Atlantic community and international security as a whole, which requires that security be interpreted in terms of contemporary new concepts and new formulations. Also, security is no longer only a value but a state which is to be guaranteed by society through providing the necessary conditions.

The contemporary understanding of security is unconceivable without the concepts of comprehensiveness and indivisibility. This means adopting a comprehensive approach to security and its universality, both globally (on the global, continental and regional levels), and within the European Union and NATO whose policy aims at achieving the same level of security for all member states. One of the consequences of Bulgaria's integration into the Euro-Atlantic community is the inextricable link of its national security to that of the community. Since the national security policy faces a number of challenges posed by existing threats and risks in the new environment, it is necessary, now more than ever, to formulate and implement a new, science-based security policy and strategy for its implementation. This is the reason to focus our research in this direction, which also defines our research goal, whose feasibility is achieved by implementing the scientific and the architectural approach to resource knowledge management.

Keywords: security,management; security knowledge management

1. Introduction

In his book *Envisioning Future Warfare* , Major-General James Dubik points out nine reasons for his belief that war is not to disappear in the foreseeable future, as it represents a conflict of the desires of different individuals, peoples and states. The deeper causes for it are often false, as everyone usually sees what they want in the enemy. War is not only the use of force, but also the threat of using force, where warfare has always led to the development of military equipment and military art. War is a continuation of politics by other means, and as such it has its own logic and its own rules of engagement but it also forms new laws which, in turn, change the lives of the affected countries, peoples and individuals. There are two possible ways of putting an end to war: a decision to terminate it or the complete exhaustion of one of the sides. Either way it ends, war burns its trace in the collective memory.

Among the reasons for commencing the process of formulating such a document, we think the following three stand out:

- ✓ the changes in the security environment that have occurred after the adoption of the National Security Strategy of the Republic of Bulgaria in 2011; the lack of subsequent legislative work in the field of security;
- ✓ Bulgaria's full membership in NATO that necessitates the formulation of a national security and defense policy within a military alliance;
- ✓ the need resulting from our EU membership to change the national security policy in order to make it adequate to the new security environment and ensure its decent place in it. [4,5]

There are sufficient grounds to argue that the national security policy and the strategic management of security sector organizations should purposefully work for adequate and socially useful authority of the public products they provide to the civil society. This is because the positive public perception of the public good national security ensures a positive attitude that can facilitate the provision of more resources and better production conditions.

The highly positive image is also important for the human resources of the security sector organizations, which in turn can motivate them further in their characteristic activities. Moreover, this is a prerequisite for increasing the quantity and quality of the human resources in the security sector. The recruitment and employment of highly educated, highly motivated, concerned and accepted national security citizens is possible provided that there is a high and adequate level of image in the security sector among civil society. The slogan "People in the security system are the number one priority" supports this notion which has provoked our scientific research. Its basis is the fact that in the integrated national security sector public goods should be produced that meet the needs and interests of civil society for defense and security. This means that the sector is responsible for maintaining a dynamic balance between the necessary needs and production in it.

Maintaining the desired level of security or raising it inevitably requires certain costs and has a price that our society must be willing to pay. Under the emerging uncertainty and risk conditions, ensuring acceptable social security can hardly be achieved without a substantial change in the capabilities of government-authorized institutions and organizations. In this context, an appropriate tool for finding solutions in this dynamic and changing environment is the training of professionals in professional field 9.1. "National Security".

2. Material and Methods

The support pillars for the successful implementation of knowledge-based security include a favourable environment and conditions for development; a well-developed information structure; creative and well-prepared human capital; a national innovation system capable of delivering the product of security.

The information age has changed the practice of existing security systems by making them operate in a rich information environment, creating and implementing a number of new complex policies, missions and tasks, and emphasizing on the growing complexity of management that bases the improvement of their organizational skills on a scientific grounds. The institutions of the security system exhibit the moral and volitional qualities of the individual and, together with their structures, largely reflect the state of society, the country and even the nation.

Following the adoption of the European Security Strategy - A Secure Europe in a Better World, Member States defined the tasks for the development of the European Security and Defense Policy, updating the set objectives in the light of the development of the international security environment and the increased European ambitions for a leading world role. The European Union has agreed on a common threat assessment and has set clear goals for developing the security interests of the Union on the basis of "our most important values". These ambitions are evident in the first sentence: "The European Union is a global actor ready to share its responsibilities for global security." [2]

The European Union has as its primary objective, if need be, to be able to respond quickly and decisively to the full range of crisis management operations referred to in the Treaty on European Union, from humanitarian and rescue to peacekeeping. According to the European Security Strategy, such operations may also include disarmament operations, counter-terrorism support to third countries and security sector reforms.

This is precisely the place of the appropriate educational programs and their action as a natural environment for the development of ideas, concepts, researches and exchange of experience between countries in the security education process. Today, the need for new creative behavior in a dynamically changing environment and a common universal approach to effective and efficient change, as well as for the implementation of the architectural approach as an attempt to strike a balance between public

authority and a policy of nationally responsible public life management is also imperative. Security education is the appropriate tool for developing these attitudes and skills.

Moreover, it is paramount to find ways to create the resources, skills and capacities required to achieve the goals and carry out the tasks of problem solving in a new age where the management of hierarchical and network structures outlines the peculiarities characteristic of the training in the professional field 9.1. National Security.

Under the conditions of the rapidly changing economic environment, knowledge is becoming a major resource determining the effective functioning of all other areas. In the context of this new concept and of its future, Bulgaria has the task of finding the mechanism to integrate into the world's fastest-growing economies. This can only happen if the government, business and society are charged with the appropriate responsibilities and provided with measures for the successful development of the economy of knowledge [1].

The Bologna process, launched by 29 countries in 1999 and now covering a total of 46 (out of which 20 outside Europe), as an excellent example of a successful European initiative, demands that we develop flexible, broad-based curricula that are oriented towards learner mobility through the transfer of educational credits. A fundamental part of the Bologna Declaration is the issue of assessing the quality of higher education. The established European Register of Agencies for quality assurance and the development of national qualifications frameworks has increased transparency and facilitated academic recognition. Higher education has been modernized by adopting the structure of these three learning cycles within national contexts and intermediate qualification capabilities linked to the first cycle.

The Lisbon Strategy requires a critical analysis of the existing scientific potential both within the EU and for each country individually, as well as outlining the prospects for building a knowledge society through the effective development of the knowledge triangle - education, research and innovation.

If our society wants to follow modern laws of social development and governance, it should also instill, through its education and training system, in its youth values on whose basis to establish a public order in which responsibilities to others go hand in hand with the recognition of one’s own rights.

Building knowledge-based security is not only a challenge for security system scientists, but also an opportunity to critically review what has been achieved in our science and education organizations [5].

In line with these needs, Bulgarian higher education is still lacking in building the proposed security competences for supporting the development of Euro-Atlantic security cooperation capacity (in view of the internal and external security of the European Union).

The qualification profile, structure and content of the new curricula should focus on security - global, Euro-Atlantic and national - in the context of the external risks and external borders of the European Union, and should be based on the Euro-Atlantic values [6,7]. A good practice in this regard is the updated model of the qualification profiles of international experts in the security system and experts on the security of citizens and property performing preventive and crisis activities as proposed by Angel Kanchev University of Ruse.

3. Result and Discussion

3.1. Qualification profile in the security sector for various structures

The profile of the qualification obtained in the specialty covering the specific and generally applicable competencies of experts in international security cooperation within the security structures is as follows:

- ✓ Ministry of the Interior: cooperation in the context of the European Union's area of freedom, security and justice: protection of the financial interests of the European Union, European Return Fund, European External Borders Fund, Danube Strategy, South-East European Cooperation Convention; EUROPOL; border police and cooperation within FRONTEX and the cross-border police

cooperation contact points; cooperation on migration issues; international projects; international operational cooperation and INTERPOL;

- ✓ Ministry of Foreign Affairs: cooperation within the framework of the Common Foreign and Security Policy of the European Union; cooperation within NATO and the Organization for Security and Cooperation in Europe; consular relations and visa policy of the Republic of Bulgaria;
- ✓ State Agency for National Security: cooperation on international terrorism and extremism; illegal international trade in arms, dual-use items or technology; cross-border organized crime; illegal migration; illegal absorption of EU funds;
- ✓ National Intelligence Service: information servicing of the foreign policy priorities of the Republic of Bulgaria; asymmetric threats and counterintelligence; cooperation with similar services from the EU and NATO member states and others countries.

The abovementioned competencies are relevant for: analytical activity related to identifying and solving problems that pose a threat to Euro-Atlantic and global security, as well as communication and coordination activities related to establishment and maintenance of cooperation with international partners on security issues.

These competencies are applicable to professional careers in the above mentioned structures of the state security management, in the non-governmental security sector, in international security organizations, and in the continuing training towards acquiring a doctoral degree in the accredited doctoral programs. They are formed as a result of the acquisition of knowledge, skills and practical habits in the context of multidisciplinary and interdisciplinary training whose duration is compliant with the HEA provisions.

Specific competencies include:

- ✓ Acquired knowledge about theories and practices related to: basic political concepts, including the concept of freedom; security; history of political ideas; political geography; basic concepts of law and deviations from law enforcement (criminology); basic concepts of the micro-, macro- and global economy; organization management; communication and behavior of people in organizations and society;
- ✓ Acquired knowledge about Euro-Atlantic and global security: theory and history of international relations; European integration and globalization; Policies and Programs of the European Union; European Security Strategy - 2011; Area of Freedom, Security and Justice of the European Union; Common Foreign and Security Policy of the European Union; European border security; transnational corporate and organized crime; security concepts and strategies in the Euro-Atlantic area; international security organizations; NATO Strategic Concept adopted at the Lisbon Summit 2010; Islam in Europe; migration and minorities in Europe; global information society and security; geopolitics and security; global issues of environmental security; global issues of the security of the individual; terrorism and global security; Information security; methods and techniques for analyzing political risk; managing European security projects;
- ✓ *Understanding and internalizing*: the complex interdependence between freedom and security; the security dilemma and the problem of securitization of security; viewpoints on security arising from European and non-European cultural environments; challenges to security cooperation in a globalized world; political security solutions as a European and global responsibility;
- ✓ *Skills for*: Identifying and using appropriate information sources in all relevant areas; using advanced information and communication technologies; problem solving of both own values and learned concepts, ideas and theories; risk analysis; public relations management, including such management in crisis situations; collaboration in intercultural teams; collaboration in interdisciplinary fields; applying knowledge into practice.

The generally applicable competencies can include: analyzing and synthesizing skills; communication skills; knowledge of ethical standards and behavioral skills in an organizational environment; psychological and physical training.

The development of specific and generally applicable competences is carried out through the following educational methods:

- ✓ Participation in interactive lectures, seminars and consultations; independent study of information sources and scientific literature; independent data collection and processing; independent development of course assignments, course papers and projects and their oral defence; discussions with expert practitioners; pre-graduation practice under the guidance of a practitioner during which professional tasks are carried out and a term report is written on the knowledge and skills applied in practice; independent preparation for state exams.

3.2. Qualification profile of citizen and property security experts

The qualification profile of the curriculum corresponding to the ISCED classifier (mentioned in the current higher education development strategy of the Republic of Bulgaria) is consistent with the internal risks to the security of citizens and property at the open internal borders of the European Union in a cross-border environment. [3,6]

The proposed profile of the qualification acquired in the specialty covers the specific and generally applicable competencies of experts on the security of citizens and property carrying out preventive and crisis activities in a cross-border context with regard to: state borders and border crossing points; military objects and critical infrastructure objects; production and transmission of energy and other natural resources; production activity in the industrial and agrarian sectors; transport infrastructure – railroad stations, airports, ports, roads, car parks, passenger and freight transport; settlements, residential and public buildings; retail outlets and warehouses; construction sites; kindergartens, schools and universities; sports halls and facilities; hospitals, medical care facilities, emergency services; social housing; hotels and catering facilities; entertainment and tourist sights; corporate environment, including banking and other business services; events; emergencies; public figures protection; natural disasters; environmental catastrophes; terrorist attacks.

These competencies are relevant for: analytical activity related to identifying and solving problems related to the security of citizens and/or public and private property; communication and coordination activities related to the security of citizens and property; application of cutting-edge security technologies for preventive purposes and technological support in crisis management.

Their relevance pertains to: professional careers in public, private and non-governmental organizational security structures set up for preventive and crisis response; continuing the training towards a doctoral degree on the accredited doctoral programs. Their formation is the result of acquiring knowledge, skills and practical routines in the context of multi- and interdisciplinary training with duration compliant with the HEA requirements.

Specific competencies refer to:

- ✓ *Knowledge about theories and practices related to*: basic political concepts, inclusive of the concept of freedom; security; history of political ideas; political geography; basic concepts of law and deviations from its application (criminology); basic concepts in micro- and macroeconomics; organization management; communication and behavior of people in organizations and society; information and communication technologies; environmental protection and environmental monitoring technologies;
- ✓ *Knowledge about security of citizens and property in a cross-border environment:* European integration and globalization; cross-border cooperation in the European Union; territorial resources and security in a cross-border environment; territorial infrastructure and security in a cross-border environment; cross-border cooperation in social crises, ecological crises, natural disasters and

terrorist attacks; cyber security; analysis and risk assessment in production; human resources management in the European security industry; marketing of the European security industry; competitiveness of the European security industry; regulating the European security industry; good practices for the protection of citizens in the European Union; managing European security projects;

- ✓ *Knowledge about security "hardware"*: cutting-edge technologies for environmental protection and environmental monitoring; for cyber security; for prevention, crises response and overcoming crisis consequences;
- ✓ *Knowledge and internalizing of*: the complex interdependence between freedom and security; the security dilemma and the problem of securitization of security; the culture of prevention as a key value for the security professional.
- ✓ *Skills for*: identifying and using appropriate information sources in all relevant areas; use of advanced information and communication technologies; the problem of both own values and learned concepts, ideas and theories; risk analysis; management of public relations, including during crisis situations; communication in a foreign language; cooperation in intercultural team; cooperation in an interdisciplinary field; application of knowledge into practice.

The generally applicable competencies include: analyzing and synthesizing skills; communication skills; knowledge of ethical standards and behavioral skills in an organizational environment; mental and physical training.

It should be borne in mind that the declared ambition of the EU Lisbon Strategy is to make the European Union the most dynamic and competitive economy in the world and to ensure a high quality of life for European citizens by placing a major emphasis on the development of research, education and all forms of innovation. Also, to create an environment in which universities and scientific organizations can be modernized, to attract business as a major partner in the scientifically innovative system while working under conditions of very limited resources in terms of financial funds, human potential and physical infrastructure. The new EU 2020 Strategy, facing new serious challenges, is a kind of continuation of the Lisbon Principles and focuses on three main priorities [3]:

- ✓ Reasonable growth: developing a knowledge and innovation - based economy;
- ✓ Sustainable growth: building a resource-efficient, green and competitive economy;
- ✓ Growth and inclusion: promoting high levels of employment and achieving social and territorial cohesion.
- ✓ In connection with the achievement of the defined objectives, the Strategy defines various key actions on which the European Commission and the Member States will work together in order to implement them by 2020. Of great importance for Bulgaria are the following, as recommended in the document, tasks:
- ✓ Reforming the national (and regional) science-innovation system through "reasonable" investments in quality and partnerships;
- ✓ Providing conditions for more students and PhD students in the field of science, mathematics and engineering specialties;
- ✓ Prioritizing the cost of knowledge, through introducing tax alleviations, incentives and other affordable financial instruments.

4. Conclusion

In conclusion, the security system (national and Union) in today's dynamically changing security environment is experiencing a transformation towards transnationalization and internationalization in the context of the changing internal and external borders of the EU's expanding influence and globalization and migratory pressures. It urgently needs the support of higher education, which can and

must provide appropriate education, training and relevant research to tackle not only today's (visible on the horizon) problems but also the future challenges and dangers that will need to be faced.

It is difficult to provide a common response to all security issues relevant to the European Union and the Member States. What is indisputable is that external and internal risks to the security system imperatively require its adaptation to new challenges and the Bulgarian higher education in the field of security has an extremely important role in this process.

References

[1]. Drucker, P., (2005) Management Challenges for the 21st Century, S.

[2]. European Security Strategy – A Secure Europe in a Better World, (2011), https://www.mod.bg/bg/doc/strategicheski/20110401_ESS.pdf

[3]. European Qualification Framework, Luxemburg, 2009. Office for Official Publications of European Communities – https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/broch_bg.pdf

[3]. What is the difference between Europe 2020 and its predecessor, the Lisbon Strategy? (2015)- http://ec.europa.eu/europe2020/services/faqs/index_bg.htm

[4]. Klare, M., (2003) Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict, S.

[5]. Kornazheva, M., 2015, Contributing to the discussion on security as a political issue and as a subject of study and training – Diplomacy Journal- electronic edition.

[6]. Towards, (2003) a Knowledge-Based Europe. The European Union and the Information Society, European Commission, Directorate General for Press and Communication, October 2002, p. 3.

[7]. Security Risks and Transformation, (2006) − Euroatlantic and Regional Perspectives.

Profitability Analysis of the Banking Sector in Republic of Macedonia

Tatjana Spaseska[1] Aneta Risteska[2] Dragica Odzaklieska[3] Fanka Risteska[4]

[1] Faculty of Economics - Prilep, tatjanaspaseska@gmail.com

[2] Faculty of Economics – Prilep, a_risteska@yahoo.com

[3] Faculty of Economics – Prilep, dragicaodzaklieska@yahoo.com

[4] Faculty of Economics – Prilep, f.risteska@yahoo.com

Abstract: The banks are important financial institutions in the financial system and the economy. Establishing a stabile and contemporary system is a basic precondition for establishing a healthy and dynamic economic development of a country, and it is a base for financing the dynamics of the economic prosperity. That is especially important in countries such as our country, with an undeveloped capital market where the banks are main carriers and sources of investments which will help the economic development and create a possibility for the best transformation of savings into productive investments indispensable for initiation and support of the economic development.

In the contemporary conditions for economy, the banks manage the economic processes, where they participate actively and directly in finding out optimal solutions for the capital accumulation and use.

In the situation of fast changes of the business environment, and the increasing market competitiveness, the banks' policy which should be directed towards higher profitability, is more highlighted.

The main objective of this paper is to examine the profitability of the banking sector in Republic of Macedonia. As proxy for banks profitability we consider the return on average assets (ROAA), the return on average equity (ROAE) ans Net Interest Margin (NIM). This paper uses a descriptive financial ratio analysis to measure, describe and analyses the performance of commercial banks in Macedonia during the analyzed period.

Keywords - bank profitability, Return of Assets, Return of Equity, Net Interest Margin

1. Introduction

The financial system is very important for the economic development of each national economy. Namely, the financial system transforms the savings into productive investments, and in this way, it accelerates the country economic development.

The banking institutes are the core of the financial system.Without these banks, many countries would not be as developed as they actually are. Nevertheless, the role of commercial banks and their importance depends on the political, social and economical system of the country. In some countries, commercial banks are a key factor to the development of economy, while in other countries, their role is less visible.[1]

Their key role is to mediate into the process of connecting and transferring the financial resources between the excessive and deficit sectors (population, economy, public sector). The banks, by mediation of the financial markets, connects the offering and demand for financial resources and make transfer in the most effective way. They transform the investors' role , i.e. their assets, into sources of their working means , and direct them directly to the corporative sector. Due to those reasons, the banking system in each country has an irreplaceable role in providing financial resources to the private sector, in order to support the economic development. Therefore, the improvement of the total banking system effectiveness is of a huge importance for the development of each country.

1 Measuring Commerial Performance Banks using Financial Ratios Case of Albanian Banking System (2005- 2014) Ermela Kripa Marinela Seitaj, The 3rd International Virtual Conference on Advanced Scientific Results May, 25. - 29. 2015

Namely, the success of the banks working creates possibilities for more efficient (cheaper) crediting of the economic entities, which results in an increased potential for investing of the enterprises and encouraging the personal people's spending.

2. Institutional set-up of the banking sector in R. Macedonia

The banking system is the most important part of the total financial system in R. Macedonia, because 86.8% of the total financial system assets belong to the banks. The banking system in R. Macedonia is regulated according to the European standards and it features a continued trend of the banks' net profit growth, increase of credits demands both by the corporative sector and the sector of population, high interest margin and liberalized access for the foreign investors.

The banking sector in R. Macedonia consists of 15 banks and 3 savings banks. 11 of the banks are mainly in the ownership of foreign shareholders, while 7 are subsidiaries of foreign banks. Depending on the total assets volume, the banks are grouped into three groups, i.e. big, medium and small banks.

The largest part of the total assets (67%) is concentrated in the four big banks, that indicates high concentration of the banking system in R. Macedonia. The high concentration sets apart several banks that have systematic importance, which realizations have crucial role for the total banking system and domestic economy.

The Macedonian banks are mainly owned by a private capital, especially the big and medium banks. The foreign capital in the banking sector is of special importance. Of the total number of banks in R. Macedonia, 13 banks are owned by foreign shareholders, of which 7 are owned by foreign banks. I.e., the foreign capital share into the total banking system capital in R. Macedonia is 74,8% [2]. The constant increase of the foreign capital share in the Macedonian banks, is a result of the foreign portfolio investors' interest in trading with their shares, and their interest in participating in this profitable sector.

The stability of the banking system in R. Macedonia is kept on a relatively stable level, with a continuous increasing of the credits approved to non-financial persons. The favorable movements in the domestic credit market are especially evident in the segment of the banks' corporative clients, and at the same time , the credit support for the households, which annual growth has been accelerated in the last two years. The increased credit growth has been appropriately supported by the deposits, that see two-digits annual growth rate. The risks have become important for the banks' working. The credit risk is predominant, while the risks relating to changes in the market variables , have remained low. The credit portfolio quality has remained almost unchanged, with the participation of the non-functional ones into the total credits of the non-financial sector of 11,3%. The non-functional credits growth on an annual base sees deceleration, that comes out from twice lower annual growth of the non-functional credits of the enterprises. The risks of the non-functional credits for the banks' solvency have been minimized, having in mind their high coverage by the adjusted value, which limits the possible negative effects on the banks' capital positions. Furthermore, the total credit exposure to non-financial persons features high coverage by security instruments, which decreases the rate of the expected losses from the credit exposure.

The capital adequacy is almost twice higher than the minimum recommended by the law and it is 15,7%. The profit is the main source for strengthening the banks' capital position, which highlights the profitability importance, not only for the banking system stability, but also for increasing the banks activities. We see continual improvement of the banking system profitability, mainly due to expenditures for interest rates decreasing, but spending efficiency is also improved, due to the decrease of operating expenses, after a longer period. In this situation of continuous decreasing of deposits interest rates, which is generally a driver for improved profitability of the banks, but as well for an existence of a risk for gradual exhausting of the space for continuing this trend, the banks are faced with a challenge for maintaining the profitability.[2]

2 Financial Stability Report for the Republic of Macedonia, National Bank of the Republic of Macedonia, 2016

Moreover, the main challenge for the banks in the coming period, refers to maintaining optimal credit support to the non-financial sector and at the same time, decreasing of the credit channel damages, which would have return effects on the profitability, capital stability and liquidity of the banks.

3. Analysis of the banking sector in R. Macedonia profitability in the period from 2007 to 2016

The profit is a reason for existence of each commercial organization. The profit rate and volume are considered as indicators of the efficiency in using the banks' resources. The profitability also indicates the capacity for the banking institutions earning. It highlights the bank management competency. Namely, the profitability is the most important and valid indicator, because it gives comprehensive picture of the bank's ability to generate higher incomes.[3]

Profits affect bank's cost of raising capital in both ways, as a direct contributor to equity financing and as indicator for external investors' assessment of the financial strength of the bank. Moreover, even if solvency is high, poor profitability weakens the bank's capacity to absorb negative shocks, which will eventually affect solvency.[4] Overall, healthy and sustainable profitability is vital in maintaining the stability of the banking system and contributes to the state of the financial system (Gottard et al, 2004).[5]

In the literature, profitability of banks is generally measured by return on asset (ROA), return on equity (ROE) and net interest margin (NIM).[6]

Having in mind the bank's final aim – maximizing the shareholders' wealth, it is clear that the key item in the analysis of the bank's profitability is the Return of Equity (ROE). This indicator shows the return rate that the shareholders have realized on the invested capital in the bank.[7] The Return of Equity is calculated as a relation between the net profit and the bank's capital.

Many researchers claims that as ROA tend to be lower for financial intermediaries, most banks heavily utilized financial leverage to increase their ROE to competitive levels. [8]

Return of Assets (ROA) is the second of the two most important indicators of the bank's profitability. Return on assets (ROA) is the ratio of Net Income after Taxes divided by Total Assets. Bank profitability is best measured by ROA, because it is not distorted by high equity multipliers and represents better measure of the ability of a firm to generate returns on its portfolio of assets[9] (Kosmidou, 2008; Naceur & Goaied, 2008). The ROA signifies managerial efficiency in other words it depicts how effective and efficient the management of banks has been as they seek to transform assets into earnings. And the higher ratio indicates the higher performance of the banks. It is a useful tool for comparing profitability of one bank with other or the whole commercial banking system.

---

3 Dasgupta, D. (2001) Profitability of Indian Public Sector Banks in the light ofliberalization of Indian Economy – An Overview, The Management Accountant

4 Nadica Iloska, An Analysis of Bank Profitabilty in Macedonia, Journal of Applied Economics and Business

5 Goddard, J., Molyneux, P. & Wilson, J. O. S. (2004). The profitability of European banks: a cross-sectional and dynamic panel analysis, Manchester School 72 (3), 363-381

6Songül KAKÝLLÝ ACARAVCI, Ahmet Ertuðrul ÇALIM (2013) Turkish Banking Sector's Profitability Factors, International Journal of Economics and Financial Issues Vol. 3, No. 1, pp. 27-41

7 Goran Petrevski, The Banks Managing, University St. Kiril and Metodij, The Faculty of Economy, Skopje, 2001

8 Determinants of Islamic Banking Profitability; M. Kabir Hassan and Abdel-Hameed M. Bashir (2003); Published by: EFR

[9] Kosmidou, K. (2008). The determinants of banks' profits in Greece during the period of EU financial integration. Managerial Finance 34(3), 146-159.

Net Interest Margin (NIM) shows the net return interest realized by the bank on the available resources. It is calculated as a relation between net-interest revenues and total assets. NIM is a very important profitability indicator, but it is also an indicator of the working efficiency. This variable is determined by the bank management ability to realize appropriate return of assets, and to provide cheaper financing sources. In that context, NIM is focused on the earned profit of the interest activities. Its importance comes out of the fact that the interest revenues and expenditures are the two basic categories in the bank's profit and loss account.

The following graphs show the profitability of the banking institutions in R. Macedonia. Here, the rate of the return of average assets (ROA), the rate of the return of average equity and reserves (ROE) and net interest margin (NIM), are taken as basic indicators of the profitability.

Graph 1: Return of Assets (ROA)

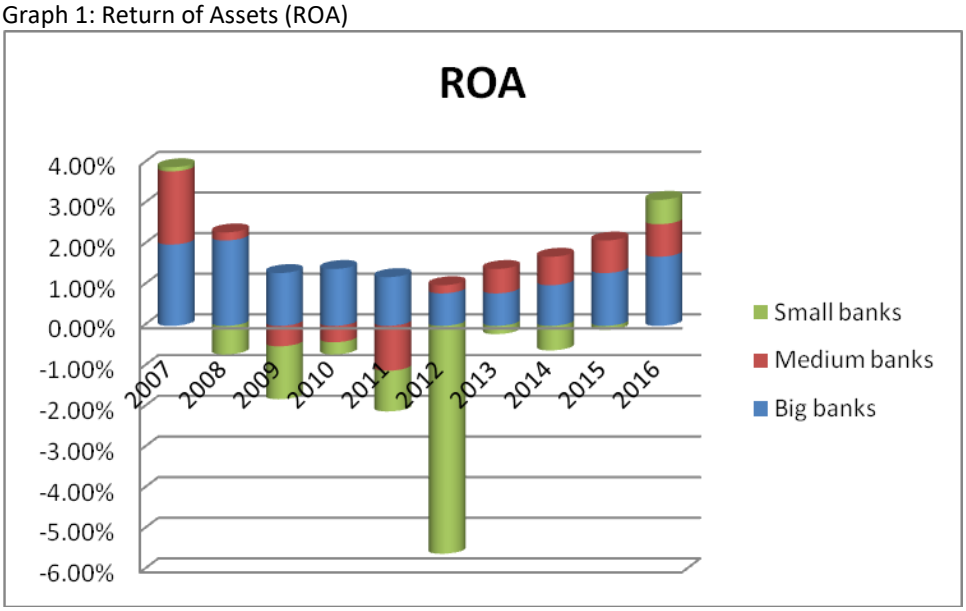

Source: authors' compilation based on the Data and Indicators of the Banking System of Republic of Macedonia, Indicators of the banks' profitability, NBRM

Graph 2: Return on equity (ROE)

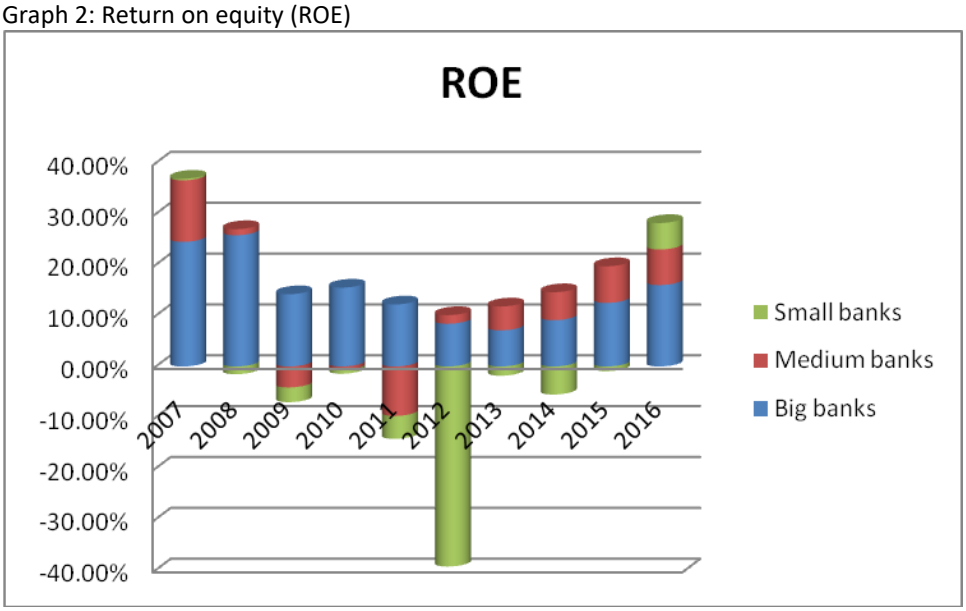

Source: authors' compilation based on Indicators of the Banking System of Republic of Macedonia, Indicators of the banks' profitability, NBRM

Graph 3:Return of Assets (ROA) and Return of Equity (ROE) for the period 2007-2016

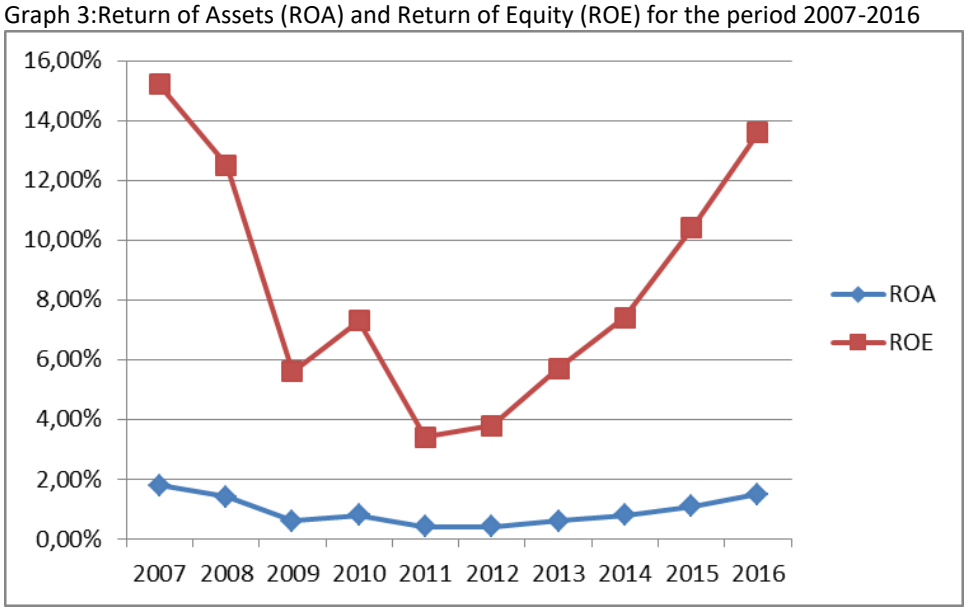

Source: authors' compilation

Based on the results shown in the previous graphs, it can be concluded that the banking institutions profitability from 2007 to 2011 is in a slight decreasing as a consequence of the negative influences of the world financial crisis, while in the period after 2011, a positive trend can be seen.

The rates of the return of average assets and average equity have seen continuing growth in the last several years , and for 2016 they are 13,6% and 1,5% respectively. The growth of these rates in the last three years is mainly due to the significant positive movements of the profit margin. Continuing growth of the profit margin has the highest influence on the ROAA and ROAE increasing. The analysis of the factors that have contributed to such a positive trend, has shown that it is about improved indicators of the profitability and efficiency of the banking system, as a consequence of the improved revenue and expenditure efficiency of the banks.

So, it can be concluded that the main carrier of the positive financial result are the big banks. Namely, 84% of the total financial result are concentrated with them. Moreover, it can be seen that the medium banks show positive tendencies of their profitability.

The exemption are the small banks, that have not created enough high and stable revenues yet, which will enable them positive financial result and long-term perspective for survival. Namely, the small banks are characterized by negative financial results, that in 2014 and 2015 showed positive movements in respect of decreasing the negative result compared to that in the previous years. The reasons for such situation of the small banks is mainly due to the small market share of the small banks group in the banking system of RM (only 3,7%), continuing credit activity decreasing, decreased amount of deposits , and the decreased operating efficiency of these banks. Therefore, it is most possible that part of them will face a need for changing the business model or changing the working strategy. Just because of these reasons, one of the measures to be recommended in the future, is a concentration of the capital in the banking sector through a merger of the smaller banks.

Net interest income**,** represents the difference between interest earned on assets and interest paid on liabilities. Net interest margin (NIM) is net interest income expressed as a percentage of average interest-earning assets. Net interest margin is a measure of the difference between the interest income

generated by banks or other financial institutions and the amount of interest paid out to their lenders (for example, deposits), relative to the amount of their (interest-earning) assets.[10]

From banks' perspective, the net interest margin is an important determinant of their profitability, while from the real economy point of view, combined with the country risk, macroeconomic variables, client risk, competition, etc. it is one of the key factors influencing the overall level of interest rates for the private sector. In bank-centric systems dominant in European emerging markets where bank loans are the main funding source, factors that affect loan availability also influence the stability of the whole banking sector.[11]

Table 3: Net interest margin (NIM)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Banking system	4,5%	4,4%	4,7%	4%	3,6%	3,6%	3,7%	3,9%	4,1%	4,1%

Source: Reports on the risks in the Banking System in Republic of Macedonia (2007-2016)

Graph 4: Net Interest Margin

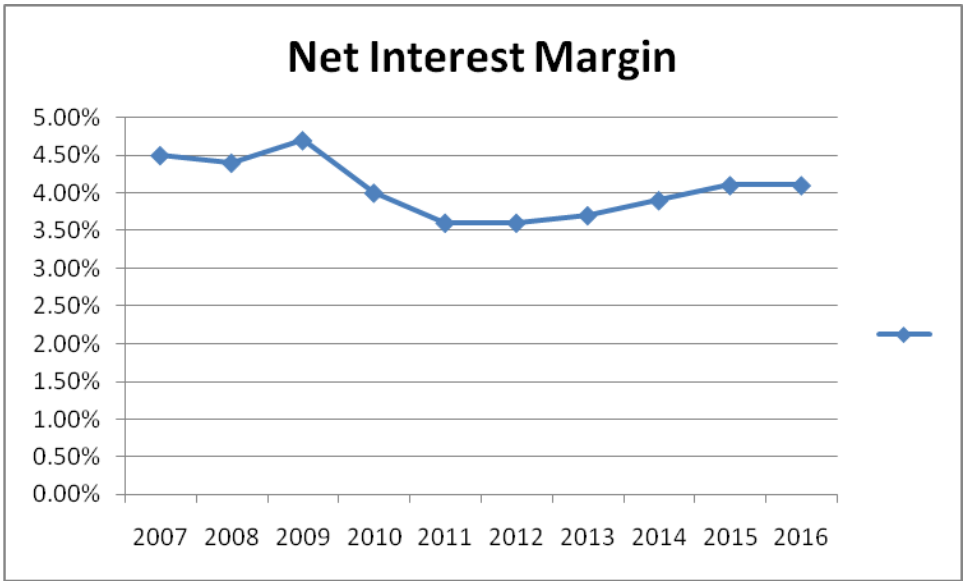

Source: authors' compilation

In the previous graph it can be seen that for the period from 2009 to 2011, the net interest margin had negative trend, but it have positive movements from 2011 until 2016. The annual increasing of the net interest margin is a reflection of a more pronounced annual growth of the net interest revenue from the average interest-bearing assets growth. In fact, the main cause for the interest margin increase is the decreasing of the interest expenditures, which at the same time have contributed to an annual decrease of the expenditures from interests per interest-bearing liabilities unit.

As we have seen in the previous analyses, although the net-profit was significantly increased in 2016, the net interest margin remained unchanged, i.e. 4.1%. In fact, the net interest revenue growth (as one of the components of a net interest margin) is a key driver of the financial result increasing (participates by 61,6% into the growth of the net profit after taxation), but it is compensated by the same

10 The Relationship between Net Interest Margin and Return on Assets of Listed Banks in Ghana, Victor Curtis Lartey, Samuel Antwi, Eric Kofi Research Journal of Finance and Accounting ISSN 2222-1697 (Paper) ISSN 2222-2847 (Online) Vol.4, No.16, 2013

11 Mirna Dumicic, Tomislav Ridzak, Determinants od Banks'net interest margins in Central and Eastern Europe, Financial Theory and Practice, 37(1), 2013

(percentage) growth of the average interest assets. Therefore, the net interest revenues have solid growth of 7,2% (or 1.037 million denars), while the average interest assets are also increased by 7,2%.[12]

4. Conclusion

On the basis of the performed analysis in this study, it can be concluded that the banking institutions profitability in R. Macedonia, measured by the indicators ROA, ROE and NIM, has shown a positive trend in the analyzed period, with an exception of the period up to 2011, when the consequences of the world financial crisis were still felt.

The analysis has shown that the main reason for the increased profit in the banking sector , are significantly decreased interest expenditures , that caused growth of the net interest revenue, and growth of the other regular revenues, as well. Namely, net interest revenue earned by the banks in the process of financial mediation, expressed through the net interest margin, has seen a continuing growth after 2011, which is enough for a higher improvement of the banking system total profitability.

The profitability indicators have been improved, and the operating ability of the banks for creating revenues that cover the expenditures of their work, has been increased, too. Besides the a.m. positive influence, there has been a decreased value adjustment of the credits on a net-base, due to the growth of the credits released value adjustment , which corresponds to the continuous decreasing of the annual growth rate of the non-functional credits.

In this context, it is indispensable do underline that the main carrier of the positive financial result in the banking system of R. Macedonia, are the bigger banks, where about 84% of the total financial result, are concentrated.

Literature Review

1. Measuring Commerial Performance Banks using Financial Ratios Case of Albanian Banking System (2005- 2014) Ermela Kripa Marinela Seitaj, The 3rd International Virtual Conference on Advanced Scientific Results May, 25. - 29. 2015
2. Financial Stability Report for the Republic of Macedonia, National Bank of the Republic of Macedonia, 2016
3. Dasgupta, D. (2001) Profitability of Indian Public Sector Banks in the light ofliberalization of Indian Economy – An Overview, The Management Accountant
4. Nadica Iloska, An Analysis of Bank Profitabilty in Macedonia, Journal of Applied Economics and Business
5. Goddard, J., Molyneux, P. & Wilson, J. O. S. (2004). The profitability of European banks: a cross-sectional and dynamic panel analysis, Manchester School 72 (3), 363-381
6. Songül KAKÝLLÝ ACARAVCI, Ahmet Ertuðrul ÇALIM (2013) Turkish Banking Sector's Profitability Factors, International Journal of Economics and Financial Issues Vol. 3, No. 1, pp. 27-41
7. Goran Petrevski, Bank Management, University St. Kiril and Metodij, Faculty of Economics, Skopje, 2001
8. Determinants of Islamic Banking Profitability; M. Kabir Hassan and Abdel-Hameed M. Bashir (2003); Published by: EFR
9. Kosmidou, K. (2008). The determinants of banks' profits in Greece during the period of EU financial integration. Managerial Finance 34(3), 146-159.
10. The Relationship between Net Interest Margin and Return on Assets of Listed Banks in Ghana, Victor Curtis Lartey, Samuel Antwi, Eric Kofi Research Journal of Finance and Accounting ISSN 2222-1697 (Paper) ISSN 2222-2847 (Online) Vol.4, No.16, 2013
11. Mirna Dumicic, Tomislav Ridzak, Determinants od Banks'net interest margins in Central and Eastern Europe, Financial Theory and Practice, 37(1), 2013
12. Reports on the risks in the banking System in Republic of Macedonia, Central Bank of Republic of Macedonia, 2016

12 Reports on the risks in the banking System in Republic of Macedonia, Central Bank of Republic of Macedonia, 2016

The Effects of Gold Denominated Bonds and Lease Certificates in Turkey

Prof.Dr. Rasim Yılmaz[1]

[1]Namık Kemal University / Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, rasimyilmaz@nku.edu.tr

Abstract: Gold demand is high in many developing countries such as Turkey and India since gold is regarded as an investment tool, is considered as a safe haven against political uncertainty, and is a part of culture. As a one of the top 5 countries with highest gold demand in the world, Turkey has recently introduced gold-denominated bonds (sovereign gold bonds) and lease certificates (sukuk) denominated in gold to the financial system to bring idle golds at the hands of households into the economy. This article evaluates potential impacts of these new instruments on the economy. Monetizing idle gold at the hands of households, providing households with additional income, deepening the financial system, providing diversification of financial instruments and investor base, increasing savings, reducing foreign dependency of the Turkish banking system, giving momentum to the economy, increasing jewelry exports, and lowering the interest rate in the market are the expected benefits of utilizing gold based instruments.

Keywords: Gold Demand and Supply, Gold-Denominated Bonds, Lease Certificates Denominated in Gold, Loanable Funds Theory

1. INTRODUCTION

Gold demand is high in many developing countries such as Turkey and India since gold is regarded as an investment tool, is considered as a safe haven against political uncertainty, and is a part of culture (Dsouza, 2016; Mathews, 2018). Net Official Sector Purchases, Net Producer De-Hedging, Retail Investment, Industrial Fabrication and Jewelry are the main demand factors of gold in the world. The greatest demand for gold is due to jewelry. Top three demand factors of gold are jewelry, retail investment (bars and coins) and the net official sector (central banks) (See Graph 1). Besides North and South American countries, South Africa, China, Russia and Australia are the main gold producers in the world (See Graph 1).

Graph 1: World Gold Demand and Supply

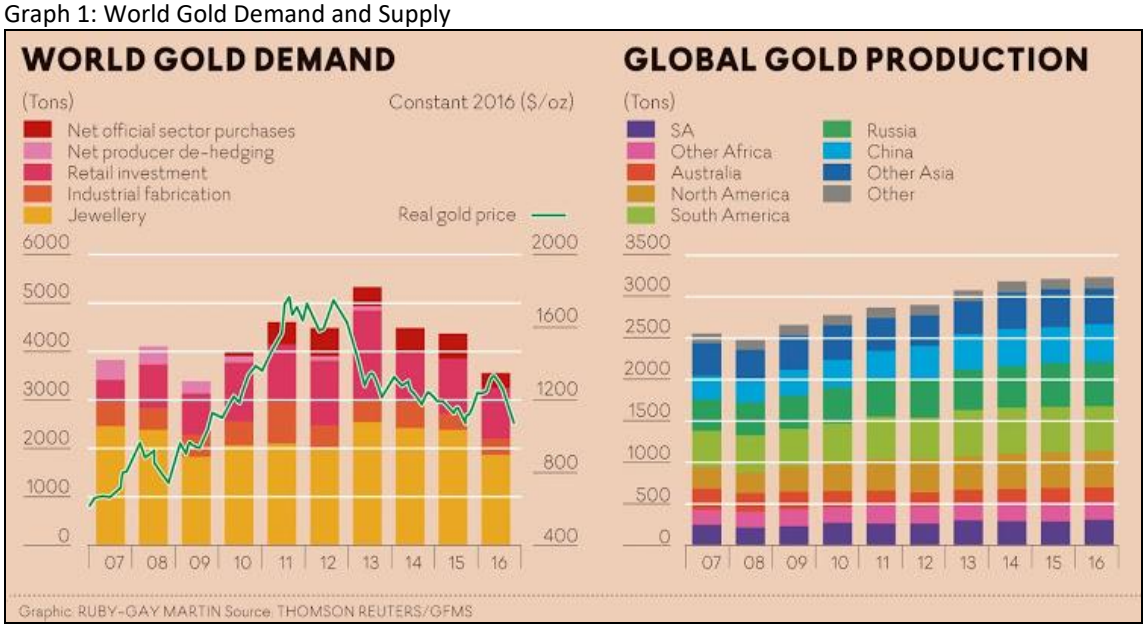

Source: https://www.businesslive.co.za/bd/markets/2017-04-04-why-the-gold-price-is-set-to-shine-in-2017/

India, China, United States, Saudi Arabia, UAE, Turkey, Russian Federation, Egypt, Iran and Hong Kong are the top 10 countries which have the highest gold jewelry consumption in 2015 (See Table 1).

Table 1: Gold Jewelry Consumption in 2015

Rank	Country	Tonnes
1	India	674.5
2	China	563.7
3	United States	140.5
4	Saudi Arabia	57.5
5	UAE	55.3
6	Turkey	49.3
7	Russian Federation	42.5
8	Egypt	40.9
9	Iran	35.4
10	Hong Kong	34.3

Source: GFMS Gold Survey 2016, https://www.investopedia.com/news/top-10-countries-highest-demand-gold-jewelry/

It is observed that household demand for gold in Turkey has decreased by 75% since 2007 due to rise in the price of gold (See Graph 2). This made Turkey the sixth-largest gold consuming country in both 2015 and 2016 (Ash, 2017).

Graph 2: Gold Price and Consumer Demand in Turkey.

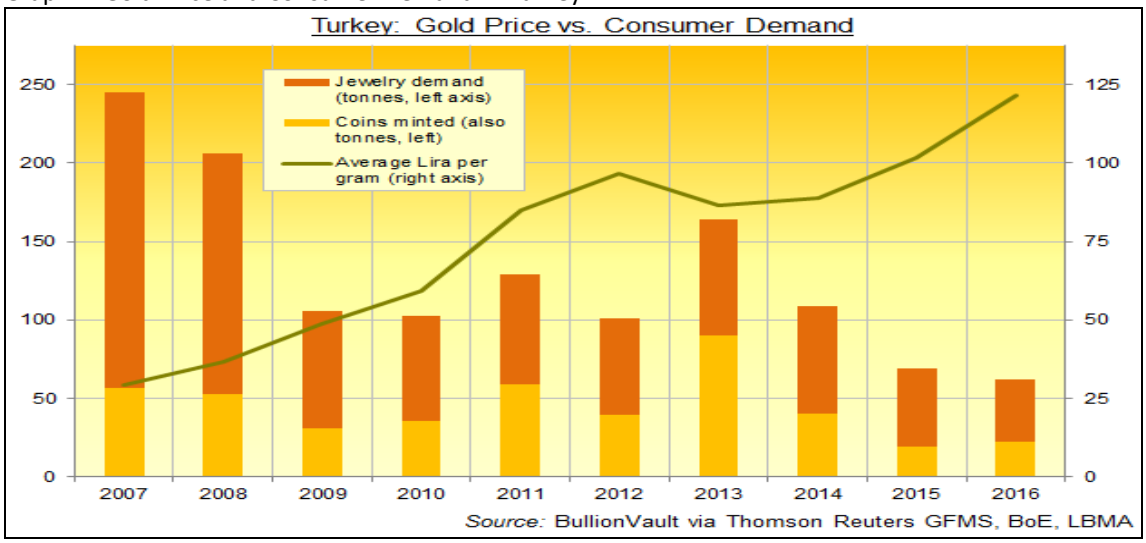

Source: https://www.bullionvault.com/gold-news/gold-buying-040620172

2. GOLD DENOMINATED BONDS AND LEASE CERTIFICATES IN TURKEY

It is estimated that Turkish households keep 2.200 tons of gold with around 300 billion Turkish Lira in their vault idle (under the mattress) (Hürriyet Daily News, 2017). As a one of the top 5 countries with highest gold demand in the world, Turkey has recently had two attempts to enhance effectivity of its gold:

1) The Central Bank of Turkey have issued some arrangements allowing banks to keep some fraction of their required reserves in gold since 2011. In 2011, banks were allowed to keep entire amount of their required reserves of precious metal deposit accounts in standard gold. In parallel to this arrangement, banks were also allowed to 10% of their TL required reserves in standard gold. Later, this ratio was increased to 30% in 2012. In 2016, banks were allowed to keep 5% of their Turkish Lira required reserves in processed or scrap gold collected from customers (See Table 2). Consequently, banks tried to attract

gold deposits by gold accounts, gold structured products and interest bearing gold savings accounts. Banks utilized the gold from these deposits and deposited them with the Turkish central bank as a part of their reserve requirements (Money Life, 2015).

Table 2: Arrangements of Central Bank of Turkish Republic About Gold

Date	Arrangements
12.09.2011	Banks were allowed to keep entire amount of their required reserves of precious metal deposit accounts in standard gold
12.09.2011	Banks were allowed to keep 10% of their foreign exchange required reserves in standard gold.
02.10.2011	Banks were allowed to keep 10% of their Turkish Lira required reserves in standard gold.
16.08.2012	Banks were allowed to keep 30% of their Turkish Lira required reserves in standard gold. However, the allowance of keeping 10% of foreign exchange required reserves in standard gold. was decreased to 0 percent.
21.10.2016	Banks were allowed to keep 5% of their Turkish Lira required reserves in processed or scrap gold collected from customers.

Source: https://tcmbblog.org/en/gold-banking-in-turkey/

Consequently, gold reserves of Central Bank of Republic of Turkey increased from 100 tons in 2011 to 480 tons in 2016 (See Graph 3) (Ash, 2017).

Graph 3: Gold Reserves of Central Bank of Republic of Turkey

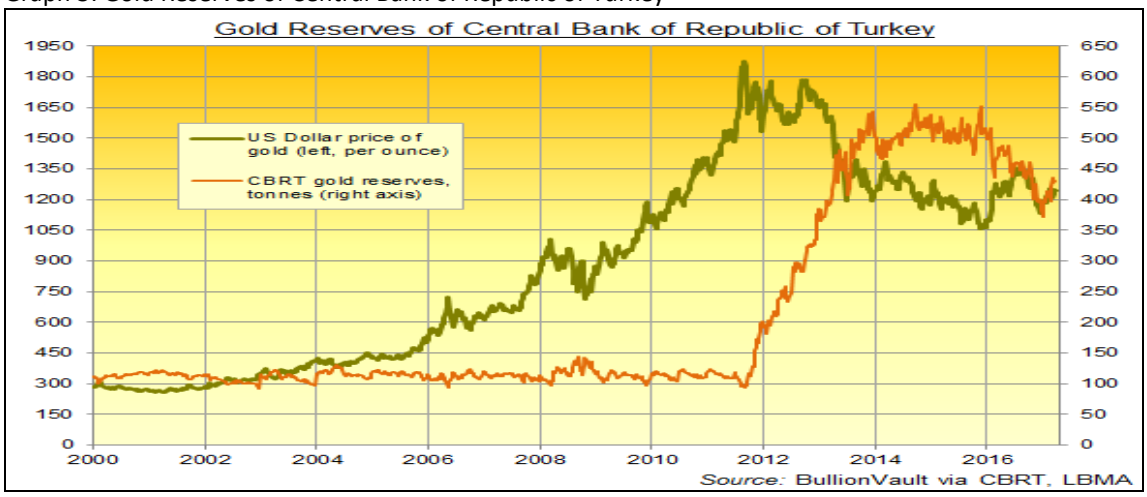

Source: https://www.bullionvault.com/gold-news/gold-buying-040620172

2) Gold-denominated bonds (sovereign gold bonds) and gold-denominated lease certificates (sukuk) are introduced to the financial system to bring idle golds at the hands of households into the economy. Hence, significant amounts of gold at the hands of households start to be financially used in the economy.

Gold-denominated bonds are issued in return for the gold to be collected from households whereby a certain amount of yield will be paid to the investors in the Turkish lira in the interim period and this yield is indexed to the gold prices (Daily Sabah, 2017).

Gold-denominated lease certificates are Islamically structured gold-denominated bonds for interest-sensitive investors who keep their gold at their vault idle. The structure of gold denominated lease certificates is the same as gold denominated bonds. Investors receive additional income to their investments. Gold-denominated lease certificates are issued by the undersecretariat of the Treasury Asset Leasing Company (UTALC) as such investors receive additional income to their investments according to their shares from returns of UTALC (Daily Sabah, 2017).

The process of gold-denominated bonds and lease certificates is as follows: At the first stage of the process, the intermediary bank to be determined by the Treasury will accept households' 22 and 24 karat gold such as 22 karat rings, gold coins and gold per gram at the rate of their purity without discount. In return, a deposit account in the bank will be opened on behalf of households. At the second stage of the process, the collected gold will be turned into gold bars. Finally, gold-denominated bonds will be transferred to the investment accounts to be opened in the bank with the request of households.

After the issuance, the investors can sell the gold-denominated bonds and lease certificates to the intermediary bank until the maturity date and can obtain the principal plus the return in Turkish Lira with 1.50% discount during 90 days after the issue date and without discount after 90 days following the issuance. The buyback price of the gold-denominated bonds and lease certificates are determined in accordance with market price of gold. Investors can also transfer the gold-denominated bonds and lease certificates to other investors before maturity. The semi-annual and the last coupon/lease payments are indexed to the gold prices and are paid in Turkish Lira. At maturity, the investors can receive their principal gold payment as 1 kilogram of physical gold bar, Republic Gold Quarter Coins printed by Turkish State Mint, or grams of gold into their deposit account by informing the intermediary bank regarding their form of preference of gold principal payment. If the investors don't inform the intermediary bank about their preference, the principal gold payments are transferred into gold deposit accounts of investors as grams of gold. The withholding tax rate for the gold-denominated bonds and lease certificates are 0% (Ziraat Bankası, 2018).

3. EXPECTED BENEFITS OF GOLD DENOMINATED BONDS AND LEASE CERTIFICATES IN TURKEY

Initially, 2.5 tons of gold were attracted from households into the financial system by the issuance of the gold backed bonds and lease certificates (Alp, Akça and Koyuncu, 2017). Expected benefits of monetization of idle gold of households with the use of gold denominated bonds and lease certificates are as follows:

1) Deepen the financial system. Gold-denominated bonds and lease certificates help deepening the financial system since these sources will enter the financial system with these two instruments.

2) Introducing secure investment tools to households as good as gold. Some households prefer to keep their savings in gold and they don't want to give up their gold. With gold-denominated bonds and lease certificates, households receive additional return as well as they don't give up their golds. Thus, gold-denominated bonds and lease certificates are better investment tools than gold.

3) Savings in the financial system will increase. Saving rate of Turkey is lower than the world average. Gold-denominated bonds and lease certificates enable savings of households in gold at their home to become deposits in the banking system which leads to increase in the saving rate of Turkey.

4) Households will receive additional income from their idle gold. Households who invest in gold and keep this gold in their vault only gain from the increase in gold prices. On the other hand, households who invest in gold denominated bonds and lease certificates in gold benefit from both increase in gold prices and return from their investment.

5) The economy will gain momentum. Turkey needs financial sources to support its desired economic growth level. However, domestic saving rate of Turkey is low and thus it needs foreign capital inflows. These new sources reduced foreign dependency of the Turkish banking system. These new sources also help exporters due to availability of gold loans.

6) Provide diversification of borrowing/financial instruments and investor base. Gold-denominated bonds and lease certificates make financial instruments and investor base diversify. Gold-denominated

bonds and lease certificates help including some investors who stay away from banking system into the financial system.

7) Jewelry exports has boosted up. The increased availability of gold because of new gold-based products reduced transaction cost of jewelers and hence resulted in increase in jewelry exports.

8) Lower the interest rates in the economy. The impact of gold denominated bonds and lease certificates on interest rate can be explained by loanable funds theory. According to loanable funds theory, the interest rate in the market is determined by the demand and supply of loanable funds. Investment, Hoarding and Dissaving constitutes demand for loanable funds while disinvestment, dishoarding and saving account for supply of loanable funds. As the idle gold monetized by gold denominated bonds and lease certificates, the supply of loanable funds shifts right causing the market interest rate to reduce (See Graph 4). Thus introduction of gold denominated bonds and lease certificates help lowering interest rate in the market.

Graph 4: Loanable Funds Theory

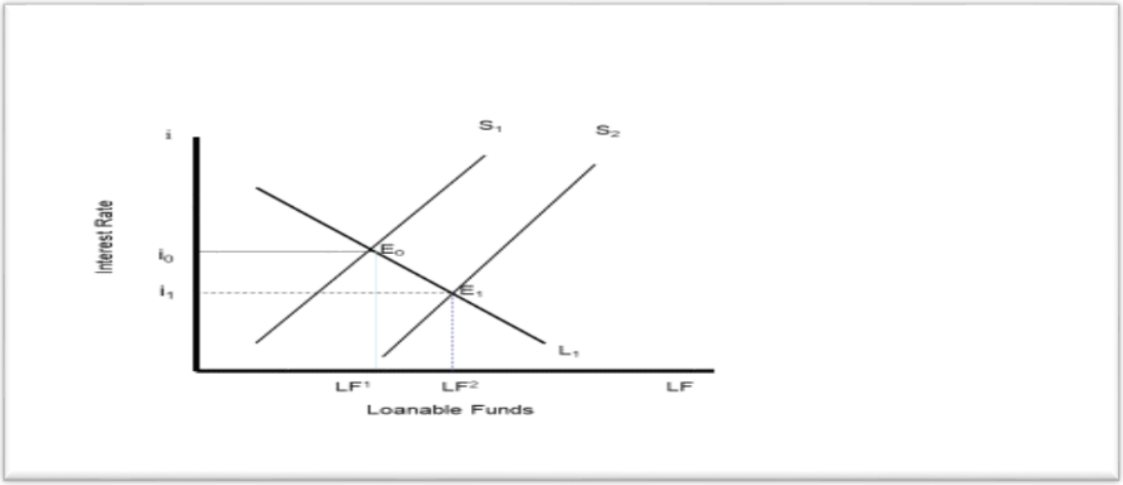

4. CONCLUSION

It is estimated that Turkish households keep 2.200 tons of gold with around 300 billion Turkish Lira in their vault idle (under the mattress). As a one of the top 5 countries with highest gold demand in the world, Turkey has recently introduced gold denominated bonds and lease certificates to monetize golds of households. Monetizing idle gold at the hands of households, providing households with additional income, deepening the financial system, providing diversification of financial instruments and investor base, increasing savings, reducing foreign dependency of the Turkish banking system, giving momentum to the economy, increasing jewelry exports, and lowering the interest rate in the market are the expected benefits of utilizing gold based instruments.

REFERENCES

Alp, P., Akça, F. and Koyuncu, G. (2017). Gold Banking in Turkey, 15.11.2017, https://tcmbblog.org/en/gold-banking-in-turkey/

Ash, Adrian (2017). Turkey Targets “Under the Pillow” Gold Again, 04.06.2017, https://www.bullionvault.com/gold-news/gold-buying-040620172

Daily Sabah (2017). Turkey to Introduce Sovereign Gold Bonds, Gold Lease Certificates, 02.04.2017, https://www.dailysabah.com/economy/2017/04/03/turkey-to-introduce-sovereign-gold-bonds-gold-lease-certificates

DSouza, D. (2016). Top 10 Countries With the Highest Demand for Gold Jewelry, https://www.investopedia.com/news/top-10-countries-highest-demand-gold-jewelry/

Hürriyet Daily News (2017). Treasury Sets Eye on 2,200 Tons of Gold 'Kept Under Mattresses'

, 18.09.2017, http://www.hurriyetdailynews.com/treasury-sets-eye-on-2200-tons-of-gold-kept-under-mattresses-118121

Mathews, C. (2017). Why the Gold Price is Set to Shine in 2017, https://www.businesslive.co.za/bd/markets/2017-04-04-why-the-gold-price-is-set-to-shine-in-2017/

Money Life (2015). Will the New Gold Scheme Succeed? 22.05.2015. https://www.moneylife.in/article/will-the-new-gold-scheme-succeed/41880.html

Ziraat Bankası (2018). Gold Bonds and Lease Certificates. https://www.ziraatbank.com.tr/en/commercial/investment/gold-bonds-and-lease-certificates

How Do Countries Make Progress in the Ease of Doing in Business Index: The Case of Turkey

Prof.Dr. Rasim Yılmaz[1]

[1]Namık Kemal University / Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, rasimyilmaz@nku.edu.tr

Abstract: The World Bank rank economies of countries against each other based on their ease of doing business from 1 to 190. The lower the number the better the ranking in ease of doing business index. Economies with a high rank (1 to 20) have simpler and more friendly regulations for the starting and operation of local firms. The countries which try to attract investors pay special attention to this index because of the fact that international investors take the ease of doing index and its sub-indexes into consideration in their investment decisions among countries. Turkey aims to be within top 20 countries in ease of doing business index of the World Bank. This article evaluates Turkey's efforts to make progress in the ease of doing business index.

Key Words: The Ease of Doing Business Index, Global Competitiveness, Foreign Direct Investments, Employment

1. INTRODUCTION

The World Bank rank economies of countries against each other based on their ease of doing business from 1 to 190. The lower the number the better the ranking in ease of doing business index. Economies with a high rank (1 to 20) have simpler and more friendly regulations for the starting and operation of local firms. Ease of doing business index is an aggregate distance to frontier score including 10 topics: starting a business, dealing with construction permits, getting electricity, registering property, getting credit, protecting minority investors, paying taxes, trading across borders, enforcing contracts, resolving insolvency. Equal weight is given to each topic of the ease of doing business index (World Bank, 2018).

Regarding topics and their indicators, protecting minority investors include the highest number of indicators with five indicators. Starting business, dealing with construction permits, getting electricity, registering property, paying taxes, trading across borders include four indicators while getting credit and resolving insolvency consist of two indicators. Enforcing contracts contains three indicators (see Table 1).

Table 1: The Ease of Doing Business Topics and Their Indicators

	Topics	Indicators
1	Starting a Business	Procedures (number) Time (days) Cost (% of income per capita) Minimum capital (% of income per capita)
2	Dealing with Construction Permits	Procedures (number) Time (days) Cost (% of warehouse value) Building quality control index (0–15)
3	Getting Electricity	Procedures (number) Time (days) Cost (% of income per capita) Reliability of supply and transparency of tariffs index (0–8)
4	Registering Property	Procedures (number) Time (days) Cost (% of property value) Quality of land administration index (0–30)

5	Getting Credit	Strength of legal rights index (0–12) Depth of credit information index (0–8)
6	Protecting Minority Investors	Extent of director liability index (0–10) Ease of shareholder suits index (0–10) Extent of shareholder rights index (0–10) Extent of ownership and control index (0–10) Extent of corporate transparency index (0–10)
7	Paying Taxes	Payments (number per year) Time (hours per year) Total tax and contribution rate (% of profit) Postfiling index (0–100)
8	Trading Across Borders	Time to export Cost to export Time to import Cost to import
9	Enforcing Contracts	Time (days) Cost (% of claim) Quality of judicial processes index (0–18)
10	Resolving Insolvency	Recovery rate (cents on the dollar) Strength of insolvency framework index (0–16)

Source:http://www.doingbusiness.org/~/media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB18-Chapters/DB18-DTF-and-DBRankings.pdf

The countries which try to attract investors pay special attention to this index because of the fact that international investors take the ease of doing index and its sub-indexes into consideration in their investment decisions among countries.

2. THE IMPACTS OF THE EASE OF DOING BUSINESS INDEX

Empirical studies indicate that bureaucratic procedures, capital requirements and the cost of entry negatively affect the market entry of entrepreneurs. By using variables (the number of procedures required to start a new business, the number of days required to start a new business, the costs of starting a new business and the minimum capital required to start a new business) received from the Ease of Doing Business Dataset, Dreher and Gassebner (2007) found that more procedures required to start a business and larger minimum capital requirements robustly reduce the number of entrepreneurs entering the market. Study of Klapper, Laeven and Rajan (2004) concluded that the cost of entry reduces the new bank entry significantly.

The study of Raposo (2014) indicate that there is a positive relationship between the ease of doing business and global competitiveness. Although there are exceptions, the countries with better the ease of doing business are the countries with higher levels of competitiveness (see Figure 1).

Figure 1: The Relationship Between Ease of Doing Business and Global Competitiveness

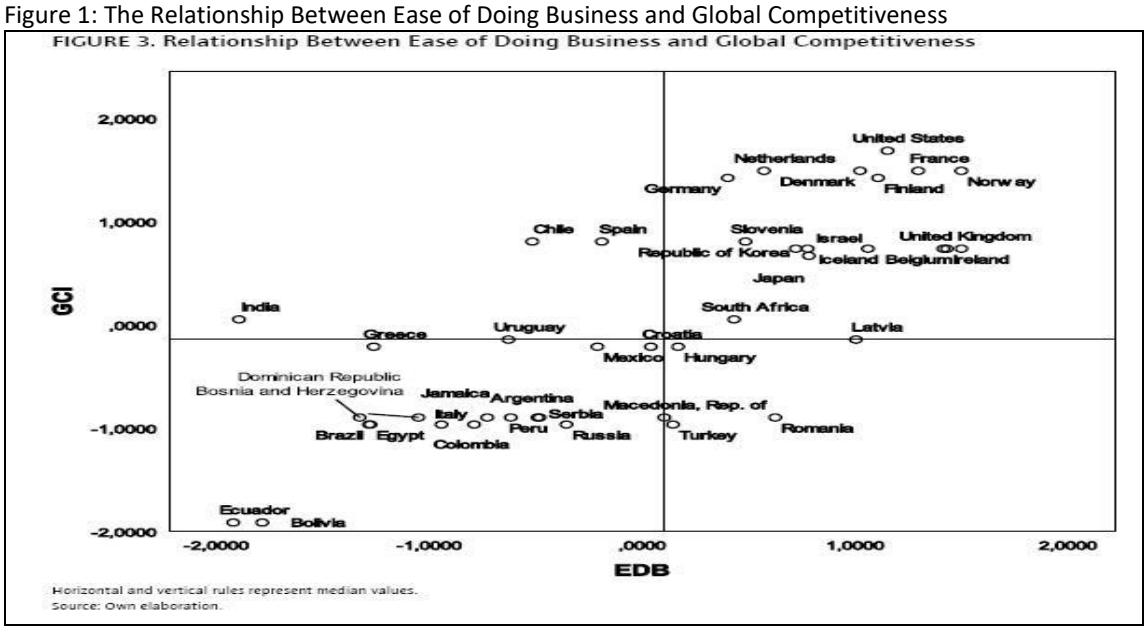

Source: Raposo et al. (2014) https://revistas.unal.edu.co/index.php/innovar/article/view/47560/49034

2. THE PERFORMANCE OF TURKEY IN THE EASE OF DOING BUSINESS INDEX

When we look at the ranks of countries in the World Bank's Ease of Doing Business Index between 2006 and 2017, it can be observed that South Korea, Taiwan, Poland, and Russia showed great performance in the index. Russia jumped from 96th in 2006 to 35th in 2017 in the rank. Similarly, Taiwan increased in the rank from 47 in 2006 to 15 in 2017. However, some countries lost their ease of doing business capacity during the mentioned period. For example, Chile's rank decreased from 28 in 2006 to 55 in 2017 (see Table 2).

Table 2: The Ease of Doing Business Rankings (2006-2017)

World Bank's Ease of Doing Business Rankings, 2007-2018												
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
S Korea	23	30	23	19	17	8	8	7	5	4	5	4
Taiwan	47	50	61	46	33	25	16	16	19	11	11	15
Malaysia	25	24	20	23	21	18	12	6	18	18	23	24
Thailand	18	15	13	12	19	17	18	19	26	49	46	26
Poland	75	74	76	72	70	62	55	45	32	25	24	27
Russia	96	106	120	120	123	123	112	92	62	51	40	35
Mexico	43	44	56	51	35	53	48	53	50	39	47	49
Chile	28	33	40	49	43	39	37	34	41	48	57	55
Peru	65	58	62	56	36	31	43	42	35	50	54	58
Colombia	79	66	53	37	39	42	45	43	34	54	53	59
Turkey	91	57	59	73	65	71	71	69	55	55	69	60
Vietnam	104	91	92	93	78	98	99	99	78	90	82	68
Indonesia	135	123	129	122	121	129	128	120	114	109	91	72
China	93	83	83	89	79	91	91	96	90	85	78	78
South Africa	29	35	32	34	34	35	39	41	43	73	74	82
India	134	120	122	133	134	132	132	134	142	130	130	100
Philippines	126	133	140	144	148	136	138	108	95	103	99	113
Argentina	101	109	113	118	115	113	124	126	124	121	116	117
Brazil	121	122	125	129	127	126	130	116	120	116	123	125

Source: https://www.theemergingmarketsinvestor.com/author/jvande/. Note: Ranks are given according to the year publication which includes previous year's rankings.

As of 2017, the rank of Turkey in ease of doing business index is 60. When the performance of Turkey in the ease of doing business index between 2008 and 2017 is analyzed, it can be seen that the rank of

Turkey in the ease of doing business index is on average 65. Turkey's rank was 63 in 2008. Turkey's rank is between 73 and 69 during 2009-2013 period. Exceptional year is 2014 as such the rank of Turkey decreased to 51. The rank increased to 63 and 69 in 2015 and 2016 respectively. Turkey's rank decreased to 60 in 2017 (see Figure 2).

Figure 2: The Performance of Turkey in the Ease of Doing Business Index (2008-2017)

Source: https://tradingeconomics.com/turkey/ease-of-doing-business

When the topics of the ease of doing business rank of Turkey in 2017 is analyzed, it can be seen that the ranks of Turkey in resolving insolvency, paying taxes, dealing with construction permits, and starting business are very high (see Table 3). Thus if Turkey desires to reach better ranks in the ease of doing business index, Turkey has to work on these problematic sub-indexes.

Table 3: The Rank of Turkey in the Ease of Doing Business Index and its Sub-Indices (2017)

	Topics	Rank
1	Starting a Business	80
2	Dealing with Construction Permits	96
3	Getting Electricity	55
4	Registering Property	46
5	Getting Credit	77
6	Protecting Minority Investors	20
7	Paying Taxes	88
8	Trading Across Borders	71
9	Enforcing Contracts	30
10	Resolving Insolvency	139
	Ease of Doing Business	60

Source: http://www.doingbusiness.org/rankings

Turkey aims to be within top 20 countries in ease of doing business index of the World Bank (Anadolu Agency, 2018). In accordance with this aim, Turkey has recently taken some steps and precautions to increase its performance in the ease of doing business index.

Turkey attracted foreign direct investment equal to 15.1 billion dollars until 2001 while it attracted foreign direct investment equal to 191.1 billion dollars (Anadolu Agency, 2018). To support its sustainable growth rate and to improve employment, Turkey needs both domestic and foreign direct investments. Thus, making Turkish economy more investment-friendly and investment environment more attractive are very important to facilitate investment in Turkey.

Realizing the fact that investment environment and ease of doing business are very important factors to attract foreign direct investments and increase domestic investments, the government of Turkey has set up a council named the Coordination Council for the Improvement of the Investment Environment. The main purpose of the council is the coordination among ministries for specific purpose, investment environment and the ease of doing business.

Later, the Coordination Council for the Improvement of the Investment Environment has determined the required changes in the laws and regulations to improve Turkey's investment environment and the ease of doing business for both domestic and foreign investors and companies. Eight ministers, bureaucrats, the Union of Chambers and Commodity Exchanges of Turkey, and private sector organizations such as the Turkish Exporters Assembly and the International Investors Association worked together on a reform package aiming to improve Turkey's investment environment and the ease of doing business. Accordingly, a reform package including 102 articles has been prepared and sent to Turkish Parliament for approval. When preparing the reform package, the ease of doing index is taken into consideration and communicated with the World Bank officials in Turkey.

Most of the 102 articles incorporate regulations and legislations regarding bankruptcy and enforcement law (65 articles). The rest of the articles are related to incorporation, construction and foreign trade.

One of the most important aspects of the reform package is related to the suspension of bankruptcy. Evidence indicates that the right for suspension of bankruptcy is abused by some companies in Turkey. Currently, the resolving insolvency period in Turkey exceeds six years. The new regulation will limit the resolving insolvency period with 23 months. A new salvage agreement system based on the maintenance of companies rather than their dissolution will be created whereby it will protect the creditors as well as it will recover the companies. Besides, the new reform package encourages intermediation in resolving disputes and prevents applying courts to resolve disputes (Ünal, 2018).

One of the other important provisions the reform package offers is about building permits and land processes. The construction industry is Turkey's leading industries which accounted for 7.9% of total employment in 2017. However, the sector has to deal with heavy bureaucratic procedures as such 18 procedures were required to receive a construction permit in Turkey. Thus, contractors have to wait for a long time to get construction permits. Twelve of these 18 procedures are carried out by municipalities. The new reform decreases procedures from 12 to 5 in municipalities. Six of these 18 procedures are non-municipal steps. The new reform allows for five of these six steps to be handled in the online environment. Furthermore, instead of 18, one signature will be enough for the acquisition of building permits and land deeds with the changes in the Construction Inspection Law (TOBB, 2018).

There are also regulations that facilitate establishing a business in the new reform package. Currently, there are seven steps and the requirement of blockage of 25% of the capital of the company. New reform package reduces seven steps to one. With the implementation of the new reform package, the new company registration to be completed at the commercial registry office and blockage of 25% of the capital of the company can be paid with 24-months installments. Thus, a new company set up will take

about one hour instead of one month. Besides, the cost of a company incorporation will reduce significantly (Hürriyet Daily News, 2018).

With the implementation of the new reform package, it is clear that Turkey will be in a better position in the ease of doing business index rank. This probably will lead to attraction of both international and domestic investors which eventually will be better for employment and economic growth of Turkey.

3. CONCLUSION

The World Bank rank economies of countries against each other based on their ease of doing business from 1 to 190. The lower the number the better the ranking in ease of doing business index. Economies with a high rank (1 to 20) have simpler and more friendly regulations for the starting and operation of local firms. The countries which try to attract investors pay special attention to this index because of the fact that international investors take the ease of doing index and its sub-indexes into consideration in their investment decisions among countries.

Turkey aims to be within top 20 countries in ease of doing business index of the World Bank. In accordance with this aim, Turkey has recently taken some steps and precautions to increase its performance in the ease of doing business index. Realizing the fact that investment environment and ease of doing business are very important factors to attract foreign direct investments and increase domestic investments, the government of Turkey has set up a council named the Coordination Council for the Improvement of the Investment Environment. The main purpose of the council is the coordination among ministries for specific purpose, investment environment and the ease of doing business.

Later, the Coordination Council for the Improvement of the Investment Environment has determined the required changes in the laws and regulations to improve Turkey's investment environment and the ease of doing business for both domestic and foreign investors and companies. Eight ministers, bureaucrats, the Union of Chambers and Commodity Exchanges of Turkey, and private sector organizations such as the Turkish Exporters Assembly and the International Investors Association worked together on a reform package aiming to improve Turkey's investment environment and the ease of doing business. Accordingly, a reform package including 102 articles has been prepared and sent to Turkish Parliament for approval. When preparing the reform package, the ease of doing index is taken into consideration and communicated with the World Bank officials in Turkey.

With the implementation of the new reform package, it is clear that Turkey will be in a better position in the ease of doing business index rank. This probably will lead to attraction of both international and domestic investors which eventually will be better for employment and economic growth of Turkey.

REFERENCES

Anadolu Agency (2018) Reform Package to Boost Turkey's Investment Environment, 30.01.2018, https://aa.com.tr/en/economy/reform-package-to-boost-turkeys-investment-environment/1047561

Dreher, A., and Gassebner, M. (2007). Greasing the Wheels of Entrepreneurship? The Impact of Regulations and Corruption on firm entry, CESifo Working Paper No. 2013. https://www.cesifo-group.de/DocDL/cesifo1_wp2013.pdf

Hürriyet Daily News (2018). Government Prepares 'Reform Package' in Bid to Lure Investors to Turkey: Deputy PM, 30.01.2018, http://www.hurriyetdailynews.com/government-prepares-reform-package-in-bid-to-lure-investors-to-turkey-deputy-pm-126504

Klapper, L; L. Laeven and R. Rajan (2004). Business Environment and Firm Entry: Evidence from International Data, NBER Working Paper 10380. National Bureau of Economic Research.

Raposo, M., Rodrigues, R., Dinis, A., Paço, A. and Ferreira, J. (2014). The Influence of Competitiveness and Regulations on Entrepreneurial Activity in Emerging and Advanced Economies, Innovar, 24: 113-128.

TOBB (2018). Construction Sector Procedures Will Be Greatly Facilitated, https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Eng/Detay.php?rid=22790&lst=MansetListesi

Ünal, Ali (2018). Deputy Prime Minister Recep Akdağ: New Reforms Will Boost Turkey's Investment Environment, Daily Sabah, 18.02.2018. https://www.dailysabah.com/economy/2018/02/19/deputy-prime-minister-recep-akdag-new-reforms-will-boost-turkeys-investment-environment

World Bank (2018). Doing Business. http://www.doingbusiness.org/rankings

Avrupa Birliğinde Bir Öz Kaynak Geliri Olarak Gümrük Vergilerinin Gelişimi (2008-2016)

Öğr.Gör. Raşit GÜLTEKİN[1] **Dr.Öğr. Üyesi Aykut TAVŞANCI[2]**

[1]Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, rasitgultekin@trakya.edu.tr

[2]Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, aykuttavsanci@trakya.edu.tr

Özet: Ekonomik entegrasyon modelleri arasında yer alan gümrük birliklerinde, bir taraftan uluslararası ticarete konu eşyanın gümrük ve dış ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın üye ülkeler arasında serbest dolaşımı söz konusuyken, diğer taraftan da birlik dışında kalan üçüncü ülkelere ortak gümrük tarifesi ve dış ticaret politikası önlemleri uygulanmaktadır. Bu durumda gümrük verilerine ilişkin vergilendirme yetkisi üye ülkelerden gümrük birliğinin merkezi karar organlarına geçerken, vergilendirme işlemleri de birlik adına üye ülke gümrük idareleri tarafından yerine getirilmektedir. Gümrük birliğine dahil olan ülkeler için gelir kaybı anlamına gelen bu oluşumlarda tahsil edilen gümrük vergileri, yönetim giderleri düşüldükten sonra, birlik bütçelerine aktarılmakta ve birliğin tasarrufları doğrultusunda bütçe giderlerinde kullanılmaktadır. Başlangıçta ekonomik topluluk olarak varlık kazanan Avrupa Birliği'nin tarihsel gelişimi içerisinde de gümrük birliğinin kurulması önemli bir aşama oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında en başarılı gümrük birliği modeline sahip Avrupa Birliği bütçesinin öz kaynak gelirleri arasında yer alan ve geleneksel nitelik taşıyan gümrük vergilerinin gelişimi incelenmiştir. Bu amaçla ilk olarak Avrupa Birliği'nin dış ticaret verileri, ithalatındaki başlaca eşya grupları ve seçilmiş ülkelerin verileri üzerinde durulmuş ve ardından gümrük birliğinin işleyişinde ve gümrük vergilerinin Birlik adına yönetilmesinde esas alınan gümrük mevzuatının birleşimi, özellikleri ile gümrük vergilerinin gelişimi genel hatlarıyla açıklanmıştır. Netice itibarıyla Avrupa Birliği'nde bütçenin geleneksel öz kaynağını oluşturan gümrük vergilerinin bütçe gelirleri içindeki payı yaklaşık % 12,4 civarında olup, tahsilat tutarı yıllar itibariyle artış göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrup Birliği Bütçesi, Gümrük Birliği, Gümrük Vergileri.

GİRİŞ

28 üye ülkesi ve 500 milyona yaklaşan nüfusuyla dünyanın en büyük pazarlarından birini oluşturan ve dünya eşya ticaretinda ilk sıralarda yer alan Avrupa Birliği'nin (AB), başlangıçta ekonomik amaçlarla dizayn edildiğinden, geçirdiği evrimin hareket noktasında gümrük birliği bulunmaktadır. Gümrük birliklerinde, üyeleri arasında gümrük tarifesine, ticaret politikası önlemlerine ya da ticareti yönlendiren tarife dışı uygulamalara yer verilmediğinden, AB'de üye ülke menşeli veya ithalat işlemleri tamamlanmış eşyanın Birlik eşyası sayılarak üye ülkeler arasında serbest dolaşımda olduğu kabul edilmiştir. Buna karşın üçüncü ülkelerden ithalat amacıyla gelen eşyanın ise sadece AB gümrük bölgesine serbest dolaşıma girişinin yapılacağı ülkede ve AB gümrük mevzuatı çerçevesinde belirlenen ortak vergilendirme unsurları ve ticaret politikası önlemleri temelinde gümrük işlemlerine tabi tutulması ve serbest dolaşımda bulunan eşya statüsü kazanması öngörülmüştür. Böylece AB üyesi ülkeler dış ticaretinde, AB düzeyinde kabul edilen, gümrük işlemlerini doğrudan etkileyen ve tarife, kıymet ve menşe şeklindeki temel vergilendirme unsurlarını düzenleyen gümrük mevzuatını uygulamaktadırlar.

AB gümrük mevzuatının önemli bir kısmı gümrük vergilerine ilişkindir. Bu mevzuat kapsamında gümrük vergileri, konusunu oluşturan eşyanın kıymeti veya miktarı üzerine uygulanan ve kişilerin ödemek zorunda olduğu ithalat veya ihracat vergileri olarak tanımlanmıştır. Bu vergiler, Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) ve temel düzenlemesi olan AB Entegre Tarife Sistemi (Tarif Intégré de la Communauté/Integrated Tariff of the European Community-TARIC) kapsamında belirlenmektedir.

Gümrük vergileri, sadece AB'nin uluslararası ticaretine ve dolayısıyla üye ülkelerin dış ticaretine yön veren bir araç oluşturmamakta, aynı zamanda AB'nin bütçe gelirleri arasında da yer almaktadır. Nitekim öz kaynaklar sistemi kapsamında çeşitli gelir unsurları tahsis edilen AB Bütçesi; üye ülkelerin katma değer vergisi matrahı ile gayrisafi milli hasılaları üzerinden bütçeye aktarılan ulusal katkıları, gümrük vergileri, tarımsal yükleri ve şeker vergilerini kapsayan geleneksel öz kaynaklardan oluşan öz kaynaklar ile diğer gelir unsurlarını kapsamaktadır. Günümüzde tarımsal yükler ile şeker vergilerinin ayrı bir gelir

unsuru olma özelliğini kaybetmesi nedeniyle, öz kaynak geliri olarak gümrük vergilerinin tahsilatı daha belirgin ve önemli hale gelmiştir.

AB Komisyonu gümrük işlemleri konusunda çeşitli tasarruflarda bulunsa da üye ülkeleri kapsayacak şekilde örgütlenmediğinden, gümrük idareleri halen ulusal düzeyde kalmakta ve görevlerini yerine getirmektedirler. Bununla birlikte AB'de gümrük idareleri, gümrük vergilerine ilişkin işlemlerin yerine getirilmesi sırasında bütçe geliri oluşturması nedeniyle gümrük vergileri kapsamında Birliğin mali çıkarlarının korunması bakımından da önemli görevleri yerine getirmektedir. Bu kapsamda gümrük idarelerince yapılan denetimler sırasında vergilendirme rejimini etkileyen eşyanın tarifesi, menşei veya kıymetine ilişkin beyana aykırlıkların tespiti durumunda oluşan gelir eksikliğinin telafini yoluna gidilirken, rekabete ve dolayısıyla yerel ekonomik birimlere zarar verecek dampingli veya sübvanse edilmiş ithalatın olumsuz etkilerini giderici vergisel önlemler uygulanabilmektedir. Bununla birlikte Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Ofisi (European Anti-fraud Office/Office de Lutte Anti-Fraude-OLAF), gümrük vergileri özelinde AB'nin mali çıkarlarının korunması için bütün üye ülkeleri kapsayacak şekilde soruşturma yürütebilmekte ve tespit ettiği gelir eksikliğine bağlı olarak ulusal makamlara tavsiyede bulunabilmektedir.

Bu bağlamda, çalışma kapsamında 2008-2016 yılları arasında AB bütçesinin öz kaynak geliri oluşturan gümrük vergilerinin gelişimi incelenecektir. Bu amaçla öncelikle AB üyesi ülkelerin genel olarak ithalatı, seçilmiş ülkelerden ithalatı ve seçilmiş AB üyesi ülkelerin ithalatı, üye ülkeler tarafından ithal edilen başlıca eşya grupları ile gümrük vergileri temelinde AB gümrük mevzuatı üzerinde durulacaktır. Daha sonra AB bütçesinin gelir yapısı içerisinde gümrük vergilerinin gelişimi incelenecektir.

1. AB'NİN DIŞ TİCARETİ

Uluslararası ticaretin basitleştirilmesine ve serbestleştirilesine taraf olan AB, ağırlıklı olarak açık ve adil dış ticaret politikaları takip etmektedir. Küresel ticaretin temel düzenleyici aktörleri olan Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Dünya Gümrük Örgütü (DGÖ) himayesinde yapılan anlaşmalarla ve ikili veya bölgesel ticaret anlaşmalarıya eşya ticaretini şekillendiren AB, başta gelen ticari ortaklarına ve yükselen piyasalara göre de hareket etmektedir. Bu bağlamda AB gelişmekte olan ülkelere tavizli rejimlerin tanınması ve fakir ülkelere de AB piyasasına engelsiz erişim imkanının sağlanması üzerinde durmaktadır. Bu yaklaşım, AB dış ticaretinin Birlik yararına gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Aşağıdaki tabloda 2008-2016 yıllarına ilişkin AB'nin dış ticaret verileri sunulmuştur.

Tablo 1: AB'nin Dış Ticareti (2008-2016) (CIF-Milyon €)

Yıl	İhracat (X)		İthalat (M)		X-M	X+M	X/M (%)
	Değer	Dünyadaki Payı (%)	Değer	Dünyadaki Payı (%)			
2008	1.309.129	16,4	1.585.410	18,8	-276.281	2.894.539	82,6
2009	1.094.359	16,8	1.236.474	18,0	-142.115	2.330.833	88,5
2010	1.354.055	15,7	1.531.518	17,0	-177.463	2.885.573	88,4
2011	1.554.510	15,7	1.729.979	16,8	-175.469	3.284.489	89,9
2012	1.684.928	15,2	1.798.757	15,6	-113.829	3.483.685	93,7
2013	1.736.500	15,9	1.687.701	15,0	48.799	3.424.201	102,9
2014	1.703.242	15,6	1.692.889	15,0	10.353	3.396.131	100,6
2015	1.789.873	15,5	1.730.320	14,5	59.553	3.520.193	103,4
2016	1.744.557	15,6	1.712.500	14,8	32.057	3.457.057	101,9

Kaynak: http://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade-in-goods/data/main-tables (Erişim Tarihi: 25.3.2018)'de yer alan veriler kullanılmıştır.

Tablo 1'de yer alan verilere göre AB'nin ithalatı ve ihracatı artış göstermektedir. Söz konusu dönemde AB, toplam dünya eşya ticareti içerisinde ihracatta ortalama % 15,8 ve ithalatta ortalama % 16,2 civarında bir paya sahiptir. Dış ticarette ihracat fazlası vermesi nedeniyle AB'nin dış ticaret hacmi

içerisinde ihracatın payı artış eğilimindedir. Bu verilere göre AB hem ithalat hem de ihracat bakımından dünya eşya ticaretinde en büyük ikinci ekonomik aktördür.

Aşağıdaki tabloda AB'nin 2008-2016 yıllarında seçilmiş ülkelerden yaptığı ithalat verileri sunulmuştur.

Tablo 2: AB'nin Seçilmiş Ülkelerden İthalatı (2008-2016)

Yıl	Çin	ABD	Rusya	İsviçre	Norveç	Türkiye	Japonya	G. Kore	Brezilya	Hindistan
					Değeri (CIF-Milyon €)					
2008	249.102	182.960	180.446	82.650	95.945	46.288	76.475	39.740	36.029	29.632
2009	215.274	156.078	119.570	80.909	68.918	36.446	58.440	32.472	26.064	25.503
2010	283.931	174.893	162.079	85.493	79.026	43.062	67.302	39.534	33.794	33.464
2011	295.055	194.233	201.329	93.498	95.325	48.820	70.583	36.312	39.928	39.927
2012	292.122	209.304	215.131	105.900	99.843	48.822	64.999	38.015	38.011	37.528
2013	280.119	199.510	206.972	94.532	89.559	50.657	56.620	35.837	33.308	36.843
2014	302.518	209.354	182.384	96.560	85.107	54.415	56.556	38.772	31.235	37.177
2015	350.847	249.336	136.388	102.362	74.156	61.663	59.851	42.366	31.152	39.464
2016	344.915	250.449	118.865	121.723	63.315	66.753	66.623	41.643	29.624	39.324
					Payı (%)					
2008	15,7	11,5	11,4	5,2	6,1	2,9	4,8	2,5	2,3	1,9
2009	17,4	12,6	9,7	6,5	5,6	2,9	4,7	2,6	2,1	2,1
2010	18,5	11,4	10,6	5,6	5,2	2,8	4,4	2,6	2,2	2,2
2011	17,1	11,2	11,6	5,4	5,5	2,8	4,1	2,1	2,3	2,3
2012	16,2	11,6	12,0	5,9	5,6	2,7	3,6	2,1	2,1	2,1
2013	16,6	11,8	12,3	5,6	5,3	3,0	3,4	2,1	2,0	2,2
2014	17,9	12,4	10,8	5,7	5,0	3,2	3,3	2,3	1,8	2,2
2015	20,3	14,4	7,9	5,9	4,3	3,6	3,5	2,4	1,8	2,3
2016	20,1	14,6	6,9	7,1	3,7	3,9	3,9	2,4	1,7	2,3

Kaynak: http://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade-in-goods/data/main-tables (Erişim Tarihi: 25.3.2018)'de yer alan veriler kullanılmıştır.

Tablo 2'de yer alan verilere göre AB'nin ithalatının yarıya yakını Çin, ABD, Rusya, Norveç ve Türkiye'den gerçekleşmiştir. AB'nin ithalatında Çin'in ortalama % 17,8 ve ABD ortalama % 12,4 oranında bir paya sahip olduğu bu dönemde parasal değer ve oran olarak Çin, Hindistan, Türkiye ve ABD'nin payı artarken Rusya, Brezilya, Japonya ve Norveç'in payı azalmıştır.

Aşağıdaki tabloda AB üyesi seçilmiş ülkelerin 2008-2016 yıllarına ilişkin ithalat verileri sunulmuştur.

Tablo 3: AB Üyesi Ülkelerin İthalatı (2008-2016)

Yıl	AB-Genel	Almanya	B. Krallık	Hollanda	Fransa	İtalya	Belçika	İspanya	Diğer
					Değeri (CIF-Milyon €)				
2008	1.585.410	292.208	217.529	204.867	154.936	171.884	95.405	116.459	332.122
2009	1.236.474	234.633	188.182	161.803	123.238	125.374	75.401	79.121	248.723
2010	1.531.518	292.064	226.954	205.298	145.352	164.519	91.113	101.052	305.166
2011	1.729.980	328.966	252.374	227.715	168.692	184.184	108.436	116.529	343.084
2012	1.798.758	327.633	283.429	249.199	172.913	177.487	110.843	120.184	357.070
2013	1.687.701	314.335	239.425	238.402	165.376	160.835	114.185	114.760	340.384
2014	1.692.890	313.760	244.335	240.333	164.628	153.049	119.728	115.335	341.722
2015	1.730.321	326.005	261.719	250.104	162.961	153.094	125.811	110.385	340.241
2016	1.712.501	321.417	284.350	241.361	159.665	144.289	123.076	107.178	331.167

					Payı (%)				
2008	100	18,4	13,7	12,9	9,8	10,8	6,0	7,3	21,1
2009	100	19,0	15,2	13,1	10,0	10,1	6,1	6,4	20,1
2010	100	19,1	14,8	13,4	9,5	10,7	5,9	6,6	20,0
2011	100	19,0	14,6	13,2	9,8	10,6	6,3	6,7	19,8
2012	100	18,2	15,8	13,9	9,6	9,9	6,2	6,7	19,7
2013	100	18,6	14,2	14,1	9,8	9,5	6,8	6,8	20,2
2014	100	18,5	14,4	14,2	9,7	9,0	7,1	6,8	20,3
2015	100	18,8	15,1	14,5	9,4	8,8	7,3	6,4	19,7
2016	100	18,8	16,6	14,1	9,3	8,4	7,2	6,3	19,3

Kaynak: http://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade-in-goods/data/main-tables (Erişim Tarihi: 25.3.2018)'de yer alan veriler kullanılmıştır.

Tablo 3'te yer alan verilere göre AB'nin toplam eşya ithalatının yarıya yakını Almaya, Birleşik (B.) Krallık, Fransa ve Hollanda tarafından yapılmıştır. Ayrıca Almanya neredeyse AB üyesi 21 ülke kadar ithalatı tek başına yapmıştır. Bu durum gümrük vergileri tahsilatının, başta Almanya olmak üzere ithalatın ağırlık olarak gerçekleştiği ülkeler üzerinde yoğunlaşması sonucunu doğurmuştur.

Aşağıdaki tabloda 2008-2016 yıllarında AB'ne ithal edilen başlıca eşyaya ilişkin veriler sunulmuştur.

Tablo 4: AB Tarafından İthal Edilen Başlıca Eşya Grupları (2008-2016)

Yıl	**Toplam**	**Makina ve Taşıtlar**	**İmalat Eşyası**	**Mineral Yakıt ve Yağlar**	**Kimyasallar**	**Yiyecek, İçecek ve Tütün**	**Hammade**	**Diğer**
				Değeri (CIF-Milyon €)				
2008	1.585.410	425.944	375.195	460.170	124.287	80.990	75.386	43.438
2009	1.236.474	353.638	296.548	299.894	112.515	73.842	47.277	52.759
2010	1.531.518	444.091	364.137	384.997	137.322	80.752	70.751	49.466
2011	1.729.980	443.506	403.228	494.840	155.275	91.470	85.399	56.264
2012	1.798.758	451.569	389.876	547.273	163.388	93.062	80.724	72.865
2013	1.687.701	437.918	381.925	499.756	157.902	93.614	76.232	40.356
2014	1.692.890	460.216	408.258	444.545	165.393	98.425	72.846	43.207
2015	1.730.321	537.962	451.543	328.526	185.492	108.640	71.826	46.332
2016	1.712.501	555.186	450.093	264.784	185.160	109.106	68.268	79.904
				Payı (%)				
2008	100	26,9	23,7	29,0	7,8	5,1	4,8	2,7
2009	100	28,6	24,0	24,3	9,1	6,0	3,8	4,3
2010	100	29,0	23,8	25,1	9,0	5,3	4,6	3,2
2011	100	25,6	23,3	28,6	9,0	5,3	4,9	3,3
2012	100	25,1	21,7	30,4	9,1	5,2	4,5	4,1
2013	100	25,9	22,6	29,6	9,4	5,5	4,5	2,4
2014	100	27,2	24,1	26,3	9,8	5,8	4,3	2,6
2015	100	31,1	26,1	19,0	10,7	6,3	4,2	2,7
2016	100	32,4	26,3	15,5	10,8	6,4	4,0	4,7

Kaynak: http://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade-in-goods/data/main-tables (Erişim Tarihi: 25.3.2018)'de yer alan veriler kullanılmıştır.

Tablo 4'te yer alan verilere göre AB'ye ithal edilen başlıca eşya grupları; makinalar ve taşıtlar ile diğer imalat eşyası, mineral yakıtlar ve yağlar, kimyasallar, gıda maddeleri ve tütün ile hammaddeler oluşturmuştur. Bu durumda AB üyesi ülkelerin yüksek teknoloji eşya ihraç etmekle birlikte aynı zamanda bunların ithalatçısı oldukları görülmektedir. Ayrıca AB üyesi ülkeler, enerji ve yakıt ihtiyacını karşılamak ve endüstrisine girdi sağlamak amacıyla mineral yakıt ve yağlar ile diğer hammaddeleri ithal etmektedir.

2. AB GÜMRÜK MEVZUATI

AB gümrük mevzuatı, gümrük vergilerine yönelik işlemleri de kapsamına alan gümrük işlemlerini düzenleyen, bağlayıcı ve doğrudan uygulanabilme özelliğine sahip, detaylı ve teknik kural ve uygulamalar bütünüdür. AB gümrük mevzuatı, 1.7.1968'de kurulan gümrük birliğinin şekillenmesi ve işletilmesi bakımından gerekli hükümlerden oluşmaktadır. Bu bakımdan AB gümrük mevzuatı, eşyanın AB gümrük bölgesine girişinde ve bu bölgeden çıkışında yapılması öngörülen gümrük işlemleri, üye ülkelerin gümrük idareleri ve bu idarelerle muhatap olanlar tarafından yeknesak şekilde yerine getirilmesi sağlamaktadır.

AB gümrük mevzuatının üç temel unsuru bulunmaktadır. Bunlardan ilkini AB'nin birincil mevzuatını oluşturan kurucu anlaşmalar ile organları vasıtasıyla yaptığı ikili ve çok taraflı uluslararası anlaşmalar oluşturmaktadır. AB, uluslararası ekonomik aktör olarak BM, DTÖ, DGÖ gibi çeşitli uluslararası örgütler himayesinde gümrük işlemlerini ve dolayısıyla gümrük vergilerini düzenleyen anlaşmalara taraftır ve bu anlaşmaların hükümleri AB gümrük mevzuatına doğrudan veya dolaylı olarak aktarılmakta ve bütün üye ülkeler tarafından uygulanmaktadır. Ayrıca AB, dış ticaretini çeşitli ülkelerle yaptığı serbest ticaret anlaşmaları yoluyla da genişletmektedir. AB gümrük mevzuatının ikinci kısmını Birlik Gümrük Kodu (BGK) ve bunun uygulanmasına ilişkin düzenlemeler ve üçüncü kısmını üye ülkelerin ulusal alanlarına bırakılan konuları düzenleyen ulusal mevzuat oluşturmaktadır.

AB gümrük mevzuatının temel çerçevesini, AB'nin İşleyişi Hakkında Anlaşma (Official Journal Legislation-(OJL) C 326, 26.10.2012, p. 1-390) hükümleri belirlemektedir. Anlaşma'da eşyanın, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı, iç sınırların olmadığı bir iç pazarın (26. madde-(m)) ve eşya ticaretinin tümünü kapsayarak üye ülkeler arasındaki ithalat ve ihracatta üye ülke menşeli veya üye ülkelerde serbest dolaşımda bulunan eşyaya ilişkin gümrük vergileri ve eş etkili tüm vergilerin yasaklandığı ve üçüncü ülkelere OGT'nin uygulandığı gümrük birliğinin varlığı vurgulanmış (28. m) ve ayrıca üye ülkeler arasındaki eşya ticaretinde miktar kısıtlamaları ve eş etkili tüm tedbirler yasaklanmıştır (34-35. m). Yine Anlaşma'da Ortak Ticaret Politikası'na (OTP) ilişkin hükümlere yer verilerek, gümrük vergisi oranlarındaki değişikliklere, tarife ve ticaret anlaşmalarının yapılmasına, fikri mülkiyet haklarının korunmasına, doğrudan yabancı yatırımlara, liberalizasyon önlemleri ile ihracat politikası ve damping veya sübvansiyon durumunda alınacak koruma önlemlerine ilişkin yeknesak ilkelerin oluşturulması amacıyla Avrupa Parlamentosu ve Konsey'in tüzükler yoluyla düzenleme yapabilmesi kabul edilmiştir (206-207. m). OTP'nin en önemli aracını oluşturan ve AB'nin üçüncü ülkeler için sanayi malları üzerine uyguladığı gümrük vergilerini içeren OGT, 1.7.1968'den itibaren uygulanmaya başlanmış (Alacahan ve Akarsu, 2017: 31) ve gümrük tarifeleri ve ticaret anlaşmalarının hükümleri, dış ticarette rekabet eşitsizliği yaratan damping ve sübvansiyona karşı önlemler, ihracat kontrolleri ile dış ticarete yönelik usul işlemleri konusunda bütün üye ülkeler AB organlarının tasarruflarıyla bağlı hale getirilerek gümrük işlemleri alanında birlik sağlanmıştır. Ayrıca AB'nin siyasi ve ekonomik bir aktör olarak gümrük ve ticaret alanında imzaladığı ikili ve çok taraflı anlaşmalar da AB gümrük mevzuatının bir parçası olarak kabul edilmiştir.

AB gümrük mevzuatının usul yönünden gümrük işlemlerinin temelini, BGK olarak adlandırılan, 9.10.2013 tarihli ve (AB) 952/2013 sayılı Avrupa Parlaentosu ve Konsey Tüzüğü (OJ L 269, 10.10.2013, p. 1–101) oluşturmaktadır. BGK, AB gümrük birliği alanına/gümrük bölgesine giren ya da bu alandan/bölgeden çıkan eşyaya yönelik gümrük işlemlerini düzenlemektedir. BGK hükümleriyle eşyanın gümrük rejimleri başta olmak üzere çeşitli basitleştirmeler kapsamında risk analizine dayalı olarak ve tamamı elektronik ortamda yerine getirilen gümrük işlemlerine yönelik ortak kurallar belirlenerek taşıtların girişi ve çıkışı, eşyanın gümrük gözetiminde sevki, gümrük beyanı ve denetimi, eşyanın tarifesi, kıymeti ve menşei, gümrük vergileri ve teminatı, serbest bırakma, yetkilendirilmiş ekonomik operatör ve temsil şeklindeki bir çok işlem ve uygulama bakımından Birlik düzeyinde yeknesaklık sağlanması amaçlanmıştır. BGK 1.5.2016'da yürürlüğe girmiş olmakla birlikte bütün üye ülkelerce tam olarak uygulanması için 31.12.2020'a kadar süren bir geçiş dönemi öngörülmüştür.

BGK'nın gümrük vergilerine ilişkin öne çıkan başlıca hükümleri aşağıdaki gibidir:

- Gümrük vergileri (yükümlülüğü), gümrük mevzuatına göre kişilerin ödemek zorunda olduğu ve belirli eşyaya uygulanan ithalat veya ihracat vergileridir. Yükümlü bu vergileri ödemekle sorumlu olan

bütün kişilerdir. Ticaret politikası önlemleri ise uluslararası eşya ticaretini yönlendiren ve OTP'nin parçasını oluşturan Birlik hükümleri şeklindeki tarife dışı önlemlerdir (5. m).

- Gümrük vergilerini ödeme yükümlülüğü, nihai kullanım şartları da dahil serbest dolaşıma giriş ve kısmi muafiyeti içeren geçici ithalat rejimi kapsamında söz konusudur (77. m). Ödenecek gümrük vergileri tutarını, yükümlülüğün doğduğu yerdeki gümrük idaresi tespit etmektedir. Gümrük vergilerini ödeme yükümlülüğü, gümrük beyanının yapıldığı veya bu yükümlülüğe neden olan olayın gerçekleştiği yerde, şayet böyle bir yer tespit edilemiyorsa, gümrük idaresince böyle kabul edilen yerde doğmaktadır (101. m).
- Gümrük vergilerinin tebligatına ilişkin zamanaşımı süresi, bu vergileri doğuran olayı takip eden üç yıllık süreyi kapsamaktadır. Adli sürece konu olan işlemler bakımından bu süre, ulusal mevzuata bağlı olarak, en az 5 ve en fazla 10 yıl uzayabilmektedir ve belirli şartlar altında sürelerin askıya alınması da mümkündür (103. m). Gümrük idarelerince eşyanın serbest bırakılmasından itibaren 14 gün içinde gümrük vergilerini hesaplara aktarılması gerekmektedir. Ticatet politikası önlemleri çerçevesinde kesin önlem olarak uygulanan vergilerin ise AB Resmi Gazetesinde yayınlandıkları tarih itibariyle 2 ay içerisinde hesaplara aktarılması gerekmektedir (105. m). Gümrük vergileri, tebliğ edildikleri tarih itibariyle 10 günü geçmemek üzere, gümrük idarelerince belirlenen sürelerde ödenebilecektir (108. m). Ödemeler, nakit veya benzer özelliğe sahip araçlarla, yükümlü ya da yerine diğer kişilerce ve tamamen veya verilen süre içerisinde tamamlanmak üzere kısmen yapılabilecektedir (108. m). Gümrük idareleri ödemelerin süresi içerisinde yapılmaması halinde ulusal mevzuata göre gerekli takibatı yapmakla sorumludurlar (108. m).

Tarife uygulamaları, yani eşyanın gümrük tarife cetvelinde sınıflandırılması, gümrük vergilerinin tutarının tespiti ve ticaret politikası önlemlerinin uygulanması bakımından oldukça önemli bir vergilendirme unsurudur. Gümrük tarifesine ilişkin kurallar, BGK'nın çeşitli hükümleri (56-58 m.) ile Tarife ve İstatistiksel Nomanklatür ile Ortak Gümrük Tarifesi hakkında 23.7.1987 tarihli ve (AET) 2658/87sayılı Konsey Tüzüğü (TARIC) (Integrated Tariff of the Community/Tarif Intégré Communautaire) (OJ L 256, 7.9.1987, p. 1-675)'de yer almaktadır. Gümrük işlemleri sırasında kullanılan elektronik veri tabanının da ismi olan ve dış ticaret istatistiklerinin toplanmasında yararlanılan TARIC, AB üyelerinin tamamında uygulanan üçüncü ülkelere uygulanan güncel gümrük vergileri oranlarını, tercihli ve otonom gümrük vergilerini, tarife kotalarını, tarımsal yükleri, dampinge ve sübvansiyona karşı vergileri, eşyanın ithalinde veya ihracında öngörülen kısıtlama, yasaklama, izin ve onay prosedürlerini ve gümrük gözetimine tabi eşyaya ilişkin unsurları topluca sunmaktadır. Ancak TARIC, ülkesel düzeyde uygulanan katma değer vergisi, özel tüketim vergisi gibi harcama/tüketim vergileri hakkında veri içermemektedir.

AB'de gümrük vergilerinin belirlenmesinde, eşyanın ekonomik milliyeti anlamına gelen menşesi de etkili bir vergilendirme unsuru oluşturmaktadır. Gümrük işlemlerine konu olan eşyanın menşeinin tespitine ilişkin kurallar, BGK'nın çeşitli hükümlerinde (59-68 m.) ve AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı serbest ticaret anlaşmalarının ekinde yer alan protokollerde bulunmaktadır. Bu bağlamda eşyanın menşei; tercihli, tercihsiz ve AB ile kurulan gümrük birliği kapsamında üç tür uygulamaya konu olabilmektedir. Tercihli menşe uygulamaları, gümrük vergilerinin indirimli veya sıfır uygulandığı ülkelerden gelen eşya için; tercihsiz menşe uygulamaları dampinge ve sübvansiyona karşı önlemler, miktar kısıtlamaları veya tarife kontenjanı gibi ticaret politikası önlemlerine tabi eşya için belirleyicidir. Gümrük birlikleri ise Türkiye, San Marino ve Andorra ile olan ticarete ilişkin kendine özgü kurallar içermektedir. Ayrıca AB'de Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS) kapsamında belirli ülke gruplarından ithal edilen belirli eşyaya tek taraflı olarak indirimli veya sıfır gümrük vergisi uygulanmasına ilişkin 25.10.2012 tarihli ve 978/2012 (AB) sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü (OJ L 303, 21.10.2012, p. 1-82) hükümleriye düzenleme yapılmıştır. GTS uygulamasının 2023 yılı sonuna kadar sürmesi öngörülmektedir. BGK uyarınca kişilerin hangi tarifenin ve menşe kurallarının eşyaya uygulanacağının tespiti için gümrük idarelerinden bütün AB üyesi ülkelerde geçerli (26. m) bağlayıcı tarife veya menşe kararı alabilmesi mümkündür (33. m).

AB'ye menşe ülkenin iç piyasası, uluslararası piyasası veya maliyeti altında bir fiyatı nedeniyle dampingli veya menşe ülkenin üretici veya ihracatçı firmalara sağladığı mali yardımlarla sübvanse edilmiş eşya ithalatının rekabeti bozucu ve yerel ekonomiler için zarara yol açan etkisinin önlenmesi amacıyla OTP kapsamında ticaret politikası savunma araçları oluşturulmuştur. Bu araçların başında DTÖ kapsamında

da belirli şartlarda uygulanmasına izin verilen dampinge karşı vergi ve sübvansiyona karşı telafi edici vergi gelmektedir. Söz konusu vergilerin AB gümrük mevzuatı bakımından kaynağı, AB üyesi olmayan ülkelerden dampingli veya sübvansiyonlu ithalattan korunma hakkındaki 8.6.2016 tarihli ve 2016/1036 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü (OJ L 176, 30.06.2016, p. 21-54) ile aynı tarihli ve 2016/1037 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü (OJ L 176, 30.06.2016, p. 55-91)'dür. AB'ye eşya ihraç eden ülke ve eşya bazında açılan soruşturma neticesinde sabit veya gümrük kıymetinin belirli bir yüzdesi olarak; geçici önlem (6 ay), kesin önlem (5 yıl) şeklinde antidamping vergisi ve geçici önlem (4 ay) ve kesin önlem (5 yıl) şeklinde sübvansiyona karşı vergi uygulanabilmektedir.

AB gümrük mevzuatı kapsamında gümrük muafiyetleri ise 16.11.2009 tarihli ve 1186/2009 (AT) sayılı Konsey Tüzüğü (OJ L 324, 10.12.2009, p. 23-57) ve üçüncü ülkelerden gelen yolculara uygulanacak muafiyetler hakkında hazırlanan 20.12.2007 tarihli ve 2007/74 (AT) sayılı Konsey Direktifi (OJ L 346, 29.12.2007, p. 6-12) hükümleriyle düzenlenmiştir.

AB'de üçüncü ülkelerden üye ülkelere yönelik eşya hareketinde katma değer vergisine ilişkin mevzuat da uygulanmaktadır. Nitekim ortak katma değer vergisi sistemi hakkında 28.11.2006 tarihli ve 2006/112 (AT) sayılı Konsey Direktifi (OJ L 347, 11.12.2006 p. 1-118) hükümleriyle eşya ithalatı tanımlanmış (7. m) ve bu ithalatın gerçekleştiği yer (60. m) ile verginin matrahı ve matrah unsurları dünzenlenmiştir (85-86. m). Bununla birlikte AB'de üye ülkeler katma değer vergisi ve diğer tüketim vergilerini ulusal bütçelerine aktarmak üzere tahsil etmektedirler.

AB gümrük mevzuatının uygulanması aşamasında AB Komisyonu önemli bir rol üstlenmektedir, ancak uygulayıcı birimler, yani gümrük idareleri halen ulusal makamlara bağlı olarak gümrük işlemlerini yerine getirmektedirler. BGK'da gümrük idareleri, gümrük mevzuatının uygulanmasından sorumlu olan üye ülke gümrük idareleri ve ulusal hukuk çerçevesinde belirli gümrük işlemlerinin yerine getirilmesi için yetkilendirilen diğer idareler olarak tanımlanmıştır (5. m). Dolayısıyla AB bünyesinde gümrük işlemlerinden sorumlu tek bir gümrük idaresi bulunmadığından, eşyanın tarife cetvelinde sınıflandırılması, gümrük kıymetinin hesaplanması, gümrük vergilerinin doğması ve sona ermesi, gümrük denetimi, gümrük muafiyetleri gibi konular Birlik düzeyinde düzenlenmekle birlikte bunların uygulanması ve gümrük vergilerinin tahsili konusunda üye ülkelerin gümrük idareleri yetkilidir.

3. AB BÜTÇESİNİN GELİR UNSURLARI VE GÜMRÜK VERGİLERİ TAHSİLATI

Bütçe, belirli bir döneme ilişkin gelir ve gider tahminleri ile bunların uygulanmasına ilişkin hükümleri içeren hukuki düzenlemedir (Mutluer vd., 2006: 9). AB'nin gelirlerini ve giderlerini gösteren AB bütçesi de Birliğin sosyo-ekonomik, politik ve kültürel amaçları bakımından üye ülkelerin ortak tutumunu yansıtmaktadır (Bilge ve Çelikay, 2009: 151). Bununla birlikte AB bütçesi, savunma ve güvenlik harcamalarının üye ülkelere bırakılması nedeniyle küçük hacimli bir bütçedir (Karluk, 2005: 604). AB bütçesinin, gelirler ve giderler şeklinde iki ana bölümü vardır. AB'yi Kuran Anlaşma uyarınca gelirlerin Birliğin kendi kaynaklarıyla finanse edilmesi benimsenmiştir (269. m). Ayrıca bütçe gelirleri, ulusal otoritelerin ilave bir kararına gerek olmadan doğrudan AB bütçesine aktarılmaktadır (EC, 2008: 135).

AB bütçesinin gelir tarafı öz kaynaklar ile diğer gelirlerden oluşmaktadır. Öz kaynaklar, üye ülkelerin ulusal katkılarını oluşturan katma değer vergisi ve Gayri Safi Milli Hasıla payları ile geleneksel öz kaynaklar olmak üzere üç unsurdan oluşmaktadır (AB Bakanlığı, 2016: 2). Nitekim, 7.6.2007 tarihli ve 2007/536 (AT) sayılı Konsey Kararı (OJ L 163, 23.6.2007, p. 17-21*)* uyarınca geleneksel öz kaynaklar; üçüncü ülkelerden yapılan ithalat üzerinden alınan gümrük vergilerini, tarımsal yükleri ve şeker vergilerini kapsamaktadır (1. m). Ancak DTÖ himayesinde yapılan müzakereler sonucu tarım ürünlerinde sıfır gümrük vergisi uygulanmaya başlanması ve 2017'de şeker vergisinin kalkması öngörüldüğünden, AB bütçesinin geleneksel öz kaynağını (traditional own resources-TOR) sadece gümrük vergileri oluşturmaktadır (Güvenç, 2010: 517). Bu bağlamda üye ülkeler, tahsil ettikleri gümrük vergilerinin % 20'sini (2016'ya kadar % 25'ini) tahsilat gideri olarak keserek kalan % 80'ini (2016'ya kadar % 75'ini) doğrudan AB bütçesine aktarmaktadırlar (EC, 2008: 136). AB bütçesinde, özellike Birleşik (B.) Kralık bütçesinden kaynaklanan uyumsuzluklar için, düzeltme mekanizmaları da öngörülmüştür (EC, 2008: 237). AB bütçesinin diğer gelirleri ise AB kurumlarının faaliyetlerinden elde edilen gelirlerden, mülk ve

teşebbüs satış ve kiralamalarından, hizmet sunumları ve faiz gelirlerinden, gecikme ve para cezalarından, ve borç verme işlemlerinden sağlanmaktadır (EC, 2008: 237). Ayrıca geçmiş yıllardan harcanmayarak devreden bütçe fazlası da diğer gelirler kısmında gösterilmektedir (Karluk, 2005: 619). Diğer gelirlerin öz kaynak gelirleri içerisindeki payı oldukça düşük düzeydedir (Güvenç, 2010: 521).

Aşağıdaki tabloda AB bütçesinin 2008-2016 yıllarına ilişkin gelirleri ve seçilmiş ülke katkıları sunulmuştur.

Tablo 5: AB Bütçesinin Gelirleri (2008-2016) (Milyon €)

Yıl	Gelir Unsuru	AB	Almanya	B.Krallık	Hollanda	Fransa	İtalya	Belçika	İspanya	Diğer
2008	**Ulusal Katkılar**	**93.886**	18.878	7.614	4.636	16.457	13.496	2.811	8.776	21.219
	Geleneksel Öz Kay.	**17.283**	3.337	2.500	2.033	1.569	1.649	1.820	1.190	3.186
	Tarımsal Yükler	***1.703***	*214*	*528*	*307*	*180*	*148*	*25*	*30*	*273*
	-Şeker Vergileri	***944***	*218*	*65*	*54*	*306*	*11*	*57*	*8*	*225*
	-Gümrük Vergileri	***20.397***	*4.018*	*2.741*	*2.350*	*1.605*	*2.040*	*2.345*	*1.548*	*3.749*
	-Tahsilat Giderleri	***-5.761***	*-1.112*	*-833*	*-678*	*-523*	*-550*	*-607*	*-397*	*-1.062*
	Öz Kaynaklar Toplamı	**111.169**	22.215	10.114	6.669	18.025	15.145	4.631	9.966	24.405
	Diğer Gelirler	**10.415**					**BÜTÇE GELİRLERİ TOPLAMI**			**121.584**
2009	**Ulusal Katkılar**	**94.379**	17.564	7.880	1.616	18.830	13.913	3.238	10.168	21.170
	Geleneksel Öz Kay.	**14.528**	2.946	2.232	1.721	1.263	1.505	1.423	1.002	2.436
	-Şeker Vergileri	***175***	*37*	*11*	*10*	*41*	*6*	*9*	*8*	*53*
	-Gümrük Vergileri	***19.196***	*3.891*	*2.965*	*2.285*	*1.643*	*2.001*	*1.888*	*1.328*	*3.195*
	-Tahsilat Giderleri	***-4.843***	*-982*	*-744*	*-574*	*-421*	*-502*	*-474*	*-334*	*-812*
	Öz Kaynaklar Toplamı	**108.907**	20.510	10.112	3.337	20.093	15.418	4.661	11.170	23.606
	Diğer Gelirler	**8.719**					**BÜTÇE GELİRLERİ TOPLAMI**			**117.626**
2010	**Ulusal Katkılar**	**103.416**	20.708	12.146	3.864	18.174	13.664	3.294	8.937	22.629
	Geleneksel Öz Kay.	***15.659***	3.065	2.514	1.749	1.407	1.668	1.490	1.158	2.609
	-Şeker Vergileri	***194***	*35*	*13*	*9*	*41*	*5*	*8*	*37*	*46*
	-Gümrük Vergileri	***20.685***	*4.051*	*3.339*	*2.323*	*1.835*	*2.219*	*1.978*	*1.507*	*3.433*
	-Tahsilat Giderleri	***-5.220***	*-1.022*	*-838*	*-583*	*-469*	*-556*	*-497*	*-386*	*-870*
	Öz Kaynaklar Toplamı	***119.075***	*23.773*	*14.659*	*5.614*	*19.581*	*15.332*	*4.783*	*10.095*	*25.238*
	Diğer Gelirler	**8.720**					**BÜTÇE GELİRLERİ TOPLAMI**			**127.795**
2011	**Ulusal Katkılar**	**103.217**	19.671	11.273	3.933	18.051	14.336	3.345	9.876	22.730
	Geleneksel Öz Kay.	**16.778**	3.456	2.552	1.936	1.566	1.742	1.581	1.170	2.775
	-Şeker Vergileri	***176***	*36*	*13*	*10*	*51*	*5*	*9*	*7*	*45*
	-Gümrük Vergileri	***22.195***	*4.572*	*3.390*	*2.571*	*2.037*	*2.317*	*2.099*	*1.554*	*3.655*
	-Tahsilat Giderleri	***-5.593***	*-1.152*	*-851*	*-645*	*-522*	*-581*	*-527*	*-390*	*-925*
	Öz Kaynaklar Toplamı	**119.995**	23.127	13.825	5.869	19.617	16.078	4.927	11.046	25.505
	Diğer Gelirler	**10.005**					**BÜTÇE GELİRLERİ TOPLAMI**			**130.000**
2012	**Ulusal Katkılar**	**112.976**	22.820	13.461	4.173	19.797	14.980	3.643	9.662	24.440
	Geleneksel Öz Kay.	**16.453**	3.394	2.716	1.907	1.499	1.563	1.601	1.085	2.688
	-Şeker Vergileri	***257***	*49*	*16*	*13*	*51*	*7*	*28*	*11*	*82*
	-Gümrük Vergileri	***21.681***	*4.476*	*3.605*	*2.530*	*1.948*	*2.077*	*2.107*	*1.436*	*3.502*
	-Tahsilat Giderleri	***-5.484***	*-1.131*	*-905*	*-636*	*-500*	*-521*	*-534*	*-362*	*-896*
	Öz Kaynaklar Toplamı	**129.430**	26.214	16.177	6.080	21.296	16.544	5.244	10.747	27.128
	Diğer Gelirler	**10.111**					**BÜTÇE GELİRLERİ TOPLAMI**			**139.541**
2013	**Ulusal Katkılar**	**124.378**	26.125	14.510	4.745	21.874	15.748	3.931	10.376	27.070
	Geleneksel Öz Kay.	**15.365**	3.251	2.559	1.808	1.417	1.420	1.360	993	2.558
	-Şeker Vergileri	***269***	*64*	*14*	*18*	*54*	*10*	*12*	*7*	89
	-Gümrük Vergileri	***20.218***	*4.271*	*3.398*	*2.392*	*1.835*	*1.883*	*1.801*	*1.317*	3.322
	-Tahsilat Giderleri	***-5.122***	*-1.084*	*-853*	*-603*	*-472*	*-473*	*-453*	*-331*	-853
	Öz Kaynaklar Toplamı	**139.744**	29.376	17.068	6.552	23.292	17.168	5.291	11.369	29.628
	Diğer Gelirler	**9.760**					**BÜTÇE GELİRLERİ TOPLAMI**			**149.504**
2014	**Ulusal Katkılar**	**116.532**	25.816	11.342	6.391	19.574	14.368	3.660	9.978	25.403
	Geleneksel Öz Kay.	**16.429**	3.327	2.731	1.982	1.394	1.520	1.573	1.133	2.770
	-Şeker Vergileri	***-25***	*-31*	*5*	*-6*	*-19*	*0*	*-4*	*3*	*27*

	-Gümrük Vergileri	***21.998***	*4.489*	*3.639*	*2.654*	*1.900*	*2.029*	*2.106*	*1.508*	*3.673*
	-Tahsilat Giderleri	***-5.543***	*-1.131*	*-913*	*-666*	*-487*	*-509*	*-529*	*-379*	*-930*
	Öz Kaynaklar Toplamı	**132.961**	29.143	14.072	8.373	20.968	15.889	5.233	11.111	28.173
	Diğer Gelirler	**10.979**			**BÜTÇE GELİRLERİ TOPLAMI**					**143.940**
	Ulusal Katkılar	**118.604**	24.283	18.209	5.759	19.013	14.232	3.692	8.772	24.644
	Geleneksel Öz Kay.	**18.730**	3.842	3.200	2.188	1.594	1.689	1.779	1.317	3.122
	-Şeker Vergileri	***165***	*35*	*13*	*10*	*41*	*5*	*9*	*5*	*46*
2015	*-Gümrük Vergileri*	***24.809***	*5.088*	*4.253*	*2.908*	*2.084*	*2.246*	*2.363*	*1.751*	*4.117*
	-Tahsilat Giderleri	***-6.243***	*-1.281*	*-1.067*	*-729*	*-531*	*-563*	*-593*	*-439*	*-1.041*
	Öz Kaynaklar Toplamı	**137.335**	28.125	21.409	7.947	20.606	15.920	5.471	10.089	27.766
	Diğer Gelirler	**8.693**			**BÜTÇE GELİRLERİ TOPLAMI**					**146.027**
	Ulusal Katkılar	**112.080**	21.277	13.460	2.545	20.540	14.827	3.991	10.008	25.432
	Geleneksel Öz Kay.	**20.094**	4.149	3.161	2.374	1.637	1.788	2.071	1.512	3.402
	-Şeker Vergileri	***166***	*36*	*12*	*10*	*41*	*5*	*9*	*6*	*46*
2016	*-Gümrük Vergileri*	***24.952***	*5.151*	*3.939*	*2.958*	*2.004*	*2.230*	*2.580*	*1.884*	*4.206*
	-Tahsilat Giderleri	***-5.024***	*-1.037*	*-790*	*-593*	*-409*	*-447*	*-518*	*-378*	*-851*
	Öz Kaynaklar Toplamı	**132.174**	25.426	16.622	4.918	22.177	16.616	6.062	11.520	28.834
	Diğer Gelirler	**11.915**			**BÜTÇE GELİRLERİ TOPLAMI**					**144.089**

Kaynak: http://ec.europa.eu/budget/figures/interactive/index_en.cfm (Erişim Tarihi: 30 Mart 2018)

Tablo 5'te yer alan verilere göre hem ulusal katkıların hem de geleneksel öz kaynakların AB bütçesi içerisindeki tutarı yıllara göre artış göstermekte olup, geleneksel öz kaynakların AB bütçesi içerisindeki payı ortalama % 12 civarındadır. Aynı dönemde AB'nin geleneksel öz kaynakları içerisinde Almanya'nın payı ortalama % 20 civarında, B. Krallık'ın ortalama payı % 16 civarında ve Hollanda'nın ortalama payı % 11 civarında gerçekleşmiştir. Bu ülkelerin AB bütçe gelirleri toplamı içerisinde geleneksel öz kaynak payları ise sırasıyla, ortalama % 2,5; % 2,03 ve % 1,45 civarındadır.

AB'de vergilerin doğru ve etkin bir şekilde tahsili ile usulsüzlüklerin tespiti ve soruşturulması, bütçeyle bağlantısı nedeniyle AB'nin finansal çıkarlarıyla doğrudan ilgili kabul edilmektedir. Nitekim AB'de 2016'da tespit edilen 4.647 adet ihlal nedeniyle 537 Milyon Euro tutarında vergi ödenmemiştir (EC, 2017: 21). AB üyesi ülkeler, özellikle vergi kaybına neden olan gümrük ihlallerini önlemeye yönelik risk analizine dayanan ve mali suçlarla mücadeleyi amaçlayan çeşitli yöntemleri uygulamaktadırlar. Bu kapsamda 2016'da gümrük vergileri tahsilatını ve dolayısıyla geleneksel öz kaynak gelirlerini etkileyen 513 usulsüzlük rapor edilmiş olup, aynı yılda toplam 83 Milyon Euro tutarında gelir bundan etkilenmiştir (EC, 2017: 21).

OLAF yapısal fonlar, tarım politikası ile kırsal kesim fonları ve dış yardımlar gibi AB bütçe harcamalarını, özellikle gümrük vergileriyle ilgili gelirlerini ve AB personeli ile kurumlarının şüpheli hareket ve uygulamalarından kaynaklanan ve AB'nin finansal çıkarlarını doğrudan ilgilendiren olayları soruşturmaktadır. Özellikle ithalatın gerçekte olandan farklı ülkelerden yapıldığının beyan edilmesi (menşe saptırması) kapsamında dampinge ve sübvansiyona karşı vergi uygulamalarından kaynaklanan kayıplar soruşturma konusu yapılabilmektedir. Bu kapsamda OLAF, ithalat vergileriyle ilgili şüpheli kayıplar hakkında 40 soruşturma başlatmış, bunlardan 30'u hakkında değeri 103.7 Milyon Euro'yu bulan vergi kaybıyla ilgili ulusal gümrük idarelerine 71 mali tavsiye'de ve ulusal yargı organlarına 8 adli tavsiyede bulunmuştur (EC, 2017: 21). Yine OLAF'ın yürüttüğü soruşturma neticesinde Amerika, Arjantin ve Endonezya'dan ithal edilen biodizel üzerine ve Çin'den gelen solar enerji üniteleri üzerine bu vergiler konulmuştur. Çin'e yönelik yapılan başka bir soruşturma sonucunda 97,9 Milyon Euro gümrük ve 50 Milyon Euro antidamping vergisi konulmuştur (OLAF, 2016: 20). Ayrıca 2013-2016 yıllarında AB bütçesinde yaklaşık 1,9 Milyar Euro eksikliğe yol açan gümrük vergisi kaybı tespit edilmiştir (OLAF, 2017: 19). Gümrük vergilerinin katma değer vergisi matrahına girmesi nedeniyle, katma değer vergisi payı yönünden de bir gelir eksikliği oluşturması, olası ihlal ve vergi kayıplarının tespitini ve dolayısıyla OLAF'ın misyonunu daha da önemli hale getirmektedir.

Aşağıdaki tabloda OLAF tarafından yapılan tavsiye türleri ve sayıları sunulmuştur.

Tablo 6: OLAF Tarafından Üye Ülkelere Yapılan Tavsiye Türleri ve Sayıları (Adet)

Yıl	Mali Tavsiye	Adli Tavsiye	İdari Tavsiye	Disiplin Tavsiyesi	Toplam
2009	76	61	39	18	194
2010	62	67	33	10	172
2011	63	73	23	16	175
2012	116	54	4	25	199
2013	233	85	11	24	353
2014	253	101	28	15	397
2015	220	98	30	16	364
2016	209	87	32	18	346

OLAF (2017), 50

Tablo 6'da yer alan verilere göre OLAF'ın AB üyesi ülkelerine yaptığı tavsiyeler içerisinde mali türde olanlarının payı artış eğilimindedir. Nitekim mali nitelikteki tavsiyelerin toplam tavsiyeler içerisindeki payı 2009'da % 39,1 civarındayken 2016'da % 60,4'e çıkmıştır. Mali tavsiyelerin parasal boyutu ise 2012'de 284 Milyon Euro, 2013'te 402,8 Milyon Euro, 2014'te 901 Milyon Euro, 2015'te 888,1 Milyon Euro ve 2016'da 631,1 Milyon Euro olarak gerçekleşmiştir (OLAF, 2017: 50).

4. SONUÇ

AB ticari ve ekonomik bir aktör olarak, hızla değişen ve büyüyen dünya eşya ticaretinde her geçen gün payını artırmaktadır. AB dış ticaretinde ihracat fazlası verse de küresel ticarette en büyük ikinci ithalatçı konumundadır. AB'nin ithalatında başlıca eşya gruplarını ise makina ve taşıtlar ile diğer imalat eşyası, mineral yakıtlar ve yağlar, kimyasallar, gıda maddeleri, tütün ve çeşitli hammaddeler oluşturmaktadır.

Günümüzde ulaştığı nokta itibarıyla siyasi kimliği ağır gelse de AB için ekonomik amaçlar daima ön planda olmuştur. Bu bağlamda AB bünyesinde oluşturulan gümrük birliği önemli bir yere sahiptir. Genel olarak gümrük birlikleri gümrük vergilerine ve ticaret politikalarına ilişkin uygulamaları bakımından üyelerine çeşitli ekonomik avantajlar sağladıklarından, bunların korunması ve güçlendirilmesi ortak kuralların varlığını gerektirmektedir. AB bakımından bu ihtiyacı, Birlik düzeyinde yeknesak uygulanma özelliği taşıyan ve AB gümrük bölgesine girişte ve bu bölgeden çıkışta yapılması öngörülen gümrük işlemlerini düzenleyen AB gümrük mevzuatı karşılamaktadır. AB gümrük mevzuatının temel çerçevesini, AB'nin İşleyişi Hakkında Anlaşma hükümleri belirlemektedir. Anlaşma ile bir iç pazar ile mal ticaretinin tümünü kapsayan ve üye devletler arasındaki ithalat ve ihracatta üye devlet menşeli ürünlere ve üye devletlerde serbest dolaşımda bulunan eşyaya ilişkin gümrük vergileri ve eş etkili tüm vergilerin yasaklandığı, üçüncü ülkelere ise OTP ve OGT'nin uygulandığı gümrük birliği kuruluştur. Ayrıca AB'nin ekonomik bir aktör olarak gümrük ve ticaret alanında imzaladığı ikili ve çok taraflı anlaşmalar da AB gümrük mevzuatının bir parçası olarak kabul edilmiştir. Gümrük işlemlerinin usul yönü ise BGK hükümleriyle düzenleniştir. BGK gümrük vergilerinin tarife, kıymet ve menşe gibi temel unsurlarını düzenlerken, vergi oranları ve ticaret politikası önleleri kapsamında uygulanan vergiler TARIC çerçevesinde belirlenmektedir.

Gümrük vergileri öteden beri ülkelerin bütçelerin gelir unsurları arasında yer almaktadır. AB bakımından da bu vergiler Birlik bütçesinin geleneksel öz kaynağını oluşturmaktadır. Bu bağlamda hem ulusal katkıların hem de geleneksel öz kaynakların ve dolayısıyla gümrük vergilerinin AB bütçesi içerisindeki tutarı yıllara göre artış eğiliminde olup, AB bütçesi içerisindeki payı ortalama % 12 civarındadır. Gümrük vergileri tahsilatında en büyük pay ise aynı zamanda tutar bakımından AB'nin başta gelen ithalatçı ülkeleri olan Almanya, B. Krallık, Hollanda, Fransa ve İtalya gibi gelişmiş ülkelere aittir.

Gümrük vergilerinin tam ve zamanında tahsili ve bütçeye aktarılması, AB'nin mali çıkarlarıyla yakından ilgili kabul edildiğinden, bu vergilerin kapsamı ve tahsili, üye ülkelerin gümrük idareleri yanında OLAF tarafından da denetime tabi tutulmaktadır.

KAYNAKÇA

Alacahan, N. D. ve Akarsu, Y. (2017). Avrupa Birliği Ortak Dış Ticaret Politikasi'nın Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri. Journal of Life Economics, Cilt: 4, Sayı 1, s. 25-38.

Bilge, S. ve Çelikay, F. (2009). Avrupa Birliği Bütçesinin Geleceği: Bütçe Revizyon Çalışmaları. Maliye Dergisi, Sayı: 157, s. 150-165.

Egeli, H. ve Eroğlu, A. (2016). Uluslararası Vergi Sorunları Bağlamında Belçika Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi. Yönetim ve Ekonomi, Cilt:23, Sayı:2, s. 435-450.

European Anti-Fraud Office (2016). The OLAF Report 2015. Luxembourg: Publications Office of the European Union. https://ec.europa.eu/anti-fraud/sites/antifraud/files/olaf_report_2015_en.pdf (Erişi Tarihi: 30.3.2018)

European Anti-Fraud Office (2017). The OLAF Report 2016. Luxembourg: Publications Office of the European Union. https://ec.europa.eu/anti-fraud/sites/antifraud/files/olaf_report_2016_en.pdf (Erişi Tarihi: 30.3.2018)

European Commission (2008). European Union Public Finance. 4th Edition, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

European Commission (2017). 2016 Annual Report. 20.7.2017 COM(2017)383 Final Report From the Commission to the European Parliament and the Council Protection of the European Union's financial interests-Fight against fraud https://ec.europa.eu/anti-fraud/sites/antifraud/files/1_act_part1_v2_en.pdf (Erişi Tarihi: 30.3.2018)

Güvenç, H. (2010). Avrupa Birliği Bütçesi'nin Finansmanı: Öz Kaynaklar Sistemi. Maliye Dergisi, Sayı: 158, s. 513-530.

http://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade-in-goods/data/main-tables (Erişim Tarihi: 25.3.2018)

https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/calculation-customs-duties/what-is-common-customs-tariff/taric_en (Erişi Tarihi: 20.3.2018)

http://eur-lex.europa.eu/homepage.html (Erişi Tarihi: 28.3.2018)

https://www.europesefiscalestudies.nl/upload/Op%20den%20Kamp.pdf (Erişi Tarihi: 25.3.2018)

http://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade-in-goods/data/main-tables (Erişim Tarihi: 25.3.2018)

Karluk, S. R. (2005). Avrupa Birliği ve Türkiye. 8. Baskı, İstanbul: Beta.

Mutluer, M. K., Öner, E.Kesik, A., (2006). Bütçe Hukuku. 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2016). Avrupa Birliği Bütçesi. Ankara: T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı Ekonomik ve Mali Politikalar Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/EMPB/ab_butcesi.pdf (Erişi Tarihi: 15.3.2018)

Is There a Long-term Relationship Between Imports and Economic Growth?: The Case of Turkey

Professor Cuneyt Koyuncu[1] **Associate Professor Mustafa Unver[2]**

[1]Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, cuneyt.koyuncu@bilecik.edu.tr

[2] Kirikkale University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Finance, mustafaunver@kku.edu.tr

Abstract: The purpose of this study is to investigate if there exists a long-run relationship between imports and economic growth in the case of Turkey by using annual time series data from 1960 to 2017. This study employs Autoregressive Distributed Lag (ARDL) bounds testing procedure to test the presence of long-term relationship between imports and economic growth and error correction model (ECM) to reveal the short term and long term dynamics between two series. On the other hand, the direction of causality relationship between the variables is examined by using Granger causality test proposed by Toda and Yamamoto (1995). The empirical results suggest that there is a cointegrating relationship between two series and also imports is positively and significantly related to economic growth in both short-term and long-term. In other words, according to estimation findings, we identified a cointegrating relationship between imports and economic growth in Turkey. Moreover, Granger test results imply that there is an evidence of one-way causality running from economic growth to imports, while there is no causality relationship from imports to economic growth.

Keywords: Imports, Economic Growth, Causality, ARDL Model

1.Introduction

It appears that especially empirical literature have neglected the issue of imports. Nevertheless, there are some papers analyzing the impacts of import. For example, imports as a diffusion channel may help in improving the productivity growth in host country in future. Blalock and Veloso (2007) examine the relationship between import and productivity growth. Their analysis results confirm that import-intensive sectors cause higher productivity growth than other sector due to the higher quality of import inputs (see also Sjöholm, 1999; Goldar and Kumari, 2003; Halpern, Koren and Szeidl, 2005; Halpern, Koren and Szeidl, 2015). In addition to the impact of imports of goods on productivity, it is associated with employment level in the literature. More generally, it is assumed that a higher import could cut competition level of domestic firms in host countries and thus could causes employment reductions, ceteris paribus, and decreased sales of competing domestic firms because imports of goods mean as substitutes for domestic production and employment (Marquez and Pagesl, 1997: 3; Greenaway, Hine and Wright, 1998: 2; Sirgy, Lee, Miller, Littlefield and Atay, 2007: 264). On the other hand, it has been theoretically and empirically emphasized in the literature that international trade, including exports and imports, as a tool to accelerate economic growth may play a crucial role in economic development. It is seen that empirical papers analyzing the impact of import on economic growth in comparison with exports are quite limited because the theoretical relationship between import and economic growth is more sophisticated than that between export and economic growth in the literature (Uğur, 2008: 54). Hence, determining the effects of imports on economic growth will has important empirical contributions. Although the weak focus in the literature on the effect of imports on economic growth, a wide literature explores the impact of trade openness on economic growth (Mattoo, Rathindran and Subramanian, 2006; Huchet-Bourdon, Le Mouel and Vijil, 2018). Trade allows economies to perform more efficient production of goods and services by motivating production for countries where comparative advantage in producing goods and services are strong (Makki and Somwaru, 2004: 795). Therefore, economic growth literature expects the trade openness to be positively related with economic growth. Gries and Redlin (2012), for example, find a clear causal linkage between trade openness and economic growth in the short-term and long-term for 158 countries during the period 1970-2009. The empirical results of the paper in the long-run indicate that there exists a significantly

positive and bidirectional causality relationship between trade openness and economic growth. On the other hand, according to the results of causality tests in the short-run, the results confirm a significantly negative causality relationship between these variables for both directions.

This study examines short and long-run possible relationship between imports of goods and economic growth in Turkey from the period of 1960-2017 by using ARDL and ECM models. Although the empirical studies conducted on the relationship between trade and economic growth in Turkey are abundant, economic growth literature has very few studies which focuses on the relationship between imports of goods and services and economic growth in Turkey. Estimation results reveal that there exists a log-run cointegrating relation between imports and economic growth in Turkey and this association is positive and significant in both short-run and long-run. Meantime it is found that that there is a one-way causality running from economic growth to imports.

The study is organized as follows: Section 2 explains data and methodology, Section 3 presents the empirical evidence and Section 4 draws some conclusions.

2. Data and Methodology

This study empirically investigates the relationship between imports and economic growth in the period 1960 to 2017 in Turkey. In this regard, IMPORTS and GROWTH variables are used to examine this relationship between the variables, which are collected from WDI database.

We used the ARDL Boundary Test Approach as the analysis method to test if the two series are cointegrated. Moreover, most of these cointegration tests require series to be integrated at the same level. On the other hand, in ARDL approach, it is not necessary for series to be integrated at the same level and at the same time it is enough not to be integrated in order two or more. The other advantages of this method are that it allows to use different lag-lengths of series and to estimate simultaneously short-run and long-run coefficients (Peseran et all., 2001).

GROWTH variable is used as the dependent variable of this study and the model for the application of the ARDL boundary test approach as follows:

$$\Delta GROWTH_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{p} \beta_i \, \Delta GROWTH_{t-i} + \sum_{i=0}^{q} \alpha_i \Delta IMPORT_{t-i} + \mu_0 GROWTH_{t-1} + \mu_1 IMPORT_{t-1} + \varepsilon_t$$

Here IMPORT and GROWTH terms indicate the variables to be used in the model above. Also, the coefficients of long-run relationship between the series is indicated by μ terms while β_i and α_i terms show the coefficients of short-run relationship between the series. Δ, β_0 and ε_t are first degree difference operator, constant term of the model and White noise error term of the model respectively.

ARDL model has several steps for finding the short and long run relationship between the series. The first is to make model estimation and to indicate probable short and long run relationships between the series through the following the F test of the H_0 hypothesis that all of the coefficients of the lagged series are equal to zero. In other words, H_0: $\mu_0=\mu_1=0$ hypothesis claim that there is no long run relationship (co-integration) between the series. On the other hand, we claim a long term relationship (co-integration) between the series by testing H_1: $\mu_0\neq\mu_1\neq0$ alternative hypothesis. In this test, the F statistic values can be compared with the critical values of lower and upper bounds proposed by Peseran et all. (2001). Accordingly, if F statistic value is bigger than the upper limit of boundary value, H_1 hypothesis is accepted; if the lower limit of boundary value exceeds the F statistic value then we accept H_0 hypothesis. However, if F statistic value falls within the lower and upper limits, then the results remain inconclusive.

If we have co-integration (i.e., accepting H_1 hypothesis), one of the different model selection criteria is used to determine appropriate lag-lengths for series. In the above model, under the assumption that optimum lag length is ARDL (p, q), "p" represents the lag length of GROWTH variable and "q" represents lag lengths of IMPORT variable.

Finally, by using the determined optimum lag lengths we estimate an error correction model. In this context our error correction models are as follows:

$$GROWTH_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{p} \beta_i \, \Delta GROWTH_{t-i} + \sum_{i=0}^{q} \alpha_i \, \Delta IMPORT_{t-i} + \varphi ECM_{t-1} + \varepsilon_t$$

where β_i and α_i are the dynamic coefficients that bring the model to the balance, ECM term expresses error correction term and φ term represents the speed of adjustment at which the model turns back to long-run level after a shock occurred in short-run. Moreover, φ term should be statistically significant and negative.

Also, in order to determine the presence and direction of the possible causality relationship between the variables, we performed the Granger Causality Test within the frame of Toda-Yamamoto approach. The Toda-Yamamoto approach firstly requires to determine the maximum integration level (i.e., dmax) of series included in the model. After determining the maximum integration level of series, the unrestricted VAR model at level values of the series is used to determine the appropriate lag length by utilizing the model selection criteria. Then, VAR (P+dmax) model is estimated under assumption that optimal model is VAR (P). By using this estimated VAR (P+dmax) model we conducted VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Test. Lastly the presence and direction of the possible causality relationship between the variables are identified as a result of this causality test.

3. Empirical Results

We used Phillips-Perron unit root test to find out if our series are stationary. While the null hypothesis of this test claims that the series are nonstationary, the alternative hypothesis asserts that the series are stationary. The results of the Phillips-Perron stationarity test for the level and first difference values of the series are shown in Table 1.

Table 1. Phillips-Perron Stationarity Test Results

Variable	Model	Test Statistic	Critical Value		
			%1	%5	%10
GROWTH	Constant	*-7. 3057*	*-3.5550*	*-2.9155*	*-2. 5955*
IMPORT	Constant	*-1. 3316*	*-3.5526*	*-2.9145*	*-2.5950*
ΔIMPORT	Constant	*-8.9684*	*-3.5550*	*-2.9155*	*-2.5955*

According to Phillips-Perron test results, GROWTH is I(0); IMPORT is I(1). Thus, we can apply the ARDL boundary test approach to test whether there exists a co-integration between the series since the series have not integrated at two or more level.

We use Akaike's Information Criteria (AIC) to identify the most suitable ARDL model. As seen from Figure 1 below, among the top 20 models with lowest AIC values, the optimum model is ARDL (1,0). Hence we choose the ARDL (1,0) model.

FIGURE 1: Model Selection Based on Akaike's Information Criteria (top 20 models)

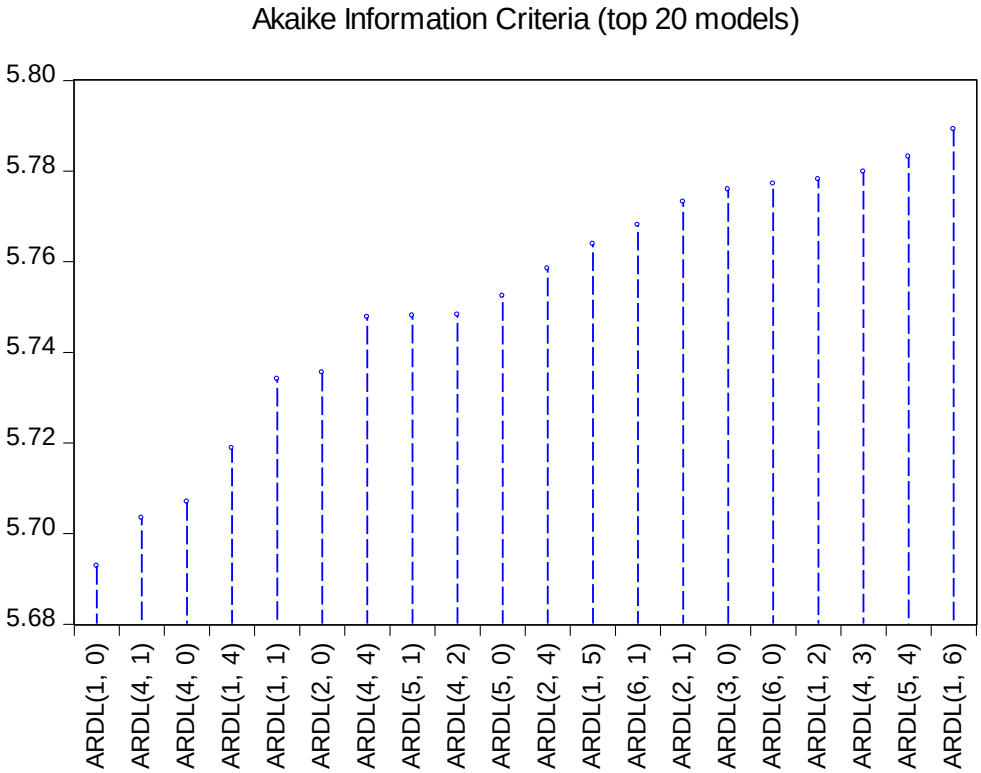

According to the results of ARDL Bound Test, the co-integration between IMPORT series and GROWTH series is indicated in Table 2. As seen in Table 2, the hypothesis of "*H_0: Long-run relationship (co-integration) does not exist*" is rejected because F-stat.= 18.26164 value is greater than upper limit critical values (i.e., I(1) Bound) at all significance levels. In other words, this result means that there is a long-run relationship between IMPORT and GROWTH.

Table 2. ARDL Bound Test Estimation Results

F-statistic	18.26164	Critical Values	
Significance		$I(0)$ Bound	$I(1)$ Bound
10%		4.05	4.49
5%		4.68	5.15
2.5%		5.3	5.83
1%		6.1	6.73

As seen in Table 3 below, the results for the long-run estimation show that the coefficient of the IMPORT variable, 0,51539, is statistically significant; hence this result confirms our finding of ARDL bound test above, which is "There is a long-run relationship between IMPORT and GROWTH variables". In other words, there is a long-run positive relationship between IMPORT and GROWTH. On the other hand, from Table 4, the short time coefficient of 0,60768 for the IMPORT variable is statistically significant at %1 denotes that there is a short-run relationship between IMPORT and GROWTH variables as well. Therefore, it has seen that IMPORT has a positive effect on GROWTH in both short and long-run. Also, based on the results in the Table 4, the ECM coefficient takes its expected negative sign and is highly significant at %1 level.

Table 3. Long Term Coefficients of ARDL (1,0) Model

Dependent Variable: *GROWTH*			
Variable	*Coefficient*	*t-Statistic*	*Prob.*
IMPORT	*0.515390*	*2.72435*	*0.0088*
@TREND	*-0.25549*	*-2.69493*	*0.0095*

Table 4. Error Correction Estimation (ECM) Results of ARDL (1,0) Model

	Dependent Variable: *GROWTH*		
	Coefficient	*t-Statistic*	*Prob.*
$\Delta GROWTH_t$	*0.60768*	*2.88083*	*0.0058*
C	*3.09987*	*4.56228*	*0.0000*
ECM_{t-1}	*-1.01495*	*-7.41994*	*0.0000*
ECM = GROWTH – (0.51539IMPORT – 0.25549*@TREND)*			

After examining the short and long-run relationship between IMPORT and GROWTH variables, we adopt the Granger causality test with Toda Yomamoto approach to determine the causality relationship between the variables. It is seen that the maximum integration level (dmax) for the series is 1 because GROWTH variable is I(0) and IMPORT variable is I(1). Since AIC criterion=10.25068 for 1 lag model and AIC criterion=10.29111 for 2 lags are obtained for unrestricted VAR models, the most suitable lag (p) is 1 according to the Akaike's Information Criterion. Next, VAR Granger Causality /Block Exogeneity Wald Test results are obtained and reported below by using VAR(p=1+dmax=1) model, which is Var(2). According to test results for causality, there is no a causal relationship from IMPORT to GROWTH while it confirms a unidirectional causality relationship from GROWTH to IMPORT.

Table 6. VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests

Dependent Variable: *GROWTH*			
Excluded	*Chi-sq*	*df*	*Prob.*
IMPORT	*0.973427*	*2*	*0.6146*
All	*0.973427*	*2*	*0.6146*

Dependent Variable: *IMPORT*			
Excluded	*Chi-sq.*	*df*	*Prob.*
GROWTH	*9.641391*	*2*	*0.0081*
All	*9.641391*	*2*	*0.0081*

4. Conclusions

In this paper we analyze the long-run association between imports and economic growth in Turkey by utilizing annual data covering the period of 1960-2017. The result of ARDL bound test hints that there is a cointegrating relationship between IMPORT and GROWTH variables. In other words, the finding discloses that IMPORT variable has a positive and statistically significant long-run effect on GROWTH variable. Moreover, this result keeps its validity in the short-run as well. This finding provides a supporting point for the argument that Turkey has an import-led economic growth. On the other hand, according to the results of the causality test conducted among two series, we identified a causality relation at 1% significance level running from GROWTH to IMPORT whereas there is no statistically significant causality association running from IMPORT to GROWTH.

REFERENCES

Blalock, G., & Veloso, F. M. (2007). Imports, productivity growth, and supply chain learning. World Development, 35(7), 1134-1151.

Goldar, B., & Kumari, A. (2003). Import liberalization and productivity growth in Indian manufacturing industries in the 1990s. The Developing Economies, 41(4), 436-60.

Greenaway, D., Hine, R. C., & Wright, P. (1998). An Empirical Assessment of the Impact of Trade on Employment in the United Kingdom. Research Paper, 3.

Gries, T., & Redlin, M. (2012, June). Trade openness and economic growth: a panel causality analysis. In International conferences of RCIE, KIET, and APEA, March (pp. 16-18).

Halpern, L., Koren, M., & Szeidl, Á. (2005). Imports and Productivity. Discussion Papers, 9.

Halpern, L., Koren, M., & Szeidl, A. (2015). Imported inputs and productivity. American Economic Review, 105(12), 3660-3703.

Huchet-Bourdon, M., Le Mouël, C., & Vijil, M. (2018). The relationship between trade openness and economic growth: some new insights on the openness measurement issue. The World Economy, 41(1), 59-76.

Makki, S. S., & Somwaru, A. (2004). Impact of foreign direct investment and trade on economic growth: Evidence from developing countries. American Journal of Agricultural Economics, 86(3), 795-801.

Márquez, G., & PagésI, C. (1997). Trade and Employment: Evidence from Latin America and the Caribbean.

Mattoo, A., Rathindran, R., & Subramanian, A. (2006). Measuring services trade liberalization and its impact on economic growth: An illustration. Journal of Economic Integration, 64-98.

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. Journal of applied econometrics, 16(3), 289-326.

Sirgy, M. J., Lee, D. J., Miller, C., Littlefield, J. E., & Atay, E. G. (2007). The impact of imports and exports on a country's quality of life. Social Indicators Research, 83(2), 245-281.

Sjöholm, F. (1999). Exports, imports and productivity: results from Indonesian establishment data. World Development, 27(4), 705-715.

Uğur, A. (2008). Import and economic growth in Turkey: Evidence from multivariate VAR analysis. Journal of economics and Business, 11(1-2), 54-75.

Investments and Exports in Turkey: ARDL Analysis

Associate Professor Mustafa Unver[1] **Professor Cuneyt Koyuncu[2]**

[1] Kirikkale University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Finance, mustafaunver@kku.edu.tr
[2]Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, cuneyt.koyuncu@bilecik.edu.tr

Abstract: This paper aims to investigate whether there is a short-run and long-run relationship between exports of goods and services and gross capital formation (i.e. investment) in Turkey for the period covering the years between 1960 and 2017. For this purpose, we utilize autoregressive distributed lag (ARDL) bounds testing approach to see if there is cointegration between series of investment and exports and error correction model (ECM) to find out short-run and long-run dynamics across the series. We also use Granger causality test proposed in the framework of Toda and Yamamoto approach to check the causality linkage among series. The results of the ARDL bounds test show that there is cointegrating association between investment and exports. In the meantime we identified a short-run and long-run relationship between two series. As a result, a long-term relationship was identified between the variables for Turkey. On the other hand, our empirical estimation results, based on Granger causality test, show that there is no a bidirectional relationship running from exports of goods and services to gross capital formation and from gross capital formation to exports of goods and services.

Keywords: Gross Capital Formation, Export, Causality, ARDL Model

1.Introduction

Today's economies, especially developing economies try to promote export revenues in order to overcome many economic problems such as low economic growth, high unemployment, high trade deficits etc.. For example, export growth is seen as an engine of economic growth in Turkish economy, and thus Turkish economy may achieve stable economic growth through export growth. In this regard, in the economic growth literature, there are many papers that report the impact of exports on economic growth (Balassa, 1978; Lee, 2011; Sunde, 2017). In addition to these papers, Halıcıoğlu (2007), Gökmen and Temiz (2010) focused the relationship between export and economic growth in Turkey. Thus, the focus on export growth is a very important topic for Turkey. Therefore, it is very important to determine economic factors causing export growth in countries. In the literature, it can be seen that there are many papers (e.g., Lapp, Scheide and Solveen, 1995; Majeed, Ahmad and Khawaja, 2006; Abidin, Bakar and Sahlan, 2013) dealing with this issue. In addition, Özçelik and Taymaz (2004), and Vural and Zortuk (2011) examined the determinants of export in Turkish economy.

This paper examines short and long-run possible relationship between exports of goods and economic growth in Turkey from the period of 1960-2017 by using ARDL and ECM models. Although the empirical studies conducted on the relationship between different variables and export in Turkey are quite more, export literature does not have interest which focuses on the relationship between gross capital formation (i.e., investment) and exports of goods and services in Turkey. Estimation results dsiclose that there exists a log-run cointegrating relation between investment and export in Turkey and this association is positive and significant in both short-run and long-run. Meantime it is found that there is no any causality running from investment to export and from export to investment.

The paper is organized as follows: second part explains data and methodology, section 3 presents the empirical evidence and the last part draws some conclusions.

2. Data and Methodology

This paper empirically examines whether there is a short-term and long-term relationship among gross capital formation (i.e., investment) and exports of goods and services in the period 1960 to 2017 in

Turkey. In this regard, INVESTMENT and EXPORT variables are used to find out this relationship between the variables, which are gathered from WDI database.

In this paper the ARDL Boundary Test Approach as the analysis method is used to test if the two variables are cointegrated. Moreover, many cointegration tests require series to be integrated at the same degree. On the other hand, in ARDL approach, there is no the need for series to be integrated at the same degree as long as they are not integrated in order two or more. Its other advantages of ARDL approach are also that it allows to use different lag-lengths of series and to estimate simultaneously short-run and long-run coefficients (Pesaran, Shin and Smith, 2001).

EXPORT variable is treated as the dependent variable of this paper, and also we estimate the following model for the ARDL boundary test:

$$\Delta EXPORT_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{p} \beta_i \, \Delta EXPORT_{t-i} + \sum_{i=0}^{q} \alpha_i \, \Delta INVESTMENT_{t-i} + \mu_0 EXPORT_{t-1} + \mu_1 INVESTMENT_{t-1} + \varepsilon_t$$

In the model highlighted above, EXPORT and INVESTMENT terms indicate the variables. Also, in our proposed model, μ terms represent the coefficients of long-run relationship between the series; β_i and α_i terms represent the coefficients of short-run relationship between the series; Δ, β_0 and ε_t represents first degree difference operator, constant term of the model and White noise error term of the model respectively.

To determine the short and long run relationship between the series using ARDL model, several steps are needed to be followed. First step is to perform model estimation and thus to see probable long run relationships between the series we conducted the F test of the H_0 hypothesis that all of the coefficients of the lagged series are equal to zero. In other words, $H_0 : \mu_0=\mu_1 = 0$ hypothesis claim that there is no long run relationship (co-integration) between the series. On the other hand, we claim a long term relationship (co-integration) between the series by testing $H_1 : \mu_0 \neq \mu_1 \neq 0$ alternative hypothesis. In this test, The F statistic values can be compared with the critical values of lower and upper bounds proposed by Pesaran, Shin and Smith (2001). Accordingly, if F statistic value is bigger than the upper limit of boundary value, H_1 hypothesis is accepted; if the lower limit of boundary value exceeds the F statistic value then we accept H_0 hypothesis. However, if F statistic value falls within the lower and upper limits, then the results remain inconclusive.

If we have co-integration (i.e., accepting H_1 hypothesis), one of the different model selection criteria is used to determine appropriate lag-lengths for series. In the model proposed above, under the assumption that optimum lag length is ARDL(p,q), "p" represents the lag length of EXPORT variable and "q" represents lag lengths of INVESTMENT variable.

Finally, we estimate an error correction model by using the determined optimum lag lengths. In this context our error correction models is constructed as follows:

$$EXPORT_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{p} \beta_i \, \Delta EXPORT_{t-i} + \sum_{i=0}^{q} \alpha_i \, \Delta INVESTMENT_{t-i} + \varphi ECM_{t-1} + \varepsilon_t$$

β_i and α_i are the dynamic coefficients that bring the model to the balance, ECM term is error correction term and φ term expresses the speed of adjustment at which the model turn back to long-run level after a shock occurred in short-run. Moreover, φ term should be negative and statistically significant.

Also, in order to determine the presence and direction of the possible causality relationship between the variables, we performed the Granger Causality Test within the frame of Toda-Yamamoto approach. The Toda-Yamamoto approach firstly requires to determine the maximum integration level (i.e., dmax)

of series included in the model. After determining the maximum integration level of series, the unrestricted VAR model at level values of the series is used to determine the appropriate lag length by utilizing the model selection criteria. Then, VAR (P+dmax) model is estimated under assumption that optimal model is VAR (P). By using this estimated VAR (P+dmax) model we conducted VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Test. Lastly the presence and direction of the possible causality relationship between the variables are identified as a result of this causality test.

3. Empirical Results

We used Phillips-Perron unit root test to figure out if our series are stationary. While the null hypothesis of this test claims that the series are nonstationary, the alternative hypothesis asserts that the series are stationary. The results of the Phillips-Perron stationarity test for the level and first difference values of the series are shown in Table 1.

Table 1. Phillips-Perron Stationarity Test Results

Variable	Model	Test Statistic	Critical Value		
			%1	%5	%10
LOGEXPORT	Constant	*-1.5771*	*-3.5526*	*-2.9145*	*-2. 5950*
Δ(LOGEXPORT)	Constant	*-6.7079*	*-3.5550*	*-2.9155*	*-2.5955*
LOGINVESTMENT	Constant	*-0.6209*	*-3.5526*	*-2.9145*	*-2.5950*
Δ(LOGINVESTMENT)	Constant	*-9.2422*	*-3.5550*	*-2.9155*	*-2.5955*

According to Phillips-Perron test results, LOGEXPORT and LOGINVESTMENT are I(1). Thus, we can apply the ARDL boundary test approach to test whether there exists a co-integration between the series since the series have not intagrated at two or more level. We use Akaike's Information Criteria (AIC) to identify the most suitable ARDL model. As seen from Figure 1 below, among the top 20 models with lowest AIC values, the optimum model is ARDL (1,4). Hence we choose the ARDL (1,4) model.

FIGURE 1: Model Selection Based on Akaike's Information Criteria (top 20 models)

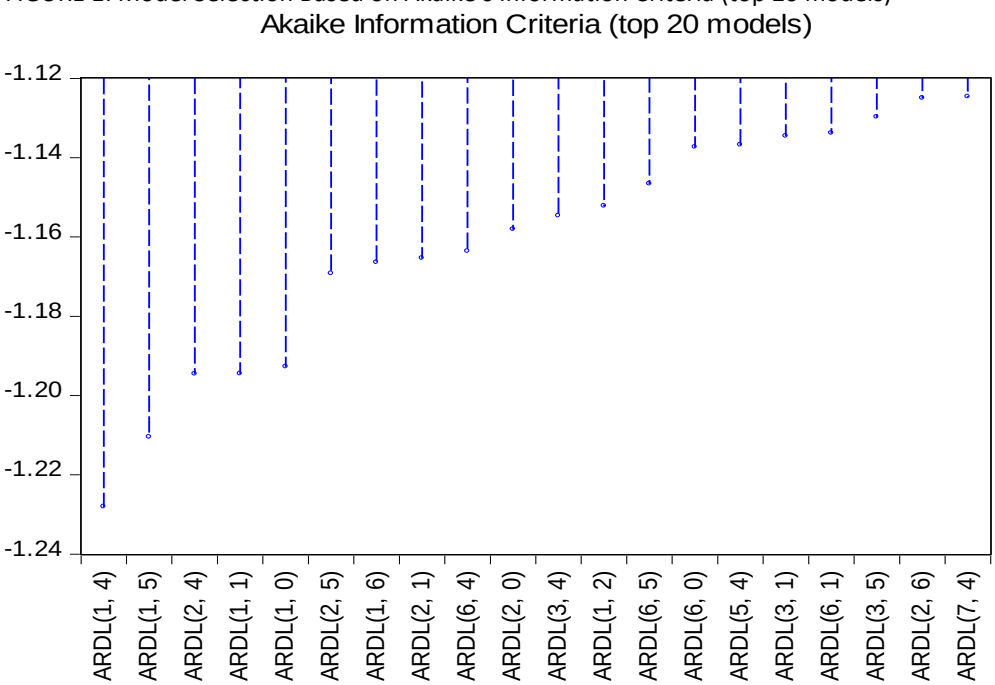

According to the results of ARDL Bound Test, the co-integration between INVESTMENT and EXPORT series is indicated in Table 2. As indicated in Table 2, the hypothesis of "*H_0: Long-run relationship (co-*

integration) does not exist" is rejected because F-stat.= 13.65065 value is greater than upper limit critical values (i.e., I(1) Bound) at all significance levels. In other words, this result implies that there is a long-run relationship between INVESTMENT and EXPORT in Turkey.

Table 2. ARDL Bound Test Estimation Results

F-statistic	*13.65065*	*Critical Values*	
Significance		$I(0)$ *Bound*	$I(1)$ *Bound*
10%		*2.44*	*3.28*
5%		*3.15*	*4.11*
2.5%		*3.88*	*4.92*
1%		*4.81*	*6.02*

As indicated in Table 3 below, the results for the long-run estimation show that the long-run coefficient of the INVESTMENT variable, *1.039906*, is statistically significant; hence this result confirms our finding of ARDL bound test above, which is "There is a long-run relationship between INVESTMENT and EXPORT variables". In other words, there is a long-run positive relationship between INVESTMENT and EXPORT. On the other hand, from Table 4, the short-run coefficient of 0.218834 for the INVESTMENT variable is statistically significant at %1 implies that there is a short-run poısitive relationship between INVESTMENT and EXPORT variables as well. In addition the short-run coefficient of -0.172411 for the INVESTMENT variable for the third lags is statistically significant at %5. Therefore, in the long-run, it has seen that INVESTMENT variable has a positive and statistically significan effect on EXPORT. On the other hand, in the short-run, INVESTMENT has a positive and statistically significant effect on EXPORT in current period while it has a negative and statistically significant effect on EXPORT for lag three. Also, based on the results in the Table 4, the ECM coefficient takes its expected negative sign and is highly significant at %1 level.

Table 3. Long Term Coefficients of ARDL (1,4) Model

Dependent Variable: LOG*EXPORT*			
Variable	*Coefficient*	*t-Statistic*	*Prob.*
LOGINVESTMENT	*1.03990*	*39.38237*	*0.0000*

Table 4. Error Correction Estimation (ECM) Results of ARDL (1,4) Model

	Dependent Variable: *LOGEXPORT*		
	Coefficient	*t-Statistic*	*Prob.*
ΔLOGINVESTMENT$_t$	*0.218834*	*3.101162*	*0.0033*
ΔLOGINVESTMENT$_{t-1}$	*0.017815*	*0.235944*	*0.8145*
ΔLOGINVESTMENT$_{t-2}$	*-0.104034*	*-1.356076*	*0.1816*
ΔLOGINVESTMENT$_{t-3}$	*-0.172411*	*-2.487466*	*0.0165*
ECM$_{t-1}$	*-0.079356*	*-5.280357*	*0.0000*
ECM = LOGEXPORT – (1.0399*LOGINVESTMENT)			

After examining the short and long-run relationship between INVESTMENT and EXPORT variables, we applied the Granger causality test with Toda Yomamoto method to determine the causality relationship between the variables. It is seen that the maximum integration level (dmax) for the series is 1 because EXPORT and INVESTMENT variables are I(1). Since AIC criterion=-1.233142 for 1 lag model, AIC criterion=-1.300985 for 2 lags and AIC criterion=-1.166174 for 3 lags are obtained for unrestricted VAR models, the most suitable lag is 2 (p=2) according to the Akaike's Information Criterion. Next, VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Test results are obtained and reported below by estimating VAR(p=2+dmax=1) model, which is Var(3). According to test results for causality, there is no any causal relationship among series.

Table 6. VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests

Dependent Variable: *LOGEXPORT*			
Excluded	*Chi-sq*	*df*	*Prob.*
LOGINVESTMENT	*0.453216*	*3*	*0.9290*
All	*0.453216*	*3*	*0.9290*
Dependent Variable: *LOGINVESTMENT*			
Excluded	*Chi-sq.*	*df*	*Prob.*
LOGEXPORT	*5.965196*	*3*	*0.1133*
All	*5.965196*	*3*	*0.1133*

4. Conclusions

In this paper we analyze the long-run association between gross capital formation (INVESTMENT) and exports of goods and services (EXPORT) in Turkey by utilizing annual data covering the period of 1960-2017. The result of ARDL bound test reveals that there is a cointegrating relationship between INVESTMENT and EXPORT variables. In other words, the finding imply that INVESTMENT variable has a positive and statistically significant long-run effect on EXPORT variable. Morever this result keeps its validity in the short-run for some lags. On the other hand, according to the results of the causality test conducted among two series, we did not identify a causality association at any significance level between INVESTMENT and EXPORT variables. In other words, there is no any causal association between series.

REFERENCES

Abidin, I. S. Z., Bakar, N. A. & Sahlan, R. (2013). The determinants of exports between Malaysia and the OIC member countries: A gravity model approach. Procedia Economics and Finance, 5, 12-19.

Balassa, B. (1978). Exports and economic growth: further evidence. Journal of development Economics, 5(2), 181-189.

Gökmen, A., & Temiz, D. (2010). An analysis of the export and economic growth in Turkey over the period of 1950-2009. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, (5).

Halicioglu, F. (2007). A multivariate causality analysis of export and growth for Turkey.

Lapp, S., Scheide, J., & Solveen, R. (1995). Determinants of Exports in the G7-Countries (No. 707). Kiel Working Paper.

Lee, J. (2011). Export specialization and economic growth around the world. Economic Systems, 35(1), 45-63.

Majeed, M. T., Ahmad, E., & Khawaja, M. I. (2006). Determinants of Exports in Developing Countries [with Comments]. The Pakistan Development Review, 1265-1276.

Özçelik, E., & Taymaz, E. (2004). Does innovativeness matter for international competitiveness in developing countries?: The case of Turkish manufacturing industries. Research policy, 33(3), 409-424.

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. Journal of applied econometrics, 16(3), 289-326.

Sunde, T. (2017). Foreign direct investment, exports and economic growth: ADRL and causality analysis for South Africa. Research in International Business and Finance, 41, 434-444.

Vural, Y., & Zortuk, M. (2011). Foreign Direct Investment as a Determining Factor in Turkey s Export Performance. Eurasian Journal of Business and Economics, 4(7), 13-23.

Financing Higher Education Institutions in Bulgaria: Legislative Provisions and Strategic Support

Menda Stoyanova

Abstract: The higher education institutions in modern world are seen as catalysts for socio-economic development and as a key for buidling a knowledge-based economy and a knowledge-based society. The question of the financing of their activities and the common financial challenges for all higher education institutions in Bulgaria are one of the most discussed both by competent authorities, interested parties and whole society. The paper presents analyses of the main normative and strategic documents in the Republic of Bulgaria regulating the system of higher education in the country focusing on the financing by state and other sources of its key activities – namely education and training and scientific research. Conclusions and recommendations are provided regarding the need of reforms and optimizations in the financing system considering the role of the state and the individual institutions.

Keywords: higher education, financing, quality, competitiveness, sustainability

1. Introduction

In modern times, higher education institutions face a number of financial challenges. First of all, the public funds that universities have traditionally relied on are often not sufficient for their sustainable development. This requires reforming traditional public funding models to increase efficiency and search for other sources of revenue. There is considerable variation among EU member states on the funding of higher education, both in terms of the share of public funds in the budget of universities and the models of their allocation. Student fees are not required in some countries, while other fees are charged in addition to tuition fees. Differences also exist in the additional financial revenues of universities, for which it is difficult to make a precise analysis because the data are not collected by a unified methodology. This category typically includes contracts with business and industry, providing services (renting, consulting, etc.), donations and funding under European programs. The financial stability of universities depends to a large extent on the rationality of their costs. A significant percentage of these (according to certain studies - 44% to 73%[1]) are staff costs. Facilities are also dedicated to maintaining the infrastructure, renting premises, and more. Here is the difference in the degree of autonomy of universities - in some countries there are limitations regarding the academic and administrative staff, the disposal of the material base, etc. The EU recommends that member states put in place mechanisms for more flexible allocation of public funds through increased competition and closer ties with achievements.

The system of higher education in the Republic of Bulgaria is regulated in an extensive legislation covering all the main activities of higher education instituions (HEIs). Below are briefly presented and analyzed these, which mainly concern the development framework, the main activities and the financing of the higher schools.

Current paper aims at analyzing the main normative and strategic documents regulating the system of financing of Bulgarian higher schools, concluding on the gaps in them and the most urgent needs and providing recommendations for changes.

2. The higher education system: state financing and priorities

The Higher Education Act (HEA) regulates the structure, functions, management and financing of higher education in the Republic of Bulgaria. Under the law, the purpose of higher education is the training of highly qualified specialists after completing secondary education and the development of science and culture.

1 Models of public funding for higher education. A new EU program for the development of higher education. Higher Education and Science, National center for information and documentation (NACID), 2017, No. 2.

Higher education is acquired in higher schools, which have received accreditation and were created under the conditions and by the order determined by the Higher Education Act. The higher school is a legal entity with the following subjects of activity (Article 6, Paragraph 1 of the HEA):

• training specialists able to develop and apply scientific knowledge in different areas of human activity;

• increasing the qualification of specialists;

• development of science, culture and innovation.

According to Art. 6 para. 2 of the HAE higher schools may develop scientific-production, artistic-creative, sports and health activities in accordance with their specifics, as well as business activity related to the main activity of the higher school and the realization of its research results and other objects of intellectual property.

The functions of the state in the management of higher education are regulated in Art. 8 of the HEA under which the state creates conditions for the free development of higher education, as well as conditions for access to higher education, such as:

• develops and implements a national policy for the development of higher education and guarantees the academic autonomy of higher education institutions;

• takes care of the quality of specialist training and research;

• subsidizes the training of students in state higher schools; under certain conditions, grants them scholarships, hostels and chairs;

• establishes and maintains a system for granting credits for the payment of training and subsistence fees and, under certain conditions, provides social and household benefits for students, postgraduates and postgraduates;

• provides property to state higher schools and provides tax and other relief for all higher education institutions in carrying out their activities;

• organizes the activities of the National Evaluation and Accreditation Agency;

• sets the conditions for state recognition of diplomas issued by higher education institutions in the country and abroad.

Art. 12 of the Higher Education Act stipulates the existence of two types of higher education institutions - state and private. State higher education institutions are established and operate on the basis of state ownership and transfers from the state budget. State higher education institutions can acquire ownership of real estate and receive income from them for the performance of their activities.

Private higher schools are created at the request of natural and/or legal persons, called "founders". The founders must have the right of the ownership of the real estate, the movables and the building stock necessary to carry out their activities, as well as a project for the financial support of the activities of the higher school. The founders set up the right to use the real estate for the duration of the existence of the higher school or may transfer the right to property after promulgation of the decision of the National Assembly for its establishment in the State Gazette. The founders are responsible for the overall activity, management and financial status of the higher education institution when they participate in the management at their request.

Chapter Four of the HEA regulates the issue of the academic autonomy of higher education institutions as a basic principle in the performance of the activities of higher education institutions, in which the intellectual freedom of the academic community and the creative nature of the educational, research and artistic-creative process are expressed as supreme values and include: academic freedom, academic self-government and inviolability on the territory of the higher school.

Academic freedom is expressed in freedom of teaching, freedom of research, freedom of expression, freedom of education, freedom of co-operation in carrying out joint learning activities with other higher schools and scientific organizations, and educational franchise with other higher education institutions,

as well as joint research, artistic, project and innovation activities with other higher schools and organizations in the country and abroad (Article 20 of the HEA).

According to Art. 63. of the HEA the conduct of scientific research is an integral part of the activity of the academic staff. Research is funded under Art. 90 and 91 of the HEA. Higher education institutions have the right to use the resources provided for research to pay the teaching staff, the scientific and research staff of the fixed-term contract, and the remuneration of the students and post-graduate students when they are engaged in the research task for which they are intended the means. The conditions for the spending of the funds are laid down in the regulations for the activity of the higher school.

Chapter eleven of the HEA describes the property and funding of higher education institutions. The property of the higher school consists of property rights and other rights. Real estates provided by the state of higher education institutions are a state public property. Separate parts of the real estate may be rented under the terms and conditions of the State Property Act.

The state higher education school compiles, implements, finishes and reports a budget. Within the framework of the general budget, the academic council shall annually approve a budget of the basic units and affiliates of the higher school, which shall be published, including on the website of the higher school. The revenue part of the budget of the higher school shall be:

1. transfers from the state budget;

2. financial assistance from the municipalities;

3. donations, wills, inheritances, sponsorship;

4. own revenues from:

(a) proceeds from research, expert-consultancy and artistic-creative, healing and sporting activities, intellectual property rights, as well as economic activity related to the main activity of the higher school and the realization of its research results and other objects of intellectual property;

(b) proceeds from application fees, training and training income;

c) postgraduate qualification;

(d) administrative services for persons other than students whose size may not exceed the necessary technical and administrative costs of providing the service;

(e) other learning activities;

5. other revenue.

Not less than 75 percent of the revenues from training fees and from the state budget for the maintenance of the training received for the training of students and postgraduates in a professional field are used to finance costs for the same professional field. The Academic Council approves a methodology for determining the contribution of the individual basic units and branches for the implementation of the training in each professional field for the purposes of the distribution of the received training fee income and of the state budget for the maintenance of the training. The Academic Council approves the allocation of the received training fees and the state budget funds for the maintenance of the training between the main units and the subsidiaries. The revenue and expenditure side of the budget is compiled according to the classification of revenue and expenditure of the state budget. Within the terms of presentation of the annual financial report, the higher education institution shall publish, including on the website of the higher school, a report on the implementation of the revenue and expenditure of the budget of the revenue and expenditure classification of the state budget. The excess of revenue over expenditure at the end of the year will be available as a balance in the budget of the higher education institutions for the following year. The Minister of Education and Science provides methodological guidance on the development of methodology and distribution.

Transfers from the state budget provide funds for:

1. maintenance of the training;

2. the scientific or artistic-creative activity inherent in the higher school;

3. publishing of textbooks and scientific works;

4. social-household expenses;

5. capital investments.

The funds for the maintenance of the training are determined on the basis of:

1. differentiated norms for professional fields for one student, determined by an act of the Council of Ministers;

2. the number of students and post-graduate students;

3. complex assessment of the quality of the training and its conformity with the needs of the labor market, formed on the basis of criteria determined by an act of the Council of Ministers, including the results of the assessment in the accreditation of the higher education institution and its specialties.

Funding for the training of PhD students is determined on the basis of:

1. differentiated norms in doctoral programs for one doctoral student, determined by the Council of Ministers;

2. the number of accepted doctoral candidates;

3. complex assessment of the quality of the training and its conformity with the needs of the labor market, formed on the basis of criteria determined by an act, including the results of the assessment in the accreditation of the doctoral programs.

The funds also include additional funding for the training of priority professional fields and protected specialties, determined by the Council of Ministers. The maintenance of the education of the students in the state higher schools is provided with funds from the state budget.

The funds are provided to the state higher schools on the basis of the number of students admitted to education and postgraduate students on the data provided by the higher schools in the register of all active and discontinued students and postgraduates by degrees of education and by professional fields.

The funds are not provided for the maintenance of the training of:

• students and postgraduates who are admitted under the order of student education for a fee;

• students and post-graduate students who are trained to acquire the same or lower educational-qualification degree;

• students and postgraduates who have overdue their studies according to the curriculum;

• foreign students and PhD students, except for students and PhD students - citizens of EU Member States and the European Economic Area, students and PhD students - Bulgarians living outside the Republic of Bulgaria, as well as students and PhD students accepted under intergovernmental agreements, in which stipulates that the costs of maintenance of the training are at the expense of the Bulgarian state.

In case of exceeding the capacity of the higher school, the capacity of a professional field or a specialty from the regulated professions, the funds for the following year shall be reduced respectively by the amount for the maintenance of the education of the number of students and postgraduates who have exceeded the capacity.

The funds for the inherent to the higher school scientific or artistic-creative activity shall be determined at an amount not less than 10 per cent of the cost of the training. The funds for social and household expenses are determined on the basis of the current normative acts.

In the cases of differences between the estimated number of students and PhD students, on the basis of which the state budget law for the respective year and the data on the number of the students admitted

for training are calculated, compensated changes are made between the budgets of the state higher schools and the budget of the Ministry of Education and Science while preserving the same basic norm for all state higher schools and for all professional fields of the amount of funds needed for the removal these differences.

Resources for scientific or artistic creative activity inherent in the higher school shall be provided on the basis of an evaluation of scientific work carried out on the basis of scientific metrics or an evaluation of the artistic activity carried out on the basis of artistic achievements. The evaluation, planning, allocation and spending of the state budget funds to finance the scientific or artistic activity inherent in the higher schools shall be carried out under conditions and by an order determined by the Council of Ministers. Depending on the evaluation, compensated changes are made between the budgets of the state higher schools and the budget of the Ministry of Education and Science.

Funds from the state budget are also provided to finance the implementation of programs for consolidation and optimization of the state higher schools developed by them and adopted by the Council of Ministers at the proposal of the Minister of Education and Science.

The own revenues of the higher education institution are spent only on the maintenance of the education of the students and the doctoral students in an order determined by the academic council.

Students and PhD students have the right to apply for scholarships from the state budget, scholarships set up by higher education institutions, and scholarships to individuals or legal entities. The amounts, conditions and order of receiving a scholarship by the students and doctoral students are determined by the Council of Ministers, the regulations of the higher schools and by the will of the donor respectively.

Students, PhD students and postgraduates pay fees for their studies. The fees for education at state higher schools are determined by the Council of Ministers in an annual amount. For certain categories of students and PhD students, the academic council may set lower fees than those approved by the Council of Ministers. Students pay the fee in equal installments at the beginning of each semester. The amount of the fees may not be higher than two thirds of the differentiated norms for professional fields for one student determined by an act of the Council of Ministers.

The amount of the fees for the training for payment is determined by adding the amount of the fee for the respective professional field or specialty from the regulated professions to the prescribed norm and the doctoral training fees can not be lower than 70 per cent of the set norms.

For training in priority professional fields and protected specialties in individual state higher schools, the Council of Ministers may, at the proposal of the Minister of Education and Science, approve lower fees for training students and doctoral students from the offered by the state higher schools, provided additional funding for the maintenance of the training.

From the payment of fees at state higher education institutions shall be exempted:

1. persons who are round orphans;

2. persons with permanent disabilities and reduced working capacity 70 and over 70 per cent; circular orphans;

3. military and military sufferers;

4. persons grown up to their majority in homes for raising and educating children deprived of parental care;

5. the students in the higher military schools;

6. PhD students during the last two years of doctoral studies;

7. students and doctoral students, accepted under conditions and by order, determined in an act of the Council of Ministers, in the event that this act provides for such an exemption.

Foreign students pay fees that can not be lower than the relevant fees in public higher education institutions. Foreign PhD students and post-graduate students pay fees, the amount of which in state

higher education institutions and organizations can not be lower than the differentiated standards for the maintenance of education. Students, postgraduates and postgraduates - citizens of the Member States of the European Union and the European Economic Area, pay fees for their education under the terms and conditions set for the Bulgarian citizens. Persons with dual citizenship, one of which is Bulgarian, pay half of the amount of the prescribed fee when they apply and are accepted under conditions and by an order determined by the Council of Ministers. Fees are not paid by students, postgraduates and postgraduates admitted under intergovernmental agreements in which this issue is settled on a reciprocal basis. Bulgarians living outside the Republic of Bulgaria pay for their training under the conditions and by the order of the Bulgarian citizens, unless otherwise provided in an international agreement.

Under the terms and conditions laid down by law, students and PhD students are entitled to receive a fee for charging and maintenance.

The Strategy for the Development of Higher Education in the Republic of Bulgaria for 2014-2020 formulated priority guidelines and urgent measures for the accelerated modernization of Bulgarian higher education. The upgraded system should ensure: the preparation of proactive, innovative and motivated specialists; successful professional realization of the graduating students; high and relevant results of research in the economy; increasing competitiveness of higher education and the knowledge economy in a European and global context.

The analysis of the present situation shows and highlights key issues in several areas, including the model of financing the higher education system. The desirable direction for the development of higher education is the transformation of Bulgaria into a strong and attractive regional center for modern higher education with a European profile, attractive for students from Europe and the world. Among the main objectives is "Raising funding for higher education and science and the efficiency of their use through an advanced model of funding", which includes the following activities and measures:

• Annual increase in the amount of funding for higher education and research as a share of GDP (from public and private sources).

• Termination of approval of admissions for the best performing professional fields.

• Significant differentiation of funding by quality and realization in each professional field - the part of the grant that is distributed according to the number of trained students is gradually reduced to 40 percent and the rest is allocated based on the quality of the training , related to objective quantitative criteria such as the successful realization of the students (percentage of employed, starting salary), scientific results and the ratio between the number of applicants and the number of students admitted.

• Introduction of a new methodology for determining the differentiated norms for the maintenance of a student's education on the basis of the real value of the training in professional fields.

• Differentiating the way of granting and the amount of student scholarships - such as social scholarships, scholarships for excellence and scholarships for success, as well as providing higher scholarships in strategic directions for the country.

• Expanding sources of funding for HEIs with opportunities for technology transfer, business links, financial management and property management, including intellectual property (through amendment of the HEA).

The expected results are:

• Achieved percentage of GDP by 2020 of 1.5% dedicated to science and increased funds for higher education.

• Significantly increased share of private investment in education and science.

• Developed and approved advanced model of financing the higher education system, oriented towards the results of the training and the realization of the students and PhD students.

• Number of merged and / or closed professional fields, not relevant for certain HEIs.

• Improved academic performance of students as a result of the created competitive environment.

3. Scientific, artistic and creative activities in higher education schools: the basics of funding and support

The Law on the Promotion of Scientific Research sets out the principles and mechanisms for the implementation of the state policy for the promotion of research in the Republic of Bulgaria and defines the research as a national priority with strategic importance for the development of the country. The promotion and development of research includes the financial stimulation of research, the creation of conditions for utilization of the scientific potential and its development in accordance with the priority directions for development of the country, the creation of conditions for protection and for realization of scientific results and support of their dissemination in all areas of public life. The financial stimulation of research is carried out in a way that ensures the efficiency and transparency of the spending of public funds. The promotion and development of research includes also the stimulation of international scientific cooperation, participation in European and trans-European research programs, and participation in the creation of a pan-European research area.

The Law for the Promotion of Scientific Research creates conditions for improving the organization for financing the research of the state in order to achieve:

• New scientific achievements and their use in improving the quality of life in the country;

• New opportunities for scientific development as a source for increasing the efficiency of the economy;

• increasing the public importance of research;

• national and / or international expert independent evaluation and monitoring of research and their results;

• development of human resources by increasing the role of research in higher education education;

• increasing the total volume of research funds and investments;

• targeting public funds to strategically important scientific areas defined by the National Research Strategy;

• Accelerating international and interdisciplinary cooperation.

The funds for the financial promotion of the research are provided by the state budget and other sources in accordance with the objectives and priorities set by the National Strategy for Research and the National Reform Program of the Republic of Bulgaria adopted by a decision of the Council of Ministers.

The state develops and implements national research policy; creates conditions for policy coherence in education, science and innovation; creates the conditions for the interaction between science and the economy through the development of tools for joint action; creates conditions for increasing the volume of research funding; creates conditions for the training and qualification of scientists in the field of research; ensure funding and implementation of national research programs and projects; encourages the construction of scientific infrastructure, access to electronic scientific databases; encourages research; creates conditions for attracting young specialists to scientific development and dissemination of knowledge; creates tools to stimulate application activity to protect inventions and utility models developed as a result of research; promotes the achievement of the scientific product and its dissemination in all areas of the economy; supports activities aimed at opening up the labor market and establishing bridge structures between universities, research organizations and businesses; supports and promotes research through the support of international programs and initiatives under the principle of shared funding; promotes participation in international knowledge sharing through the implementation of joint projects and programs and other forms of cooperation; creates a specialized framework, terms and conditions for exploitation of unique scientific infrastructure.

The Council of Ministers shall determine the conditions and procedures for supporting and promoting the deployment of scientific products and their dissemination in all areas. The Ministry of Education and Science through national programs can support the participation of Bulgarian scientific teams in international organizations and research programs. In order to stimulate Bulgarian scientists and scientific teams, the Minister of Education and Science may establish awards for contributions and achievements in the field of research.

According to Art. 13 of the Law for the Promotion of Scientific Research established a *Scientific Research Fund* as a legal entity to the Minister of Education and Science with its headquarters in Sofia, which aims to financially support projects and activities for promotion and development of the research in accordance with the European framework on State aid for research, development and innovation; National Research Strategy; The National Reform Program; framework programs with certain EU priorities, as well as other European and international initiatives; The European and National Roadmap for Research Infrastructures. The Research Fund works in coordination with other funders of applied research. The Minister of Education and Science controls the activities of the Scientific Research Fund.

Revenue from the Research Fund is raised from: state budget funds; own revenues from the Fund's activities - from intellectual rights to scientific products, protected patents; donations and grants from national and international financial institutions and organizations and funds under international agreements; donations from individuals and legal entities; interest receipts on fund assets. The acquisition of intellectual property rights on products the creation of which results from a research funded by the fund shall be governed by a treaty between the parties.

The Fund's resources are spent on: implementing the National Strategy for Research; targeted funding of national research programs; conducting fundamental and applied research; maintenance of scientific infrastructure and scientific complexes; participation in international programs and projects related to research; preparation and implementation of demonstration projects; scientific publications; awards for excellence; organizing and conducting forums related to scientific exchange and the integration of scientific processes; professional development of scientists and researchers; maintenance of the fund's activity; costs to cover the own contribution of higher education institutions and scientific organizations to participation in international programs and projects related to research.

The Scientific Research Fund promotes research within the framework of the program adopted by the Council of Ministers, such as:

• finances projects of scientific organizations and higher schools on the basis of a program-based principle;

• finances projects, developments and demonstration projects in the scientific fields identified in the national strategy of scientific research;

• funds projects, developments and demonstration projects of young scientists;

• supports the research and professional development of young scientists, PhD students and post-doctoral students;

• fund projects based on research funding schemes with the participation of the business as a beneficiary of the scientific product.

Strategic research and projects can be funded jointly by the Research Fund and other budget organizations. Financial support for research is carried out in a way that ensures non-distortion of competition and state aid rules and the relevant support schemes / projects are assessed for compliance with state aid legislation.

The state may support and promote research through tax, credit, interest, customs and other financial and economic benefits, as well as funding under the conditions and by the order specified in the relevant special laws.

The National Strategy for the Development of Scientific Research in the Republic of Bulgaria 2017-2030 sets out the objectives and the relevant measures and actions of the state for the development of scientific research and is one of the necessary conditions for achieving the goals set in the Partnership Agreement between the Republic of Bulgaria and the EU in the 2014-2020 programming period and in the Innovative Strategy for Smart Specialization 2014-2020. This document presents a brief analysis of the dynamics of the national research system in recent years. The analysis takes into account the findings of a number of documents from national and international reviews, inspections and analyzes as well as information from statistical sources and official databases. There is a steady decline in the country's scientific development. Among the main reasons for this decline were the lack of a consistent state policy (including funding) to support research, as well as the poor implementation of the previous National Strategy for the Development of Research in the Republic of Bulgaria (2012-2020) and the commitments made to The EU. Among the main problems are the insufficient funding and lack of adequate models and mechanisms for financing the scientific organizations in the country.

The vision underlying the strategy presents the main goals that the state sets for the development of research in Bulgaria. Based on these goals, certain policies are defined, as well as specific measures and instruments for their realization. Separate components of these policies are directly related to and aimed at supporting the implementation of the Intelligent Specialization Innovation Strategy and the National Higher Education Strategy as well as the implementation of the Intelligent Growth Science and Education Operational Program and the European Framework Program. While innovation is organically related to research and is a logical continuation of some of these, it is not considered in the strategy as it is the subject of a separate document - The Innovation Strategy for Smart Specialization.

The strategy implementation plan is organized on the specific objectives that ensure the achievement of the main goal of the strategy, the relevant activities and the specific measures to achieve it. Three stages of implementation of the strategy are envisaged: the recovery phase (2017-2022), the accelerated development phase (2023-2026) and the world-class research phase (2027-2030). The first stage is until 2022. During this period, it is envisaged to introduce the main mechanisms and activities for restoration and modernization of the research system in Bulgaria. Visible results from the implementation of the strategy are expected towards the end of the stage. The second stage (4 years) foresees the accelerated development of research, bringing Bulgaria closer to the European level. Based on the successful completion of the two previous stages, the third - four - year phase will ensure a sustainable and balanced development of research and world - class research.

The funding under the *Operational program "Science and Education for Smart Growth"* is expcted to provide the needed empetus for science and education and fulfillment of strategic goals and priorities in the field.

4. Conclusion

The descriptive analysis of the normative and strategic documents at national level that regulate and define the framework for development of higher education institutions in Bulgaria and the system for their financing reveals the modern tendencies in delivering efficiency, quality and competitiveness of higher education and the challenges to the models for its financing. In this sense, the consideration of the issue of financing the higher education system in Bulgaria and the future of the necessary reforms is part of the process of reforms at European level and it needs scientifically based proposals for building new models and mechanisms that guarantee the desired efficiency and quality. The main research problem is related to the need to ensure the sustainable financing and functioning of higher education institutions in Bulgaria in accordance with the public needs and the strategic objectives for a knowledge-based economy and a balanced territorial development, as well as their quality and competitiveness, which could be accomplished by sectoral optimization of subsidies for the higher education system in Bulgaria and a good management in all the instituions.

References

Higher Education Act of the Republic of Bulgaria. Prom. SG No. 112 of December 27, 1995, last modification SG No. 30 of 3 April 2018.

Innovative Strategy for Smart Specialization in the Republic of Bulgaria 2014-2020.

Law on the Promotion of Scientific Research in the Republic of Bulgaria. Prom. SG No. 92 of 17 October 2003, last modification SG No. 58 of July 18, 2017.

Models of public funding for higher education. A new EU program for the development of higher education. Higher Education and Science, National center for information and documentation (NACID), 2017, No. 2.

National Reform Program of the Republic of Bulgaria in the implementation of the Europe 2020 Strategy. Update 2017.

National Scientific Research Fund of the Republic of Bulgaria: http://fni.bg/

National Strategy for the Development of Scientific Research in the Republic of Bulgaria 2017-2030.

Operational program "Science and Education for Smart Growth": http://sf.mon.bg/.

Strategy for the Development of Higher Education in the Republic of Bulgaria for 2014-2020.

Municipal Plan for Development – the Key to Municipal Budget Management and Investment Promotion in Bulgarian Municipalities

Ralyo Ralev[1]

[1]University of agribusiness and rural development – Plovdiv, Municipality of Plovdiv, North District

Abstract: The paper presents tha basics of the state policy for investment encouragement in Bulgaria and the approaches and instruments for its realization on municipal level through the example of the Municipal plan for development of the municipality of Plovdiv. The main legislative provisions are described, as well as the responsibilities of the competent authorities on different level for implementing the state policy for investment encouragement, incl. the mayor of the municipality. The Municipal plan for development of the municipality of Plovdiv is analyzed and its strategic goals and priorites are considered in the context of the encougarement of investment for the period 2014-2020. Conclusions are provided regarding the financial sources needed for the implementation of the plan and the share of the municipal and state budgets, EU funds, private funding and financial instruments.

Keywords: investment, policy, municipality, budget.

1. Introduction

The conditions and procedure for encouraging investments on the territory of the Republic of Bulgaria, the activities of state authorities in the field of investment promotion and their protection are regulated by the Investment Promotion Act.

The main objectives of this law are:

1. Enhancing the competitiveness of the Bulgarian economy by increasing investment in research, innovation and technological development in high added value production and services, respecting the principles of sustainable development;

2. Improving the investment climate and overcoming the regional differences in the socio-economic development;

3. creating new and highly productive jobs.

The promotion of investments under shall be carried out mainly by:

1. administrative services in shortened terms and individual administrative services;

2. sale or reward for the creation of a limited real estate right - private state or private municipal property, without auction or competition at market or lower prices;

3. sale or for the right to set up a limited right of ownership on land without auction or competition at market or lower prices with built-in technical infrastructure, publicly owned;

4. financial support for construction of elements of the technical infrastructure;

5. financial support for training for acquiring professional qualification;

6. financial support for partial reimbursement of the obligatory social insurance contributions for the state social insurance, for the compulsory supplementary pension insurance and for the obligatory health insurance for the newly-appointed employees for the realization of the investment project made by the investor on its behalf in its capacity as an employer;

7. opportunities for other forms of state aid, institutional support or creation of joint ventures - for priority investment projects;

8. different types of transactions concluded between the investor and a commercial company established for the purpose of establishing and developing industrial zones;

9. tax relief under the Corporate Income Tax Act.

In order to implement the bove-described provisions, the law sets out the responsibilities of the competent authorities and the conditions and measures for investment encouragement.

Current paper presents in brief the competent authorities in the implementation of the state policy in the field of investment in Bulgaria on different levels and aims at underlining the importance of the municipal level. The discussions are in a close connection to the problems and perspectives in the processes of decentralization in the country (Krastev, 2017). In contempory conditions it is important the relative autonomy of budgets elaborated and management by local authorities to be guaranteed and the interests of local communities to be defended to a greater extent (Krastev, 2018). The goal of the paper is not to go in depth of the question of the financial decentralization and its extent in Bulgarian municipalities but the problem is closely linked to the municipal plans for development, incl. investment encouragement, and could be a subject of a further study on the theme which will be discussed below with that limitation.

2. Competent authorities in the state policy in the field of investments in Bulgaria

The Minister of Economy ensures the implementation of the state policy in the field of investments in interaction with the executive authorities. The Minister of Economy:

1. develops a strategy for encouraging investments in the country in cooperation with the executive bodies and interested NGOs, which is adopted by the Council of Ministers;

2. develops and implements programs and measures to encourage investment in cooperation with executive authorities and interested non-governmental organizations;

3. develops and offers drafts of normative acts to encourage investment activity in the country;

4. represents the Republic of Bulgaria in international organizations in the field of investments;

5. make proposals for inclusion in the Law on the State Budget of the Republic of Bulgaria for the respective year of the necessary funds for the promotion of investments under items 7 and 8;

6. make proposals to include in the operational programs co-financed by the European Union funds measures for the promotion of investments under items 7 and 8;

7. issues an investment class certificate and a priority investment project and submit proposals to the Council of Ministers for the implementation of measures to encourage investments under the law;

8. submits to the Council of Ministers proposals for the conclusion of memoranda or agreements.

District Governor:

1. ensures the implementation of the state policy for the promotion of investments on the territory of the district;

2. organizes the development of measures to promote investments and coordinates their implementation; the measures are developed in accordance with the country strategy and are included in the regional development strategy;

3. coordinates the work of the executive bodies and their administrations on the territory of the district under items 1 and 2;

4. exercises control over the legality of the acts and actions of the local self-government bodies and the local administration.

Mayor of the municipality:

1. ensures the implementation of the policy for encouraging the investments in the municipal territory in the development and implementation of the municipal development plan and the program for its implementation;

2. assists in the implementation of measures to promote investments under the law;

3. issues a certificate for investment projects of municipal importance and applies the incentive measures of his/her competence.

The mayor of the municipality may authorize mayors of areas and the mayors of mayoralties to perform the functions under items 1 and 2.

Bulgarian Investment Agency

The Bulgarian Investment Agency assists the Minister of Economy in implementing the state policy in the field of investment promotion. The agency is a legal entity of budget support with headquarters in Sofia and has the status of an executive agency at the Minister of Economy.

The Bulgarian Investment Agency:

1. provides information services to investors;

2. performs investment marketing by presenting and advertising abroad opportunities for investment in the country;

3. performs individual administrative servicing of investors under the provisions of the Investment Promotion Act;

4. draws up an annual plan for attracting and servicing investors and submits it for approval to the Minister of Economy until 31 December of the previous year for the current year, the plan is updated quarterly;

5. prepares an annual report on the investments in the country and the conditions for their promotion, which shall be submitted by the Minister of Economy to the Council of Ministers;

6. prepares quarterly reports on its activities in connection with the annual plan under item 4, which shall be submitted to the Minister of Economy;

7. maintains an Internet site with information about: a) the investment and business climate in the country; b) terrains and industrial zones for realization of investments in regions with the economic and investment profile of the region; c) forms and templates for applying for an investment certificate Class A, Class B and a priority investment project and the use of incentive measures under the Investment Promotion Act; d) the certificates issued under the Investment Promotion Act; (e) the websites of the municipalities to which the information is published; (f) other information;

8. issues a document certifying the execution of the investment project at the request of the investor or of the relevant competent authority of the local or central government regarding the implementation of the respective incentive measure under the law.

The Agency maintains for statistical purposes an information system in which it collects data on investments in the country. To fill in the information system, the Agency receives data from: 1. The National Statistical Institute - for the expenses incurred for the acquisition of fixed tangible assets - at the end of each quarter; 2. The Bulgarian National Bank - for the foreign investments made in the period - at the end of each quarter; 3. The Registry Agency - for the registrations in the Commercial Register - at the end of each quarter; 4. Other Central and Territorial Authorities - upon request of the agency.

The agency shall provide data on the investments of the Minister of Economy, other state bodies and stakeholders in accordance with the procedure laid down in the Agency's Rules of Organization.

Current paper’s presentation will focus on the role and importance of municipal development plans for investment promotion in Bulgarian municipalities discussing the example of the municipality of Plovdiv – the second biggest city in the country following the capital Sofia.

3. Municipal policies for investment encouragement: the example of the Plovdiv municipal plan for development

The purpose of the Municipal Plan for Development, from a normative and practical point of view, is to provide documentary management of the development of Plovdiv Municipality over seven years. The timetable for implementation of the plan coincides with the EU programming period starting in 2014 and ending in 2020. The specificity of this plan is that it was developed after the completion of another municipal plan for the same period - the Integrated Urban Regeneration and Development Plan of Plovdiv 2020.

The municipal development plan is the main tool for the management of Plovdiv Municipality over those seven years. In essence, the plan is being developed and implemented in the general context of the current legislative and strategic framework of regional development in Bulgaria and Europe, aiming at demonstrating the local specificity and proposing substantiated solutions to social, economic, environmental, cultural and management challenges along the way to the sustainable development of the municipality. These solutions outline the general framework and consistency of concrete actions for sustainable and integrated local development. The Municipal Plan of the Municipality of Plovdiv is an operational document that brings together the objectives of the community and the ways of their achievement, in compliance with the Regional Strategy for Development of the Plovdiv Region and the regional development plans.

The analyses presented in the plan show that foreign direct investment (FDI) in the municipality is steadily rising in last years which is one of the macroeconomic indicators surveyed. The position of Plovdiv allows for the realization of a number of economic initiatives in the economic zones designated for this purpose. An indication of this is the number of new ventures discovered in recent years. There is also an increased international interest in the development of individual business activities, whose realization will bring fresh investments in the city's economy. The above determines the important role of Plovdiv Municipality in the development of entrepreneurship and the emergence of various economic initiatives.

The conclusions from the analysis of the state of the local economy as presented in the municipal development plan reveal the following potentials of Plovdiv as the main economic "engine" of the region: potential for the development of a knowledge economy due to a large share of companies engaged in professional activities and research; for inter-municipal projects to integrate related activities into clusters; establishment of a cluster in the field of agrarian and food technologies; positive trend to increase performance in services, especially in the IT sector; increasing the share of FDI in the municipality; establishment of regional zones for rapid economic growth; available interest from foreign investors in the field of logistics; restructuring of military terrains for which their need for existence has ceased; available vacant areas in industrial zones; relatively low pay for labor compared to the capital. However, along with that some of the most pressing problems are: lack of clearly established leading economic profile; poor use of opportunities for public-private partnerships; lack of natural resources - mineral resources; insufficient use of opportunities for different types of tourism; existing industrial areas occupy a considerable area of land in the city, but at the same time they need significant investments for their regeneration; lack of new, well-established and infrastructurally equipped modern production areas necessary for the restructuring of the city's economy - at present, green areas are used and exploited in the neighboring municipalities along the main motorways in the immediate vicinity of the municipality. The conclusions in different sectors and municipal activities presented in the plan focus on the need of investments, investment measures and programs.

The analyses are the basis for the elaboration of the municipal strategy for development in the plan with the following strategic goals: 1) Complete urban environment - comfortable living, diverse service and recreational conditions in efficiently functioning technical infrastructures; 2) Knowledge economy and equal opportunities - economic growth based on production traditions, scientific potential and active partnership between science and business; 3) United heritage and art - preserved and well-known cultural heritage and natural assets fully included in rich cultural life and the local economy; 4) Active

role in the development of the region - a creative partnership network for the joint development of the municipalities in the region coordinated by the municipality of Plovdiv.

The six priority areas in the plan represent the areas of action where financial resources and municipal initiatives should be concentrated in the period of its action. According to the structure of the strategy, the priorities are not directly linked to and subject to a strategic goal, but contribute to the achievement of more than one objective. Priority areas are organized as a combination of precisely formulated measures that reveal what exactly are the needs and how they could be accomplished in the municipality. For each measure, a brief description is added, presenting its content and arguments for its inclusion in the priority area. Different measures in one or more different areas are thematically linked to ensure greater effectiveness and synergy between the results expected from their implementation. The measures are open and should be specified with additional projects.

Priority area 1: Heritage and art

The *Heritage and art* priority area concentrates the necessary resources and efforts for the three main manifestations of cultural heritage management - preservation, full performance and lasting saturation with modern functions. The necessary activities are also planned for the active inclusion of the natural heritage in Plovdiv's urban life. It includes the establishment of vital open public spaces /streets, squares, intersections, with an emphasis on historically significant ones/. They should be fulfilled with a variety of functions and users, providing an expression of art and a reference to the story. The unified view of the natural resources, the cultural heritage and the cultural life is a prerequisite for preserving and highlighting the Plovdiv identity and atmosphere. The priority area expresses and synthesizes the necessary variety of integrated initiatives that aim at Plovdiv's application for European Capital of Culture in 2019.

Measures	Expected outcomes
Measure 1.1. Study, conservation and definition of an appropriate modern function of archeological cultural values	Recovered and explored archaeological sites within the municipality Physically permanently stored and socialized objects
Measure 1.2. Conservation and restoration of architectural cultural values and adaptation for modern functions	Renewed and maintained architectural cultural values, restored and protected sites in poor or emergency physical condition
Measure 1.3. Development of plans and programs for cultural heritage management	An effective system of integrated strategic, planning and programming documents for cultural heritage management has been developed and implemented according to the legislation in force in the field
Measure 1.4. Creation of an organizational basis, capacity and provision of financial instruments for cultural heritage management	Established and functioning mechanisms for coordinating and funding cultural heritage management activities
Measure 1.5. Linking different cultural values and historical themes into a unified system of cultural routes and information presentation of the history of Plovdiv	Complete, information and publicly presented system of cultural routes linking historical sites from different civilizations, cultures and epochs
Measure 1.6. Application of modern technologies for the presentation of the cultural heritage	Applied information technology for heritage presentation - service with audio guides and means of presenting heritage to people with specific needs, active introduction to the history of Plovdiv through the Internet
Measure 1.7. Cleaning, maintenance and socialization of the Maritsa River	Fully well-developed and actively used for recreation Maritsa river and its adjacent territories
Measure 1.8. Increasing the attractiveness for recreation and recreation of the hills	Hills as well-built, with varied conditions for recreation and vital cultural and historical sites
Measure 1.9. Regeneration and adaptation of historic buildings and their saturation with modern functions	Completely renovated and dedicated to new, modern features historic buildings
Measure 1.10. Increase the area, improve the condition of the green spaces and bind them to a system	Increased area and accessibility to public green areas - parks, gardens, inter-spaces
Measure 1.11. Renovation and completion of the	Providing adequate functional and capacity cultural

Measures	Expected outcomes
cultural infrastructure sites and expansion of the exhibition areas	infrastructure
Measure 1.12. Re-designing the open public spaces through their physical renewal and use as an arena for the cultural life of Plovdiv	Active open public spaces, bearers of urban identity and expressing the local atmosphere
Measure 1.13. Support for organizing and conducting various cultural events and events	Regularly translated cultural events and events forming a rich and year-round cultural calendar of the municipality

Priority area 2: Science and education

The priority reveals the local traditions of science and education as well as the prospects for their transformation into the foundation of a modern knowledge economy. Schools, universities and institutes in the municipality of Plovdiv should focus a sufficient amount of resources to improve their educational infrastructure accessibility to them. The necessary measures to support lifelong learning, improvement and diversification of personal professional skills are also joined.

Measures	Expected outcomes
Measure 2.1. Ensuring the necessary capacity of the educational infrastructure	Sufficient capacity and number of places in kindergartens and schools
Measure 2.2. Improving the material environment and organizational conditions for science, education and training	Improved environment and conditions for education and development of scientific and research activities
Measure 2.3. Raising the educational level of the population, including ethnic groups	Higher relative share of people with higher and secondary education compared to the total population over seven years
Measure 2.4. Stimulating retraining and acquiring new knowledge and skills for people over 30 years of age	Higher competitiveness and more career opportunities for people over 30
Measure 2.5. Development of vocational education and research oriented towards the needs of the local economy	Effective research with a direct contribution to the municipal economy. Increased volume of investment in research Introduced technological and organizational innovation
Measure 2.6. Developing a "green" economy based on rational use of resources and enhancing environmental education to protect components and environmental factors	Public awareness of the need to achieve sustainable local development

Priority Area 3: Products with a Plovdiv brand

This priority area presents the idea of the successful expression of local assets and their presentation as a variety of products attracting the interest of investors and guests of the municipality. The structure of the priority is successfully complemented and combined with the elements of all other priority areas. The products with a Plovdiv brand should symbolize the unique opportunities for cultural life, science and education, quality and dignity in the municipality.

Measures	Expected outcomes
Measure 3.1. Reconciliation of the natural and historical features for the formation of a complex and sustainable tourist product	A distinct, effectively presented and recognizable year-round tourist product
Measure 3.2. Providing a network of information and visitor centers, tourist information and urban orientation	Increased awareness and accessibility to historical and natural assets
Measure 3.3. Renovation of Plovdiv industrial areas	Greater attractiveness and efficiency of industrial zones Higher investment activity within the zones
Measure 3.4. Promoting small and medium business and economic initiatives in the manufacturing and tourism industries	Efficient small and medium-sized enterprises producing high value-added products and services Attractive organizational conditions and physical

Measures	Expected outcomes
	environment for entrepreneurship and new economic initiatives
Measure 3.5. Development of scientific activities and technologies in the field of agriculture and food industry	The transformation of Plovdiv municipality into an international center for high technologies in the field of agriculture and food industry
Measure 3.6. Marketing presentation of the Plovdiv sights	Plovdiv Municipality as a gathering point for regional cultural and tourist routes
Measure 3.7. Promoting the advantages of investing and economic initiative in Plovdiv	Attracted investments and new economic initiatives within the municipality of Plovdiv
Measure 3.8. Presentation and promotion of local customs and crafts	Live local customs and crafts, an integral part of the economic and cultural life of Plovdiv municipality
Measure 3.9. Preserving the identity, the atmosphere and the functions of the central part of Plovdiv	A vibrant central city part of Plovdiv, bearing the spirit of the city and the region
Measure 3.10. Establishment of Plovdiv municipality as a fair and congress center	Provided conditions and marketing for the development of international trade and congress events in the municipality of Plovdiv

Priority area 4: Living environment and connectivity

The fourth priority area is distinguished by its universality and focus on the various functional aspects of municipal development. Interventions and investments are planned to improve the energy efficiency of the housing sector and public buildings, provide quality public services, a favorable environment for diverse recreation and sport, a rational transport system consistent with the concept of sustainable development. The individual interventions complement each other and guarantee a living environment and sustainable mobility within the municipality of Plovdiv.

Measures	Expected outcomes
Measure 4.1. Improving the energy efficiency of public and residential buildings	Decreased energy consumption and improved air quality
Measure 4.2. Renovating public green spaces and providing new recreation, sports and other collective activities	Favorable conditions for daily rest in all parts of the city and prerequisites for active sports and healthy lifestyle for the citizens of Plovdiv
Measure 4.3. Development of the sports infrastructure in the city	Plovdiv municipality shall be provided by sports halls and playgrounds, bicycles and other sports facilities, providing the necessary conditions for greater sporting activity of the population The basis for organizing and conducting mass sporting events and the establishment of Plovdiv as a sports center of Bulgaria
Measure 4.4. Promoting a variety of forms of mobility	Increased accessibility of the urban environment and opportunities for combining different modes of transport Cleaner and healthier air for residents of the city
Measure 4.5. Construction and maintenance of an alternative network, including cycling	An efficient system of bicycle lanes and bicycle parking spaces covering the entire city area
Measure 4.6. Ensuring safe pedestrian areas and accessible urban environments	Good conditions and organization of pedestrian traffic Affordable urban environment for all residents, especially for socially disadvantaged groups
Measure 4.7. Improvement of the water supply and sewerage network	A quality urban environment with stable and quality drinking water supplies
Measure 4.8. Improving quality and access to healthcare	Improved health care and health status of the population National significance of the health infrastructure in the municipality of Plovdiv
Measure 4.9. Optimization of the transport system and organization of the traffic in the municipality of Plovdiv	Good transport connectivity of the municipality of Plovdiv, traffic safety and safety
Measure 4.10. Renovating the street network in	Street network in good condition, fully lit and

Measures	Expected outcomes
improving street landscaping and using energy-efficient public lighting	landscaped Less street accidents and a more favorable environment for pedestrians
Measure 4.11. Improved mass transit services	Improved quality of urban public transport and increased share of people using its services
Measure 4.12. Ensuring appropriate conditions for the development of logistics activities	The establishment of Plovdiv municipality as a transport and logistics center
Measure 4.13. Decrease of the concentrations of the air quality indicators, in which there are exceeded the norms established in the legislation and the high levels of noise in the environment from the production and construction activities, transport, domestic heating and other non-organized sources	Improved environmental situation in the municipality of Plovdiv
Measure 4.14. Continuous maintenance and development of an environmental monitoring information portal and built software programs and applications for monitoring the quality of the environment and the health risk	Effectively functioning centralized monitoring system for environmental components Mechanisms introduced for monitoring the processes with negative ecological impact
Measure 4.15. Introducing systems for separate collection of municipal waste and improving the efficiency of systems for separate collection of widespread waste	Effective integrated waste management activities
Measure 4.16. Achieving good chemical and ecological status of surface and groundwater	High quality surface and groundwater
Measure 4.17. Creating conditions guaranteeing the safety of citizens and minimizing the health and environmental risks with regard to the presence of livestock and domestic animals in public places	Healthy environment in the municipality of Plovdiv Provided adequate care for uneducated animals
Measure 4.18. Creating conditions for reaching optimal environmental noise levels for each area in the city	Reduced noise pollution and improved acoustic environment
Measure 4.19. Active interaction and cooperation between the municipality of Plovdiv and civil structures and non-governmental organizations in activities leading to the improvement of the quality of life and the environmental factors	Full-fledged partnerships and models of work between the municipal administration and the non-governmental sector, with a view to realizing projects with ecological focus

Priority aarea 5: Inclusion

This priority area includes the necessary measures to ensure social equity and equal access to employment, education, professional development and quality health care. The priority area provides a balanced allocation of resources for the various vulnerable social groups, including ethnic minorities, people with disabilities and the elderly.

Measures	Expected outcomes
Measure 5.1. Integration of risky social groups into the labor market	Higher economic activity and employment rate among isolated social groups
Measure 5.2. Enhancing access to education for ethnic groups	Enhanced educational level of ethnic groups
Measure 5.3. Providing opportunities and stimulating "lifelong learning"	Adapting the labor force to the changing economic and labor market needs
Measure 5.4. Stimulate prolonged work experience or so-called "active aging"	Active people involved in social life and the labor market of older people. Improved health status of the elderly
Measure 5.5. Social inclusion and guaranteeing affordable and quality healthcare	Successfully integrated and vulnerable groups involved in public life

Priority area 6: Cooperation in development

This priority area combines two themes - effective governance and cooperation at different levels and between different actors. The unification of the two themes presents the importance of shared management - decision making among the various stakeholders. Differentiated measures are envisaged to improve administrative capacity, to set up partner networks and to set up an organizational basis - prerequisites for the complex development of the municipality. The integrity of the priority points to its contribution to the four strategic objectives. Thus, the following measures are an important condition for the successful implementation of the municipal development plan.

Measures	Expected outcomes
Measure 6.1. Increasing administrative capacity for project development and management	Developed skills to develop and successfully implement projects from different spheres and with various sources of funding
Measure 6.2. Promoting the EU's financial instruments and the opportunities of public-private partnerships	Effective absorption of EU Structural and Cohesion Funds. Developed projects on the model of public-private partnerships
Measure 6.3. Coordination and communication between municipal administration, educational institutions and business for planning educational programs and workplace training	Increased quality of education, restructured majors in vocational schools and more opportunities for professional realization Formed partnerships between the municipal administration, the educational institutions and the business
Measure 6.4. Formation of partner networks for management and expression of the cultural heritage and life of Plovdiv	Joint efforts to manage cultural heritage Stored and socialized immovable cultural heritage, developed cultural and tourist product
Establishment of a network for exchange of information and dialogue between the municipality of Plovdiv and the various stakeholders	Improved municipal government and increased citizen participation
Measure 6.6. Support for the creation of clusters in appropriate productions and services, including cooperation with other municipalities	Functioning and competitive clusters with different participants from the municipality of Plovdiv and the region
Measure 6.7. Establishing an organizational basis for inter-municipal cooperation in the provision of services	Effective inter-municipal cooperation for service delivery and implementation of joint projects
Measure 6.8. Promoting e-governance in the municipality of Plovdiv	An e-platform for municipal development and quality e-services for citizens

The developed indicative financial table (Table 1) summarizes the indicative financial resources required for the implementation of the municipal development plan. The financial framework is a breakdown of the funds foreseen for the different priority areas of the plan as well as the various financial sources applied (Fig. 1 & Fig. 2). The indicative financial table brings together the estimated value of all projects under the Program for the municipal plan implementation program, which in turn incorporates all the projects of the program for realization of the Integrated urban regeneration and development plan of Plovdiv.

The amount of local public funding means the total value of the projects planned for financing through the municipal budget of the municipality of Plovdiv, as well as the municipal funds needed for the co-financing of European projects. The total amount of the EU funds covers the funds from the operational programs for the period 2014-2020, including EU funding and complementary national funding. Other sources of external public funding include the estimated funds from the international fund Kozloduy.

As seen from Table 1 and the figures (Fig. 1 & Fig. 2) the main part of financing is expexted to be private (54%) followed by external public funding (32%). The biggest part of resources will be allocated to the priority area “Products with a Plovdiv brand” (61%) followed by “Living environment and connectivity” (27%).

Table 1. Indicative financial table of the municipal plan

Priority area	Local public funding			External public funding					Private financing		Financial instruments		Total
	Municipal budget	incl. co-financing of European projects	Total share	State budget	Total share	EU funds	Total share	Other sources	Funds, companies	Total share	Loans from financial institutions	Total share	
	Thousand BGN	Thousand BGN	%	Thousand BGN	%	Thousand BGN	%	Thousand BGN	Thousand BGN	%	Thousand BGN	%	Thousand BGN
Heritage and art	29 407	1 544	42%	5 258	7%	24 361	35%	900	10 475	15%		0%	**70 401**
Science and education	40 430,75	2 480,75	29%	200	0%	46 478,25	33%		53 131	38%		0%	**140 240**
Products with a Plovdiv brand	24 593,999	9 259,5	2%	50	0%	209 295,5	17%		958 200	78%	31 000	3%	**1 223 139,49**
Living environment and connectivity	55 372,805	14 222,405	10%	38 750	7%	295 444,695	54%	14 000	64 775	12%	80 085	15%	**548 427,5**
Inclusion	3 285,870	190,870	48%		0%	3 580,03	52%			0%		0%	**6 865,9**
Cooperation in development	4 278,6	1 023,6	17%		0%	16 569,4	67%			0%	4 000	16%	**24 848**
Total	**157 369,015**	**28 721,125**	**8%**	**44 258**	**2%**	**595 728,875**	**30%**	**14 900**	**1 086 581**	**54%**	**115 085**	**6%**	**2 013 921,89**

Source: Municipal Plan for Development of Plovdiv Municipality 2014-2020

Fig. 1. Distribution of financial resources by financing sources in Plovdiv municipal development plan

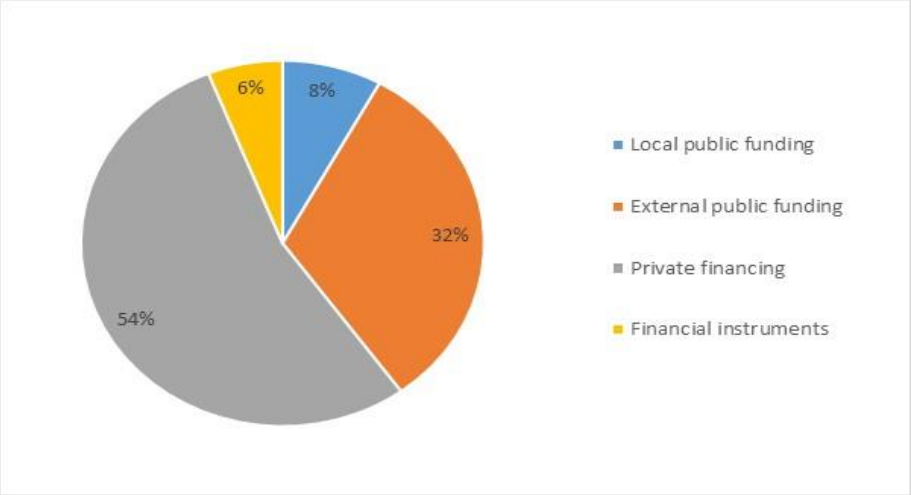

Fig. 2. Distribution of financial resources by priority areas in Plovdiv municipal development plan

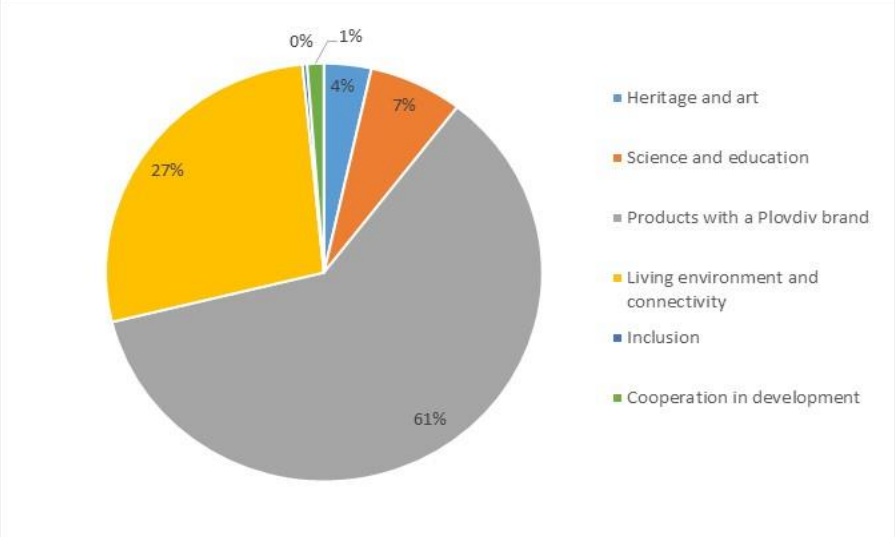

An obligatory condition for the successful implementation of the municipal development plan is its ability to adapt to changes in municipal characteristics over the years. The monitoring and evaluation system is a basic objective tool for monitoring the implementation of the plan. An indicator set is an integral part of the overall monitoring, assessment and update of the municipal plan. The choice of appropriate indicators is based on the specific features of the strategic part of the plan and the methods of monitoring strategic planning. The objectives of the system are to determine the degree of implementation of the planned objectives, to monitor the plan's compliance with the changing conditions and to justify the need for its updating. The main tasks for the system are the provision of information, the application of the set of indicators, the full coordination and interaction of the participating structures and the successful public presentation of the results of the monitoring. The monitoring and evaluation system integrates identified indicators to measure the outcomes and impacts of the plan.

Conclusion

The municipal plan for development of the municipality of Plovdiv for the period 2014-2020 is an ambitious too to drive the development towards sustainability in all the aspects of economic and social life. This plan is a well-substantiated document providing analyses of the state-of-art in different sectors and spheres and setting important strategic goals and priority areas. The plan also includes indicative tables for allocation of financial resources for the priority areas and description of different sources of financing. What is important to be underlined is that the plan relies mostly on private financing of different initiatives and external public funding (mainly from the EU funds). The biggest share of the municipal budget are foreseen for the priorities areas of inclusion (48%), heritage and art (42%) and science and education (29%), while for “Products with a Plovdiv brand” 78% are envisaged for private funding. That way the plan sets the framework for municipal budget management and the directions of investment promotion in the municipality. Although for now it is too early to conclude on the implementation of the strategic goals, the preliminary results show that the Plovdiv municipal plan could be viewed as a good practice in investment promotion, municipal management and development.

References

Bulgarian Investment Agency: http://www.investbg.government.bg/.

Corporate Income Tax Act. Published first in State Gasette (SG) No. 105 of 22 December 2006. Last modification: SG No. 15 from February 16, 2018.

Integrated urban regeneration and development plan of Plovdiv 2020.

Investment Promotion Act of the Republic of Bulgaria. Published first in State Gasette (SG) No. 97 of 24 October 1997. Last modification: SG No. 20 from March 6, 2018.

Krastev, B. 2017. Problems and perspectives in the development of fiscal decentralization in Bulgaria. Research Institute, University of Economics – Varna: Regional Economy and Sustainable Development, Conference Proceedings 2017, 129-142.

Krastev, B. Local budgets. Academic publishing house “Talent” at the University of agribusiness and rural development – Plovdiv, 2018. ISBN 978-619-203-221-0.

Municipal Plan for Development of the Plovdiv Municipality 2014-2020.

Önleyici Meşru Savunma ve Türkiye

Halis AYHAN[1]

[1]Dr, Kırıkkale Üni., İİBF, Uluslararası İlişkiler Böl., halisayhan@kku.edu.tr

Özet: Önleyici meşru savunma uluslararası hukukta henüz kabul edilen bir kavram değildir. Ancak uluslararası siyasette bazı devletlerce çeşitli zamanlarda savunulan ve başvurulan bir uygulamadır. Uluslararası siyasette önleyici meşru savunmayı en çok destekleyen ve uygulayan iki devlet ABD ve İsrail'dir.

Türkiye ise önleyici meşru savunmayı desteklememektedir. Fakat uluslararası alandaki bazı uygulamalarının önleyici meşru savunma kapsamında olduğu değerlendirilmektedir. Kıbrıs Rum Kesimi ile arasında gerilime yol açan S-300 füzelerinin konuşlanmasını önlemesi, önleyici meşru savunma olarak görülebilmiştir. Bu görüş de yine İsrailli yazarlarca ileri sürülmüştür. Zira İsrailli yazarlar önleyici meşru savunmanın başka devletlerce de kullanıldığını kanıtlayarak kavramı meşrulaştırma düşüncesindedir. Türkiye teröre karşı eylemlerinde -Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı harekâtları gibi- de bu kavrama başvurmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Önleyici meşru savunma, Önleyici meşru savunma ve İsrail, Önleyici meşru savunma ve Türkiye, Osirak, Terör ve Türkiye, Zeytin Dalı Harekâtı.

Anticipatory Self-Defence and Turkey

Abstract: Anticipatory self-defence is not a concept just accepted in the international law. But, on international politics, it is a practice that has been advocated and appealed by states at various times. USA and Israel have mainly supported and implemented anticipatory self-defence on international politics.

Turkey has not supported anticipatory self-defence. However, it is seen that some practices in the international arena include anticipatory self-defence. Preventing deployed S-300 missiles causing tension between Greek Cypriots and Turkey has been seen as anticipatory self-defence. This opinion has also been asserted by Israeli writers. In as much as Israeli writers have opinion on the concept of anticipatory self-defence to legalise by proving that it has been used by other states. Turkey has not used it in actions against terrorism -such as Euphrates Shield and Olive Branch Operations-.

Key Words: Anticipatory self-defence, Anticipatory self-defence and Israel, Anticipatory self-defence and Turkey, Osirak, Terrorism and Turkey, Olive Branch Operation.

GİRİŞ

Meşru savunma (MS) hak, yasal ve sıkça başvurulan; önleyici MS haksızlık, gayrihukuki ve nadir başvurulan bir dayanaktır. Buna karşılık bazı devletlerin eylemlerinin önleyici MS çerçevesinde olduğu görülmektedir. Önleyici MS'ye başvurulması büyük oranda devletlerin askerî ve siyasî güçleriyle doğrudan ilgilidir. Uluslararası siyasî ve askerî yazına daha fazla oranda girmiş olan bu kavramın uluslararası hukuka da sokulması şu aşamada pek olası görünmemektedir. Zira kavram uluslararası hukukî yapıyı ve düzeni alt üst edecek türdendir.

Tarihi boyunca uluslararası düzene ve hukuka uygun davranan Türkiye için de önleyici MS kavramı yok mertebesindedir. Türkiye uluslararası hukukla koşut olarak MS hakkına dayanmaktadır. Türkiye'nin hem MS'ye hem de önleyici MS'ye binaen gerçekleştirebileceği eylem ve bertaraf edebileceği çok sayıda hedef söz konusudur. Çevresindeki terör merkezlerinin varlığı Türkiye'yi, saldırı düzenlemeseler bile, önleyici MS'ye itmeye yeterlidir. Ancak Türkiye, saldırı olmadan, önleyici MS konumuna düşmemek için, eyleme geçmemektedir.

I. MEŞRU SAVUNMA

A. Şartları ve BM Antlaşması'nda

Uluslararası hukuk açısından MS hakkının doğabilmesi ve uluslararası hukuka uygun kullanılabilmesi için birtakım şartlar söz konusudur. Bunun için öncelikle doğrudan veya dolaylı bir *saldırının olması*

gerekmektedir.[1] İkinci olarak, savunma zorunluluğu bulunmalıdır. Sonuncusu ise, *orantılılık*tır. Yapılageliş kuralından kaynaklanan bu şarta göre MS hakkını kullanan devlet, kendisine yöneltilen saldırıyı yalnızca bertaraf etmek amacıyla mümkün olan en az kuvvete başvurmalıdır.[2]

MS kavramının içinde var olan kuvvet kullanma mevzusu BM Antlaşması'nın (1945) pek çok maddesi hükmünde doğrudan ve dolaylı bir şekilde ele alınmıştır. Anlaşılacağı üzere BM kuvvet kullanmayı yasaklamamıştır. Her ne kadar *kuvvet kullanmama*yı amaçları (BM Ant. m. 2/4), arasında saysa da öz itibariyle kuvvet kullanmayı yasaklamamıştır. Kuvvet kullanmama kural, kullanma ise istisnadır.

Günümüzde kuvvet kullanımının halleri/istisnaları 2'dir.[3] Bunlar;

1) *BM Güvenlik Kurulu kararıyla kuvvete başvurma*. Burada BM Antlaşması'na (uluslararası hukuka) uygun olarak ve BM Antlaşması'nın verdiği yetkiye dayanarak (VII. Bölüm'de uluslararası barışı koruma, bozulmuşsa tesis etme görevi) saldırgan devlet/devletlere karşı kuvvet kullanma dâhil zorlama tedbirlerine başvurma söz konusudur.

2) *BM Antlaşması'nın 51. maddesi kapsamında (*yani *MS) kuvvete başvurma.* Silahlı bir saldırıya uğrayan devletlerin bireysel veya müşterek olarak kendini savunma hakkı vardır. Bu, mutlak bir haktır.

MS terim manasıyla; herhangi bir devletin kendisine karşı girişilen saldırıya karşı kendini savunma hakkıdır.[4] BM Antlaşması'nın kabulünden itibaren MS kavramı antlaşmalar hukuku bağlamında uluslararası hukuka uygun bir kavram haline gelmiştir. Yasal olarak *ilk kez* 1919'dan sonra şekillenen kavramın hukuki çerçevesinin belirlenmesi büyük oranda bu Antlaşma ile olmuştur. Geçmişte kavram *savaş hakkı* ile doğrudan ilgili olmuştur. Devletlerin savaş yapma hakkı anlayış olarak ortadan kalkınca, MS hakkı artık meri hukukça düzenlenen bir hak olmuştur.[5] BM Antlaşması MS ile ilgili bu düzenlemenin en kapsamlı ve bağlayıcı hukukî metnidir.

BM Antlaşması m. 51'de şu 3 husus içkindir: 1) Bireysel ve birlikte MS'yi kapsar, 2) Geçicidir (Güvenlik Kurulu duruma el koyana kadardır), 3) Mümkün olduğunca kötüye kullanılmamalıdır.[6]

B. Devlet Bazında Bireysel ve Müşterek MS

Bir devletin kendi varlığını koruma hakkı uluslararası hukukça kabul edilmiş en doğal haktır. MS ise bu hakkın kuvvete başvurularak yerine getirilme biçimidir.[7] Uluslararası hukuk, "devletlerin ülkesel bütünlüğüne, bağımsızlığına yönelik bir saldırı olması halinde, saldırıya uğrayan devletin saldırıyı def etmek amacıyla kuvvet kullanma hakkını" kabul etmektedir.[8]

---

1 Saldırı olmasa bile hakkın ihlâli veya ihlali tehlikesinin bulunması gerekir. Enver Bozkurt, Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı ve Körfez Krizi Örneği, Konya: Atlas Kit., 1996, s. 61.

2 Bozkurt, s. 61. Bir başka şart olarak, MS'de bulunan devlet Güvenlik Kurulu'nu hemen bilgilendirmelidir ve G. Kurulu duruma müdahale ettiği anda ilgili devlet MS hakkının kullanımına son vermelidir. Funda Keskin, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay., 1998, s. 45-50.

3 Bu iki kuvvet kullanma durumuna ilave olarak üçüncü bir durum, 'BM Anlaşması'nın VII. Bölümünde düzenlenen uluslararası barış ve güvenliği koruma amacıyla bölgesel örgütler aracılığıyla kuvvet kullanmayı içeren zorlama tedbirlerine başvurmadır (Berdal Aral, Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı, Ankara: Siyasal Kit., 1999, s. 14). Sömürge halklarının da güç kullanabileceği kabul edilmektedir. Ancak bugün resmi sömürge ülkesi/halkı yoktur.

4 Faruk Sönmezoğlu (Ed.), Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, İstanbul: Der Yay., 2000, s. 510.

5 Fatma Taşdemir, Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi, Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yay., 2006, s. 137.

6 Hans Kelsen, "Collective Security and Collective Self-Defence Under the Charter of the UN", AJIL, Cilt: XLII, No. 4 (1948), s. 794'ten akt. Keskin, s. 45.

7 Taşdemir, Uluslararası Terörizme …, s. 137.

8 Bozkurt, s. 61.

Devletlerin varlığını koruyan bir uluslararası devletler üstü kolluk teşkilatının olmaması MS hakkının doğal ve mutlak hak olmasına yol açmıştır. MS doğal olması hasebiyle ortadan kaldırılamayan, ancak sınırlanabilen bir haktır. Bu hak aynı zamanda devletlerin uzun süreli uygulamaları neticesinde yerleşmiş bir yapılageliş kuralı niteliği kazanmıştır.[9]

Yapılageliş hukukunda olmayan müşterek MS BM Antlaşması m. 51 ile geliştirilmiştir. Buna göre devletler kendi savunmalarını başka devletlerle veya başka devletlerin savunmalarıyla birleştirmeyi kabul edebilirler. BM Antlaşması ile bağdaşan savunma ittifakları oluşturulabilir. Zaten MS hakkı BM'de amaçlanan müşterek savunma sisteminin bir parçası olarak kabul edilmektedir.[10] Müşterek MS'ye Kore, Irak ve Somali Savaşları/harekâtları örnek verilebilir.

II. ÖNLEYİCİ MEŞRU SAVUNMA

A. Önleyici MS

Önleyici MS/saldırı/savaş/vuruş kavramı hem uluslararası hukukta hem de uluslararası ilişkilerde sıkça tartışılan bir kavramdır. Kavramın siyasi boyutunun yüksekliğinden dolayı tanımı, kapsamı ve herşeyden önemlisi kabulü konusunda tereddütler vardır. Bu kaygan siyasî zemindeki duruşu, kavramı günümüzde ne olduğundan ziyade ne olmadığı şeklinde bir tanımlama ve kapsam belirleme noktasına getirmiştir.

Yine de bir tanım vermek gerekirse önleyici MS; bir devletin henüz bir saldırı gerçekleşmeden, kendisine yönelik olan veya böyle algılanan bir tehdidin kaynağını bertaraf etme teşebbüsüdür. Bu teşebbüs genelde kuvvet kullanarak gerçekleştirilmektedir.

Soğuk Savaş dönemindeki tehdit günümüzdeki tehditten farklılık arz etmekteydi. Bu dönemde tehdit basitçe tanımlanmıştı ve tehdidin yönü belli idi. Tehdit komünizm, konvansiyonel ve nükleer silahlar vb olup, bunların hem yönü hem de kaynağı devletlerdi. Dolayısıyla devletler tehdidi (düşman devleti) önlemede caydırıcı yöntemlere başvurarak büyük oranda başarı sağlamakta idiler. Ancak Soğuk Savaşın sona ermesiyle tehdit unsuru ve algılamaları da değişime uğramıştır. Devletin yerini gittikçe büyüyen bir biçimde devlet dışı aktörler almaya başlamıştır. Uluslararası ve ulusal barışa tehdit eden silahlı terörist örgütler artık tehdidin kaynağı haline gelmiştir. Soğuk Savaş'taki tehdit unsuru da günümüzde nitelik değiştirmiştir. Kitle imha silahları, füzeler (güdümlü, kıtalararası balistik, nükleer başlık takılabilen, denizden karaya-karadan denize fırlatılabilen vb) ve başka teknolojik silahların yayılması ve bunun yasadışı örgütler (terör örgütleri) tarafından da kullanılması tehdidin hem yönünü değiştirmiştir hem de boyutunu artırmıştır.[11]

Tehdidin kaynağının ve niteliğinin böylesine çeşitlendiği ve geliştiği günümüzde teröristlere ve diğer tehdit kaynaklarına karşı caydırıcılık aracı artık yetersiz kalmaktadır. Soğuk Savaş döneminde caydırıcılık önemli ve işlevsel bir düzenek iken günümüzde etkisi oldukça sınırlı ve belki de sıfıra yakın durumdadır. Bu nedenle devletler kendi güvenliklerini azamileştirmek için caydırıcılıktan öte güç araçlarına başvurmaktadır.

Önleyici MS (anticipatory self-defence) bu araçların son zamanlarda kullanımına sıklıkla başvurulmaya başlanan bir uygulamasıdır. "Vuku muhakkak" bir tehditten çok, "vuku muhtemel" yani farazi, varsayılan tehditlere yönelik kuvvet kullanmadır.[12] Bu nedenle ağırlık görüşe göre uluslararası hukuka aykırı görülmekte olup çok zayıf bir meşruiyet zeminine sahiptir. Önleyici MS'de tehdit çok yakın, kaçınılmaz ve çok belirgin değildir.

---

9 Aral, s. 23.

10 Bozkurt, s. 62-63.

11 Fatma Taşdemir, "Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı", Uluslararası Hukuk ve Politika, Yıl: 2, Sayı: 5 (2006), s. 76.

12 Taşdemir, Uluslararası Anarşiye …, s. 82.

B. Önalıcı Vuruş

Önalıcı/boşa çıkarıcı/sezgisel vuruş (pre-emptive strike), tahrik edilmemiş "vuku muhakkak" bir tehdide karşı kuvvet kullanılmasıdır. Başka bir ifadeyle boşa çıkarıcı vuruş, düşman/tehdit olarak algılanan ve somut olarak varlığı sözkonusu olan bir hedefe yönelik bir eylemdir. Ortada tehdit olarak kabul edilen bir hedef vardır ve amaç o hedefin ortadan kaldırılması veya kendisine yönelik tehdit unsuru olmaktan çıkacak hale getirilmesidir. Sadece belirli bir/birkaç hedefe yönelik olması itibariyle boşa çıkarıcı vuruş kavramı daha belirlidir (spesifiktir). Bu vuruşun meşruiyeti sadece ilgili olayla sınırlıdır. Hedef yok edildikten veya amaç gerçekleştirildikten sonra, saldırıda bulunan için meşruiyet unsuru sona erer.

C. MS ve Önleyici MS'nin Farkları

Türk yazınında ve kısmen de uluslararası yazında her iki kavram arasında çoğu zaman bir ayrıma gidilmemekte ve bu iki kavram genel olarak önleyici MS anlamında kullanılmaktadır. Bu iki kavram arasında belirgin farklar mevcuttur.

İlk olarak, önleyici saldırı düşmanın daha saldırı yeteneği kazanmadan gücünün kırılması iken, önalıcı vuruş saldırı yeteneğine sahip düşmanın saldırıya geçmeden önce tehdit kaynaklarının ortadan kaldırılmasıdır. Yani denilebilir ki ilk farklılık düşmanın saldırı yeteneği kazanıp kazanamamış olmasıyla ilgilidir.[13]

İkinci farklılık ise saldırı/savaş kavramının *kapsam*ıdır. Önleyici saldırı kavramı, önalıcı vuruş kavramına göre daha geniş önlemleri kapsamaktadır. Diplomatik baskı, diplomatik ilişkilerin kesilmesi, uluslararası alanda yalnızlaştırma, ekonomik ve siyasi baskı, ambargo, abluka, silahlı tatbikat vb. düşmanın gücünü zayıflatmaya yönelik her türlü aleyhte hareket önleyici saldırı kapsamına girebilir. Buna karşılık önalıcı vuruş yalnızca askerî yöntemlerle yapılan müdahalelerdir.[14]

Üçüncü farklılık uluslararası hukukçular arasındaki görüşten kaynaklanan *meşruiyet* sorunudur. Önalıcı vuruş kavramı tahrik edilmemiş ve "yakın bir tehdidi" önceden yapılacak bir harekâtla ortadan kaldırmayı amaçlamakta olup, uluslararası hukukçuların bazılarınca hukuka uygun kabul edilmektedir. Diğer yandan önleyici MS kavramı, bir silahlı çatışma içinde "vukuu muhakkak" (olması kesin) değil, "vukuu muhtemel" (olması muhtemel) bir tehdidi ortadan kaldırmak için önleyici bir saldırıyı ifade etmekte olup genellikle hukuka aykırı bulunmaktadır.[15]

Ç. BM Antlaşması Madde 51 Çerçevesinde Önleyici MS ve Nazarî Görüşler

Öncelikle belirtmek gerekir ki BM Antlaşması'nda devletlerin önleyici MS'yi başvurmalarını yasaklayan bir hüküm yoktur. Konuyla ilgili BM Antlaşması'nın 51. maddesi; "…BM üyelerinden birinin bir silahlı saldırıya uğraması halinde, … bu üyenin "doğal" olan bireysel ya da ortak MS hakkına halel getirmez." ibaresi MS konusunu tartışmalı kılmaktadır. Buna göre, a) Maddedeki "doğal (inherent)" ibaresinin, önleyici saldırı hakkının BM Antlaşması'ndan önce de var olduğunu gösterdiği sav edilmektedir. Birçok yetkin isim, bu hakkın uluslararası hukuktan doğduğunu, BM Antlaşması'nın bu hakkı engellemediğini, gereklilik ve orantılılık şartlarıyla tüzeye uygun olduğunu belirtmektedir.[16] b) Bu antlaşmanın ve maddenin MS hakkını sınırlandırıp sınırlandırmadığı meselesi devletler arasında görüş ayrılıklarına yol açmaktadır. Bu görüşleri incelemek önleyici MS'nin anlaşılmasına ışık tutacaktır.

---

13 Haluk Özdemir ve Gökhan Sarı, "Uluslararası Güvenliğe Yönelik Yeni Tehditler Bağlamında Önleyici Meşru Müdafaa", Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2 (Kasım 2004), s. 2-3.

14 Özdemir ve Sarı, s. 3.

15 Taşdemir, Uluslararası Terörizme …, s. 240.

16 Mensur Akgün, "Önleyici müdahale hakkı", 23.10.2016, http://www.karar.com/yazarlar/mensur-akgun/onleyici-mudahale-hakki-2416, (Erişim: 1.12.2017).

MS ile önleyici MS arasındaki organik bir bağ vardır. Uluslararası hukuka göre önleyici MS hakkının varlığı meselesi esas olarak bir yorum farklılığından kaynaklanmaktadır. MS hakkı ile önleyici MS arasındaki çizgiyi BM Antlaşması m. 51'in dar ve geniş yorumlanması çizmektedir.

Madde 51'i dar yorumlayan uluslararası hukukçulara göre, bir devletin MS hakkının doğabilmesi için *silahlı bir saldırıya uğraması* gerekmektedir. Devletlerin silahlı saldırıya uğramadan önce kuvvet kullanma yetkileri yoktur. Bu çerçevede önleyici MS hakkı diye bir hak da yoktur. Silahlı saldırıya uğranılmadığı müddetçe saldırıyı gerektirecek bir hak söz konusu değildir. M. 51'in dar yorumlanmasının başlıca sebebi, düşmanın saldırı niyetinin, saldırı olmadığı müddetçe mutlak olarak ispatlanamayacağıdır.[17] Tehdidin en yüksek derecede algılanması halinde bile somut ve fiili bir saldırı olmaması uluslararası barış ve güvenliği bozmamaktadır. Önleyici MS bu durumu bozan bir etkendir. Yani tehdidin en yüksek oranda algılanması halinde bir saldırı olmadan saldırıya geçmek uluslararası barış ve güvenliği bozmaktadır. Önleyici MS'ye başvuran birim bir yandan haklılığını ve (kendi) adaleti(ni) gerçekleştirdiğini savunurken diğer taraftan geniş manada uluslararası barış dengesini yıkmaktadır.

Madde 51'i geniş yorumlayanlara göre BM, MS ile ilgili önceki yapılageliş kurallarını benimsemiştir. MS hakkı sadece silahlı saldırının gerçekleşmesi halinde değil, çok yüksek derecede bir saldırı tehdidinin olması ve saldırı ihtimalinin gerçekleşmesinin yüksekliği halinde de söz konusu olan bir haktır. Örn. Arend "yakın bir tehlike" olması halinde tek taraflı önalıcı güç kullanımının varlığından bahsetmektedir.[18] Yani önleyici MS her devletin m. 51'den kaynaklanan hakkıdır. MS hakkının geniş bir şekilde yorumlanması önleyici MS olarak tezahür etmektedir.

D. Önleyici MS'nin Sakıncaları Ve Eleştirisi

Devletleri saldırganlaştırabilir. Önleyici MS kavramı özellikle askeri ve siyasi açıdan öz itibariyle saldırı ve atağa yönelik bir politikadır. 'En iyi savunma saldırıdır' ilkesi bu öğretinin sloganı olarak anlaşılabilir. Devletlerin önleyici MS'yi kendilerini düşmanlardan koruma amacıyla sürekli teyakkuzda bulunmasını gerektirecek şekilde yorumlamalarına yol açabilir. Bu durumda kavram uluslararası ortamı kaosa sürükleme tehlikesini bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle devletlerin devletlere karşı tehdit algılamaları ve buna karşılık vermeleri II. Dünya Savaşı'ndan bu yana yerleştirilmeye çalışılan ortak güvenlik sisteminin çökmesi sonucunu doğurabilir.[19]

Uluslararası hukuka ve ülküye olan inancı zedeleyebilir. Önleyici MS kavramı henüz netliğe sahip olmadığından, uluslararası hukukça tasvip edilmemektedir. Bir yandan üzerinde oydaşma olmayan bir kavramın uluslararası hukuka mal edilmesi diğer yandan devletlerin, bilhassa büyük devletlerin bu kavrama dayanarak hukuka aykırı (devlet egemenliğini çiğneme, kuvvet kullanmama ilkesinin ihlali gibi) girişimleri uluslararası toplumun uluslararası hukuka güveninin zedelenmesine yol açabilecektir. Bu durumda devletler uluslararası hukukun sağlayamadığı adalet ve hak gaspını kendi imkânlarıyla, ferdi olarak elde etmeye yönelebilecektir. Uluslararası anarşik bir ortamın teşkili anlamına gelen bu durum önleyici MS'nin uygulanmasıyla kısa sürede gerçekleşebilir.

Terörist eylemleri tetikleyebilir. Büyük devletlerle savaşamayacak durumda olan ve tehdit oluşturdukları gibi gerekçelerle büyük devletlerin önleyici saldırılarına maruz kalan ülke halkları üstün güce karşı koyabilmenin ve ona zarar verdirebilmenin yolu olarak görülen terörist eylemlere yönelebilir.[20]

Denetim kaybına yol açabilir. Gereksiz insan kaybının olmasının yanında önleyici MS'nin en büyük tehlikesi nihayetinde devlet adamlarının denetimi kaybedebileceği bir süreci içermesidir.[21] Önleyici

17 Taşdemir, Uluslararası Anarşiye …, s. 81.

18 A. Clark Arend, "International Law and the Preemptive Use of Military Force", The Washington Quarterly, Vol. 26, No: 2 (Spr. 2003), s. 89.

19 Özdemir ve Sarı, s. 14.

20 Özdemir ve Sarı, s. 14.

21 Robert Gilpin, War And Change in World Politics, Cambridge: Cambridge Uni. Press, 1981, s. 191.

MS'ye yol açan tehdidin karşı tarafça algılanmasında tehdit kaynağı devlet bir denetimde bulunamamaktadır. Ayrıca önleyici saldırıya uğrayan devlette ve halkında bir aşağılık ruhsalı oluşacağından karşılık verme zarureti hissedilecektir. Devlet adamları reelpolitik gereği karşılık vermek istemese bile halkının talepleri ve bu yöndeki baskısı devlet yöneticilerinin irade, tutum ve politikalarını etkisizleştirebilir.

E. Yapılageliş ve Uluslararası Uygulamalar

Yapılageliş (teamül, örf-adet, gelenek) hukuku çerçevesinde önleyici MS kavramı BM Antlaşması'ndaki (m. 51) hükümden çok önceleri de var idi.[22] Esasen hem hukuk uygulamayı geriden takip etmiştir hem de yürürlükteki (meri) hukuk yapılagelişin yazıya dökülmüş biçimidir. Önleyici MS kavramının uygulanması M.Ö.'ye (güç dengesinin bozulması ve kuşku neticesi Sparta'nın Atina'ya saldırmasıyla yaşanan Pleponezya Savaşı) dek götürülebilmektedir.

Kavrama ilişkin olarak geçmişte benimsenmiş bir öğreti (doktrin) vardır. Webster Öğretisi olarak bilinen bu öğreti 1837'deki Caroline Olayı[23] üzerine önleyici MS'nin şekillenmesinde bir kilometre taşı olmuştur. İngiltere gemiye, isyancılara yardım ettiği *şüphe*siyle saldırmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Daniel Webster'in İngiliz Bakan Lord Ashburton'a yazdığı mektupta şekillendirilen öğretiye göre; "*ani, karşı konulamaz, başka bir araç seçimine ve düşünmeye imkân bırakmayan bir meşru müdafaa zaruretinin olduğu*" kanıtlanmalı ve "*meşru müdafaa zarureti ile haklı görülebilecek bir eylem, bu zaruret ile sınırlı olmalı ve kesinlikle bu kapsam dâhilinde kalmalıdır*." Maddeleştirilirse; 1) Yakın bir tehdidin varlığını gösteren *gereklilik*, 2) Güç kullanımının tehditle *orantılı* olması[24] ve 3) Herhangi bir çareye başvurma imkânını ortadan kaldıran *aciliyet*. Kısaca yapılagelişte gereklilik, orantılılık ve aciliyet unsuru önleyici MS'yi meşrulaştırıcı etkenler olarak benimsenmiştir. Günümüzde bu üç şarta "yakın bir saldırı tehlikesi" unsuru daha eklenebilmektedir. Arend'e göre, geleneksel uluslararası hukuka rağmen yakın bir saldırı tehlikesinin varlığı, bir saldırı gerçekleşmeden onu boşa çıkarıcı bir saldırıyı hoş görebilmelidir.[25]

Caroline Olayı'ndan başka Küba Füze Krizi (1962-63), Altı Gün Savaşı (1967), Osirak'ın bombalanması, ABD'nin Libya'ya saldırısı (1986), Afganistan'ı (2001) ve Irak'ı işgali (2003) önleyici MS konusundaki yapılageliş hukukunun tedvinine yardımcı olan önemli olaylardır:

6 Gün Savaşları. 1967'deki Altı Gün savaşları önleyici MS'ye örnek olarak gösterilmektedir. Bu tarihte, Mısır UNEF'in çekilmesini istemiş ve çekilmenin ardından hem İsrail sınırına asker yığmaya başlamış hem de Akabe Körfezi ile Tiran Boğazı'nı İsrail gemilerine kapatmıştır. İsrail bunu vuku muhakkak bir tehdit olarak algılayarak Mısır'ı mutlak yeneceği savaşı başlatmıştır. İsrail BM Güvenlik Kurulu'nda yapılan tartışmalarda, vuku muhakkak olan bir Arap tehlikesine karşı önleyici MS hakkını kullandığını savunmuştur. UNEF'in çekilmesinin İsrail'e çok zararının dokunduğunu ve İsrail'in önleyici MS'den başka seçeneğinin kalmadığını belirtmiştir.[26]

Osirak'ın Vurulması. Bir başka örnek İsrail'in 7.6.1981'de, Irak'ın Osirak Nükleer Araştırma Merkezi'ni vurmasıdır. İsrail'in savına göre Irak yakın zamanda nükleer silah üretmeye başlayacak ve bu gücü "can düşmanı" saydığı İsrail'e karşı kullanacaktı. Bu nedenle Irak'ın Osirak reaktörünü havadan bombalamıştır. İsrail Güvenlik Kurulu'nda, kendisini yakın bir tehdit altında gördüğü için *önleyici* MS hakkını kullandığını beyan etmiştir.[27] Hukukî olarak BM Antlaşması m. 51'in kendisine önleyici MS hakkı verdiğine inanmıştır.

22 Arend, s. 90.

23 Olay, ABD ile İngiltere'nin barış halinde olduğu bir dönemde gerçekleşmiştir. 1837'de Kanada'da İngiltere'ye karşı çıkan isyanda ABD'ne ait Caroline adlı gemi isyancılar tarafından bir üs olarak kullanılmış, gemiden isyancı güçlere destek sağlanmıştır. Veya destek sağlandığından şüphelenilmiştir (Özdemir ve Sarı, s. 4). Bunun üzerine İngiltere gemiye saldırmış ve gemiyi Niagara Şelalesi'nden aşağı atmıştır. 2 ABD vatandaşı ölmüştür.

24 Arend, s. 91; Özdemir ve Sarı, s. 4.

25 Arend, s. 89.

26 Taşdemir, Uluslararası Terörizme …, s. 235-236.

27 Aral, s. 120.

Ancak diğer devletler İsrail'in bu yaklaşımını reddetmişlerdir.[28] BM G. Kurulu da bu davranışı meşru saymayarak, Irak'a tazminat hakkı vermiştir.

Bush Öğretisi ve Afganistan'ın İşgali. 11 Eylül saldırıları sonrasında farklı bir aşamaya girilen dünyada ABD yeni bir uluslararası dizge oluşturdu. Bu yeni yapıda ABD, dünyayı "terörü destekleyenler" ve "terörü desteklemeyenler" şeklinde ikiye ayırarak, uluslararası terörizme karşı yeni bir mücadeleye başlamıştır. ABD'nin kuvvet kullanma politikası, 11 Eylül saldırılarından sonra köklü bir değişime uğramıştır. 20.9.2002'de yayımlanan "ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi" belgesiyle, Soğuk Savaş döneminde uyguladığı "caydırıcılık" politikasına son veren ABD/Başkan George W. Bush, uluslararası terörizme karşı mücadelede başarı kazanabilmenin en iyi yolunun onlarla etkin bir mücadele olduğuna inanmıştır. Bush, 'en iyi savunma saldırıdır' mantığından hareketle önalıcı vuruş öğretisini benimsemiştir. Daha öncesinde de Bush, 14.9.2001'deki bir konuşmasında teröristler ile yardımcılarının, kitle imha silahı edinmeye çalışanların hedef alınacağını, ABD'yi ve vatandaşlarını korumak için nerede olursa olsun düşmanı "tehdit sınırlarına ulaşmadan imha" edeceklerini belirtmiştir.[29] Bu anlayış uluslararası hukuka aykırı bir tutumu yansıtmakta olup, uluslararası hukukça meşru görülmemektedir.

Ancak yine de ABD önce Afganistan'a saldırdı. Zira kendisine saldıran gücün (el-Kaide ve lideri Usame bin Ladin) Afganistan'da bulunduğuna inanmıştı. Afganistan'ı işgal ettikten sonra ABD yanlısı Hamid Karzai'nin devlet başkanı[30] olmasını sağlayarak Afganistan özelinde Orta Asya'yı denetim altına alma düşüncesini hayata geçirmiştir.

Irak'ın İşgali. ABD'nin Afganistan'dan sonraki uluslararası terörizm ile sözde mücadelede ikinci önleyici hedefi Irak olmuştur. ABD'nin Irak'a saldırmasındaki nedenler Ladin'in Saddam ile bağlantısı, el-Kaide cihatçılarının Irak'a sızması, Irak'ın kitle imha silahları geliştirmesi idi[31] ve bunları önleme idi. Ancak esas neden, Irak'ın dünyanın ikinci büyük petrol rezervlerine sahip olması ve ABD'nin bunların denetimini yeniden kazanması ve başta Fransa ve Rusya olmak üzere, kendinden çok önde bulunan rakiplerinin bunlara erişimini engellemektir.[32] Bu noktalardan hareketle ABD 2003'te Irak'a savaş ilan etti ve adına "Irak'a Özgürlük Harekâtı" denen saldırılarla Saddam rejimini devirerek Irak'ı işgal etti. Irak'ın işgali Irak'a huzur ve barış yerine iç savaş, fakirlik ve zahiri olarak var olmakla birlikte ülkesel bütünlüğün bozulmasıyla sonuçlanmıştır. Irak savaşı Bush Öğretisi'nin öngördüğü önalıcı savaş uygulamasının ilk somut uygulamasıdır.

III. ÖNLEYİCİ MS VE TÜRKİYE

Türkiye, önleyici MS'ye tarihinde başvurmamıştır. Zira uluslararası toplumun geneli gibi bu kavramın uluslararası tüzeye uygun olmadığı görüşünde olmuştur. Ancak bazı eylemlerinin başka devletlerce veya yazarlarca önleyici MS kapsamında olduğu ileri sürülmüştür. Bu kavramla ilişkilendirilmiştir.

A. S-300 Füzeleri Sorunu

4.1.1997'de Kıbrıs Rum Kesimi (KRK) Rusya'dan S-300 uçaksavar füzeleri satın alma sözleşmesi imzaladı. Türkiye buna karşı çıkmıştır.

---

28 Taşdemir, Uluslararası Terörizme …, s. 236; Taşdemir, Uluslararası Anarşiye …, s. 85.

29 Taşdemir, Uluslararası Anarşiye …, s. 86.

30 Karzai 2001'de Afganistan'ın geçici hükümet başkanı, 2002'de ise geleneksel meclis Loya Jirga tarafından devlet başkanı seçildi. Eylül 2014'e dek bu görevde kaldı.

31 ABD bu konuda somut kanıtlar olduğunu belirtti ("ABD: Irak'ta Kitle İmha Silahı Var", 24.1.2003, https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-a-2003-01-24-3-1-87907457/811821.html, (Erişim: 8.12.2017)). BM'nin Irak ile ilgili Silah Denetim Komisyonu'nun (UNMOVIC) İsveçli Başkanı Hans Blix 9.4.2003'te, ABD'nin bu savaşı çok önceden tasarladığını ve kitle imha silahlarının bu işin bahanesi olduğunu belirtmiştir. Tayyar Arı, Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya, İstanbul: Alfa Yay., 2004, s. 509.

32 "Chomsky İle Söyleşi", 8.4.2002, https://ekstazi.wordpress.com/2007/07/21/chomsky-ile-soylesi-2/, (Erişim: 8.12.2017).

Türkiye'nin S-300'lerin KRK'ye yerleştirilmesine tepkileri şöyle sıralanabilir: 1) Türkiye, bu füzelerin adadaki güç dengesini bozacağı savıyla, gerekirse güç kullanarak füzelerin yerleştirilmesini önleyeceğini beyan etti. 2) Türkiye 20.1.1997'de KKTC ile ortak bir bildiri yayımladı. Bu bildiride "*1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarıyla oluşturulan garanti sistemi, şimdiye kadar olduğu gibi bundan böyle de geçerli olmaya devam edecek, söz konusu andlaşmaların doğrudan veya dolaylı şekilde değiştirilmesine ve Kıbrıs'ta ve bölgede Türkiye ve Yunanistan arasında mevcut dengenin bozulmasına müsaade edilmeyecektir.* (m. 2)"[33] denilmiştir. 3) KRK gemilerine 1987'den beri uygulanan ambargonun kapsamı genişletildi. 4) Türk donanmasının 3-21.6.1997 arası yapılan "Denizkurdu 97" tatbikatının ikinci safhası sonrasında, bazı fırkateyn, hücumbot ve denizaltılar Girne ve Magosa limanlarını ziyaret etti.[34]

Türkiye'nin mevcut askerî halin değiştirilmesi olarak gördüğü bu duruma şiddetli tepki göstermesi üzerine ABD ve AB'nin[35] de baskısıyla[36] KRK füzeleri Girit'e yerleştirmeyi kabul etti. 2007'deki Yunanistan-KRK silah takası anlaşmasıyla füzeler resmen Yunanistan'a devredildi.

Sonuçta Türkiye, füzeleri Kıbrıs'a yerleştirtmedi ve füzeler başka bir yere nakledildi. Özellikle yabancı yazarlar, Türkiye'nin S-300 füzelerini KRK'ye yerleştirtmemesini bu kavramla irtibatlandırmış ve bunu, Türkiye'nin önalıcı vuruşu olarak yorumlamıştır.[37] Burada önalıcı vuruştan bahsetmek mümkün gözükmemektedir, zira vuku muhakkak bir durum olmakla birlikte, Türkiye ne S-300 füzelerini ne de KRK'yi vurmuştur. Türkiye'nin yalnızca tehdit algılamasına karşılık, tehdit ile düşmanının davranışını değiştirtmesi söz konusudur.

B. Terör Örgütlerine Karşı Önleyici Saldırı Durumu

BM listesinde olan terör örgütlerine karşı önleyici MS'yi başvurulması yoluna gidilebilmektedir. Bununla birlikte, uygulamaya bakıldığında bu örgütlerin zaten ülkelere saldırılarda bulunması nedeniyle bu terör örgütlerine karşı girişilen harekâtların önleyiciliğin ötesinde MS kapsamına girdiği görülmektedir.

19.10.2016'da Cumhurbaşkanı Recep T. Erdoğan, "terörün Türkiye'nin sınırları içinde tehdit oluşturmadan, dışarıda bulunduğu yerde imha edilmesi gerektiği"ni belirtti.

Bir devletin kendi ülkesinde terör örgütüne/örgütlerine karşı önlem alamamasını, bu örgütleri denetim altında tutamamasını veya bertaraf edememesini birçok uluslararası hukukçu müdahale gerekçesi saymaktadır. Bu doğrultuda, ABD'nin el-Kaide'nin varlığından dolayı Afganistan'a (2001) müdahale etmesi örnek olarak verilebilir. Ama 11 Eylül gibi bir saldırı durumu, önleyici değil MS'ye uymaktadır.

PKK ve onun türeme örgütleri (PYD-SDG/YPG gibi) için "önleyicilik" kavramına ihtiyaç duyulduğu bile tartışmalıdır. Yani bu, Türkiye'nin mutlak hakkı olarak görülmektedir. Zira PKK neredeyse herkesçe terör örgütü olarak tanınmaktadır. PKK önderinin resimlerini taşımaları PKK/SDG arasındaki illiyet bağını ortaya koymasından dolayı, SDG'nin (Suriye Demokratik Güçleri) de terör örgütü olduğu aşikârdır. Üstelik Türkiye'nin 1990'lardaki ve günümüzdeki Kuzey Irak'a yönelik müdahaleleri bir yapılageliş kuralı

33 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 20, Cilt: 19, Y. Yılı: 2, https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem20/yil2/bas/b048m.htm, (Erişim: 11.12.2017).

34 Cem Gürdeniz, "S-300 Füzeleri ve Girit'teki Atışlar", 21.12.2013, https://www.aydinlik.com.tr/s-300-fuzeleri-ve-giritteki-atislar, (Erişim: 11.12.2017).

35 Füzeler Britanya ve NATO'nun baskısıyla Girit'e konuşlandırıldı. Dan Williams and Karolina Tagaris, "Israel trained against Russian-made air defense system in Greece: sources", 4.12.2015, https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-israel-greece/israel-trained-against-russian-made-air-defense-system-in-greece-sources-idUSKBN0TN10G20151204, (Erişim: 11.2.2018).

36 F. Stephen Larrabee and Ian O. Lesser, Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty, RAND, 2003, s. 79.

37 Mitch Ginsburg, "Russian missiles to Iran: Major hindrance but no game-changer", 14.4.2015, http://www.timesofisrael.com/in-balance-of-power-russian-missiles-not-game-changers/, (Erişim: 12.12.2017).

ve bir terörle savaşım rejimi oluşturmuştur. Yani terörle mücadelede uluslararası hukuk Türkiye'den yanadır.[38]

Fırat Kalkanı Harekâtı. Bu doğrultuda Türkiye, Fırat Kalkanı Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir. 24.8.2016-30.3.2017 arasında, MGK bildirisine göre, "Türkiye'nin sınır güvenliğini sağlamak, DAEŞ'in Türkiye'ye yönelik tehdit ve saldırılarını önlemek, Türkiye'deki Suriyelilerin ülkelerine dönüşlerine imkân vermek ve Harekât bölgesinde huzur ve güvenle yaşamlarını sürdürmelerini temin etmek" amacıyla gerçekleştirilmiştir. Türkiye bu harekâtı önleyici MS'ye ve önalıcı vuruşa dayandırmamıştır.[39]

Zeytin Dalı Harekâtı. Türkiye 20.1.2018'de Suriye'nin Afrin bölgesine Zeytin Dalı Harekâtı'nı başlattı. Zira bölgede PKK/SDG terör örgütü yerleşiktir ve buradan Türkiye'ye sürekli saldırılarda bulunmaktadır. Bu harekât da önleyici MS'ye ve önalıcı vuruşa değil, MS hakkına dayandırılmıştır. Türk yetkililerin hiçbirinin önleyici MS'ye ve önalıcı vuruşa dayandırıldığına dair beyanatı olmamıştır. Halbukî Afrin'de Burseya Dağı gibi pek çok bölgedeki korugan inşa çalışmalarını ve yapılan koruganları Türk istihbaratı tespit etmiştir. Bunların Türkiye'ye karşı yapıldığı ve buralardan gelecek tehdidin farkındaydı. Bu noktada eğer Türkiye önleyici MS'ye dayansaydı, bu koruganları daha yapımı sürerken imha ederdi. Ancak bu bölgelerden ülkesine atılan füzeler ve yapılan sızmalı saldırılar sonrasında, son çare olarak kendisine yapılan saldırılara *orantılı* karşılıkla *gerekli* kaldığı bir harekâta girişmiştir.

Her iki harekâtın da önleyici MS'ye ve önalıcı vuruşa dayandırılmamasının sebepleri şunlardır: 1. Türkiye, uluslararası hukukta da tasvip görmeyen bu öğretiye karşıdır. Zira Türkiye böyle bir teamül oluştururs a, ileride başka bir devlet de -örn. Yunanistan-, Türkiye'den tehdit algıladığı savıyla Türkiye'ye saldırabilir. Bu da meşru görülebilir. 2. Türkiye'nin harekât düzenlediği Suriye toprakları bir terör örgütü olan PKK/PYD denetiminde olan bölgelerdir. Buralardan Türkiye'ye defalarca saldırılar gerçekleştirilmiştir. Yani Suriye'nin kuzeyinde "olası" veya "olması kesin" bir tehdit değil, Türkiye'ye sürekli saldıran *gerçek* ve *var olan* bir tehdit vardır. Yani saldırı vardır. Dolayısıyla bu harekâtlar "önleyici MS" değil, "MS" temelinde gerçekleştirilmiştir.

SONUÇ

Dünya ve Türk yazınında her iki kavram ile ilgili kapsamlı çalışmalar azdır ama son zamanlarda Türkiye'de artış göstermektedir. Azlığın baş nedeni, bu kavramlara istinaden yapılmış uygulamaların azlığıdır. Ancak 11.9.2001'de ABD'ye karşı gerçekleştirilen saldırılarla bu kavramlar çerçevesinde oluşan saldırılardaki artış kavramın şekillenmesini sağlamaktadır.

Önleyici MS kavramının uluslararası hukukta ve toplumda benimsenmemiş ve bu nedenle de yerleşmemiş olduğu görülmektedir. Benimsenmemesinin temel gerekçesi, bu öğretinin büyük devletlerin siyasî ve askerî amaçları doğrultusunda kullanacaklarına ilişkin inançtır. Önleyici MS güçlü devletlere müdahalede bulunma yeteneği verirken küçük devletleri ise bu müdahalelere maruz kalan devletler konumuna sokmaktadır. Başka bir ifadeyle büyük devlet etken ve kârlı iken, küçük devlet edilgen durumdadır ve zararlı çıkmaktadır.

Önleyici MS kavramının çerçevesinin belirsizliği, kavramın uluslararası barış ve güvenlik açısından bünyesinde dinamit taşımasına yol açmaktadır. 1930'lu yılların sonlarına doğru Adolf Hitler "hayat sahası" (lebensraum) politikasıyla dünyadaki Almanların yaşadığı bölgeleri Almanya'nın ilgisi dâhilinde kabul etmiş ve bunları korumak istemiştir. Bu anlayışın Avrupa'yı büyük bir kaosa ve sonunda Dünya Savaşı'na sürüklediği hatırda tutulduğunda, günümüzde başta ABD'nin dünyada ve İsrail'in de Ortadoğu'da önleyici MS aracını bir hak olarak kullanmasının dünyayı ne derece büyük bir yıkıma sokabileceği tahmin edilebilir. Son olarak barış ile MS, savaş ile de önleyici MS arasında doğrusal bir ilişki vardır.

38 Akgün.

39 Fatma Taşdemir ve Adem Özer, "Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Harekatı", Akademik Hassasiyetler, Cilt: 4, Sayı: 7 (Mayıs 2017), s. 65.

Türkiye, kendisi önleyici saldırıya başvurmamıştır. Bu ihtimalde olan ülkelere de yakın durmamaktadır. Örn. İsrail'in İran'a karşı önleyici hava saldırılarının gündemde olduğu 2010'larda, hava sahasını İsrail uçaklarına kapatmıştır.[40] Bunda Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozukluğu da etkilidir. 2016-18 arasında gerçekleştirdiği askerî harekâtlarda da bu kavrama dayanmamıştır.

KAYNAKÇA

"ABD: Irak'ta Kitle İmha Silahı Var", 24.1.2003, https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-a-2003-01-24-3-1-87907457/811821.html, (Erişim: 8.12.2017).

AKGÜN Mensur, "Önleyici müdahale hakkı", 23.10.2016, http://www.karar.com/yazarlar/mensur-akgun/onleyici-mudahale-hakki-2416, (Erişim: 1.12.2017).

ARAL Berdal, Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı, Ankara: Siyasal Kit., 1999.

AREND A. Clark, "International Law and the Preemptive Use of Military Force", The Washington Quarterly, Vol.: 26, No: 2 (Spr. 2003), ss. 89-103.

ARI Tayyar, Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya, İstanbul: Alfa Yay., 2004.

BOZKURT Enver, Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı ve Körfez Krizi Örneği, Konya: Atlas Kit., 1996.

"Chomsky İle Söyleşi", 8.4.2002, https://ekstazi.wordpress.com/2007/07/21/chomsky-ile-soylesi-2/, (E.T.: 8.12.2017).

GILPIN Robert, War And Change in World Politics, Cambridge: Cambridge Uni. Press, 1981.

GINSBURG Mitch, "Russian missiles to Iran: Major hindrance but no game-changer", 14.4.2015, http://www.timesofisrael.com/in-balance-of-power-russian-missiles-not-game-changers/, (Erişim: 12.12.2017).

GÜRDENİZ Cem, "S-300 Füzeleri ve Girit'teki Atışlar", 21.12.2013, https://www.aydinlik.com.tr/s-300- fuzeleri-ve-giritteki-atislar, (Erişim: 11.12.2017).

KESKİN Funda, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay., 1998.

LARRABEE F. Stephen and LESSER Ian O., Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty, RAND, 2003.

ÖZDEMİR Haluk ve SARI Gökhan, "Uluslararası Güvenliğe Yönelik Yeni Tehditler Bağlamında Önleyici Meşru Müdafaa", Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2 (Kasım 2004), ss.1-17.

PHILLIPS James, "An Israeli Preventive Attack on Iran's Nuclear Sites: Implications for the U.S.", 15.1.2010, http://s3.amazonaws.com/thf_media/2010/pdf/bg_2361.pdf, (Erişim: 9.12.2017).

SÖNMEZOĞLU Faruk (ed.), Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, İstanbul: Der Yay., 2000.

TAŞDEMİR Fatma, "Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı", Uluslararası Hukuk ve Politika, Yıl: 2, Sayı: 5 (2006), ss. 75-89.

--------, Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi, Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2006.

TAŞDEMİR Fatma ve ÖZER Adem, "Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu", Akademik Hassasiyetler, Cilt: 4, Sayı: 7 (Mayıs 2017), ss. 53-70.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 20, Cilt: 19, Y. Yılı: 2, https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem20/yil2/bas/b048m.htm, (Erişim: 11.12.2017).

WILLIAMS Dan and TAGARIS Karolina, "Israel trained against Russian-made air defense system in Greece: sources", 4.12.2015, https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-israel-greece/israel-trained- against-russian-made-air-defense-system-in-greece-sources-idUSKBN0TN10G20151204, (Erişim: 11.2.2018).

40 James Phillips, "An Israeli Preventive Attack on Iran's Nuclear Sites: Implications for the U.S.", 15.1.2010, s. 3, http://s3.amazonaws.com/thf_media/2010/pdf/bg_2361.pdf, (Erişim: 9.12.2017).

İnternet, Görsel-İşitsel ve Basılı Medyanın Hukuki Farklılıklarının Değişen Yönleri

Abdulvahap DARENDELİ[1]

[1]Dr. Hakim, Eski RTÜK Üyesi, Adalet Bakanlığı Yüksek Müşaviri

Özet: Geleneksel yaklaşım ve uygulamada, öncelikle basılı medya ve görsel-işitsel medyanın farklılığı değerlendirilirken her ikisi arasında kesin bir çizgi konulmakta ve bunların farklı düzenleme ve kategoriler içerisinde yer aldığı kabul edilmektedir. Bunun sonucu olarak, yazılı, görsel ve internet medyası olmak üzere üç sektör de bağımsız olarak gelişmiş ve kendi hukuklarını oluşturmuştur. Ancak, yöndeşme olgusu ile birlikte medyanın farklı hukuksal rejimlerle yürütülme olgusunun anlamını yitirdiği ve birçok soruna neden olabileceği gündeme gelmeye başlamıştır. Esasen, teknolojik gelişmelerin medya hukukuna sürekli yeni biçimler vermesi ve yeni unsurlar katması da kaçınılmazdır. Bu anlamda, teknolojik gelişmelerin getirdiği yenilikler konusunda mevcut iletişim teknolojilerinin birbirinin yerine kullanılması, farklı iletişim türlerinin birbirinin iletim altyapısını kullanması anlamına gelen "yöndeşme/yakınsama" (convergence) kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. Böylelikle "yakınsama"nın etkisiyle, medyada sunulan hizmetlerin iletim ortamından bağımsız olarak, vatandaşların ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, öncelikle internet, görsel-işitsel ve basılı medyanın hukukî farklılıklarını besleyen olgular ve genel eğilimler, farklılığın azaltılmasında idareye düşen görevler ile günümüzde farklılıkların değişen yönlerini belirleyen yakınsama kavramı ve buna bağlı düzenleme zorunluluğu üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnternet, Görsel-işitsel medya, Basılı medya, Hukuksal düzenlemeler, Yakınsama/Yöndeşme

Changing Aspects of Legal Differences in Internet, Audiovisual and Print Media

Abstract: In Positive Law, when the traditional, widespread approach and practice first assesses the difference between the print media and the audiovisual media, attaches a clear line between the two, and acknowledges that they fall within different arrangements and categories. Due to the technological developments that have taken place in the information sector and the potential of the Internet as an interactive and global medium, the Internet is significantly separated from the other two media. The influences of information in the Internet, accessibility, permanence and antisymity in the Internet media are different aspects of the Internet from the legal point of view. As a result, all three sectors developed independently and created their own laws. For this reason, it is inevitable for technological developments to constantly introduce new shapes and elements for media law. In this sense, it is necessary to emphasize the concept of "convergence", which means that the existing communication technologies should be replaced with each other, and that different types of communication use each other's transmission infrastructure in terms of innovations brought about by technological developments. Thus, under the influence of "convergence", it becomes a necessity to regulate the services offered in the media according to the needs of the citizens, regardless of the transmission environment. This study focus on the phenomena and general trends that nurture the legal differences of the internet, audiovisual and printed media, the duties of government of decreasing the difference, and the concept of convergence that determines the changing aspects of diversity today.

Keyword: Internet, Audio-visual media, Print Media, Regulations, Convergence

1. Görsel-İşitsel ve Basılı Medyanın Farklılıkları

Geleneksel yaklaşım ve uygulamada, öncelikle basılı medya ve görsel-işitsel medyanın farklılığı değerlendirilirken her ikisi arasında kesin bir çizgi konulmakta ve bunların farklı düzenleme ve kategoriler içerisinde yer aldığı kabul edilmektedir. Bunun sonucu olarak, yazılı, görsel ve internet medyası olmak üzere üç sektör de bağımsız olarak gelişmiş ve kendi hukuklarını oluşturmuştur.

Hayatın olağan akışı içinde, radyo ve televizyon, basılı medya ve İnternet medyası rejiminin neden farklı olduğunu pek sorgulamayız. Her gün, gazete okuyup televizyon izlememize ve İnterneti kullanmamıza rağmen, yayınlarını takip ettiğimiz basın-yayım kuruluşunun idarenin bir işlemi ile yayın faaliyetine ara verilememesi ancak görsel-işitsel yayın kuruluşuna bu tür bir yaptırım uygulanabilmesi pek dikkatimizi çekmez. Sadece bu örnek çerçevesinde bile, yazılı basının neden daha geniş bir özgürlük alanına sahip

olduğu sorusunun bizi sıklıkla meşgul etmediği bir gerçektir. Oysa gerek görsel iletişimin gerekse basının demokratik bir toplumun vazgeçilmez unsurları oldukları sıklıkla tekrarlanır.

Bu durumun, başta gelen sebebi radyo ve televizyonun toplumdaki yozlaşmalarla ilgili olarak yargısız bir şekilde "mahkûm" edilmiş olmasıdır. Özellikle televizyon, başlı başına bir kötülüktür. Bu kötülük öznesini ıslah edip, hayırlı işler görmesini sağlamak yasa koyucunun tartışmasız bir görevi olarak görülür. Yasa koyucu, yanlış yerlere gitmesin diye televizyonu zincirlemiş, yargı mercileri de bunu onaylamıştır. Yazılı basın için asla kabul edemeyeceğimiz hukuksal düzenleme ve uygulamalar, radyo ve televizyon için son derece olağan olarak kabul edilmiştir (Yılmaz, 2006: 5).

Yukarıdaki tabloyu oluşturan sebeplerin genel hatları ise şu şekilde ortaya konulmaktadır: Bir başka anlatımla, yazılı basın ile görsel-işitsel medyayı farklı kılan temel özellikler ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Bu genel çerçeve içerisinde, görse-işitsel medya hukuksal rejimini farklı kılan temel özellikleri şöyle sıralayabiliriz.

a) Görsel-işitsel politikalar farklıdır. Görsel-işitsel medya alanındaki tüm düzenlemeler medyada çoğulculuk, tarafsızlık, kültürel ve dilsel çeşitlilik, sosyal katılım, tüketici ve azınlıkların korunması gibi genel çıkar hedeflerine bağlı olarak geliştirilmek zorundadır.

b) Görsel-işitsel yayın faaliyetinin lisansa tabi olması kuraldır. Görsel-işitsel medya rejimlerinde yayın faaliyeti idarenin vereceği bir lisansa bağlı olarak yürütülmektedir. Lisans veya öz izin alınmadan, sadece bildirimle veya izinsiz olarak yayın faaliyetini sürdürme olanağı bulunmamaktadır.

c) Görsel-işitsel alanda lisans verme ve içerik denetimindeki standartlar da farklıdır. Zira, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yerleşik içtihatlarına göre, ulusal makamlar lisans verme yetkilerini kullanırken teknik veya finansal mülahazalar yanında öngörülen yayın hizmetinin niteliği ve amaçları, potansiyel izleyicisi, belirli izleyici gruplarının hakları ve ihtiyaçları ile uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülükleri gibi başka etkenleri de göz önünde tutmak zorundadırlar

d) Görsel-işitsel medya alanında idare (düzenleyici kurullar) etkin ve yaygın idare yaptırım uygulama yetkisine sahiptirler. Geleneksel olarak idari yaptırım uygulama yetkisine sahip olan idarelere düzenleyici kurulların eklenmesi yaptırım konusuna yeniden güncellik kazandırmıştır (Darendeli, 2013: 124-129).

2. Görsel-İşitsel Medya ve Basılı Medyanın Hukuki Rejimleri

Bu genel çerçeve içerisinde, yazılı basın ve görsel-işitsel medyanın farklılığını değerlendirirken, görsel-işitsel medya özgürlüğünün sınırlı, örgütlü ve gözetimli olduğu ifade edilebilir. Böylece, ilke olarak bastırıcı rejime tabi olan yazılı basın özgürlüğünün aksine burada önleyici rejim geçerli olmaktadır (Kabaoğlu, 1998: 286-289).

Diğer bir deyişle, görsel-işitsel medya alanı idarenin düzenleme, denetleme, izin ve yaptırım uygulama yetkilerinin egemen olduğu bir alandır. Oysa yazılı basın alanında yayımcı, ceza hukuku ve medeni hukukun getirdiği sınırlar içinde, idareden izin almaksızın faaliyette bulunabilir; hiçbir idari yaptırıma ve zorlamaya maruz kalmaksızın yayınlarını istediği gibi biçimlendirebilir. Burada yazılı basın ve görsel-işitsel medyanın kategorik olarak farklı hukuksal rejimlere tabi oldukları ortaya çıkmaktadır.

3. İnternet Medyası ve Basılı Medyanın Hukuki Farklıları

İnternet medyasıyla basılı medyanın farklılıklarının sürdürüldüğü vurgulanan AİHM kararında; dünyanın her yerinden milyarlarca kullanıcıya hizmet veren elektronik ağ aynı düzenleme ve kontrole tabi değilir ve tabi tutulması potansiyel olarak mümkün de değildir. İnternet üzerindeki içeriklerin ve iletişimin, özel hayata saygı başta olmak üzere, insan hakları ve özgürlüklerinin kullanılması ve bunlardan yararlanılması açısından yarattığı zarar riskinin basının yarattığı riskten daha yüksek olduğu kesindir. Dolayısıyla, basılı medyadan ve internetten alınan malzemelerin yayımlanmasını düzenleyen politikalar farklı olabilir. Söz konusu hakların ve özgürlüklerin korunmasını ve güçlendirilmesini güvence altına almak için internet

konusunda bu politikanın teknolojiye özgü özelliklere uygun bir şekilde uyarlanmak zorunda olduğu inkar edilemez (European Court Of Human Right, 2011: 63).

Ancak, yukarıda yer alan bu kategorik farklılıklar, ciddi eleştirilere konu olmaktan uzak olmadığı gibi, teknolojik gelişmelerin sunduğu yeniliklerin görsel-işitsel medyaya ilişkin düzenlemelere etkileri ve yukarıda ortaya konula temel anlayışı değiştirdiği de bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Söz konusu değişikliklere geçmeden önce, her iki medya alanının ve dolayısıyla da internet medyasının aynı temel düzenlemelere bağlı olduğunu tespitinde yarar görmekteyiz. Zira Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarına göre, düşünceyi açıklamada kullanılan araç (yazılı basın, radyo ve televizyon, İnternet, vs.) ve açıklamanın şekli (sözlü, yazılı, sanatsal, vs.) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. Maddesi hükmü açısından herhangi koruma farkı yaratmaz. Aracı ve şekli ne olursa olsun, ifade eylemi, ifade özgürlüğü kapsamındadır (Gözübüyük, 2002: 358).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yukarıda değinilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. Maddesini günümüz koşulları ışığında yorumlarken, İnternetle bağlantılı davaların açık bir şekilde 10. Madde kapsamına girdiğini; İnternetin etkileşimli ve küresel bir mecra olarak sunduğu potansiyel nedeniyle ifade özgürlüğü yönünden önemli bir mecra haline geldiğini kabul etmektedir. *Mahkemeye göre; İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. Maddesi sadece bilgi verme, bilgileri yayma özgürlüğü tanımaz, bu özgürlük aynı zamanda halkın, kamunun bu bilgileri alma hakkını da içerir (*Observer et Guardian). *İnternet siteleri ise, hem erişilebilir olmaları hem de önemli miktarda bilgi saklamaları ve yayma kapasiteleri nedeniyle, halkın günlük bilgilere erişimini ulaşımını kolaylaştırmakta ve böylece bilginin yayılmasını sağlamaktadırlar. Bu nedenle, internet alanında arşivlerin oluşturulması ifade özgürlüğünün bir parçasıdır ve 10. Madde kapsamında değerlendirilmelidir* (Doğru ve Nalbant, 2013: 216).

4. Farklılıkların Değişen Yönleri

Yukarıda kısaca değinildiği gibi, teknolojik ilerleme ve gelişmelerin sunduğu yeniliklerin görsel-işitsel medyaya ilişkin düzenlemelere etkileri ve bu alandaki temel anlayışı değiştirdiğini gözlemlemekteyiz. Zira teknolojik gelişmelerin, her alanda olduğu gibi medya alanında da, medya hukukuna sürekli yeni biçimler vermesi, farklı unsurlar katması da kaçınılmazdır. Bilişim teknolojisinde kullanılan sıkıştırma ve iletim yöntemlerinin görsel-işitsel medya alanında da kullanılması (sayısal yayıncılık) farklı altyapı ve sistemler üzerinden aynı veya benzer nitelikteki hizmetlerin sunulabilmesini mümkün hale getirmiştir.

Diğer taraftan günümüzde son derece karmaşık bir olgu olarak nitelenen yakınsama (convergence), farklı iletişim türlerinin birbirinin iletim alt yapısını kullanabilmesi anlamına gelmektedir. Böylelikle, yakınsamanın etkisiyle, elektronik haberleşme ve internet hizmetleri ve radyo-televizyon yayın hizmetleri arasındaki sınırlar ortadan kalkmakta; bu hizmetler arasındaki ayrımın yapılması da gittikçe güçleşmektedir.

Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi Avrupa Komisyonu raporunun ilgili bölümünde yer aldığı şekliyle 'Avrupa Birliğinde 2002 yılında yayımlanan düzenleyici çerçeve ile birlikte, elektronik haberleşme, medya ve bilgi teknolojilerinin yakınsaması sonucunda, sinyal iletilmesi amacıyla kullanıldığı sürece tüm iletim şebekelerini kapsayacak şekilde tek bir düzenleyici çerçeve oluşturulmuştur. Böylelikle, televizyon ve radyo yayıncılığı için kullanılan şebekeler, uydu şebekeleri, sabit-mobil karasal şebekeler, elektrikli kablo sistemleri, kablolu televizyon şebekeleri gibi sinyal iletilmesi amacıyla kullanılan tüm şebekeler üzerinden gerçekleştirilen iletimler düzenleyici çerçeve kapsamına alınarak, elektronik haberleşme hizmeti ve şebekeleri kavramları kullanılmaya başlanmıştır.' denilmektedir[1].

Günümüzde bir yayın hizmeti, ister internet ortamından, isterse karasal, udu, kablo gibi geleneksel ortamlardan sunulsun, izleyici açısından sunulan hizmetin türü sağladığı fayda ile belirlenmektedir. Dolayısıyla, mobil cihazlar, akıllı telefonlar ve akıllı televizyonlar yoluyla izlenen bir televizyon yayını ile evimizde, işyerimizde sabit bir noktada duran bir televizyon cihazı üzerinden izlediğimiz televizyon

1 TBMM 24. Yasama döneminde kurulan 'Bilgi Toplumu Olma Yolunda Bilişim Sektöründeki Gelişmeler İle İnternet Kullanımının Sosyal Etkilerinin Araştırılması Amacıyla Kurulan Araştırma Komisyonunun 381 Sıra Sayılı Raporu.

yayını, sunulan hizmetin teknik yönü ve iletim ortamı ne olursa olsun kullanıcılar nezdinde birer televizyon yayın hizmeti olarak algılanmaktadır.

Bu gerçeklik karşısında, görsel-işitsel medya alanını düzenleyen 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunda değişiklik yapıldığı görülmektedir. İnternet üzerinden yapılan yayınların RTÜK tarafından düzenlenmesi bağlamında, Ülkemiz açısından son derece önemli olan son değişiklik ve yenilikleri, öneminden dolayı ayrı bir başlık altında incelemenin yararlı olacağını düşünmekteyiz.

5. Yakınsama Olgusunun Düzenlemeye Etkisi Bağlamında İnternet Ortamından Sunulan Radyo ve Televizyon Yayınlarının Yayıncılık Otoritesi Tarafından Düzenlenmesi ve Denetlenmesi

21.03.2018 tarih ve 7103 sayılı Kanunun 84. Maddesi ile 6112 sayılı Kanunun 29. Maddesine eklenen 29/A maddesinde;

"***Yayın hizmetlerinin internet ortamından sunumu***

MADDE 29/A- (1) Üst Kuruldan geçici yayın hakkı ve/veya yayın lisansı bulunan medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar, bu hak ve lisansları ile yayınlarını bu Kanun ve 4/5/2007 tarihli ve 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun hükümlerine uygun olarak internet ortamından da sunabilirler. Radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerini sadece internet ortamından sunmak isteyen medya hizmet sağlayıcılar Üst Kuruldan yayın lisansı, bu yayınları internet ortamından iletmek isteyen platform işletmecileri de Üst Kuruldan yayın iletim yetkisi almak zorundadır." Hükmü yer almaktadır.

Söz konusu yasal düzenlemenin gerekçesinde ise; 6112 sayılı Kanunda yukarıda yer alan düzenleme öncesi, İnternet üzerinden yapılan yayınlar ve bu yayınları toplu olarak ileten platform işletmecileri, Bilgi Teknolojilei ve İletişim Kurumu veya Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'ndan herhangi bir iletim izni almadan yayınları iletmekte idi. Diğer yandan, İnternet üzerinden radyo ve televizyon yayınlarını sunan kuruluşlar da yayıncılık otoritesi tarafından herhangi bir şekilde lisanslandırılmakta idi. Dolayısıyla, söz konusu kuruluşlar, yayın içerik denetiminden kaçındıkları gibi, gerek yurtiçinden çoğunlukla da yurtdışından yayınlar yoluyla elde ettikler vergi ve benzeri mali yükümlüküklerden de kaçınmaktadırlar. Bu gerekçeler de göz önüne alındığında, internet üzerinden sunulan radyo ve televizyon içeriklerinin de denetlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır (7103 Sayılı Kanunun 84. madde) denilmektedir.

Böylece, bugüne kadar 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun ile düzenlenen bir konuda, ilk defa bu Kanun dışında yayıncılıkla ilgili 6112 Sayılı diğer bir Kanunda internet ortamından sunulan bir yayın hizmetinin düzenlenmesi gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Böylelikle, yakınsamanın etkisiyle elektronik haberleşmesi ve internet hizmetleryle yayın hizmetleri arasındaki sınırlar ortadan kalkmakta, söz konusu alanlar arasındaki farklılıkların azaldığı somut olarak görülmektedir.

Sonuç Yerine

Teknolojik gelişmeler ve yakınsama sonucunda hukuki düzenlemeler açısından yayın iletim ortamlarının yakınlaşması ve ortak düzenlemelere konu olması bir gerçek olarak karşımıza çıkmakta ise de her şeye rağmen geleneksel medya düzenlemelerinin temel özeliklerini koruyacağı inkar edilemez. Özellikle, görsel-işitsel alanda, sayısal yayın tekniği bakımından frekans sınırlılığından kaynaklanan sorunların bütünüyle çözülememesi, bu alandaki farklı düzenlemelerin varlığını sürdürmesine neden olmaktadır.Sayısal teknoloji ve yakınsama frekans alanının düzenlenmesi gereğini ortadan kaldırmamıştır. Bu anlamda kamu düzeninin korunmasını sağlayacak idari kolluk düzenlemeleri varlığını koruyacak görünmekedir.

Bu alanlarda, idari düzenleme ve denetimin artık gerekli olmadığı iddiaları da önemini yitirmekte aksine düzenlemelerin, yeterli teknik ölçütleri ve evrensel uyumluluğu temin etmek için gerekli olduğu ileri

sürülmektedir (Yılmaz, 84). Bu makul ve olağan taleptir. Bütün modern toplumlar teknolojil standartlara, hukuki düzene ve uyumluluğa önem verirler.

Yazılı basın için kabul edilen temel özelliklerin yeni iletişim ortamı olan internet için de kabul edilebileceği değerlendirilmektedir.Örneğin internet medyasında ifade özgürlüğünün korunmasında temel kural, diğer medya alanlarında izin verilen her şeye internet medyası olarak da izin verilmesi olmalıdır. Burada da diğer alanlarda müdahale için aranan şartlar yani yasallık, meşru bir amaç için gereklilik ve orantılılık şeklinde üç aşamalı uygulama gerekli görülmektedir.Bu nedenle İnternet dünyasının yasaların olmadığı bir dünya olduğu ve hükümetlerin internet faaliyetler üzerinde hiçbir otoriteye ve hiçbir etkili yürütme aracına sahip olmadığı düşüncesi, internet çağının klişelerinden biri olarak kalmaya mahkumdur. Zira, internetteki sosyal ilişkiler daha karmaşık hale geldikçe devletler internet ortamdaki rollerini artırdılar. Devletler kendi yargı yetkileri çerçevesinde ortaya çıkan internetle bağlantılı durumlar üzerinde egemenliklerini uygularlar ve zaten buna zorunludurlar (Benedek ve Kettemann, 2014: 175-176). *K.U. / Finlandiya davasının* gösterdiği gibi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde devletler kendi yargı yetkileri içindeki kişilerin insan haklarının korunmasını sağlamakla yükümlüdür ve bu yükümlülük geleneksel medyada olduğu kadar internet medyası için de geçerlidir. Tüm devletler ve medyadaki diğer paydaşlar internet ifade özgürlüğüne saygı göstermek, onu korumak, mevcut kurallara saygı göstermek konusunda yükümlülük üstlenirler (Benedek ve Kettemann, 2014: 175-176).

KAYNAKÇA

Benedek, Wolfgang. ve Mattis. Kettemann (2014) "İfade Özgürlüğü ve İnternet. Türk Yargısının İfade Özgürlüğü Konusunda Kapasitesinin Güçlendirilmesi" , URL: http://ifadeozgurlugu.taa.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/I%CC%87fade-O%CC%88zgu%CC%88rlu%CC%88g%CC%86u%CC%88-ve-I%CC%87nternet.pdf, Erişim Tarihi: 22.8.2017.

Council of Europe (2008), European Court Of Human Rights , K.U./Finlandiya (2 Aralık 2008), başvuru no.2872/02., URL: https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2016/07/K.U.-v.-FINLAND-en.pdf, Erişim Tarihi: 22.8.2017.

Darendeli, Abdulvahap. (2013). Vahap İdari Ceza Hukuku Açısından Görsel-İşitsel Medya Alnındaki İdari Yaptırımların Hukuki Rejimi. Ankara: Yetkin Yayınevi.

Doğru, Osman. ve Nalbant, A. (2013). İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar, Ankara: Ankara Konseyi Yayını.

European Court Of Human Right (2011) Case Of Edıtorial Board of Pravoye Delo and Shtekel V. Ukraine, Pravoye delo, Yayın Kurulu ve Shtekel, Ukrayna, 5 Mayıs 2011, Başvuru No. 33014/05, Strasbourg.

Gözübüyük, Şeref. (2002). Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara: Turhan Yayınları.

Kabaoğlu, İbrahim. (1998). Özgürlükler Hukuku, İstanbul: Alfa Yayınları.

TBMM (2017) "7103 Sayılı Kanunun 84. madde gerekçesi" URL: https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k7103.html, Erişim Tarihi: 22.8.2017.

Yılmaz, Halit (2006). İdarenin Görsel-İşitsel İletişim Alanındaki İşlevi, Ankara: İmaj Yayınevi.

Stages of Indian Economy after Independence

Dr. Aylin ALTINAY CİNGÖZ[1]

[1]Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, aaltinay@istanbul.edu.tr

Abstract: India became independent in 1947. Until that date it was a largely feudal, agricultural country. Under the British rule, it was prohibited to set up a heavy industry. Therefore India started to become partially industrialised and made some progress after 1947. This progress seemed a bit slow at the beginning; but its growth performance has improved significantly over the past 40 years. Consequently India has been getting attention for its growth experience for some time now, and is being nominated as a candidate for becoming a global power in the next decade or two. This appreciation is important for two reasons; one, an improvement in the conditions of such a sizable economy will have outcomes on the world scale. Two, if it turns out to be success story there are other countries waiting to take lessons from it and learn from its mistakes. Since Indian economy has steered through an outstanding transition after the 1980s, this study will try to analyse the stages of Indian economy and focus on the 1980s and 1990s. Seeing that the annual growth rate has increased to 5% from 1980 to the early 1990s, which meant more than doubling of India's economic growth rate, it is necessary to look closer at this dramatic increase of the 1980s.

Keywords: Indian economy, economic transition, reform process.

Introduction

India became independent in 1947. Until that date it was a largely feudal, agricultural country. Under the British rule, it was prohibited to set up a heavy industry. Therefore India started to become partially industrialised and made some progress after 1947. Before going in to the stages of Indian economy one shall look at the general picture of India after independence.

India might be defined with a period of stagnation before Independence. Between 1900 and 1950, the Indian economic growth rate was below 1% per year. After 1950s there was a period which reached "Hindu rate of growth". This term connotes India's growth pattern after independence. The time course of three decades after 1947 has seen a rather low but not a terrible path of growth, averaging about 1% between 1950 and 1960, and 1.7% between 1950 and 1980. (Rodrik and Subramanian, 2005: 194).

After independence, India's first Prime Minister Jawaharlal Nehru decided to have a planned economy in which the economy was controlled by the state to the core. The Licence or Permit or Quota Raj (rāj, meaning "rule" in Hindi) was the effect of this decision. Permit Raj was a system of licences and regulations that were mandatory to start up and run business in India. The government has built up this detailed system and made it go along with the red tape (Bradford, 2003: 185). There were strong oppositions with Permit Raj, because of its potential to cause political corruption, economic stagnation and to create opportunities for private monopolies[i].

1. Stages of Indian Economy

India's government is based on federalism and goverment's post-independence development strategy was one of national self-sufficency and stressed the importance of regulation in the economy (Jain, 2017: 62). Balakrishnan and Parameswaran (2007) have tried to find the breakpoints of the Indian economy between 1950 and 2004. Their attention is focused on the result of the changes in policy regime and so concerned with the growth scheme after development plans have started. Vijay Joshi (2017) on the other hand divides India's post-independence period into two halves: 1950-1980 and 1980-2015. This study will analyze the stages of Indian economy in five sections:

1. Planned Economy: 1950-65
2. The Green Revolution: 1965-73
3. Adaptation to the External Shocks: 1973-80

4. Economic Liberalization: 1980-91
5. Economic Stability and Structural Adjustments: 1991-today

1.1. Planned Economy: 1950-65

The national political setting of independent India was set by the first prime minister Jawaharlal Nehru. His first three years passed with the stabilization of the country after separation, therefore the objective of the First Five Year Plan (1951-56) was to enhance domestic savings for growth and recover the economy after the colonial period. The Second Five Year Plan took the step one further and brought the planned economic development strategy to a more comprehensive, inter-sectoral and elaborated level. This created a genuine break. During the era of 1956-61, Nehru was accompanied by Professor Mahalanobis whose industrialization strategy attached a particular importance to the development of heavy industries and infrastructure, and designed a prevailing role to the public sector.

It is also possible to say that the period between 1950 and 1965 started with a relatively liberal era of industrialization policies, but did not last very long. After the elections of 1957, the victory of the left wing in the parliament became even stronger. The foreign exchange crisis experienced in 1957 convinced the policymakers that it was necessary to monitor the private sector. Another reason for the justification of government regulation was based on this foreign exchange crisis. India's foreign exchange reserves had increased during World War 2, and this made them impose a relatively free import regime. However, experiencing a 40% devaluation of the British sterling brought India's reserves to the point of ending.

India's third five year plan ran between 1961 and 1966. The blueprint of the first three plans pursued a strategy based on the assumption that once the growth mechanism was built, the institutional changes would guarantee that advantages of growth will eradicate poverty but seventies brought along questions about this (Ghosh, 2012: 2).

During 1951-65 period GDP grew by 3,9% which were far higher than those recorded during the colonial era. The prevalent view amongst economists, therefore, is that the introduction of central economic planning based on the rapid increase in public investment caused a significant improvement in India's economic performance. However there are also critiques to this view. They argue that despite rather impressive GDP growth rates, the living standards of the masses stagnated during this period and thus the masses were not better off than they were under the colonial government. These views also emphasize misallocation of resources and inefficiencies of the control system in that period (Joshi, 2017: 17).

1.2. The Green Revolution: 1965-73

This period started with the death of first prime minister Nehru in 1964. After Nehru, his follower Lal Bhadur Shastri acceded. He strongly supported green revolution and was motivated for the changes to transform Indian agriculture. But his untimely decease in 1966 made Nehru's daughter Indra Gandhi to come into power. (Joshi, 2017: 18)

'Green Revolution' is broadly used as a name to define prosperous agricultural experiments in various developing countries and India can be exemplified as one of the most successful ones. The British-ruled India experienced one of the world's worst food disasters in 1943. Approximately 4 million people died of hunger that year in eastern India from what is known as the Bengal Famine. After indipendence, India continued to be haunted by memories of this disaster. Considering there was a drought as well as a war with Pakistan in 1965, it was reasonable that food security came first on free India's agenda. This awareness led, on one hand, to the Green Revolution in India and, on the other, legislative measures to ensure that businessmen would never again be able to stash food to make profit (Mathew, 2010: 15).

Green Revolution was a system based on three main elements: 1. Persistent expansion of farming areas, 2. Double-cropping in the existing farmland, and 3. Injection of new seeds that have improved genetics. Until 1967 the government largely centered upon expanding India's farmland. But the population was

growing at a much faster rate than food production. This lead to the need of an immediate and drastic measure to increase rendement. The manoeuvre came in the form of the Green Revolution. The weight of the state laid on private producers which helped agricultural production and led to green revolution. This era carried India from being a food-deficient nation to one of the world's major agricultural countries. (Alaeddini and Olia, 2004: 1118-9)

1.3. Adaptation to the External Shocks: 1973-80

This era started with severe challanges of two droughts, quadrupled oil prices and a mad inflation. These years led to a political period called the Emergency[ii] in Indian history, which actually carried Indra Gandhi's movement away from socialism (Kohli, 2004: 1255).

In 1979 the worst draught after the British rule came in with a doubling of oil prices which led to a severe increase in inflation. The adjustment of the Indian economy to the twin exogenous shocks of oil price increases and harvest failure during the period 1973-74 to 1980s, was one of the principal developments in the Indian economy during those years. It had consequences on the macroeconomic aggregates, inter-sectoral resource allocation and income distribution of different policies. Given the internal disturbances, two exogenous shocks and and goverment's fiscal and monetary crackdown, the growth rate dropped to 2.9% which was below what it was during the planned economy period. (Joshi, 2017: 18)

1.4. Pro-business Period: 1980-1991

The Indian economy has steered through an outstanding transition since the 1980s. The annual growth rate has increased to 5% from 1980 to the early 1990s, which meant that more than doubling of India's economic growth rate. Therefore, it is necessary to look closer at this dramatic increase of the 1980s.

Examining 1980s, leads us to two different tracks in explaining the growth in Indian economy: Pro-business versus pro-market approaches. Pro-market approach adopts the framework that was described by Washington Consensus[iii] at the end of 1970s. We all know the rules of this understanding: Let the market be, so that actors of the game play freely and the resources are distributed efficiently. This will lead to production and increase growth. The supporters of this agreement criticized state control and import substitution strategy of the 1950s and 60s, suggesting the limitation of state control to the minimum and development strategy that is based on open economy trade. Their claim was that failure to do so will lead to fiscal deficit and imbalance of foreign account balance continuously. (Kohli, 2006: 1252-3).

India was a standard etatist state that adopted import substitution development model between 1950 and 1980. After 1980, the country turned its face towards East Asian development strategies. This affinity was neither very deliberate nor was in the harmony, efficieny and brutality of Japan or Korea. Similarly India fell behind in educating its poor or bettering their living conditions. Hence the way of imitating these contries meant that India placed economic growth forefront and embraced Indian capital sector. Kohli reads this as, "to shift socialist India into India incorporated" and praises that this attempt actualized only partially. When Indra Gandhi returned to power in 1980 the emphasis on the alleviation of poverty was removed and economic growth was now placed as her top priority. The policy shift was based on lessening the involvement in redistributive actions and prioritising improved production. (Kohli, 2006: 1253-4).

Rodrik and Subramanian (2005) assert that India's growth shift started with government's mode of change on behalf of private business. Their claim is that, before 1980 the Indian government's addressing was left-leaning and so their policies were mainly concerned with poverty reduction. When Indra Gandhi was elected prime minister for the second time she wanted to erase the impact of his father's Fabian principles[iv]. The so-called pro-business orientation of the national government can be seen in the support of the established companies. The significance is given to the currently existing establishments and producers. Until 1980s, the national government's development strategy was based

on a socialistic rhetoric which tried to achieve economic growth with poverty reduction and social justice. As can be clearly understood by Virmani's book title "From Socialist Stagnation to Global Power" the writer believes that the breakpoint of India's growth was attained after the abandonment of socialism. However Basu underlines that India's stock market was in prosperity during 1980s and also private sector was responsible for the vast majority of production. Consequently the share of GDP arising from state owned enterprises aggregated to a significant amount which make Basu explain "socialism was preached but not practiced". Although red tape did gave private sector a nightmare, India has always had private property (unlike China) and the dominant mode of production was also private. (Basu, 2008: 398-400)

On the other hand, Srinivasan and Tendulkar (2003) and Panagariya (2004) argue that the growth recovery of 1980s was not sustainable. Their view is that the economic liberalization process of the 1990s is much more favourable, because of the fiscal problems faced at the end of 1980s. Kohli objects to this view by underlining the unanticipated peripheral conditions back then. Regarding the fiscal argument, Kohli contrasts some figures of 1980s and 90s. For example interest payment on government debt generated to approximately 17% of government expenditures at the end of 1980s and 31% at the end of 90s. Noting the unforeseeable environment abroad, Kohli first reminds that the Soviet Union used to be India's primary trading partner, and therefore the break-up of the Soviet Union created a macro problem in India[v]. Meanwhile Gulf war caused a rise in oil prices which also had an effect on India. Both events hint that devaluation was around the corner. Therefore Kohli comments that these subsistent issues were used by the government for their formerly existing claim(Kohli, 2005: 1259)

A brief look at the acceleration of economic growth during 1980s leads us to the improvements in investment and productivity rates. Kohli evidences a trend that actually started after 1975 and proves that the investment level recovered following 1980s. The increase in public investments and private corporate investments stepped up the growth of overall investments in the 1980s. Looking at productivity levels, it is possible to say that especially total factor productivity figures in manufacturing boosted in the 1980s (Virmani, 2004; Rodrik and Subramanian, 2005). It should be noted there are some serious measurement problems in the evaluation of total factor productivity levels but these are outside the course of this chapter.

Kohli makes two comments before answering the question of what explains improvements in the rates of investment and the efficiency of the Indian economy. First he stresses that the changing composition of the GDP somehow ended in higher economic growth from 1980 and on. Wallack (2003) analyses the structural breaks in Indian economy by looking at the crucial sectors like manufacturing, agriculture and services. She traces signs of a break in the GDP growth level in 1980 which she relates to a slight correspondence to a policy shift. The composition of GDP changes as sectoral growth rates picked up less than those resources which departed from slow-growing toward faster-growing areas of the economy (Wallack, 2003: 4314-5)

De Long (2003) explains the grounds of change in the 1980s in three steps. His first statement is that Indian economy started to embrace with the world in the 1980s. This integration covered the incentives for exports and approval of foreign investment, since they were seen as potentials to meet new and advanced technology. Secondly Indian entrepreneurs changed their attitude. Former businessmen got into the parliament and became strong ministers of Rajiv Gandhi. And lastly there was such a belief that Nehru's good old days was over and rules of the world trade had changed. (De Long, 2003:201)

Another characteristic of pro-business policies was that they focused primarily on removing limitations on expanding capacity, eliminating price controls and lowering corporate taxes. The elemental changes that sparked the policy shift were accumulating gradually. 1970s faced discouraging levels of economic growth which brought production on the front burner. Putting that together with a failing public sector inspired confidence to the private sector and big business. It was also clear that state support of business may lead to higher growth and thus to lower inflation. Besides the prioritaization of economic growth and supporting private capital, this new pro-business strategy demanded an anti-labor stance. Since moving away from socialism and embracing big business meant that also labor should be submissive. (Kohli, 2004: 1255-6)

There were some contrary policies before 1980 which were actually crucial for India's software and information technology sectors. Primarily the nationalization of the banking sector resulted in the acceleration of savings and investment which were positive signs in the initial stages. Then in 1977 the Indian government made an act of closing the economy and called for IBM's leave, when the company refused to reduce its ownership of the subsidaries. Although this action seems contradictory, it followed the conventional infant industry theory and was critical for the boost of the Indian computer and software industry. (Basu, 2008: 400)

1.5. Pro-market Period: 1991-today

Pro-market strategies center upon the removal of barriers to trade and targets to attain this through economic liberalization. The main objective of trade liberalization is to disentangle the economy and reduce tariffs so that foreign investment can freely enter the country (Jain, 2017:6). Also new entrants and customers are always welcomed and favoured. The classic market-oriented approach of 1990s defined trade liberalization in India and they were performed by Prime Minister Narashimo Rao and Finance Minister Manmohan Singh.

The period of 1990s started with the structural adjustment programmes that were designed by the IMF and World Bank. The reforms of the 1990s were, of course, sparked by the crisis of 1991. After the crisis, the newly formed government, called upon IMF but the rapid come back from the crisis has been almost entirely credited to the statist past (Rodrik and Subramanian, 2005: 225).

The reforms of 1990s were vital to keep the productivity growth alive. In the 1990s public investments moderated, but via several growing private investments the increase in investments remained stable. Although productivity levels, especially total factor productivity rate in manufacturing was still improving, there was a slowdown in the growth rate in the 1990s. (Kohli: 1254)

Most observers centering upon 1990s, and 1980s to some extent, have highlighted Indian gradualism as their this distinctive feature of the time. Since some of the transition economies and Latin American countries have utilized shock therapies and were avid to approve liberalization leapingly, this was an unusual way of approaching reforms by then (Ahluwalia, 2002: 68). Contrasting these two different policy lines would lead to two distinct reform attitudes of Latin America and East Asia. Latin America's reform process of the 1990s was based mainly on pro-market policies. Whereas Korea for example, followed pro-business strategies in the 1960s and 70s (Rodrik and Subramanian, 2005: 197).

Taking a glance at OECD's Economic Survey of last year, the organisation feels the need to emphasize that growth level has been uneven across Indian industries and states, and therefore underlines the need for further institutional reforms, focusing on product and labour market regulations at the central and state levels (OECD Economic Survey: India 2017). Comparing social indicators, life expectancy is now about 66 years, which is more than twice compared to 32 years in 1951. Infant mortality is about one fourth of what it used to be in the first years of idependence (in 1951 it was around 180 and today it is 44 per thousand live births. The female literacy rate has increased from 9% to 65% in these 70 years. (Dreze and Sen, 2015: 5)

Conclusion

The Indian economy has demonstrated a dramatic change in a short span. It was a challenging process to come out of a colonial period and adjust to the independent days. The country's development plans were based on a statist, socialist and democratic framework which prioritised growth and equality. Striving through internal and external instabilities India's growth transition started almost four decades ago and has improved significantly over the past 30 years. After three decades of central planning Indian economy met with the "reforms". This performance has shown a unique path of development, because the economic development of the 1980s cannot be elucidated by the Washington Consensus framework. Rather, they have been set off by the goverment's policy shift in favour of the private sector. Although examples like the attainment of free access to foreign capital goods, foreign direct

investments and foreign technology appear to be explained by the liberalization process, they were actually strengthening the already existing companies' profits. There were still external barriers substantially, which protected the profits of existing businesses from real competiton. Hence, the fact that Indian economy was grounded on import substitution inustrilizaiton in the 1980s generated a system of zero losers. In turn, economic dynamism built a productive setting for new entrants and activities. To conclude India has revealed an essential progress despite its surging 70 years and promises to be a candidate for becoming a global power in the near future.

NOTES

i. Indian statesman C. Rjaji (Chakravarthi Rajagopalachari) was one of those strong antagonists.

ii. "The Emergency" connotes to a state of emergency of 21-months that has been imposed by Indira Gandhi on 25 June 1975 and lasted until March 1977. During much of the Emergency human rights violations were reported and democracy was suspended (Joshi, 2017: 18)

iii. The term was first used in 1989 more than a decade after the policy recommendations were actually given by the IMF and WB to most of developing countries.

iv. Fabian principles are developed by the Fabian Society, which is established by a group of British socialist intellectuals . The objective of the Society was to enhance the teaching of socialist democracy step-wise. Their teaching used a cautious, reformist strategy so that the public was not able to realize the changes until the very end.

v. In absolute terms India is the third most affected country. However, relative to the size of the whole economy, the impact is only 0.6% of GNP. https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/6770.pdf

References

Ahluwalia, Montek s., (2002): "Economic Reforms in India Since 1991: Has Gradualism Worked," Journal of Economic Perspectives, 16:3, pp. 67-88.

Alaeddini, Mohammad Ali and M. Olia, (2004), "Green revolution in India; An experience," Proceedings of the Fourth International Iran & Russia Conference, pp. 1118-1122.

Balakrishnan, P., M. Parameswaran, (2007): "Understanding Economic Growth in India: A Prerequisite," Economic and Political Weekly, Vol. 42, No. 27/28, pp. 2915-22.

Basu, Kaushik (2008): "The Enigma of India's Arrival: A Review of Arvind Virmani's Propelling India: From Socialist Stagnation to Global Power," Journal of Economic Literature, 46:2, pp. 396-406.

DeLong, J. Bradford, (2003): "India Since Independence: An Analytic Growth Narrative," in Rodrik (ed.) In Search of Prosperity: Analytic Narratives of Economic Growth, Princeton University Press, New Jersey, 184-204.

Drèze, Jean and Amartya Sen (2015): An Uncertain Glory: India and its Contradictions, Princeton University Press.

Ghosh, Suman (2012) India Talk - The Indian Economy Since Independence, Florida. Atlantic University (http://home.fau.edu/sghosh/web/images/India%20talk.pdf).

Jain, Hansa, (2017) Trade Liberalization, Economic Growth and Environmental Externalities An Analysis of Indian Manufacturing Industries, Palgrave Macmillan, Singapore.

Joshi, Vijay (2017) India's Long Road, Oxford University Press, New York.

Kohli, A (2006): "Politics of Economic Growth in India, 1980-2005 Part I: The 1980s," Economic and Political Weekly, April 1, pp. 1251-59.

Kohli, A (2006b): "Politics of Economic Growth in India, 1980-2005 Part II: The 1990s and Beyond," Economic and Political Weekly, April 8, pp. 1351-70.

Mathew, George E. (2010), India's Innovation Blue Print: How the world's largest democracy is becoming an innovation superpower, Chandos Publishing, Oxford.

OECD Economic Survey: India (2017)

Rodrik, D., A. Subramanian (2005): "From "Hindu Growth" to Productivity Surge: The Mystery of Indian Growth Transition," IMF Staff Papers, 52:2, pp. 193-228.

Revisiting Valuation of Air Pollution Using Life Satisfaction Data: A Case Study for Europe

Assist. Prof. Dr. Billur ENGIN BALIN[1]

[1]Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, b.engin@istanbul.edu.tr

Abstract: In the recent years it has been witnessed an increased attention to systematic deviations from the rational choice theory which are categorized in the behavioral economics. Within this scope, ecological economists use individuals' self-reported life satisfactions to analyze the determinants of happiness and to link this with individual behavior. In the last three decades, measuring individual well-being with subjective questions has become popular in the economic literature. As a measure of life satisfaction, subjective well-being indicators help to clarify the relationship between income and other variables, such as pollution, noise, climate change. Since the adverse effects of environmental degradation on subjective well-being are the major rationale for the environmental policy, it is crucial to ask how environmental degradation affects the well-being of the individuals. In this study, it is used a set of panel data on self-reported well-being in 14 European countries, jointly with data on air pollution and per capita income, to examine how subjective well-being varies with air quality and prosperity. The paper has found that air pollution plays a statistically significant role as a predictor of intercountry and inter-temporal differences in subjective well-being.

Keywords: Subjective well-being, air pollution, environmental valuation, happiness data.

1. INTRODUCTION

The essence of neoclassical economics is its emphasis on utility maximization and rational choice. Since the earlier studies of Bentham (1781), Jevons (1871) and Marshall (1890), mainstream economists have theorized the utility maximizing rational choices. The outstanding part of the rational choice theory is the perfect information assumption of individuals that they are able to make optimal/utility maximizing choices since all benefits and costs of the action were clear. Non-systematic deviations from the rational choice have traditionally been defined as market failure (i.e. externalities and public goods/bads) and these are the basis of existence of the neoclassical environmental economics.

However, in the recent years it has been witnessed an increased attention to systematic deviations from the rational choice theory which are categorized in the behavioral economics. Within this scope, ecological economists use individuals' self-reported life satisfactions to analyze the determinants of happiness and to link this with individual behavior. In the last three decades, measuring individual well-being with subjective questions has become popular in the economic literature. Both happiness and life satisfaction are components of subjective well-being and economists tend to use them interchangeably to measure overall feelings of well-being.

The economics of happiness literature developed in the early 1970s with the pioneering work of such researchers as Easterlin and subsequent authors as Daniel Kahneman. They believe that individual utility, traditionally thought by economists to be immesurable and hence proxied by income, can be measured directly.

As a measure of life satisfaction, subjective well-being indicators help to clarify the relationship between income and other variables, such as pollution, noise, climate change. Since the adverse effects of environmental degradation on subjective well-being are the major rationale for the environmental policy, it is crucial to ask how environmental degradation affects the well-being of the individuals.

Researches enlighted that the different dimensions of environmental quality such as climate (Rehdanz and Maddison, 2005; E. L. Beja, 2012), noise (Van Praag and Baarsma, 2005) and natural hazards (Luechinger and Raschky, 2009), air quality (Welsch, 2002, 2006, 2007; Di Tella and MacCulloch, 2008; Smyth et al., 2008; MacKerron and Mourato, 2009; Luechinger, 2009, 2010; Ferreira and Moro, 2010; Levinson, 2012; Ferreira et al, 2013) have significant effect on the subjective well being.

Welsch (2002, 2006, 2007) estimated values of willingness to pay for air quality using various cross-sections and panels of country-level data. Di Tella and MacCulloch (2008) modelled happiness on income and per capita emissions of sulfur dioxide (SO_2), and showed that an increase of one standard deviation in SO_2 correlates with a decline in happiness equivalent to a 17% reduction in income. Smyth et al. (2008) used pollution data in 30 cities in urban China, and found a negative impact of SO_2 emission on subjective well-being. Luechinger (2009) regressed SO_2 concentrations from monitoring stations in Germany to subjective well-being and found a significant negative impact of SO_2 pollution on well-being. MacKerron and Mourato (2009) stated that local nitrogen dioxide concentrations reduced the life satisfaction in London. Ferreira and Moro (2010) used regional data from Ireland with similar results for PM10. Luechinger (2010) investigated the relationship between SO_2 emissions and subjective well-being data for some European countries and found a significant negative and relationship. Edel Beja (2012) applied subjective well-being approach to the valuation of greenhouse gas emissions and found greenhouse gases are environmental bads in Europe and United States but are environmental goods in Latin America. Levinson (2012) used an innovative approach by linking subjective well-being with air quality in the county or city where the respondent was surveyed at the day when the interview was conducted. He found that higher levels of particulates are negatively correlated with well-being in the US. Ferreira et. al. (2013) used the dataset that merges three waves of the European Social Survey with a new dataset on environmental quality including SO_2 concentrations and climate in Europe at the regional level and found a robust negative impact of SO_2 concentrations on self-reported life satisfaction.

In this study it is used a set of panel data on four-scaled life satisfaction, air pollution and income for 14 European countries to determine monetary value of the air pollutants. It is examined the inverse relationship between air quality and well-being, and calculated the rate at which they trade off against each other. The paper is organized as follows. In section 2 methodological framework is described. In section 3 the effect of air pollution on subjective well-being and their monetary value is calculated. Section 4 makes conclusion.

2. METHODOLOGICAL FRAMEWORK

2.1. Data Sources and the Model

In related literature the happiness function was specified in two ways: a function with individual happiness (micro approach) or a function with aggregate (average) happiness as the dependent variable (macro approach). The micro approach does not require to cardinalize happiness scores, but it requires to control for heterogeneity in the individuals' characteristics. However, the macro approach, based on representative surveys, has the advantage that unobserved heterogeneity at the micro level can be expected to even out. (Welsch, 2006: 803) In this study, I will follow the macro approach, using average life satisfaction from representative surveys as the dependent variable. Explanatory variables are per capita income and levels of air pollution. The partial derivatives with respect to the explanatory variables can be interpreted as the marginal utility of income and the marginal disutility of pollution, respectively. Their ratio yields the marginal rate of substitution between income and pollution, that is, the marginal monetary value of a change in pollution levels.

The empirical analysis exploits a balanced panel of annual observations and covers 14 EU countries (Austria, Belgium, Denmark, Finland, France, Germany, Greece, Ireland, Italy, Netherlands, Portugal, Spain, Sweden and United Kingdom), over a 18-year period (1998–2015). According to the Air Quality in Europe Report (2017), air pollutants are categorised as primary (directly emitted to the atmosphere) or secondary (formed in the atmosphere from precursor pollutants). Key primary air pollutants include primary particulate matter (PM), black carbon (BC), sulphur oxides (SOx), nitrogen oxides (NOx), ammonia (NH_3), carbonmonoxide (CO), methane (CH_4), non-methane volatile organic compounds (NMVOCs), benzene (C_6H_6), certain metals, and polycyclic aromatic hydrocarbons (PAH). Secondary air pollutants include secondary PM, ozone (O_3) and nitrogen dioxide (NO_2). The choice of pollutants to be considered in the model is guided by their likely importance for subjective well-being. The definitions of variables and the sources of data are as follows:

- **Life Satisfaction** data measures the average level of life satisfaction in a given country and comes from the *World Database of Happiness* (Veenhoven, 2018). The data are based on the Eurobarometer Survey Series, a representative survey in which the following type of question is asked: "On the whole, are you very satisfied, fairly satisfied, not very satisfied or not at all satisfied with the life you lead." The qualitative responses are rated as follows: very satisfied=4, fairly satisfied=3, "not very satisfied"=2, "not at all satisfied"=1

- **Sulphur oxides (SOx)** exert a pressure on human health; they also contribute to acid deposition and thus have negative effects on aquatic ecosystems and buildings and may have negative effects on crops and forests. Exposure to SO_2 affects the respiratory system and the function of the lungs, and causes irritation of the eyes. Inflammation of the respiratory tract from SO_2 can aggravate asthma and chronic bronchitis, as well as increases the risk of infection, leading to increased hospital admissions and visits to emergency rooms. SO_2 also combines with water in the air to form sulfuric acid - the main component of acid rain. The data represents total emissions per capita in kilograms. (Source: OECD)

- **Nitrogen oxides (NOx)** emissions mainly stem from the burning of fossil fuels at high temperatures. Nitrogen oxides play an important role in the production of photochemical oxidants and of smog, and contribute, together with SOx, to acid precipitation. They are of concern because of their negative effects both on human health and on the environment. There is growing evidence that they can increase symptoms of bronchitis and asthma, as well as lead to respiratory infections and reduced lung function and growth. The data represents total emissions per capita in kilograms. (Source: OECD)

- **Gross Domestic Product (GDP) per capita** at purchasing power parity are represented in US$ and for the base year 2010. (Source: OECD)

The happiness equation is estimated as follows:

$$\ln(lifesat_{it}) = \beta_0 + \beta_1 \ln(sox_{it}) + \beta_2 \ln(nox_{it}) + \beta_3 \ln(gdppc_{it}) + \mu_i + u_{it} \quad (1)$$

where i and t refer to countries and years, respectively. $Lifesat_{it}$ denotes the 4-step average life satisfaction, sox_{it} denotes emission of sulphuroxides per capita in kilograms, nox_{it} refers emissions of nitrogen oxides per capita in kilograms and $gdppc_{it}$ is the real gross domestic product per capita. β_0 stands for the specific country-pair effects and allows to control for all omitted variables that are cross-sectionally specific but remain constant over time. μ_i denotes the unobservable country-specific effect and u_{it} denotes the remainder disturbance. In line with the related literature, the model is specified in logarithmic form. Standard methods of estimating Equation 1 are fixed effects or random effects. Baltagi (2005) states that the fixed effects model (FEM) is an appropriate specification if the observations focus on a specific set of N firms, countries or states which are under similar conditions while the random effects model (REM) is an appropriate specification if the observations are drawn randomly from a large population. From this point of view FEM would be a better choice than the REM since we are interested in estimating the relationship between life satisfaction and air pollution for predetermined selections of countries. We have checked these two alternative specifications using the Hausman test, and the choice of the REM is supported by the data. The expected value of the coefficients related to pollution level is negative while the income coefficient should be positive. ($\beta_1<0$, $\beta_2<0$ and $\beta_3>0$)

2.2. Empirical Results

The results of descriptive statistics on variables are summarized in Table 1. The number of valid observations is 252, and the average emission volume of SOx is 11.67 kilograms and average emission volume of NOx is 25.28 kilograms.

Table 1: Descriptive Statistics

Variable	**Min**	**Max**	**Mean**	**Median**	**Std. Dev.**
Life Satisfaction	2.020	3.710	3.068	3.105	0.34
SOx (per capita, kilogram)	1.708	51.129	11.671	6.611	11.738
NOx (per capita, kilogram)	12.264	48.113	25.282	24.081	8.232
GDP (per capita, PPP, US$)	22948.000	60577.000	36789.640	36927.000	5990.838

The model is tested for heteroskedasticity, cross-sectional dependence and serial correlation. Modified Wald test represented the existence of heteroskedasticity. Pesaran, Friedman and Frees tests proved the cross-sectional dependence in the panel. Both Baltagi-Wu local best invariant (LBI) test and Durbin-Watson test indicated the existence of serial correlation. The results given in the Table 2 are the robust coefficients that are adjusted by Driscoll-Kraay estimator.

Table 2: Panel-data Regression Results

	Coefficient		t-statistic
$\ln(sox_{it})$	-0.1076527	(0.0080072)	-13.44***
$\ln(nox_{it})$	-0.1752854	(0.0160999)	-10.89***
$\ln(gdppc_{it})$	0.3457708	(0.0657208)	5.26***
constant	-2.1793420	(0.7255741)	-3.00*
within R^2	0.4804		
F(3,13)	113.34		
Prob>F	0.0000		

Note: Robust standard errors are represented in parentheses. (***) denotes the rejection of the null hypothesis at 1% ; (**) denotes at 5% and (*) denotes at 10% levels of significance.

As Table 2 shows, well-being is positively and significantly related to prosperity and negatively and significantly related to the selected air pollutants. All the coefficients have the expected sign and the two pollutants and income are significant at confidence levels of 1%. Overall, the model can be considered a satisfactory representation of the linkage of subjective well-being to prosperity and air pollution.

3. VALUING AIR POLLUTION

By following Welsch's (2006) method of the valuation, firstly it is calculated the effects of air pollution changes on average life satisfaction. To reveal how well-being is affected by the observed changes over the sample period 1998–2015, it is considered the regression model and computed the following changes in life satisfaction:

$$\Delta V_i^{SOx} = V(gdppc_{2015}, nox_{2015}, sox_{2015}) - V(gdppc_{2015}, nox_{2015}, sox_{1998}) \quad (2)$$

$$\Delta V_i^{NOx} = V(gdppc_{2015}, nox_{2015}, sox_{2015}) - V(gdppc_{2015}, nox_{1998}, sox_{2015}) \quad (3)$$

$$\Delta V_i^{SOx,NOx} = V(gdppc_{2015}, nox_{2015}, sox_{2015}) - V(gdppc_{2015}, nox_{1998}, sox_{1998}) \quad (4)$$

ΔV_i^{SOx} represents how subjective well-being in the final year (2015) differs from its hypothetical level that would have obtained, had SOx remained at the initial level. Similarly ΔV_i^{NOx} gives the effect on well-being of the change in NOx, and ΔV_i^{SOxNOx} gives the combined effect of both changes.

The percentage changes in SOx and NOx between 1998-2015 are shown in Table 3. Both SOx and NOx concentrations decreased in all countries. The rates of decrease for SOx were between 92% in Ireland and 61% in Austria for SOx; and 59% in UK and 36% in Portugal for NOx. It is clearly concluded that the EU's clean air policy framework, including the Ambient Air Quality Directives and the National Emission Ceilings Directive, became efficient within the selected time period.

From the third column of Table 3 it can be seen that, while SOx decreasing average well-being by 2015 was between 0.183 (Finland) and 0.640 (Ireland) categories higher than it would have been without the decrease in SOx. With respect to NOx, the effects are ranging from 0.148 (Portugal) to 0.358 (Netherlands) well-being categories. The combined effects are between 0.386 (Finland) and 0.895 (Ireland).

While interpreting these results, it should be noted that the figures obtained are to be seen relative to the chosen numerical scale for life satisfaction (1–4). The range actually occupied on that scale in 2015 is 2.18 (Greece) to 3.68 (Denmark). Against this background it can be seen that observed changes in air pollution lead to considerable shifts in subjective well-being.

Table 3: Effect of air pollution changes on average life satisfaction

	% change in SOx	Change in Life Satisfaction	% change in NOx	Change in Life Satisfaction	Total Change in Life Satisfaction
Austria	-60.977	0.249	-36.472	0.198	0.428
Belgium	-82.096	0.398	-52.315	0.286	0.635
Denmark	-87.357	0.503	-57.939	0.355	0.787
Finland	-58.995	0.183	-48.994	0.223	0.386
France	-83.707	0.444	-56.148	0.336	0.720
Germany	-63.730	0.249	-40.277	0.208	0.436
Greece	-78.899	0.258	-38.633	0.137	0.375
Ireland	-92.093	0.640	-53.340	0.335	0.895
Italy	-88.655	0.516	-57.168	0.341	0.786
Netherlands	-70.446	0.344	-54.259	0.358	0.658
Portugal	-85.550	0.371	-35.859	0.148	0.491
Spain	-85.113	0.371	-47.430	0.213	0.544
Sweden	-69.260	0.322	-48.676	0.298	0.585
United Kingdom	-86.903	0.467	-58.500	0.340	0.740

Welsch and Kühling (2009) states that the happiness function can be used to derive a monetary valuation of changes in environmental conditions. The appropriate measures for the environmental valuation are compensating variation (CV) and the equivalent variation (EV). The compensating variation is the amount by which – ex post of an environmental change – income would need to be raised or reduced to fix well-being at its ex ante level. The equivalent variation is the amount by which income would need to be adjusted to attain the level of well-being ex post of an environmental change – if the change did not take place. The expected value of CV and EV are positive if the environmental change represents an improvement and negative if it represents deterioration.

In this context, I will use the term equivalent surplus in compatible with Welsch (2006). Equivalent surplus fixes utility as its current (final) level and measures the value of an observed decrease in

pollution from the initial to the final period in terms of the additional income required, had the decrease not taken place.

Figure 1: Equivalent surplus

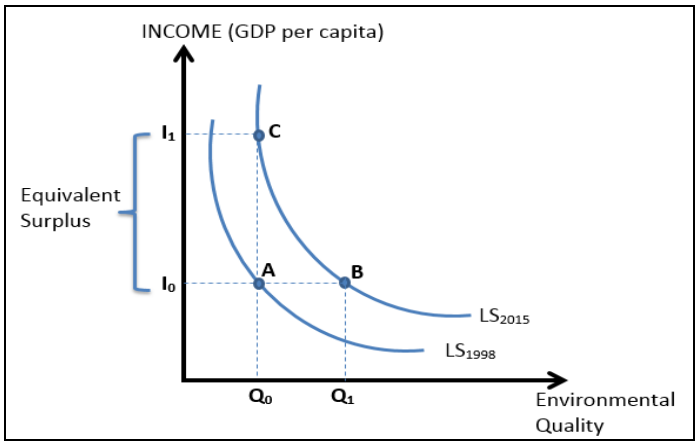

Equivalent surplus is illustrated in Figure 1. Point A, located on indifference curve LS_{1998} is the initial situation. When environmental quality improves by Q_0Q_1, this implies a move to B, located on indifference curve LS_{2015}. Equivalent surplus, which takes the individual from A on LS_{1998} to LS_{2015} while holding environmental quality constant (point C), is I_0I_1.

Therefore equivalent surplus for SOx, for NOx and for both can be defined as follows;

$$V(gdppc_{2015}, nox_{2015}, sox_{2015}) = V(gdppc_{2015} + ES^{SOx}, nox_{2015}, sox_{1998}) \quad (5)$$

$$V(gdppc_{2015}, nox_{2015}, sox_{2015}) = V(gdppc_{2015} + ES^{NOx}, nox_{1998}, sox_{2015}) \quad (6)$$

$$V(gdppc_{2015}, nox_{2015}, sox_{2015}) = V(gdppc_{2015} + ES^{SOx,NOx}, nox_{1998}, sox_{1998}) \quad (7)$$

Table 4: Equivalent surplus of air pollution changes

	SOx	% of GDP	NOx	% of GDP	TOTAL ES	% of GDP
AUSTRIA	1.340	0.003	1.259	0.003	1.687	0.004
BELGIUM	1.708	0.004	1.456	0.004	2.487	0.006
DENMARK	1.904	0.004	1.551	0.003	2.953	0.007
FINLAND	1.320	0.003	1.407	0.004	1.857	0.005
FRANCE	1.759	0.005	1.519	0.004	2.672	0.007
GERMANY	1.371	0.003	1.299	0.003	1.781	0.004
GREECE	1.623	0.007	1.281	0.005	2.079	0.009
IRELAND	2.203	0.004	1.472	0.002	3.243	0.005
ITALY	1.969	0.006	1.537	0.005	3.027	0.009
NETHERLANDS	1.462	0.003	1.487	0.003	2.173	0.005
PORTUGAL	1.826	0.007	1.252	0.005	2.287	0.009
SPAIN	1.809	0.006	1.385	0.004	2.507	0.008
SWEDEN	1.444	0.003	1.402	0.003	2.025	0.005
UNITED KINGDOM	1.883	0.005	1.562	0.004	2.941	0.008

The equivalent surpluses derived from the estimated life satisfaction function are presented in Table 4. The decrease in per capita SOx is valued (in 2015) at $1.32 (Finland) up to $2.2 (Ireland). In relative terms, the value of reduced per capita SOx ranges from 0.003% of per capita income up to 0.007% of per capita income. With respect to per capita NOx, the valuation is somewhat lower, ranging from $1.25 (Portugal) up to $1.55 (Denmark). The total value of air quality improvement ranges from $3.24 (Ireland) up to $1.69 (Austria). As it is stated by Welsch (2006) the combined value of reduced SOx and NOx is super-additive with respect to the two pollutants. Therefore, reducing two pollutants simultaneously is worth more than the added values of reducing them individually.

4. CONCLUSION

In recent years it has been witnessed the happiness approach has emerged as an original method in environmental valuation. This methodology correlates measures of subjective well-being with income and measures of environmental quality, and try to estimate the trade-offs people are willing to make between money and environmental quality. This paper has used a set of panel data on self reported well-being in 14 European countries, jointly with data on air pollution and per capita income, to examine how subjective well-being varies with air quality and prosperity. The estimated happiness function gives two important information (i) marginal rate of substitution between environmental quality and well-being, the rate at which a representative citizen is willing to trade off income against air pollution at the margin (ii) infra-marginal changes in pollution, by computing the equivalent surplus. The paper has found that air pollution plays a statistically significant role as a predictor of intercountry and inter-temporal differences in subjective well-being. The effect of air pollution on well-being shows up as a considerable monetary valuation of improved air quality.

REFERENCES

Baltagi, B. H. (2005); Econometric Analysis of Panel Data, 3rd ed., John Wiley and Sons.

Beja, E. L. (2012); “Subjective Well-Being Approach to Environmental Valuation: Evidence for Greenhouse Gas Emissions”, Social Indicators Research, Vol. 109(2), pp. 243-266.

Bentham, J. (1781); An Introduction to the Principles of Moral and Legislation, Oxford: Clarendon Press.

Di Tella, R. – R. MacCulloch (2008); “Gross National Happiness as an Answer to the Easterlin Paradox”, Journal of Development Economics, Vol. 86(1), pp. 22–42.

Ferreira, S. – M. Moro (2010); “On the use of subjective well-being data for environmental valuation”, Environmental and Resource Economics, Vol. 46(3), pp. 249–273.

Ferreira, S. – A. Akay – F. Brereton – J. Cuñado – P. Martinsson – M. Moro – T. F. Ningal (2013); “Life satisfaction and air quality in Europe”, Ecological Economics, Vol. 88, pp. 1-10.

Jevons, W. S. (1871); The Theory of Political Economy, New York: D. Appleton and Company.

Levinson, A. (2012); “Valuing public goods using happiness data: The case of air quality”, Journal of Public Economics, Vol. 96(9-10), pp. 869-880.

Luechinger, S. (2009); “Valuing Air Quality Using the Life Satisfaction Approach”, The Economic Journal, Vol. 119, pp. 482-515.

Luechinger, S. – P. Raschky (2009); “Valuing Flood Disasters Using the Life Satisfaction Approach”, Journal of Public Economics, Vol. 93, pp. 620–633.

Luechinger, S. (2010); “Life satisfaction and transboundary air pollution”, Economics Letters, Vol. 107(1), pp. 4–6.

MacKerron, G. – S. Mourato (2009); “Life satisfaction and air quality in London”, Ecological Economics, Vol. 68, pp. 1441–1453.

Marshall, A. (1890); Principles of Economics, Macmillan and Company.

Rehdanz, K. – D. Maddison (2005); “Climate and Happiness”, Ecological Economics, Vol. 52, pp. 111-125.

Smyth, R. - V. Mishra - X. Qian (2008); “The environment and well-being in urban China”, Ecological Economics, Vol. 68, pp. 547-555.

Welsch, H. (2002); “Preferences over Prosperity and Pollution: Environmental Valuation based on Happiness Surveys”, Kyklos, Vol. 55(4), pp. 473-494.

Welsch, H. (2006); “Environment and Happiness: Valuation of Air Pollution Using Life Satisfaction Data”, Ecological Economics, Vol. 58, pp. 801-813.

Welsch, H. (2007); “Environmental Welfare Analysis: A life Satisfaction Approach”, Ecological Economics, Vol. 62, pp. 544-551.

Welsch, H. – J. Kühling (2009); "Using Happiness Data for Environmental Valuation: Issues and Applications", Journal of Economic Surveys, Vol. 23(2), pp. 385-406.

Van Praag, B. – B. Baarsma (2005); "Using Happiness Surveys to Value Intangibles: The Case of Airport Noise", Economic Journal, Vol. 52, pp. 111– 125.

Veenhoven, R., World Database of Happiness, Erasmus University Rotterdam, The Netherlands, Assessed on 25/02/2018 at: http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl

The Trade Dynamics of Turkey: Moving Towards EU or MENA?

Assist. Prof. Dr. H. Dilara MUMCU AKAN[1]

[1]Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, dimumcu@istanbul.edu.tr

Abstract: EU-28 is Turkey's most important trading partner though its share has decreased significantly within the last decade. With regard to gravity related studies on Turkey the main focus has been on EU-Turkey trade before and after Customs Union. Trade levels in line with expectations based on gravity model estimations. When Turkey's trade dynamics are being concerned finding trade with non-EU neighbouring regions, namely MENA region, is being considered in the study. The aim of this work is to analyze changing trade dynamics of Turkey from EU to MENA. The empirical analysis exploits a balanced panel of annual observations and 69 partner countries, chosen on the basis of their trading importance with respect to Turkey, over a 17-year period (2000–2016). It is found that (i) the gravity model fits to the Turkey's trade patterns (ii) There is higher overall welfare gain for Turkey in case of a possible membership to the EU than MENA.

Keywords: Gravity Model, Trade, Regional Trade, Economic Integration, Trade Pattern, Panel Data Analysis.

1. INTRODUCTION

The aim of this paper is to evaluate Turkey's trade and have a say concerning whether there is an axis shift from EU to MENA countries. If we start with the EU the first step taken towards european integration was taken in 1963 namely with the Association Agreement. In 1995 Customs Union agreement was put forward. 1999 is the year Turkey became a candidate country and this was followed by accession negotiations in 2005. Since 2002 due to geographical proximity historical and political factors Turkey has diversified its trade partners by conclusion of huge number of bilateral trade agreements with MENA countries. Currently Turkey has 8 Free Trade Agreements (FTA) with MENA countries. Overview of trade structure and FTA'S on the flows with EU and MENA will be made mainly in this paper. In the proceeding part of the study an overview and assessment concerning the trade structure of Turkey will be made. Later on possible effects of shifting trade dynamics of Turkey will be analysed by constructing a gravity model with the use of panel data approach.

2. TRADE STRUCTURE OF TURKEY

Turkey with a population of 80 million, real per capita GDP of 10596 US Dollar and with -53,346 million US Dollar current account deficit for 2017, has 31 rank in World merchandise exports and 20th in the imports (WTO, 2017).

Figure 1: Trade structure of Turkey (exports and imports) (2017, %)

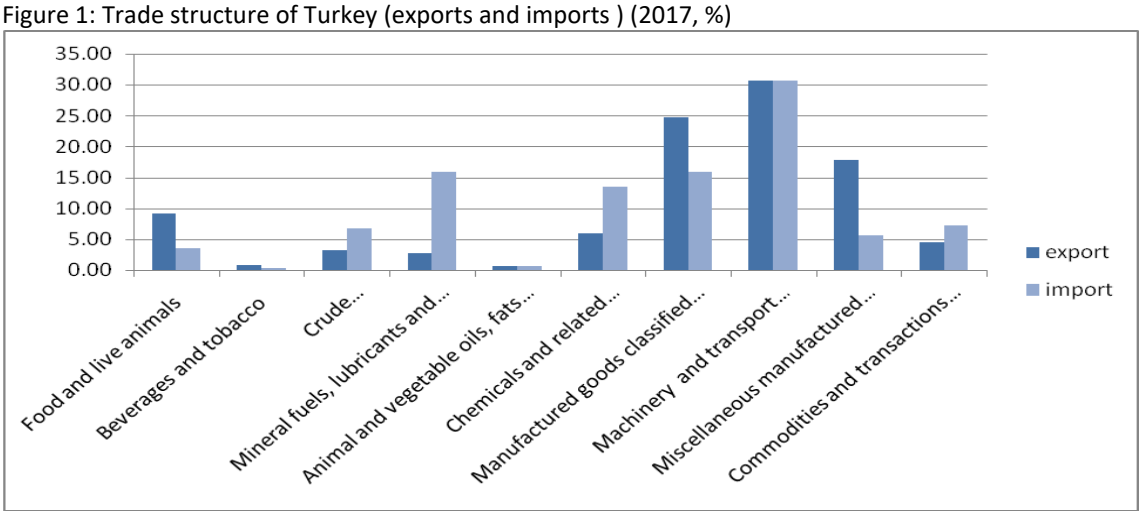

Source: Turkstat database, http://www.turkstat.gov.tr

The EU has always been the biggest trade partner of Turkey and is still the main destination of Turkey's exports (47%) and the main origin of its imports (36%) in 2017. The share of the MENA region in total exports of Turkey is relatively low (27% for exports and 10% for imports).

Figure 2: Turkey's exports to the EU and MENA as a share of Turkish exports (%) (2000-2016)

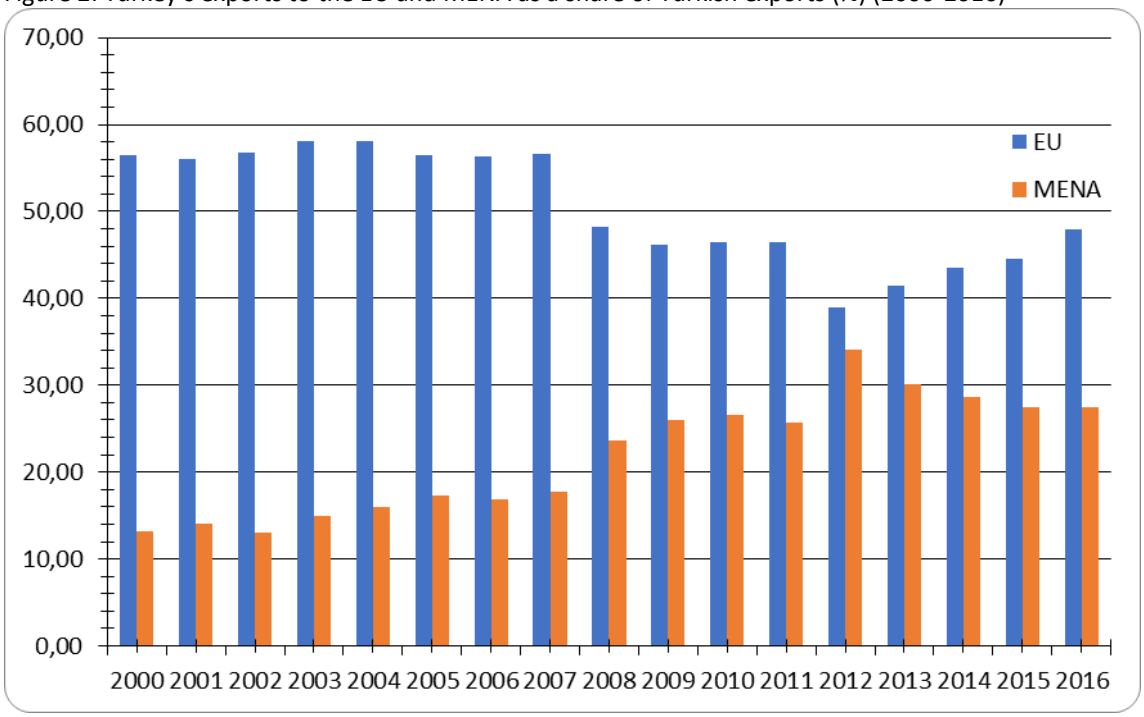

Source: Turkstat database, http://www.turkstat.gov.tr

Turkey has increased trade with MENA countries since 2007 by increasing its exports in manufactured goods. Besides exports, imports from this region has also gained a substantial increase due to a fortified demand for petroleum, fuel and chemicals. The trade of Turkey and MENA has increased from 31.5 billion US Dollar in 2007 to 56 billion US Dollar in 2016.

Turkey has signed its first FTA with the European Free Trade Aerea namely EFTA in 1991. This agreement followed up with customs union agreement in 1996. Thereafter several FTA's were signed with countries like Hungary, Romania, Lithuania, Estonia, Czech Republic, Bulgaria and Poland. Within the last years we can say that there is a growing tendency in terms of concluded FTA'S towards MENA countries.

Figure 3: Actual FTA's of Turkey

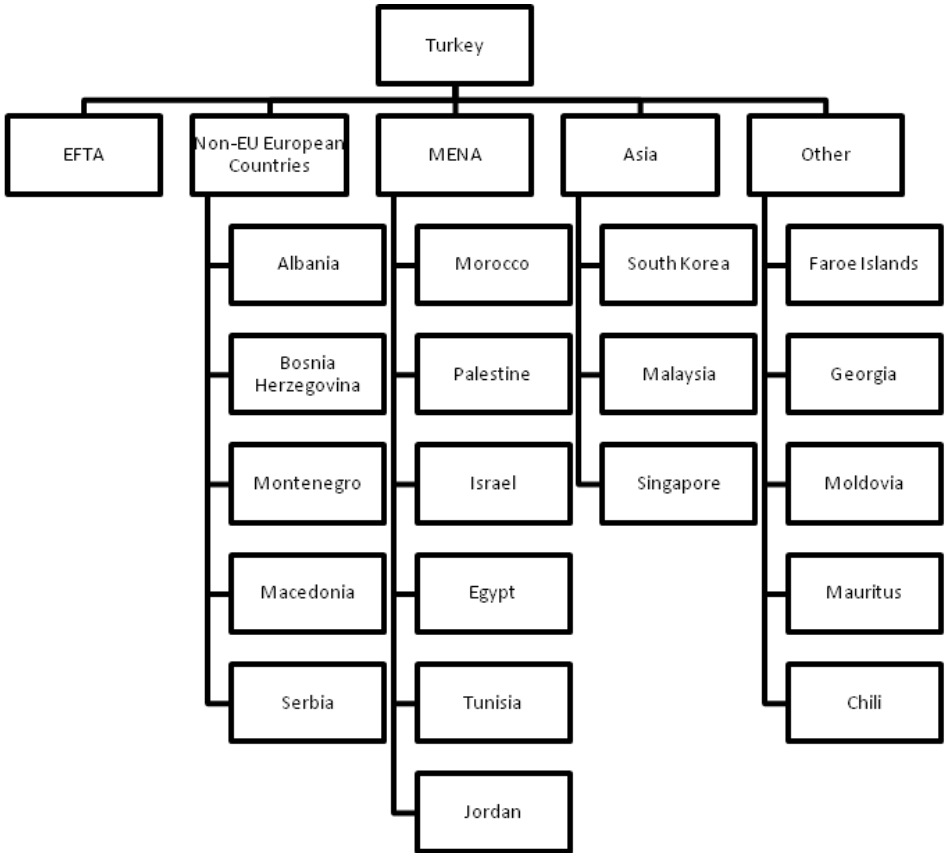

Source: Republic of Turkey, Ministry of Economy website, https://www.economy.gov.tr/

When we look at the empirical literature about the MENA region it is significant that the region trades less than it is expected in terms of its economic and geographical characteristics (Bhattacharya and Wolde, 2010). Behar and Freund (2011) in an empirical study they have conducted found out that MENA'S exports to the outside World were only one third of their potential in recent years. Nevertheless in terms of oil exports there is a boost due to an increase of global oil demand. Assessing the degree of trade complimentarity between Turkey and MENA, UNCTAD provides an index. The index gives extensive information on prospects for intraregional trade between neighboring economies. By looking at the index we can say there is high trade complimentarity between Turkey and Gulf Cooperation Council (GCC) countries than with labor abundant countries due to a rising demand for oil of growing Turkish economy. Turkey has also intensified external trade with the Gulf countries and in 2000 reached a value of 20 billion US Dollar. The first Arab partner of Turkey was Saudi Arabia followed by Algeria and Egypt.

3. THE GRAVITY MODEL

The gravity model explains bilateral trade flows by two countries' masses (GDP and/or population), distance, and preferential trade agreements between them and by other factors, such as common language, common border or colonial ties. The model was first developed by Tinbergen (1962) and Pöyhönen (1963). The best known theoretical rationale for the idea that bilateral trade depends on the GDPs comes from the work by Helpman (1987) and Helpman and Krugman (1985). They analyzed the effects of preferential trading arrangements on the volume of trade and on economic welfare in theoretical basis.

Our empirical analysis exploits a balanced panel of annual observations and covers 69 countries and chosen on the basis of their trading importance with respect to Turkey, over a 17-year period (2000–2016). The dataset consists of 1173 observations for each variable of the each panel. Data sources and explanations are presented in the Appendix. It is preferred to run panel regressions, since panel-data allows monitoring unobservable individual effects between trading partners and quite eligible econometric specification for the gravity equation to control heterogeneous trading relationship.

The estimation process started with the pooled ordinary least squares (OLS). However the simple OLS estimation disregards unobserved heterogeneity effects. Thus the likelihood ratio (LR) test is used in order to decide whether there are individual (country-specific) and/or time effects. The results indicate the existence of unobservable country-specific heterogeneity. The next step is to determine whether this country-specific heterogeneity is fixed or random. Baltagi (2005) states that the fixed effects model (FEM) is an appropriate specification if the observations focus on a specific set of N firms, countries or states which are under similar conditions while the random effects model (REM) is an appropriate specification if the observations are drawn randomly from a large population. From this point of view FEM would be a better choice than the REM since we are interested in estimating trade flows between predetermined selections of countries. However the problem with the FEM is that the estimation of the coefficients of the variables that do not change over time, such as distance, and to some extent also the dummy variables, is difficult; because the FEM tends to omit such variables. We have checked these two alternative specifications using the Hausman test, and the choice of the REM is supported by the data.

Even though the standard gravity model has been originally formulated in multiplicative form, a specification in logarithmic form allows interpreting the coefficients as elasticity. Trade flows (export+import) between country j (Turkey) and i (partner countries) in period t are modeled as:

$$\boldsymbol{ln(trade_flows)_{ijt} = \beta_0 + \beta_1 \ln(y_{jt}) + \beta_2 \ln(y_{it}) + \beta_3 \ln(dist_{ij}) + \beta_4 EU + \beta_5 MENA + \beta_6 border + \beta_7 FTA + \mu_i + u_{it}} \quad (1)$$

Where $ln(trade_flows)_{ijt}$ denotes the natural logarithm of sum of exports and imports of Turkey with the selected partner countries, $ln(y_{jt})$ denotes the natural logarithm of the real gdp of Turkey (constant 2010, USD), $ln(y_{it})$ is the natural logarithm of the real gdp of the partner countries (constant 2010, USD), $ln(dist_{ij})$ is the natural logarithm of the distance (km) between the capitals of Turkey and partner countries and *EU*, *MENA*, *border* and *FTA* are the dummy variables. β_0 stands for the specific country-pair effects and allows to control for all omitted variables that are cross-sectionally specific but remain constant over time. μ_i denotes the unobservable country-specific effect and u_{it} denotes the remainder disturbance.

The model is tested for heteroskedasticity and serial correlation. Levene, Brown and Forsythe test represented the existence of heteroskedasticity. Both Baltagi-Wu local best invariant (LBI) test and Durbin-Watson test indicated the existence of serial correlation. The results given in the Table 1 are the robust coefficients that are adjusted by Arellano, Froot and Rogers estimators. Empirical results support that the baseline gravity equation (1) fit well Turkish trade flow data over 2000-2016.

Table 1: Panel-data Regression Results

$ln(trade_flows)_{ijt}$	Coefficient	
$ln(y_{jt})$	1.6408090***	(0.1205917)
$ln(y_{it})$	1.1514330***	(0.0948800)
$ln(dist_{ij})$	-1.1815700***	(0.3042768)
EU	0.5351578**	(0.2625411)
MENA	**-0.0169933**	**(0.3610665)**

border	0.7750497*	(0.4408750)
FTA	**0.0258701**	**(0.1403932)**
constant	44.5505600***	(3.2087360)

R2	0.6527
Wald Chi²	755.00
Prob>Chi²	0.00000

Note: Robust standard errors are represented in parentheses. (***) denotes the rejection of the null hypothesis at 1% ; (**) denotes at 5% and (*) denotes at 10% levels of significance.

Wald test proves that the significance of the model and R-square is over 65% which means the selected explanatory variables are quite successful to represent the change in the trade flows between Turkey and trade partners. As gravity model suggested trade flows is positively related to the GDP of the partners and negatively related to the distance between them.

EU dummy is found statistically significant with positive sign. The coefficient of EU dummy means that Turkey's trade flow with EU-28 countries is higher than the other partners by about 71%. Conversely MENA dummy is found insignificant. Therefore, we cannot find a statistical evidence for the trade patterns between Turkey and MENA converges within the selected time period. Border dummy is found positive and significant in 10% level as the gravity model expected. Finally FTA dummy is not significant for the selected countries and the time period.

4. CONCLUSION

In this study it is aimed to look at the determinants of Turkish trade flows under the Gravity Model approach. Especially changing trade dynamics of Turkey from EU to MENA is analysed. MENA was expected as an important trade partner for Turkey's trade flows. However our model proposed that there is no significant change in trade patterns with MENA countries while EU maintains its importance in selected time period.

There is higher overall welfare gain for Turkey in case of a possible membership to the EU than Great Arab Free Trade Area (GAFTA). The Arab World has problems concerning the structure of their economy. In MENA region foreign direct investment levels are low they lack skilled labor and infrastructure. Beyond all there is high share of oil exports and low shares of non-oil exports (Iqbal and Nabli, 2004). Creating a regional trade network with some MENA countries could be an alternative.

On May 2015, the European Commission and Turkey agreed on the modernization and extansion of the Customs Union. Extending the customs union to services and agricultural products would be highly beneficial for Turkey's trade dynamics. Under the customs union rules Turkey had to accept EU's common commercial policy and common external tariff. This means that Turkey had to sign a free-trade agreement with each country EU signs a free trade agreement though Turkey is not a party in these agreements and Turkish products would not have access to these markets. In 2014 enlargement strategy to solve this asymmetry upgrading customs union was proposed. An arrrangement concerning service sector and public procurement mechanisms would be made which would enhance Turkey's integration into EU's internal market without full membership.

Energy cooperation would also be beneficial with the EU. Turkey's role would be to satisfy the energy need of EU as a transit country. This is another area for differentiated integration between Turkey and EU. Turkey is tied to the EU in multiple issues like customs union, energy dialogue and immigration.

APPENDIX

Table 2: Data Sources and Definitions

Variable	Definition of the data	Source	Unit
$(trade_flows)_{ijt}$	Sum of exports and imports of Turkey with country i in year t	Turkish Statistical Institute	USD
y_{jt}	Real GDP of Turkey in year t	World Bank	USD, constant 2010
y_{it}	Real GDP of the partner country in year t	World Bank	USD, constant 2010
$dist_{ij}$	Distance between the capital of Turkey and the capital of the partner country	CEPII	Km
EU	European Union Dummy	-	-
MENA	MENA Dummy	-	-
border	Border Dummy	-	-
FTA	Free Trade Agreement Dummy	-	-

EU-28 Countries are: Austria, Belgium, Bulgaria, Croatia, Cyprus, Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Ireland, Italy, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Malta, Netherlands, Poland, Portugal, Romania, Slovak Republic, Slovenia, Spain, Sweden and United Kingdom.

MENA Countries are: Algeria, Bahrain, Egypt, Iran, Iraq, Israel, Jordan, Kuwait, Lebanon, Libya, Morocco, Oman, Qatar, Saudi Arabia, Tunisia, United Arab Emirates and Yemen.

Other trade partners of Turkey that is considered within this study are: USA, Albania, Australia, Azerbaijan, Belarus, Bosnia-Herzigovina, Brasil, China, South Africa, South Korea, Georgia, India, Switzerland, Japan, Canada, Kazakhstan, Malaysia, Mexico, Norway, Uzbekistan, Russia, Singapore, Turkmenistan, Ukraine.

REFERENCES

Baltagi, B. H. (2005); Econometric Analysis of Panel Data, 3rd ed., John Wiley and Sons.

Behar, A. – C. Freund (2011); "The Trade Performance of the Middle East and North Africa", The Worldbank Middle East and North Africa Working Paper Series, No: 53, http://siteresources.worldbank.org/INTMENA/Resources/WP53.pdf, accessed in 22/03/2018.

Bhattacharya, R. – H. Wolde (2010); "Constraints on Trade in the Mena Region", IMF Working Paper, WP/10/31, https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp1031.pdf, accessed in 22/03/2018.

Helpman, E. – P. Krugman (1985); Market Structure and Foreign Trade: Increasing Returns, Imperfect Competition and the International Economy, MIT Press.

Helpman, E. (1987); "Imperfect Competition and International Trade: Evidence from Fourteen Industrial Countries", Journal of the Japanese and International Economies, Vol. 1, pp. 62-81.

Iqbal, F. – M. K. Nabli (2004); "Trade, Foreign Direct Investment and Development in the Middle East and North Africa", http://siteresources.worldbank.org/INTMENA/Resources/tradefdidev.pdf, accessed in 22/03/2018.

Pöyhönen, P. (1963); "A Tentative Model for the Volume of Trade between Countries", Weltwirtschaftliches Archiv, Vol. 90(1), pp.93-100.

Tinbergen, J. (1962); Shaping the World Economy: Suggestions for an International Economic Policy, Twentieth Century Fund.

World Trade Organization, World Trade Statistical Review 2017, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2017_e/wts2017_e.pdf, accessed in 22/03/2018.

Rivers and Riverside Rural Settlements as Rural Landscape and Heritage: Relations between Zamantı River, Rural Settlements and Communities

Associate Prof. Dr. Seda Çalışır-Hovardaoğlu [1] **Associate Prof. Dr. Ozan Hovardaoğlu [2]**

[1] Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, sedac@erciyes.edu.tr

[2] Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, ozanhovardaoglu@erciyes.edu.tr

Abstract: There is a growing interest today in rural landscape as an important resource for sustainable conservation and development and global level institutions, such as UNESCO, ICOMOS, and IUCN seem to be intensely focused on. ICOMOS in its 19th General Assembly in 2017 declares Principles Concerning Rural Landscapes as Heritage and underlines that "Rural landscapes are terrestrial and aquatic areas co-produced by human nature interaction used for the production of food and other renewable natural resources, via agriculture, animal husbandry and pastoralism, fishing and aquaculture, forestry, wild food gathering, hunting and extraction of other resources, such as salt". Rural landscapes are multifunctional resources and have cultural meanings attributed to them by people. Rivers and their surrounding basins are special parts of rural landscape with their multifunctional characteristics which influence the nearby rural life and are influenced by this rural life as well. They are also seen to be an important part of cultural, historical and natural heritage since rural populations as knowledge – holders who in many cases help to shape and maintain the landscape and should be involved to the building of collective knowledge. This study aims at analyzing rivers and their surrounding basins as rural landscapes and heritage values concerning the spatial, cultural, social, historical and economic influences of them on nearby rural settlements. Zamantı River, whose waterhead is located in the southern parts of the Province of Kayseri, and settlements through its 230-kilometer-long path within the province, is chosen to be the case study of this research. Zamantı River is a unique example of rural landscape with its natural, historical and cultural heritage values and economic and productive characteristics. Data will be collected through in-depth interviews and the study represents a document not only for identifying these influences but also for sustainable heritage, economic and social development.

Keywords: Zamantı River, Rural Landscape, Rural Local Communities.

INTRODUCTION

For the last few decades, the rural environment restructuring landscape has been considered as an important value. An agrarian focused landscape assessment, such as agricultural production, soil fertility and product diversity, creates an approach that assesses the biodiversity and landscape of rural areas, assesses the historical and cultural heritage and supports new entrepreneurship (OECD, 2006, European Union Rural Development Policy Agenda 2000, Domon, G. , 2011, 19th ICOMOS General Assembly, 2017). Multifunctional rural is considered not only productive but also a viable and sustainable settlement that assesses rural heritage possibilities.

Similarly, the United Nations' 2030 Sustainable Development Agenda emphasizes the need to ensure the sustainable use and sustainability of heritage diversity of social and economic development and to support this process with national and regional development plans. Sustainable rural development, territorial heritage conservation in the region, social and economic development reveals development in the direction of the decision-making process of the planning process (Çalışır Hovardaoğlu and Hovardaoğlu, 2018).

ICOMOS 'The Florence Declaration on Heritage and Landscape as Human Values (2014) assessed the landscape as a way of providing concrete and non-tangible links to past generations' living memory and future generations; emphasized that it is an integral part of the cultural heritage of the landscape. It has been deemed necessary to take decisions on survival through traditional practices and information in the conservation of landscaping and biodiversity, and to make decisions on managing threats to extinction. In the Declaration of Landscape as cultural habitat, when evaluated in a community-based approach, the concept of landscape, whether urban or rural, is increasingly becoming a new paradigm

for harmonious development, offering an approach that integrates economic, social and environmental processes. On the other hand, in many landscapes, concepts such as "natural" and "cultural" have lost much of their meaning, being replaced by a biocultural understanding, where not only settlements and agriculture, but also species and habitats are determined and preserved by people. In order to gain a better understanding of the interplay between biological and cultural diversity at a landscape level and its implications for livelihood and wellbeing.

Further exploration of the significance, symbolism and rituals of local communities with traditional and regional specific knowledge and systems is needed, and the recognition of the link between communities and their heritage, whether they are situational or landscape, are explained and explained in terms of their different values and relevance to the communities they are associated with.

At the 19th ICOMOS General Assembly in 2017, there is a great diversity of rural landscapes and their economic and social benefits, multifunctionality, cultural support and ecosystem services for human societies. In this view, rural landscapes are terrestrial and aquatic areas co-produced by human nature interactions, such as farming, hunting, and extraction. of other resources, such as salt. At the same time, all rural areas have cultural meanings attributed to them by people and communities: all rural areas are landscapes.

19th ICOMOS General Assembly rural landscape as heritage refers to the tangible and intangible heritage of rural areas. Rural landscape as heritage encompasses physical attributes – the productive land itself, morphology, water, infrastructure, vegetation, settlements, rural buildings and centers, vernacular architecture, transport, and trade networks, etc. – as well as wider physical, cultural and envirmental linkages and settings. Rural landscape as heritage also includes associated cultural knowledge, traditions, practices, expressions of local human communities' identity and belonging, and the cultural values and meanings attributed to those landscapes by past and contemporary people communities. Rural landscapes as heritage encompass technical, scientific, and practical knowledge, related to human-nature relationships.

The heritage values of rural landscapes are recognised in some heritage inventories, such as the UNESCO World Heritage List as "continuing cultural landscapes". The values may be recognised in regional, national, and local inventories and protected area regimes. Certain sites reflect specific techniques of land use that guarantee and sustain biological diversity. Others, associated in the minds of the communities with powerful beliefs and artistic and traditional customs, embody an exceptional spiritual relationship of people with nature (https://whc.unesco.org/en/culturallandscape).

This study aims to evaluate and explain the historical and modern social, economic, natural and social perceptions in terms of rural settlements around the Zamantı River and the valley which receives its source from Kayseri province. Zamantı River is a unique example of rural landscape with its natural, historical and cultural heritage values and economic and productive characteristics. Such a study will enable the landscape to be documented and, on the other, to evaluate the data obtained in the planning and management processes.

1. ZAMANTI RIVER AS RURAL LANDSCAPE AND HERITAGE

The Zamantı River is one of the two major streams of the Seyhan River and is a river of about 230 km in length in the province of Kayseri. The river, which was born in the village of Şerefiye in Plateaus on a long stretch, brings various streams in the narrow and deep valleys (Boran, Çermişek, Kuş, Tahtacık, Bercan, Kuru ve Alagöz). After crossing Pınarbaşı, Tomarza and Develi counties, it leaves the borders of the Province of Kayseri from Yahyalı county. It merges with Göksu Creek on the Akinek Mountain slopes in Adana province and forms the Seyhan River. The Zamantı River Basin is rich in natural, historical and cultural values. Waterfalls, caves, natural bridge formations, springs, flora and fauna are the prominent natural values of the river and valley. Kapuzbaşı Waterfalls in Aladağlar National Park, Yeşilköy and South Waterfall; three different traverten formation points in the karstic traverten deposits on the river; the Zindan-ı Köşk, Küçükkünye Village, Ayı İni Mağarası and Subatağı Caves; Plateau of Uzunyayla,

Plateau of Aladağlar; endemic plant and animal species are some of the important examples of natural values (Yazıcı ve Şahin, 2013)(Figures 1-2).

Figure 1: Kapuzbaşı Şelalesi ve yakın kırsalı.

Figure 2: Zamantı Irmağı – Yenice Köyü.

Scientific studies, surface surveys and archaeological excavations have revealed that the river and the vanguard that follows it are a settlement area since about 2000 BC. It is mentioned that the river and the valleys are related to the trade route on the axis going from the Taurus Mountains to the north and this route is mentioned in various researches which have been used in many periods (Girginer, 2006). Detection and registration studies, which began in the 1970s, have been documented in the 2000s, along with the growing interest in scientific surface surveys, that the river and its surroundings are a permanent settlement area with a wide range of historical and cultural assets. In this context, the maps of the protected areas prepared by the Kayseri Cultural Heritage Conservation District Authority explain the historical accumulation of the river and the valley in general terms (Figure 3).

Figure 3: Zamantı River and surrounding conservation sites.

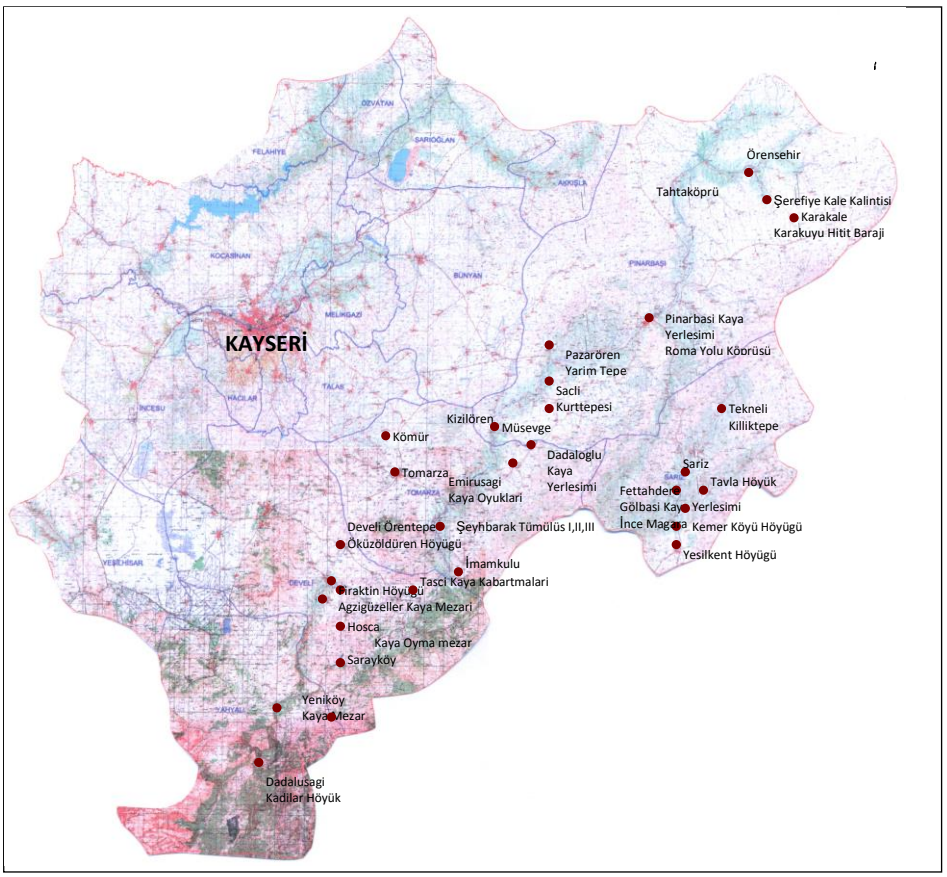

Source: Hovardaoğlu, S.Ç.

The Karakuyu Dam belonging to the Hittite Empire Period, the castle remains belonging to the Roman period in Şerefiye near the dam, the values of the Hittite and Roman Period traces of the Kurttepesi Pınarbaşı district located in the vicinity of the Zamantı River and its immediate vicinity (Figure 4).

Figure 4: Şerefiye Castle and Zamantı River.

Emiruşağı Open Air Sacred Place is located about 3 km away from the Zamantı River and in the village of Emiruşağı. Under this area where rock cavities are found, it is thought that there is a large-scale underground structure complex in which most of the refuges related to the Early Christian Period are located. The width of the area in which the hollows are spread, the unusual excesses of the numbers, the diversity and other material finds in the area indicate that it is a special area of Emiruşağı Open-Air Area. The closest aliens of the emirate rock cavities are 50 km. the Fıraktin Rock Monument in the southwest (Girginer, 2006).

Develi Plain, which is the largest of the Upper Kızılırmak Region, is a pit area where numerous rock sites and underground city are formed on the volcanic rocks formed by eruption of Erciyes Mountain. It is thought that the Fıraktin-Hanyeri route, known as the "Hittite Mountain Route", passes further north of today's highway. This road is 4 km from Köseler Village from the western side of the Saypınar settlement in the south east and from the eastern slope of the Karanlık Dere Valley to the Tufanbeyli over the Toros Mountains via the Köroğlu Kayalı from the Imamkulu Village.

Near the village of Gümüşören and on the edge of the Karasu River, the Fıraktin Kaya Monument, dating back to the year 2000 BC, consists of two pits located next to it and believed to be related to religious ceremonies. The settlement with a house that reaches to the bases of 3000's are other important finds in the area. The Taşçı monuments belonging to the Hittite period near the fortunate belong to this period. The Gereme Ruins, which are thought to be related to these areas, are also dated to the Roman Period. Kapuzbaşı Waterfalls are located on the southernmost point of the river called "İçme", 4 km from Ulupınar Village. Caves in the distance are important historic values in the south border of the river.

3. RELATIONS BETWEEN ZAMANTI RIVER BASIN, RURAL SETTLEMENTS AND COMMUNITIES

The Zamantı River, born from the Şerefiye Village on the Plateau of Uzunyayla, passes through nearly 100 rural settlements at a distance of approximately 230 km from the southern part of the Yahyalı county to the outskirts of the province. While several small streams are added to the narrow and deep valleys, the rivers and their surrounding basins are related to the spatial, cultural, social, historical and economic influences of the rural landscapes and heritage values.

In this study, interviews and field surveys were conducted on the rural settlements of Kapuzbasi and Büyükçakır, starting from the rural settlement of Şerefiye where the water source is located and by the Kapuzbasi Falls in the south of the province. In the interviews, it was tried to explain the relationship that people living in these rural settlements established social and cultural relations with the water. The closeness to water was chosen as an important determinant in the selection of the sample. With this approach, interviews were held with 75 people in 25 rural settlements choosing the location on the river side. Participants in the interview were at the age 50 and over and from both genders. These participants are those who live permanently and / or in certain periods of the year (permenant and seasonal) in the countryside. This age group is important in terms of the fact that the rural settlements have a large aging population and that the connection established with the past is explained. In the interviews, questions were asked about landscape values / sensitivity and landscape change perception, and it turned out that the different factors contributing to the conservation, development and change of the landscape.

Landscapes are multifunctional as they are fields with various values and functions that are formed and / or changed with time in ecological processes and patterns, economic-manufacturing processes and administrative political organizations of society interact with each other (Levin, 1998, Costanza, Fisher, Mulder, Liu, & Christopher, 2007). River, in some rural areas, primarily describes environmental values as part of an ecosystem; for some, cultural value is the historical evidence of a site and its transformation and / or aesthetic value as a visual and representative expression of the relationship for the centuries between human beings and their environment; and social value, in that it increasingly reflects human identity. In this context, river corridors have been recognized as having exceptional ecological, cultural, and historic significance in a landscape. Table 1 shows the answers given by rural people to the human-place relationship during the interviews. Each participant made an evaluation of the understanding and perception of the Zamantı River and Valley. It is found in the research that many of the participants establish agricultural production and recreational relations with the river in the first place (95%). On the other hand, different possibilities in the settlements have affected the content of the assessment. For example, in Şerefiye countryside, the Zamantı River is evaluated mainly in terms of agricultural production and recreational possibilities as well as historical and cultural values; Although

there are differences between being near the river and / or near the river in the rural areas of Kapuzbasi and Büyükçakır, the natural environment effect explained by the Aladağlar National Park attracts attention, tourism and recreational priority explanations, perceive tourism as a driving force, which affects the natural attractiveness and cultural identity.

Tablo 1: Local people considered/descriptive characteristics.

Local people considered / descriptive characteristics	Functional-Productive	Spatial - Cultural	Visual - Symbolic	Economic
	High intensive farming landscape in different locations	Harmonious (landscape-settlement)	High visual quality / aesthetic values	A place-based approach development
	Irrigated farming lands	Rich in amenities (Natural, historical and archeological sites)	Identity vitality of rural communities	Dams (Energy, irrigation and drinking water)
	Cultivated farmland	Rural settlement pattern	Environmental (water, air quality)	Tourism activities (recreation activities)
	Fish farming	Historical connections	The presence of water	Regional core assets
	The presence of water	Recreational oppurtunities	Land topography	Planning and management strategies
	Land topography	The presence of water	Climate amenities	Fish species and farming
		Riparian vegetation	Riparian vegetation	
		River channel morphology	River channel morphology	
	Climate amenities	Population density	Cleanliness	
	Access / Pathway	Human relationships	Access / pathway	
		Ageing		
		Beliefs and emotions		
		Climate amenities		
		Changing lifestyles		

Interviews reveals findings on the landscape change as well as the historical and cultural history of the river. Landscape change is influenced by such factors as quality of life, population migration, land abandonment, urban-sprawl in plains and grazing intensity. However, these assessments vary for each settlement, depending on the relationship and location of the river. Briefly, people play an important role in shaping landscapes since they have always adapted their environment to better fit their changing needs. The European Landscape Convention recognizes that the landscape has been developed in a co-evolutionary process with people, defining it as "an area as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction" The Landscape Convention recognizes that the landscape develops in an evolutionary process with humans and defines it as "a field perceived by people who are the result of the action and interaction of character, natural and / or human factor" (Council of Europe, 2000). It has been determined that there are differences in the response to the problem in different rural settlements along the river. Rural settlements, for example, where population decline, migration and aging are high, emphasize that the landscape in the river and its surroundings has changed due to the weakening of agricultural production and / or the change of traditional production diversity; for example, the application of plans based on the use of tourism and the determination of protected areas,

emphasized the use of the river and surrounding facilities for tourism purposes, and stated that new areas of use compatible with the plans have been established. The change often depends on whether the river stayed in the settlement and / or the settlement was on the edge of the river; It is also determined that the vineyard established with the river is related to the proximity of the large city.

3. CONCLUSION

The Rise of the River and the Valley reflect and influence historical, cultural, natural and socio-economic development and therefore are key to understanding human landscape interactions. Rural landscapes have undergone and sometimes change in different directions and at different speeds. This process is often the most vivid witnesses of local actors and activities in the rural space. In this study, it was determined that approximately 100 rural settlements were located near or near the Zamantı River.

The interviews with 75 people living in 25 settlements next to the valley revealed that the river was an important factor affecting the development of the settlement in each period. The natural, historical, cultural and economic value of the Zamantı River and the valley influenced rural settlements. Changes such as declining and aging populations of rural settlements and fertile soils with decreasing agricultural production are affecting the river over time. However, the Zamantı River and basin are trying to maintain their natural, historical, cultural and economic value in most settlements within a distance of approximately 230 km within the province.

REFERENCES

-Baydur, N., 1970. Kültepe (Kanes) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, No: 1519, İstanbul.

-Girginer, K.S., Girginer, Ö.O., Erhan, F., 2006. 2004 Yılı Adana ve Kayseri Yüzey Araştırmaları (Sarız ve Kozan), 23. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, 30 Mayıs-3 Haziran, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No:3053-2, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No:114-2, Ankara.

-Güneri, A.S., 2005. Orta Anadolu Höyükleri 1998 Yılı Çalışmaları: Kayseri'de Arkeolojik Keşifler, Anadolu ve Avrasya Dergisi, Sayı:1, MEDİFORM, İzmir.

-Güneri, A.S., 2008, Kayseri'de Hitit İmparatorluk Çağı'na Ait Yeni Arkeolojik Keşifler, VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum.

-Karakaya, N.Ç.,2006, 2004 yılı Kayseri'nin Yeşilhisar İlçesi Erdemli Vadisi'ndeki Kaya Kiliseler, 23. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, 30 Mayıs-3 Haziran, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No:3053-2, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No:114-2, Ankara.

-Karakaya, N.Ç., 2011. 2009 yılı Kayseri'nin Yeşilhisar İlçesi Erdemli Köyü'ndeki Bizans Yerleşimi Yüzey Araştırması, 28. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No:3266-3, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No:148-3, Allame Tanıtım & Matbaacılık, Ankara.

-Karakaya, N.Ç., 2014, Kayseri'nin Gesi Beldesi, Küçük Büründgüz (Subaşı) Köyü ile Ağırnas Vadisi'ndeki Bizans Dönemi'ne ait Sivil-Zirai Kaya Yapıları, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/10 Fall 2014, p. 335-358, Ankara.

-Kulakoğlu, F., Emre, K., Kontani, R., Tsumura, H., Ezer, 2010. Kayseri Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi (KAYAP), 2008 Yılı Çalışmaları Sonuç Raporu, 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı 3.Cilt, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No : 3250/3 Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 143/3 , İsmail Aygül Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti., Ankara.

-Kulakoğlu, F., et. al., 2012. Kayseri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Projesi (KAYAP) 2010 Yılı Çalışmaları,. 29. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 3.Cilt, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 153/3, İsmail Aygül Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti., Ankara.

-Kurt, M., 2010, Tabal Ülkesi'nin İdari ve Politik Yapısı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 23, Konya.

-Özgüç, T., 2005. Kültepe (Kanes/ Nesa), Yapı Kredi Yayını, İstanbul.

-Peker, N., Uyar, B.T., 2011. Güzelöz-Başköy ve Çevresi Bizans Dönemi Yerleşimleri 2010, 28. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. cilt, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayın No:3266-1, İstanbul.

-Peker, N., Uyar, B.T., 2013. Güzelöz-Başköy ve Çevresi Bizans Dönemi Yerleşimleri 2011, 30. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. cilt, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayın No:157-2, Çorum.

-Ramsay, W.M., 1961. Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, (Çev. Mihri Pektaş), M.E.B. Yayını, İstanbul.

-Kayseri Arkeoloji Müzesi Müze Raporları, Müze Arşivi, Kayseri.

-Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tescil fişleri, Kayseri.

-Yazıcı, H., Şahin, S.H., 2013. CBS Yardımıyla Zamantı Çayı Havzası Ekoturizm Çekiciliklerinin Sunulması, Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi, 5(3), 33-43.

- The Florence Declaration on Heritage and Landscape as Human Values, 2014, ICOMOS.

-Domon, G., 2011. Landscape as resource:Consequences, challenges and opportunities for rural development, Landscape and Urban Planning, 100, 338-340.

-Çalışır Hovardaoğlu, S., Hovardaoğlu, O., 2018. Sürdürülebilir Kırsal Gelişmede Doğal ve Tarihi Çevre için Turizm Odaklı Planlama Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi: Ankara Kırsal Yerleşmeleri, IBANESS Conferences Series, 24-25 Mart 2018, Tekirdağ.

-ICOMOS-IFLA Principles Concerning Rural Landscapes as Heritage, 2017, 19th ICOMOS General Assembly.

-(https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/, Cultural Landscape).

- R. Costanza, B. Fisher, K. Mulder, S. Liu, T. Christopher, 2007. Biodiversity and ecosystem services: A multi-scale empirical study of the relationship between species richness and net primary production Ecological Economics, pp. 478-491.

-Levin, 1998. S.A. Ecosystems and the biosphere as complex adaptive systems, Ecosystem, 1 (1998), pp. 431-436.

-Council of Europe (2000). The European landscape convention. Strasbourg, URL: http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/176.htm).

- EU,Rural Development Policy , (https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-previous/2007-2013_en).

-2030 Agenda for Sustainable Development, (https://sustainabledevelopment.un.org).

-OECD, 2006. The new rural paradigm. Policies and governance. Paris: OECD.

Some Features In Banking Stress Testing

Assist prof. Stefka Timareva

Abstract: In recent years, in the general approach to risk assessment, stress testing procedures were among the first. The point is that it is important not only to measure the size of one or another risk but to determine the type of the corridor of the permissible risk. The reason is that in a mixed and complicated (financial) situation, the overall level of risk does not go beyond the boundary. Thus, by conducting stress testing in one or another direction of activity, the bank creates a certain amount of *liquidity risk, market risk or other risk.*

Stress testing of liquidity risk is an extremely important task in the risk prediction procedure. At present, the risk of current and potential liquidity is withdrawn from the list of most threatening and dangerous risks, as banks have learned to calculate this risk and to manage it. This cannot be said about the credit risk. However, when the situation on the liquidity market is out of control and there is no possibility of obtaining additional funds on the interbank credit market or other liquidity-providing channels, the risk of losing liquidity appears to be the most serious. In order to prevent this, it is necessary to maintain the liquidity that will enable the bank in case of force majeure not to suffer.

The question arises *what to do to confirm the bank's creditworthiness with respect to liquidity risks*?

This task should be decided individually by each bank and by each analyst involved in risk prediction.

Different approaches are possible, allowing the bank in certain extent to insure itself from unusual situations.[1]

1. Introduction

Stress testing is performed on the mobile part of the residual funds of the client funds in relation to the potential leakage of the bank's residuals using the historical modeling method “VaR”. The depth of the calculation is made one year from the time of the analysis, and the analytical unit for conducting the measurement is one day. The size of the alpha-acceptable range is taken from 90 to 99%, i.e. with a probability of occurrence of the event from 10 to 1%.

The results of the analysis are presented in a tabular form: for the worst case scenario (probability of the event - 1%), for the standard scenario (probability for the event - 5%) and for the "soft" scenario (probability for the event - 10%).

Credit stress- testing is conducted for the bank's loan portfolio in the sense of deterioration in the credit quality and hence the probability that some of the assets will not be recovered.

With a certain probability, a stress model is predicted for one or the other meaning of "suspicious loans", for example, the fourth category of quality of loans are equal to range between fifth and half to third, the fourth category, the half of the second category is equal to the third and so on. According to this model, the potential size of the reserve in case of possible losses of the assets and the influence of the given importance on the size of the bank's financial operations are estimated. The fifth category is considered irreversible and it is also taken into account in bank's liquidity risk stress testing.

Stress testing of stock risk (prices) is done on a number of bids, but securities stress testing are done according to the parametric VaR method. The model has a "critical" significance of volatility that exceeds the significance of the volatility of bonds and shares of leading issuers (for example during the crisis of September 2008 to March 2009). Suppose the critical instability range is from 0.05 to 0.09. It is assumed that 0.05 is the "softest" option and 0.09 is the worst option for event development.

1 Воронин Ю.М., Управление банковскими рисками, М., 2007

Summarizing the importance of VaR is the critical stress loss for each particular type of securities. Final losses are considered VaR's portfolio, taking into account the correlation of separately taken elements.[2]

The stress currency risk test is carried out on several curves of instability of the exchange rate using the parametric VaR method of the stress-testing algorithm.

Stress testing of the interest rate changing risk, in our opinion, can take two main directions: first, stress-testing the interest rate risk in terms of detecting the most vulnerable horizons, and secondly, stress-testing the interest rate risk in terms of detecting the maximum impact on the financial performance of the Bank.

2. Some Features In Banking Stress Testing

In the first case, the GAP analysis of the assets and liabilities of the bank is a calculation method. Modeling is an assumption for the symmetry of the movement of the interest rate regardless of the type of financial instrument. The basic rate is the refinancing rate. The range of critical variations is 2-5% and more of the same movement. The summary of the differences in the set parameters will be the result of stress testing.

In the latter case, the method of calculation is an integral method for estimating the significance of the bank's net-percentage margin. The range of critical variations is from 2-5% and above. The aggregate significance of the absolute change in the net percentage margin adjusted for annual calculation and is the result of stress testing.

Any bank manager is interested from bank analytical departments to obtain shortest, clear and comprehensive information about the financial situation. It can be assumed that in the area of risk, the bank's management is primarily interested in a state of risk - whether it is high, whether it is balanced, has a negative tendency to increase or positive downward trend, etc. [3]

The solution to such a task is possible if numerical parameters are introduced that would characterize the entire spectrum of risks. In order to produce such an aggregate parameter, it is necessary to set a number of parameters that, in the opinion of many analysts, describe the state of risks of the bank.

For example, the credit risk for a bank can be taken. We define a set of indicators that in our opinion are most characteristic of the given type of risk:

• The size of loans with a sensible quality (difficulty 3);

• The size of the hopeless loans (difficulty 3);

• The assessment of the diversification of the deposit (difficulty 2);

• Assessment of the level of deposit reserves (difficulty 3);

• Assessment of the risks from the concentration of large credit risks (weight 2);

• Assessment of risk from concentration on credit risk by shareholders (weight 2);

• Assessment of the concentration of credit risks by insiders (issuers) (weight 2);

• An estimate of sectoral diversification (weight 2);

• Estimation of stock diversification (weight 2);[4]

2Шапкин А. С., Шапкин В. А. Зкономические и финансовме риски. Оценка, управление, портфель инвестиций. М., 2008.

3 Чернова, Г., Кудрявцев, А., Управление рисками, М., 2006

4 Чернова, Г., Кудрявцев, А., Управление рисками, М., 2006

Hence, it is possible to determine the weight of the indicators according to their importance in the aggregate indicator.

The total weighted average at given date will reflect the current credit risk.

Based on aggregated indicators for different types of risks, a single indicator of a summed risk level for the bank as a whole can also be obtained. To that end, it is necessary to take into account the available aggregated risk indicators and obtain a composite risk assessment indicator. Similarly, indicators for different types of risk (liquidity, market, currency, interest rate, operating) can be constructed.

All results obtained should be provided by the analytical department and discussed by the bank's management. The collective decision of the executive board, after such discussion, is the main product that analysts should constantly have on mind in making their estimates and methodologists in preparing guidelines and positions for managing banking risks.

Great significance has monitoring the quality of the bank's risk management system, since any audit by the supervisory authorities will reveal the results of a similar monitoring and give it an appropriate estimate. A bank that independently tests the available risk management system significantly reduces the systemic risk, the risk of what, regardless of the local control of separate activities, as a whole, does not have a properly built system that would allow for the detection and removal of bottlenecks in managing bank risks.

By controlling one or another type of risk, the risk management department should list all the important procedures and events relevant to that type of risk. Furthermore, it is possible to conduct a self-assessment in what extent the bank meets the requirements of the internal regulations. If the answer is generally positive or satisfactory, it can testify to good or satisfactory quality of risk management. In the event of unsatisfactory or questionable answers to the questions, it makes sense for the bank to pay special attention to the gaps and to remove it in the shortest possible notice.

I propose an option for a *procedure* by specifying specific questions that an expert analyst should answer in order to obtain information on the quality of financial risk management in a bank.

Procedure / procedure for answering questions for assessing the liquidity risk management

Is there a department (assistant) responsible for assessing the liquidity risk in the bank?

Is this department (assistant) dependent on market structures?

Are there internal documents (rules, methodologies) related to liquidity risk management?

Have these documents been validated by a person who meets the requirements?

Is there a policy of liquidity control and management in the bank?

Is there a constant assessment of the liquidity risk in the bank?

Does the Bank conduct a regular analysis of the liquidity situation and assessment of the mandatory liquidity standards?

Are liquidity forecasts made to the bank?

Is the bank, in essence, independent of the attracted short-term interbank lending?

Is there a record of managing the amount of liquidity risk in the bank?

Is this notification a permanent basis for managing the bank?

Are there delays in customer payments in the bank?

Is there developed bank procedures and mechanisms for stress testing of the liquidity situation by reporting the likelihood of granting larger amount of loans, non-collapse of large loans, simultaneous outflow of funds from LORO accounts, from payment accounts of large clients and deposits of individuals, or other significant cases for the bank?

Is there a procedure for self-assessment of the management of liquidity risk with internal regulations?

Procedure for response to credit risk management

Does the bank control the level of credit risk for each borrower and for the bank as a whole?

Does the bank's management receive information on the results of the monitoring of the internal control system?

Is there a Loan Commission in the Bank (Asset, Liability and Risk Management Committee)?

Is there a department (or assistant) responsible for assessing the level of credit risk the bank has taken?

Is there a conflict of interest between market and analytical structures?

Is the department (associate) independent of the bank's structural units that performs operations and is subject to credit risk?

Are internal regulations (rules, methodologies) for credit risk management developed?

Have these acts been confirmed by a person who meets the requirements?

Is there a record of managing the level of credit risk in the bank?

Does the bank have a system for limiting deposits?

Response procedure for risk-related issues for market risk (shares)

Is there a department (assistant) responsible for assessing the risk of the bank reservs?

Is this department (associate) independent of market structures?

Are internal regulations (rules, methodologies) for risk stock management developed?

Have these acts been confirmed by a person who meets the requirements?

Are the restrictions on investing in securities determined by the bank and are these restrictions observed?

Is there a permanent assessment of the bank's stock risk?

Does the bank analyze the stock situation and give relevant recommendations to dealers?

Does the Bank analyze the indicators of the state of the economy and the stock market?

Does the Bank maintain a database of indicators on the financial market?

Is the market risk appropriately calculated in accordance with the Central Bank regulation?

Is there a report on managing the size of the market risk in the bank?

Is this notification a permanent basis for managing the bank?

Are the issues of risk management in the internal market of the bank related to the bank?

Has the Bank established a self-assessment procedure for market risk management?

A response procedure for questions related to the assessment of currency risk management

Is there a department (assistant) responsible for assessing the currency risk in the bank?

Is this department (assistant) independent of market structures?

Are internal regulations (rules, methodologies) for currency risk management developed?

Have these acts been confirmed by a person who meets the requirements?

Are the limits on foreign currency positions opened during the business day in the bank?

Have internal regulations been established for establishing a procedure for controlling the central office for open foreign currency positions in subsidiaries in the bank?

Are there currency limits on foreign exchange positions that are authorized to open the employees in the structure of trading?

Is the bank the level of losses after which the foreign exchange position is closed?

Does the Bank have constant control over the amount of the foreign currency position?

Has a risk assessment been carried out by a bank?

Is this assessment persistent?

Does the bank analyze the assessment of the situation on the foreign exchange market with relevant recommendations for dealers?

Is there a record of managing the currency risk in the bank?

Is this notice regularly available to the bank's management body?

Is there a Bank's self-assessment for currency risk management?

Response procedure for questions of interest rate risk management

Is there a department (assistant) responsible for assessing the interest rate risk in the bank?

Is this department (assistant) independent of market structures?

Are internal regulations (rules, methodologies) developed for managing the interest rate risk?

Have these acts been confirmed by a person who meets the requirements?

Are the interest rates set in the bank determined?

Have these restrictions been met?

Does the Bank conduct a continuous assessment of interest rates?

Does the bank analyze the state of the economy and the situation on the financial market in order to predict the dynamics of interest rates?

Does the bank have a managerial record of the size of the interest rate risk?

Is this notice regularly available to the bank's management body?

Does the Bank have a self-assessment for managing the interest rate risk?

Procedure for response to operational risk assessment issues

Is there a department (assistant) responsible for the assessment of operational risk in the bank?

Is this department (assistant) independent of market structures?

Are internal regulations (rules, methodologies) for operational risk management developed?

Have these acts been confirmed by a person who meets the requirements?

Have the principles of operational risk management been developed in the bank?

Are there internal regulations of the Bank for the procedure for assessment of operational risk?

Does the bank insure buildings and other assets, information and media?

Are the measures taken by the bank capable of storing and restoring information systems?

Does the Bank assess the operational risk?

Does the bank keep an analytical database of sustained operating losses in a risk situation, allowing to reveal the most vulnerable from the point of view of operational risk areas?

Does the bank have internal reporting by the structural departments for collecting information on operating losses?

Has a bank established a system of indicators for the level of operational risk used in its monitoring?

Does the probable size of operating Bank losses predicted in advance?

Does the Bank report on the results of operational risk monitoring?

Is there a procedure for self-assessment of the operational risk management in the bank?

3. Conclusion

As a result of these estimates, a particular aggregate consisting of separate components can be obtained. In addition, certain answers can be assigned to each issue, according to their assessment by the management. For example:

1. *yes, always;*
2. *yes, basically;*
3. *yes, partly;*
4. *yes, sometimes;*
5. *yes, insignificant;*
6. *no*

In addition, each issue may have a specific importance that the analyst should determine independently on an expert basis, in communication with the management of the bank. Thus, the aggregate indicator for the quality of the bank's risk management system is calculated using the formula:

A - answer from 1 to 6 x the significance of the responses

X - multiplied

/ - divided

From this, it can be concluded that, the smaller the aggregate significance of the indicator, the greater the quality of the bank's risk management system and vice versa, the higher the aggregate significance of the indicator, the lower the quality of the risk management system of the bank.

Bibliography

1. Абчук В. А. Предприимчивость и риск.М.,1994.
2. Арсеньев Ю.Н., Сулла М. Б., Минаев В. С. Управление зкономическими и финансовьши рисками. М., 1997.
3. Бжежински З., Глобално господство или глобално лидерство, С. 2004
4. Воронин Ю.М., Управление банковскими рисками, М. 2007
5. Дж. Стиглиц, Свободно падане, С. 2010
6. Жуков Е.Ф., ред.,Денги.Кредит.Банки. Ценные бумаги. Практикум. М.,2008
7. Илиев И., Лалева Б. Борси и борсови операции, 1999
8. Корнилова Т. В. Психология риска и принятия решений. М., 2003.
9. Чернова, Г., Кудрявцев, А., Управление рисками, М., 2006
10. Шапкин А. С., Шапкин В. А. Зкономические и финансовме риски. Оценка, управление, портфель инвестиций. М., 2008.
11. Шевчук Д.А., Банковские операции. Принципы, доходность, контроль, риски. М. 2007

Türkiye'deki Serbest Bölgeler

Ahmet YÜKSEL

Özet: Bu makalede; Türkiye'de, T.C. Ekonomi Bakanlığı'nın öncülüğünde yatırımcı ve girişimciler için seferber edilmiş ülkemiz teşvik sistemi içerisinde yer alan ve en kapsamlı yatırım teşvik modeli olarak kabul edilebilecek "Serbest Bölge" kavramı, serbest bölgelerin ülkemiz için neden önemli olduğu, Türkiye'de serbest bölgelerin kurulma amaçları, işletme modelleri, yatırımcılara sağlamış olduğu teşvik ve avantajlar incelenmiş olup, dünyadaki ve ülkemizdeki serbest bölge örneklerine yer verilmiştir. Teşvik sisteminin daha iyi anlaşılabilmesi için istatistiki verilerle desteklenmiştir. Nihayetinde, ülkemizdeki teşvik ve destek siteminin problemlerine ve bunlara karşı çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Serbest Bölge, Teşvik ve Yatırım Avantajları.

Free Zones In Turkey

Abstract: In this study; incentives and support systems provided by Turkish Republic Ministry of Economy to investors and entrepreneurs were examined. The study is focus on free trade zones which are accepted as the most comprehensive investment incentive system, as such the establishment purpose, business models, incentives and benefits of free trade zones in Turkey are examined and examples of free trade zones in Turkey and world are incorporated in our study. In order to better understand the incentive system is supported with statistical datas. Finally, problems and solutions to these problems in the incentive and support system in Turkey are mentioned in this study.

Key Words: Free Trade Zones, Advantages of Incentives and Investments.

GİRİŞ

Ticaretin ve yatırımlarının artık coğrafi sınırlar tanımadığı günümüzde tüm ülkeler gibi Türkiye de yatırım ve ticaret pastasındaki payını arttırma amaçlı politikalar uygulamaktadır. Yerli ve yabancı sermayeli yatırımcılara, T.C. Ekonomi Bakanlığı'nın öncülüğünde ülkemizin tarihindeki en kapsamlı destek ve teşvik sistemleri seferber edilmiştir. Bu kapsamda Genel Teşvik Sistemi, KOSGEB, Kalkınma Ajansı, TÜBİTAK, Serbest Bölge, AR-GE, San-Tez, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, OSB, Kültür ve Turizm Yatırımları, Tarım, Dış Ticaret, İŞKUR, Avrupa Birliği Projeleri gibi birçok destek ve teşvik sistemi uygulanmaktadır. 2018 yılının ilk çeyreğinde hayata geçirilen süper teşvik paketi ile 23 Proje 135 milyar TL gibi rekor teşvik olanağı getirildi. Bu süper teşvik paketi ile 35 kişiye direk iş olanağı sağlanmasının yanı sıra cari açığın kapatılması yıllık 19 milyar TL'lik bir katkı sağlanması öngörülmektedir. Araştırmada ülkemizde teşvik sistemi içerisinde yer alan ve en kapsamlı yatırım teşvik modeli olarak kabul edilebilecek Serbest Bölgeler, 1980'li yıllarda başlayan liberalleşme, dışa açılım ve serbest ticaret programları kapsamında 1985 yılında 3218 sayılı Serbest Bölgeler kanunu ile hayat bulmuştur. (Işık & Çabuk, 2007) İlk uygulamalarında ticaret ve üretimin birlikte desteklendiği serbest bölgelerde Türkiye'nin cari açığını kapatmaya destek olmak amacı ile 2004 yılı Şubat ayı sonrası sadece ihracata yönelik üretim yapan kuruluşlar desteklenmeye devam edilmiş, iç piyasaya çalışacak kuruluşlara sağlanan destek unsurları azaltılmıştır.

Genel olarak, serbest bölgeler; ülkenin siyasi sınırları içinde olmakla beraber, dış ticaret, vergi ve gümrük mevzuatının uygulanması bakımından gümrük hattı dışında sayıldığından, ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin yasal düzenlemelerin uygulanmadığı (Küçükarslan, 2001) özel yatırım bölgeleridir.

Serbest bölgeler, aynı zamanda yapılan sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş muafiyet ve teşviklerin tanındığı, ülkenin diğer kısımlarından fiziki olarak ayrılan ve ticari, endüstriyel ve hizmet faaliyetlerinin yapıldığı yerler olarak da tanımlanabilir. (Gençyürek, 2004)

1.1. Türkiye'de ki Serbest Bölgelerin Kurulma Amaçları

Serbest bölgelerin kuruluş amaçları ülkelerin dünya ticaretinden kendilerine daha fazla pay alabilmelerini sağlamak (Işık & Çabuk, 2007) üzere uygun ortam yaratmak, özellikle yabancı sermayenin üretim odaklı yatırımlarını çekerek döviz girişi sağlamak, bununla birlikte yatırımları özendirerek istihdam olanakları yaratarak işsizlik sorununu azaltmak, ihracat odaklı üretimlerin daha fazla desteklenmesi ile Türk mallarının ihracatta rekabet şansını arttırmaktır.

Bu sonuca ulaşmak üzere de, ülke sınırları içerisinde uluslararası ticareti ve yatırımı teşvik edici ve kolaylaştırıcı bir teşvik aracı oluşturulması ve yatırımcının hazır altyapı, işlem kolaylığı ve tek merkezden yönetim bulabilmesi düşüncesi ön plana çıkmaktadır (Işık & Çabuk, 2007). Serbest bölgeler özellikle gelişmekte olan ülkelerce dünya ekonomisine daha hızlı entegrasyon sağlamak amacıyla da kullanılan politikalardan birisidir.

Ülkemizdeki serbest bölgelerin kuruluş amaçları 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununun 1. maddesinde aşağıdaki şekilde sayılmıştır: (3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu)

- İhracat için yatırım ve üretimi artırmak,
- Yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak,
- İşletmeleri ihracata yönlendirmek ve uluslararası ticareti geliştirmek

Yukarıda sayılan amaçlara paralel olarak Serbest Bölgelerin aşağıdaki fonksiyonları yerine getireceği düşünülmektedir (Işık & Çabuk, 2007).

- Dış ticareti kolaylaştırarak daha fazla pay alınması,
- Ülkeye yabancı sermaye ve teknolojilerin girişinin hızlandırılması sanayicinin ihtiyaç duyduğu ve dışa bağımlı olduğu hammadde ve ara malların hızlı, az masrafla ve işlem kolaylığı ile temin edilmesi,
- Sağlanan vergi teşviği ve avantajlarla daha düşük maliyetli mal üretim sağlanması ve rekabet gücünün arttırılması,
- Türkiye dışından gelen malların re-export olarak diğer ülkelere satımı,
- Yeni yatırımları teşvik ve avantajlarla cezbederek yeni istihdam olanaklarının yaratılması,
- Gerek yabancı sermayeli yatırımları çekerek gerekse ihracatta rekabeti kolaylaştırarak ülkeye döviz girişini sağlanması,
- Gümrük vergisi muafiyetleri sayesinde pahalı yüksek teknoloji transferini sağlamak ve katma değeri yüksek imalatı desteklemek

1.2. Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Kuruluş ve İşletme Modelleri

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun ikinci maddesi ikinci paragrafında "Serbest bölgelerin, kamu kurum ve kuruluşlarınca, yerli veya yabancı gerçek veya tüzel kişilerce kurulmasına, işletilmesine Bakanlar Kurulunca izin verilir." denilmektedir. (3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu)

Bu kapsamda Türkiye'deki Serbest Bölgeler kuruluş ve işletme yapıları bakımından üç faklı yapıya sahiptir. Bunlar;

İlk model %100 kamu serbest bölgeleri olup arazisi kamuya ait olan sahalarda, Altyapısı Kamu Fonu'ndan temin edilen kaynak ile tamamlanarak, işletmesi yine işleticiliğini Kamunun üstelendiği modeldir. (Özdoğan, 2006) Bu modelde yatırımcı firmalara arazinin tapu devri yapılmamakta, sadece faaliyet süreleri boyunca kiralanabilmektedir. Kira süresi bittiğinde üzerindeki üstyapı ile birlikte kamuya devretmesi gerekmektedir.

İkinci Model yarı özel serbest bölge modelidir. Burada söz konusu olan arazi devlet tarafından temin edilecek yerlerde özel sektör firmalarınca da serbest bölgenin kurulması ve bu şirketler tarafından

işletilerek, belirlenen sürenin sonunda devlete dönmesi durumudur. Ege Serbest Bölgesi, Mersin Serbest Bölgesi, Antalya Serbest Bölgesi bu modelin uygulayıcılarından sayılabilir. İşletici firmaların sorumlulukları arasında serbest bölgenin tüm altyapısını hazırlamak, üstyapılar için uygun hazır araziler oluşturmak bunları inşaa etmek ve kiraya vermektir. (Özdoğan, 2006)

Üçüncü model %100 özel serbest bölgelerdir. Yeni nesil serbest bölgeler olarak da adlandırılabilir. Burada söz konusu olan arazi ve kurulup işletilmesi sorumluluğu tamamen özel sektöre aittir. Kamu sadece kontrol vazifesi görmektedir. Bu modelin benimsenmesinde, serbest bölgeler için genel bütçeden ayrılan yatırım ödeneklerinin yetersizliği, kamulaştırma bedellerinin yüksekliği özel sektörün işletmedeki verimliği etkili olmuştur. (Özdoğan, 2006) Özel Serbest Bölgelerin en önemli farkı özel sektörün dinamizminin yanı sıra, yerli ve yabancı yatırımcılara "Serbest Bölgeler, Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü" onayı ile arsa ve/veya kapalı işyeri satın alma olanağının sunulmasıdır. Herhangi bir sebepten dolayı kullanmadıkları alanları başka kullanıcılara satabilmektedirler. Özel Serbest Bölgelerde yatırımcılar tapu mülkiyet hakkından %3 tapu harcından muaf olarak yararlanabilmektedirler. Bu modelin en önemli örneklerinden biri olarak Şahinler Holding tarafından kurulan ve işletilen Avrupa Serbest Bölgesi verilebilir.

1.3. Serbest Bölgelerimizin Sunduğu Avantajlar

Ekonomi bakanlığı tarafından "Serbest Bölge" avantajları aşağıdaki madde başlıkları altında sayılmıştır: (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2016a)

- Üretici kullanıcılar için vergi avantajlarından yararlanma imkânı,
- Orta ve uzun vadede geleceği planlayabilme imkânı,
- Kâr transferi imkânı,
- Ticaret kolaylığı imkânı,
- Gümrük vergisi prosedüründen arındırılmış ticari faaliyet imkânı,
- AB ve gümrük birliği kriterlerinin gerektirdiği serbest dolaşım belgelerinin temini imkânı,
- Yerli ve yabancı sermayeli yatırımcılara eşitlik prensibi,
- Mal kalış sürelerinde zaman kısıtlaması bulunmaması,
- Pazar ihtiyaçlarına ve şartlarına göre serbestçe belirlenecek ticari faaliyet imkânı,
- Gerçekçi bir enflasyon muhasebesi imkânı,
- Yerli ve yabancı tüm pazarlara erişim imkânı,
- Azaltılmış bürokratik işlemler ve dinamik işletme yönetimi,
- Stratejik avantaj,
- Her türlü ticari ve sınai faaliyete uygun ve ucuz altyapı imkânı,
- Tedarik zinciri imkânlarından yararlanma kolaylığı.

Serbest Bölgelerin sunmuş olduğu bu avantajlara detayları ile değinmemiz yatırımcılar için ne denli önemi bir yatırım teşvik modeli olduğu ve konunun yatırımcılar tarafından daha net anlaşılması için katkı sağlayacaktır. Bu doğrultuda Serbest Bölgelerin sağlamış olduğu teşvik, destek ve avantajlar aşağıdaki şekilde detaylandırılmıştır.

1.4. Vergi İstisna ve Muafiyetleri

Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi:

5084 sayılı yasanın yürürlüğe girdiği tarih itibari ile (Resmi Gazete Tarih:06.02.2004 ve Sayı:25365) Serbest Bölgelerde faaliyette bulunmak üzere ruhsat almış mükellefler ruhsat süresi ile sınırlı olmak üzere Gelir ve Kurumlar vergisinden istisna edilmiştir. Bu tarihten sonra Serbest Bölgelerde imalat (üretim) faaliyetinde bulunmak üzere ruhsat almış mükellefler faaliyetlerinden elde ettikleri kazançlar Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğin gerçekleştiği hesap döneminin sonuna kadar Gelir ve Kurumlar vergisinden istisna edilmiştir. 6772 nolu kanun ile yapılan değişiklik ile sadece üretime tanının bu istisna hizmet işletmelerin bir kısmı için genişletildi. Böylelikle bakım, onarım, montaj, demontaj, elleçleme, ayrıştırma, ambalajlama, etiketleme, test etme, depolama alanlarında faaliyette bulunan ve hizmetin tamamını Türkiye'de yerleşmiş olmayan kişilerle, işyeri, kanuni ve iş merkezi yurt dışında bulunanlara veren hizmet işletmelerinin, söz konusu hizmetlere konu malların serbest bölgelerden Türkiye'ye herhangi bir şekilde girişi olmaksızın yabancı bir ülkeye gönderilmesi şartıyla bu hizmetlerden elde ettikleri kazançları da vergiden istisna edilmiş oldu. (Resmi Gazete Tarih:24.02.2017 ve Sayı:29989) (Resmi Gazete Tarih:04.09.2004 ve Sayı:25573), (Resmi Gazete Tarih:03.04.2007 ve Sayı:26482), (Resmi Gazete Tarih:25.11.2008 ve Sayı: 27065)

Serbest bölge faaliyetlerinden elde edilen kazanç ve gelirler, hiç bir izne tabi olmaksızın yurt dışına veya Türkiye'ye banka kanalı ile transfer edilebilmektedir.

Çalışan Ücretleri Vergi Müstesnası;

Serbest bölgelerde üretilen ürünlerin FOB bedelinin en az %85'ini yurt dışına ihraç eden mükellefler istihdam ettikleri personel ücretleri üzerindeki gelir vergisini, Avrupa Birliği'ne tam üyelik tarihine kadar verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden indirilmek suretiyle terkin edilebilmektedir. Ayrıca yukarıdaki oranı %50'ye kadar indirmeye ve kanuni seviyesine kadar yükseltmeye Bakanlar Kurulu yetkilidir. (Resmi Gazete Tarih:24.02.2017 ve Sayı:29989), (Resmi Gazete Tarih:25.11.2008 ve Sayı: 27065), (Resmi Gazete Tarih:12.03.2009 ve Sayı:27167)

KDV;

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunun 11 ve 12. maddelerine göre, yürürlükte bulunan ihracat ve gümrük mevzuatlarına uygun olarak serbest bölgelere gönderilen malların, serbest bölgedeki alıcılara teslim edilmesi ve serbest bölgeye vasıl olması şartıyla, ihracat istisnası kapsamında katma değer vergisi istinası uygulanmaktadır. (3065 - Katma Değer Vergisi Kanunu)

İhracat istisnası kapsamındaki teslimlerin tevsikinde, asıl belge olarak gümrük beyannamesi aranılmakla birlikte, serbest bölgelerde tüketilmek veya kullanılmak üzere doğrudan bir üretimin girdisi olmaksızın 5.000 USD altı yapılan yiyecek, içecek ve temizlik maddeleri gibi eşyaların serbest bölgedeki alıcılara teslimi ve serbest bölgeye vasıl olduğunun serbest bölge işlem formu ile tevsik edilmesi yeterlidir. (Turan, 2008)

Serbest Bölgelere verilen hizmetlerin KDV'den istisna edilebilmesi için mutlaka Serbest sınırları içerisinde verilmesi gerekmektedir. Ayrıca serbest bölgelere veya bu bölgelerden yapılan ihraç amaçlı yük taşıma işleri de KDV'den istisnadır. (3065 - Katma Değer Vergisi Kanunu) Diğer taraftan Türkiye'den Serbest Bölgelerdeki kullanıcılara verilen hizmetler genel hükümler çerçevesinde KDV'ne tabidir.

Gümrük Vergileri;

Serbest bölgeye getirilen Türkiye veya AB menşeli ya da buralarda serbest dolaşımda bulunan malların, serbest dolaşımda bulunma statüsü değişmediğinden, Türkiye'ye veya AB üyesi ülkelere girişinde gümrük vergisine tabi değildirler. Yine üçüncü ülke menşeli malların serbest bölgeye girişinde ve bu malların Türkiye veya AB üyesi ülkeler dışındaki 3. ülkelere gönderilmesi halinde de gümrük vergisi tabi değildirler. Ancak serbest bölgeden Türkiye'ye veya AB üyesi ülkelere gönderilen serbest dolaşım durumunda olmayan 3. Ülke menşeli mallar için Ortak Gümrük Tarifesinde belirtilen oran üzerinden

telafi edici vergi olarak gümrük vergisi ödenmektedir. Bununla beraber serbest dolaşımda olmayan eşyanın serbest bölgeden Türkiye'ye ithalatında ise ticaret politikası önlemlerine tabi olunacağından gümrük vergisi tahsil edilmektedir.

Şekil 1: Serbest Bölge Gümrük Vergi Uygulaması

Buna ilave olarak Serbest bölgede bulunan emtia kaldığı süre boyunca Gümrük ve kambiyo mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümleri uygulanmadan kalabilir. Böylece yatırımcılar Gümrük kanunun getirdiği fiyat, kalite, standartlarla ve ithalat, ihracat işlemleri uygulama yükümlüğünden muaf sayılırlar.

Damga Resim Harç

Serbest Bölgelerde faaliyette bulunmak üzere, ruhsat almış mükelleflerin bu bölgelerde gerçekleştirmiş oldukları faaliyetlerine ilişkin işlemler ve düzenlenen kâğıtlar damga vergisi ve harçlardan muaftır. Örneğin Serbest Bölge dahilinde yapılan gayrimenkul satışları tapu harçlarından muaftır. (Resmi Gazete Tarih:25.11.2008 ve Sayı: 27065)

Orta ve Uzun Vadede Geleceği Planlayabilme İmkânı

Türkiye'deki en uzun süreli yatırım teşvik izinleri kanuna göre aşağıdaki sürelerde verişmektedir. (Resmi Gazete Tarih:22.04.2010 ve Sayı:27560, 2010)

- Hazır işyeri kiralayan kiracı-kullanıcı firmalar için 15 yıl,
- Hazır işyeri kiralayan üretici-kiracı-kullanıcı firmalar için 20 yıl,
- Kendi işyerini inşa eden yatırımcı-kullanıcı firmalar için 30 yıl,
- Kendi işyerini inşa eden üretici-yatırımcı-kullanıcı firmalar için 45 yıl,

süreli faaliyet ruhsatı düzenlenmektedir.

Diğer taraftan, yatırımcı kullanıcılara Hazinenin özel mülkiyetinde bulunan arazi, arsa ve binalar kiralanabilir veya bunlar üzerinde 49 yıla kadar irtifak hakkı tesis edilebilir. (Resmi Gazete Tarih:22.04.2010 ve Sayı:27560, 2010) Sadece özel olan Serbest Bölgelerde ise arsa ve/veya kapalı işyeri satın alarak mülkiyetini tapu devri ile tescil edebilmektedir.

Diğer

İşlem Kolaylığı – Tek noktadan Hizmet

- Serbest bölgelerde istihdam edilecek yabancı uyruklu kişilerin çalışma izinleri Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan değil T.C. Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler, Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü tarafından verilmektedir. Böylece firmalara faaliyet ruhsatlarını alırken daha en baştan ve tek merciden işlemlerini bitirebilme kolaylığı sağlanmıştır.
- Serbest bölgelerde Proje onayları, inşaat izinleri, imar iskan ruhsatları Serbest Bölge Müdürlükleri tarafından hızlı ve en uygun maliyetler ile sağlanmaktadır.
- Serbest Bölge'de yatırım yapacak olan firmalar vergisiz, hiçbir izne tabii olmadan yurtdışından 2. el, kullanılmış makine getirebilmektedirler.
- Altyapı bölgelerde işletici firma tarafından hazırlanmış ve firmaların hizmetine sunulmuştur. Firmalar doğrudan altyapı hizmet alımlarını başka 3. taraf mercilerle muhatap olmadan işletici firmalardan sağlayabilmektedir.
- Serbest bölgede sağlanan teşvik ve avantajlardan yerli ve yabancı bütün firmalar eşit olarak yararlanır. İşleticiler ve kullanıcılar, yatırım ve üretim safhalarında Bakanlar Kurulu'nca belirlenecek vergi dışı teşviklerden de yararlandırılabilir.
- Serbest Bölgelerdeki depolarda zaman sınırlaması olmadan gümrük vergileri ödenmeksizin mallar depolanabilmektedir.
- Serbest Bölgede merkezi bulunan yatırımcılar dilerlerse herhangi bir konvertible döviz cinsinden muhasebe kayıtlarını tutabilirler. Böylece gerçekçi bir enflasyon muhasebesi yapmış olurlar. Ancak merkezi Türkiye'de şubesi Serbest bölgede olan firmalar bu imkândan yaralanamayacaklar TL cinsinden hesap tutmaya devam edeceklerdir.

Diğer Teşvik Sistemleri

Serbest Bölgelerde faaliyet gösteren firmalar yukarıda belirtilen tüm teşvik ve avantajlara ilave ülke genelinde uygulanan vergi dışı teşviklerden de yararlanabilmektedirler. Örneğin Serbest Bölgeler "Kümelenmiş Yatırım Bölgesi" olarak kabul edildiği için Genel Teşvik Sisteminde Organize Sanayi Bölgeleri gibi bir alt bölgeye sağlanan desteklerden faydalanmaktadırlar. Ayrıca yapılarına uyan tüm teşvik modellerine başvurup kabul görmeleri durumunda faydalanmaları için önlerinde hiçbir engel yoktur : Eximbank kredileri, marka teşvikleri, yurtdışı fuar katılımları, Kalkınma Ajansı teşvikleri, KOSGEB, İŞKUR vb. kurumların teşvikleri vb.. Bu nedenle Serbest Bölge Teşvikleri En kapsamlı Teşvik Modeli olarak değerlendirilebilir.

1.5. Serbest Bölge Faaliyet Türleri

Serbest Bölgelerde firmalar aşağıdaki belirtiler Faaliyet konularında faaliyet gösterebilirler. (www.ekonomi.gov.tr)

- Üretim: Üretilen malın yanı sıra, bu malın üretiminde kullanılan ham madde ve ara maddelerin alım–satımı, depolanması, markalanması, ambalajlanması, etiketlenmesi, sergilenmesi ve bakım onarımı yapılabilir.
- Alım –Satım: Ticareti yapılan malların alım-satımı, depolanması, etiketlenmesi, ambalajlanması ve sergilenmesi yapılabilir.
- Depo İşletmeciliği: Kullanıcı veya kullanıcı olmayan diğer kişi veya kuruluşların malları depolanabilir.
- İşyeri Kiralama: Kullanıcılara hazır işyerleri kiraya verilebilir.
- Montaj-De montaj: Faaliyet Ruhsat Başvurusunda belirtilen malların montajı veya de montajı yapılabilir.

- Bakım Onarım: Faaliyet Ruhsat Başvurusunda belirtilen malların bakımı ve onarımı yapılabilir.
- Lojistik
- Bankacılık
- Sigortacılık
- Kıyı Bankacılığı
- Finansal Kiralama
- Diğerleri (Yukarıda belirtilen faaliyetlerin dışında kalanlar) Diğerleri

1.6. Başvuru Prosedürü

Serbest bölgelerde faaliyette bulunmak isteyen yerli ve yabancı firmalar Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler, Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğünden Faaliyet Ruhsatı alınması gerekmektedir. Ve bu faaliyet ruhsatını almak üzere yatırımcıların;

Şekil 2: Serbest Bölge Başvuru Prosedürü

Kaynak: (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2016c) Faaliyet Ruhsatı Başvuru İşlemleri. Nisan 2016 tarihinde http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070961 adresinden alındı

Şekil 2'deki Serbest Bölge başvuru prosedürünü izlemeleri gerekmektedir.

1.7. Serbest Bölge İstatistikleri

Serbest bölgelerin ticaret hacmi verilerini vermeden önce, serbest bölgelerin özel yapısı nedeni ile ticaret hacminin nasıl oluştuğunun açıklanması faydalı olacaktır. Serbest bölgelerde beş işlem yönü bulunmaktadır. Bunlar; Yurtdışından serbest bölgeye, serbest bölgeden yurtdışına, yurtiçinden serbest bölgeye, serbest bölgeden yurtiçine ve bölge içi şeklindedir. Burada bölge içi olarak tanımlanan işlem yönü aynı serbest bölge içerisindeki kullanıcıların birbiri arasındaki alış ve satış işlemleri olup, bu veri

sadece istatistik olarak tutulmakta, serbest bölge ticaret hacmini etkilememektedir. Serbest bölge ticaret hacmini oluşturan diğer dört işlem yönünün açıklaması aşağıdaki gibidir:

Yurtdışından serbest bölgeye: Serbest bölgeye yurtdışından mal veya hizmet alınmasını ifade etmektedir.

Serbest bölgeden yurtdışına: Serbest bölgeden yurtdışına mal veya hizmet verilmesini ifade etmektedir.

Yurtiçinden serbest bölgeye: Serbest bölgeye yurtiçinden mal veya hizmet alınmasını ifade etmektedir. Bu işlem ülkemiz dış ticareti açısından ihracat olarak değerlendirilmektedir.

Serbest bölgeden yurtiçine: Serbest bölgeden yurtiçine mal veya hizmet verilmesi ifade etmektedir. Bu işlem ülkemiz dış ticareti açısından ithalat olarak değerlendirilmektedir.

Yukarıdaki verilen bilgiler ışığında serbest bölgeler için yurtdışından serbest bölgeye mal yada hizmet alınması ülkemiz dış ticaretindeki ithalat ile, serbest bölgeden yurtdışına mal yada hizmet verilmesini ülkemiz dış ticaretindeki ihracat olarak eşleştirilebilir. 1991 – 2017 yılları arası serbest bölge ticaret hacmi verileri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Serbest Bölge Ticaret Hacmi,1991-2017 (Bin ABD $)

Yıllar	YURTİÇİNDEN SERBEST BÖLGELERE	SERBEST BÖLGELERDEN YURTDIŞINA	(%)	YURTDIŞINDAN SERBEST BÖLGELERE	(%)	SERBEST BÖLGELERDEN YURTİÇİNE	TOPLAM	(%)	SB'lerde İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1991	126.856	60.140		122.364		181.847	491.207		49%
1992	136.243	94.902	58%	186.517	52%	209.906	627.568	28%	51%
1993	215.760	177.860	87%	293.375	57%	333.914	1.020.910	63%	61%
1994	492.320	321.685	81%	442.718	51%	702.030	1.958.752	92%	73%
1995	545.439	543.184	69%	902.017	104%	968.989	2.959.629	51%	60%
1996	584.217	576.367	6%	1.230.079	36%	1.243.558	3.634.221	23%	47%
1997	683.828	761.243	32%	1.973.956	60%	2.088.847	5.507.874	52%	39%
1998	875.643	1.021.777	34%	2.815.572	43%	3.004.772	7.717.764	40%	36%
1999	854.466	1.063.809	4%	2.773.872	-1%	3.194.413	7.886.560	2%	38%
2000	982.807	1.173.717	10%	4.396.052	58%	4.748.017	11.300.593	43%	27%
2001	1.086.187	1.472.186	25%	2.713.213	-38%	3.059.660	8.331.246	-26%	54%
2002	1.527.505	2.257.017	53%	3.588.796	32%	3.729.278	11.102.596	33%	63%
2003	2.118.701	3.445.229	53%	5.637.677	57%	5.406.460	16.608.066	50%	61%
2004	2.882.293	4.243.193	23%	7.520.326	33%	7.464.590	22.110.402	33%	56%
2005	3.160.497	4.610.270	9%	7.703.962	2%	7.888.097	23.362.826	6%	60%
2006	3.071.081	4.862.882	5%	7.951.048	3%	7.939.017	23.824.029	2%	61%
2007	3.045.262	5.311.371	9%	8.299.939	4%	7.916.873	24.573.445	3%	64%
2008	3.194.849	5.873.559	11%	8.247.524	-1%	7.262.124	24.578.055	0%	71%
2009	2.176.871	4.913.524	-16%	5.492.960	-33%	5.173.528	17.756.882	-28%	89%
2010	2.294.777	4.360.716	-11%	6.625.524	21%	5.291.189	18.572.206	5%	66%
2011	2.668.180	6.924.450	59%	7.252.802	9%	5.800.743	22.646.175	22%	95%
2012	2.971.393	7.070.643	2%	7.257.543	0%	5.753.556	23.053.135	2%	97%

2013	2.886.929	7.701.394	9%	7.490.100	3%	5.161.974	23.240.397	1%	103%
2014	2.732.526	7.957.871	3%	7.058.603	-6%	4.683.242	22.432.242	-3%	113%
2015	2.205.295	7.493.675	-6%	6.549.732	-7%	4.011.960	20.260.661	-10%	114%
2016	2.125.131	7.040.974	-6%	5.867.525	-10%	3.999.450	19.033.079	-6%	120%
2017	2.374.514	7.525.033	7%	6.403.524	9%	4.073.203	20.376.274	7%	118%

Kaynak: (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2018a) Serbest Bölge İstatistikleri. Nisan 2018 tarihinde www.ekonomi.gov.tr adresinden alındı

Serbest bölgelerin ticaret hacmi ülkemiz dış ticaretinden daha iyi performans sergileyerek 1991 yılında 491 milyon USD'den 2017 yılı sonunda 41 kat artarak 20 milyar USD'e ulaşmıştır. Bu dönemde yurtdışından serbest bölgelere 1999, 2001, 2008, 2009, 2014, 2015 ve 2016 yılları hariç pozitif oranda artış göstermiştir. Yurtdışından serbest bölgelere ticaret hacmi yükselişi oransal olarak en büyük %103,7 ile 1995 yılında, rakamsal olarak yaklaşık 2.048 milyon USD ile 2003 yılında gerçekleştirilmiştir. Yine yurtdışından serbest bölgelere ticaret hacmi en büyük düşüşü oransal olarak %38,3 ile 2001 yılında rakamsal olarak 2.755 milyon USD ile 2009 yılında olarak gerçekleşmiştir. Serbest bölgeden yurtdışına ticaret hacmi 2009, 2010, 2015 ve 2016 yılları hariç pozitif oranda artış göstermiştir. Bu yönüyle yurtdışından serbest bölgelere ticaret hacmine göre daha iyi bir performans göstermiştir. Serbest bölgeden yurtdışına ticaret hacmi oransal olarak en yüksek düşüşünü %16,3 2009 yılında gerçekleştirmiş olup, rakamsal olarak aynı dönemde 2009 yılında 960 milyon USD olarak gerçekleşmiştir. Yine serbest bölgeden yurtdışına ticaret hacmi en yüksek artış oransal olarak %87,4 ile 1993 yılında, rakamsal olarak yaklaşık 2,6 milyar USD olarak 2011 yılında gerçekleşmiştir. Serbest Bölgelerin toplam ticaret hacmi verileri incelendiğinde en yüksek değerine yaklaşık 24,6 milyar USD ile 2007 yılında ulaşılmıştır. En fazla düşüşü ise %27,8'lik düşüş ile 2009 yılında gerçekleştirmiştir. Toplam ticaret hacmi 2001, 2009, 2014, 2015 ve 2016 yılları hariç genelde artış göstermiştir.

Tablo 2: Serbest Bölgeler İtibariyle Ticaret Hacimleri (Bin USD)

BÖLGELER	2013	2014	13/14 %	2015	14/15 %	2016	15/16 %	2017	16/17 %
EGE	4.680.242	4.293.268	*-8%*	3.878.767	*-10%*	4.075.581	*5%*	4.327.519	*6%*
İST. ENDÜSTRİ	3.367.671	3.327.829	*-1%*	2.939.480	*-12%*	2.768.535	*-6%*	3.096.709	*12%*
MERSİN	3.552.257	3.509.193	*-1%*	3.389.099	*-3%*	2.856.284	*-16%*	2.933.367	*3%*
AVRUPA	2.439.927	2.447.756	*0%*	2.338.770	*-4%*	1.972.380	*-16%*	2.030.141	*3%*
BURSA	1.907.397	1.934.424	*1%*	1.746.803	*-10%*	1.835.456	*5%*	1.766.081	*-4%*
İST. TRAKYA	1.723.958	1.633.496	*-5%*	1.320.836	*-19%*	1.121.674	*-15%*	1.264.082	*13%*
İST. AHL	1.797.352	1.518.438	*-16%*	1.271.014	*-16%*	1.096.455	*-14%*	1.135.613	*4%*
KAYSERİ	798.250	806.459	*1%*	737.563	*-9%*	752.559	*2%*	853.353	*13%*
ADANA-YUM.	397.467	515.598	*30%*	570.263	*11%*	602.455	*6%*	814.514	*35%*
ANTALYA	902.379	833.450	*-8%*	682.537	*-18%*	661.597	*-3%*	722.791	*9%*
KOCAELİ	662.729	700.819	*6%*	419.707	*-40%*	482.237	*15%*	586.335	*22%*
İZMİR (MENEMEN)	368.283	319.987	*-13%*	242.664	*-24%*	208.802	*-14%*	351.495	*68%*
TRABZON	57.828	46.569	*-19%*	375.695	*707%*	365.860	*-3%*	285.619	*-22%*
SAMSUN	91.521	111.085	*21%*	120.920	*9%*	80.897	*-33%*	81.829	*1%*
TÜBİTAK-MAM	233.652	174.486	*-25%*	76.052	*-56%*	63.774	*-16%*	65.638	*3%*

GAZİANTEP	199.045	134.455	*-32%*	86.296	*-36%*	69.575	*-19%*	33.245	*-52%*
DENİZLİ	56.783	121.408	*114%*	61.012	*-50%*	17.821	*-71%*	27.025	*52%*
RİZE	3.657	3.522	*-4%*	3.185	*-10%*	1.136	*-64%*	918	*-19%*
TOPLAM	**23.242.410**	**22.434.256**	*-3%*	**20.262.676**	*-10%*	**19.035.095**	*-6%*	**20.378.291**	*7%*

Kaynak: (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2018b) Serbest Bölgeler İtibariyle Yıllık Ticaret Hacimleri. Nisan 2018 tarihinde http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/ UCM/uuid/dDocName:EK-070996 adresinden alındı

Tablo 2'de verilen 2013 - 2017 yılları arasında serbest bölgeler itibari ile ticaret hacmi verisini incelediğimizde; 2017 yılı ticaret hacmine göre ilk beş sırasıyla 4,3 milyar USD ile Ege Serbest Bölgesi, 3,1 milyar USD ile İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi, 2,9 milyar USD ile Mersin Serbest Bölgesi, 2 milyar USD ile Avrupa Serbest Bölgesi, 1,8 milyar USD ile Bursa Serbest Bölgesi yer almaktadır. 2013 yılında 23.242.410 bin USD olan toplam ticaret hacmi 2014 yılında %3'lük bir düşüşle 22.434.256 bin USD', daha sonraki iki yıl için 2015 yılında %10'luk bir düşüş ile 20.262.676 bin USD, 2016 yılında %6'lık bir düşüş ile 19.035.095 bin USD düşmüş, 2017 yılında %7'lik bir artış ile 20.378.291 bin USD olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılı ticaret hacmi verilerine incelendiğinde 2014 yılı verilerine göre sadece Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi (%11), Trabzon Serbest Bölgesi (%707), Samsun Serbest Bölgesi (%9) artış göstermiş diğer bölgelerin ticaret hacimleri bir önceki döneme göre düşüş göstermiştir. 2016 yılı ticaret hacmi verilerine incelendiğinde 2016 yılı verilerine göre sadece Ege Serbest Bölgesi (%7) Kayseri Serbest Bölgesi (%2) Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi (%6), Kocaeli Serbest Bölgesi (%15) artış göstermiş diğer bölgelerin ticaret hacimleri bir önceki döneme göre düşüş göstermiştir. 2017 yılında Serbest Bölgelerin ticaret hacmi tekrar yükselişe geçerek ise sadece 4 serbest bölgenin (Bursa, Trabzon, Gaziantep, Rize) ticaret hacminde azalış, diğer tüm serbest bölgeler artış ile tamamlamıştır.

Tablo 3: Serbest Bölge İstihdam Verileri

BÖLGELER	**2016**				**2017**				
	İŞÇİ	**BÜRO PERS.**	**DİĞER**	**TOPLAM**	**İŞÇİ**	**BÜRO PERS.**	**DİĞER**	**TOPLAM**	**16/17 %**
Ege	15.799	3.320	487	19.606	15.732	3.385	517	19.634	0,14
Bursa	9.993	1.030	20	11.043	8.696	1.066	311	10.073	-8,78
Mersin	6.025	997	676	7.698	6.371	1.012	692	8.075	4,9
Antalya	3.413	692	0	4.105	2.613	411	998	4.022	-2,02
İstanbul Endüstri ve Ticaret	3.728	1.620	0	5.348	4.698	1.636	0	6.334	18,44
Kocaeli	1.510	105	65	1.680	1.450	95	35	1.580	-5,95
TÜBİTAK-MAM Tek.	1.026	380	22	1.428	994	373	14	1.381	-3,29
Avrupa	3.115	631	0	3.746	3.400	828	0	4.228	12,87
Kayseri	3.534	360	79	3.973	3.554	374	118	4.046	1,84
İzmir	1.979	342	21	2.342	1.338	404	297	2.039	-12,94
İstanbul Trakya	1.598	623	37	2.258	1.761	560	28	2.349	4,03
İstanbul Atatürk Havalimanı	615	561	82	1.258	610	590	82	1.282	1,91
Adana-Yumurtalık	859	100	3	962	918	109	240	1.267	31,7
Samsun	350	54	0	404	385	54	0	439	8,66
Gaziantep	111	45	1	157	91	40	5	136	-13,38

Trabzon	34	0	11	45	0	0	49	49	8,89
Denizli	25	12	1	38	28	16	1	45	18,42
Rize	1	3	0	4	1	4	0	5	25
TOPLAM	**53.715**	**10.875**	**1.505**	**66.095**	**52.640**	**10.957**	**3.387**	**66.984**	**1,35**

Kaynak: (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2018c) Serbest Bölgelerde İstihdam. Nisan 2018 tarihinde http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997 adresinden alındı

Tablo 3'de verilen Serbest bölge 2016 ile 2017 yılları istihdam verileri incelendiğinde 2016 yılı itibari ile 53.715 kişisi işçi, 10.878 kişisi idari personel, 1.505 kişi diğer olmak üzere toplamda 66.095 kişi olarak gerçekleşmiştir. Bu istihdam değeri 2017 yılında 52.640 işçi, 10.957 idari personel, 3.387 diğer olmak üzere toplamda 66.984 olarak %1.35'luk artış göstermiştir. Bölge bazında 2017 yılı istihdam verileri 2016 yılına göre incelenen 18 adet serbest bölgenin 12 adedi yükselmiş, 6 adedinde ise azalmıştır. Rize Serbest Bölgesi'nin 5 olan istihdam değerini değerlendirmeye dahil edilmediğinde yükseliş oransal olarak sırasıyla %31,7 (1.267 kişi) ile Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi, %18,44 (6.334 kişi) ile İstanbul Endüstri Serbest Bölgesi, %18,42 (45 kişi) ile Denizli Serbest Bölgesi, %12,87 (4.228 kişi) ile Avrupa Serbest Bölgesi, %8,89 (49 kişi) ile Trabzon serbest bölgesi, %8,6 (439 kişi) ile Samsun Serbest Bölgesi, %4,9 (8.075 kişi) ile Mersin Serbest Bölgesi, %4,03 (2.349 kişi) ile İstanbul Trakya Serbest Bölgesi, %1,91 (1.282 kişi) ile İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi, %0,14 (19.634 kişi) ile Ege Serbest Bölgesi gelmektedir. Diğer noktada düşüş sırasıyla %-13,38 (136 kişi) ile Gaziantep Serbest Bölgesi, %-12,94 (2.039 kişi) ile İzmir Serbest Bölgesi, %-8,78 (10.073 kişi) ile Bursa Serbest Bölgesi, %-5,95 (1.580 kişi) ile Kocaeli Serbest Bölgesi, %-3,29 (1.381 kişi) ile TÜBİTAK-MAM Tek. Serbest Bölgesi, %-2,02 (4.022 kişi) ile Antalya Serbest Bölgesi gelmektedir.

2017 yılında 66.984 kişilik istihdam serbest bölgeler itibarı ile grafiksel gösterimi Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3: 2017 Yılı Serbest Bölgeler İtibari ile İstihdam Verileri (%)

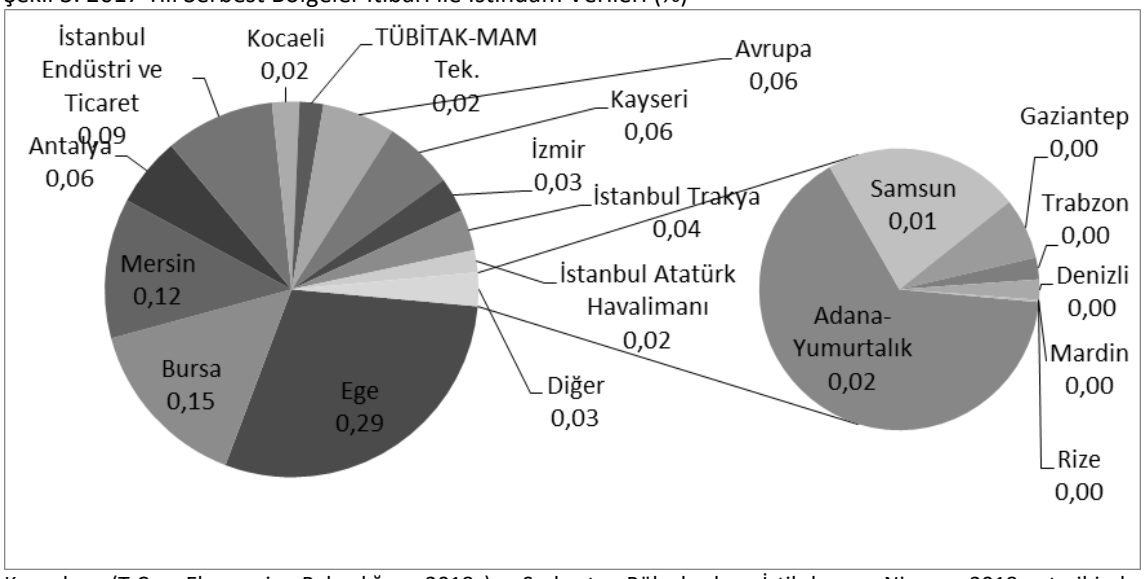

Kaynak: (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2018c) Serbest Bölgelerde İstihdam. Nisan 2018 tarihinde http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997 adresinden alındı

Şekil 3'deki grafikte verilen istihdam verileri oransal olarak sıralandığında %29,31 (19.634 kişi) ile Ege Serbest Bölgesi, %15,04 (10.073 kişi) ile Bursa Serbest Bölgesi, %12,06 (8.075 kişi) ile Mersin Serbest Bölgesi, %9,46 (6.334 kişi) ile İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi, %6,31 (4.228 kişi) ile Avrupa Serbest Bölgesi, %6,04 (4.046 kişi) ile Kayseri Serbest Bölgesi, %6 (4.022 kişi) ile Antalya Serbest Bölgesi, %3,51 (2.349 kişi) ile İstanbul Trakya Serbest Bölgesi, %3,04 (2.039 kişi) ile İzmir Serbest Bölgesi, %2,36 (1.580 kişi) ile Kocaeli Serbest Bölgesi, %2,06 (1.381 kişi) ile TÜBİTAK-MAM Tek. Serbest Bölgesi, %1,91 (1.282 kişi) ile İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi, %1,89 (1.267 kişi) ile Adana-Yumurtalık

Serbest Bölgesi, %0,66 (439 kişi) ile Samsun Serbest Bölgesi, %0,2 (136 kişi) ile Gaziantep Serbest Bölgesi, %0,07 (49 kişi) ile Trabzon Serbest Bölgesi, %0,07 (45 kişi) ile Denizli Serbest Bölgesi, %0,01 (5 kişi) ile Rize Serbest Bölgesi gelmektedir.

Serbest bölge ticaret hacmi verisi ve istihdam verisini birlikte değerlendirildiğinde kişi başına oluşan ticaret hacmine ve dolayısı ile kişi başı yaratılan katma değer verisine ulaşılabilir. Emek yoğun faaliyet gösteren serbest bölgelerde bu veri düşük, teknoloji yoğun ve yüksek katma değerli ürünler üretilen serbest bölgelerde ise bu değer yüksek olmaktadır. Yine alım satım işlemlerin yoğun olduğu serbest bölgelerde bu veri yüksek olmaktadır. Bu doğrultuda 2017 yılı için serbest bölgeler ticaret hacmi ve istihdam verileri Tablo 4'da verilmiştir.

Tablo 4: 2017 yılı Serbest Bölge Ticaret Hacmi ve İstihdam Verileri

BÖLGELER	Ticaret Hacmi (2017) (USD)	2017 İstihdam	Kişi Başı Ticaret Hacmi (2017) (USD/Kişi)
Ege	4.327.519	19.634	220
Mersin	2.933.367	8.075	363
İstanbul Endüstri ve Ticaret	3.096.709	6.334	489
Avrupa	2.030.141	4.228	480
Bursa	1.766.081	10.073	175
İstanbul Trakya	1.264.082	2.349	538
İstanbul Atatürk Havalimanı	1.135.613	1.282	886
Kayseri	853.353	4.046	211
Antalya	722.791	4.022	180
Adana-Yumurtalık	814.514	1.267	643
Kocaeli	586.335	1.580	371
Trabzon	285.619	49	5.829
İzmir	351.495	2.039	172
Samsun	81.829	439	186
Gaziantep	33.245	136	244
TÜBİTAK-MAM Tek.	65.638	1.381	48
Denizli	27.025	45	601
Rize	918	5	184
TOPLAM	**20.376.274**	**66.984**	**304**

Kaynak: (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2018b) Serbest Bölgeler İtibariyle Yıllık Ticaret Hacimleri. Nisan 2018 tarihinde http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/ UCM/uuid/dDocName:EK-070996 adresinden ve (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2018c) Serbest Bölgelerde İstihdam. Nisan 2018 tarihinde http://www.ekonomi.gov.tr/ portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997 adresinden alındı

1.8. Serbest Bölge Örnekleri

Dünyadaki ve ülkemizdeki Serbest Bölgelere örnek olarak Jurong Petrokimya Özel Ekonomi Bölgesi (Singapur), Incheon Serbest Ekonomi Bölgesi (G. Kore), JAFZA-Jebel Ali Serbest Bölgesi (Dubai), Avrupa Serbest Bölgesi (Türkiye) bilgileri aşağıdaki gibidir.

Jurong Petrokimya Özel Ekonomi Bölgesi (Singapur)

- Toplam 42 milyar dolar yerli ve yabancı yatırım almıştır.
- Dünyanın en büyük petro kimya devleri dahil 150 şirket
- İstihdam: 30.000 kişi
- Kümelenme, ölçek ekonomisi ve dikey entegrasyon sayesinde sağlanan verimliliğin yanı sıra kuruluş maliyetlerinde %25-30, lojistik maliyetlerinde ise %10-15 tasarruf sağlanmaktadır.

Incheon Serbest Ekonomi Bölgesi (G. Kore)

- İlk Faz Açılış: 2009, Proje Bitiş: 2020
- Yapılacak Altyapı yatırımlarının toplamı 27,5 milyar dolardır.
- Bölge temel olarak uluslararası ticaret, lojistik, bilişim teknolojileri, biyoteknoloji, ar-ge ve turizm merkezi olarak faaliyet göstermektedir.

JAFZA-Jebel Ali Serbest Bölgesi (Dubai)

- Kuruluş 1985.
- Dünyanın en büyük ilk 500 şirketinin 120'si buradadır.
- Toplam 6.400 şirket
- Dubai Şeyhliği'nin toplam ihracatının %50'sini gerçekleştirmektedir.
- Dubai ekonomisinin %25'ini oluşturmaktadır.
- İstihdam:160.000
- BAE'ne gelen Doğrudan Yabancı Yatırımların %20'si buradadır.

Avrupa Serbest Bölgesi (Türkiye)

- Kuruluş 1996 16.10.1996 gün ve 96/9108 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile
- Toplam yatırım alanı 2 milyon m2
- Master planı ABD'li Svvanke Hayden mimarlık bürosu
- İstihdam 4.000
- Ticaret Hacmi 2.5 milyar USD
- Yatırımcıların büyük çoğunluğu çok uluslu, teknoloji ürerim firmaları oluşturmakta
- Lojistik
    - 4 Saatlik uçuş mesafesinde, Toplam 1,5 milyar nüfuslu, 22 Trilyon $ GSMH'ya sahip dünyanın en önemli pazarlarının merkezi
    - TEM otoyoluna 1,2 km cepheli
    - Bulgaristan ve Yunanistan sınırına 125 km
    - İstanbul 'a 100 km
    - Ambarlı limanlarına 80 km
    - Tekirdağ limanına 45 km
    - Çorlu uluslararası havalimanına 15 km
    - İstanbul Atatürk Havalimanına 110 km
    - Çerkezköy tren istasyonuna 15 km

- ASB'de hizmetler ISO 9001, ISO 22000, ISO 14001,OHSAS 18001, ISO 50001 ile belgelendirilmiş olarak uluslararası standartlara uygun olarak sunulmaktadır. Tüm altyapı hizmetleri: Elektrik, su, atık su, doğal gaz, haberleşme, yol, yükleme-boşaltma hizmetleri, yemek, 24 saat özel güvenlik, inşaat ve bakım hizmetleri, IT destek hizmetleri vb.

ASB, yatırımcılarına kiralık ve satılık ofisler, depolar, üretim alanları, 2.500 m^2'den başlayan altyapısı hazır arsalar da sunmaktadır. (ASB, 2016)

SONUÇ ve ÖNERİLER

Ülkemizde Ekonomi bakanlığı öncülüğünde uygulanan Genel Teşvik Sistemi, Yatırım Ajansları Teşvikleri, KOSGEB Teşvikleri, TUBİTAK vb. teşvik programlarının ve yukarıda detaylarına değinilen Serbest Bölge teşvik programlarının kapsamı oldukça geniş olmasına rağmen, yatırımcılar bu teşviklerin büyük bir bölümünden yeterli bilgiye sahip olmadıkları için yararlanamamaktadır. Bu kapsamlı teşvik sistemlerine kullanıcıların daha kolay ulaşabilmesi için yatırımcının devletten talep ettiği değil, belirlenen kraterlerin sağlanması durumunda sunulan bilgilendirme sistemi oluşturulmalıdır. Burada sistem akıllı bilişim teknolojileri ile desteklenebilir. Özel danışmanlık hizmet kuruluşlarının, özel sektörün, buradaki rolleri artırılabilir. Yatırımcılar teşvik havuzundan daha fazla yaralanabilmek için kendi iç kaynaklarını kullanmalı veya uzman danışmanlık hizmeti almalıdır. Unutulmamalıdır ki teşvik sistemlerindeki vergisel vb. teşvikler bir araç olup, amaç cari açığın kapatılması, bölgeler arası farkın azaltılması, nitelikli iş gücünün artırılması, gelişmiş altyapının sağlanması, ileri teknoloji üretim odaklı yatırımlar yaratılmasıdır.

Eksikleri olmakla birlikte, bu kadar geniş kapsamlı teşvik ve desteklere sahip serbest bölgeler hedef kitle olan yatırımcı ve girişimciler ile buluşamamaktadır. Burada birçok yatırımcı uygulanan teşvik ve destek sistemleri hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıklarını dolayısıyla bu teşviklerden yararlanamadıklarını ifade etmişlerdir. Sistemin daha çok yatırımcı ve girişimci ile buluşabilmesi için öngörülen iyileştirme fırsatları aşağıdaki gibidir;

Serbest Bölge Sistemi hakkında daha fazla yatırımcı ve girişimcinin faydalanabilmesi için bilinç ve farkındalığı artırıcı eğitim, tanıtım organizasyonları düzenlenmelidir.

Projeler kapsamında teşvik ve destek sistemleri danışmanlık şirketlerinin de desteklendiği, ödüllendirildiği bir sistem oluşturulmalıdır.

Ülkemizdeki teşvik sitemini ve dolayısı ile Serbest Bölgeleri daha etkin kılma adına tüm teşvik sistemlerinin tek bir web tabanlı portalda toplanması teşvik arayan şirketlerin tüm teşviklerden haberdar olmasını sağlayacaktır. Şu andaki gibi çok farlı kuruluş ve birimler tarafından yürütülen sistemde nerede ne var, hangi kuruluş hangi teşviği veriyor ve teşvik kimleri destekliyor sorularının cevaplarını bulmak kolay olmamaktadır. Akıllı bilişim sistemleri geliştirilmesi bu farkındalığı arttıracaktır. Suiistimalleri önleyici mekanizmalarını gözden geçirip denetleme fonksiyonunu akıllı teknolojiyi kullanarak yeniden hayata geçirmesi gerekmektedir.

Yine teşvik sistemlerinin etkin uygulanması için girişimcilere veya kurumsal yapılarda yöneticilere büyük sorumluluklar düşmektedir. Burada bahse konu olan yönetim hatalarından dolayı desteklenen projenin beklentileri karşılamaması veya başarısızlıkla sonuçlanma olasılığıdır. Teşvik sisteminde aktarılan kaynağın heba olmaması için yatırımcıların alacakları danışmanlık hizmetleri, eğitimler teşvik kapsamına dahil edilmelidir. Özellikle kurumların bilgi çağının gereklerine uygun olarak modern yönetim anlayışını, bilişim sistemleri ile destekleyerek merkezi yönetim anlayışının yerine tüm paydaşların yönetime dahil olduğu yönetişim anlayışını benimsemeleri ve kurumun tümüne yaymaları sağlanmalıdır.

Detaylı olarak değinilen en kapsamlı teşvik modellerinden biri olan, tahmini dünya ticaretin %10'ine yakının gerçekleştiği, ülkemizde 2017 yılı sonu itibari ile 20 milyar USD ticaret hacmi (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2018b) ve doğrudan 66.984 kişinin istidam edildiği (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2018c) serbest bölgelerin önemi ve ağırlığı her geçen gün artmaktadır. Bu doğrultuda başta çok uluslu firmalar olmak üzere yatırımcılar rekabette bir adım öne geçebilmek, karlılıklarını artırmak adına serbest bölgeleri

seçerek istihdam yoğun yatırımlarını burada hayata geçirmektedirler. Muafiyetlerin yanı sıra başta iş gücü temini, lojistik avantaj gibi birçok motivasyon da önemli rol oynamaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki bölgelerin üretim ağırlıklı, gelişmekte olan ülkelerde ise ticaret ağırlıklı olduğu, Güney Kore ve Tayvan gibi Uzakdoğu ülkelerinin kalkınmalarında serbest bölgeler büyük rol oynamaktadır. (Diş Ticaret Dünyası /3 Türkiye'de Serbest Bölgeler, 2010)

Türkiye'deki serbest bölgeleri dünyadaki örnekleri ile kıyasladığımızda dünyadaki kadar avantaja sahip olmadığı ve yatırımcıların zaman zaman engeller ile karşılaştığı söylenebilir. Dünyada yeni nesil olarak adlandıracağımız serbest bölgeler doğa ile tam barışık, kendi enerjisi dönüştürülebilir enerji ile ürettiği ileri teknoloji ile donatılmış, üretim ve yatırım üstleri olma yolunda ilerliyor. Ülkemizde serbest bölgelerin yeni dönemde yatırım, yüksek katma değer ve verimlilik yaratan bir yapıya kavuşması, doğaya saygılı, ileri teknoloji ile desteklenmiş, bir yatırım cazibe merkezi olması fayda sağlayacaktır.

Kalıcı ve nitelikli yabancı sermaye yatırımı, katma değeri yüksek üretim için vergisel nitelikli teşvik merkezli yaklaşım yerine;

- Nitelikli işgücü
- Gelişmiş altyapı
- Lojistik hizmetler
- Yatırımlara göre farklılaştırılmış teşvikler
- İleri teknoloji üretimi odaklı yatırımlar
- Yerel ekonomi ile stratejik olarak bağlı tedarik zinciri yönetimi
- Yatırım güvencesi
- Kolaylaştırılmış prosedürler geliştirilmelidir.

Gelecekte Serbest Bölgeler hem kapsamları genişlemiş, hem de daha fazla Özel Lojistik imkânlarla donatılmış, ihtisasa dayalı kümelenme alanları olması bekleniyor. Eğer burada yatırımcıların beklentileri de göz önünde bulundurularak yapı revize edilirse, serbest bölgelerin daha güçlü bir yapıya kavuşması sağlanabilir. Bu da ülkemiz ekonomisine bugünden çok daha yararlı bir model ortaya koyabilecektir.

Kaynakça

3065 - Katma Değer Vergisi Kanunu. (tarih yok). Yayımlandığı Resmi Gazete : Tarih:02.6.1984 Sayı:18563. Aralık 2015 tarihinde http://www.gib.gov.tr/gibmevzuat adresinden alındı

3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu. (tarih yok). Yayımlandığı Resmi Gazete : Tarih:15.6.1985 Sayı:18785. Ocak 2016 tarihinde http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.3218&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0 adresinden alındı

ASB. (2016). Şubat 2016 tarihinde Avrupa Serbest Bölgesi BKİ: www.asb.com.tr adresinden alındı

Diş Ticaret Dünyası /3 Türkiye'de Serbest Bölgeler. (2010, Nisan 2010). Mayıs 2016 tarihinde İstanbul Ticaret Odası: http://www.ito.org.tr/itoyayin/0024911.pdf adresinden alındı

Gençyürek, L. (2004, Ekim 08). Serbest Bölgelerde Vergileme Esasları. Haziran 2016 tarihinde Alo Maliye: www.alomaliye.com/2004/10/08/serbest-bolgelerde-vergileme-esaslari/ adresinden alındı

Işık, İ., & Çabuk, M. (2007). Vergi, Muhasebe ve Dış Ticaret Uygulamaları Açısından Serbest Bölgeler. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.

Küçükarslan, Ö. (2001). Dış Ticarette Bankacılık ve Gümrük Prosedürü.

Özdoğan, F. (2006). Serbest Bölgeler. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Resmi Gazete Tarih:03.04.2007 ve Sayı:26482. (tarih yok). 1 Seri No'Lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği.

Resmi Gazete Tarih:04.09.2004 ve Sayı:25573. (tarih yok). Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (Seri No: 85).

Resmi Gazete Tarih:06.02.2004 ve Sayı:25365. (tarih yok). 5084 Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.

Resmi Gazete Tarih:12.03.2009 ve Sayı:27167. (tarih yok). 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu Genel Tebliği (Seri No: 1).

Resmi Gazete Tarih:22.04.2010 ve Sayı:27560. (2010, Nisan 22). Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik.

Resmi Gazete Tarih:24.02.2017 ve Sayı:29989. (tarih yok). 6772 Serbest Bölgeler Kanunu İle Bazi Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapilmasina Dair Kanun.

Resmi Gazete Tarih:25.11.2008 ve Sayı: 27065. (tarih yok). 5810 Serbest Bölgeler Kanunu ile Gümrük Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2016a). Serbest Bölgelerimizin Sunduğu Avantajlar. Mart 2016 tarihinde T.C. Ekonomi Bakanlığı: http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070958 adresinden alındı

T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2016c). Faaliyet Ruhsatı Başvuru İşlemleri. Nisan 2016 tarihinde http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070961 adresinden alındı

T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2018a). Serbest Bölge İstatistikleri. Nisan 2018 tarihinde www.ekonomi.gov.tr adresinden alındı

T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2018b). Serbest Bölgeler İtibariyle Yıllık Ticaret Hacimleri. Nisan 2018 tarihinde http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070996 adresinden alındı

T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2018c). Serbest Bölgelerde İstihdam. Nisan 2018 tarihinde http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997 adresinden alındı

Turan, S. (2008, Mayıs 20). Kullanılmak veya Tüketilmek Üzere Serbest Bölgelere Gönderilen Mallarda KDV Uygulaması. Alo Maliye: http://www.alomaliye.com/2008/05/20/kullanilmak-veya-tuketilmek-uzere-serbest-bolgelere-gonderilen-mallarda-kdv-uygulamasi/ adresinden alınmıştır

Üretim İşletmelerinde Maliyet Muhasebesi Akışı Ve İnşaat Sektöründe Bir Uygulama

Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin MERT [1] **Didem ÖZÇELİK [2]**

[1] Okan Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, İşletme Bölümü Öğretim Üyesi, huseyin.mert@okan.edu.tr

[2] Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Denetim Doktora Programı Öğrencisi, didem-ozcelik@hotmail.com

Özet: Globalleşme süreci ile birlikte ülkeler arası ticari ilişkilerde engellerin ortadan kalkması, işletmeler açısından rekabet sorununu daha da büyütmüştür. Rekabet koşulları sonucu işletmelerin üretim süreçlerinde ortaya çıkan karmaşık yapılar, işlem hızında ve üretimde ortaya çıkan yüksek artışlar, üretim faaliyetlerinin daha etkin takibini ve maliyetlerinin de doğru belirlenmesini gerektirmektedir. Maliyet muhasebe bilgi sistemleri, işletme yönetimlerinin fiyatlandırma, mamul portföyünün oluşturulması ve yapılacak yatırımlara ilişkin vereceği kararlarda önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle paylaşılacak bilgilerin, gerçek ve güvenilir olması ve yönetime doğru olarak ve zamanında raporlanması önemlidir. Belirtilen amaçlara yönelik olarak bu çalışmayla, üretim işletmeleri için maliyet muhasebesi akışı açıklanmaya çalışılmış ve inşaat işletmelerinde bir uygulaması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşletme, Üretim, Maliyet Muhasebesi, İnşaat İşletmeleri

Cost Accounting Flow In Production Operations And An Application In Construction Enterprises

Abstract: Along with the globalization process, the removal of the obstacles to commercial relations between the countries has made the competition problem, in terms of businesses even bigger. The complicated structures that occur in the production processes due tothe conditions of competition, the high increases in the process speed and production require more effective follow-up of the production activities and the correct determination of their costs. Cost accounting information systems play an important role in business management decisions on pricing, product portfolio creation and investments. For this reason,the information to be shared, being real and reliable and being reported to the management correctly and on time is important. For the mentioned purposes, the cost accounting flow for the production enterprises was tried to be explained and an application was made in the construction businesses by this study.

Key Words: Business, Production, Cost Accounting, Construction Businesses

1. GİRİŞ

Muhasebe sisteminde, sistemin alt kolları olarak Finansal Muhasebe, Maliyet Muhasebesi ve Yönetim Muhasebesi vardır. Konumuz dahilinde Maliyet Muhasebesi, işletmenin üretimden satışa kadar olan proses içinde üretilen mamüllere ait maliyetlerin hesaplanması, ölçülmesi, raporlanması, analizi ve tüm bu verilerin hesaplanarak, dönemsel olarak karşılaştırılmasına yönelik faaliyetleriyle, üretimde kalite, kurumsallaşma ve optimum vergi planlamasına ışık tutan çok önemli bir kılavuzdur.

İyi planlanan, temel prensipler doğrultusunda kurulan ve yapılanan nitelikli kadrolarla yönetilen ve devamlılığı sürdürülebilen başarılı bir Maliyet Muhasebesi olan üretim işletmeleri, üretimde kalite maksimizasyonu, kalite kontrol kapsamında üretim kayıplarının takibi ve kayıpların minimize edilmesi, düşük stok bulundurma ile stok maliyetinin azaltılması, üretim maliyetlerinin düşürülmesi ve işletme faaliyetlerinin verimliliğinin takibiyle doğru sonuçlar elde ederek ekonomik katkı ve değerlerini arttırmaktadır.

Maliyet muhasebesi uygulamalarında hedeflenen, üretimden satışa kadar olan her aşamada tüm faaliyetlerin gider yönünden başlayarak satış planlaması ve gerçekleştirilmesiyle gelir açısından da bir bütün olarak değerlendirilmesiyle masrafların azaltılması, kar oluşturmayan kalemlerin üretimde devre

dışı bırakılması, üretim sürecinin dönemsel olarak izlenmesi neticesinde tüm bu tespitlerin müdahalelerle hayata geçirilerek maliyet ve gelir arasındaki ilişkinin koordinasyonuyla optimum şartlar oluşturulması, üretimde verimliliğin, karda maksimizasyonun sağlanması sonucunu veriyor olması kaçınılmaz olacaktır.

2. ÜRETİM İŞLETMELERİNDE MALİYET MUHASEBESİ

Maliyet, belirli bir amaca yönelik kullanım ve tüketimlerin parayla ifadesidir. (Uslu,1985: 34).Maliyet muhasebesi, üretilen mal (mamul) veya hizmetlerin maliyetini oluşturan maliyet türlerinin, oluştuğu yerler ve ilgili oldukları mamul ya da hizmet cinsleri bakımından belirlenmesi ve izlenmesine olanak sağlayan bir hesap ve kayıt sistemidir.[1]

Üretim açısından maliyet, işletmenin faaliyet konusunu oluşturan mamül ve hizmetleri elde edebilmek için harcadığı çeşitli üretim faktörlerinin para ile ölçülen değerine o ürünün maliyeti denir. (Şenlik,2010: 272).

Genel giderlerin dağıtımının gerçeğe daha yakın ölçüler ve yöntemlerle yapılması, maliyetlere etki yapan faktörlerin herbirinin etkisini ayırabilen yöntemlerin geliştirilmesi ve üretim hacmi ile maliyetler arasındaki ilişkinin ölçülebilmesi maliyet muhasebesi uygulamasını daha yararlı ve dolayısı ile daha yaygın hale getirmiştir (Mert 2012: 33).

Üretimde miktar hareketlerini izlemek amacıyla işletmelerin, Vergi Usul Kanunu (VUK) 197.md. ve 199. Md.'leri uyarınca imalat defteri tutmaları zorunludur. İmalat defterine kaydolunan bilgileri ihtiiva edecek şekilde sınai muhasebe tutanlar, Maliye Bakanlığı'ndan izin almak şartıyla ayrıca imalat defteri tutmazlar (VUK, Md. 203). Ancak bu durumda, miktar hareketlerinin yevmiye ve büyük defter kayıtlarında yer alması gerekir.

Üretimde kullanılan hammadde, işgücü ve enerji gibi girdiler değişken maliyetler olup üretim miktarına bağlı olarak değişkenlik gösterirken; makine, bina gibi sabit kıymetlerin maliyetleri ise sabit maliyetler olarak sınıflandırılır ve üretim miktarına bağlı değildirler. Gerek değişken ve gerekse sabit maliyetler mamul maliyetine VUK Md. 274'e göre katılmak zorundadır ***(Değişik: 17/12/2003-5024/1 md.) Emtia, maliyet bedeliyle değerlenir. Emtianın maliyet bedeline nazaran değerleme günündeki satış bedelleri % 10 ve daha fazla bir düşüklük gösterdiği hallerde mükellef, maliyet bedeli yerine 267 nci maddenin ikinci sırasındaki usul hariç olmak üzere, emsal bedeli ölçüsünü tatbik edebilir. Bu hüküm 275 inci maddede yazılı mamuller için de uygulanabilir,).*** Dolayısıyla maliyet bedeli mamul üretilmesi için yapılan her türlü harcamanın toplamını teşkil eder ve tam olarak bilinmesi gereklidir çünkü işletme sahipleri ve yöneticiler kar ve satış bedellerini maliyete göre belirlerler; vergi mevzuatı kaynaklı yani vergi matrahının doğru şekilde tespiti için zorunludurlar. VUK, Md. 274 üretilen mamulün maliyet bedeliyle değerleneceğini hükme bağlamış ve VUK, Md. 275 ile de üretilen mamulün maliyetine dahil edilecek gider unsurları belirtilmiştir.

2.1. Tek Düzen Hesap Planında Üretim İşletmeleri İçin Gider Hesapları

Maliyet hesapları, mal ve hizmet üretimi için yapılan giderlerin toplandığı ve maliyet unsurlarına dönüştürülerek izlendiği hesaplardır (Örten, 2013: 229).

Ülkemizde muhasebe uygulamaları Kıta Avrupası ve özellikle de İtalyan etkisi ile Klasik Muhasebe olarak adlandırılan sisteme uygun bir gelişme göstermiştir. 1960'lı yıllarda muhasebe sisteminin geliştirilmesi amacı ile yapılan çalışmalarda Anglosakson ve ABD muhasebe sistemlerinin etkileri görülmeye başlamıştır. Bugün uygulanmakta olan 'Tek Düzen Muhasebe Sistemi'nin uygulamaya konulduğu 1992 yılına kadar, çeşitli kuruluş ve komisyonlarca yapılan çalışmaların, Maliye Bakanlığının inisiyatifinde sonuçlanması ile anılan Bakanlık 1 sayılı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ni yayınlayarak, bu Tebliğde konulan sisteme uyulması zorunluluğunu getirmiştir (Akdoğan ve Sevilengül, 1996: 135).

1 Seri No.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğleri'nde, maliyet hesapları için 7/A ve 7/B şeklinde iki seçenek sunulmuştur. İşletmeler bu seçeneklerden birini kullanabileceklerdir. Ticaret işletmeleri herhangi bir koşula bağlı olmadan, bu seçeneklerden herhangi birini kullanabilirler.

Mamül üretim işletmeleri ile hizmet işletmeleri 7/A seçeneğini kullanabilir. Bu tür işletmelerin 7/B seçeneğini kullanabilmeleri için, önceki yıla ait aktif toplamları ile net satışlarının belli tutarları aşmaması gerekir. (Bu tutarlar her yıl Maliye Bakanlığı'nca tespit ve ilan edilmektedir.) Aktif toplamları veya net satışlar toplamından herhangi biri o yıl için tespit edilen tutarları aşıyorsa bu tür işletmeler 7/B seçeneğini kullanamazlar, 7/A seçeneğini kullanmak zorundadırlar (Selimoğlu, 2016: 111).

2.1.1. Üretim İşletmelerinde; 7/A Seçeneğinde Maliyet Hesapları

2.1.1.1. 710 - Direkt İlk Madde Ve Malzeme Gideri

Satın alınan veya ithal edilen hammadde ve malzemelerin, alış bedeli ile nakliye, sigorta, depolama, gümrük vergileri, komisyon gibi işletmeye girinceye kadar yapılan giderler alış bedelini meydana getirir. Üretilen mamulün maliyet bedeline giren en önemli unsur, üretim için doğrudan kullanılan hammadde bedelidir. Türkiye Muhasebe Standartları (TMS)'ye göre, üretilen mamulün ana unsurunu oluşturan ve mamule doğrudan yüklenebilen madde ve malzemeler, Direkt İlk Madde ve Malzeme Gideri hesabında takip edilecektir. Bunların dışında kalan ve ürün bazında miktar olarak ne kadar tüketildiği ekonomik olarak ölçülemeyen hammadde ve malzeme giderleri, "Endirekt İlk Madde ve Malzeme Gideri" olarak sınıflandırılarak TMS'de dağıtım anahtarlarıyla ilgili gider yerlerine dağıtımı yapılarak "Genel Üretim Giderleri" olarak izlenmesi gerekliliği belirtilmiştir. İnşaat sektöründen örnek verecek olursak, konut üretiminde inşaat demiri İlk Madde Malzeme Gideri; şantiye için dışardan sağlanan su ise Endirekt İlk Madde ve Malzeme Gideri olarak Genel Üretim Gideri içinde izlenmelidir.

2.1.1.2. 720 - Direkt İşçilik Gideri

Üretim, ilk madde ve malzeme ile işçiliğin biraraya getirilmesi ile gerçekleştirilir. Üretim için hammade ve malzemeden sonraki en önemli girdi işçiliktir. Işçilik de üretim sürecinde üretime katılan emeğe ödenen ve para ile ifade edilen tutarı ifade eder.

Işçilik giderleri, direct ve endirekt işçilik giderleri olarak ikiye ayrılır. Bir işçiliğin direct işçilik gideri olarak kabul edilebilmesi için o işçiliğin esas üretim gider yerlerinde yapılmış olması ve üretimin maliyetine doğrudan yüklenebilmesi gerekir.

TMS'ye göre esas üretim gider yerleri ile ilgili olup belli bir mamulün üretim maliyetine doğrudan yüklenebilen, hangi mamul ya da mamul grubuna harcandığı izlenebilen ve herhangi bir dağıtım anahtarına gerek duyulmadan işçi başına düşen çalışma süresi ile ölçülebilen işçilik giderleri "Direkt İşçilik Giderleri" hesabında; diğer taraftan hangi mamule ne kadar işçilik gideri yapıldığı belli dağıtım anahtarları yoluyla tespit edilebiliyorsa bu tür işçilik giderleri "Endirekt İşçilik Gideri" olarak Genel Üretim Giderleri hesabında izlenecektir.

Vergi Usul Kanunu'nda mamul maliyetine yüklenecek işçilik giderleri direkt veya endirekt olarak ayrılmamıştır. Dolayısı ile imal edilen malın maliyetine hem direkt işçilik giderleri hem de endirekt işçilik giderlerinin yüklenmesi gerekmektedir. Endirekt işçilik giderlerinin "genel üretim giderleri" içinde ele alınması gerekir. Esas işçilik gideri direkt işçilik olarak değerlendiriliyorsa onunla ilgili olarak çeşitli adlar altında ödenen işçilikler de direkt işçilik giderleri arasında değerlendirilmelidir. Örneğin, esas ücret direkt işçilik olarak nitelendiriliyorsa, sosyal sigorta işveren payları, fazla çalışma ücretleri, prim ve ikramiyeler ve sözleşmeyle sağlanan diğer yan ücret giderlerinin de direkt işçilik olarak mamulün maliyetine ilave edilmesi gerekir. Esas üretim gider yerleri dışındaki gider yerlerinde çalışan işçilerle ilgili ikramiyeler, prim ve kâr payları, kıdem tazminatları, doğum yardımları, ölüm tazminatları ve diğer sosyal yardım ve zamlar ile temizlik, bakım, onarım giderleri endirekt işçilik giderleri arasında sayılmalıdır.

İşletme faaliyetlerini yürütmek, üretim ve hizmetleri gerçekleştirmek amacıyla çalıştırılan işçiler için tahakkuk ettirilen, esas işçilik, fazla mesai, üretim primleri, ikramiyeler, yıllık izin ücretleri, Sosyal Sigorta

işveren primi, gece primi, hafta tatili ve genel tatil ücretleri, her türlü sosyal yardımlar ve işçilere ait diğer giderler gibi her türlü giderler TMS'ye göre "İşçi Ücret ve Giderleri" hesabında izlenecektir. İşletme ile ilgili tüm işçilik giderlerinin izlendiği bu hesapta biriktirilen giderler dönem sonlarında fonksiyonlarına dönüştürülecektir. Maliyet hesaplarını 7/A seçeneğine göre izleyen işletmeler, maliyete ilişkin giderlerini önceden oluşturulan gider dağıtım tabloları yardımıyla doğrudan ilgili gider hesaplarına (710, 720, 730, 740, 750, 760 ve 770) kaydedeceklerdir. Bu hesaplardan 720 No'lu hesap "Direkt İşçilik Giderleri Hesabı" olup doğrudan 151 ve 152 No'lu Mamuller veya Yarı Mamuller hesaplarına yansıtma hesapları yardımıyla devredilir. Üretimle doğrudan ilgili olmayan işçilik (endirekt işçilik) giderleri ise genel üretim giderleri hesabına kaydedilecektir (Şeker, 1995:158).

2.1.1.3. 730 - Genel Üretim Giderleri

İşletmenin üretimi ve bu üretime bağlı hizmetler için yapılan direkt ilkmadde ve malzeme ve direkt işçilik dışında kalan giderler, TMS'de "genel üretim giderleri" olarak tanımlanmış olup, bu giderlerin; üretim ve hizmet maliyeti ile ilgili bir gider niteliği taşıması,çeşit ve değer yönü ile doğrudan doğruya değil ancak dağıtım yoluyla üretim ve hizmet maliyetlerine yansıtılabilir nitelikte olması gerekmektedir.

VUK'un 275/3. maddesinde ise genel üretim giderlerinin bir tanımı yapılmamış, ancak genel imal giderlerinden mamule düşen hissenin imal edilen emtianın maliyetine katılacağı hükme bağlanmıştır. Maliyet hesapları içinde en karmaşık yapıya sahip hesap türü genel üretim giderleri hesabıdır. Çünkü hangi tür giderlerin üretim'maliyetine katılacağı veya hangi üretim yerine ne kadar pay verileceği ya da dağıtım ölçütünün nasıl seçilmesi gerektiği konularında tam bir açıklık yoktur.

Bu durum her üretim birimi için farklı özellik taşır. Bu nedenle bu gider türü ile ilgili daha geniş açıklamaların yapılması gerekmektedir.

Genel üretim giderlerinin özellikleri özetle şöyle sıralanabilir:

- Genel üretim giderleri mamul malla doğrudan ilgilidir. Ancak üretimle doğrudan ilgili olmayan bu giderler üretimin sürdürülmesi için zorunlu giderlerdendir.
- Genel üretim giderleri maliyetlere doğrudan değil, birtakım hesaplamalar yoluyla yüklenilen türden giderlerdir.
- Genel üretim giderleri işletmeden işletmeye farklılıklar ve zaman içinde düzensizlikler gösterir. Bir kısmı sabit, bir kısmı değişken giderlerden oluşur.
- Bu giderlerin hesabı kesin olarak tespit edilemediği için dağıtım bazı yükleme ölçülerine göre yapılır. Genel üretim giderlerinin bazılarının kesin tutarları ancak dönem sonlarında ölçülebilir.

213 Sayılı VUK'da, genel imal giderlerinin nasıl dağıtılacağı konusunda herhangi bir kanuni ölçü önerilmediği halde, yürürlükten kaldırılan eski 7.6.1949 Tarih ve 5432 Sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 259. Maddesinde, bu konuda şu hükümlere yer verildiği görülmektedir.

"Genel imal masraflarından her mamulün maliyetine giren hisse, bu masrafların yıllık yekûnu, aynı yıl içinde ödenen işçilik ücreti yekününe veya iptidai maddeler bedeli yekününe veyahut her ikisinin yekününe taksim edilmek suretiyle bulunan emsal bedeli üzerinden hesaplanır.

Genel idare masrafları hissesi, aynı esaslar dairesinde bulunabileceği gibi, işçilik ve iptidai madde bedellerine genel imal masrafları ilave olunmak suretiyle elde edilen yekûna taksim edilerek bulunacak emsal bedeli üzerinden hesaplanabilir.

Esas itibariyle tek mamul vücuda getiren müesseseler, mamulün maliyetini masraflar yekûnuna toplu olarak istihsal miktarı yekûnuna (paket, adet, kilo, litre, metre v.s.) taksim etmek suretiyle de tayin edebilirler."

213 Sayılı VUK'un gerekçesinde ise şu görüşlere yer verilmiştir. "Tatbikatta bazı sınai müesseselerin ezcümle sınai muhasebelerini planlaştırmış olan bazı büyük müesseselerin maliyet hesaplarında mamule isabet eden hisselerin tevzii hususunda anahtar olarak başlıca ölçüleri (elektrik sar- fiyatı, makina, yapılan iş ilah) nazara aldıkları görülmektedir. Bu esaslar da kabule şayan olduğundan, müesseseleri bu bakımdan takyid etmemeli, bünyelerine uygun gördükleri usullere göre serbestçe

hareket imkanını vermek maksadıyla tevzii esaslarına taalluk eden hükümler madde metninden çıkarılmıştır. Mükellefler imal ettikleri emtianın maliyet bedellerinin maddede yazılı unsurları ihtiva etmek şartıyla diledikleri usulde tayin edebilecekleri yolunda hüküm konulmuştur."

Üretim işletmelerinde en çok kullanılan ve genel kabul görmüş dağıtım ölçüleri şunlardır:

- Üretim miktarı,
- Direkt işçilik gideri,
- Direkt hammadde gideri,
- Direkt işçilik saati,
- Makina saati,
- İlkmadde gideri.

2.1.1.4. 740 - Hizmet Üretim Maliyetleri

Bu hesap, hizmet işletmelerinde-inşaat taahhüt işi yapan işletmelerde bu işlerle ilgili giderlerin izlendiği hesaptır.

2.1.1.5. 750 - Araştırma Ve Geliştirme (Ar-Ge) Giderleri

İşletmede üretim maliyetinin dönüştürülmesi, satışların arttırılması, kullanılan makina ve techizatın yenilenmesi, mevcut durumun geliştirilmesi, işletmede daha verimli üretim ve satış için araştırmalar yapılması doğrultusunda oluşan giderlerin kaydedildiği hesaptır.

2.1.1.6. 760 - Pazarlama Satış Ve Eğitim Giderleri

Bu hesap, işletmenin faaliyet konusu ile ilgili pazarlama/satış ve dağıtıma ait giderlerin takibinde kullanılır.

2.1.1.7. 770 - Genel Yönetim Giderleri

İşletmenin her türlü yönetim, büro hizmetleri, hukuk, muhasebe–mali işler gibi servislerinin giderleri bu hesapta izlenir.

2.1.1.8. 780 - Finansman Giderleri

İşletmenin finansman ihtiyacı ile ortaya çıkan her türlü kısa ve uzun vadeli borçlanmalarına ilişkin faizler ve benzeri giderler bu hesapta izlenir (Selimoğlu, 2016: 114-115).

2.1.2. Üretim İşletmelerinde; 7/B Seçeneği Maliyet Hesapları

7/B Seçeneğindeki giderlerimiz 7/A seçeneğinde olduğu gibi fonksiyon esasına göre kaydedilmez. Giderin çeşidi önem arz etmektedir.

2.1.2.1. 790 - İlk Madde ve Malzeme Giderleri

Mal ve hizmetlerin üretilmesini, işletme faaliyetlerinin devamlılığını sağlamak amacıyla tüketilen her türlü direkt ilkmadde ve malzeme, endirekt malzeme ve üretimle ilgili dışarıda yaptırılan işleri kapsar. Giderler tahakkuk ettikçe, dönem boyunca bu hesabın borcuna kaydedilir.

2.1.2.2. 791 - İşçi Ücret ve Giderleri

İşletme faaliyetlerini yürütmek ve üretim ve hizmetleri gerçekleştirmek amacıyla çalıştırılan işçiler için tahakkuk ettirilen, (Esas işçilik, fazla mesai, üretim primleri, ikramiyeler, yıllık izin ücretleri, Sosyal Sigorta

işveren primi, gece primi, hafta tatili ve genel tatil ücretleri, her türlü sosyal yardımlar ve işçilere ait diğer giderler gibi) her türlü tutarı kapsar. Giderler tahakkuk ettikçe, dönem boyunca bu hesabın borcuna kaydedilir.

2.1.2.3. 792 - Memur Ücret ve Giderleri

İşletme faaliyetlerini yürütmek, üretim ve hizmetler gerçekleştirmek amacıyla çalıştırılan aylıklı yönetici, memur, büro personeli vb. için tahakkuk ettirilen her türlü tutarı kapsar. Giderler tahakkuk ettikçe, dönem boyunca bu hesabın borcuna kaydedilir.

2.1.2.4. 793 - Dışarıdan Sağlanan Fayda ve Hizmetler

İşletme faaliyetlerini yürütmek, üretim, pazarlama ve diğer hizmetleri gerçekleştirmek amacıyla dışarıdan sağlanan fayda ve hizmetler (elektrik, su, gaz, bakım ve onarım, haberleşme, nakliye ile diğer fayda ve hizmetler) için yapılan giderleri kapsar. Giderler tahakkuk ettikçe, dönem boyunca bu hesabın borcuna kaydedilir.

2.1.2.5. 794 - Çeşitli Giderler

79 hesap grubundaki giderler dışında, işletme faaliyetlerini sürdürmek için yapılması gerekli olan giderleri kapsar. Sigorta giderleri, kira giderleri, yolluk giderleri, dava icra ve noter giderleri, iştirak payı ve aidat giderleri, çeşitli giderler gibi giderler bu grupta yer alır. Giderler tahakkuk ettikçe, dönem boyunca bu hesabın borcuna kaydedilir.

2.1.2.6. 795 - Vergi, Resim ve Harçlar

Mevzuat gereğince tahakkuk ettirilen gider niteliğindeki vergi, resim ve harçları kapsar. Giderler tahakkuk ettikçe, dönem boyunca bu hesabın borcuna kaydedilir.

2.1.2.7. 796 - Amortismanlar ve Tükenme Payları

Maddi ve maddi olmayan duran varlıklar ile, özel tükenmeye tabi varlıklar için ayrılan amortisman gideri ile tükenme paylarını kapsar. Giderler tahakkuk ettikçe, dönem boyunca bu hesabın borcuna kaydedilir.

2.1.2.8. 797 - Finansman Giderleri

İşletmenin gerek yatırım gerekse işletme sermayesi ihtiyacını karşılamak üzere yaptığı kısa veya uzun vadeli borçlanmaların faiz, komisyon ve kur farklarını kapsar. Giderler tahakkuk ettikçe, dönem boyunca bu hesabın borcuna kaydedilir.

2.1.2.9. 798 - Gider Çeşitleri Yansıtma Hesapları

7/B seçeneği maliyet hesaplarında izlenen giderlerin yansıtılmasını sağlayan hesaptır.

2.1.2.10. 799 - Üretim Maliyet Hesabı

7/B seçeneği maliyet hesaplarında izlenen giderlerin maliyete aktarılmasını sağlayan hesaptır.

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğlerinde 7/A ve 7/B seçenekleri her ne kadar işletmelerin türüne ve hacmine göre kullanılması düşünülerek önerilmiş ise de; 7/A seçeneğinin, kullanımının pratikliği ve ihtiyaçlara cevap vermesi açılarından daha uygun bir seçenek olduğu görülmektedir. Özellikle inşaat işleri ile iştigal eden işletmelerin aktif toplamları ve ciroları ne olursa olsun 7/A seçeneğini tercih etmeleri ve kullanmaları yerinde bir uygulama olacaktır (Kızılot, 2014: 1527).

7/B seçeneğinin kullanılması halinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, 790-797 no.lu hesaplarda biriken giderlerin ilgili fonksiyonel hesaplara aktarılırken hata yapılmamasıdır. Söz konusu fonsiyonel hesaplara yanlış dağıtım yapılması halinde, gerek inşaat maliyeti gerekse dönem sonucu gerçek durumu yansıtmayacak ve düzenlenecek olan mali tablolar da hatalı olacaktır (Temizer, 1994: 116).

2.2. TEK DÜZEN HESAP PLANINDA ÜRETİM İŞLETMELERİ İÇİN MALİYET MUHASEBESİ AKIŞI

2.2.1. Üretim İşletmelerinde; 7/A Seçeneğinde Maliyet Muhasebesi Akışı

7/A Maliyet seçeneğinde giderler önce 710-780 kodu ile başlayan hesaplara ayrılır. Dönem sonunda bu hesap kodlarının 1 fazlasıyla ve yine aynı isimde olan 711-781 kodu ile başlayan yansıtma hesaplarına, oradan da gelir tablosuna veya bilançoya aktarılır.[2]

Aşağıdaki şekilde Üretim İşletmelerinde 7/A Maliyet seçeneğinde yer alan hesapların akış şeması yer almaktadır.

Şekil 1. Üretim İşletmelerinde 7/A Maliyet seçeneğinde yer alan hesapların akış şeması

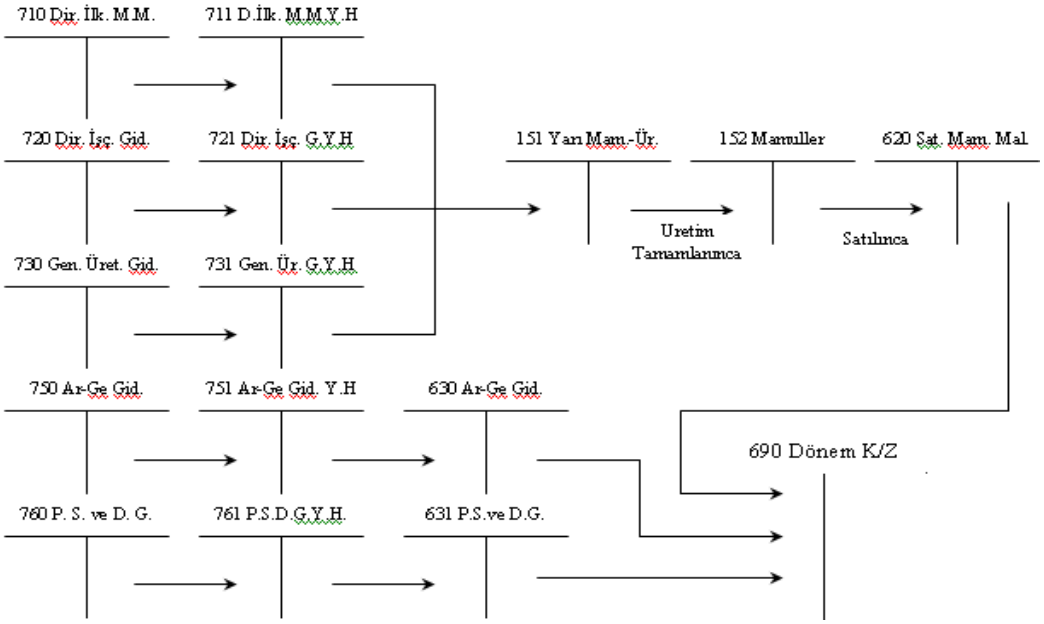

Kaynak: http://www.dersmuhasebe.com/hesaplar/7-a-hesaplarinin-akis-semasi.html

TMS'de maliyet hesapları 7'li hesap sınıfı içinde düzenlenmiş olup, mal ve hizmetlerin planlanan biçim ve niteliğe getirilmesi için yapılan giderlerin toplandığı ve maliyet unsurlarına dönüştürülerek izlendiği hesaplardır.

7/A seçeneğinde giderler, esas defterlerde fonksiyon esasına göre (71,72, 73, 74, 75, 76, 77, 78 no.lu hesap grupları) belirlenmiştir. Eşzamanlı kayıt yönteminin kullanılması önerilen bu uygulamada giderler yapıldıkları anda ilgili defteri kebir hesaplarına "fonksiyon esasına" göre kaydedilirken, sözkonusu giderler aynı zamanda yardımcı defterlerde hem çeşit esasına hem de ilgili gider yerlerine göre izlenir. Eşzamanlı kayıt yönteminde giderler aynı anda hem fonksiyonlarına, hem çeşitlerine, hem de ilgili gider yerlerine göre izlendiğinden, muhasebe kayıtları azalmakta ve her kademenin üretim ve hizmet maliyetlerinin belli bir düzen içinde oluşması sağlanmaktadır.

Tekdüzen Hesap Planı'nda maliyet hesap gruplarının adları şunlardır:

71- Direkt ilkmadde ve malzeme giderleri, 72- Direkt işçilik giderleri, 73- Genel üretim giderleri 74- Hizmet üretim giderleri, 75- Araştırma geliştirme giderleri 76- Pazarlama, satış ve dağıtım giderleri, 77- Genel yönetim giderleri, 78- Finansman giderleri

Tebliğde gider çeşitleri hesapları 09 Gider Çeşitleri başlığı altında gösterilmiştir. Gider çeşitleri hesapları mal ve hizmet üretiminde katlanılması gereken maliyetlerin bünyesindeki harcama çeşitlerini ifade eder. Gider çeşitleri sabit, değişken ve yarı değişken olarak her işletmenin kendi ihityacına göre gruplandırılabilir.

7/A seçeneğini kullanan işletmeler 710, 720 ve 730 no.lu hesaplarda biriken giderleri ilgili yansıtma hesapları (711, 721, 731) vasıtasıyla doğrudan mamul maliyeti hesabı olan 151 Yarı Mamuller Üretim Hesabına ve 152 Mamuller Hesabına aktaracaklardır. 750, 760, 770 ve 780 no.lu gider hesaplarında biriken giderlerin ise yine yansıtma hesaplan vasıtasıyla sonuç hesaplarına (63 Faaliyet Giderleri grubundaki 630, 631,632 veya 66 no.lu hesaplara) veya ilgili aktif hesaplara (258, 262, 263, 264, 280) kaydedilir.

2.2.2. Üretim İşletmelerinde; 7/B Seçeneğinde Maliyet Muhasebesi Akışı

7/B seçeneğinde giderler, defteri kebir düzeyinde gider çeşidi esasına göre izlenmektedir. Maliyetlerin belirlenmesi dönemlerinde ise, söz konusu giderler, gider dağıtım tablosu düzenlenmek suretiyle, fonksiyonlarına dönüştürülerek ilgili gider yerlerine ve hizmet veya mamül maliyetlerine veya sonuç hesaplarına aktarılır.

Gider çeşitlerinin fonksiyonlarına dönüştürülmesinde ve ilgili gider yerlerine yüklenmesinde, işletmeler isterlerse gider çeşidi hesaplarında ilgili gider yerlerine ve fonksiyonel gider hesaplarına aktarmalar yapılmasını gerektirecek kayıt düzenini seçerler. İsterlerse, eş zamanlı kayıt düzenini bu seçenek için de kullanarak, yardımcı defterlerde fonksiyonel gider hesaplarını ve gider yerlerini izleyebilirler. Bu suretle gider çeşitleri tahakkuk ettikçe ilgili defteri kebir hesaplarında izlenirken, aynı anda yardımcı defterlerde fonksiyonlarına göre izlenip eş zamanlı olarak gider yerlerine aktarılabilir (Kızılot, 2014: 1521-1522).

Bir başka değişle, Giderler oluştukça ait oldukları maliyet hesaplarına borç kaydedilir.

790-797 nolu maliyet hesaplarında toplanan giderler dönem sonlarında 798 Gider Çeşitleri Yansıtma hesabının alacağı karşılığında dönem gideri ve maliyetine aktarılır.

Dönem sonlarında 799 Üretim Maliyet Hesabı, üretim işletmelerinde 151 Yarı Mamuller Üretim ve 152 Mamuller hesaplarına devredilerek kapatılır.

798 Gider Çeşitleri Yansıtma hesabı ile giderlerin toplandığı maliyet hesapları karşılaştırılarak kapatılır.

Dönem gider hesapları 690 Dönem Karı yada zararı hesabına devredilerek kapatılır.

Aşağıdaki şekil 2' de Üretim İşletmelerinde 7/B Maliyet seçeneğinde yer alan hesapların akış şeması yer almaktadır.

Şekil 2. Üretim İşletmelerinde 7/B Maliyet seçeneğinde yer alan hesapların akış şeması

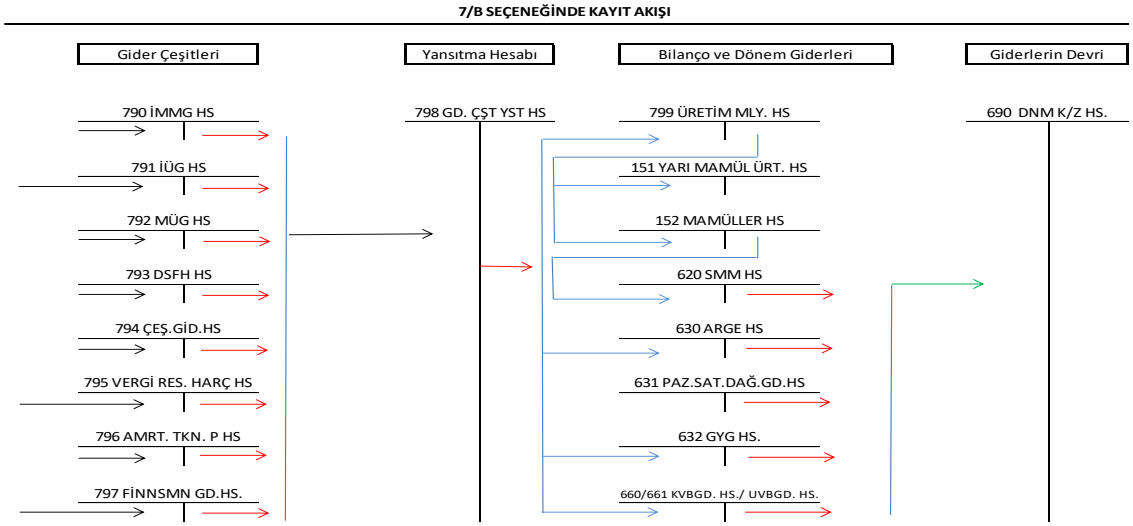

Şekil 3. Üretim İşletmelerinde 7/B Maliyet hesaplarının kar zarar hesabına akış şeması

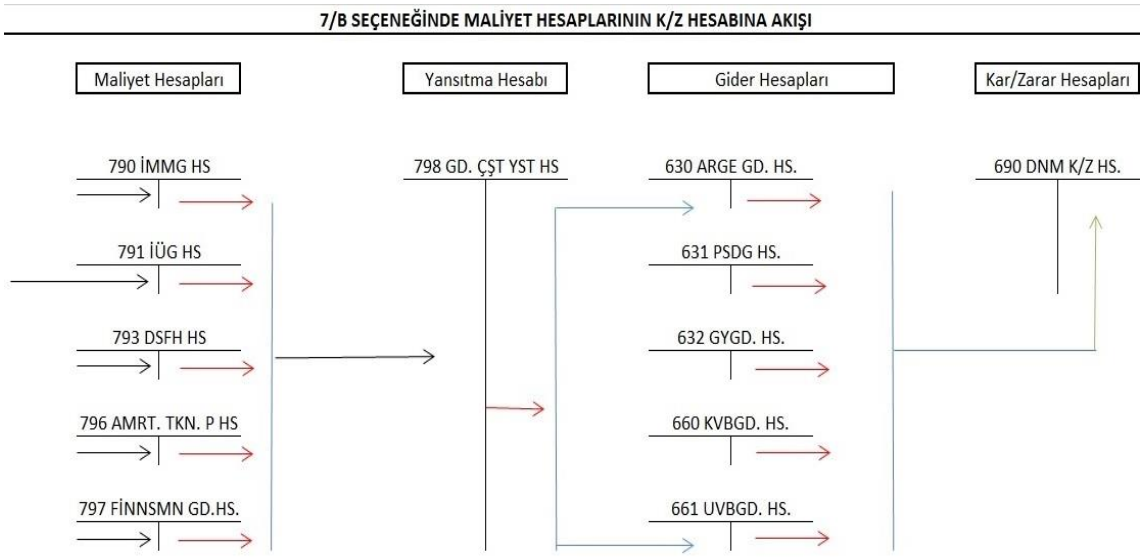

2.3. MALİYET HESAPLAMA SİSTEMLERİ

2.3.1. Fiili Maliyet Sistemi

Fiili maliyet sistemi, adından da anlaşılacağı gibi, imalat süreci içinde fiilen gerçekleşen maliyetleri esas alarak yapılan bir maliyet hesaplama sistemidir. Bu sistemde maliyetler üretim tamamlandıktan sonra gerçek (fiili) giderlere dayanılarak hesaplanır. Ülkemizde pekçok işletme fiili maliyet sistemini uygulamaktadır. Fiili maliyet sistemi, işletme yöneticilerine maliyetlerin kontrolü ve planlanması konularında yardımcı olamaz. Ancak bütün maliyet sistemlerinin dönem sonlarında, fiili maliyetlere göre düzeltilmesi gereği vardır.

2.3.2. Önceden Saptanmış Maliyet Sistemleri

Fiili maliyet sisteminin yetersizliği nedeni ile maliyetlerin önceden tahmin edilmesine yarayan maliyet yöntemlerine ihtiyaç duyulmuştur. Maliyet tahmin sistemleri, sistemin dayandığı ilkeler yönünden çeşitli gruplara ayrılmaktadır. Bu yöntemlerin ortak özelliği, TMS'de ifade edildiği gibi çeşitli ilkelere göre maliyetlerin "önceden saptanmış" olmasıdır. Önceden saptanmış maliyet yöntemlerinin her birinin özelliği farklıdır.

TMS'de "önceden saptanmış maliyet yöntemi" olarak adlandırılan maliyet yöntemleri içinde en çok bilineni ve uygulananı "standart maliyet" sistemidir. Kuşkusuz işletmeler başka maliyet yöntemleri ile de maliyetlerini hesaplayabilirler. Çünkü ne VUK'un 275. maddesinde ne de TMS'de maliyet hesaplama yöntemi konusunda sınırlayıcı bir hüküm getirilmemiştir. VUK'un ifadesi ile, "mükellefler imal ettikleri emtianın maliyet bedellerini (275. maddedeki unsurları ihtiva etmek şartıyla) diledikleri usulde tayin edebilirler." Üretim giderlerinin yıl boyunca önemli değişiklik göstermesi durumunda, fiili üretim giderleri yoluyla ürün maliyetinin doğru şekilde hesabı rekabet şartları içinde oldukça zordur. Enflasyon ortamında ise bu durum imkansızdır. Bu nedenle bazı firmalar, maliyetlerini "önceden saptanmış maliyet yöntemleri"nden birisi ile tespit etmektedirler. Önceden tespit edilmiş (tahmini) üretim giderleriyle fiili üretim giderleri arasındaki farklar ise dönem sonlarında fark hesaplar vasıtasıyla düzeltilir(Akdoğan, 1994: 3848). Burada maliyet sistemleri hakkında çok kısa açıklamalarda bulunulacaktır. Önceden saptanmış maliyet sistemleri kısaca şunlardır:

2.3.2.1. Standart Maliyet Sistemi

Standart maliyet sistemi, ileriye dönük maliyet sistemlerindendir. Bir başka deyişle, üretim işleminden önce, olması gereken maliyetlerin hesaplanabildiği ve fiili sonuçlarla karşılaştırılarak sapmaların hesaplanabildiği, maliyet kontrolüne önemli ölçüde yardımcı olan bir maliyet sistemidir (Uslu, 1991: 387).

Standart maliyet sistemi, mamul maliyetlerinin önceden ve bilimsel hesaplara dayanılarak olması gereken düzeyde planlanması ve maliyet hesaplarında fiili rakamlar yerine bunların kullanılmasıdır(Bursal, 1983: 337).

2.3.2.2. Tahmini Maliyet Sistemi (Geçmiş dönem verilerinden hareket edilir.)

2.3.2.3. Sipariş Maliyet Sistemi (Bir mamul veya mamul grubunun maliyeti hesap edilir.)

2.3.2.4. Safha Maliyet Sistemi (Maliyetler safhalar itibariyle toplanır ve üretim miktarına bölünerek ortalama birim maliyet hesaplanır.)

2.3.2.5. Tam Maliyet Sistemi (Genel yönetim giderleri dahil tüm maliyet unsurlarının dikkate alındığı bir maliyet sistemidir.)

2.3.2.6. Normal maliyet Sistemi (Sabit genel üretim giderlerinin kapasite kullanım oranına göre maliyete sokulduğu bir maliyet sistemidir.)

2.3.3. Faaliyet Tabanlı Maliyet Sistemi

Faaliyet tabanlı maliyet sisteminde, işletme kaynaklarının ve ürünlerin faaliyetler bazında tüketildiğimüşterilerin de bu faaliyetleri kullandığı düşüncesiyle hareket edilir. FTM'nin işleyişinde iki aşamadan bahsedilebilir. Birinci aşamada, maliyet sürücüleri aracılığıyla giderler faaliyetlere dağıtılır. Bu aşamada dağıtılan giderler direkt ilk madde ve malzeme giderleri, direkt işçilik giderleri ve genel giderlerdir. Direkt ilk madde ve malzeme giderleri ürünün üretiminde kullanılan direkt hammadde ve malzemeleri içermektedir. Direkt işçilik giderleri üretim esnasında ürünler için harcanan işçilik kullanımlarını içermektedir. Genel giderler ise direkt ilk madde ve malzeme giderleri ile direkt işçilik giderleri dışında kalan diğer gider kalemlerini içermektedir. İkinci aşamada ise faaliyetlerde biriken giderler yine maliyet sürücüleri aracılığıyla ürünlere veya müşterilere dağıtılır. Faaliyetlerde biriken maliyetlerin ürünlerle ilişkilendirilmesi bu aşamadaki maliyet sürücüleri aracılığıyla yapılır. Şekil 4'de faaliyet tabanlı maliyet sisteminin işleyişi verilmiştir.[3]

Şekil 4. Faaliyet Tabanlı Maliyet Sisteminin Genel Yapısı

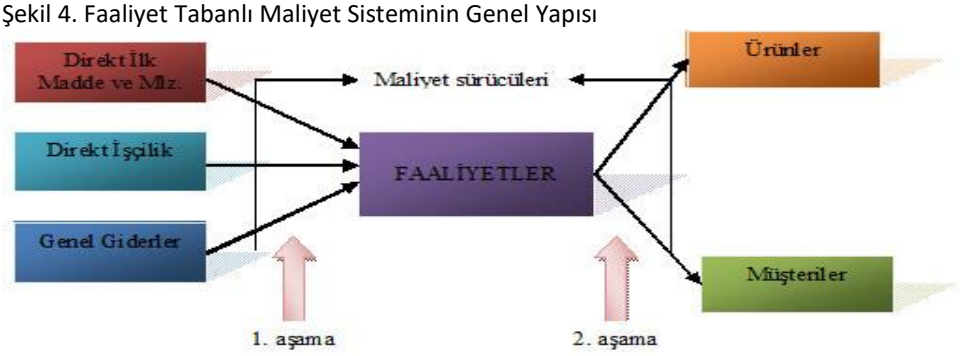

Kaynak: Belgin, Ö (2013 :20). Faaliyet tabanlı maliyet sistemi ve yonetimi Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi Mart: 2013 Sayı : 291 S. 20 T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verimlilik Genel Müdürlüğü, Ankara

Faaliyet tabanlı maliyet sisteminden üretilen bilgiye dayalı olarak gerçekleştirilen iyileştirme ve geliştirme uygulamaları, faaliyet tabanlı yönetim olarak adlandırılır. Şekil 5'te faaliyet tabanlı yönetime ilişkin kavramsal bir model yer almaktadır.[4]

Şekil 5. Faaliyet tabanlı yönetimin kavramsal çerçevesi

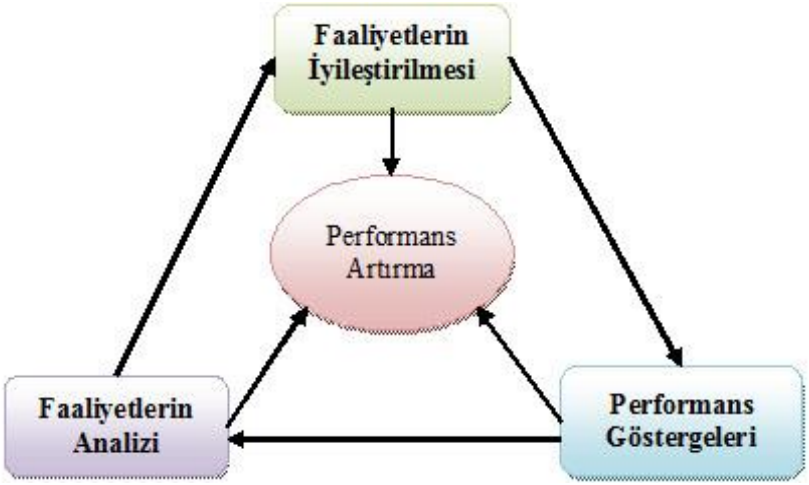

Kaynak: Belgin, Ö (2013 :20). Faaliyet tabanlı maliyet sistemi ve yonetimi Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi Mart: 2013 Sayı : 291 S. 20 T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verimlilik Genel Müdürlüğü, Ankara

2.4. Üretim İşletmeleri İçin Maliyet Muhasebesinin Amaçları Ve Önemi

Ticaret ve sanayi işletmelerinde üretim için ve üretim dışında katlanılmak zorunda olunan maliyetlerin saptanması, üretim için katlanılan maliyetlerin satılan mallara, dönem sonunda elde bulunan mamul ve yarı mamul stoklarına yüklenmesi işlemlerinin tümüdür

Üretilecek olan mamullerin maliyetini oluşturan maliyet türlerinin, maliyet yerlerinin ve ilgili oldukları mamul cinsleri bakımından belirlenmesine ve izlenmesine olanak sağlayan bir hesaplama ve kayıtlama sistemidir.
Amaç olarak

- Üretim İşletmelerinde Üretilen Mamul Maliyeti Hesaplamak - Mamullerin maliyetini saptamak
- Planlama ve Kontrol – Planlamaya yardımcı olmak
- İşletme Yönetiminin Karar vermesini Kolaylaştırmak – Özel yönetim kararlarına yardımcı olmak.

Küreselleşmeyle başlayan çok daha rekabetçi bir ortamda hem teknolojik hem de yönetimsel olarak, maliyetle ilgili bilgi ve bu bilgilerin sağlandığı, tutulduğu verilerin objektif, doğrulanmış şekilde elde edilmesi, yorumlanması ve analizi son derece önemli bir unsur halini almıştır.

Bu doğrultuda üretim işletmeleri piyasada tutunabilmek, önde olabilmek dolayısıyla rekabet üstünlüğünü elde edip, süreklilik halini devam ettirebilmesi için bütün bu faaliyetlerin üretilen mamullere farklılıklar kattığı değer, rakiplerinin ilerisinde olmalıdır.

Bunu sağlayabilmek için;

- Üretim ve diğer tüm faaliyetlere ait giderlerin maliyetlerini azaltarak maliyet üstünlüğü elde etmek,
- Üretilen mamullerde, rakip işletmelerin muadil mamullerinden farklı ve üstün nitelikte bir mamul üretip müşterilere bu farklılığı sunup değer vermelerini sağlamak, neticesinde piyasa fiyatının üzerinde bir fiyat uygulama yoluyla değer artışını sağlamak, zorundadır.

3. ÖZEL İNŞAAT İŞLETMELERİNDE MALİYET MUHASEBESİ UYGULAMASI

3.1. İşletme ve Faaliyetleri Hakkında Temel Bilgiler

İstanbul'da özel inşaat faaliyetlerinde bulunan Pi-İnşaat A.Ş. en son 10.Ocak-2016 da, yap-sat işi için 7.000.000,00.-TL ye arsa satın almıştır.

02 Mart 2016'da tüm ruhsat işlemlerini bitirip Yapı Ruhsatı almış ve inşaat başlanabilir hale gelmiştir.

Daire tipleri olarak: Brüt 50 m² olan (1+1) tipi 12 adet; 100 m² olan (2+1) tipi 64 adet ve 150 m² olan (3+1) tipi 40 adet, iki bloktan ve her blokta 58 adet daire, toplamda 116 adet daireden oluşan bir proje hazırlanmış olup, projenin toplam inşaat alanı 13.000 m²'dir.

03.Mart.2016 tarihinde başlamış olduğu inşaatını 20/11/2016 tarihinde tamamlamış ve aynı tarihte Yapı Kullanım İzin (İskan) Belgesini almıştır.

İnşaat Dönemi boyunca, kat irtifakının tesisiyle beraber yapılan kampanyalarla satışlar tamamlanmış olup, ödemeleri dönem içinde kredi kullandırılarak yada peşin olarak tahsil edilmiştir. 21/11/2016 tarihinde tapuları verilmiş ve kanuni süresi içinde "25/11/2016" tarihinde faturaları düzenlenmiş ve alıcılara teslim edilmiştir.

Konut Satış Fiyatı	1+1	245.000,00	TL/Daire
	2+1	502.500,00	TL/Daire
	3+1	772.500,00	TL/Daire

2016 Yılına ait yapılan işlemler aşağıdaki gibidir:

- Direkt İlk Madde ve Malzeme Alımı 13.000.000,00.-TL dir.
- DİİM kullanımlarının 11.720.000,00.-TL sı direkt ilk madde, 1.280.000,00.-TL sı inşaat sarf malzemesidir.
- Ücret tahakkuklarının 8.000.000,00.-TL sı direkt işçilik, 2.020.000,00.-TL sı endirekt işçilik, 1.420.000,00.-TL pazarlama satış dağıtım, 2.540.000,00.-TL genel yönetime aittir,
- Dışarıdan sağlanan fayda ve hizmetleri 1.620.000,00.-TL si üretim, 320.000,00.-TL sı pazarlama satış dağıtımla, 430.000,00.-TLsı idari işlerle ilgilidir.
- Amortisman ve tükenme paylarının 860.000 TL sı üretim, 260.000 TL sı Pazarlama-Dağıtım, 820.000,00.-TL sı idari ofis makine ve cihazları ile ilgilidir.
- Finansman giderlerinin doğrudan gider yazılan kısmı710.000,00.-TL dir.

Uygulamamızı aşağıda listelenen düzende ilerleyerek sonuçlandıracağız. Uygulamamızda kdv ve vergi karşılıklarını ihmal edilmiştir.

- Dönem içi yevmiye kayıtları,
- Büyük deftere aktarılması,
- Geçici mizanın düzenlenmesi,
- Toplam ve birim metre kare (m²) maliyetlerin tabloda gösterilmesi,
- Satışların maliyeti tablosunun düzenlenmesi,
- Bağımsız Bölüm Maliyet Tablosu ve Bağımsız Bölüm Sicil Tablosu,
- Satış Bilgileri ve Satış Gelirleri Tablosu,
- Dönem Sonu Yevmiye Kayıtları
- Gelir Tablosu

3.2. Yevmiye Defteri Kayıtları

DÖNEM İÇİ YEVMİYE KAYITLARI

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
1	.....10.01.2016..... 150 İLK MADDE MALZEME HESABI XXX İLGİLİ HESAP .....Arsa Alış Kaydı.....	7.000.000,00	 7.000.000,00
2	.....03.03.2016..... 151 YARI MAMÜL ÜRETİM HESABI 150 İLK MADDE MALZEME HESABI ..... Arsanın Üretime Konulması.....	7.000.000,00	 7.000.000,00
3	...../.../2016..... 150 İLK MADDE MALZEME HESABI XXX İLGİLİ HESAP .....İlk Madde Malzeme Alımı.....	13.000.000,00	 13.000.000,00
4	...../.../2016..... 710 DİREKT İLK MADDE MALZEME GİDERİ HS. 730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ HESABI 150 İLK MADDE MALZEME HESABI .....Üretime Sevk.....	 11.720.000,00 1.280.000,00	 13.000.000,00
5	...../.../2016..... 720 DİREKT İŞÇİLİK GİDERİ HESABI 730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ HESABI 760 PAZARLAMA SATIŞ DAĞ.GİD.HS. 770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HESABI 381 GİDER TAHAKKUKLARI HESABI .....Ücret Tahakkukları.....	 8.000.000,00 2.020.000,00 1.420.000,00 2.540.000,00	 13.980.000,00
6	...../.../2016..... 730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ HESABI 760 PAZARLAMA SATIŞ DAĞ.GİD.HS. 770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HESABI XXX İLGİLİ HESAP .....Dışarıdan Sağlanan Fayda ve Hizmetler.....	 1.620.000,00 320.000,00 430.000,00	 2.370.000,00
7	...../.../2016..... 780 FİNANSMAN GİDERLERİ HESABI XXX İLGİLİ HESAP .....Faizlerin Giderleştirilmesi.....	 710.000,00	 710.000,00
8	.....20/11/2016..... 730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ HESABI 257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLA HS. .....Amortisman Gider Kaydı.....	 860.000,00	 860.000,00
9	.....20/11/2016..... 151 YARI MAMÜL ÜRETİM HESABI 711 D. İLK MADDE MALZ. GD. Y 721 DİREKT İŞÇİLİK GD. YANSITMA 731 GENEL ÜRETİM GD. YANSITMA .....Üretim Giderlerinin Yansıtılması.....	 25.500.000,00	 11.720.000,00 8.000.000,00 5.780.000,00
10	.....20/11/2016..... 152 MAMULLER HESABI -(1+1)...1.500.000,00 -(2+1)...16.000.000,00 -(3+1)...15.000.000,00 151 YARI MAMÜL ÜRETİM HESABI .....Üretimin Tamamlanması.....	 32.500.000,00	 32.500.000,00
11	.....20/11/2016..... 711 DİRKT İLK MADDE MALZ. GD. YANSITMA 721 DİREKT İŞÇİLİK GD. YANSITMA 731 GENEL ÜRETİM GD. YANSITMA 710 DRKT İLK MADDE MALZ. GD HS. 720 DİREKT İŞÇİLİK GD. HESABI 730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ HESABI .....Üretim Hesaplarının Yansıtılması.....	 11.720.000,00 8.000.000,00 5.780.000,00	 11.720.000,00 8000000 5.780.000,00
12	.....25/11/2016..... XXX İLGİLİ HESAPLAR 600 YURT İÇİ SATIŞLAR HESABI -(1+1)...2.940.000,00 -(2+1)...32.160.000,00 -(3+1)...30.900.000,00 ..... Satış Kaydı.....	 66.000.000,00	 66.000.000,00

3.3. Büyük Defter Kayıtları

Büyük Defter Kayıtları

B	150 İLK MADDE MALZEME HESABI		A
(1)	7.000.000,00	7.000.000,00	(2)
(3)	13.000.000,00	13.000.000,00	(4)
	20.000.000,00	20.000.000,00	

B	151 YARI MAMÜL ÜRETİM HESABI		A
(2)	7.000.000,00	32.500.000,00	(10)
(9)	25.500.000,00		
	32.500.000,00	32.500.000,00	

B	152 MAMULLER HESABI		A
(10)	1.500.000,00		
(10)	16.000.000,00		
(10)	15.000.000,00		
	32.500.000,00	0,00	
		32.500.000,00	(16)

B	381 GİDER TAHAKKUKLARI HS		A
		13.980.000,00	(5)
		13.980.000,00	

B	710 İLK MADDE MALZ. GD. HS.		A
(4)	11.720.000,00	11.720.000,00	(11)
	11.720.000,00	11.720.000,00	

B	720 DİREKT İŞÇİLİK GD. HS.		A
(5)	8.000.000,00	8.000.000,00	(11)
	8.000.000,00	8.000.000,00	

B	730 GENEL ÜRETİM GİDER HESABI		A
(4)	1.280.000,00	5.780.000,00	(11)
(5)	2.020.000,00		
(6)	1.620.000,00		
(8)	860.000,00		
	5.780.000,00	5.780.000,00	

B	711 İLK MD. MLZ. GİD. YANS.HS		A
(11)	11.720.000,00	11.720.000,00	(9)
	11.720.000,00	11.720.000,00	

B	721 D.İŞÇİLİK GD. YANS. HS.		A
(11)	8.000.000,00	8.000.000,00	(9)
	8.000.000,00	8.000.000,00	

B	731 GÜGÜ YANS. HS.		A
(11)	5.780.000,00	5.780.000,00	(9)
	5.780.000,00	5.780.000,00	

B	760 PAZ. STŞ. DĞTM. GD. HS.		A
(5)	1.420.000,00		
(6)	320.000,00		
	1.740.000,00	0,00	
(13)	260.000,00	2.000.000,00	
	2.000.000,00	2.000.000,00	

B	770 GENEL YÖNETİM GD. HS.		A
(5)	2.540.000,00		
(6)	430.000,00		
	2.970.000,00	0,00	
(13)	820.000,00	3.790.000,00	
	3.790.000,00	3.790.000,00	

B	780 FİNANSMAN GİDERLERİ HS.		A
(7)	710.000,00		
	710.000,00	0,00	
		710.000,00	(15)

B	761 PAZ. STŞ. DĞT.GD. YANS. HS.		A
(15)	2.000.000,00	2.000.000,00	(14)

B	771 GNL. YNTM. GD. YANS. HS.		A
(15)	3.790.000,00	3.790.000,00	(14)

B	781 FİNSMN GD. YANS. HS.		A
(15)	710.000,00	710.000,00	(14)

B	631 PAZ. STŞ. DĞTM. GD. HS.		A
(14)	2.000.000,00	2.000.000,00	(18)

B	632 GENEL YÖNETİM GD. HS.		A
(14)	3.790.000,00	3.790.000,00	(18)

B	660 KISA VADELİ BORÇ. GD. HS.		A
(14)	710.000,00	710.000,00	(18)

B	270 BİRİKMİŞ AMORTİSMAN HS.		A
		860.000,00	(8)
		1.080.000,00	(13)
		1.940.000,00	

B	600 YURT İÇİ SATIŞLAR HS.		A
		3.600.000,00	(12)
		34.800.000,00	(12)
		27.600.000,00	(12)
	0,00	66.000.000,00	
(19)	66.000.000,00		

B	620 SATILAN MAMUL MALİYETİ HS.		A
(16)	32.500.000,00	32.500.000,00	(17)

B	690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI HS.		A
(17)	32.500.000,00	66.000.000,00	(19)
(18)	6.500.000,00		
	39.000.000,00	66.000.000,00	
(20)	27.000.000,00		

B	692 DNM NET KAR VEYA ZARAR HS.		A
(21)	27.000.000,00	27.000.000,00	(20)

B	İLGİLİ HESAPLAR		A
(12)	66.000.000,00	7.000.000,00	(1)
		13.000.000,00	(3)
		2.370.000,00	(6)
		710.000,00	(7)
	66.000.000,00	23.080.000,00	

B	590 DÖNEM NET KARI HESABI		A
		27.000.000,00	(21)

* Dönem içi kayıtları
** Dönem Sonu kayıtları

3.4. Geçici Mizan

Pİ- İNŞAAT A.Ş. 31/12/2016 GENEL GEÇİCİ MİZAN					
HS KD	**HESAP ADI**	**BORÇ**	**ALACAK**	**BAKİYE BORÇ**	**BAKİYE ALACAK**
150	İLK MADDE MALZEME HESABI	20.000.000,00	20.000.000,00	0,00	0,00
151	YARI MAMÜL ÜRETİM HESABI	32.500.000,00	32.500.000,00	0,00	0,00
152	MAMULLER HESABI	32.500.000,00	0,00	32.500.000,00	0,00
270	BİRİKMİŞ AMORTİSMAN HS.	0,00	860.000,00	0,00	860.000,00
381	GİDER TAHAKKUKLARI HS	0,00	13.980.000,00	0,00	13.980.000,00
590	DÖNEM NET KARI HESABI	0,00	0,00	0,00	0,00
600	YURT İÇİ SATIŞLAR HS.	0,00	66.000.000,00	0,00	66.000.000,00
620	SATILAN MAMUL MALİYETİ HS.	0,00	0,00	0,00	0,00
631	PAZARLAMA SATIŞ DĞTM. HS.	0,00	0,00	0,00	0,00
632	GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HS	0,00	0,00	0,00	0,00
660	KISA VADELİ BORÇLANMA GİDERİ HS.	0,00	0,00	0,00	0,00
690	DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI HESABI	0,00	0,00	0,00	0,00
692	DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI HESABI	0,00	0,00	0,00	0,00
710	DİREKT İLK MADDE MALZ. GD. HS.	11.720.000,00	11.720.000,00	0,00	0,00
711	DİREKT İLK MADDE MALZ. GD. YANS.HS.	11.720.000,00	11.720.000,00	0,00	0,00
720	DİREKT İŞÇİLİK GİDERİ HS.	8.000.000,00	8.000.000,00	0,00	0,00
721	DİREKT İŞÇİLİK GİDERİ YNS. HS.	8.000.000,00	8.000.000,00	0,00	0,00
730	GENEL ÜRETİM GİDERİ HS.	5.780.000,00	5.780.000,00	0,00	0,00
731	GENEL ÜRETİM GİDERİ YNS. HS.	5.780.000,00	5.780.000,00	0,00	0,00
760	PAZARLAMA SATIŞ DĞTM. HS.	1.740.000,00	0,00	1.740.000,00	0,00
761	PAZARLAMA SATIŞ DĞTM. YNS. HS.	0,00	0,00	0,00	0,00
770	GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HS	2.970.000,00	0,00	2.970.000,00	0,00
771	GENEL YÖNETİM GİDERLERİ YANS.HS.	0,00	0,00	0,00	0,00
780	FİNANSMAN GİDERLERİ HS.	710.000,00	0,00	710.000,00	0,00
781	FİNANSMAN GİDERLERİ YNAS. HS.	0,00	0,00	0,00	0,00
	İLGİLİ HESAPLAR	66.000.000,00	23.080.000,00	42.920.000,00	0,00
	TOPLAM	**207.420.000,00**	**207.420.000,00**	**80.840.000,00**	**80.840.000,00**

3.5. Toplam ve Birim m2 Maliyet Tablosu

BİRİM MALİYET HESAPLAMA TABLOSU	
ÜRETİM MALİYETİ (TL)	32.500.000,00
TOPLAM İNŞAAT ALANI (m²)	**13.000,00**
BİRİM MALİYET (TL/ m²)	**2.500,00**

Birim Maliyet = Toplam Üretim Maliyeti / Toplam Proje Alanı (m²)

= 32.500.000,00 / 13.000,00

= 2.500,00 TL / m²

3.6. Satışların Maliyeti Tablosu

SATIŞLARIN MALİYETİ TABLOSU	
ÜRETİM MALİYETİ	**32.500.000,00**
Direkt İlk Madde ve Malzeme Giderleri	18.720.000,00
Direkt İşçilik Giderleri	8.000.000,00
Genel Üretim Giderleri	5.780.000,00
Yarı mamul Kullanımı	32.500.000,00
Dönembaşı Stok (+)	0
Dönemsonu Stok (-)	0
ÜRETİLEN MAMUL MALİYETİ	**32.500.000,00**
Mamul Stoklarında Değişim	0
Dönembaşı Stok (+)	0
Dönemsonu Stok (-)	
A. SATILAN MAMUL MALİYETİ	**32.500.000,00**
TİCARİ FAALİYET	
Dönembaşı Ticari Mallar Stoku (+)	0
Dönem içi Alışlar (+)	0
Dönemsonu Tıcari Mallar (-)	0
B. SATILAN TİCARİ MALLAR MALİYETİ	**0**
C. SATILAN HİZMET MALİYETİ	**0**
SATIŞLARIN MALİYETİ (A+B+C)	**32.500.000,00**

3.7. Bağımsız Bölüm Maliyet Tablosu ve Bağımsız Bölüm Sicil Tablosu

MALİYET DAĞILIM TABLOSU					
KONUT TİPİ	**BİRİM m²**	**MİKTAR**	**TOPLAM (m²) / Konut Tipi**	**BİRİM MALİYET**	**TOPLAM MALİYET**
1 + 1 STÜDYO DAİRE	50 m²	12	600 m²	125.000,00	1.500.000,00
2 + 1 DAİRE	100 m²	64	6.400 m²	250.000,00	16.000.000,00
3 + 1 DAİRE	150 m²	40	6.000 m²	375.000,00	15.000.000,00
TOPLAM		**116**	**13.000 m²**		**32.500.000,00**

	A BLOK			
	D. NO	D. TİPİ	D. M²	YÖN
1. KAT	1	1+1	50 m²	KUZEY
	2	2+1	100 m²	GÜNEY
	3	2+1	100 m²	GÜNEY
	4	2+1	100 m²	KUZEY
	5	3+1	150 m²	KUZEY
	6	2+1	100 m²	KUZEY
	7	2+1	100 m²	GÜNEY
	8	3+1	150 m²	GÜNEY
	9	3+1	150 m²	KUZEY
	10	2+1	100 m²	GÜNEY
2. KAT	11	1+1	50 m²	GÜNEY
	12	2+1	100 m²	KUZEY
	13	2+1	100 m²	GÜNEY
	14	2+1	100 m²	GÜNEY
	15	3+1	150 m²	KUZEY
	16	2+1	100 m²	KUZEY
	17	2+1	100 m²	KUZEY
	18	3+1	150 m²	GÜNEY
	19	3+1	150 m²	GÜNEY
	20	2+1	100 m²	KUZEY
3. KAT	21	1+1	50 m²	GÜNEY
	22	2+1	100 m²	GÜNEY
	23	2+1	100 m²	KUZEY
	24	2+1	100 m²	GÜNEY
	25	3+1	150 m²	GÜNEY
	26	2+1	100 m²	KUZEY
	27	2+1	100 m²	KUZEY
	28	3+1	150 m²	KUZEY
	29	3+1	150 m²	GÜNEY
	30	2+1	100 m²	GÜNEY
4. KAT	31	1+1	50 m²	KUZEY
	32	2+1	100 m²	GÜNEY
	33	2+1	100 m²	GÜNEY
	34	2+1	100 m²	KUZEY
	35	3+1	150 m²	GÜNEY
	36	2+1	100 m²	GÜNEY
	37	2+1	100 m²	KUZEY
	38	3+1	150 m²	KUZEY
	39	3+1	150 m²	KUZEY
	40	2+1	100 m²	GÜNEY
5. KAT	41	1+1	50 m²	GÜNEY
	42	2+1	100 m²	KUZEY
	43	2+1	100 m²	GÜNEY
	44	2+1	100 m²	GÜNEY
	45	3+1	150 m²	KUZEY
	46	2+1	100 m²	GÜNEY
	47	2+1	100 m²	GÜNEY
	48	3+1	150 m²	KUZEY
	49	3+1	150 m²	KUZEY
	50	2+1	100 m²	KUZEY
6. KAT	51	1+1	50 m²	GÜNEY
	52	2+1	100 m²	GÜNEY
	53	3+1	150 m²	KUZEY
	54	3+1	150 m²	GÜNEY
	55	3+1	150 m²	GÜNEY
	56	2+1	100 m²	KUZEY
	57	3+1	150 m²	GÜNEY
	58	3+1	150 m²	GÜNEY
	TOPLAM BLOK M²		6500 m²	

B BLOK			
D. NO	D. TİPİ	D. M²	YÖN
1	1+1	50 m²	GÜNEY
2	2+1	100 m²	KUZEY
3	2+1	100 m²	KUZEY
4	2+1	100 m²	GÜNEY
5	3+1	150 m²	GÜNEY
6	2+1	100 m²	GÜNEY
7	2+1	100 m²	KUZEY
8	3+1	150 m²	KUZEY
9	3+1	150 m²	GÜNEY
10	2+1	100 m²	KUZEY
11	1+1	50 m²	KUZEY
12	2+1	100 m²	GÜNEY
13	2+1	100 m²	KUZEY
14	2+1	100 m²	KUZEY
15	3+1	150 m²	GÜNEY
16	2+1	100 m²	GÜNEY
17	2+1	100 m²	GÜNEY
18	3+1	150 m²	KUZEY
19	3+1	150 m²	KUZEY
20	2+1	100 m²	GÜNEY
21	1+1	50 m²	KUZEY
22	2+1	100 m²	KUZEY
23	2+1	100 m²	GÜNEY
24	2+1	100 m²	KUZEY
25	3+1	150 m²	KUZEY
26	2+1	100 m²	GÜNEY
27	2+1	100 m²	GÜNEY
28	3+1	150 m²	GÜNEY
29	3+1	150 m²	KUZEY
30	2+1	100 m²	KUZEY
31	1+1	50 m²	GÜNEY
32	2+1	100 m²	KUZEY
33	2+1	100 m²	KUZEY
34	2+1	100 m²	GÜNEY
35	3+1	150 m²	KUZEY
36	2+1	100 m²	KUZEY
37	2+1	100 m²	GÜNEY
38	3+1	150 m²	GÜNEY
39	3+1	150 m²	GÜNEY
40	2+1	100 m²	KUZEY
41	1+1	50 m²	KUZEY
42	2+1	100 m²	GÜNEY
43	2+1	100 m²	KUZEY
44	2+1	100 m²	KUZEY
45	3+1	150 m²	GÜNEY
46	2+1	100 m²	KUZEY
47	2+1	100 m²	KUZEY
48	3+1	150 m²	GÜNEY
49	3+1	150 m²	GÜNEY
50	2+1	100 m²	GÜNEY
51	1+1	50 m²	KUZEY
52	2+1	100 m²	KUZEY
53	3+1	150 m²	GÜNEY
54	3+1	150 m²	KUZEY
55	3+1	150 m²	KUZEY
56	2+1	100 m²	GÜNEY
57	3+1	150 m²	KUZEY
58	3+1	150 m²	KUZEY
TOPLAM BLOK M²		6.500 m²	

3.8. Satış Bilgileri ve Satış Gelirleri Tablosu

İnşaat Dönemi boyunca, kat irtifakının tesisiyle beraber yapılan kampanyalarla satışlar tamamlanmış olup, ödemeleri dönem içinde kredi kullandırılarak yada peşin olarak tahsil edilmiş 21/11/2016 tarihinde tapuları verilmiş ve kanuni süresi içinde "25/11/2016" tarihinde faturaları düzenlenmiş ve alıcılara teslim edilmiştir.

SATIŞ BİLGİLERİ VE SATIŞ GELİRLERİ TABLOSU						
KONUT TİPİ	BİRİM m²	MİKTAR	TOPLAM (m²) / Konut Tipi	SATIŞ FİYATI TL / m²	SATIŞ FİYATI TL / BR.	TOPLAM HASILAT
1 + 1 STÜDYO DAİRE	50 m²	12	600 m²	4.900,00	245.000,00	2.940.000,00
2 + 1 DAİRE	100 m²	64	6.400 m²	5.025,00	502.500,00	32.160.000,00
3 + 1 DAİRE	150 m²	40	6.000 m²	5.150,00	772.500,00	30.900.000,00
TOPLAM		116	13.000 m²			66.000.000,00

3.9. Dönem Sonu Yevmiye Kayıtları

DÖNEM SONU MUHASEBE KAYITLARI

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
13	.....31/12/2016..... 760 PAZARLAMA SATIŞ DAĞ.GİD.HS. 770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HESABI 257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLA HS. .....Amortisman Gider Kaydı.....	 260.000,00 820.000,00 	 1.080.000,00
14	.....31.12.2017..... 631 PAZARLAMA SATIŞ DAĞ.GİD.HS. 632 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HS 660 KISA VADELİ BORÇLANMA GD. HS 761 PAZARLAMA SATIŞ DAĞ.GİD. 771 GENEL YÖNETİM GİD. YAN. HS 781 FİNANSMAN GİDERLERİ YAN.HS ..Yansıtmaların gelir tablosu hesaplarına aktarılması..	 2.000.000,00 3.790.000,00 710.000,00 	 2.000.000,00 3.790.000,00 710.000,00
15	.....31/12/2016..... 761 PAZARLAMA SATIŞ DAĞ.GİD.HS. 771 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HS 781 KISA VADELİ BORÇLANMA GD. HS 760 PAZARLAMA SATIŞ DAĞ.GİD. 770 GENEL YÖNETİM GİD. YAN. HS 780 FİNANSMAN GİDERLERİ YAN.HS ..Yansıtmaların gelir tablosu hesaplarına aktarılması..	 2.000.000,00 3.790.000,00 710.000,00 	 2.000.000,00 3.790.000,00 710.000,00
16	.....31/12/2016..... 620 SATILAN MAMUL MALİYETİ HESABI 152 MAMULLER HESABI ..... Satışların Maliyeti Kaydı.....	 32.500.000,00 	 32.500.000,00
17	.....31/12/2016..... 690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI HS 620 SATILAN MAMUL MALİYETİ HESABI .....Dönem K/Z Hesabına Aktarım.....	 32.500.000,00 	 32.500.000,00
18	.....31/12/2016..... 690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI HS 631 PAZARLAMA SATIŞ DAĞ.GİD. 632 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HS 660 KISA VADELİ BORÇ. GİDER HS .....Dönem K/Z Hesabına Aktarım.....	 6.500.000,00 	 2.000.000,00 3.790.000,00 710.000,00
19	.....31/12/2016..... 600 YURT İÇİ SATIŞLAR HESABI 690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI HS .....Dönem K/Z Hesabına Aktarım.....	 66.000.000,00 	 66.000.000,00
20	.....31/12/2016..... 690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI HS 692 DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI HS .....Dönem Karı Kaydı.....	 27.000.000,00 	 27.000.000,00
21	.....31/12/2016..... 692 DÖNEM NET KARI VEYA ZAR. HS 590 DÖNEM NET KARI HS .....Dönem Net Karının bilançoya aktarılması.....	 27.000.000,00 	 27.000.000,00

3.10. Gelir Tablosu

Pİ -İNŞAAT A.Ş. 31.12.2016 GELİR TABLOSU			
HS.KD.	**HESAPLAR**		
60	**A-BRÜT SATIŞLAR**		**66.000.000,00**
600	1-Yurt içi Satışlar	66.000.000,00	
601	2-Yurt dışı Satışlar	0,00	
602	3-Diğer Gelirler	0,00	
61	**B-SATIŞ İNDİRİMLERİ(-)**		**0,00**
610	1-Satıştan İadeler(-)	0,00	
611	2-Satış İskontoları(-)	0,00	
612	3-Diğer İndirimler(-)	0,00	
	C-NET SATIŞLAR		**66.000.000,00**
62	**D-SATIŞLARIN MALİYETİ(-)**		**32.500.000,00**
620	1-Satılan Mamuller Maliyeti(-)	32.500.000,00	
621	2-Satılan Ticari Mallar Maliyeti(-)	0,00	
622	3-Satılan Hizmet Maliyeti(-)	0,00	
623	4-Diğer Satışların Maliyeti(-)	0,00	
	BRÜT SATIŞ KÂRI VEYA ZARARI		**33.500.000,00**
63	**E-FAALİYET GİDERLERİ(-)**		**5.790.000,00**
630	1-Araştırma ve Geliştirme Giderleri(-)	0,00	
631	2-Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri(-)	2.000.000,00	
632	3-Genel Yönetim Giderleri(-)	3.790.000,00	
	FAALİYET KÂRI VEYA ZARARI		**27.710.000,00**
64	**F-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KÂRLAR**		**0,00**
65	**G-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR(-)**		**0,00**
66	**H-FİNANSMAN GİDERLERİ(-)**		**710.000,00**
660	1-Kısa Vadeli Borçlanma Giderleri(-)	710.000,00	
661	2-Uzun Vadeli Borçlanma Giderleri(-)	0,00	
	OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR		**27.000.000,00**
67	**I-OLAĞAN DIŞI GELİR VE KÂRLAR**	0,00	
68	**J-OLAĞAN DIŞI GİDER VE ZARARLAR(-)**	0,00	
	DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI		**27.000.000,00**
	DÖNEM NET KÂRI VEYA ZARARI		**27.000.000,00**

4. SONUÇ

Son yıllara damgasını vuran ve şiddetle toplumun her kesiminde hissedilen ve yaşanılan ekonomik krizlerle, özellikle reel sektörde faaliyet gösteren çoğu işletmeler faaliyetlerini devam ettirememiş, birçoğu küçülme yoluna gitmiş, durumunu koruyan işletmelerin karları minimize hale gelmiştir. Üretim işletmeleri, ürettikleri mamulleri istedikleri kar düzeyinde fiyatlandırıp satamadığı bir yana fazlasıyla yoğun rekabetin olması dolayısıyla faaliyetlerini sürdürebilir durumda tutma çabasında olup, bunu başarabilmesi için de işletme maliyetlerini düşürmek ve faaliyetlerini verimli hale getirmek zorunluluğundadır. Üretim işletmeleri olabildiğince teknoloji yoğun çalışarak direkt işçilik giderlerini düşürme amacıyla metodoloji geliştirmiş ve bunun sonucunda da genel üretim giderlerinde artış gözlemlenmiştir. Genel üretim giderlerini birim maliyete yüklemenin optimum şekilde yapılabilmesine yönelik faaliyet tabanlı maliyetleme sistemine geçiş yapmışlardır. Geleneksel yaklaşımda, genel üretim giderleri belirli dağıtım anahtarları kullanılarak dağıtılırken, faaliyet tabanlı maliyetlemeye dayalı kullanılan bu sistemde giderler önce faaliyetlere sonrasında ise mamullere dağıtılmaktadır. Böylece birim maliyetlerin daha doğru ve sağlıklı hesaplanması sağlanırken, üretim şartlarının ve prosesin analiziyle işletme faaliyetleri çok daha anlaşılır olması sağlanabilir.

Sonuç olarak, üretim işletmelerinin global şartlarda, makalemizde de bahsettiğimiz ve günümüzün gözde maliyet sistemlerinden olan faaliyet tabanlı maliyetleme yoluyla firmalar, rekabet edebilir ve faaliyetlerinin devamlılığını sürekli hale getirebildikleri yani sürdürebilir oldukları gözlemlenmektedir.

([1])

KAYNAKÇA

Akdoğan, N. (1994). Tekdüzen muhasebe sisteminde maliyet muhasebesi uygulamaları. Ankara: Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları.

Akdoğan, N. ve Sevilengül, O. (1996). Tekdüzen muhasebe sistemi uygulaması. Ankara: ASMMMO Yayını

Belgin, Ö (2013). Faaliyet tabanlı maliyet sistemi ve yonetimi Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi Mart: 2013 Sayı : 291 S. 20 Ankara

Bursal, N. (1983). Maliyet muhasebesi. İstanbul: AR Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş., 7. Baskı.

Kızılot, Ş. (2014). İnşaat muhasebesi vergilendirilmesi mevzuatı ve asgari işçilik. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık .

Mert, H. (2012). Hastane işletmelerinde maliyet hesaplamaları ve muhasebesi. İstanbul: Türkmen Kitapevi Yayınları.

Örten, R. ve Karapınar, A. (2013). Türkiye muhasebe standartları ile uyumlu dönem sonu muhasebe uygulamaları. Ankara: Gazi Kitapevi Yayınları.

Selimoğlu, R. (2016). İnşaat muhasebesi ve ilgili vergi mevzuatı uygulama rehberi. Ankara: Özbaran Ofset Matbaacılık Sanayi Limited Şirketi.

Şeker, S. (1995-05). İmal edilen malın maliyeti. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, Sayı 5.

Şenlik, M. (2010). İnşaat Muhasebesi. Ankara: Maliyet ve Hukuk Yayınları.

T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanliği Verimlilik Genel Müdürlüğü, vgm.sanayi.gov.tr| www.sanayi.gov.tr, 11.02.2018.

Temizer, U. (1994). Tekdüzen muhasebe sisteminde özel inşaat işlerinin muhasebeleştirilmes. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, Sayı 23.

Uslu, S. (1985). Maliyet Muhasebesi. Ankara: Çözüm Yayınları.

Uslu, S. (1991). Maliyet muhasebesi. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayın No: 170.

---

[1] Maliyet muhasebesinin tanımı ve amacları 19.02.2018 tarihinde https://alonot.com/maliyet-muhasebesinin-tanimi-ve-amaclari/, adresinden erişildi.

[2] Hesaplar/7-a hesaplarının akış semasi 19.02.2018 tarihinde http://www.dersmuhasebe.com/hesaplar/7-a-hesaplarinin-akis-semasi.html adresinden erişildi.

[3] Belgin, Ö (2013). Faaliyet tabanlı maliyet sistemi ve yonetimi Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi Mart: 2013 Sayı : 291 S. 20 T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verimlilik Genel Müdürlüğü Ankara

[4] Belgin, Ö (2013). Faaliyet tabanlı maliyet sistemi ve yonetimi Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi Mart: 2013 Sayı : 291 S. 20 T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verimlilik Genel Müdürlüğü Ankara

Kentsel Mutluluğun Anahtarı Yerel Yönetimler

Dr. Öğr. Üyesi H.Burçin Henden Şolt [1]

[1]Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Alaplı Meslek Yüksekokulu, burcinhenden@hotmail.com

Özet: Günümüzde bireylerin çoğunluğu kentlerde yaşamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu adrese dayalı nüfus sayımı bilgilerine göre; Türkiye nüfusu 31 Aralık 2017 tarihi itibarıyla 80 milyon 810 bin 525 kişi olan nüfusun %92,5'i il ve ilçe merkezlerinde; %7,5'u ise belde ve köylerde yaşamaktadır. Bu durum yerel yönetimlerin hayatımızdaki önemini ortaya koymaktadır. Yerel yönetimler; merkezi yönetim ile halk arasında köprü görevi gören; orada yaşayan bireylerin istek ve ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü kamu kurumlarıdır. Sadece bu tanım bile yerel yönetimlerin insanoğlunun doğumu ile başlayıp, ölümü ile devam eden bir hizmet yelpazesi olduğunu göstermektedir. Öyleyse yerel yönetimler bireylerin "yaşam ortağı" niteliğindedir.

Kişilerin yaşamlarında kendilerini rahat ve konforlu hissedebilmelerinin fiziki, ekonomik, sosyal ve psikolojik etkenleri vardır. Bu katmanların her birinde yer alan yerel yönetim hizmetlerinin koordinasyonu yaşam mutluluğuna etki etmektedir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde mutluluk "bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, ongunluk, saadet, bahtiyarlık" olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada "kentsel mutluluk" kavramı ortaya çıkmaktadır. Kentsel mutluluk; ikamet edilen şehirdeki fiziki imkânların iyi olması, sosyal olarak rahat ilişkiler kurulabilmesi, yerel ekonominin canlanması için çeşitli girişimlerin varlığı ve kendini o kente ait hissedebilme olgularının birleşimidir. Bunu sağlayabilecek kurumlar yerel yönetimlerdir.

Bu bildiride; yerel yönetimlerin yasa ile belirtilen görevlerinin yaşam mutluluğu ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kavramların tanımlanması sonrasında; kentsel mutluluğun yaratıcısı niteliğindeki yerel yönetimlerin çağdaş yaklaşımlarından söz edilmektedir. Kent yönetimlerinin yenilikçi, katılımcı, insan odaklı, paylaşımcı tavrının vatandaşların mutluluğu üzerindeki etkisi kaçınılmazdır. Bu durumun yaygınlaşabilmesi ile kent, bölge ve ülke çapında iyileşmeler elde edilebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kent Planlama, Yerel Yönetim, Yönetişim, Kentsel Mutluluk

Key of Urban Happiness: Local Governments

Abstract: Today, the majority of individuals live in urban areas. According to the Statistical Institute of Turkey, as of 2016, the population is 80,810,525 persons and 92,5% of the population is in province and district centres; 7.5% live in towns and villages. Local governments, which serve as a bridge between the central government and the public, are public institutions that are obliged to meet the needs and desires of the individuals living there. This definition shows that local governments are a range of services that begins with the birth of the human being and continues with death. So, local governments are the life partner of individuals.

There are physical, economic, social and psychological factors that make people feel cosy and comfortable in their lives. Coordination of local management services in each of these layers has an impact on the happiness of life. Happiness in the Turkish Language Association's dictionary is defined as" the prodigious state of being fully and permanently attained for all the aspirations, prosperity, felicity, bliss, patriotism". At this point, the concept of urban happiness emerges. Urban happiness is the combination of the physical possibilities of the residential city, the socially comfortable relations, the existence of various initiatives for the revival of the local economy, and the fact that they can feel themselves in that city. The institutions that can provide this are the local administrations.

In this study; the relationship of local governments with the happiness of the duties specified in the law will be tried to be revealed. After defining the concepts, the contemporary approaches of the creative local governments of urban happiness will be mentioned. The impact of city governments' innovative, participatory, human-focused, sharing attitude on the happiness of citizens is inevitable. If this situation becomes widespread, city, region and country will be improved.

Key Words: City, Urban Planning, Local Government, Govarnance, Urban Happiness

1. GİRİŞ

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişle beraber kentlere doğru bir akımın olduğu bilinen bir gerçektir. Tarımda makinalaşma, istihdam problemleri, kırsal alandaki eğitim, sağlık, kültür-sanat

olanaklarının azlığı gibi kriterler literatürde kır itmesi olarak adlandırılmaktadır. Diğer yandan ise, kentin iş olanakları sunan, sektörlere bağlı çeşitliliği bol, temel ihtiyaçlara dair hizmetlere erişiminin tam olması cazibelidir. Bu durum kent çekmesi olarak ele alınmakta; ulaşım imkanlarının gelişmesinin etkisiyle kent nüfusunda artış gözlenmektedir. İnsanoğlunun yaşadığı kentten memnun olup olmadığı hep merak konusudur. Literatürde bu konuyla ilgili çok sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Tatar, Özüdoğru, Uysal ve Uyğur (2017); kent yaşamından memnuniyet ölçeğini psikometrik özellikler bakımından incelerken; Atik, Taçoral ve Altunkasa (2014) sosyo-demografik özelliklerin kentli memnuniyetiyle olan ilişkisini irdelemiştir. Marans'a göre (2012) kentsel yaşam kalitesi, kişinin yaşadığı çevreden memnun olma durumudur. Yaşam kalitesi, insanların genel gereksinimlerinin ve kentlerde sunulan hizmetlerin bir bileşkesi olarak ele alınabilmektedir. Sağlık, güvenlik, kişisel gelişim, toplumsal gelişim, doğal kaynaklar, hizmet ve servisler, fiziksel çevre ve kişilerin mevcut yaşam kalitesini oluşturan değişkenler olarak sunulmuştur (Tekeli vd., 2002: 24; Van Kamp vd., 2003: 9).

Bu çalışmada; yerel yönetimlerin yasa ile belirtilen görevlerinin yaşam mutluluğu ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle yerel yönetim ve kentsel yaşam kalitesi kavramları tanımlanmakta ve kentsel mutluluğun oluşabilmesi için yerel yönetimlerin varlığının önemi vurgulanmaktadır.

2. KENTLER VE YEREL YÖNETİMLER

Kentler insanların birarada yaşadığı; beslenme, barınma, eğitim, sağlık, kültür, spor vb. faaliyetlerini sürdürdükleri alanlar olarak tanımlanabilir. Kırsal alan ile kentsel alanların temel farkları literatürde nüfus oranı, mesleki uzmanlaşma, sektörel çeşitlilik, yaşam fonksiyonlarına bağlı sunulan hizmetlere ulaşım rahatlığı olarak ele alınmaktadır. Dünya ölçeğinde kentsel nüfusun arttığına dair veriler mevcuttur. Birleşmiş Milletler'in yayınladığı Dünya Kentleşme Olasılıkları raporunda (2014) yer alan veriler, insanların artık yaşamak için kırsal kesimleri pek tercih etmediği ve şehirlere yerleştiklerini göstermektedir. 1950 yılında dünya nüfusunun yalnızca %30'luk diliminin kentsel alanlarda yaşadığı bilinmektedir. 2014 itibarıyla bu rakam %54'tür ve beklentiler 2050 yılında dünyada şehirlerde yaşayan toplam nüfus oranının %66'ya ulaşacağı yönündedir.

Şekil 1: Dünya Kentleşme Olasılıkları

Kaynak: Birleşmiş Milletler Dünya Kentleşme Olasılıkları Raporu(2014)

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 01.02.2018 tarihinde yayınlanan bültenine göre kent nüfusunun artışı ülkemiz içinde geçerlidir. Türkiye nüfusu 31.12.2017 itibariyle 80.810.525 kişidir. İl ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı %92,5; belde ve köylerde yaşayanların oranı ise % 7,5tur (TÜİK, 2018).

Türkiye Anayasasının 127. Maddesinde mahalli idareler; "il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir" şeklinde tanımlanarak gerekli düzenlemeler yapılmıştır (TBMM, 2018). Parlak ve Ökmen'e göre yerel yönetimler, belirli bir coğrafi alanda yaşayan yerel topluluğun bireylerine, bir arada yaşamak nedeniyle kendilerini en çok ilgilendiren konularda hizmet üretmek amacı ile kurulan, karar organları yerel toplulukça seçilerek göreve getirilen, yasalarla belirlenmiş görevlere ve yetkilere, özel gelirlere, bütçeye ve personele sahip, üstlendiği hizmetler için kendi örgütsel yapısını kurabilen, merkez yönetimi ile ilişkilerinde idari özerklikten yararlanan kamu tüzel kişileridir (Parlak ve Ökmen, 2015:20).

13 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren ve halende yürürlükte olan 5393 Sayılı Belediye Kanunu, belediyenin kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını düzenlemektir. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesinde belediyenin görevleri şu şekilde sıralanmıştır (Belediye Kanunu, 2018):

1- İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafî ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor orta ve yüksek öğrenim öğrenci yurtları (Bu Kanunun 75 inci maddesinin son fıkrası, belediyeler, il özel idareleri, bağlı kuruluşları ve bunların üyesi oldukları birlikler ile ortağı oldukları Sayıştay denetimine tabi şirketler tarafından, orta ve yüksek öğrenim öğrenci yurtları ile Devlete ait her derecedeki okul binalarının yapım, bakım ve onarımı ile tefrişinde uygulanmaz.); sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler.

2- Devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı ile bakım ve onarımını yapabilir veya yaptırabilir, her türlü araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarını karşılayabilir; sağlıkla ilgili her türlü tesisi açabilir ve işletebilir; mabetlerin yapımı, bakımı, onarımını yapabilir; kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir. Gerektiğinde, sporu teşvik etmek amacıyla gençlere spor malzemesi verir, amatör spor kulüplerine ayni ve nakdî yardım yapar ve gerekli desteği sağlar, her türlü amatör spor karşılaşmaları düzenler, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan öğrencilere, sporculara, teknik yöneticilere ve antrenörlere belediye meclisi kararıyla ödül verebilir. Gıda bankacılığı yapabilir. Hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırası, belediyenin malî durumu ve hizmetin ivediliği dikkate alınarak belirlenir. Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır. Belediyenin görev, sorumluluk ve yetki alanı belediye sınırlarını kapsar. Belediye meclisinin kararı ile mücavir alanlara da belediye hizmetleri götürülebilir. 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri kanunu hükümleri saklıdır. Sivil hava ulaşımına açık havaalanları ile bu havaalanları bünyesinde yer alan tüm tesisler bu Kanunun kapsamı dışındadır.

Yukarıda görüldüğü gibi yerel yönetimlerin yasayla tanımlanan görevleri mevcuttur. Ancak; genel anlamda bakıldığında yerel yönetimler insanların doğumundan ölümüne dek hizmet sağlayıcısı konumundadır. Yani hayatlarının her anında; her gelişim evresinde ihtiyaç duyacakları bir yerel yönetim hizmeti mevcuttur.Kentsel yoksulluğu yok etme politikaları geliştirmek, temel sağlık ve eğitim hizmetlerini iyileştirmek, insanlara güvenli su kaynağı ve sağlıklı koşullar sağlamak, çevre sorunlarıyla başa çıkmak, afet riskini azaltmak, sosyal dışlanmayla mücadele etmek bunlardan sadece bazılarıdır.

2. KENTSEL MUTLULUK, KENT PLANLAMA VE YEREL YÖNETİM İLİŞKİSİ

Mutluluk, dünya üzerindeki her canlı için ulaşmayı istediği bir duygu olarak tanımlanabilir. Türk Dil Kurumu Sözlüğündeki tanımlamasıyla mutluluk; bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşmaktan

duyulan kıvanç durumu olarak betimlenmektedir (TDK, 2018). Mutluluk, şimdiye dek sayısız değişik tanımları yapılmış göreceli bir kavramdır. Kentler heterojen yapıya sahip; farklı köken, inanış, gelir, eğitim vb. durumuna sahip insanları bünyesinde barındırmaktadır. Öyleyse kentteki tüm bireylerin aynı anda mutluluğa ulaşması durumu ütopik olarak değerlendirilebilir. Ancak yine de; temel insani gereksinimleri karşılanmış bireyin asgari yaşam mutluluğuna eriştiği söylenebilir. Kentlerdeki fonksiyonlara erişim durumu yaşam kalitesi göstergeleri olarak adlandırılan ölçütlerle ele alınmaktadır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkeleri arasında "daha iyi yaşam endeksi" adı altında çeşitli kriterler yayınlanmakta ve belirli zaman aralıklarında ülkelerin sıralamaları yapılmaktadır (OECD, 2018). Endeks, toplamda 11 kriterden meydana gelmektedir. Bunlar; konut, gelir, iş, iletişim ve toplum, eğitim, çevre, sivil katılım ve yönetim, sağlık, yaşam memnuniyeti, güvenlik ve iş yaşam dengesidir. Şekil 2'de bu endeksin kavramsal çerçevesi yer almaktadır.

Şekil 2: OECD Daha İyi Yaşam Endeksi Kavramsal Çerçevesi

Kaynak: OECD (2013). How's Life? 2013: Measuring Well-being, Paris: OECD Publishing, , http://dx.doi.org/10.1787/9789264201392-en, s.21.

Yukarıda görüldüğü gibi; daha iyi bir yaşama kavuşabilmek adına bakılacak kavramlar bireysel ve kentsel mutluluğa ulaşmak adına tamamlanması gereken adımlar olarak değerlendirilebilir. Kişilerin yaşamlarında kendilerini rahat, mutlu ve konforlu hissedebilmelerinin çeşitli etkenleri vardır. Bunlar aşağıdaki şekilde gruplandırılabilir:

- Fiziki
- Ekonomik
- Sosyal
- Psikolojik

Bu katmanların her birinde yer alan yerel yönetim hizmetlerinin koordinasyonu yaşam mutluluğuna etki etmektedir. Kentsel mutluluk; ikamet edilen şehirdeki

- ✓ Fiziki imkânların iyi olması,
- ✓ Sosyal olarak rahat ilişkiler kurulabilmesi,
- ✓ Yerel ekonominin canlanması için çeşitli girişimlerin varlığı ve
- ✓ Kendini o kente ait hissedebilme olgularının birleşimidir.

Bunu sağlayabilecek kurumların başında yerel yönetimler gelmektedir. Yerel yönetimlerin yasa ile belirtilen görevlerinin yaşam mutluluğu (kentsel gereksinimlerin yerine getirilmesi) ile ilişkisi vardır.

Kent olgusunun artan karmaşıklığı ve artan sorunların aciliyeti; kentsel çelişkileri düzenlemek için bazı kurumsal mekanizmalara başvurmaya yol açmıştır. Dolayısıyla yerel yönetimlerin başat unsuru kent planlaması kişilerin günlük yaşamlarında hissettikleri krizi çözecek bir kurtarıcı olarak görünmektedir. Kent planlaması toplumsal bir süreçtir ve de "kentin sorunlarını çözmek için ortaya konulan bir müdahale" olarak algılanmalıdır (Castells, 1997). Kent planlamanın sağladığı faydalar bakımından, birey merkezinden topluma yayılan etkilerinin doğru algılanabilmesi için, çağa ayak uydurur bir tavır sergilemesi beklenmektedir. Bu, ülkesel ve küresel bazda yapılması gereken bir ödev halini almıştır (Göymen, 1997). Bu durum kentsel mutluluğun yakalanabilmesi adına yenilikçi yerel yönetim yaklaşımları arayışını doğurmaktadır. Yönetişim bunlardan biridir. Yönetişim, kısaca yönetim-etkileşim veya yönetim-iletişim olgularının bütünleşmesi olarak adlandırılabilir. Sadece yöneten-yönetilen ilişkisinin olmadığı; kentlilerin de yönetimde söz sahibi olması ortamını yaratabilecek mekanizmalar bütünüdür. Katılımcı, çağdaş, şeffaf, hesap verebilir yapıdadır. Bu faktörlerin etkisi ile kendine değer verildiğini, söz hakkının olduğunu hissedebilen kentlilerdeki kentsel aidiyetin artma olasılığı yüksektir. Bu durum bireysel mutluluktan kentsel mutluluğa gidecek yolun basamaklarından biri olarak görülebilir.

4. SONUÇ

Dünya nüfusunun büyük bir kesimi artık kentlerde ikamet etmektedir. Toplumun kentlerde yaşamaya başlaması, daha iyi imkânlara kavuşmasını ve hayat standardının yükselmesini sağlarken, diğer taraftan da bazı sorunları ortaya çıkartmıştır. Çünkü kentler herkese aynı imkânı sunamamış; özellikle gelişmekte olan ülkelerde kentsel sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Mutlu olmak ve daha çok fırsat yakalamak isteyen kentlilerin buna ulaşabilme durumları en çok yerel yönetim tartışmalarında yer almaktadır. Başka bir deyişle kentlileri mutlu edebilmek yerel yönetimlerin varlığının devamı niteliğini taşımaktadır. Öyleyse yerel yönetimler ile kentsel mutluluk kavramı arasında sıkı bir etkileşim söz konusudur. Yasa ile belirtilen görevlerin sıralanması ve uygulama biçimi kentten kente farklılık göstermektedir. Her kentin kimliğine özgü olarak planlama yapılması ve uygulama stratejilerinin düzgün belirlenmesi gereklidir. Bu süreçte ele alınması gereken yaklaşımlardan birisi yönetişimdir. Yönetişim kentte yaşayan farklı grupların temsilcilerinin fikirlerinin alınabileceği ortam sağlayabilmektedir. Kısaca merkezi yönetim, yerel yönetim, sivil toplum örgütleri ortaklıkları olarak tanımlayabileceğimiz çeşitli platformlarda kentsel optimum fayda sağlamak adına düzenli toplantılar yapılmalıdır.

Yenilikçi planlama yaklaşımının, kentsel politikaların toplum tarafından oluşturulmasını desteklemesi gereklidir. Hizmette etkinliğin üretileceği ve denetlenebileceği mekanizmaların artırılabilmesi sayesinde, halkın planlamaya katılımı ve kendini daha önemli hissetmesi sağlanabilecektir. Bu noktada, kentli haklarına olan yakınlaşmada da artış gözlenebilecektir.Kentsel mutluluğun sağlanabilme durumu yerel ve ülkesel kalkınmayla da ilintilidir. Ülke adına yapılabilecek ilerleme hamlelerinin başlangıç noktası yerel yönetimlerdir. Kamu ile olan ilişkinin en yakın şekilde yaşandığı yerel yönetimler planlama aşamalarını ve uygulama süreçlerini bu bilinçle hazırlamalıdır.

KAYNAKÇA

5393 Sayılı Belediye Kanunu (2018). 5393 Sayılı Belediye Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf, Erişim Tarihi: 26.03.2018

Atik, A.; Taçoral, E.; Altunkasa, M.F. (2014). Kent Halkının Kentsel Yaşam Memnuniyeti Üzerinde Etkili Sosyo-Demografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Kemaliye Örneği, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, ISSN: 1309-9876 E-ISSN: 1309-9884, Cilt: 4, Sayı:9, Sayfa:21-33

Birleşmiş Milletler (2014). Birleşmiş Milletler Dünya Kentleşme Olasılıkları Raporu, https://news.un.org/en/story/2014/07/472752-more-half-worlds-population-now-living-urban-areas-un-survey-finds, Erişim Tarihi: 02.04.2018

Castells, M. (1997). *Kent, Sınıf, İktidar*, Çev: Asuman Erendil, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Göymen, K. (1997). *Türkiye'de Kent Yönetimi*, İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Marans, R. W. (2012). Quality of Urban Life Studies: An Overview and Implications for Environment-Behaviour Research. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 35, 9-22.

OECD (2013). How's Life? 2013: Measuring Well-being, Paris: OECD Publishing, http://dx.doi.org/10.1787/9789264201392-en, s.21, Erişim Tarihi: 27.03.2018

OECD (2018). Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü Daha İyi Yaşam Endeksi, http://www.oecdbetterlifeindex.org/, Erişim Tarihi: 26.03.2018

PARLAK, B.; ÖKMEN, M. (2015). *Yerel Yönetimler Kuram ve Uygulamada Küresel ve Ulusal Konular ve Sorunlar*, Bursa: Ekin Yayınları.

Tatar, A.; Özüdoğru, M.T.; Uysal, A.R.; Uyğur, G. (2017). A Kent Yaşamından Memnuniyet Ölçeği'nin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi, Kent Akademisi Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi, Cilt: 10 Sayı: 4, Sayfa: 413-431

TBMM (2014). Türkiye Büyük Millet Meclisi Türkiye Anayasası Mahalli İdareler Maddesi, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm, Erişim Tarihi: 02.04.2018

TDK (2018). Türk Dil Kurumu Sözlüğü Mutluluk Tanımı, www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MUTLU, Erişim Tarihi: 26.03.2018

Tekeli, İ., Güler, Ç., Vaizoğlu, S., Algan, N., & Dündar, K. (2002). *Yaşam Kalitesi Göstergeleri: Türkiye için Bir Veri Sistemi Önerisi*, Ankara : Türkiye Bilimler Akademisi.

TÜİK (2018) Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı:27587, İlan Tarihi:01.02.2018, http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27587, Erişim Tarihi: 26.03.2018

Van Kamp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G., & De Hollander, A. (2003). Urban Environmental Quality and Human Well-Being: Towards A Conceptual Framework and Demarcation of Concepts; A Literature Study. *Landscape and Urban Planning*, 65(1), 5-18

Çeviri Sürecinde Kaynak Metin İle Erek Metnin İlişkilendirilmesi Açısından Ortak Kültürel Öğelerin Önemi

Öğrt. Gör.Dr. Coşkun DOĞAN[1]

[1]Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Bölümü Mehmet Akif Ersoy Yerleşkesi 22030 EDİRNE, e-mail: coskundogan2002@yahoo.de

Özet: Her geçen gün çeviri alanında yeni paradigma değişimleri söz konusu olmaktadır. Çeviri dilbilimin sözcük ve cümle analizlerinin dışına taşmış ve diğer bilim dalları ile bir bütün olarak araştırılmaya başlanmıştır. Çeviri artık durağan bir olgu olmaktan çıkarak daha diğer alanlarla ilişkilendirilerek işlevsel bir görünüme bürünmüştür. Bu anlamda çeviri etkinliği sadece bir dilsel aktarım olmaktan çıkmış ve kültürel öğelerin de önemli rol oynadığı bir bütünlük içerisinde algılanması gereken süreç haline gelmiştir.

Bir topluma özgün kültürel ögelerin bulunduğu kaynak metnin göz ardı edildiği çeviri süreci artık kültürel öğelerin daha fazla yer aldığı yorum içeren bir çeviri sürecine yerini bırakmıştır. Bu bağlamda kaynak metninin kendi kültürel derinliği içerisinde erek metne dönüştürüldüğünde anlaşılması açısından çeviri eylemini gerçekleştiren çevirmen önemli hale gelmiştir. Toplumlar arasında kültürlerötesi bir iletişim kurabilmek için, kültürel öğeleri barındıran metin odaklı bir çeviri anlayışı gerekmektedir. Kaynak metinden erek metine aktarılacak kültürel değerler, toplumların uzlaşmasına katkı sağlayacaklardır.

Kaynak metnin erek metin ilişkisi de her ne kadar biçimsel eşdeğerlilik sağlanması gerekse de kültürel öğelerin sadece içerik olarak erek dile aktarımı olası değildir. Ancak ortak kültürel öğelerin erek alıcısının beklentilerine uygun olarak kaynaştırılmış şekilde kaynak metin bağıntısı içerisinde aktarımı mümkündür. Erek metin aktarım aşamada kaynak metnin yapısal özelliklerinin korunması özellikle dikkat gerektirmektedir. Bu çerçevede kaynak metin ile erek metin arasında ortak kültürel değerlerin yansıtılması, yazınsal metinlerin çevirileri aracılığı ile farklı kültürlerin buluşması açısından önemli hale gelecektir.

Bu çalışmada; kaynak metine özgün kültürel değerlerinin çeviri sürecinde erek metin içerisinde aktarılmasının kültürlerarası iletişim ve uzlaşması açısından ne kadar önemli olabileceği vurgulanacaktır. Bunun yanında kaynak metinden erek metne çeviri eylemini gerçekleştiren çevirmen kimliğinin nasıl olması gerektiği nitel bir araştırma şeklinde yorumlamaya dayalı olarak irdelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Kaynak Metin, Erek Metin, Kültürel Öğeler, Kültürlerarası İletişim

1. GİRİŞ

Kendi öz kültürü içerisinde ilk kez yazılmış metinler "kaynak metinlerdir". Kaynak metnin farklı dil veya dillere çevirisi yapıldıktan sonra elde edilen metin, "erek metin" olarak adlandırılmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde çeviri bazen kaynak metin odaklı bazen de erek odaklı olarak gerçekleştirilmiştir. Çeviribilim alanında kaynak metinin erek metne aktarılması sürecinde amaç, uygunluk, eşdeğerlilik, aktarım ve aktarım olgusunu gerçekleştiren çevirmen açısından oldukça tartışılan konulardır. Bu kavramlar göreceli olduklarından tartışılması da oldukça doğaldır.

Kültürün dinamik bir yapı olmasının yanında ve farklı kültürlerle rekabetinin yanında, statik bir yönü de vardır. Toplumun ortak değerlerini oluşturan kültürel öğeler değişmez. Kültürün günün koşullarına ve uygulandığı toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak yeni değerlerin oluşması, var olan ortak kültürel öğelerin önemini azaltmaz. Ancak metin üzerinden erek okura aktarılan farklı kültürel öğelerin yorumlanmasına ve yerlileştirilmesine gerek duyulmaktadır.

Kültürlerarası bir etkileşim aracı olan çeviri eylemi, ortak kültürel öğelerin erek metine aktarılması konusunda her iki kültürün de derinlemesine irdelemesini gerektirmektedir. Bu anlamda her iki kültüre ait toplumun ortak kültürel öğelerinin algılanışını yorumlayabilen çevirmen kimliğine ihtiyaç vardır.

Çevirmenin çeviri bilgisinin yanında her iki dilin eşdeğerlilik düzeyinde olan ortak kültürel öğelerinin derin ifadelerin etkilerinin ve bıraktığı izlerinin sonuçlarını profesyonel anlamda sürmesi beklenmektedir. Böylece ortak kültürel değerlerin yeniden keşfedilmesini metin veya metinler aracılığı ile sağlayacak ve kültürlerin buluşmasını mümkün kılacaktır.

2. ÇEVİRİ ALANINDA PARADİGMA DEĞİŞİMİ VE KÜLTÜRODAKLILIK

Çevirinin bağımsız bir bilimsel disiplin olarak incelenmesi ilk önceleri dilbilimin bir alt alanı olarak başlamıştır. Özellikle 80'li yıllarla birlikte, çevirinin dil ve kültür bağlamı dışında kültüreler arası bir olgu olduğunun fark edilmesi çeviribilim araştırmalarına ayrı bir yön vermiştir. Çeviribilim dilbilimsel çözümlemelerin ötesine geçerek kültürbilim ve toplumbilim yönüne kaymıştır. Çevirinin kültürel boyutta üstlendiği bu rol ile ilgili Wolf'ün düşüncesi şöyledir:

> *Bilindiği üzere çeviribilimde yaşanan kültürel dönemeç paradigma değişimine neden olmuş ve böylece çeviribilimin konusu "kültürler arası" iletişim noktasına konuşlanmıştır. Araştırma alanları genişlemiş ve başlangıçta basit bir olgunun kültürel yönleriyle "aktarım" sorunları ön plana çıkarken, daha sonraları söylem düzeyine ulaşmış ve kültür araştırmalarındaki yeni yaklaşımlarla yeniden şekillenmiştir (Akt: Karaca, 2011:352).*

Çeviri alındaki paradigma değişimi ile birlikte, kültürel norm odaklı metin çevirileri, özellikle çevirmen ve okuru da çeviri araştırmalarının konusu haline getirmiştir. Çeviribilim alanında yeni gelişen çeviri anlayışına göre, bir metnin algılanması, doğru bir şekilde aktarılması öznel bir durumdur. Bu düşünceye bağlı olarak, çevirmenin iki kültürlü ve donanımlı olması bir zorunluluktur. Wolf'a göre ise kültürel norm yaklaşımı çerçevesinde aktarım yapan çevirmen:

> *Özellikle metin odaklı yaklaşımdan kopmak, sadece çeviri çalışmalarındaki değişmez özlerin sarsılmasını ve asimetrik aktarım şartlarının açığa çıkmasını değil, çeviriyi etkileşimsel bir sosyal olay olarak somutlaştıran çeviri yöntemlerine odaklanmasını da sağlamaktadır. Bu da çevirinin temelini karakterize eden sosyal ve kültürel oluşumlara dikkat çekmeye yardımcı olmaktadır: Böylece çeviri sürecine ait olan eylem türlerinin araştırılması ve her iki kültür farkının gözlemlemesini içeren aracılık süreçleri sistem içerisinde yer almaktadır (Akt: Arı, 2014: 40).*

Kültür, bir toplumun özgün yaşayış biçimine ilişkin var olan ürünlerin bir birikimi ve ayrılamaz bir bütünü haline gelmiş şeklidir. Kültürün alt öğeleri olan dil, tarih, gelenek ve görenekler, giyinme ve ifade biçimleri, inanışlar, yeme-içme alışkanlıkları ve değer sistemleri toplumdan topluma değişmektedir. Kültürler her topluma özgün ve kültür kavramı ile anlam kazanmaktadır. Bu nedenle bazı terimlerin çeviri yoluyla erek kültüre tam anlamıyla aktarımı zordur. Vermeer ve Witte'ye göre, bir çevirinin amacına göre ya kaynak kültürün ya da erek kültürün bir yansıması olabileceğini, yani bir çeviri ya yabancılaştırabileceğini ya da asimile edebileceğini söylemektedir. Bu bağlamda Vermeer ve Witte yine şöyle söylemektedir:

> *"Kaynak kültür ve onun dilinin metin aracılıyla aktarımı ancak belli ölçüde mümkündür, çünkü her kültürün, kültüre özgü sistemin öğelerinin bütünleşmesinin mümkün olmaması ve kaynak dilin yapısının erek dilde bir taklidinin anlaşmazlığa götürebilmesinden dolayı, kaynak kültürün, erek kültür dizgesinde kopyalanması zordur. Bundan dolayı çevirmen metninin hangi anlamı taşıyacağına ve bu iki yöntemden hangisini seçeceğine karar vermelidir" (Arı, 206:41).*

Kültürün ana öğesi dildir. Dil olgusu tüm kültürel öğelerin taşıyıcısıdır. Kültürler arası yaşanan sıkı ilişkiler Arı'nın söylemiyle "Çevirinin Kültürel Bir Süreç" olarak önem kazanmaya başladığını göstermektedir. Vermeer'in (1990) "Çeviri Sadece Çeviri Değildir" düşüncesinden hareketle; çeviri olgusu kültürler arasında hem iletişim hem etkileşim bağlamında önemli bir rol üstlenmiştir. Çeviri alanında kültürel norm odaklı yaklaşımların temelinde de çeviri, kültürel öğeleri canlı tutma ve yaşatma konusunda anahtar konumundadır. Yine bu anlamda Vermeer şöyle demektedir:

> *"Çeviri öncelikle kültürel bir eylemdir. Çeviri, çeviri gerektirir. Kendi kültür ortamı içerisinde bir kaynak metin alınır ve yerine kendi (farklı) kültür ortamında "skopos"una uygun şekilde işlenebilecek bir erek metin konur"(Rifat, 2004: 170).*

Toplumların kendilerine özgü yaşam şekillerini "dili" kullanarak hem kuşaktan kuşağa aktarılmasına olanak vermekte hem de yaşam şekillerini dışa vurmaları için ifade olanağı sağlamaktadır. Dil ve kültürün bu iç içe geçmişliği dil aracılığı ile kültürün yansıtılabileceğini göstermektedir. Ancak her bir kültüre özgün olan tüm öğelerin farklı dillerde ifade edilmesinin güç olduğu ve iyi bir dilsel aktarımda olsa aynı derecede etki bırakmayacağı aşikardır. Çeviri sürecinde, farklı kültürler arasında benzer kültürel öğeler arasında bağıntı yakalansa bile birebir eşdeğerlilik kurmak asla mümkün olmamaktadır.

3. ÇEVİRİ SÜRECİNDE KÜLTÜREL ÖĞELERİN EREK METİNDEKİ YERİ

Çeviri, kültürler arasındaki iletişimin sürdürülmesinde, diyaloğun arttırılmasında ve farklılıkların tanınmasında önemli bir rol üstlenir. Metinlerin ayrılmaz parçaları olan kültürel unsurların çevirisi de benzer şekilde farklı kültür dünyalarının birbirlerine açılarak etkileşimde bulunmasına aracılık etmektedir. Çevirmen çeviri eylemine başlamasıyla birlikte kaynak metin kültürü, erek metin kültürü ve çevirmeninin kendi kültürel birikimi devreye girmektedir. Çeviri sürecinde bu kültürlerin hepsi dinamik ve etkileşim içerisine girmektedirler. Ancak çeviri erek kültür dünyasına yönelik olarak kurgulanmalıdır. Bu anlamda Eruz şöyle demektedir:

> *Çevirmen, metni genelde erek kültür normlarından yola çıkarak anlamlandırmak durumundadır., öyle ki ürettiği metin erek kültürde işleyen bir metin olmak zorundadır (Eruz, 2008:217).*

Ancak, kültürel öğelerin oluşması ve ilgili toplum tarafından anlaşılması uzun yıllar süren çok derin anlamları olan değerlerdir. Kültürel öğelerin sadece sözcük düzeyinde çevrilmesi ve yabancı bir toplum tarafından hemen anlaşılması olanaksız bir olaydır. Örneğin bir kültürün ürünü olan türkünün veya marşın kelimelerinin kültürel öğelerinin arkasındaki etki gücü, erek okurun sözcüksel bir aktarım aracılığı ile anlaması mümkün değildir. Yine bu anlamda Eruz, çevirmen zihninin karmaşık kültürel katmanların erek kültüre aktarılmasını sağlayacak bir yeterliliği olması gerekliliğini söylemekte ve şöyle düşünmektedir:

> *Kültür katmanları salt tek bir dil/kültürde dahi yeterinde karmaşık ve girişken, çevirmen bir dildeki kültür katmanlarını öteki dildeki girişik ve karmaşık kültür katmanlarına taşıyan uzman kişi olmak zorundadır. Çevirmen öteki kültürde farklı kültür katmanlarıyla kuşatılmış bireyle iletişimi sağlar ve bunu metin aracılığıyla yapar. Bunun için çevirmenin aracı "erek dil"dir, ancak bu dilin içini doldurmak için kaynak metnin kültür katmanlarını çözümleyip erek kültürde yeniden kurgulaması gerekmektedir (Eruz, 2008:224).*

Çeviribilim alanında kültürel öğelerin erek metinde yer bulması yeni bir olgudur. Kültürel öğelerin yorumlanması özellikle disiplinler arası bir çalışmayı ön görmektedir. Kültürel öğelerin çeviri sürecinde yorumsal derinliğe sahip olmasının yanında eleştirisel bir bakışı da gerektirmektedir. Kaynak metinden erek metine ortak da olsa kültürel öğelerin aktarılması eleştirisel bir yorumla mümkündür. Holz-Maenttaeri'ye göre, kültür, dilin üst kavramıdır. Bu anlamda Tosun

> *"Yabancı bir kültürde ve yabancı bir formda yazılmış bir eserin anlaşılması, yalnızca onun dilinin anlaşılması değil, o dünyanın bir bütün olarak anlaşılmasını gerektirir, bu da o dünyanın düşüncesinin anlaşılmasıdır." (Tosun, 2002: 101)*

Bu bağlamda ortak kültürel öğelerin metin bağlamında kaynak metinle erek okuyucuyu buluşturacak ve metinlerin daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır. Ortak kültürel ögelerin çeviri sürecine metinler aracılığı ile aktarılması ulusların daha yakınlaşmasına katkı sağlayacaktır.

4. ÇEVİRMEN KİMLİĞİ VE KÜLTÜREL ÖĞELERİN EREK METİNDE YORUMLANMASI

Kültürel öğelerin erek metne aktarımı sürecinde çevirmenin çeviri pratiğine ve çeviri eğitimine bağlıdır. Her iki kültürü de çok bilmesi beklenen çevirmenin farklı kültürel öğelerin aktarımı konusunda kendi oluşturduğu erek metne yorumsal bir yaklaşım sergilerken, her iki kültüre ait ortak olan kültürel öğeler aracıyla metinlerin belli bir nokta da buluşmasını sağlayacak derinlikte bir birikime sahip olmalıdır. Eruz'a göre çevirmen:

> *"Çevirmen, "kaynak metin-erek metin- erek metnin okuru" zincirinde bir tür ara okurdur, bu anlamda çevirmen- okur olarak kaynak metni anlamlandırmak zorundadır, ancak metinle çevirmen arasındaki ilişki, gerçek bir okurla metin arasındaki ilişkiden farklıdır. ----------. Çevirmen, metni genelde erek kültür normlarından yola çıkarak anlamlandırmak durumundadır, öyleki ürettiği metin erek kültürde işleyen bir metin olmak zorundadır" (Eruz,2000:217).*

Kültürel öğelerin bulunduğu erek metin kaynak metinden asla bağımsız bir metin olarak düşünülemez. Umberto'nun düşüncesine göre; çevirmen ormanda yolunu kaybetmiş erek okuyucuya ortak kültürel öğeleri erek metin içerisinde kullanarak yolunu bulması konusunda rehberlik eden kimsedir. Ortak

kültürel ögelerle çevirmen derinlere gizlenmiş ve hatta unutulmuş bazı değerleri de gün yüzüne çıkararak hem kaynak metin hem de erek okuyucunun hizmetine sunmaktadır. Çevirmen, bu tür bir çeviri eylemini gerçekleştirirken önce kaynak metini çözümleyerek iletiyi çıkarması gerekmektedir. Bu anlamda Yazıcı şöyle düşünmektedir:

> *"Çevirmenin çeviri sürecinin ilk aşamasında metnin iletisini çıkartması, dillerin sözdizimsel ve eğritilemeli kullanımlarından ileri gelen karmaşıklarından kaynak metni arındırması anlamına gelir. Bu ilk bakışta kaynak metni basite indirgemek olarak değerlendirilebilir. Ne var ki, bu işlem gerçekte işlevi açısından çeviriye değgin, öncül kararların alındığı ilk aşamadır. Çevirmen erek ekinin içinde bulunduğu durumu göz önüne alarak çeviriyi yapma ve yapmama kararını, ya da çevireceği metnin işlevinin ne olacağı ile ilgili kararını işte bu aşamada verir" (Yazıcı, 2007:68).*

Bu anlamda çevirmenin kaynak metni çözümlemesi ve erek okura sunulacak kültürel iletiyi çıkarması, kültürel bağlamda doğabilecek sorunlara da çözüm getirecektir. Diğer bir taraftan çevirmenin bu tür kültürel odaklı bir çeviri anlayışının yanında sosyal rolünün de olması beklenmektedir. Çevirmenin soyo-kültürel özellikleri yantarırıkeında, kültürel bir yorumlayıcı ve kültürlerin buluştuğu noktada eleştirisel bir bilince sahip kimse olması gerekmektedir. Gademer'in ufukların kaynaşması ve hermenötiğin evrenselliği ilkeleri bu baültüre ğlamda çevirmenler için önemli yorum yapabilecekleri kuramsal bir yaklaşım şeklidir. Bu konuda Tosun şöyle demektedir:

> *"Çevirmenler çeviri sürecinde, ufukları kaynaştırma amacıyla, metinleri yorumlarlar. Çevirmen çevirisinde, bir kültürle diğer bir kültürü kaynaştırır. Bir başka kültüre aktarırken, kendi ön kabullerini, tarihsel yorumlarını, bir de alıcı kitlenin kaynak metnin kültürünü anlamayla ilgili ön kabullerini dikkate alır. Eğer ön bilgiler yeterli değilse, ufukların kaynaşması adına, insan öznesini, dünyadaki evrensel ortak paydaları üzerinden yorumlayarak diğer bir kültüre aktarır. Kültürler, bu süreçlerin devamı sonucunda zaman içerisinde kaynaşarak, birbirlerini anlamada önemli adımlar atmış olurlar" (Tosun, 2007:185).*

5. SONUÇ

Çeviri dendiğinde hemen akıllara "aynı şeyi bir başka dilde söylemek" gelmektedir. Ya da Eco'nun dediği gibi "hemen hemen aynı şeyi söylemek". Bir metnin çeviri eylemi ile dönüşüm geçirerek yeniden keşfedilmesini sağlamak, farklı kültürleri buluşturmak çevirmenin en büyük amaçlarından biridir. Kaynak metin başka bir dil ile ilişkiye girdiğinde, özellikle kültürel ögelerin aktarımında karşılaşılan yorumsal güçlüklerin aşılması, çevirmenin derinliğine ve eleştirisel yaklaşımıyla olanaklıdır.

Farklı kültürel değerler, metin çevirilerinde derinlemesine yorumlanmalı ve erek kültürün çerçevesinde yerelleştirilmedir. Erek metin içinde bulunacak ortak kültürel ögeler farklı kültürel değerlerin uygulandığı toplumların birbirlerine yakınlaşmasını sağlayacak ve farklılıklarını hoşgörü çerçevesinde olumlu değerlendireceklerdir.

Çeviriyi yalnızca dilsel bağlam içerisinde değerlendirmek, kültürel ve toplumsal yapıyı göz ardı etmek, kültürlerarası etkileşimi ortadan kaldırır. Bu nedenle özellikle metinler bağlamında ortak kültürel değerler ön plana çıkarılarak, başka dünyalara kapı açmak olasıdır. Bu konuda farklı kültürleri ve kültürel değerleri iyi tanıyan ve eleştirisel bakış içerisinde derinlemesine yorumlayabilen çevirmenler ihtiyaç vardır.

Hiçbir kültür dünyada kendi değerleri çerçevesinde değildir. Mutlaka farklı kültürlerle herhangi bir nedenle etkileşim içine olmuştur. Bu etkileşim, kaynak metinlerle erek metinlerin ortak kültürel değerlerinin oluşmasına neden olmuş ve onları kültürel olgular açısından zenginleştirmiştir. Çeviri ise bu etkileşimin ana kaynağıdır. Farklı kültürel öğeleri erek kültüre taşıma aracı görevi vardır. Bu anlamda çevirmenlerin de hem kendi kültürel değerlerini hem de kaynak metne ait kültürel değerleri tanıyan birer uzman olmaları beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Arı, Sevinç (2014). Çeviri Sosyolojisi, Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul

Arı, Sevinç. (2016). Çeviri ve Kültürel Semboller, Değişim Yayınları, İstanbul

Eco, Umberto (1996). Anlam Ormanlarında Altı Gezinti, Çev: Kemal Atakay, Can Yayınları, 3. Baskı, İstanbul

Eruz -Esen,Sakine (2008). "Akademik Çeviri Eğitimi", Multilingual Yayınevi, İstanbul

Göksel, Nil (2012). "Umberto Eco Göstergebilimi", agrapha dogmata, https://agraphado gmata.wordpress.com (Erişim Tarihi:23.09.2016)

Kaindl, Klaus (2009). "Toplumsal Bir Olgu Olarak Çeviri: Çeviribilimde Sosyolojik Yaklaşımlar", Çeviri Paradigmaları, Editör: F. Yücel, Çev, F.Şan, s.165-176, Çanakkale Kitaplığı Akademi, Çanakkale

Kuhn, Thomas S. (1962). Bilimsel Devrimlerin Yapısı, çev. Kuyaş Nilüfer, Alan Yayıncılık, İstanbul

Öner, Bengi-Işın (2006). "Çeviribilimde Bir Konu Olarak Yerelleştirme. Yerelleştirmede Bir Konu olarak Çeviri". Okan Üniversitesi Çeviribilim Seminerleri 2005-2006. Okan Üniversitesi Hasanpaşa Kampüsü Toplantı Salonu 5 Ocak 2006, İstanbul

Rıfat, Mehmet. (2004) Çeviri Seçkisi 2, Çeviri(bilim) Nedir?, Dünya Yayıncılık, Dünya Kitapları 233, İstanbul

Tosun, Muharrem (2007.) Çeviri Eleştirisi Kuramının Temelleri, Sakarya Yayıncılık, Aylak , Sakarya

Tosun, Muharrem (2013.) Çeviri Eleştirisi Kuramı, Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık, Aylak adam 12, Düşünce 5, İstanbul

Çokkültürlülük Bağlamında Hoşgörü Ve Toplumsal Uyum Açısından Çevirinin Rolü

Öğrt. Gör.Dr. Coşkun DOĞAN[1]

[1]Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Bölümü Mehmet Akif Ersoy Yerleşkesi 22030 EDİRNE, e-mail: coskundogan2002@yahoo.de

Özet: Çokkültürlülük farklı kültürlerin bir arada yaşamasını ifade eden bir kavram olmasının yanında, toplumsal farklılıklara hoşgörü ve toplumsal uyum gibi idealler temelinde de ele alınması gerekmektedir. Çokkültürlülük,dünyada yaşanan hızlı değişimler nedeniyle oluşan karmaşık toplum yapılarını bir arada uyum içerisinde tutacak toplumsal bir reçete olarak görülmektedir. Bu bağlamda farklı kültürlere ait olan topluluklar arasında hoşgörüyü tesis etmek ve yaşmak zeminini oluşturmaktadır. Çokkültürlülük düşüncesi bu anlamda birlikte yaşama zorunluluğu olan gruplar arsındaki çatışma riskini en aza indirmektedir.

Günümüz dünyasında yaşanan küreselleşmenin beraberinde getirdiği ekonomik, siyasal, teknolojik ve kültürel nedenlere dayalı göçler, farklı coğrafyalarda çokkültürlü toplumların oluşmasına olanak sağlamaktadır. Farklı grupların, tek bir şemsiye altında kendilerine özgün kültürlerini yaşamak istemeleri aralarında ortak dilli bir iletişimi gerektirmektedir. Bu düşünceden hareketle; çokkültürlülüğün çeviri etkinliği olmadan bir anlam ifade etmeyeceği bir gerçektir. Çeviri farklı kültürler arasında iletişimi sağlarken, onların arasında oluşabilecek sorunların çözümü ve toplumsal uyumları için yaşamsal önem taşıyan bir etkinlik olarak katkı sağlamaktadır.

Çeviri, insanlık tarihi sürecince, farklı kültür ve dillere sahip toplumlar arasındaki sorunlara etkin çözüm sağlayan sanatsal bir faaliyet olarak hizmet sunmuştur. Çeviri etkinliği; farklılıklarını yaşamak isteyen gruplar arasında uyumun sağlanmasında iletişim bağlamında önemli rol oynamıştır. Çokkültürlülük ve çeviri etkinliği birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Çeviri tarih boyunca insanlığın hizmetinde olan bir dilsel iletişim aracıdır. Çeviri olgusu, sadece toplumlararası uyum ve hoşgörü oluşmasına değil, bu anlamda tüm dünyadaki uygar yaşama da katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmada; çokkültürlü toplum yaşamından hareketle; çeviri olgusunun, dilsel iletişimin yanında farklı kültürlü toplumların bir arada uyum ve hoşgörü içerisinde yaşamalarına sağladığı katkının önemi vurgulanacaktır. Bunun yanında tarihsel bir oluşum olan çokkültürlü yaşamın farklı toplumlar arasında uygulamaları karşılaştırma şeklinde ortaya konarak nitel bir araştırma şeklinde yorumlamaya dayalı olarak irdelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Çokkültürlülük, Farklı Kültür, Çeviri, Toplumsal Uyum, Hoşgörü

The Role Of Translation In The Context Of Tolerance And Multiculturalism

Abstract: Multiculturalism is a term which emphasizes different cultures living together. Besides it has to be approached as a fact considering tolerating social differences and social rapport. Multiculturalism is a prescription which considers keeping complex social structures in the context of rapid changing world structure together. Different cultures should live together. The theory of multiculturalism aims at minimizing the conflicts between the groups which have to live together.

Contemporary world and globalization enables different cultures live together thanks to economical, political, technological and cultural based migrations. Different cultural groups need to live in a single ground thanks to a common language. Hence, multiculturalism is nothing without the activity of translation. Translation both establishes a communication between different cultures and contributes to solve conflicts between societies.

Translation has served as an artistic act solving problems between societies having different culture and languages. The action of translation has had a key role between groups that want to consider their differences. Multiculturalism and the act of translation are an indivisible whole. Translation is a linguistic communication tool which has ever served humanity. The fact of translation not only contributes to inter-social tolerance and rapport, but also modern living.

This study emphasizes the contribution of translation to living of different cultures in tolerance and harmony in the context of multicultural society life. Besides, the historical fact of multicultural living will be studied contrastively. This qualitative study will focus on multicultural sociological linguistic communication.

Key Words: Multiculturalism, Different Culture, Translation, Social Harmony, Tolerance.

1. GİRİŞ

Çeviri olgusu paradigma değişimi ile birlikte, dilsel aracı konumundan sıyrılan çeviri olgusu, birçok çeviribilimci, dilbilimci ve bilim insanına göre disiplinlerarası gerçekleşen bir eyleme dönüşmüştür. Çeviri bir dilsel iletişim eylemidir. Dünyada iletişimin çok yönlü olarak uygulama alanlarının olması, çeviri araştırmalarının farklı alanlarla ilişkilendirilmesi gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Özellikle çeviri kültürel ve toplumsal boyutlu bir olgu haline gelmiştir. Ayrılamaz iki kavram olan toplum ve kültür, birbirinden farklı değil, aslında süreç ve sonuç ilişkileri olan alanlardır. Bu anlamda çevirinin araştırmalarında toplum ve kültür kavramları önemli hale gelmiştir.

Vermeer'e göre; çeviri bir kültür aktarım eylemi iken, Homboldt'a göre; çeviri eylemi "çevrilemeyen dil dışı olan kültürel etmenleri barındıran bir eylemdir". Farklı bilimsel alanlardan (çeviribilim, dilbilim, felsefe, sosyoloji gibi) birçok bilim insanı artık çevirinin kültürel boyutuna ve uyumcul bir eylem olduğuna dikkat çekmiştir.

Çeviri eylemi merkezinde insan olan sosyal içerisinde gerçekleşmektedir. Bu eylemin temel amacı, farklı kültürlerin yaşatılması anlamında ideal kavramlar olan hoşgörü ve uyum konusunda toplumu duyarlı kılmaktır. Çevirinin bu rolü çokkültürlülüğün ortak dili olmasıdır. Çokkültürlü toplumların tek çatı altında kendi özgünlüklerini kaybetmeden ortak değerler etrafında tutabilmek, farklılıklar arasında iletişimi sağlayan çeviri eyleminin kültürlerarası yaşamsal önemini göstermektedir.

Farklılıkların birbirlerine yaşama hakkı tanıması, saygı ve sevgi çerçevesinde kabullenmelerini sağlanması hoşgörü ile olanaklıdır. Farklılıklara hoşgörü, çokkültürlü toplumların sorunlarına çözüm getirirken, çatışmalardan uzak uyum içerisinde yaşamalarını da sağlayacaktır. İşte bu anlamda çeviri eylemi anlaşma ve uyum aracı olarak, çokkültürlü toplumların hizmetindedir.

2. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜĞÜN OLUŞUMU VE TANIMI

Çokkültürlülük kavramı çok yeni ortaya çıkmış bir kavram değildir. Farklı kültürler dünya kurulduğundan beri herhangi bir nedenle bir arada bulunmak ve yaşamak zorunda kalmıştır. Çünkü dünya tarihinde kültürler kesinlikle kapalı kalmamışlar ve sürekli etkileşim içerisinde olmuşlardır. Ancak çokkültürlülük kavramı, ikinci dünya savaşından sonra toplumsal bir sorunsal olarak öncelikle çok göç alan ülkelerde dile getirilmiş, daha sonra da farklı kültürlerin belli bir siyasi şemsiye altında yaşayabileceği bir anlayış şeklinde değerlendirilmiştir. Çokkültürlülük kavramının siyası bir toplumsal yapı olarak ortaya çıkmasıyla ilgili Yanık şu şekilde açıklama yapmıştır;

> *"Çokkültürlü ve çokkültürlülük kavramları sıfat olarak ilk kez İngilizcede, 1941 yılında önyargısız ve bağsız bireylerden oluşan kozmopolit bir toplumu nitelemek için kullanılmıştır" (Yanık, 2013a: 42).*

Çokkültürlülük kavramı, özellikle yeni kurulmakta olan ve Avrupa'dan oldukça çok göç alan Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde buluşan farklı kültürlere ait toplumları bir arada tutacak siyasi haklar için kullanılmaya başlanmıştır. 80'li yıllarla birlikte çokkültürlülük kavramı nerdeyse tüm dünyada ve siyasi literatürde sıkça kullanılan popüler bir sözcü haline geldi. Bu anlamda Doytcheva şöyle demektedir;

> "*Çokkültürlülük" kavramı, isim olarak ise 1970"li yılların başlarında Avustralya ve Kanada'da, bu toplumların bir özelliği olan kültürel çeşitliliği teşvik eden devlet politikaları için kullanılmıştır"(Doytcheva, 2009: 15).*

Dünya üzerinde nüfus hareketleri çok eskilerden beri süregelmektedir. Bu nedenle göç alan bazı ülkeler, farklılıkların uyum içerisinde yaşaması ve kamu düzeninin istikrarının oluşması açısından düzenlemelere sahiptiler. "Çokkültürlülük" kavramı 1940'lı yıllarda herhangi bir topluma aidiyeti bireylerden oluşan tesadüfi bir araya gelmiş toplumu betimlemek için kullanılırken, Vatandaş'ın deyimiyle "farklılık zemininde birlik" adı altında kullanılan "çokkültürlülük", farklı kültürel yapıların bir arada olasından kaynaklanan sorunların çözümünü için siyasi bir düzenleme anlamında kullanılmıştır.

> *"Çokkültürlülük", ayrı etnik ve dini grupların birlikte yaşamasını ifade eden bir tasarımın adıdır. Yani bir bakıma din, enisite, tarih, ülkü ve benzeri farklılıklarla birlikte yaşam imkanını ifade*

etmektedir: ancak çokkültürlülük tezi ulusalcılığı aşan bir tasarımdır" (Akt: Bağlı / Özensel, 2013: 46).

Parekh'e göre çokkültürlülük her ne kadar basit olarak iki veya daha çok sayıda kültürel topluluğu içine barındıran toplum olsa da; kültürel bağlamda çeşitliliğin tam olarak ifade edileceği bir siyasal kavram şeklinde düşünülmektedir. Çokkültürlü toplum her zaman farklı kültürlerin tanınmasına ve korunmasına eğilimi olan toplumdur. Bu düşünceden hareketle; çokkültürlülük, kültürel farklılıklarının birlikte yaşama olanağının sağlanmasının yanında bu dünyayı da çokkültürlü bir pencereden bakarak algılamaya yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda Parekh şöyle düşünmektedir;

"Çokkültürlülük tek başına farklılık ve kimlikle ilgili değil, kültürle kaynaşmış ve ondan beslenen farklılık ve kimliklerle, yani bir grup insanın kendilerini ve dünyayı anlamakta, bireysel ve toplu yaşamalarını düzenlemekte kullandıkları inançlar ve uygulamalar bütünüyle alakalıdır" (Parekh, 2002:3).

Farklılıkların beraberinde getireceği karmaşa ve çatışma ortamını ortadan kaldırmak ve toplumsal çeşitliliği uyum içerisinde tutmak için kurumsal bir oluşum olan "çokkültürlülük" politikasını yasalar çerçevesinde uygulamak zorunlu hale gelmiştir. Farklılıklar temelinde toplumların karşılıklı olarak birbirlerini hoşgörü içerisinde kabullenmelerini ve toplumsal uyum içerisinde yaşamalarını sağlama anlayışı "çokkültürlülük" siyasi düşüncesinde mevcuttur. Uyumcul politikaların uygulanması ve hoşgörü çerçevesinde farklılıkları kabullenme, dilsel engellerin kaldırılması ile olanaklıdır. Bunun için farklı kültürler arasında oluşturulacak iletişimin çeviri yoluyla gerçekleştirilmesi bir zorunluluktur.

3. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE ÇEVİRİ

Toury çeviriyi; "hangi nedenle olursa olsun, herhangi bir hedef dil metninin hedef sistemi içerisinde o şekilde sunulması veya görülmesidir" diye tanımlasa da, çeviri, o paradigmanın ötesine geçerek kültürel ve toplumsal çalışmalar içerisinde yeniden tanımlanmıştır. Bunun en büyük nedenlerinden biri farklı kültürleri bir araya getiren nedenler olan özellikle dünyada yaşanan "Göç ve Küreselleşme" dir.

Çokkültürlülük, özellikle son yüzyılda oldukça sık gündeme gelen göç ve küreselleşme ile birlikte modern toplumların oluşumuna katkıda bulunmuştur. Çokkültürlü toplum anlayışı, soyo- kültürel temellere dayandırılan, daha önceleri ulusalcılık düşünce temelli yönetim şekli yerine alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Dünyada meydana gelen ekonomik ve siyasi değişimler çokkültürlülüğün oluşumuna bir hareketlik getiren göç dalgalarına neden olmuştur. Göç esnasında ve sonrasında farklı kültürlerin ortak bir zeminde buluşmasından kaynaklanan sorunların çözümünde öncelikle dilsel engelleri ortadan kaldırmak için çeviri olgusu yaşamsal bir öneme sahip olmuştur. Çeviri, kültürel çeşitliliklerin yok olmamasına, farklı kültürel değerlerle daha da zenginleşerek yaşam alanı bulmasına neden olmaktadır. Bu anlamda Eruz şöyle demektedir:

"Çeviri olgusu çokkültürlülükle iççice gelişen bir çizgi izler. Çokkültürlülük olan her yerde bu olgu serpilir, filiz verir ve uygun ortamlarda yer kaplayan küçük ama dolgun yeşil yapraklı bitkiler gibi kendini besleyen toprağı korur" (Eruz, 2010: 13).

Diğer bir taraftan, dünyada meydana gelen teknolojik gelişmelere paralel olarak, toplumların kültürel ve sosyal yapılarında da değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişikler çeviri olgusunun salt bir dilsel iletişim aracı olmaktan çıkararak, kapsam alanın çok genişlemesine, tanımının gittikçe zorlaşmasına ve disiplinler ötesi bir düşünsel üretim aracı haline gelmesine neden olmuştur. Farklı kültürlere ait toplumların sergiledikleri davranışları anlamlandırmak ve anlamak için, farklı kültürlerin çeviri aracılığıyla iletişim içerisine girmeleri gerekmektedir. Bu anlamda Ammann şöyle düşünmektedir:

"Çeviri, karmaşık bir davranış biçimidir ve mutlaka belli bir iletişim durumu içerisinde yer almaktadır. Bu iletişim durumu belli bir toplumun bütün üyelerinin belli bir zamanda ve belli bir yerde sergiledikleri tüm davranışları kapsar"(Ammann, 2008:41).

Her bir toplum tarihi süreç içerisinde oldukça uzun süren deneyimler sonuncunda, mevcut kültürel değerleri edinmişlerdir. Deneyimlerin her biri kendiliğinden oluşmuş kendilerine özgün yasaları vardır. İşte çokkültürlülüğün temelinde her bir toplumu kendi özgün deneyimleri çerçevesinde değerlendirmek

ve anlamak söz konusudur. Tüm insanlık ortak bir dünyada yaşasa da, her bir toplum birbirinden farklı kültürlere sahiptir. Kültürel çeşitlilik Montesquieu için, Parekh'in aktarımına göre, şu anlama gelmektedir:

> *"Kültürel çeşitlilik, insan yaşamının yaygın ve kaçınılmaz bir özelliğiydi. Hiçbir toplum benzer değildi. Her birirnin farklı gelenekleri, adetleri, tavırları, yasal sistemleri, yapıları ve yönetim biçimleri vardı ve hepsi farklı tutkuları, ahlaki erdemleri, mizaç özelliklerini, mükemmellik biçimlerini ve iyi yaşam anlayışlarını teşvik ediyordu. Benzer gelenek ve yasaları olduğunda bile, bunların farklı etkileri ve farklı rolleri oluyordu"* (Parekh, 2002:72).

İşte, burada kültürel çeşitliliğin anlaşılması için çeviri devreye girmektedir. Çeviri, kültürel değerlerin çeşitliliği bağlamında farklı toplumlar arasında uzlaşma görevini yerine getirmesi yaşamsal önem taşımaktadır. Aksi halde kültürler arası çatışmaların kaçınılmaz hale gelme olasılığı yüksek olacaktır. Birbirleriyle yakından ilişki halinde olan kültürlerin farklılıklarının yaşaması, iyi verilecek çeviri hizmetlerine bağlıdır.

4. KÜLTÜRLERARASI HOŞGÖRÜ VE UYUM ARACI OLARAK ÇEVİRİ

Hoşgörü kavramı, olaylara kayıtsız kalmak ya da aldırış etmeme gibi bir davranış şekli değildir. "Hoşgörü", Aydınlanma dönemi ünlü Alman yazarı Lessing'in "Akıllı Nathan" eserinde anlattığı gibi "farklı olana yaşam hakkı tanıyan" anlamındadır. Hoşgörü bu anlamda farklılıklara anlayış gösterme, saygı duyma, onların varlıklarından rahatsız olmama gibi erdemli davranışların kapsayan bir terimdir. Gürsoy (1991) Hoşgörüyü terim yönünden şöyle tanımlamıştır;

> "*Hoşgörü; farklı dil, cins, din, inanç ve anlayış bakımından başkalarının varlıklarından rahatsızlık duymama halidir. Felsefe, din, sosyoloji, psikoloji ve fıloloji gibi farklı disiplinlerdeki müşterek bir tanımla hoşgörü; insan hak ve özgürlüklerinin hiç bir harici müdahaleye maruz kalınmadan, rahat bir şekilde kullanım imkanı bulması anlamına gelmektedir. Bireyin sadece kendi iç dünyasına kapanamadan, bulunduğu çerçevenin dışında kalan fikir ve düşüncelerin varlığını kabul etmesi, onlara tevazu ile yaklaşıp ve 'ben bilirim, benimki mutlak doğrudur' anlayışından uzak durması, felsefi anlamda bir hoşgörüyü ortaya koymaktadır" (Akt: Aslan, 2001:360).*

Modern çağda farklı kültürlere ait bireylerin bir arada yaşamak zorunda olmaları nedeniyle, her birinin kültürlerinin tanınması, saygı gösterilmesi gerekliliği, yalnızca bireysel anlamda değil kültürel bağlamda da tanınmak, siyasal ve hukuksal alanda kabul görmeyi de içermektedir. Bu düşünceden hareketle; hoşgörü çokkültürlü toplumların sürdürülebilir olması açısından gerekli bir davranış ve tutum şeklidir. Bu anlamda "Hoşgörünün" sözlük anlamı aşağıdaki gibidir:

> *"Hoşgörü; benimsenip hoşlanılmasa da evrensel insan hakları çerçevesinde insanın insan olarak doğuştan getirmiş olduğu hakların kabul edilmesi, ya da bunların yerine getirilmesine karşı konulmaması demektir"(Lafsözlük, 2013: 41*).

Birden çok farklı kültürün bir araya geldiği ve iki veya daha fazla dilin konuşulduğu her yerde çeviri yaşamsal bir önem taşımaktadır. Kültürel çeşitliğin yaşandığı çokkültürlülükle çevirinin ayrılamaz birlikteliği, her ikisinin buluştuğu coğrafya için kültürel bir zenginliktir. Çeviri, farklılıkların hoşgörü temelinde birbirlerini tanıması ve olduğu gibi kabullenmesi, barışın ve huzurun sağlanabilmesi için bir köprüdür.

Birbirlerini anlayan toplumlar, birbirlerine karşı saygı duyar ve karşılıklı olarak varlıklarından rahatsız olmazlar. Bu anlamda çeviri, farklı toplumlara ait kimseleri birbirlerine yaklaştırırken, birbirlerine katlanmayı, farklılıklardan kaynaklanan sosyal sorunların çözümünde hoşgörünün oluşmasına ve uyum içerisinde yaşamalarına katkı sağlamaktadır. Çeviri bu anlamda özellikle çokkültürlü toplumların en büyük ilgi alanı ve varoluş kaynağı haline gelmiştir. Bu anlamda Boztaş şöyle söylemektedir:

> *"İsa'dan önce 3000 yılına kadar uzanan geçmişi ile çeviri, Batıda İ.Ö. 300 yılında önemli bir etkinlik olarak kendini göstermiştir. Gelişmeye devam eden bu etkinlik 19. Yüzyılda yazarlar, bilim adamları ve diplomasinin odak noktası haline gelmiş ve bugün ise ulusların,*

ülkelerin özel kurum ve şirketlerinin ilgi alanı olmaya devam etmektedir. Bu nedenle de içinde bulunduğumuz çağ yoğun çeviri etkinliklerine sahne olmuş ve çeviri çağı olarak nitelendirilmiştir" (Öztaş, 1993: 55-65).

Bu kadar eski çağlara dayanan ve her dönemde insanlığın karşısına çıkan çeviri, kültürler arası iletişim açısından önemli bir etkinliktir. Aynı zamanda çeviri, toplumsal bir işlev de üstlenmektedir. Diller, konuşulduğu toplumun içerisinde biçimlenir ve o toplumun düşünce anlayışını yansıtır. Bu anlamda her biri farklı dillere sahip olan toplumlar, farklı düşüncede ve dünya görüşünde bireyler yaratırlar. Vardar çeviriyi şu şekilde tanımlamaktadır:

"Bütün çağlarda karşımıza çıkan bir etkinlik, çeşitli uygarlıklar arasında köprü kuran, değişik toplumlardan bireyleri birbirine yaklaştıran, her türden ekinsel değeri, içinde oluşturduğu tarihsel- toplumsal çevrenin dışına taşıyan, o çevreden olmayan kişilerin yararlanmasına sunan uygarlıklar, ekinler arası bir iletişim, bildirişim aracıdır" (Vardar, 1981: 173).

İnsanlar farklı kültürlere de sahip olsalar da, farklı coğrafyada da yaşasalar da, tarihsel süreç içerisinde çeşitli nedenlerle sürekli bir etkileşim ve iletişim halinde olmuşlardır. Kültürlerarası uyumun gelişmesi, farklılıklara karşı olumlu tutum içerisinde olmayı gerektirmektedir. Bunun yolu da kültürlerarası iletişimden geçmektedir. Bu anlamda kültürel uyum dilsel aktarım aracı olan çeviri ilişkisi oldukça büyük önem taşımaktadır. Farklı kültürle uyum içerisinde olmayı sosyo- kültürel uyum açısından Cai ve Rodríguez (1996) şöyle ifade etmektedir;

"Kültürlerarası uyumu kişinin, kültürlerarası etkileşimde bulunduğunda farklı kültürlere karşı olumlu bir yaklaşım ve anlayış geliştirmesi ve bu doğrultuda uygun iletişim davranışında bulunabilmesi anlamına gelmektedir" (Akt: TemelEğinli /Yalçın, 2016: 20).

Çokkültürlü toplumlarda, dilsel ve kültürel uzlaşmanın hedefini oluşturan ve oldukça yakından ilgilendiren kavramlar biri "Uyum"dur. Farklılıkların bir arada çatışmalardan uzak olarak yaşamasına ve toplumun yaşam kalitesini arttıran bir yaklaşımdır. Bu tür yaklaşımlar, Çokkültürlü toplumlara sahip ülkelerde, özellikle dilsel aktarım yapan tercümanlarının "Uyum Uzmanları", ya da "Çokültürlü Arabulucular" olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

Çeviri, kültürlerarası bir dilsel anlaşma aracı olmasının yanında hoşgörü ve uyum aracıdır. Hoşgörü kavramı, aynı toplum içerisinde varlıklarını sürdürme çabası içerisinde farklı kültürlerin, bir arada yaşamalarına, saygı sevgi güven ve anlayış çerçevesinde olanak veren bir iletişim sürecidir. Farklılıkların ortak anlaşma dili olan çeviri, sorunların çözümü ve doğabilecek çatışmaların önceden önlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda çeviri farklılıkların aynı ortamda uyum içerisinde yaşamalarına olanak sağlamaktadır.

5. SONUÇ

Çeviri eyleminin sosyo- kültürel anlamda etkisi herkesçe kabul edilmektedir. Buna yönelik olarak tarihsel süreçte bilinen birçok sosyo-kültürel yapı değişiklikleri çeviriler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Günümüzde de küreselleşmenin dünyada neden olduğu hızlı nüfus hareketleri, farklı kültürel değerlere sahip toplumları bir arada yaşamaya zorunlu kılmıştır. Çokkültürlü bir yaşam içerisinde kendilerini bulan farklı topluma ait kimselerin en büyük sorunları kendisi gibi olmayanları anlamaktır.

Bu anlamda bir anlaşma ve uyum aracı olarak çeviri devreye girmektedir. Çeviri aracılığı ile kendi özgünlüklerini uygulama şansı bulanlar, kendinden farklı olan kültüre ait toplumların özgünlüklerini tanımaya çalışmakta ve bunların yaşatılmasına hoşgörü ile bakmaktadırlar. Karmaşık bir yapı gibi görünen çokkültürlü toplumların çatışmadan uzak, uyum içerisinde yaşamalarına birbirlerini anlamalarına olanak tanıyan çeviri eylemi büyük katkı sağlamaktadır.

Farklı kültürel olgulara sahip toplumlardan gelmiş ve bir arada bulunmak zorunda olan kimselerin oluşturduğu toplumlar, "çokkültürlü" toplumlardır. Çokkültürlülüğün olduğu her yerde çeviri gerekli bir olgudur. Farklı kültürlerin bir arada bulunması ve uyum içerisinde yaşaması için ortak bir dil ve bu bağlamda çeviri eyleminin varlığı kaçınılmazdır.

Çeviri eylemi farklı kültürlerin buluştuğu çokkültürlü toplumlar arasındaki etkileşimin sürdürülebilmesi için anahtardır. Farklı kültürlerin birbirlerine açılabilmesi ve hoşgörü çerçevesinde uyum içerisinde varlıklarını sürdürmeleri için çevirinin gerekliliği tartışılamaz. Ayrıca çeviri eylemi, çokkültürlü toplumun zamanla oluşturdukları ortak değerlerin yapı harcı niteliğindedir. Bu nedenle, çeviri olgusunu çokkültürlü toplumların oluşmasında ve uyum içeresinde yaşamalarında görmezlikten gelmek doğru olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Amman, Margret (2008) Akademik Çeviri Eğitimine Giriş, Çev. E. Deniz Ekeman, Multilingual, İstanbul

Aslan, Ömer (2001). "Hoşgörü ve Tolerans Kavramlarına Etimolojik Açıdan Analitik Bir Yaklaşım", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5 (2), 357-380. Retrieved from http://dergipark.gov.tr/cuifd/issue/4307/257237

Asutay, Hikmet (der) (2017) "Balkan Eğitim Araştırmaları 2017" Trakya Üniversitesi Yayın No: 188, Uluslararası bilimsel araştırma kitabı, Edirne, ISBN: 978-975-374-213-9

Asutay, Hikmet (2016), "Gurbetin Yeni Yolu: Yeni Nesil Türk -Alman Yazını" Yeni Dergi / Temmuz-Ağustos 2016, Önel Verlag- Köln, Almanya

Asutay, Hikmet (2015) "Göçmen Edebiyatı- Yazarlar Sözlüğü. Almanya'da yazan ve yaşayan Türk-Alman Edebiyatı Yazarları" Paradigma-Akademi, Yayınları

Bağlı, Mazhar / Özensel, Ertan (2013). "Çokkültürlü Vatandaşlık", Çizgi Kitapevi, Konya

Doytcheeva,Milena (2005) "Çokkültürlülük", Çev. Tuba Akıncılar Onmuş, İletişim Yayınları, İstanbul

Eruz, Sakine (2010) "Çokkültürlülük ve Çeviri: Osmanlı Devleti'nde Çeviri Etkinliği ve Çevirmenler", Multilingual Yayınları, İstanbul

Öztaş, İsmail (1993). "Çeviri, Çevirmen, Dilbilim İlişkisi, Çeviride Eşdeğerlik ve Kayıplar", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Derğisi, Cilt 10/Sayı 2/ Aralık 1993/ s. 55-65, Ankara

Parekh,Bhikhu (2002) "Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek", Çeviren, Bilge Tanrıseven, Phoenix Yayınevi, Ankara

Taylor, Charles. (2014) "Çokkültürcülük, Tanıma Politikası", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Temel Eğinli, A./ Yalçın,M. (2016) "Kültürlerarası Yeterliliğin Gelişmesi ve Kültürlerarası Uyum", Global Media Journal TR Edition, 7(13) Güz/Fall, s.6-27,

Transkom (2006) "Vergleichende Studie zu Sprach- und Kulturmittlung in verschiedenen Europaeischen Laendern", Duruckerei Habeth, Hürth

Vardar, Berke (1981) "Çeviri Konuşmaları" Yazko Çeviri, Sayı2, s. 172- 183, İstanbul

Vatandaş, Celalettin (2002) "Çokkültürlülük", Değişim Yayınları, İstanbul

Yanık, Celalettin (2013a) "Dünyada ve Türkiye'de Çokkültürlülük", Sentez Yayıncılık, Bursa

https://www.lafsozluk.com/2013/07/hosgoru-nedir-hosgorulu-ne-demektir.html (Erişim Tarihi: 13.06.2108)

Benzetişimlerle Bilim ve Teknoloji

Prof. Dr. Emine Ahmetoğlu[1] **Dr. Öğr. Üyesi Ezgi Akşin Yavuz[2]**

[1]Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, emineahmetoglu@trakya.edu.tr

[2]Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, ezgiaksin@trakya.edu.tr

Özet: Araştırmanın amacı öğretmen adaylarının bilim ve teknoloji hakkındaki görüşlerini incelemek üzere; bilim ve teknoloji kavramlarıyla ilgili yaptıkları benzetişimlerin incelenmesidir. Araştırma nitel araştırma yöntemiyle tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon Sertifika Programı'na katılan öğretmen adayları arasından araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden, fen bilimleri, sağlık bilimleri ve sosyal bilimler uzmanlık alanlarından toplam 140 katılımcı oluşturmaktadır. Veri analizi aşamasında eksik olduğu belirlenen 40 form değerlendirme dışında bırakılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak bir kavram hakkında benzetişimler yapma imkanı sağlayan metaforlar kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının bilim ve teknoloji kavramlarına ilişkin sahip oldukları metaforları belirlemek amacıyla "Bilim……gibidir. Çünkü……" ifadesiyle "Teknoloji……gibidir. Çünkü……" ifadesini tamamlamaları istenmiştir. Araştırmanın verileri katılımcı öğretmen adaylarıyla belirlenen gün ve saatte kendilerine dağıtılan formları doldurarak araştırmacılara teslim etmesi yoluyla toplanmıştır. Verilerin analizinde frekans-yüzde hesaplamaları ile içerik analizi yöntemlerinden faydalanılmıştır. Araştırma bulguları ışığında öğretmen adayları için bilimin değişimi, gelişimi, sınırsızlık ve sonsuzluğu, bilgi kaynağı olma özelliklerini temsil ettiği bununla birlikte teknolojinin ise değişim, gelişim, ihtiyaç ile olumlu ve olumsuz yönleri olan bir kavram olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilim, Teknoloji, Öğretmen Adayı, Metafor

1.GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılın henüz ilk çeyreğini dahi tamamlamamışken; yaşamın her alanında çok hızlı gelişmeler ve değişmeler yaşadığımızı söylemek mümkündür. Çeşitli gelişmeler sonucu meydana gelen değişimler çoğunlukla insan yaşamını kolaylaştırma hedefini taşımakla birlikte; bazı durumlarda zaman içerisinde yeni problem kaynaklarını da oluşturabilmektedir. Bu anlamda en önemli yol gösterici olan bilim ve hayatımızın her anında çeşitli biçimlerde somutlaşan teknoloji hakkında ne bildiğimiz ve bunları nasıl yorumladığımız önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda, öğretmenlerin sınıf içindeki teknoloji kullanımını inceleyen Cuban (2001), öğretmenlerin çoğunun teknolojiyi, sisteme not girmek gibi, geleneksel öğretime hizmet amaçlı kullandığını tespit etmiş ve teknolojinin tek başına etkili bir eğitim için yeterli olmadığı sonucuna varmıştır.

Bilgiye kolay erişim ve bilginin uzun süre depolanmasını sağlayan teknoloji öğretmenin daha etkileşimli bir rol almasını ve bilginin daha iyi bir şekilde sunulmasına yardımcı olmaktadır. Diğer yandan, bilim öğretimi ve sınıf içi teknoloji kullanımı kolay bir süreç olmayıp öğretmenlerin sürekli güncel kalmasını gerektirmektedir. Bilim ve fenin sınıf içinde uygulanması zaman, ekipman, pedagojik içerik bilgisi ve pedagojik becerilerin etkili kullanımını gerektirmektedir (Roehrig ve Luft, 2006). Judge, Puckett ve Cabuk (2004) teknolojinin müfredatla birleştirebilmesinin öğretmenin bu konuda aldığı eğitim ve kendi kendine keşfetmek ve öğrenmek için ayırdığı süreye bağlı olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin önemli rol modelleri olduğu düşünülürse, sınıf içinde teknolojinin etkili kullanımı öğrencilerin de bilim, teknoloji ve bilim insanları hakkında daha olumlu tutumlar geliştirmesini sağlayacaktır. Yaklaşık olarak son 60 yıllık süreçte bilim ve bilim insanına dair öğrencilerin ve yetişkinlerin algıları ile bu algıların altında yatan dinamikler hakkında gittikçe artan sayıda çalışmalar yürütülmektedir. Söz konusu ilgideki artış Finson, Beaver ve Cramond'a (1995; akt. Şenel ve Aslan, 2014) göre öğrencilerin gelecekteki meslek tercihlerinin sahip oldukları bilim ve bilim insanı algılarından etkilendiği görüşü ile Yontar-Toğrol'a (2013) göre bilim okur yazarlığının gerçekleştirilebilmesi için bireylerin gerçekçi bir bilim ve bilim insanı algısına sahip olması gerekliliği görüşüdür.

Diğer yandan, tüm teknolojik ilerlemelerin kaynağı olan bilim; dünyayı kanıtlara dayalı olarak anlamamızı ve sistematik bir bilgi birikimi oluşturmamızı sağlamaktadır. Dolayısıyla, tüm branş öğretmenlerin belirli bir düzeyde bilim okuryazarlığına sahip olmaları, hem öğrencilerin motivasyonunu artırmakta hem de

öğretmenlerin öğrencilerin tutum ve beklentilerine uygun sınıf etkinlikleri geliştirmelerini kolaylaştırmaktadır (Dragoş ve Mih, 2015). Öğretmenlerin bilim ve teknoloji konusundaki anlayış ve becerileri hem kısa vadeli öğrenme hedeflerinin gerçekleştirilmesini hem de uzun vadede bilim ve teknoloji okuryazarlığına sahip bireylerin yetiştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Cajas, 2001). Tüm bu nedenlerden dolayı öğretmenlerin bilim ve teknoloji konusundaki mevcut bilgi ve anlayışlarının tespit edilmesi eğitimin niteliğinin artırılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda araştırmada öğretmen adaylarının bilim ve teknoloji hakkındaki görüşlerini incelemek üzere; bilim ve teknoloji kavramlarıyla ilgili yaptıkları benzetişimler incelenmiştir.

2.YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel araştırma yöntemiyle tasarlanmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2013: 45) nitel araştırmanın şu şekilde tanımlanabileceğini ifade etmiştir:

> "Gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı; algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir."

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon Sertifika Programı'na katılan öğretmen adayları arasından araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden, fen bilimleri, sağlık bilimleri ve sosyal bilimler uzmanlık alanlarından toplam 140 katılımcı oluşturmaktadır. Veri analizi aşamasında eksik olduğu belirlenen 40 form değerlendirme dışında bırakılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan katılımcıların demografik bilgileri tablo 1' de sunulmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların demografik bilgilerine dair frekans-yüzde değerleri

Cinsiyet	**f**	**%**
Kadın	67	67
Erkek	33	33
Toplam	100	100
Yaş	**f**	**%**
21-23 yaş	23	23
24-26 yaş	18	18
27-29 yaş	17	17
30-32 yaş	12	12
33-35 yaş	12	12
36-38 yaş	8	8
39 yaş ve üzeri	10	10
Toplam	100	100
Çalışma Durumu	**f**	**%**
Çalışıyor	36	36
Çalışmıyor	25	25
Öğrenci	39	39
Toplam	100	100

Lisans Eğitimi Alınan Anabilim Dalı	f	%
Matematik	30	30
Biyoloji	8	8
Kimya	12	12
Hemşirelik	6	6
Psikoloji	7	7
Kamu Yönetimi	13	13
Felsefe	8	8
Sosyoloji	12	12
İlahiyat	4	4
Toplam	100	100

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan öğretmen adaylarının %67'si kadın, %33'ü erkektir. Katılımcıların %23'ü 21-23 yaş, %18'i 24-26 yaş, %17'si 27-29 yaş, %12'si 30-32 yaş, %12'si 33-35 yaş, %8'i 36-38 yaş ve %10'u ise 39 yaş ve üzeridir. Katılımcıların %36'sı predagojik formasyon eğitimine devam ettikleri bu süreçte maddi gelir elde ettikleri bir işte çalıştıklarını, %25'i çalışmadığını ve %39'u öğrenci olarak bir üniversitede daha lisans düzeyinde eğitime devam ettiğini belirtmiştir. Katılımcıların lisans eğitimi almaya devam ettikleri ya da aldıkları anabilim dalları incelendiğinde; %30'unun Matematik, %13'ünün Kamu Yönetimi, %12'sinin Sosyoloji, %12'sinin Kimya, %8'inin Biyoloji, %8'inin Felsefe, %7'sinin Psikoloji, %6'sının Hemşirelik ve %4'ünün İlahiyat Anabilim Dallarından olduğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak bir kavram hakkında benzetişimler yapma imkanı sağlayan metaforlar kullanılmıştır. Metaforlar kullanılarak yapılan araştırmalar incelendiğinde açık uçlu cümlelerin tamamlandığı çalışmalar (Ahmetoğlu ve Mete, 2016; Aykaç, Bilgin ve Kabaran, 2016; Çelik ve Aslan-Çelik, 2017; Çolak, 2015; Egüz ve Öntaş, 2018; Kurt ve Özer, 2013; Peculea, 2017; Su, 2015; Zembat, Tunçeli ve Akşin, 2015) olduğu gibi anketler gibi farklı ölçme araçlarının kullanıldığı çalışmaların da (Alger, 2009; Parvaresh, 2008) olduğu belirlenmiştir. Bu araştırmada açık uçlu cümleyi tamamlama yöntemi seçilerek; öğretmen adaylarının bilim ve teknoloji kavramlarına ilişkin sahip oldukları metaforları belirlemek amacıyla "Bilim……gibidir. Çünkü……" ifadesiyle "Teknoloji……gibidir. Çünkü……" ifadesini tamamlamaları istenmiştir.

2.4. Verileri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri katılımcı öğretmen adaylarıyla belirlenen gün ve saatte kendilerine dağıtılan formları doldurarak araştırmacılara teslim etmesi yoluyla toplanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde frekans-yüzde hesaplamaları ile içerik analizi yöntemlerinden faydalanılmıştır. Verilerin analizinde bilim kavramı hakkında Paliç-Şadoğlu (2018) ve teknoloji kavramı hakkında Karakoyun (2017) tarafından geliştirilen kategoriler esas alınarak 3 farklı kodlayıcı tarafından verilerin %25'i açık kodlama yöntemine göre kodlanmış ve bazı yeni kategoriler eklenmiştir. Belirlenen tüm kategoriler temel alınarak söz konusu %25'in dışında kalan veriler arasından toplam sayının yarısı kadar veri, 2 kodlayıcı tarafından kapalı kodlama yöntemiyle kodlanmıştır. Kapalı kodlama yapan K1 ve K2 arasındaki uyum oranı %92 olarak belirlenmiştir. Kapalı kodlamanın ardından tüm kodlayıcılar (K1, K2,

K3) bir araya gelerek farklılık gösteren kodlamalarını tartışmış ve karar birliğine varmışlardır. Bu karar birliği uyarınca verilerin tamamı araştırmacılar tarafından kategorilendirilmiştir.

3. BULGULAR

Öğretmen adaylarının bilim ve teknoloji hakkındaki görüşlerini benzetişimler aracılığıyla incelemeyi amaçlayan araştırmada elde edilen bulgular tablo 2 ile tablo 5 arasında ele alınmıştır. Katılımcıların "bilim" kavramı hakkında ürettikleri metaforlar tablo 2'de incelenmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların ürettikleri bilim metaforlarına ilişkin frekans değerleri

Metaforlar	f	Metaforlar	f	Metaforlar	f
ağaç	3	geleceğin ışığı	1	meşale	1
akıl	1	gerekli alışkanlık	1	modernlik	1
anahtar	1	gökyüzü	3	nefes alıp verme	1
arı	1	**güneş**	**4**	okyanus	2
ateş	1	güneşli bir hava	2	olmazsa olmaz	1
ay	1	hakikat	1	papatya yaprakları	1
baba	1	hayat	1	piramit	1
bahçe	1	hemşirelik	1	sınırsız bir hazine	1
beyin	2	her derde deva	1	sonsuzluk	3
bir roketin yakıtı	1	ıssız ada	1	**su**	**5**
birikim	1	**ışık**	**5**	şeker	1
bulmaca	2	ışıklı bir mağara	1	temel ihtiyaçlar	2
define	1	ilaç	1	toprak	2
değişim	1	insan	2	uçsuz bir lale bahçesi	1
deney tüpü	1	kartopu	1	umut	2
deniz	1	keşif	1	uzay	3
dersler	1	kitap	2	üniversiteye başlamak	1
doğum	1	kuşun kanadı	1	vazgeçilmez	1
dönme dolap	1	matematik	1	yaşam	3
dünya	3	matruşka	2	yenilik	3
ekmek	1	merak	1	yıldız	1
etik	1	merak uyandırıcı	1		

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların "bilim" kavramı hakkında yaptıkları benzetişimlere göre en yüksek sıklıkla yapılan benzetimin ışık (f=5) ve su (f=5) olduğu bunu sırayla güneş (f=4), ağaç (f=3), dünya (f=3), gökyüzü (f=3), uzay (f=3), yenilik (f=3), yaşam (f=3), sonsuzluk (f=3) takip ettiği görülmektedir. Katılımcıların bilim kavramı hakkında ürettikleri metaforların kategorilere göre dağılımı ve örnek ifadelere tablo 3'te yer verilmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların bilim kavramı hakkında ürettikleri metaforların kategorilere göre dağılımı frekans ve yüzde değerleri ile örnek metaforlar

Kategoriler	Metaforlar	f	%
Sınırsız/ Sonsuz	"Bilim gökyüzü gibidir çünkü bilimin içerisinde sonsuz güzellikler bulunmaktadır"…	13	13
Değişen/ Gelişen	"Bilim kitap gibidir çünkü ihmal etsek de düzenli olarak takip edilmesi gereken gelişmeler vardır"…	24	24
Aydınlatıcı/ Rehber	"Bilim ışık gibidir çünkü ancak onunla aydınlanırız"…	19	19
Yaşam Kaynağı/ Temel İhtiyaçlar	"Bilim su gibidir çünkü olmazsa hayatın da bir anlamı olmaz"…	5	5
Merak Uyandıran/ Heyecan Verici	""Bilim bulmaca gibidir çünkü çözdükçe daha da istekle ve severek çözersin"…	3	3
Bilgi Kaynağı	"Bilim kitap gibidir çünkü ihtiyaç duyduğumuz her bilgi içindedir"…	5	5
Hayatı Anlama ve Keşfetme	"Bilim vazgeçilmez gibidir çünkü insan olduğu sürece bilim vardır"…	5	5
Keşfedilmeyi Bekleyen	""Bilim sonsuzluk gibidir çünkü çözülen her problem cevaplanmayı bekleyen yeni bir soru doğurur"…	8	8
Mücadele Gerektiren	"Bilim ateş gibidir çünkü elini değdirmek zordur fakat değdiğinde bütün vücudunu sarar"…	7	7
Tartışmaya Açık	"Bilim değişken gibidir çünkü duruma göre doğru ve yanlışları değişir"…	1	1
Bütüncül Olma	"Bilim uçsuz lale bahçesi gibidir çünkü her birinin kokusu ve insanda uyandırdığı duygular farklıdır"…	6	6
İkilemler	"Bilim dersler gibidir çünkü bazen eğleniriz öğrenirken, bazen de sıkılırız görmekten"…	4	4
Toplam		100	100

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların toplam 12 adet kategoride cevaplar verdikleri görülmektedir. Bu kategoriler arasında en çok sayıda benzetişimin yapıldığı kategori; "değişen/gelişen" olma (f=24), kategorisidir. Bunu "aydınlatıcı/rehber" olma (f=19), kategorisi ve "sınırsız/sonsuz" olma (f=13), kategorisi takip etmektedir. Katılımcıların en az sayıda benzetişim yaptıkları kategoriler ise "tartışmaya açık" (f=1), merak uyandıran/heyecan verici (f=3), ve ikilemler (f=4), kategorileri olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların "teknoloji" kavramı hakkında ürettikleri metaforlar tablo 4'te incelenmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların ürettikleri teknoloji metaforlarına ilişkin frekans değerleri

Metaforlar	f	Metaforlar	f	Metaforlar	f
Ağaç	1	**Gereksinim**	**5**	Marangoz	1
Ağaç kökü	1	Haber	1	Merak	1
Akarsu	1	Hayal	1	Moda	1
Akıl	1	Hayat kurtarıcı	1	Nefes	1
Anne-baba	1	Hız	1	Olmazsa olmaz	1
Araba	1	Hızır	1	Onkoloji servisi	1

Arkadaş	1	Hızla yükselen trend	1	Öğretmen	1
Asistan	1	Hızlı giden bir motor	1	Örümcek ağı	1
Bağımlılık	2	Hızlı tren	1	Pratik ev aleti	1
Bardak	1	Işık hızı	1	Robot	1
Bıçak	2	İhtiyaç	1	Rüya	1
Bilinen kardeş	1	**İlaç**	**3**	Saat	2
Çikolata	1	İş yemeği	1	Savaş ve barış	1
Çocuk	1	Kadın	1	Soba	1
Damar	1	Kağnı	1	**Su**	**4**
Deniz	2	Kainatın ahengi	1	Telefon	1
Doğa katliamı	1	Karanlıkta aydınlık	1	Temel ihtiyaç	1
Duyu organlarımız	1	Kenevir	1	Uçak	2
Ekmek	1	Keskin bıçak	1	**Uzay**	**3**
Ekmek-su	1	Keşif	1	Virüs	1
Ev	1	Kıyafet	2	Yarım elma	1
Evren	3	Kitap	2	Yaşam desteği	1
Fayda	1	Koca bir dağ	1	Yemek	2
Faydalı bir arkadaş	1	Kolaylık	2	**Zaman**	**4**
Fidan	1	Koşu	1		
Gelecek	1	Makas	1		

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların "teknoloji" kavramı hakkında yaptıkları benzetişimlere göre en yüksek sıklıkla yapılan benzetimin gereksinim (f=5) gibi olma olduğu, bunu sırayla su (f=4), zaman (f=4), evren (f=3), ilaç (f=3) ve uzayın (f=3) takip ettiği görülmektedir. Katılımcıların teknoloji kavramı hakkında ürettikleri metaforların kategorilere göre dağılımı ve örnek ifadelere tablo 5'te yer verilmektedir.

Tablo 5. Katılımcıların teknoloji kavramı hakkında ürettikleri metaforların kategorilere göre dağılımı frekans ve yüzde değerleri ile örnek metaforlar

Kategoriler	Alt kategoriler	Metaforlar	f	%
Bilgi Kaynağı Olma		"Teknoloji öğretmen gibidir çünkü insanları sürekli bilgilendirir geliştirir"…	5	5
İhtiyaç	**Temel ihtiyaç**	"Teknoloji kan damarı gibidir çünkü elimizdeki kanın akması gerekli damar teknolojidir"…	21	21
	Bağımlılık	"Teknoloji bağımlılık gibidir çünkü hayatımızda olmazsa olmaz bir yer kaplamaktadır"…		
Kolaylaştırma	**Erişim kolaylığı**	"Teknoloji bazen yaşam desteği gibidir çünkü bilgiye, iletişime, rahatlığa ihtiyaç duyduğunuzda teknoloji ile ulaşırsınız"…	15	15
	Hayatı kolaylaştırma	"Teknoloji faydalı bir arkadaş gibidir çünkü bize çok şey katar yardımcıdır"…		
Değişim-Gelişim		"Teknoloji keşfetme gibidir çünkü keşfetme olukça teknoloji ilerleyebilir"…	24	24

Sonsuzluk		"Teknoloji uzay gibidir çünkü uçsuz bucaksızdır"…	5	5
Zaman Kazandıran		"Teknoloji uçak gibidir çünkü sizi hızla her yere ulaştıran bir araçtır"…	4	4
İletişim-Küreselleşme		""Teknoloji kainatın ahengi gibidir çünkü teknoloji, madde ve insanların birbirleriyle olan iletişiminin nasıl olduğunu açıklar"…	1	1
Olumsuz Yönler	**Zaman alıcı**	"Teknoloji kağnı gibidir çünkü yavaş ilerler"…	6	6
	Diğer olumsuz yönler	"Teknoloji robot gibidir çünkü her zaman aynı şeyler devam eder"…		
Kullanıma Göre Olumlu ve Olumsuz Yönler		""Teknoloji arkadaş gibidir çünkü doğru kullanırsan sürecin sonunda rahat edersin"…	19	19
Toplam			**100**	

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların toplam 9 ana kategoride cevaplar verdikleri görülmektedir. Bu ana kategoriler arasında en çok sayıda benzetişimin yapıldığı kategori; "değişim/gelişim" (f=24), kategorisidir. Bunu "ihtiyaç" olma (f=21) (temel ihtiyaç ve bağımlılık) kategorisi ve "kullanıma göre olumlu ve olumsuz yönler" (f=13), kategorisi takip etmektedir. Katılımcıların en az sayıda benzetişim yaptıkları kategoriler ise "iletişim-küreselleşme" (f=1) ve "zaman kazandıran" (f=4) kategorileri olduğu belirlenmiştir.

4. TARTIŞMA

Öğretmen adaylarının bilim ve teknoloji hakkındaki görüşlerini metaforlar aracılığıyla incelemek üzere yapılan araştırmadan elde edilen bulgulara göre; katılımcıların "bilim" kavramına dair yaptıkları benzetişimlerin çoğunlukla "değişen/gelişen" olma, "aydınlatıcı/rehber" olma ve "sınırsız/sonsuz" olma kategorilerinde yer aldığı görülmektedir. Buna karşın en az sıklıkla benzetişimlerin yapıldığı kategoriler ise "tartışmaya açık" olma, "merak uyandıran/heyecan verici" olma ve "ikilemler"dir. Türk Dil Kurumu (2018) yaptığı üç farklı açıklamada bilimi: "Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, ilim" , "Genel geçerlik ve kesinlik nitelikleri gösteren yöntemli ve dizgesel bilgi" , "Belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkan, belli bir amaca yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma süreci" olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlarda da yer aldığı üzere bilim evreni kapsamına alan, sistematik, değişen ve bilgi kaynağını oluşturan bir kavramdır. Son yıllarda çeşitli özelliklerde katılımcıların bilim hakkındaki görüşlerinin değerlendirildiği araştırmalar incelendiğinde; sosyal bilgiler öğretmenliği, fen bilgisi öğretmenliği, sınıf öğretmenliği ve okul öncesi öğretmenliği anabilim dallarında öğrenim gören öğretmen adayları ile mühendislik fakültesi öğrencilerinin bilime dair modern görüşlere sahip olduğu, zaman zaman tam bir tanımlama yapamasalar da bilimin dünyayı daha iyi bir duruma getirmek üzere gereken bilgiyi bulmak ve kullanmak olduğunu ifade ettikleri, bilimin insan hayatını kolaylaştıran yönünü vurguladıkları görülmektedir (Arı, 2010; Çınar ve Köksal, 2013; Kösem, 2017; Paliç-Şadıoğlu, 2018). Söz konusu çalışmalarda sıklıkla benzetişim yapılan kategorilerden bazıları: keşif, geniş-sınırsız olma, sonsuzluk, değişen ve gelişen yapı, aydınlatma, merak uyandırma, yaşam kaynağı, dinamik yapı ve vazgeçilmez yapıda olmasıdır. Bu sonuçların mevcut araştırmada da sıklıkla benzetişimler yapılan değişen/gelişen, aydınlatıcı/rehber ve sınırsız/sonsuz olma kategorileriyle uyumlu oldukları görülmektedir. Buna göre öğretmen adaylarının bilime dair algılarının kitle iletişim araçları ve sosyal medya aracılığıyla güncel olarak haberdar oldukları, hayatlarına katılan yeniliklerle bilimi nitelendirdikleri düşünülebilir.

Bilim kavramına ilişkin olarak fen ve teknoloji öğretmenleri ile fen bilgisi öğretmenlerinin bilimin doğasına ilişkin görüşlerini inceleyen araştırmalarda ise; öğretmenlerin bilimin doğasının çoğu alt boyutu

hakkında yetersiz ya da yanlış anlayışa sahip oldukları (bilimin deneysel doğası, bilimin kesin olmayan doğası, bilimde teori ve kanunun yapısı ve arasındaki ilişki, bilimsel metotların çeşitliliği, bilimde sosyal ve kültürel etki boyutları) belirlenmiştir (Aslan, Yalçın ve Taşar, 2009; Bayır, 2016). Fen bilimleri alanında eğitim almış öğretmenlerin dahi eksikliklerinin olması, bilime dair bakış açısını geliştirmede kaydedilecek mesafenin çokluğunu vurgulamaktadır. Çeşitli araştırmacılar bu konuda gerekli ilerlemenin kaydedilebilmesi için lisans eğitiminde etkili programların hazırlanması (Önen-Öztürk, 2015) ve hali hazırda görev yapmakta olan öğretmenler için hizmetiçi eğitim programlarının düzenlenmesi gerektiğini (Doğan, Çakıroğlu, Çavuş, Bilican ve Aslan, 2011) önermektedir.

Araştırma amacı doğrultusunda metaforlar aracılığıyla incelenen bir diğer kavram olarak teknolojiye ilişkin katılımcıların yaptıkları benzetişimlerin çoğunlukla "değişim/gelişim", "ihtiyaç" olma (temel ihtiyaç ve bağımlılık) ve "kullanıma göre olumlu ve olumsuz yönler" kategorilerinde yer aldığı belirlenmiştir. Buna karşın en az sıklıkla benzetişimlerin yapıldığı kategorilerin "iletişim-küreselleşme" ve "zaman kazandıran" olma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türk Dil Kurumu (2018) yaptığı iki farklı açıklamada teknolojiyi: "Bir sanayi dalı ile ilgili yapım yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletleri, bunların kullanım biçimlerini kapsayan uygulama bilgisi, uygulayım bilimi" ve "İnsanın maddi çevresini denetlemek ve değiştirmek amacıyla geliştirdiği araç gereçlerle bunlara ilişkin bilgilerin tümü" olarak tanımlamaktadır. teknolojinin kelime anlamı ve katılımcıların algısında yer alan metafor kategorilerinin uyum içinde olsa da paralel olmadıkları görülmektedir.

İnsanlar kavramlarla ilgili düşünme tarzları ve algıları doğrultusunda benzetişimler kurarlar (Aydın, 2011). Dolayısıyla benzetimleri de bu yönde olmaktadır. Bu da bize teknolojinin tanımı ile insanların algıladığı biçimi arasındaki farkı açıklamaktadır. Farklı özellikteki çalışma gruplarının teknolojiye ilişkin görüşlerinin incelendiği araştırmalarda; mühendislik öğrencilerinin teknolojiye ilişkin algılarının bu araştırma ile benzer olarak çoğunlukla değişen ve gelişen olma, kolaylaştırıcı olma, faydasının yanı sıra zararı olma ve sınırsız olma kategorilerinde toplandığı (Paliç-Şadoğlu, 2018); görsel sanatlar öğretmen adaylarının ise bilgi kaynağı, ihtiyaç ve kolaylaştırma kategorilerinde yanıtlar verdiği (Karakoyun, 2017); bilgisayar ve öğretim teknolojileri öğretmen adaylarının bilime ilişkin algılarının çoğunlukla gelişme, ilerleme, bilgi kaynağı olma ve kolaylaştırma kategorilerinde yer aldığı (Durukan, Hacığlu ve Dönmez-Usta, 2016) görülmektedir. Korkmaz ve Ünsal (2016) tarafından okul öncesi öğretmenlerinin teknoloji kavramına dair metaforlarını inceledikleri araştırma sonuçlarına göre; öğretmen adaylarının teknolojiyi en çok ihtiyaç olarak, ardından olumlu yönleriyle ve olumsuz yönleriyle kategorilendirdiklerini ifade etmişlerdir. Kösem (2017) ise öğretmen adaylarının teknoloji hakkındaki görüşlerinin sıklıkla: gelişme, asistan, sonsuzluk, ihtiyaç ve hem yarar hem de zararı olma kategorilerinde yer aldığı belirlenmiştir. Araştırma sonuçları birlikte düşünüldüğünde öğretmen adaylarının teknolojiyi gelişen olma özelliğiyle nitelemekle birlikte, aynı zamanda bir ihtiyaç olarak gördükleri yorumuna ulaşılabilir. Ancak bu ihtiyaca dair zaman zaman yararlarını ve zararları olduğu fikrini de birlikte ele aldıkları görülmektedir. Günümüzde yaşamımızın her alanında daha da fazla yer alan teknolojinin aynı zamanda bir bağımlılık türü olarak da ele alınması durumun haklılığını ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma bulguları ışığında öğretmen adayları için bilimin değişimi, gelişimi, sınırsızlık ve sonsuzluğu, bilgi kaynağı olma özelliklerini temsil ettiği bununla birlikte teknolojinin ise değişim, gelişim, ihtiyaç ve olumlu ve olumsuz yönleri olan bir kavram olarak değerlendirildiği görülmektedir. Her yeni gelişmenin bir diğerini tetiklediği, bunların bazı durumlarda olumlu bazı durumlarda olumsuz sonuçlar yarattığı, her zaman başarıya ulaşılmasa da başarıya giden yolda birer adım olan girişimlerin varlığının hızla arttığı günlerde; öğretmen adaylarının bilim ve teknoloji kavramlarına dair farkındalıklarını arttıracak, bilim ve teknoloji okur yazarlığını destekleyecek uygulamaların hayata geçirilmesi önerilmektedir. Nitekim son yıllarda ülkemizde de sıklıkla gündeme gelen tüm eğitim kademelerinde ancak özellikle erken çocukluk eğitiminde bilim ve teknoloji öğretimine yapılacak vurgunun anlaşılır ve anlamlı olabilmesi için temel olarak öğretmenlerin de bu kavramları netlikle bilmesi ve çeşitli öğretim yöntemlerinden haberdar olması gereklidir. Bu süreçte alanyazında yapılacak çalışmalar için tanımları hakkında kesin bir görüş birliğine varılmamış kavramlara dair bireylerin algıları belirlenmek istendiğinde; açık uçlu ve katılımcıları

yönlendirmeyen yöntemlerden faydalanılması (Polat ve Taşar, 2013) ve bunların standart yöntemlerle birlikte ele alınmasının kullanışlı olacağı düşünülmektedir.

6. KAYNAKÇA

Ahmetoğlu, E. ve Mete, Y. A. (2016). Öğretmen Adaylarının Çocuk Kavramına Yönelik Metaforları. I. Uluslararası Balkan Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Kongresi Özet Kitabı.

Alger, C. L. (2009). Secondary teachers' conceptual metaphors of teaching and learning: Changes over the career span. Teaching and Teacher Education, 25(5), 743-751. Doi: 10.1016/j.tate.2008.10.004

Arı, Ü. (2010). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının ve Sınıf Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğası Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Aslan, O., Yalçın, N. ve Taşar, M. F. (2009). Fen ve Teknoloji Öğretmenlerinin Bilimin Doğası Hakkındaki Görüşleri. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(3): 1-8.

Aydın, İ. S. (2011). Türkçe kavramının metaforik algılanma biçimleri. Folklor/Edebiyat, 17(66), 173-187.

Aykac, N., Bilgin, H. ve Kabaran, H. (2016). Metaphoric Perceptions of Teachers and Pre-Service Teachers about 4+4+4 Education System. International Journal of Environmental and Science Education, 11(5), 881-891. doi: 10.12973/ijese.2016.502a

Bayır, E. (2016). Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Bilimin Doğasına İlişkin Görüşleri: Bilişsel Harita Örneği. Kastamonu Eğitim Dergisi, 24(3): 1419-1436.

Cajas, F. (2001). The science/technology interaction: Implications for science literacy. Journal of Research in Science Teaching, 38(7), 715-729. doi:10.1002/tea.1028

Çelik, Ö., Aslan-Çelik, M. (2017). Sınıf Öğretmenlerinin ve Öğretmen Adaylarının Bir Meslek Olarak Sınıf Öğretmenliğine İlişkin Metaforik Algılarının Karşılaştırılması. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(1), 75-91.

Çınar, M. ve Köksal, N. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Bilime ve Bilimin Doğasına Yönelik Görüşleri. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(2): 43- 57.

Çolak, S. (2015). Metaphoric perceptions of school of physical education and sport students to the concept "computers education". Procedia - Social and Behavioral Sciences 174: 3210 – 3213. doi: 10.1016/j.sbspro.2015.01.984

Cuban, L. (2001). Oversold and underused: Reforming schools through technology, 1980–2000. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Doğan, N., Çakıroğlu, J., Çavuş, S., Bilican, K. ve Aslan, O. (2011). Öğretmenlerin Bilimin Doğası Hakkındaki Görüşlerinin Geliştirilmesi: Hizmetiçi Eğitim Programının Etkisi. Hacettepe Üniversitesi E÷itim Fakültesi Dergisi, 40: 127-139.

Dragoş, V., & Mih, V. (2015). Scientific Literacy in School. In International conference "Education, Reflection, Development" (pp. 167-172). Retrieved from https://ac.els-cdn.com/S1877042815056207/1-s2.0-S1877042815056207-main.pdf?_tid=f89a950e-8147-4542-b4ca-8fb4deda896d&acdnat=1532331880_e45339a7d9a8891bc678149bc71ee8ff

Durukan, Ü. G., Hacıoğlu, Y. ve Dönmez-Usta, N. (2016). Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmeni Adaylarının "Teknoloji" Algıları. Bilgisayar ve Eğitim Araştırmaları Dergisi, 4(7): 24-46.

Egüz, Ş. ve Öntaş, T. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin "Öğretmen" Kavramına İlişkin Kullandıkları Metaforlar. MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(1), 79-91.

Judge, S., Puckett, K., & Cabuk, B. (2004). Digital Equity. Journal of Research on Technology in Education, 36(4), 383-396. doi:10.1080/15391523.2004.10782421

Karakoyun, F. (2017). Görsel sanatlar öğretmen adaylarının teknolojiye ilişkin metaforik algıları. International Congress of Euroasian Social Sciences (ICOESS) Özel Sayısı, 8(28), CXXIV-CXXXVIII.

Korkmaz, F. ve Ünsal, S. (2016). Okul Öncesi Öğretmenlerin ''Teknoloji'' Kavramına İlişkin Metaforik Algılarının İncelemesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(35): 194-212.

Kösem, Ş. (2017 Öğretmen Adaylarının Bilim ve Teknoloji Konularındaki Metaforik Algıları. International Journal Of Eurasia Social Sciences, 8(28): I-XX.

Kurt, A. A. ve Özer, Ö. (2013). Metaphorical perceptions of technology: case of Anadolu University teacher training certificate program. Journal of Theory and Practice in Education, 9(2), 94-112.

Önen-Öztürk, F. (2015). Bilimin Doğasi Öğretimi Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarinin Bilimsel Araştirmanin Doğasina Ilişkin Görüşlerini Nasil Etkiler? The Journal of Academic Social Science Studies, 31:287-309.

Paliç-Şadoğlu, G. (2018). Metaphoric perceptions of engineering students regarding concepts of science, technology and design. Sakarya University Journal of Education, 8(1), 95-110.

Parvaresh, V. (2008). Metaphorical Conceptualizations of an Adult EFL Learner: Where Old Concepts Are Impregnable. Novitas-ROYAL Research on Youth and Language, 2(2), 154-161.

Peculea, L. (2017). The metaphorical perceptions of prospective engineering teachers towards the "education", "teacher" and "teaching" concepts. Journal Plus Education 18(2), 95-111.

Polat, M. ve Taşar, M. F. (2013). Bilimin Doğası Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesinde Alternatif Bir Yöntem: Kısa Hikâyeler Yöntemi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(2): 259-274.

Roehrig, G. H., & Luft, J. A. (2006). Does one size fit all? The induction experience of beginning science teachers from different teacher-preparation programs. Journal of Research in Science Teaching, 43(9), 963-985. doi:10.1002/tea.20103

Su, F. (2015). College EFL Learners' Metaphorical Perceptions of English Learning. The Journal of Asia Tefl, 12(3), 61-79.

Şenel, T. ve Aslan, O. (2014). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Bilim ve Bilim İnsanı Kavramlarına İlişkin Metaforik Algıları. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(2): 76-95.

Türk Dil Kurumu (2018). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b3e1f6f9708c3.29122075 E.T. 05.07.2018

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Genişletilmiş 9. Baskı. Ankara: Seçkin. ISBN 978- 975-02-2603-8

Yontar-Toğrol, A. (2013). Turkish students' images of scientists. Journal of Baltic Science Education, 12(3), 289-298.

Zembat, R., Tunçeli, H. ve Akşin, E. (2015). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının "Okul Yöneticisi" Kavramına İlişkin Algılarına Yönelik Metafor Çalışması. 3. Ulusal Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi (Uluslararası Katılımlı) Tam Metin Bildiri Kitabı. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/88881

Pedagojik Formasyon Eğitimi: Beklentiler ve Kariyer Geleceği

Dr. Öğr. Üyesi Ezgi Akşin Yavuz [1] **Prof. Dr. Emine Ahmetoğlu [2]**

[1] Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, ezgiaksin@trakya.edu.tr

[2]Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, emineahmetoglu@trakya.edu.tr

Özet: Araştırmanın amacı pedagojik formasyon sertifika programına katılan öğretmen adaylarının pedagojik formasyon eğitiminden beklentileri ile kariyerlerine dair gelecek planlarının incelenmesidir. Bu kapsamda araştırmada öğretmen adaylarının pedagojik formasyon eğitiminden beklentileri ve eğitim sonunda beklentilerinin ne düzeyde karşılandığı; mesleki anlamda kariyer planlamasında öğretmenlik yapmayla ilgili görüşleri ile gelecek kariyerlerine ilişkin umut ve korkuları değerlendirilmiştir. Araştırma nitel araştırma yöntemiyle tasarlanmış olup; standarlaştırılmış açık uçlu görüşme yaklaşımı kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim öğretim yılı bahar yarıyılında Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon Sertifika Programı'na katılan öğretmen adayları arasından araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden; fen bilimleri, sağlık bilimleri ve sosyal bilimler uzmanlık alanlarından toplam 168 katılımcı oluşturmaktadır. Veri analizi sürecinde eksik bilgi verdiği tespit edilen 46 katılımcının çalışması araştırma dışında bırakılarak toplam 122 veri analiz edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından alan yazın taranarak hazırlanan görüşme soruları, 3 alan uzmanının görüşlerine sunularak değerlendirilmiş ve son hali verilmiştir. Verilerin analizinde frekans-yüzde hesaplamaları ile içerik analizi yöntemlerinden faydalanılmıştır. Verilerin analizinde 3 farklı kodlayıcı tarafından verilerin %25'i açık kodlama yöntemine göre kodlanmış ve kategoriler belirlenmiştir. Belirlenen kategoriler temel alınarak söz konusu %25'in dışında kalan veriler arasından toplam sayının yarısı kadar veri, 2 kodlayıcı tarafından kapalı kodlama yöntemiyle kodlanmıştır. Kapalı kodlama yapan K1 ve K2 arasındaki uyum oranı %81 olarak belirlenmiştir. Kapalı kodlamanın ardından tüm kodlayıcılar (K1, K2, K3) bir araya gelerek farklılık gösteren kodlamaları tartışmış ve karar birliğine varmışlardır. Bu karar birliği uyarınca verilerin tamamı araştırmacılar tarafından kategorilendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında araştırmaya katılan öğretmen adaylarının pedagojik formasyon eğitimine dair beklentilerinin çoğunlukla mesleki bilgi ve donanım edinmek, öğretim yöntemlerini öğrenmek ve öğrencileri daha iyi anlamak olduğu belirlenmiş ve eğitim sonunda çoğunlukla bu beklentilerinin karşılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcı öğretmen adaylarının mesleki anlamda kariyer planlamasında öğretmenlik yapmayla ilgili görüşleri incelendiğinde ise yine büyük çoğunluğunun eğitim programını başarıyla tamamladıktan sonra öğretmen olarak görev yapmak istediği ve gelecek kariyerlerine ilişkin umutlarının iyi öğrenciler yetiştirmek ve iyi öğretmenler olmakla ilgili olduğu görülmektedir. Bunu topluma faydalı olabilmek konusunda umuda sahip olanlar, sadece öğretmen olmak umudunu taşıyanlar ve umutsuz olanlar takip etmektedir. Katılımcı öğretmen adaylarının gelecek kariyerlerine ilişkin umutlarına karşın korkuları değerlendirildiğinde ise; en büyük korkularının iyi öğretmen olamamak, devlet okuluna atanamamak ve saygı görememek, sevilmemek olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pedagojik Formasyon Eğitimi, Öğretmen Adayı, Sertifika Programı

1.GİRİŞ

Pedagojik Formasyon Eğitimi Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulunca belirlenen alanlardan mezun olan ya da eğitimine devam eden yüksek okul ve fakülte öğrencilerinin çeşitli öğretmenlik alanlarında görev yapmalarına imkan sağlayan bir sertifika programıdır. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nca (2014) yapılan tanımlamaya göre pedagojik formasyon: Pedagojik Formasyon Eğitimini, Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Programını ve Pedagojik Formasyon Eğitimi Sertifika Programını kapsamakta ve öğretmenlik mesleğine yönelik derslerin yer aldığı programı ifade etmektedir.

Pedagojik formasyon eğitim programı; Eğitim Fakültesi ya da Eğitim Bilimleri Fakülteleri bünyesinde Eğitim Bilimleri Bölümü bulunan üniversitelerde açılabilmektedir. Lisans eğitimi süresince pedagojik formasyon alamayan ve gerek mezun durumda gerekse lisans eğitimine devam eden tüm bireyler bu eğitim programından faydalanabilmektedir. Pedagoijk formasyon eğitimi programının eğitim süresi en az iki yarıyıl yani bir yıldır. Bu süreçte dersler en az iki yarıya bölünerek, bir eğitim öğretim yılında tamamlanabilecek biçimde sürdürülür (Yüksek Öğretim Kurulu/YÖK, 2018). Yüksek Öğretim Kurumu denetimde açılan ve yürütülen bu programlardan mezun olan adaylar öğretmen olarak görev yapma hakkı kazanmaktadır (MEB TTKB, 2014).

Program süresince alınması zorunlu olan dersler; eğitim bilimine giriş, öğretim ilke ve yöntemleri, eğitimde ölçme ve değerlendirme, eğitim psikolojisi, sınıf yönetimi, seçmeli I ve seçmeli II, uygulamalı dersler, özel öğretim yöntemleri, öğretim teknolojileri ve material tasarımı, öğretmenlik uygulaması dersleridir. Programda yer verilen seçmeli dersler için ise YÖK'ün belirlediği seçmeli ders havuzundan fakülte yönetim kurulu kararıyla belirlenen öğretim elemanlarınca derslerin yürütülmesi sağlanır. Söz konusu seçmeli ders havuzunda yer alan dersler: eğitimde eylem araştırması, eğitimde program geliştirme, eğitim tarihi, eğitim sosyolojisi, gelişim psikolojisi, öğretmenlik meslek etiği, yaşam boyu öğrenme, bireyselleştirilmiş öğretim, rehberlik, eğitimde teknoloji kullanımı, eğitim felsefesi, türk eğitim tarihi, türk eğitim sistemi ve okul yönetimi, karakter ve değerler eğitimi, özel eğitim, bilgisayar destekli öğretimdir (Yüksek Öğretim Kurulu/YÖK, 2018).

YÖK tarafından belirlenen pedagojik formasyon sertifika programı açma koşullarını sağlayan üniversite sayısı 2015-2016 eğitim öğretim yılı başlangıcında 108 iken (11.11.2015 tarihli Yükseköğretim Yürütme Kurulu toplantı tutanağı); bugün bu sayının daha da arttığı tahmin edilmektedir. Bu da çeşitli üniversitelerden her yıl yüzlerce, bazı üniversitelerden binlerce öğretmen adayının pedagojik formasyon eğitimi aldığı anlamına gelmektedir. Hali hazırda çeşitli alanlarda eğitimlerini tamamlamış ya da tamamlamak üzere olan bireylerin formasyon eğitimine olan yoğun taleplerinin; üniversite ve kontenjan sayıları düşünüldüğünde, oldukça çarpıcı olduğu görülmektedir.

İçinde bulunduğumuz yüzyıl yaşamın her alanında olduğu gibi eğitim alanında da çok sayıda yenilik ve gelişime sahne olmuştur. Söz konusu yenileşme ve gelişim sonucunda öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği yeterlikler de yeniden tanımlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB, 2017) tarafından yayınlanan öğretmenlik mesleği genel yeterliklerinde yapılan güncellemelerle birbiriyle ilişkili, birbirini tamamlayan 3 yeterlik alanı belirlemiştir. Bunlar; meslekli bilgi, mesleki beceri ile tutum ve değerlerdir. Bu alanlar başlıkların toplanan 11 yeterlik ve 65 gösterge bulunmaktadır. Yeterlik alanları tablolaştırılarak ifade edilirse (MEB, 2017);

A	Mesleki Bilgi	B	Mesleki Beceri	C	Tutum ve Değerler
A1.	***Alan Bilgisi***	***B1.***	***Eğitim Öğretimi Planlama***	***C1.***	***Milli, Manevi ve Evrensel Değerler***
	Alanında sorgulayıcı bakış açısını kapsayacak şekilde ileri düzeyde kuramsal, metodolojik ve olgusal bilgiye sahiptir.		Eğitim öğretim süreçlerini etkin bir şekilde planlar.		Millî, manevi ve evrensel değerleri gözetir.
A2.	***Alan Eğitimi Bilgisi***	***B2.***	***Öğrenme Ortamları Oluşturma***	***C2.***	***Öğrenciye Yaklaşım***
	Alanının öğretim programı ve pedagojik alan bilgisine hâkimdir.		Bütün öğrenciler için etkili öğrenmenin gerçekleşebileceği sağlıklı ve güvenli öğrenme ortamları ile uygun öğretim materyalleri hazırlar.		Öğrencilerin gelişimini destekleyici tutum sergiler.
A3.	***Mevzuat Bilgisi***	***B3.***	***Öğretme ve Öğrenme Sürecini Yönetme***	***C3.***	***İletişim ve İşbirliği***
	Birey ve öğretmen olarak görev, hak ve sorumluluklarına ilişkin mevzuata uygun davranır.		Öğretme ve öğrenme sürecini etkili bir şekilde yürütür.		Öğrenci, meslektaş, aile ve eğitimin diğer paydaşları ile etkili iletişim ve iş birliği kurar.
		B4.	***Ölçme ve Değerlendirme***	***C4.***	***Kişisel ve Mesleki Gelişim***

	Ölçme ve değerlendirme, yöntem, teknik ve araçlarını amacına uygun kullanır.	Öz değerlendirme yaparak, kişisel ve mesleki gelişimine yönelik çalışmalara katılır.

Öğretmenlerin sahip olması beklenen yeterlikler incelendiğinde; yalnızca mesleki bilgi ve beceriler değil tutum ve değerlerinde yer aldığı görülmektedir. Buna göre yalnızca öğretme sürecinin bileşenlerinde değil; milli ve evrensel değerlere sahip olma, iletişim ve işbirliği içinde çalışma, kişisel gelişimini sağlama, öğrenciye karşı olumlu yaklaşım sergileme gibi hem öğretmenin kişisel gelişimi, mesleki doyumu ve yaşam doyumu için anlamlı olacak hem de öğrencilerin yalnızca akademik değil insani değerlerin kazanmasına yönelik katkılar sunacak bir profil hedeflendiğini söylemek mümkündür.

Öğretmen olmak üzere bu mesleği tercih eden gençlerin mesleğe ilişkin tercih nedenlerini inceleyen araştırmalarda; çalışma koşullarının rahat olması, mesleği sevme, iş bulma imkanının daha yüksek olması, üniversite sınavında ek puan alması, bireyin ailesinde öğretmen bulunması, öğretmeyi sevme, ail eve çevre etkisi, geleceği inşa etme düşüncesi, mesleki saygınlık ve çocuklarla birlikte olmaktan hoşlanma gibi nedenlerle öğretmenlik mesleğini seçtikleri belirlenmiştir (Eret-Orhan ve Ok, 2014; Ergen, 2014; Göçer-Şahin ve Gelbal, 2016). Genel itibariyle öğretmenlik mesleğini seçen bireylerin olumlu tutum ve duygularla mesleği tercih ettiklerini söylemek mümkündür.

Öğretmen adayları, eğitim süreçlerini tamamlayarak mesleğe başladıklarında mesleklerine karşı olan tutumları incelendiğinde ise genel olarak olumlu olmakla birlikte cinsiyete göre, tercih sebebine göre, ailede öğretmen olma durumuna göre farklılaştığı (İşmen ve Yıldız, 2005; Pehlivan, 2017) hatta bu tutumların sınıf yönetiminde kullandıkları sınıf disiplin modellerine göre farklılık gösterdiği (Polat, Arslan ve Satıcı, 2016) belirlenmiştir. Öğretmenlerin duygu durumlarının incelendiği bir araştırmada ise öğretmenlerin duygularının dikkate alınmamasının sergiledikleri olumsuz davranışları artırdığı, bununla birlikte kendilerini değersiz hissettikleri, işlerini aksattıkları, yavaşlattıkları, mutsuz oldukları, güvensiz bir iş ortamında çalıştıklarını hissettikleri ve bunların doğal sonucu olarak çatışma ortamlarının oluşabildiği belirlenmiştir (Argon, 2015).

Bütünsel olarak incelendiğinde öğretmenlerin kendilerinden beklenilen yeterliklere sahip olarak, mesleklerine ilişkin olumlu tutumlarla birlikte çalışma ortamlarında da mutlu ve olumlu duygularla hareket etmeleri onların eğitim sistemindeki rolü bakımından daha yüksek performans sergilemelerinde kuşkusuz önemli olacaktır. Yazıcı (2009) bu durumu insani gelişimin bir boyutu olarak kariyer gelişiminde de motivasyon ve tutumun önemine işaret etmiştir.

Bu denklemin sağlanmasında devreye giren bir değer unsur ise bireyin mesleki beklentileridir. Zira umudun ve beklentinin olmadığı bir yerde yapılacak bir şey ya da uğruna çaba harcanacak, motivasyon sağlayacak bir unsur kalmayacaktır. Bu doğrultuda yapılan çeşitli araştırmalar incelendiğinde; Uras ve Kunt (2006) tarafından toplam 516 öğretmen adayıyla yapılan araştırmada öğretmen adaylarının gelecek beklentileri incelenmiştir. Öğretmen adaylarının çoğunluğunun mesleki gelişim beklentilerinin üst düzeyde karşılanamayacağı düşüncesine sahip oldukları belirlenmiştir. Benzer biçimde Başkonuş, Akdal ve Taşdemir (2011) de eğitim fakültesi öğretmen adaylarının atanma hakkındaki görüşlerinin olumsuz yönde olduğunu; mesleki geleceklerinde öğretmen adaylarının kendilerini lisans üstü eğitime devam etmek, öğretmen olmak ve yönetici olmak biçiminde sıraladıkları ifade edilmiştir. Bursal ve Buldur (2016) ise ilköğretim düzeyinde öğretmen yetiştiren altı anabilim dalında eğitime devan eden öğretmen adaylarının gelecek beklentilerini incelediğinde; beklentilerinin genellikle olumlu yönde olduğunu tespit etmiştir. Karaman'ın 2008 yılında gerçekleştirdiği araştırma sonucu ise çok daha çarpıcı olarak; öğretmenlerin mesleki geleceklerine ilişkin olumsuz görüşe sahip oldukları belirlenmiştir. Boylamsal bir çalışma yapılmamış olmakla birlikte yapılan çalışmalar ışığında; öğretmen adaylarının mesleği genel olarak olumlu tutum ve duygularla seçtikleri, lisans öğrenimleri süresince de olumlu tutum ve duygulara sahip oldukları ancak çalışma yaşamında tutumlarında pek değişiklik olmazken memnuniyetlerinin, umutlarının ve beklentilerinin olumsuz yönde değişim gösterdiği sonucuna ulaşılabilir. Bu nedenle öğretmen adaylarının beklentileri ile mesleki yaşamlarındaki memnuniyetleri, doyumları arasındaki söz

konusu olumsuz gidişatı belirlemek ve adına kariyer geleceklerinin de incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı pedagojik formasyon sertifika programına katılan öğretmen adaylarının pedagojik formasyon eğitiminden beklentileri ile kariyerlerine dair gelecek planlarının incelenmesidir. Bu kapsamda araştırmada öğretmen adaylarının pedagojik formasyon eğitiminden beklentileri ve eğitim sonunda beklentilerinin ne düzeyde karşılandığı; mesleki anlamda kariyer planlamasında öğretmenlik yapmayla ilgili görüşleri ile gelecek kariyerlerine ilişkin umut ve korkuları değerlendirilmiştir.

2.YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel araştırma yöntemiyle tasarlanmış olup; standarlaştırılmış açık uçlu görüşme yaklaşımı kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2013: 45) nitel araştırmanın şu şekilde tanımlanabileceğini ifade etmiştir:

> "Gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı; algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir."

Standartlaştırılmış açık uçlu görüşme ise belirli bir sıraya sahip, özenle hazırlanan soruların; görüşülen her bireye aynı biçimde ve sırada sorulmasıdır (Patton, 1987; akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013:151).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim öğretim yılı bahar yarıyılında Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon Sertifika Programı'na katılan öğretmen adayları arasından araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden; fen bilimleri, sağlık bilimleri ve sosyal bilimler uzmanlık alanlarından toplam 168 katılımcı oluşturmaktadır. Veri analizi sürecinde eksik bilgi verdiği tespit edilen 46 katılımcının çalışması araştırma dışında bırakılarak toplam 122 veri analiz edilmiştir. Çalışma grubunu oluşturan katılımcıların demografik bilgileri tablo 1' de sunulmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların demografik bilgilerine dair frekans-yüzde değerleri

Cinsiyet	**f**	**%**
Kadın	90	73,77
Erkek	32	26,22
Toplam	122	100
Yaş	**f**	**%**
21-23 yaş	46	37,70
24-26 yaş	24	19,67
27-29 yaş	17	13,93
30-32 yaş	12	9,83
33-35 yaş	11	9,01
36-38 yaş	4	3,27
39 yaş ve üzeri	8	6,55
Toplam	122	100
Çalışma Durumu	**f**	**%**
Çalışıyor	46	37,70

Çalışmıyor	29	23,77
Öğrenci	47	38,52
Toplam	122	100
Eğitim Alınan Anabilim Dalı	**f**	**%**
Matematik	36	29,50
Biyoloji	8	6,55
Kimya	14	11,47
BÖTE	3	2,45
Bilgisayar Mühendisliği	3	2,45
Hemşirelik	6	4,91
Psikoloji	7	5,73
Kamu Yönetimi	19	15,57
Felsefe	9	7,37
Sosyoloji	9	7,37
İlahiyat	8	6,55
Toplam	122	100

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların %73,77'sinin kadın, %26,22'sinin erkek olduğu; %37,70'inin 21-23 yaş, %19,67'sinin 24-26 yaş, %13,93'ünün 27-29 yaş, %9,83'ünün 30-32 yaş, %9,01'inin 33-35 yaş, %3,27'sinin 36-38 yaş ve %6,55'inin 39 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Katılımcıların çalışma durumlarına göre dağılımlarının ise %37,70 oranla çalıştıklarını, %23,77 oranla çalışmayan bir grubun olduğunu ve %38,52'lik oranla bir yandan lisans eğitimine devam eden öğrenciler oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların lisans düzeyinde eğitim aldıkları anabilim dallarına göre dağılımları incelendiğinde ise %29,50'sinin Matematik, %6,55'inin Biyoloji, %11,47'sinin Kimya, %2,45'inin BÖTE, %2,45'inin Bilgisayar Mühendisliği, %4,91'inin Hemşirelik, %5,73'ünün Psikoloji, %15,57'sinin Kamu Yönetimi, %7,37'sinin Felsefe, %7,37'sinin Sosyoloji ve %6,55'inin İlahiyat Anabilim Dallarından olduğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından alan yazın taranarak hazırlanan görüşme soruları, 3 alan uzmanının görüşlerine sunularak değerlendirilmiş ve son hali verilmiştir.

2.4. Verileri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri katılımcılarla yapılan görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Söz konusu görüşmeler araştırmaya katılmayı kabul eden öğretmen adayları ile belirlenen tarih ve saatte bire bir gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar demografik bilgileri kendileri yazılı olarak doldurmuş olup; görüşme sorularına verdikleri yanıtlar araştırmacılar tarafından yazılı olarak not alınmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde frekans-yüzde hesaplamaları ile içerik analizi yöntemlerinden faydalanılmıştır. Verilerin analizinde 3 farklı kodlayıcı tarafından verilerin %25'i açık kodlama yöntemine göre kodlanmış ve kategoriler belirlenmiştir. Belirlenen kategoriler temel alınarak söz konusu %25'in dışında kalan veriler arasından toplam sayının yarısı kadar veri, 2 kodlayıcı tarafından kapalı kodlama yöntemiyle kodlanmıştır. Kapalı kodlama yapan K1 ve K2 arasındaki uyum oranı %81 olarak belirlenmiştir. Kapalı

kodlamanın ardından tüm kodlayıcılar (K1, K2, K3) bir araya gelerek farklılık gösteren kodlamaları tartışmış ve karar birliğine varmışlardır. Bu karar birliği uyarınca verilerin tamamı araştırmacılar tarafından kategorilendirilmiştir.

3. BULGULAR

Trakya Üniversitesi Pedagojik Formasyon Sertifika Programına katılan öğretmen adaylarının pedagojik formasyon eğitiminden beklentileri ile kariyerlerine dair gelecek planlarının incelenmesini amaçlayan araştırmanın alt amaçlarına uygun olarak yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular tablo ile tablo arasında sunulmaktadır. Bu kapsamda araştırmada öğretmen adaylarının pedagojik formasyon eğitiminden beklentileri tablo 2'de incelenmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların pedagojik formasyon eğitiminden beklentilerine ilişkin betimleyici analizler

Beklentiler	f	%
İş Bulmak	12	9,83
Mesleki Bilgi ve Donanım	40	32,78
Eğitimci Kimliğini Edinmek	4	3,27
Mesleki Gelişim	6	4,91
Öğretim Yöntemleri	23	18,85
Sertifika Almak	8	6,55
Kişisel Gelişim	8	6,55
Öğrencileri Daha İyi Anlamak	14	11,47
Beklentim yok	7	5,73
Toplam	122	100

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların pedagojik formasyon eğitiminden beklentilerinin en yüksek oranla mesleki bilgi ve donanım edinmek (%32,78), ardından öğretim yöntemlerini öğrenmek (%18,85) ve öğrencileri daha iyi anlamak (%11,47) olduğu görülmektedir. En düşük orana sahip beklentileri ise eğitimci kimliği edinmek (%3,27), mesleki gelişim (%4,91) ve beklentisi olmamaktır (%5,73). Katılımcıların Pedagojik Formasyon Eğitiminin sonunda beklentilerinin ne düzeyde karşılandığı ile ilgili olarak yapılan analizler tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Pedagojik Formasyon Eğitiminden beklentilerinin karşılanması durumuna ilişkin frekans-yüzde değerleri

Beklenti karşılanma durumu	f	%
Karşılandı	101	82,78
Karşılanmadı	21	17,21
Toplam	122	100

Tablo 3 incelendiğinde büyük oranda katılımcıların %82,78 beklentilerinin karşılandığı bununla birlikte %17,21 oranında katılımcının (yaklaşık olarak beş kişiden birinin) beklentisinin karşılanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın bir diğer alt amacına uygun olarak katılımcıların mesleki anlamda kariyer planlamasında öğretmenlik yapmayla ilgili görüşleri; yapmak isteme durumu ve öğretmen olmak için harcayacakları çabanın miktarı bakımından tablo 4 ve tablo 5'te ele alınmıştır.

Tablo 4. Katılımcıların pedagojik formasyon eğitimi sonrasında öğretmen olarak görev yapmayı isteme durumuna ilişkin frekans-yüzde değerleri

Öğretmen olarak görev yapmayı isteme durumu	f	%
İstiyor	112	91,80
İstemiyor	10	8,19
Toplam	122	100

Katılımcıların %91,80'i eğitim programını başarıyla tamamladıktan sonra öğretmen olarak görev yapmak istediğini ancak %8,19'u programa gönüllü olarak katılmasına karşın eğitim sonunda öğretmen olarak görev yapmak istemediğini dile getirmiştir. Bunun üzerine katılımcılara pedagojik formasyon eğitimi sonrasında öğretmen olarak görev yapmak için gösterecekleri gayret, harcayacakları çabayı 1'den 10'a dek puanlaması istenmiştir. Elde edilen sonuçlar tablo 5'te sunulmaktadır.

Tablo 5. Katılımcıların pedagojik formasyon eğitimi sonrasında öğretmen olarak görev yapmak üzere harcayacakları çabaya dair frekans-yüzde değerleri

Öğretmen olmak için çaba (1-10 puan)	f	%
1	1	0,81
4	5	4,09
5	6	4,91
6	9	7,37
7	14	11,47
8	21	17,21
9	24	19,67
10	42	34,42

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların %34,42'si çok fazla çaba harcayacağını 10 puanla; %19,67'si harcayacağı çabanın değerini 9 puan olarak; %17,21'i 8 puan olarak belirtmiştir. Tabloya göre 8 puan ve üzeri harcanan gayretin ardından bir kırılma noktası yaşanmakta ve 1 katılımcılının %0,81 oranla asgari oranda çaba harcayacağını belirttiği; çaba puanı skalasında 2 ve 3 puan değerinde çaba harcayacağını ifade eden hiçbir katılımcının bulunmadığı; 4 puan olarak belirten katılımcıların oranının %4,09; 5 puan olarak belirten katılımcıların oranının %4,91; 6 puan olarak belirten katılımcıların oranının %7,37 ve 7 puan olarak belirten katılımcıların oranının %11,47 olduğu görülmektedir. Bu durumda katılımcıların toplamda %27,84'ünün öğretmen olmak için orta düzeyde (4-5-6-7) çaba sarf edeceği; buna karşın % 71,3'ünün ise yoğun olarak (8-9-10) çaba sarf edeceği sonucuna ulaşılmaktadır. Araştırmanın son alt amacı olan katılımcıların gelecek kariyerlerine ilişkin umut ve korkularının değerlendirilmesi amacıyla yapılan veri analizi sonucunda katılımcıların öğretmen olarak gelecek kariyerlerine ilişkin umutları tablo 6'da ve korkuları tablo 7'de ele alınmıştır.

Tablo 6. Katılımcıların öğretmen olarak gelecek kariyerlerine ilişkin umutlarına dair betimleyici analizler

Beklentiler	f	%
İyi öğrenci yetiştirmek	32	26,22
İyi bir öğretmen olmak	29	23,77
Topluma faydalı olabilmek	14	11,47
Öğretmen olmak	10	8,19
Umutsuz	8	6,55
Kendini geliştirmek	5	4,09
Fiziki, Ekonomik ve teknolojik anlamda daha iyi şartlar	5	4,09

Yönetici olmak	3	2,45
KPSS ve ücretli öğretmenlik	3	2,45
Kariyerde ilk adım	3	2,45
Eğitimler düzenlemek	3	2,45
Okul açmak	3	2,45
Saygınlık edinmek	3	2,45
Psikolog olmak	1	0,81
Toplam	**122**	

Tablo 6'ya göre katılımcıların öğretmen olarak gelecek kariyerlerine ilişkin taşıdıkları umutlar değerlendirildiğinde en fazla umuda sahip oldukları konunun iyi öğrenciler yetiştirmek (%26,22) olduğu; buna çok yakın bir oranla iyi bir öğretmen olmak (%23,77) olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların mesleklerine dair umutlarında buradan sonra yüzdelik oranların dağılarak ilerlediğini söylemek mümkündür. Buna göre topluma faydalı olabilmek konusunda umuda sahip olan grup %11,47 oranında iken; sadece öğretmen olmak umudunu taşıyan katılımcılar %8,19; umutsuz olduğunu ifade eden katılımcılar %6,55 oranındadır. Kendini geliştirmeye dair ve fiziki, ekonomik ve teknolojik anlamda daha iyi şartlara sahip olacağı umudunu taşıyan katılımcıların oranı %4,09; yönetici olmak, Kpss'ye girerek ücretli öğretmenlik yapmak, kariyerine ilk adım atacağı umudunu taşımak, eğitimler düzenlemek, okul açmak ve saygınlık edinmek umutlarına sahip olan katılımcıların oranları %2,45'tir. Yalnızca bir katılımcının umudu psikolog olmak (%0,81) yönündedir.

Tablo 7. Katılımcıların öğretmen olarak gelecek kariyerlerine ilişkin korkularına dair betimleyici analizler

Korkular	**f**	**%**
İyi öğretmen olamamak	33	27,04
Korkusuz	20	16,39
Devlet okuluna atanamamak	18	14,75
Saygı görememek ve sevilmemek	10	8,19
Kendini geliştirememek	6	4,91
Sorunlu davranışlarla başa çıkamamak	6	4,91
Yeni nesile uyum sağlayamamak	5	4,09
Özel sektörde çalışmanın zorluğu	4	3,27
Veli iletişimi	3	2,45
Mesleğin değerini yitirmesi	3	2,45
Haksızlığa uğramak	4	3,27
Akademik başarısı düşük öğrencilerle çalışmak	2	1,63
Teknolojik gelişmeler/Robot öğretmenler	3	2,45
Zor koşullarda çalışma	2	1,63
İş bulamamak	2	1,63
Eğitim sistemindeki değişiklikler	1	0,81
Toplam	122	

Tablo 7 incelendiğinde katılımcıların öğretmen olarak gelecek kariyerlerine ilişkin taşıdıkları en yüksek oranlı korkunun iyi öğretmen olamamak olduğu (%27,04) görülmektedir. Bunun hemen ardından korkusuz olduğunu ifade eden katılımcıların oranının 16,39% olduğu; öğretmen adaylarının %14,75'inin bir devlet okuluna atanamamaktan korktuğu ve %8,19'unun saygı görememek ve sevilmemekten korktuğu belirlenmiştir. Bunları takiben kendini gerçekleştirememekten ve sorunlu davranışlarla başa

çıkamamaktan korkan katılımcıların %4,91 oranında; yeni nesile uyum sağlayamamaktan korkan katılımcıların %4,09 oranında, özel sektörede çalışma koşullarının güçlüğünden korkan katılımcıların %3,27 oranında olduğu tespit edilmiştir. Gittikçe düşe oranlarla sahip olunan korkuların haksızlığa uğramak (%3,27), veli iletişimi (%2,45), mesleğin değerini yitirmesi (%2,45), teknolojik gelişmeler ve robot öğretmenler (%2,45), akademik başarısı düşük öğrencilerle çalışmak (%1,63), zor koşullarda çalışmak (%1,63), iş bulamamak (%1,63) ve eğitim sistemindeki değişiklikler (%0,81) olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. TARTIŞMA

Trakya Üniversitesi Pedagojik Formasyon Sertifika Programına katılan öğretmen adaylarının pedagojik formasyon eğitiminden beklentileri ile kariyerlerine dair gelecek planlarının incelenmesini amaçlayan araştırmadan elde edilen bulgulara göre; öğretmen adaylarının pedagojik formasyon eğitiminden en yüksek oranda sahip oldukları beklentilerinin mesleki bilgi ve donanım edinmek, öğretim yöntemlerini öğrenmek ve öğrencileri daha iyi anlamak olduğu belirlenmiştir. En düşük orana sahip beklentilerinin ise eğitimci kimliği edinmek, mesleki gelişim ve beklentisi olmamak olduğu bulgulanmıştır. Buna göre öğretmen adaylarının bu programa katılırken sahip oldukları beklentilerin öğretmenlik meslek bilgisi ile öğretim yöntemleri ve öğrencileri anlayabilmek üzerinde yoğunlaştığı; buna karşın eğitimci kimliği edinme ya da mesleki gelişime dair beklentilerinin daha düşük düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adayları ile yapılan bir başka çalışmada öğretmen adayları öğretmenliği daha iyi nesiller yetiştirmek için seçtiklerini ifade etmişlerdir (Demirtaş ve Kırbaç, 2016). Yine öğretmen adaylarının beklentilerini incelemek üzere yapılan bir araştırmalarda öğretmenlik meslek bilgisi edinmeye dair derslere olan tutumların olumlu ve yüksek düzeyde olduğu, yani öğretmen adaylarının öğretmenlik meslek bilgisi edinmeye ilişkin olumlu bakış açısına sahip oldukları (Ekici, 2008; Erol, Özdemir, Turhan, Boydak-Özan ve Polat, 2017); katılımcıların pedagojik formasyon eğitimini bilgi ve aydınlanma kaynağı olarak değerlendirdiğini, bu eğitimin onların mesleki eksiklikleri giderdiğini, mesleki açıdan onları şekillendirdiğini, deneyim ve tecrübe kazandırdığını ve öğretmen olmak için mutlaka alınması gereken bir eğitim olduğunu belirten sonuçlara ulaşılmıştır (Erol, Özdemir, Turhan, Boydak-Özan ve Polat, 2017).

Nitekim yeterli meslek bilgisine sahip olmak; bu bilgileri karşı tarafa aktabileceğiniz anlamına gelmemektedir (Slavin, 2017). Bu bağlamda öğretmen adaylarının programdan bir beklentisinin öğretim yöntemlerini ve öğrenciyi daha yakından tanımayı öğrenmek olduğu düşünüldüğünde beklentilerinin oldukça anlamlı olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının programdan beklentilerinin aynı zamanda MEB (2017) öğretmen yeterlikleri bakımından mesleki bilgi ve beceri alt alanları ile de uyumlu olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğretmen adayları pedagojik formasyon sertifika programı sonunda çoğunlukla beklentilerinin karşılandığı yalnızca yaklaşık beşte bir katılımcının beklentisinin karşılanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bilgiler ışığında öğretmen adaylarının genel itibariyle programdan beklentilerinin çoğunlukla karşılandığını ve bu sonucun Çiçek-Sağlam (2015) tarafından yürütülen araştırma bulgularıyla paralel olduğunu söylemek mümkündür. Buna karşın çeşitli araştırma sonuçlarına göre (Demirtaş ve Kırbaç, 2016; Erol, Özdemir, Turhan, Boydak-Özan ve Polat, 2017) katılımcı öğretmen adaylarının çoğu pedagojik formasyon programını genel itibariyle de yetersiz bulduklarını belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının programda yetersiz olarak belirttikleri özellikler: program süresinin kısalığı, programın sıkıştırılmış olması, zaman ve şartların uygun olmaması, hocaların ve programın verimli olmaması, derslik yetersizliği, kantin ve fotokopi hizmetlerine erişimde güçlük ile derslerin uygulamaya dönük olmamasıdır (Çiçek-Sağlam, 2015; Demirtaş ve Kırbaç, 2016; Kiraz ve Dursun, 2015; Erol, Özdemir, Turhan, Boydak-Özan ve Polat, 2017). Bununla birlikte öğretmen adaylarının beklentilerine ilişkin olarak yapılan başka çalışmalarda ortak tespit edilen durum; öğretmen adaylarının daha fazla uygulama içeren çalışmalara dahil olmak istemesidir (Kiraz ve Dursun, 2015; Tepeli ve Caner, 2014). Bu doğrultuda farklı üniversitelerce yürütülen farklı programların farklı katılımcılar tarafından daha yeterli ya da daha yetersiz olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bireysel beklentiler ile programda yer alan öğretim üyesi performansları, kurumların fiziksel koşulları gibi çok sayıda ve çeşitlilikte faktörün etkili olabileceği

düşünülmektedir. Bunlar arasından öncelikli olarak program süresi, yoğunluğu ve yürüttükleri derslerde yetkin öğretim üyesi sayısı göz önünde bulundurularak gelişim çalışmalarının yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Katılımcı öğretmen adaylarının mesleki anlamda kariyer planlamasında öğretmenlik yapmayla ilgili görüşleri incelendiğinde yaklaşık on kişiden dokuzunun eğitim programını başarıyla tamamladıktan sonra öğretmen olarak görev yapmak istediği ancak her on kişiden biri programa gönüllü olarak katılmasına karşın eğitim sonunda öğretmen olarak görev yapmak istemediğini dile getirmiştir. Bu da bize az sayıdaki katılımcının öğretmenlik mesleğini yapmak istememesine rağmen; işsiz kalma ihtimaline karşın bir sertifika sahibi olarak kendilerine bir pencere oluşturmak için bu eğitime katıldıklarını düşündürtmektedir. Katılımcıların mesleki anlamda kariyer planlamasında öğretmenlik yapmayla ilgili görüşleri incelenirken yöneltilen bir diğer soru öğretmen olarak ne kadar çaba harcayacaklarını 10 puan en çok olmak üzere değerlendirmeleridir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların yaklaşık olarak dörtte birinden daha fazlasının öğretmen olmak için orta düzeyde (4-5-6-7) çaba sarf edeceği; buna karşın yaklaşık olarak üçte ikisinin n ise yoğun olarak (8-9-10) çaba sarf edeceği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durumun pedagojik formasyon eğitimi alan katılımcıların mesleki seçeneklerinin de daha fazla olması bu durumu etkileyen değişkenler arasında yer alabileceğini işaret eden çalışmalar mevcuttur (Dadandı, Kalyon ve Yazıcı, 2016).

Katılımcı öğretmen adaylarının gelecek kariyerlerine ilişkin umutları sorulduğunda; katılımcıların yarısının iyi öğrenciler yetiştireceklerine ve iyi öğretmenler olacaklarına dair umutlarının olduğu görülmektedir. Bunu topluma faydalı olabilmek konusunda umuda sahip olanlar, sadece öğretmen olmak umudunu taşıyanlar ve umutsuz olanlar takip etmektedir. Pedagojik formasyon eğitimine katılan öğretmen adaylarının gelecek beklentileri hakkında yapılan çalışmalarda; öğretmen adayları yapacakları işten zevk alacaklarını (Balcı, Yurttaş ve Denkci-Akkaş, 2018), severek yapacaklarını (Demirtaş ve Kırbaç, 2016), kişisel ve mesleki yeterlikler bakımından etkili öğretmen davranışları sergileyeceklerini (Karataş, Ardıç ve Oral, 2017) ifade etmişlerdir. Buna göre öğretmenlerin kariyer geleceklerine ilişkin umutlarında bu çalışma ile alan yazında yer alan çalışmaların ortak noktasının öğretmenlerin kendilerine dönük "iyi" ve "başarılı" olmaya ilişkin görüşleridir. Gelecekte iyi işler yapacağına inanmak, buna ulaşmada ilk ve önemli adımlardan biridir. Kendi adına ve toplum adına iyi işler yapmak ise bu halkayı bir kat daha genişleterek faydalılığı bireyden çevresine doğru genişletmektedir. Öğretmen adaylarının böylesi umutlu olması ülkemiz çocukları adına mutluluk ve umut vericidir. Yine de öğretmen adaylarının bir kısmının bu konuda umutsuz ve sadece işini yapmak görüşlerine sahip olması da bu alanda kat edilmesi gereken halen çok yol olduğunu göstermektedir. Buna göre öğretmenlik mesleğinin yararlılıkları ve bireylerin harcayacakları çabaya karşılık doyum sağlamaları bakımından çok yönlü yenilik ve düzenlemelerin yapılması önerilebilir.

Katılımcı öğretmen adaylarının gelecek kariyerlerine ilişkin korkuları değerlendirildiğinde; en büyük korkularının iyi öğretmen olamamak, devlet okuluna atanamamak ve saygı görememek, sevilmemek olduğu söylenebilir. Yaklaşık altı öğretmen adayından birinin herhangi bir mesleki gelecek korkusunun bulunmadığı da çarpıcı sonuçlardan biridir. Bu sonucun yalnızca öğretmenlik değil çeşitli iş alanlarına sahip olma durumundan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Karataş, Ardıç ve Oral (2017) araştırmasında öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun öğretmenlik mesleğinin geleceğine da dair karamsar ve umutsuz olduklarını belirlemiştir. Öğretmenlik mesleğini itibarsızlaştırdığı düşünülen düzenleme ve uygulamaların yeniden gözden geçirilmesi ile başta çalışma süre ve koşulları olmak üzere, öğretmen motivasyon ve performansını etkileyecek unsurların olumlu yönde değiştirilmesinin kıymetli bir meslek alanına ilişkin yaşanılan endişelerin azaltılmasında önemli olacağı düşünülmektedir. Nitekim iyi öğretmen olmak kaygısı taşıyan öğretmen adaylarının kendilerine uygun imkanlar ve gelişim fırsatları sunulduğunda yüksek düzeyde performans sergilemek üzere çaba gösterecekleri ön görülmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında araştırmaya katılan öğretmen adaylarının pedagojik formasyon eğitimine dair beklentilerinin çoğunlukla mesleki bilgi ve donanım edinmek, öğretim yöntemlerini öğrenmek ve öğrencileri daha iyi anlamak olduğu belirlenmiş ve eğitim sonunda çoğunlukla bu beklentilerinin karşılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcı öğretmen adaylarının mesleki anlamda

kariyer planlamasında öğretmenlik yapmayla ilgili görüşleri incelendiğinde ise yine büyük çoğunluğunun eğitim programını başarıyla tamamladıktan sonra öğretmen olarak görev yapmak istediği ve gelecek kariyerlerine ilişkin umutlarının iyi öğrenciler yetiştirmek ve iyi öğretmenler olmakla ilgili olduğu görülmektedir. Bunu topluma faydalı olabilmek konusunda umuda sahip olanlar, sadece öğretmen olmak umudunu taşıyanlar ve umutsuz olanlar takip etmektedir. Katılımcı öğretmen adaylarının gelecek kariyerlerine ilişkin umutlarına karşın korkuları değerlendirildiğinde ise; en büyük korkularının iyi öğretmen olamamak, devlet okuluna atanamamak ve saygı görememek, sevilmemek olduğu belirlenmiştir.

Öğretmenlik mesleğinin mesleki anlamda getirdiği doyum, mesleğin çalışma koşulları, öğretmenlerden beklenilen yeterlikler ve en geniş perspektifle mesleğin bireylerin yaşamındaki yol gösterici, gelişimi destekleyici rolü bakımından nispeten olumlu bir duruma sahip olunduğu görülmektedir. Bunu daha ileriye götürmek öğretmenlerin yaşadıkları korku ve endişeleri azaltmak üzere mesleki eğitim süreçlerinin uygulamaya dönük, öğretmenin öğrenciyi tanıması ve onu nasıl destekleyebileceğini öğrenmesini sağlayan yeniliklerin eğitim müfredatlarında gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Bununla birlikte istihdam sorunu ve mesleğin itibarına ilişkin toplumsal bakış açısını daha olumlu yönde etkileyecek atılımların yapılması; bu doğrultuda gerek pedagojik eğitim programlarının süresinin uzatılması, dersleri yürüten öğretim üyelerinin alanında uzman olan kişilerden seçilmesi ve formasyon eğitim programının niteliğini etkilediği öğretmen adaylarınca ifade edilen fiziki koşulların da iyileştirilmesinin önemli olduğu ve öncelikli olarak hayata geçirilmesi önerilmektedir.

6. KAYNAKÇA

Argon, T. (2015). Öğretmenlerin sahip oldukları duygu durumlarını okul yöneticilerinin dikkate alıp almamalarına ilişkin görüşleri. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 377-404

Balcı, E., Yurttaş, A. ve Denkci-Akkaş, F. (2018). Pedagojik Formasyon Sertifika Programı Öğrencilerinin Gelecek Beklentileri. International Congress on Politic, Economic and Social Studies Abstract Book. http://registericpess.org/index.php/ICPESS/article/view/1280

Başkonuş, T., Akdal, D. ve Taşdemir, M. (2011). Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Son Sinif Öğrencilerinin Gelecek Beklentileri. 2 nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications Kongresi Bildiri Kitabı. Ankara: Siyasal Kitabevi. ISBN: 978-605-5782-62-7

Bursal, M. ve Buldur, S. (2016). İlköğretim öğretmen adaylarının meslek tercih nedenleri ve geleceklerine yönelik beklentileri: Karşılaştırmalı bir analiz. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(2): 351-376.

Çiçek-Sağlam, A. (2015). Pedagojik Formasyon Sertifikasi Programinin Etkililiğinin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2): 63-73.

Dadandı, İ., Kalyon, A. ve Yazıcı, H. (2016). Eğitim Fakültesinde Öğrenim Gören ve Pedagojik Formasyon Eğitimi Alan Öğretmen Adaylarının Öz-Yeterlik İnançları, Kaygı Düzeyleri ve Öğretmenlik Mesleğine Karşı Tutumları. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(1): 253-269.

Demirtaş, H. ve Kırbaç, M. (2016). Pedagojik Formasyon Sertifika Programı Öğrencilerinin Pedagojik Formasyon Eğitimine İlişkin Görüşleri. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(2): 138-152.

Ekici, G. (2008). Öğretmen adaylarının öğretmenlik meslek bilgisi derslerine yönelik tutumları ile öğrenme biçimlerinin değerlendirilmesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, V (I): 111-132.

Eret-Orhan, E. ve Ok, A. (2014). Öğretmenlik Programlarını Kimler Tercih Ediyor? Adayların Giriş Özellikleri ve Öğretmenliğe Yönelik Tutumları. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29(4): 75-92.

Ergen, Y. (2014). Sınıf öğretmeni adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının nedenlerinin incelenmesi (Bayburt Eğitim Fakültesi örneği). Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(1), 62-74.

Erol, Y. C., Özdemir, T. Y., Turhan, M., Boydak-Özan, M. ve Polat, H. (2017). Pedagojik Formasyon Eğitimi Almakta Olan Öğretmen Adaylarının Pedagojik Formasyona İlişkin Metaforik Algıları. Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 6(3): 348-364

Göçer-Şahin, S. ve Gelbal, S. (2016). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğini Seçme Nedenlerinin Ölçeklenmesi. Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi, 7(2), 443-458.

İşmen, A. E. ve Yıldız, A. (2005). Öğretmenliğe İlişkin Tutumların Özgecilik ve Atılganlık Düzeyleri Açısından İncelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 42, 151-166.

Karaman, N. (2008). Öğretmenlerin mesleklerini algilama biçimleri ve gelecekten beklentileri nelerdir? Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Dönem Projesi, Edirne.

Karataş, K., Ardıç, T. ve Oral, B. (2017). Öğretmenlik Mesleğinin Yeterlikleri ve Geleceği: Metaforik Bir Analiz. Turkish Studies, 12(33): 291-312.

Kiraz, Z. ve Dursun, F. (2015). Pedagojik Formasyon Eğitimi Alan Öğretmen Adaylarının Bu Eğitime İlişkin Algıları. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(3): 1008-1028. DOI: 10.17860/efd.37544.

MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (MEB TTKB) (2014). Öğretmenlik alanlari, atama ve ders okutma esaslari. MEB Tebliğler Dergisi, 77(2678).https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_02/15111325_9_cizelgeveesaslar.pdf

MEB (2017). Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri. Ankara: Ölçme Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.

Uras, M. ve Kunt, M. (2006). Öğretmen adaylarinin öğretmenlik mesleğinden beklentileri ve beklentilerinin karşilanmasini umma düzeyleri. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(19): 71-83.

Pehlivan, H. (2017). Genel liselerde görev yapan öğretmenlerin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının incelenmesi. Journal of Human Sciences, 14(3), 2244-2258. doi:10.14687/jhs.v14i3.4527

Polat, S., Arslan, Y. ve Satıcı, A. (2016). Öğretmenlerin Mesleki Tutumları ile Sınıf Disiplin Modeli Tercihleri Arasındaki İlişki. GEFAD / GUJGEF 36(3): 675-691.

Slavin, R. (2017). Eğitim Psikolojisi Kuram ve Uygulama. (G. Yüksel, Çev. Edt). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Tepeli, Y. ve Caner, M. (2014). Pedagojik Formasyon Programı Öğrencilerinin Öğretmenlik Uygulaması İle İlgili Görüşleri. Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(2): 313-328.

Yazıcı, H. (2009). Öğretmenlik mesleği, motivasyon kaynaklari ve temel tutumlar: Kuramsal bir bakiş. Kastamonu Eğitim Dergisi, 17(1): 33-46.

Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Genişletilmiş 9. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları. ISBN 978-975-02-2603-8.

Yükseköğretim Yürütme Kurulu Toplantı Tutanağı (2015). http://www.yok.gov.tr/documents/10279/13685931/20_01_2015_+yurutme_kurulu_+ek+kontenjana_+eklenecek_egitim_komisyonu_070116.pdf/

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) (2018). Pedagojik Formasyon Eğitimi Sertifika Programına İlişkin Usul ve Esaslar http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik/-/journal_content/56_INSTANCE_rEHF8BIsfYRx/10279/7052802 E.T. 12.07.2018

Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Aile Kavramına İlişkin Metaforik Algıları

Arş. Gör. İlyas Sönmez[1] Prof. Dr. Emine Ahmetoğlu[2] Dr. Öğr. Üyesi Ezgi Akşin Yavuz[3]

[1] Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, ilyassonmez@trakya.edu.tr

[2] Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, emineahmetoglu@trakya.edu.tr

[3] Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, ezgiaksin@trakya.edu.tr

Özet: Aile, çocukların gelişimi, eğitimi ve sağlığı için gerekli koşulları sağlayan ilk ve temel ortamdır. Çocukların gelişim ve eğitim sürecinde ailelerin sunacağı çevre ve olanaklar ile ailenin eğitim sürecine çeşitli yollarla katılımı, çocuğun gelişiminin bütüncül olarak desteklenmesi bakımından önemlidir. Gelişimin hızlı olduğu bir dönem olan erken çocukluk döneminde ise ailelerin sağlayacağı bu katkı daha fazla ön plana çıkmaktadır. Okul öncesi eğitim sürecinde öğretmenin aile eğitimi ve aile katılımı kapsamındaki çeşitli çalışmaları etkin bir şekilde yürütebilmesi için bu konuda yeterli bilgi ve donanıma sahip olması gerekmektedir. Bu yeterliliğin sağlanmasında öğretmenlik lisans eğitimi önemli bir yere sahiptir. Bu bilgiler ışığında bu araştırmada, öğretmen adaylarının aile kavramına ilişkin görüşleri incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemiyle tasarlanan araştırmada veri toplama aracı olarak metaforlar kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 eğitim öğretim yılı güz döneminde Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı'nda 4. Sınıf düzeyinde öğrenim gören ve çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden toplam 104 öğretmen adayı (89 kadın, 15 erkek) oluşturmaktadır. Öğretmen adaylarının aile kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları belirlemek amacıyla "Aile …. gibidir. Çünkü …….. " cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Verilerin analizinde katılımcıların ürettikleri bütün metaforlardan oluşan geçici bir liste oluşturulmuştur. Listede yer alan her bir metaforun belli bir zihinsel imgeyi net bir şekilde temsil edip etmediği incelenmiştir. Öğretmen adaylarının ortaya koyduğu metaforlar ve gerekçeleri incelenerek, ortak özellikler belirlenmiş ve bu metaforları temsil edebileceği düşünülen ana metafor kategorileri oluşturulmuştur. Araştırma sonunda öğretmen adaylarının aile kavramı hakkında yaptıkları benzetişimlerin sıklıkla "Bütünlük ve Birleştirici Olma" kategorisinde ve bunu takiben "Yetiştirici, Eğitici ve Rehber Olma" kategorisi ile "Huzurlu ve Güvenli Ortam Sağlam" kategorisinin yer aldığı belirlenmiştir. Buna göre okul öncesi öğretmen adaylarının aile kavramına ilişkin zihinlerinde yer alan imgelerin çoğunlukla birleştirici olma ve bir bütünü sağlayıcılık özelliklerine sahip olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Okul Öncesi Eğitimi, Öğretmen Adayları, Metafor

1.GİRİŞ

Aile; anne, baba ve çocuklardan oluşmuş toplumdaki en küçük sosyal kurum olarak tanımlanmaktadır (Fichter, 2009; Özgüven, 2001; Hasipek, 1990; Özpolat 2010; Breedekamp, 2015; Foulquie, 1994; Tezcan, 2006; Dam, 2008). Türk Dil Kurumu'nun tanımıyla (TDK) aile; "Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturmuş olduğu toplumun en küçük birliğidir" (TDK, 2018). Aileye katılan her yeni bireyle birlikte aile büyür ve sahip olduğu kültürü aktararak varlığını sürdürmeye devam eder.

Bireyler bakımından düşünüldüğünde de; özellikle erken çocukluk döneminde gelişim ve öğrenme üzerindeki en önemli etken ailedir (Breedekamp, 2015). Aile, tüm açılardan çocuğunun yaşamını etkileme ve şekillendirmede oldukça önemli bir role sahiptir (Tepetaş-Cengiz ve Kılınç, 2016). Çocuğun yaşadığı aile; sosyoekonomik ve kültürel seviyesini, ilk sosyal deneyimlerini, duygusal ve sosyal gelişimini etkilemektedir (Aydın, 1996). Okul öncesi dönemde çocuğun ailesi ile birlikte geçirdiği yaşantıların ve çocukta bu dönemde kalan izlerin, onun yetişkinlik dönemindeki kişilik özelliklerinde belirleyici bir role sahip olduğu kabul edilmektedir (Can, 2018).

Aile ortamı ve aile içi ilişkiler çocuğun tüm gelişim dönemlerinde etkili olmaktadır (Dam, 2008). Bu bakımdan ailelerin tarih boyunca çeşitli fakat benzer işlevlere sahip olduğu görülmektedir. Neslini sürdürebilmek için çocuk yapma, beslenme, sağlıklarını koruma, eğitim öğretim, ekonomik ve duygusal destek, güvenlik, sosyalleşme, sevgi gibi unsurları yerine getirerek ailenin bütün ihtiyaçlarının ve ailenin birlikteliğinin sağlanması bu işlevlerin başlıcalarıdır (Stuart ve Laraia, 2004; Berkey ve Hanson, 1991; akt.

Hallaç ve Öz, 2014). Söz konusu işlevler, aile üyelerinin büyüme ve gelişmesini sağlamak için oldukça önemlidir (Slyvest ve Bradley-Springer, 2016).

Ailedeki tüm bireylerin psikolojik açıdan gelişimini sağlamak ve bütün ihtiyaçlarını karşılamak, bir ailenin temel görevleri arasındadır. Bireylerin kimlik edinmesinde de ilk ve temel rol aileye aittir (Tepetaş-Cengiz ve Kılınç, 2016). Birey yaşamında önemli yere sahip olan ailenin işlevleri: biyolojik işlev, psikolojik işlev, eğitim işlevi, toplumsal işlev, kültürel işlev ve ekonomik işlev olmak üzere altı temel başlıkta incelenmektedir (Kır, 2011). Sağlıklı bir aile olarak da tanımlanan işlevsel ailede; aile üyeleri arasında açık bir iletişim vardır. Etkileşimler kendiliğinden oluşur, kişisel fikirlere ve bireysel farklılıklara saygı duyulur. Aile üyelerinin bir arada olmaktan zevk aldıkları, birbirlerini daima destekledikleri, katı kuralların, aşırı kontrol ve üstünlüğün yer almadığı bir yapı mevcuttur (Alacahan, 2010).

Bir toplumun gelişiminde ailelerin önemi kadar, bireyleri yetiştiren öğretmenlerin de oldukça büyük önemi vardır (Fırat ve Cula, 2016). Bu bağlamda bu iki unsuru bir araya getirmek üzere; çeşitli çalışmalar yapılmaktadır (Arslan ve Nural, 2006; Seplocha, 2004; Skaalvik ve Skaalvik, 2010). Ailenin çocuğun eğitim sürecine katılımı: ailenin sınıf içindeki etkinliklere katılımı, aile eğitim etkinlikleri, evde eğitim etkinliklerinin uygulanması, aile iletişim etkinlikleri ve yönetim-karar verme sürecine katılımı biçiminde meydana gelmektedir. Okul ve aile arasında kurulacak işbirliğinin etkili olması gereklidir (MEB, 2013a). Etkili işbirliğini sağlamak için de öğretmenler, aile katılım çalışmalarında öncelikle ailelerin eğitim ihtiyaçları belirlenmeli ve bu doğrultuda aile katılımını planlamalıdır. Bu uygulamalar okul öncesi dönemden başlayarak çocuğun okul yılları süresince devam ettirilmelidir (Arslan ve Nural, 2006). Etkili bir öğretmen aile iletişimi, çocukların öğrenmelerini destekler ve okul ile aile işbirliğinin artarak gelişmesine olanak sağlar. Aile ile öğretmenin karşılıklı bir ilişki kurması çocuk hakkındaki bilgi ve deneyimlerin paylaşımının artmasını sağlamaktadır (Seplocha, 2004). Öğretmenler ebeveynlerle iş birliği içinde olmalı ve olumlu ilişkiler kurmalı (Skaalvik ve Skaalvik, 2010) ve aileler eğitim sistemine dâhil edilmelidir (Özyürek, 1983; akt. Kaya ve Bacanlı, 2016). Aileler ne kadar çok eğitim sisteminin içinde yer alırsa çocukların eğitim süreci de o derece başarılı olacaktır (Özyürek, 1983; akt. Kaya ve Bacanlı, 2016).

Öğretmen ile aile arasındaki iletişim ve işbirliği çocukların gelişimde önemli bir yere sahiptir (Simon, 2004; Jeynes, 2005; Genç, 2005; Keyser, 2006; Akkaya, 2007; Abbak, 2008; Yıldırım ve Dönmez, 2008; Gu ve Yawkey, 2010; Erdoğan ve Demirkasımoğlu, 2010; Ünüvar, 2010; Morrison, 2013). Çocuğun gelişiminde ailenin oldukça kritik bir öneme sahip olması nedeniyle aile eğitimi ve aileyle iletişim nitelikli bir öğretmenin mesleki yeterlilikleri arasında yer almaktadır. Okul öncesi eğitimde aile ile etkili bir iletişim kurulursa, işbirliği yapılırsa ve çocuğun gelişimini destekleyebilecek konularda aileye eğitim verilirse; okullarda verilen eğitimin amaçlarına tam olarak erişmesi sağlanabilir. Aile ile kurulacak olan bu tür etkileşimler için gereken yeterlilikler, beklenen öğretmen nitelikleri çerçevesinde ele alınmaktadır (Skaalvik ve Skaalvik, 2010). Öğretmenin niteliğinin artması için ise hizmet öncesi eğitim oldukça önemli görülmektedir. Öğretmen adayının mesleği ile ilgili konularda kendini yeterli görmesi, gerçekten yeterli olması kadar önem taşımaktadır (Skaalvik ve Skaalvik, 2010). Bu düşüncelerden hareketle geleceğin öğretmenleri olan öğretmen adaylarının aile kavramı hakkında sahip oldukları görüşlerin incelenmesi önem taşımaktadır. Bireylerin bir kavram ya da olguyu algıladığı haliyle benzetmeler yaparak açıklamasını sağlayan metaforlar (Aydın, 2010) aynı zamanda bireylerin üst düzeyde soyut, karışık veya kuramsal bir olguyu anlama ve açıklamada kullanabileceği güçlü bir zihinsel araç olarak değerlendirilmektedir (Saban, Koçbeker ve Saban, 2006). Bu nedenlerle bu araştırmada öğretmen adaylarının aile kavramı hakkındaki görüşlerinin metaforlar aracılığıyla ortaya konulması amaçlanmıştır.

2.YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomoloji) deseni kullanılarak tasarlanmıştır. Olgubilim, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bilgi sahibi olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırma, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı güz döneminde Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı'nda eğitimine 4. Sınıf düzeyinde devam eden ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 104 öğretmen adayının katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın amacı doğrultusunda, öğretmen adaylarının "aile" kavramlarına yönelik algılarını belirlemek için, "Aile …… gibidir. Çünkü ……" cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Araştırmanın verileri, katılımcıların duygu ve düşüncelerini metaforlar aracılığı ile ifade ettikleri cümlelerden meydana gelmiştir. Alan yazın incelendiğinde araştırma amacı olarak metafor kullanılan çalışmalarda "gibi" ifadesi metaforun konusu ile kaynağı arasında bulunan ilişkiyi ortaya çıkarmak için kullanıldığı belirlenmiştir. "Çünkü" ifadesi ile ise, katılımcıların kullanmış oldukları metaforlara gerekçe sunmaları beklenmektedir (Aydın, 2010; Soysal ve Afacan, 2012; Karaçam ve Aydın, 2014; Bıyıklı, Başbay ve Başbay, 2014; Şenel ve Aslan, 2014).

2.4. Verilerinin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde 'içerik analizi' yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlar ve ilişkilere ulaşmak amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Okul öncesi öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforların analizi ve yorumlanmasındaki süreç beş aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalar: a) Adlandırma aşaması b) Tasnif etme aşaması c) Kategori geliştirme aşaması d) Geçerlilik ve güvenirliği sağlama aşaması e) Frekans hesaplaması ve yorumlama aşamasıdır (Şenel ve Aslan, 2014; Aydın 2010; Kösem, 2017; Zembat, Tunçeli ve Akşin, 2015).

a) **Adlandırma Aşaması:** İlk aşamada okul öncesi öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforlar alfabetik sıraya göre geçici olarak listelenmiştir. Öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforların anlaşılır ve belirgin bir biçimde ifade edilip edilmediği kontrol edilmiştir. Bu aşamada öğretmen adaylarının geliştirdiği metaforlar kodlanmış, kategori geliştirme aşamasına zemin oluşturulmuştur.

b) **Tasnif Etme Aşaması:** Bu aşamada toplanmış olan her metafor, metafor analizi ve içerik analizi (Yıldırım ve Şimşek, 2013) teknikleri kullanılarak parçalara ayrılmış, metaforun konusu, kaynağı, gerekçesi ve bunlar arasındaki ilişki ayrı ayrı incelenmiştir. Öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforlardan, herhangi bir metaforun üretilmediği, metafora anlamlı gerekçenin belirtilmediği, konuyu açıklamayan metaforların geliştirildiği gözlemlendiğinde çalışma dışı bırakılmıştır.

c) **Kategori Geliştirme Aşaması:** Bu aşamada, metaforların ailenin işlevlerinin hangi özelliklerine göre geliştirildiği, metaforun kaynağı ve konusu arasındaki ilişki göz önünde bulundurularak kategoriler belirlenmiştir. Benzer özellikler ve açıklamalar içeren metaforlar aynı kategori altında toplanmıştır.

d) **Geçerlik ve Güvenirliği Sağlama Aşaması:** Bu aşamada, araştırmanın geçerliliğini arttırmak için elde edilen verilerin toplanma ve analiz edilme süreçleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Araştırmanın güvenirliği için elde edilen veriler üç araştırmacı tarafından kodlanmış ve kategorilere ayrılarak listelenmiştir. Kodlayıcılar arası uyum katsayısı .92 olarak belirlenmiştir. Araştırmacıların belirlemiş oldukları listeler karşılaştırılmış ve tartışılmıştır. Araştırmacıların çalışmanın tüm sürecinde fikir birliğinde olmaları sağlanmış, uyuşmazlıklar ortaya çıktığında ise ortak bir noktada buluşabilmeleri için gereken görüşmeler yapılmıştır. Gerekli noktalarda ise uzman görüşlerine başvurulmuştur.

e) **Frekansların Hesaplanması ve Yorumlama Aşaması:** Son aşamada, öğretmen adaylarının "aile" kavramı için geliştirdikleri metaforlar ve bu metaforların bulunduğu kategoriler tablolar halinde gösterilerek yorumlanmıştır. Bu işlemden sonra her bir metaforu ve kategoriyi temsil eden öğretmen adayı sayısı (f) ve yüzdesi (%) hesaplanmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmaya katılan okul öncesi öğretmen adaylarına "aile" kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar sorulmuş ve okul öncesi öğretmen adayları "aile" kavramına ilişkin 66 adeti birbirinden farklı olmak üzere, toplam 104 adet metafor oluşturmuştur. Öğretmen adaylarının ürettikleri metaforlar Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Okul öncesi öğretmen adaylarının "aile" kavramına ilişkin oluşturdukları metaforlara ilişkin frekans değerleri

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Ağacın Kökleri	2	Galaksi	1	Mor Renk	1
Ağaç	15	Gökkuşağı	1	Nar	1
Ağaç Yaprağı	1	Güneş	5	Nükleer Santral	1
Akşam Yemeği	1	Hayat	1	Okul	5
Ayna	1	Hücre	1	Öğretmen	1
Balon	1	Kale	1	Pasta	1
Bilgisayar Anakartı	1	Karavan	1	Rehber Öğretmen	1
Bina	2	Kaydırak	1	Rüzgâr	1
Bir Bütün	2	Kaynaktan Çıkan Su	1	Sevgi	1
Bir Elin Parmakları	1	Kitap	2	Sınıf Tahtası	1
Cüzdanındaki Bir Lira	1	Koruyucu Bir Kalkan	1	Soba	1
Çay	1	Köklü Bir Ağaç	1	Su	1
Çınar	5	Kömür Madeni	1	Tanrı	1
Çiçek	2	Küçük Birim	1	Toplumun Direği	1
Çocukların Rehberi	1	Küçük Bir Toplum	1	Ülke	1
Dergâh	1	Lego'dan Yapılmış Bir Ev	1	Vücudun Bölümleri	1
Devlet	2	Madenci	1	Vücut	1
Dinamik Bir Süreç	1	Makinanın Elektronik Parçaları	1	Yağmurdan Sonra Çıkan Güneş	1
Duvar	1	Marangoz	1	Yapboz	7
Elmas	1	Matematik	1	Yaşantımız	1
Ev	1	Meyve Ağacı	1	Yemek	1
Evin İçindeki Resim	1	Meyvenin Çekirdeği	1	Zincir	1
				Toplam	104

Tablo 1 incelendiğinde; öğretmen adaylarının "aile" kavramını en çok Ağaç (15), Yapboz (7), Çınar (5), Güneş (5), Okul (5) metaforlarıyla özdeşleştirdiği görülmektedir. Bununla birlikte öğretmen adayları aile kavramını sıklıkla; okul çiçek, bina, elmas, devlet, kale, kitap gibi metaforlarla da özdeşleştirmişlerdir.

Okul Öncesi öğretmen adaylarının geliştirdikleri metafolar içerik analizi ile incelenmiş ve metaforlar, benzetme yönleri dikkate alınarak kavramsal kategoriler oluşturulmuştur. Bu kavramsal kategorilerin frekans ve yüzde değerleri Tablo 2' de sunulmaktadır.

Tablo 2. Okul öncesi öğretmen adaylarının "aile" kavramına ilişkin oluşturulan kategoriler

Kategori	f	%
Bütünlük ve Birleştirici Olma	38	36,539
Yetiştirici, Eğitici ve Rehber Olma	19	18,269
Huzurlu ve Güvenli Ortam Sağlama	16	15,385
Köklülük, Neslin Devamlılığı ve Ailenin Büyümesi	10	9,615
Toplumun Temeli Olma	10	9,615
İkilemler	5	4,808
Vazgeçilmez ve Eşsiz Olma	4	3,846
Kabul Edici Olma	2	1,923
Toplam	104	100

Tablo 2 incelendiğinde öğretmen adaylarının yaptıkları benzetişimlere göre "aile" kavramını; büyük çoğunlukla bütünlük ve birleştirici olma (% 36,539), bunu takiben eğitici, yetiştirici ve rehber olma (%18,269) ve huzurlu ve güvenli ortam sağlama (%15,385) olduğu görülmektedir. Bunu takiben köklülük, neslin devamlılığı ve ailenin büyümesi (% 36,539), Toplumun Temeli Olma (% 36,539), İkilemler yer almaktadır. En az sıklıkla yapılan benzetimlerin vazgeçilmez ve eşsiz olma (% 3,846) ile kabul edici olma (% 1,923) kategorilerinde yer aldığı görülmektedir. Bu durumda öğretmen adaylarının çoğunlukla ailenin toplumsal ve eğitim işlevlerine yönelik algılara sahip oldukları düşünülmektedir. Ailenin toplumsal ve eğitim işlevlerinin yanında nispeten daha az oranda psikolojik işlevlere sahip olarak algıladıkları şeklinde yorumlanabilir. Tablo 3'te "Bütünlük ve Birleştirici Olma" kategorisi altında toplanan metaforlar sunulmaktadır.

Tablo 3. Bütünlük ve birleştirici olma kategorisinde yer alan metaforlara ait frekans değerleri

Metafor	f	Metafor	f
Ağaç	7	Legolardan Yapılmış Bir Ev	1
Ağaç Yaprağı	1	Makinanın Elektronik Parçaları	1
Akşam Yemeği	1	Matematik	1
Bilgisayarın Anakartı	1	Nar	1
Bina	1	Rüzgâr	1
Bir Bütün	2	Soba	1
Bir Elin Parmakları	1	Ülke	1
Çay	1	Vücudun Bölümleri	1
Çınar	2	Vücut	1
Çiçek	1	Yapboz	7
Ev	1	Yemek	1
Karavan	1		
		Toplam	**38**

Tablo 3 incelendiğinde, Bütünlük ve birleştirici olma kategorisi altında toplam 38 adet metaforun yer aldığı görülmektedir. Öğretmen adaylarının bu kategoride, ailenin toplumsal işlevine vurgu yapan metaforlar kullandıkları belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının bu kategoride oluşturdukları örnek metaforlar aşağıda sunulmaktadır.

"Bilgisayarın (toplum) ekran kartını, ses kartını, işlemciyi ve dışarıdan takılan parçaları bir araya getirir." (Bilgisayarın Anakartı)
"Dalları, kökleri ve yaprakları ile bir bütündür." (Ağaç)
"Aile bireyleri yapboz parçaları gibi teker teker ayrılsalar bile ancak bir araya geldiklerinde anlamlı bir bütün oluştururlar." (Yapboz)
"Aynı kökle birbirlerine sıkıca bağlanırlar ve birlikte o köklerden beslenirler." (Çiçek)
Tablo 4'te "Yetiştirici, Eğitici ve Rehber Olma" kategorisi altında toplanan metaforlar sunulmaktadır.

Tablo 4. Yetiştirici, eğitici ve rehber olma kategorisinde yer alan metaforlara ait frekans değerleri

Metafor	f	Metafor	f
Ayna	1	Kitap	2
Çınar	1	Kömür Madeni	1
Çocukların Rehberi	1	Marangoz	1
Dinamik Bir Süreç	1	Okul	5
Gökkuşağı	1	Öğretmen	1
Güneş	1	Rehber	1
Hayat	1	Yaşantımız	1
		Toplam	**19**

Tablo 4'e göre Yetiştirici, eğitici ve rehber olma kategorisi altında toplam 19 adet benzetişim yapılmıştır. Öğretmen adaylarının bu kategoride ailenin eğitim işlevine vurgu yapan metaforlar kullandıkları belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının bu kategoride oluşturdukları örnek metaforlar aşağıda sunulmaktadır.

"Aile çocuğa nasıl yaklaşır, nasıl hitap eder, onu nasıl eğitirse çocuk ona göre şekillenir." (Marangoz)

"Aile çocuğun ilk eğitimini aldığı yerdir ve aile çocuğun ilk öğretmeni ve onu ilk aydınlatan kişilerdir." (Güneş)

"Aile çocuğa her bilgiyi öğretir ve onun gelişmesine yardımcı olur." (Kitap)

"Aile çocuklarının eğitimsel ve gelişimsel açıdan desteklenmesi için onlara model olur ve rehberlik eder." (Çocukların Rehberi)

"Çocuğun eğitimine ilk başladığı yerdir." (Okul)

Tablo 5'te "Huzurlu ve Güvenli Ortam Sağlama" kategorisi altında toplanan metaforlar sunulmaktadır.

Tablo 5. Huzurlu ve güvenli ortam sağlama kategorisinde yer alan metaforlara ait frekans değerleri

Metafor	f	Metafor	f
Ağaç	2	Kale	1
Çınar	2	Koruyucu Bir Kalkan	1
Devlet	2	Mor Renk	1
Duvar	1	Pasta	1
Evin İçindeki Resim	1	Sevgi	1
Güneş	2	Yağmurdan Sonra Çıkan Güneş	1
		Toplam	**16**

Tablo 5'e göre Huzurlu ve güvenli ortam sağlama kategorisi altında toplam 16 adet metafor yer almaktadır. Öğretmen adaylarının bu kategoride ailenin toplumsal işlevine vurgu yapan metaforlar kullandıkları belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının bu kategoride oluşturdukları örnek metaforlar aşağıda sunulmaktadır.

"Büyük ve heybetli gövdesiyle, dallarıyla bizi sarar ve her zaman güvende hissettirir." (Çınar)

"Devlet; milletini korur, milletinin iyiliği için belirli kurallar koyar, belirli sınırlar koyarak özgür bırakır." (Devlet)

"Ailemizin bizi bir duvar gibi zorluklara karşı koruyacağını ve zorlukların bu duvarı yıkamayacağını düşünürüz." (Duvar)

"Ailemiz bize doğup büyürken ve yaşlandığımızda bile hep ilk günkü sıcaklığını verir." (Güneş)

Tablo 6'da "Köklülük, Neslin Devamlılığı ve Ailenin Büyümesi" kategorisi altında toplanan metaforlar sunulmaktadır.

Tablo 6. Köklülük, neslin devamlılığı ve ailenin büyümesi kategorisinde yer alan metaforlara ait frekans değerleri

Metafor	**f**
Ağacın Kökleri	1
Ağaç	5
Kaynaktan Çıkan Su	1
Köklü Bir Ağaç	1
Meyve Ağacı	1
Su	1
Toplam	**10**

Tablo 6'ya göre Köklülük, neslin devamlılığı ve ailenin büyümesi kategorisi altında toplam 10 adet metafor bulunmaktadır. Öğretmen adaylarının bu kategoride ailenin biyolojik işlevine vurgu yapan metaforlar kullandıkları belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının bu kategoride oluşturdukları örnek metaforlar aşağıda sunulmaktadır.

"Ağacın önce tohumu atılır, zamanla büyür, büyüdükçe güzelleşir, çiçek açar ve meyve verir." (Ağaç)

"Akan su farklı yollar bulabilir hatta başka sulara karışabilir ancak özü bellidir ve nereden geldiği bulunabilir." (Kaynaktan Çıkan Su)

"Ağacın kökleri ne kadar sağlam olursa hayata o kadar sıkı tutunur ve sağlıklı meyveler verir." (Köklü Bir Ağaç)

Tablo 7'de "Toplumun Temeli Olma" kategorisi altında toplanan metaforlar sunulmaktadır.

Tablo 7. Toplumun temeli olma kategorisinde yer alan metaforlara ait frekans değerleri

Metafor	**f**
Ağacın Kökleri	1
Ağaç	1
Bina	1
Galaksi	1
Güneş	1
Hücre	1
Küçük Birim	1
Küçük Bir Toplum	1
Meyvenin Çekirdeği	1
Toplumun Direği	1
Toplam	**10**

Tablo 7 incelendiğinde Toplumun temeli olma kategorisi altında toplanan 10 adet metaforun olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının bu kategoride ailenin toplumsal işlevine vurgu yapan metaforlar kullandıkları belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının bu kategoride oluşturdukları örnek metaforlar aşağıda sunulmaktadır.

"Nasıl ki vücudumuzun en küçük yapı taşı hücre ise toplumun da en küçük birimi ailedir." (Hücre)

"Nasıl ki bir ağaç kökleri olmadan toprağa tutunamaz, yaşam sürdüremezse ailesiz bir toplumda düşünülemez." (Ağacın Kökleri)

"Direk bir yapının sağlam olması için en gerekli malzemedir." (Toplumun Direği)

Tablo 8'de "İkilemler" kategorisi altında toplanan metaforlar sunulmaktadır.

Tablo 8. İkilemler kategorisinde yer alan metaforlara ait frekans değerleri

Metafor	**f**
Balon	1
Güneş	1
Madenci	1
Nükleer Santral	1
Sınıf Tahtası	1
Toplam	**5**

Tablo 8'e göre "İkilemler" kategorisi altında toplam 5 adet metafor bulunmaktadır. Öğretmen adaylarının bu kategoride oluşturdukları örnek metaforlara aşağıda yer verilmiştir.

"Fazla yaklaşırsan yanarın, fazla uzaklaşırsan donarsın ama onsuz da yapamazsın." (Güneş)

"Maddeyi alıp işlemeyi bilirse harikalar yaratabilir ancak bilmezse boş bir yığın bırakabilir." (Madenci)

"Her şey yolunda olduğunda enerji verir ancak bir sorun ortaya çıktığında her şeyi zehirleyip yok edebilir." (Nükleer Santral)

Tablo 9'da "Vazgeçilmez ve Eşsiz Olma" kategorisi altında toplanan metaforlar sunulmaktadır.

Tablo 9. Vazgeçilmez ve eşsiz olma kategorisinde yer alan metaforlara ait frekans değerleri

Metafor	**f**
Cüzdanındaki Bir Lira	1
Çiçek	1
Elmas	1
Kaydırak	1
Toplam	**4**

Tablo 9 incelendiğinde, Vazgeçilmez ve eşsiz olma kategorisi altında toplam 4 adet benzetimin yapıldığı görülmektedir. Öğretmen adaylarının bu kategoride ailenin psikolojik işlevine vurgu yapan metaforlar kullandıkları belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının bu kategoride oluşturdukları örnek metaforlar aşağıda sunulmaktadır.
"Bizi dünyaya getiren, koşulsuz sevgi veren, büyüten ve hep arkamızda duran eşsiz bir değerdir." (Elmas)

"Çiçek bahçesinin (toplum) içinde her biri bir bütünün eşsiz ve farklı parçalarıdır." (Çiçek)

Tablo 10'da "Kabul Edici Olma" kategorisi altında toplanan metaforlar sunulmaktadır.

Tablo 10. Kabul edici olma kategorisinde yer alan metaforlara ait frekans değerleri

Metafor	**f**
Dergâh	1
Tanrı	1
Toplam	**2**

Tablo 10'a göre Kabul edici olma kategorisi altında toplam yalnızca 2 adet metafor bulunmaktadır. Öğretmen adaylarının bu kategoride ailenin psikolojik işlevine vurgu yapan metaforlar kullandıkları belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının bu kategoride oluşturdukları örnek metaforlar aşağıda sunulmaktadır.

"Ne olursan ol gel diyebilmek aileye mahsustur." (Dergah)
"İnsan her durumda yaratıcıya sığınır ve asla onu reddetmeyeceğine ve ihtiyacı olanı vereceğine, eğer vermiyorsa bir bildiği olduğuna inanır." (Tanrı)

4. TARTIŞMA

Okul öncesi öğretmen adaylarının aile kavramına ilişkin görüşlerinin incelenmesini amaçlayan araştırmadan elde edilen veriler doğrultusunda öğretmen adaylarının "aile" kavramına ilişkin oluşturduğu metaforların kategorilere göre dağılımlarının sıklık bakımından ilk üç sırada; Bütünlük ve Birleştirici Olma (%36,539), Yetiştirici, Eğitici ve Rehber Olma (%18,269), Huzurlu ve Güvenli Ortam Sağlama (%15,385) kategorilerinin yer aldığı görülmektedir.

En fazla sayıda metaforun oluşturulduğu kategori olarak "Bütünlük ve birleştirici olma" kategorisinde yer alan benzetimler: "ağaç, ağaç yaprağı, akşam yemeği, bilgisayarın ana kartı, bina, bir bütün, bir elin parmakları, çay, çınar, çiçek, ev, karavan, legolardan yapılmış bir ev, makinanın elektronik parçaları, matematik, nar, rüzgâr, soba, ülke, vücudun bölümleri, vücut, yapboz, yemek" metaforları ile temsil edilmektedir. Bireylerin sahip olduğu değer yargılarının şekillenmesinde içinde yetiştikleri kültür önemli rol oynamaktadır (Yiğittir ve Öcal, 2010). Katılımcıların içinde yetiştikleri kültür göz önüne alındığında; Türk aile yapısı: çekirdek aile formunda, geniş aile ilişki bağları olan bir sisteme sahiptir (Gürcan, 2012). Türk toplumundaki ailenin temelindeki insan ilişkilerine bakıldığında egemen değerlerin; yakınlık, sadakat, karşılıklı bağlılık ve dayanışma olduğu görülmektedir (Fişek, 1990). Bununla birlikte ailenin işlevleri bakımından düşünüldüğünde; ailenin toplumsal işlevine gereği, bireyin, kendini bir gruba bağlanma, bir grubun parçası olarak hissetme gereksinimini ve duygularını doğal olarak karşılayan en temel kurumun ailedir (Canatan ve Yıldırım, 2011). Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının aileye ilişkin sıklıkla verdikleri yanıtın bütünlük ve birleştiricilikle ilgili olmasının aile kavramının gerek toplumsal işlevi gerekse kültürün etkileriyle şekillendiği söylenebilir.

Sıklıkla cevap verilen ikinci kategori olarak "Yetiştirici, eğitici ve rehber olma" kategorisinde yapılan benzetimler: "ayna, çınar, çocukların rehberi, dinamik bir süreç, gökkuşağı, güneş, hayat, kitap, kömür madeni, marangoz, okul, öğretmen, rehber, yaşantımız" metaforları ile temsil edilmektedir. Bireyin yaşamında her türlü eğitimin ailede başlamasının, eğitimin temelinin ailede atılmasının ve çocuğun aileden almış olduğu eğitimle hayata hazırlanmasının ailenin eğitim işlevi olarak değerlendirilmesi görüşü (Aksoy, 2011; Demirutku, 2017; Knafo ve Schwartz, 2012; Schwartz ve Butenko, 2014;); bu kategori altında üretilen metaforları açıklayıcı niteliktedir.

Bütünlük ve birleştirici olma kategorisi ile Yetiştirici, eğitici ve rehber olma kategorilerini takiben sıklıkla benzetimler yapılan üçüncü kategori ise "Huzurlu ve güvenli ortam sağlama" kategorisidir. Bu kategoride yapılan benzetimler: "ağaç, çınar, devlet, duvar, evin içindeki resim, güneş, kale, koruyucu bir kalkan, mor renk, ahtapot, pasta, sevgi ve yağmurdan sonra çıkan güneş" metaforları ile temsil edilmektedir. Çocukların güvende ve iyi yetişmelerinde aile işlevlerini sağlıklı olarak yerine getiren, onlara güvenli ve destekleyici çevreler sunan ailelere sahip olmaları çok önemlidir (Mullan ve Higgins, 2014). Demokratik, güven verici ve destekleyici bir ortamda büyüyen çocuk kendine güvenen, olgun, yapıcı, yaratıcı, özgür, sosyal, sınırlarını bilen, girişimci, sorumluluk sahibi birey olarak yetişir (MEB, 2013b). Söz konusu güvenli ve huzurlu ortamın aileleri tarafından sağlanamaması, çocukların tüm gelişim alanlarında risk altında olmalarına neden olmakta ve hayatlarının ilerleyen yıllarında bu gerilik tüm yaşamlarını etkileyebilmektedir (Mullan ve Higgins, 2014). Ailenin güvenliği sağlamakla ilgili sahip olduğu bu önemli rol ile birlikte toplumsal işlevlerinde; birbirine karşılıklı sevgi ve güven duyan bireylerin oluşturduğu en etkin grubun aile olarak görülmesinin bu kategori altında üretilen metaforları açıklamaktadır.

Yukarıda bahsedilen ve en çok metaforun üretildiği söz konusu üç kategoriyi takiben; "Köklülük, Neslin Devamlılığı ve Ailenin Büyümesi" (%9,615) ile "Toplumun Temeli Olma" (%9,615) kategorilerinin takip ettiği görülmektedir. Köklülük, neslin devamlılığı ve ailenin büyümesi kategorisi "ağacın kökleri, ağaç, kaynaktan çıkan su, köklü bir ağaç, meyve ağacı ve su" metaforları ile temsil edilirken; Toplumun temeli olma kategorisi "ağacın kökleri, ağaç, bina, galaksi, güneş, hücre, küçük birim, küçük bir toplum, meyvenin çekirdeği ve toplumun direği" metaforları ile temsil edilmektedir. Ailenin biyolojik işlevi

düşünüldüğünde, ailenin toplumda nüfusun kaynağını oluşturması, kuşakların sürekliliğini ve neslin devamını sağlaması açısından temel sosyal bir kurum olması nedeniyle öğretmen adayları tarafından bu şekilde algılandığı ve ailelerin bir araya gelerek toplumu oluşturmasının bu kategori altında üretilen metaforları açıkladığı düşünülmektedir (Zetlin, Weinberg ve Shea, 2008; Alacahan, 2010; Kocayörük, 2016).

Öğretmen adaylarının aile kavramına ilişkin olarak ileri sürdükleri metaforlardan oluşturulan diğer kategori olarak, "İkilemler" kategorisi (%4,808) ise "balon, güneş, madenci, nükleer santral, sınıf tahtası" metaforları ile temsil edilmektedir. Bu kategoride öğretmen adayları tarafından hem olumlu hem olumsuz algı içeren metaforlar üretilmiştir. Ailenin varlığının olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirildiği bu ifadelerde; öğretmen adaylarının deneyimleri ve öznel yaşantılarının etkisi doğrultusunda aileye dair sahip oldukları olumsuz fikirlere karşın tamamen olumsuz duygu ve düşünceler beslemedikleri, olumlu fikirlere de sahip oldukları buna göre, kendilerini ifade ederken her iki fikirden de bahsettikleri düşünülmektedir.

Araştırmada en az sıklıkla benzetimlerin yapıldığı kategoriler; "Vazgeçilmez ve eşsiz olma" (%3,846) ile "Kabul edici olma" (%1,923) kategorileridir. Vazgeçilmez ve eşsiz olma kategorisi "cüzdanındaki bir lira, çiçek, elmas ve kaydırak" metaforlarıyla, kabul edici olma kategorisi "dergah ve tanrı" metaforlarıyla temsil edilmektedir. Ailenin psikolojik işlevlerinde, çocuğun en önemli manevi gıdasının sevgi olması ve bu ihtiyacın karşılıksız en iyi doyurulduğu yerin aile olması; ailenin çocuklarını bütün kalbiyle sevmesi, bu sevgiyi davranışlarıyla göstermesi ve hatalarında bağışlayıcı olarak rol almasının (Pak ve Wilson, 2006; Tomas, 2009; MEB, 2011), bu kategori altında üretilen metaforları açıklayıcı nitelikte olduğu düşünülmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Okul Öncesi öğretmen adaylarının "aile" kavramına ilişkin yaptıkları benzetimler incelendiğinde sonuç olarak; öğretmen adaylarının genellikle aile kavramına ilişkin metaforlarda ailenin işlevlerinden biyolojik, toplumsal, eğitici ve psikolojik işlevlerle ilgili metaforlara yer verdikleri görülmüştür. Ailenin işlevlerinden olan kültürel ve ekonomik işlevler hakkındaysa hiç metafor üretmedikleri belirlenmiştir. Bu durumun öğretmen adaylarının aile kavramında daha çok toplumsal özelliklerimizden dolayı aidiyet kavramı üzerinde yoğunlaşmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2011; Mavili, Kesen ve Daşbaş, 2014; Kocayörük, 2016).

Geleceğin öğretmenlerinin aile kavramına ilişkin çoğunlukla olumlu görüşlere sahip olduğu ve ailenin biyolojik, toplumsal, eğitici ve psikolojik işlevlerine değindikleri görülmektedir. Okul öncesi eğitimin önemli bileşenlerinden biri olan ailelerle kuracakları iletişim ve etkileşimlerde zihinlerinde yer alan imgelemlerin etkili olabileceği belirtilen öğretmen adaylarının; aile kavramına ilişkin görüşlerinin genel itibariyle olumlu olması mesleki yaşamlarında ailelerle yürütecekleri sürece dair umut vaat etmektedir. Öyle ki yapılan benzetimlerle bu süreçlerin temelinde öğretmenlerin aileleri; bütünleştirici, birleştirici olan, çocukların yaşamlarında rehber, yetiştiren ve eğiten birlik ile güven ve huzur unsuru olarak değerlendirerek ilişkiler kuracakları öngörülmektedir. Bu bağlamda öğretmen adaylarında var olan olumlu görüşlerin desteklenmesi, olumlu ve olumsuz görüşlerin bir arada yer aldığı ikilemlerin ise olumlu yönde değiştirilebilmesi ve farkındalık düzeylerinin arttırılabilmesi için eğitim fakültelerinde lisans düzeyinde ailenin toplumdaki yeri ve ailenin işlevleri konuları ile ilgili derslerin sayıca arttırılmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir. Yine öğretmen adaylarının uygulamalar yaptıkları derslerde sınıf öğretmenleri eşliğinde özel durumları içermeyen genel aile görüşmelerine, aile toplantılarına katılmalarının onları meslek yaşamlarına hazırlamada önemli olacağı düşünülmektedir. Öğretmen adaylarının aileler ile ilgili görüşleri ile birlikte meslek yaşamlarına başladıkları zaman sergiledikleri yaklaşımların da boylamsal olarak, karma yöntem araştırmaları ile incelenmesi bir başka araştırma konusu olarak önerilebilir.

6. KAYNAKÇA

Abbak, B. S. (2008). Okulöncesi Eğitim Programındaki Aile Katılımı Etkinliklerinin Anasınıfı Öğretmenleri ve Veli Görüşleri Açısından İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.

Akkaya, M. (2007). Öğretmenlerin ve Velilerin Okulöncesi Kurumlarında Uygulanan Aile Katılımı Çalışmalarına İlişkin Görüşleri. (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Aksoy, İ. (2011). Türklerde aile ve çocuk eğitimi. *The Journal of International Social Research 4*(16). 11-19.

Alacahan, O. (2010). Aile birliğini oluşturan faktörler ve işlevleri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 11*(1). 289-298.

Arslan, Ü. ve Nural, E. (2004). Okul öncesi eğitiminde okul-aile işbirliğinin önemi. *Milli Eğitim Der*gisi (162). 99-108.

Aydın, A. R. (1996). Çocuğun dini şahsiyet kazanmasında ailenin önemi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8*(8). 211-220.

Aydın, F. (2010). Ortaöğretim öğrencilerinin coğrafya kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (Educational Sciences: Theory & Practice) 10*(3). 1293-1322.

Bıyıklı, Ç., Başbay, M. ve Başbay, A. (2014). Ortaokul ve lise öğrencilerinin bilim kavramına ilişkin metaforları*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 14*(1). 413-437.

Breedekamp, S. (2015). *Erken çocukluk eğitiminde etkili uygulamalar* (H. Z. İnan ve T. İnan, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Can, G. (2018). Kişilik Gelişimi (Psikososyal ve Ahlak Gelişimi). B. Yeşilyaprak (Ed.), Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme- Öğretim içinde (s. 123-163). 20. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.

Canatan, K. ve Yıldırım, E. (2011). *Aile sosyolojisi.* 2. Baskı, İstanbul: Açılım Kitap ISBN : 978-9944-105-12-5.

Dam, H. (2008). Öğrencinin okul başarısında aile faktörü. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7*(14). 75-99.

Demirutku, K. (2017). *Değerlerin edinilmesinde ailenin rolü.* Ankara: Artı 6 Medya Tanıtım ISBN: 978-605-202-407-2.

Erdoğan, Ç. ve Demirkasımoğlu, N. (2010) . Ailelerin eğitim sürecine katılımına ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. 16* (3). 399-431.

Fırat, Z. M. ve Cula, S. (2016). İş-aile çatışması, aile-iş çatışması ve iş doyumunun öğretmenlerin yaşam doyumu üzerindeki etkisi. *Başkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 3*(2). 146-155.

Fichter, J. (2009). *Sosyoloji Nedir* (Prof. Dr. Nilgün Çelebi, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Fişek, G. (1990). Türk ailesinin dinamik ve yapısal özellikleri üzerinde düşünceler ve konuya ilişkin bir ön çalışma raporu. *Aile Yazıları 3 Birey, Kişilik ve Toplum, Bilim Serisi 5/3. Ankara: T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları*. 291- 294.

Foulquie, P. (1994). *Pedagoji Sözlüğü.* (Cenap Karakaya, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Genç, S. Z. (2005). İlköğretim 1. kademedeki okul-aile işbirliği ile ilgili öğretmen ve veli görüşleri. *Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi 2*(3). 227-243.

Gu, W. & Yawkey, T. D. (2010). Working with parents and family: Factors that influence chinese teachers' attitudes toward parent involvement. *Journal of Instructional Psychology 37*(2). 146-152.

Hallaç, S. ve Öz, F. (2014). Aile kavramına kuramsal bir bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry 6*(2). 142-153. doi: 10.5455/cap.20130625102321

Hasipek, S. (1990). *Ailenin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısında kadının yeri ve önemi.* Başbakanlık I. Aile Şurası Bildirileri. 365-369). Ankara.

Jeynes, W.H. (2005). Meta-Analysis of the relation of parental involvement to urban elementary school student academic achievement. *Urban Education*, 4(3), 237-269.

Karaçam, S. ve Aydın, F. (2014). Ortaokul öğrencilerinin teknoloji kavramına ilişkin algılarının metafor analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences 13*(2). 545-572.

Kaya, Ö. ve Bacanlı, H. (2016). Eğitim yaşantısına ebeveyn katılım algısını açıklamaya yönelik bir model geliştirme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education) 31*(2). 410-423 DOI:10.16986/HUJE.2015014092

Keyser, J. (2006*). From Parents to Partners. Building a Family-Centered Early Childhood Program.* USA: Redleaf Press.

Knafo, A. ve Schwartz, S. H. (2012). Relational identification with parents, parenting, and parent-child value similarity among adolescents. *Family Science* (3). 13-21.

Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 10*(36). 381-404.

Kocayörük, E. (2016). Ergen gelişiminde aile işlevleri ve baba katılımı. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4(33).

Kösem, Ş. (2017). Öğretmen adaylarının bilim ve teknoloji konularındaki metaforik algıları. *International Journal Of Eurasia Social Sciences 28*(8). I-XIX

Mavili, A.; Kesen, N. F. ve Daşbaş, S. (2014). Aile aidiyeti ölçeği: bir ölçek geliştirme çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi 14*(33). 29-45.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). Aile yapısı. Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2013a). *36-72 Aylık Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitim Programı.* Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2013b). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi. Ankara.

Morrison, G. S. (2013). *Fundamentals of Early Childhood Education* (7th Ed.). Boston: Pearson.

Mullan, K. ve Higgins, D. (2014). A safe and supportive family environment for children: key components and links to child outcomes. Australian Government Department of Social Services, Occasional Paper no 52.

Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam.* Ankara: PDREM Yayınları.

Özpolat, A. (2010). Ailede demokratik sosyalleşme. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi 5*(20). 9-24.

Pak, J. H. ve Wilson, A. (2006). *Family Values.* 3. Baskı. New York: Family Federation for World Peace and Unification.

Saban, A., Koçbeker, B. N. ve Saban, A. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (Educational Sciences: Theory & Practice) 6*(2). 461- 522.

Schwartz, S. H. ve Butenko, T. (2014). Values and behavior: Validating the refined value theory in Russia. *European Journal of Social Psychology* (44). 799-813.

Seplocha, H. (2004). Partnerships for learning-Conferencing with families. Young Children 59(5). 96-99.

Simon, B. S. (2004). High school outreach and family involvement. *Social Psychology of Education,* 7 (2), 185-209.

Skaalvik, E. M. ve Skaalvik, S. (2010). Teacher self-efficacy and teacher burnout: A study of relations. *Teaching and Teacher Education 26.* 1059-1069.

Slyvest, B. ve Bradley-Springer, L. (2016)., K. S. Lundy ve S. Janes (Ed.) Community Health Nursing Caring for the Public's Health içinde (s. 429-461). 3th edition. Burlington, MA: Jones & Bartlett Learning.

Soysal, D. ve Afacan, Ö. (2012). İlköğretim öğrencilerinin "fen ve teknoloji dersi" ve "fen ve teknoloji öğretmeni" kavramlarına yönelik metafor durumları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 9*(19). 287- 306

Şenel, T. ve Aslan, O. (2014). Okul öncesi öğretmen adaylarının bilim ve bilim insanı kavramlarına ilişkin metaforik algıları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 10*(2). 76-95.

Tepetaş Cengiz, G. Ş. ve Kılınç, F. E. (2016). Erken çocukluk dönemini koruma altında geçirmiş bireylerin aile ve devlet metaforlarının belirlenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 5*(1). 156-183. doi:10.17539/aej.65466

Tezcan, M. (2006). *Eğitim Sosyolojisi.* 16. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.

Tomas, M. C. (2009). Self-expression and family values: how are they related to marriage, divorce, and remarriage? Cherlin, A. J. (Ed.), The marriage go-round: the state of marriage and family in America today içinde. (s.241-244). New York: Vintage Books. ISBN: 978-0-307-38638-0.

Türk Dil Kurumu. (2016). "Aile" Erişim: http://www.tdk.gov.tr/index.php adresinden 28 Nisan 2018 tarihinde alınmıştır.

Ünüvar, P. (2010), Aile katılımı çalışmalarına yönelik ebeveyn ve öğretmen görüşlerinin karşılaştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi 18*(3). 719-730.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, M. C. ve Dönmez, B. (2008). Okul-aile işbirliğine ilişkin bir araştırma (İstiklal İlköğretim Okulu örneği). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 7*(23). 98-115.

Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2010). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24*. 407-416.

Zetlin, A. G., Weinberg, L. A., ve Shea, N. M. (2008). *Incorporating education into the family to family initiative*. Los Angeles: Mental Health Advocacy Services.

Normal Gelişim Gösteren ve Özel Eğitim İhtiyacı Olan Çocukların Grup Ortamlarındaki Oyun Davranışlarının İncelenmesi

Okt. Manolya Aşık-Öztürk[1] **Prof. Dr. Emine Ahmetoğlu[2]**

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Hakkı Acar[3]

[1]Trakya Üniversites, Uzunköprü Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, manolyaasik@trakya.edu.tr

[2]Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi Bölümü, emineahmetoglu@trakya.edu.tr

[3]İstanbul Medipol Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi Bölümü, ihacar@medipol.edu.tr

Özet: Bu araştırma, okul öncesi dönemdeki normal gelişim gösteren ve özel eğitim ihtiyacı olan çocukların grup ortamlarındaki oyun davranışlarının incelenmesi amacı ile yapılmıştır. İlişkisel tarama modelinde tasarlanan araştırmanın örneklemini yaşları 44 ay ile 75 ay arasında değişen, okul öncesi eğitime devam eden, normal gelişim gösteren 41 çocuk (8 kız, 33 erkek; M=62,71 ay; SS=7,7) ve özel eğitim ihtiyacı olan 41 çocuk (7 kız, 34 erkek; M=63,51 ay; SS=8,6) olmak üzere toplam 82 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmada çocuklarla ilgili çeşitli demografik bilgilerin toplanması için "Genel Bilgi Formu" ve çocukların serbest oyun davranışlarının değerlendirilmesi amacı ile Lautamo (2012) tarafından geliştirilip Ahmetoğlu, Aşık-Öztürk ve Acar (2017) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Grup Ortamlarındaki Oyunun Değerlendirilmesi (GOOD) Gözlem Formu" kullanılmıştır. Verilerin analizleri bağımsız t-testi, ANOVA ve korelasyon testleri ile yapılmıştır. Araştırma sonucunda araştırmaya dahil edilen çocukların GOOD Gözlem Formundan aldıkları puan ortalamalarının çocukların özel eğitim ihtiyaç duyup duymamasına göre anlamlı olarak farklılaştığı ve özel eğitim ihtiyacı olan çocukların grup ortamlarındaki oyun davranışlarının normal gelişim gösteren çocuklara göre daha az sıklıkta olduğu gözlemlenmiştir (t (80)=-10,54; p<,001). Ayrıca, normal gelişim gösteren çocukların GOOD Gözlem Formundan aldıkları puanlar kardeş sayısına göre farklılaşmazken, özel eğitim ihtiyaç duyan çocukların puanlarının farklılaştığı (F (3,37)=4,81; p<,01) ve kardeş sayısı arttıkça özel eğitim ihtiyaç duyan çocukların GOOD Gözlem Formundan aldıkları puanlarının da arttığı tespit edilmiştir. Diğer yandan, her iki gruptaki çocukların yaşları (r (80) = -,13; p>,05 ve cinsiyetleri (r (82) =-,08; p>,05) ile GOOD Gözlem Formundan aldıkları puanlar arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmamıştır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar normal gelişim gösteren ve özel eğitim ihtiyacı olan çocukların grup ortamlarındaki oyun etkinlikleri düzenlenirken çocukların gelişim özelliklerinin göz önüne alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Oyun Davranışları, Özel Eğitim İhtiyacı Olan Çocuklar, GOOD Gözlem Formu

1. GİRİŞ

Pek çok canlı türünün yavrularında gözlemlenen oyun davranışlarının olası yararları birçok araştırmanın konusu olmuştur (Jamison, Forston ve Stanton-Chapman, 2012; Milteer ve Gingsburg, 2015; Coplan ve ark. 2006; ChengJames ve Johnson, 2010, vb.). Oyunun, beyin gelişiminin daha hızlı olduğu dönemlerde daha sık gözlemlenmesi bir tesadüf değildir. Oyunun yeni sinirsel bağlantıların kurulmasına yardımcı olarak beyin gelişimini desteklediği, başka bir deyişle oyun oynayan kişiyi zekileştirdiği bugün bilinen bir gerçektir (Similansky, Lewis ve Hagan, 1988; Rentzou, 2014). Örneğin, oyun ortamında diğerlerini dinleme, blok ya da boya kalemleri gibi nesneleri kullanma gibi deneyimler beyin bağlantılarını güçlendirmektedir (Wilson ve Conyers, 2013). Ayrıca Panksepp, Burgdorf, Gordon ve Turner (2002) yaptıkları deneyde, Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ile ilişkili olduğu bilinen beynin ön lobunun hasarlı olduğu farelerde, bu hasarın oyun sayesinde kısmen iyileştiğini ve farelerin sakinleştiğini gözlemlemiştir. Farelerde olumlu sonuç veren oyun terapisinin Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu olan çocuklarda da benzer bir etki yaratması beklenmektedir. Bu beklentiyi destekler nitelikte, Pellegrini (akt. Azar, 2002) tarafından yapılan başka bir araştırmada ise okul çağındaki çocukların, oyunla geçirdikleri molalar sayesinde aktif düşünmeyi gerektiren okul çalışmalarına daha iyi odaklanabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla oyun sadece eğlenceli zaman geçirmekten ibaret olmayıp kişinin zihinsel işlevlerini daha sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmesine de yardımcı olan bir araçtır.

Beyin gelişimi ve zihinsel gelişimin yanında, oyun, çocuğun empati yapabilme ve olaylara farklı bakış açılarıyla bakabilme gibi sosyal, duygusal becerilerin kazanılmasına da katkıda bulunur. Oyun, gerçek

hayata yansıyan sonuçlar doğurmadığı için çocuğun farklı şeyleri deneyimlemesine imkân sağlayarak öğrenme sürecini eğlenceli kılar, doğuştan gelen merakının ve yaratıcılığının özgür kalmasını, çocuğun kendini iyi hissetmesini sağlar (Hirsh-Pasek, Golinkoff ve Eyer, 2003). Oyun ve sosyo-duygusal gelişim arasındaki bu karşılıklı etkileşimin incelenmesi ise çocukların ileriki yaşlardaki gelişimi hakkında ipuçları verebilir. Örneğin, Vaughn, Egeland, Sroufe ve Waters (1979) yaptıkları araştırmada bebekken ebeveynlerine güvenli bir şekilde bağlanan çocukların iki yaşında daha ileri seviyede ve karmaşık yapıda yap-inan oyunları oynadıkları, yeni problemler karşısında çözüm için daha ısrarcı oldukları, dört yaşında ise problemli bağlanma ilişkileri olan akranlarından daha fazla özgüven ve empati sahibi oldukları sonucuna ulaşmıştır. Oyun çocukların başkalarının duygusal durumunu anlamalarına ve sürekli değişen durumlara adapte olmalarına yardımcı olur. Bailey'e göre (akt. Rentzou, 2014), oyun çocukların zihin okuma becerilerini geliştirmektedir; çünkü çocuklar oyun yoluyla görünüş ve hakikat arasındaki farkı ayırt edebilir ve dolayısıyla diğer kişilerin niyetlerini daha iyi çözümleyebilir.

Sadece basit fiziksel hareketler içeren oyunlardan daha karmaşık becerilerin kullanımını gerektiren sosyo-dramatik oyunlara kadar, tüm oyun türlerinin çocuk gelişimi üzerinde büyük bir etkisi vardır. Oyun çocukların dünyayı tanıma ve deneyimleme aracıdır. Hirsh-Pasek ve arkadaşlarına (2003) göre ise oyun öğrenme ile eşdeğerdir. Oyundan mahrum kalan çocukların hem kısa hem de uzun vadede çeşitli sorunlarla karşılaşacakları su götürmez bir gerçektir. Pek çok çalışma, engelli çocuklardaki oyun becerilerinin normal gelişim gösteren akranlarına kıyasla önemli derecede daha zayıf olduğunu göstermiştir (Leipold ve Bundy, 2000; Lautamo, Laakso, Aro, Ahonen ve Törmäkangas, 2011). Dolayısıyla, yetişkinler tarafından, yeterli oyun alanı ve oyun materyalleri ile çocukların desteklenmesi sağlıklı, mutlu ve üretici bireyler olmalarını sağlamak için son derece önemlidir.

Oyun davranışları, erken yaşlardan itibaren çocuğun tüm alanlardaki gelişiminin gözlemlenmesini ve ihtiyaçlarının belirlenmesini mümkün kılan en değerli bilgi kaynaklarından biridir. Oyun ortamında çocuk hiçbir zorlamaya tabi tutulmadan, içinden geldiği gibi davrandığı için hem kendini en iyi şekilde ifade edebilir hem de aktif katılım ile en verimli şekilde öğrenebilir. Dolayısıyla oyun hem gelişimin aynası, hem de gelişimin katalizörüdür. Diğer yandan, oyunun olumlu etkileri pek çok terapi ve müdahale programının hedef kitlesini oluşturan özel gereksinimli çocuklarda çok daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan ve sembolik oyun ile sosyal gelişim konusunda zorluk yaşayan çocuklarla çalışan Wolfberg, DeWitt, Young ve Nguyen (2014) geliştirdikleri oyun grubu modeliyle hem OSB çocukların sosyal akran iletişimi ile sembolik oyun repertuarlarını genişletmeyi hem de normal gelişim gösteren akranlarının özel gereksinimli bireyleri kabul etmesine, onlara karşı empati ve anlayış geliştirmesine yardımcı olmayı amaçlamıştır. Benzer biçimde, dil gelişiminde gecikme gösteren çocukların oyun aracılığı ile sosyal becerilerini geliştirmeyi amaçlayan Sualy, Yount, Kelly-Vance ve Ryalls (2011) deneysel bir çalışma yapmış ve uyguladıkları oyun müdahale programı ile müdahale grubundaki çocukların daha basit olarak nitelendirilebilecek keşfedici ve manipülatif oyunlardan daha karmaşık unsurlar içeren hayali oyun aşamasına geçmesini sağlamıştır.

Oyunun kendisi başlı başına bir gelişimsel değerlendirme ve müdahale stratejisi olarak kullanılabilir (Casby, 2003). Küçük çocukların oynadıkları oyunların içeriğinin ve gelişim sürecinin gözlemlenmesi ile elde edilen bilgi, erken müdahale programlarında yer alan profesyoneller için son derece değerlidir (Casby, 2003). Üç yıl süren araştırmalarında gelişimsel bozuklukları olan çocukları inceleyen Sigafoos, Roberts-Pennell ve Graves (1999) örneklemdeki çocukların adaptif (uyumsal) davranışlarında (özbakım, motor beceriler, iletişim ve sosyal beceriler gibi) ilerleme kaydetmiş olmalarına rağmen, oynadıkları oyunların niteliğinde neredeyse hiç gelişme göstermediği sonucuna ulaşmış ve erken çocukluktaki özel eğitimde oyun temelli değerlendirmenin önemini vurgulamıştır. Gelişimin gözlemlenmesinin yanında oyunun yapılandırılmış bir araç kullanılarak değerlendirilmesi, özellikle okul öncesi dönemdeki çocukların bireysel ihtiyaçlarının belirlenmesinde de güvenilir bir yöntem olarak kullanılmaktadır (Carlton ve Winsler, 1999; Fantuzzo ve Hampton, 2000). Dolayısıyla, okul öncesi dönemdeki gerek normal gelişim gösteren gerekse özel eğitim ihtiyacı bulunan çocukların grup ortamlarındaki oyun davranışlarının değerlendirilmesi, oyunla ilişkili değişkenlerin belirlenmesi ve oyun davranışları ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi çocukların bireysel ihtiyaçlarının ve güçlü yönlerinin belirlenmesinin yanında, değerlendirmeyi izleyen erken müdahale ile pek çok çocuğun gelişimsel olarak desteklenmesini sağlayabilir. Bu sayede, çocukların oyun davranış ve becerilerini destekleyecek program, etkinlik ve

stratejilerin geliştirilmesi ve ailelerin, öğretmenlerin bu konularda daha bilinçli ve aktif olmaları sağlanabilir. Bu düşüncelerden hareketle; bu araştırmada okul öncesi dönemdeki normal gelişim gösteren ve özel eğitim ihtiyacı olan çocukların grup ortamlarındaki oyun davranışlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Katılımcılar

Araştırma evrenini MEB'e bağlı ve Edirne il merkezinde bulunan resmi okul öncesi kurumlarına devam eden çocuklar oluşturmaktadır. Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır. Bu doğrultuda, Edirne il merkezindeki okul öncesi eğitim kurumları ziyaret edilmiş, okul yöneticilerine ve öğretmenlere araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiştir. Edirne il merkezindeki 13 devlet okulunda görev yapan 46 öğretmen araştırmaya katılmak için gönüllü olmuştur. Örneklem gurubunu oluşturmak için öncelikle araştırmaya gönüllü olarak katılan öğretmenlerden sınıflarındaki özel gereksinimi olan, kaynaştırma öğrencilerini belirtmeleri istenmiştir. Gözlem için bu öğrencilerin ailelerinden izin alınmıştır. İlişkisel tarama modelinde tasarlanan araştırmanın örneklemini yaşları 44 ay ile 75 ay arasında değişen, okul öncesi eğitime devam eden, normal gelişim gösteren 41 çocuk (8 kız, 33 erkek) ve özel eğitim ihtiyacı olan 41 çocuk (7 kız, 34 erkek) olmak üzere toplam 82 çocuk oluşturmaktadır.

2.2. Verilerin Toplanması ve Çözümlenmesi

Okul öncesi dönemdeki normal gelişim gösteren ve özel eğitim ihtiyacı olan çocukların grup ortamlarındaki oyun davranışlarının incelenmesi amacıyla yapılan araştırmanın verileri Grup Ortamlarındaki Oyunun Değerlendirilmesi (GOOD) Gözlem Formu ile araştırmacı tarafından gözlem yapılarak toplanmıştır.

Verilerin analizinde çocukların GOOD Gözlem Formundan aldıkları puanın özel eğitim ihtiyacı olma durumuna göre karşılaştırılmasında t Testi, kardeş sayısına göre karşılaştırılmasında ise Tek Yönlü Varyans Analizi (one-way ANOVA) kullanılmıştır. Çocukların GOOD Gözlem Formundan aldıkları puanlar ile yaş, cinsiyet ve özel eğitim ihtiyacı olma durumu arasında anlamlı ilişki olup olmadığını belirlemek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Tekniği kullanılmıştır. Tablo 2'de görüldüğü gibi 2 kardeşe sahip çocuk sayısı sadece bir kişidir; bu sebeple, bu grubu diğerleri ile karşılaştırırken dikkat edilmesi gerekir. Her ne kadar bir kişi de olsa, bu grubu analizeler de bulundur ki onun da etkisini görmek istedik.

2.2.1. Veri Toplama Araçları

Araştırmada çocuklarla ilgili çeşitli demografik bilgilerin toplanması için "Genel Bilgi Formu" ve çocukların serbest oyun davranışlarının değerlendirilmesi amacı ile "Grup Ortamlarındaki Oyunun Değerlendirilmesi (GOOD) Gözlem Formu" kullanılmıştır.

Grup Ortamlarındaki Oyunun Değerlendirilmesi (GOOD) Gözlem Formu; 2-8 yaş arasındaki çocukların oyun performansını değerlendirmek için Lautamo (2012) tarafından geliştirilen ve Ahmetoğlu, Aşık-Öztürk ve Acar (2017) tarafından Türkçe'ye uyarlanan GOOD Gözlem Formu 4'lü Likert ölçeğinde puanlanan tek boyutta toplanan 38 maddeden oluşmaktadır. Gözlemciler arası uyumu .649, güvenirlik katsayısı .96 olarak belirlenmiştir.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

Okul öncesi dönemdeki çocukların özel eğitim ihtiyacı olma durumuna göre GOOD Gözlem Formundan aldıkları toplam puanların ortalama ve standart sapma sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Özel Eğitim İhtiyacı Olma Durumuna İlişkin GOOD Gözlem Formu puanları t Testi Sonuçları

		n	M	ss	t	sd	p
GOOD Toplam	**Evet**	41	1.80	.448	-10,54	.070	,000*
	Hayır	41	2.89	.478		.075	

*p<0,01

Tablo 1'de görüldüğü gibi özel eğitim ihtiyacı olan çocuklarla normal gelişim gösteren çocukların GOOD Gözlem Formu puanları karşılaştırıldığında istatistiksek olarak anlamlı bir farklılık olduğu (t (80)=-10,54; p<,001) tespit edilmiştir. Yani, oyun davranışlarının özel eğitim ihtiyacı olma durumuna göre değişiklik gösterdiği ve normal gelişim gösteren çocukların oyun davranışlarını daha sıklıkla sergilediği söylenebilir. Bunun nedeni özel eğitim ihtiyacı olan çocukların bilişsel, dil ve sosyal alanda yaşadığı kısıtlılıklardan kaynaklanabilir. Bu sonuçlar literatürdeki diğer araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir. Lautamo ve ark. (2011) Dil ve Konuşma Bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocukların oyun becerilerini karşılaştırmış, Dil ve Konuşma Bozukluğu olan çocukların GOOD Gözlem Formundan aldıkları puan ortalamalarının daha düşük olduğunu belirlemiştir. Dil gelişimine ek olarak, tipik gelişim gösteren çocuklar ile otizm spektrum bozukluğu olan çocukların tekrarlayan davranışları ile oyun becerilerini karşılaştıran Honey, Leekan, Turner ve McConachie (2007), normal gelişim gösteren çocukların OSB olan çocuklara göre oyuna daha fazla katılım gösterdiğini belirtmiştir. Lifter, Sulzer-Azaroff, Anderson ve Cowdery (1993) okul öncesi dönemdeki otistik ve otistik davranışlar sergileyen çocuklara, gelişimsel bakımdan uygun ya da yaşlarına uygun olmak üzere iki grup oyun davranışını öğretmeye çalışmış ve çocukların yaşlarına uygun oyun davranışlarını çoğu durumda öğrenemediği sonucuna ulaşmıştır. Tüm çocukların kendine özgü bir gelişim hızı olmasına rağmen, temel olarak oyun becerileri, gelişim düzeyi hakkında fikir vermekte ve normal gelişim gösteren çocukların oyun davranışları özel eğitim ihtiyacı olan çocuklarınkinden farklılaşmaktadır (Gıcı-Vatansever ve Ahmetoğlu, 2016). Dolayısıyla, özel eğitim ihtiyacı olan çocukların GOOD Gözlem Formundan normal gelişim gösteren akranlarına göre daha düşük puan almaları beklenen bir sonuçtur.

Okul öncesi dönemdeki özel eğitim ihtiyacı olan çocukların kardeş sayısına göre GOOD Gözlem Formundan aldıkları toplam puanların ortalama ve standart sapma sonuçları Tablo 2'de, varyans analizi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 2: Özel Eğitim İhtiyacı Olan Çocukların Kardeş Sayısına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Sonuçları

GOOD Toplam	n	M	ss
Tek Çocuk	17	1.69	.360
1 Kardeş	20	1.77	.382
2 Kardeş	1	2.18	-
3 ve Üzeri	3	2.60	.691
Toplam	41	1.81	.449

*p<0,01

Tablo 2'de görüldüğü gibi, özel eğitim ihtiyacı olan çocukların GOOD Gözlem Formundan kardeş sayısına göre aldıkları toplam puan ortalamaları 3 veya daha fazla kardeşe sahip olan çocuklar için (M=2,60), 2 kardeşe sahip olan çocuklar için (M=2,18), 1 kardeşe sahip olan çocuklar için (M=1,77) ve kardeşi olmayan çocuklar için (M=1,69) olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3: Özel Eğitim İhtiyacı Olan Çocukların Kardeş Sayısına Göre GOOD Gözlem Formu Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

	KT	sd	KO	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	2.26	3	.752	4.80	.006*	4>1 4>2
Grup İçi	5.80	37	.157			

			4>3
Toplam	8.05	40	

***p<0.01**

Tablo 3'e bakıldığında özel eğitim ihtiyacı olan çocukların kardeş sayısına göre GOOD Gözlem Formundan aldıkların toplam puanlarında anlamlı düzeyde bir farklılık ($F_{(3-37)}$=4,80; p<0,01) olduğu görülmektedir. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan LSD testinin sonucuna göre, 3 veya daha fazla kardeşe sahip olan çocukların (M=2,60) grup ortamlarındaki oyun davranışlarının sıklığı, 2 kardeşe sahip olan (M=2,18), 1 kardeşe sahip olan çocuklara (M=1,77) ve kardeşi olmayan çocuklara (M=1,69) göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yani kardeş sayısı arttıkça grup ortamlarındaki oyun davranışlarının sıklığı da artmaktadır. Bu durum normal gelişim gösteren çocukların aksine, özel eğitim ihtiyacı olan çocukların kısıtlılıkları nedeniyle akranları ile sosyal etkileşim kurma ve oyun oynama şansına daha az sahip olması ve en yakın sosyal çevresinde ilk arkadaşı olarak kardeşlerinin bulunmasından kaynaklanabilir. Ayrıca engelli bir kardeşe sahip olan çocukların farklılıkları kabul etme, fedakarlık ve olgunluk gösterme gibi duygu ve özelliklere sahip olma eğiliminde olmaları (Powell ve Ogle, 1985), dolayısıyla bu doğrultuda özel eğitim ihtiyacı olan kardeşleri için daha iyi oyun arkadaşı olabilecekleri düşünülebilir. Ayrıca, Stoneman ve Brody (1993) normal gelişim gösteren çocukların engelli kardeşleri ile oyun oynarken uygun oyuncak seçimi için oldukça yetkin olduğunu gözlemlemiştir. Özel gereksinimli bir kardeşe yardım etme düşüncesi kardeşler arasındaki ilişkiyi güçlendirirken, daha fazla kardeşle kurulan bu tür bir ilişkinin özel eğitim ihtiyacı olan bir çocuğun daha fazla oyun arkadaşına ve oyun davranışlarını öğreten bir rol modele sahip olması anlamına gelebilir.

Okul öncesi dönemdeki normal gelişim gösteren çocukların kardeş sayısına göre GOOD Gözlem Formundan aldıkları toplam puanların ortalama ve standart sapma sonuçları Tablo 4'de, varyans analizi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 4: Normal Gelişim Gösteren Çocukların Kardeş Sayısına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Sonuçları

GOOD Toplam	n	M	ss
Tek Çocuk	14	2.86	.61
1 Kardeş	13	2.82	.49
2 Kardeş	13	3.01	.32
3 ve Üzeri	1	2.84	-
Toplam	41	2.89	.48

*p<0,01

Tablo 4'te görüldüğü gibi, normal gelişim gösteren çocukların GOOD Gözlem Formundan kardeş sayısına göre aldıkları toplam puan ortalamaları 3 veya daha fazla kardeşe sahip olan çocuklar için (M=2,84), 2 kardeşe sahip olan çocuklar için (M=3,01), 1 kardeşe sahip olan çocuklar için (M=2,82) ve kardeşi olmayan çocuklar için (M=2,86) olarak tespit edilmiştir.

Tablo 5: Normal Gelişim Gösteren Çocukların GOOD Gözlem Formu Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

	KT	df	Ortalama Kare	F	Değer
Gruplar Arası	.266	3	.089	.368	.776
Grup İçi	8.906	37	.241		
Toplam	9.172	40			

***p<0.01**

Tablo 5'te görüldüğü gibi, normal gelişim çocukların kardeş sayısına göre GOOD Gözlem Formundan aldıkların toplam puanlarında anlamlı düzeyde bir farklılık ($F_{(3-37)}$=.368; p>0,01) söz konusu değildir. Yani, çocukların oyun davranışları çocukların kardeş sayısına göre değişmemektedir. Bu sonuç, normal gelişim

gösteren çocukların ev dışında da akranlarıyla ya da diğer çocuklarla oyun oynayabilecekleri ortamların mevcut olmasıyla açıklanabilir. Kardeş ilişkilerinin niteliği, olumsuz kardeş ilişkileri ya da kardeşin olmayışı, çocukların akranlarıyla daha yakın ilişkiler kurmalarını, dolayısıyla daha nitelikli oyun oynamalarının nedenlerinden biri olabilir (DeHart, 1999). Yapılan çalışmalarda kardeşlik yapılarının ailedeki çocuk sayısına, kardeşlerin doğum sırasına, kardeşler arasındaki yaş farkına ve kardeşlerin cinsiyetlerine göre farklılık gösterebildiği bulunmuştur (Furman ve Buhrmester, 1985). Mevcut sonuç gözlemlenen çocuk ile kardeşi/kardeşleri arasındaki yaş farkından ve cinsiyetinden dolayı gelişimsel olarak farklı oyun becerilerine sahip olmaları da oyun becerilerinin gelişimini farklı şekillerde etkileyebilir (Youngblade ve Dunn, 1995). Çocukların üç yaşından itibaren kendi cinsiyetinden olan çocukları oyun arkadaşı olarak seçme eğiliminde olması (Fouts, Hallam ve Purandare, 2013), gözlemlenen çocuklarla kardeşleri arasındaki oyun etkileşimini, kardeşin cinsiyetine bağlı olarak olumlu ya da olumsuz yönde etkiliyor olabilir. Abramovitch, Corter, Pepler ve Stanhope (1986) yaptıkları araştırmada aynı cinsiyete sahip kardeşlerin ikili ilişkilerinde daha olumlu sosyal davranışlar sergilediği sonucuna ulaşmıştır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Okul öncesi dönemdeki normal gelişim gösteren ve özel eğitim ihtiyacı olan çocukların grup ortamlarındaki oyun davranışlarının incelenmesi amacı ile yapılan araştırmada, çocukların oyun davranışlarının çocukların özel eğitim ihtiyacı olma durumuna göre değiştiği; ancak yaşa ve cinsiyete göre değişmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca normal gelişim gösteren çocukların oyun davranışları kardeş sayısına göre farklılaşmazken, özel eğitim ihtiyacı olan çocukların oyun davranışlarının sıklığının kardeş sayısına göre farklılaştığı gözlemlenmiştir.

Çocukların özel eğitim ihtiyacı olan çocukların normal gelişim gösteren çocuklarla kıyaslandığında daha az oyun davranışı sergilemesi her ne kadar beklenen bir sonuç olsa da sadece özel eğitim ihtiyacı olan çocukların oyun davranışlarının kardeş sayısına göre değişmesi bu çocukların ev dışında yeterince sosyalleşme ve oyun oynama fırsatına sahip olmadıklarını akla getirmektedir.

Oyun davranışı konusunda model ve bir oyun arkadaşı olabilecek kardeşlerin bulunması özel eğitime ihtiyacı olan çocuğun daha kaliteli ve verimli zaman geçirmesini sağladığı düşünülecek olursa, kardeşi olmayan özel gereksinimli çocuklar için en azından okul ortamında benzer bir ortam yaratılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Normal gelişim gösteren çocukların oyun ortamında sosyal, duygusal ve bilişsel ihtiyaçlarını karşılamakta daha kolay bağımsızlık kazanmaları ve daha az rehberliğe ihtiyaç duymaları böyle bir ortamın hazırlanmasında daha aktif rol almalarını ve öğretmene yardımcı olmalarını sağlayabilir.

Öğretmenin sınıfta özel eğitim ihtiyacı olan bir çocukla oyun arkadaşı olma konusunda diğer çocuklara rehberlik etmesi ve onların yardımını istemesi, normal gelişim gösteren çocukların farklılıklar konusunda bilinçlenmesine, sorumluluk almasına ve kendilerini daha iyi hissetmesine yardımcı olabilir.

Öğretmenin serbest oyun zamanında özel eğitim ihtiyacı olan çocuk(lar)la oyun oynaması diğer çocukların ilgisini çekeceği için öğretmen normal gelişim gösteren çocukları oyun ortamına davet edebilir. Bu süreçte özel eğitim ihtiyacı olan çocukla nasıl iletişim kurmaları gerektiği konusunda diğer çocukları bilgilendirip özel gereksinimli çocuğun güçlü ve eğlenceli yönünü ortaya çıkararak diğer çocukların bu yönleri keşfetmesini ve çocukla duygusal ve sosyal bir bağ kurmasını sağlayabilir.

Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğun diğer çocuklarca daha yakından tanınmasının ardından, öğretmen özel eğitim ihtiyacı olan çocukla oyun arkadaşı olmak için çocuklardan gönüllü olmaları isteyip bu süreci yakından gözlemleyerek çocuklara gerektiği yerde ve konuda müdahale edebilir. Ayrıca oyun arkadaşı olma konusunda gönüllü olan çocukları takdir ederek gönüllü olmayan çocukları da bu konuda teşvik edebilir. Bu tür yöntem ve tutumların sınıfta dikkatli ve özenli bir şekilde uygulanması ile hem özel eğitim ihtiyacı olan çocukların oyun becerilerinin geliştirilmesi hem de normal gelişim gösteren çocukların duyarlılık ve sorumluluk duygusu kazanmaları sağlanabilir.

Diğer yandan, oyun davranışları ile yaş arasında herhangi bir ilişkinin tespit edilmemesi çocukların yaşından çok gelişim düzeyinin önemli olduğu gerçeğini desteklemektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin

sınıf içindeki oyun ortamını düzenlerken, çocukların güçlü/zayıf yönlerini yakından tanımasını, onların gelişimlerini destekleyecek materyaller seçmesini ve uygun oyun ortamı oluşturmasını zorunlu kılmaktadır.

Kaynakça

Abramovitch, R., Corter, C., Pepler, D. J., & Stanhope, L. (1986). Sibling and Peer Interaction: A Final Follow-Up and a Comparison. Child Development, 57(1), 217. doi:10.2307/1130653

Ahmetoğlu, E., Aşık-Öztürk, M., & Acar, I. H. (2017). Validity and Reliability Study of the Play Assessment for Group Settings (PAGS). In 5. Uluslararası Okul Öncesi Eğitim Kongresi (p. 96). Ankara, Türkiye: Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi.

Azar, B. (2002, March). It's more than fun and games. Retrieved February 9, 2016, from http://www.apa.org/monitor/mar02/morefun.aspx

Carlton, M. P., & Winsler, A. (1999). School Readiness: The Need for a Paradigm Shift. School Psychology Review, 28(3), 338-352.

Casby, M. W. (2003). The Development of Play in Infants, Toddlers, and Young Children. Communication Disorders Quarterly, 24(4), 163-174. doi:10.1177/15257401030240040201

ChengJames, M., & Johnson, J. E. (2010). Research on Children's Play: Analysis of Developmental and Early Education Journals from 2005 to 2007. Day Care & Early Education, 37, 249-259. doi:10.1007/s10643-009-0347-7

Coplan, R. J., Rubin, K. H., & Findlay, L. C. (2006). Social and Nonsocial Play. In D. P. Fromberg & D. Bergen (Eds.), Play from birth to twelve (2nd ed., pp. 75-86). New York, NY: Routledge.

DeHart, G. B. (1999). Conflict and Averted Conflict in Preschoolers' Interactions with Siblings and Friends. In W. A. Collins & B. P. Laursen (Eds.), Relationships as Developmental Contexts: The Minnesota Symposia on Child Psychology Volume 30 (pp. 278-300). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Fantuzzo, J., & Hampton, V. R. (2000). Penn Interactive Peer Scale: A parent and teacher rating system for young children. In C. E. Schaefer, K. Gitlin-Weiner, & A. Sandgrund (Eds.), Play diagnosis and assessment (2nd ed., pp. 599-620). Hoboken, NJ: Wiley & Sons.

Fouts, H. N., Hallam, R. A., & Purandare, S. (2013). Gender Segregation in Early-Childhood Social Play amongthe Bofi Foragers and Bofi Farmers in Central Africa. American Journal of Play, 5(3), 333-356.

Gıcı-Vatansever, A., & Ahmetoğlu, E. (2016). Children with Autism Spectrum Disorder and Play. In Current Advances in Education (1st ed., pp. 75-87). Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.

Hirsh-Pasek, K., Golinkoff, R. M., & Eyer, D. E. (2003). Einstein never used flash cards: How our children really learn--and why they need to play more and memorize less. Emmaus, PA: Rodale.

Honey, E., Leekam, S., Turner, M., & McConachie, H. (2007). Repetitive Behaviour and Play in Typically Developing Children and Children with Autism Spectrum Disorders. Journal of Autism and Developmental Disorders, 37(6), 1107-1115. doi:10.1007/s10803-006-0253-4

Jamison, K. R., Forston, L. D., & Stanton-Chapman, T. L. (2012). Encouraging Social Skill Development Through Play in Early Childhood Special Education Programs. Young Exceptional Children, 15(2), 3-19.

Lautamo, T. (2012). Play Assessment for Group Settings: Validating a Measurement Tool for Assessment of Children's Play Performance in the Day-Care Context (Doctoral dissertation, University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland). Retrieved from https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/40444/978-951-39-4890-0.pdf?sequence=1

Lautamo, T., Laakso, M., Aro, T., Ahonen, T., & Törmäkangas, K. (2011). Validity of the Play Assessment for Group Settings: An evaluation of differential item functioning between children with specific language impairment and typically developing peers. Australian Occupational Therapy Journal, 58(4), 222-230. doi:10.1111/j.1440-1630.2011.00941.x

Leipold, E. E., & Bundy, A. C. (2000). Playfulness in children with and without disability: Measurement and intervention. Occup Ther J Res, 20, 61-82.

Lifter, K., Sulzer-Azaroff, B., Anderson, S. R., & Cowdery, G. E. (1993). Teaching Play Activities to Preschool Children with Disabilities. Journal of Early Intervention, 17(2), 139-159. doi:10.1177/105381519301700206

Milteer, R. M., & Gingsburg, K. R. (2015). The Importance of Play in Promoting Healthy Child Development and Maintaining Strong Parent-Child Bond: Focus on Children in Poverty. Retrieved from American Academy of Pediatrics website: http://www.pediatrics.org/cgi/doi/10.1542/peds.2011-2953

Pankseep, J., Burgdorf, J., Gordon, N., & Turner, C. (2002). Treatment of ADHD with methylphenidate may sensitize brain substrates of desire: Implications for changes in drug abuse potential from an animal model. Consciousness and Emotion, 3(1), 7-19.

Parten, M. B. (1932). Social participation among pre-school children. The Journal of Abnormal and Social Psychology, 27(3), 243-269. doi:10.1037/h0074524

Piaget, J. (1960). The Psychology of Intelligence. C. K. Ogden (Ed.). Paterson, NJ: Littlefield, Adams & Co.

Powell, T. H., & Ogle, P. A. (1985). Brothers & sisters--a special part of exceptional families. Baltimore: Brookes Pub. Co.

Rentzou, K. (2014). Preschool Children's Social and Nonsocial Play Behaviours. Measurement and Correlations with Children's Playfulness, Behaviour Problems and Demographic Characteristics. Early Childhood Development and Care, 184(4), 633-647.

Rentzou, K. (2014). Preschool Children's Social and Nonsocial Play Behaviours. Measurement and Correlations with Children's Playfulness, Behaviour Problems and Demographic Characteristics. Early Childhood Development and Care, 184(4), 633-647.

Rubin, K. H. (2001). The Play Observation Scale (POS). University of Waterloo.

Schwartzman, H. B. (1979). Chapter 7: Projecting Play Culture and Personality. In Transformations: The Anthropology of Children's Play (pp. 135-210). Boston: Springer US.

Sigafoos, J., Roberts–Pennell, D., & Graves, D. (1999). Longitudinal assessment of play and adaptive behavior in young children with developmental disabilities. Research in Developmental Disabilities, 20(2), 147-161. doi:10.1016/s0891-4222(98)00038-9

Smilansky, S., Lewis, H., & Hagan, J. (1988). Clay in the classroom: Helping children develop cognitive and affective skills for learning. New York, NY: Teachers College Press.

Stoneman, Z., & Brody, G. H. (1993). Sibling Temperaments, Conflict, Warmth, and Role Asymmetry. Child Development, 64(6), 1786. doi:10.2307/1131469

Sualy, A., Yount, S., Kelly-vance, L., & Ryalls, B. (2011). Using a Play Intervention to Improve the Play Skills of Children with a Language Delay. International Journal of Psychology, 9, 105-122.

Vaughn, B., Egeland, B., Sroufe, L. A., & Waters, E. (1979). Individual Differences in Infant-Mother Attachment at Twelve and Eighteen Months: Stability and Change in Families under Stress. Child Development, 50(4), 971. doi:10.2307/1129321

Wilson, D., & Conyers, M. (2013). Five Big Ideas for Effective Teaching: Connecting Mind, Brain, and Education Research to Classroom Practice. New York: Teachers College Press.

Wolfberg, P., DeWitt, M., Young, G. S., & Nguyen, T. (2014). Integrated Play Groups: Promoting Symbolic Play and Social Engagement with Typical Peers in Children with ASD Across Settings. Journal of Autism and Developmental Disorders, 45(3), 830-845. doi:10.1007/s10803-014-2245-0

Youngblade, L. M., & Dunn, J. (1995). Individual Differences in Young Children's Pretend Play with Mother and Sibling: Links to Relationships and Understanding of Other People's Feelings and Beliefs. Child Development, 66(5), 1472-1492. doi:10.2307/1131658

Türkiye'de Coğrafi İşaretli Gıda Ürünleri Üretim Potansiyelinin Değerlendirilmesi

Zir. Mür. Meltem Kantaroğlu[1] **Prof. Dr. Nevin Demirbaş[2]**

[1]EÜ, FBE, Tarım Ekonomisi ABD, Yüksek Lisans Programı, meltemm_90@hotmail.com

[2]Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, nevin.demirbas@ege.edu.tr

Özet: Coğrafi işaret belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibariyle kökenin bulunduğu bir yöre, alan, bölge veya ülke ile bütünleşmiş bir ürünü gösteren ad veya işaretlerdir. Diyarbakır Karpuzu, Antep Fıstığı, Çorum Leblebisi, Malatya Kayısısı ve Afyon Kaymağı coğrafi özellikli gıda ürünlerine örnek verilebilir. Coğrafi ortam özelliklerinin ortaya çıkardığı ürün zenginliğinin coğrafi işaret yoluyla korunması, dünya ticaretinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak giderek önem kazanmaktadır.

Türkiye için coğrafi işaretler ile koruma altına alınmış yöresel gıda ürünleri ve yöresel ürün zenginliği birlikte değerlendirildiğinde, ülke ekonomisi için önemli bir üretim potansiyelinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Potansiyel ürünlerin coğrafi işaret alması istihdam ve katma değer yaratmasının yanı sıra üretim bölgelerinde üretimin sürdürülebilirliğine de katkılar sağlayabilmektedir. Türkiye geleneksel ürün adedi ve çeşitliliği açısından zengin bir potansiyele sahiptir. Nitekim 2 bin 500'ün üzerinde tescil alabilecek ürün bulunduğu halde sadece 200 civarında coğrafi işaretli ürün bulunmaktadır. Bunların yalnızca üçü Avrupa Birliği (AB) tarafından tescillenmiş durumdadır. Coğrafi işaretli ürünlerden beklenen ekonomik ve sosyal katkıların sağlanması için uluslararası geçerliliği olan coğrafi işaretli ürün sayısının artırılması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de coğrafi işaretli gıda ürünleri üretim potansiyelinin değerlendirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi İşaret, Gıda Ürünleri, Türkiye

Abstract: A geographical indication is a name or mark that indicates a product that is integrated with a region, area, region, or country in which it has a distinctive character, reputation or other characteristics. Examples of these products are Diyarbakır Watermelon, Antep Pistachio, Çorum Roasted Chickpea, Malatya Apricot and Afyon Clotted Cream. The protection of the product richness of geographical environment features through geographical indication is increasingly important depending on the developments in world trade.

Local products protected by geographical indications for Turkey constitute an important potential for the country's economy when considering the local product richness. Geographical indications of potential products can contribute to the sustainability of production as well as creating the employment and added value. Turkey has a significant potential in terms of quantity and diversity of traditional and local products. As a matter of fact, although we have potential products that can be registered over 2500, Turkey has only about 200 products with geographical indication. Only three of them have been registered by the European Union (EU). In order to provide economic and social contributions expected from products with geographical indication, it is necessary to increase the number of internationally validated products with geographical indications. The aim of this study is to evaluate the production potential for food products with geographical indication in Turkey.

Keywords: Geographical Indication, Food Products, Turkey

1. GİRİŞ

Türkiye, gıda üretim potansiyeli açısından değerlendirildiğinde oldukça şanslı bir ülke durumundadır. Kültürel zenginliği ülke genelinde üretilen geleneksel gıda ürünleri üzerinde oldukça etkilidir. Uluslararası pazarlarda olduğu gibi, yerli tüketicilerin de yeni tatlar, ürün çeşitliliği, güvenli gıda, daha az işlenmiş ve daha az katkı içeren gıdalar talep ettikleri (Demirbaş vd., 2006) düşünüldüğünde, bu alt sektörün ve geleneksel gıda ürünlerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Türkiye, çok çeşitli ve kaliteli bir tarımsal ürün yelpazesine sahip olmasının yanı sıra, derin tarihi kökenlerinden gelen, gelişmiş bir mutfak kültürü ve geleneksel üretim biçimleri ile zengin bir yöresel üretim becerisine de (knowhow) sahiptir. Sahip olunan bu zengin yöresel ürün varlığının korunabilmesi için gerekli yasal düzenleme 27.06.1995 tarihinde yürürlüğe giren 555 sayılı coğrafi işaretlerin korunması hakkında kanun hükmünde kararname ile

gerçekleştirilmiştir. Yasa, tescilleri vermek üzere Türk Patent Enstitüsü (TPE)'nü görevlendirmiştir. 10 Ocak 2017 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan "Sınai Mülkiyet Kanunu ile TPE'nin adı Türk Patent ve Marka Kurumu (TPMK) olarak değiştirilmiştir (Resmi Gazete, 2017).Coğrafi işaretlerin tescil işleri halen TPMK tarafından yürütülmektedir.

Coğrafi işaretler ile koruma altına alınmış yöresel ürünler, Türkiye ekonomisi için önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Çünkü bu ürünlerin korunması ve üretimiyle yaratılacak istihdam ve katma değer bölge nüfusunun ekonomik kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yaratılan katma değer ise kır ve kent arasındaki gelir farkının kapanması ve bölgeler arasındaki gelir dağılımı üzerinde olumlu etkileri nedeniyle önemlidir. Son yıllarda tüm dünyada ve özellikle Avrupa'da gıda tüketiminde en dinamik sektörlerden birisi yöresel ürünler sektörüdür. Coğrafi işaret alan ürün sayısı giderek artmakta, tüketicilerin bu ürünlere talebi de hızla büyümektedir. Türkiye'de coğrafi işaret alan ürün sayısı da artarken uluslararası düzeyde geçerli coğrafi işaret alan gıda ürünü sayısının arttırılması yönündeki farkındalıkta ta giderek artmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye'de coğrafi işaretli gıda ürünlerine ilişkin potansiyel, literatür araştırmasıyla incelenmiştir. Gıda ürünü olarak primer üretimden elde edilen ürünler ile ileri derecede işlenmiş gıda ürünleri birlikte ele alınmıştır.

2. COĞRAFİ İŞARETLİ ÜRÜNLERİN ORTAYA ÇIKIŞI, AMAÇ VE AVANTAJLARI

Coğrafi işaretlerin uluslararası platformda günümüzdeki şekliyle korunması ilk olarak Sınai Mülkiyetin Korunması Hakkında Paris Sözleşmesi ile gerçekleşmiştir. Bu sistemin dışında kalan Amerika Birleşik Devletleri'nde ise garanti markası olarak sağlanan koruma 1946 tarihli Lanham Kanunu ile mümkün olmuştur (Menapace, 2010).

Son yıllarda tüm dünyada gıda alanında yerel ürünlerin değerinin fark edilmesi ile bu ürünler için coğrafi işaret koruması yoluna gidilerek üreticilerin ve tüketicilerin serbest piyasa koşullarının negatif etkilerinden korunması ile ilgili uygulamalar artmıştır. Coğrafi işaretler, "menşe adı" ve "mahreç işareti" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2.1. Menşe Adı

Menşe adına sahip olan ürünler, temel niteliklerini sınırları belirlenmiş bir coğrafi alandan sağlayan ve üretimleri bütünüyle o coğrafi sahada gerçekleşen ürünlerdir. Menşe adı olarak tescili yapılan ürünlere örnek olarak Erzincan Tulum Peyniri, Kayseri Pastırması, Pervari Balı ve Antep Fıstığı verilebilir. Bu tür ürünler niteliklerini ve kalitelerini ancak ait oldukları coğrafi çevrenin ortam özelliklerinden ve üretim yöntemlerindeki kültürel özelliklerden kazanmaktadır (Çalışkan ve Koç, 2012; TPE,2014; Resmi Gazete, 2015).

2.2. Mahreç İşareti

Ürünün belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarı ile bir coğrafi bölge ile özdeşleşmesi; üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinden en az birinin sınırları belirlenmiş coğrafi alanda yapılmasını gerektiren coğrafi işaretlere de "mahreç işareti" denir. Mahreç işaretine sahip ürünler belirlenen özelliklerden en az birini bulundurması halinde ait oldukları bölgenin dışında da üretilebilir. Ancak mahreç işareti ile korunan ürünlerin üretiminde ait oldukları coğrafi bölgeye ait hammadde ve üretim yöntemlerinin aynen kullanılması ve ürünün kalitesinin aynı olması gerekmektedir. Çorum Leblebisi, Gaziantep Baklavası, Antakya Künefesi, İzmir Tulum Peyniri, Erzurum Civil Peyniri mahreç adı ile tescillenen ürünlerden bazılarıdır (TPE,2014; Resmi Gazete, 2015).

2.3. Coğrafi İşaret Tescilinin Amaçları

-Yerel üretimi ve kırsal kalkınmayı desteklemek,
-Geleneksel bilgi ve kültürel değerleri korumak,

-Turizme katkıda bulunmak ve
-Ürün taklitçiliği ile mücadeledir (Demirer, 2010).

2.4 Coğrafi İşaret Kullanım Hakkına Sahip Olmanın Avantajları

Coğrafi işaretli ürünlerin, kitle üretimi sonucunda elde edilen benzer ürünlerden farklılık göstermesi, niş pazarları temsil eden daha küçük pazarların oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle coğrafi işaretli ürünlerde, az sayıda tüketicinin ihtiyaç duyduğu ve erişmekte zorlandığı ürünlerin tedariğini sağlayan bir tür niş pazar olarak görülmektedir. Belli bir kaliteyi garanti eden ürün farklılaştırması ile, ürünün fiyatına %5 ila %15 arasında fiyat primi eklenmektedir (Babcock ve Clemens, 2004). Dünya çapında tanınırlığı yüksek olan çoğu coğrafi işaretli ürün, bu sayede fiyat primi yüksek ürünler arasında sayılmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: Coğrafi İşaretli Seçilmiş Bazı Ürün Fiyatlarının Benzer Ürünlerin Fiyatlarıyla Karşılaştırılması

Bresse Tavuğu (Fransa)	Beyaz et fiyatının 3-4 katı
Toscano Yağları (İtalya)	%20 daha ek fiyat
Fransız Comte peynirin üretiminde kullanılan süt	Diğer sütlere göre %10 daha yüksek bir fiyat
Parma Jambonu (İtalya)	Diğer domuz etlerinden üretilen jambonlara göre yaklaşık %50 daha yüksek fiyat
Wagyu Sığır Eti (Japonya)	%50'den fazla fiyat primi
Yeni Zelanda Kuzu Eti	%20 den fazla fiyat primi
Gemlik Zeytini (Türkiye)	%75 ek fiyat

Kaynak: European Commission, 2003; Babcock ve Clemens, 2004.

Türkiye'de konu ile ilgili farklı coğrafi kapsam ve farklı ürünler için yapılan çalışmalar incelendiğinde de benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Nitekim, yapılan bir araştırmaya göre coğrafi işaretli Ayvalık Zeytinyağı talebi, coğrafi işareti olmayan rakiplerine kıyasla %58 daha fazla iken, yine aynı ürün için tüketicilerin %82'si daha fazla ödemeyi kabul ettiklerini belirtmişlerdir (Zuluğ, 2010). Bir diğer araştırmada da, tüketicilerin coğrafi işaretli Gemlik Zeytini'ne ortalama %29,8 daha fazla ödeme istekliliğinde olduğu bulunmuştur (Meral ve Şahin, 2013). Coğrafi işaretli Artvin Balı ile ilgili yapılan çalışmada da tüketicilerin bu ürüne daha fazla ödeme eğiliminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Toklu, 2016). Bir diğer araştırmada araştırmanın yapıldığı yöre için tüketicilerin %32,3'ünün yöresel ve marka ile tanınmış veya güvenilir buldukları ürünleri kesinlikle satın almaya istekli olduğu ve bu ürünleri "büyük olasılıkla" satın alanların oranının ise % 48,3 olduğu bulunmuştur (Kadanalı ve Dağdemir, 2016). Coğrafi işaretli Amasya ve Isparta Elmalarını kapsayan bir diğer çalışmada, yine, yüksek ödeme istekliliğine sahip tüketicilerin, tüketim tercihlerini yerel bölge orijinli/coğrafi işaretli elmalar lehinde kullandığı belirlenmiştir (Topcu ve Yalçın, 2016). Ürün ayırımına gidilmeden yapılan bir diğer araştırmada da, coğrafi işaretli ürün algısının coğrafi işaretli ürünlere daha fazla ödeme isteği oluşturduğu modellenmiştir(Toklu ve ark., 2016). Erzurum Küflü Peyniri örneğinde geliştirilen bir diğer araştırmada da sözkonusu ürünü tüketen tüketicilerin Erzurum coğrafi işaretli peynirinin temel faydasını dikkate alan ve kırsal kalkınmaya katkı vermek isteyen kitleden oluştuğu üzerinde durulmuştur (Baran ve Topcu, 2018).

Dünyada ve Türkiye'de tescillenen coğrafi işaretlerin çoğu tarımsal ürünlerden oluşmaktadır. Tarım ürünleri, talebinin ve arzının fiyat esneklik özellikleri dolayısıyla düşük fiyat sorunuyla karşılaşmaktadır. Ürün farklılaştırmasının bir yolu olan coğrafi işaret tescil sistemi, düşük seyreden tarım ürünleri fiyatlarının yükselmesine olanak sağlamaktadır. Bu yüzden tarım ve gıda sektörü açısından coğrafi işaret tescili oldukça önemlidir (Babcock ve Clemens, 2004).

Ayrıca, coğrafi işaretli ürünlerin Türkiye'de kırsal kalkınmaya ve bölge ekonomisine önemli katkılar sağlaması da don derece önemlidir. Örneğin Malatya kayısısı 250.000 kişiye, Ege pamuğu ise en az 100.000 kişiye istihdam sağlamaktadır (Tepe, 2008; Tepe, 2010).

3. TÜRKİYE'DE COĞRAFİ İŞARETLİ GIDA ÜRÜNLERİNDEKİ GELİŞMELER

Türkiye'de mevcut coğrafi işaretli gıda ürün grupları; meyve sebze ve endüstriyel bitkiler, unlu mamuller, tatlılar ve diğer gıdalar, geleneksel yemekler, et ürünleri, peynirler, zeytin ve zeytinyağları ile alkollü içeceklerdir (Tablo 2).

Tablo 2: Türkiye'de Mevcut Coğrafi İşaretli Gıda Ürün Grupları

Ürün Grupları
Meyve Sebze ve Endüstriyel Bitkiler
Unlu Mamuller, Tatlılar ve Diğer Gıdalar
Geleneksel Yemekler
Et Ürünleri
Peynirler
Zeytin ve Zeytinyağları
Alkollü İçecekler

Kaynak: TPMK, 2017.

2017 yılı itibariyle TPMK nezdinde tescil edilen 209 coğrafi işaret bulunmaktadır. Tescilli coğrafi işaretlerin 119 adeti mahreç, 90 adeti menşe adı şeklindedir. TPMK kayıtlarında inceleme aşamasında ise 319 adet coğrafi işaret başvurusu bulunmaktadır (TPE, 2017). Aday ürünlerden bazıları Tablo 3'de gösterilmiştir. Ancak ulusal sınırlar içinde geçerli olan bu korumanın uluslararası nitelik kazanması, mevcut ürün potansiyelinden ekonomik ve sosyal katkı sağlamak açısından daha da önemlidir. Tablo 3'de aday ürünlere verilen örneklerle beraber işaret alınabilmesi mümkün olan ürün gruplarına da yer verilmiştir.

Tablo 3: Aday Ürünler

Adana Karpuzu
Balık Soğanı
Ordu Kivisi
Mardin Bulguru
Diyarbakır Kadayıf ve Karacadağ Pirinci
İzmir Tulum Peyniri ve İzmir Kumrusu
Kırıkhan Havucu,
Püren Balı
Yayladağı Lokumu,
Yerel zeytin çeşitleri olan 'Karamani, Savrani, Sarı Haşebi ve Halhalı',
Hatay Cevizli Biberi,
Akçay Şeker Portakalı,
Hatay Hurması,
Tuzlu Yoğurt,
Zahter,
Altınözü Biberi,
Sürk Peyniri
Carra Peyniri
Maraş Çöreği,
Elbistan Çerezlik Ayçekirdeği,
Bertiz Kabarcık Üzümü,
Maraş Keçi Parmak Peyniri,
Maraş Et Kabağı

Kaynak: TPMK, 2017.

4. TÜRKİYE'DE COĞRAFİ İŞARETLİ GIDA ÜRÜNLERİ ÜRETİM POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Coğrafi işaretlerin ekonomik değerinin tespitine ilişkin en kapsamlı çalışmalar AB'de yapılmış olup; Avrupa Komisyonu'nun coğrafi işaretlerin üretim ve satış verilerine ilişkin yayınladığı en güncel rapor olan ve 27 üye ülkeyi kapsayan Ekim 2012 tarihli çalışmasına göre, AB'de coğrafi işaretli ürünlerin 2010 yılı itibariyle ekonomik değeri 54,3 milyar Euro düzeyindedir. Avrupa gıda ve içecek sektörünün 2010 yılı ekonomik değerinin 956 milyar Euro olduğu dikkate alındığında coğrafi işaretli ürünlerin üretim değerine katkısının %5,7 olduğu tespit edilebilmektedir (EC, 2012). 2012 verilerine göre, AB ihracat değerine coğrafi işaretli gıda ürünleri 0.7 milyar Euro katkı sağlamaktadır (TPE, 2014; Resmi Gazete, 2015).

AB ülkelerinde toplamda 5 binin üzerindeki coğrafi işaretli ürünün, 54,3 milyar Euro'luk bir pazar değeri bulunmaktadır. 600'ün üzerinde tescilli coğrafi işaret, Fransa ekonomisine yıllık 18 milyar Euro kazandırmaktadır. 500'ün üzerinde coğrafi işaret taşıyan ürün İtalya ekonomisine 12 milyar Euro'nun üzerinde gelir sağlamaktadır.

Türkiye geleneksel ürün adedi ve çeşitliliği açısından zengin bir potansiyele sahiptir. Gaziantep Baklavası'ndan Taşköprü Sarımsağına, Finike Portakalından Kars Kaşarına kadar 2 bin 500'ün üzerinde tescil alabilecek ürün bulunduğu halde sadece 200 civarında coğrafi işaretli ürün bulunmaktadır. Bunlardan da yalnızca üçü AB tarafından tescillenmiş durumdadır (Anonim, 2018). AB nezdinde tescilli ürünler Gaziantep Baklavası (21.12.2013), Aydın İnciri (17.02.2016) ve Malatya Kayısısı (07.07.2017) olup; Afyon Sucuğu, Afyon Pastırması, İnegöl Köfte, Aydın Kestanesi, Bayramiç Beyazı, Taşköprü Sarımsağı, Kayseri Mantısı, Kayseri Pastırması, Kayseri Sucuğu ve Antepfıstığı ise başvuru aşamasında olan ürünlerdir (EC, 2017).

Mevcut durum bir ölçüde, Türkiye'de coğrafi işaret kavramının henüz tam olarak bilinmediğini ve öneminin yeterince anlaşılmadığını göstermektedir. Nitekim Türkiye'de coğrafi işaret tescili için başvuran kurumlar değerlendirildiğinde coğrafi işaretler konusuna belirli kurumların ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır. Coğrafi işaret potansiyeli taşıyan ürünlerin belirlenmesi ve başvuruların koordine edilmesinde özel olarak görevli bir kurum bulunmamaktadır. Bu nedenle coğrafi işaret başvurularında daha çok yerel yönetimlerin, üreticilerin konu hakkında bilgi sahibi olmaları ve konuya ilgi duymaları belirleyici olmaktadır.

Ayrıca coğrafi işaret tescil sahipliği açısından bakıldığında coğrafi işaret tescili için en uygun yapıların üreticilerin oluşturduğu örgütler olduğunu söylenebilir. Fakat coğrafi işaret tescil sahipliği konusunda kooperatiflerin payının az olduğu gözlenmektedir. 2012 yılı verilerine göre, Türkiye'de tescilli coğrafi işaretlerin sadece üç tanesinin başvurusu kooperatifler tarafından yapılmıştır (TPE, 2014).

Kooperatiflerin tarım ve gıda ürünlerinde coğrafi işaret alma güçleri arttırılmalıdır. Kooperatifler, kendi markalarına coğrafi işaret alarak ürünlerini pazarlama yoluna gitmelidirler. Bu durum özellikli ve tanınmış(yöresiyle ünlü) tarım ve gıda ürünlerinin pazar payını artıracaktır. Bunun sonucunda kooperatiflerin ve ortağı olan üreticilerin gelirleri önemli ölçüde artacaktır. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında benzer kooperatiflerle anlaşmalar yapılarak bu kooperatiflerin satış mağazalarında diğer kooperatiflerin yöresel ürünleri kendi markaları ve uluslararası onaylı coğrafi işaretlerle pazarlanabilecektir. Bunun sonucunda kooperatifler için istikrarlı ve sürekli büyüme eğiliminde olan pazarlar oluşabilecektir (Ertan, 2010).

5. SONUÇ

Coğrafi işaret ile ürünlerin korunması özellikle gelişmekte olan ülkeler için potansiyel ekonomik kazançlar içermektedir. Ancak bugüne kadar olan gelişmeler göstermektedir ki, coğrafi işaret koruması en çok gelişmiş ülkelere fayda sağlamaktadır.

Değişik iklim kuşaklarına, farklı kültürel miras ve beşeri sermayeye sahip olan Türkiye'nin büyük bir ürün çeşitliliğine sahip olmasına rağmen, korunan coğrafi işaret sayısının az olması büyük bir çelişkidir. Bunun nedenleri arasında üreticilerin ve tüketicilerin coğrafi işaret koruması ile ilgili bilgilerinin az veya hiç olmaması gibi nedenler yatmaktadır.

Coğrafi işaretli ürün potansiyelinden yararlanma yönünde iç piyasa ve uluslararası ticaret açısından bazı önlemlerin alınması yararlı olabilecektir. İç piyasa açısından, coğrafi işaretli ürünlerin daha güvenilir ve kaliteli yöresel ürünlerin üretim ve pazarlaması anlamına geldiği konusunda üreticiler kadar tüketiciler de bilgilendirilmelidir. Nitekim bazı araştırma sonuçları, tüketicilerin büyük kısmının coğrafi işaretli tarım ve gıda ürünleri hakkında bilgiye sahip olmadığını göstermiştir. Bu oran bazı çalışmalarda % 75'in üzerinde bulunmuştur (Meral ve Şahin, 2013).

Bir çok araştırma sonucu göstermiştir ki, coğrafi işaretli tarım ve gıda ürünlerinin geleneksel ancak güvenilir koşullarda, ilgili bölgede ve yüksek kalitede üretilen ürünler olması tüketici algısını olumlu etkilemektedir. Bu nedenle, coğrafi işaretli ürünlerin tüketiciye sağladığı avantajlar ve bu avantajların coğrafi işaret alınması ve kullanımının sürdürülmesi için uyulması zorunlu kurallardan kaynaklandığı konusunda tüketicilerin bilgilendirilmesi mevcut potansiyelin harekete geçirilmesi açısından önemlidir.

Hem yurtiçi hem de uluslararası ticaret açısından kooperatiflerin coğrafi işaret almanın avantajları hakkında bilgilendirilmesi ve ayrıca başvuru sürecinde teknik rehberlik ile birlikte, teşvik sistemi içinde coğrafi işaretli ürün tescili olan kooperatiflerin desteklenmesi de coğrafi işaretli ürün sayısını arttırabilecektir.

Coğrafi işaretlerin uluslararası düzeyde geçerli olanları, işareti alınan ürün için çok büyük bir avantaj sağlamaktadır. Hem ürünün dünya çapında tanınması hem de ülkeye ayrı bir prestij kazandırmasına sebep olmaktadır. İşte bu nedenle, Türkiye için konu değerlendirildiğinde, uluslararası nitelik taşıyan coğrafi işaretli ürün sayısının arttırılmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Bu amaçla konunun önünde duran engellerin kaldırılması ve bütüncül bir yaklaşım ile coğrafi işaretli ürün potansiyelinin değerlendirilmesi için ulusal bir politika izlenmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Anonim, 2018. Dünya Gıda, "Coğrafi İşaret Alabilecek 2 Bin 500 Ürünümüz Var", http://www.dunyagida.com.tr/haber/cografi-isaret-alabilecek-2-bin-500-urunumuz-var/6133 (Erişim Tarihi: 03 Şubat 2018).

Babcock, B. A.,Clemens R. 2004. Geographical Indications and Property Rights: Protecting Value-Added Agricultural Products, MATRIC Briefing Paper 04-MBP 7, Iowa State University.

Baran,D., Topcu,Y., 2018. Coğrafi İşaretli Erzurum Küflü Peynirinin Tüketici Tercihlerine Dayalı Pazarlama Taktik ve Stratejileri, KSÜ Tarım ve Doğa Derg.21(2): 191-202.

Çalışkan,V. Koç, H. 2012. Türkiye'de Coğrafi İşaretlerin Dağılış Özelliklerinin ve Coğrafi İşaret Potansiyelinin Değerlendirilmesi. Doğu Coğrafya Dergisi, 17(28): 3-16.

Demirbaş, N., Oktay, D., Tosun, D. 2006, AB Sürecindeki Türkiye'de Gıda Güvenliği Açısından Geleneksel Gıdaların Üretim ve Pazarlaması. Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 10(3-4): 2-7.

Demirer, H.R., 2010. Yöresel Ürün ve Coğrafi İşaretler; Fransa ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme.(Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Antalya.

Ertan, A., 2010. Prestijli Tarım Ürünlerinin Pazarlanmasında Kalite ve Coğrafi İşaret Kavramlarının Tutundurulması ve Bu Bağlamda Tarım Satış Kooperatiflerinin Önemi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Isparta, 2010/2, Sayı:12, s.157-170.

European Commission. 2003, Fischler Hails Signature of Wine and Spirits Accord as Great Achievement for EC-Canada Trade Relations, EU institutions press release, European Commission, September 17.

European Commisson, 2012. Value of Producton of Agricultural Products and Foodstuffs, Wines, Aromatised Wines and Spirits Protected by a Geographical Indcaton (GI), https://ec.europa.eu/agrculture/stes/agrculture/files/externalstudes/2012/value-g/summary_en.pdf

European Commisson, 2017, European Commisson DOOR Database, http://ec.europa.eu/agrculture/qualty/door/lst.html.

Kadanalı,E.,Dağdemir,V., 2016. Tüketicilerin Yöresel Gıda Ürünleri Satın Alma İstekliliği, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 33(1), 9-16.

Menapace, L., 2010. Geographical Indications and Quality Promotion in Food and Agricultural Markets: Domestic and International Issues. Graduate Theses and Dissertations. Iowa State University. Ames, U.S.A: Paper 11532.

Meral, Y., Şahin, A.2013. Tüketicilerin Coğrafi İşaretli Ürün Algısı: Gemlik Zeytini Örneği, KSÜ Doğa Bil. Derg., 16(4), s.16-24.

T.C. Resmi Gazete, 1995. 555 Sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkındaki KHK (1995). 05.11.1995, Sayı:22454.

T.C. Resmi Gazete, 2015. Ulusal Coğrafi İşaret Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2015-2018), Tarh:04.07.2015, Sayı: 29406.

T.C. Resmi Gazete, 2017. Sınai Mülkiyet Kanunu, Kanun No. 6769, Tarih: 10 Ocak 2017, Sayı : 29944.

Tepe, S., 2008. Coğrafi İşaretlerin Ekonomik Etkileri, Yayınlanmamış Uzmanlık tezi; T.C. Türk Patent Enstitüsü Markalar Dairesi Başkanlığı, Ankara..

Tepe, S.2010. Coğrafi İşaretler, Türk Patent Enstitüsü, 8 Kasım, Ankara.

Toklu, İ.T., 2016. Tüketiciler coğrafi işaret için daha fazla ödemek ister mi? Artvin balı üzerine bir araştırma, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 52 , s.171-190.

Toklu, İ.T., Ustaahmetoğlu, E., Küçük, H.Ö., 2016. Tüketicilerin Coğrafi İşaretli Ürün Algısı ve Daha Fazla Fiyat Ödeme İsteği: yapısal Eşitlik Modellemesi Yaklaşımı, Yönetim ve Ekonomisi, 23(1), Manisa, s.145-161.

Topcu,Y., Yalçın,S., 2016. Tüketicilerin Bölge Orijinli/Coğrafi İşaretli Elma Tüketim Tercihleri İçin Ödeme İstekliliği, XII.Tarım Ekonomisi Kongresi, Isparta, 25-27 Mayıs 2016.

TPE, 2014, Ulusal Coğrafi İşaret Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2015-2018). Ankara.

TPMK, 2017, Tescilli Coğrafi İşaretler, http://www.turkpatent.gov.tr/TurkPatent/ geographcalRegsteredLst.

Zuluğ, A. 2010. Coğrafi İşaretli Gıdalara İlişkin Tüketici Tercihleri Üzerine Bir Araştırma: İstanbul Örneği, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir. 186s.

Dünyada ve Türkiye'de Gıda Israfını Önleme Çalışmalarının Değerlendirilmesi

Prof. Dr. Nevin Demirbaş[1]

[1] Ege Üniversitesi, Ziraat Fak., Tarım Ekonomisi Böl., nevin.demirbas@ege.edu.tr

Özet: Kaynakların dengesiz dağılımı ve iklim değişikliği gibi nedenlerle tüm dünya nüfusunun yeterli miktar ve kalitede gıdaya ulaşması mümkün olamamaktadır. Ayrıca, gıdalar üretimden tüketime ulaşıncaya kadar hem miktar hem de kalite kayıplarına uğramaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde gıda kayıpları daha çok üretim, saklama, işleme, dağıtım ve pazarlama aşamalarındaki altyapı eksikliğinden; gelişmiş ülkelerde ise perakende ve tüketim aşamalarındaki gıda israfından kaynaklanmaktadır. Nitekim gıda kayıp ve israfının %56'sı gelişmiş ülkelerde, geriye kalan %44'lük kısmı ise gelişmekte olan ülkelerde yaşanmaktadır. Gıda israfı gıda arz güvenliğini tehlikeye attığı gibi, aynı zamanda sera gazı emisyonunu artırmakta, gereksiz su, enerji, gübre ve tarımsal alan kullanımına da neden olmaktadır. Ekonomik sonuçları kadar kaynakların sürdürülebilir kullanımı açısından da son derece önemli boyutlara ulaşan gıda israfı Türkiye için de son derece önemli bir meseledir.

Bu çalışmada, Dünyada ve Türkiye'de gıda israfını önleme çalışmaları değerlendirilmiştir. Küresel ölçekte başta BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve FAO ile işbirliği içindeki Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) gibi kuruluşlar ile Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Avrupa Birliği (EU)'nde yapılan eylem çalışmaları incelenmiştir. Türkiye için ise kamu kurum ve kuruluşları ile çeşitli sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gıda israfı, Gıda Kaybı, Gıda Güvencesi, Türkiye

Evaluation of Food Waste-Prevention Actions in the World and in Turkey

Abstract: It is not possible for the world's population to reach sufficient quantity and quality of food for reasons such as unbalanced distribution of resources and climate change. In addition, both quantities and quality losses appear for food from production to consumption. In developing countries, food losses are mainly due to the lack of infrastructure in the stages of production, storage, processing, distribution and marketing; whereas in developed countries, it is due to food waste at the retail and consumption stages. As a matter of fact, 56% of the food loss and waste is in the developed countries and the remaining 44% is in the developing countries. Wasted food threatens the food security, increases greenhouse gas emissions, and causes unnecessary water, energy, fertilizer and agricultural land use. It is extremely important in reaching the amount of food waste in terms of sustainable use of resources as well as economic consequences, as important as it is for Turkey on a global level.

In this study has been evaluated the actions of food waste-prevention in the World and in Turkey. At the global level, the actions of organizations such as the UN Food and Agriculture Organization (FAO) and the International Fund for Agricultural Development (IFAD) in cooperation with FAO, Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) and the European Union (EU) actions have been examined. For Turkey, the various actions taken by civil society organizations (NGO) and public institutions are evaluated.

Keywords: Food waste, Food loss, Food security, Turkey

1. GİRİŞ

Günümüzde insanlar için gerekli olan gıda kaynakları, enerji kaynaklarından daha stratejik bir konu haline gelmiştir. Bu doğrultuda gıda kayıpları günümüzün ve geleceğin en önemli sorunlarından biridir (Gustavsson et., 2011; Kibler et al., 2018). Birleşmiş Milletler (BM)'in belirlediği ve insanlığın refah ve esenliğini sağlamaya yönelik bin yılın hedefleri olan sekiz ana hedeften biri açlığın giderilmesi ve gıda güvencesinin sağlanmasıdır.

Gıda kaybı, özellikle insan tüketimi için üretilen yenilebilir gıdaların arz zincirindeki miktar azalmalarını ve/veya kalite kayıplarını ifade etmektedir. Bu kayıplar, tarladan sofraya tüm arz zinciri boyunca oluşmaktadır. Gıda kayıplarının ortaya çıktığı aşamalar tarlada üretim aşaması, hasat sonrası harmanlama ve depolama, işleme (sanayi tesislerinde veya evde), dağıtım (piyasa) ve tüketim halkaları şeklinde sıralanabilmektedir (Parfitt et al., 2010; Lipinski et al., 2013; Demirbaş vd., 2017).

Dünyada tüketim amacıyla üretilen gıdaların üçte birine denk düşen 4 milyar tonluk bir miktarın kayıp ve israf edildiği belirtilmektedir (FAO, 2011b, Bond et al., 2013; FAOSTAT, 2015). Gelişmekte olan ülkelerde gıda kayıpları daha çok üretim, saklama, işleme, dağıtım ve pazarlama aşamalarındaki altyapı eksikliğinden, gelişmiş ülkelerde ise perakende ve tüketim aşamalarındaki gıda israfından kaynaklanmaktadır (Prusky, 2011; Food Drink Europe, 2013; Keding et al., 2013; Dijksma, 2015). Gıda kayıp ve israfının %56'sının gelişmiş ülkelerde, geriye kalan %44'lük kısmı ise gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkmaktadır (Gustavsson et al., 2011; Lipinski et al., 2013).

Gelişmiş ülkelerde marketten satın alınan gıdaların yaklaşık üçte biri evsel atık olarak israf edilmektedir. Bu kayıp oranları tahıl ve baklagillerde toplam üretimin %15' i, meyve ve sebzelerde %35'i hatta daha yüksek oranlarda olabilmektedir (Premanandh, 2011). Yapılan çalışmalara göre, her yıl 1.3 milyar ton yiyecek israf edilmektedir. Bu miktar tüm Sahra Altı Afrika bölgesinde üretilen yiyecek miktarına denktir. Aynı zamanda dünyada her gün 8 kişiden biri aç uyumakta ve 20.000'den fazla çocuk açlık ve yetersiz beslenmeden hayatını kaybetmektedir. Günümüzde küresel ölçekte kaybedilen veya israf edilen yiyeceklerin yalnızca dörtte biri kurtarılabilse, dünyadaki 840 milyon aç insan doyurulabilecektir. Dünya üzerinde yaşayan 7 milyar insanın hayatını idame ettirebilmesi için yeterli kaynakları sağlamak üzere mücadele ederken, FAO küresel gıda üretiminin üçte birinin kayıp olduğu veya israf edildiğini tahmin etmektedir (FAO, 2011b, FAO,2013b). Gıda kayıpları sosyal ve ekonomik doğrudan etkileri kadar doğal kaynakların şiddetli biçimde tükenmesine ve olumsuz çevresel etkiye de yol açmaktadır(FAO, 2011a).

2050 yılında yaklaşık olarak beslenecek 9,1 milyar insanın olacağı hesaplanmaktadır. Bu nedenle küresel gıda üretiminin arttırılması ve adil dağılımının sağlanması konusu, üzerinde uzlaşılan küresel bir meseledir. Bununla birlikte gıda üretiminin arttırılması toprağın verimliliği, erozyon, temiz su kaynakları ve biyoçeşitlilik üzerinde olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Dahası gıda üretimi gübre, su ve enerji kaynaklarına ihtiyaç duymakta ve sera gazları üreterek iklim değişikliğine de yol açmaktadır (Meyer et al., 2017). Bu nedenle, gıda kayıp ve israfını azaltarak doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı azaltmak ve böylece gıda güvencesini sağlamak ve sürdürmek küresel hedeflerden biri olarak belirlenmiştir (Lundqvist et al., 2008; Smith, 2013; FAO, 2013a; Timmermans et al., 2014). Gıda kayıpları ve israfını azaltan tüketici ve firmalar da ekonomik olarak kazanç sağlamaktadır (Buzby and Hyman, 2012; Lipinski et al., 2013; Parry et al., 2015).

Bu doğrultuda son yıllarda, gıda kayıpları ve israfının azaltılması gerekliliği konusunda küresel bir fikir birliği oluşmuş ve son yıllarda çeşitli aksiyon planları ortaya konulmuştur (Chaboud and Daviron, 2017). Bu çalışmanın ana amacı, Dünyada ve Türkiye'de gıda kayıp ve israfına yönelik olarak yapılan çalışmaların değerlendirilmesidir.

2. DÜNYADA GIDA KAYIP VE İSRAFININ BOYUTU

FAO'nun, "Küresel Gıda Kayıpları ve Gıda İsrafı" araştırmasına göre (FAO, 2011b), her yıl insanların tüketimi için üretilen 1.3 milyar ton gıdanın yaklaşık yarısı gelişmekte olan ülkelerde kayıp veya israf edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki gıda kayıplarının yüzde 95'i, besin tedarik zincirinin erken aşamalarında istenmeden oluşan kayıplardır (FAO, 2018). Gelişmekte olan ekonomiler ve bu ülkelerde yaşayanlar, çok büyük oranda tarıma ve canlı hayvana bağımlıdır. Dünya Bankası'na göre de, gelişmekte olan ülkelerde gıda sektörünün GSMH'ye katkısı %30'a kadar çıkabilmektedir. Güney Asya'da, Afrika'da ve doğu Asya'da, nüfusun yüzde 70'e varan oranları kırsal kesimde yaşamaktadır. Parasal açıdan ifade edilirse, küresel gıda kayıp ve israfının bir trilyon ABD doları olduğu tahmin edilmektedir ve bu miktarın üçte biri gelişmekte olan ülkelerde kaybedilmektedir. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin gıda kayıplarını azaltmak gıda ve beslenme güvenliğini artırmakla kalmayacak, aynı zamanda gelir düzeylerini de artırıp çevre üzerindeki olumsuz etkiyi minimuma indirecektir (FAO, 2011b). Dünyada bölgelere göre gıda kaybı incelenirken tüketim ve tüketim öncesi aşamalar için ayrı ayrı incelenmiştir. Buna göre endüstri ülkelerinde kişi başı kayıp miktarı daha fazladır.Örneğin gıda kayıp miktarı, Avrupa ve Kuzey Amerika'da 280-300 kg/yıl, Sahra Altı Afrika ve Güney/Güneydoğu Asya'da ise 120-170 kg/yıldır. Kişi başına toplam gıda üretimi ise Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaklaşık 900 kg/yıl, Sahra Altı Afrika ve Güney/Güneydoğu Asya'da 460 kg/yıldır. Tüketici aşamasında meydana gelen gıda israfı ise Avrupa ve

Kuzey Amerika'da 95-115 kg/yıl, Sahra Altı Afrika ve Güney/Güneydoğu Asya'da ise sadece 6-11 kg/yıldır (Gustavsson et al., 2011).

Düşük gelirli ülkelerde kayıplar daha çok sınırlı hasat tekniği, depolama imkanı ve soğutma sistemleri ile paketleme ve pazarlama sistemlerinden kaynaklanmaktadır. Birçok küçük çiftçi yoksulluk sınırında yaşadığı için kayıpların azaltılması onların hayatında ciddi öneme sahiptir. Orta ve yüksek gelirli ülkelerdeki kayıplar ise daha çok gıda zincirinin farklı segmentlerindeki aktörler arasındaki koordinasyon eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Üretici-satıcı anlaşmaları, toptan alımlar ile son tüketim tarihinin geçirilmesi kayıplarda etkendir (Parfitt et al., 2010; Gustavsson et al., 2011).

AB'de 79 milyon insan fakirlik sınırının altında yaşamaktadır, 16 milyonu ise yardım kuruluşlarının gıda yardımı ile hayatını devam ettirmektedir (EU, 2018). AB'de gıda israfının % 70'i hanehalkı, gıda hizmeti ve perakende sektörlerinde ortaya çıkmaktadır. Tarımsal üretim ve işleme sektörlerinde ortaya çıkan gıda kaybı ise kalan % 30'u oluşturmaktadır (FUSIONS, 2018). AB ülkeleri, 2015 yılı Eylül ayında kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile, perakende ve tüketici düzeyinde 2030 yılına kadar kişi başına düşen gıda israfını yarıya indirmek ve arz zinciri boyunca gıda kayıplarını azaltmayı taahhüt etmektedirler.

3. DÜNYADA GIDA ISRAFINI ÖNLEME AKTİVİTELERİ

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) 1945 yılında kurulması ile gıda kayıplarının azaltılmasını temel amaçları içine aldığı, 1974 yılında yapılan ilk Dünya Gıda Konferansı'nda dünyada açlık sorununun çözümünün bir parçası olarak hasat sonrası kayıpların azaltılmasına yer verildiği belirtilmektedir. İlk başta özellikle tahıl üretiminde ortaya çıkan kayıplar odak noktası iken, 1990'lı yılların başından itibaren kök ve yumru bitkiler, taze meyve ve sebzeler de FAO çalışmalarının kapsamına alınmıştır (Parfitt et al., 2010).

Dünyadaki gıda kayıpları sorununun boyutları ve karmaşıklığını çözmek için tek başına hareket eden herhangi bir kuruluşun çalışmaları yeterli olamayacağından, tüm oyuncuların ve tüzel kişiliklerin işbirliği yapmasının gerektiği düşünülmüştür. Bu düşünce sonucu "SAVE FOOD" girişimi başlatılmıştır. Save Food girişimi Messe Düsseldorf ile ortaklaşa olarak FAO'nun önderliğinde gerçekleşen, özellikle en muhtaç durumda olan ülkelere yoğunlaşılan, gıda kayıplarını ve israfını azaltmayı hedefleyen küresel bir girişimdir ve gıda kayıplarının azaltılmasını sağlamak amacıyla gerçekleşen en önemli aktivitelerden biridir. SAVE FOOD, diyaloğu teşvik ederek ve besin zinciri boyunca çözümler geliştirmeye yardımcı olarak endüstri, politika, araştırma ve sivil toplum alanlarındaki paydaşlar arasında bir ağ oluşturmayı amaçlamaktadır (FAO, 2018).

Küresel girişim dört ana konuda yoğunlaşmıştır:

1. Gıda kaybının ve israfının etkileri ve bu konu ile ilgili sorunlara bulunacak çözüm geliştirme bilincinin artırılması.

2. Dünya genelinde gıda kaybı ve israfını azaltma girişimlerinin birlikte ve eşgüdümlü çalışması.

3. Politika, strateji ve program geliştirme.

4. Özel sektör ve kamu sektörünün gerçekleştirdiği yatırım programları ve projeler için destek. Bu destek besin zincirinde yer alan oyuncular ve kuruluşlar için teknik ve idari destek ve bunun yanı sıra kapasite oluşturma (eğitim) girişimleri şeklinde kurgulanmaktadır.

FAO'nun yanı sıra FAO ile iş birliği içindeki kuruluşlarda gıda kayıplarını önleme çalışmaları yapmaktadır. IFAD'ın kayıplarını azaltmaya yönelik yeni program ve projeleri bulunmakta ve gıda kayıplarını azaltmaya yönelik olarak hükümetlere yatırım desteklemeleri sağlamaktadır (IFAD, 2018). OECD ise gıda kayıplarının ticaret ve pazarlamaya olan etkilerini incelemektedir (OECD, 2014; OECD, 2018). Bu konuyla ilgili Japonya ve İngiltere'deki vaka çalışmaları devam etmektedir. BM Çevre Programı (UNEP) ise gıda kayıplarını azaltmaya yönelik olarak "Think-Eat-Save" küresel kampanyasını başlatmıştır. "Save Food" Girişiminin "Think.Eat.Save" kampanyası, UNEP, FAO ve Messe Düsseldorf arasındaki bir ortaklıktır ve BM 'in "Zero Hunger Challenge" çalışmalarını desteklemek için; küresel, bölgesel ve ulusal eylemleri

harekete geçirmek, farkındalık oluşturmak ve toplumun daha fazla sektörünü harekete geçirmek üzere, hükümetlerin ve işletmelerin gıda kayıpları konusundaki tutumunu değiştirmesini hedeflemektedir (FAO, 2018).

2012-2016 yılları arasında sürdürülen "Food Use for Social Innovation by Optimising Waste Prevention Strategies" (FUSIONS); FAO, STK'lar, Avrupalı firmalar ve 20'den fazla Avrupa Üniversitesi'nin ortaklığında yürütülen ve AB ülkelerindeki gıda israf politikaları üzerinde çalışılan bir projedir (FUSIONS, 2018). Projenin ana hedefi 2025 yılına kadar AB'deki gıda ısrafının %50 oranında azaltılmasıdır.

İstanbul'da 2015 yılında yapılan G20 Tarım Bakanları Toplantısında Bakanlar, doğal kaynaklar, biyoçeşitlilik ve iklim değişikliği üzerinde baskılar artarken ekonomik, sosyal ve çevresel olarak daha sürdürülebilir gıda sistemlerine evrilirken, üretkenliğin arttırılması gerektiği ve özellikle gıda kayıplarının ve israfının azaltılması gerektiğini vurgulamışlardır. Toplantıda ayrıca, gıda değer zincirinde yer alan gıda kayıplarının ve israfının ve bunun gıda güvenliği, dengeli beslenme, doğal kaynakların kullanımı ve çevreye olan negatif etkilerinden duyulan kaygı dile getirilmiştir. Bu problem çok büyük ekonomik, çevresel ve sosyal öneme haiz olarak değerlendirilmiş ve tüm üyelerden bu konudaki çalışmalarını güçlendirmeleri istenmiştir. Özellikle israf edilme olasılığı olan güvenli ve besleyici gıdaların diğer şekillerde değerlendirilmesi yerine insan beslenmesinde kullanılması konusunda önlemler alınması gerektiği üzerinde de durulmuştur (G20, 2015).

Birçok ülkede gıda kayıp ve israfının boyutları halen bilinmemekte ve ölçümü ile ilgili yöntemler de tartışılmaktadır. Ancak küresel düzeyde güvenilir, pratik ve tutarlı tahminler yapacak standartlar geliştirmek için World Resources Institute (WRI) tarafından yürütülen ve Consumer Goods Forum, FAO, UNEP, FUSIONS, World Business Council for Sustaniable Development ve Waste & Resources Action Programme (WRAP) gibi birçok paydaşı olan "Küresel Gıda Kayıp ve İsrafı Önleme Protokolü" (FLW Protokol) önemli bir oluşum olarak çalışmalar yapmaktadır (Dölekoğlu, 2017).

Dünyada sivil inisiyatifler tarafından dijital platformda sürdürülen "ivaluefood.com" gibi eğitim amaçlı, "Feeding America" gibi eğitim ve gıda bankacılığı faaliyetlerinde gönüllülük prensipleriyle çalışan gıda israfı önleme çalışmaları da son derece yaygındır. Bu çalışmaların örneklerini Kanada, İngiltere; Japonya gibi gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerde de görmek mümkündür.

4. TÜRKİYE'DE GIDA İSRAFINI ÖNLEME AKTİVİTELERİ

FAO Türkiye çalışmasının bulguları erken üretim sonrası aşamada orta seviyelerde kayıplara işaret etmektedir. Çalışmanın sonuçları aynı zamanda gıdaların maksimum %5'inin tüketim ve hanehalkı aşamasında israf edildiğini de göstermektedir (Tatlıdil vd.,2013). Bu veriler doğrultusunda 2013 yılında hızlandırılarak ekmek israfını engelleme kampanyaları başlatılmıştır. Toprak Mahsulleri Ofisi'(TMO) nin 2012 yılında gerçekleştirdiği "Türkiye'de Ekmek İsrafı Araştırması" ile Türkiye'deki ekmek üretimi, tüketimi ve israfının sayısal boyutlarının yanı sıra bu değerlerdeki değişim de tespit edilmiştir. Ayrıca ekmeğin üretim ve tüketim taraflarında yer alan farklı paydaşların ekmekle ilgili görüş ve tutumları da kaydedilmiştir. Bu araştırmaya göre Türkiye'de bir yılda 2.1 milyar adet ekmek israf edilmektedir(TMO, 2013). Bunun sonucunda birçok ilde ekmek israfını önleme çalışmaları yapılmıştır. Örneğin İzmir ilinde afişlendirme çalışmaları, Çankırı ilinde bayat ekmek değerlendirme kursları, Kırıkkale, Alanya, Çorum illerinde bayat ekmekli tatlılar yarışmaları düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra İstanbul, Ankara, Uşak, Konya, Sakarya, Denizli, Elazığ, Bolu illerinde de Ekmek İsrafını önleme kampanyasına destek verilmiştir.

Gıda kayıplarını azaltmaya yönelik bir diğer aktivite ise küresel olarak da yaygın bir uygulama alanı bulan Türkiye'de var olan gıda bankacılığı sistemidir. Gıda bankası, bağışlanan veya üretim fazlası sağlığa uygun her türlü gıdayı tedarik eden, uygun şartlarda depolayan ve bu ürünleri doğrudan veya değişik yardım kuruluşları vasıtasıyla yoksullara ve doğal afetlerden etkilenenlere ulaştıran ve kâr amacı gütmeyen dernek ve vakıfların oluşturduğu organizasyonlar olarak tanımlanmaktadır (Güneş ve Keskin, 2017).Türkiye'de gıda bankacılığı faaliyeti 2000'li yılların başlarından itibaren Dernekler tarafından kurulmuştur. Gıda Bankacılığını desteyen yasal mevzuat ile kar amacı gütmeyen sosyal amaçlı vakıf, dernek ve belediyeler aracılığıyla Türkiye'degıda bankalarının sayıları artmıştır. Bugün mevcut 66 gıda bankası ile gıda ürünlerinin ihtiyacı olanlara düzenli ve sağlıklı bir şekilde ulaştırılması sağlanmaktadır.

İsrafı Önleme Vakfı'nın ve bu Vakıf tarafından kurulan Gıda Bankacılığı Derneğinin çabaları da aynı yöndedir. Derneğin adı 2010 yılında "Gıda Bankacılığı ve Temel İhtiyaç Derneği" olarak değiştirilmiştir. Dernek, "Destek Market" adı verilen uygulamalarıyla Gıda Bankacılığı faaliyetine de devam etmektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de dijital platformda sürdürülen. "fazlagida.com" gibi gıda israfını önlemeye yönelik çabalar da bulunmaktadır. Gıda israfını önlemede dernek ve vakıfları marketlerle buluşturan "Fazla Gıda" platformu, dünyada en başarılı 5'inci program olmuştur. Dönüşüm ekonomisini sağladığı altyapı ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından desteklenen "Accelerate 2030 Hızlandırma Programı'na" dünyadan 9 etki odaklı girişimden biri seçilmiş ve UNDP tarafından organize edilen 2017 Cenevre Sosyal Fayda Zirvesi'nde Türkiye'den tek temsilci olarak yer almıştır. (www.fazlagida.com).

İsrafı önleme çalışmaları sadece üretimden sonra ya da tüketim aşamasında alınacak önlemlerle ilgili çabaları değil, üretim aşamasında ortaya çıkan kayıpları önleme ve/veya azaltma çabalarını da kapsamaktadır (Oral, 2015; Demirbaş vd., 2017). Bu doğrultuda Türkiye'de İyi Tarım Uygulamaları (İTU) gibi ürünlerde kalite ve miktar kayıplarını azaltan alternative üretim faaliyetlerinin desteklenmesi, ayrıca, üretimde çiftçi eğitimi ve inovatif her türlü teknik ve ekonomik önlemler gibi kamu ve özel sektör çabalarını da bu kapsamda değerlendirmek gerekmektedir.

Kamu çabaları açısından, 11. Kalkınma Planı Hazırlık çalışmalarında geleceğe dönük olarak alınacak her türlü politika tedbirinin amaç alt yapısında, gıda kayıp ve israfının azaltılmasına güçlü bir vurgu yapılması da önemli görülmektedir.

5. SONUÇ

Hızla değişen, küreselleşen, sorunların karmaşıklaştığı, tüketicinin talep ve beklentilerinin, duyarlılıklarının arttığı günümüz koşullarında gıda kayıplarının azaltılması ve açlıkla mücadele konusu önemli ve küresel bir konu olarak gündemdedir.

Gıda kayıp ve israfının azaltılmasına yönelik girişimler çeşitli uluslararası, uluslar üstü ve ulusal kuruluşlar tarafından sürdürülmektedir. Bu durum, gıda kayıp ve israfı konusunun yüksek profilli kamusal bir sorun haline geldiğini de göstermektedir.

Sürdürülen çabalar değerlendirildiğinde gıda kayıplarını önleme girişimlerinde daha çok kamu ve özel sektör, gıda israfının önlenmesi çabalarında ise daha çok sivil toplum örgütlerinin baskın rol oynadığı görülmektedir. Gün geçtikçe önemi daha da artan bu konuya yönelik çabaların ve çözüm önerilerinin kamu ve sivil insiyatif tarafından geliştirilmesi, insanlığın geleceği için önemli bir sorunun ortadan kalkmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Bond, M., Meacham, T., Bhunnoo, R., Benton, T.G. 2013. Food Waste within Global Food Systems, Global Food Security Programme. (www. foodsecurity.ac.uk).

Buzby, J.C., Hyman, J. 2012. Total and Per Capita Value of Food Loss in the United States, Food Policy, Sayı: 37.

Chaboud, G., Daviron, B. 2017. Food Losses and Waste: Navigating the Inconsistencies, Global Food Security, Sayı:12.

Demirbaş, N., Niyaz, Ö.C. Apaydın, Y. M. 2017. An Evaluation on Problems within Food Supply Chain in Turkey in terms of Food Losses and Waste, IBANESS, Edirne, March 04-05, 2017.

Dölekoğlu, C. Ö. 2017. Gıda Kayıpları, İsraf ve Toplumsal Çabalar, Tarım Ekonomisi Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 2.

Dijksma, S. 2015. No More Food to Waste, Global Action to Stop Food Losses and Food Waste, Netherlands.

EU. 2018. EU Platform on Food Losses and Food waste.

FAO. 2011a. Food Wastage Footprint Impacts on natural resources Summary Report http://www.fao.org/docrep/018/i3347e/i3347e.pdf.

FAO. 2011b. Global Food Losses and Food Waste, Germany.

FAO. 2013a. Reducing The Food Wastage Footprint, Germany.

FAO. 2013b. UN Meeting on food loss and waste reduction in support of the zero loss or waste of food' element of the Zero Hunger Challenge, https://www.un.org/en/zerohunger/pdf.

FAO. 2018. Save Food: Global: Global Initiative on Food Loss and Waste Reduction.http: www.fao.org/save-food/tr/.Erişim: 12 Ocak 2018.

FAOSTAT. 2015. Commodity Balances/Crops Primary Equivalent (2015-12-16), FAO, Rome.

Fazlagida. (2018). www.Fazlagida.com. Erişim: 24 Ocak 2018.

Food Drink Europe. 2013. Every Crumbs Counts Joınt Food Wastage Declaration, http://everycrumbcounts.eu/uploads/static_pages_documents/Joint_Declaration. pdf.

FUSIONS. 2018. Analysing food waste policies across the EU-https://www.eu-fusions.org/index.php/publications28.Erişim: 24 Ocak 2018.

Gustavsson, J., Cedeberg, C., Sonesson, U., Otterdijk, R.V., Meybeck, A. 2011. Global Food Losses and Food Waste: Extend, Causes and Prevention, FAO, Rome.

Güneş, E., Keskin, B. 2017. Gıda Bankacılığı: Türkiye için Bir Değerlendirme, III IBANESS Kongresi Series (International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series), Sayfa: 335-339, 04-05 Mart 2017, Edirne.

G20 Tarım Bakanları Toplantısı. 2015. İstanbul 7-8 Mayıs Nihai Bildirge, İstanbul. http://g20.org.tr/g20-tarim-bakanlari-toplantisi-bildirgesi, Erişim: 04/02/2018.

IFAD. 2018. http://www.ifad.org/documents/10180/. Erişim: 20 Ocak 2018.

Keding, G.B., Schneider, K., Jordan, I. 2013. Production and processing of foods as core aspects of nutrition-sensitive agriculture and sustainable diets, Food Security, December 2013, Volume :5, Issue 6, pp.825-846.

Kibler, K.M., Reinhart, D., Hawkins, C., Motlagh, A.M., Wright, J. 2018. Food Waste and the food-energy-water nexus: A review of FW management alternatives. Waste management. 74: 52-62.

Lipinski, B., Hanson, C., Lomax, J., Kitinoja, L., Waite R., Searchinger, T. 2013. Reducing Food Loss and Waste. Working Paper, Installment 2 of Creating a Sustainable Food Future. Washington, DC: World Resources Institute. Available online at http://www.worldresourcesreport.org. .

Lundqvist, J., Fraiture, C. de, Molden, D. 2008. Saving Water: From Field to Fork – Curbing Losses and Wastage in the Food Chain. SIWI Policy Brief. SIWI, 2008.

Meyer, H.C., Frieling, D., Hamer, M., Oertzen G. 2017. Food Losses in Supply Chains for Fruits, Vegetables and Potatoes Between Field and Retail Shelf in North-Rhine Westphalia, Germany, International Journal on Food System Dynamics , Available online at www.centmapress.org.

OECD. 2014. Market and Trade Impacts of Food Loss and Waste Reduction. www.oecd.ilibrary.org. Erişim: 20 Ocak 2018.

OECD. 2018. Food Loss and Waste in the Agro-Food Chain.www.oecd.org/tad/policynotes/food-loss-waste-agro-food-cahain.pdf. Erişim: 20 Ocak 2018.

Oral Z. 2015. Dünya'da ve Türkiye'de Gıda İsrafı ve Önlenmesine Yönelik Uygulamalar, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara.

Parfitt, J., Barthel, M., Macnaughton, S. 2010. Food waste within food supply chains: quantification and potential for change to 2050, Phil. Trans. R. Soc., vol. 365, pp. 3065-3081.

Parry, A., James, K., LeRoux, S. 2015. Strategies to Achieve Economic and Environmental Gains by Reducing Food Waste,Waste and Resources Action Programme (WRAP), Banbury, UK.

Premanandh, J. 2011. Factors affecting food security and contribution of modern technologies in food sustainability. J. Sci. Food Agric., 91: 2707-2714.

Prusky, D. 2011. Reduction of the incidence of postharvest quality losses, and future prospects, Food Security, 2011, 3:463-474.

Smith, P. 2013. Delivering food security without increasing pressure on land. Global Food Security, 2(1), 18-23. DOI: 10.1016/j.gfs.2012.11.008.

Tatlıdil, F.F., Dellal, İ., Bayromoğlu Z. 2013. Food Losses and Waste in Turkey, FAO.

TMO. 2013. Ekmek İsrafını Önleme Kampanyası Toplantısı,http://www.tmo.gov.tr/

Timmermans, A.J.M., Ambuko, J., Belik, W., Huang, J. 2014. Food Losses and Waste in the Context of Sustainable Food Systems, Committee on World Food Security, Roma.

TMO. (2013). Ekmek İsrafını Önleme Kampanyası Toplantısı,http://www.tmo.gov.tr/.2013 yılında basındaTMO. Erişim: 01.02.2018.

Almanya'da Çocuk ve Gençlik Yazınbilimi Kavramının Gelişimi

Prof. Dr. Hikmet Asutay [1]

[1] Trakya Üniversitesi Eğitim Fak. Yabancı Diller Eğitimi, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, hikmetasutay@yahoo.de

Özet: Yazın dünyasında bilimsel olarak yazın ile ilgili her türlü araştırma, inceleme vs. yazınbilim adı altında ele alınır. Elbette yazın dünyasındaki çeşitlenmeler, ilgili bilim dalı olan yazınbilim alanında da çeşitlenmelere yol açmıştır. Yazın dünyasında çocuk ve gençlik yazını kavramının yetmişli yıllardan günümüze kadar gelişmesi ile birlikte yazınbilim içerisinde de ayrıca çocuk yazın bilimi ve gençlik yazın bilimi gibi araştırma alanları ortaya çıkmıştır. Çocuk ve gençlik yazın bilimi, genel olarak yazınbilim kavramının altında bir alt disiplin olarak nitelendirilir, hatta o da kendi içinde çocuk yazınbilimi ve gençlik yazınbilimi olarak da sınıflanır. Almanya'da ise çocuk ve gençlik yazını başlı başına bağımsız bir tür olarak ele alındığından, çocuk ve gençlik yazın bilimleri de genel olarak yazınbilimden ayrı, kendi başına bağımsız birer alan olarak değerlendirilmektedir. Bu tür yöntemsel ayırımlar daha çok Avrupa ülkelerinde özellikle Almanya'da görülmektedir. Bunun da nedeni, söz konusu alanlarla ilgili çalışmaların hem nitelik hem nicelik olarak son derece artmış olmasıdır. Böylelikle alan yazınla ilgili çalışmalar da giderek daha derinleşmekte ve çeşitlenmektedir. Bu bakış açısıyla ele alınan bu çalışmada Türk –Alman çocuk ve gençlik yazın bilimleri çalışmalarında yöntem sorunu ele alınacaktır. Bu yöntem sorunu Türkiye'de çocuk ve gençlik yazını araştırmaları adı altında toplanmaktadır. Yöntem olarak çocuk yazın bilim ve gençlik yazın bilimi gibi kavramların ne kadar olgunlaşabildiği sorusu tartışılacaktır. Bir diğer problem de söz konusu yöntem sorununun özellikle Balkan ülkeleri bağlamında kültürler arası çalışmalarda yer alıp almadığıdır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, gençlik, yazınbilim, yöntem, çocuk ve gençlik araştırmaları.

The Development of the Concept of Child and Youth Literature Researches

Abstract: In the world of literature, all kinds of researches, examinations, etc. related to the summer are handled under the name of literature-research. Of course, variations in the world of literature have also led to diversity in the field of science in the summer of related science. Children and youth literature research is generally regarded as a sub-discipline under the concept of literature –research and it is also classified as child literature research and youth literature research in its own. This kind of methodical separations is used in European countries especially in Germany since 1990's. Child literature research and youth literature research are independent research areas in Germany in recent years. Those research area is autonomous science field in general literature area. The reason is, the study of these areas is extremely increased in both quantity and quality. Thus, studies related to literature are increasingly deepened and diversified. With this perspective, in this study, problem of methodology will be discussed in Turkish child and youth literature. This problem of method is called research of child and youth literature research in Turkey. The question 'how much can the concepts of child literature and youth literature be matured as a method?' will be discussed. Another problem is whether that problem of method takes part in intercultural studies, particularly in the context of the Balkan countries.

Key words: child, youth, literature, method, child and youth literature research.

1. GİRİŞ

Çocuk ve Gençlik yazını genel olarak çocuk ve gençliğin alımladığı her türlü basılı, görsel, işitsel ve elektronik ortamlardaki metin türleridir, denebilir. Genel olarak yazın bütününün altında yer alır ve kendi içinde de ayrıca çocuk yazını ve gençlik yazını olarak iki ana sınıflamaya ayrılır. Daha sonra çeşitli metin türlerine, içerik, yapı ve yaşıt hedef kitle gruplarına göre de kendi içinde ayrıca çok farklı dallara ayrılır, örneğin; resimli kitap, çocuk romanı, macera çocuk romanı, fantastik gençlik yazını vb. Çocuk ve gençlik yazanı kaynak olarak ise genel yazın bütünü ve de geleneksel sözlü yazın bütününden alır. Bunların dışında da spesifik çocuk ve gençlik yazını olarak adlandırılan ve de hedef kitle olarak doğrudan çocuk ve gençlik için yazılan çocuk ve gençlik kitapları bulunmaktadır. Yazın bütününden çocuk ve gençlik yazını içerisine alınan eserler için bir kaç yöntem vardır. Birincisi uyarlamalar aracılığıyla yapılır. Örneğin "Robinson Cruseo" ya da Grimm masal derlemeleri gibi klasik kitapların çocuk ve gençlik için yeniden uyarlaması yolu ile kazandırılan yazın bütünü. İkincisi, doğrudan çocuk ve gençlik için yazılmamış ancak

çocuk ve gençliğin alıp okudu kitaplardır. Bunların dışında resmi kurum ve kuruluşların çocuk ve gençlere yönelik olarak hazırlattıkları veya tavsiye ettikleri kitaplar vardır. Tüm bu kaynakların elbette aracıları, çevirmen, yayıncı, eğitimci, kitabevi gibi aracıları vardır. Bu aracılarla çeşitli kanallar aracılığıyla, örneğin; çocuk, gençlik dergileri, görsel-işitsel programlar, tanıtıcı yayınlar, kitap yorumları vb. kitaplar alıcı olan çocuk ve genç okurlara ulaşmaktadır.

Almanya'da altmışlı yıllarda başlayan çocuk ve gençlik yazını araştırmaları bağlamında bu kadar çok çeşitlenen bir alan içerisinde zamanla yöntem sorunu da sorgulanmaya başlanmış ve bu yüzden çocuk yazını kuramı, gençlik yazını kuramı gibi ayrıca ele alınarak üzerinde çalışılan kuramsal yöntem sorunları irdelenmiş ve irdelenmektedir. Bu anlamda öncelikle çocuk ve gençlik yazını tarihinin ele alındığı bir takım çalışmalar görülmektedir Almanya'da. Hatta bu çalışmalar çerçevesinde çocuk ve gençlik yazını çalışmalarının ilki olarak J. Heinrich Campe'nin "Robinson der Jüngere"(1779) adlı Robinson Crusoe uyarlaması benimsenmiş ve başlangıç olarak kabul edilmiştir. Bu düşünceden hareketle çocuk ve gençlik yazını çalışmalarının ilk olarak uyarlamalar ile başladığını söylemek mümkündür. Elbette Campe'nin çalışmaları yalnızca uyarlamalar ile sınırlı kalmamış, çocukların okuma alışkanlığı, eğitimi gibi çocuk ve gençliğe yönelik çalışmaları da bulunmaktadır. Alanda var olan farklı türde çalışmalar nedeniyle zamanla tüm bunların sınıflama sorunu ortaya çıkmış ve kendi spesifik çalışma alanlarına ayrılmıştır. Bu bakımdan öncelikle çocuk ve gençlik yazın bilimi kavramına değinmekte yarar vardır.

2. Çocuk ve Gençlik Yazın Bilimi

Yazınbilim, genel olarak yazın bütünü içerisinde kuramsal olarak yazınsal metinleri yazınbilim verileri aracılığıyla inceleyen, araştıran bilim alanıdır. Kendi içinde yazın tarihi, yazın eleştirisi, metin yorumlama ve yazın kuramları vb. gibi alt dallara ayrılır. Çocuk ve gençlik yazın bilimi de bu doğrultuda genel yazınbilim verilerinden yararlanarak çocuk ve gençlik yazını metinlerini inceleyen çok daha spesifik bir alandır denebilir. Bunun yanında çocuk ve gençlik yazınbilimi kuramlarını da ele alarak geliştirmeye çalışır. Genel yazınbilim alanı gibi çocuk ve gençlik yazınbiliminde de çocuk ve gençlik yazını tarihi, eleştirisi, çocuk ve gençlik yazını kuramları, çocuk ve gençlik kültürleri gibi biraz daha kendine özgü ve hedef kitlesi çocuk ve gençlik olan, çocuğa görelik kavramından hareket eden alt disiplinler görülür. Bu bakımdan çocuk ve gençlik yazınbilimini aslında çocuk ve gençlik yazını araştırmaları altında ele almak daha doğru olacaktır.

2.1. Çocuk ve Gençlik Yazını Araştırmaları

Çocuk ve gençlik konusu hemen her dönemde ilgili disiplinlerin kendi bütünselliği içerisinde ele alınmıştır. Psikoloji alanında alt başlık olarak çocuk ve ergen psikolojisi yer almıştır. Öğrenci psikolojisi de yine bu okul-eğitim-öğretim bağlamında ele alınan ayrı bir alt disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyoloji alanında da gençlik sosyolojisi kavramı çok sonraları yine al başlık olarak alan içerisinde yerini almıştır. Bu alt disiplin çerçevesinde çocuk kültürleri, gençlik kültürleri gibi konular ele alınmaktadır. Çocuk ve gençlik yazını bu anlamda çocuk ve gençlik sosyolojisi ve psikolojisinden ayrı düşünülemeyecek disiplinler arası kavramlardır.

Avrupa'da altmışlı hatta yetmişli yıllara kadar kendi başına bir çocuk ve gençlik yazını kavramı yerleşmemişken, genel olarak yazın içerisinde değerlendirilmiş, çocuk ve gençlik kitapları gibi tanımlamalar yer yer kullanılagelmiştir. Örneğin masallar hiçbir zaman için çocuk masalları olarak adlandırılmamış, genel folklor tanımıyla masallar olarak geçmiştir. Bu anlamda Grimm kardeşlerin uyarlaması bu anlamda bir ilk olarak sayılabilir. Çünkü kaynak olarak çocuklara özel olarak ortaya çıkmamış ya da anlatılmamış olan masallar, Grimm kardeşler tarafından sadeleştirilerek, dil standardına uyarlanarak, "Çocuk ve Aile Masalları"[1] adı verilmiştir (Bkz. Wilhelm Grimm 1840).

1 Kinder- und Hausmärchen: Brüder Grimm 1840.

Jakob ve Wilhelm Grimm "Kinder und Hausmärchen" / Çocuk ve Aile Masalları

Ya da Jules Verne'nin kitapları fantastik yazın olarak anılmıştır ama özel olarak çocuk ya da gençlik fantastik romanları denmemiştir yirminci yüzyılın ortalarına kadar. Çocuk ve gençliğe olan ilgi elbette insanoğlunun yaradılışından bu yana vardır ancak çocuk ve gençliğin doğrudan kendine özgü yazını anlamında kendine ait olan alanlar, çoğunlukla yirminci yüzyılda ortaya çıkmıştır. Ondokuzuncu yüzyıl sonlarında Almanya'da "Was sollen unsere Jugendliche lesen?" başlıklı yazısı ile Heinrich Wohlgast, gençlerin neler okuması gerektiği üzerine çalışmalar yapmış ve yayınlamış, böylelikle bu alandaki tartışmaları da başlatmıştır, denebilir (Bkz. Wohlgast 1899: Ewers 1993).

Yirminci yüzyılla birlikte gelişen, modernizmin doğal sonucu olarak değişen yaşam koşullarından ötürü büyük aile yapıları yerini kentsoylu çekirdek ailelere bırakmış, çalışan anne-baba kavramı ve bununla birlikte ortaya çıkan sorunları beraberinde getirmiş, çocuk ve gençliğe daha çok ilgi artmıştır. Bu ilgi sayesinde çocuk ve gençler modern yaşamda kendilerine ait odalara sahip olmuşlar, tarlada çalışmak, aile bireylerine yardım etmek yerine, daha çok eğitim alarak ve oynayarak büyümeye başlamışlardır. Böylelikle hemen her alanda çocuk ve gençlik kavramları ayrıca ele alınarak geliştirilmiş, eğitim dünyası giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Eğitim bilimleri alanı da sadece bu alanda çocuk ve gençliğin eğitim sorunları ve yöntemleri ile ilgilenmiştir. Elbette çocuk ve gençliğe yönelik yazılan kitap ve diğer materyaller de hızla artmaya[2] başlamıştır (Börsenverein 2011: 69,11 in: Breitmoser 2013).

Modernleşme sürecinin yarattığı ve de zorladığı tüm bu değişimler yazın dünyasını da derinden etkilemeye başlamış, çocuk ve gençliğe yönelen ilgi sonucunda en azından kitap dünyasında ve kitap pazarında çocuk kitapları, gençlik kitapları gibi sınıflamalar yapılmaya başlamıştır. Çünkü eğitim kavramının önem kazanmasıyla birlikte, çocuk ve gençlik kitaplarında çok fazla artış gözlemlenmiştir. Ebeveynler çoğu zaman kendilerine harcama yapmaz iken, çocukları için her türlü harcama yapmaya hazırdırlar; özellikle de eğitim yaşamları açısından. Bu bağlamda önem kazanan okuma alışkanlığı ve okumanın önemi sonucunda çocuk ve gençlik yazınına müthiş bir ilgi ve talep doğmuştur. Dolayısıyla henüz bebeklik çağından başlamak üzere kalın ciltli, resimlerden oluşan resimli kitaplar, oyuncak kitaplardan tutun çocuk dergi ve romanlarına, gençlik romanlarına kadar çok sayıda ürün ortaya çıkmaya başlamıştır. Eğitim ve okumak uğruna yetişkinler, tüm bu ürünlerden yararlanmak istemişlerdir. Günümüzde ise bu duruma neredeyse sayısız çoklukta artmıştır. Günümüzde ise tüm bunlara çoklu ortam araçları, ekran, tablet, internet ve akıllı cep telefonlarını da eklemek gerekir. Bu bağlamda medya okur yazarlığı, medya eğitimi gibi kavramların ortaya çıktığı da görülür.

Yazın dünyasında görülen tüm bu çeşitlilik ve giderek artan çocuk ve gençlik kitapları sonunda yazınbilimcilerin ilgisini çekmiş ve giderek araştırmalara konu olmaya başlamıştır. Bunun bir örneği

2 Breitmoser'in bildirdiğine göre yıllık olarak Almanca basılan çocuk ve gençlik kitaplarının sayısı ortalama olarak 8000'in üzerindedir. Bu da genel olarak 2010 yılı Börsenverein / Kitap borsası verilerine göre yıllık kitap baskısının yüzde 15'ine denk gelmektedir. (Breitmoser 2013)

olarak altmışlı yıllarda Frankfurt'ta açılan "Gençlik Kitapları Araştırma Enstitüsü"nü görüyoruz (Kuruluş 1963). Amacı, çocuk ve gençlik kitapları alanında var olan ürünleri bilimsel yöntemlerle incelemek, verileri sınıflamak ve belli bir araştırma kitaplığı oluşturmaktır. Bugün için Goethe Üniversitesinde Germanistik yanında ayrıca Çocuk ve gençlik yazını bölümü kurulmuştur[3]. Öğretmen adayları bu bölümden dersler almaktadır. Daha sonra bu bölümleri yalnızca Alman Üniversiteleri değil, diğer tüm Avrupa ülkelerindeki üniversiteler de kendi bünyelerinde bu bölümlere yer vermişlerdir. Aynı şekilde Amerika'da da bu alanda enstitü ve araştırma merkezleri açılmış ve devam etmektedir. Bu anlamda derleyici, toparlayıcı olarak yani kurumsal olarak çocuk ve gençlik yazını araştırmaları altmışlı yıllarda bu enstitü ile başlamıştır denebilir.

Bu alandaki araştırmalar elbette yalnızca yazınbilim alanında değil, çocuk ve gençlik yazını kuramları, çocuk yazını tarihi, gençlik yazını tarihi, çocuk ve gençlik kültürleri vb. gibi alanlarda da gelişmektedir. Yani her bilim alanında olduğu gibi çocuk ve gençlik yazını araştırmalarında da günümüzde çok ayrıntılı ve çok geniş araştırma ve çalışma alt alanları bulunmaktadır.

2.2. Çocuk ve Gençlik Yazını Öğretimi

Yukarıda sözü edilen çocuk ve gençlik yazını bölümlerinin kuruluş amaçları, bu alanda yapılacak çalışmaları yönlendirmek, desteklemek ve de pratik olarak yaşama geçirmektir. Bu aşamada pratik amacın öncelikli uygulama yeri eğitim alanıdır. Almanya'da öğretmenlik eğitimi alan adaylar, bu bölümlerden dersler alırlar. Dolayısıyla çocuk ve gençlik yazını alan olarak eğitim bilimlerinin yanında öğretmenler için başlıca alanlardan biri haline gelmiştir. R. Pantos'un belirttiği gibi özellikle sınıf öğretmenlerinin başlıca alanlarından biridir. Ayrıca orta öğretim okullarında anadil derslerini yürütecek öğretmenler için de çocuk ve gençlik edebiyatı belli başlı meslek dersleri arasında gösterilmektedir ve son otuz yıllık süreç içerisinde çocuk ve gençlik yazını metinleri ağırlıklı olarak müfredat programlarında yerini almıştır (Pantos 2013). Eğitim veya öğretmenlik bağlamında çocuk ve gençlik yazınının temel işlevi öncelikle okumayı sevdirmek ve (yazınsal) kitap okuma alışkanlığını geliştirmektir. Öğretmenin amaçlarından biri de budur. Bu bağlamda eğitim fakülteleri ve benzeri diğer öğretmenlik formasyon kursları, eğitim hizmet içi seminerleri gibi öğretmenlikle ilgili her bir eğitim süreci içerisinde çocuk ve gençlik yazını başlıca alanlardan biri olmalıdır. Eğitim fakültelerinde mevcut çocuk ve gençlik yazını dersleri ise geliştirilmeli ve ders saatleri de artırılmalıdır.

Çocuk ve gençlik yazını yalnızca öğretmenler ve okuldaki ders programları ile de sınırlı değildir. Ewers ve Pantos'un da vurguladıkları gibi çocuk ve gençlik yazını çift başlı bir yazındır. Yani hem çocukları, hem de ebeveyn, öğretmen gibi yetişkinleri de yakından ilgilendirmektedir. Çocuklar henüz okula başlamadan önce aile ortamında yazın dünyası ile ilk olarak karşılaşırlar (ninni, masal, öykü gibi). Bu ortamda ekran ve çoklu ortam araçları ve elektronik gereçleri de saymak gerekir. Bu bakımdan ebeveyn olarak yetişkinlerin de çocuk ve gençlik yazını konusunda fikir ve bilgilerinin olması gerekir. Bu bağlamda yaşam boyu öğrenme, yetişkin eğitimi veya ebeveyn eğitimi gibi bir takım eğitim süreçlerinde de çocuk ve gençlik yazını başlıca alanlardan biri olmalıdır.

Yazın eğitimi açısından ise çocuk ve gençlik yazını bir tür geçiş yazını özelliğine sahiptir: ilk okuma kitaplarından çocuk yazınına, çocuk yazınından gençlik yazınına ve nihayetinde yetişkin yazınına geçiş özelliğine sahiptir. Çocuk, başlangıçtan ergenlik dönemi sonuna kadar kendi yaşıt grubuna yönelik kitapları okumalıdır. Okuma alışkanlığı ve de zamanla oluşacak birikimi sonucu, yazın içerisinde yer alan aşamaları sırayla geçecek ve genel anlamdaki yazın okuru haline gelecektir. Bu da yazın eğitiminin temel amacıdır. Bu bakımdan "Leseforschungen" (okuma araştırmaları) ya da "Lesesozialisation" (Bkz. Hurrelmann vd.) gibi kavramlarla birlikte okuma ediminin kazandırılması ve yaygınlaştırılması ile ilgili bilimsel çalışmaların arttığı görülmektedir (Bkz: Rosebrock, C. & Nix. D. 2006).

3 Almanya'da kurulan diğer çocuk ve gençlik yazını bölümleri: Universität Köln (Arbeitsstelle für Leseforschung und Kinder- und Jugendmedien ALEKI), Universität Oldenburg (Oldenburger Forschungsstelle Kinder- und Jugendliteratur OLFOKI), PH Ludwigsburg (Zentrum für Literaturdidaktik – Kinder Jugend Medien ZeLd), PH Heidelberg, Humboldt Universität in Berlin.

3. Çocuk ve Gençlik Yazınında Yöntem Sorunu

Yöntem konusu bağlamında çocuk ve gençlik yazını içerisinde altmışlı yıllara dek genel yetişkin yazınının verileri ve yöntemleriyle hareket edilmiştir. Zamanla çocuk ve gençlik yazınının kendine özgü özellikleri nedeniyle yetişkin yazınından ayrıldığı ve bir bakıma da kendi yöntemini oluşturduğu söylenebilir. Burada sayılabilecek yöntemlerin başında "çocuğa görelik" kavramı gelmektedir. Çocuk ve gençlik yazınının temel tanımı olan çocuk ve gençlerin okuduğu, alımladığı her türde metinler fikrinden hareketle çocuk ve gençlik yazını şekillendirilip sınıflamalara ayrılabilir. Bunu da iki ana başlık altında içerik ve biçim olarak değerlendirebiliriz.

3.1. İçerik Konusu

Çocuk ve gençlik yazınında içerik konusu genel olarak çocuk ve gençliğin çeşitli yaş gruplarına göre onlara hitap eden ve kendi çocuk ve gençlik kültürlerini barındıran konular olmalıdır. Değerler eğitimi anlamında belki de en çok yetişkinler tarafından göz önünde bulundurulması gereken ölçüt, otoriter ve dayatmacı bir söyleme yer verilmemiş olması ve de evrensel ile temel değerlerin konu olarak işlenmiş olmasıdır, örneğin; barış, iyilik, temizlik, dostluk, paylaşım vb. Geleneksel metin türü olarak masallar her zaman için bu öğretileri ya da söylemleri içeriklerinde barındırırlar. Bu yüzden her masal mutlaka iyi sonla biter. İyi ile kötünün savaşında her zaman için iyiler kazanır. Temel değerlere vurgular yapılır ve hemen her masal belli bir ders verir, gibi. Bu tarzda özellikler, spesifik ve diğer çocuk ve gençlik kitaplarında da ele alınmaktadır. Modern zamanda örneğin yabancı düşmanlığını, çevre ve doğanın önemini, arkadaşlık ve sevgi konularını işleyen kitaplar gibi. Bunun için de çocuk ve gençlik yazını kuramlarında geçen tür ayrımlarına göre ayrı ayrı ele almak gerekir. H.H. Ewers (2000) bu anlamda dört farklı sınıflamadan söz eder, çocuk ve gençler için seçilmiş kitaplar, çocuk ve gençlik için seçilmemiş olan kitaplar, özel çocuk ve gençlik edebiyatı ve de uyarlamalar. Her bir tür içinde seçim ölçütleri de hedef kitle tarafından belirlenmektedir, denebilir.

3.2. Biçim Konusu

Çocuk ve gençlik yazınında biçim konusunda da uyulması gereken bir takım kurallar vardır. Bunlar iç ve dış özellikler olarak da ayrı ayrı ele alınabilir. Dış özellikler genelde çocuk kitaplarının dış, fiziksel özelliklerini anlatır. Örneğin resimli kitaplar yırtılması daha zor olan kalın kâğıtlardan üretilmeli, metin-resim özdeşliği birebir sağlanmalı, yazı büyüklükleri kolay ve rahat okumayı sağlamalı vb. Yaş grupları ilerledikçe kitaplardaki resim-metin oranı ters orantılı olarak değişmelidir. Çocuk romanlarında ise standart bir kitap büyüklüğünde olmaları yanında yetişkin yazınına göre daha büyük puntolarla yazılmış, içerisinde yer yer resim, fotoğraf veya çizimler bulunmalı, kitap bölümleri kısa tutulmalıdır gibi bir takım dışsal özellikler sıralanabilir. Gençlik yazınında dışsal özellikler yetişkin yazınına yakındır. Daha çok içerik açısından çok farklı sınıflama ve çeşitlenmeler görülür. Burada da temel ölçüt gençliğin kendi seçebileceği tarzda, olabildiğince değerler eğitimine yer veren, ancak gençliğin kendi kültürünün de yer aldığı kitaplar olmalıdır.

4. Sonuç

Yukarıda değinildiği gibi çocuk ve gençlik yazını günümüzde artık sadece kitap dünyasında yapılan ayrı bir sınıflama değil, çocuk ve gençlerin oluşturduğu büyük ve son derece önem yer eden hedef kitlenin yazınıdır. Çünkü bu hedef kitle en büyük tüketim gruplarından birisidir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, yukarıdaki düşüncelerden de hareketle çocuk ve gençlik yazınında yöntem açısından üç farklı boyut bulunduğunu ve her bir boyut içerisinde kendine özgü yöntem ve tekniklerin bulunduğu anlaşılabilir. Bunlardan birincisi tamamen yazın dünyasıdır. Çocuk ve gençlik yazını bu anlamda çocuk ve gençlik olmak üzere iki ana kategoride ve onlar da kendi içlerinde farklı türlere ayrılmıştır. Büyük bir birikime sahip olan çocuk ve gençlik yazını, genel anlamdaki bütün yazın dünyasından ayrı, başlı başına bir yazın dünyasıdır, denebilir.

İkinci boyut olarak niteleyebileceğimiz konu ise çocuk ve gençlik yazını ile eğitim ilişkisidir. Bu yönüyle öğretmenlik ve öğretmen eğitimi ve yetişkin eğitimi süreçlerinde en önemli alanlardan biri haline gelmiş, eğitim fakültelerindeki ders programlarında yerini almıştır. Ancak yeterli değildir ve geliştirilmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Eğitim bağlamında çocuk ve gençlik yazını yine kendi içinde anadil öğretiminde çocuk ve gençlik yazını metinleri, yazın derslerinde çocuk ve gençlik yazını metinleri ve okuma ediminde çocuk ve gençlik yazınının işlevi gibi alanlara ayrılır. Eğitim bağlamında çocuk ve gençlik yazını ürünlerinin anadil, yazın dersleri ve yabancı dil ve yazını derslerine uyarlanması, didaktize edilmesi söz konusudur.

Üçüncü boyut ise çocuk ve gençlik yazını araştırmaları konusudur ki bu alan yukarıda ilgili bölümde değinildiği üzere çok farklılıklar ve çeşitlilikler doğmuştur. Çocuk ve gençlik yazını araştırmaları ayrıca yazınbilim ve eğitim bilimleri bağlamlarında ayrı ayrı ele alınarak kendi disiplin yöntemlerine göre değerlendirilmektedir. Bu anlamda oldukça geniş ve bakir bir alan olduğu söylenebilir. Akademik anlamda lisansüstü programlarda daha çok yer verilen çocuk ve gençlik yazını konusu önemli araştırma alanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazınbilimin ötesinde eğitim bilimleri araştırmalarında da giderek daha fazla yer aldığı söylenebilir. Eğitim fakülteleri içerisinde yer alan bölümlerin programlarına bakıldığında, çocuk ve gençlik yazını ile ilgili (örn. çocuk edebiyatı) derslerin yer aldığı ya da bir takım disiplinler içerisinde bu derslere yer verildiği görülmektedir. Örneğin çocuk gelişi veya okul öncesi bölümündeki bir takım derslerde çocuk edebiyatı türlerinden özellikle resimli kitaplara yer verildiğini bununla ilgili araştırmalar yapıldığı görülür. Resim-İş Öğretmenliği bölümünde de resimli çocuk kitapları, resim sanatı açısından yine ele alınabilir. Yabancı diller eğitimi bölümünde yer alan İngilizce ve Almanca bölümlerinde erken yabancı dil eğitimi, spesifik olarak çocuk odaklı bir yabancı dil dersidir ve çocuk yazını ürünleri çokça kullanılır. Lisansüstü öğretimi içerisinde ise çocuk ve gençlik yazını araştırmaları yer almaktadır. Gerek dil ile ilgili bölümlerde, gerek okulöncesi bölümde hem yüksek lisans, hem de doktora düzeyinde çocuk ve gençlik yazını dersleri bulunmakta ve bu alanlarda çalışmalar yapılmaktadır.

Sonuç olarak yazınbilim ve eğitim bilimleri içerisinde de okul öncesi eğitim, özel eğitim, sınıf öğretmenliği, Türkçe (anadil) ve Türk dili edebiyatı öğretimi gibi alanların yanı sıra yabancı dil eğitimi ile ilgili bölümlerin yazın ve yazın eğitimi derslerinde de çocuk ve gençlik yazını metinleri daha fazla yer almakta ve daha fazla araştırma konusu edilmektedir. Dolayısıyla yöntem sorunu, çocuk ve gençlik yazınını çalışma alanı olarak alan bilim dallarının kendi yöntem sorunları ile birlikte değerlendirilecek ve kendine göre uygulama teknikleri ile yöntemlerini oluşturacaktır. Eğitim bilimleri çocuk kitaplarına bu gözle yaklaşmaktadır ve sayı, kavram, değerler dizgesi vb. çocuk ve gençlik yazanı metinleri aracılığıyla işlenmesi konusunu ele alır. Yabancı dillerle ilgili bölümlerde ise amaç, değişik yaşıt gruplarına uygun olarak çocuk ve gençlik yazanı ürünlerinden oluşan materyallerle yabancı dil edinimini sağlamak, okuma-anlama, dinleme-anlama, yazma gibi temel dil becerilerinin kazandırılmasına yardımcı olmaktır. Türkçe ve sosyal bilimler bölümünde ise başlı başına bir çocuk edebiyatı bulunmaktadır. Sınıf öğretmenliği bölümünde de buna yönelik dersler yer almakta, öğretmen adaylarının bu bilinçle donatılması hedeflenmektedir. Ancak tüm bunların dışında üniversitelerde, özellikle de eğitim fakültelerinde başlı başına bir anabilim veya bilim dalı oluşturularak çocuk ve gençlik yazını araştırmlalarına temel oluşturacak yapıların kurulması gerekir. Bu sayede çocuk ve gençlik araştırmaları

Kaynakça:

Börsenverein des Deutschen Buchhandels (Hrsg.) (2011): Buch und Buchhandel in Zahlen 2011. Frankfurt/M.: MVB Marketing- und Verlagsservice in: Breitmoser, Doris (2013) "(Kinder- und Jugend-) Literatur und Kulturelle Bildung" in: https://www.kubi-online.de

Breitmoser, Doris (2013) "(Kinder- und Jugend-) Literatur und Kulturelle Bildung" in: https://www.kubi-online.de

Campe, Joachim Heinrich (1779) Robinson der Jüngere

_____ (1777) Sittenbüchlein für Kinder aus gesitteten Ständen

_____ (1778) Neue Methode, Kinder auf eine leichte und angenehme Weise lesen zu lehren

Ewers, Hans-Heino (1993) Die Aktualität Heinrich Wolgasts. Vortrag zum 100-jährigen Jubiläum der Arbeitsgemeinschaft Jugendliteratur und Medien (VJA). In: Beiträge Jugendliteratur und Medien 1993/4, S. 210-217

Ewers, Hans-Heino (2000) Literatur für Kinder und Jugendliche: Eine Einführung in grundlegende Aspekte des Handlungs- und Symbolsystems Kinder- und Jugendliteratur. Mit einer Auswahlbibliographie

Hurrelmann, Bettina / Hammer, M. / Niess, F.(1993) Lesesozialisation Bd. 1: Leseklima in der Familie, Gütersloh.

Pantos, Regina (2013) Ausbildung für Kinder- und Jugendliteratur als Gegenstand Kultureller Bildung in: https://www.kubi-online.de

Rosebrock, C. & Nix. D. (2006): Forschungsüberblick: Leseflüssigkeit (Fluency) in der amerikanischen Leseforschung und –didaktik. Didaktik Deutsch, 20, 90-112.

Wohlgast, Heinrich (1899) "Was sollen unsere Jugendliche lesen?": Das Elend unserer Jugendliteratur. Selbstverlag, Hamburg 1899, 2. Auflage.

İnternet Kaynakçası:

http://gutenberg.spiegel.de/autor/joachim-heinrich-campe-91 (erişim: 14.07.2016)

https://www.kubi-online.de/artikel/ausbildung-kinder-jugendliteratur-gegenstand-kultureller-bildung (erişim: 14.07.2016)

https://www.kubi-online.de/artikel/kinder-jugend-literatur-kulturelle-bildung (erişim: 14.07.2016)

Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Ana Dil, Yabancı Dil, Kültür ve Kültür-Dil İlişkisine Yönelik Algısal Boyutunun İncelenmesi

Prof. Dr. Sevinç Sakarya Maden[1]

[1]Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, sevincmaden@trakya.edu.tr

Özet: Türkiye'de geçmişten günümüze öğretilen veya öğrenilen yabancı dillerin öncelik sırasında değişiklikler olduysa da gerek ortaöğretim kurumlarında gerekse yükseköğretim kurumlarında yabancı dil dersleri her zaman ders programlarında yerini almış, bazı Vakıf Üniversiteleri tamamen yabancı dilde eğitim verirken, Devlet Üniversitelerinde de bazı lisans programları tamamen yabancı dilde veya derslerin bir kısmı zorunlu veya isteğe bağlı yabancı dilde verilecek biçimde düzenlemelere gidilmiş, zorunlu yabancı dil hazırlık sınıfı önkoşulu olan programlara yerleşen öğrencilerin lisans eğitimine geçişi hazırlık eğitiminden ancak başarılı olması durumunda mümkün olmuştur. Ancak yabancı olan bir dilin öğrenim süreci 'yabancı' kavramının hissettirdiklerinden de anlaşılacağı gibi zorlu bir süreç olabilmektedir. Öğretim elemanları her ne kadar etkili bir çalışma süreci içerisinde olsalar da bireyin yabancı dil ve yabancı kültürü öğrenmeye yönelik tutum ve algılarının olumlu olması yabancı dil öğrenme sürecini olumlu yönde etkileyebildiği gibi olumsuz tutum ve algılar da öğrenme sürecini olumsuz yönde etkilemektedir (Göçer, 2013). Bu bağlamda üniversitelerin zorunlu hazırlık eğitimi önkoşulu olan lisans programlarına yerleşmiş, ancak henüz lisans programına başlamamış olan hazırlık sınıfı öğrencilerinin ana dil, yabancı dil, kültür ve dil ila kültür ilişkisine yönelik bakış açılarının metaforlar aracılığı ile ortaya konması ve yeni bilginin zihinde işlenmesi ve depolanması sürecinde etkili bir rol oynayan yeni bilgiye karşı olumlu duygu ve tutumların ne düzeyde olduğunun araştırıldığı bir proje başlatılmış, bu çalışmada Trakya Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'nda 2017-2018 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören toplamda 536 İngilizce (373 öğrenci), Almanca (117 öğrenci) ve Bulgarca (46 öğrenci) hazırlık sınıfı öğrencisinin yabancı dile ilişkin algıları metaforlar aracılığı ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılmada gönüllülük esas alınmıştır. Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. Verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yabancı dile yönelik ne tür algılamalara sahip olduklarını belirlemek için, "Yabancı dil…….. e/a benzer/gibidir; çünkü……" biçimde eksik bırakılmış bir adet cümlenin katılımcılar tarafından tamamlanması istenmiştir. Öğrencilerin geliştirdikleri metaforlar toplanmış ve değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen veriler betimsel içerik analizi ile analiz edilmiş ve bu metaforlar analiz edildiğinde ortak özelliklere sahip metaforlar genel olarak 4, daha detaylı incelendiğinde 8 adet kavramsal kategoride toplanmış, literatür ile karşılaştırılarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hazırlık sınıfı öğrencileri, yabancı dil, metafor, fenomenoloji, algı, ortak özellikler

1.GİRİŞ

Birçok üniversitede olduğu gibi Trakya Üniversitesinde de eğitim dili tamamen veya kısmen yabancı dilde olan ve zorunlu hazırlık eğitimi önkoşulu bulunan lisans programları (Almanca Öğretmenliği Lisans Programı, İngilizce Öğretmenliği Lisans Programı, Mütercim-Tercümanlık Almanca Lisans Programı, Mütercim-Tercümanlık Bulgarca Lisans Programı, Mütercim-Tercümanlık İngilizce Lisans Programı, Makine Mühendisliği Lisans Programı ve Elektrik-Elektronik Mühendisliği Lisans Programı) mevcuttur. Bu lisans programlarına yerleşen öğrencilerin lisans eğitimlerine başlayabilmeleri için T.Ü. Yabancı Diller Yüksekokulu Hazırlık Eğitimi Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinde öngörülen düzeyde yabancı dil bildiklerini gösterir bir yeterlik belgesine sahip olmaları veya bir yıl hazırlık eğitimi almaları ve Avrupa Diller Ortak Ölçütler Çerçeve Programına (Council of Europe, 2001) göre kısmen yabancı dille eğitim-öğretim görecekler için B1 ve yabancı dilde eğitim görecekler için B2 olarak belirlenen dil düzeyinde yapılan sınavlardan başarılı olmaları gerekmektedir. Ancak en güncel kitaplarla haftada 24-26 saat ve Yükseköğretim Kurumlarında Yabancı Dil Öğretimi ve Yabancı Dille Öğretim Yapılmasında Uyulacak Esaslara İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik'te (2009) öngörülen koşulları taşıyan öğretim elemanlarınca dersler yapılmasına rağmen bir yıllık hazırlık eğitimi sonunda öğrencilerin sınavlarda istenilen en düşük puanı ancak kıl payı geçecek düzeyde başarı gösterdikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra 3-4 aylık yaz tatili süresince öğrencilerin öğrendiklerini tekrar etmedikleri gibi öğrendiklerine yeni bilgiler de eklemedikleri, üstelik hazırlık eğitimini takip eden yeni eğitim öğretim yılının başında lisans programına geçişte hazırlık sınıfında öğrendiklerini büyük oranda unutmuş oldukları

gözlenmektedir. Bu sorun yıllardır bir türlü çözülemeyen bir problem olarak süregelmektedir. Bu problemin nereden kaynaklandığını araştırmak için Trakya Üniversitesinde bir dizi araştırma (Bkz. Köksal ve Maden, 2016; Korkmazer, 2017) yapılmış ve sorunu gidermeye yönelik köklü çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada Köksal ve Maden (2016) ve Korkmazer'in (2017) araştırmalardan farklı olarak Butzkamm (1993: 146), Decker (1996: 33), Börner (1998: 29), Apeltauer (1997: 105) ve Schwerdfeger'in (1997: 587; 2001: 35) araştırmalarında elde ettikleri sonuçlardan[1] hareketle hazırlık sınıfı öğrencilerinin öğrenilen yeni bilgileri kolay kolay unutmamaları için yeni bilgiyi zihinde gerektiği gibi işleyip işlemedikleri ve bilginin gerektiği gibi depolanması için hazırlık sınıfı öğrencilerinin hazır bulunuşluklarının ne düzeyde olduğunun irdelenmesi ve özellikle *'yabancı dil'*e yönelik algılarının, başka bir değiş ile bakış açılarının ne olduğunun araştırılması amaçlanmıştır. Zira Göçer (2013) yabancı olan bir dilin öğrenim sürecinin *'yabancı'* kavramının hissettirdiklerinden de anlaşılacağı gibi zorlu bir süreç olabileceğini ve bireyin yabancı dili ve yabancı kültürü öğrenmeye yönelik tutum ve algılarının olumlu olması durumunda yabancı dil öğrenme sürecini olumlu yönde etkileyebildiği gibi olumsuz tutum ve algıların da öğrenme sürecini olumsuz yönde etkileyebileceğini belirtmiştir. Bu çalışmada, Trakya Üniversitesinde zorunlu hazırlık eğitimi önkoşulu olan lisans programlarına yerleşmiş, ancak henüz lisans programına başlamamış olan hazırlık sınıfı öğrencilerinin *'yabancı dil'*e yönelik algılarının, başka bir değiş ile bakış açılarının metaforlar aracılığı ile ortaya konması ve yabancı dil derslerinde yeni bilginin zihinde işlenmesi ve depolanması sürecinde etkili bir rol oynayan yeni bilgiye karşı olumlu duygu ve tutumların ne düzeyde olduğunun araştırılması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada Eğitim Fakültesi Öğretmenlik ve Mütercim-Tercümanlık lisans öğrencileri ile Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği ve Elektrik Elektronik Mühendisliği Lisans öğrencilerinin *'yabancı dil'*e yönelik bakış açıları metaforlar aracılığı ile ortaya konmaya çalışılmış ve Avrupa Diller Ortak Kriterler Çerçevesine (CEFR) göre birinde B1 diğerinde B2 düzeyinde yabancı dil öğretilmesinin hedeflendiği iki grup arasında olumlu ve olumsuz metaforlar bakımından önemli bir farkın olup olmadığına ve metaforların ortak özelliklerine göre hangi kategoriler altında toplanabileceğine bakılmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt sorulara cevap aranmıştır:

- Hazırlık sınıfı öğrencilerinin *'yabancı dil'e* yönelik sahip oldukları metaforlar / algılar nelerdir?
- Hazırlık sınıfı öğrencilerinin geliştirmiş oldukları metaforların kaç tanesi olumlu ve kaç tanesi olumsuzdur?
- Geliştirilen olumlu olumsuz metaforlar bakımından İki grup arasında önemli bir fark var mıdır?
- Hazırlık sınıfı öğrencilerinin geliştirmiş oldukları metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanmaktadır?
- İki grubun katılımcılarının geliştirmiş oldukları metaforların yer aldıkları kavramsal kategoriler arasında önemli bir fark var mıdır?

Bu yönü ile bu çalışma daha önce yapılan çalışmalardan (Aydeş ve Akın, 2016; Göçer, 2013; İşgüzel, 2017; Şahin, 2017; Özdemir, 2017; Uğur Başaran ve Baysal, 2017) farklılık arz etmektedir.

2.YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımı olan olgubilim (fenomenoloji)[2] araştırma deseni kullanılmıştır. Çalışmada hazırlık sınıfı öğrencilerinin algılarından yola çıkarak katılımcıların *'yabancı dil'* olgusuna[3]

1Butzkamm (1993: 146), Decker (1996: 33) ve Börner (1998: 29) yapmış oldukları beyin üzerine araştırmalarında öğrenme esnasında zihindeki yeni bilgiler işlenirken, duyguların etkin bir rol oynadığını ve duyguların öğrenme sürecinin dışında tutulmasının mümkün olmadığını ortaya koymuşlardır (Aktaran: Göçer, 2013). Schwerdfeger (1997: 587), Apeltauer (1997: 105) ve Schwerdfeger (2001: 35) ise yabancı dil öğretim sürecinde bilişsel faktörlerin yanı sıra duyuşsal ve algısal faktörlerin de önemli olduğunu ve biliş ile duyuş ilişkisinin ayrılmaz parçalar olduğunu vurgulamışlardır (Aktaran: Göçer, 2013).

2 Olgubilim (fenomenoloji) deseni Yıldırım ve Şimşek'e (2005: 72) göre tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda tam anlamı kavranamayan olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma zemini oluşturur. Fenomenoloji yaklaşımının temelini bireysel tecrübeler oluşturmaktadır. Bu yaklaşımda araştırmacı katılımcının

yönelik düşüncelerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaları ve katılımcıların belirttikleri görüşlerden hareketle çıkarımlarda bulunularak derinlemesine inceleme yapılması amaçlanmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırma, 2017–2018 eğitim-öğretim yılında Trakya Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulunda hazırlık eğitimi alan 320 öğrenciden oluşan bir çalışma grubu[4] üzerinden yürütülmüştür. Araştırmaya katılmada gönüllülük esas alınmıştır. Çalışma grubunda yer alan hazırlık sınıfı öğrencileri amaçlı ve kümeleme örnekleme yöntemleri kullanılarak Eğitim Fakültesi Almanca Öğretmenliği Lisans Programı ve İngilizce Öğretmenliği Lisans Programı, Edebiyat Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Almanca Lisans Programı, Mütercim-Tercümanlık İngilizce Lisans Programı ve Mütercim-Tercümanlık Bulgarca Lisans Programında kayıtlı olan ve Avrupa Dilleri Ortak Ölçütler Çerçeve Programına (CEFR) göre B2 düzeyinde yabancı dil öğretilmesi hedeflenen öğrencilerden bir grup (Grup 1), B1 düzeyinde yabancı dil öğretilmesi hedeflenen Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği Lisans Programı ve Elektrik Elektronik Mühendisliği Lisans Programında kayıtlı olan öğrencililerden ikinci bir grup (Grup 2) oluşturmuştur.

Katılımcıların Tablo 1'de de görüldüğü gibi 116'sı (%36.2) kadın, 204'ü (%63.8) erkektir. Ancak Grup 1 ve Grup 2 ayrı ayrı ele alındığında Öğretmenlik ve Mütercim Tercümanlık Lisans Programlarında kayıtlı kadın katılımcıların gözle görülür bir biçimde %62.2'lik bir oranla çoğunlukta olduğu görülmektedir. Mühendislik Lisans Programlarında kayıtlı öğrenciler ayrı bir grup olarak değerlendirildiklerinde ise erkek öğrencilerin sayıca daha fazla olduğu, erkek öğrenci oranı %82.7 iken kadın öğrenci oranının %17.3 olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Katılımcılar Hakkında Cinsiyete İlişkin Bilgiler

					Katılımcıların Toplamının Cinsiyet Frekansı		
Kategoriler	*Özellikler*		*(f)*	*(%)*		*(f)*	*(%)*
Grup 1 (CEFR'e göre hedeflenen dil düzeyi B2)	*Cinsiyet*	Kadın	84	62.2	Kadın	116	36.2
		Erkek	51	37.8	Erkek	204	63.8
	Toplam		**135**	**100**			
Grup 2 (CEFR'e göre hedeflenen dil düzeyi B1)		Kadın	32	17.3			
		Erkek	153	82.7			
	Toplam		**185**	**100**			
	Genel Toplam					**320**	**100**

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini hazırlık sınıfı öğrencileri oluşturmaktadır. Ancak 2017-2018 eğitim öğretim yılında T.Ü. Yabancı Diller Yüksekokulunda hazırlık eğitimi alan toplam 512 öğrenci (350 İngilizce hazırlık sınıfı öğrencisi, 117 Almanca hazırlık sınıfı öğrencisi ve 45 Bulgarca hazırlık sınıfı öğrencisi) olmasına rağmen anketi 68 Almanca, 12 Bulgarca ve 240 İngilizce hazırlık sınıfı öğrencisi (55 İngilizce Öğretmenlik ve Mütercim-Tercümanlık Lisans Programı öğrencisi ve 185 Makine Mühendisliği ve Elektrik Elektronik Mühendisliği Lisans Programı öğrencisi) olmak üzere toplam 340 öğrenci doldurmuştur. Ancak 20 adet anket formu ayıklanarak değerlendirmeye alınmamış, bu çalışma sadece 320 adet formda yer alan veriler üzerinde yapılmıştır.

kişisel (öznel) tecrübeleri ile ilgilenmekte, bireyin algılamaları ve olaylara yükledikleri anlamları incelemektedir. Olgubilim tanımlayıcı bir araştırmadır. Bu bağlamda genelleme yapmak değil, olguları tanımlamak önemlidir.

[3] Olgular, yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir (Bkz. Yıldırım ve Şimşek, 2011).

[4] Yıldırım ve Şimşek (2005: 74) olgubilim araştırmalarında veri kaynaklarının araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek bireylerin ya da grupların olduğunu belirtmektedirler.

Tablo 2: Ankete Katılan Öğrencilere İlişkin Bilgiler

Hedeflenen Dil Düzeyi	Öğrencinin Kayıtlı Olduğu Programı	Şube	Şubede Kayıtlı Öğrenci Sayısı	Ankete Katılan Öğrenci Sayısı	Ayıklanan ve İptal Edilen Anket Formlarının Sayısı	Değerlendirmeye Alınan Anket Formlarının Frekansı		Programlara Göre Değerlendirilen Formların Frekansı	
						f	%	f	%
B2	Almanca Öğretmenliği ve Mütercim-Tercümanlık Almanca	Haz. 1 (A)	37	22	-	22	6.9	68	21.3
		Haz. 2 (B)	36	30	10	20	6.3		
		Haz. 3 (C)	44	26	-	26	8.1		
	Mütercim-Tercümanlık Bulgarca	Haz.1	45	16	04	12	3.8	12	3.8
	İngilizce Öğretmenliği ve Mütercim-Tercümanlık İngilizce	Haz. 1	26	20	-	20	6.3	55	17.2
		Haz. 2	25	18	-	18	5.6		
		Haz. 3	26	17	-	17	5.3		
B1	Makine Mühendisliği ve Elektrik Elektronik Mühendisliği I. Öğretim	Haz. 4	19	18	-	18	5.6	120	37.5
		Haz. 5	39	27	-	27	8.4		
		Haz. 6	36	30	02	28	8.7		
		Haz. 7	38	25	-	25	7.8		
		Haz. 8	39	24	02	22	6.9		
	Makine Mühendisliği ve Elektrik Elektronik Mühendisliği II. Öğretim	Haz. 9	35	19	-	19	5.9	65	20.2
		Haz. 10	34	27	01	26	8.1		
		Haz. 11	33	21	01	20	6.3		
Toplam			**512**	**340**	**20**	**320**	**100**	**320**	**100**

Tablo 3: CEFR'e Göre B2 Düzeyinde Yabancı Dil Öğretilmesi Hedeflenen Hazırlık Eğitimi Programlarındaki Öğrencilerin Bildikleri Diller Hakkında Bilgiler

Dil Düzeyi	Öğrencinin Kayıtlı Olduğu Lisans Programı	Şube	Toplam Öğrenci Sayısı	Türkçe Bilenler	İngilizce Bilenler	Almanca Bilenler	Bulgarca Bilenler	Diğer Dilleri Bilenler
B2	Almanca Öğretmenliği ve Mütercim-Tercümanlık Almanca	Haz. 1 (A)	22	22	14	14	-	3
		Haz. 2 (B)	20	20	20	20	-	3
		Haz. 3 (C)	26	26	26	26	-	13
	Mütercim-Tercümanlık Bulgarca	Haz. 1	12	12	10	2	8	-
	İngilizce Öğretmenliği ve Mütercim-Tercümanlık İngilizce	Haz. 1	20	20	19	-	-	1
		Haz. 2	18	16	15	3	1	4
		Haz. 3	17	16	16	4	2	9
Toplam			**135**	**132**	**120**	**69**	**11**	**33**

Tablo 3'de yer alan veriler, CEFR'e göre B2 düzeyinde yabancı dil öğretilmesi hedeflenen Hazırlık Eğitimi Programlarındaki katılımcıların (n=135) 132'sinin Türkçe, 69'unun Almanca, 120'sinin İngilizce ve 11'inin Bulgarca bildiklerini gösteren şıkları işaretlediklerini, 33'ünün ise bu dillerin dışında daha başka dilleri de bildiklerini belirttiklerini göstermektedir.

Tablo 4: CEFR'e Göre B1 Düzeyinde Yabancı Dil Öğretilmesi Hedeflenen Hazırlık Eğitimi Programlarındaki Öğrencilerin Bildikleri Dillere İlişkin Bilgiler

Dil Düzeyi	Öğrencinin Kayıtlı Olduğu Lisans Programı	Şube	Toplam Öğrenci Sayısı	Türkçe Bilenler	İngilizce Bilenler	Almanca Bilenler	Bulgarca Bilenler	Diğer Dilleri Bilenler
B1	**Örgün Öğretim** Mühendislik Fakültesi Makine ve Elektrik-Elektronik Mühendisliği	Haz. 4	18	18	18	8	1	-
		Haz. 5	27	27	27	-	-	-
		Haz. 6	28	28	28	-	2	3
		Haz.7	25	25	25	3	1	2
		Haz. 8	22	22	22	-	1	1
	İkinci Öğretim Mühendislik Fakültesi Makine ve Elektrik-Elektronik Mühendisliği	Haz.9	19	19	19	3	1	-
		Haz. 10	26	26	26	-	-	1
		Haz.11	20	20	20	-	1	-
Toplam			**185**	**185**	**185**	**14**	**7**	**7**

Tablo 4'de yer alan veriler ise CEFR'e göre B1 düzeyinde yabancı dil öğretilmesi hedeflenen Hazırlık Eğitimi Programlarındaki katılımcıların (n=185) 185'inin Türkçe ve İngilizce, 14'ünün Almanca, 7'sinin Bulgarca ve ayrıca 7 öğrencinin bu dillerin dışında bazı dilleri bildiklerini ortaya koymuştur.

Tablo 5: Grup 1'deki Katılımcıların Almanca, Bulgarca, İngilizce ve Türkçe Dilleri Dışında Bildikleri Dillere İlişkin Bilgiler

	Almanca Haz. 1 (A)	Almanca Haz. 2 (B)	Almanca Haz. 3 (C)	Bulgarca Haz. 1	İngilizce Haz. 1	İngilizce Haz. 2	İngilizce Haz. 3	İlgili Dili Bilen Katılımcı Sayısı
Yunanca			2		1	2	4	9
Fransızca		1	1				2	4
İspanyolca			1				2	3
Arnavutça	1						1	2
Rusça			2					2
Arapça		1	1					2
İbranice		1	1					2
İtalyanca			1					1
Kazakça	1							1
Çince	1							1
Özbekçe			1					1
Türkmence			1					1
Zazaca			1					1
Kürtçe			1			1		2
Korece						1		1
Makedonca								
Pomakça								
Toplam	**3**	**3**	**13**	**-**	**1**	**4**	**9**	**33**

Tablo 5'de yer alan veriler 1. gruptaki katılımcılardan 33'ünün tabloda sıralanan 17 dilden hangisini bildiğini, Tablo 6'da yer alan veriler ise 2. gruptaki katılımcılardan 7'sinin Türkçe, Almanca, İngilizce ve Bulgarca dışındaki dillerden hangilerini bildiklerini göstermektedir.

Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği Lisans Programı ve Elektrik Elektronik Mühendisliği Lisans Programında kayıtlı öğrencilerden sadece Hazırlık 6 ve Hazırlık 7'de iki öğrenci Arnavutça, Hazırlık 6'da bir öğrenci Arapça, diğer bir öğrenci Makedonca, Hazırlık 8'de bir öğrenci Pomakça ve Hazırlık 10'da bir öğrenci Özbekçe bildiklerini yazmışlardır.

Tablo 6: Grup 2'deki Katılımcıların Almanca, Bulgarca, İngilizce ve Türkçe Dilleri Dışında Bildikleri Dillere İlişkin Bilgiler

	İngilizce Haz. 4	İngilizce Haz. 5	İngilizce Haz. 6	İngilizce Haz. 7	İngilizce Haz. 8	İngilizce Haz. 9	İngilizce Haz. 10	İngilizce Haz. 11	İlgili Dili Bilen Katılımcı Sayısı
Yunanca									
Fransızca									
İspanyolca									

Arnavutça			1	1					2
Rusça									
Arapça			1						1
İbranice									
İtalyanca									
Kazakça									
Çince									
Özbekçe							1		1
Türkmence									
Zaza'ca				1					1
Kürtçe									
Korece									
Makedonca			1						1
Pomakça					1				1
Toplam	**-**	**-**	**3**	**2**	**1**	**-**	**1**	**-**	**7**

Bu çalışma kapsamında katılımcılara yurt dışında kalıp kalmadıkları da sorulmuştur. Elde edilen veriler Mütercim-Tercümanlık ve Öğretmenlik Lisans Programlarında kayıtlı 135 katılımcıdan 45'inin (%33.3) yurt dışında bulunmuş olduğunu, ancak bunların çoğunun yurt dışında kalma sürelerinin 1 hafta ila 1 ayı geçmediğini göstermiştir (Bkz. Tablo 7). Bir yıl ve daha fazla yurt dışında yaşayanların sayısı 14'dır ve bu rakam Grup 1'deki katılımcıların %10.4'üne tekabül etmektedir. 90 katılımcı (%66.7) yurt dışında hiç kalmadığını belirtmiştir.

Tablo 7: Grup 1'deki Katılımcıların Yurtdışında Bulunma Sürelerine İlişkin Bilgiler

Dil Düzeyi	Katılımcının Kayıtlı Olduğu Lisans Programı	Şube	Yurt Dışında Bulunmayanlar *(f)*	Yurt Dışında Bulunmayanlar *(%)*	Yurt Dışında Bulunanlar *(f)*	Yurt Dışında Bulunanlar *(%)*	Toplam Öğrenci Sayısı *(f)*	Toplam Öğrenci Sayısı *(%)*
B2	Almanca Öğretmenliği ve Mütercim-Tercümanlık Almanca	Haz. A	15	68.2	7	31.8	22	100
		Haz. B	16	80.0	4	20.0	20	100
		Haz. C	17	65.4	9	34.6	26	100
	Mütercim-Tercümanlık Bulgarca	Haz.	07	58.3	05	41.7	12	100
	İngilizce Öğretmenliği ve Mütercim-Tercümanlık İngilizce	Haz. 1	15	75.0	05	25.0	20	100
		Haz. 2	12	66.7	06	33.3	18	100
		Haz. 3	08	47.1	09	52.9	17	100
	Total		**90**	**66.7**	**45**	**33.3**	**135**	**100**

Anketi dolduran Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği ve Elektrik- Elektronik Mühendisliği Lisans Programında kayıtlı 185 hazırlık öğrencisinden sadece 38'i (%20,5) yurt dışında bulunduğunu, %79,5'i (n=147) ise hiç yurt dışına çıkmadığını beyan etmiştir. Yurt dışında bulunduğunu belirten 38 kişiden sadece 7'si (%3.8) yurt dışında bir yıl veya bir yıldan daha fazla yaşadığını belirtmiştir. Diğer katılımcıların (%12.7) yurt dışında bulunma süreleri bir gün ila bir ay veya birkaç ay arasında değişmektedir.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. Verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veriler, katılımcıların verilen çalışma yaprağını boşluk bırakılan yerleri doldurmaları şeklinde yazılı olarak elde edilmiştir. Çalışma yaprağında; katılımcılara, araştırmanın amacı ve bilimsel amaçla kullanılacağı hakkında gerekli açıklamaların yapıldığı bir yönerge bölümü oluşturulmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerden *'yabancı*

*dil'*e yönelik ne tür algılara sahip olduklarını belirlemek için, "Yabancı dil…….. e /a gibidir / benzer; çünkü……" biçimde eksik bırakılmış bir cümleyi 5 dakikalık bir süre içerisinde metafor[5] geliştirerek tamamlamaları istenmiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada 'yabancı dil'e yönelik öğrencilerin geliştirdikleri metaforlar toplanmış ve değerlendirmeye alınmış, elde edilen veriler içerik analizi[6] tekniğiyle incelenmiştir. Verilerin analizinde Saban'ın (2008a: 464, 2008b: 428) kullandığı 4 aşama ((1) adlandırma aşaması, (2) eleme ve arıtma aşaması, (3) derleme ve kategori geliştirme aşaması ve (4) geçerlik ve güvenirliği sağlama aşaması) takip edilmiştir. Metaforlar analiz edildiğinde bir taraftan her iki grup için ayrı ayrı olumlu ve olumsuz metaforların bir listesi oluşturulmuş, öte yandan ortak özelliklere sahip metaforlar kavramsal kategorilerde toplanmış ve iki grup arasında önemli bir farkın olup olmadığına bakılmıştır.

Adlandırma Aşaması

Bu aşamada, katılımcıların 'yabancı dil'e yönelik sahip oldukları algıları bir metafor aracılığıyla ifade edip edemediklerine bakılmıştır. Katılımcılara verilen çalışma yaprakları katılımcıların teslim sırasına göre numaralandırılmış, numaralanan her sayfadaki metafor verilen numaraya göre örneğin A1OK1, B1MK1, İ1OK1….. gibi kodlanmıştır. Kodlama işleminde aşağıdaki kodlama ve tanımlama tekniği kullanılmıştır: A1OK1, B1MK1, İ1OK1….. gibi kodların başında bulunan ilk harf katılımcının öğrenim gördüğü *Hazırlık Programını* (Almanca için A, Bulgarca için B, İngilizce için İ); ikinci sıradaki rakam *Şubeyi,* üçüncü sıradaki harf katılımcının kayıtlı olduğu lisans programının ilk baş harfini (Öğretmenlik için O, Mütercim-Tercümanlık için M, Mühendislik için M) ve en sondaki K harfi ve sayı *katılımcıyı* ve ilgili *metafor*u gösterecek biçimde geliştirilmiştir. Geçerli olduğu tespit edilen metaforların daha sonra alfabetik sıralaması yapılarak bir metaforun frekansı elde edilmiştir.

Eleme ve Arıtma Aşaması

Katılımcıların oluşturdukları metaforların bulunduğu 340 form tekrar tekrar kontrol edilerek açıklaması yapılmayan ya da tutarlı bir açıklamaya sahip olmayan metafor imgelerinin bulunduğu toplam 20 adet form araştırmanın dışına çıkarılarak ayıklama yapılmıştır (Bkz. Tablo 8 ve Tablo 9).

Tablo 8'de de görüldüğü gibi A3MK26 ve İ3OK3 kodlu katılımcılar benzetme ile ilgili hiçbir açıklama yapmamışlardır. İ3OK3, İ1OK16, İ3MK15, A3MK7, İ3OK4, A1OK13, A1OK22 ve A3MK20 kodlu katılımcıların açıklamaları zayıf veya ilgisiz metaforlardır. Bu nedenle değerlendirmeye alınmamıştır.

Tablo 8. Öğretmenlik ve Mütercim-Tercümanlık Lisans Programında Kayıtlı Katılımcılarca Geliştirilen ve Değerlendirme Dışı Bırakılan Zayıf, İlgisiz ya da Yetersiz Metaforlar (n=10)

Kod	Oluşturulan Metafor	Benzetme İçin Belirtilen Açıklama/Sebep İfadesi	Değerlendirme
A3MK26	Geliştirilen Metafor yok	Benzetme İçin Belirtilen Açıklama yok	Sebep İfadesi yok
İ3OK3	Geliştirilen Metafor yok	Benzetme İçin Belirtilen Açıklama yok	Sebep İfadesi yok
B1MK5	Amaç	Hayalim kendimi geliştirmek çalışmaktır	İlgisiz
İ1OK16	Avokado	Daha önce dilime değmedi	İlgisiz
İ3MK15	Bana	Türkiye'de yabancıyım	İlgisiz
A3MK7	Bira	Öğrendikçe öğrenesin gelir	Zayıf
İ3OK4	Çırak	Ustası olan ona yardım eder.	İlgisiz

[5] Saban (2009: 285), metaforun bir araştırma aracı olarak kullanıldığı çalışmalarda "……e/a gibi / benzer;" şeklindeki katılımcılar tarafından doldurulması istenen boşluk barından yapıların "metaforun konusu" ile "metaforun kaynağı' arasındaki bağı daha açık bir şekilde çağrıştırmak için kullanıldığını belirtmiştir. Saban (2008a: 464) katılımcıların kendi metaforları için bir gerekçe veya mantıksal dayanak sunmaları için araştırmada ayrıca *'çünkü'* kavramına da yer verildiğini belirtmiştir.

[6] İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metinde verilmek istenen mesajın objektif olarak tanınarak çıkarımların yapıldığı, bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir tekniktir (Büyüköztürk 2009: 269).

A1OK13	Düşünmek	Herkesin beyni vardır. Ancak herkes düşünemez.	İlgisiz
A1OK22	Kültür	Kültür	Zayıf
A3MK20	Yunanca	Yunanistan'da yaşıyorum.	İlgisiz

Grup 2'deki İ6MK15, İ9MK13, İ4MK9, İ8MK15, İ8MK11, İ7MK20, İ10MK26, İ5MK21, İ8MK11 ve İ10mk5 kodlu katılımcıların geliştirdikleri metaforlarla ilgili açıklama veya sebep cümleleri yetersiz veya ilgisiz olmaları nedeniyle 10 adet form ayıklanmış, elenmiş ve araştırma dışında bırakılmışlardır (Bkz. Tablo 9) .

Tablo 9: Makine Mühendisliği ve Elektrik- Elektronik Lisans Programında Kayıtlı Katılımcılarca Geliştirilen ve Değerlendirme Dışı Bırakılan İlgisiz, Zayıf ya da Yetersiz Metaforlar (n=10)

Kod	**Oluşturulan Metafor**	**Benzetme İçin Belirtilen Açıklama/Sebep İfadesi**	**Değerlendirme**
İ6MK15	Anadile benzemez	çünkü farklıdır.	Yetersiz
İ9MK13	Bebelac	Aileye bağlıdır alırsan zevklidir.	İlgisiz
İ4MK9	Bilgi birikimi	Benzetme İçin Belirtilen Açıklama yok/Sebep İfadesi yok.	Yetersiz
İ8MK15	Dil	Oda bir dil.	İlgisiz
İ8MK11	Dünya dili	Öyle seçilmiş.	Yetersiz
İ7MK20	İş ve iletişim için kullanılması gereken dildir	Günlük hayatta kendi ülkemizde ihtiyacımız olmaz.	İlgisiz
İ10MK26	Karnabahar	Kullanırken lahmacunun eksikliğini fark ederiz.	İlgisiz
İ5MK21	Makas	Bir kağıdı koparabiliriz ama makasla bölebiliriz.	İlgisiz
İ8MK11	Organ	Benzetme İçin Belirtilen Açıklama yok/Sebep İfadesi yok.	Yetersiz
İ10mk5	Şiir	Herkes aynı esere farklı okur.	İlgisiz

Eleme ve arıtma aşaması sonucunda Öğretmenlik ve Mütercim-Tercümanlık Lisans programlarında kayıtlı olan hazırlık öğrencilerin 125'inin toplam 100 geçerli metafor, Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği ve Elektrik Elektronik Mühendisliği Lisans programında kayıtlı olan 175 öğrencinin ise 131 adet geçerli metafor geliştirdiği görülmüştür. 1. Grup 72 olumlu 28 olumsuz, 2. Grup ise 56 olumlu, 75 olumsuz metafor geliştirmiştir.

Derleme ve kategori geliştirme aşaması

Derleme ve kategori geliştirme aşamasında geliştirilmiş olan metaforların ortak özelliklerine bakılarak 'İhtiyaç /Gereklilik / Öğrenme İsteği', 'Öğrenme Süreci / Öğrenme Yolları (zor / kolay)', 'Tam Öğrenme (Hatırlama / Unutma)', 'Yabancı Dil Bilmenin Yararları' başlıklı 4 kategori oluşturulmuş, 4. Kategorinin detaylandırılmasıyla ('İmkân / Araç', 'Gelişim', 'Yenilik', 'Farklılık' ve 'Zenginlik') 8 adet kategori oluşturulmuştur. Daha sonra iki grup arasında ilgili kategorilerde yer alan olumlu olumsuz metafor algılarla ilgili önemli bir farkın olup olmadığına bakılmıştır. Kategoriler listenin oluşturulmasında Saban'ın belirttiği iki temel amaç göz önünde tutulmuştur: Metaforların belli bir kategori altında toplanarak bir başvuru kaynağı olarak kullanmak ve bu araştırmanın veri analiz süreciyle yorumlarını geçerli kılmak (Bkz. Saban, 2008a: 465).

Geçerlik ve güvenirliği sağlama aşaması

Tablo 10, Tablo 11, Tablo 12 ve Tablo 13'de yer alan metaforlara ilişkin alıntılar ve sebep cümleleri ile çalışmanın geçerliği ve güvenirliği sağlanmıştır.

3.BULGULAR

Tablo 10. Öğretmenlik ve Mütercim-Tercümanlık Lisans Programında Kayıtlı Katılımcılarca Geliştirilen Olumlu Metaforlara İlişkin Bilgiler

Grup 1: Olumlu Metaforlar			**Metafor frekansı**		**Metafor Adedi**	
Kod	Metafor	Alıntılar	*f*	%	*f*	%
1	Ağaç	Besleyip büyüdükçe yeşerir.	1	1		
2	Aile	Sana yardımcı olur. Gereklidir.	1	1		

3	Alet	Onu kullandıkça gelişirsin.	1	1		
4	Altın	Değerlidir.	1	1		
5	Amerika	Bütün uluslara seslenir.	1	1		
7	Araba kullanmak	Zamanla pratik yaptıkça öğrenirsin.	1	1		
8	En yakın arkadaş	Kendimizden farklı düşünmemize yardımcı olur.	4	4		
9	Arkadaşlık	Sürekli gelişir.	1	1		
11	Avantaj	Ne kadar çok yabancı dil öğrenirsen o kadar çok imkân ve kültürün artar.	1	1	72	72
12	Barış	Evrenseldir.	1	1		
14	Bilgelik	Sürekli yeni bilgiler ister.	1	1		
15	Bilgisayar oyunu	Uğraştıkça gelişirsin öğrenirsin.	1	1		
16	Binanın katları	Her kat bir dildir. Ne kadar dil bilirsen o kadar yükselirsin.	2	2		
17	Bonus	Herhangi bir zamanda onu kullanabiliriz.	1	1		
18	Böbrek	Olursa hayatımız için daha iyi olur.	1	1		
19	Can simidi	Bizi yabancı ülkelerde zorda kalmaktan kurtarır.	1	1		
21	Çekirdek	Bir kere tadını öğrendin mi doyamazsın	1	1		
22	Çiçek	Su verdikçe büyür.	1	1		
23	Çocuk sahibi olmak	Büyük heyecan ve sevgiyle yaklaşır sahipleniriz.	1	1		
25	Dost	Zararı yok. Faydası vardır.	1	1		
26	Dünya	Her dil yeni bir dünya	2	2		
28	Eğlence	Farklı kültürleri içinde barındırır.	1	1		
31	Bilmediğim bir ev	Keşfetmeye meraklıyızdır.	1	1		
32	Ev değiştirmek	Yeni bir hayata atılmış bir adım gibidir.	1	1		
34	Evrensellik	Böylelikle farklı kültür ve diller tanınır.	1	1		
36	Farklılık	Bir dil bir insan iki dil iki insan.	1	1		
37	Fidan	Suladıkça büyüyecektir.	1	1		
38	Gelişim	Başka toplumlar ile iletişime girilebilir.	1	1		
39	Gereklilik	İletişim için önemlidir.	1	1		
40	Gezegenler	Hepsinde farklı bir yaşam olduğunu fark ederiz.	1	1		
41	Gezgin	Öğrendikçe ufkunu açar.	1	1		
42	Gökkuşağı	Her renk farklı güzeldir.	4	4		
43	Gramer	Bilmek gerekiyor.	1	1		
45	Güneşin ufku	Yeni ufuklara yeni kültürlere yelken açarız.	1	1		
46	Hazine	Ne kadar çok dil öğrenirsen o kadar çok hazineye sahip olursun.	1	1		
47	Hobi	Severek ilgilenilmelidir.	1	1		
48	Soğuk içecek	Onu içtikçe ferahlarsın.	1	1		
49	İletişim	Dil öğrendikçe insanlar arası iletişim artar.	1	1		
51	İnsan	Bir dil bir insan.	5	4		
52	İnternet	İletişimi güçlendirir.	1	1		
54	Kaymaklı künefe	İkinci bir dil bilmek kaymaklı künefe yemek gibidir.	1	1		
56	Kimlik	Kim olduğumuzda keşfettiğimizde değiştirebilir bir dünya	1	1		
57	Yeni bir kişilik	Yabancı dili öğrenmekle yeni bir kültürü öğreniriz.	2	2		
58	Kitap	Her gün yeni bir şey öğrenirsin.	3	3		
59	Komşu	Ailen olmadığında ona sığınırsın.	2	2		
60	Köprü	Farklı kıtalar ile ilişki kurmayı sağlar.	1	1		
61	Kuş	Başka kültüre açılma fırsatı sağlar.	1	1		
62	Kültür	İnsanın ufkunu geliştirir.	2	2		
64	Lokum	Tatlıdır.	1	1		
65	Macera	Öğrenirsen yeni şeyler çıkar.	1	1		
66	Makarna içindeki ketçap	Hayata renk katar.	1	1		
69	Meslek	Onu öğrenmeye çalışırız.	1	1		
70	Mont	Giymezsen üşürsün.	1	1		
71	Müzik	Melodiler ile birlikte yeni kelimeler öğrenme merakı uyanır.	1	1		
73	Okyanus	Dili öğrenmenin sınırı yoktur.	1	1		
74	Portal	Her yeni dil bizi yenidünyalara kültürlere götürür.	1	1		
75	Protein	Kişiyi geliştirir.	1	1		
79	Su	Öğrendikçe akıp gider.	1	1		
81	Tatil	Olmasa da olur ama olursa güzel olur.	1	1		
82	Yeni bir teknoloji	Merak duygusu uyandırır, kurcaladıkça öğrenirsin.	1	1		
83	Telefon	İletişim için önemlidir.	1	1		
84	Tohum	Tohum su ile birlikte daha güzeldir.	1	1		
85	Uzay boşluğu	Bilinmez, araştırılır, öğrenilir, her zaman yenidir,	2	2		

		keşfedilir.				
86	Ülkeler	Hepsi farklı bir geçmişe sahiptir.	1	1		
88	Yemek yemek	İhtiyaca ve zevkine göre çeşitlendirirsin.	1	1		
89	Yeni bir dünya	Öğrendiğin yeni bir şey sana müthiş haz verir.	1	1		
90	Hiç gelmediğim bir yer	Oraya gittiğimde yeni şeyler öğrenirim.	1	1		
91	Yetenek	Yetenek olmadan becerilecek bir şey değil.	1	1		
92	Sonsuz bir yol	Ucu bucağı yoktur.	1	1		
94	Film	Sürekli film izler gibiyim.	1	1		
95	Yeni arkadaş	İlk başta hiç tanımazken zaman geçtikçe tanırsın.	1	1		
96	Yeni tanıştığın bir insan	Yeni bir dil öğrenmek yeni bir insan demektir.	1	1		
Toplam			90	72	72	72

Tablo 11: Öğretmenlik ve Mütercim-Tercümanlık Lisans Programında Kayıtlı Katılımcılarca Geliştirilen Olumsuz Metaforlara İlişkin Bilgiler

Grup 1: Olumsuz Metaforlar			**Metafor frekansı**		**Metafor Adedi**	
Kod	Metafor	Alıntılar	*f*	%	*f*	%
6	Üvey anne	Senin değildir ama güzeldir.	1	1	28	28
10	Aşk	Kararlılık ister, emek ister.	1	1		
13	Yeni doğan bebek	Bir bebeğe bakarken verilen önem gibi tekrar tekrar ilgilenmen gerekir.	2	2		
20	Çalılık	Yabancıdır, farklıdır, merak edilir.	1	1		
24	Depresyon	İçine girince çıkamıyoruz.	1	1		
27	Edirne'nin havası	Sürekli yenilenir değişir.	1	1		
29	Elin oğlu	Uzaktan bakarak tanımaya çalışırız.	1	1		
30	Eş	Aileye yani ana dile ek olarak gelir.	1	1		
33	Evlilik	Konuşmadan çözemezsin.	1	1		
35	Eşya	Nankördür.	1	1		
44	Dikenli gül	Ona ulaşmak için bazı zorlukları aşmalıyız.	1	1		
50	İngilizce	Herkes bildiğini sanır kimse tam olarak bilmez.	1	1		
51	Yeni bir insan	Öğrenmek için çaba sarf etmek gerekir.	3	3		
53	Kadın	Zarif ama bir o kadar da karmaşıktır.	1	1		
55	Kedi	Nankördür. Tekrarlamadıkça unutursun.	3	3		
63	KYKda yemek sırası	Bir türlü sıra size gelmez.	1	1		
67	Matematik	Formüller içerir.	1	1		
68	Memleketin hali	Karmakarışık.	1	1		
72	Nankör	Tekrar etmezsen unutursun.	1	1		
76	Sevgili	İlgilenmeyince biter.	2	2		
77	Sır	Öğrenmesi zordur.	1	1		
78	Sigara	İçmezsen tadını unutursun.	1	1		
80	Sürreal sanat	Görürüz yada duyarız ama anlayan yok.	1	1		
87	Yaş odun	Kurutup ısınana kadar çaba gerektirir.	1	1		
93	Zor bir iş	Yeni bir dil öğrenmek zordur detaylıdır.	2	2		
94	Yabancı film	Sürekli film izler gibiyim.	1	1		
97	Kız arkadaş	Sürekli bir ilgi ve alaka ister.	1	1		
98	Farklı insanlar	Yabancı dil öğrendikçe yeni insanları tanırsın.	1	1		
Toplam			35	28	28	28

Tablo 12: Makine Mühendisliği ve Elektrik- Elektronik Lisans Programında Kayıtlı Katılımcılarca Geliştirilen Olumlu Metaforlara İlişkin Bilgiler

Grup 1: Olumlu Metaforlar			**Metafor frekansı**		**Metafor Adedi**	
Kod	Metafor	Alıntılar	f	%	f	%
3	altın	Değerlidir.	1	0.6		
6	Anahtar	Her kapıyı açar.	3	1.7		
7	Yeni aldığın bir araba	Kullandıkça açılır. Alışmak için sürekli kullanman gerekiyor.	2	1.2		
8	Arı	Uçtukça bal verir.	1	0.6		
9	Arkadaş	Ne kadar çok dil bilirseniz dünyadaki yerin o denli artar. Nereye gitsen seni yalnız bırakmaz.	2	1.2		
10	Aşk	Ne kadar ilgilenirsen o kadar bağlanırsın.	1	0.6		

13	Ayakkabı	Giydikçe alışırsın.	1	0.6		
15	Bağdaşma	Tanımadığın insanlarla anlaşmaktır.	1	0.6		
16	Balya	Taşıması zordur lakin kazancı çoktur.	1	0.6		
18	Besin kaynakları	Onları tüketmesek de yaşamımızı sürdürebiliriz.	1	0.6		
24	Bina	Yabancı yeni komşular edinirsin.	1	0.6		
29	Çikolata	Tattıkça mutlu olursun.	1	0.6		
30	Çilingir	İstediğin kapıyı açar.	1	0.6		
34	Dünya	Evrenseldir.	1	0.6		
36	Egzersiz yapmak	Kendi isteğimizle öğreniriz.	1	0.6		
40	Evlilik	Tanıdıkça anlaşılır.	1	0.6		
43	Geçit	Bizi farklı dünyalara ulaştırır, toplumlara bağlar.	1	0.6		
44	Gezegen	Güneşin etrafında dolanan yaşam olan gezegene içinde başka bir kültür kişilik karakter büyütebiliriz	1	0.6		
45	Gökyüzü	Deniz ile birleştiğinde mükemmel manzara ortaya çıkar. Sonu yoktur.	2	1.2		
47	Harita	Ona sahipsen her yere gidebilirsin.	1	0.6		
48	Hazine	Öğrenirsen bilgiyle dolarsın.	1	0.6		
49	Helikopter	Seni yukarı taşır.	1	0.6		
53	İkramiye	Bize ekstra bir katkıdır.	1	0.6		
54	İletişim	Farklı diller farklı halklara hitap eder.	1	0.6		
56	Yeni bir insan (7)	Bir dil bir lisandır.	7	4.1		
58	İnternet	Eğer kullanmayı bilirseniz dünyaya açılırsınız.	1	0.6		
59	İsveç çakısı	Bir çok işinizi yapabilmenize yardımcı olur.	1	0.6		
60	İşleyen demir	Kullandıkça gelişir.	1	0.6		
63	Kalem	Yazdıkça çoğalır.	1	0.6		
64	Kapı	Sana neleri getireceği belli değildir.	1	0.6		
66	Karpuz	Zor durumlarda serinletir.	2	1.2		
68	Kaslar	O olmazsa ayakta kalamayız.	1	0.6		
74	Yeni bir kişilik	Yeni fikirler ve düşünceler öğrenirsin.	1	0.6		
75	Kitap	Karıştırdıkça yeni şeyler öğrenirsin.	2	1.2		
78	Köprü	Yabancı topraklara bağlar.	1	0.6		
79	Kredi kartı	Nakit paran olmadığında kullanırsın.	1	0.6		
81	Kültür	Farklı ülkelere gidip görüp öğrenmektir.	1	0.6		
83	Makine	Parça eksik olursa ya çalışmaz ya yanlış gider.	1	0.6		
85	Meze	Ana dilin yanında iyi gider.	1	0.6		
87	Milli piyango	Kelimelerin anlamları aklınıza gelirse döktürürsünüz.	1	0.6		
90	Müzik	Dinledikçe öğrenirsin.	1	0.6		
91	Oksijen	Her daim ihtiyaç duyarsın.	1	0.6		
92	Oyun	Ne kadar çok uğraşırsak o kadar iyi oluruz.	1	0.6		
93	Özgüven	İletişim kurmaya yarar.	1	0.6		
103	Su	Bu devirde gereklidir.	3	1.7		
106	Tatlı	Olursa güzel olur.	2	1.2		
107	Telefon	Başka insanlarla iletişim kurmanı sağlar	2	1.2		
110	Tuz	Olmazsa yemeğin tadı olmaz.	2	1.2		
111	Uygun ses frekansı	İletişim kurmaya yarar	1	0.6		
116	Yeni tanıştığın biri	Onu tanımaya ve çözmeye çalışırsın.	1	0.6		
117	Yeni bir alfabe	Yeni bir öğrenim dili.	1	0.6		
118	Yeni bir beden	Öğrendikçe ikinci bir sen çıkar ortaya.	1	0.6		
119	Yeni bir yıl	Her zaman farklı şeyler öğrenirsin.	1	0.6		
Toplam			71	40.6	56	42.7

Tablo 13. Makine Mühendisliği ve Elektrik- Elektronik Lisans Programında Kayıtlı Katılımcılarca Geliştirilen Olumsuz Metaforlara İlişkin Bilgiler

Grup 2: Olumsuz Metaforlar			**Metafor frekansı**		**Metafor Adedi**	
Kod	Metafor	Alıntılar	f	%	f	%
1	Ağaç dalları	Gelişmezse kırılır.	1	0.6	75	57.3
2	Alinasyon	Kendine ve çevrene yabancılaştırır.	1	0.6		
4	Alzaymer	Hemen veya uzun süre sora yavaş yavaş unuturuz.	1	0.6		
5	Amerika	Bilirsin ama gidemezsin.	2	1.2		
11	At	Koşsan da yakalayamazsın	1	0.6		
12	Ay	Lazım olmadığında görmezsin. Güneşten alır ışığı	3	1.2		
14	Baba	İhtiyacın oldukça aklına gelir.	3	1.7		
17	Yeni doğmuş bebek	Yürümeyi öğrenmesi zaman alır.	1	0.6		

19	Beş yıldızlı otel	Fazla lüks.	1	0.6		
20	Beyin	Kullanmadıktan sonra bir önemi olmaz.	2	1.2		
21	Biber gazı	İhtiyacın olduğunda aklına gelir.	1	0.6		
23	Bilinmeyen	Öğrenmesi zordur.	2	1.2		
26	Bulmaca	Pratik gerektirir.	1	0.6		
25	Bitki	Özen gereklidir.	2	1.2		
27	Çekirdek	Çekirdeğe başladığında duramazsın ama o acı çekirdek çıkınca tadınız tuzunuz kaçar.	1	0.6		
28	Çiçek	Her gün sulaman gerekir.	2	1.2		
31	Çocuk	Anlaması kolay konuşması zordur.	1	0.6		
32	Dağ	Öğrenmek için dağları aşmak lazım.	1	0.6		
33	Diyet	Yapabileceğinizi zannedersiniz olmaz	1	0.6		
35	Düşman	Seni zorlar.	1	0.6		
37	Eş	İlgi ister bulamazsa gider.	1	0.6		
38	Bilmediğin bir ev	Bilmediğin bir ev, neyin nerde olduğunu bilemezsin rahat edemezsin.	1	0.6		
39	Evcil hayvan	Emek ister. Bakım ister.	1	0.6		
41	Felsefe	Bir o kadar gereksizdir.	1	0.6		
42	Belgesel film	O konu hakkında bilgin yoksa onu tam anlayamazsın.	2	1.2		
47	Çaysız gün	Tatsız tuzsuz.	1	0.6		
50	Hırsız	Her şeyini çalıp çırpar.	1	0.6		
51	İç giysi	Lazım olduğunda kullanılır.	1	0.6		
52	İhanet	İnsanların birbiriyle anlaşmasını zorlaştırır.	1	0.6		
55	İngilizce	İngilizce en zor dildir.	2	1.2		
57	İnsan	Nankördür.	2	1.2		
60	İşleyen demir	Kullandıkça gelişir.	1	0.6		
61	Kadın	Karmaşıktır, ilgi göstermezsen gider.	2	1.2		
62	Kaktüs	Bir sürü ayrıntısı var.	1	0.6		
65	Karbondioksit	Olmasa da olur.	1	0.6		
67	Karşı cins	Anlayana kadar ömrümüzden ömür gider.	1	0.6		
69	Kaynana	Derdi bitmez.	1	0.6		
70	Kedi	Nankördür. Çalışmazsan öğrenemezsin.	4	2.3		
71	Kelebek	Kısa sürelidir.	1	0.6		
72	Keşif	Ne olduğu bilinmez.	1	0.6		
73	Kızlar	Sürekli ilgi ister.	3	1.8		
76	Bilmediğin bir konu	Ne kadar öğrenirsen öğren yabancı kalırsın.	1	0.6		
77	Köpek	Kaçarsın ama kurtulamazsın.	1	0.6		
80	Ciddi bir kurum	Sizi konuşurken gerginleştirir kelimeleri seçerek konuşursun.	1	0.6		
82	Lens	Kullanırsın ama vücuduna ait değildir.	1	0.6		
84	Matematik	Tekrar etmezsen unutulur	1	0.6		
86	Millet vekili	Kimse birbirini anlamıyor.	1	0.6		
88	Misafirlik	Hep kendini yabancı hissedersin.	1	0.6		
89	Mühendislik	10 yıl geçse de anlamazsın.	1	0.6		
94	Para	Zor kazanılır. Çalışırsan kazanılır, çalışmazsan azalır.	4	2.3		
95	Rusya	Tam sevmeye başlarsın beklenmedik şeyler yapar.	1	0.6		
96	Savaş	Kazanmak için çok çabalarsın.	1	0.6		
98	Sevgili	Tam tanıyamazsın. Tanıdığın kadar seversin. Özen göstermezsen seni terk eder.	2	1.2		
99	Sevmediğin ama sevmek sorunda olduğun şey	Zorunda kaldığında kullanırsın.	1	0.6		
100	Sevmek	Her yabancı dili sıfırdan öğreniriz.	2	1.2		
101	Sinek	Çok uyuz.	1	0.6		
102	Sonsuzluk	Öğrendim sanırsın sadece yüzde 1 i görmüşsün.	1	0.6		
104	Yabancı bir şarkı	Dinleyeni çok anlayanı azdır.	1	0.6		
108	Fethedilen toprak	Hiçbir zaman benliğinize işlenmez.	1	0.6		
109	Trafik	Hangi kurallara uyman gerektiğini iyi bilmen gerekir.	1	0.6		
112	Yabancı ülke	Sadece gerektiğinde lazım olur.	1	0.6		
113	Üvey evlat	Hiçbir zaman ana dil gibi tat vermez.	1	0.6		
114	Yabancı	Adı üstünde yabancıdır.	3	1.7		
115	Yaşam	Gelip geçicidir.	1	0.6		
116	Yeni tanıştığın biri	Onu tanımaya ve çözmeye çalışırsın.	1	0.6		
120	Yıldız	Aydınlığı sağlaması zordur.	1	0.6		
121	Yiyecek	Kullanmadıkça bozular tükenir gider.	1	0.6		

122	Yollar	Öğrenmek için çok yol katletmek gerekir.	1	0.6		
123	Yurt	Rahat değildir. Alışmak zaman alır.	2	1.2		
124	Yüzmek	İlk başta boğulma tehlikesi geçirtir.	1	0.6		
125	Zeka küpü	Çözmesi zordur.	1	0.6		
126	Sonsuz sayfalı kitap	Hiç bitmez öğrenemezsin.	1	0.6		
128	Tek gecelik aşk	Belli bir zaman sonra unutursun .	1	0.6		
129	Derdini anlatamayan insan	Kimse seni anlamaz.	1	0.6		
130	Alt yazalı film	Çince alt yazılı film. Anlamak mümkün değil.	1	0.6		
131	Yeni kız arkadaşın	Çözdüm sanırsın çözemezsin	3	1.8		
Total			104	59.4	75	57.3

Tablo 14: Frekansı İki ve İkiden Büyük Olan Olumlu Metaforlar Hakkında Bilgiler

		Metaforların Frekansı		*Metafor Adedi*		*Toplam Metafor Adedi*
Hedeflenen Dil Düzeyi		*(f)*	*(%)*	*(f)*	*(%)*	
Grup 1: Öğretmenlik ve Mütercim-Tercümanlık Lisans Programında Kayıtlı	***Olumlu Metafor***	**90**	**72**	**72**	**72**	100
	Olumsuz Metafor	**35**	**28**	28	**28**	
Toplam		125	100	100	100	
Grup 2: Makine Mühendisliği ve Elektrik-Elektronik Lisans Programında Kayıtlılar	***Olumlu Metafor***	**71**	**40.6**	**56**	**42.7**	131
	Olumsuz Metafor	104	59.4	75	57.3	
Toplam		175	100	131	100	
Genel Toplam						**231**

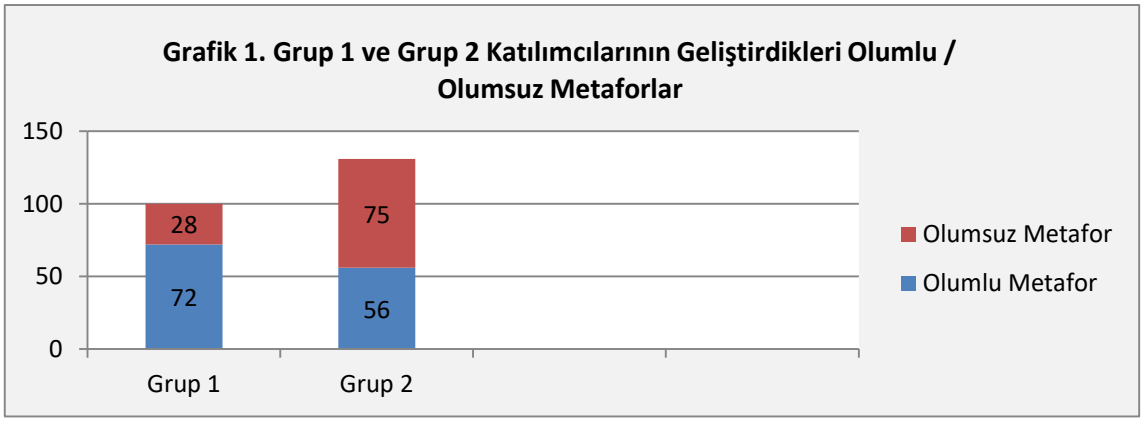

Tablo 15. Metaforların Kategoriler Altında Dağılımına İlişkin Bilgiler

	Grup 1					Grup 2				
Kavramsal Kategoriler	Metafor	Metafor Frekansı		Metafor Adedi		Metafor	Metafor Frekansı		Metafor Adedi	
		f	%	f	%		f	%	f	%
1-İhtiyaç – Gereklilik – Öğrenme İsteği	**aile (f=1), böbrek (f=1) gereklilik (f=1), gramer (f=1), mont (f=1),** *tatil (f=1),* **tohum (f=1), yemek yemek (f=1), çekirdek (f=1), çocuk sahibi olmak (f=1), hobi (f=1),**	11		11		ay (f=3), baba (f=3), beş yıldızlı otel (f=1), **besin kaynağı (f=1),** beyin (f=2), biber gazı (f=1), çaysız gün (f=1), çekirdek (f=1), felsefe (f=1), iç giysi (f=1), karbondioksit (f=1), **kaslar (f=1), , makine (f=1), oksijen (f=1), su (f=3), telefon (f=1), tatlı (f=2), tuz (f=2), meze (f=1),** yabancı ülke (f=1), sevmediğin bir şeyi sevmek zorunda kaldığın şey (f=1), köpek (f=1) **egzersiz yapmak (f=1)**	32		23	

2- Öğrenme Süreci / Yolları (zor – kolay)		**ağaç (f=1), araba kullanmak (f=1),** aşk (f=1), çalılık (f=1), depresyon (f=1), dikenli gül (f=1), yeni doğan bebek (f=2), **bilgisayar oyunu (f=1), çiçek (f=1), fidan (f=1), insan (f=5),** elin oğlu (f=1), evlilik (f=1), hiç gelmediğim bir yer(f=1), İngilizce (f=1), kadın (f=1), nankör(f=1), sır (f=1), su (f=1), matematik (f=1), memleketin hali (f=1), **müzik(f=1),** zor iş (f=2), **lokum (f=1)**, kız arkadaş (f=1), yeni bir dünya (f=1), **meslek (f=1),** sürreal sanat (f=1), **yeni bir teknoloji (**f=**1),** yaş odun (f=1), **yetenek (f=1),** yeni bir insan (f=3)	40		32		**Yeni aldığın bir araba (f=2), arı (f=1),** at (f=1),**ayakkabı (f=1),** yeni doğmuş bebek (f=1), bilinmeyen (f=2), bitki (f=2), bulmaca (f=1), çiçek (f=2), **çikolata (f=1)**, çocuk (f=1), dağ (f=1), diyet (f=1), düşman (f=1), evcil hayvan (f=1), **evlilik (f=1),** İngilizce (f=2), insan (f=1), kadın (f=2), kaktüs (f=1), **kalem (f=1**), karşı cins (f=1), kaynana (f=1), keşif (f=1), sonsuz sayfalı Kitap (f=1), ciddi bir kurum (f=1), milletvekili (f=1), **müzik (f=1), oyun (f= 1),** para (f=4), Rusya (f=1), sevmek (f=2), yıldız (f=1), yollar (f=1) savaş (f=1), sinek (f=1), trafik (f=1), yüzmek (f=1), zeka küpü (f=1)	49		39	
3- Tam Öğrenme (Hatırlama – Unutma)		üvey anne (f=1), yabancı film (f=1), kedi (f=3), nankör (1), KYK Yemek Sırası (f=1), Sevgili (f=2), sigara (f=1), eşya (f=1)	11		8		alzheimer (f=1), tek gecelik aşk (f=1), eş (f=1), bilmediğin ev (f=1), belgesel film (f=2), kedi (f=4), kelebek (f=1), kızlar (f=3), bilmediğin konu (f=1), lens (f=1), matematik (f=1), misafir (f=1), mühendislik (f=1), sevgili (f=2), sonsuzluk (f=1), yabancı bir şarkı (f=1), fethedilen toprak (f=1), üvey evlat (f=1), yabancı (f=3), yaşam (f=1), yiyecek (f=1), yurt (f=2), , derdini anlatamayan insan (f=1, alt yazılı film (f=1), yeni tanıştığın biri (f=1), yeni doğmuş bir bebek (f=1), yeni kız arkadaşı (f=3)	40		28	
4-Yabancı Dil Bilmenin Yararları	4- İmkan / Araç	**can simidi (f=1), Amerika (f=1), Avantaj (f=1), bonus (f=1), dost (f=1), dünya (f=2), iletişim (f=1), internet (f=1), kaymaklı Künefe (f=1), komşu (f=2), köprü (f=1), telefon (f=1), soğuk içecek (f=1)**	15		13		alinasyon (f=1), Amerika (f=2), **anahtar (f=3), bağdaşma (f=1), çilingir (f=1), geçit (f=1),** ihanet (**f**=1), **ikramiye (f=1), İletişim (f=1), internet (f=1), İsveç çakısı (f=1), Karpuz (f=2), köprü (f=1), kredi kartı (f=1), özgüven (f=1), uygun ses frekansı (f=1)**	20		16	
	5- Gelişim	**alet (f=1), arkadaşlık (f=1), gelişim (f=1), gezgin (f=1), Protein (f=1), yeni arkadaş(f=1)**	6		6		Ağaç dalları (f=1), **aşk (f=1), işleyen demir (f=1),** bilmediğin bir şey (f=1)	4		4	
	6- Yenilik	**En yakın arkadaş (f=4), güneşin ufku (f=1), Kimlik (f=1), yeni bir kişilik (f=2), kitap (f=3), macera (f=1), portal (f=1), ev değiştirme (f=1), yeni tanıştığın bir insan (f=1), film (f=1)**	16		10		**bina (f=1), yeni bir kişilik(f=1), Kitap (f=2)**	4		3	

	7- Farklılık	Bilgelik (f=1), eğlence (f=1), bilmediğim ev (f=1), **evrensellik (f=1), farklılık (f=1), gezegenler, (f=1),** Edirne'nin havası (f=1), **kuş (f=1), kültür (f=2), ülkeler (f=1), makarna içinde ketçap (f=1),**	12		11		**kültür (f=1), yeni tanıştığın biri (f=1), yeni bir beden (f=1), yeni bir alfabe (f=1), yeni bir yıl (f=1),**	5		5	
	8-Zenginlik	**Altın (f=1), Barış (f=1), binanın katları (f=2)**, eş (f=1), **gökkuşağı (f=4), hazine (f=1)), okyanus (f=1), Uzay boşluğu (f=2), sonsuz yol (f=1),**	14		9		**Altın (f=1), arkadaş (f=2), balya** (f=1), **dünya (f=1), gezegen (f=1), gökyüzü (f=2), harita (f=1), hazine (f=1), helikopter (f=1),** hırsız (f=1), **yeni bir insan (f=7), kapı (f=1), milli piyango (f=1),** sayılar f=1)	21		13	
	Total		125	100	100	100		175	100	131	100

Tablo 16: Kategorilere Göre Olumlu Olumsuz Metaforların Frekansları Hakkında Bilgiler

	Grup 1: Öğretmenlik ve Mütercim-Tercümanlık Lisans Programında Kayıtlı Katılımcılar						***Grup:*** Makine Mühendisliği ve Elektrik- Elektronik Lisans Programında Kayıtlı Katılımcılar					
Kavramsal Kategori	*Total Metafor*		*Olumlu Metafor Adedi*		*Olumsuz Metafor Adedi*		*Total Metafor*		*Olumlu Metafor Adedi*		*Olumsuz Metafor Adedi*	
	(f)	*%*	*(f)*	*(%)*	*(f)*	*(%)*	*f*	*%*	*(f)*	*(%)*	*(f)*	*(%)*
1- 'Güdülenme İhtiyaç / Gereklilik /Öğrenme İsteği'	11	11	10	10	1	1	23	17.69	10	7.63	13	9.92
2-'Öğrenme Yolları (zor / kolay)'	32	32	18	18	14	14	39	29.77	8	6.10	31	23.66
3-'Tam Öğrenme (Hatırlama / Unutma)'	8	8	0	0	8	8	28	21.37	4	3.0	24	18.32
4- İmkan/Araç'	13	13	13	13	0	0	16	12.21	13	9.92	3	2.29
5-'Gelişim'	6	6	6	6	0	0	4	3.0	2	1.52	2	1.52
6-'Yenilik'	10	10	10	10	0	0	3	2.29	3	2.29	0	0
7-'Farklılık'	11	11	7	7	4	4	5	3.82	5	3.82	0	0
8-'Zenginlik'	9	9	8	8	1	1	13	9.92	11	8.39	2	1.52
Toplam	100	100	72	72	28	28	131	100	56	42.7	75	57.3

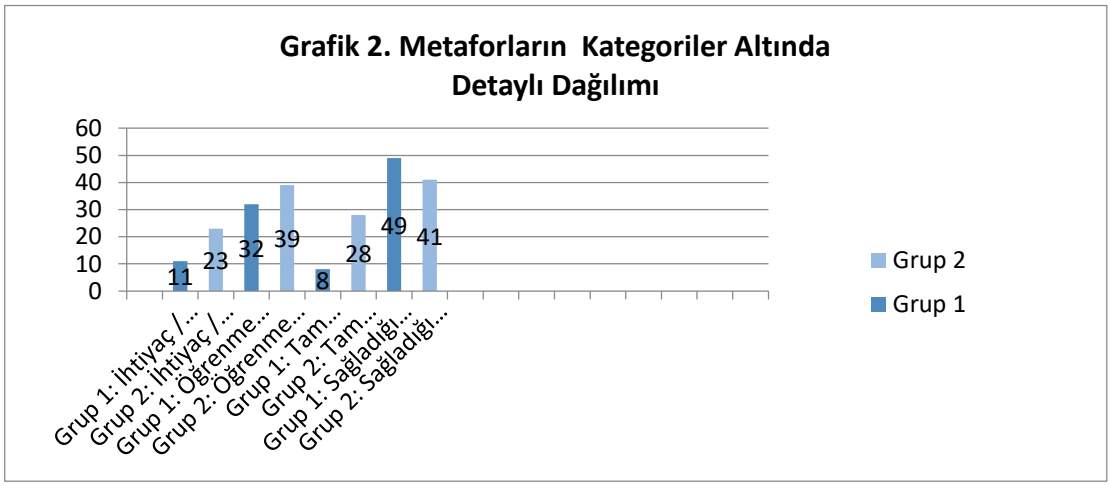

4 Kategori altında toplanan metaforların en yüksek oranının yabancı dil bilmenin yararları kategorisinde toplandığı görülmektedir (Bkz. Grafik 2).

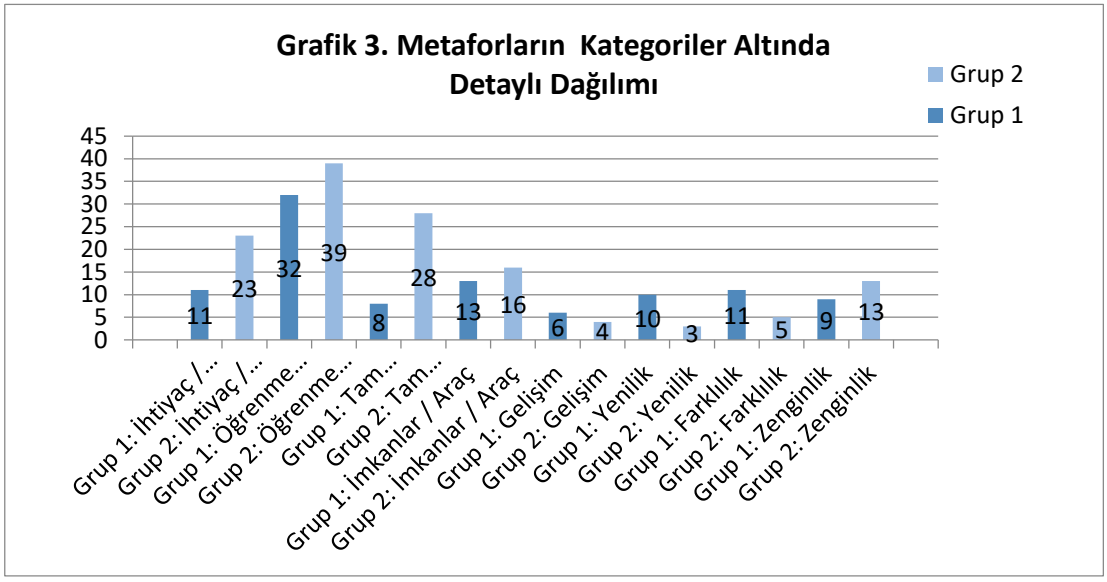

Grafik 3'de yer alan veriler, 'Yabancı Dil Bilmenin Yararları' başlıklı 4. kategorinin 'İmkan / Araç', 'Gelişim', 'Yenilik', 'Farklılık' ve 'Zenginlik' şeklinde verilerin ayrıca 4 adet kategori altında detaylanmış halini yansıtmaktadır. Grafik 4'de yer alan veriler 8 ayrı kategori altında toplanmış olan her iki grubun geliştirmiş oldukları metaforların daha çok öğrenme süreci ve öğrenilenleri akılda tutma, hatırlama ve unutma ile ilintili kategoride yoğunlaştığını ve her iki grupta metaforların tamamına yakınının olumsuz metafor olduğunu ortaya koymuştur (Bkz. Grafik 4). Bu durum Göcer'in (2013) iddia ettiği gibi yabancı olan bir dilin öğrenim sürecinin Trakya Üniversitesi Hazırlık öğrencileri tarafından da zorlu bir süreç olarak algılandığını ortaya koymuştur.

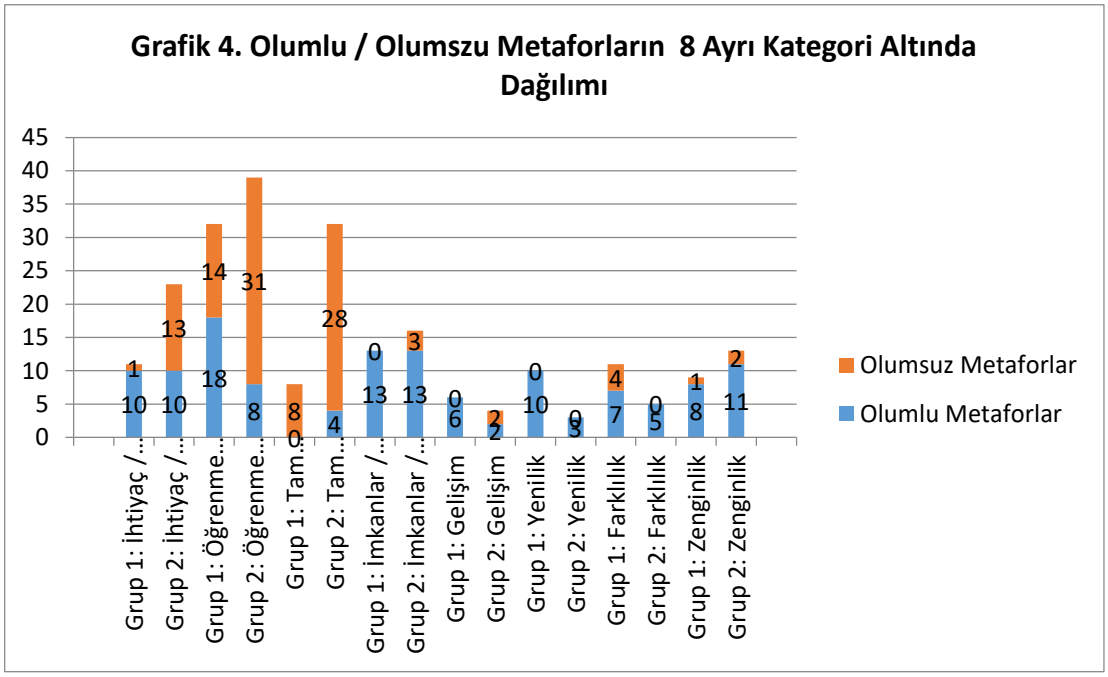

Grafik 4'deki veriler Makine Mühendisliği öğrencilerinin bir yabancı dil olsa da olmasa da olur görüşündeyken Öğretmenlik ve Mütercim Tercümanlık Lisans programında kayıtlı olan öğrencilerin dil öğrenmeye yönelik daha istekli olduklarını, yabancı dili bir ihtiyaç ve gereklilik gördüklerini göstermiştir.

Veriler, yabancı dil bilmenin sağladığı yararlar konusunda her iki grubun geliştirdikleri metaforların tamamına yakınında öğrencilerin olumlu bir algılaya sahip olduklarını gözler önüne sermişlerdir. Yabancı dilin sağladığı farklılık konusunda ise Öğretmenlik ve Mütercim-Tercümanlık Lisans öğrencileri olumsuz metafor da geliştirmişlerdir. Bu kategori altında geliştirilen olumsuz metaforların sayısı 4'dir.

4. SONUÇ

Araştırma sonucuna göre, Mütercim-Tercümanlık ve Öğretmenlik Lisans Programlarında kayıtlı olan ve hazırlık eğitimi alan hazırlık öğrencileri 'yabancı dil'e ilişkin 100 adet geçerli metafor, Makine Mühendisliği ve Elektrik Elektronik Mühendisliği Lisans Programında kayıtlı olanlar ise 131 adet geçerli metafor geliştirmişlerdir.

Öğretmenlik ve Mütercim-Tercümanlık Lisans programında kayıtlı olup hazırlık eğitimi alan katılımcıların oluşturdukları metaforların %72'si olumlu metafordur. Olumsuz metaforların oranı %28'dir. Oysa Makine Mühendisliği ve Elektrik Elektronik Mühendisliği Lisans Programında kayıtlı olan katılımcıların geliştirmiş oldukları toplam 131 geçerli metaforun % 57.3'ü (n=75) olumsuz ve %42.7'si (n=56) olumlu metafordur.

Veriler, Mütercim-Tercümanlık ve Öğretmenlik lisans programlarında kayıtlı öğrencilerin (Grup 1) 'yabancı dil"e yönelik olumlu duygu ve tutumlarının Grup 1'e göre daha yüksek düzeyde olduğunu ortaya koymuştur.

Bu araştırma neticesinde elde edilen veriler, geliştirilen geçerli metaforlar 'İhtiyaç / Gereklilik / Öğrenme İsteği ', 'Öğrenme Süreci (zor / kolay))', 'Tam Öğrenme (Akılda tutma / Hatırlama / Unutma)' ve 'Yabancı dil bilmenin sağladığı yararlar' kabaca 4 kategori altında ve 4. kategori kendi içinde ayrıca 'İmkan / Araç', 'Gelişim', 'Yenilik', 'Farklılık' ve 'Zenginlik' başlıkları altında detaylı toplam 8 kategori altında toplandığında her iki grubun geliştirmiş oldukları metaforların daha çok öğrenme süreci ve öğrenilenleri akılda tutma, hatırlama ve unutma ile ilintili kategorisinde toplandığını ve bunların tamamına yakının olumsuz metafor olduğunu, ancak yabancı dil bilmenin yararları ile ilgili kategoride toplanan metaforların tamamına yakının olumlu metafor olduğunu göstermiştir. Bu da katılımcıların yabancı dil bilmenin yararlı olduğunu düşünmelerine rağmen, dili öğrenmede ve akılda tutmada zorlandıklarını ve bu da Göcer'in (2013) yabancı olan bir dilin öğrenim süreci 'yabancı' kavramının hissettirdiklerinden de anlaşılacağı gibi zorlu olabilir söyleminin desteklendiğini göstermiştir.

Birinci grubun geliştirmiş olduğu metaforların yarısına yakınının 'yabancı dil' bilmenin yarar sağladığını ifade eden algılar ifade etmesi ve öğrencilerin yabancı dil bilmenin farklılık, yenilik ve zenginlik kazandırdığı düşüncesinde olmaları Trakya Üniversitesi hazırlık sınıfı öğrencilerinin yabancı dil derslerinde yeni bilginin zihinde işlenmesi ve depolanması sürecinde olumlu bir etki yaratacak olan algılara yüksek düzeyde sahip oldukları sonucunu ortaya koymaktadır (Bkz. Butzkamm, 1993: 146, Decker, 1996: 33 ve Börner, 1998: 29). Makine Mühendisliği ve Elektrik Elektronik Mühendisliği öğrencilerinin geliştirdikleri metaforların 1/3'i yabancı dilin çeşitli imkanlar sağladığı, bir araç olduğu, yenilik, farklılık getirdiği ve kişiye bir zenginlik kattığı anlamına gelen anlamlar içeren metaforlardır.

Güdülenmeye ilişkin kategori incelendiğinde Makine Mühendisliği ve Elektrik Elektronik Mühendisliği Lisans öğrencilerinin bir yabancı dil olsa da olmasa da olur görüşünde oldukları buna karşın ise Öğretmenlik ve Mütercim Tercümanlık Lisans programında kayıtlı olanlarının dil öğrenmeye daha istekli oldukları, yabancı dili bir ihtiyaç ve gereklilik olarak gördükleri sonucuna varılmıştır.

Bu araştırma neticesinde aynı ders hocalarının Grup 1 ve Grup 2'de yer alan öğrencilere ders verdiği bir kurumda sözü edilen iki grup arasında 'yabancı dil'e ilişkin algılar hususunda önemli bir farkın olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer önemli bir tespit ise kategoriler tek tek ele alındığında olumlu ve olumsuz metaforların oranının iki grupta farklılık göstermesidir. Karışlaştırmalı yapılan bu çalışma iki grubun geliştirmiş oldukları metaforların bir arada değerlendirilmesi durumunda çok farklı sonuçların ortaya çıkacağını da göstermiştir. Bu nedenle veriler tamamen ilgili katılımcılar ile yapılmış olan bir araştırmanın bir sonucudur ve genelleme yapılamaz. Araştırmanın farklı zaman ve mekânlarda hatta birbirinden farklı diller öğrenen gruplar ile tekrar yapılması ve farklı dilleri öğrenen katılımcıların 'yabancı dil'e yönelik tutum ve algılarının veya bakış açılarının metaforlar aracılığı ile tamamen gruba özel olarak ortaya

konmasında yarar vardır. Günümüzde artık dil öğrenmenin birincil amacı, Neuner (1995) ve Fanselow & Felix'in (1993) de belirttiği gibi öğrenilen dili konuşan kişilerle iletişim kurabilmek olduğu için (Aktaran: Aktaş, 2005) ve konuşma ve anlama üzerine kurulu iletişim yetisini kullanabilmek için dile ilişsin bilgiler yanı sıra etkileşime girilen kişilerin yaşadıkları topluma ilişkin kültürel değerler hakkında da bilgi vermek gerektiği için (Maden, 2017) bu çalışmanın bir devamı olarak *'ana dil', 'yabancı dil', 'kültür'* ve *'kültür dil ilişkisi'*ne yönelik algıların da metaforlar aracılığı ile ortaya konmasında ve olumlu duygu ve tutumların ne düzeyde olduğunun her eğitim öğretim yılının başında ortaya çıkarılmasında yarar vardır. Böylelikle sorunların temelinde nelerin olduğu tespit edilebilir ve bir türlü istenilen düzeyde öğretilemeyen yabancı dil sorununa köklü çözüm önerileri geliştirilebilir ve yabancı dil Türkiye'de bir sorun olmaktan çıkar.

KAYNAKÇA

Apeltauer, E. (1997). Grundlagen des Erst-und Fremdsprachenerwerbs. Eine Einführung, Fernstudieneinheit 15, Kassel: Langenscheidt.

Aydeş, S. S. & Akın, U. (2016). Okul Yöneticilerinin Öğretmenlere Yönelik Metaforik Algıları. Sakarya University Journal of Education, 6/3 (Aralık/December 2016) ss. 20-39. DOI: http://dx.doi.org/10.19126/suje.220173

Büyüköztürk, Ş. (2009). Sosyal Alanlar İçin Veri Analizi El Kitabı. Ankara: PegemA Yayınevi.

Council of Europe (2001). Common European Framework of Reference for Languages (CEFR): Learning, Teaching, Assessment, Modern Language Division. Strasbourg: Council of Europe.

Göçer, A. (2013). Türkçe Öğretmeni Adaylarının 'Kültür Dil İlişkisi'ne Yönelik Metaforik Algıları Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 Summer 2013, p. 253-263, ANKARA-TURKEY.

İşgüzel, B. (2017). Yabancı Dil Öğrenim Sürecinde Konuşma Becerisine İlişkin Fenomenolojik Bir Araştırma. International Journal of Social Science Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7113

Number: 57 , p. 25-37, Summer I 2017.

Korkmazer, G. (2017). Yaz Tatilinin İkinci Yabancı Dil Olarak Almanca Öğrenme Sürecine Etkileri. USOS 2017. Malaga/İspanya.

Köksal, H. & Maden S. S (2016). Der Faktor ‚Sommerferien' beim Übergang von der Vorbereitungsklasse in die Deutschlehrerausbildung. Diyalog. Diyalog 2016/1: 73-87.

Özdemir, S, (2017). Üniversite Öğrencilerinin Bir Yabancı Dil Olarak Arapçaya İlişkin Metaforik Algıları. Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 38, s. 31-57.

Resmi Gazete (28 Haziran 2009 PAZAR). Yükseköğretim Kurumlarında Yabancı Dil Öğretimi ve Yabancı Dille Öğretim Yapılmasında Uyulacak Esaslara İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair 27272 Sayılı 28 Haziran 2009 Tarihli Yönetmelik. Erişim Adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090628-7.htm

Saban, A. (2008a). Okula İlişkin Metaforlar. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 55, 459-496.

Saban, A. (2008b). İlköğretim I. kademe öğretmen ve öğrencilerinin bilgi kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. İlköğretim Online, 7 (2), 421-455. http://ilkogretimonline.org.tr/vol7say2/v7s2m15.pdf adresinden 16 Temmuz 201'te indirilmiştir.

Saban, A. (2009). Öğretmen Adaylarının Öğrenci Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7 (2), 281-326.

Şahin, B. (2017). Öğretmen Adaylarının "Matematik Öğretmeni", "Matematik" ve "Matematik Dersi" Kavramlarına İlişkin Sahip Oldukları Metaforik Algılar. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, Nisan 2013, ss.313-321.

Schwerdtfeger, I. C. (1997). Der Unterricht Deutsch als Fremdsprache: Auf der Suche nach den verlorenen Emotionen. Info DaF. 24/5, 587-606.

Schwerdtfeger,I. C. (2001). Gruppenarbeit und innere Differenzierung. Fernstudieneinheit 29. Berlin: Langenscheidt.

Uğur Başaran A. R. & Baysal S. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin İngilizce Öğretmeni Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Cilt: 10 Sayı: 52 Volume: 10 Issue: 52 Ekim 2017 October 2017 www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581 Doi Number: http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1931

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.

Öğretmen Adaylarının Genel Zaman Yönetimi Becerilerinin Değerlendirilmesi

Dr. Öğretim Üyesi Demirali Yaşar Ergin[1] Ayşegül Zeynep Ergin[2] Nihan Demirkol[3]

[1]Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı, Edirne-Türkiye, demiraliergin@gmail.com

[2]Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Okulöncesi Öğretmenliği Yüksek Lisans Öğrencisi, Edirne-Türkiye, zeynepergin@gmail.com

[3]Aka Koleji, Uzm. Matematik Öğretmeni, Tekirdağ-Türkiye, nihandmrkl@gmail.com

Özet: Zaman, her insanın eşit olarak sahip olduğu paha biçilemez bir kaynaktır. Bu kaynağın etkin kullanılması ve değerlendirilmesi gerekir. Ne kadar zamanımız olduğu değil, sahip olduğumuz bu zaman içinde neler yaptığımız daha önemlidir.Zaman yönetimi, yapılması gereken işin en kısa zamanda ve en az çabayla bitirilmesidir. Zaman kıymetli bir kaynaktır. Zamana yaklaşımınız ve kullanma biçiminiz, başarınız ya da başarısızlığınızı belirleyecektir. Zamanını iyi kullanamayan kişiler genellikle o kadar meşgullerdir ki, zamanlarını nereye harcadıklarını ya da yaptıkları işlerin onları nereye götürdüğünü düşünmeye bile fırsat bulamazlar. Zamanın etkili kullanılması, yaşamda bir denge sağlanmasına ya da dengesizliklerin nereden kaynaklandığının belirlenmesine yardımcı olur. Zamanı iyi kullanmanın dengeli bir hayat yaşama, stresin azalması, daha başarılı olma, özgüvenin artması gibi kişisel yararların yanı sıra; daha verimli olma, çalışma yönetiminin daha düzenli olması, sorumlulukların paylaşılması, yoğunlaşmanın artması gibi mesleki yararları vardır. Yaşamda yapılan işlerin, etkinliklerin değerini değiştirebilecek tek şey zamanı kullanma becerisidir.

Çalışmanın amacı kişilerin, üniversite öğrencilerinin genel zaman yönetimi becerilerinde farklılaşmaya yol açan bağımsız değişkenleri saptamaktır. Çalışma, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesinde okumakta olan her bölüm ve sınıftan random seçilmiş öğrenciler ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanan ve geçerlik-güvenirlik çalışmaları (Ergin&Ergin&Demirkol, 2018) yayınlanan "Genel Zaman Yönetimi Becerileri Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 4'lü derecelemeli 30 maddeden oluşmaktadır. Verilerin çözümlenmesinde aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde ve frekans gibi betimsel istatistikler yanında bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerle etkileşimi analiz edilirken ise t testi, varyans analizi, LSD istatistik teknikleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zaman yönetimi, zaman planlama.

1. GİRİŞ

Zaman, her insanın eşit olarak sahip olduğu paha biçilemez bir kaynaktır. Bu kaynağın etkin kullanılması ve değerlendirilmesi gerekir. Ne kadar zamanımız olduğu değil, sahip olduğumuz bu zaman içinde neler yaptığımız daha önemlidir.Zaman yönetimi, yapılması gereken işin en kısa zamanda ve en az çabayla bitirilmesidir. Zaman kıymetli bir kaynaktır. Zamana yaklaşımınız ve kullanma biçiminiz, başarınız ya da başarısızlığınızı belirleyecektir. Zamanını iyi kullanamayan kişiler genellikle o kadar meşgullerdir ki, zamanlarını nereye harcadıklarını ya da yaptıkları işlerin onları nereye götürdüğünü düşünmeye bile fırsat bulamazlar. Zamanın etkili kullanılması, yaşamda bir denge sağlanmasına ya da dengesizliklerin nereden kaynaklandığının belirlenmesine yardımcı olur. Zamanı iyi kullanmanın dengeli bir hayat yaşama, stresin azalması, daha başarılı olma, özgüvenin artması gibi kişisel yararların yanı sıra; daha verimli olma, çalışma yönetiminin daha düzenli olması, sorumlulukların paylaşılması, yoğunlaşmanın artması gibi mesleki yararları vardır. Yaşamda yapılan işlerin, etkinliklerin değerini değiştirebilecek tek şey zamanı kullanma becerisidir.

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre zaman: "Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit" olarak tanımlanmıştır (Başaran, 1991:14). Zaman yönetimi kaynakları, tanımlanmış bir zaman dilimi içerisinde, yapılması gereken iş ve eylemleri tanımlanmış amaçların gerçekleşmesine yönelik olarak verimli olarak kullanmaktır (Aydın ve Gürbüz, 2012, s. 11). Zamanı yönetmek için, ihtiyaçlar, bu ihtiyaçları karşılayabilmek için gereken hedefler belirlenmeli, planlama, programlama yoluyla öncelikler ile sahip olunan zamanı uyumlu hale getirilmelidir (Akatay, 2003).

Zaman yönetimi; bireyin ihtiyaçlarına ulaşmak için hedeflerin belirlenmesi, hedeflere ulaşmak için gereken görevlerin öncelik sırasının belirlenmesi, bu görevlerin planlanması, programlanması için kaynaklara ve zamana göre ayarlanmasıdır (Kocabaş ve Erdem, 2003).

Zaman yönetimi belli bir zaman sürecinde yapılması amaçlanan işleri gerçekleşmesini sağlamaktır. Kişinin amacına ulaşmasında zaman yönetimi becerilerine sahip olması önemli bir özelliktir. Zaman yönetimi, kişinin yaşamını kendisinin en doğru biçimde yönetmesi ve planlayabilmesidir (Hendry, 2004).

Zaman yönetimi ve zaman yetersizliği hemen hemen bütün insanların ortak problemidir. Neredeyse herkes, sınırlı zamanda birçok işi yapmak durumundadır. Belli bir sürenin sonunda yapılması gerekli işlerin bitirilememiş olması, insanları zamanı değerlendirme konusunda tekrar düşünmeye itmektedir. Bu yüzden zaman yönetimi konusu, kişisel gelişim konuları içinde liste başı olmaya devam etmektedir (Erdem, Prinçci, Dikmetaş 2005: 167).

Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının zaman yönetim becerilerinin belirlenmesi, öğretmenlik mesleği için önemlidir. Öğretmenlerin planlama, örgütleme, yönlendirme, koordine etme, denetleme gibi bazı fonksiyonları kendi işleri ya da içinde bulundukları eğitim örgütlerinin işleri için uygulamaları zaman yönetimi açısından önemlidir. Yaşamı hem sosyal hem mesleki hem de toplumsal açıdan faydalı hale getirmek ancak etkin bir zaman yönetimi bilincine sahip olunmasıyla mümkün olacaktır. (Karaçor, Çatır, Sakallı: 2017: 533).

Zaman yönetimi becerisinin her bireyin her alanda ihtiyaç duyabileceği bir beceridir. Üniversite yılları bireyin zamanı etkili kullanma becerilerini kazanabileceği en önemli dönemlerdendir. Bu dönemdeki yaşantısı, kazanımları, paylaştığı kültür ve etkinlikler zamanı değerlendirme bilincinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. (Çağlıyan ve Göral, 2009: 177).

Eğitim fakültesinde okumakta olan öğretmen adaylarının zaman yönetim becerileri birkaç bakımdan önem taşımaktadır. İlk olarak tüm bireyler gibi zamanı iyi yönetmelerinin yanında öğrenci olarak da zaman yönetim becerilerinin yüksek düzeyde olması gerekir. Eğitim Fakültelerinde öğretmen olmak amacıyla eğitim alan öğretmen adayları öğrencilik sıfatları nedeniyle derslerine devam etmenin yanı sıra uygulama yapmak, araştırma yapmak ve bu araştırmaları sonuçlandırmak, derslerin sınavlarına hazırlanmak gibi zamanın etkin ve verimli kullanımını gerektiren faaliyetlerde bulunmaktadırlar.Ancak öğretmen adaylarının zaman becerileri öğretmen olduklarında gösterecekleri zaman yönetim performansları bakımından çok önemlidir. Öğretmenin zaman yönetim becerilerini hem eğitime yönelik hem genel yaşama yönelik olarak iki temek kategoride ele almak mümkündür. Öğretmen zaman yönetim becerileri, bir öğretmenin eğitim-öğretim sürecini planlaması, programlaması ve gerçekleştirmesi mesleki başarısı açısından zorunlu ve öncelikli özelliktir.

2. AMAÇ

Çalışmanın amacı kişilerin, üniversite öğrencilerinin genel zaman yönetimi becerilerinde farklılaşmaya yol açan bağımsız değişkenleri saptamaktır. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Öğretmen adaylarının genel zaman yönetim becerileri toplamda ve alboyutlarda;
- Cinsiyete,
- Medeni duruma
- Lisans veya formasyon öğrencisi olmaya
- Kişilik özelliklerine

göre farklılık göstermekte midir?

3. YÖNTEM

Çalışma, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesinde okumakta olan her bölüm ve sınıftan random seçilmiş öğrenciler ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanan ve geçerlik-güvenirlik çalışmaları (Ergin&Ergin&Demirkol, 2018) yayınlanan "Genel Zaman Yönetimi Becerileri Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 4'lü derecelemeli 30 maddeden oluşmaktadır. Verilerin çözümlenmesinde aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde ve frekans gibi betimsel

istatistikler yanında bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerle etkileşimi analiz edilirken ise t testi, varyans analizi, LSD istatistik teknikleri kullanılmıştır.

4. BULGULAR

Katılımcıların %85.9'u 25 ve daha küçük yaşlarda, %81.6'sı kadın, %92.8'i bekar, %94.3'ü lisans öğrencisi, %74.3'ü eğitim fakültesinin lisans öğrencisi, %50.5'i Temel Eğitim Bölümü öğrencisi, %37.0'ı zamanı iyi değerlendirme ile ilgili yayın okumuyor olarak belirtmişlerdir. (Tablo 1)

Tablo 1. Örneklem Frekans Dağılımı

		f	%
Yaşınız	25 ve daha küçük	439	85,9
	26-35	62	12,1
	36-40	10	2,0
Cinsiyetiniz	Erkek	94	18,4
	Kadın	417	81,6
Medeni durumunuz	Bekar	474	92,8
	Evli	37	7,2
Eğitim durumunuz	Lisans	482	94,3
	Yüksek lisans	18	3,5
	Doktora	11	2,2
Eğitim türünüz	Lisans	379	74,2
	Formasyon	132	25,8
Branşınız	Temel Eğitim (Okul öncesi / Sınıf öğretmeni)	258	50,5
	Fen ve Teknoloji / Matematik öğretmeni	66	12,9
	Türkçe öğretmeni / Sosyal Bilgiler öğretmeni	14	2,7
	Yabancı Dil öğretmeni	3	0,6
	Diğer öğretmenlikler	170	33,3
Zamanı iyi değerlendirme ile ilgili yayın	Okuyorum	99	19,4
	Bazen okuyorum	223	43,6
	Okumuyorum	189	37,0

Katılımcıların %52.8'i kendini sakin, %59.7'si dikkatli, %81.0'ı ciddi, %74.2'si inceleyip sık dokuyan, %71.0'ı kararsız olarak tanımlamaktadır. (Tablo 2)

Tablo 2. Kendi Kişiliğini Algılama Frekans Dağılımı

		f	%
Telaşlı/Sakin	Telaşlı	241	47,2
	Sakin	270	52,8
Dikkati dağınık/Dikkatli	Dikkati dağınık	206	40,3
	Dikkatli	305	59,7
UmursamazCiddi	Umursamaz	97	19,0
	Ciddi	414	81,0
İnce eleyip sık dokuyan/Yüzeysel	İnce eleyip sık dokuyan	379	74,2
	Yüzeysel	132	25,8
Acele karar veren/Kararsız	Acele karar veren	148	29,0
	Kararsız	363	71,0
Toplam	Dikkati dağınık	511	100,0

Eğitsel Gezi Düzenleme Becerilerinin değerlendirilmesinde kullanılan ölçek ve alt boyutlarının normal dağılım gösterip göstermediğini anlamak için çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) analizi yapılmış her iki ölçüte göre de tüm alt boyutlardaki verilerin normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. Bu sonuçlara dayanarak grupların karşılaştırılmasında parametrik teknikler tercih edilmiştir. (Tablo 3)

Tablo 3. Genel Betimsel İstatistikler ve Normallik Değerleri

	N	Arit. Ort.	Std. Sapma	Skewness	Kurtosis
kıymet bilme	511	3,205	0,612	-0,876	0,900
zamanı kontrol	511	2,468	0,549	-0,400	0,430
planlama	511	2,467	0,489	-0,445	0,812
Genel Zaman Yönetimi	511	2,442	0,302	-0,673	1,214
zamanı değerlendirme	511	2,431	0,361	-0,457	0,529
yazıya dökme	511	2,104	0,889	-0,299	-0,282
dakiklik	511	1,975	0,521	-0,208	0,421

Katılımcılar kendilerinin zaman yönetim becerilerini kıymet bilme ($\bar{x}$ =3,205) boyutunda üst düzeyde, zamanı kontrol ($\bar{x}$ =2,468) ve planlama ($\bar{x}$ =2,467) boyutlarında orta düzeyde; zamanı değerlendirme ($\bar{x}$ =2,431) boyutunda ortanın altı düzeyde, yazıya dökme ($\bar{x}$ =2,104) ve dakiklik ($\bar{x}$ =1,975) boyutlarında alt düzeyde olduğunu ifade etmektedir. (Tablo 3)

Katılımcıların zaman yönetimi becerileri maddeler düzeyinde değerlendirildiğinde

- Başarı, zamanı iyi değerlendirmeye bağlıdır. ($\bar{x}$ =3,453)
- Zamanın, telafisi mümkün olmayan en kıymetli kaynağımız olduğunu düşünürüm. ($\bar{x}$ =3,446)
- Randevularıma vaktinde gitmeye özen gösteririm, ($\bar{x}$ =3,320)

en yüksek olumlu beceri gösterdikleri 3 maddedir.

- Geç kalkmayı alışkanlık haline getirdim. ($\bar{x}$ =1,542)
- İşyerime gidişimde gecikmelerim oluyor. ($\bar{x}$ =1,325)
- Her gün yapacağım işlerin listesini yazılı olarak hazırlarım. ($\bar{x}$ =1,200)

ise en düşük (olumsuz) beceri gösterdikleri 3 maddedir. (Tablo 4)

Tablo 4.

	N	Arit. Ort.	Std. Sapma
Başarı, zamanı iyi değerlendirmeye bağlıdır.	510	3,453	0,813
Zamanın, telafisi mümkün olmayan en kıymetli kaynağımız olduğunu düşünürüm.	511	3,446	0,785
Randevularıma vaktinde gitmeye özen gösteririm	510	3,320	0,837
Uğraşmamı gerektirecek işler için zamanımı programlarım.	511	2,920	0,851
Basit, ayrıntısız işler için hızlı karar veririm.	511	2,877	0,911
Hayatı anı anına yaşamayı seviyorum.	511	2,857	0,969
Amaçlarımı hedeflediğim zamanda bitirmiş olurum.	511	2,841	0,754
Boş zaman fırsatı yakaladığımda hemen eksik kalmış işlerimi tamamlarım.	510	2,794	0,833
Bir sonraki gün için yapacaklarımı önceden belirlerim.	511	2,748	0,919
Planlı yaşamanın zamanı dolu dolu yaşamak olduğuna inanırım.	510	2,714	1,069
Zamanı nasıl öldüreceğimi değil nasıl kazanacağımı düşünürüm.	511	2,691	0,820
Yapacaklarımı planlamak için yeterince zaman ayırırım.	511	2,636	0,850
Her gün işlerimi öncelik sırasına dizerim.	511	2,562	0,924
Kişisel işlerimde önemli tarihleri takvimimde işaretlerim.	511	2,560	1,178
Mesleki işlerimde önemli tarihleri takvimimde işaretlerim.	510	2,553	1,212
Çalışmalarımın bitişi için bir son tarih belirlerim.	511	2,515	0,937
Herhangi bir işim yoksa mutlaka oyalanacak verimli işler bulurum.	511	2,460	0,846
Genel Zaman Yönetimi	511	2,442	0,302
Akşamları genelde verimsiz işlerle meşgul olup, geç yatarım.	511	2,397	0,981
Hafta başında o hafta için amaçlarımı belirlerim.	511	2,368	0,959
Olayları zamanın akışına bırakırım.	511	2,352	0,938

Zamanımı boşa harcadığımı düşündürten etkinliklerden uzak duramıyorum.	511	2,311	0,972
Her sabah, o gün için amaçlarımı belirlerim.	511	2,245	1,012
Bir sonraki hafta için yapacaklarımı önceden belirlerim.	511	2,219	0,978
Ben zamana hükmetmem, zaman bana hükmeder.	510	1,929	0,989
Geleceği düşünerek zaman yitirmiyorum	508	1,783	1,055
Buluşmalarıma zamanında gidemediğim oluyor.	510	1,716	0,967
Planlı yaşama gibi bir zahmete giremem.	511	1,616	1,172
Geç kalkmayı alışkanlık haline getirdim.	511	1,542	1,166
İşyerime gidişimde gecikmelerim oluyor.	508	1,325	0,985
Her gün yapacağım işlerin listesini yazılı olarak hazırlarım.	510	1,200	1,030

Katılımcıların, kendilerinin genel zaman yönetim becerilerini değerlendirmeleri toplamda (t=-3.434, sd=509 p=0.001) ve planlama (t=-2,248, sd=509 p=0.025), zamanı değerlendirme (t=-3,455, sd=509 p=0.001), yazıya dökme (t=-2,993, sd=509 p=0.003) alt boyutlarında cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir. Bu boyutlarda kadınların zaman yönetim becerileri erkeklere göre daha yüksektir (olumludur). Diğer boyutlardaki genel zaman yönetim becerileri cinsiyete göre farklılaşmamaktadır. (Tablo 5)

Tablo 5. Genel Zaman Yönetimi İçin Cinsiyet Değişkenine Göre t Testleri

Cinsiyetiniz		N	Arit. Ort.	Std. Sapma	t	sd	p
planlama	Erkek	94	2,365	0,503	-2,248	509	**0,025**
	Kadın	417	2,490	0,484			
zamanı değerlendirme	Erkek	94	2,316	0,391	-3,455	509	**0,001**
	Kadın	417	2,457	0,349			
dakiklik	Erkek	94	1,936	0,486	-0,804	509	0,422
	Kadın	417	1,984	0,529			
yazıya dökme	Erkek	94	1,858	0,926	-2,993	509	**0,003**
	Kadın	417	2,159	0,872			
zamanı kontrol	Erkek	94	2,428	0,640	-0,785	509	0,433
	Kadın	417	2,477	0,527			
kıymet bilme	Erkek	94	3,174	0,661	-0,556	509	0,579
	Kadın	417	3,213	0,601			
Genel Zaman Yönetimi	Erkek	94	2,346	0,361	-3,434	509	**0,001**
	Kadın	417	2,463	0,283			

Katılımcıların, kendilerinin genel zaman yönetim becerilerini değerlendirmeleri planlama (t=-3,429, sd=509 p=0.001) alt boyutunda medeni durumlarına göre farklılık göstermektedir. Bu boyutda evlilerin zaman yönetim becerileri bekarlara göre daha yüksektir (olumludur). Diğer boyutlardaki genel zaman yönetim becerileri medeni durumlarına göre farklılaşmamaktadır. (Tablo 6)

Katılımcıların, kendilerinin genel zaman yönetim becerilerini değerlendirmeleri dakiklik (t=2,039, sd=509 p=0.042) ve yazıya dökme (t=-2,123, sd=509 p=0.034) alt boyutlarında görmekte oldukları eğitim türlerine göre farklılık göstermektedir. Dakiklik boyutunda lisans öğrencileri, yazıya dökme boyutunda formasyon öğrencileri daha yüksek (olumlu) zaman becerisine sahiptir. Diğer boyutlardaki genel zaman yönetim becerileri lisans veya formasyon öğrencisi olmalarına göre farklılaşmamaktadır. (Tablo 7)

Tablo 6. Genel Zaman Yönetimi İçin Medeni Durum Değişkenine Göre t Testleri

		N	Arit. Ort.	Std. Sapma	t	sd	p
planlama	Bekar	474	2,446	0,486	-3,429	509	**0,001**
	Evli	37	2,730	0,460			
zamanı değerlendirme	Bekar	474	2,432	0,361	0,283	509	0,777

	Evli	37	2,414	0,370			
dakiklik	Bekar	474	1,981	0,526	0,846	509	0,398
	Evli	37	1,905	0,450			
yazıya dökme	Bekar	474	2,086	0,898	-1,632	509	0,103
	Evli	37	2,333	0,733			
zamanı kontrol	Bekar	474	2,472	0,551	0,491	509	0,624
	Evli	37	2,426	0,530			
kıymet bilme	Bekar	474	3,193	0,619	-1,600	509	0,110
	Evli	37	3,360	0,493			
Genel Zaman Yönetimi	Bekar	474	2,435	0,307	-1,810	509	0,071
	Evli	37	2,528	0,219			

Tablo 7. Genel Zaman Yönetimi İçin Eğitim Türü Değişkenine Göre t Testleri

		N	Arit. Ort.	Std. Sapma	t	sd	p
planlama	Lisans	379	2,448	0,487	-1,482	509	0,139
	Formasyon	132	2,521	0,494			
zamanı değerlendirme	Lisans	379	2,441	0,356	1,084	509	0,279
	Formasyon	132	2,401	0,374			
dakiklik	Lisans	379	2,003	0,506	2,039	509	**0,042**
	Formasyon	132	1,896	0,556			
yazıya dökme	Lisans	379	2,055	0,910	-2,123	509	**0,034**
	Formasyon	132	2,245	0,811			
zamanı kontrol	Lisans	379	2,444	0,555	-1,707	509	0,088
	Formasyon	132	2,539	0,528			
kıymet bilme	Lisans	379	3,208	0,595	0,130	509	0,896
	Formasyon	132	3,199	0,661			
Genel Zaman Yönetimi	Lisans	379	2,433	0,306	-1,109	509	0,268
	Formasyon	132	2,467	0,291			

Tablo 8. Genel Zaman Yönetimi İçin Telaşlı/Sakin Kişilikde Olma Değişkenine Göre t Testleri

		N	Arit. Ort.	Std. Sapma	t	sd	p
planlama	Telaşlı	241	2,466	0,514	-0,060	509	0,952
	Sakin	270	2,468	0,467			
zamanı değerlendirme	Telaşlı	241	2,447	0,356	0,964	509	0,336
	Sakin	270	2,416	0,365			
dakiklik	Telaşlı	241	2,010	0,536	1,415	509	0,158
	Sakin	270	1,944	0,506			
yazıya dökme	Telaşlı	241	2,140	0,851	0,873	509	0,383
	Sakin	270	2,072	0,921			
zamanı kontrol	Telaşlı	241	2,396	0,531	-2,837	509	**0,005**
	Sakin	270	2,533	0,558			
kıymet bilme	Telaşlı	241	3,234	0,638	0,986	509	0,325
	Sakin	270	3,180	0,588			
Genel Zaman Yönetimi	Telaşlı	241	2,449	0,284	0,489	509	0,625
	Sakin	270	2,436	0,318			

Katılımcıların, kendilerinin genel zaman yönetim becerilerini değerlendirmeleri zamanı kontrol (t=-2,837, sd=509 p=0.005) boyutunda telaşlı/sakin kişilikde olmalarına göre farklılık göstermektedir. Dakiklik boyutunda sakin olanlar telaşlı olanlara göre daha yüksek (olumlu) zaman becerisine sahiptir. Diğer boyutlardaki genel zaman yönetim becerileri telaşlı/sakin kişilikde olmalarına göre farklılaşmamaktadır. (Tablo 8)

Tablo 9. Genel Zaman Yönetimi İçin Dikkati Dağınık/Dikkatli Kişilikde Olma Değişkenine Göre t Testleri

		N	Arit. Ort.	Std. Sapma	t	sd	p
planlama	Dikkati dağınık	206	2,309	0,526	-6,226	509	**0,000**
	Dikkatli	305	2,574	0,432			
zamanı değerlendirme	Dikkati dağınık	206	2,455	0,374	1,257	509	0,209
	Dikkatli	305	2,414	0,352			
dakiklik	Dikkati dağınık	206	2,083	0,528	3,910	509	**0,000**
	Dikkatli	305	1,902	0,504			
yazıya dökme	Dikkati dağınık	206	1,918	0,903	-3,938	509	**0,000**
	Dikkatli	305	2,230	0,858			
zamanı kontrol	Dikkati dağınık	206	2,441	0,598	-0,941	509	0,347
	Dikkatli	305	2,487	0,514			
kıymet bilme	Dikkati dağınık	206	3,147	0,679	-1,770	509	0,077
	Dikkatli	305	3,245	0,560			
Genel Zaman Yönetimi	Dikkati dağınık	206	2,392	0,335	-3,075	509	**0,002**
	Dikkatli	305	2,475	0,273			

Katılımcıların, kendilerinin genel zaman yönetim becerilerini düzenleme becerilerini değerlendirmeleri toplamda (t=-3,075, sd=509 p=0.002) ve planlama (t=-6,226, sd=509 p=0.000), dakiklik (t=3,910, sd=509 p=0.000), yazıya dökme (t=-3,938, sd=509 p=0.000) alt boyutlarında dikkati dağınık/dikkatli kişilikde olmalarına göre farklılık göstermektedir. Dikkatli kişilikde olanların genel zaman yönetim becerileri toplamda ve planlama, yazıya dökme boyutlarında dikkati dağınık kişilere göre daha yüksektir. Buna karşılık dakiklik boyutunda ise dikkati dağınık olanların zaman yönetim becerileri daha yüksektir (olumludur). Diğer boyutlardaki genel zaman yönetim becerileri dikkati dağınık/dikkatli kişilikde olmalarına göre farklılaşmamaktadır. (Tablo 9)

Tablo 10. Genel Zaman Yönetimi İçin Umursamaz/Ciddi Kişilikde Olma Değişkenine Göre t Testleri

		N	Arit. Ort.	Std. Sapma	t	sd	p
planlama	Umursamaz	97	2,159	0,505	-7,232	509	0,000
	Ciddi	414	2,539	0,457			
zamanı değerlendirme	Umursamaz	97	2,467	0,347	1,114	509	0,266
	Ciddi	414	2,422	0,364			
dakiklik	Umursamaz	97	2,122	0,507	3,110	509	**0,002**
	Ciddi	414	1,941	0,519			
yazıya dökme	Umursamaz	97	1,751	0,959	-4,428	509	**0,000**
	Ciddi	414	2,187	0,852			
zamanı kontrol	Umursamaz	97	2,753	0,549	5,844	509	**0,000**
	Ciddi	414	2,402	0,528			
kıymet bilme	Umursamaz	97	2,938	0,699	-4,883	509	**0,000**
	Ciddi	414	3,268	0,573			
Genel Zaman Yönetimi	Umursamaz	97	2,365	0,318	-2,802	509	**0,005**
	Ciddi	414	2,460	0,296			

Katılımcıların, kendilerinin genel zaman yönetim becerilerini düzenleme becerilerini değerlendirmeleri toplamda (t=-2,802, sd=509 p=0.005) ve planlama (t=-7,232, sd=509 p=0.000), dakiklik (t=3,110, sd=509 p=0.002), yazıya dökme (t=-4,428, sd=509 p=0.000), zamanı kontrol (t=5,844, sd=509 p=0.000), kıymet bilme (t=-4,883, sd=509 p=0.000) alt boyutlarında umursamaz/ciddi kişilikde olmalarına göre farklılık göstermektedir. Ciddi kişilikde olanların genel zaman yönetim becerileri toplamda ve planlama, yazıya dökme, kıymet bilme boyutlarında umursamaz kişilere göre daha yüksektir. Buna karşılık dakiklik, zamanı kontrol boyutlarında ise umursamaz olanların zaman yönetim becerileri daha yüksektir (olumludur). Sadece zaman değerlendirme boyutunda genel zaman yönetim becerileri umursamaz/ciddi kişilikde olmalarına göre farklılaşmamaktadır. (Tablo 10)

Tablo 11. Genel Zaman Yönetimi İçin İnce Eleyip Sık Dokuyan/Yüzeysel Kişilikde Olma Değişkenine Göre t Testleri

		N	Arit. Ort.	Std. Sapma	t	sd	p
planlama	İnce eleyip sık dokuyan	379	2,531	0,464	5,130	509	**0,000**
	Yüzeysel	132	2,283	0,516			
zamanı değerlendirme	İnce eleyip sık dokuyan	379	2,431	0,351	0,095	509	0,925
	Yüzeysel	132	2,428	0,390			
dakiklik	İnce eleyip sık dokuyan	379	1,960	0,528	-1,088	509	0,277
	Yüzeysel	132	2,018	0,501			
yazıya dökme	İnce eleyip sık dokuyan	379	2,190	0,883	3,751	509	**0,000**
	Yüzeysel	132	1,857	0,860			
zamanı kontrol	İnce eleyip sık dokuyan	379	2,405	0,533	-4,534	509	**0,000**
	Yüzeysel	132	2,652	0,557			
kıymet bilme	İnce eleyip sık dokuyan	379	3,264	0,570	3,697	509	**0,000**
	Yüzeysel	132	3,038	0,696			
Genel Zaman Yönetimi	İnce eleyip sık dokuyan	379	2,464	0,290	2,778	509	**0,006**
	Yüzeysel	132	2,379	0,326			

Katılımcıların, kendilerinin genel zaman yönetim becerilerini düzenleme becerilerini değerlendirmeleri toplamda (t=2,778, sd=509 p=0.006) ve planlama (t=5,130, sd=509 p=0.000), yazıya dökme (t=3,751, sd=509 p=0.000), zamanı kontrol (t=-4,534, sd=509 p=0.000), kıymet bilme (t=3,697, sd=509 p=0.000) alt boyutlarında ince eleyip sık dokuyan/yüzeysel kişilikde olmalarına göre farklılık göstermektedir. İnce eleyip sık dokuyan kişilikde olanların genel zaman yönetim becerileri toplamda ve planlama, yazıya dökme, kıymet bilme boyutlarında yüzeysel kişilere göre daha yüksektir. Buna karşılık zamanı kontrol boyutunda ise yüzeysel olanların zaman yönetim becerileri daha yüksektir (olumludur). Sadece zaman değerlendirme ve dakiklik boyutlarında genel zaman yönetim becerileri ince eleyip sık dokuyan/yüzeysel kişilikde olmalarına göre farklılaşmamaktadır. (Tablo 11)

Tablo 12. Genel Zaman Yönetimi İçin Acele Karar Veren/Kararsız Kişilikde Olma Değişkenine Göre t Testleri

		N	Arit. Ort.	Std. Sapma	t	sd	p
planlama	Acele karar veren	148	2,474	0,503	0,198	509	0,843
	Kararsız	363	2,464	0,484			
zamanı değerlendirme	Acele karar veren	148	2,401	0,378	-1,170	509	0,243
	Kararsız	363	2,443	0,354			
dakiklik	Acele karar veren	148	1,950	0,527	-0,686	509	0,493
	Kararsız	363	1,985	0,519			
yazıya dökme	Acele karar veren	148	2,080	0,948	-0,391	509	0,696
	Kararsız	363	2,114	0,864			
zamanı kontrol	Acele karar veren	148	2,568	0,548	2,623	509	**0,009**
	Kararsız	363	2,428	0,545			
kıymet bilme	Acele karar veren	148	3,216	0,573	0,253	509	0,800
	Kararsız	363	3,201	0,628			
Genel Zaman Yönetimi	Acele karar veren	148	2,448	0,318	0,307	509	0,759
	Kararsız	363	2,439	0,296			

Katılımcıların, kendilerinin genel zaman yönetim becerilerini değerlendirmeleri zamanı kontrol (t=2,623, sd=509 p=0.009) boyutunda acele karar veren/kararsız kişilikde olmalarına göre farklılık göstermektedir. Acele karar verenlerin zamanı kontrol boyutunda genel zaman yönetim becerileri kararsız olanlara göre daha yüksektir. Diğer boyutlardaki genel zaman yönetim becerileri acele karar veren/kararsız kişilikde olmalarına göre farklılaşmamaktadır. (Tablo 12)

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Tablo 13. Farklılaşma Kaynaklarının Özeti

		planlama	zamanı değerlendirme	dakiklik	yazıya dökme	zamanı kontrol	kıymet bilme	Genel Zaman Yönetimi
Cinsiyetiniz	Bayan	0,025	0,001		0,003			0,001
	Bay							
Medeni durumunuz	Evli	0,001						
	Bekar							
Eğitim türünüz	Lisans			0,042				
	Formasyon				0,034			
Telaşlı/Sakin	Telaşlı							
	Sakin					0,005		
Dikkati dağınık/Dikkatli	Dikkatli	0,000			0,000			0,002
	Dikkati dağınık			0,000				
Umursamaz/Ciddi	Ciddi	0,000			0,000		0,000	0,005
	Umursamaz			0,002		0,000		
İnce eleyip sık dokuyan/Yüzeysel	İnce eleyip sık dokuyan	0,000			0,000		0,000	0,006
	Yüzeysel					0,000		
Acele karar veren/Kararsız	Acele karar veren					0,009		
	Kararsız							

Öğretmen adaylarının genel zaman yönetim becerileri cinsiyetlerine, kişiliklerini dikkati dağınık/dikkatli, umursamaz/ciddi, ince eleyip sık dokuyan/yüzeysel kişilik tiplerinde oluşlarına göre toplamda ve pekçok alt boyutta farklılaşma göstermektedir. Diğer demografik özelliklere göre de az sayıda farklılaşma göstermektedir. (Tablo 13)

Zaman yönetimini ele alan diğer araştırmaların kullandığı ölçek ve boyutlar ile bağımsız değişkenler bu araştırmayla benzer olmadığı için sonuçları kapsamlı karşılaştırmak olanağı olmadı.

Araştırmanın bulgularına göre, öğretmen adaylarının genel zaman yönetimi becerilerinde cinsiyetlerine göre farklılık görülmesine karşılık Durmaz, Hüseyinli ve Güçlü (2016: 2301) zaman yönetimi becerileri boyutlarından olan erteleme boyutu ile öğrencilerin cinsiyetleri arasında anlamlı bir farka ulaşılırken, diğer boyutlar (planlama, önceliklendirme, programlama, tuzaklar, önem verme ve yoğunlaşma) ile öğrencilerin cinsiyeti arasında anlamlı bir farka ulaşamadıkları bulgusuna yer vermişlerdir. Ayrıca, Varışoğlu, Şeref ve Yılmaz (2012: 83) Türkçe Öğretmeni adaylarının zaman yönetimi becerilerinde cinsiyete göre anlamlı fark bulamadıklarını ifade etmişlerdir.

KAYNAKÇA

Akatay, A. (2003). Örgütlerde Zaman Yönetimi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10 (1), 282-300.

Aydın, A.H. & Gürbüz, M. (2012). Zaman kavramı ve yönetimi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 1-20.

Başaran, İ. E. (1991). Örgütsel Davranış, Gül Yayınevi, Ankara.

Çağlıyan, Vural; Göral, Ramazan, "Zaman Yönetimi Becerileri: Meslek yüksek Okulu Öğrencileri Üzerine Bir Değerlendirme", KMU, İ.İ.B.F. Dergisi, Yıl 11, Sayı 17, 2009.

Durmaz, M.; Hüseyinli, T.; Güçlü, C. (2016). "Zaman Yönetimi Becerileri İle Akademik Başarı Arasındaki İlişki", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(7), 2291-2303.

Ergin, Demirali Yaşar ve Yavuz, Mehmet (2018). "Eğitsel Gezi Düzenleme Becerileri Ölçeğinin Geliştirilmesi" VII. IBANESS International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series – Tekirdağ-Türkiye- Mart 24-25, 2018.

Ergin, Demirali Yaşar; Ergin, Ayşegül Zeynep ve Demirkol, Nihan (2018). "Genel Zaman Yönetimi Becerileri Ölçeğinin Geliştirilmesi". VII. IBANESS International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series – Tekirdağ-Türkiye- Mart 24-25, 2018

Ergin, Demirali Yaşar; Kara, Müge ve Demirkol, Nihan (2018). "Öğrenci Zaman Yönetimi Becerileri Ölçeğinin Geliştirilmesi". VII. IBANESS International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series – Tekirdağ-Türkiye- Mart 24-25, 2018

Hendry, C. (2004). Making Most of Time. Nurse Rearcher, 12 (2).

Karaçor, M., Çatır, O., Sakallı, K. (2017). Kişilik Özelliklerinin Zaman Yönetimi Becerilerine Etkisi: Meslek Yüksekokulu Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma, MESTEK 2017, 4. Ulusal Meslek Yüksekokulları Sosyal Ve Teknik Bilimler Kongresi, 11-13 Mayıs 2017, Burdur.

Kocabaş, İbrahim ve Erdem, Ramazan (2003). "Yönetici Adayı Öğretmenlerin Kişisel Zaman Yönetimi Davranışları", F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, S. 3(2), ss. 191 – 202.

Varışoğlu, B.; Şeref, İ.; Yılmaz, İ. (2012)'de "Türkçe Öğretmeni Adaylarının Zaman Yönetimi Becerileri ve Tutumlarının İncelenmesi", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, TAED/47, 75-86.

Özel Eğitimde Çalışan Öğretmenlerin Gezi-Gözlem Yöntemi Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi

Dr. Öğretim Üyesi Demirali Yaşar ERGİN[1] **Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Yavuz[2]**

[1]Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı, Edirne-Türkiye, demiraliergin@gmail.com

[2]Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Edirne-Türkiye, mehmetyavuz23@gmail.com

Özet: Gezi-gözlem yönteminin eğitim alanında kullanılması çok önemlidir. Çünkü gezi-gözlem yöntemi öğrencilerin çevresini tanıması, olayları ve nesneleri doğal ortamında görmelerine olanak tanıyan bir yöntemdir. Özellikle özel eğitim alanının gezi-gözlem yönteminin kullanılması yetersizliği olan çocukların çevrelerini tanıması ve çevrelerine uyum sağlamalarına ve okul ortamından çıkmaları açısından büyük önem taşımaktadır. Özel eğitim öğretmenlerinde gezi-gözlem yöntemini kullanma becerilerinin olması büyük önem taşımaktadır. Özel eğitim öğretmeninde gezi-gözlem yöntemini kullanma becerilerinin yüksek düzeyde olması eğitsel hedefleri daha kolay gerçekleştirmelerine yol açacaktır.

Çalışmanın amacı özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin gezi-gözlem yöntemini kullanma becerilerinde farklılaşmaya yol açan bağımsız değişkenleri saptamaktır. Çalışma, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Edirne-Tekirdağ-Kırklareli merkez ve ilçelerinde bulunan eğitim-öğretim kurumlarında görev yapmakta olan özel eğitim alanında çalışan öğretmenler ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanan ve geçerlik-güvenirlik istatistikleri (Ergin&Yavuz, 2018) yayınlanan "Eğitsel Gezi Düzenleme Becerileri Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 4'lü derecelemeli 30 maddeden oluşmaktadır. İçerdiği 8 faktör ise şöyledir: Eğitsel Değerlendirme, Gezi Sırası Sorunlar, Eğitici Amaçlar, Psiko-sosyal Destek, Gezi Planlamada Organizasyon, Gezi Planlamada Kullanışlılık, Gezide Öğretmen İşbirliği, Öğrenciye uygunluk. Verilerin çözümlenmesinde aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde ve frekans gibi betimsel istatistikler yanında bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerle etkileşimi analiz edilirken ise t testi, varyans analizi, LSD istatistik teknikleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Yetersizliği Olan Birey, Gezi- Gözlem Yöntemi

1. GİRİŞ

Günümüzde öğrencilere araştırma yapma, bilimsel yöntemleri kullanma, eleştirel düşünme becerilerini kazandırma ve bunların yanı sıra bireysel eğitim ihtiyaçlarının karşılanması için okul ortamı dışında eğitim faaliyetinin yapılması büyük önem kazanmaya başlamıştır. Farklı bir ifade ile eğitim faaliyeti evde, okulda, işyerinde ve her fırsatta öğrencilere sunulması büyük önem kaszanmaktadır (Bozdoğan, Okur ve Kasap, 2015). Aktaş ve Gündüz (2001) göre karmaşık bir süreç olan öğrenme okumanın dışında farklı öğrenme tekniklerde bulunmaktadır. Gezi ve gözlem yapmak, hayat tecrübesi, iç dünyamızda gezinmeler, başkalarından duyduklarımız vb. öğrenmenin değişik yollarıdır. Başka bir değişle Okul dışında eğitim amacıyla kullanılan yöntemlerden biride gezi-gözlem tekniğidir. Gezi-gözlem tekngi, eğitsel hedefleri gerçekleştirmek için bir olayı, önceden hazırlanmış bir plân dahilinde incelemektir (Büyükkaragöz ve Çivi, 1994). Krepel ve Duval (1981) göre ise gezi-gözlem tekniği eğitim hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla okul tarafından planlanan ve organize edilen bir etkinliktir.

Gezi gözlem tekniğinin bir çok faydası bulunmaktadır. Bunlar; derslerde teorik olarak işlenen konular geziler sırasındaki incelemelerle pekiştirilmekte, bireyde doğal yaşama bakış açısını genişletmekte, öğrencide merak duygusunun geliştirmekte, öğrencilere yeni ufuklar kazandırmaktadır (Gök & Gir-gin, 2001). Bunu yanında birden fazla duyu organını kullanması gerekçesiyle kalıcı öğrenmenin oluşmasıdır. Bilgimiz üzere, tüm duyu organlarının öğrenmedeki etkililik oranı farklıdır. Bizler gördüklerimizin %83'ünü; duyduklarımızın %11'ini; kokladıklarımızın %3,5'ini; dokunduklarımızın % 1,5'ini; tattıklarımızın ise %1'ini öğrenmekteyiz. Ayrıca okuduklarının %10'unu; işittiklerinin %20'sini; gördüklerinin %30'unu; hem gördükleri hem duyduklarının %50'sini; söylediklerinin %70'ini; yapıp söylediklerinin %90'ını hatırlayabilmektedirler (Öz, 2015). Özetle gezi gözlem yöntemi öğrencinin bilgi, tutum ve davranışları üzerine çok etkli bir yöntemdir.

Yapılan çalışmalara baktığımızda öğretmenlerin gezi-gözlem yöntemini çok az düzeyde tercih ettikleri görülmüştür (Carrier, 2009;Tatar ve Bağrıyanık, 2012). Öztürk (2003) yaptığı araştırmada 392 öğrencinin % 76.3'ü "hiç" kullanmadığını belirmişlerdir. Geri kalan katılımcıların %12.8'i "nadiren" kullandığını belirtmişlerdir. Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere gezi-gözlem yönteminin belli sınırlılıklaır bulunmaktadır. Bu sınırlılıklar; çok zaman alması, aileler maddi yük getirmesi, öğretmene ek yasal sorumluluklar getirmesi, gidiş ve dönüşte sorunların ortaya çıkması, konularına göre gözlemin yapılacağı uygun bir yer buluma problemi, organizasyon problemi, öğrencileri gezi-gözlem boyunca, güdülenme ve konuya yoğunlaşma sorunları, çok zaman aldığından çok az yapılabilmesi, gezi sırasında öğrencilerde problem davranışların oluşması, gezi sırasında fazla eleman bulundurma sorunu, izin prosedürü çok zaman alması, gezinin yapıldığı gün, öğrencilerin diğer derslerine devam problemi, gezi sırasında kaza tehlikesi ile karşılaşma ihtimali önemli sınırlılıklarındandır (Atayeter ve Tozkoparan, 2014). Bunlara ek olarak öğretmenler

Gezi-gözlem tekniği uygulama alanları çok geniş uygulama alanları vardır. Örneğin: Meclisler, ibadethaneler, mahkemeler, kütüphaneler, fabrikalar, çarşılar, müzeler, sanat galerileri, anıtlar, tarihi kalıntılar, mağaralar, hayvanat bahçeleri, köyler, tarihi yapılar, göl, deniz, akarsu, barajlar, botanik bahçeleri, dağlar, ormanlık alanlar, hava alanları, limanlar, istasyonlar, tarım arazileri, deprem bölgesi, sel bölgesi vb. (Demir, 2007). Gezi-gözlem yönteminin uygulanması üç aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar sırasıyla, a) gezi-gözlem öncesi yapılacak hazırlıklar, b) gezi-gözlemin uygulanmasında yapılacaklar, c) gezi-gözlemin sonunda yapılacaklar (Doğanay, 2002).

2. AMAÇ

Bu araştırmanın amacı özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin gezi-gözlem yöntemini kullanma becerilerinde farklılaşmaya yol açan bağımsız değişkenleri saptamaktır. Bu amaçla aşağıdaki problemlere cevaplar aranmıştır.

- Özel eğitimde çalışan öğretmenlerin gezi-gözlem yöntemi becerileri yaş değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- Özel eğitimde çalışan öğretmenlerin gezi-gözlem yöntemi becerileri cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- Özel eğitimde çalışan öğretmenlerin gezi-gözlem yöntemi becerileri medeni durum değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- Özel eğitimde çalışan öğretmenlerin gezi-gözlem yöntemi becerileri eğitim düzeyi değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- Özel eğitimde çalışan öğretmenlerin gezi-gözlem yöntemi becerileri branş değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- Özel eğitimde çalışan öğretmenlerin gezi-gözlem yöntemi becerileri çalıştığı okul değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- Özel eğitimde çalışan öğretmenlerin gezi-gözlem yöntemi becerileri hizmet yılı değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- Özel eğitimde çalışan öğretmenlerin gezi-gözlem yöntemi becerileri bir eğitim yılında kaç defa gezi düzenlediği değişkene göre farklılık göstermekte midir?
- Özel eğitimde çalışan öğretmenlerin gezi-gözlem yöntemi becerileri bir eğitim yılında kaç defa gezi düzenlediği değişkene göre farklılık göstermekte midir?

3. YÖNTEM

Bu araştırmada nicel araştırmalarından genel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri; geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar,

2000). Çalışma, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Edirne-Tekirdağ-Kırklareli merkez ve ilçelerinde bulunan eğitim-öğretim kurumlarında görev yapmakta olan özel eğitim alanında çalışan 113 öğretmen ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanan ve geçerlik-güvenirlik istatistikleri (Ergin&Yavuz, 2018) yayınlanan "Eğitsel Gezi Düzenleme Becerileri Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 4'lü derecelemeli 30 maddeden oluşmaktadır. İçerdiği 8 faktör ise şöyledir: Eğitsel Değerlendirme, Gezi Sırası Sorunlar, Eğitici Amaçlar, Psiko-sosyal Destek, Gezi Planlamada Organizasyon, Gezi Planlamada Kullanışlılık, Gezide Öğretmen İşbirliği, Öğrenciye uygunluk. Verilerin çözümlenmesinde aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde ve frekans gibi betimsel istatistikler yanında bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerle etkileşimi analiz edilirken ise t testi, varyans analizi, LSD istatistik teknikleri kullanılmıştır.

4. BULGULAR

Katılımcıların %37.2'si 25 ve daha küçük yaşlarda, %57.5'i kadın, %50.4'ü evli, %92.9'u lisans mezunu, %51.3'ü ilkokulda görev yapmakta, %45.1'i 1-3 yıllık mesleki hizmet süresine sahip, %61.1'i bir öğretim yılında ortalama 1-2 eğitsel gezi düzenliyor, %59.3'ü şimdiye kadar toplam 5 ve daha az eğitsel gezi düzenlemiştir. (Tablo 1)

Tablo 1. Örneklem Frekans Dağılımı

		f	%
Yaşınız?	25 ve daha küçük	42	37,2
	26-35	39	34,5
	36-40	16	14,2
	41 ve üstü	16	14,2
Cinsiyetiniz?	Kadın	65	57,5
	Erkek	48	42,5
Medeni durumunuz?	Bekar	56	49,6
	Evli	57	50,4
Eğitim durumunuz?	Lisans	105	92,9
	Lisansüstü	8	7,1
Çalıştığınız okul düzeyi	İlkokul	58	51,3
	Ortaokul	27	23,9
	Lise	28	24,8
Meslekteki hizmet süreniz ?	1-3 yıl	51	45,1
	4-9 yıl	34	30,1
	10-19 yıl	22	19,5
	20 yıl ve üzeri	6	5,3
Bir öğretim yılında ortalama kaç eğitsel gezi düzenlersiniz?	1-2	69	61,1
	3-5	30	26,5
	6-9	7	6,2
	10 ve daha fazla	7	6,2
Şimdiye kadar toplam kaç eğitsel gezi düzenlediniz?	5 ve daha az	67	59,3
	6-9	18	15,9
	10 ve daha fazla	28	24,8
Toplam		113	100,0

Eğitsel Gezi Düzenleme Becerilerinin değerlendirilmesinde kullanılan ölçek ve alt boyutlarının normal dağılım gösterip göstermediğini anlamak için çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) analizi yapılmış her iki ölçüte göre de tüm alt boyutlardaki verilerin normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. Bu sonuçlara dayanarak grupların karşılaştırılmasında parametrik teknikler tercih edilmiştir. (Tablo 2)

Tablo 2. Genel Betimsel İstatistikler ve Normallik Değerleri

	N	A.Ort	Std. Sapma	Skewness	Kurtosis
Eğitsel Değerlendirme	113	3,260	0,555	-0,777	0,503
Gezi Sırası Sorunlar	113	3,664	0,327	-0,697	-0,728
Eğitici Amaçlar	113	3,460	0,493	-0,716	0,043
Psiko-sosyal Destek	113	3,398	0,418	-0,093	-0,841
Gezi Planlamada Organizasyon	113	2,814	0,499	-0,080	1,104
Gezi Planlamada Kullanışlılık	113	3,571	0,448	-0,741	0,003
Gezide Öğretmen İşbirliği	113	3,288	0,554	-0,854	1,585
Öğrenciye uygunluk	113	3,743	0,496	-2,225	7,025
Eğitsel Gezi Düzenleme Becerileri Toplam	113	3,400	0,278	-0,197	-0,613

Katılımcılar kendilerinin eğitsel gezi düzenleme becerilerini Gezi Planlamada Organizasyon ($\bar{x}$ =2,814) boyutunda orta düzeyde; Eğitsel Değerlendirme ($\bar{x}$ =3,260), Gezi Sırası Sorunlar ($\bar{x}$ =3,664), Eğitici Amaçlar ($\bar{x}$ =3,460), Psiko-sosyal Destek ($\bar{x}$ =3,398), Gezi Planlamada Kullanışlılık ($\bar{x}$ =3,571), Gezide Öğretmen İşbirliği ($\bar{x}$ =3,288), Öğrenciye uygunluk ($\bar{x}$ =3,743) boyutları ile Eğitsel Gezi Düzenleme Becerileri Toplamı ($\bar{x}$ =3,400) bakımından yüksek düzeyde olduğunu ifade etmektedirler. (Tablo 2)

Katılımcıların, kendilerinin eğitsel gezi düzenleme becerilerini değerlendirmeleriyle ilgili verilerin homojenlik gösterip göstermediklerini saptamak üzere Levene istatistiği hesaplanmıştır. Levene istatistiksel değerlerine göre toplam ve alt boyutların tamamında homojenlik gösterdiği belirlenmiş ve buna dayalı olarak ANOVA kullanılmasının uygun olduğu ortaya çıkmıştır. (Tablo 3)

Tablo 3. Varyansların Homojenliği Testi

	Levene	sd1	sd2	p
Eğitsel Değerlendirme	1,770	3	109	0,157
Gezi Sırası Sorunlar	0,230	3	109	0,875
Eğitici Amaçlar	1,268	3	109	0,289
Psiko-sosyal Destek	0,156	3	109	0,926
Gezi Planlamada Organizasyon	2,146	3	109	0,099
Gezi Planlamada Kullanışlılık	0,249	3	109	0,862
Gezide Öğretmen İşbirliği	1,422	3	109	0,240
Öğrenciye uygunluk	2,459	3	109	0,067
Eğitsel Gezi Düzenleme Becerileri Toplamı	0,152	3	109	0,928

Katılımcıların, kendilerinin eğitsel gezi düzenleme becerilerini değerlendirmeleri toplamda ve tüm alt boyutlarda cinsiyetlerine göre farklılık göstermemektedir. (Tablo 4)

Tablo 4. Eğitsel Gezi Düzenleme Becerilerinin Cinsiyete Göre Farklılaşması t Testleri

		N	Arit.Ort.	Std. Sapma	t	sd	p
Eğitsel Değerlendirme	Kadın	65	3,288	0,539	0,616	111	0,539
	Erkek	48	3,222	0,579			
Gezi Sırası Sorunlar	Kadın	65	3,673	0,327	0,367	111	0,714
	Erkek	48	3,650	0,332			
Eğitici Amaçlar	Kadın	65	3,502	0,446	1,057	111	0,293
	Erkek	48	3,403	0,551			
Psiko-sosyal Destek	Kadın	65	3,421	0,401	0,666	111	0,507
	Erkek	48	3,368	0,442			
Gezi Planlamada Organizasyon	Kadın	65	2,823	0,550	0,220	111	0,826
	Erkek	48	2,802	0,425			
Gezi Planlamada Kullanışlılık	Kadın	65	3,554	0,460	-0,467	111	0,642

	Erkek	48	3,594	0,433			
Gezide Öğretmen İşbirliği	Kadın	65	3,323	0,555	0,790	111	0,431
	Erkek	48	3,240	0,555			
Öğrenciye uygunluk	Kadın	65	3,754	0,531	0,260	111	0,795
	Erkek	48	3,729	0,449			
Eğitsel Gezi Düzenleme Becerileri Toplamı	Kadın	65	3,417	0,295	0,769	111	0,444
	Erkek	48	3,376	0,255			

Katılımcıların, kendilerinin eğitsel gezi düzenleme becerilerini değerlendirmeleri toplamda ve tüm alt boyutlarda medeni durumlarına göre farklılık göstermemektedir. (Tablo 5)

Tablo 5. Eğitsel Gezi Düzenleme Becerilerinin Medeni Duruma Göre Farklılaşması t Testleri

Medeni durumunuz?		N	Arit.Ort.	Std. Sapma	t	sd	p
Eğitsel Değerlendirme	Bekar	56	3,227	0,592	-0,622	111	0,535
	Evli	57	3,292	0,520			
Gezi Sırası Sorunlar	Bekar	56	3,634	0,333	-0,961	111	0,339
	Evli	57	3,693	0,322			
Eğitici Amaçlar	Bekar	56	3,441	0,455	-0,422	111	0,674
	Evli	57	3,480	0,531			
Psiko-sosyal Destek	Bekar	56	3,351	0,409	-1,196	111	0,234
	Evli	57	3,445	0,424			
Gezi Planlamada Organizasyon	Bekar	56	2,777	0,446	-0,788	111	0,432
	Evli	57	2,851	0,547			
Gezi Planlamada Kullanışlılık	Bekar	56	3,589	0,438	0,434	111	0,665
	Evli	57	3,553	0,460			
Gezide Öğretmen İşbirliği	Bekar	56	3,295	0,520	0,133	111	0,894
	Evli	57	3,281	0,590			
Öğrenciye uygunluk	Bekar	56	3,714	0,563	-0,616	111	0,539
	Evli	57	3,772	0,423			
Eğitsel Gezi Düzenleme Becerileri Toplamı	Bekar	56	3,379	0,277	-0,807	111	0,421
	Evli	57	3,421	0,280			

Katılımcıların, kendilerinin eğitsel gezi düzenleme becerilerini değerlendirmeleri Psiko-sosyal Destek boyutunda (F=3.103, sd1=3 sd2=109 p=0.030) yaşlarına göre farklılık göstermekte, toplamda ve diğer tüm alt boyutlarda yaşlarına göre farklılık göstermemektedir. (Tablo 6-A)

Tablo 6-A. Eğitsel Gezi Düzenleme Becerilerinin Yaşa Göre Farklılaşması ANOVA Testleri

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Psiko-sosyal Destek	Gruplararası	1,538	3	0,513	3,103	0,030
	Gruplariçi	18,011	109	0,165		
	Toplam	19,549	112			

Katılımcıların, Psiko-sosyal Destek boyutunda kendilerinin eğitsel gezi düzenleme becerilerini değerlendirmeleri betimsel istatistikleri Tablo 6-B'de verilmiştir.

Tablo 6-B. Eğitsel Gezi Düzenleme Becerilerinin Yaşa Göre Farklılaşması Betimsel İstatistikleri

		N	Arit.Ort.	Std. Sapma
Psiko-sosyal Destek	25 ve daha küçük	42	3,277	0,422
	26-35	39	3,393	0,374
	36-40	16	3,521	0,421
	41 ve üstü	16	3,605	0,425
	Toplam	113	3,398	0,418

Psiko-sosyal Destek alt boyutunda, 25 ve daha küçük yaştakiler 36-40 yaş, 41 ve üstü yaşlardakilere göre kendilerinin beceri düzeyini daha düşük düzeyde olarak algılamaktadırlar. (Tablo 6-C)

Tablo 6-C. Eğitsel Gezi Düzenleme Becerilerinin Yaşa Göre Farklılaşması LSD Testleri

			Ort.Farkı (I-J)	Std. Hata	p
Psiko-sosyal Destek	25 ve daha küçük	26-35	-0,116	0,090	0,202
		36-40	-0,243*	0,119	0,044
		41 ve üstü	-0,328*	0,119	0,007

Katılımcıların, kendilerinin eğitsel gezi düzenleme becerilerini değerlendirmeleri Eğitsel Değerlendirme boyutunda (F=5.952, sd1=2 sd2=110 p=0.004) ve Gezi Planlamada Organizasyon boyutunda (F=3.709, sd1=2 sd2=110 p=0.028) görev yaptıkları okul düzeyine göre farklılık göstermekte, toplamda ve diğer tüm alt boyutlarda görev yaptıkları okul düzeyine göre farklılık göstermemektedir. (Tablo 7-A)

Tablo 7-A. Eğitsel Gezi Düzenleme Becerilerinin Görev Yaptıkları Okul Düzeyine Göre Farklılaşması ANOVA Testleri

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Eğitsel Değerlendirme	Gruplararası	3,371	2	1,686	5,952	0,004
	Gruplariçi	31,149	110	0,283		
	Toplam	34,520	112			
Gezi Planlamada Organizasyon	Gruplararası	1,759	2	0,880	3,709	0,028
	Gruplariçi	26,088	110	0,237		
	Toplam	27,847	112			

Katılımcıların, Eğitsel Değerlendirme ve Gezi Planlamada Organizasyon boyutlarında kendilerinin eğitsel gezi düzenleme becerilerini değerlendirmeleri betimsel istatistikleri Tablo 7-B'de verilmiştir.

Tablo 7-B. Eğitsel Gezi Düzenleme Becerilerinin Görev Yaptıkları Okul Düzeyine Göre Farklılaşması Betimsel İstatistikleri

		N	Arit.Ort.	Std. Sapma
Eğitsel Değerlendirme	İlkokul	58	3,357	0,447
	Ortaokul	27	3,364	0,523
	Lise	28	2,959	0,684
	Toplam	113	3,260	0,555
Gezi Planlamada Organizasyon	İlkokul	58	2,931	0,429
	Ortaokul	27	2,741	0,488
	Lise	28	2,643	0,591
	Toplam	113	2,814	0,499

Eğitsel Değerlendirme alt boyutunda, Lisede görev yapmakta olan katılımcılar ilkokul seviyesinde görev yapmakta olan ve ortaokul seviyesinde görev yapmakta olan katılımcılara göre kendilerinin beceri düzeyini daha düşük düzeyde olarak algılamaktadırlar. Gezi Planlamada Organizasyon alt boyutunda, Lisede görev yapmakta olan katılımcılar ilkokul seviyesinde görev yapmakta olan katılımcılara göre kendilerinin beceri düzeyini daha düşük düzeyde olarak algılamaktadırlar. (Tablo 7-C)

Tablo 7-C. Eğitsel Gezi Düzenleme Becerilerinin Görev Yaptıkları Okul Düzeyine Göre Farklılaşması LSD Testleri

			Ort.Farkı (I-J)	Std. Hata	p
Eğitsel Değerlendirme	Lise	İlkokul	-0,407	0,126	0,002
		Ortaokul	-0,405	0,144	0,006
Gezi Planlamada Organizasyon	Lise	İlkokul	-0,288	0,112	0,011
		Ortaokul	-0,098	0,131	0,458

Tablo 8. Eğitsel Gezi Düzenleme Becerileri Boyutlarının Birbirletiyle İlişkisi Pearson Korelasyok Katsayıları

		Eğitsel Değerlendirme	Gezi Sırası Sorunlar	Eğitici Amaçlar	Psiko-sosyal Destek	Gezi Planlamada Organizasyon	Gezi Planlamada Kullanışlılık	Gezide Öğretmen İşbirliği	Öğrenciye uygunluk	Eğitsel Gezi Düzenleme Becerileri Toplamı
Eğitsel Değerlendirme	r	1	,421**	,265**	,234*	,397**	,063	,296**	,086	,609**
	p		,000	,005	,013	,000	,508	,001	,365	,000
	N	113	113	113	113	113	113	113	113	113
Gezi Sırası Sorunlar	r	,421**	1	,461**	,492**	,270**	,370**	,290**	,225*	,704**
	p	,000		,000	,000	,004	,000	,002	,017	,000
	N	113	113	113	113	113	113	113	113	113
Eğitici Amaçlar	r	,265**	,461**	1	,438**	,363**	,128	,154	,318**	,653**
	p	,005	,000		,000	,000	,178	,103	,001	,000
	N	113	113	113	113	113	113	113	113	113
Psiko-sosyal Destek	r	,234*	,492**	,438**	1	,338**	,357**	,111	,267**	,650**
	p	,013	,000	,000		,000	,000	,243	,004	,000
	N	113	113	113	113	113	113	113	113	113
Gezi Planlamada Organizasyon	r	,397**	,270**	,363**	,338**	1	,180	,159	,194*	,626**
	p	,000	,004	,000	,000		,057	,093	,040	,000
	N	113	113	113	113	113	113	113	113	113
Gezi Planlamada Kullanışlılık	r	,063	,370**	,128	,357**	,180	1	,160	,183	,487**
	p	,508	,000	,178	,000	,057		,090	,052	,000
	N	113	113	113	113	113	113	113	113	113
Gezide Öğretmen İşbirliği	r	,296**	,290**	,154	,111	,159	,160	1	,108	,512**
	p	,001	,002	,103	,243	,093	,090		,253	,000
	N	113	113	113	113	113	113	113	113	113
Öğrenciye uygunluk	r	,086	,225*	,318**	,267**	,194*	,183	,108	1	,505**
	p	,365	,017	,001	,004	,040	,052	,253		,000
	N	113	113	113	113	113	113	113	113	113
Eğitsel Gezi Düzenleme Becerileri Toplamı	r	,609**	,704**	,653**	,650**	,626**	,487**	,512**	,505**	1
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	
	N	113	113	113	113	113	113	113	113	113

** p< 0.01 * p< 0.05

- Eğitsel Gezi Düzenleme Becerileri Toplamı, tüm alt boyutlar ile pozitif ilişki göstermektedir.
- Gezi Sırası Sorunlar alt boyutundaki eğitsel gezi düzenleme becerileri, tüm alt boyutlarla pozitif ilişki göstermektedir.
- Eğitsel Değerlendirme alt boyutundaki eğitsel gezi düzenleme becerileri, Gezi Planlamada Kullanışlılık ve Öğrenciye uygunluk boyutu ile ilişki göstermemekte, diğer tüm alt boyutlarla pozitif ilişki göstermektedir.
- Eğitici Amaçlar alt boyutundaki eğitsel gezi düzenleme becerileri, Gezi Planlamada Kullanışlılık ve Gezide Öğretmen İşbirliği boyutu ile ilişki göstermemekte, diğer tüm alt boyutlarla pozitif ilişki göstermektedir.

- Psiko-sosyal Destek alt boyutundaki eğitsel gezi düzenleme becerileri, Gezide Öğretmen İşbirliği boyutu ile ilişki göstermemekte, diğer tüm alt boyutlarla pozitif ilişki göstermektedir.
- Gezi Planlamada Organizasyon alt boyutundaki eğitsel gezi düzenleme becerileri, Gezi Planlamada Kullanışlılık ve Gezide Öğretmen İşbirliği boyutu ile ilişki göstermemekte, diğer tüm alt boyutlarla pozitif ilişki göstermektedir.
- Gezi Planlamada Kullanışlılık alt boyutundaki eğitsel gezi düzenleme becerileri, Gezi Sırası Sorunlar, Psiko-sosyal Destek boyutları ile pozitif ilişki göstermekte, diğer tüm alt boyutlarla ilişki göstermemektedir.
- Gezide Öğretmen İşbirliği alt boyutundaki eğitsel gezi düzenleme becerileri, Eğitsel Değerlendirme ve Gezi Sırası Sorunlar boyutları ile pozitif ilişki göstermekte, diğer tüm alt boyutlarla ilişki göstermemektedir.
- Öğrenciye uygunluk alt boyutundaki eğitsel gezi düzenleme becerileri, Eğitsel Değerlendirme, Gezi Planlamada Kullanışlılık ve Gezide Öğretmen İşbirliği boyutları ile ilişki göstermemekte, diğer tüm alt boyutlarla pozitif ilişki göstermektedir. (Tablo 8)

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Katılımcıların kendilerini eğitsel gezi düzenleme becerileri bakımından çoğunlukla çok başarılı düzeyde oldukları yönünde algıladıkları anlaşılmaktadır. Bu yüksek algı düzeyi onların neredeyse araştırmada incelenen hiçbir demografik özelliğine göre farklılaşma göstermemektedir.

KAYNAKÇA

Aktaş, Ş. & O. Gündüz (2001). Yazılı ve Sözlü Anlatım. Ankara: Akçağ Yayınevi.

Atayeter, Y. ve Tozkoparan, U. (2014). Sosyal Bilgiler Öğretmenleri Ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Gezi Gözlem Yönteminin Uygulanmasına Yönelik Görüşleri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 3(5), 1-21.

Ballantyne, R., ve Packer, J. (2009). Introducing a Fifth Pedagogy: Experience-Based Strategies for Facilitating Learning in Natural Environments. Environmental Education Research, 15 (2), 243-262.

Bozdoğan, A. E., Okur, A. ve Kasap, G. (2015). Planlı bir alan gezisi için örnek uygulama: Bir fabrikası gezisi, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi , 7(14), 1-12.

Büyükkaragöz, S. Ve Çivi, C., (1994), Genel Öğretim Metodları, Konya: Atlas Kitabevi,

Carrier, S. J. (2009). The Effects of Outdoor Science Lessons with Elementary School Students on Preservice Teachers' Self-Efficacy. Journal Of Elementary Science Education, 21(2),35-48.

Demir, M. K. (2007) Sınıf öğretmeni adaylarının gözlem gezisi yöntemine bakış açılarının incelenmesi. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 27(3). 83-98.

Doğanay, H. (2002). Coğrafya Öğretim Yöntemleri. (5. Baskı). İstanbul: Aktif Yayınevi.

Ergin, D. Y. ve Yavuz, M. (2018). Eğitsel Gezi Düzenleme Becerileri Ölçeğinin Geliştirilmesi VII. IBANESS International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series – Tekirdağ-Türkiye- Mart 24-25, 2018.

Garipağaoğlu, N. (2001). Gezi-gözlem metodunun coğrafya eğitimi ve öğretimindeki yeri. Marmara Coğrafya Dergisi, 3(2), 13-30.

Göğebakan, Y. (2008). Sanat tarihi öğretiminde gösteri yöntemi ile gezi gözlem yönteminin bilginin kalıcılığı açısından karşılaştırılması-(Eski Malatya Ulu Cami Örneği). Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28,(2), 197-220

Gök, Y. ve Girgin, M., (2001), Ortaöğretim Coğrafya Programında Deney ve Gezi-Gözlemin Önemi, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 6, 61-73.

Güven, A., Gazel A. A. ve Sever, R. (2004). Tarih öğretmenlerinin gezi-gözlem uygulamalarında karşılaştıkları sorunlar. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 9, 225-235.

Karasar, N. (2000). Bilimsel Araştırma Yöntemi. (10. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kızılçaoğlu, A. (2003). İlköğretim okullarında bir kırsal yerleşmeye düzenlenecek gözlem gezisinde gerçekleştirilecek etkinlikler ile bir gezi planı önerisi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(9), 1-21.

Krepel, W.J. ve Duvall, C.R. (1981). Field Trips: A guide for planning and conducting educational experiences, Washington DC: National Education Association.

Öz, G., (2015). Öğretim Yöntemlerinden Gezi Gözlem Ve İnceleme Metodunun Uygulanmasında Ortaya Çıkan Problemlere İlişkin Öğretmen Görüşleri (Güngören İlçesi Örneği), yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi. İstanbul.

Özmenteş, G. (2006). Development of The Attitude Scale Towards Music Class. Elementary Education Online. 5(1),25–29,(online). http://ilkogretim-online.org.tr

Tatar, N. ve Bağrıyanık, K.E. (2012). Fen Ve Teknoloji Dersi Öğretmenlerinin Okul Dışı Eğitime Yönelik Görüşleri. İlköğretim Online, 11(4), 883-896

Warburton, J. ve Higgitt, M. (1997). Improving the preparation for fieldwork with 'ıt':two examples from physical geography. Journal of Geography in Higher Education, 21(3), 333-347.

Hiyerarşik Lojistik Regresyon Analizi ile Malnütrisyonlu Yaşlılarda Glomerüler Filtrasyon Hızına Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi

Dr.Öğr. Üyesi Elif Çiğdem Altunok[1] Prof.Dr. Dilek Altaş [2] Prof.Dr. Yaşar Küçükardalı[3]

[1]Yeditepe Üniverstesi, Tıp Fakültesi, Biyoistatistik ve Tıbbi Bilişim AD, ecaltunok@yeditepe.edu.tr

[2]Marmara Üniversite, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, dilekaltas@marmara.edu.tr

[3]Yeditepe Üniverstesi, Tıp Fakültesi, Dahili Bilimler AD, yasar.kucukardali@yeditepe.edu.tr

Özet: Türkiye'de yapılan çalışmalarda, erişkinlerin yüzde 15.7'sinin çeşitli evrelerde kronik böbrek hastası olduğu ve bu hastalığın farkındalığının yüzde 10'un altında olduğu gösterilmiştir. Bu nedenle hastalık sıklıkla son dönem böbrek yetmezliği evresine ilerlemekte, yüksek sakatlık ve ölüm oranları ve kötü yaşam kalitesi ile hasta sağlığını, uygulanması gereken yüksek maliyetli diyaliz ve böbrek nakli tedavileri ile sağlık bütçesini ciddi şekilde tehdit etmektedir. Erken saptandığında kronik böbrek hastalığının önlenebileceğini veya ilerlemesinin geciktirilebileceğini bilinmektedir. Böbreğin fonksiyonlarını yerine getirme derecesi, glomerül filtrasyon miktarı (glomerular filtration rate-GFR/-eGFR) testi ile belirlenmektedir. eGFR dolaylı olarak 24 saatlik idrar biriktirerek kreatinin kanda temizlenme hızının ölçülmesi ile belirlenmektedir. Ancak bu zaman alıcı ve zahmetli bir yöntemdir. Bu sebeple eGFRnin diğer bağımsız değişkenler ile farklı istatistiksel yöntemler ile incelenerek ilişkisinin belirlenmesi, böbrek yetmezliği riski yüksek gruplarda oldukça önemlidir. Bu çalışmada, 2005-2013 yılları arasında bir yaşlı bakım merkezindeki 222 malnütrisyonu olan bireylerden demografik, kan ve idrar ölçümleri gibi bazı veriler elde edilmiştir. Bu bilgiler ile eGFR değerlerleri hesaplanarak, böbrek yetmezliği olan bireyler sınıflandırılmıştır. Hiyerarşik lojistik regresyon analizi ile bu bireylerde böbrek yetmezliğini etki eden faktörlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın istatistiksel değerlendirmesi SPSS 25 programı kullanılarak yapılmıştır. Hiyerarşik doğrusal modellerde regresyon yöntemlerinin genelleştirilmesidir. Bu modeller kümelenmiş ya da hiyerarşik yapıya sahip verilere uygulanabilmesi ve neden sonuç ilişkilerini daha iyi yansıtabilmesi sebebiyle oldukça önemlidir. Çalışmamızda böbrek yetmezliğini tahmin etmekte için birinci aşamada cinsiyet p=0,03, ikinci aşamada yaş ve cinsiyet faktörleri p=0,013, üçüncü aşamada Hgb1, yaş ve cinsiyet faktörleri p=0,027, 4. aşamada hastalık sayısı, Hgb1, yaş ve cinsiyet faktörleri p=0,031 istatistiksel olarak anlamlı risk faktörleri olarak belirlenmiştir. Her bir aşamada elde edilen modellerin modele uygunluğu Hosemer-Lemoshow testi ile değerlendirilmiş olup, modellerin uygun olduğu belirlenmiştir p>0,05. Modellerin böbrek yetmezliği genel sınıflama yüzdeleri sırasıyla %73,7, %77,2, %80,7 ve %84,2 şeklindedir. Nagelkerke R^2 değerleri ise sırasıyla 0,206, 0,336, 0,428, 0,510 şeklinde sıralanmaktadır. Sonuç olarak, hiyerarşik modeller birey özelliklerine etki eden grup özelliklerinin de doğru bir şekilde modellenmesine olanak vermektedir. Elde edilen regresyon katsayılarının gruptan gruba anlamlı fark gösterip göstermediği bu sayade belirlenebilmektedir. Elde edilen bulgular sayesinde malnütrisyonlu bireylerin, böbrek yetmezliğinin tahmin edilmesinde sırasıyla cinsiyet, yaş, Hgb1 ve hastalık sayısının etkili olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hiyerarşik lojistik regresyon,genel sınıflama yüzdesi, Böbrek Yetmezliği

1. GİRİŞ

Türk Nefroloji Derneği tarafından ülke çapında yapılan CREDIT (Chronic Renal Disease in Turkey) çalışması, Türkiye'de erişkinlerin yüzde 15.7'sinde çeşitli evrelerde kronik böbrek hastalığı varlığını göstermiştir. Bu nedenle hastalık sıklıkla son dönem böbrek yetmezliği evresine ilerlemekte, yüksek sakatlık ve ölüm oranları ve kötü yaşam kalitesi ile hasta sağlığını, uygulanması gereken yüksek maliyetli diyaliz ve böbrek nakli tedavileri ile sağlık bütçesini ciddi şekilde tehdit etmektedir. Erken saptandığında kronik böbrek hastalığının önlenebileceğini veya ilerlemesinin geciktirilebileceğini bilinmektedir (Earley vd., 2012:156), (Zehra vd.,2015:15). Böbreğin fonksiyonlarını yerine getirme derecesi, glomerül filtrasyon miktarı (glomerular filtration rate-GFR/-eGFR) testi ile belirlenmektedir. eGFR dolaylı olarak 24 saatlik idrar biriktirerek kreatinin kanda temizlenme hızının ölçülmesi ile belirlenmektedir (Remuzzi G vd., 2002:136).

$$eGFR= 141 \times \min(SCr/k, 1)^{\alpha} \times \max(SCr/k,1)^{1,209} \times 0,933^{Yaş}(\times 1,018 \text{ kadınsa}) \quad (1)$$

Burada; SCr: serum kireatin (mg/dL), k; kadınlar için 0.7, erkekler için 0.9, α; kadınlar için -0.329, erkekler için -0.411, min; minimum SCr/k veya 1, max; maksimum SCr/k veya 1 dir.

Ancak bu zaman alıcı ve zahmetli bir yöntemdir. Bu sebeple eGFRnin diğer bağımsız değişkenler ile farklı istatistiksel yöntemler ile incelenerek ilişkisinin belirlenmesi, böbrek yetmezliği riski yüksek gruplarda oldukça önemlidir. Bu amaçla çalışmamızda Hiyerarşik Lojistik Regresyon Analizi ile uygulanarak böbrek yetmezliğine sebep olan faktörler incelenmiştir.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Bu çalışmada, 2005-2013 yılları arasında bir yaşlı bakım merkezindeki N=222, malnütrisyonu olan (beslenmenin içerik veya miktar açısından yetersiz olması sonucunda, vücudun gereksinimlerine karşın, sağlanan enerji ve besin öğelerinin yetersiz kalmasından kaynaklanan klinik durum) bireylerden demografik özellikleri, kan ve idrar ölçümleri gibi bazı bilgiler elde edilmiştir. Bu bilgiler ile eGFR değerlerleri denklem (1) yardımıyla hesaplanarak, böbrek yetmezliği olan ve olmayan bireyler sınıflandırılmıştır. Çalışmanın istatistiksel değerlendirmesi SPSS 25 programı kullanılarak yapılmıştır. Açıklayıcı istatistikler kategorik değişkenler için frekans ve yüzde, sürekli değişkenler için ortalama±standart sapma şeklinde verilmiştir. Tek değişkenli analizler için, kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında ki-kare veya yerine göre Fisher kesin olasılık testi ile kullanılmıştır. Sürekli değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ile değerlendirilmiştir. İki grubun normal dağılıma uyan değişkenlerinin karşılaştırımasında iki bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır. Çok değişkenli analiz yöntemi olarak hiyerarşik lojistik regresyon analizi ile bu bireylerde böbrek yetmezliğini etki eden faktörlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Her bir aşamada elde edilen modellerin modele uygunluğu Hosemer-Lemoshow testi ile değerlendirilmiş olup, modellerin uygun olduğu belirlenmiştir. Modellerin böbrek yetmezliği genel sınıflama başarıları sınıflama yüzdeleri ve Nagalkerke R kare ile belirlenmiştir. İstatistiksel olarak anlamlı bulunan risk faktörlerinin Odds oranları ve %95 güven aralıkları belirlenmiştir.

2.1 Hiyerarşik Lojistik Regresyon Analizi

Değişkenler arası ilişkileri incelemede en çok kullanılan istatistik tekniklerinden biri regresyon analizidir. Regresyon analizine başlamadan önce yapılması gereken ilk işlem, değişkenlerin niteliklerinin bilinmesi ve bağımlı değişken ile bağımsız değişken/değişkenlerin en iyi biçimde tayin edilmesidir (Boyacıoğlu ve Güneri, 2006). Bağımlı değişkeni sürekli ölçek olduğu durumda doğrusal regresyon analizi kullanılır. Fakat bağımlı değişken kesikli (kategorik) olduğunda doğrusal regresyon yerine lojistik regresyon analizi kullanılır.

Lojistik regresyonu doğrusal regresyondan ayıran en belirgin özellik ise lojistik regresyonda sonuç değişkenin ikili veya çoklu olmasıdır. Lojistik regresyonda da, doğrusal regresyon analizinde olduğu gibi bazı değişken değerlerine dayanarak tahmin yapılmaya çalışılır. Ancak bu iki yöntem arasında üç önemli fark vardır (Elhan, 1997):

1. Doğrusal regresyon analizinde tahmin edilecek olan bağımlı değişken sürekli iken, Lojistik Regresyon Analizinde bağımlı değişken kesikli bir değer almaktadır.

2. Doğrusal regresyon analizinde bağımlı değişkenin değeri, Lojistik Regresyon Analizinde ise bağımlı değişkenin alabileceği değerlerden birinin gerçekleşme olasılığı tahmin edilir.

3. Doğrusal regresyon analizinde bağımsız değişkenin çoklu normal dağılım göstermesi şartı aranırken, Lojistik Regresyon Analizinde böyle bir şart yoktur.

Lojistik regresyon fonksiyonu,

$$\pi(x) = [1 + \exp(-\beta_0 - \beta_1 X)]^{-1} \quad (2)$$

olarak yazılabilir (Agresti, 1996: 103). Şartlı ortalamanın, modelde yer alan parametrelerle (βo+β1) doğrusal hale dönüştürülmesi için, transformasyona tabi tutulması gerekir. Bu transformasyona Logit transformasyon adı verilir ve aşağıdaki şekilde gösterilir:

$$g(x) = \ln\left[\frac{\pi(x)}{1-\pi(x)}\right] = \beta_0 + \beta_1 x \quad (3)$$

Lojistik regresyon analizi sonucunda elde edilen modelin uygun olup olmadığı Hosemer Lemoshow testi ile, her bir bağımsız değişkenin modelde varlığının anlamlı olup olmadığı ise Wald istatistiği ile test edilir. Anlamlı bulunan bağımsız değişkenin (exp beta) odds oranı yorumlanır.

Çoklu doğrusal regresyon analizinde, model oluşturan bağımsız değişkenlerden bazılarının modele katkısı önemsiz olabilir. Bu nedenle, bağımlı değişkeni "en uygun" şekilde açıklayacak bağımsız değişkenlerin belirlenmesi ve önemsiz değişkenlerin modelden çıkarılması gerekir. Bu sürece "değişken seçimi" denir (Alpar, 2003). Regresyonda değişken seçimi ya da en iyi modelin oluşturulmasıyla ilgili çalışmalar Cox ve Snell (1974), Hocking (1972), Myers (1990) ve Thompson (1978a, 1978b) tarafından yapılmış, değişken seçimi amacıyla farklı yöntemler geliştirilmiştir.

Standart çoklu regresyon analizi, bağımsız değişken grubunun bağımlı değişken üzerindeki ilişkisini incelemek için kullanılmaktadır. Hiyerarşik regresyon analizi ise; belirli bir grup bağımsız değişkenin bağımlı değişken ile ilişkisini ararken bazı bağımsız değişkenleri sabit tutarak (kontrol ederek) tahmin yapmaya çalışmaktadır. Bağımsız değişkenler modele belirli bloklar dahilinde sıra ile girilmektedir. Bu değişken bloklarının içinde birden fazla değişken bulunabilir. Burada temel amaç her bir bağımsız değişkenin (veya değişken grubunun) bağımlı değişkenin varyansı üzerine olan etkisini tam olarak ölçmektir. Değişkenler istenilen sırada ya da gruplar halinde yine belirlenen sırada regresyon analizine alınabilmektedir. Böylelikle, belirlenen değişkenlerin (diğer değişkenleri kontrol değişkeni olarak ele alarak) yordanan değişken üzerindeki etkileri incelenmektedir.

Hiyerarşik regresyon analizi çıktı olarak bağımsız değişken sayısı kadar regresyon eşitliği üretir ve her bir eşitlik için ayrı ayrı determinasyon katsayısı (R kare) ve eşitlikler arasındaki farklılıklar için anlamlılık testi üretir. Böylece modele eklenen değişkenin bağımlı değişkeni yordamak için anlamlı bir katkı sağlayıp sağlamadığını değerlendirilebilinir.

3. BULGULAR

Malnütrisyonu bulanan N=222 hastadan alınmış verilere göre örneklemin yaş ortalaması ve standart sapması 79,92±9,8 dir. Malnütrayonu olan kişilerin 79'u (%35,5) erkek, 143'ü (%64,4) kadındır. Vücut kitle indeks ortalaması ve standart sapması 22,56±5,38 dir. Bireylerin böbrek yetmezliği olup olmadığını belirlemek için denklem (1) kullanılarak,eGFR düzeyleri N=194 kişi için tahmin edilmiştir ve buna göre aGFR<60 (böbrek yetmezliği olan) 77'i (%39,7) kişi ve eGFR>=60 (böbrek yetmezliği olmayan) 117 (%60,3) kişiden oluşan iki kategorili böbrek yetmezliği varlığı değişkeni bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Bu kişilere ait demografik, kan ve idrar ölçümleri alınmıştır ve böbrek yetmezliği durumuna göre bu değişkenlerde anlamlı fark olup olmadığı tek değişkenli analizler ile belirlenmiştir.

Tek değişkenli analiz sonucunda; kadınlarda böbrek yetmezliği 60 (%48,4) erkeklere göre 17(%24,3) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fazladır (p=0,001). Hgb1 ortalaması ve standart sapması böbrek yetmezliği olan grupta 11,23±1,46, böbrek yetmezliği olmayan gruba göre 11,83±1,52 istatistiksel olarak anlamlı şekilde düşüktür (p=0,017). Yaş ortalaması ve standart sapması böbrek yetmezliği olan grupta 85,03±8,08, böbrek yetmezliği olmayan gruba göre 79,39±10,83 istatistiksel olarak anlamlı şekilde yüksektir (p=0,000). Hastalık sayısı ortalaması ve standart sapması böbrek yetmezliği olan grupta 6,1±1,91, böbrek yetmezliği olmayan gruba göre 5,4±1,68 istatistiksel olarak anlamlı şekilde yüksektir (p=0,009). Diğer faktörlerin tek değişkenli analiz sonuçları istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Bu sebeple, istatistiksel olarak anlamlı fark bulunan bu risk faktörleri ile hiyerarşik lojistik regresyon analizi yapılarak, belirlenen değişkenlerin (diğer değişkenleri kontrol değişkeni olarak ele alarak) yordanan değişken üzerindeki etkilerini incelenmiştir.

Çalışmamızda böbrek yetmezliğini tahmin etmek için; birinci aşamada sadece cinsiyet, ikinci aşamada yaş ve cinsiyet, üçüncü aşamada Hgb1, yaş ve cinsiyet, dördüncü aşamada hastalık sayısı, Hgb1, yaş ve cinsiyet bağımsız değişkenleri modele dahil edilmiştir.

Birinci aşamada cinsiyet odds oranı 0,297 %95 GA(0,137-0,646) istatistiksel olarak anlamlıdır (p=0,002). Erkek olmanın böbrek yetmezliği üzerinde koruyucu etkisi bulunmaktadır.

İkinci aşamada yaş ve cinsiyet faktörleri modelde istatistiksel olarak anlamlıdır p=0,013. Cinsiyet odds oranı 0,288 %95 GA(0,130-0,639) istatistiksel olarak anlamlıdır (p=0,002), erkek olmanın böbrek yetmezliği üzerinde koruyucu etkisi bulunmaktadır. Yaş değişkeni odds oranı 1,21 %95 GA(1,05-1,92) istatistiksel olarak anlamlıdır (p=0,012), yaş arttıkça böbrek yetmezliği riski artmaktadır.

Üçüncü aşamada Hgb1, yaş ve cinsiyet faktörleri modelde istatistiksel olarak anlamlıdır p=0,027. Cinsiyet odds oranı 0,313 %95 GA(0,139-0,702) istatistiksel olarak anlamlıdır (p=0,005), erkek olmanın böbrek yetmezliği üzerinde koruyucu etkisi bulunmaktadır. Yaş değişkeni odds oranı 1,17 %95 GA(1,04-1,75) istatistiksel olarak anlamlıdır (p=0,024), yaş arttıkça böbrek yetmezliği riski artmaktadır. Hgb1 odds oranı 0,789 %95 GA(0,631-0,917) istatistiksel olarak anlamlıdır (p=0,041), Hgb1 düzeyinin yüksekliğinin böbrek yetmezliği üzerinde koruyucu etkisi bulunmaktadır.

4. aşamada hastalık sayısı, Hgb1, yaş ve cinsiyet faktörleri modelde istatistiksel olarak anlamlıdır p=0,03. Cinsiyet odds oranı 0,317 %95 GA(0,141-0,713) istatistiksel olarak anlamlıdır (p=0,005), erkek olmanın böbrek yetmezliği üzerinde koruyucu etkisi bulunmaktadır. Yaş değişkeni odds oranı 1,15 %95 GA(1,032-1,69) istatistiksel olarak anlamlıdır (p=0,041), yaş arttıkça böbrek yetmezliği riski artmaktadır. Hgb1 odds oranı 0,801 %95 GA(0,632-0,921) istatistiksel olarak anlamlıdır (p=0,045), Hgb1 düzeyinin yüksekliğinin böbrek yetmezliği üzerinde koruyucu etkisi bulunmaktadır. Hastalık sayısı odds oranı 1,1 %95 GA(1,07-1,34) istatistiksel olarak anlamlıdır (p=0,027), Hastalık sayısının artması böbrek yetmezliği oluşumu için risk oluşturmaktadır.

Her bir aşamada elde edilen modellerin modele uygunluğu Hosmer-Lemoshow testi ile değerlendirilmiş olup, oluşturulan modellerin her aşamada uygun olduğu belirlenmiştir p>0,05. Modellerin böbrek yetmezliği genel sınıflama yüzdeleri ise sırasıyla %73,7, %77,2, %80,7 ve %84,2 şeklindedir. Nagelkerke R^2 değerleri ise sırasıyla 0,206, 0,336, 0,428, 0,510 şeklinde sıralanmaktadır.

4. SONUÇ

Sonuç olarak, hiyerarşik modeller birey özelliklerine etki eden grup özelliklerinin de doğru bir şekilde modellenmesine olanak vermektedir. Elde edilen regresyon katsayılarının gruptan gruba anlamlı fark gösterip göstermediği bu sayade belirlenebilmektedir. Elde edilen bulgular sayesinde malnütrisyonlu bireylerin, böbrek yetmezliğinin tahmin edilmesinde sırasıyla cinsiyet, yaş, Hgb1 ve hastalık sayısının etkili olduğu ve oluşturulan modellerde de bu hiyerarşik modeller ile açıklanan varyansın artmış olduğu belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

Agresti, A. (1996) An Introduction to Categorical Data Analysis. John Wiley and Sons, New York.

Alpar, Reha, (2003), Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemlere Giriş 1, 2. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Boyacıoğlu, H. ve Güneri, P. (2006), "Sağlık Araştırmalarında Kullanılan Temel İstatistik Yöntemler", Hacettepe Diş Hekimliği Fakülte Dergisi, 30(3): 33-39.

Cox, D. R., Snell, E. J. (1974) The Choice of Variables in Observational Studies, Appl. Statist., 23, 51-59.

Earley A, Miskulin D, Lamb EJ, Levey AS, Uhlig K. Estimating Equations for Glomerular Filtration Rate in the Era of Creatinine Standardization: A Systematic Review. Ann Intern Med. 2012;156:785–795.

Elhan, A.H. (1997), Lojistik Regresyon Analizinin İncelenmesi ve Tıpta Bir Uygulaması. (Biyoistatistik Yüksek Lisans Tezi) A.Ü.,4-29, ANKARA

Eren, Z. , Küçükardalı, Y. , Öztürk, M. A., Küçükardalı, B. , Kaspar, E. Ç. and Kantarcı, G. (2015), Chronic kidney disease in nursing home residents. Geriatrics & Gerontology International, 15: 715-720.

Hocking, G. (1972) Criteria for Selection of a Subset Regression: Which one should be used. Technometrics, 14, 967-970

Myers, R. H. (1990) Classical and Modern Regression with Applications, 2nd ed., PWS-Kent Publishers, Boston.

Remuzzi G, Ruggenenti P, Perico N. Chronic Renal Diseases: Renoprotective Benefits of Renin–Angiotensin System Inhibition. Ann Intern Med. 2002;136:604–615

Thompson, M. L. (1978a) Selection of variables in multiple regression: Part I. A review and evaluation,Int. Statist. Rev., 46: 1-19.

Thompson, M. L. (1978b) Selection of variables in multiple regression: Part II. Chosen procedures, computations and examples, Int. Statist. Rev., 46: 129-146

İngilizceden Sonra İkinci Yabancı Dil Almanca Öğretim Yöntemi Temel Özelliklerinin "Schritt für Schritt Deutsch" (A1.1) Yerel Ders Kitabına Yansımasının İncelenmesi

Araş. Gör. Emine Tok[1] **Prof. Dr. Sevinç Sakarya Maden[2]**

[1]Uludağ Üniversitesi / Eğitim Fakültesi, Alman Dili Eğitimi, etok@uludag.edu.tr

[2]Trakya Üniversitesi / Eğitim Fakültesi, Alman Dili Eğitimi, madensevinc@hotmail.com

Özet: Yabancı dil denildiğinde, Dünyada olduğu gibi Türkiyede de ilk akla gelen dil İngilizcedir ve çok dilliliğin temel taşı olarak görülmektedir. Nitekim çağın gereksinimlerinden dolayı ne Avrupada ne de Türkiyede bir yabancı dil yeterli görülmektedir. Bu ihtiyaçtan yola çıkılarak 1997 yılındaki eğitim reformu ile Avrupa Dil Politikası çerçevesinde birden fazla yabancı dil öğretilmesi prensibi benimsenmiştir. Bu reform hareketi doğrultusunda 8 yıllık kesintisiz ilköğretim süreci boyunca, birinci yabancı dil öğretiminin 4. sınıftan ve ikinci yabancı dil öğretiminin 6. sınıftan itibaren seçmeli dersler arasında yer almasına karar verilmiştir. 4+4+4 kademeli eğitim sistemine geçiş ile devlet okullarında birinci yabancı dil dersi 2. sınıftan, ikinci yabancı dil dersi ise 9. sınıftan itibaren zorunlu olarak okutulmaktadır. Yabancı dil sıralamasına bakıldığında, turizm, sanayi, otomotiv, makine vb. alanlarında Alman kuruluşların faal olduğu ülkemizde Alman dilinin önemi giderek artmıştır ve bu ilişkiler ile gelişmelerden doğan gereksinimden yola çıkılarak İngilizceden (L2) sonra ikinci yabancı dil olarak Almanca (L3) gelmektedir. Çok dilli eğitim anlayışında, yabancı dillerin öğretilmesi ve öğrenilmesi birbiriyle bağlantılı ve bir yabancı dilin diğer bir yabancı dili öğrenirken desteklenilmesinden geçer. Bu durumda yeni bir dili öğrenirken, öğrenilen veya edinilen dil bilgileri göz ardı edilemez ve destek sağlar. Dili öğrenen kişi daha hızlı ve kalıcı bir öğrenme için önceden edinilen dillere ilişkin bilgi ve dil öğrenme deneyimlerinden faydalanır. Çok dilli eğitim anlayışında dillerin mutlaka birbiriyle ilintili bir biçimde öğretilmesi veya öğrenilmesi benimsenmelidir. Bu çalışmada; ikinci yabancı dil Almanca dersleri için Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının kararı doğrultusunda 2016 – 2017 öğretim yılından itibaren okullarda 5 yıl okutulması uygun bulunan "*Schritt für Schritt Deutsch Schülerbuch*" Ortaöğretim A1.1 Düzeyi Almanca Ders Kitabı (Çelen, 2016) incelenmiştir. İnceleme; metin seçimi, metin okuma-anlama alıştırmaları, dilbilgisi konularının sunumu, öğretim veya pekiştirilmesinde birinci yabancı dile ilişkin bilgilerin dikkate alınıp alınılmadığına ve yeni öğretilen veya öğrenilen dillerin daha önce edinilen veya öğrenilen diller ile Neuner, Kursiŝa ve Koithan'ın (2001) belirttikleri ilkeler doğrultusunda etkileşim içerisinde öğretilip öğretilmediğine bakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çokdillilik, İngilizce, Almanca, İkinci Yabancı Dil Öğretimi/ Öğrenimi, İlintili Dil Öğretimi/Öğrenimi

1. GİRİŞ

Dünya dili İngilizceden sonra Almancanın ikinci sıraya yerleşmesinin sonucunda Türk Eğitim Sisteminde de Almanca ikinci yabancı dil olarak yerini almıştır ve önemini korumaktadır (Polat und Tapan, 2005). İngilizce ve Almancanın benzerliklerinden dolayı Hufeisen (2011) birinci yabancı dil İngilizceden (L2) sonra ikinci yabancı dil (L3) öğreniminde sıfırdan başlanılmaması gerektiğine ve mevcut L2 bilgileri üzerine L3'ün inşa edilebilineceğine vurgu yapmaktadır. Buna karşın Güler (2005), Türkiyede Almanca dersinde birinci veya ikinci yabancı dil olarak yöntemsel bir ayrımın bulunmadığını belirtmektedir. Böylece L2 ile L3 öğrencilerinin öğretimi esnasında bilişsel ve yöntemsel bir işleyiş gözetilmediğinden, L3 öğrenciler tarafından yeni ve yabancı bir olgu olarak karşılanabilmektedir. Ancak Hufeisen ve Neuner (2005) birinci yabancı dil (L2) ila ikinci yabancı dil (L3) öğretiminin veya öğreniminin arasında fark olduğunu savunmaktadırlar çünkü öğrenci L3'ü öğrenirken birinci yabancı dil öğrenme deneyimlerinden ve birinci yabancı dil ile ilgili elde ettiği her türlü bilgiden yararlanmakta ve diller arasında mantıksal bağlantılar kurarak, ikinci yabancı dili sürekli karşılaştırmalar yaparak bilişsel bir süreç içinde öğrenmektedir. Yapılan araştırmalarda bir çok ülkede ikinci yabancı dil öğeretimine ilişkin özel ders kitaplarının mevcut olmadığı saptanmıştır (bkz. Neuner, Kursiŝa ve Koithan, 2001). Türkiyede de ders kitaplarına bakıldığında çokdillilik eğitim anlayışına göre dil öğretimi ve öğrenimine ilişkin yapılan araştırmaların sounuçlarının ders kitaplarına ve uygulamalar pek de yansıtılamadığı gözlemlenmiştir. Birinci yabancı dil İngilizceden sonra Almanca öğretilmesi hedeflenen yerel ders kitabı "*Hallo Freunde*!" Maden (2005) tarafından incelenmiş, bir önceki ders kitabı "*Lern mit uns!*" adlı yerel ders kitabına kıyasla daha iyi bir kitap olduğu ancak bilinen ve yeni öğrenilen dillerin birbiriyle ilintili öğretilmesi gerektiği

ilkesi üzerine kurulu çokdillilik eğitim anlayışı bakımından çok da yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır. Alan yazın çalışmaları tarandığında "*Schritt für Schritt Deutsch*" (A1.1) adlı Almanca ders kitabının birinci yabancı dil İngilizceden sonra ikinci yabancı dil Almanca öğretimi kapsamında incelenip günümüze kadar henüz değerlendirilmediği görülmüş ve bu çalışmada kitabın analiz edilerek değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma deseni çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri nitel araştırma kapsamında yer alan belge / doküman analizi kullanılarak toplanılmıştır. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar" (Yıldırım ve Şimşek, 2016:189). Mevcut çalışmanın temelini oluşturan "*Schritt für Schritt Deutsch"* (A1.1) ders kitabı lise 9. ve 10. sınıflara yönelik hazırlanmıştır ve araştırmacıya, öğrencilerinin duygu ve düşünce dünyasına bir pencere açtığından, veri kaynağı olarak kabul görmektedir. Forster (1995) doküman analizini 5 aşamada yansıtmıştır; dökümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dökümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma. Bailey (1982) ise dökümanların 4 aşamada analiz edilmesi gerektiği görüşünü benimsemektedir; analize konu olan veriden örneklem seçme, kategorilerin geliştirilmesi, analiz biriminin saptanması ve sayısallaştırma (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016:194). Bu çalışmadaki doküman analizi, Bailey'in kriterlerinde bulunan sayısallaştırma kriterine uygun olmadığı için döküman Foster'in belirlemiş olduğu kriterler doğrultusunda analiz edilmiştir. Bundan yola çıkılarak, ikinci yabancı dil Almanca ders kitapları burada materyal ve veri toplama aracı olarak sayılmaktadır ve çalışma 2016-2017 öğretim yılından itibaren 5 yıl süre ile lise 9. ve 10. sınıflarda okutulmaya başlanan "*Schritt für Schritt Deutsch Schülerbuch" Ortaöğretim A1.1 Düzeyi Almanca Ders Kitabı* ile sınırlandırılmıştır. Hufeisen ve Neuner (2005), metin çalışmasının ve metne bağlı alıştırmaların önemini vurgularken, metinler yoluyla yabancı bir dile ve dünyaya erişim sağlanabildiği görüşünü belirtmektedirler. Bu önem çerçevesinde, bu çalışmanın odak noktası metin analizi, dilbilgisi konularının sunumu ve öğretimidir. Bunun yanı sıra ders kitabındaki alıştırmalar Neuner, Kursisa ve Koithan'ın (2001) eğitsel ilkeleri doğrultusunda edinilen diller ne denli etkileşim içerisinde öğretildiğine bakılmıştır. Analiz sonucunda, ders kitabında geçen metinlerde, metinlere bağlı alıştırmalarda ve dilbilgisi öğretiminde L2'nin dikkate alınılmadığı ortaya çıkmıştır ve bu doğrultuda eğitsel çerçeve dahilinde bir takım öneriler geliştirilerek sunulmuştur.

3. BULGULAR

Milli Eğitim Bakanlığı'nın (2011) yıllık planı doğrultusunda 9. ve 10. sınıf öğrencileri için geliştirilmiş olan bir serilik *"Schritt für Schritt Deutsch Schülerbuch" Ortaöğretim A1.1 Düzeyi Almanca Ders Kitabı*; ders kitabı, çalışma kitabı, öğretmen el kitabı ve ders kitabı ses CD'sinden oluşmaktadır. Ders kitabı ile ilintili olan çalışma kitabı 8 konu alanı çerçevesinde 24 üniteyi kapsamaktadır. Yıllık plan doğrultusunda 12 üniteden oluşan ilk 4 konu alanı 9. sınıflarda okutulması uygun görülmüştür. Kalan 12 üniteden oluşan 4 konu alanı ise 10. sınıflara ayrılmıştır. Konular, öğrencilerin ilgileri ve günlük yaşamları doğrultusunda seçilerek, okul, aile, spor, aktivite vb. alanlarını ele almaktadır.

3.1. *"Schritt für Schritt Deutsch"* (A1.1) kitabında dilbilgisinin yansıtılması, aktarılması, metin ve metin alıştırmaları

Ders kitabında, yeni karşılaşılan dilbilgisi ve telaffuz ibareleri sarı, kelimeler mavi, sıfatlar pembe, ipucu veya tuzaklar ise yeşil kutucuklar içerisinde yansıtılmaktadır. Brill'in (2005) tespitine göre dilbilgisi sayfalarında şekillerin, renklerin vb. kullanımı öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Kitapta, bu tespite istikrarlı bir şekilde olmamakla beraber sadece kısmen karşılaşılmaktadır. Kırmızı renk fiillerin şahıs eklerine vurgu yaparken, mavi renk fiillerin kökündeki değişiklikleri ön plana çıkartmaktadır (bkz. Ünite 3B - Eine Deutschlehrerin / Ünite 17C - Ich soll viel Wasser trinken, Çelen, 2016:21, 81). Bu renklendirmeler haricinde herhangi bir dilbilgisi kuralına veya açıklamasına rastlanılmamaktadır. Hem İngilizce de hem de Almancada belirli- belirsiz tanımlık edatları (Artikel), düzenli – düzensiz fiiller ve bir takım kelime türleri

ve cümle kurulumu benzerlik göstermektedir. Neuner, Hufeisen, Kursiŝa, Marx, Koithan ve Erlenwein'a (2009) göre her iki dilin aynı dil ailesinden gelmesinden dolayı ortaya çıkan çok sayıda söz dizimsel benzerlikleri anlamayı kolaştırmaktadır. Öğrenci ders kitabı ve öğretmen el kitabına bakıldığında ise tarz fiilin (Almanca: Modalverb) cümledeki yeri hakkında bir açıklama yoktur ve öğretmen el kitabında da bu konu hakkında İngilizce ile ilgili herhangi bir ibare bulunmamaktadır (bkz. Ünite 9B - Studium in Berlin, Çelen , 2016: 47, Ünite 9B – Studium in Berlin, Çelen, 2016: 46). Almancanın cümle yapısı ile İngilizcenin cümle yapısı neredeyse aynı olmasına rağmen öğretmen el kitabında buna yönelik herhangi bir ibare veya ders işleme açısından ipucuna rastlanılmamaktadır (bkz. Ünite 9A – Welche Farben haben die Möbel?, Çelen, 2016: 45). Bu durumda İngilizce destekli Almanca'yı öğretmek, dersi veren öğretmenin dil öğrenme geçmişine ve mesleki deneyimine kalmıştır. Aksi durumda öğrenci iki dil arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri kendi tespit ederek diller arasındaki bağlantıyı bireysel olarak oluşturmak zorunda kalacaktır. İnceleme sonucunda, öğrencilerin mevcut yabancı dil bilgilerinin, dil öğrenme esnasında edindikleri deneyimlerin ve stratejilerin, o dilin bir başka yabancı dile sağlayabileceği köprü görevi göz ardı edildiği tespit edilmiştir. Bu tespit doğrultusunda, bu çalışmada L2'nin ve L3'ün etkileşim içerisinde nasıl öğretilinebileceğine dair model olabilecek örnek alıştırmalar geliştirilmiştir.

3.2. Alıştırma Örnekleri

Mevcut kitapta, birinci yabancı dil İngilizce ve ikinci yabancı Almancada aynı yazılan ve / veya söylenen kelimelerin sayısı pek yüksek değildir. Oysa birinci yabancı dilde mevcut kelimelere kitaplarda yer verilmesi ile bunlardan yararlanarak bir metnin nasıl hızlı ve etkin bir biçimde çözümlenip anlaşılabileceğine vurgu yapılma ve öğrencilerde bu konuda farkındalık yaratmak gerekmektedir. Zira İngilizceden sonra Almancayı ikinci dil olarak öğrenen öğrenciler birinci yabancı dilde öğrendikleri ve ikinci yabancı dilde de mevcut aynı veya hemen hemen aynı yazılan ve söylenen kelimelerden yararlanarak Almanca metinleri kısa sürede okuyup çözümleyip anlaya bilir ve kolaylıkla temel düzeyde Almanca cümleler kurabilir. Bu durum öğrencilerin motivasyonlarını artırarak, yabancı oldukları bir dile yaklaşımlarını olumlu yönde etkileyebilmektedir. Ancak 17. ünitedeki "Die Sportarten" (spor dalları) konusu L2'den sonra L3 bağlamında, metin ve metne yönelik çalışmalar ele alındığında görülmüştür ki, üniteye giriş resimli eşleştirme alıştırmasıyla gerçekleştirilmiş, yönergede ve öğretmen el kitabında aslında birinci yabancı dil İngilizcede ve ikinci yabancı dil Almancada çok benzeyen spor dalları ile ilgili kelimelerin öğretimi ve öğreniminde L2 ile bağlantı kurulması istenmemiştir (bkz. Ünite 17A - Treibst du Sport?, Çelen, 2016: 78). Oysa ikinci yabancı dil Almanca derslerinde spor dalları ile ilgili kelimeler ile öğrenciler karşılaştığında birinci yabancı dilde edinmiş oldukları bilgilerden yararlanılarak benzerliklerden yola çıkarak kelimelerin anlamı kolaylıkla anlaşılabilir (Örnek: "Fuβball" - football, "Joga" - yoga, "Ski" - ski, "angeln" -fishing, "Eislaufen" -Eis – ice, "Aerobic" -aerobic, "schwimmen" -swimming ve "segeln" - sailing).

İkinci yabancı dilin birinci yabancı dildeki benzerliklerden yararlanarak daha hızlı ve etkin bir biçimde öğretilebilmesi için yapılabilecek olan diğer bir etkinlik ise, bir tablo verilerek öğrencilerden spor dallarını eşleştirmeleri, tamamlamaları ve karşılaştırmaları şeklinde planlanabilir. Tablo üç satırdan oluşabilir ve ilk satırında İngilizce spor dalları olmaladır. Bir sonraki satırda Almanca kelimelerin yerleştirileceği kutucuklara yer verilebilir. Son satırda ise kavramların Türkçe karşılıklarının yazılacağı yerlere yer verilebilir. Tablonun yanında verilen Almanca spor dalları İngilizce yardımıyla uygun yerlere yerleştirilebilir ve ana dilde karşılıkları yazılabilir. Bu alıştırmada öğrencilerin Türkçe, İngilizce ve Almancadaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmeleri suretiyle yeni öğrenilen kelimeler ve bilgilerin daha çok akılda kalması sağlanabilir. Bu ve benzeri etkinlikler ile öğrencilerin İngilizce bilgileri ikinci yabancı dil Almanca öğreniminde etkin bir şekilde kullanılmış olur.

3. örnek alıştırmada, dört sütunluk bir tabloda, ilk sütunda spor dallarının İngilizce karşılıkları yazılabilir, ikinci sütunda "aynı", üçüncü sütunda "benzer" ve dördüncü sütunda "faklı" ibarelerine bakılarak, öğrencilerden hangi spor dallarına dair uygun olan ibareleri işaretlemeleri istenilebilir. Böylece 1, 2, ve 3. alıştırma ile ünite 17C – Ich soll viel Wasser trinken (bkz. Çelen, 2016:81) yer alan Almanca metin, öğrenciler tarafından daha kolay ve çabuk anlaşılabilecektir.

4. örnek alıştırmada, öğrencilerden metni okumaları ve bildikleri kelimeleri işaretlemeleri istenilebilir. Metin içerisinde yer alan "mein, Hobby, ist, Sport, in, Woche, und, Tischtennis, Volleyball, Trainer, musst, Schokolade, Wasser, Milch, trinken, Proteine, Sportler" İngilizce ile yazılışları ve söylenişleri bakımından benzer kavramlardır. aynı veya metnin bağlamından çıkarılabilinilmektedir. Bu alıştırma ile öğrencilerin, metni genel hatları ile anlamaları sağlanmış olur.

4. SONUÇ

Metin, dilbilgisi ve kelime çalışması dikkate alınıldığında, *"Schritt für Schritt Deutsch Schülerbuch" Ortaöğretim A1.1 Düzeyi Almanca Ders Kitabı'*nın öğrencilerin bilişsel öğrenme düzeyine hitap etmediği ve bu yönde de bir temel oluşturmadığı görülmektedir. Öğrencilerin ve öğretmenlerin dikkatlerinin diller arası benzerliklere çekilmediği görülmüştür. Dil farkındalığının göz ardı edilmesi nedeniyle, öğrenciler öğrenme tekniklerini ve stratejilerini geliştirememekte ve bu nedenle etkili dil öğrenme süreçleri kısıtlanmaktadır. İncelemede, bu kitabın yöntemsel ve eğitsel açıdan ikinci yabancı dil Almanca öğretiminin temellerine ve prensiplerine dayanmadığı ve ikinci yabancı dil Almanca derslerinde kullanılabilmesi için ek materyallerin geliştirilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bu çalışmayı Almancayı İngilizce ile ilintili bir bicinde öğretmeyi sağlayacak ek materyaller geliştirmek suretiyle sürdürmekte yarar vardır.

KAYNAKÇA

Brill, L. M. (2005). Lehrwerke, Lehrwerkgenerationen und die Methodendiskussion im Fach Deutsch als Fremdsprache. Aachen: Shaker Verlag.

Çelen, N. Ö. (2016). Schritt für Schritt Deutsch (A1.1). Ankara: Ata Yayıncılık.

Güler, G. (2005). Deutsch als zweite Fremdsprache im schulischen Fremdsprachenunterricht in der Türkei: Perspektiven für die Didaktik und Methodik des Deutschen als zweite Fremdsprachein der Deutschlehrerausbildung. Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht, 5(2), 1-12.

Hufeisen, B. (2011). Gesamtsprachencurriculum: Überlegungen zu einem prototypischen Modell. In: R. Baur, & B. Hufeisen, "Vieles ist sehr ähnlich." - Individuelle und gesellschaftliche Mehrsprachigkeit als bildungspolitische Aufgabe. (S. 265-282). Baltmannsweiler, Schneider Hohengehren. Abrufbar unter: http://doczz.nl/doc/806795/gesamtsprachencurriculum. [Letztes Zugriffsdatum 19.05.2017]

Hufeisen, B., & Neuner, G. (2005). Mehrsprachigkeitskonzept - Tertiärsprachenlernen - Deutsch nach Englisch. Strasbourg: Europarat.

Maden, S. S. (2005). Anforderungen an ein Lehrwerk für Deutsch als Tertiärsprache in der Türkei. Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht, 10(2), 1-10.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). Öğretim Programı - Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Abrufbar unter: http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=169 [Letztes Zugriffsdatum 20.05.2017]

Neuner, G., Hufeisen, B., Kursisa, A., Marx, N., Koithan, U. & Erlenwein, S. (2009): Deutsch als zweite Fremdsprache. Fernstudieneinheit 26. Fernstudienprojekt zur Fort- und Weiterbildung im Bereich Germanistik und Deutsch als Fremdsprache. Berlin München usw.: Langenscheidt.

Neuner, G., Kursisa, A. & Koithan U. (2001). Tertiärsprachenlehren und lernen. Beispiel: Deutsch nach

Englisch. Teil 5.2.Materialen zur Lehrerfortbildung: Grammatikarbeit im Tertiäsprachenunterrich.

Vorläufige Arbeitsmaterialien. Seminar: Grundlagen des Tertiärsprachenlernens in Kooperation von

ECML und Goethe Institut Inter Nationes, 05.-08. 07. 2001in München

Polat, T., & Tapan, N. (2005). Deutsch als Fremdsprache in der Türkei. Aktuelle Entwicklungen. Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht, 10(2)., 1-5.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Devrim Kavramına İlişkin Metaforik Algıları

Dr. Öğr. Üyesi Yücel Atila Şehirli[1]

[1]Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalı, Edirne, Türkiye.
asehirli@yahoo.com.tr

Özet: Devrim Türkçe bir kelime olup "devirmek" fiil kökünden türetilmiştir. TDK. sözlüğü'ne göre devrim; "belli bir alanda hızlı, köklü ve nitelikli değişiklik" anlamına gelmektedir. Mevcut siyasî, sosyal ve ekonomik yapıyı "zorla değiştirme" hareketidir. Köklü değişiklikleri içermez. İnkılâp gibi uzun süreli ve kalıcı değildir. Devrim kavramı ülkemizde "İnkılâp" kavramının yerine kullanılmaktadır ki bu yanlıştır. Sözlük anlamları bile farklı olan devrim kavramı hiç bir zaman inkılâp kavramını karşılayamaz. Devrim, ihtilâl'in zorunlu bir sonucudur. İhtilâlden sonra ortaya çıkan bu yeni düzen o toplum için bir devrimdir. Devrimin siyaset, sosyoloji, hukuk, ekonomi bilimleri arasından türlü tanımları ve tahlilleri yapılabilir.

Metafor, "karşılaştırma" anlamında kullanılan bir kelimedir. Metafor, soyut ya da kolayca anlaşılamayan olguları tanımlamak için kullanılmakta olup, "daha anlaşılır olanla açıklamaya çalışmak" demektir. Bu araştırmanın amacı, Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi programında öğrenim gören öğretmen adayı öğrencilerinin "devrim" kavramına ilişkin algılarının ne yönde olduğunu metaforlar aracılığıyla belirlemektir. Araştırma nitel araştırma yöntemine uygun olarak tasarlanan betimsel bir alan araştırmasıdır. Bu amaç doğrultusunda söz konusu öğretmen adaylarının "devrim" kavramını hangi metaforlar aracılığıyla algılamakta olduğu incelenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak "yarı-yapılandırılmış anket formu" kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan form, demografik değişkenler ile katılımcıların "Devrim … gibidir, çünkü…" cümlesini tamamlamaları istenen bölümden oluşmaktadır.

Araştırmada elde edilen veriler, öğrencilerin "devrim" kavramı ile ilgili yazılı açıklamalarından elde edilmiştir. Toplanan verilerin işlenmesinde metaforik içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Araştırmada veriler öncelikle frekans ve yüzde tabloları halinde özetlenmiştir. "Devrim" kavramına yönelik algıları arasındaki ilişkiler ile bu algıların demografik özelliklere göre benzerlik veya farklılıkları olup olmadığı analiz edilmiştir. Araştırmanın örneklemi; 2016-2017 öğretim yılı Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Devrim, metafor, öğretmen adayları, sınıf eğitimi, kavram.

Metaphorical Perceptions of Classroom Teaching Teacher Candidates Relating to the Concept of Revolution

Assict. Prof. Dr. Yücel Atila Şehirli[1]

[1]Trakya University, Faculty of Education, Department of Classroom Teaching, , Edirne, Türkiye.
asehirli@yahoo.com.tr

Abstract: Revolution is a Turkish word derived from the verb "topple". According to the Turkish Language Association Dictionary; it is fast, radical, and qualitative change in a certain area. It is the movement of changing present political, social, and economic structure "by force". It does not include radical changes. It is not long-term, and permanent like reform. In Turkey, the concept of revolution is used instead of the concept of "reform", and this is not correct. The concept of reform whose definition is different cannot replace the concept of reform. Revolution is a compulsory result of insurrection. The new order after the insurrection is a reform for the society. Various analyses and definitions of revolution about politics, sociology, law, and economy can be made.

Metaphor is a word used to meaning of "compare". Metaphor is used to define abstract and difficult to comprehend facts, and it means trying to explain them with more comprehensible ones. The aim of the study is to define perceptions of of Trakya University Education Faculty grade 1, 2, 3 and 4 Classroom Teaching Teacher Candidates about "revolution" via metaphors. The sample of the study consists of Trakya University 2016-2017 education year Education faculty students. The study is qualitative and descriptive field research. In accordance with this purpose, it has been investigated that via which metaphors the teacher candidates in question perceive "revolution" concept, and if there are differences between them according to demographic features such as gender, age, class, and department.

Semi-structured questionnaire form" has been used as data collection tool. The form includes expressions as "revolution is like… because…The data obtained from the study has been gained from the written explanations of the students about "revolution" concept. Metaphorical content analysis techniques have been used for data process. The data initially has been summarized as frequency and percentage tables. The relations between the "revolution" concept and if these perceptions vary or not according to demographical features have been analyzed.

Key words: Revolution, metaphor, teacher candidates, class education, concept.

1. GİRİŞ

Metafor kelime olarak, Grekçe "Metapherein" kelimesinden türetilmiş olup, Meta (değiştirmek) ve pherein (taşımak) kelimelerinin birleşmesiyle oluşturulmuştur (Levine, 2005: 172). Metafor günümüzde, daha ziyade; *"söylemi süslemeye yönelik bir söz sanatı"* olarak bilinmekle birlikte, Metafor kullanımı genel olarak; *"dünyayı kavrayışımıza yardım eden bir düşünme ve görme biçimi"* anlamına gelmektedir. Bilimsel araştırmalar göstermiştir ki metaforik düşünme biçimi, dil ve bilim üzerinde olduğu kadar, insanın günlük yaşamında kendini ifade edişi üzerinde de biçimlendirici bir etki yapmaktadır (Morgan, 1998: 14).

Metafor kavramı hemen hemen her alanda kullanılmaktadır. Metafor; sosyoloji ve felsefede analoji, edebiyat ve dilbilim alanında; *"eğreltileme, mecaz, ödünçleme, istiare",* eğitimbilim alanında ise daha çok *"benzetme"* anlamında kullanılmaktadır. Fakat, bunların hiçbiri tam olarak metaforik düşünceyi karşılayamamaktadır. Bu yüzden de doğrudan metafor kavramının tercih edildiği görülmektedir (Zeren ve Yapıcı, 2014, Akt. Güneş, 2017:1-15).

1.1. Metafor Nedir?

Öğretimin iki temel prensibi bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta gitmektir. Metaforlar bunu gerçekleştirirken soyut prensipleri açıklamak için somut örneklerden yararlanırlar. Metaforlar, bilinen, görülen ya da fiziksel gerçeklik, bilinmeyen, görülemeyen ya da ruhsal gerçekliği tanımlamaya yardımcı olmak için kullanılırlar. İnsanlar, algılama ve kelime hazineleri sınırlı olduğundan, bir kavramı anlayabilmek için, başka kavramlarla kıyaslamalar yapmak zorunda kalmaktadır (Clarken, 1997: 4). Bu sebeple Aristo döneminden beri daha ziyade romansal ve şiirsel anlatımda farklı şekillerde metafor kullanımı söz konusu olurken, 1980'li yıllarda, Lacoff ve Johnson'un "Metaphors we live by" isimli çalışmalarında geliştirdikleri *"zihinsel metafor teorisi"* olarak isimlendirilen bir teoriyle metaforun önemi anlaşılmıştır. Lacoff ve Johnson'un ileri sürdükleri bu teoriye göre; "Kavram sistemimiz büyük ölçüde metaforikse, o zaman düşünme tarzımız, tecrübe ettiğimiz her olgu ve günlük olarak yaptığımız her şey bir bakıma metaforiktir" (Lakoff ve Johnson, 1980). Metaforlar; *"insanların gerçeğe ve dünyaya ilişkin düşüncelerini şekillendiren temel zihinsel modellerden biridir".* Dolayısıyla metaforlar; *"soyut veya karmaşık olan olguları, daha somut veya tecrübe edilen olgularla karşılaştırarak, bu sayede bilinmeyen olgulara ilişkin anlayış geliştirmeye imkân sağlarlar"* (Ocak ve Gündüz, 2006).

Yob'a göre metafor; *"bireyin yüksek düzeyde soyut, karmaşık veya kuramsal bir olguyu anlamada ve açıklamada kullanılabileceği güçlü bir zihinsel araçtır"* (Yob, 2003: 130). Bu özelliğinden dolayı metaforlar öğrencilerin özellikle zor kavram ve terimleri daha net bir şekilde anlamalarına yardımcı olarak soyut kavramların zihinde somutlaştırılması ve görselleştirilmesini sağlamakta ve böylece öğrenilen bilgilerin akılda daha uzun süre kalmasını ve daha kolay hatırlanmasını sağlayarak öğrenme motivasyonunu artırmaktadır. Metaforlar eğitim yönetiminde müfredat geliştirme ve planlamada; öğretim alanında öğrenmeyi teşvik etme ve yaratıcı düşünceyi geliştirmede, öğretmen eğitiminde ise öğretim uygulamalarını yönlendirmede ve öğretmenlerin modern eğitim anlayışlarındaki yerlerini belirlemede bir araç konumundadır (Arslan ve Bayrakçı, 2006: 100-106). Metaforlar, bireylerin hayatı, çevreyi, olayları ve nesneleri nasıl gördüklerini; farklı benzetmelerle açıklamak ve anlamlandırmak için kullanılan bir araç olarak düşünülmektedir (Cerit, 2008: 694, Akt. Ergin, D. Y. ve Beyoğlu, A. 2017).

Metaforlar yaratıcıdır; çünkü zihnimizi benzerliklerin, ilişkilerin ve görüşlerin ötesine, kendi yeniden yarattıkları benzerliklere, ilişkilere ve görüşlere yönlendirmektedir. Metaforlar, keşiftir; çünkü kavramın daha önce taşıyamayacağı bir anlam boyutu keşfedilir ve bu şekilde kavramın ve düşüncenin anlam ufku

genişlemektedir (Demir, 2010: 12, Akt. Ergin, D. Y. ve Beyoğlu, A. 2017). Son yıllarda, dünyada olduğu gibi ülkemizde de metaforların belli başlı sosyal ortamlardaki faaliyetlere nasıl rehber olduğu, inançları, tutumları ve değerleri nasıl şekillendirdiği, örgütsel süreçleri nasıl gösterdiği ve örgütsel yaşamın oluşturulmasında nasıl vurgulandığına yönelik olarak ilginin arttığı görülmektedir (Çelikten, 2006: 270). Bu ilgi hayatın her alanında olduğu gibi eğitim ve öğretim alanında da kendisini göstermektedir.

Tarih dersinin öğretiminde de öğrencilerin metafor oluşturdukları görülmektedir (Güven ve Güven, 2009). Tarih dersi kavramlar konusunda oldukça zengin bir derstir. Bu durumda Tarih dersinde öğrencilerin birçok metafor oluşturabileceği anlamına gelmektedir. Özellikle birçok soyut kavramı öğretmeye çalıştığımız bu derste kavramların öğretimi ve öğrenilen kavramların kalıcılığının sağlanması oldukça önemlidir. Öğretmen adaylarının "devrim" kavramını daha önceki öğretim programlarında verildiği gibi doğru olarak öğrenip öğrenmedikleri ve bu kavrama ilişkin metaforlar oluşturup oluşturamadıkları anlaşılacaktır (Şehirli 2017: 349-364).

1.2. Metaforun Tarihçesi

Felsefede metafor, İlkçağ felsefesi filozoflarının eserlerinde karşımıza çıkmaktadır (Keklik 1987b:26). Metafor yoluyla düşüncelerini ifade ederek üslubunu güzelleştiren en eski filozof ise Pitogoras olmuştur (M.Ö. 570-494?) (Kranzdan aktaran Keklik, 1990a:13). İlkçağda metaforu kullanan en eski düşünürlerden biri de Socrates (M.Ö. 468-399) olmuştur (Draaısma, 2007: 47- 48). İlkçağ felsefesinde metaforlara önem veren filozoflardan biriside Platon'dur (M.Ö. 427-347) (Keklik, 1987b:73, Akt. Güneş, 2017:1-15).

2. DEVRİM KAVRAMININ TANIMLARI

Türkçe bir kelime olup "devirmek" fiil kökünden türetilmiştir. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre; "belli bir alanda hızlı, köklü ve nitelikli değişiklik" anlamına gelmektedir. (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=DEVRİM) Devrimin İngilizcesi "Revolution" (http://www.seslisozluk.net). Darbe "baskı ve zor" ile yönetimi değiştirme iken, devrim "nitelikli ve köklü" değişikliktir. Devrim ani olmayabilir. Uzun bir süreç sonrası gerçekleşebilir. Darbede olduğu gibi sadece devletin içindeki küçük bir grup değil, toplumun büyük kesimleri tarafından gerçekleştirilebilir. Askerî müdâhaleler için modern dönemlerde "*devrim*" kavramı da kullanılmaktadır. 1960'lardan itibaren özellikle de sol görüşlüler tarafından kullanılmaya başlanılan devrim, Sosyoloji Sözlüğü'nde "*isyan*" kelimesiyle eş anlamlı olarak geçmektedir. En son olarak "15 Temmuz Darbe Teşebbüsü" sırasında telaffuz edilen "*kalkışma*" ise askerî isyan anlamında kullanılmaktadır.

Devrim mevcut siyasî, sosyal ve ekonomik yapıyı zorla değiştirme hareketidir. Köklü değişiklikleri içermez. İnkılâp gibi uzun süreli ve kalıcı değildir. Zaman zaman "ihtilâl ve inkılâp" kavramlarının yerine kullanılan "devrim" kelimesi daha çok "ihtilâl" anlamında kullanılmaktadır. Pek çok yerde ise inkılâp kavramı yok farz edilerek devrim kelimesi kullanılmaktadır ki bu yanlıştır (http://www.beyaztarih.com/makale/isyandan-darbeye-askeri-mudahaleler-icin-kullanilan-kavramlar).

Devrim kavramı ülkemizde İnkılâp kavramının yerine kullanılmaktadır. Devrim kavramı farklı inkılâp kavramı farklıdır. Sözlük anlamları bile farklı olan bu kavramlardan devrim kavramı hiç bir zaman inkılâp kavramını karşılayamaz. Ülkemizde bazıları anlamını bilmeden bazıları ise ideolojik olarak anlamını bildikleri halde inkılâp kavramının yerine devrim kavramını kullanmaktadırlar. Bu durum bilim ve gerçeğe aykırıdır. Örneğin Prof. Dr. Ahmet Mumcu'nun yazdığı ve uzun yıllardır okutulan, Açık öğretim Fakültesi Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi-1 ders kitabının onuncu sayfasında; *"...ihtilal" ile "inkılap"(devrim) sözcüklerinin çizdikleri anlamı karıştırmamak gerekir"* cümlesinde inkılap ve devrimi eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Yine aynı ders kitabının 13. sayfasındaki "Sorular" kısmının 5. sorusunda; *"Hangi kavram "inkılâp" ile eşdeğerdedir? a. İhtilal, b. Devrim, c. Darbe, d. Reform, e. Evrim"* şıkları verilmektedir. Doğru cevap olarak kitabın 325 sayfasında "b" şıkkı yani "Devrim" verilmektedir. (Mumcu, 1997:10,13.) Fakat bu cevap yanlıştır. Yukarıda da yazıldığı gibi devrim kavramı hiç bir zaman inkılâp kavramını karşılayamaz. Yine Prof. Dr. Ahmet Mumcu, "AÖF Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Dersi 2. Ünite, Türk İnkılâbına Yol Açan Nedenler" ders videosunun 0.50 dk.-1.15 dk. arasında şöyle demektedir: *"İnkılap ve Devrim sözcüklerinin eş anlamlı olarak kullanılması gerektiğini sizlere hatırlatmış ve Türk*

ulusunun neden büyük bir devrim ya da inkılap geçirdiğinin sebeplerini anlatmaya da bu dersten itibaren anlatmaya başlamaya koyulacağımızı söylemiştim" (www.youtube.com). Bu bilgide yanlıştır. Devrim, ihtilâl'in zorunlu bir sonucudur. İhtilal ise devrimin sebebi başka bir deyişle ilk safhasıdır. İhtilâlden sonra ortaya çıkan bu yeni düzen o toplum için bir devrimdir (Mumcu, 1983: 2).

Devrimin siyaset, sosyoloji, hukuk, ekonomi bilimleri arasından türlü tanımları ve tahlilleri yapılabilir (Abadan, 1962:7 vd, Selek, 1968:216 vd, Timur, 1968:1 vd.). Devrim kelimesi 1960'lı yılların sonlarında, çeşitli akımların (özellikle sol akımların) savunucuları tarafından ilke olarak kabul edilince anlam farklılaşması yaşamıştır. Devrim, "mevcut düzenin yıkılarak yerine, gelişmiş, çağdaş bir düzenin kurulması" anlamından sıyrılarak, daha çok; "mevcut düzenin yıkılması için girişilen kanunsuz hareket" anlamındaki "ihtilal" kavramına yakın bir şekilde kullanılır hale gelmiştir. Böylelikle gerçek anlamından saptırılarak belirli bir amaca dönük kullanılmaya başlanan devrim kelimesi,12 Eylül 1980'den sonra kullanılmayarak yerini İnkılâp kavramına bırakmıştır (Şehirli, 2014).

3. DARBE İLE DEVRİM ARASINDAKİ FARKLAR NELERDİR?

Darbe ile devrim arasındaki fark özetlenecek olursa;

1- Darbe ani olur. Devrim uzun bir süreç sonrası gerçekleşebilir.

2- Darbe genelde devlet içinde önemli noktalarda görev yapan küçük bir kesim tarafından yapılır. Devrim ise devlet görevlisi olmayan, dışarıdan, büyük ya da küçük topluluklar tarafından gerçekleştirilebilir.

3- Darbe silahlı ya da milis güçler olmadan gerçekleşmez. Devrim silahlı olabileceği gibi bazı durumlarda halkın desteği yeterlidir.

4- Darbe genelde içerden bir iştir ve çok fazla kan dökülmeden sinsice ve sessizce gerçekleşir. Devrimde ise çok fazla kan dökülebilir ve açıktan olur.

5- Devrim toplumda çok daha geniş ve yenilikçi politik bir değişiklik meydana getirir.

6- Darbe devlet içindeki küçük bir grubun devlete savaş açması, devrim ise çok büyük toplulukların ve halkların devlete savaş açmasıdır (https://limenya.com/darbe-ile-devrim-arasindaki-fark/).

4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmada, Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Öğretmenliği Anabilim dalında öğrenim gören öğrencilerin **"devrim"** kavramına yönelik metaforik algılarını karşılaştırmak amaçlanmıştır. Öğrencilerin "darbe" kavramına ilişkin algılarının tespit edilmesi açısından bu kavramı neye benzettikleri, nasıl algıladıkları ve zihinlerinde oluşan imgelerin ortaya çıkarılmasında hangi metaforların kullanıldığı analiz edilmiş, cinsiyet, yaş ve anabilim dallarına göre aralarında farklılaşma olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda şu alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Öğretmenliği anabilim dalı öğrencilerinin **"devrim"** kavramına ilişkin oluşturdukları metaforlar nelerdir?

2. Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Öğretmenliği anabilim dalı öğrencilerinin **"devrim"** kavramına ilişkin oluşturdukları metaforlar nelerdir?

5. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmada kullanılan model, araştırmanın örneklemi, veri toplanması ve çözümlenmesi açıklanmaktadır.

5.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış anket formu kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan form, cinsiyet, yaş gibi demografik değişkenler ve katılımcıların **"Devrim… gibidir, çünkü…"**

"Devrim… gibidir, çünkü…" cümlelerinde tamamlamaları istenen iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Öğrencilerin forma yazdıkları cevaplar, bu araştırmada temel veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Şurası unutulmamalıdır ki; anketler de bir veri toplama aracı olmasına karşılık geçerlik-güvenirlikleri hesaplama ile belirlenememektedir (Ergin, D. Y., 1995).

Toplanan verilerin analiz edilmesi ve yorumlanmasında nitel araştırma desenlerinden "olgubilim", verilerin değerlendirilmesinde ise metaforik içerik analizi ve betimsel analiz teknikleri kullanılmıştır. Olgubilim deseni, farkında olunan ama ayrıntılı bir anlayışa sahip olunamayan olgulara odaklanmaktadır. Bireylerin yaşadıkları ortamda karşılaştıkları olgularla ilgili olarak ne algıladıkları ve deneyimlerinin neler olduğu üzerinde durarak olguyla ilgili algısını ortaya koyma çalışmaktadır. Olgubilim, bireylerin tümüyle yabancı olmadığı aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığı olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma zemini yaratmaktadır (McMillan & Schumacher, 2010; Yıldırım ve Şimşek, 2008).

5.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni; 2016-2017 öğretim yılının ikinci yarısında Edirne ilinde bulunan Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Öğretmenliği anabilim dalı öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Eğitim Fakültesi Temel Eğitimi Bölümü Sınıf Eğitimi Öğretmenliği 1.sınıf (n=80), 2.sınıf (n=107) 3.sınıf (n=84), 4.sınıf (n=115) toplam 386 öğretmen adayı oluşturmuş, 342 geçerli geri dönüş alınmıştır.

5.3. Araştırma Verilerinin Toplanması

Eğitim Fakültesinde Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Öğretmenliği Anabilim dalında eğitim alan öğrencilerin "devrim" kavramına ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla tespit ederek karşılaştırmak amacıyla, her bir öğretmen adayından **"Devrim… gibidir, çünkü…"** cümlelerini tamamlaması istenmiştir. Bu ibarenin yazılı olduğu boş bir form verilerek bir ders süresi zaman tanınmıştır. Öğretmen adaylarının sadece tek bir metafor üzerinde yoğunlaşarak bu metaforun gerekçesini yazmaları istenmiştir.

5.4. Sınırlılıklar

Araştırma; 2016-2017 öğretim yılı ile, Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencileri ile, Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Öğretmenliği anabilim dalı öğrencileri ile, 386 öğrenci ile, Araştırma "devrim" kavramlarına ilişkin metafor oluşturma becerisi ile sınırlıdır.

6. BULGULAR VE YORUM

			Cinsiyet		Total
			Kız	Erkek	
Sınıf	1	f	60	11	71
		%	21,3%	18,6%	20,8%
	2	f	75	16	91
		%	26,6%	27,1%	26,7%
	3	f	68	7	75
		%	24,1%	11,9%	22,0%
	4	f	79	25	104
		%	28,0%	42,4%	30,5%
Total		f	282	59	341
		%	100,0%	100,0%	100,0%

Metaforlar		
	f	%
yenilik	55	16,1
Atatürk	12	3,5
ağaç	8	2,3
yeniden doğuş	7	2,1
başlangıç	6	1,8
bahar	5	1,5
değişim	5	1,5
deprem	5	1,5
güneş	5	1,5
inkılâp	4	1,2
inşaat	3	0,9
özgürlük	3	0,9
silgi	3	0,9
umut	3	0,9
Metaforlar (2 kere tekrarlananlar)	**f**	**%**
araba	2	0,6
aşk	2	0,6
bayram	2	0,6
çocuk	2	0,6
daksil	2	0,6
deniz	2	0,6
Deniz Gezmiş	2	0,6
erkeğin gidişi	2	0,6
evlilik	2	0,6
gökyüzü	2	0,6
haklarımız	2	0,6
hayal	2	0,6
inovasyon	2	0,6
insan	2	0,6
kan emici bir kene	2	0,6
kek	2	0,6
kelebek	2	0,6
kitap	2	0,6
moda	2	0,6
saat	2	0,6
telefon	2	0,6
yıkım	2	0,6
yıpranmış binayı yıkıp yenisini oluşturmak	2	0,6
Diğer (1 kere tekrarlananlar)	171	50,15
TOPLAM	342	100,00

Bir Kere Tekrarlanan Metaforlar:

Açlık, alınan yeni ayakkabı, amacına göre anlam kazanır, ameliyat, anzer balı, aşı, ateş, balta ile odunu ikiye kesmek, başka bir dünyaya ayak basmak, başka bir eve taşınmak, başkaldırma, başkasının ayakkabısını giymek, belirsizlik, bir ağacın filizlenmesi, bir çocuğun alışkanlıklarını değiştirmek, bir çocuğun üniversiteye başlaması, bir çocuk, bir lamba, bir nota, bir odanın kırılıp/yıkılıp yeniden düzenlenmesi, bir şeye yenilik getirmek, birleşen eller, bol meyveli bir ağaç, bomba, boşanan bir çift, bozulmuş bir kol saatinin yerine yenisini almak, bu ülkede imkânsızdır, bukalemun, büyük bir firmanın rakip firma tarafından satın alınması, cahillikle mücadele, cemre, çamaşır makinesi, çığlık, çok güzel olan ağacı budamak, çürük, çürümüş duvarda açan çiçek, defter, değişiklik, değişkenlik gösteren bir resim, "delete'' tuşu, denenmeden alınmış elbise, denize çıkan yol, doğmak, doğum günlerimiz, doğuya atanan bir öğretmenin yaptığı çalışmalar, dozer, dönme dolap, dünyanın en güzel kadınını sevmek, düşünceleri etkilemek, düzen kirletir, devrim temizler, eğer kanlıysa alçaklık, elma, engeli olan bir insanın tedaviyle iyileşmesi, eski sistemi daha iyiye götürecek yenilik, evde yapılan tadilat, evrim, ezilenlerin bayramı, fabrika, farklılık, fidana aşı yapmak, format, Fransız kalınmış olaylar, futbol maçı, gardırop yenilemek, gelin olmak, gelişen teknoloji, genç bireylerin başının ezilmesi, gençleşme, gerekliliğe sıkışmış düşüncelerin patlaması, göç, gökdelen, gökyüzünde kanat çırpan kuş, gri renk, gülmek, gün, güncelleme yapmak, güzel bir kız, güzel günler görmek, haklar, inkılâp, halter atmak, hapisten çıkış, hasta ağacın yeni açan sağlıklı çiçeği, hatalardan arınma, hayat, hediye, hiç tanımadığın bir şehre gitmek, Hz. Muhammed, ıhlamur, içi çürük elma, ihtilâl, iki yüzlü insan, ilaç, ilkbahar, kadın, kangren olmuş kolu kesip yerine yenisinin çıkmasını beklemek, kaos, kapalı kutu, kaplumbağa ve tavşan masalındaki kaplumbağa, kararlarımıza saygı duyulmadığında sinirlenmek, karı delip açan bir kardelen, karı-kocanın boşanıp bireylerden birinin hayatına yeni birini sokması, karınca, kaza, kentsel dönüşüm, keşif, kırk yılda bir gelen şey, kıyafet, kolunu kesmek, kontrollü bina yıkımı, kötülüklerin sonu, kumar, liseden üniversiteye gelmek, madalyonun iki yüzü gibidir, makyaj, mevsimler, mimar, modern olmak, muhalefet ve değişim, mum, müteahhitin yaptığı binalar, nanoteknoloji, Nazım Hikmet'in şiiri, okul, oyun, oyun bozan çocuk, öğretmen, ölüm, örgütlenmek, palto, papatya, parfüm, platonik aşk, reklam, restorasyon, rimel, rüya, saçlarını boyatmak ve bakım yaptırmak, sakalını kesmek, sevgilisinden ayrılan kız, sınav, sivrisinek, soğan, su dolu bir kovanın devrilmesi, suyun akışı, süpürge makinesi, süreç, tabu, Tanzimat Fermanı, tarla, taşınmak, tekerlek, teknoloji, terk edilen kızın, görüntüsünde değişiklik yapması, toplum hayatında önemli işlevi olan kurum, tren, tsunami, Türkiye Cumhuriyeti, uzun süre yaşadığın bir yeri terk etmek, üniversite sınavı, üvey evlat, var olana yenilik getirme, verem-kanser, yalnızlık, yaydan çıkan ok, yaz, yemek, yeni bir oluşum, yeni bir şey, yorumsuz, zincirleri kırmak, zorâki davranışlarda bulunmak.

Tekrarlanan Çünkü'ler:

	f	%
yenilik getirir	9	2,6
yenilikler getirir	6	1,8
aydınlanma getirir	2	0,6
var olan düzeni yıkıp yenisini getirmektir	2	0,6
yeni başlangıçlar getirir	2	0,6
yenilik ve değişimdir	2	0,6
yenilik ve farklılık getirir	2	0,6
yenilik ve gelişme getirir	2	0,6
yeniliktir	2	0,6
Diğer	312	91,50

Bir Kere Belirtilen Çünkü'ler:

Acı sonuçlar doğurur, aksaklıkları giderir, alışılmışın dışında bir olaydır, amaçlanan fakat getirileri tam kestirilemeyen bir olaydır, aniden bitebilir, aniden gelen kökten değişikliktir, Atatürk demektir, Atatürk gibi yapılır, Atatürk'ü hatırlatır, Atatürk'ün yaptıkları gibi mükemmel olmalıdır, ayaklanma ile otorite, halka geçer, az ve kararında olmalıdır, azimle ve umutla yapılan yenilik ve iyileştirmedir, bağımsızdır ve yeniliklerle doludur, başta zor durumlar yaratır fakat sonra durumlar düzelir, bazen çok etkili olabilir bazen ise hiç bir işe yaramaz, bazen iyi bazen kötü olabilir, bazı devrimlerde, toplumun uyum sağlaması zor olur, bazı şeyler silinip de yeni şeyler oluşturmak hedeflenir, bazı şeylerin bitişi, yeni şeylerin başlangıcıdır, bazılarını memnun eder fakat bazılarını memnun etmez, beslenir, büyütülür ve gerçekleştirilir, güzel bir sonuç ortaya çıkar, bir başlangıçtır, bir belirsizliktir, bir düzen değişikliğidir, bir hayal ile başlar ve inanç ile gerçekleştirilir, bir modernizasyon hareketidir, bir sentezdir, bir sürecin ürünüdür, bir şeyleri yıkıp, yenisini inşa etme çabasıdır, bir tepkidir, bir yeniden doğuştur, birikmiş acılar ve umutlardan kaynaklanır, bozuk düzene karşı bir araya gelen insanların yaptığı eylemdir, büyük bir yenilik hareketidir, büyük bir yeniliktir, büyük değişim getirir, büyük değişimlere gebedir, cehalet, ideal bir devrime engeldir, cesaretle yapılır. Eskiyi tamamen yıkar ve yenisini inşa eder, çağa ayak uydurmak için yapılır, çağdaşlaşmamızı sağlayabilir, çok büyük değişiklik yapar, çok büyük değişim ve gelişim getirir, çok büyük yenilikler getirir, çok hızlı gelişen yenilikler getirir, çok zordur ve devrim uğruna ölünür, değişen şartlara göre doğan bir ihtiyaçtır, değişiklik getirebilir, değişiklik getirir, değişiklikler ile iyileşme getirir, değişim ve yenilik getirir, değişim ve yeniliktir, değişimdir, değişmesi istenen durumu yenilemektir, demokrasi ve adalet getirir, devletin yükselmesi için gereklidir, devrim fikri, insanların beynini yıkar, devrim için bazı sorumluluklar almak gerekir, devrim ile her şey değişir ve yenilenir, devrim ile yenilikler gerçekleştirilir, devrim konusunda herkes kendini en iyi sanar, devrim konusunda, neyin neden yapıldığı bilinmez, devrim sonrası yeni düzene adaptasyon gerekir, devrim ve insanın ilişkisi çok kuvvetlidir. devrim, güzellikleri getirir., devrim, devrimcilerle anılır, devrim, kısıtlama olmamasıdır ve özgürlüktür, devrimcinin gücünü ortaya çıkarır, devrimden sonra devrime alışması zor olur, devrimden sonra, devrimcilerin sözü geçer, devrimin de bir ömrü vardır, devrimin etkileri yayılır, devrimin getirdiği yeniliklere alışmak zaman alır, devrimin yeni getirileri olur, devriminin iyi ya da kötü olduğu, yapıldıktan sonra anlaşılır, devrimler, Atatürk'ün yaptıkları gibi olmalıdır, dinamizme gebedir, doğar, gelişir ve büyür, doğru ve faydalı yapılmalıdır, doğru yapılırsa çok iyi fakat yanlış yapılırsa çok kötü olur, doğruyu bulmak için devrim yapmak gerekir, dönemin çağdaş yapısına uygun getiriler için devrim gerekir, durum değişikliği olur, yenilikler yaşanır, durumu değiştirerek bireylerde istenilen davranışların oluşmasını sağlar, düzen değiştiren bir yeniliktir, düzen değiştirme, kalkınma ve uyum sağlamaktır, düzeni değiştirmektir, düzeni tamamen değiştirir ve yeniler, düzenleme ve yenilik getirir, çağın gereklerine uygundur, eğer doğru yapılırsa mükâfatı alınır, en mükemmel devrim, Atatürk'ün yaptığıdır, eski düzeni yok eder ve yerine yeni düzeni getirir, eski düzenin işe yaramamasından yapılır, eski düzenin yerine yenisini getirmektir, eski olan işe yaramayınca gelen yenilik arayışıdır, eski olanı değiştirmektir, eski olanı silmek fakat derinlere atmaktır, eski olanı yenileme gereğinden doğar, eskiden var olanı yok eder, eskileri yenilemektir, eskileri yıkıp yenileri getirir, her şeyi alt üst eder, eskinin değiştirilmesidir, eskiyi götürüp yenisini getirir, eskiyi silip yeniyi yazmaktır, eskiyi tarihe karıştırır ve yenisini getirir, eskiyi terk edip büyük yenilik yapmaktır, eskiyi yıkarak yenisini inşa etmektir, eskiyi yıkıp yeni düzen getirir, eskiyi yok etmek ve iyileştirip yenilemektir, farklı seçeneklerden doğar, farklı sonuçları olabilir, faydalıdır, fazlalıkları atıp, durumu iyileştirmektir, geçerliliği dolmuş olanın değiştirilmesidir, geçersiz bir çözüm yoludur, geldiği yere güzellik getirir, gelişim için gelen yeniliktir, gelişmek içindir, geliştirilebilir ve ülkeyi yeniler, gerekli bir müdahale ve iyileştirmedir, gerekli değildir, gerekli görülürse yapılabilir, gerekli olabilir, yenilik ve ilerleme getirir, gereklilikten doğan, düşüncelerle desteklenen bir patlama hareketidir, gerektiğinde ülkeyi geliştirmek için yapılabilir, geri dönüşü yoktur, getirileri bazen olumlu, bazen olumsuzdur, getirileri kişilere göre farklı olur, güzel bir şeyi daha da güzelleştirmek için risk alınarak yapılır, güzel günler gösterir, güzel şeyleri umut etmektir, güzellik ve yenilik getirir, güzellikler getirir, haklarımız uğruna yaptığımız yeniliktir, halkın birliğiyle yapılır, yanlışlar düzeltilir, hataları düzeltebilir, hayallerle doğar, ya başarılı olunur ya da başarısız olunur, hayatımıza yeni bir sayfa açar ve düzenimizi değiştirir, hep aynı durmaz, her daim yeniliktir, her şeye değişiklik getirir, her şeye yeniden başlamaktır, her şeyi baştan yaratmaktır, her şeyi değiştirmeye gebedir, her şeyi güzelleştirir, her şeyi silip yeniden yapılandırabilir, her şeyi yıkar, yerle bir eder, herkesi etkiler, herkesi ve her şeyi etkiler, hiç umulmayan

zamanda gelir, hoş bir hayaldir, Hz. Muhammed gibi yapılmalıdır, içinde çok şeyi barındırır, ideal biçimde yapılmalıdır, ideal bir biçimde olursa amacına ulaşır, ideal düzeni getirir, ideoloji uğruna değişiklik yapmaktır, ihtiyacımız ve hakkımızdır, ihtiyaçlara göre gelen yeniliktir, ileriye götürür, ilerledikçe güçlenir, ilk zamanlar çok güzel ve kıymetli görünür fakat sonra kıymetsizleşir, ilk zamanlarda uyum sorunu yaşatır, imkânsızdır, insanlar devrime yabancılık çeker, istediğimiz gibi yönlendirebiliriz, doğru kullanırsak daha çok verim alırız, istenilen ve arzulanandır, istenmeyeni değiştirme hareketidir, işe yaramayan eski düzeni kaldırmaktır, iyi veya kötü olarak bir şeyleri değiştirmektir, iyi ya da kötü bir yeniliktir, iyi ya da kötü sonuçlara gebedir, iyi ya da kötüdür, iyileştirmek için yapılan yeniliktir, kan emicidir, devrimci liderler halkı sömürürler, kan ile beslenir, kan ile beslenir, devrimci liderler halkı sömürürler, kansız olmalıdır, kaostan sonra düzeni getirir, kazananı millettir, kısıtlayıcılıktan kurtulup yenilikçi olmaktır, kişilere göre farklı etkiler getirir, köklü bir değişikliktir, Atatürk'ün devrimleri idealdir ve lâik olmalıdır, köklü değişiklik hedefiyle yapılan zor bir iştir, köklü değişikliktir, köklü değişim getirir, kökten değişiklik getirir, kökten değişiklik yapılabilirse devrim olur, kökten değişim getirir, kökten değişimdir ve yeni bir düzen getirir, kötü düzeni değiştirir, aydınlık getirir, kötü koşullardan kurtulup, olumlu sonuçlar alırız, kötü niyetlilerin işidir, kurulu düzeni bozar, mecburen yapılan değişikliktir, mevcut duruma karşıtlıktan doğan toplu değişim hareketidir, mevcut durumu iyileştirmek için güncelleme yapmaktır, mevcut durumun yenilenme gereğinden doğan yeniliklerdir, mevcut düzene getirilen yeniliktir, mevcut düzene, çağın gereklerine göre yenilik getirmektir, mevcut düzeni yıkıp yenisini getirmek ister, mevcut düzenin bozulması ve yeni düzen kurma telaşıdır, modernlik getirir, Mustafa Kemal Atatürk gibi yapılır, mutlu eden yeniliktir, nadiren gelebilir, niteliği, muhtevasına göre değişir, niteliksel değişiklik getiremez, niteliksel değişiklikler getirebilir, olağan yaşamı olumsuz etkiler ve olağanüstü haller getirir, olanla yetinmeyip yenisini getirir, olumlu anlamda niteliksel değişimdir, olumlu duygular ile yapılır fakat ne getireceği saptanamaz, olumlu sonuçlar getirmesi istenir, ortaya yenilik koyar, önemli bir olaydan sonra gelen köklü değişikliktir, önemli bir olaydır, örgütlenme ile olur, özgürlük için yapılan yeniliktir, özgürlük olmadan olmaz, özgürlük, huzur ve mutluluk verir, refah için yapılırsa değerli ve iyidir, sevindirebilir ya da üzebilir, sıkıntılar ve sorunlar istenilen şekilde çözülür ve rahatlığa kavuşulur, sınıfsız bir toplum içindir, son çaredir, sonuçları belirsizdir, sonuçları kestirilmez, sonuçları, temeline göredir, sorunları çözmek için yapılır, sorunları çözmek için yenilik ve değişiklik getirir, sürekli değişim ve yenilik sağlar, sürekli değişimdir, sürekli yenilenmesi gerekir, sürekli yenilikler ve güzellikler getirir, tamamen yenilik getirir, topluma şekil verir, topluma yenilik getiren bir durum değişikliğidir, Türk Milleti yenileşerek, kimliğini bulmuştur, umut getirir, umut ile karanlıktan aydınlığa çıkmaktır, umut ile yapılır, sonuçları belli olmaz, umut ister ve sonucu kestirilemez, umut ve özgüven verebilir, umut, sevgi, yenilik ve özgürlük demektir, uygun olup olmadığı anlaşılmaz, ülke menfaati için yapılırsa aydınlık getirir, üzüntü getirir, var olan düzene düşmanca yapılan kötü ve zararlı harekettir, var olan düzene karşı çıkarak yapılır, var olan düzeni değiştirir, var olan şeyi değiştirme çabasıdır, var olandan memnun olmayıp yenisini yapmaktır, var olanı beğenmeyip yenisini oluşturur, var olanı değiştirip yenisini elde eder, var olanı ortadan kaldırır ve her şey yenilenir, var olanı yenisiyle değiştirir, var olanı yıkıp daha sağlam daha iyisini yapar, var olanı yıkıp yenisini yapar, var olanı yıkıp yepyeni bir düzen getirmektir, var olanın yerine yenisini getirmek ister, vazgeçmeden çabalanırsa başarılı olur, ya çok iyi ya da çok kötü olur, ya çok iyi ya da çok kötü sonuçlar getirir, yalnızlıktır, yanlış uygulamalar iptal edilir ve düzeltilir, yapılan devrimi herkes beğenmez, yapması zordur fakat getirisi çok güzeldir, yayılmacı yenilikler getirir, yeni bir başlangıçtır, yeni bir dönem getirir, yeni bir duruma geçiştir, yeni bir düzen kurar, yeni bir düzen ve uyum gerektirir, yeni bir format getirir, yeni bir gelişmenin etkisiyle gelen yeni bir süreç ve durum değişikliğidir, yeni bir sayfa açar, yeni bir soluk getirir, geriye dönülemez, yeni düşüncelere kapı açar, yeni keşiflerle gelir, yeni koşullar ve yeni sorumluluklar ile gelir, yeni nesillere faydalıdır, yeni sistemler getirir, yeni uygulamalar getirir, yeniliğe duyulan ihtiyaçtan doğar, yenilik için çalışmaktır, yenilik ve aydınlanma getirir, yenilik ve başlangıçtır, yenilik ve değişiklik getirir, yenilik ve değişim getirir, yenilik ve devrim şarttır, yenilik ve farklılıktır, yenilik ve özgürlük getirir, yenilikçi düşüncenin eseridir, yenilikler doğurur, yenilikler ile ekleme yapar, yenilikler inşa eder, yeniliklere gebedir, yeniliklerin peşinden gitmektir, yeniliktir ve bazen iyi bazen kötü sonuçları olur, yeniliktir ve devrime ihtiyaç vardır, yepyeni bir başlangıçtır, yıkar ve değiştirir, yıkıcıdır, yıkılan düzeni toparlamaktır, yıkım ve inşa için kullanılır, yıpranmış için kurtuluş olabilir, yıpranmış olanı, yenisiyle değiştirir, yoktan var eder, yükselmek için yapılan değişikliktir, yükselmiş olmaktır, zamanla yenilenmesi gereken olgulardır.

7. SONUÇ VE TARTIŞMA

Öğretmen adayları devrim kavramı hakkında "yenilik" ve "Atatürk" dışında belirgin metafor üretmedikleri görülmektedir. Bundan daha da şaşırtıcı olan bulgu ise buldukları metafor ne olursa olsun "niye?" sorusuna "çünkü..." kalıbı içerisinde cevap oluşturamamışlarıdır. Yani kısaca devrim kavramı hakkında yeterince bilinçli oldukları söylenemez.

Üniversiteye gelen öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun "İnkılâp" kavramını ve diğer "Devrim, İhtilâl, İsyan, Hükümet Darbesi, Reform (Islahat), Tekâmül (Evrim), Tanzimat, Batılılaşma, Modernleşme (Çağdaşlaşma), Rönesans" gibi kavramları ya öğrenmeden ya da yanlış öğrenerek geldikleri Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi dersinin hocası olarak tarafımızdan tespit edilmiştir. Öğrenciler en çok da "Devrim" ile "İnkılâp" kavramını karıştırmaktadırlar. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu "Devrim" kavramının "İnkılâp" kavramından çok daha kapsamlı olduğunu söylemektedirler. Yükseköğretimde Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi dersinin ilk 2 saati bu kavramları öğrencilere doğru olarak öğretmeye ayrılıyor olmasına rağmen yine de eski edindikleri kavram bilgilerinin tam olarak değiştirilemediği ve kavram karmaşasının devam ettiği gözlenmektedir.

KAYNAKÇA

Abadan Y. (1962). İnkılâp tarihine giriş, Ankara.

Arslan, M., Bayrakçı, M. (2006). Metaforik Düşünme ve Öğrenme Yaklaşımının Eğitim-Öğretim Açısından

İncelenmesi, Milli Eğitim Dergisi, Sayı: 171, Ankara, s.100-106.

Cerit, Y. (2008). Öğretmen Kavramı İle İlgili Metaforlara İlişkin Öğrenci, Öğretmen Ve Yöneticilerin Görüşleri, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(4), 693-712.

Clarken, R.H. (1997). Five Metaphors for Barash, D. P., & Webel, C. P. (2014). Peace and conflict studies

(3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE. Educators, American Educational Research Association,

Chicago.

Çelikten, M. (2006). Kültür Ve Öğretmen Metaforları, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dergisi, Sayı: 21 Yıl: 2006/2, Kayseri.

Demir, G. Y. (2010). "Çevirenin önsözü". G. Lakoff & M. Johnson (Yazarlar) Metaforlar: Hayat, anlam ve dil. İstanbul: Paradigma.

Draaısma, D. (2007). Bellek Metaforları (Çev. G. Koca). İstanbul: Metiş Bilim.

Ergin, D. Y. (1995). Ölçeklerde Geçerlik ve Güvenirlik. İstanbul: Marmara. Üni. Atatürk Eğitim Fakültesi

Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı:7, s. 125-148.

Ergin, D. Y. ve Beyoğlu, A. (2017). Metaphorical Perceptions of Students in Education Departments on

the Concept of Location. IV. IBANESS International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series Russe-Bulgaria April 8-9, 2017.

G. & Johnson, M. (1980). Metaphors we live by, IL: University of Chicago Press. Chicago. Bkz. Lakoff, G. &

Johnson, M. (2005). Metaforlar, hayat, anlam ve dil. çev. , G. Y. Demir. İstanbul: Paradigma Yayınları. Güneş, C. (2017). Metafor Nedir, Ne Değildir? Bahadır Kılcan (Ed.), Metafor ve eğitimde metaforik

çalışmalar için bir uygulama rehberi. (1.Baskı). Ankara: PEGEM Akademi, s.1-15.

Güven B., Güven, S. (2009). İlköğretim Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Metafor Oluşturma

Becerilerine İlişkin Nicel Bir İnceleme, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:17 No:2, Kastamonu.

Keklik, N. (1987b). Türk İslam Felsefesi Açısından Felsefenin İlkeleri. İstanbul:İstanbul Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi.

Keklik, N. (1990a). Felsefede Metafor. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Köker, L. (2000). Modernleşme, kemalizm ve demokrasi, İletişim Yayınları: İstanbul, s. 227-230.Mumcu A. (1997). Atatürk ilkeleri ve inkılâp tarihi, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları,

No:555, Eskişehir.

McMillan, J. H. ve Schumacher, S. (2010). Research in education: Evidence-based inquiry. (7th Edition).

London: Pearson.

Miles, M. B. & Lakoff Levine, P. M. (2005) Metaphors and Images of Classrooms, Kappa Delta Pi Record,

v:41,n:4, İndianapolis.

Morgan, G. (1998). Yönetim ve örgüt teorilerinde metafor. (Çeviren: G. Bulut). İstanbul: MESS Yayın

No:280.

Ocak, G., Gündüz, M. (2006). Eğitim Fakültesini Yeni Kazanan Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleği Dersini Almadan Önce ve Aldıktan Sonra Öğretmenlik Mesleği Hakkındaki Metaforlarının Karşılaştırılması, AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:.VI (I), Sayı:2, Afyon.

Selek S. (1968). Anadolu ihtilali, (4. Basım). İstanbul.

Şehirli, Y. A. (2014). İnkılâp ve İnkılâp İle İlgili Kavramların Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar, III. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu (ISHE-2014), Sakarya Üni.-Tübitak, 25-27 Haziran 2014, Sakarya, CD. s.107-115.

Şehirli, Y., A. (2017). Savaş ve Barış Kavramlarına İlişkin Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Metaforik . I. Uluslararası Savaş ve Kültür Sempozyumu, KIBATEK, Amasya Üniversitesi, 17-19 Kasım 2017, Amasya. s.349-364.

Timur T. (1968). Türk devrimi, Ankara.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, Ankara: Seçkin Yay.

Yob, I.M. (2003). Thinking Constructively With Metaphors, Studies in Philosophy and Education, Vol.22, Kluwer Academic Publishers, Netherland,s.130.

Zeren, G. ve Yapıcı, M. (2014). Öğretmen adaylarının renklere ilişkin metaforları. The Journal of Academic Social Science Studies, 25(1), 165-175.

İnternet Kaynakları

http://www.beyaztarih.com/makale/isyandan-darbeye-askeri-mudahaleler-icin-kullanilan-kavramlar: Erişim Tarihi.10.1.2018

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=DEVRİM: Erişim Tarihi.10.1.2018

https://limenya.com/darbe-ile-devrim-arasindaki-fark/: Erişim Tarihi. 10.1.2018

http://www.seslisozluk.net

www.youtube.com

İstihdam ve Gelir Yaratmada Girişimci Öğretim Üyesi Modelinin Geliştirilmesi

Ahmet KUBAŞ[1] **Recep ERBAY[2]**

[1]Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, akubas@nku.edu.tr

[2]Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, erbay@nku.edu.tr

Özet: Öğretim elemanlarının asli görevi eğitim-öğretim faaliyetleridir. Bunun dışında çeşitli araştırma projeleri de yürütmekte ve elde ettikleri sonuçları kongre ve konferanslarda katılımcılarla paylaşmaktadırlar. Ayrıca çeşitli bilimsel kitaplar ve dergilerde yayınlamaktadırlar. Özellikle öğretim üyelerinin araştırma projelerinin çıktılarını ve deneyimlerini öğrencileriyle paylaştıklarında eğitimin kalitesi ve öğrencinin bilgi birikimi de buna bağlı olarak yükselmektedir. Öğretim üyelerinin bilgi birikimlerini sanayi ve hizmet sektörüne aktarabilmelerinin iki yolu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi döner sermaye kanalı ile bilginin paylaşılması diğeri ise Teknoparklar yoluyla mümkün olmaktadır. Birincisinde öğretim üyesi çeşitli sektörlerden gelen iş birliği talebinin Üniversitenin ilgili birimi tarafından uygun görülmesi halinde çalışmada yer alabilmektedir. Elde edilecek ücretin dağılımı konusunda birim yönetim kurulları karar vermektedir. Öğretim üyesi bazen karar mekanizmalarında bile yer almadan işi üstlenmekte bazen zaman ve gelir konusunda sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir. İkincisinde ise Teknoparklarda işin sahibi aynı zamanda kişinin kendisi olduğu için işletme verimlilik ve etkinlik kurallarına uygun çalıştığından istihdam yaratmada ve karlılık açısından özel ve kamu sektöründen gelen taleplere çok hızlı cevap verebilmektedir. Öğretim üyelerinin özel sektör ve kamu projelerinde aktif yer alabilmeleri ve elde edilen çıktıların ekonomik karşılığının olabilmesi için AB ve TÜBİTAK projelerinde uygulanan yöntemlerin izlenmesi ve Teknoparklarda öğretim üyelerinin daha etkin yer alabilmeleri desteklenerek teşvik edilmelidir. Bu nedenle Teknoparklarda uygulanmakta olan yöntemlerin başarısının artırılabilmesi için öğretim elemanları ve öğrencilerin araştırma ve uygulamaların içinde yer almaları sağlanmalıdır. AR-GE ve inovasyon çalışmalarına ağırlık verilmesi Türkiye'nin bölgede sosyo-ekonomik yönden öne çıkmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, gelir, öğretim elemanı, inovasyon, eğitim.

Development of an Entrepreneurial Teaching Staff Model in Employment and Income Creation

Abstract: The main task of the teaching staff is educational activities. In addition, they conduct various research projects and share their results with the participants at congresses and conferences. They also publish these results in various scientific books and journals. In particular, the quality of education and the knowledge accumulation of the students increase when the lecturers share the outputs and experiences of the research projects with the students. There are two ways in which faculty members can transfer their knowledge to the industry and service sector. The first one is the sharing of information by means of the revolving fund and the other by means of technoparks. In the first one, the faculty member can take part in the study if the request of cooperation from various sectors is approved by the relevant unit of the university. Unit committees decide on the distribution of the fee to be obtained. Sometimes the faculty member takes the job without taking part in the decision-making mechanisms and it sometimes causes problems in terms of time and income. In the second one, since the owner of the business in technoparks is also the person himself, he can respond to the demands coming from the private and public sector very quickly in terms of employment creation and profitability since he works in accordance with the efficiency and efficiency rules. In order for the faculty members to take an active part in private sector and public projects and to be able to get economic returns of the outcomes, it should be encouraged to monitor the methods applied in EU and TUBITAK projects and to support the participation of faculty members in technoparks more effectively. Therefore, in order to increase the success of the methods applied in technoparks, it should be ensured that academic staff and students take part in research and applications Focusing on the research, development and innovation efforts will contribute to Turkey to stand out from the socio-economic aspects in the region.

Keywords: Employment, income, teaching staff, innovation, education.

Giriş

Rekabetçi yaklaşım olarak isimlendirilen bu yeni işbirliği modelinde üniversiteler, eğitim ve araştırmadan oluşan klasik rollerinden çakarak sosyal ve ekonomik gelişimde de önemli bir rol almaya başlamıştır. Bu

kapsamda sürdürdükleri araştırmaların sonuçlarını topluma yarar sağlayacak şekilde ürün ve hizmetlere dönüştürmek suretiyle yerel, bölgesel ve ulusal seviyede kalkınmaya destek olan bir üniversite anlayışı bulunmaktadır. Bu anlayışın başarılı olabilmesi üniversitelerin bulundukları yeri çok iyi değerlendirerek, yönlendirilen değil yönlendiren, etkilenen değil etkileyen, değiştirilen değil değiştiren yapılar hale gelmesine bağlıdır. Bu bakış açısının yerleşmesi; ülkesine daha fazla katma değer yaratan, içinde bulunduğu topluma dokunabilen üniversitelere sahip olma imkanı sunacaktır(Cengiz, 2014).

Kamu ve özel sektörün bilgiye ulaşması bilgiden hızlı ve etkin bir şekilde yararlanması konusunda Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde(TGB) önemli işlevler görmektedir. Özellikle yazılım sektörüne uygulanan teşvik ve desteklerle çok sayıda girişimci Teknoparklarda yer kiralayarak kamu ve özel sektör kuruluşlarının taleplerini karşılamaya başlamıştır. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde(TGB) inovasyon ve Ar-Ge çalışmaları yapmak isteyen öğretim elemanlarına da, asli işlerini aksatmadan, kendi uzmanlık alanlarında girişimci olabilmesinin önü açılmıştır. Ayrıca ülke çapında faaliyet gösteren TGB'lerde yapılan yenilikler ve yazılımlar sayesinde başta savunma sanayi olmak üzere, tekstil, kimya, makine, elektrik-elektronik ve benzeri sektörlerde ciddi ekonomik katkılar sağlamaya başlamıştır.

Günümüzde firmaların rekabet gücünün en önemli belirleyicilerinden bir inovasyon yapabilme kabiliyetidir. İnovasyon kabiliyeti üzerinde etkili başlıca unsurlardan biri ise firmanın rakip, ikame veya tamamlayıcı mallar üreten firmalar ile ar-ge faaliyeti gerçekleştiren akademik kurumlar ile aynı coğrafya üzerinde yer almasıdır. Bu durum teknoloji üreten işletmeler ve kurumların kümelenmelerini teşvik eden kamu politikası arayışlarına neden olmuştur. Söz konusu arayışlar sonucunda geliştirilen en önemli politika araçlarından biri teknoparklardır. Teknoparklar teknoloji üreten işletmeler ve yenilikçi girişimciler ile üniversiteler, kamu araştırma kurumları gibi akademik kurumlar ile bir araya getiren hibrit yapılardır. Teknoparklar söz konusu aktörlere çalışma alanı sağlama dışında sermayeye, erişim, iş idaresi, fikri mülkiyet haklarının tesisi ar-ge çalışmalarının ticarileştirmesi gibi hizmetler vermektedir. Bu şekilde teknoparklar teknoloji üreten firma ve kurumların kümelenmesini sağlayan oluşumlardır(Sevsay ve ark, 2017).

Öğretim üyelerinin bilgi birikimlerini sanayi ve hizmet sektörüne aktarabilmelerinin iki yolu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi döner sermaye kanalı ile bilginin paylaşılması diğeri ise Teknoparklar yoluyla mümkün olmaktadır. Birincisinde öğretim üyesi çeşitli sektörlerden gelen iş birliği talebinin Üniversitenin ilgili birimi tarafından uygun görülmesi halinde çalışmada yer alabilmektedir. Elde edilecek ücretin dağılımı konusunda birim yönetim kurulları karar vermektedir. Öğretim üyesi bazen karar mekanizmalarında bile yer almadan işi üstlenmekte bazen zaman ve gelir konusunda sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir. İkincisinde ise Teknoparklarda, işin sahibi kişinin kendisi olduğu için, işletme verimlilik ve etkinlik kurallarına uygun çalışmaktadır. İstihdam ve karlılık açısından özel ve kamu sektöründen gelen taleplere çok hızlı ve etkin cevap verdiği için daha etkin olmaktadır.

1.Girişimci Üniversite

Girişimci, ekonomik kaynakların düşük üretkenlik alanlarından yüksek alanlara aktarılma sürecinde baş aktördür. Çünkü girişimci, kendisinin veya başkasının yarattığı yenilikleri ekonomiye kazandırandır. En küçük bir yenilik dahi, üretim sürecinde iyileştirmeler ve üretkenlik artışları sağlayabilir. Yeniliğin düzeyi arttıkça ekonomiye katkısı da büyür. Girişimcinin katkısı başlıca üç yönde olabilir: (1) Üretim kaynaklarını yeni bir tarzda birleştirerek kullanılmayan üretim faktörlerinin kullanılmasını sağlar, ama daha önemlisi (2) kullanılmakta olan üretim araçlarının ve mevcut girdilerinin değişiklik şekillerde kullanımı ile üretimi artırır. Üstelik (3) girişimci yeni düşüncelerin yaratılması, yayılması ve uygulamasını hızlandırır. Bir girişimcinin yaptıkları sonucu elde edilen başarı ya da başarısızlıklar diğer girişimcilere örnek olur, yol gösterir(Çetindamar, 2002).

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, yeni veya ileri teknolojide mal ve hizmet üretmek isteyen girişimcilerin, araştırmacıların ve akademisyenlerin, Ar-Ge'ye dönük sınaî ve ticari faaliyetlerini gerçekleştirmek, bu yönde üniversitelerden azami ölçüde yararlanabilmelerine imkan oluşturmak için tercihen üniversitelerin yanında veya yakınında kurulmuş, akademik, sosyal ve kültürel sitelerdir. Teknoloji Geliştirme Bölgesi (Teknopark & Teknokent) kavramının temelinde; üniversite-sanayi, yani bilgi- sermaye birlikteliğinin

oluşturulması yatmaktadır. Amacı Üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ile üretim sektörlerinin işbirliği sağlanarak, ülke sanayiinin uluslararası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması maksadıyla teknolojik bilgi üretmek, üründe ve üretim yöntemlerinde yenilik geliştirmek, ürün kalitesini veya standardını yükseltmek, verimliliği artırmak, üretim maliyetlerini düşürmek, teknolojik bilgiyi ticarileştirmek, teknoloji yoğun üretim ve girişimciliği desteklemek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni ve ileri teknolojilere uyumunu sağlamak, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun kararları da dikkate alınarak teknoloji yoğun alanlarda yatırım olanakları yaratmak, araştırmacı ve vasıflı kişilere iş imkânı yaratmak, teknoloji transferine yardımcı olmak ve yüksek/ileri teknoloji sağlayacak yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak teknolojik alt yapıyı sağlamaktır (Sarıoğlu, 2012) .

Türkiye'de ilk kez 2012 daha sonra da 2013 yılında TÜBİTAK tarafından hazırlanan Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi ile ülkemizin en girişimci ve yenilikçi 50 üniversitesi duyurulmuştur. Endeks, üniversiteleri girişimcilik ve yenilikçilik performanslarına göre sıralayarak, üniversiteler arası girişimcilik ve yenilikçilik odaklı rekabetin artmasına böylelikle girişimcilik ekosisteminin gelişmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Endeks ile üniversiteler, bilimsel ve teknolojik araştırma yetkinliği, fikri mülkiyet havuzu, işbirliği ve etkileşim, girişimcilik ve yenilikçilik kültürü ile ekonomik katkı ve ticarileşme boyutları altında 23 göstergeye göre sıralanmaktadır. Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi üniversiteler arasında yeni bir yarış başlatmış ve eğitim araştırma, uygulama yapan üniversitelere inovasyon, yeni teknolojilerin geliştirilmesi, yenilik yapma, patent üretme, lisans alma gibi konularda çalışmalar başlatılarak topluma yararlı bilginin üretilmesi konusunda yeni bir dönemin başlatılmasının da kapısını aralamıştır(Cengiz, 2014).

Akademisyenlerin yükselme kriterlerinde KÜSİ çerçevesinde yürüttüğü faaliyetler de dikkate alınacak. Akademisyenlerin bilimsel yayın dışındaki, şirket kurmak, patent sahibi olmak, sanayi ile ortak proje üretmek gibi faaliyetlerinin kariyerlerine olumlu katkıda bulunması için düzenlemeler yapılacak. Ayrıca, akademisyenlerin proje yapma performansına göre daha fazla maaş almalarını sağlayacak bir düzenlemeye gidilecek. Akademisyenlerin sanayide, sanayide çalışan nitelikli personelin üniversitede görev almaları kolaylaştırılacak. Bu kapsamda, akademisyenlerin sanayide geçici olarak çalışmasına ve sanayideki yüksek lisans, doktoralı personelin üniversitede ders vermesine imkan sağlayacak mevzuat değişikliği yapılacak (www.istekobi.com.tr, 2018).

Sanayi kuruluşlarının temel özellikleri, yenilik ve teknolojik gelişmeyi öncelikli olarak görmeleri, ortaklık ilişkisinin artı değerinin üretilmesi konusunda üniversitelere güven duymaları, ortak projelere gerekli ekipman, fon kaynağı ve insan gücünü ayırma kapasitesine sahip olmalarıdır. Kamunun sahip olması gereken özellikler ise, gerekli standartların ve kuralların hayata geçirilmesi ve tüm paydaşların çok iyi temsil edildiğinin ve haklarının korunduğunun garanti altına alınması ile güvenli bir yenilik ortamını sağlaması ve üniversitelere özerklik verilmesi, bürokratik engellerin ortadan kaldırılması, teşvik mekanizmalarının yerinde işletilmesi ve Ar-Ge faaliyetlerinin kısa vadede somut çıktılar yaratması, beklenmeyecek dinamik bir süreç olduğunun kabul edilmesi ile yenilik için gerekli destek ortamının yaratılmasıdır. Bu özelliklere sahip üniversite, sanayi ve kamu sektörü arasında kurulan ilişkiler, üniversitenin öncü rol oynadığı ve özellikle yeni teknoloji geliştirilmesi ile ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanacağı alanlarda, hedefe yönelik önemli bir araç olarak ortaya çıkmaktadır (Topal, 2018).

Üniversiteler; AR-GE ve inovasyon konusunda en fazla potansiyeli olan yetişmiş insan kaynağının kümelendiği alanlardır. Özellikle teknik bölümlerde laboratuvar ve teknik altyapının bulunduğu Üniversiteler daha avantajlı konumdadırlar. TÜBİTAK ve Kalkınma Ajansları; Üniversitelerin yapacağı bilimsel projelere ekonomik destek sağlamaktadır. Bu kuruluşların destekleri dışında AB projeleri olmak üzere çok sayıda kurum ve kuruluş da bilimsel çalışmalara destek vermektedir. Ayrıca her Üniversitenin Bilimsel Araştırma Projeleri birimi bulunmaktadır ve kendi öğretim üyelerinin projelerini desteklemektedir. Stratejik bir projesi olan öğretim üyelerinin kaynak bulma problemi oldukça düşüktür. Bunun dışında; Ön Lisans, Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora düzeyinde almış oldukları girişimcilik dersleri, kurslar ve uygulamalı stajlarla nitelikli girişimci adaylarının en yoğun olduğu kesimdir. Makro düzeyde yapılacak planlama çalışmalarında, ekonomik kararlarda; girişimciliğin gelişmesi için odaklanılması gereken hedef kitle Üniversiteler olmalıdır.

2.Girişimci Öğretim Üyesi

2015-2019 dönemini kapsayacak Kamu Üniversite Sanayi İşbirliği Değerlendirme Raporu, Strateji Belgesi ve Eylem Planı son şeklini aldı. Bu hafta Ekonomi Koordinasyon Kurulu'na sunulacak eylem planı kapsamında akademisyenlerin şirket kurma, patent sahibi olma, sanayi ile ortak proje üretme gibi faaliyetlerinin kariyerlerine olumlu katkıda bulunması için düzenlemeler yapılacak. 2015-2019 dönemini kapsayacak Kamu Üniversite Sanayi İşbirliği (KÜSİ) Değerlendirme Raporu, Strateji Belgesi ve Eylem Planı son halini aldı. Bu hafta Ekonomi Koordinasyon Kurulu'na (EKK) sunulacak eylem planı kapsamında, üniversite ile sanayi arasında sıklıkla dile getirilen kopukluğun giderilmesi ve işbirliğinin artırılması amaçlanıyor. Plana göre, akademisyenlerin şirket kurma, patent sahibi olma, sanayi ile ortak proje üretme gibi faaliyetlerinin kariyerlerine olumlu katkıda bulunması için düzenlemeler yapılacak (www.istekobi.com.tr, 2018).

Üniversiteler, girişimcilerin bu alandaki yeteneklerini geliştirmesine, iş fikirlerini olgunlaştırmasına ve girişimlere yönelik mevcut destekler hakkında bilgi sahibi olmalarına yardımcı olacak program, ders veya bağımsız eğitimler sunabilirler. Ayrıca öğrencilikten girişimciliğe geçişte de üniversitelerin kuluçka merkezleri veya hızlandırıcılarla işbirliği yaparak bir köprü görevi üstlenmeleri mümkündür. Tüm bunların yanı sıra üniversiteler, inovasyon ekosisteminin temelinde yer alan kurumlardır. Bu nedenle üniversitelerde yapılan araştırmalar, birçok iş fikrinin de çıkış noktası olmaktadır. Üniversitelerin oynayabileceği bir diğer önemli rol d girişimcilerin ve paydaşların çeşitli faaliyetler için bir araya gelmelerinde prestijli bir çekim noktası olmalarıdır. Girişimcilik kültürünü anlatacak, yenilikleri sadece öğrencilere değil hükümetlere, iş dünyasına ve gelecek nesillere aktaracak en önemli kaynaklardan biridir üniversiteler ve öğretim elemanları. Silikon vadisi, Stanford Üniversitesi'nin girişimleriyle kurulurken, bugün piyasaya çıkan en önemli girişimler, üniversite eğitimleri sırasında kendi fikirlerini geliştiren ve uygulamaya koyanlardır(Şahin, 2016).

Öğretim üyelerinin asli görevi eğitim-öğretim ve akademik çalışmalardır. Bu görevlerinin dışında yapacağı iş ve işlemler için ilgili yönetim kurulu kararlarıyla görevlendirilerek döner sermaye aracılığı ile gelir elde edebilmektedirler. İşin ve ücretin alınması ve öğretim üyesine aktarılması ile ilgili süreçler çok sayıda bürokratik işlemden sonra mümkün olmaktadır. Ayrıca farklı uygulamalar nedeniyle öğretim üyesinin, yapmış olduğu mevcut iş karşılığı, aldığı ücret oransal olarak çok düşük kalmaktadır. Bu nedenle yıllardır Üniversite-Sanayi işbirliği konusunda yeterince mesafe alınamamıştır. Ancak Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ile bu sorun aşılmış olup isteyen öğretim üyesi Teknoparklarda yer kiralayarak, kuracakları Ar-Ge şirketleri ile bürokratik engeller olmadan çalışma yapabilir hale gelmiştir. Ayrıca teknoparklarda öğretim üyelerinin kurdukları Ar-Ge şirketleri çeşitli muafiyetlerle desteklenmektedir.

3.Sonuç ve Öneriler

Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde yer alan Teknoparklarda çalışan veya kendi Ar-Ge birimini kuran öğretim elemanları; teknoloji ve hizmet sektöründe yaşanan gelişmeleri özel sektör hızında takip edeceği için bilgilerini sürekli güncellemek zorunda kalacaktır. Ayrıca muafiyetler nedeniyle, Yüksek Lisans ve Doktora öğrencilerinin bu işletmelerde çalışma fırsatı bulmaktadır. Öğretim üyeleri edindikleri çeşitli uygulamaları, tecrübeleri ve birikimlerini öğrencileriyle paylaşacağı için aktif ekonomi açısından itici güç olacaktır.

Teknoparklarda çalışan girişimci öğretim üyesi döner sermaye ve benzeri bürokratik formaliteler yerine kamu ve özel sektörün ihtiyaç duyduğu alanlarda karşılaşılan sorunların çözümünde daha hızlı ve etkin rol oynamaktadır. Bu sayede inovasyon ve ürün geliştirme konusunda piyasa koşullarında rekabetçi bir konumda olmaktadır. Ayrıca işletmenin yapmış olduğu çalışmaların piyasa koşullarında olmasına da katkı sağlamaktadır.

İstihdam ve gelir yaratmada öğretim üyelerinin Üniversiteler veya Organize Sanayi Bölgelerinde yer alan Teknoparklarda çalışmaları daha fazla desteklenmelidir. Bu durum girişimcilik ekosisteminde paydaşlar arasında ilişkilerin daha sağlıklı olmasına, yeni ürünlerin geliştirilmesi, patent sayısının artmasına ve dolayısıyla ülkenin ekonomik gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

Cengiz, E., Üniversite-Sanayi İşbirliği Üzerine Değerlendirmeler, Yükseköğretim Dergisi, Cilt:4, Say:1, Ankara, 2014

Çetindamar, D., Türkiye'de Girişimcilik, (Yayın No. TÜSİAD-T/2002-12/340), 2002

Sarıoğlu, A., Ar-Ge Merkezleri - Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Kalkınmada Anahtar, Verimlilik, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Yıl: 24, Sayı: 286, Ankara, 2012

Sevsay, H., Mustafa Mıynat, M., Aktaş, H., "Teknoloji Geliştirme Bölgesi Yatırımları Finansman Modellerinin İncelenmesi", Yönetim ve Ekonomi, Cilt:24, Sayı:2 , Manisa, 2017, S.464-465

Şahin, M., Bölgesel Girişimcilik Ekosistemi, Namık Kemal Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016

Topal, Y.E., "Girişimci Üniversitenin Temelleri Üniversite ve Sanayi Neden İşbirliği Yapar? Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Sektöründen Bir Örnek" Ekonomik ve Teknik Dergi, TSE, S.666, ISSN:1300-8366, S.40, Ankara, 2018

http://www.istekobi.com.tr/kobi-bilgi-merkezi/haberler/akademisyenlerin-sirket-kurmasi-ozendirilecek-h27115.aspx

Üniversitelerde Teknopark Odaklı Üniversite – Sanayi İşbirliği

Ahmet KUBAŞ[1]

[1]Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, akubas@nku.edu.tr

Özet: Son yıllarda bilim ve teknolojinin hızla gelişmeye başlamasında Teknoparklar önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle yazılım konusunda vergi muafiyetlerinin getirilmesinin yanı sıra öğretim üyelerinin kendi işletmelerinde ya da diğer işletmelerde bürokrasiyle mücadele etmeden yazılım faaliyetlerini gerçekleştirebilmelerine olanak sağlayan uygun bir ortam sunulmuştur. Bunun dışında Teknoparklarda makine, tekstil, kimya, savunma, otomotiv gibi çeşitli sektörlerin teknolojik gelişmesine katkı sağlayacak projeler yürütülmektedir. Öğretim üyelerinin bilgi ve tecrübelerinin yayın boyutundan çıkarak özel ve kamu sektörünün ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak; yapılan bilimsel çalışmalar istihdam başta olmak üzere makroekonomik dengelere kadar çok olumlu etkiler yaptığı göz önüne alınmalıdır. Bu nedenle sektörlerin Üniversiteler ile ortak projeler geliştirebilmesi için Teknoparklar oldukça uygun ortamlardır. Teknoparklarda yapılan proje temelli çalışmalar sonucu ortaya çıkan bilgi ve/veya ürünün, çoğalması, yayılması ve çeşitli sektörlerde kullanılması ülke ekonomisi, daha rekabetçi hale gelmektedir. Yıllardır Üniversite-Sanayi iş birliğinin döner sermayeler yoluyla yeterince geliştirilemeyeceği görüldüğü için sayıları hızla artan Teknoparkların sayısının ve kalitesinin artması çok olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Teknoparklarda özel sektör firmaları yanında öğretim üyelerinin sahip olduğu firmaların kurulmaya başlaması ülke ekonomisinin gelişmesi ve rekabetçiliği açısından oldukça önemlidir. Öğretim üyelerinin de proje temelli desteklenmesi ve özel sektörle iş birliğinin artırılmasının teşvik edilmesi ülke ekonomisi açısından sosyo-ekonomik gelişmenin sağlanmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Teknopark, inovasyon, rekabetçilik, proje, ürün geliştirme.

Technopark Focused University - Industry Collaboration in Universities

Abstract: Technoparks have an important place in the rapid development of science and technology in recent years. In addition to introducing tax exemptions on software, a suitable environment is provided that allows faculty members to carry out software activities in their own enterprises or in other enterprises without fighting bureaucracy. Apart from these, projects are being carried out in technoparks that will contribute to the technological development of various sectors such as machinery, textile, chemistry, defense and automotive. It should be taken into consideration that the scientific studies conducted in order to meet the needs of the private and public sectors have a very positive impact on the macroeconomic balances especially in terms of employment. For this reason, technoparks are very suitable environments for sectors to develop joint projects with universities. The country's economy is becoming more competitive as the knowledge and / or product, which is produced as a result of the project-based works carried out in technoparks, is multiplied, spread and used in various sectors. The number and quality of Technoparks, whose numbers are increasing rapidly, is considered to be a very positive development since it can be seen that university-industry cooperation has not been developed sufficiently by the revolving funds. The establishment of firms owned by faculty members in addition to private sector firms in technoparks is very important for the development and competitiveness of the country's economy. The project-based support of faculty members and the promotion of cooperation with the private sector will contribute to the development of socio-economic development in terms of the country's economy.

Keywords: Technopark, innovation, competitiveness, project, product development.

1.Giriş

Üniversitelerin Teknoparklarında bulunan Ar-Ge kuruluşları tarafından yapılan çalışmalar ile işletmelerin; üretim maliyetlerinde önemli tasarruflar yapması mümkün olmaktadır. Teknopark işletmeleri Ar-Ge destekleri ve muafiyetlerle; daha düşük maliyetli ve fonksiyonlu yeni ürünler ile piyasalarda rekabet üstünlüğü kazanmaktadır. Bu nedenle Üniversitelerde faaliyet gösteren teknoparklar; öğretim üyesi, öğrenci, sanayici, bürokrasi ve diğer girişimcilik ekosistemi paydaşları ile ortak buluşma noktalarıdır.

Türkiye'de TEKMER'ler tarafından oluşturulan altyapı, kapasiteleri oranında üniversite-sanayi işbirliğinin gelişimine ve yenilikçi girişimcilik kültürünün oluşmasına önemli katkılar sağlamıştır. 1990'lı yıllarda kurulan TEKMER'ler özellikle İstanbul ve Ankara'da önemli başarılar elde etmiş ve 2000'li yıllarda kurulan

TGB'ler için teknolojik ve sosyal altyapı oluşturmuştur. KOSGEB'in destek sağladığı en önemli mekanizma olan TEKMER müdürlükleri 2009 yılında diğer işletme geliştirme merkez müdürlüklerine bağlanmış ve bunların müdürlük vasfı kaldırılmıştır (Cansız, 2013).

Ülkemizde teknopark/teknokent kavramı 1980'li yılların ortalarında gündeme gelmiş, 1990 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) öncülüğünde "Türkiye'de Teknoparkların Kurulması Projesi" kapsamında başlatılan çalışmaların ardından, 1992 yılında TÜBİTAK MAM Teknoloji Geliştirme Merkezi kurulmuş, TÜBİTAK-MAM Teknoparkı 1998 yılında KOSGEB tarafından başvurusu kabul edilerek Bakanlıkça onaylanan ilk teknopark olmuştur. Teknopark olgusunun 1990'lı yıllardaki gelişme trendi, bu konunun ülkemizde de yoğun bir şekilde tartışılmasına neden olmuş ve yoğun çabalar sonucu nihayet 26 Haziran 2001 tarihinde çıkarılan 4691 sayılı "Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu" ile bu konu yasal bir zemine oturtulmuştur. 2011 yılında 6170 Sayılı Kanun ile bazı bölümleri değiştirilmiş ve eklemeler yapılmıştır(Morgül, 2018). Ekim 2018 sonu itibariyle 81 Teknoloji Geliştirme Bölgesi Bakanlar Kurulu Kararı ile ilan edilmiştir. Ancak bu 81 teknokentin 59 adedi şu an için faaliyette, diğerleri geliştirme aşamasındadır (www.odtuteknokent.com.tr, 2018).

2.Ar-Ge Çalışmalarında Teknoparkların Önemi

Teknoparklarda yönetici şirkete, teknopark içinde faaliyet gösteren gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine, burada çalışan personele 31.12.2023 tarihine dek geçerli vergi avantajları sağlanmaktadır. Ancak, teknoloji geliştirme bölgesi personeli bölge dışında da çalışmalarını sürdürebilmektedir. Bu bağlamda, bölge dışında çalışan personelin, bölgede yürüttüğü faaliyetle ilişkili elde ettiği gelirinin belirli oranlarda vergi dışı tutulması söz konusudur. Bu oranlar Ar-Ge personeli ve üniversitede öğretim üyesi olan personele göre değişkenlik göstermektedir. Her iki personele uygulanacak oranlar arasındaki farkın azaltılması ve muafiyet oranlarının arttırılması çalışan personel için daha esnek ve rahat bir çalışma ortamına katkıda bulunabilecektir. Personelle ilgili bir başka değerlendirme de işveren sigorta pirimi desteğinin özelikle taşrada kurulan teknoparklar için yıl sınırının kaldırılması konusundadır. İşverenin taşrada karşılaşacağı personel sıkıntısının önlenebilmesi açısından böyle bir düzenlemeye de gidilebilecektir. Ayrıca, teknoparklarda üretim yapan firmalar bu alan içinde ürettikleri ve sistem yönetimi, veri yönetimi, iş uygulamaları, sektörel, internet, mobil ve askeri komuta kontrol uygulama yazılımı şeklindeki teslim ve hizmetleri açısından da katma değer vergisinden müstesnadır. Teknoparklara uygulanan KDV istisnasının kapsamının da yalnızca yazılım ile ilgili gelişmeleri içerdiği ifade edilebilir(Kayalıdere, 2014).

Dinamik ve inovativ bir özel sektör sadece küresel rekabette oyuncu olabilmek için değil, cari açığı olan ülkemizin emek yoğun üretimden teknoloji yoğun üretime geçmesi zorunluluğundan dolayı, Teknopark, Ar-Ge merkezi, KOSGEB, TÜBİTAK, Teknogirişim Sermaye Desteği, OSB (Organize Sanayi Bölgesi) gibi Ar-Ge ekosisteminin parçalarının birbirinin halkası olduğu unutulmamalı; bu süreçte teknoparkların önemi ihmal edilmeden 2023 hedeflerine varabilmek için Ar-Ge sisteminin önemli bir halkası olan teknoparkların etki değerlendirmesine tabi tutularak, aksayan ve iyileştirmeye açık yönlerinin yukarıda yer verilen tespitler de istişare edilerek yönetmelik değişikliği çalışmalarında dikkate alınması, teknopark ekosisteminin gelişimine önemli bir ivme kazandıracaktır (Morgül, 2018).

Teknoparklarda yer alan şirketler, 4691 sayılı kanun gereğince bir takım vergi teşviklerinden yararlanabilmektedirler. Söz konusu yasa gereği teknoparklarda yer alan şirketler kurumlar vergisinden, çalışan Ar-Ge personelleri de gelir vergisinden muaf tutulmaktadırlar. Bunun dışında yazılım ürünlerine de KDV muafiyeti uygulanmaktadır. Ar-Ge şirketleri ayrıca personelleri için 5 yıl süre ile SGK primleri için %50 indirim teşvikinden yararlanmaktadırlar. Faaliyette olan Teknokentlerde Ar-Ge çalışmalarını yürüten firmaların sayısı 5 bin 150'ye ulaşmıştır. Bu firmaların %45'i yazılım, bilgisayar ve iletişim teknolojileri sektörlerinde, %7'si mühendislik alanlarında faaliyet göstermekte ayrıca medikal, enerji, kimya, gıda, savunma, otomotiv, tarım, hayvancılık gibi birçok sektörden firmalar bölgelerde Ar-Ge faaliyetleri kapsamında yer almaktadır. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde yer alan firmalarda 40 bin 208'i Ar-Ge personeli olmak üzere toplam 49 bin 332 kişi istihdam edilmektedir. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde yürütülen toplam Ar-Ge proje sayısı (tamamlanmış ve devam eden) Ekim 2018 itibariyle 38 bin 5 adettir. Faaliyete geçen Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde bulunan şirketlerin, Amerika Birleşik

Devletleri başta olmak üzere, Japonya, İsrail, İngiltere ve Almanya gibi dünyanın en gelişmiş ülkelerine yapmış oldukları teknolojik ürün ihracatı 3,6 Milyar ABD dolarını ulaşmıştır. Yabancı sermaye açısından baktığımızda; Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde toplam 293 adet yabancı/ yabancı ortaklı firma yer almaktadır. Bölgelerde faaliyet gösteren firmalar tarafından tescil ettirilen patent sayısı (Ulusal/Uluslararası) 1.022'dir (www.odtuteknokent.com.tr, 2018).

3.Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Önemi

Üniversitelerde bir yandan gerekli donanım ihtiyacı, diğer taraftan da öğretim elemanı yetiştirme konusunda iyileştirmeler yapılmalı ve yetiştirilen asistanlara ve akademisyenlere piyasa koşullarında imkânlar sağlanmalıdır. Eğitimin sürdürülebilirliği ve kendini yeniden üretmesi açısından bu son derece önemlidir. Bu kapsamda somut bir örnek verilecek olursa, bilgisayar mühendisi bir akademisyene sağlanan sosyal ve ekonomik şartlar piyasa koşullarındaki ortalama imkânlara yakınsayacak şekilde arttırılmalıdır. Aksi hâlde başarılı girişimcilerin yetişeceği nitelikli üniversitelerde gelecekte kaliteli öğretim üyesi bulunması zorlaşacaktır. Üniversiteler, TGB'lerin sağladığı sosyo-kültürel ve ekonomik imkanlardan yararlanmak başta olmak üzere, girişimcilik eğitimleri ve projeleri yaparak kendi öğrencilerinin yeteneklerini geliştirmelidir. Bu alanda TGB'ler tarafından uygun girişimcilik eğitimlerinin uygulamalı bir şekilde tasarlanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Hali hazırda TGB'lerin hangi tip girişimcilerin başarılı olduğu, nelerin öğrenilmesi gerektiği ve nasıl bir eğitimin faydalı olacağı konusunda önemli tecrübeleri bulunmaktadır(Cansız, 2013).

Bölgelerin yenilik sistemine asıl katkının, üniversitelerin, temel aktörlerden biri olduğu teknoloji geliştirme bölgeleri ve merkezleri ile üniversite-sanayi ortak araştırma merkezlerinden geldiği görülmektedir. Bu bölge ve merkezler, devletin üniversite ve düzenleyici rolü aracılığıyla etkili olduğu, ancak yerel üretici güçlerin de etkin biçimde yenilik sistemine katılmasını sağlayan yapılar olarak kabul edilmelidir. Bu bakımdan, bu bölge ve merkezlerin nitelik ve nicelik yönünden geliştirilmesi uygun bir politika önermesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Lenger, 2006).

Dünya'da birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de 1990'larda ve özellikle de 2000'li yıllardan sonra araştırma-geliştirmeye verilen önem artmıştır. İnternetin kullanımının yaygınlaşması ve teknolojinin birçok sektörde üretimin merkezine yerleşmesi ile girişimciliği destekleme çalışmalara da artmıştır. Bu bağlamda üniversitelerde girişimcilik eğitimlerine önem verilmeye başlanmış ve birçok üniversite de teknoparklar kurulmuştur. Üniversiteler, girişimcilerin bu alandaki yeteneklerini geliştirmesine, iş fikirlerini olgunlaştırmasına ve girişimlere yönelik mevcut destekler hakkında bilgi sahibi olmalarına yardımcı olacak program, ders veya bağımsız eğitimler sunabilirler. Ayrıca öğrencilikten girişimciliğe geçişte de üniversitelerin kuluçka merkezleri veya hızlandırıcılarla işbirliği yaparak bir köprü görevi üstlenmeleri mümkündür. Tüm bunların yanı sıra üniversiteler, inovasyon ekosisteminin temelinde yer alan kurumlardır. Bu nedenle üniversitelerde yapılan araştırmalar, birçok iş fikrinin de çıkış noktası olmaktadır. Üniversitelerin oynayabileceği bir diğer önemli rol de girişimcilerin ve paydaşların çeşitli faaliyetler için bir araya gelmelerinde prestijli bir çekim noktası olmalarıdır(Şahin, 2016).

Girişimcilik ekosisteminin paydaşlarının Teknoparklarda ortak çabaları ve kamunun girişimcilere sağladığı çeşitli destekler, elde edilen çıktıların kalitesini yükseltecektir. Özellikle teknik ve ekonomik konularda çalışan nitelikli öğretim elemanlarının Teknoparklarla buluşmaları sağlanmalıdır. Teknopark işletmelerinde öğretim üyeleri ve öğrencilerin daha fazla yer alabilmeleri için çaba gösterilmelidir. Üniversiteler sahip oldukları Teknoparklar ve Ar-Ge altyapısını öne çıkararak, daha kaliteli öğrenci çekebilmelidir.

4.Sonuç ve Öneriler

Üniversitelerin teknoparklar konusunda yapmış olduğu çalışmalar son yıllarda hızla artmaya başlamıştır. Çeşitli muafiyetler ve desteklerle çeşitli sektörlerde Ar-Ge çalışmalarının merkezi haline gelmiştir. Türkiye yazılım konusunda teknoparkların sağladığı avantajlar sayesinde önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bu sayede vatandaşlar; kamu kuruluşlarındaki işlemlerini hızlı ve verimli bir şekilde çözmeye başlamışlardır. Ancak yazılım sektörünün, uluslararası düzeyde atılım yapabilmesi için teknoparklarda farklı dillerde

yabancı dili çok iyi bilen bilen yazılımcılara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle yazılımcıların rekabetçi olabilmeleri için Lise ve Lisans düzeyinde farklı dillerde yabancı dil altyapısı oluşturulmalıdır. Bu gerçekleştirildiği takdirde Türkiye yazılım konusunda bulunduğu bölgede en önemli ülkelerden biri haline gelebilir.

Üniversitelerde teknopark ortamlarının; sanayici ve öğretim elemanının buluştuğu, bilgi ve teknolojiyi paylaştığı ve geliştirdiği mekanlar olmalıdır. Çalışma ortamları ve sosyal ortamlar modern ve ihtiyaca cevap verecek şekilde geliştirilmelidir. Ayrıca teknoparkı olan Üniversitelerin laboratuvarları hızla modernleştirilerek akredite olmalı ve girişimcilik ekosistemindeki yerini almalıdır. Sanayici ve araştırmacılar tüm analiz ve işlemlerini Üniversitenin laboratuvarında karşılığını ödeyerek yararlanmaları sağlanmalıdır. Üniversitelerin teknoparklarında bulunan öğretim üyeleri, sanayiciler ve girişimcilik ekosisteminin paydaşları arasındaki ilişkilerin gelişmesi oldukça önemlidir. Türkiye'nin ekonomik gelişmesi; yeni ürünler, teknolojik gelişmeler, inovasyon ve girişimcilerin sağlayacağı Ar-Ge faaliyetleri ve buna bağlı olarak girişimci sayısı ve niteliğinin artmasına bağlıdır.

Kaynaklar

Cansız,M., Türkiye'nin Yenilikçi Girişimcileri Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Örneği, ISBN 978-605-4667-35-2, Kalkınma Bakanlığı, Ankara, 2013

Kayalıdere, G.,"Türkiye'nin Teknoloji Politikalarında Teknoparkların Önemi ve Teknoparklara Yönelik Vergi Avantajları", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Ankara, 2014, S.92

Lenger,A.,Bölgesel Yenilik Sistemleri ve Devletin Rolü: Türkiye'deki Kurumsal Yapı ve Devlet Üniversiteleri, Ege Akademik Bakış Dergisi, Cit:6, Sayı:2, 2006, S.151

Morgül, M.B., Teknoparklar ve AR-GE Merkezlerinin Uygulamada Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Kalkınmada Anahtar Verimlilik, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sayı:286, Ankara 2012

Şahin, M., Bölgesel Girişimcilik Ekosistemi, Namık Kemal Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016

http://odtuteknokent.com.tr/tr/hakkinda/turkiyedeki-teknokentler

Organik Gıda: Organik Gıda Alımında Tüketici Motivasyonları

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selçuk Eti[1] **Dr. Öğr. Üyesi Pınar Yürük Kayapınar[2]**

Dr. Öğr. Görevlisi Neslihan Cavlak[3]

[1] Namık Kemal Üniversitesi / Çorlu Meslek Yüksekokulu, Kooperatifçilik, hseti@nku.edu.tr

[2] Trakya Üniversitesi / Uzunköprü Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık, pinaryuruk@trakya.edu.tr

[3] Namık Kemal Üniversitesi / Malkara Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği, ncavlak@nku.edu.tr

Özet: Bu makale, tüketici algısı ve organik gıdalara karşı tutum ve davranışlar üzerine Tekirdağ İlinde yapılan bir çalışmasının kısmi sonuçlarını sunmaktadır. Ürünlerin niteliklerini tüketicilerin ihtiyaçlarına bağlamak için araçlar arası neden sonuç zincir modelini kullanılmıştır. Neden Sonuç zinciri teorisi tüketici davranışını anlamak ve sunmak için benzersiz bir pazarlama tekniğidir. Organik ürünleri satın almada tüketici motivasyonunu anlamak için, 120 katılımcıya sonuç zincir modeli ve basamaklama yöntemi kullanılarak görüşme yapılmıştır. Neden sonuç zinciri teorisi ve Basamaklama yöntemi, tüketicilerin pazarlama bağlamında popüler olarak kullanılan yaklaşımları olan tüketici perspektifinden bilişsel bir yaklaşımla mal, hizmet ve deneyimler gibi pazarlama teklifleri ile ilgili karar verme sürecini ortaya çıkarmaktadır. Bu yarı niceliksel görüşmelerin sonuçları kodlanmış, bir araya getirilmiş ve bir dizi hiyerarşik yapısal değerler haritası şeklinde sunulmuştur. Organik ürünler bulmak zor ve pahalı olsa da, çoğu tüketici organik gıdaları olumlu olarak değerlendirmektedir. Bütün tüketiciler organik ürünleri farklı düzeylerde soyutlamak suretiyle birleştirir ve bunu yaparken iyi, lezzetli ve besleyici ürünler isterler, çünkü zevk ve mutluluk tüketiciler açısından en önemli değerler olarak karşımıza çıkar. Yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlar, tüketici grupları arasında organik ürün kullanım sıklıkları ve bilgi seviyesi açısından farklılıkların bulunduğunu göstermektedir. Elde edilen tüketici bilişsel yapıları hakkındaki sonuçlar farklı deneyim düzeylerinde raporlanmış ve tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Organik Gıda,Tüketici Motivasyonları,Satın Alma Davranışı

Abstract: This article presents partial results from an Turkish study take place Tekirdağ on consumer perception and knowledge of organic food and related behaviour. Uses the means-end chain model to link attributes of products to the needs of consumers. Means end chain is a unique marketing technique to understand and deliver on consumer behaviour In order to provide insights into consumer motivation in purchasing organic products, 120 respondents were interviewed using "hard" laddering approach to the measurement of means-end chains. Means – end chain (MEC) theory and laddering technique uncovers the decision making process of consumers related to marketing offerings such as goods, services and experiences in a cognitive approach from a consumer perspective view which are popularly used approaches in marketing context.The results of these semi-qualitative interviews are coded, aggregated and presented in a set of hierarchical structured value maps. Even if organic products are perceived as difficult to find and expensive, most consumers judge them positively. All consumers associate organic products with health at different levels of abstraction and want good, tasty and nourishing products, because pleasure and wellbeing are their most important values. Results show that differences exist between groups of consumers with respect to their frequency of use of organic products and level of information . Reports and discusses results on consumer cognitive structures at different level of experience.

Key Words: Organic Food, Consumer Motivations,Purchasing Behaviour

1. GİRİŞ

Ekonomi teorisi tüketici davranışının karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü açıklarken bazı sınırlamalar göstermiştir. Bu sınırlar sadece tüketici rasyonalitesinin (yani fayda maksimize etme davranışı) varsayımı ve mükemmel bilgi ile ilgilidir. Çoğu ekonomik model, tüketici davranışının açıklayıcı değişkenleri olarak göreceli fiyatları ve harcanabilir gelir/bütçeyi kullanmakta ve diğer tüm etkileri (örneğin sosyal, ekonomik ve kültürel faktörler gibi) gizli veya gözlenemeyen değişkenler olarak ele almaktadır; kalite algısı da bunlardan biridir.

Örneğin Deaton ve Muellbauer (1980), tüketici davranışlarını tercihler ve seçim fırsatları açısından ele almaktadır : "Tercihlerden farklı olarak, seçim fırsatları genellikle doğrudan gözlemlenebilir; böylece, davranışlardaki değişiklikler fırsatlardaki farklılıklara kadar izlenebildiği ölçüde, gözlemlenen fenomenlerin açık ve tarafsız bir açıklaması vardır".Buna bağlı olarak, onların görüşüne göre, "açıklanabilir davranışların belirlenmesinde tercihlerin oynadığı rol haddinden fazla ciddiye alınmaktadır".

Bununla birlikte pazarlamada, tüketici davranışlarının analizi öncelikli olarak tercihlere odaklanmaktadır ve tüketicinin zihninde tercihlerin nasıl oluştuğu ile ilgilenmektedir. Tüketici davranışlarına yönelik pazarlama yaklaşımları, bilişsel ve davranışsal olarak ayırt edilmektedir.Bilişsel yaklaşımlar zihinsel yapıları ve düşünme süreçlerini ele alan yapıları vurgulamaktadır; Davranışsal yaklaşımlar, çevrenin özellikleri ile davranış arasındaki doğrudan bağlantılara vurgu yapmaktadır. Her iki yaklaşım, yaygın olarak kabul edilmekte ve davranışları analiz etmenin kabul edilebilir bir yolu olarak görülmektedir; burada yüksek derecede tamamlayıcılık söz konusudur (Peter *ve ark.* 1999). Bu çalışmada, ilk yaklaşım üzerinde durulacaktır ve organik ürünlerde tüketici ürün bilgisi, katılım ve motivasyon üzerinden konuya odaklanılacaktır.

Bilişsel bir bakış açısından tüketici davranışını, insanların ihtiyaç ve isteklerini karşılamak için ürün ve hizmetler seçerken, satın alırken ve kullanırken ortaya çıkan faaliyetler olarak tanımlayabiliriz. Bu tür aktiviteler, fiziksel eylemlere ek olarak zihinsel ve duygusal süreçleri içerir.

Bilişsel yaklaşım, tüketici bilgisi, ürün algısı ve tüketicilerin tatmin etmek istediği ihtiyaçlara dayanmaktadır. Bilinç, çevreden gelen uyaran ve olayları düşünme, anlama ve yorumlama ile ilgili dinamik zihinsel yapıları ve süreçleri ifade eder. Bunlar, tüketicilerin deneyimlerinden geliştirdikleri ve anılarında sakladıkları bilgi, anlam ve inançları içerir (Peter *etal,* 1999). Bilincin birçok yönü bilinçli düşünme süreçlerinde oluşuyor olsa da, diğerleri aslında otomatiktir. Başka bir deyişle, tüketici davranışı sadece gerekçeli eylem anlamına gelmemekte olup, aslında tüketim ile ilgili bilişsel yapının bir sonucudur (Grunert ve Grunert, 1995).

Yeni ürün bilgileri de dahil olmak üzere bir ürünle ilgili bir uyaran veya olay, tüketici öz bilgisi ve hafızası ile ilişkili olarak ortaya çıktığında, onunla ürün arasında bir bağlantı kurulur. Tüketici motivasyonuna daha derin bir bakış açısı kazandırmak için ürün özellikleri, kişisel sonuçlar ve değerler arasındaki bağlantı ağı ortaya çıkarılabilir. Bu bağlantılar, ürün özellikleriyle birlikte ürün bilgisi olarak sunulduğunda tüketicinin aklındaki zihinsel bilgi unsurlarını oluşturmaktadır. Bu ağ hiyerarşik bir biçimde yapılandırıldığında "neden sonuç zinciri" ortaya çıkmaktadır. (Gutman 1982).

Bir neden sonuç zinciri (MEC), tüketicilerin ürün özellikleri hakkındaki bilgilerini, sonuçları ve değerleri hakkındaki kişisel bilgileriyle ilişkilendiren bir bilgi yapısıdır (Şekil 1).

Neden sonuç yaklaşımı, tüketicilerin kişisel özellikler açısından ürün karakteristiklerini veya özelliklerini düşündüklerini ileri sürmektedir. Bunlar pozitif (faydalar) veya negatif (riskler) olarak algılanabilir. Başka bir deyişle, neden sonuç zinciri modeli, tüketicilerin ihtiyaçlarını açık bir şekilde ilişkilendirme olanağı sağlar.

Şekil 4. Değerleri ürünlerle ilişkilendirme: neden sonuç zincir modeli

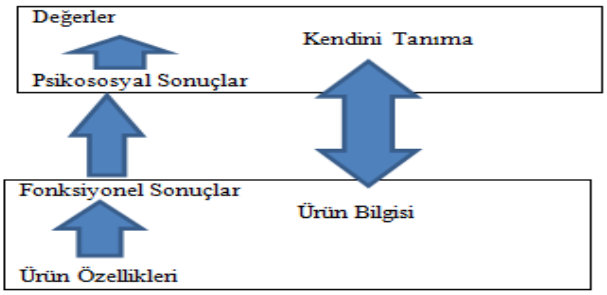

Ürün özelliklerini ve bir ürünü satın almadaki amaçlarını/motivasyonlarını ortaya çıkarır. Neden sonuç zincir teorisinde tüketici karar verme süreci, problem çözme süreci olarak kabul edilir. Tüketiciler bir

hedefe ya da bir amaca ulaşmak için bir araç edinirler (örneğin bir kredi kartı edinirler) veya bir davranış sergilerler (örneğin nakit ödememek gibi) (Reynolds ve Whitlark, 1995). Ayrıca, tüketiciler çoğu ürün özelliğini bir şekilde bir araç olarak görmektedir: bilinçli düzeyde bu, bazı pozitif sonuçlarla temsil edilebilir; bunlar daha soyut ve bilinçaltı bir düzeyde onları son değerlere ulaştırmaktadır, yani "tercih edilen son durumlar" ve tercih edilen davranış biçimleri."(Peter *ve ark.* 1999).

Müşterilerin bir ürünü satın almakla niçin ilgilendiğini anlamak açısından, bu "kesinleşmiş karar sürecinin" niteliğini ve dolayısıyla satın alma yoluyla elde etmek istedikleri veya elde etmeye çalıştıkları şeyleri anlamak gerekir (Smith ve Swinyard, 1999).

Ürün tüketiminin gerçek motivasyonlarını öğrenmek, tüketiciye "Neden?" Sorusunu doğrudan sormakla mümkün değildir, zira tüketici çoğu durumda karar verme sürecinin farkında değildir; doğrudan satın almaya yönelik kişisel nedenlerini açıklayamaz. Bununla birlikte, neden sonuç zinciri analizi, bu amaca ulaşmak için faydalı bir araçtır.

Neden sonuç zincirinin ölçülmesi, üç adımdan oluşan sıralı bir aşama işlemidir (Reynolds ve Gutman, 1988):

- Tüketici ile en alakalı ürün özelliklerinin ortaya çıkarılması;
- Tüketici, ürün özelliklerinin sonuçlara ve değerlerle nasıl ilişkilendirildiğini ortaya çıkarmak için merdiveni denen derinlemesine bir görüşme süreci;
- merdivenlerde ifade edilen toplam tüketici neden sonuç zincirlerini, yani özniteliklerin, sonuçların ve değerlerin birleşme ağlarını betimleyen hiyerarşik değer haritalarının (HVM) türetilmesi.

Birincisi, tüketici ile ilgili ürün özniteliklerini / karakteristiklerini ortaya çıkarmak için, doğrudan meydana çıkarma veya diğer çeşitli teknikleri kullanılır (triadik sıralama, serbest sıralama, sıralama vb.). İkincisinde ise, merdiven için en önemli ürün özelliklerinin bir kısmı korunur. Tüketicilerden, basit bir soruyu tekrarlayarak neden sonuç merdiveni oluşturmaları istenir: Bu senin için neden önemli? Bu şekilde görüşmeci, zincirin çeşitli unsurları arasındaki bağlantıları hızlandırır ve tüketiciler, kendi öznitelik-sonuç-değer dizilerini oluşturmak için yönlendirilirler. Böyle bir prosedürün geliştirilmesi, tüketicinin kendi kişisel nedenlerini, bunu seçme konusunda motive eden unsurları doğal olarak ortaya çıkarmasına izin verir. Aksi taktirde bunları hafızadan ortaya çıkarmak mümkün değildir. Bu teknik, aslında, tüketiciyi özellik-sonuç-değer ilişkileri hakkında düşünmeye ve akla getirmeye zorlama gibi bir avantaja sahiptir.

Farklı merdiven oluşturma metotları rapor edilmektedir: "Yumuşak" merdivenleme, yüz yüze görüşmede olduğu gibi, katılımcının doğal konuşma akışının mümkün olduğunca az kısıtlandığı bir prosedürdür; "Zor" merdivenleme, katılımcıların merdiven üretmeye zorlandığı röportajları ve veri toplama tekniklerini ve tek tek, ve giderek artan bir soyutlama seviyesinde cevaplar verme sürecini ifade eder.(Grunert ve Grunert, 1995). Her iki durumda da, prosedürün sonunda, her tüketici kendi motivasyonlarını bir ürünün özelliklerine ve sonuçları ile ilişkilendiren bir ya da daha fazla merdiveni, seçimlerine bağlı değerleri ortaya koyana kadar oluşturmaya devam eder (Gutman, 1982). Sonrasında, tüketici ile ilgili motivasyonlar, anlam parçalarında çözülür ve daha sonra nitelikler-sonuç-değerleri (içerik analizi) kategorilerinde kodlanır.

Diğer bir adım, sözde ima matrisini oluşturmaktır; bir tanesi harita vermeye çalışan elemanların sayısını yansıtan bir kare matrisidir, bu matris tekil öznitelik kategorileri, sonuçlar ve değerler arasındaki bağlantıların sıklığını bildirir. Bu matris, bir veya daha fazla hiyerarşik değer haritası (HVM) oluşturmak için temel oluşturmaktadır.

Neden sonuç zincir modelinde, ilişkiler ve bağlantılar, zincirlerin tek unsurlarından (nitelikler, faydalar ve değerler) daha önemlidir. Belli somut düzeyler arasındaki ilişkiler, en somut (öznitelikler) ile en somut olmayan (değerler), motivasyonların şiddetini/yoğunluğunu açıklayabilir.

Hiyerarşik değer haritalarına (HVM) bakıldığında, tüketicilerin bir ürünü başka bir ürüne kıyasla neden daha çok istediğine dair yaklaşımı tespit etmek mümkündür. Bu model, tüketici algılarına daha derin bir bakış açısı kazandırmakta, tüketici değerlendirmelerinde daha önemli özellikler ortaya koymakta ve

bunları sıralı bir motivasyon modeli ile ilişkilendirmektedir. Bu modelde, bir ürünün özellikleri, bir tüketicinin kendi hedeflerini/amaçlarını elde etmek için yararlanabileceği araçlardır; Başka bir deyişle, tüketiciler kendi hedeflerini, bu ürünlerin önemli olarak algıladıkları özellikleriyle ve kendi kişisel değerlerini tatmin edecek uygun sonuçlar üreterek tespit ederler.

Bu bilgi, ürünü pazarda konumlandırmak ve etkili iletişim stratejileri geliştirmek için temel oluşturmaktadır.

2. ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmanın temel amacı, tüketici ürün bilgisi ve organik gıda ile ilgili motivasyonları anlamaktır.

Neden sonuç zinciri modelinin kullanımı, bölge pazarında daha büyük bir organik ürün talebini engelleyen unsurlar hakkında daha derin bir bilgiye sahip olmak için seçilmiştir.

Ayrıca çalışma, tüketici bilgi tabanının ilgili belirleyicileri olarak ürün bilgisini (veya uzmanlığını) ve ürün deneyimini değerlendirmeyi ve birleştirmeyi amaçlamıştır (Peter *ve ark,* 1999, s. 226). Tüketicilerin tecrübe ve bilgi düzeylerini merdivenlerin sayısı ve uzunluğu ile karşılaştırarak, tüketicilerin organik ürün bilgilerinin ne dereceye kadar ve nasıl kavradıklarını anlamaları amaçlanmıştır (Naspetti 2001) .

Tüketici verilerini toplamak için "zor" merdivenleme yaklaşımı tercih edilmiştir. Çalışma, organik tüketici üzerindeki daha büyük bir araştırma projesinin bir parçası olarak çalışmayı yürütmek için sınırlı bütçe ve zamanlama kısıtlamaları dikkate alındığında, daha geleneksel "yumuşak" merdivenleme yaklaşımı tercih edilmiştir. Ayrıca, seçilen yöntem, görüşmecinin bilişsel işlemeye bağlı önyargılarını en aza indirmekte, dolayısıyla sonuçların objektifliğini arttırmaktadır. Öte yandan, "yumuşak" merdivenleme, daha fazla "tarama" yapılmasına olanak tanımakta ve bu yöntem, özellikle düşük katılım ve/veya ürünle ilgili az deneyim, katılımcıların bilişsel yapısının zayıf olması ve yanıt verenler özellikle deneyimli ve ürünle ilgili oldukları zaman faydalı olmaktadır. "Zor" merdivenleme, ortalama katılım ve deneyim durumlarında daha yararlıdır (Grunert ve Grunert, 1995) ve tarama prosedürü böyle bir olayı gerçekleştirmek üzere hazırlanmıştır. Bununla birlikte, genel olarak tüketicilerin özellikle gıda seçimine dahil olmaması söz konusu olsa da, önceki literatürler temelinde (Grunert ve Juhl, 1995; Pauri ve Zanoli, 1996), tüketici katılımının organik gıdalar için nispeten daha yüksek olduğu varsayılmıştır. Organik ürünlerin az bulunurluğu ve bunlar hakkında genel bilgi eksikliği nedeniyle ortalama uzmanlık seviyesi oldukça düşüktür.

Katılımcılara merdivenleme görevini gerçekleştirmek üzere yazılı bir anket sağlanmıştır (Walker ve Olson, 1991; Houston ve Walker, 1996). Merdiven anketi aşağıdakileri içerecek şekilde oluşturulmuştur: bir talimatlar el kitabı; önemli ürün karakteristiklerinin/özelliklerinin ortaya çıkarılması için bir bölüm; ve neden sonuç zinciri (MEC)'lerin tanımı için esas merdiven anketi. Tüketicilerin belirli bir organik ürün hakkında düşünmeleri önerildi, ancak başlangıçta belirli bir ürün belirlenmedi. Bu strateji, daha büyük bir tüketici kitlesinin, organik tüketiciler olarak kabul edilmesine ve farklı deneyimlerin dahil edilmesine ve aynı zamanda sonuçların genel olarak organik ürün bilgisine atfedilmesine izin vermiştir.

Tüketici uzmanlığı ve organik ürünlere ilişkin deneyimlerle ilgili bilgi edinmek amacıyla ilk anket tamamladıktan sonra ikinci bir anket uygulanmıştır. Tüketici ürün bilgisi (uzmanlık), sekiz maddelik güvenilir bir ölçek kullanılarak ölçülmüştür.Organik ürün kullanımını (deneyimini) ölçmek için öz bildirimli satın alma sıklığı kullanılmıştır. Görüştüğümüz tüketicilerin hepsi, organik bir ürünün ne olduğunu genel olarak bilmekte idi ve hepsi çoktan seçmeli bir soru içerisinde bunları doğru tanımlayabilecek (üç olası cevaptan bir doğru cevap) genel bir bilgiye sahipti.

İçerik analizi ve verilerin kodlanması ilgili literatürle uyumlu olarak gerçekleştirilmiştir (Reynolds ve Gutman, 1988; Kassarjian, 1977). İki ayrı değerlendirmeci verileri kodlamıştır. Güvenilirlik indeksi (Perrault ve Leigh, 1989), önerilen kılavuzu aşarak 0.88 olarak gerçekleşmiştir (ara güvenilirlik = 0.70). Tüm anlaşmazlıklar tartışma ile çözüldü. Görüşülen 120 kişinin sadece 114' ünden, anlamlı merdivenler ve anlam kategorileri çıkarmak mümkün olmuştur. Organik ürünler için kodlama 41 kategorinin bir listesiyle sonuçlanmıştır.

Gengler ve Reynolds (1993) LADDERMAP yazılımı, imalama matrislerini ve ilgili hiyerarşik değer haritaları türetmek için kullanılmıştır.

3. VERİ VE YÖNTEMLER

Merdivenleme görüşmeleri 120 kişilik bir grup üzerinde gerçekleştirilmiştir; bu bireylerin tamamı evsel gıda alımlarından sorumludur. Bunların yarısı, özel bir organik mağazasının müşterileri arasından seçilmiştir ve tarama prosedürü, mağazanın 30 ara sıra gelen ve 30 düzenli müşterisinin varlığını garantilemek üzere kurgulandı . Diğer 60 tüketici, jenerik tüketicilerin kontrol grubu olarak tarandı ve her bir katılımcı, ilk gruptaki her bir tüketici ile, cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, mevcut iş, sosyo-demografik yönleri ve çocuk sayısı açısından eşleştirilmiştir.

İlgili tüketici neden sonuç zinciri (MEC)'ni ölçmek için merdiven oluşturma yaklaşımını kullanılmıştır. Merdivenle ilişkili "derinlemesine", nitel ve bağlamsal yaklaşım, mülakatlar, tüketicilerin büyük, temsili örneklerine yönelik nicel çalışmaların yokluğunda bile, bir organik gıda tüketimi ile ilişkili karmaşık davranışın anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi, bu çalışma temel olarak tüketicilerin ürün bilgisini organik gıdalarla ilgili olarak analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle bir yanda, benimsenen kalitatif yaklaşım belirtilen hedeflere ulaşmak için optimaldir. Neden sonuç zincir modeli, bilişsel yaklaşımı nedeniyle, merdiven işleminde çıkarılan gözlemlenmemiş zihinsel yapılara dayanmaktadır; Bu durum gerçek tüketici davranışının bir gözlemi, gerçek davranışların sözel (belirtilen) bir muhasebesi değildir. Çalışma keşif amaçlı olup, tüketicilerin örnekleminin temsili olmaması gerekmektedir. Buna göre çalışma sonuçları daha nicel çalışmalarda kullanılacak, derinleştirilecek ve genişletilecektir.

Diğer taraftan, kullanılan yöntem geleneksel niteliksel araştırma sorunlarından kaçınmaktadır (Gengler ve Reynolds, 1995); Aslında, görüşülen kişilere geniş bir cevap verme özgürlüğü sağlanmakta ve aynı zamanda araştırmacıya analiz edilecek sınırlı miktarda veri sağlanmaktadır.

4. BULGULAR

Bu bölümde, farklı düzeylerde deneyime sahip tüketicilerin hiyerarşik değer haritaları (satın alma sıklığı) hem toplu hem de bireysel düzeyde sunulmakta ve tartışılmaktadır.

Toplam düzeyde, tüketiciler satın alma sıklığına göre iki gruba ayrılmıştır Organik ürünleri haftada bir defadan fazla satın aldığını bildiren katılımcılar, sık veya düzenli kullanıcı olarak kodlandı. Diğer tüm tüketiciler, ara sıra şeklinde kodlandı. İlgili ima matrislerine dayanarak, iki ayrı harita türetilmiştir, burada ara sıra için altı, sık sık için de oniki kullanıcıya yönelik bir kesme seçilmiştir .Haritaları karşılaştırarak, iki grubun bilişsel yapıları arasındaki benzerlik ve farklılıkları gözlemlemek mümkündür.

Ara sıra ve sık kullanıcı haritaları, açıklık amacıyla pozitif olanlardan ayrılan, negatif merdivenlerin bulunduğu Şekil 2-5'te gösterilmektedir. Özellikle, her iki harita da açıkça sağlık ve esenlikle bağlantılı yönlerin merkezi bir pozisyonda olduğunu göstermektedir. Yani, bu değerler, bilişsel yapılarının tüm seviyelerinde, nitelikler, sonuçlar ve değerler görüldüğü üzere, organik ürünlerin satın alınması için en önemli motivasyonlardır. Diğer tüm motivasyonlara göre, sağlık kesinlikle kişisel olarak baskın gelmektedir.

Şekil 5 Düzenli tüketicilerin pozitif merdivenlerinin hiyerarşik değer haritası

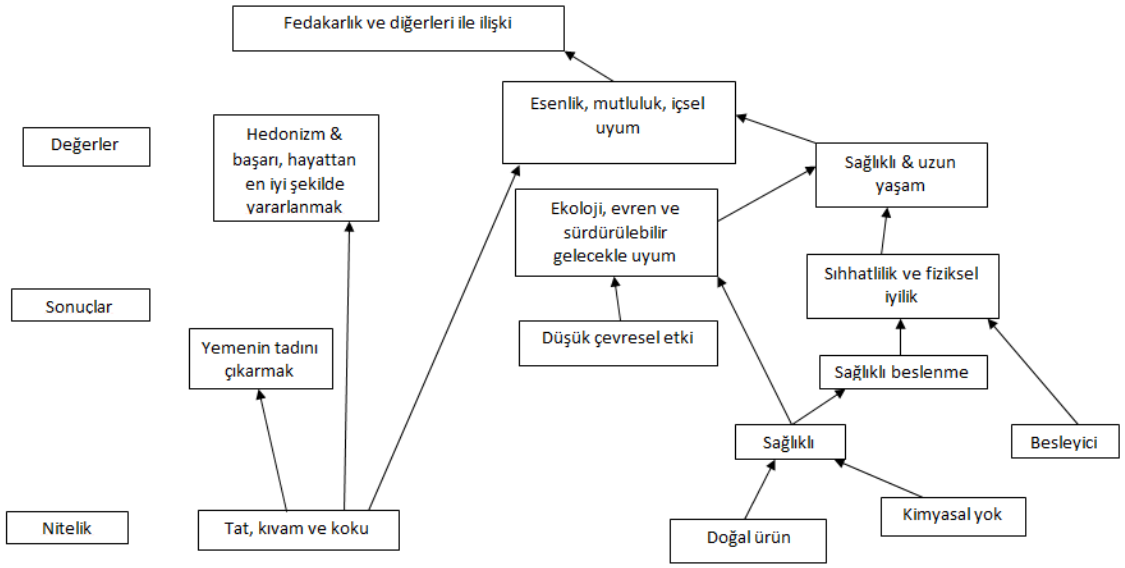

Elde edilen sonuçlar sağlık faktörünün iki katılımcı grubunun seçimleri arasında ayrım yapmadığını göstermektedir, tüketicilerin ürünle ilgili farklı deneyimlerini karşılaştırıldığında diğer niteliklerin "sağlıklı" ürünle bağlantılı olduğu algısından çok farklı olmadığı görülmüştür. Aynısı "sağlıklı beslenme"den oluşan fayda için de geçerlidir.

Şekil 6 Düzenli tüketicilerin negatif merdivenlerinin hiyerarşik değer haritası

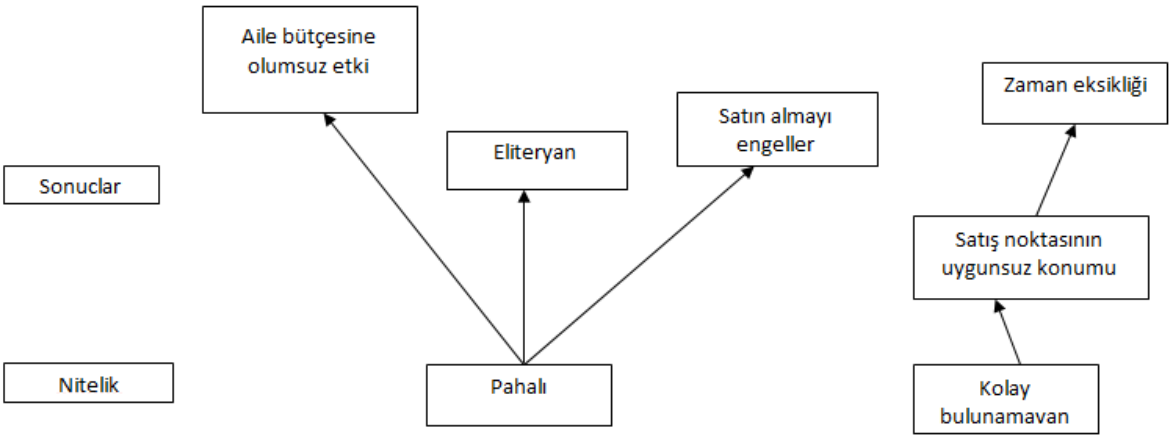

Aksine, diğer nitelikler ve bunların zincirleri (merdivenler) iki tüketici grubu tarafından farklı bir şekilde algılanmaktadır. Ara sıra alım yapan tüketiciler, kişisel tatmin ile özellikle dikkat çekmektedir: Ürünün lezzetli ve güzel görünmesini isterler, önemli değerlerinden biri de hayattan en iyi şekilde yararlanmak adına başarı ve zevktir. Bununla birlikte, organik ürünleri gerçekten lezzetli olarak algılamakta olup, ancak ürünlerin görünümleri genellikle satın alma konusunda caydırıcı ve olumsuz bir unsur olarak algılanmaktadır.

Şekil 7 Nadiren tüketim yapanların pozitif merdivenlerinin hiyerarşik değer haritası

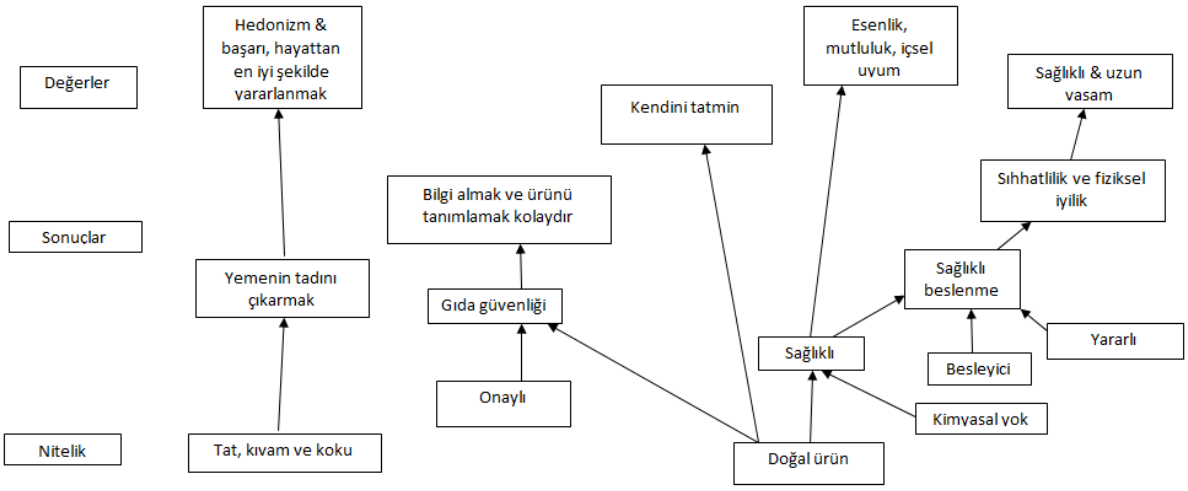

Ara sıra alım yapan tüketicilerin haritası, sıradan tüketicilerde var olan transandantal değerlerden yoksundur (Schwartz, 1992): "Özgecilik/başkalarıyla ilişki" ve "ekoloji, evren ve sürdürülebilir gelecekle uyum". Sık alım yapan kullanıcılar, ara sıra alım yapan tüketicilere göre daha idealistik bir bilişsel yapıya sahiptir ve bu daha yüksek katılımın bir belirtisi olarak düşünülebilmektedir.

Haritaların (motive edici merdivenlerin) motivasyon düşüren kısımları daima maliyet unsurları ve bir ürünün dağıtımı ile ilgilidir. Olumsuz yönler, sık sık alım yapan kullanıcılar için, ara sıra organik ürünler satın alanlara kıyasla daha önemlidir. Uygunluk, merdivenlerdeki bağlantıların göreceli kuvveti ile ölçülür. Örneğin, daha yüksek organik ürün fiyatları hakkında, sıradan tüketiciler (% 85) tarafından düzenli kullanıcılara (% 62) kıyasla daha fazla bahsedilmektedir; ancak ikinci durumda, bu özellik vakaların % 74'ünde aile bütçesine olumsuz sonuçla bağlantılıyken, bu değer "sadece" % 63'tür.

Şekil 8 Nadiren tüketim yapanların negatif merdivenlerinin hiyerarşik değer haritası

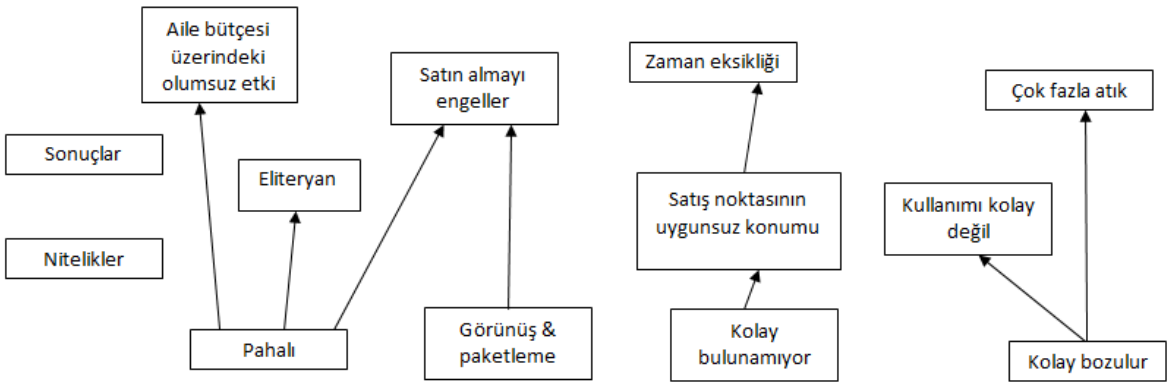

Diğer yandan, sıradan tüketiciler, "kolayca ulaşılamayan", "satış noktası elverişsiz bir yer", "zaman alıcı" konularında endişe duymaktadır; Her ne kadar düzenli bir tüketici haritasına benzer bir merdiveni söz konusu olsa da, bağlantıların göreceli olarak daha güçlü olması, bilişsel kişisel ilgiyi göstermektedir.

Bireysel düzeyde, bireysel merdiven görüşmelerinin sonuçları ölçülmüş ve bazı istatistiksel analizler yapılmıştır.

Merdivenlerin ortalama uzunluğu ile satın alma sıklığı arasında ne de ikincisi ile her bir katılımcı tarafından sağlanan merdiven sayısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Gerçekten de,

merdivenlerin ortalama uzunluğu kadar üretilen merdiven sayısı, deneyim seviyesinin doğrusal olmayan (ters U-şekilli) bir fonksiyonu olacaktır: tüketicinin belirli bir ürünle daha fazla deneyimi, daha fazla bilgi hafızadan elde edilebilir ancak bu sadece ılımlı bir deneyim düzeyine kadar geçerlidir, bu durumda elde edilen mutlak bilgi miktarı artan deneyimle azalmaktadır (Sorensen *ve diğerleri,* 1996). Bununla birlikte genel olarak, sıradan tüketicilerin merdivenleri ortalama olarak düzenli tüketiciler grubununkinden daha kısadır: üç kategoriye karşılık 3.34 *(t* = 2,199) ve bu da ikinci grubun daha yüksek katılımının bir kanıtıdır (Celsi ve Olson, 1988).

Ürün deneyimi, merdivendeki toplam kavram sayısına göre değerlerin sayısı ile pozitif ilişkilidir*(r* - 0.282); ve merdivendeki toplam kavram sayısı üzerinden sonuçların oranı ile ters orantılıdır *(r* = -0.3587). Her iki korelasyon da teorik beklentileri karşılamaktadır (Sorensen *ve ark* 1996), zira daha fazla tecrübe, tüketicilere organik ürünler tarafından hangi değerlerin elde edilebileceğini daha iyi tespit etmelerini sağlarken, neden sonuç zincirlerinde daha deneyimli tüketiciler aradaki bağlantıları (özellikle sonuç düzeyinde) hariç bırakma eğilimindedirler (Grunert ve Grunert, 1993).

5. SONUÇ

Bu çalışmanın sonuçları organik ürünlerin pazarlanması bağlamında ilginç sonuçlar doğurmaktadır.

Teorik olarak beklenildiği üzere, düşük fiyatlar ve daha iyi dağıtım elbette organik ürünlere olan talebi arttırmaya yardımcı olacaktır. Aynı zamanda, potansiyel organik tüketiciler, tadı iyi olan ürünlerin yanı sıra kolay bozulabilir olmayan ürünler tüketmek istemektedir. Ürün geliştirme açısından daha iyi "ambalajlama ve organoleptik kalite standartları, organik çiftçiler ve işlemciler için bir hedef olmalıdır.

Sonuçların düzeyi organik ürünlerin konumlandırılması hakkında bilgi verebilir. Tüketiciler daha fazla bilgi talep etmektedir. Tüketiciler ağırlıklı olarak özgürlük ve bilgiyi tercih etmek eğilimindedir, ancak aynı zamanda daha "doğal" ürünlerle de ilgilenmektedirler.Sertifikasyon ve etiketleme bir başlangıç noktasıdır, gıda güvenliği istenen bir hedeftir, ama en önemlisi organik üretim ve işlemenin aslında geleneksel olandan nasıl farklı olduğunu ve organik ürünlerin nasıl ayırt edilebileceğini idrak etmek ve anlamak olarak belirtilmektedir.

Organik tüketiciler piyasa tarafından yönlendirilmek istememektedirler ; bu tüketiciler sağlıklı bir şekilde beslenme arzusuna sahip olup, hayatın zevklerinden ödün vermek istememektedir. Değer seviyesi, daha iyi bir iletişim stratejisi geliştirmek için yararlı olabilir (Peter *ve ark.,* 1999). "Sağlık" açık bir şekilde bu bağlamda anahtar kelimedir, ancak aynı zamanda itici güç olarak hareket eden, hedonizm, haz ve başarı gibi değer durumlarına zımnen atıfta bulunmalıdır.

KAYNAKÇA

Celsi,R.I. and Olson,J.C.(1988) "The role of involvement in attention and comprehension processes" Journal of Consumer Research Vol.15,pp 210-224

Deaton,A.and Muellbauver,J.(1980) Economics and Consumer Behaviour,Cambridge University Press,Chambridge.

Gengler,C.E. and Reynolds,T.J.(1993) LADDERMAP : A Software Tool to Analyze Laddering Data,Mimes

Grunert,K.G and Grunert,S.G.(1993) "A comparatve analysis of the influence of economic culture on Esat and West German consumers subjective product meaning",MAPP working paper no.15,The Aarhus School of Business ,Aarhus

Grunert,K.G. and Grunert,S.G.(1995) "Measuring subjectivemeaning structures by laddering method:theoretical considerations and methodologial problems",International Journal of Research in Marketing,Vol 12, pp. 209-225

Grunert,S.C. and Juhl,H.J.(1995) "Values,environmental attitudes,and buying of organic foods",Journal of Marketing,Vol.46 No 1,pp60-72

Gutman,J.(1982) " A means end chain model based on consumer categorization processes" Journal of Marketing,Vol 46, No.1,pp.60-72

Houston,M.B. and Walker,B.A.(1996) "Self relevance and purchase goals mapping consumer decision",Journal of Academy of Marketing Science,Vol.24,No.3,pp.232-245

Kassarjian,H.H.(1977), "Content analysis in consumer research",Journal of Consumer Research,Vol.4,pp.8-18

Naspetti,S.(2001) "L'analisi motivazionale nel marketing ecologico : dei prodotti biologici",unpublished PhD thesis,University of Ancona,Ancona

Pauri,V. And Zanoli,R.(1989),"Indagine sul consumo di prodotti biologici nella provincia di Ancona",Bioagricoltura,Vol.38,pp.32-36

Perrault,W.M. and Leigh,L.E.(1989), "Reliability of nominal data based on qualitative judgements",Journal of Marketing Research,Vol.26,pp.135-148.

Peter,J.P.,Olson,J.C. and Grunert,K.(1999),Consumer Behaviour and Marketing Strategy,European Edition,McGraw-Hill,London.

Reynolds,T.J. and Gutman,J.(1988), "Laddering theory,method,analysis and interpretation",Journal of Advertising Research,Vol.28 No.1,pp.11-31

Reynolds,T.J. and Whitlark,D.B.(1995),"Applying laddering data to commununications strategy and advertising practise",Journal of Advertising Research,July,pp.9-17

Schwartz,S.H.(1992),"Universals in the content and structure of values:theoretical advances and empirical tests in 20 countries",Advances in Experimental Social Psychology,Vol.25,Academic Press,San Diego,C.A.

Walker,B.A. and Olson,J.C.(1991), "Means end chains:connecting products with self",Journal of Business Research,Vol.22,No.2,pp.111-119

The Development of Retailing in Turkey and Future Outlook of Food Retailing

Prof.Dr. M. Ömer Azabağaoğlu[1] **Osman İnan[2]**

[1]Namık Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, azabagaoglu@nku.edu.tr

[2]Namık Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, osmaninan1985@gmail.com

Abstract: Turkish retail sector is expected to maintain the upward trend, even though last economical fluctuations, to reaching approximately 880 billion TR liras by 2018. Changing dynamics in the world such as population growth, urbanisation, and other similar factors have helped to sustain this growth in Turkey. Population growth and rapid urbanisation, higher household expenditures resulting from stronger purchasing power. Examining the Turkish socio-economic structure, it is obviously seen that young people more willing to spend their money. So that the retailers focus on young population demand and expectations. At the food retail level, discount retail stores remain the growth driver, both in number of stores and sales volumes. The organized retail sector is split evenly between traditional small grocery stores and modern retail chains. Turkey has a well-developed food processing sector that is producing good quality food items for the Turkish market.This research focuses on development of retailing sector in Turkey. This progress investigated with beforehand research data and figures related to retailing sector. Especially, this paper aimed that contemporary food retailing progress in Turkey. Research also concentrate on raising food retailing formats and reveal the competition on that sector. Last decade we found that discount retailing has growing regarding other food retail formats. Increasing consumer preference for convenience continued to boost the performance of internet retailing. Research related to internet retailing show that especially young urban customers are the main target of that retailers with respect to lack of time for shopping at physical stores.

Keywords: food retailing, grocery, shopping behavior, internet retailing

Türkiye'de Perakendeciliğin Gelişimi ve Gelecekte Gıda Perakendeciliğinin Yeri

Özet: Son ekonomik dalgalanmalara rağmen Türk perakende sektörü büyümeyi sürdürmüş ve yaklaşık 880 milyar TR lira ulaşmıştır. artış eğilimi devam etmesi bekleniyor Türkiye. Dünyada nüfus artışı, kentleşme ve diğer benzer faktörler gibi değişen dinamikler, Türkiye'de bu büyümenin sürdürülmesine yardımcı olmuştur. Nüfus artışı ve hızlı kentleşme, ve daha yüksek satın alma gücünden kaynaklı olarak hanehalkı harcamaları artmıştır. Türk sosyo-ekonomik yapısının incelenmesi sonucu genç nüfusun paralarını harcamaya daha istekli oldukları görülmektedir. Böylece perakendeciler genç nüfusun talep ve beklentilerine odaklanmaktadırlar. Gıda perakende seviyesinde, indirimli perakende mağazaları hem mağazalarda hem de satış hacimlerinde büyümeyi sürdürmektedirler. Organize perakende sektörü, geleneksel küçük marketler ve modern perakende zincirleri arasında eşit olarak bölünmüştür. Türkiye, kaliteli gıda maddeleri üreten iyi gelişmiş bir gıda işleme sektörüne sahiptir. Bu araştırma Türkiye'de perakendecilik sektörünün gelişimine odaklanmaktadır. Bu ilerleme, daha önce yapılan araştırma verileri ve perakende sektörü ile ilgili rakamlarla araştırılmıştır. Özellikle bu çalışma, Türkiye'de çağdaş gıda perakendeciliğinin nasıl bir yol üzerinde ilerldiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma ayrıca yükselen gıda perakende formatlarını ve bu sektördeki rekabeti ortaya çıkarmaya odaklanmaktadır. Son on yılda indirim perakendecilerinin satışının diğer gıda perakendeci formatlarına göre daha büyüdüğü saptanmıştır. Tüketici tercihlerinin uygunluk açısından online satışlara yönelmesi, internet perakendeciliğinin performansını yükseltmeye devam ettirmiştir. İnternet perakendeciliğine ilişkin araştırmalar, özellikle genç şehirli müşterilerin, fiziksel mağazalarda alışveriş yapmak için zaman eksikliği bakımından, perakendecilerin ana hedefi olduğunu göstermektedir.

Anahtar kelimeler: gıda perakendeciliği, marketler, satın alma davranışı, internet perakendeciliği

1.Giriş

Bugün ekonomide geniş bir yer tutan perakendecilik kavramına dair birçok tanım yapılmıştır. Perakendecilik kavramını en iyi açıklayan tanımları inceleyip konuyu anlamaya çalışalım. Perakendecilik, ürün ve hizmetlerin son kullanıcıya onların kişisel, ailevi ihtiyaçları için satılmasını içeren tüm iş aktivitelerini çevrelemektedir. Perakendecilik dağıtım sürecinde son aşamadır (Berman ve Evans 2004).Bir başka tanıma göre perakendecilik, kişisel ve işletme dışı kullanım için, doğrudan nihai (son) tüketicilere satılan mal ve hizmetlerle ilgili bütün faaliyetleri kapsar. Bir perakendeci ya da perakende

mağaza, satışlarının büyük bir bölümünü öncelikle perakendecilikten sağlayan iş ya da işletme girişimidir (Kotler 2000). Perakende sektöründe son yıllarda ulusal piyasalarda yoğunlaşmanın artması ve perakendecilerin ürettiği ürünlerin toplam satışlar içerisindeki payının artması gibi iki önemli gelişme bulunmaktadır. (Karahan 2014). Perakende sektöründeki yoğunlaşmanın belli başlı nedenleri ise şunlardır (Erdoğan 2003).

- Tüketici alışkanlıklarında yaşanan değişim, tüketicilerin daha uzun süreli alışverişleri tercih ederek tüm ihtiyaçlarını belli bir satış noktasından sağlamaları,
- Bilgisayar ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin perakendecilikte kullanılması (satış noktasındaki kasalara kurulan barkod sistemleri ve tarama yapan donanımlar, vb.)
- Perakendecilerin özel markalarını satışa sunmaları.

Bazı araştırmalar büyük zincir marketlerin tedarikçilerine karşı (gıda imalatçıları) pazar hâkimiyeti göstergesi olan talep ve uygulamalarının olduğunu belirlemiştir. Perakende sektördeki yoğunlaşma oranı artışlarının sebep olduğu sonuçlar, gerek rekabet otoriteleri gerekse politika yapıcılar için önemli bilgilerdir. Yazın taraması temelinde yapılan bir çalışmada Türkiye'de perakende sektörde yoğunlaşmanın artmasının rekabet, toplum refahı (tüketici refahı, yoksulluk, küçük üreticilerin pazarlama kanallarından dışlanması vb.) ve işgücü piyasası etkilerinin araştırılmasına ihtiyaç olduğunu göstermektedir (Koç vd. 2009).

Perakende mağazalarda alan tahsisi müşteri memnuniyeti ve kârlılığını en çok arttıracak biçimde hazırlanmalıdır. Perakendecilerin mağaza alanını verimli bir şekilde tahsis etmesi beraberinde satış artışını da getirecektir. Yüksek alan verimliliği; uygun genişlikte ürün sunumu, ürünlerin mantıksal düzene uygun yerleştirilmesi, müşterilerin aradığı ürünü kolayca bulabilmesi ile gerçekleşir. Mağaza alanının ürünlere tahsis edilmesinde; ürüne ne kadarlık bir alan ayrılacağı ve bu ürünlerin mağaza içindeki yeri kararı önemlidir (Varley 2006). Müşteri tatmini sağlamak ve amaçlara ulaşabilmek için izlenen yollardan biri de mağaza alanının ürünlere tahsisidir. İyi tasarlanmış bir mağaza alanı müşteri memnuniyetine ve kârlılığa yol açması beklenir. Yanlış tasarlanan mağaza alanı, müşteri trafiğinin karışmasına, ölü ve kullanışsız alanların oluşmasına yol açabilir (Ustaahmetoğlu 2013).

Perakendeci firmalarda karlılığı etkileyen değişkenlerin analiz edildiği bir çalışmada, Türkiye faaliyet gösteren ve hisse senetleri İMKB'de işlem gören perakendeci firmalar incelenmiştir. Çalışma sonucunda, Türkiye'deki perakendeci firmalarda, firma büyüklüğünün ve borçlanmanın artmasının karlılığı azalttığı, buna karşın işletme sermayesi yatırımlarının ve pazar payının artmasının ise karlılığı artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, teori ile de desteklenmiştir (Külter ve Demirgüneş 2007).

Sektörde faaliyet gösteren işletmeler ve sektöre girmeyi planlayan işletmeler için fikir verme adına önemli olacağı düşünülerek müşteri memnuniyetine yönelik yapılan bir çalışmada, müşterilerin demografik özellikleri, müşterilerin beklentileri, algılamaları ve hangi müşterilerin hangi hizmetleri nasıl algıladıkları saptanmasına yönelik sorular sorulmuş ve şu sonuçlar alınmıştır. Müşteriler, marketin kendilerine sunmuş olduğu fiziki imkanlardan dolayı marketten memnun olduklarını ifade ederken, personel müşteri ilişkisi ve yazar kasaların azlığı noktasında memnuniyetsizliklerini ifade etmişlerdir. Market yetkilileri, müşterilerin fikirlerini dikkate alarak, modern pazarlama anlayışına uygun bir yönetim ile müşterilerin memnuniyet düzeylerini artırılabilirler. Müşterilerin memnuniyetinin artması, rekabet adına işletmenin güçlenmesi demektir (Çatı ve Şahin 2007).

Tüketim ile tüketim eyleminin aşamaların yaşayan tüketicinin zaman algısı arasındaki ilişki üzerine kavramsal bir bakış ortaya koymak için yürütülen bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmada Tüketimin günümüz insanının hayatında aldığı önemli rolü düşünecek olursak, bu eylem için harcanacak olan zaman da göz ardı edilmemelidir. Özellikle bazen tüketim haz almak ve sırf tüketmek amacıyla da gerçekleştirilince, tüketici zaman doğal olarak rahatlıkla harcanabilecek bir kaynak olarak görmektedir. Diğer yandan, günlük yaşantımızın önemli ve rutin bir parçası haline gelen alışveriş bazen özellikle zaman harcamak amacıyla yapılmaktadır ki bu durum alışverişin ve alışveriş mekânlarının mutlaka davranış bilimleri tarafından incelenmesi gereken gerçeklikler olduğunu göstermektedir. Çünkü tüketiciler aslında yalnızca alışveriş yapmak amacıyla alışveriş merkezlerine gitmemektedirler. Hatta arkadaşlarıyla birlikte

zaman geçirmek, vitrinlere bakarak zaman geçirmek gibi tüketici davranışlar en az bir mal ya da hizmeti satın almak kadar önem taşıyabilmektedir (Özmen 2006).

Tüketici bir insan olarak hayatının diğer alanlarında olduğu gibi yine akılcı bir davranış sergilemekten uzak kalmakta ve tüketim ya da alışveriş eylemi sırasında harcamış olduğu zaman kişisel algılamalar doğrultusunda değerlendirmektedir. Çok pahalı bir otomobil alırken ince eleyip sık dokur ve gereken zamanı fazlasıyla harcarken ancak sonunda devreye marka seçimi aşaması girdiğinde ve bu noktadan itibaren neredeyse tamamen duygusal davranabilmektedir (Özmen 2006).

Günümüzde artan kalite ve gıda güvenliği bilinci ile tüketicinin fiyata karşı duyarlılığı gibi konularda da hassasiyeti yükselmiştir. Ayrıca kalite ve bulunabilirlikteki istikrar da perakendeci için önemli prestij kaynağı olup, perakendecilerin bu avantajları korumaları müşteri sadakatini artıracaktır. Perakendeci market markası üretme kararında da dikkatli davranmalıdır. Market markası konusundaki olasılıkları iyi değerlendirmek, fırsatları göz ardı etmemek, pazarın, rakiplerin ve tüketicilerin yapısını iyi analiz etmek başarıda önemli koşullar olmaktadır. Küçük ve orta ölçekli perakendeciler için her zaman market markası üretmek kârlı olmayabilir. Ancak, o bölgede yer alan bu tür perakendecilerin bir araya gelmesi pazarlık avantajı sağlayabilecektir. Dünyada market markalı ürün stratejisinin gıda perakendeciliğinde yaygın olarak kullanıldığı ülkeler ile kıyaslandığında, Türkiye'de market markalı gıdaların pazar payının düşük olduğu görülmektedir. Pazardaki tarafların sağlayacağı yararlar düşünülerek, bu stratejinin geliştirilmesinin gerekliliği de ortaya çıkmaktadır (Albayrak ve Dölekoğlu 2006).

Tüketicilerin marka tercihleri, perakendeci markalı ürünlerin fiyat, kalite ve teşhirinden bağımsız değildir. Aynı şekilde ambalaj, satın alınan hipermarket, ürün çeşidinin bol olması, üretici firma, promosyon ve ürün içeriğinin güvenli olması marka tercihinden bağımsızdır. Tüketicilerin marka tercihleri ile perakendeci markalı ürünlerin kalitesi, fiyatı ve teşhirinin özenli olması arasındaki ilişki olmasına rağmen, ambalaj, satın alınan hipermarket, ürün çeşidinin bol olması, üretici firma, promosyon ve içeriğinin güvenli olması ile marka tercihi arasında bağımlılık bulunmamıştır. Perakendeciler kendi markalı ürünlerinde, kalite kavramını öne çıkartan çalışmalar, fiyat ve ürünün teşhiri faaliyetlerine önem vermeleri önerilebilir. Bu şekilde kendi markalı ürünlerinin satışlarını arttırmaları mümkün olabilecektir (Yıldız 2008).

Teknolojik gelişmeleri takip eden ve uygulamaya geçiren sektör, pazar payını artırmada etkili olacaktır. Tedarik zinciri yönetimi de ayrı bir maliyet düşürücü bir harekettir. Ürünlerin daha düşük fiyatlarla alımı ve düşük fiyatlarla da satısı daha fazla talep ve satış getirecektir. Ürün çeşitliliğinde de talep edilen çeşitler ve seçilecek ürünün standartlara uygunluğu ve benzer gruplar içerisinde en iyilerinin seçimi imkanı doğuracaktır. Bu da üretici açısından istenilen ürünleri istenilen fiyatlara alma imkânı sağlayacaktır. İstanbul ilinde yapılan bir çalışmada anket verilerinde ürün çeşitliliği tüketici tercih nedenleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Bu talebi karşılamak için perakendecinin teknolojiye ihtiyacı oldukça fazladır. Ürünlerin sürekli devri ve rafların her hangi bir kalem ürün dahi olsa bos kalmaması gerekmektedir. Tüketicilerin ikinci sırada önem verdiği kriterler arasında ise fiyat gelmektedir. Fiyat minimum düzeyini sağlamak için perakendeciler üretici firmalardan büyük oranlarda ürün alarak ölçek ekonomisinden yararlanır. Ürünlerinin zamanında ve istenilen değerlerde sağlanabilmesi için de üretici firma ile perakendeci firma iyi bir teknolojik ağ oluşturmak gereklidir (Dursun 2006; Azabağaoğlu ve Dursun 2008).

Perakende yönetiminde market yetkilileri üzerinde yapılan bir çalışmada, market yetkililerinin, müşterilerin beklentileri doğrultusunda hizmetlerini gerçekleştirmeleri de hizmet kalitesini artıracağı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, market yetkililerinin marketin müşteri profilini ve demografik özelliklerden kaynaklanan farklı algılamaları da dikkate almaları durumunda müşteri tatmini arttıracakları bulunmuştur (Çatı ve Şahin 2007).

2.Türkiye Perakendecilik Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve Mevcut Durum

Dünyada perakendecilik sektörü 1950'li yıllarda ABD'de süpermarket olgusu ile başlamış olmasına rağmen, sektörün asıl gelişiminin 1990'lı yıllarda olduğu belirtilmektedir. 1980'li yıllarda Doğu Bloğu ülkelerinde esmeye başlayan "dışa açılma" rüzgarlarının yol açtığı olaylar, 1990'larda komünist sistemin

yıkılmasıyla sonuçlanmış ve dünya nüfusunun önemli bir bölümü daha, kısa bir süre içinde kapitalist sisteme dahil olmuştur. Sistemin çöküşüyle istedikleri mal ve hizmeti almalarına izin verilmeyen ve seçme hakkı olmayan çok sayıda insan, ekonomik sınırların kalkmasıyla kısa zamanda ihtiyaçları olan mallardan daha fazlasını fiziki olarak temin edebilme imkanına kavuşmuştur (Mutlu 1999).

1990'lı yıllarda tüm dünyada yaşanan siyasal ve ekonomik gelişmeler sonucunda küreselleşmenin gelişmesi pek çok sektörü olduğu gibi perakendecilik sektörünü de yakından etkilemiştir. İnsanların ihtiyaç duyduğu ve arzu ettiği mallara hemen ulaşabilmeleri, kredi kartı kullanımının yaygınlaşması gibi finansal olanakların artmasıyla birlikte ödeme imkanlarında yaşanan olumlu gelişmeler perakendecilik sektöründe de olumlu şekilde hissedilmiş ve sektörün toplam satışları dünya çapında artmıştır (Anonim 2004).

Gelişmelere paralel olarak gelişmiş ülkelerde pazarın doyma noktasına yaklaşması küresel yatırımcıları yeni pazarlara yönlendirmiştir. Ekonominin kötüye gitmesi, gelirlerin azalmasına yol açmış, geliri azalan tüketici de alışverişlerinde daha tutucu davranarak, fiyat konusunda daha hassas davranmaya başlamıştır. Bu durum karşısında perakendecilik sektöründe faaliyet gösteren işletmeler giderlerini azaltarak etkinliklerini arttırmaya başlamışlardır (Seth ve Randall 2005).

1954-1957 yılları arasında başlayan perakendeci mağazacılığı, 1980'li yıllarda Migros ve Gima hipermarketlerinin sektöre girmesiyle önemli bir gelişme göstermiştir. Yeni mağazaların pazara girmesiyle ve artan rekabetle, müşteri odaklı satış, müşteri memnuniyeti, ilişkisel pazarlama kavramları ortaya çıkmıştır. Sektörde tüketicilerin isteklerine göre hareket eden ve bunun sonucu olarak da pazardaki hakimiyetin üreticiden tüketiciye geçtiği, zincirleşmenin daha fazla yaşandığı bir perakendecilik anlayışı hakim olmaya başlamıştır (Gavcar ve Didin 2007; Güler 2010).

Geleneksel ve Organize Perakendecilik

Türkiye'de organize perakende sektörünün gelişimi 1990'lı yıllarda hız kazanmış ve küresel ölçekte faaliyet gösteren çok sayıda gıda perakendecisi Türkiye pazarına girmiştir (Karahan 2014).Organize perakendenin gelişimi ve beraberinde "esnaf" olarak nitelendirilen geleneksel perakendecilerin sayısının ve ticaret hacmindeki yerinin azalması; alışveriş merkezlerinin ve büyük mağazaların şehir dışına taşınması, anılan mağazaların faaliyetleri için merkezi otoriteden veya belediyeler gibi yerel otoritelerden izin alınması tartışmalarını kamuoyunun gündemine taşımıştır. Bilindiği kadarıyla bu konuda hazırlanan ilk yasa tasarısı 1999 yılında TBMM'ye sunulmuştur. Ardından günümüze kadar çeşitli tarihlerde farklı kapsama alanlarıyla birçok yasa tasarısı hazırlanmıştır (Anonim 2011a). Hâlihazırda TÜİK Ticaret Ciro verilerine göre Türk perakende sektörünün yaklaşık %67'sinin geleneksel, %33'ünün ise organize perakende sektörüne ait olduğu tahmin edilmektedir (Anonim 2018a). Mevcut durumda Türkiye'de organize hızlı tüketim ürünleri perakendeciliğindeki yasal çerçevenin birçok Avrupa ülkesine göre daha serbest ve yatırım ortamı açısından da teşvik edici bir görüntü sergilediğini söylemek mümkündür (Anonim 2011a).

Türkiye perakende sektörünün büyüklüğü 2015 yılı sonu itibariyle 465 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2017 yılı sonu itibariyle sektörde 1.924.445 çalışan olduğu tahmin edilmektedir. Perakende sektörünün ücretli çalışan istihdamdaki payı %9,1'dir (Anonim 2018c). Sektörün 2013-2017 yılları arasında yıllık birleşik büyüme oranının %10 olduğu değerlendiriliyor. Toplam perakende sektörünün yarısı büyüklüğüne sahip gıda sektöründe 2017 yılında %8 büyüme yakalandığı düşünülüyor (Anonim 2018d).

AVM'lerin Perakendecilikteki Rolü

Ülkemizde 1995 yılında 12 olan AVM sayısı, 2016 yılına gelindiğinde 387'ye yükseldi. 2017 Eylül ayı itibariyle 415 olan AVM sayısının ise yılsonunda 443'e, 2018'de 463'e, 2019'da 465'e yükselmesi bekleniyor. Bu gelişme, 1990'lı ve 2000'li yıllarda yaşanan hızlı büyüme ivmesinin, 2020'ye doğru yerini daha stabil bir çizgiye bırakacağını ortaya koyuyor. Arzdaki hızlı artış doluluk oranlarına yansımadı ve 2017'de yeni açılan AVM'lerde doluluk oranları ancak yüzde 50 düzeyinde kaldı. Son 3 yıllık analizlere

göre 2017 ve 2018 yıllarında adet bazında yıllık ortalama yüzde 15 olan büyüme oranı, 2019'da sadece yüzde 1 düzeyinde olacak (Anonim 2018b;Anonim 2018d).

Türkiye genelinde AVM yatırımlarının yerli ve yabancı sermaye dağılımını incelediğimizde, yerli yatırımcılar alan bazında yaklaşık yüzde 73 payla ön sırada yer alıyor. Toplam 11,8 milyon m2 kiralanabilir alanın yaklaşık 8,6 milyon m2'sinde yerli yatırımcı bulunuyor. Yabancı sermayenin içinde bulunduğu kiralanabilir alan, toplam alanın yüzde 23'ünü kapsıyor. Geriye kalan yüzde 4'lük kısım ise yerli-yabancı yatırımcı ortak yapımı projelerden oluşuyor (Anonim 2018b;Anonim 2018d).

Önümüzdeki yıllarda planlanan AVM projelerinde de yerli yatırımcıların baskın rolü sürüyor. Bugüne kadar üretilmiş ve üretilecek projelerin toplamına bakıldığında yabancı sermayenin içinde bulunduğu kiralanabilir alanın payının yüzde 23'ten yüzde 19'a düşeceği görülüyor (Anonim 2018b;Anonim 2018d).

E-Ticaretin Perakendecilikteki Rolü

2017 rakamlarına göre Türkiye'de yaklaşık 48 milyon internet kullanıcısı bulunuyor. Yaş grupları incelendiğinde, 16-24 yaş grubunun yüzde 95'i, 25-34 yaş grubunun yüzde 91'i, 35-44 yaş grubunun yüzde 87'si ve 45-54 yaş grubunun ise yüzde 77'si günde en az bir kez çevrim içi oluyor (Anonim 2018b).

Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması'nın 2017 verilerine göre, internet üzerinden kişisel kullanım amacıyla mal veya hizmet siparişi veren ya da satın alan 16-74 yaş grubundaki bireylerin toplam internet kullanıcılarına oranı ise yüzde 24,9. Önceki yıl bu oran yüzde 20,9 idi. Bir yılda gerçekleşen yaklaşık yüzde 20'lik artışı kayda değer bulunmaktadır (Anonim 2018b).

İnternet üzerinden alışveriş yapanların, 2016 yılı Nisan ile 2017 yılı Mart aylarını kapsayan 12 aylık dönemde yüzde 62,3'ü giyim ve spor malzemesi, yüzde 25,3'ü ev eşyası (mobilya, oyuncak, beyaz eşya, vb; tüketici elektroniği hariç), yüzde 24,1'i seyahat bileti, araç kiralama vb, yüzde 21,9'u gıda maddeleri ile günlük gereksinimler ve yüzde 19'u elektronik araçlar (cep telefonu, kamera, radyo, TV, DVD oynatıcı vb.) satın aldı (Anonim 2018b).

Türkiye'deki organize perakende cirosunun yüzde 97'sini ve sektör istihdamının yüzde 99'unu gerçekleştiren perakende oyuncuları, toplam e-ticaret cirosunun sadece yüzde 30'unu gerçekleştirmektedir. Sadece online perakendecilerin e-ticaret sektöründeki payı ise yüzde 70'dir. Temelinde birer teknoloji şirketi olan sadece online perakendeciler, geleneksel perakende oyuncularını e-ticaret alanında oldukça geride bırakmış görünmektedir. Bu oranlar perakende sektörü oyuncularının e-ticaret yatırımlarını bir an önce gündeme getirmeleri ve tamamlamaları, hatta sosyal ticaret alanında yatırım yapmaları gerektiğini göstermektedir (Anonim 2018b).

Geleneksel mağazaların daha etkin müşteri iletişimine geçmeleri, online satış stratejilerini daha net ortaya koymaları ve var olan müşterilerine online alanda da sahip çıkmaları gerekiyor. Omnichannel yöntemleri kullanmak konusunda büyük eksikler var. Oysa tüm dünya en iyi müşterinin mevcut müşteri olduğu gerçeğiyle, önce kendi müşterisini korumak yönünde bir gelişim göstermektedir (Anonim 2018b).

Müşterinin satın alma yolculuğunu doğru analiz etmek önemlidir. Kimlik gizliliği ihlal edilmeden mağazadan giren her müşterinin mağazanın içindeki adımlarını analiz eden, kamera ve sensörlerle, incelediği ürün detayında bilgi toplayabilen teknolojiler kullanılmaktadır (Anonim 2018b).

Perakende sektörü bu teknolojik fırsatların anlık değerlendirilebileceği bir dinamiğe sahip olmasının avantajlarını, teknolojiye daha yakın durarak artırabilir. Online ticaretin olmazsa olmazı mobil teknolojiler yapılacak tüm yatırımlarda öncelikli olarak değerlendirilmelidir (Anonim 2018b).

Tüketicinin büyük ve yatay dağılımlı sanal pazarlardan dikey pazarlara eğilimi, fiziksel perakendecilikte olduğu gibi online perakendecilikte de izleniyor. E-ticareti bir maliyet azaltma yöntemi olarak değil, sürekli yatırım yapılarak geliştirilmesi gereken yeni bir kar merkezi olarak değerlendirmek daha doğru olacak (Anonim 2018b).

Türk Perakende Sektörünün Başlıca Oyuncuları

Türkiye perakende sektörünün en önemli oyuncuları artık yüksek indirim marketlerinden oluşmaktadır. Tüketicinin talepleri ve harcanabilir geliri, sektörün kurallarının yeniden yazılmasına neden olmaktadır. Büyük metrekarelere ödenen yüksek kiralar, yüksek indirim marketlerinin etkin rekabetçiliği ve giderek yoğunlaşan fiyat rekabeti, organize perakende sektörünün geleneksel temsilcilerini daha küçük formatlara, gurme ve butik market konseptlerine yöneltmektedir (Anonim 2018b).

Türkiye'nin en büyük 10 perakendecisi sıralamasında yüksek indirim marketlerinin ağırlığı ve sektörde geldikleri nokta açıkça görülmektedir. En büyük iki yüksek indirim mağazasının 2017 Kasım ayındaki mağaza sayıları toplam 13 bin olarak gerçekleşmiştir ve istihdam ettikleri kişi sayısı 80 bini geçmiştir. BİM, çok düşük kar marjları ve kararlılıkla uygulanan özgün mağaza formatıyla sadece Türkiye'de değil, yurt dışında da büyümektedir. Migros, farklı formatlardaki satış noktalarının ve satın alma sonrası Tesco Kipa toplamıyla ikinci sırada yer almaktadır. A101 ise Türkiye'nin en yüksek satış noktasına sahip zinciri unvanıyla 3. sırada bulunmaktadır. Listeye Şok ve CarrefourSa dışında iki toptancı market girmiştir. Listedeki tek teknoloji marketi mağaza sayısını 2017'de 210'a çıkaran Teknosa olmuştur. Giyim perakendecilerinden ilk 10 listesine 4. sıradan LCWaikiki ve 10. sıradan Koton dahil olmuştur (Anonim 2018b).

Çizelge 1. 2016 yıl sonu satış hacimlerine göre Türkiye'nin en büyük perakendecileri (milyon TL)

Bim	20.072
Migros	13.397
A101	10.700
LC Waikiki	9.538
Carrefoursa	4.492
Şok	4.462
Metro Toptancı Market	3.800
Teknosa	3.074
Bizim Toptam	2.793
Koton	2.405

Kaynak: Fortune, Capital (*) Tesco Kipa satın alma sonrası rakam.

Çizelge 2.'den de görüleceği üzere sektörlere göre mağaza bazlı perakende satışlar 2015 yılında 662.889 milyon tl olarak gerçekleşmiştir. Bunun içinde gıda, yiyecek ve içecek hizmetleri 411.240 milyon tl ile toplam perakende işlemlerin %62'sini oluşturmaktadır.

Çizelge 2. 2015 yılına ait Sektörlere Göre Mağaza Bazlı Perakende Satışlar (Milyon TL)

Sektörlere Göre Mağaza Bazlı Perakende Satışlar (Milyon TL)	**2015**	**%**
Gıda, Yiyecek & İçecek Hizmet Perakendesi	**411.240**	**62**
Gıda Perakendesi	323.859	48
Yiyecek & İçecek Hizmet Perakendesi	87.481	14
Gıda Dışı	**251.559**	**38**
Mobilya, Ev aletleri, Ev bakım, Kişisel bakım, Eğlence ve kültür	193.884	29
Hazır Giyim	57.675	9
Toplam	**662.899**	**100**

* Kaynak: TAMPF. www.tampf.com.tr

Banka kartları kullanımı perakendecilikte önemli bir faktördür. Banka kartları Türkiye'de, bankadaki bir veya birden fazla vadesiz hesaba bağlı ve kullanılabilir bakiye kadar, Otomatik Vezne Makineleri (ATM) vasıtası ile para çekme ve Satış noktası Terminalleri (POS) aracılığı ile alışveriş yapma işlemleri için kullanılmaktadır. 2014 yılında Türkiye'deki banka veya kuruluşların çıkartmış oldukları banka kartı adetleri %10'luk bir büyümeyle 100 milyonu geçmiştir. 2014 yılında bir önceki yıla göre, banka kartı ile yapılan alışveriş işlem adedi %25 artarken, alışveriş işlem cirosu ise %35 oranında artmıştır (Anonim 2018a).

Gıda Perakende İşletmeleri

Gıda perakende işletmeleri, sıklıkla ölçek büyüklüğü ve satış politikası kriterlerine göre sınıflandırılmaktadır. Perakendeci kuruluşları ölçek büyüklüğüne göre sınıflandıran resmi bir kaynak bulunmamasına rağmen, perakende yönetimine ilişkin "büyük" ve "küçük" ölçekli ayrımı kullanılmaktadır. Genellikle hipermarket ve süpermarketler büyük ölçekli, bakkal, kasap, manav gibi kişisel hizmet işletmeleri küçük ölçekli olarak tanımlanmaktadır (Levy ve Weitz 2001).

Gıda işleme sanayi ve perakendeciler, son yıllarda giderek artan bir şekilde tüketici talebindeki eğilimi sağlık, kolaylık ve memnuniyet üzerinde yoğunlaşacağını belirtmektedirler. Tüketiciler aynı zamanda çevre dostu ve sosyal olarak sorumlu üretim yöntemleri ve ürünler talep etmektedir. Perakendeciler bu talep karşısında müşteri ilişkileri konusunda yeni stratejiler ile çok daha detaylı bilgiyi son tüketiciye ulaştırma gayreti içine girmişlerdir (Anonim 2007b).

Müşteriyi tanımak ve koşulları ona göre düzenlemek gıda perakendeciliğinin her alanında oldukça önemlidir. Örneğin meyve sebze perakendeciliği ile ilgili yürütülen bir çalışmada, Hane halklarının yaş meyve sebze alışverişinde süper-hipermarketlere yönelim nedenlerinin ve etkili faktörlerinin araştırılmış, yaş meyve sebze tedarikini modern ve geleneksel perakendecilerden gerçekleştiren tüketicilerin demografik özelliklerinde belirgin farklılıklar gözlenmiştir. Özellikle yüksek gelir ve eğitim grubu ile 35 yaş altı genç nüfusta yaş meyve sebze tedarik kanalı olarak süper-hipermarketlerin kullanımı göreceli olarak yüksektir. Benzer şekilde modern perakendecilerin hedef müşteri grubunda otomobil sahibi olan ve eşlerin birlikte istihdama katıldığı hane oranı daha yüksek seviyede belirlenmiştir. Tüketici profilindeki farklılaşma yaş meyve sebze perakende satış noktalarında pazarlama stratejilerinin hedef kitleye indirgemesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yaş meyve sebze alışverişinde her dört tüketiciden birinin tedarik kanalı tercihi modern perakendeciler yönünde olup bugünkü yapıda semt pazarı, manav gibi geleneksel satış noktalarının tüketici tercihindeki ağırlığını koruduğu saptanmıştır. Yaş meyve sebze alışverişinde kullanılan tedarik kanalı sayısının ortalamada 2,23 olarak belirlenmesi, tek kanaldan alışveriş yapan kitlenin düşük seviyede olduğu sonucunu doğurmaktadır. Bu durum modern ve geleneksel perakendeci ekseninde değerlendirildiğinde, birden fazla kanaldan yaş meyve sebze tedarikini gerçekleştiren hane oranı süperhipermarketleri tercih eden kitle için daha yüksek seviyede gözlenmiştir (Akpınar vd. 2009).

Gıda perakendecileri olarak en çok süpermarketler ve uygunluk mağazaları anılmaktadır. Bunun dışında daha önce bahsedilen indirim mağazaları, toptancı kulüpleri gibi birçok formatta bu gruba girmektedir. Bunun dışında Amerika'da görülmeyen, fakat Avrupa'da önemli bir yeri olan hipermarketler de, aslında gıda perakendecileridir. Çünkü hipermarketlerde satılan gıda ürünleri toplam ürün çeşidinin %60'ını oluşturmaktadır (Azabağaoğlu 1999).

Gıda perakendeciliği konusu, insanların yaşamıyla birinci derecede ilişkili olduğu için, bu sektördeki gelişmeler daha çok dikkati çekmektedir (Tek ve Orel 2006).

Rekabetin çok yoğun olduğu gıda perakendeciliği sektöründe işletmeler, temel olarak aşağıdaki şartları yerine getirerek diğer işletmelere karsı avantaj sağlamaya çalışırlar (Varinli 2005; 2013)

Uygun bir kuruluş yerinin seçimi,

• Tüketicilerin istedikleri ürün çeşitlerini bulundurma,

• Sunulan ürünlerin kaliteli ve fiyatlarının uygun olması, ödeme şekillerinde kolaylık sağlanması,

• Sunulan hizmetlerin kalitesi ve kapsamı ile satış elemanlarının tecrübesi ve tüketicilere yaklaşımı.

• Marka çalışmalarına önem verme.

Rekabet gücünün göstergeleri ile rekabet gücünü belirleyen faktörler arasında keskin bir ayrım vardır. Rekabet gücü göstergeleri verimlilik, karlılık ve büyüme gibi ölçülebilir değerleri dikkate alır. Bu büyüklüklere dayalı yapılan değerlendirmeler ve oluşturulan stratejiler ve politika tasarımları eksik kalacaktır (Bayaner vd. 2008).

Gıda perakendecileri zaman içerisinde çevre koşullarını değerlendirmek üzere SWOT analizleri yaparak, kendilerinin güçlü ve zayıf yönlerini, pazardaki fırsat ve tehditleri ortaya koymalıdırlar (Akat 2000).

Türkiye gıda perakendeciliği 2013 – 2015 yılları arasında yıllık ortalama %13 oranında büyümüştür. 2015 yılı sonunda Türkiye'de gıda perakendeciliği toplam satış alanı bir önceki yıla göre 575 bin metrekare artarak 5.181 bin metrekareye, toplam mağaza sayısı ise %18 oranında artarak 15 bine ulaşmıştır (TAMPF). Gıda perakendeciliği satışları, kullanılabilir kişisel gelirin artmasına paralel olarak artmaya devam etmiştir (Anonim 2018a).

1990'lı yılların başından itibaren gıda perakendeciliğinde organize perakendenin payı artmaktadır (Anonim 2018a).

Organize perakendecilerin sahip oldukları ölçek ekonomisinin de katkısıyla sağladıkları fiyat avantajları dışında, bu mağazalarda gıda ve gıda dışı ürünlerin bir arada bulunması da marketlerin tercih edilmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan marketlerin tercih edilmesinin bir diğer nedeni de sunulan ürünlerde organize olmayan kanallara kıyasla kalite ve hijyen standartlarına daha fazla önem vererek müşteri tatminini daha yüksek seviyede karşılamaları yer almaktadır. Geleneksel perakendecilerin ise tedarik yönetimi ve modern pazarlama yöntemlerinin çok uzağında olmaları düşük verimlilikle çalışmalarına neden olmaktadır. Gıda perakendeciliğinde geleneksel kanalın payı son yıllarda düşmekle beraber toplam gıda perakendeciliği pazarının yaklaşık %70'ini hala bakkal, orta ve küçük ölçekli market, büfe, manav, kasap gibi geleneksel satış noktaları oluşturmaktadır (Anonim 2018a).

Gıda perakendeciliği toplam satış alanındaki artış, özellikle 2011 yılından itibaren hızla sayılarını artıran indirim marketlerinden (discount retailers) kaynaklanmaktadır. Süpermarketlere göre daha küçük metrekarelerden oluşan bu mağazalar her köşe başında açılmaya başlanarak tüketicinin kolayca ulaşabileceği satış noktaları olmuşlardır. İndirim marketleri 2014 yılı içerisinde satışlarını, bir önceki yıla göre yaklaşık %25-30 oranında artırmıştır. Bu marketleri başarıya ulaştıran etmenler kendilerini konumlandırmadaki başarıları, ürün gamı ve fiyat politikalarıdır. İndirim marketleri kendi bünyesinde diğer büyük markaların ürünlerine yer verse de özel marka (private label) ağırlığını da yüksek tutmaktadırlar. İndirimli satış mağazalarının yükselişinde, bu mağazaların orta ve düşük gelirli nüfusa hitap etmeleri ve modern perakende formatlarının olmadığı daha kırsal ya da merkezden uzak şehirlerde açılmaları büyük rol oynamıştır (Anonim 2018a).

Tüketicilerin gittikçe daha meşgul olmaları, gıda alışverişi için harcayabilecekleri zamanın azalması ve gittikçe artan şehirleşme perakendecilerin ulaşılabilirliklerini daha da önemli kılmaktadır. Bunun yanında teknoloji ile aşinalığın gittikçe yaygınlaşması, kentsel tüketicinin yaşam tarzında 'her zaman, her yerde' alışveriş yapabilme talebini de beraberinde getirmektedir. Daha geniş bir müşteri kitlesine hitap edebilmek için gıda perakendecileri çoklu mağaza formatları oluşturmaya, süpermarket gibi metrekareleri büyük formatların yanında küçük metrekareli semt marketlerini portföylerine katmaya, sağlıklı ve taze gıdalara uygun fiyatlarla erişimi kolaylaştırmaya, internet üzerinden ya da mobil cihazlardan alışveriş yapılmasını sağlayan siteler ve uygulamalar açmaya başlamışlardır (Anonim 2018a).

3.SONUÇ VE ÖNERİLER

Perakendecilik sosyal ve ekonomik olguları içinde barındıran bir kavramdır. Perakendeciliği sadece sosyal bir kavram olarak algılamak doğru olmaz. İçinde bulunduğu ekonomik ortamdan da soyutlanamaz. 2000 yılından itibaren hızla gelişen perakendecilik sektörü, gelir dağılımına katkı sağlaması, nitelikli işgücü oluşturması ve ülkede istihdam meydana getirmesi açısından ülke ekonomisinin temelini oluşturan sektörler arasında yer almaktadır. Bu durum yabancı yatırımcıların portföylerine genç nüfus oranının fazla olduğu ve Avrupa'nın başka bir yerinde bulunması son derece güç 77 milyonluk Türkiye pazarının girmesine etken olmuştur. Türkiye'de perakende sektörünün kurumsallaşmaya başlaması ile birlikte, Perakende sektörü faaliyette olan pazar yapısı manav, bakkal, kasap gibi küçük işletmelerden büyük zincir mağazalara doğru değişmektedir. Bu kurumsallaşmış perakende firmaları, sektörü indirim mağazaları formatı dahilinde gelişme yönüne götürürken, bakkallara en büyük rakip olmaktadırlar. Günümüzde de bunun en iyi örneklerini görmek mümkün. Daha önceleri hemen hemen her mahallede

faaliyet gösteren gıda Kobileri, şimdilerde indirim marketleri adı altında kurulan zincir mağazalar eliyle tasfiye edilmektedir (Karahan 2014).

Günümüzde hızla artan rekabet, sürekli değişen teknolojik gelişmeler ve tüketici talepleri işletmeleri daha yoğun ve müşteri odaklı stratejiler geliştirmeye zorlamaktadır. Tüm sektörlerde olduğu gibi perakendecilik sektörü de bu gelişmelere ayak uydurmaktadır. Gıda perakende sektörü, Dünyada olduğu gibi ülkemizde de gün geçtikçe perakende pazarındaki ağırlığını artırmaktadır. Bunun en önemli nedeni, bu sektörde faaliyet gösteren firmaların piyasada yaptığı sıçramalardır. Bu firmaların gerçekleştirmiş oldukları faaliyetler neticesinde, gıda perakende sektöründe artan faaliyet hacmi ekonomiye tesir edecek ve ek katma değer yaratacaktır. Ayrıca tüketiciler için açılan her yeni mağaza, rakip firmalar tarafından yeni bir Pazar alanı olarak algılanacak ve değerlendirilecektir (Karahan 2014).

Perakendecilerin pazarlama stratejilerinin başarılı olabilmesi için müşteri odaklı ve müşteri memnuniyetini hedef alması gerekmektedir. Pazarlama yöneticileri, müşterileri ile güven unsuruna dayalı ve uzun vadeli ilişkiler kurmalarını sağlayarak, ürünlerini yeniden satın alacak sürdürülebilir planlar geliştirmelidir. Günümüzde tüketicilerin beklentilerinde, sosyo-demografik özelliklerinde, teknolojide ve satın alma davranışında meydana gelen değişimler sonucunda müşteriyi işletme faaliyetlerinin odak noktasına koyan, müşteriye beklentisinden fazla veren ve müşterilerle çift yönlü iletişime dayanan müşteri memnuniyeti anlayışı önem kazanmıştır (Yeniçeri ve Erten 2008).

Süpermarket müşterileri, alışveriş ihtiyaç ve isteklerini karşılamak için daha fazla zaman harcamaya ve kendi kar marjları hakkında düşünmeye daha az zaman harcamaya ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bakışı elde etmek için, bağlılık programları uygulamaya yönelik stratejiler geliştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu strateji uzun vadede rekabetçi avantajlar sağlamalıdır. Süpermarketler, rakipler tarafından kolayca taklit edilemeyecek, müşterilerine değerli ve benzersiz şeyler vermenin yolunu bulmalıdırlar (Güler 2010).

Böyle bir dünyada, sanayi ve üretimde yaşanan atağa paralel olarak, üretilen malların dağıtım ayağında da mutlak bir değişime, gelişime ve etkin bir dağıtımı gerçekleştirecek aracılara, perakendecilere ihtiyaç artmıştır. Üreticilerden gelen ürünleri, tüketicilere doğru yerde, doğru zamanda ve doğru fiyatla iletebilmeyi amaçlayan perakendeciler, kendilerini geliştirmek zorunluluğu ile karşılaşmışlar, öncelikle iç piyasalarında yarattıkları özgün perakende formatlarıyla ön plana çıkmaya çalışmışlar ve kurdukları sistemle başarıyı elde ettikten sonra, maruz kaldıkları yoğun rekabetin ve sektörün kendine özgü yüksek taklit edilme riski ve perakende yaşam eğrisinin kısa oluşu nedeniyle, kendi pazarlarında büyüme potansiyelinin sınırlı düzeyde kalması, yatırım riskini azaltma ihtiyacı, sahip olunan özel işletme formatını içselleştirerek yeni pazarlarda da aynı başarıyı ve kârlılığı elde etme isteği, iç pazarda yasal açıdan genişlemenin mümkün olmaması gibi sebeplerle uluslararasılaşma yoluna gitmişlerdir (Gürman 2006).

Dünya perakendeciliğindeki globalleşme eğilimlerine ve bunun ülkemizde yarattığı etkilere kayıtsız kalmak mümkün değildir. Bu durumda yapılabilecek en akılcı şey değişime karşı değişmeyerek direnç göstermektense, yeni düzenin koşullarını iyice kavrayarak ona uygun bir strateji geliştirmek olacaktır. Bu, büyük ölçekli yerel perakendecilerimiz açısından, ulusal perakendeciler karşısında ayakta kalabilmek için işlerine daha profesyonel bir şekilde yaklaşma, perakende teknolojisinin ürünlerinden yararlanma, müşteriyle olan iletişimlerinden sağlayacakları avantajları en etkili biçimde kullanma, mağaza dizaynı, sunulan hizmetler ve alışveriş atmosferinde, insan kaynağının kullanımında, perakende pazarlama karmasının formülizasyonunda modernizasyona gidilmesi ve gerekiyorsa diğer perakendecilerle çeşitli stratejik ortaklıklarla güç birliği kurma anlamına gelmektedir. Küçük ölçekli perakendeciler açısından ise belirli ürünlerde uzmanlaşmayı, müşteriye karşı daha cazip seçenekler sunmayı, müşteri ilişkilerine ve tutundurma faaliyetlerine önem vermeyi, diğer küçük ölçekli perakendecilerle stratejik işbirliği kurmayı (ortak satın alma grupları gibi), müşterinin temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği en uygun yerde konumlanmayı ifade etmektedir (Gürman 2006).

Perakendecilik bir hizmet sektörüdür, bu nedenle amaçlarının varış noktaları arasında kar sağlamak, sağlayacağı karın ise tüketici endeksli olduğu gerçeğinde gizlidir (Dursun 2006).

Gıda Perakende Sektörünün Swot Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
*İç pazarın büyüklüğü, nüfusun yüksekliği, özellikle Avrupa ile karşılaştırıldığında genç ve dinamik olması. *Türk yönetim ekiplerinin kriz yönetmek konusundaki becerilerinin, değişim dirençlerinin ve yeni koşullara adaptasyon yeteneklerinin yüksek olması. *E-ticaret ve dijitalleşme hızı. *Rusya, Ortadoğu ve Afrika bölgelerinde yatırım fırsatları. *Tekstil alanında rekabetçi üretim maliyetlerine ulaşılıyor olması. *'Türk Malı'' imajının oluşturulma çabaları sonrasında alınan başarılı yol. *Yüksek indirim marketlerinin uyguladığı formatın yurt dışında da rağbet görmesi. *Lojistik sektöründeki büyüme ve başarı grafiğinin yüksek olması.	*Türk Lirası'nın değer kaybetmesinin tüketicinin alım gücünü düşürmesi. *Türkiye'nin birincil bir aktör olarak da içinde olduğu jeopolitik çatışma ortamının, tüketici güvenini zayıflatması. *İthalatı daraltıcı etki yapan ticaret politikası önlemlerinin yabancı yatırımcıların motivasyonunu kırması. *Nitelikli iş gücü eksikliği ve sektörde bu eksikliği gidermeye yönelik çalışmaların oldukça düşük düzeyde kalması. *Mağaza kiralarının yüksek seviyede olması. *Enflasyon artışının ciro artışından daha yüksek olması. *Cep telefonu ve beyaz eşyadaki taksit yasağı ve sınırlamasına, 2016 yılında gıda ve kozmetikte taksit yasağı eklenmesinin sektör üzerindeki olumsuz etkisi.

*Sektörel Bakış - Perakende – 2018 www.kpmg.com.tr

Fırsatlar	Tehditler
*Perakende sektörü, teknolojiyi en iyi anlayan, yönlendiren, yöneten ve kullanan kuşaklar olan Y ve Z kuşağının davranışlarına göre şekilleniyor. Hala zaman varken teknolojinin olanaklarını tüketiciye ulaşmak ve deneyimi geliştirmek için etkin kullanmak, sektörün önündeki en önemli fırsat olarak görünüyor. *E-ticaret alanında büyük fırsatlar dönemi devam ediyor. İnternet tüketicisi sayısının hala düşük bir düzeyde seyretmesi, ulaşılacak çok büyük bir potansiyel müşteri kitlesi olduğunu gösteriyor. * E-ticaret alanında yapılacak yatırımlar perakendecilerin operasyonel maliyetlerini düşürmek açısından da bir fırsat yaratıyor. *Müşteriye özel hizmetler yapılandırmak, fiziksel veya sanal mağazadan içeri giren her bir müşteriye 'mükemmel alışveriş deneyimi" yaşatmak, perakende sektöründe hala tam olarak değerlendirilmemiş bir fırsat. *Müşteri yüksek indirim marketlerine girerken beklentilerini fiyat düzeyine çekiyor. Hizmete değil fiyata odaklanıyor. Buna rağmen kaliteli ve özel bir servis alması, müşteri sadakatini artırmak için önemli bir fırsat. *Müşteri sadakatini artırmak için çalışan sadakatini	*Yükselme eğilimindeki enflasyon oranları, bankaların uyguladığı yüksek faizler, dalgalı döviz kurları ve yüksek cari açıktan dolayı devletin tüketimi azaltıp tasarrufları artırma yönünde politika izleme ihtimali sektörün önündeki en önemli tehditleri oluşturuyor. *Tüketici güvenindeki bozulma, güvenlik kaygıları, sürekli hale gelen siyasi ve jeopolitik stres ortamı sektörü etkiliyor. *Turizm sektöründe yaşanan kayıplar perakende sektörünü olumsuz etkilemeye devam ediyor. *Doğru lokasyonda bulunma eğilimi iyi perakendecilerin, iyi lokasyona erişimini daha zor ve maliyetli bir hale getiriyor. *Ciro artışı olmasına rağmen karlılık oranları her yıl düşüyor. Bunda yüksek rekabet koşullarının etkisi var. Maliyet artışlarını müşteriye yansıtmak çok kolay değil. Bu durum karlılığı genel olarak negatif etkiliyor. *Sektöre hala ilgi var ancak yabancı yatırımcı eski motivasyonuna sahip değil. Yabancı yatırımcıların bir kısmının Türkiye pazarından çıkmış olması, gelecekte Türkiye'ye yönelmesi muhtemel yatırım

oluşturmuş olmak çok önemli. Çalışan sirkülasyonunun oldukça yüksek seyrettiği perakende sektöründe, çalışana yönelik tüm yatırımlar geleceğe yönelik bir fırsat barındırıyor.
*Nitelikli işgücü ve sirkülasyon sorunlarına karşılık, nüfus demografisi iş gücü havuzunun yeterli olmasını sağlıyor.
*Sektörün verimlilik kavramını daha ciddi olarak sorgulamaya başladığı son yıllarda agresif büyüme stratejisi yerine özellikli ürün ve hizmetlerde rekabet şansını yükseltme eğilimine girmek önem taşıyor.
*Metrekare ve sepet verimliliğini artırmaya yönelik çalışmaların, tüm kategorilerde faydaya dönüşmesi sektör için önemli bir fırsat.
*Tüm AVM'lerde olmak değil, doğru lokasyonda ve doğru yapılandırılmış AVM'lerde olmak uzun vadeli yatırımlar için önemli bir fırsat.
*Türk markalarının yurt dışı itibarları, özellikle çevre pazarlarda çok yüksek. Bu itibarın verdiği güçle yeni pazarlara açılmak sektör için hala önemli bir fırsat.
*Türkiye'nin coğrafi konumu yakın coğrafyadaki tüketicilerin Türkiye'deki alışveriş olanaklarına kolay erişimini sağlıyor.
*Markalaşma çalışmalarında hız kazanan perakendecilerin örnek alınması ve marka yatırımlarının yapılması fırsatları da beraberinde getiriyor.
*Gıda perakendecileri daha bilinçli hale gelen tüketiciyi izleyerek, sağlıklı ürünler, hızlı tüketilebilen küçük paketler gibi çözümler üretiyor. Böylece özellikle çalışanların günlük alışverişi hızlandırılabiliyor.
*Doğru strateji ile hayata geçirilen Private Label uygulamaları sayesinde tüketicinin bu alandaki güveni arttı, Private Label ürünler perakendeciler için yüksek karlılık fırsatı yaratıyor.
*Yurt dışında mağaza açan Türk markalarının mağaza kiralarının, pazarlama ve tanıtım harcamalarının yüzde 50'sini karşılayan Turquality destekleri de sektör oyuncuları için fırsatlar yaratıyor.

fırsatlarını tehlikeye atıyor.
*Organize perakende sektörünün yüksek ve dövize bağlı dış borcu tehditler arasında yer alıyor.

*E-ticaretin yükselişi, bu alana giriş yapmakta geciken perakendeciler için bir risk oluşturuyor.

*Perakende sektörünün en önemli değer kaynağı insan olmasına rağmen perakendeciliğin hala tanımlı bir meslek grubu olarak kabul edilmemesi, lise ve sonrasındaki eğitim olanaklarının kısıtlı oluşu çalışan gelişimi ve sektörün büyümesi önünde çok önemli bir engel olarak karşımıza çıkıyor.

*Jeopolitik gerilimler, 'Türk Malı' imajına zarar verebiliyor.

*Yurt dışından alışveriş Türkiye'de yaygınlaşmaya başladı. E-ticaret kullanıcıları özellikle Çin'den çok uygun fiyatlarla ürün temin edebiliyor. Geçtiğimiz sene yurtdışından yapılan alışverişlerdeki 75 euro sınırının 30 euro sınırı çekilmesinin haksız rekabeti önleyici bir etkisi var ama iç pazar için yurtdışı alışverişin artması bir tehdit.

*Sektörel Bakış - Perakende – 2018 www.kpmg.com.tr

Kaynaklar

Akat Ö (2000). Uygulamaya yönelik işletme politikası ve stratejik pazarlama. 2. Baskı. Ekin Kitabevi: Bursa. s.52-53.

Akpınar M G, ÖZKAN B, Oral M A ve Kızılay H (2009). Tüketicilerin Yaş Meyve Sebze Tedarik Kanalı Seçimi: Modern (Süper-Hipermarket) Perakendeciler. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 22(2). S. 211-221.

Albayrak M, Dölekoğlu C (2006). Gıda Perakendeciliğinde Market Markalı Ürün Stratejisi. Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (11) ss. 204-218.

Anonim (2004). Platin Dergisi. Geçmişten Geleceğe: 10 Yıl Önce 10 Yıl Sonra. Özel Sayı. S.283-306.

Anonim (2007b) "The Food Fconomy: Global Issues and Challenges. Final Report". 18-19 October 2007. Organized by Netherlands Ministry of Agriculture, Agricultural Economics Research Institute (LEI) and OECD. Landbouw, Nature and Voedselkwaliteit.

Anonim (2011a) Rekabet Kurumu. Türkiye'de Hızlı Tüketim Ürünleri Perakendeciliği Sektör İncelemesi Ön Raporu. s.22.

Anonim (2018a). Dönüşürken Büyüyen Türkiye perakende sektörü www.pwc.com.tr. ve www.tampf.com.tr

Anonim (2018b). Sektörel Bakış - Perakende – 2018 www.kpmg.com.tr

(Anonim 2018c) www.tepav.org.tr Türkiye Ekonomi Politikaları araştırma Vakfı.

Anonim (2018d). Perakende sektörü yabancı yatırımcının merceğinde http://www.deloitte.com/view/tr_tr/tr/basin-odasi/basin-bultenleri/

Anonim (2018d). www.tampf.org.tr. Türkiye Alışveriş Merkezleri ve Perakendeciler Federasyonu.

Azabağaoğlu M Ö (1999). Türkiye'de Süpermarket, Hipermarket Perakendeciliği Hareketi ve Tüketici Davranışı. Trakya Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi.

Azabağaoğlu M Ö, Dursun E (2008). Tüketicilerin Modern Gıda Perakendecilerine Karşı Davranışının Analizi. Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü. Tekirdağ.

Berman B ve Evans J R (2004). Retail Management A Strategic Approach. Ninth Edition. Pearson Printice Hall. s.3.

Bayaner A, Kıymaz T, Dölekoğlu T, ve Erel G (2008). Türkiye Gıda Sanayinin Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörler ve Sorunlar.

Çatı K ve Şahin S. (2007). Perakendecilik Hizmetlerinde Kalite. Hacettepe Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt 25. Sayı 2. s. 129-149.

Dursun E (2006). Gıda Ürünleri Pazarında Gıda Perakendeciliğinin Yeri ve Sektörel Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. Tekirdağ.

Erdoğan T (2003). Rekabet hukuku açısından perakende sektöründe alım gücü. Rekabet Kurumu Yayınları. Yayın No: 85. Ankara. s.27.

Gavcar E ve Didin S (2007). Tüketicilerin Perakendeci Markalı Ürünleri Satın Alma Kararlarını Etkileyen Faktörler: Muğla il Merkezi'nde Bir Araştırma, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 3. sayı 6. ss.21-32.

Güler E G (2010). Süpermarketlerde Müşteri Bağlılığı: Edirne ilinde Bir Araştırma. Trakya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 12. Sayı 2. Aralık.

Gürman A A (2006). Dünya Perakendeciliğinde Globalleşme Eğilimleri ve Türk Perakendecilik Sektörüne Etkileri. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Uluslararası İşletmecilik Programı. Yüksek Lisans Tezi.

Karahan N S (2014). Türkiye'de Gıda Perakendeciliği Sektöründe Finansal Analiz Ve Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü işletme Anabilimdalı Muhasebe Finansman Bilimdalı. İstanbul.

Koç A, Kovacı S ve Bölük G (2009). Perakende Sektörde Yoğunlaşmanın Etkileri: Rekabet ve İşgücü Piyasası Açısından Bir Değerlendirme. Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (18) ss. 66-99.

Külter B ve Demirgüneş K (2007). Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt 16. Sayı 1. s. 445-460.

Levy M ve Weitz B A (2001). Retailing Management. Fifth Edition. McGraw Hill Irwin, 2004. S. 225-227.

Mutlu E C (1999). Uluslararası İşletmecilik. Beta Yayınları. İstanbul. s.18-22.

Özmen M (2006). Perakendecilikte Tüketicinin Zaman Algılaması ve Zaman Algılamasının Müşteri Tatmini Üzerine Etkisi: Kavramsal Bir Bakış. Afyon Kocatepe Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. C.VIII. S.2.

Philip kotler (2000). Marketing Management. Prentici Hall İnternational. Inc. The Millenium Edition. İnternational Edition. New jersey. S. 520.

Seth A ve Randall G (2005). The Grocers: The Rise and Rise of Supermarket Chains. London:Kogan Page Ltd. Çev.Salim Altay. Mağaza Zincirlerinin Önlenemez Yükselişi. İstanbul. AMPD. 2006. s.88.

Tek Ö B ve Orel F D (2006). Perakende Pazarlama Yönetimi, 2. Baskı. Birleşik Matbaacılık. İzmir. s. 27.

Ustaahmetoğlu E (2013). Perakendecilikte Ürün Yönetimi. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2764. Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1722. Anadolu Üniversitesi.

Varinli İ. (2005). Marketlerde pazarlama yönetimi. Birinci Basım. Detay Yayıncılık. Ankara. S. 6.

Varinli İ (2013). Perakendeciliğe Giriş. Anadolu Üniversitesi Yayınları. 2013.

Varley R (2006). Retail Product Management-Buying and Merchandising. Routledge. 2.Basım.

Yeniçeri T ve Erten E (2008). Mağaza Sadakat Programlarının Algılanması, Güven, İlişkiyi Sürdürme İsteği ve Mağaza Sadakati Arasındaki İlişkilerin Yapısal Eşitlik Modeli ile İncelenmesi. Doğuş Üniversitesi Dergisi. Vol.9. No.2. s. 244.

Yıldız M (2008). Perakendeci Markalı Ürünlere Olan Tüketici Talebinin İncelenmesi: Edirne Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Edirne. Trakya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Şubat.

ABSTRACTS

İç Denetçilere Ait Demografik ve Sosyo-Ekonomik Faktörlerin İşletmelerde Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Risk Odaklı İç Denetime Etkisi

Dr. Öğr. Üys. Aysun ATAGAN ÇETİN[1] **Doç. Dr. Ayşe PAMUKÇU[2]**

[1]Trakya Üniversitesi / KYÇUBYO, İşletme Bilgi Yönetimi, aatagancetin@trakya.edu.tr

[2]Marmara Üniversitesi / İşletme Fakültesi

Özet: 21. yy'ın küreselleşen ekonomisinde işletmeler, var olan değerlerini sonraki nesillere adil ve duyarlı bir şekilde aktararak devamlılıklarını sağlamak istemektedirler. Kurumsal Sürdürülebilirlik, işletmenin çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla bir bütün içerisinde, değişen gelecek koşullarında devamlılığa odaklanması ve iyiye doğru gelişmesidir. İşletmelere yönelik güvenilirlik araştırmaları, bağımsız denetim şirketleri, danışmanlık firmaları ve iç denetim birimleri tarafından sağlanmaktadır. Özellikle iç denetim birimlerince sunulan bilgiler, tüketicilerin güven algısına olumlu katkılar sunarken, işletme açısından risk ve kontrol faaliyetlerine de destek olmaktadır. Risk Odaklı İç Denetim, oluşabilecek riskleri tahmin ve hesap ederek işletmenin denetime tabi tutulmasını ve buna ilişkin sonuçların ilgili çevrelere iletilmesini kapsayan bir iç denetim uygulamasıdır.

Bu çalışma, iç denetçilere ait demografik, ekonomik ve sosyal faktörlerin, işletmelerde Kurumsal Sürdürülebilirliği ve Risk Odaklı İç Denetimi farklılaştırıp farklılaştırmadığı ele alınmıştır. Çalışma, yazarın doktora tezinden geliştirilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında Finansal Tablo Denetimi Uzmanlığına sahip olmayan iç denetçilerin Çevresel ve Ekonomik Sürdürülebilirlik algısı, Finansal Tablo Denetimi Uzmanlığına sahip iç denetçilerden anlamlı derecede fazladır. Finansal Tablo Denetimi Uzmanlığı olan iç denetçilerin Risk Odaklı İç Denetimin Fayda boyutuna olan algısı, Finansal Tablo Denetimi Uzmanlığına sahip olmayan iç denetçilerden anlamlı derecede fazladır. IT Denetimi Uzmanlığına sahip olmayan iç denetçilerin Çevresel ve Ekonomik Sürdürülebilirlik algısı, IT Denetimi Uzmanlığına sahip olan iç denetçilerden anlamlı derecede fazladır. Hile Denetimi Uzmanlığına sahip olan iç denetçilerin ise Risk Odaklı İç Denetimin Süreç boyutuna olan algısı, Hile Denetimi Uzmanlığına sahip olmayan iç denetçilerden anlamlı derecede fazladır. Özel Projeler Uzmanlığına sahip olmayan iç denetçilerin Risk Odaklı İç Denetimin Süreç boyutuna olan algısı, Özel Projeler Uzmanlığına sahip olan iç denetçilerden; Özel Projeler Uzmanlığına sahip olan iç denetçilerin ise Risk Odaklı İç Denetimin Fayda boyutuna olan algısı, Özel Projeler Uzmanlığına sahip olmayan iç denetçilerden anlamlı derecede fazladır. Operasyonel Denetim Uzmanlığına sahip olan iç denetçilerin ise Risk Odaklı İç Denetimin Süreç boyutuna olan algısı, Operasyonel Denetim Uzmanlığına sahip olmayan iç denetçilerden anlamlı derecede fazladır. Kontrol Öz Değerlendirme Sertifikasına sahip olmayan iç denetçilerin Risk Odaklı İç Denetimin Süreç boyutuna olan algısı, Kontrol Öz Değerlendirme Sertifikasına sahip olan iç denetçilerden anlamlı derecede fazladır. Finansal Hizmetler Denetçisi Sertifikasına sahip olan iç denetçilerin Risk Odaklı İç Denetimin Süreç boyutuna olan algısı, Finansal Hizmetler Denetçisi Sertifikasına sahip olmayan iç denetçilerden anlamlı derecede fazladır. İç denetçilerin sorumlu oldukları birimler, araştırmanın Fayda değişkenini farklılaştırmamaktadır. İşletmelerin çalışan sayısı, araştırmanın Çevresel Sürdürülebilirlik, Sosyal Sürdürülebilirlik ve Süreç değişkenlerini farklılaştırmamaktadır. Faaliyet konusu hizmet olan işletmelerin Sosyal Sürdürülebilirlik algısı, faaliyet konusu üretim olan işletmelerden anlamlı derecede fazladır. Üretim departmanından sorumlu olan iç denetçilerin Sosyal Sürdürülebilirlik algısı, muhasebe departmanından sorumlu olan iç denetçilerin Sosyal Sürdürülebilirlik algısından anlamlı derecede fazladır. Çalışan sayısı 100'den az olan işletmelerin Ekonomik Sürdürülebilirlik algısı, çalışan sayısı 300'den fazla olan işletmelerin Ekonomik Sürdürülebilirlik algısından anlamlı derecede fazladır.Özet, 150-300 kelime arasında olacaktır. Anahtar kelimeler 3 ile 5 kelime arasında olacaktır. Özet Calibri 9 punto olarak ve tek satır aralığı, iki yana yaslı olarak yazılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Risk Odaklı İç Denetim, Kurumsal Sürdürülebilirlik, Ekonomik Sürdürülebilirlik, Çevresel Sürdürülebilirlik, Sosyal Sürdürülebilirlik

Yönetim Sistemlerinde İki Aşamalı Akış Kuramı: Etik Liderlik Ve Etik Pazarlama

Belis Şahin[1]

[1]Yrd. Doç. Dr., T.C. Maltepe Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Sivil Havacılık ve Kabin Hizmetleri Bölümü.

Özet: Günümüzde modern bilimin oldukça geniş ve sosyal bir kurum olduğu gerçeği çerçevesinde, özellikle de bilimsel araştırmalarda etiğin önemi adeta yeniden keşfedilmiş, bilim ile etik arasında bağlantıyı kuran birçok olay çalışmamıza katkı sağlamıştır.

Çalışmamıza konu olan pazarlama etiğini incelerken; etik kuramları, pazarlamada etiksel karar alma yöntem ve modelleri, etik ilkeler çerçevesinde etik ile yakın ilişkide olan sosyal sorumluluk kavramlarına yer verilmiştir.

Çalışmamızda etik pazarlama çerçevesinde yapmış olduğumuz pazar araştırmasında, tüm kurumların ve işletmelerin, topluma fayda sağlayacak davranış biçimleri dahilinde, etik kurallara uyması durumunda kalıcı olabilecekleri gerçeği ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda, çalışmamızda; etik değerlerin oluşmasında kurum ve işletmelerin toplumun güven duygularını kazanmaları, karar verme aşamasında doğru ve ilkeli davranmalarının etkili olduğunun ve yönetsel etik kavramlarının önemi açıklanmıştır.

Karar verme aşamasında başvurulan iki tip model vardır. Birincisi Rasyonel Karar verme Modeli (veya bize buna mantıksal model de diyebiliriz); bu modelde sayısal verilerden yararlanılır ve nicelikseldir. İkinci model ise; Sezgisel karar verme modelidir ve bu modelde de sözel verilerden yararlanılır ve nitelikseldir. Sistemler üzerinde deneysel herhangi bir analiz yapmadan, bu eksikliği bu iki karar verme modeliyle kapatmamız mümkündür. Çünkü bu "karar verme modelleri" olağan (gerçek) sistemlerin daha iyi anlaşılabilir olmasını sağlamaktadır.

Çalışmamızda etik liderlik kavramı üzerinden, etik liderin; toplumu veya çalışanlarını arkasından sürükleyici olabilmesi için güvenilir, hak ve hukuku eşit dağıtan, yeterli bilgi, donanım, tecrübe ve vizyona sahip, dürüst, ahlaki temel ilke ve standartlara göre neyin iyi ile kötü olduğunu, doğru ile yanlışı etik değerlere göre ortaya koyan kişilik üzerinde durulmuştur.

Karar verme süreçlerini (modellerini); Lazarsfeld ve Katz'ın; iletişim akışını iki aşamalı süreç olarak incelemelerinden yola çıkılarak, 'Two steps flow' olarak bilinen, bireylerin bir ürünü tüketme ya da oy verip vermeme kararını yönlendiren sürecin sosyolojik açıdan incelendiği kanaat önderleri kavramı, liderlik kavramına başka bir pencereden bakmamızı sağlamıştır. Buna ek olarak, lider ile yönetici arasındaki farklılığa da değinilmiştir.

"Two steps Flow" yani "iki aşamalı akış kuramı" nda yer verilen "kanaat önderleri / eşik bekçileri (gatekeeper)" kavramı, gündelik hayatımızda bireyin düşüncelerini, tutum ve algılarını nasıl ve hangi yönde etkilediğini anlatmaktadır. Kanaat önderi veya eşik bekçisi (gatekeeper) dediğimi bu birey, kendi ekibindeki /grubundaki diğer bireylerle medya arasında "arabulucu" görevini temsil etmektedir.

İki aşamalı akış kuramına göre;

- Bireyler / kişiler, ötekileştirilmiş değildirler ve her birey kendini ait hissettiği farkı bir grubun mensubudur.
- Medya, direkt olarak bireyi etkilemez. Birey toplum içinde, başkaları tarafından (birbirinden) etkilenir.
- Kitle iletişim araçları direkt olarak bireyi etkilemez. Mesaj, hedef kitlesine yani alıcısına giderken, "eşik bekçileri" tarafından kodlanarak; alıcıya gider. Dolayısıyla medyanın göndermek istediği "mesaj", "eşik bekçileri" tarafından analiz – sentez yapılarak yani süzülerek, esas alıcısına "hedef kitlesine" iletilir.

İki aşamalı akış kuramında; toplumlar arasındaki dengeyi – eşitliği sağlayabilmek adına; ara bulucu rolü üstlendirilmiş ve eşik bekçisi kavramı ortaya koyulmuştur. Dolayısıyla, kitle iletişim araçlarının -özellikle medyanın- hedef kitlesine iletmek istediği mesajı; seçmiş olduğu kanaat önderleri, halkın dilinden, halkın bakış açısıyla aktararak, halkın iletilmek istenen mesajı anlamasını sağlar. Bu bağlamda da toplumsal dengeyi sağlamamaktadır.

Bu modelin anahtar kavramlarından olan "kanaat önderi", toplumda güvenilir ve saygıdeğer bir kişi olarak görüldükçe, etkinliği de son derece fazla olmaktadır. Kitle iletişim araçlarının gönderdiği mesajları kendi kişisel etkisi aracılığıyla yayan kanaat önderleri, bu anlamda, en az iletişim aracının güvenilirliği ve inandırıcılığına sahip olmalıdır.

Etik lider ve etik pazarlama açısından bu kuramı ele aldığımızda; çalışacak olduğumuz yöneticimizin "etik liderlik" vasıflarına sahip olması dışında; "kanaat önderi" vasıflarına da sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda; etik pazarlama kısmında da, mesaj nasıl kaynaktan – alıcıya doğru giderken "eşik bekçisi" tarafından kodlanarak; iletiliyor

ise; bir ürün pazarlanırken de, kaynaktan – tüketiciye doğru giderken, eşik bekçisi tarafından "kodlanarak" satışı gerçekleşir.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, Pazarlama, Etik, Kanaat Önderleri, İşletme.

The Two Steps Flow Theory In Management Systems: Ethical Leadership And Ethical Marketing

Abstract: The fact that modern science today is a very large and social institution has contributed to my work, especially in the scientific researches, many of which have been rediscovered and have been linked to science and ethics.

While examining the marketing ethic which is the subject of my work; ethical theories, methods and models of ethical decision making in marketing, and social responsibility concepts that are closely related to ethics in the frame of ethical principles.

The market research we have conducted in the context of ethical marketing in our work has revealed the fact that all institutions and businesses may be able to stay in compliance with ethical rules in the form of behaviors that will benefit society.

In this context, in our work; in the formation of ethical values, the institutions and enterprises gain the trust feelings of the society, the correct and primitive behaviors in the decision-making stage are effective and the prevention of the concepts of managerial ethics are explained.

There are two types of models that are consulted during decision making. The first is the Rational Decision Making Model (or we can call it the logical model); this model uses quantitative data and is quantitative. The second model is; It is an intuitive decision making model and this model is verbal and qualitative. Without performing any empirical analysis on the systems, it is possible that we can close this gap with these two decision models. Because these "decision making models" ensure that ordinary (real) systems are better understood.

Through our ethical leadership concept, our ethical leader; we have focused on the personality that reveals what is good and bad according to the basic principles and standards of honesty, morality, fairness, and equality that distribute equitable rights, rights and experiences equally, .

Decision making processes (models); Lazarsfeld and Katz; the concept of opinion leaders examined from a sociological point of view that led to the decision of individuals to consume a product or vote or not, known as the 'two steps flow', led us to look at the concept of leadership from a different window. In addition, the difference between the leader and the manager is also mentioned.

The concept of "two steps flow" or "two-stage flow theory", the concept of "opinion leaders / gatekeepers", describes how and in what way we perceive the individual's thoughts, attitudes and perceptions in our daily lives. This individual, referred to as the opinion leader or gatekeeper, represents the "mediator" duty among the other individuals and media in his / her group.

According to two-stage flow theory;

- Individuals / individuals are not otherized and each individual is a member of a different group that he / she feels.
- The media does not directly affect the individual. Individuals are influenced by others in society.
- The mass media do not directly influence the individual. The message is coded by the "threshold guard" when going to the target mass, ie the receiver. goes to the buyer. Therefore, the "message" that the media wants to send is transmitted to the "target audience" by the "threshold guard" by analyzing and synthesizing, ie, filtering, the main receiver.

In the two-stage flow theory; for the sake of equality and equality between societies; the role of intermediate finder was taken and the concept of threshold guard was put forward. Therefore, the mass media - the media in particular - wants to convey the message to the target mass; the opinion leaders that they have chosen have been able to understand the message that the people desire to be communicated by conveying it from the people's language and from the point of view of the people. In this context, it does not provide social balance.

As the "opinion leader" of this model's key concepts is seen as a trustworthy and respectable person in the society, the efficiency is also extremely high. Opinion leaders who distribute messages sent by mass media through their

own personal influence must, in this sense, have at least the credibility and credibility of the medium of communication.

When we discuss this theory in terms of ethical leader and ethical marketing; except that we have the qualities of "ethical leadership" that we have to work with; It must also have the qualities of "opinion leader". In this context; in the ethical marketing part, the message is coded by the "threshold guard" when going from source to receiver; is transmitted; While a product is being marketed, it is "coded" by the threshold watcher when it goes from the source to the consumer.

Key Words: Leardership, Marketing, Ethics, Gatekeeper, Management.

Tüketimde Küresel Etki ve Batı Tipi Beslenme

Celile Ö. DÖLEKOĞLU[1] **F. Handan GİRAY[2]** **A. Sema GÜN[3]**

[1]Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, cdolekoglu@gmail.com

[2] Süleyman Demirel Üniversitesi / Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, handan.giray@gmail.com

[2] Ankara Üniversitesi / Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, asemagun@gmail.com

Özet: Yaşamın her anında karşımıza çıkan küreselleşme temel ihtiyacımız olan beslenme alışkanlığımızı da etkilemektedir. Türkiye'de 1980'lerde izlenen liberalleşme politikaları iletişimden yemek kültürüne kadar etkisini göstermiştir. Geleneksel gıda tüketimi, evde yemek alışkanlıkları zamanla değişmiştir. Süpermarketlerin yaygınlaşması, ürün hattının çoğalması, sosyal yaşamın çekici alternatiflerle ev dışına çekilmesi, günün önemli kısmının evden uzakta geçirilmesi, kadınların iş gücüne katılması ve hane halkı tipinin değişmesi hazır beslenme kültürünü artırmıştır. Sosyal medya ile iletişimin artması bireylerin bu yolla kendini gerçekleştirme isteği, diğer ürünler gibi gıdada da medya ve reklamların sunduğu yaşam şekli, statü sembolü haline dönüşen markaların yaygınlaşması, sipariş kolaylığı sağlayan uygulamaların artması, promosyonların varlığı da bu tüketimi desteklemeketdir. Örneğin üniversitelerin eğitim dönemine başlaması 2016 yılında hazır yiyecek sektörünün cirosunu 3 kat artırmıştır. Yılın ilk yarısında sadece yemeksepeti.com'a 1,1 milyon sipariş kaydedilmiştir. 2017'de genel kapsamda en fazla hamburger, lahmacun, döner, pizza ve kebap siparişi verilmiştir (http://www.marketingturkiye.com.tr). Küreselleşmenin beslenmeye etkisinin dolaylı olduğu kabul edilse de sağlık üzerindeki etkisi nedeniyle önemi yadsınamaz. 1980'de Türkiye'de kişi başına günlük kalori alımı 3446 iken bu 2013'de 3706'ya ulaşmıştır. Benzer yıllarda yine yağ alımı da yaklaşık yüzde 36 artmıştır. Bu da beslenmeye bağlı bulaşıcı olmayan hastalıkların artmasına neden olmuştur. Bunlardan en önemlisi obezitedir. TÜİK 2008'de yüzde 15,2 olan obezite oranını 2016'da 19,6 olarak açıklamıştır. Benzer yükseliş obezite öncesi durumda da mevcuttur. On beş yaş üzeri obez öncesi oran, 2008'de yüzde 32,4 ve 2016'da yüzde 34,3'tür ve OECD, dünya ortalamalarının üzerindedir. Kentsel nüfusun giderek arttığı da göz önüne alındığında bu beslenme türünün yaygınlaşması kaçınılmazdır. Türkiye'de batı tipi beslenme anadolu kentlerinde de artmaktadır. Büyük kentlerde küresel markaların zincirleri azalırken Anadolu illerinde sayı artmaktadır. Anadolu'da yeni ürün özelliği taşıyan bu sektör genç nüfusun da yüksek olduğu Türkiye'de, yatırımcılarca güçlü bir potansiyel alanı olarak görülmektedir. Çalışma gıda tüketimindeki değişimler, neden ve sonuç ilişkileri ile kavramsal ve ikincil verilerle tartışılacak, gıda piyasası için öngörü ve değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Batı tipi beslenme, Fast-Food, Ev dışı yemek

The Impact of Organic Agriculture on Rural Tourism

Çağdaş İnan[1] **Harun Hurma[2]**

[1] NKU, Vocational School of Social Sciences, Department of Tourism and Hotel Management
[2] NKU, Faculty of Agriculture, Department of Agricultural Economics

Abstract: Rural tourism can be defined as the travel of visitors to rural areas outside their permanent places, the goods and services produced by agricultural producers in these regions, and all the relations in these places suitable for the natural texture of the area. One of the most important considerations in this definition is that the people who visit an area that is dominated by the agricultural character are taking advantage of the natural tissue of the region.

Organic farming is a product and livestock production method that involves much more than preferring the use of pesticides, antibiotics, growth hormones, fertilizers and genetically modified organisms. Organic production is a comprehensive system designed to optimize the productivity and appropriateness of different communities in agro-ecosystem, including soil organisms, plants, livestock, and people. The main objective of organic production is to develop enterprises that are sustainable and harmonious with the environment.

In this study, the effect of organic agriculture in rural tourism will be emphasized. Firstly, the necessity and importance of agritourism in rural tourism will be determined, and then traditional agricultural tourism and organic agriculture tourism will be examined comparatively. In addition, we aimed to investigate the role of the organic-tourism as an instrument for the development of the rural area and attraction for sustainable tourism.

Keywords: Organic Agriculture, Rural Tourism, Agritourism

Özel Gereksinimli Birey Aile İçi Sorunlar Ölçeğinin Geliştirilmesi

Dr. Öğretim Üyesi Demirali Yaşar ERGİN[1]

[1]Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı, Edirne-Türkiye, demiraliergin@gmail.com

Özet: Aileler çocukları engelli bir birey olarak doğduğunda çeşitli psikolojik tepkiler gösterirler. Bu tepkiler sırasıyla Şok, İnkâr, Keder – Çöküntü (depresyon), Karışık Duygular, Suçluluk, Kızgınlık, Utanma, Uyma, Kabul ve uyumdur. Çocuğun engelli olarak doğması ayrıca aileye çeşitli yükler getirecektir. Öncelikle maddi yük getirecektir. Örneğin çocuğun engellinden dolayı ek doktor masrafı getirebilir. Bunun yanında çocuğun bakım yükünden dolayı anne babadan biri çocuğa bak zorunda kalabilir. Bu da anne babadan birinin işini bırakmasına sebep olabilir. Bunlara ek olarak çocuğun engellinden dolayı aileler sosyal ortamlardan uzaklaşmak zorunda kalabilirler. Tüm yükler anne-baba arasından problemler yaratabilmektedir.

Çalışmanın amacı Özel Gereksinimli Birey Aile İçi Sorunlarını saptamaya yönelik tutum ölçek geliştirmektir. Çalışma, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Edirne-Tekirdağ-Kırklareli merkez ve ilçelerinde faaliyette bulunan özel eğitim kurumlarından hizmet alan aileler ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından hazırlanan "Özel Gereksinimli Birey Aile İçi Sorunlar Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 4'lü derecelemeli 32 maddeden oluşmaktadır.

Ölçek geliştirme istatistikleri olarak altboyutları belirlemek için varimax rotated açımlayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Her alt boyut için ayrı ayrı madde-toplam korelasyon katsayısı ve madde-hariç toplam korelasyon katsayısı hesaplanarak içtutarlık belirlenmiştir. Aynı şekilde maddelerin ayırt etme gücünü saptamak için üst çeyrek ve alt çeyrekler arası t-testi uygulanmıştır. Ölçek ve alt boyutlar için cronbach ve rulon katsayıları hesaplanarak güvenirlik belirlenmiştir. Yapılan istatistiksel işlemler sonrasında ölçeğin geçerli, güvenilir ve kullanılabilir olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özel gereksinimli birey, aile içi sorunlar, ölçek geliştirme, geçerlik, güvenirlik

Özel Gereksinimli Birey Sosyal Sorunlar Ölçeğinin Geliştirilmesi

Dr. Öğretim Üyesi Demirali Yaşar ERGİN[1]

[1]Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı, Edirne-Türkiye, demiraliergin@gmail.com

Özet: Aile, üyesi olmanın mutluluğunu duyduğumuz, kendimizi her açıdan güven içinde hissettiğimiz, kısacası, yaşamı ve başkalarıyla bir arada yaşamayı öğrendiğimiz sosyal bir yapıdır. Aile olan veya evlenen bireylerin en büyük amaçlarından biride çocuk sahibi olmaktır. Anne hamile kaldığında tüm aile üyeleri doğacak çocuğu sabırsızlıkla beklerler. Çocuk normal gelişim gösteren bir çocuk olursa aile sevinçle karşılar bu durumu. Ancak çocuk özel gereksinimli olarak doğarsa ailede çeşitli sorunlar ortaya çıkacaktır. Bu sorunlardan biride sosyal sorunlardır. Sosyal sorunlar hem ailenin çocuğun özel gereksinimli olmasından kaynaklı dışarıya çıkama sorunu, yani ailenin evde çocuğun bakımından dolayı bir parka, eğlence yerlerine, arkadaş ziyaretlerine gidememe ve alışveriş merkezlerine eskisi kadar gidememe sorunları olacaktır. Bir de çocuğu davranış problemlerinden kaynaklı sosyal ortamlara çıkarma sorunu oluşabilecektir.

Çalışmanın amacı özel gereksinimli birey ve ailesinin sosyal sorunlarını saptamaya yönelik tutum ölçek geliştirmektir. Çalışma, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Edirne-Tekirdağ-Kırklareli merkez ve ilçelerinde faaliyette bulunan özel eğitim kurumlarından hizmet alan aileler ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından hazırlanan "Özel Gereksinimli Birey Sosyal Sorunlar Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 4'lü derecelemeli 32 maddeden oluşmaktadır.

Ölçek geliştirme istatistikleri olarak altboyutları belirlemek için varimax rotated açımlayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Her alt boyut için ayrı ayrı madde-toplam korelasyon katsayısı ve madde-hariç toplam korelasyon katsayısı hesaplanarak içtutarlık belirlenmiştir. Aynı şekilde maddelerin ayırt etme gücünü saptamak için üst çeyrek ve alt çeyrekler arası t-testi uygulanmıştır. Ölçek ve alt boyutlar için cronbach ve rulon katsayıları hesaplanarak güvenirlik belirlenmiştir. Yapılan istatistiksel işlemler sonrasında ölçeğin geçerli, güvenilir ve kullanılabilir olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özel gereksinimli birey, sosyal sorunlar, ölçek geliştirme, geçerlik, güvenirlik

Türkiye'de İnsan Sağlığı Hizmetlerinde Çalışan Personelin İş Kazası ve Meslek Hastalıkları İstatistiklerinin Değerlendirilmesi(2014-2016)

Yrd. Doç.Dr.Deniz Oruç[1] **Yrd. Doç.Dr.Ebru Bekar[2]** **Öğr.Gör.İlter Bekar[3]**

[1]Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, e-mail:denizoruc@duzce.edu.tr

[2]Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, e-mail:ebrubekar@duzce.edu.tr

[3]Düzce Üniversitesi Çilimli Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, email:ilterbekar@duzce.edu.tr

Özet: İnsan ömrünün önemli bir kısmını çalışma ortamında geçirmektedir. Çalışanlar bu süre zarfında yaptığı işin niteliğine göre çeşitli mesleki tehlikeleri göze alarak çalışmak zorunda kalmakta ve maalesef iş kazaları ve meslek hastalıklarına yakalanarak hayatları ile bedel ödemektedirler. İşyerindeki tehlikelere göre meslekler çok tehlikeli, tehlikeli ve az tehlikeli olmak üzere üç grup altında toplanmaktadır. Sağlık çalışanlarının büyük bir kısmının görev yaptığı hastaneler barındırdığı tehlikelerin büyüklüğünden dolayı çok tehlikeli sınıfta yer alan işletmeler arasında gösterilmektedir. Bu çalışmanın amacı 2014-2016 yıllrı arasında insan sağlığı hizmetlerinde çalışan personelin iş kazası ve meslek hastalıkları istatistikleri kullanılarak mevcıt tehlikenin boyutunu ortaya çıkarmaktır.

Tanımlayıcı kesitsel tipte planlanan çalışmada Sosyal Güvenlik Kurumu 2014-,2015,2016 yılı sağlık istatistik yıllığındaki iş kazası ve meslek hastalıkları istatistikleri kullanılmıştır. İnsan Sağlığı Hizmetlerinde 5510 Sayılı Kanunun 4-1/a Maddesi Kapsamındaki Sigortalıların iş kazası ve meslek hastalıkları istatistikleri üzerinden değerlendirme yapılmıştır. İş kazası sıklık hızı bir takvim yılında çalışılan 1.000.000 iş saatinde karşılık kaç kaza olduğuna göre hesaplanmıştır.

2014 yılında 20933 sigortalı çalışan varken 2006 iş kazası 1 meslek hastalığı , 2015 yılında 22354 çalışan varken 2939 iş kazası 2 meslek hastalığı, 2016 yılında 23206 çalışan varken 4460 iş kazası 3 meslek hastalığı meydana gelmiştir. 2014 yılında iş kazası sıklık hızı(1.000.000 iş saatinde) 39,93, 2015 ılında bu hızın 54,78 e çıktığı, 2016 yılında ise 80,08 e çıktığı görülmektedir. Aynı yıllarda tüm çalışanlarda iş kazası sıklık hızı (1.000.000 iş saatinde)2014 yılında 6,51, 2015 yılında 6,77, 2016 yılında 7,9 olduğu görülmektedir. 2014 yılında iş kazasından 1 çalışan hayatını kaybetmişken 2015 yılında 6, 2016 yılında 7 çalışan hayatını kaybetmiştir.

Sonuç olarak istatistik yıllığından elde edilen iş kazası ve meslek hastalıkları sayısı sadece sigortalıları kapsamaktadır. Sağlık çalışanlarının büyük bir kısmının emekli sandığına bağlı memur olarak çalışıldığı düşünüldüğünde gerçek rakamların oldukça yüksek olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık personeli,iş kazası, meslek hastalığı, hız

Lojistik Regresyon Analizinde Bootstrap Yönteminin Uygulanması

Prof.Dr. Dilek Altaş[1]

[1]Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, dilekaltas@marmara.edu.tr

Özet: Son yıllarda matematik, istatistik, fizik, mühendislik, davranışsal ve yaşam bilimlerinde bilgisayara dayalı yöntemler kullanılmaktadır. Bootstrap Yöntemi, tahmincilerin değişkenliklerini tahmin etmek, olasılıkları hesaplamak, güven aralıklarını oluşturmak, tahmincilerin dağılım şeklini veya test istatistiklerini elde etmek ve tahmincilerin asimtotik davranışlarını incelemek için tahmin dağılımlarını belirlemek amacıyla kullanılan bilgisayar çözümüne dayalı bir yeniden örnekleme yöntemidir. Bootstrap yöntemi, Efron tarafından bir başka yeniden örnekleme yöntemi olan Jackknife yöntemine alternatif olarak 1979 tarihinde geliştirilmiş, anakütleyi temsil eden bir örneklemden hareketle alt örneklemlerin seçilmesi esasına dayanan bir yöntemdir. Bu yöntem, standart hatanın hesaplanması ve güven aralıklarının oluşturulması yanında, regresyon ve korelasyon analizinde, çok değişkenli istatistiksel yöntemlerde, zaman serileri analizinde vs. kullanılmaktadır. Lojistik regresyon analizi, bağımlı değişkenin nitel olduğu durumlarda kullanılan çok değişkenli istatistiksel bir analizdir. Bu çalışmada, öncelikle verilere klasik lojistik regresyon analizi uygulanarak, lojistik regresyon modelindeki katsayıların ve odds oranlarının güven aralıkları Bootstrap yöntemi ile elde edilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, Bootstrap yönteminden elde edilen sonuçların klasik lojistik regresyon analiz sonuçları ile benzer olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lojistik Regresyon, Bootstrap, Güven Aralıkları.

Family Involvement and Young Children's Peer Interactions

Prof. Dr. Emine Ahmetoğlu[1] **Assist. Prof. Dr. İbrahim Hakkı Acar[2]**

Ins. Manolya Aşık-Öztürk[3]

[1]Trakya University, Faculty of Education, Department of Preschool Education, emineahmetoglu@trakya.edu.tr

[2]İstanbul Medipol University, Faculty of Education, Department of Early Childhood Education, ihacar@gmail.com

[3]Trakya University, Uzunköprü School of Applied Sciences, manolyaasik@trakya.edu.tr

Abstract: Children's peer interactions are a key developmental task for children's concurrent and future development. The current study examined how Turkish preschool children's family involvement in early childhood affected children's social interactions with peers. Participants were 442 (52.8 % female) children from Turkey. Most children (89.2%) were from middle, 5.6% were low, and 5.2% were from high SES. Children's ages ranged from 40 months to 86 months Parents filled a demographic questionnaire and family involvement scale (home-school conference, home-based involvement, and school-based involvement). Both parents and teachers reported on children's peer interactions during play activities. First, we ran measurement model via *Mplus* (Muthen & Muthen, 2012) to create latent variables for play behavior and family involvement. Measurement model fit the data well. Secondly, we used structural equation model to predict children's positive and negative peer interactions from family involvement. For positive peer interactions, model fit the data well. Family involvement significantly predicted children's positive peer interactions. For negative peer interactions, the model fit the data well.. However, family involvement did not significantly predict children's negative peer interactions. The findings suggested that families' involvement to their children's early education is an important component of children's peer interactions.

Keywords: Peer Interactions, Early Childhood, Family Involvement, Social Skills

Dünya Savunma Sanayinde Üretim, Verimlilik, Dış Ticaret ve İstiham İlişkileri

M. Ensar Yeşilyurt[1] **Filiz Yeşilyurt[2]**

[1]Pamukkale Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, meyyurt@pau.edu.tr

[2]Pamukkale Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, afiliz@pau.edu.tr (Yazışmadan Sorumlu Yazar)

Özet: Savunma Sanayi Sektörü taşımış olduğu özelliklerden dolayı pek çok sektörden farklı niteliklere sahiptir. Bu sektörün en büyük alıcısının devlet olması, çoğu ülkede devlet destekli faaliyeti ve önemli düzeyde spesifik teknoloji ve AR-GE gerektirmesi bu farklılıklara örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca günümüzdeki bazı dikkate değer teknolojik gelişmenin bu sektörden yayılmış olması da dikkat çekicidir. Bu çalışmada UNIDO veri tabanında kendine mahsus özellikleri olan bu endüstrinin bir kısmını oluşturan 2520 Silah ve Mühimmat (ISIC Revisyon 4) sektörünün ekonomik yapısı incelenmiştir. Bu sektörde istikrarlı üretim yapan 32 ülke yer almaktadır (Avusturya, Bosna Hersek, Brezilya, Bulgaristan, Kolombiya, Kıbrıs, Çekya, Ekvator, Finandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İsrail, İtalya, Japonya, Kırgızistan, Norveç, Filipinler, Polonya, Portekiz, Güney Kore, Suudi Arabistan, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Ukrayna, İngiltere). Bunların ayrı ayrı ve genel olarak üretim, istihdam, verimlilik ilişkileri değerlendirilmiştir. Zaman zaman yapılan ofset anlaşmaları nedeniyle üretim ve verimlilikte dalgalanmalar gözlenmiştir. Öte yandan 30 ülkenin ihracat ve ithalat verileri elde edilebilmiştir (Avusturya, Belçika, Kıbrıs, Çekya, Ekvator, Finandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İsrail, İtalya, Japonya, Litvanya, Norveç, Umman, Filipinler, Polonya, Portekiz, Güney Kore, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere, ABD) . Bu ülkelerin de ayrı ayrı ve bir bütün olarak dış ticaret ilişkileri analiz edilmiştir. İsrail gibi bazı ülkelerin ithalatları ihracatlarına göre çok düşük iken Portekiz ve Litvanya gibi ülkeler genellikle itahalata dayalı bir yapıya sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Savunma Sanayi, Üretim, Dış Ticaret

Küresel Isınma Konusunda Beklentiler ve Ekonomik Faaliyetler Üzerindeki Etkileri

M. Ensar Yeşilyurt[1] **Filiz Yeşilyurt[2]**

[1]Pamukkale Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, meyyurt@pau.edu.tr

[2]Pamukkale Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, afiliz@pau.edu.tr (Yazışmadan Sorumlu Yazar)

Özet: Son 20 yıldır en fazla tartışılan olgulardan birisinin Küresel Isınma olduğu söylenebilir. Dünyadaki iklim değişikliğinin aslında gerçek olmadığı ve bir dizi spekülasyon olduğunu savunanlar olduğu gibi bu sürecin gerçekten çok ciddi sonuçları olacağını savunlarda bulunmaktadır. Aslında gerçek olmadığını savunanlar kendi bireysel gözlemlerine ve çok kısa vadede ortaya çıkan değişimlere dayanamaktadır. Başka bir deyişle geçen yıldan bu yıla çok fazla bir değişiklik olmadığı için aslında iklimde ciddi bir farklılık olmadığı düşünülmektedir. Bilimsel bazı kanıtlara odaklanıldığında Küresel Isınma'nın varlığını reddetmek zordur. Örneğin 1998, 2002, 2003, 2005, 2006, 2007 ve 2009, 2010 ve 2013 yılları küresel ısınmanın en yüksek olduğu yıllar olarak kayıtlara geçmiştir. 2014 yılı ise İngiştere'de meteorojistlerin küresel ısınmayı ölçmeye başladığı 1850 yılından itibaren en sıcak yıl olarak kayıtlara geçmiştir. Ayrıca geleceğe yönelik tahminler de iç açıcı değildir. Araştırmalara göre Küresel Isınma uzun bir zamandır artmaktadır ve tehlikeli sınıra oldukça yaklaşmış durumdayız Bu kapsamda bu çalışmada küresel ısınma ile ilgili beklentiler ve Türkiye'nin hazır olması beklenen koşullar/ekonomik etkiler tartışılmış ve öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Isınma-Ekonomi İlişkisi, İklim

Sanal Sınıf Ortamında İngilizce Öğretiminde Kullanılan Etkileşimli Öğretim Materyalinin İngilizce Başarısına ve Tutumuna Etkisi

Erdal Yaşlıca[1]

[1]Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, erdalyaslica@maltepe.edu.tr

Özet: Giriş: Uzaktan eğitim son yıllarda özellikle hizmet içi eğitimlerde sık kullanılan bir modeldir. Yalın (2001) uzaktan eğitimi farklı ortamlarda bulunan öğrenci ve eğitimcilerin, öğrenme-öğretme faaliyetlerini, iletişim teknolojilerini kullanarak gerçekleştirdiği bir model olarak tanımlamaktadır. Uzaktan eğitimin farklı konularda avantajı olduğu kadar dezavantajları bulunmaktadır. Dezavantajlarının belki de en önemlisi öğrenci ve eğitimcinin farklı mekânlarda olmasından dolayı öğrenme-öğretme faaliyetleri etkili bir şekilde yapılamamasıdır. Moore (1983) transaksiyonel etkileşim kuramında, öğrenen ve öğretici arasında bir mesafe olduğunu ancak bu mesafenin sadece coğrafi değil eğitsel ve psikolojik yönden de bir uzaklık olduğunu, bunun eğitimle ilgili olgulardaki iki katılımcı ve ortağı arasındaki ilişkideki uzaklık yani transaksiyonel uzaklık olduğunu" ifade etmiştir. Öğrenci ve eğitimci arasında bulunan uzaklığı azaltmak için sanal sınıf ortamlarında canlı dersler yapılmaya başlanmıştır. Canlı derslerde öğrenci ve eğitimci aynı sanal ortamda bulunmakta ve aralarında yazılı ve görsel iletişim sağlanmaktadır. Aynı zamanda eğitimci hazırladığı öğretim materyalini sanal sınıf ortamına yükleyerek öğrenci ile arasındaki iletişimi güçlendirilebilmektedir. Moore (1989), etkileşim kuramında uzaktan eğitimde üç tip etkileşimden bahsetmektedir. Bunlar, öğrenci ve öğretmen arasındaki etkileşim, öğrenciyle öğretim materyali arasındaki etkileşim ve öğrenciyle diğer öğrenciler arasındaki etkileşimdir. **Amaç:** Bu araştırmanın amacı hizmet içi eğitimde kullanılan uzaktan eğitim sanal sınıf ortamlarında kullanılan öğretim materyalinin öğrenci ile etkileşiminin öğrenmeye etkisini ve derse karşı tutumunu belirlemektir. Alanda yapılan birçok çalışma öğrenci ve öğretmen arasındaki iletişimi incelemiş, öğrencinin öğretim materyali ile olan etkileşimini incelememiştir. Bu sebeple araştırmanın sonuçlarının alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. **Kapsam:** Araştırmanın belirlenen amacıyla sanal sınıf ortamlarında kullanılan öğretim materyali etkileşim düzeyinin belirlenmesi sağlanacaktır. **Yöntem:** Bu araştırmada deneme modellerinden ön test – son test kontrol gruplu model kullanılacaktır. Bu modelde yansız atama ile oluşturulmuş deney ve kontrol grupları bulunur. Dersler deney grubundaki katılımcılara öğretim materyaliyle etkileşimli olarak ile kontrol grubundaki öğrencilere ise düz anlatım şeklinde yapılacaktır. **Sınırlılıklar:** Araştırmaya Maltepe Üniversitesinde çalışan idari personel katılacaktır. Dersler İngilizcenin elementary seviyesindeki konuları kapsamaktadır. **Sonuç:** Uzaktan eğitimde kullanımı her geçen gün artan sanal sınıf ortamlarında, öğrenme-öğretme faaliyetlerinin daha etkili olabilmesi için sınıf içi iletişimin çok yönlü olması gerekmektedir. Sanal sınıf ortamlarında etkileşimin, başarıya ve tutuma olan etkisi belirlemeye çalışan bu araştırmada, öğrencinin öğretim materyali ile olan etkileşimi arttırıldığında başarının ve derse yönelik tutumun artacağı beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan eğitim, sanal sınıf, İngilizce eğitimi, hizmet içi eğitim

Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet Fabrikaları (1877-1879) Beşiktaş Süt Fabrikası Örneği

Arş. Gör. Ertuğrul ÇAM[1]

[1]Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ertugrul.cam@bilecik.edu.tr

Özet: Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet fabrikaları, merkezi yönetimin iktisadi açıdan elde edeceği güçten yararlanarak devletin kendini güçlendirmesinde önemli birer araç konumundadır. Söz konusu fabrikalar birer kamu iktisadi teşekkülü şeklinde faaliyet göstermektedirler. Fabrikalardaki üretim genel itibariyle İmparatorluğun stratejik ihtiyaçlarının karşılanmasına yöneliktir. Bu fabrikaların finansmanı padişaha ait gelir ve giderlerin yürütülmesinden sorumlu olan Hazine-i Hassa tarafından karşılanmaktadır. Aynı şekilde söz konusu fabrikaların hammadde ihtiyacı yine Hazine-i Hassa tarafından idare edilen ve finansmanı sağlanan Hassa Çiftliklerinden tedarik edilmektedir. Söz konusu çiftliklerin ana üretimin konusu İmparatorluk dahilindeki devlet fabrikalarının hammadde ihtiyacının karşılanması ve bu ihtiyacın karşılanmasında sürekliliğin sağlanmasıdır. Aynı mantıkla faaliyet gösteren Beşiktaş Süt Fabrikası bu çalışmamızın ana eksenini oluşturmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hazine-i Hassa defterleri yardımıyla Hicri 1294-1296 / Miladi 1877-1879 arasında Beşiktaş Süt Fabrikası'nda gerçekleşen üretimin niceliği ve niteliği aylık veriler gözlemlenerek incelenmiştir. Beşiktaş Süt Fabrikası'nın ana üretim konusunu İstanbul'daki Saray ve Saray efradına ait matbahların süt ve süt ürünleri ihtiyacının karşılanması oluşturmaktadır. Söz konusu fabrikanın ana hammaddesi olan süt ise İstanbul'daki Hazine-i Hassa tarafından idare edilip finansmanı sağlanan çiftliklerden karşılanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beşiktaş, Çiftlik, Devlet Fabrikası, Hazine-i Hassa, Süt.

Vergi Denetimi: Türk ve Amerikan Uygulamasının Değerlendirilmesi

Dr.Öğr.Üys. Fatih Çavdar[1]

[1]Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, fatihcavdar@trakya.edu.tr

Özet: Vergiler, devletin kamu harcamalarının finansmanını karşılamak amacıyla kişi ve kurumlardan ödeme güçlerine göre karşılıksız, zorunlu ve kanunlara dayalı olarak aldığı ekonomik değerlerdir. Devletler vergi kanunları ile yükümlülükleri belirlemenin yanında, bu yükümlülüklerin tam ve doğru olarak uygulanmasını da sağlamakla görevlidir. Günümüz vergi sistemlerinde kamu harcamalarının finansmanı açısından temel kaynak olan vergiler, beyan esasına göre tahsil edilmektedir. Mükelleflerin kendilerine ait bilgileri en iyi kendileri bileceği düşüncesine dayanan bu esasın başarısı, mükellefler tarafından verilen beyannamelerdeki bilgilerin gerçeğe uygun olmasına bağlıdır. Beyan esası yapısı gereği bir takım riskler içerdiğinden, mükellefler tarafından beyan edilen bilgilerin gerçeği yansıtıp yansıtmadığı büyük önem taşımaktadır. Bu noktada mükellefler tarafından verilen beyanların gerçeğe uygun olup olmadığı etkin bir vergi denetim sistemi ile ortaya çıkarılmaktadır.

Hazine Bakanlığı'na bağlı olan İç Gelir İdaresi (Individual Revenue Service) (IRS) , ABD'de vergi kanunlarının uygulanmasından sorumlu olan birimdir. Bunun yanında IRS, mükelleflerin doğru beyanda bulunmalarını, vergilerini zamanında ödemelerini sağlamak ve vergi kanunlarına uymayan mükellefleri denetlemekle görevlidir. Türkiye'de ise, Vergi usul Kanunu (VUK) ve diğer gelir kanunları kapsamında gerçekleştirilen vergi denetim faaliyetleri Maliye Bakanlığı (MB) bünyesinde yer alan Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı (VDKB) aracılığıyla yerine getirilmektedir. Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki 178 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK)'nın 20. maddesine göre 12.07.2011 tarihinden geçerli olmak üzere 646 Sayılı KHK ile değişiklik yaparak VDKB'yi oluşturmuş ve bütün denetim birimlerini aynı çatı altında toplamıştır.

ABD vergi sistemi, eyalet ve yerel yönetimler ile federal yönetim tarafından uygulanan vergilerden oluşmaktadır. ABD'de vergi denetimine yetkili; vergi denetçileri, vergi uyum yetkilileri, gelir ajanları, gelir bürosu denetçileri ve cezai soruşturma birimi bulunmaktadır. Ayrıca ABD'de vergi inceleme yöntemleri mükelleflerin durumuna göre farklılık gösterdiğinden temel olarak; indirilemeyecek kalemler programı, mektupla yapılan inceleme, dairede yapılan inceleme, mükellefin işyerinde inceleme ve araştırma incelemesi gibi yöntemler kullanılmaktadır.

Türk vergi sistemi; gelir, servet ve harcamalar üzerinden alınan vergilerden oluşmaktadır. Türkiye'de vergi denetimi yapmaya yetkili olanları; vergi başmüfettişleri, vergi müfettişleri, vergi müfettiş yardımcıları, ilin en büyük mal memuru, vergi dairesi müdürleri, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın merkez ve taşra teşkilatında müdür kadrolarında görev yapanlar şeklinde sıralayabiliriz. Mükelleflerin vergiyi doğuran olayı, ilgili kanunlarda gösterilen süre ve usuller çerçevesinde vergi dairesine bildirmesiyle vergilendirme süreci başlar. Mükellefler bu süreçte vergi ödevlerini eksik yerine getirebilir veya hiç yerine getirmeyebilir. Böyle durumlarda vergi idaresi, mükelleflerin bildirimlerinin doğru olup olmadığını çeşitli vergi denetim yöntemleri ile incelemektedirler. Vergi idaresi tarafından gerçekleştirilen denetimlerde uygulanan denetim yöntemlerini; yoklama, vergi incelemesi, arama ve bilgi toplama şeklinde sıralamak mümkündür.

ABD'de uygulanan denetim yöntemleri ile ülkemizde uygulanan denetim yöntemleri arasında bazı farklılıklar ve benzerlikler bulunduğu görülmektedir. ABD'de uygulanan dairede yapılan inceleme ve mükellefin işyerinde inceleme yöntemleri ülkemizdeki vergi incelemesi yöntemine benzemektedir. Ancak, ABD'de dairede yapılan inceleme ve mükellefin işyerinde inceleme yöntemleri ayrı iki yöntem olarak kullanılırken, Türkiye'de iş yerinin müsait olmaması, ölüm, işin terk edilmesi gibi zorunlu sebeplerin varlığı ile mükellef veya vergi sorumlularının istemesi gibi durumlar hariç olmak üzere vergi incelemesi esas itibariyle mükellefin iş yerinde gerçekleştirilmektedir. Benzer şekilde, ABD'de uygulanan indirilemeyecek kalemler programı yöntemi ülkemizdeki beyanname revizyonu yöntemine benzemektedir. İndirilemeyecek kalemler programında; hatalı vergi hesaplamaları, hatalı aile reisi beyanı, indirim hakkı olmayan kurumlara yapılan bağışlar ve normalden fazla çocuk sağlık giderleri beyannameler üzerinden incelenirken, beyanname revizyonu yönteminde, beyanname ve eklerindeki eksik ve hatalar tespit edilerek vergi incelemesine başlanılmadan önce eksik ve hataların giderilmesi yoluna gidilmektedir. Buna karşılık, ABD'de uygulanan mektupla yapılan inceleme yöntemi ülkemizde uygulanmamaktadır. Bu yöntem, tek bir vergi konusu üzerinden mektup, faks ve e-mail gibi iletişim araçları kullanılarak mükellefler ile vergi idaresi arasında karşılıklı olarak yazışma ile yapılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, ülkemizde de bu yönteme benzer bir yöntem uygulanabilir. ABD'de olduğu gibi ülkemizde de bazı işlemlerin denetimi bu yöntem ile gerçekleştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Vergi denetimi, Türkiye, ABD

Kurum Kültürü Bağlamında E-Devlet: Yerel Yönetimler Üzerine Bir Araştırma

Arş. Gör. Dr. Fatih GÜRSES[1]

[1]Uludağ Üniversitesi/ İnegöl İşletme Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü,
fatihgurses@uludag.edu.tr

Özet: Kültür; bireyler ve gruplar arasında nesiller boyunca edinilen inanç, değer, tutum, din, bilgi ve tecrübe birikimi ile evreni ve maddi nesneler grubunu anlama faaliyetlerinin tümüdür. Kurum kültürü ise, basitçe bir kurumun tüm personelince paylaşılan ortak inanç, anlayış ve kurallar bütünü olarak ifade edilebilir. Bu bakımdan kurum kültürü; temel değerler, normlar, inançlar, varsayımlar, hikayeler, liderler, kahramanlar, mitler, semboller, törenler ve dil olmak üzere bir çok öğenin bir araya gelmesiyle oluşan bir bütün olarak kabul edilebilir.

Kültür, insanların belirli şekillerdeki davranışlarına açıklık getirmek adına pek çok disiplin tarafından ele alınmıştır. Bununla birlikte, literatürde pek çok çalışmada teknoloji ve kültür, özellikle de e-devlet ve kurum kültürü arasındaki ilişkinin önemine vurgu yapılmaktadır. Teknoloji kabul ve benimseme literatürü de herhangi bir teknoloji ürünüyle/teknolojik uygulamayla girişilen münasebette kurum kültürünün önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Hatta e-devlet söz konusu olduğunda kurum kültürünün etkisinin görmezden gelinmesinin başarılı bir e-devlet modeli oluşturmanın önünde engel teşkil edeceği ve e-devletin ilgili kurum personeli nezdinde algılanışının ve benimsenmesinin sağlıklı bir değerlendirmesinin yapılamayacağı vurgulanmaktadır. Buradan hareketle, e-devletin kurum kültürü bağlamında ele alınması önemli hale gelmektedir.

Bu bağlamda çalışma, Türk yönetim sisteminde halka en yakın ve demokratik niteliğiyle öne çıkan kurumlar olan yerel yönetimlerin e-devlete bakışını kurum kültürü bağlamında ele almaktadır. Çalışmanın araştırma evrenini Bursa ili sınırları içerisinde yer alan belediyelerin personeli oluşturmaktadır. Çalışmada, söz konusu evreni temsilen farklı belediyelerden 155 belediye personeline bir anket uygulanmış; anket verileri SPSS 22.0 paket programıyla analize tabi tutulmuştur. Çalışmadan elde edilen bulgular, yerel yönetim personelinin kurum kültürü bağlamında takım çalışması, işbirliği, yönetimde etkililik, karar alma süreçlerine katılım, esneklik, etkin bilgi paylaşımı, koordinasyon ve uyum gibi pek çok başlıkta e-devlete bakışının öğrenilmesine olanak sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: E-Devlet, Yerel Yönetimler, Kurum Kültürü, Türkiye.

Reklamlarda Kullanılan Cinselliğin Düzeyinin Reklama Yönelik Tutum, Etik Değerlendirme Ve Kurumsal İtibar Açısından Değerlendirilmesi

Yrd. Doç. Dr. Fatih KOÇ[1] **Doç. Dr. Ümit ALNIAÇIK[2]** **Öğr. Gör. Oktay ÇETİN[3]**

[1]Kocaeli Üniversitesi,Kandıra Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Dış Ticaret ve Avrupa Birliği Bölümü, fatihkoc2004@gmail.com

[2] Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ualniacik@hotmail.com

[3] Kocaeli Üniversitesi, Kandıra Meslek Yüksek Okulu, Pazarlama ve Dış Ticaret Bölümü, oktaycetin@hotmail.com

Özet: Reklamlarda kullanılan ve etik dışı olarak değerlendirilen bir çok öğe vardır. Bunların başında cinsellik gelmektedir. Bazı reklmalarda cinsellik çok yoğun kullanılırken, bazı reklamlarda ise daha düşük oranda kullanılmıştır. Buradan hareketle, bu çalışmanın temel amacı, cinselliğin kullanım yoğunluğuna göre reklama yönelik tutum, etik değerlendirme ve kurumsal itibarın farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesidir. Bu amacın yanı sıra, bu çalışmada, cinselliğin kullanım yoğunluğuna göre reklama yönelik tutum, etik değerlendirme ve kurumsal itibarın arasındaki ilişkiler ayrı olarak ele alınması hedeflenmektedir.

Bu amaçları gerçekleştirmek için iki aşamalı bir araştırma yapılmıştır. İlk aşamada araştırmada kullanılacak ve cinselliğin farklı düzeylerini yansıtan reklamlar seçilmiştir. Reklamların seçiminde, reklamcılık alanında çalışan akademisyenlerden yardım alınmıştır. İlk aşamada düşük, orta ve yüksek düzeyde cinselliğin kullanıldığı düşünülen üç reklam seçilmiştir. İkinci aşamada bir anket uygulaması yapılmıştır. Anket uygulaması üniversite öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Anket uygulaması üç aşama halinde gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada cevaplayıcıların demografik yapıları belirlenmiştir. İkinci aşamada cevaplayıcılara cinselliğin kullanıldığı reklamlar gösterilmiştir. Üçüncü aşamada ise reklama yönelik tutum, etik değerlendirme ve kurumsal itibar tutumları ölçülmüştür.

Araştırmanın analiz süreci devam ettiği için bulgular bu aşamada sunulmamıştır. Ancak, cinselliğin yoğunluğu arttıkça etik dışı bulma düzeyinin ve reklama yönelik olumsuz tutumun artacağı, reklama yönelik olumlu tutum ve kurumsal itibarın azalacağı beklenmektedir. Doğal olarak, bu değişkenlerin cinsellik düzeyine göre farklılaşacağı düşünülmektedir. Değişkenlerin arasındaki etki düzeyleri dikkate alındığında, etik dışı değerlendirmenin ve reklama yönelik tutumun kurumsal itibarı azaltacak bir etkiye sahip olacağı tahmin edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Reklama Yönelik Tutum, Etik Değerlendirme, Kurumsal İtibar, Cinsellik

Okul Öncesi Eğitimde "Erkek" Öğretmen Olmak

Dr. Fatma Özge ÜNSAL[1] **Dr. Öğr. Ü. Ezgi AKŞİN YAVUZ[2]**

Prof. Dr. Emine AHMETOĞLU[3]

[1]Marmara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, ozge.unsal@marmara.edu.tr

[2]Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, ezgiaksin@trakya.edu.tr

[3]Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, emineahmetoglu@trakya.edu.tr

Özet: Öğretmenlik mesleği kültürümüzün bir parçası olarak; uzun yıllardır, toplumda yüksek değer verilen bir meslek grubudur. İnsanla uğraşan, toplumların geleceğine dokunan öğretmenler eğitimin her kademesinde cinsiyet fark etmeksizin var olmuşlardır. Okul öncesi eğitim kademesinde görev yapan öğretmenlerin ise büyük çoğunluğunun kadın öğretmenler olduğu görülmektedir. Üniversitelerin Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı öğrenci mevcut ve cinsiyet oranları incelendiğinde; yıllar geçtikçe erkek öğretmen adaylarının sayısının arttığı görülmektedir. Mezun olarak göreve başlayan erkek öğretmenlere okul öncesi eğitim kurumlarında ailelelerin, meslektaşlarının ve toplumun bakış açısının farklılıklar gösterebileceği düşünülmektedir. Bu farklılıkların neler olabileceği ile ilgili olarak araştırmada, okul öncesi eğitim öğretmeni olarak alanda çalışan ve sayıca halen nispeten az olan erkek öğretmenlerin cinsiyetleri dolayısıyla mesleki yaşamlarında karşılaştıkları avantajlı ve dezavantajlı durumların incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemi ile tasarlanan araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Öğretmenlerin mesleki yaşamlarında karşılaştıkları güçlükler ve kolaylıkları belirlemeye yönelik iki sorudan oluşan form beş alan uzmanının görüşleri alınarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı'ndan mezun olan ve araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden, hali hazırda okul öncesi öğretmeni olarak aktif görev yapan 10 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmacılar öğretmenlere ulaşarak çalışma hakkında bilgilendirme yapmış ve katılmayı kabul eden öğretmenler ile belirlenen tarih ve saatte görüntülü görüşmeler yapılmıştır. Verilerin analizinde frekans-yüzde hesaplamaları ile içerik analizi yöntemlerinden faydalanılacak olup; veri analiz süreci devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi eğitim, okul öncesi eğitim öğretmeni, erkek öğretmen

Cinsiyete Bağlı Gelir Eşitsizliği: İnsani Kalkınma Endeksi Sonuçları

Filiz Yeşilyurt[1] **M. Ensar Yeşilyurt[2]**

[1]Pamukkale Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, afiliz@pau.edu.tr

[2]Pamukkale Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, meyyurt@pau.edu.tr (Yazışmadan Sorumlu Yazar)

Özet: Cinsiyete göre gelirin dengeli olmasının sağlanması son yıllardaki yükselen değerlerden birisidir. Bu konu faklı şekillerde ele alınmaktadır. Örneğin farklı ülkelerde eşitsizliğin tespiti ve düzeltilmesine yönelik resmi olarak şirketlere baskı yapılması gibi uygulamalar yapılmaktadır. Bu tür mikro uygulamaları başka bir çalışmaya bırakıp bu çalışmada Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Endeksi'nin (İGE) alt endesklerinden biri olan Gelir Endeksine bağlı olarak ülkelerin cinsiyet kırılımlı gelir endeksleri analiz edilecektir. En son 2016 yılında yayınlanan Gelir Endeksinde ülkeler açısından büyük farklılıklar gözlenmektedir. Örneğin en yüksek İGE grubunda yer alan ve verileri uygun olan 49 ülke arasında gelir farklılığının en düşük olduğu ülkeler sırasıyla (erkekler lehine olmak üzere) % 24.7'lik farkla Slovenya, % 25.94'lik farkla Norveç ve % 29.39'luk fark ile İsveç'tir. En yüksek olanlar ise (erkekeler lehine olmak üzere) % 307.11'lik farkla Kuveyt, % 317 .74 ile Katar ve % 393.38 ile Suudi Arabistan'dır. Türkiye'nin (% 253.9) de içerisinde yer aldığı yüksek İGE grubunda gelir farklılığın en düşük olduğu ülkeler (erkekeler lehine olmak üzere) % 24.79'luk fark ile Tayland, % 37.61'luk fark ile Moğolistan ve % 39.51'luk fark ile Bahamalar gelir dağılımı en az dengesiz olanlardır. Öte yandan gelir farklılığının en yüksek olduğu ülkeler (erkekeler lehine olmak üzere) % 521.2'lik farkl ile Ürdün, % 535.83'fark ile İran ve % 570'lik fark ile Cezayir gelir farklılığı en yüksek olan ülkelerdir. Diğer gruplarda ise farklılık daha da artmaktadır. Çalışmada ayrıca ülke grupları ile ilgili sonuçlar değerlendirilmiş ve diğer değişkenlerle ilişkiler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyete dayalı gelir eşitsizliği, İGE,

Sektörlere Göre Verimlilik-Denizli Örneği

Filiz Yeşilyurt[1] **M. Ensar Yeşilyurt[2]**

[1]Pamukkale Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, afiliz@pau.edu.tr

[2]Pamukkale Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, meyyurt@pau.edu.tr (Yazışmadan Sorumlu Yazar)

Özet: Bu çalışmada Denizli'de 2010-2014 yıllarında sektörlere göre verimlilik yapısı analiz edilmiştir. Kullanılan veriler TÜİK'in firma bazlı Mikro Veri tabanından elde edilmiştir ve çalışmanın yapıldığı zaman itibariyle en son 2014 yılı verilerine ulaşılmıştır. Denizli'de faaliyet gösteren ve 20+ işçi çalıştıran işletmelere ait veriler 2 dijitli sektör bazında toplulaştırılarak kullanılmıştır. Ele alınan sektörler Gıda ürünlerinin imalatı, İçeceklerin imalatı, Tekstil ürünlerinin imalatı, Giyim eşyalarının imalatı, Deri ve ilgili ürünlerin imalatı, Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı, Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı, Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması, Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı, Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı, Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, Ana metal sanayii, Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç), Elektrikli teçhizat imalatı, Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı, Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı, Diğer ulaşım araçlarının imalatı, Mobilya imalatı, Diğer imalatlar ve son olarak Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarım'dır. Bu sektörlere ait Fason gelirin üretim değerine oranı, Fason giderin üretim değerine oranı, Çalışan sayısı, Sermaye emek oranı, Verimlilik ve Katma değerleri Türkiye geneline ait değerlere bölünerek oranlar elde edilmiştir. Bu kapsamda genel olarak sermaye emek oranı ve işçi başına verimlilik ile firma başına katma değer arasındaki ters ilişki dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler: Sektörlere göre verimlilik, İmalat Sanayi

İllere Göre Ortalama Okullaşma Yılı-2016 Sonuçları

Filiz Yeşilyurt[1] **M. Ensar Yeşilyurt[2]**

[1]Pamukkale Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, afiliz@pau.edu.tr

[2]Pamukkale Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, meyyurt@pau.edu.tr (Yazışmadan Sorumlu Yazar)

Özet: Son yıllarda gittikçe öne eğitim ve kalkınmışlık göstergelerinden birisi de Beklenen Okullaşma Yılıdır (BOY). Bu gösterge Türkiye geneli için onlarca yıldır hesaplanıyor olsa da il bazında hesaplamaların yeni olduğu söylenebilir. Bu gösterge son yıllarda farklı yıllar için Özpınar ve Koyuncu (2016), Yeşilyurt vd. (2016), Çağlar vd (2017), Gülel vd. (2017), Koca ve İlgün (2017) tarafından hesaplanmıştır. Bu çalışma da ise ilk defa 2016 sonuçları cinsiyet kırılımlı olarak hesaplanarak tartışılmıştır. Buna göre Erkek, Kadın ve Toplam'da ilk iki sırayı Rize ve Amasya almıştır. Rize'nin BOY'u Toplam'da 12.33, Erkek için 12.39 iken Kadın için 12.17 yıldır İkinci sırada yer alan Amasya için ilgili değerler sırasıyla 12.16, 12.14 ve 12.17'dir. Üçüncü sırada Toplam'da 12.1 yıl ile Bartın, Erkek için 12.12 yıl ile Bolu ve 12.12 yıl ile Bartın yer almıştır. Öte yandan BOY'U en az olan iller her üç kırılım açısından da sırasıyla Gümüşhane, Muş ve Ağrı'dır. Gümüşhane'nin BOY'u Toplam için 8.9 yıl, Erkek için 8.88 ve Kadın için 8.92 yıl iken aynı kırılımlar için Muş'a ait değerler 9.69, 9.84 ve 9.53 ve Ağrı'ya aitdeğerler de sırasıyla 9.79, 9.9 ve 9.67 yıldır. Ayrıntılı sonuçlar çalışmada sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Beklenen Okullaşma Yılı, Eğitim

Okul Dışı Öğrenme Etkinliklerinin Öğretmen Adayları Üzerine Etkisi: Hayvanat Bahçesi Örneği

Yrd. Doç. Dr. Fulya ÖNER ARMAĞAN[1]

[1]Erciyes Üniversitesi / Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Alanları Eğitimi, fulyaner@yahoo.com

Özet: Sınıf ortamı fen dersleri için sınırlı bir öğrenme ortamıdır. Okul çevresindeki fiziksel dünya yaşayan bir laboratuvar olarak kullanılmalıdır. Bu çalışmanın amacı informal öğrenme ortamlarından biri olan hayvanat bahçesi gezisinin sınıf öğretmen adaylarının informal eğitim ortamındaki öğrenme durumlarına etkisini araştırmaktır. Çalışma 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Anadolu'nun büyük bir şehrindeki Eğitim Fakültesi Temel Eğitim bölümünde öğrenim gören 68 öğretmen adayı ile yürütülmüştür. Veriler, 14 omurgalı, 20 omurgasız hayvanın şube ve sınıfını sorgulayan 34 iki aşamalı çoktan seçmeli soru formu kullanılarak gezi öncesi ve sonrasında toplanmıştır. Gezi sırasında öğretmen adaylarına iki rehber ve araştırmacı eşlik etmiş, ve gezi boyunca öğretmen adaylarına hayvanlar alemi hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Verilerin analizi sonucunda, öğretmen adaylarının gezi öncesinde omurgalı ve omurgasız hayvanlarla ilgili sahip oldukları çok sayıdaki alternatif kavramda olumlu yönde değişim tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda hayvanat bahçelerinin öğretmen adaylarının konuları günlük hayatla ilişkilendirmelerine olanak sağladığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Okul Dışı Öğrenme Ortamı, Hayvanların Sınıflandırılması, Alternatif Kavramlar, Öğretmen adayı

Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Nükleer Enerjiye İlişkin Görüşleri

Yrd. Doç. Dr. Fulya ÖNER ARMAĞAN[1] **Polat Tokmak[2]**

[1]Erciyes Üniversitesi / Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Alanları Eğitimi, fulyaner@yahoo.com

[2]Milli Eğitim Bakanlığı/ Fen Bilimleri Öğretmeni, tokmakpolat@gmail.com

Özet: Bu çalışmada, fen bilgisi öğretmen adaylarının nükleer enerjiye yönelik görüşlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin bir deseni olan fenomenoloji kullanılmıştır. Bu kapsamda fen bilgisi öğretmen adaylarının, nükleer enerji ve nükleer enerji santralleri hakkındaki bilgi düzeyleri, nükleer enerji santrallerdeki elektrik üretim süreci, nükleer enerji ve nükleer enerji santrallerinin olumlu ya da olumsuz etkileri hakkındaki görüşleri belirlenmiştir. Veriler, 47 öğretmen adayının görüşlerinden açık uçlu sorulardan oluşan doküman kullanılarak elde edilmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. Çalışma sonucunda; öğretmen adaylarının genel olarak nükleer enerji ve nükleer enerji santralleri konusunda bilgi sahibi oldukları, nükleer enerji santrallerine ve bu santrallerin kurulmasına olumlu yönde baktıkları tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda öğretmen adaylarının sosyobilimsel bir konu olan nükleer enerji konusunda bilimsel fikirler doğrultusunda tutarlı açıklamalar yapabildikleri söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Nükleer Enerji, Nükleer Santral, Fen Bilgisi Öğretmen Adayı, Nitel Araştırma

Türkiye'deki Halka Açık Firmalar Yatırımlarını Nasıl Finanse Ederler?

Prof. Dr. Gökhan ÖZER[1] **Arş. Gör. İlhan ÇAM[2]** **Öğr. Gör. Ayşegül YILDIRIM KUTBAY[3]**

[1] Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, gokozerhan@gmail.com,

[2] Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, icam@gtu.edu.tr, Sorumlu Yazar

[3] Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Bankacılık ve Finans Bölümü, aysegulyildirim@balikesir.edu.tr, Sunum Yapan Yazar

Özet: Rekabetin küreselleştiği son yüzyılda, firmalar için işletme finansmanı oldukça önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletme Finansmanın temel ilkesi, dönen varlıkların kısa vadeli yabancı kaynaklarla, duran varlıkların ise uzun vadeli yabancı kaynaklarla ve/veya öz sermaye ile karşılanması şeklindedir. Finansal yapının bu temel ilke baz alınarak oluşturulması, dönen ve duran varlıklardaki artışların hangi kaynaklardan finanse edilmesi gerektiği sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Buradan hareketle ilgili literatürdeki çalışmalar, işletmelerin yatırımlarını nasıl daha uygun şekilde finanse edebilecekleri ve kârlılıklarını ve sürdürülebilirliklerini devam ettirebilme hususunda nasıl daha avantajlı olabilecekleri ile ilgili çalışmaları odak noktasına almıştır. Bu çalışmada, Türkiye'deki firmaların yatırımlarını finanse ederlerken kullandıkları yatırım finansmanı biçimlerinin göreceli önemlerinin ve elde edilen bulguların dünya literatürü ile uyum gösterip göstermediğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda 1988 – 2016 yılları arasında Borsa İstanbul'da halka açık olarak işlem gören mali sektör dışındaki firmalardan elde edilen 4.451 firma-yılı gözleme sahip dengesiz panel veri seti, Görünürde İlişkisiz Regresyon Analiz yöntemi ile kurulan denklemler sistemi üzerinden analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre firmalar, 1.000 TL'lik maddi duran varlık yatırımlarının 620 TL'sini öz sermayeleriyle, 137 TL'sini uzun vadeli borçlanma yoluyla ve 243 TL'sini ise kısa vadeli borçlanma ile finanse etmektedirler. Diğer taraftan firmalar 1.000 TL'lik net çalışma sermayesi yatırımlarının 592 TL'sini kısa vadeli borçlanma yoluyla, 315 TL'sini öz sermaye ile ve 93 TL'sini ise uzun vadeli borçlanma yoluyla karşılamaktadırlar. Özet olarak Türkiye'deki firmalar uzun vadeli yatırımlarını finanse ederlerken ağırlıklı olarak uzun vadeli finansman yöntemini, kısa vadeli yatırımlarını finanse ederlerken ise kısa vadeli yatırım finansmanı yöntemini tercih etmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Yatırım Finansmanı, Görünürde İlişkisiz Regresyon, Maddi Duran varlık yatırımı, net çalışma sermayesi yatırımı

How Publicly Traded Companies in Turkey Finance Their Investment?

Abstract: In the last century that competition has become globalized, financing has emerged as a vital concept for firms. The basic principle of business financing is to meet current assets with short-term liabilities and long-term assets with long-term liabilities and / or equity capital. The creation of the financial structure based on this principle raises the question of from which sources the investment in current and fixed assets should be financed. From this point of view, related literature have deeply focused on how businesses will finance their investments more appropriately and how they can be more advantageous in maintaining their profitability and sustainability. In this study, it is aimed to investigate the relative importance of various forms of capital in financing investments by Turkish firms, and whether the findings are compatible with world literature. In this context, unbalanced panel data set with 4,451 firm-year observations obtained from companies (excluding financial firms) listed in Borsa Istanbul between 1988 and 2016 was analyzed via system-of-equations approach using seemingly unrelated regression. According to the findings, an average Turkish firm uses 620 TRY of equity capital, 137 TRY of long-term debt and 243 TRY of short-term debt to finance 1000 TRY of fixed assets investments. On the other hand, the firm uses 592 TRY of short-term debt, 315 TRY of equity capital and 93 TRY of long-term debt to finance 1000 TRY of net working capital investments. In summary, publicly traded companies in Turkey finance their long-term investment with long-term financing forms, while they finance their short-term investment with short-term financing forms.

Keywords: Investment financing, Seemingly unrelated regression; Investment in fixed assets, Investment in working assets

Social Media Advertisements: The Interactions of Consumers' Attitudes, Behaviours and Purchase Intentions

Gulnur ETI ICLI [1] **Gunay KURTULDU [2]** **Ilkem AYDIN [3]**

[1] Kirklareli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, gulnuricli@yahoo.com

[2] Kirklareli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, kurtuldugunay@gmail.com

[3] Kirklareli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, ilkemaydin@klu.edu.tr

Abstract: The widespread of the internet has brought along the digitalization of communication and socialization. The social networks on the internet enable people to meet their communication and socialization needs. Because of these opportunities provided by social media the use of social media and the interest to social media is increasing from day to day. This interest of people towards social media has attracted the attention of businesses that want to communicate more effectively, directly and in a customized way with their target consumers. In this context, businesses are intensely using social media advertisements (ads), which provide direct and personalized communication to communicate effectively with consumers. Consumers are often confronted with personalized social media ads which are in line with their needs. This has led consumers to develop various attitudes about social media ads and also influence consumers' behaviours towards social media ads and the intentions to purchase about the promoted product in social media ads. In this respect, it is necessary to investigate the relationships between these variables. The purpose of this study is; to inquire the relationships between consumers' attitudes and behaviours towards social media ads and their intentions to purchase products advertised in social media ads. The data were collected by online survey and convenience sampling methods. The sample of the study consists of 252 individuals. Factor analysis, reliability analysis and regression analysis were used for analyzing the data. As a result; it is found out that attitudes toward social media ads have a positive effect on behavior towards social media ads and on intent to purchase products advertised on social media ads. Also behavior towards social media ads has a positive effect on intent to purchase products advertised on social media ads.

Keywords: Social media advertisement, Attitude, Behaviour, Purchase intention, Regression Analysis.

Edirne Kent Merkezi'nde Siyasete Katılımın Eksik Yönleri

Prof.Dr. Mahmut Güler[1] **Dr.Öğr.Üys. Seyhan Bilir Güler[2]**

Dr.Öğr.Üys. Yasemin Koldere Akın[3]

[1]Trakya Üniversitesi / İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi, mahmutguler@trakya.edu.tr

[2]Trakya Üniversitesi / İ.İ.B.F., İşletme, seyhanguler@trakya.edu.tr

[3]Trakya Üniversitesi / İ.İ.B.F., Ekonometri, yaseminkoldere@trakya.edu.tr

Özet: Türkiye'de kentsel siyasete katılım oy verme eylemine indirgenmiş bir olgu olarak algılanmaktadır. Liberal demokrasinin en önemli araçlarından birisi olan seçim ve bu bağlamda seçimlere katılımı Robert Dahl sınıflandırmaya tabi tutarak bir katılım tipolojisi ortaya koymuştur: buna göre; "ilgi", "önemseme", "bilgi" ve "eylem" olmak üzere toplam dört tür katılım olabileceğini önermektedir. Bununla birlikte katılımı sadece oy verme ile sınırlandırmak doğru bir yaklaşım olamaz, oy verme dışında halkın siyasete farklı yöntemlerle katılabilme imkânları vardır. Siyaseti çeşitli kanallardan izleme ve bilgi edinme, mitinglere ve seçim kampanyalarına aktif destek sağlama, siyasetin aldığı kararlara itaat etme, seçimlerde aday olma, partiye üye olma, parti yönetim kurullarında görev alma ve benzeri faaliyetler de siyasete katılımın birer örneğidir.

Siyasete halkın katılımını genel (yani merkezi düzeyde yapılan parlamento seçimleri gibi) siyasete katılım ve yerel siyasete bir başka deyişle kentsel siyasete katılım biçeminde sınıflandırmak gerekmektedir. Bu sınıflandırmayı yapmayı zorunlu kılan faktör, halkın yani seçmenin genel siyasete katılımı sonucu ortaya koyduğu seçmen davranışı ile yerel siyasete katılımdaki seçmen davranışları arasında farklılıklar görülmektedir. Örneğin genel siyasete katılımda seçmen daha çok ideolojik ve parti düzeyinde bir seçiş yapmaktadır. Buna karşılık yerel siyasal katılımda seçmen davranışı; ideolojik veya siyasi parti seçişin ötesine geçip, adayın kişiliği, adayın yerel hizmetleri gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceği, adayın uzmanlık alanı, partinin vaat ettiği kamusal hizmetlerin gerçekleştirilme olanaklarını da değerlendirdiği bir seçiş yapmaktadır. Türkiye'de de yerel düzeyde katılım sadece seçimle sınırlı olmayıp yerel yönetimlerin yasalarında var olan katılım biçimleri; belediye hizmetlerine gönüllü katılım, kent konseyi, stratejik plan ve performans programı ve ihtisas komisyonları vasıtasıyla katılım mümkündür.. Halk girişimi, halk toplantıları, bireysel başvuru (Halkla ilişkiler) gibi yasada olmaya ama başka katılı yöntemlerine örnektir.

Anahtar kelimeler: Kentsel Siyaset, Siyasete Katılım, Yerel Yönetimler, Demokrasi

Ekonomi Politikaları İçerisinde Maliye Politikasının Rolü Üzerine Bazı Değerlendirmeler

Dr. Hayriye IŞIK[1]

[1]Namık Kemal Üniversitesi, İİİBF, Maliye Bölümü, hayriyeden@gmail.com

Özet: Keynesyen düşünce akımının en önemli başarısı kamu kesiminin ekonomik faaliyetlerinin özel kesim ekonomik faaliyetleri üzerinde meydana getirdiği etkilerin belirlenmesi ve bu etkilerin ölçülmesine yönelik getirmiş olduğu yeni bir bakış açısıydı. Keynesyen görüşten önceki dönemde ekonomideki toplam yatırım ve harcama seviyelerini etkilemede kamu kesimi tarafından yapılan harcamalar ile vergilendirme faaliyetlerinin bu anlamda etkisiz olduğu, yani kamu kesimi faaliyetlerinin özel kesim faaliyetleri üzerinde nötr bir etkide bulunduğu ileri sürülmekteydi. Bu düşüncenin temelinde ise, maliye politikasının en önemli araçları olan harcama ve vergilerin ekonomi üzerinde bir etkisinin kabul edilmemesine karşın, üzerinde uzlaşılan görüş kamu kesiminin ekonomik faaliyetleri gerçekleşirken sadece kaynaklar özel kesimden kamu kesimine aktarılmış oluyordu ve bu görüş kabul görüyordu.

Bu durum klasik iktisatçıların temel kanunlarından biri olan say kanunun bir sonucu olarak ele alınmaktaydı. Belirtilen dönemde say kanununa göre ekonomi tam istihdam düzeyinde dengede iken, kamu kesiminin yaptığı her ek birim harcama, özel kesimin harcamaları üzerinde bir birimlik dışlama etkisi "*crowding out effect*" yaratarak toplam gelirin genel seviyesini değiştirmeyecek şeklindeydi. Keynesyen görüş ise bunları tamamen değiştirmiş ve sonraki dönemlerde, kamu kesiminin harcama ve vergilendirme faaliyetlerinin makro ekonomik etkilerini ele almaya başlamışlardır. Bu aşamadan sonra kamu harcamalarında meydana gelebilecek her birim artışın milli geliri bir birim değil de belki de bunun bir kaç katı ya da fazlası tutarında artıracağı ya da alınacak bir birim verginin yaratacağı daraltıcı etkinin daha büyük olabileceği biçiminde bir düşünce oluşmuştur. Bu yüzden çarpan mekanizması keynesyen görüşün en önemli ve temel varsayımlarından biri olmuştur.

Bu çalışma keynesyen ve klasik görüşün temel dayanaklarını karşılaştırmak suretiyle ekonomi politikalarının belirlenmesi, uygulanması ve sonuçlarının alınmasındaki rolünü tartışmaktadır. Yöntem olarak da maliye politikası araçlarının, harcama, vergi, borç, bütçe ve mali hukuk kurallarının etkileri ve sonuçlarını diğer politika unsuru olan para politikası araçları ile karşılaştırmalı vermek suretiyle maliye politikasının bir ekonomi için ne denli vazgeçilmez olduğu ile ilgili önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, Maliye Politikası, Para Politikası

Siyasetin Kamusal Finansmanı

Dr. Hayriye IŞIK[1]

[1]Namık Kemal Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, hayriyeden@gmail.com

Özet: Kamu ekonomisi literatüründe devlet örgütü ikiye ayrılmaktadır; biri, oylama ve demokrasi kültürü ile gelen siyasi örgüt olan partiler, diğeri ise, atama ile gelen örgüt dediğimiz memurların ve bürokratların oluşturduğu idari örgüttür. Demokratik parlamenter sistemlerde oylama mekanizması ile mevcut sisteme göre çoğunluğu elde edilen parti ya da partiler (koalisyon) dediğimiz örgüt yapısı kamusal hizmetler üretmek, devletin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için devlet örgütünü yönetme yetkisini almaktadırlar. Bu iki örgüt yapısının finansman kaynakları akademik yazında sıklıkla tartışılan bir konudur. Atama ile gelen ve bürokratların oluşturduğu yapının harcamalarının finansmanının bütçe ve hazineden yapılması normal ve gelenekselleşmiş bir uygulamadır. Bir çok ülkede farklı yol ve yöntemler uygulansa da kamusal hizmetlerin üreten bu örgütün harcamalarının bütçe ve hazineden karşılandığı görülmektedir.

Siyasal sistemin unsurları ise politikacılar ve siyasal partilerden oluşmaktadır. Demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez unsuru olarak kabul edilen siyasal partilerin finansmanın değişik yöntemleri vardır. Bağışlar, üye aidatları, kira, mevduat vb. gelirleri, parti rozet ve flama satış gelirleri, çeşitli sosyal ve kültürel etkinliklerden elde edilen gelirleri yanında doğrudan kamusal destek (devlet yardımı) de siyasetin finansmanında önemli rol oynamaktadır. Siyasi partilere devlet yardımı ve genel olarak siyasetin finansmanı, aynı zamanda seçimlerin ve demokrasinin finansmanı anlamına gelmektedir. Bundan dolayı bir çok çalışmada siyasetin finansmanı sadece mali bir konu olarak ele alınmayıp, aynı zamanda siyasal sistemi ve oluşumunu etkileyen önemli bir unsur olduğu ifade edilmektedir. Siyaset bilimi propaganda ve inandırma yöntemlerinin yoğun olarak kullanıldığı bir alan olduğu için, bu ilişki biçiminin kullandığı en önemli araç ise mali kaynaktır.

Türkiye'de siyasi partilere artmakta olan devlet yardımının, etik olup olmadığı sürekli tartışılmaktadır. Siyasi partilerin seçmenlerle aralarındaki ilişki, siyasal partilere yapılan yardımların vergi kaynaklarından karşılanması ve bunun partiler arasındaki dağılım esasları bu konudaki tartışmaların ana eksenini oluşturmaktadır. Oylama ve çoğunluk yöntemlerinden hangisinin uygulandığı, seçim öncesi ittifak, sonrası için koalisyon arayışları partilerin devlet yardımlarından yararlanması koşulları üzerinde etkili olmakta, bu durum da fırsat eşitliği ve demokratik hak ve özgürlükler açısından sorun doğurmaktadır. Çalışma bu noktadan hareketle siyasi partilere yapılan devlet yardımlarının hukuki ve mali boyutunu, dağılım esaslarını Türkiye de yapılan uygulamalar çerçevesinde ele alıp çeşitli öneriler geliştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Sistem, Parti, Finansman ve Devlet Yardımları.

Türkiye ve AB Ülkelerinde Ücretlerin Vergi Takozu Açısından Değerlendirilmesi

Dr. Hayriye IŞIK[1]

[1]Namık Kemal Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, hayriyeden@gmail.com

Özet: Maliye literatüründe son dönemlerde sıklıkla kullanılan ve yeni bir kavram olan vergi takozu ya da kaması kavramı, bir çalışanın işverene toplam maliyeti ile işçinin eline geçen net ücret arasındaki farkı ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu kavramı kullanan araştırmacılara göre takoz (wedge) kelimesinin kullanılmasının nedeni, işçinin işverene maliyeti ile işçinin eline geçen ücret arasına bir takoz girmesi nedeniyle bir sorun oluştuğuna vurgu yapılması içindir.

Vergi ve benzeri ödemelerin (sosyal güvenlik ve benzeri dahil) istihdam üzerinde yarattığı yükün uluslararası karşılaştırmalarda kullanılmasına imkan verebilmek için vergi takozunun hesaplanması gerekmektedir. Bu hesaplama ise, işçi için ödenen her türlü vergi ile sosyal güvenlik primlerinin ve benzeri ödemelerin işçinin işverene toplam maliyeti içindeki yüzdelik oranın bulunması ile elde edilir. Elde edilen sonucun büyüklüğüne göre ücretler üzerinden alınan vergilerin oluşturduğu vergi yükünün boyutu hesaplanarak ülkeler ve sektörler arası karşılaştırmalar yapmak yoluyla öneriler geliştirilir.

OECD tarafından kullanılan vergi takozu göstergeleri ise, bekâr ve çocuksuz bir işçiye ödenen ücretten kesilen vergi ve sosyal güvenlik primleri toplamının işçinin işverene olan işgücü maliyetine oranlanması ile bulunan oran olarak hesaplanmaktadır. Vergi takozu verileri ile ülkenin işgücü vergilemesinin istihdam üzerindeki caydırıcılık etkisine ilişkin sonuçlara ulaşılmaya çalışılır. Çünkü bu sonuçlar istihdamı azalttığı gibi, aynı zamanda kayıt dışı istihdamın artması şeklinde de sonuçlar doğurmaktadır.

Bu çalışmanın ana amacı, vergi takozu ile ilgili genel bir çerçeve sağlamak suretiyle Türkiye ile üyelik süreci yaşadığı AB ülkeleri arasındaki vergi takozu sonuçlarını karşılaştırmaya yönelmektir. Vergi takozu açısından uygun olan ülkeler ister ekonomik birlikler içinde ister dışında yer alsınlar vergi rekabeti açısından avantaj elde etmektedirler. Vergi takozu açısından rekabetçi olmayan ülke ve ekonomiler rekabet yeteneklerini kaybettikleri gibi, istihdam oranının düşmesi, kayıt dışı istihdamın artması gibi birçok sorunla yüzleşmek durumunda kalmaktadırlar. Bu noktada bu çalışma vergi sistemlerinin yeniden yapılandırılması konusun da öneriler geliştirmektedir.

Anahtar kelimeler: Vergi Takozu, Türkiye ve AB.

E. Kästner'in Çocuk Romanında Değerler Eğitimi

Prof. Dr. Hikmet Asutay [1]

[1] Trakya Üniversitesi Eğitim Fak. Yabancı Diller Eğitimi, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, hikmetasutay@yahoo.de

Özet: Değer kavramı için genel olarak bir grup, toplum ve genelde de tüm insanlığın birlikte yaşamak, barışçıl, demokratik, etik olarak gerekli olduğu düşünülen ve inanılan ortak düşünce, davranış biçimi ve anlayışların tamamıdır denebilir. Temel hareket noktası ise insandır. İnsanın iyiliği için olabilecek her bir ilke, anlayış ve düşüncelerin bütünü ise değerler sistemini oluşturur, denebilir. Değerlerin eğitimi ise yine insanın kendi sorumluluk ve görevlerindendir. Değerler eğitiminin sistematik olarak ise verildiği ya da en iyi şekilde verilmesi gereken kurumlar başta aile sonra okullardır. Bunun için varolan sayısız yollardan biri de kuşkusuz yazınsal metinlerdir. Değerler eğitiminin küçük yaşlarda başladığını göz önünde bulundurduğumuzda, çocuk ve gençlik yazınının değerler eğitimi içerisindeki yeri son derece önem kazanmaktadır. Bu anlamda çocuk ve gençlik yazınının en önemli işlevlerinden biri de değerler eğitimidir, denebilir. Bunun için bu çalışmada belli sınırlılıklar çerçevesinde belli başlı Türk ve Alman çocuk ve gençlik yazını metinleri araştırma nesnesi olarak ele alınacak, metin içerisinde bulgulanan değerler dizini aracılığıyla ne tür değerlerin kazanım olarak metinleştirildiği incelenecek ve elde edilen bulgular, bu çalışmanın sonuçları olarak bildirilmeye çalışılacaktır. Bu bağ3lamda Erich Kästner'in „Emil und die Dedektive" adlı çocuk romanı, çalışmanın başlıca araştırma nesnesi olarak incelenecektir. Bunun için de karşılaştırmalı yazınbilim ile çocuk ve gençlik yazın bilimi verilerinden yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Değerler Eğitimi, Çocuk, gençlik, edebiyat, Erich Kästner.

Hizmet İşletmelerinde Maliyet Muhasebesi Akışı ve Eğitim işletmelerinde Bir Uygulama

Yrd.Doç.Dr. Hüseyin Mert[1]

[1]Okan Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi, huseyin.mert@okan.edu.tr

Özet: Rekabetin giderek öne çıktığı günümüz dünyasında, işletme yöneticilerinin alacağı kararlarda maliyet muhasebesi bilgi sistemlerinin önemi daha iyi anlaşılmıştır. Pazarda giderek daha fazla özel eğitim kurumunun yer alması fiyatlandırma ve pazara dönük stratejilerin belirlenmesine temel oluşturan maliyet bilgilerinin doğru ve güvenilir olması ve zamanında paylaşılmasını gerektirmektedir.

Eğitim İşletmeleri hizmet üreten işletmeler olup, hizmet işletmelerinde maliyetlerin kayıt ve izlenmesi, mamul üreten işletmelere göre farklılıklar içermektedir. Bu da muhasebe uygulamalarını etkilemiştir. Maliyet muhasebesi bilgi sisteminin amacı, eğitim işletmelerinde esas olan; gider yerleri ve öğrenci başına maliyetleri çıkarmaktır. İşletme Yönetimi fiyatlandırma politikalarını belirlerken temel bilgi olarak maliyet muhasebesi bilgi sisteminin ürettiği bu bilgilerden öncelikli faydalanır.

Bu çalışmada yukarıda belirtilen amaçlara yönelik olarak hizmet üreten işletmeler için maliyet muhasebesi akışı açıklanmaya çalışılmış ve eğitim işletmeleri için bir uygulama yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Hizmet, Maliyet Muhasebesi, Eğitim İşletmeleri

Jel Classification: M41, M42

Cost Accounting Flow in Service Businesses and an Application in Education Enterprises Summary

Abstract: In today's world of increasing competition, the importance of cost accounting information systems is better understood when business managers decide to take it. The inclusion of more and more private education institutions in the market requires that cost information, which is the basis for determining pricing and market oriented strategies, should be accurate and reliable and timely shared. Educational enterprises are service producing enterprises and the recording and monitoring of costs in service enterprises includes differences according to the products producing enterprises. This has affected accounting practices. The aim of the cost accounting information system is to provide the basic information for the educational enterprises; expenses and costs per student. Business Management prioritizes this information produced by the cost accounting information system as the basic information when determining pricing policies.

In this study, the cost accounting flow was tried to be explained for the service producing enterprises for the purposes stated above and an application was made for the training enterprises.

Key Words: Service, Cost Accounting, Training Enterprises

Jel Classification: M41, M42

The Role of Agricultural Cooperatives in Rural Development

Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN[1] **Öğ.Gör.Dr. Çağdaş İNAN[2]**

[1]Namık Kemal University Agricultural Faculty, Department of Agricultural Economics, hinan@nku.edu.tr

[2]Namık Kemal University Social Sciences Vocational School, Department of Tourism and Hotel Management, cinan@nku.edu.tr

Abstract: The purpose of this study is to put forward the role and functions of agricultural cooperatives in the light of their socioeconomic and political dimensions and to develop proposals for the role and future of the organizations with reference to cooperative principles, values and rural development.

The activities of cooperatives are founded on the principles of economic democracy, transparency and solidarity. Cooperatives enable farmers to increase their bargaining power in order to reduce costs by supplying inputs and material, to market and process the produce of members.

There are 51392 agricultural cooperative enterprises having more than 9,5 million members, 675566 employees with 347 Euro billion annual turnover in European countries.

Agricultural cooperatives play a crucial role in the regulation of the production of their members according to the needs of consumers and to strengthen farmers positions in the markets. Agricultural cooperatives in the EU are important socio-economic enterprises for the economy and community. They manage over 40 % of the farm supply activity and of the collection, processing and marketing farm products

System Of Responsible Accounting And Methods For Distribution Of Costs

Igor Zdravkoski[1]

[1]Faculty of Economics - Prilep, Marksova 113, 7500, Prilep, Republic of Macedonia,
igorzdravkoski@gmail.com

Abstract: Everybody in everyday life makes expenses. But the importance of their determination and deployment is enormous. The companies with their size are complex and are therefore divided into units for easier management per unit. An individual organization creates rewards in a variety of activities. And that's why we will emphasize here that departments can be classified into operational departments and departments. Of course, we have to confirm that managerial accounting plays a major role. This means identifying the activities that need to be collected in a logical order and determining the cost driver for these activities. It is also very important to set up a system for providing information and evaluating the profitability and cost-effectiveness of each activity of the individual unit.

In fact, setting up an accountability system is a key goal for control of cost and expenditure through to assess the success of managers. The system of responsible accounting uses the concept of costs that can be controlled, and the responsibility of managers is even greater. Cost allocation is the basis for assessing the financial and non-financial performance measures. What it means are preparing plans to identify costs and expenses with each manager. In this system also prepares a performance report that aims to collect and report the costs and expenses for which a manager is responsible and the amounts of his budget.

Namely, control over costs and expenditures is done through the control of managers from different levels.

Keywords: system, manager, accounting, costs, activity.

Yönetimlerde Karar Süreçleri

Yrd. Doç. Dr. İhsan GÜLAY[1]

[1]T.C. Maltepe Üniversitesi /İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, ihsangulay@maltepe.edu.tr

Özet: Yönetici veya yönetenler; karar veren ya da karar vericiler olarak tanımlanır. Doğaldır ki, yönetme etkin ve verimli karar vermekten ibarettir. Hiçbir karar risksiz olmayacağı için başarılı veya başarısız yönetim karar süreçleri; doğru ve verimli yönetim veya yönetmekle değerlendirilir.

Bu çalışmanın amacı, yönetimlerin etkin, verimli ve doğru karar alırken, karar vericilerin deneyimli, bilgili ve eğitimli olmamalarına değinmektir. Bu perspektifte, risksiz karar olamayacağı, karar süreci, bilgi toplama, zamanı iyi kullanma, AR-GE çalışmalarına önem verme, bulunulan ülkenin konjonktürel yapısını göz önüne almak gerekliliği vurgulanmaktadır.

Karar alma başka bir ifadeyle karar verme süreçlerinde "KARARIN" çeşitli tanımlamalarda geçtiği, konunun özelliğine göre karar vericilerin değişik pencerelerden bakarak karar vermek durumunda kaldıkları görülmektedir.

Türk Dil Kurumu; kararı "bir iş hakkında düşünülüp taşınılarak üstünde durulan bir çare" olarak tanımlamıştır.

Bir karar sürecinin başlayabilmesi için öncelikle bir fiilin olması gereklidir. Fiil hakkında karar verilirken fiilin ortaya çıkış noktasından itibaren, ilerleyen süreçteki değişkenler, ülkenin konjonktürel durumu, piyasaların etkinliği, siyasal yapı gibi faktörler karar vericiler açısından, karar süreçlerini etkileyen birer fonksiyon olarak yer almaktadır.

Karar verme sürecinde, karar vericilerin hedeflerine ulaşmalarına yönelik stratejilerini belirlerken yukarıda belirtilen fonksiyonları göz önünde tutmaları kaçınılmazdır.

Esas itibariyle karar mekanizmasında, karar verme durumunda olanların eğitim, bilgi, donanım, tecrübe gibi doğru karar almada etkin olacak meziyetleri de önemli yer tutacaktır.

Süreçlerin verimli ve etkili sonuçlanması, iyi bir öngörüyü de gerekli kılmaktadır. Çünkü doğru ve etkili bir kararın beslenme kaynağı iyi bir öngörüdür.

Karar verme süreçleri; yukarıda belirttiğimiz üzere fiilin büyüklüğü, özelliği, teknik yapısına göre belirli zaman dilimini gerektirmekle birlikte, AR-GE çalışması gibi önemli bilgileri sağlıklı bir kararın alınmasını doğrudan etkileyecektir.

Bu sürecin doğru ve verimli yönetilmesi de karar vericilerin fiille ilgili kararlarında bakış açılarını işletme amaç ve stratejiler göz ardı edilmemelidir. Aksi halde karar vericilerin olumlu ve olumsuz düşünceleri karar almayı geciktireceğinden, işletme faaliyetlerini olumsuz etkileyecektir.

Bu nedenle, kararlarda süreçler etkin ve rasyonelliğe dayalı bir şekilde yönetilmelidir. Olumsuzluk halinde sorunun nereden ve kimden kaynaklandığı tespit edilerek sorun çözme kriterleri belirlenerek kararlar alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Karar verme süreci, Bilgi edinme, Karar verici

Territorial Disproportions In The Distribution Of Tourist Superstructure Between The Marketing Tourist Regions In Bulgaria

Krasimir Levkov[1]

[1]University of Agribusiness and Regional Development, Plovdiv, Bulgaria, e-mail: klevkov@uard.bg

Abstract: The Aim of this study is to characterize the distribution of the tourist superstructure in Bulgaria and to reveal the territorial disproportions between the marketing tourist regions in Bulgaria.

Material and methods. The main source of information is the official data of the National Statistical Institute about the number, the capacity and the revenues of the accommodation establishments in the country by municipality. The spatial approach was used – the municipalities were grouped according to the tourist region they are situated in.

Conclusion. We found significant differences in the distribution of the tourist superstructure between the marketing tourist regions in Bulgaria, as well as differences between the municipalities in each region. Despite the quantitative development of tourism in Bulgaria in recent years, positive changes in its territorial structure have not taken place. The pronounced territorial disproportions have a negative influence, mainly in ecological and social respect. We suggest that effective measures should be traced and carried out in the tourist and regional policy of Bulgaria for the decrease of the territorial disproportions.

Keywords: territorial disproportions, tourist superstructure, marketing tourist regions.

Büyük Ortadoğu Projesi

Dr. Öğretim Üyesi Muharrem BAKKAL[1] **Dr. Öğretim Üyesi Süreyya BAKKAL[2]**

[1]Namık Kemal Üniversitesi/SBMYO Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü mbakkal@nku.edu.tr.

[2]Namık Kemal Üniversitesi/SBMYO Dış Ticaret Bölümü sbakkal@nku.edu.tr.

Özet: Tarih boyunca büyük medeniyetlere, önemli olaylara ve savaşlara sahne olan Ortadoğu eski dünya olarak da adlandırılan Afrika, Asya ve Avrupa'nın bileşme noktasında bulunması dolayısıyla büyük önem arz eden bir coğrafi bölgedir. Semavi olarak biline üç dinin doğuş ve gelişim yeri olması nedeniyle de bölge bu dinlerin mensuplarınca kutsal sayılmaktadır. 20.Yüzyılın başında bölgede bulunan petrolün Dünya da ki petrol rezervlerinin üçte ikisini barındırması nedeniyle sanayileşmiş ülkelerin bu bölgeye olan ilgisi hiç bitmemektedir. Petrole ulaşmak ve onu tüketmek isteyen ülkeler petrol kaynaklarına ve petrolün geçiş noktalarına hâkim olmak istemektedirler. II. Dünya savaşından sonra kurulan çift kutuplu Dünya'nın yıkılmasıyla birlikte ABD tek başına politikalar belirleyerek bölgede uygulamaya koymaya çalışmaktadır. Büyük Ortadoğu projesi ABD tarafından soğuk savaş sonrası geliştirilmiş, Ortadoğu bölgesinde bulunan devletleri demokratik bir dönüşüme tabii tutmayı amaç edinen ve bu amaç doğrultusunda eylemler gerçekleştiren çok kapsamlı bir projedir. Projeye göre demokratik dönüşümünü tamamlayan ülkeler bu sayede ekonomik gelişmişlik seviyelerini de yükselteceklerdir. Ortadoğu bölgesinde yer alan ülkelerin ekonomileri genel olarak enerjiye dayanmaktadır. Ürün çeşitlemesinden mahrumdur ve teknolojik gelişmeye kapalı bir bölge olarak birçok sorunu da beraberinde taşımaktadır. Türkiye'nin bu projede demokratik ortak sıfatıyla İtalya ve Yemen ile birlikte eş başkanlığa getirilmesi birçok fırsatı da beraberinde getirecektir.

Anahtarlar Kelimeler: Büyük Ortadoğu Projesi, Amerika Birleşik Devletleri, Küreselleşme.

The Impact Of The Great Middle East Project On The Country's Economies In The Middle East Region

Abstract: The Middle East, which has been the scene of great civilizations, important events and wars throughout history, is a geographical region of great importance due to its presence in the junction point of Africa, Asia and Europe, also known as the old world. As semavi, the region is considered sacred by the members of these religions because of the birth and development of three religions. 20.Since the oil in the region at the beginning of the century contains two-thirds of the world's oil reserves, the interest of industrialized countries in this region never ends. Countries that want to reach and consume oil want to dominate oil resources and oil transit points. II. With the collapse of the bipolar world founded after World War II, the United States is trying to set policies and implement them in the region. The great Middle East project is a very comprehensive project developed by the United States after the Cold War, aiming to make sure that the states in the Middle East are subjected to a democratic transformation and to carry out actions in line with this objective. According to the project, countries that have completed their democratic transformation will thus increase their level of economic development. The economies of the countries in the Middle East are generally based on energy. It is short of product diversification and carries many problems as a closed region for technological development. Turkey, as a democratic partner in this project, will bring many opportunities to be co-chaired with Italy and Yemen.

Keywords: Great Middle East Project, United States, Globalization.

Türkiye'de İşsizliğin Yapısallaşma Sorunu ve OECD Ülkeleri Karşısındaki Görünümü

Yrd.Doç.Dr. Muzaffer Özsoy[1]

[1]Trakya Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, muzafferozsoy@trakya.edu.tr

Özet: İşsizlik, geçmişte olduğu gibi günümüzde de en önemli sosyal sorunlardan biri olarak varlığını sürdürmektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ve ekonomik yapılarına göre farklı şekillerde kendini gösteren bu sorun, dönemsel olarak daha görünür olmakla birlikte, bazı ekonomik yapılarda dönemselliği de aşan bir boyutta yapısal bir hal almaktadır. Özellikle, istihdam yaratamayan ve kısır döngüye girmiş olan ekonomilerde işsizlik sorunu daha belirginleşmekte ve içinden çıkılamaz bir hale dönüşmektedir. Teknoloji ve yüksek bilgi gerektiren üretim alanlarında fazla bir varlık gösteremeyen ekonomiler, bu alanlardaki ürünleri ithal etmek zorunda kaldıklarından, hem bu tür sektörleri üreten ülkelere giderek bağımlı olmakta, hem de ekonomilerinde meydana gelen cari açık ve politik tercihlerin sonucu olarak Ar-Ge yatırımlarının kısıtlılığı, bu bağımlılığı daha da derinleştirmektedir.

Türkiye de uzun yıllardan beri, işsizlik sorununu bir türlü çözememiş ülkelerden biridir. Zaman zaman işsizlik oranları bir düşme eğilimine girmiş ise de, bugün gelinen noktada sorun ciddi bir biçimde kendini hissettirmektedir. Temel neden olarak ithalata dayalı bir büyüme tercihinin söylenebileceği Türkiye işsizliği, istihdam üretemeyen bir yapıya dönülmüş olmasından dolayı kolay çözülebilecek bir sorun olarak görünmemektedir. Yeni ekonomilerin yaratmış olduğu rekabet ortamı ve bu ortama ayak uydurmada karşılaşılan zorluklar da sorunun giderek derinleşmesine yol açmaktadır. Kısa veya uzun dönemsel gelişmelere bağlı olarak, kısmi artma ve azalma eğilimine girse de işsizliğin Türkiye'de yapısal bir sorun olduğunu kabul etmek gerekir. Bu çalışmada, Türkiye'nin mevcut işsizlik sorunu, üyesi olduğu OECD ülkeleri ile karşılaştırılarak analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, İstihdam, Türkiye, OECD.

Bilateral Commercial Relationship between Turkey and Bulgaria in the Context of Tourism Sector and its Potential Acquisitions

Müjgan DENİZ[1]

[1]İstanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, hacioglu@istanbul.edu.tr

Abstract: This study would like to analyze Turkish-Bulgarian bilateral relationships considering common historical and cultural background as an important factor for developing mutually beneficial tourism policies between the two countries. In order to get maximum potential output as a result of possible common tourism strategies in the context of sustainable tourism facilities between Turkey and Bulgaria, it is going to examine what should be done and what kind of specific objectives and measures are necessary for achieving this purpose. Improving the capacity for nature protection, sustainable use and management of common natural resources through cooperation initiatives between Turkish and Bulgarian authorities first of all in the cross-border area, then including the whole territory of these countries. Drawing potential benefits from common historical background and sharing cultural elements of these neighbouring states can push the business facilities and investments for the regional tourism infrastructure and might possibly provide the Balkan states with the awareness for a common tourism market as a whole region.

Teaching and Learning Business English as a Core Competency – A Strategy for Enhancing the Skills of the Business and Economics University Students

Nikola Dimeski[1]

[1]Faculty of Economics – Prilep, nikola.dimeski@uklo.edu.mk

Abstract: There are various solutions and strategies which can be provided in the advent of producing more successful and effective teaching methods that can be adopted at the universities for their Business and Economics students regarding their Business English proficiency. This paper discusses strategies to improve the Business English teaching and learning process. The analysis of the data from responses to a survey conducted in Macedonia of company professionals, university professors teaching Business English and university students of Business and/or Economics supports the suggestion of different solutions for the curricula change. However, the basis of the strategies is the importance to understand that Business English is among the core skills required by the companies for their employees. The paper proposes changes of the Business and Economics curricula at the universities in Macedonia in regard to the Business English course in order to enhance the teaching and learning process of Business English among the teachers and students. Thus, student-centered curricula which take into consideration both the needs and wants of the students as well as the business community shall be created.

Key Words: Business English, Student-Centered Curriculum, English for Specific Purposes

Tekstil Sektöründe İşgörenlere ait Demografik ve Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Kişilik Özellikleri, Örgütsel İntikam Niyeti, Örgüt İklimi ve Bağlamsal Performans Üzerine Etkisi

Dr. Öğr. Üyesi Olgun Irmak Çetin[1] **Doç. Dr. İlknur Kumkale[2]**

[1]Trakya Üniversitesi / KYÇUBYO, Gümrük İşletme, oirmakcetin@trakya.edu.tr

[2]Trakya Üniversitesi / İİBF, İşletme, ilknurkumkale@gmail.com

Özet: Bireyin kişilik özellikleri, yetiştiği çevre şartları ve aile yapısı gibi unsurlar ile şekillenmektedir. Sahip olduğu kişilik özellikleri ile birey, çalışma hayatında bulunduğu ortama anlam katacaktır. Bireyin olumsuz anlamlar katması örgütte negatif iklimin; olumlu anlamlar katması ise pozitif iklimin oluşumunu tetikler.

İşgören, sürekli artan üretim, iş yükü ve performans baskısı ile karşı karşıyadır. Bireyin bu baskıyı psikolojik olarak yönetememesi stres düzeyini artıracaktır. Kişilik özelliklerindeki zayıflık sonucu işgören, meydana gelen olumsuz durumdan sorumlu tuttuğu kişiye veya örgüte karşı intikam niyeti duygusu ile yaklaşacaktır.

Araştırmanın amacı, tekstil sektöründe çalışan işgörenlere dair Demografik ve Sosyo-Ekonomik Faktörlerin kişilik özellikleri, örgütsel intikam niyeti, örgüt iklimi ve bağlamsal performans üzerine etkisinin analiz edilmesidir.

Cinsiyet faktörü açısından, genel olarak kadınların Duygusal dengesizlik kişilik özellikleri sergilemeye meyilli ve bağlamsal performansa sahip olduğu; erkeklerin Sorumluluk kişilik özelliklerine sahip olduğu anlaşılmaktadır. İşgörenlerin çalıştığı bölüm açısından bakılacak olursa, beyaz yakalıların mavi yakalılara göre daha Dışa dönük, Sorumluluk sahibi ve Uyumlu oldukları anlaşılmaktadır. İşyerinde çalışma süresi açısından, 0-3 yıl çalışma deneyimine sahip işgörenler, örgütsel intikam niyeti yüksek kişilerdir ve Duygusal dengesizlik kişilik özellikleri davranışları gösterme ihtimali fazladır. 7-9yıl çalışma deneyimine sahip işgörenler, Dışa dönük ve Deneyime açık kişilik özelliklerine sahiptirler. 10-12 yıl çalışma deneyimine sahip işgörenler, örgütsel iklim algısı ve bağlamsal performans yüksek, uyumlu kişilik özelliklerine sahiptirler. 13 yıl ve üzeri çalışma deneyimine sahip işgörenler, Sorumlu kişilik özelliklerine sahiptirler.Toplam çalışma süresi açısından değerlendirildiğinde, 13 yıl ve üzeri çalışma deneyimine sahip işgörenler Sorumlu kişilik özelliklerine sahiptirler.İşyerinden aldığı maaş dikkate alınırsa, 0-1000 TL aylık gelire sahip işgörenler, Duygusal dengesizlik kişilik özellikleri davranışları göstermeye meyillidirler. 3001-4000 TL aylık gelire sahip işgörenler, bağlamsal performansı yüksek, Dışa dönük ve Deneyime açık kişilik özelliklerine sahiptirler. 4001 TL ve üzeri aylık gelire sahip işgörenler, Sorumlu kişilik özelliklerine sahiptirler. Medeni durum açısından bakılacak olursa, evli işgörenlerin daha Dışa dönük, Sorumluluk sahibi ve Uyumlu kişilik özellikleri sergiledikleri anlaşılmaktadır. Diğer grubu olarak tanımlanan dul veya boşanmış işgörenlerin ise Duygusal dengesizlik kişilik özellikleri davranışları sergilemesi diğer işgörenlere daha yüksek ihtimaldir.

Anahtar Kelimeler: Kişilik Özellikleri, Örgütsel İntikam Niyeti, Örgüt İklimi, Bağlamsal Performans, Risk Odaklı İç Denetim, Ekonomik Sürdürülebilirlik, Çevresel Sürdürülebilirlik, Sosyal Sürdürülebilirlik, Kurumsal Sürdürülebilirlik

Examining The Post-Harvest Losses of Fresh Fruit and Vegetables in Retail Level

Prof.Dr. M. Ömer Azabağaoğlu[1] **Onur Ceylan[2]**

[1]Namık Kemal University, Faculty of Agriculture, Agricultural Economics, azabagaoglu@nku.edu.tr

[2]Namık Kemal University, Faculty of Agriculture, Agricultural Economics, onurceylan91@yahoo.com

Abstract: Product losses one of the most important problems for fruit and vegetable distribution system has been examined in this study. Product loss in the supply chain as well as in the producer to the consumer has been examined. In the last few years, after the harvest and in the supply chain, these loses have been reduced by practises, but still not at the desired level. It is possible to contribute to the economy of the country with the decrease of the product losses, the deterioration of the products at minimum rate, the provision of quality products to the consumers, the higher the nutritional value, the cheaper the consumer and the more the market. In addition to provide this, price stability, mutual trust between producers and consumers, and the provision of certain standardization in agricultural products and also it is ensured that the products reach to the consumers more healthily. In this study, quantities of fruit and vegetable production for all participants in the supply chain, product quantities distributed to the marketing chain, fresh fruit and vegetable losses and measures taken by retailers were investigated. This paper also discusses how improvements in food distribution system can be targeted by strategic changes in the food chain.

Keywords: distribution, food retailing, food loss, consumer

Principles of Disclosure of Non-Financial Information in the Annual Statements by Companies

Assoc. Prof. Pavlina Petkova Dimitrova, PhD

[1]University of Agribusiness and Rural Development, Faculty of Economics and Management, e-mail: pdimitrova@uard.bg

Abstract: Non-financial information, from a geno- logical point of view, relates to the non-financial one, providing a set of data on non-quantifiable indicators. According to the Department of Finance, "public non-financial reporting is a set of data and indicators that reflect the objectives, methods and performance of an enterprise on all material issues related to social, environmental, human rights and anti-corruption."The article are discussed the main European principles of the disclosure of non-financial information.

Key words: non-financial information, significant information, European principles

Teknoparkların Mevcut Durumu

Doc.Dr.Ertuğrul Recep ERBAY[1] **Duygu ARKAN[2]**

[1]Namık Kemal Üniversitesi,İktisadi İdari Bilimler Fakültesi,Çalışma İktisadı

[2]Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler,Çalışma İktisadı Anabilimdalı

Özet: Ekonomik büyümenin sağlanmasındaki en önemli adımlardan biri, iyi donanımlı Ar-Ge merkezleri ve Teknoparklar ile mümkündür. Teknoparkların kurulduğu bölgelerde sanayileşme olur ve iş dünyası ile akademik dünya birleşerek üniversite-sanayi işbirliğinin oluşumuna etki ederek bulunduğu bölgenin eğitim düzeyinin artmasında ve istihdamın oluşmasında olumlu gelişmelere sebep olmaktadır. Ayrıca teknoparklar; ülkenin uluslararası pazara açılabilmesi için yeni teknolojilerin yeni projelerin ticarileştirilebildiği alanlar olarak önemli bir yere sahiptir. Söz konusu projeler özellikle yazılım, bilgisayar ve iletişim teknolojileri, makine ve teçhizat, tasarım, kimya, nanoteknoloji, biyoteknoloji, otomotiv, tıp teknolojileri ve yenilenebilir enerji konularında çalışan firmalar tarafından yürütülmektedir.

1998 yılında ülkemizde sadece TÜBİTAK-MAM ve ODTÜ Teknoparkları bulunurken ; 2001 yılında çıkarılan Teknoparklar için 4691 sayılı ''Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'' ve Ar-Ge merkezleri için 5746 sayılı 'Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun'' kapsamında sağlanan teşvik ve muafiyetlerin ülke kalkınmasındaki gelişiminde önemli sonuçlar doğurmuş ve 2018 yılı Mart ayı itibari ile teknoparkların sayısı her yıl ortalama yüzde dördün üzerinde artış göstererek 76'ya ulaşmıştır.

Teknoparkların günümüze kadar göstermiş olduğu artışın devlet teşvik ve muafiyetler ile beraber hızla gelişmeye devam ettiği görülmektedir. Bu bağlamda ; mevcut durumun ülke ekonomisi açısından yeterli olup olmadığı ele alınarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teknopark, Teşvik, Bilim ve Teknoloji, Ar-Ge

Current Situation of Technoparks

Abstract: One of the most important steps in promoting economic growth is through well-equipped R & D centers and Technoparks. Industrialization occurs in the regions where technoparks are established and the business world and the academic world unite to influence the formation of the university-industry cooperation and cause the region to improve positively in the level of education and employment formation. Also technoparks; New technologies have an important place for new projects to be commercialized in order for the country to open up international markets. Companies working in the fields of software, computer and communication technology, machinery and equipment, design, chemistry, nanotechnology, biotechnology, automotive, medical technology and renewable energy carry out the projects in question.

In 1998, only TUBITAK-MAM and METU Technoparks were found in our country; The incentives and exemptions provided for technoparks law numbered 4691 and the number 5746 for R & D centers for research and development activities were significant in the development of the country in the year 2001, and as of March 2018 The number of technoparks increased by more than four percent per year on average, reaching 76.

It is observed that the increase in the number of technoparks that have been shown so far is continuing to develop rapidly together with government incentives and exemptions. In this context; and whether the current situation is sufficient in terms of the country's economy.

Keywords: Technopark, Incentive, Science and Technology, R & D

Orta Gelir Tuzağı ve Devletin Rolü : Türkiye Örneği

Assist. Prof. Dr. Reşat Can Akkay[1]

[1]Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, canakkay@istanbul.edu.tr

Abstract: "Orta gelir tuzağı" kavramından ilk defa Gill ve Kharas'ın 2007 yılında yayınladıkları "Bir Doğu Asya Rönesansı" isimli Dünya Bankası raporunda bahsedilmiştir. Bu rapor sonrasında Ekonomi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, Uluslararası Para Fonu ve Asya Kalkınma Bankası ekonomistleri tarafından yazılan raporlar ve özellikle 2012 yılında Dünya Bankası tarafından yayınlanan "Çin 2030: Modern, Uyumlu ve Yaratıcı Yüksek-Gelirli bir Toplum Yaratma" raporu sayesinde konu, yükselen piyasa ekonomileri çerçevesinde çok daha popüler bir hale gelmiştir. Literatürdeki kabul görmüş betimleyici tanıma göre, "Orta Gelir Tuzağına" düşmüş varsayılan ülkeler, ucuz üretim maliyetleri sayesinde emek yoğun geleneksel sektörleri domine eden alt ve alt-orta gelir grubundaki ülkelerle fiyat konusunda; katma değeri yüksek, teknolojik ürünler üreten gelişmiş ülkelerle de teknoloji konusunda rekabet edememektedirler. Diğer taraftan "Orta Gelir Tuzağı" ile ilgili üzerinde uzlaşılmış ampirik bir tanım olmamasına rağmen; Latin Amerika, Orta Asya, Uzak Doğu ve içinde Türkiye'nin de bulunduğu Doğu Avrupa ülkelerinden bazılarının, bu tuzağın içinde olduğu kabul edilmektedir. Literatürde toplam faktör verimliliği, beşeri sermayenin gelişimi, yapısal dönüşüm, katma değeri yüksek ürün ihracatı gibi kavramlar çerçevesinde çıkış yolları aranan bu sürece; özellikle devletin yürüttüğü sosyal ve ekonomik politikalar doğrudan etki etmektedir. Çalışmamızda devletin bu rolü, Türkiye açısından 2006 yılından beri ortaya konan 13 Orta Vadeli Plan çerçevesinde ele alınmakta; bu çerçevede yürütülmüş, yürütülmesi düşünülen politikaların etkinliği sorgulanmaktadır.

Keywords: Orta gelir tuzağı, Yapısaldönüşüm, Sosyal ve ekonomik politikalar, Orta vadeli plan

Dünyada ve Türkiye'de Bisiklet Turizmi Uygulamaları Burhaniye Bisiklet Festivali Örneği

Yrd. Doç. Dr. Sabriye ÇELİK UĞUZ[1] **Yrd. Doç. Dr. Volkan ÖZBEK[2]**

Doç. Dr. M. Oğuzhan İLBAN[3]

[1]Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye UBYO, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü, sabriyecelik@balikesir.edu.tr

[2]Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye UBYO, Uluslararası Ticaret Bölümü, vozbek@balikesir.edu.tr

[3]Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye UBYO, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü, ilban@balikesir.edu.tr

Özet: Son yıllarda sağlıklı yaşam arayışları, kaliteli zaman beklentileri ve spor yapma istekleri ciddi bir biçimde artış göstermekte olan bireylerin bu taleplerine cevap vermeyi hedefleyen alternatif turizm etkinliklerinde ciddi bir artış yaşanmaktadır. Bu etkinliklerden biri de gün geçtikçe talep artışının gözlemlendiği bisiklet turizmi faaliyetleridir. Bu araştırmada, öncelikle dünya genelindeki dikkate değer bir öneme sahip olan bisiklet turizmi uygulamaları tanıtılmış ve bu uygulamaların gelişmekte olan bazı ülkelere yansımaları irdelenerek Türkiye'de devam eden bisiklet turizmi etkinlikleri incelenmiştir. Ardından Türkiye'de ciddi bir potansiyele sahip olduğu düşünülen Burhaniye Bisiklet Festivali üzerine iki uygulama gerçekleştirilmiş ve bu uygulamaların sonuçlarına yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında yürütülen ilk uygulama, 3. Burhaniye Bisiklet Festivali (18-21 Mayıs 2017) sürecinde gerçekleştirilmiştir. Festivale katılan 120 kişi üzerinde yürütülen uygulama sonucunda, festivale yönelik ilgi ve haz duygusunun artış göstermesiyle festivalden memnuniyetin de artacağı ortaya konmuştur. Ayrıca, katılımcıların festivali kendileriyle özdeşleştirmeleri, diğer bir deyişle festivalde kendilerini bulmaları halinde de memnuniyetin artacağı bulunmuştur. Araştırmanın bir diğer bulgusu ise, festivalden memnun olan bisiklet turistinin bu festivale yeniden gelme ve festivali başkalarına tavsiye etme niyetinin de artış göstereceği sonucudur. Araştırmanın ikinci uygulaması ise 3. Burhaniye Bisiklet Festivali'nin hemen ardından Burhaniye'de yaşayan yerel halkın festivale bakış açılarını ortaya koymak üzere yapılmıştır. 400 kişi üzerinde yürütülen bu araştırma sonucunda, cevaplayıcıların Burhaniye Bisiklet Festivali'nin Burhaniye'ye ekonomik, sosyal, kültürel ve sportif açıdan katkı sağlayacağına inandıkları ortaya konmuştur. Ayrıca cevaplayıcılar festivalin Burhaniye'nin tanıtımına da katkı sağlayacağını düşünmektedir.

Araştırmanın literatür çalışması ve saha uygulamaları genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de alternatif bir turizm şekli olarak bisiklet turizminin geliştirilmesinin ciddi katkılarının olacağı söylenebilir. Ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel ve sportif kalkınmasına katkı sağlayacağı düşünülen bisiklet turizminin, ayrıca dünyadaki örnekler incelendiğinde sağlıklı bireyler yetiştirme ve obeziteyle mücadele gibi konularda da yarar sağlayacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda, Burhaniye Bisiklet Festivali gibi bisiklet turizmi etkinliklerinin kamu kuruluşları ve özel kurumlarca desteklenmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bisiklet, Turizm, Burhaniye Bisiklet Festivali, Memnuniyet, Sadakat.

Afetlerde Lojistik ve Depo Yönetimi; Tekirdağ İli Örneği

Öğr. Gör. Selin BAHAR[1]

[1]Namık Kemal Üniversitesi Çerkezköy Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Lojistik Programı, sbahar@nku.edu.tr

Özet: Afet Lojistiği, gelecekte olması muhtemel acil bir durum veya mevcut imkan ve kabiliyetlerin yetersiz kalacağı büyük afetlerde öncelikle bölgede yaşayan afetzedelere yardım etmek üzere bilgi, insan ve kaynak lojistiğinin etkin ve verimli bir şekilde yönetimidir. Muhtemel bir afet sonrası evleri hasar görmüş bölgede yaşayanların, öncelikle gıda ve barınma temel ihtiyaçlarının karşılanması yanında diğer hizmet grupları ve paydaşların da ihtiyaçlarını tedarik etmek de afet lojistiğinin görevidir. Bu zincirleme ihtiyaçlar, eksik yapılması halinde bölgede yaşayanların, afetten kaynaklanan problemleri daha da artmaya devam edecektir. Bu zincirin başarılı olabilmesi için afetlerde lojistik ve depo yönetiminin çok iyi planlanması ve yönetilmesi, afetzedelerin ve bölgeye yardıma giden hizmet gruplarının problemlerinin kısa zamanda çözümlenerek ihtiyaçlarının kısa sürede tedarik edilmesi gerekmektedir.

Lojistik ve bakım hizmet grubu, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından hazırlanan Türkiye afet müdahale planında, dört hizmet grubundan biridir, aynı zamanda afet öncesi, afet anı ve afet sonrasında hem ihtiyaç sahiplerine hem de diğer hizmet sağlayıcılara destek vermek görevleri arasındadır. Bu çalışmada, Türkiye Afet Müdahale planında yer alan lojistik ve bakım hizmet grubu incelenerek, Tekirdağ afet mühadale planı tedarik zinciri ve depo yönetimi araştırılmış, afet lojistiğinin temel amacı olan afet anında ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin doğru tespit edilmesi, doğru miktarda, doğru şekilde, doğru yerde depolanması, doğru yer ve en önemlisi doğru zamanda ulaştırılarak afetzedelerin ve diğer hizmet gruplarının ihtiyaçların karşılanması incelenmiş ve sonuçta planlamaya katkısı olabilecek öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Afet lojistiği, İnsani yardım lojistiği, Depolama

Logıstıcs and Warehouse Management in Disasters; Sample Of Tekirdağ

Abstract: Disaster Logistics is an effective and efficient management of information, people and resources prior to help disaster victims who live in the area in a probable emergency situation or a disaster where the available facilities and capabilities are inadequate. It is also the task of disaster logistics to supply the needs of other service groups and stakeholders, as well as the basic needs of food and shelter, primarily for those who live in areas that have been damaged after a possible disaster. This chain of requirements, if incomplete, would continue to increase the problems of the people living in the region, arising from disaster. In order for this chain to be successful, logistics and warehouse management should be planned and managed successfully and the problems of disaster victims and service groups should be solved in a short period of time and the needs of them should be quickly supplied.

In Turkey disaster response plan presented by Republic of Turkey Prime Minister's Disaster and Emergency Management, logistics and maintenance group is one of four groups, but also among duties is to give support to those in need and to other service providers before, during and after disaster. In this study, logistics and maintenance services group in Turkey Disaster Response Plan is examined, Tekirdag disaster response plan supply chain and warehouse management is researched, the main objective of disaster logistics is investigated that is to determine the right good and services needed and to store the right amounts, in the right conditions, at the right places and the most importantly, to deliver at the right time to meet the needs of disaster victims and other service groups and consequently, suggestions that could contribute to the plan were presented.

Keywords : Disaster Logistics, Humanitarian Logistics, Warehousing

Tarımsal Kooperatiflerde İnsan Kaynaklarının Rolü

A. Sema GÜN[1] **Celile Ö. DÖLEKOĞLU[2]** **F. Handan GİRAY[3]**

[1]Ankara Üniversitesi / Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, asemagun@gmail.com

[2] Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, cdolekoglu@gmail.com

[3]Süleyman Demirel Üniversitesi / Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, handan.giray@gmail.com

Özet: Tarım ileri ve geriye entegrasyonu yüksek bir sektördür. Sektöre iki yönde hizmet sunan organizasyonlardan biri de üretici örgütleri ve kooperatiflerdir. Tarım sektörünün taşıdığı sınırlılıklar bu organizasyonlarda da mevcuttur. Bunların başında ekonomik koşullar ve insan kaynakları gelmektedir. Sektörü temsil eden organizasyonlar kuruluş amaçlarına uygun şekilde görevlerini yerine getirebilecek yönetsel ortamdan, organizasyonel yapılanmadan, ekonomik ve teknik olanaklardan yoksundur. Örgütlenme sürecinde, üyelerin etkinliği, faaliyetlere tam katılımcı olması, bireysel ve ortak amaçların uyumlu olması başarılı bir sonuç için temel etkenlerdir. Yaşanan ekonomik ve tarıma özgün koşullar nedeniyle üretici çoğu zaman bireysel faydayı önceliğine almakta, ortak amaç ve hedeflere yönelik örgütsel sorumluluğundan uzaklaşabilmektedir. Kooperatif tipi örgütlenmeler için de geçerli olan bu koşullar birim kooperatifler düzeyinde önemlidir. Birim kooperatiflerde özellikle lider konumundaki ve yönetimdeki insan kaynaklarının niteliği ve yapısı nedeniyle, kooperatif kültürünün oluşturulması, en önemlisi kurumsal kültürün ortaklar tarafından benimsenmesi, katılımcı ve etkin bir kooperatif ortamının yaratılabilmesi çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Türkiye'de birim kooperatiflerin yapabileceklerinden daha fazla bir beklentide olunması, ortakların sorgulayıcı ve/veya katkı verici olmaktan çok, izleyici olması başarılı sonuçlar almasını engellemektedir. Ortakların kooperatif kültürüne ilişkin farkındalıkları ve katılımcı yaklaşımları azaldıkça, ortak amaç ve hedefler konusundaki bilgi eksiklikleri ortaya çıkmakta, yönetimin verimliliği ve etkinliği olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Kooperatif kültürünün tüm paydaşlarca benimsenmesi, anlaşılması ortakların kooperatife bakışını ve katılımını belirleyici öğe olacaktır. İnsan faktörünün, bu tip örgütlerde liderlik nitelikleriyle yapılanmaya uygun bir yönetim biçimini yerleştirmesi, stratejilerin ve hedeflerin doğru belirlenmesi ile örgütün başarıya götürülmesi, benzerlerine örnek oluşturması açısından liderlik rolünü üstlenmesi beklenmektedir. Sektöre hizmet eden tüm örgütlenmeler uzun ve kısa vadeli olarak temel hedeflerini ve amaçlarını belirlemeli ve yapılanmasını bu hedeflere uygun olarak tasarlamalıdır. Bu iyileştirmelerin yapılması konu ile ilgili insan kaynaklarına yönelik araştırmaların örgüt ve birim düzeyinde yapılması, her birim ve örgütün hizmet ettiği üretici özelliklerine göre uygulanabilecek politikaların geliştirilmesi ile mümkün olacaktır. Bu çalışmada, tarımsal kooperatiflerde insan kaynakları ile ilgili istatiksel veriler, politikalar ve daha önce yapılan çalışmalara dayalı olarak tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal Kooperatifler, İnsan Kaynakları, Örgütlenme

Türkiye'de Kırmızı Et Sektörü ve Hayvancılık Politikaları

Dr.Öğr.Üyesi Sema Konyalı[1] **Osman İnan[2]**

[1]Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, skonyali@nku.edu.tr

[2]Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, osmaninan1985@gmail.com

Özet: Kırmızı et; insan beslenmesindeki öneminin yanı sıra, coğrafi özelliklerinin büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığa elverişli olması, kültürel yapısı itibariyle Türkiye için ayrı bir önem taşımaktadır. Türkiye'de kırmızı etin üretim kaynağı, sığır, koyun, keçi ve mandadır. Bu hayvanlar genelde ekolojik koşullara uymuş, ekstansif yapıya sahip ve geleneksel özellikteki küçük aile işletmelerinde yetiştirilmektedir. Türkiye'de kırmızı et üretimi 2017 yılında 2016 yılına göre %4 azalarak 1.126.403 ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de kişi başına düşen et tüketimi ise diğer ülkelerdeki tüketim miktarlarına göre oldukça düşüktür. Türkiye'de kişi başına düşen yıllık kırmızı et tüketimi 15–16 kg iken, ABD'de ve AB'nde ise 45-50 (domuz eti dahil) kg'dır. Dengeli beslenmede kişi başı yıllık kırmızı et tüketiminin yaklaşık 33 kg olması gerektiği göz önüne alındığında, Türkiye'de kırmızı et tüketiminin artırılmasına yönelik uygulanacak politikalar büyük önem arz etmektedir. Türkiye'de et üretimi yüksek maliyetle gerçekleştirilmektedir ve bu nedenle küresel rekabet şansı bulamamaktadır. Türkiye, kırmızı et ve canlı hayvan ithal eden ülkeler arasındadır. 2016 yılında bir önceki yıla göre; kg bazında toplam canlı ve büyükbaş ithalatı % 125, küçükbaş ithalatı ise % 59 artmıştır. Türkiye 2016 yılında 5 bin 659 ton sığır eti ithalatı, buna karşılık 129 ton kırmızı et ihracatı gerçekleştirmiştir. Bunun için, et ithalatı politikaları yerine ülke içinde sektörü kalıcı ve sürdürülebilir yönde iyileştirecek, uzun vadeli önlemler alınmalıdır. Buna bağlı olarak, Türkiye'de büyük ve küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin mevcut durumunun iyileştirilmesi ve yeniliklere adapte edilerek geliştirilmesi için hayvancılık sektöründe daha gerçekçi ve uzun vadeli planların yapılması gerekmektedir. Bu araştırmada, Türkiye'de kırmız et sektörünün mevcut durumu ve hayvancılıkta uygulanan tarım politikaları incelenmiş, sorunlara çözüm önerileri getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırmızı Et Sektörü, Kırmızı Et İthalatı, Hayvancılık Politikaları, Türkiye

Scientific Knowledge and Induction Problem

Sevi BALOĞLU[1] **M. Selami AKIN[2]**

[1]sbaloglu@nku.edu.tr (corresponding)

[2]Lecturer, Vocational School of Social Science, Istanbul Medipol University, selamiakin@medipol.edu.tr

Abstract: Today, there is no consensus on exactly what scientific information is, and criticisms towards the consciousness is still going on. Criteria have been tried to be made about what method should be used in obtaining scientific information in terms of the process of scientific identification that has begun with positivism. For many years it has been advocated that scientific knowledge can be achieved by induction method which is one of the core elements of positivism. In addition, following the introduction of the "verifiability" principle in the measurement of scientific knowledge, some scientists have agreed on this and have started to produce scientific information according to the mentioned criteria. However, it has been argued that this principle is not sufficient for the emergence of science, and that there may be different methods for this principle. These radical critics who started with Hume have found wide repercussions with Popper. In order to produce scientific information, Popper puts forward the principle of "falsifiability" instead of "verifiability" principle, and lists cases where the method of scientific inductive induction is insufficient or not possible. Moreover, Feyerabend also found harsh criticism of how scientific information is produced. He has radically opposed scientific and scientific methods in his publications and has appealed to communities such as Vienna Circle that are trying the draw limits. When the literature is examined, standardization of how scientific knowledge should be is not possible. Therefore, it is estimated that critics and proposals on knowledge and scientific methodology will continue for many years.

Keywords: Positivism, scientific information, Popper, Feyerabend, induction

Türkiye'de 1980-2001 Yılları Arasında Enflasyon Durumunun İncelenmesi

Öğr. Gör. Seyfi AKTOPRAK[1]

[1]Trakya Üniversitesi / Uzunköprü Meslek Yüksek Okulu, e-mail: seyfiaktoprak@trakya.edu.tr

Özet: Ekonomi literatüründe üzerinde görüş birliği olmayan kavramlardan biri enflasyondur. Enflasyon kelimesi şişme anlamına latincede " inflatio " kelimesine karşılık gelmektedir. Enflasyonu kısaca kavramı tanımlarsak mal ve hizmet fiyatlarının genel seviyesinde yaşanan sürekli artıştır. Tabi bu tanım enflasyonun kavramını günümüzün karmaşık, iktisadi yapısında tanımlamakta yetersiz kalacaktır. Bu kısa tanımı kendi içinde birçok başlığa ayrılarak tanımlamakla mümkündür. Bunlar; maliyet, talep, aşırı(hiper), gizli, yapısal ve beklenen gibi enflasyon çeşitleri haline gelebilir. Devletlerin iktisat politikalarını şekillendiren bir kavram olarak enflasyon, özellikle hükümetleri zor durumda bırakabilmekte ve halkın istemeyeceği bir takım ekonomik yaptırımları uygulamasına neden olmaktadır.

Bu çalışma, enflasyonun ekonomik krizde etkileri nelerdir? sorusuna yanıt aramak amacı ile kaleme alınmış, sınırlamalar ise Türkiye ile tutulmuştur. Çünkü; Türkiye uzun yıllar boyunca enflasyona karşı politikalar getirmiş ve başarısız olmuştur. Süresel kısıtlama ise; 24 Ocak 1980 kararlarından 2001 ekonomik krizine kadar olan kesit ile kısıtlanmıştır. Çünkü bu süreçte enflasyona bağlı birçok ekonomik problem ile karşı karşıya kalınmıştır. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci ana bölümde enflasyon kavramı ve bununla ilgili alt kavramlar açıklanacaktır. İkinci bölümde ise Türkiye'de 1980-2001 yılları arası enflasyon oranları analiz edilecek ve neden-sonuç ilişkisi irdelenecektir. Üçüncü bölümde, enflasyona karşı çözüm önerileri getirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, 24 Ocak Kararları, 2001 Ekonomik Krizi.

Türkiye'de Liberalleşme

Öğr. Gör. Seyfi AKTOPRAK[1]

[1]Trakya Üniversitesi / Uzunköprü Meslek Yüksek Okulu, e-mail: seyfiaktoprak@trakya.edu.tr

Özet: Liberalizm kavramını birçok açıdan değerlendirmek mümkündür. İlkin bu olguyu nereden aldığımızla ilgilidir. Siyasal yönden alındığında, milat olarak 1789 Fransız Devrimi'ni gösteren görüşler yazında sıklıkla yer almaktadır. Bilakis bu kavramsal indirgeme yaklaşımı ile Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği" eserine dayanarak tek bir boyuta yani açık pazar[serbest piyasa] kavramına indirgeme söz konusudur. Bu kavramın siyasal açıdan Türkiye örneği ile ele alan çalışmalarda, Türkiye'de Demokrat Parti'nin (DP) iktidar olduğu 1950 yılının milat olarak görüldüğü sıklıkla rastlanmaktadır. İktisadi olarak ise, Türkiye'nin gerçek anlamda liberal dönüşümü, 24 Ocak 1980 kararlarına bağlamaktadır. Bu çalışmanın sorusu Türkiye'de liberal anlamda ekonomik dönüşüm sağlamakta mıdır? Çalışmanın sınırlılığı ise ekonomik boyutla ele alınacak olmasıdır. Çalışmanın Birinci bölümünde ekonomik anlamda liberalizm kavramı tanımlanacak ve bu süreç tarihsel arka planı ile verilecektir. İkinci bölümde ise Türkiye'nin liberal ekonomik anlayışı tartışmaları üzerinde durulacaktır. Üçüncü bölüm ise araştırmanın sorusunun cevabının neden-sonuç ilişkisine dayanarak aranacağı bölümdür.

Anahtar Kelimeler: Liberalizm, Türkiye'nin liberal dönüşümü, 24 Ocak Kararları.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın Bağımsızlığı

Dr. Öğretim Üyesi Süreyya BAKKAL[1] **Dr. Öğretim Üyesi Muharrem BAKKAL[2]**

[1]Namık Kemal Üniversitesi / SBMYO Dış Ticaret Bölümü sbakkal@nku.edu.tr.

[2]Namık Kemal Üniversitesi/SBMYO Muhasebe ve Vergi Uygulamaları mbakkal@nku.edu.tr

Özet: Ulusal bir devlet bankası kurulması fikri Cumhuriyet'in ilanından sonra 1923 yılında Türkiye İktisat Kongresinde ele alınmıştır. 1924 yılına gelindiğinde ise Osmanlı bankasını bir devlet bankasına dönüştürmek adına birtakım girişimlerde bulunulmuştur. 1926 yılında ise Merkez Bankası kurulması için hazırlıklar başlatılmıştır. Ayrıca 11 Haziran 1930'da Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu kabul edilerek beraberinde 3 Ekim 1931 yılında Merkez Bankası kurulmuş ve 1 Ocak 1932 yılında ise resmen çalışmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kuruluş yasasında bankanın temel gayesi ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamak olarak belirlenmiştir. Bu gayeyi etkin kılmak adına bankaya hazine işlemlerini yürütmek, reeskont oranını saptamak, para piyasasında düzeni sağlamak gibi görevler verilmiştir. Merkez Bankası'nın kuruluş gayelerinden en önemlisi ise; dolaşımdaki para miktarının ekonominin ihtiyaçlarına göre ayarlanmasını sağlamaktı. Bu sebepten ötürü Merkez Bankası para piyasasının düzenlenmesi ve iskonto oranının belirlenmesi görevlerini üstlenmiştir. Burada bütün mesele hükümetlerin oy kaygısı ile kısa vadeli hedeflerden ve politikalardan taviz vermelerini önlemektir. Bunlardan taviz verildiği takdirde para ve maliye politikaları başarısız olmaktadır. Merkez Bankası Başkan ve üyeleri ile para politikasının belirlenmesi nasıl olacaktır? Özellikle Merkez Bankasının amaçları belirlenmeli ve bununla ilgili kamu kesimine açılan kredilere sınırlar getirilmelidir. Bunun dışında Merkez Bankası bağımsız olduğu takdirde ülkedeki para politikasının hedeflerini tutturacaktır. Bu hedefler fiyat istikrarını bozucu nitelikte olmadığı takdirde desteklendiğinde ülke içinde ekonomi rayına oturmuş olacaktır. Bunun içinde hükümet Merkez Bankası üzerindeki baskıları kaldırmalıdır. Bunlar yapıldığı takdirde ülke içindeki enflasyon en asgari seviyeye gelecektir. Bu çalışmada T.C Merkez Bankasının, 2001 yılında çıkarılan yasa ile fonksiyonlarının dönüşümü üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Merkez Bankası, Enflasyon, Gayri Safi Milli Hâsıla, Fiyat İstikrarı, Politik Baskılar

Independence Of The Central Bank Of The Republic Of Turkey

Abstract: The idea of establishing a National State Bank was discussed at the Turkish economic Congress in 1923 after the Declaration of the Republic. In 1924, some attempts were made to convert the Ottoman bank into a State Bank. In 1926, preparations were initiated for the establishment of the central bank. In addition, the Law of the Central Bank of Turkey was adopted on June 11, 1930, and the Central Bank was established on October 3, 1931, and officially started working on January 1, 1932. In addition, in the foundation Law of the Central Bank of the Republic of Turkey, the main objective of the Bank was to contribute to the economic development of the country. In order to make this objective active, the Bank has been given duties such as executing Treasury transactions, determining the accrual rate, and ensuring order in the money market. The most important goal of the Central Bank was to ensure that the amount of money in circulation was adjusted according to the needs of the economy. For this reason, the Central Bank undertook the duties of arranging the monetary market and determining the discount rate. The whole issue here is to prevent governments from making concessions on short-term goals and policies with a concern of voting. Monetary and fiscal policies fail if concessions are made. How will the monetary policy be determined with the President and members of the Central Bank? In particular, the objectives of the Central Bank should be determined and limits should be imposed on loans to the public sector. In addition, if the Central Bank is independent, it will hold the targets of monetary policy in the country. These targets will be placed on the economy rail within the country if they are supported if they are not disruptive to price stability. Within this, the government must remove the pressures on the Central Bank. If these are done, the inflation in the country will reach the minimum level. In this study T.C will focus on the transformation of the functions of the Central Bank with the law enacted in 2001.

Key Words: Central Bank, Inflation, Gross National Product, Price Stability, Political Pressure

Collectivism Or Groupthink Syndrome

Yrd. Doç. Dr. Şafak Gündüz[1] **Işıl Altay[2]**

[1]Maltepe University

[1]Maltepe University, PhD student

Abstract: Introduction: As Geert Hofstede (1983) stated in his Cultural Dimension Theory, the Collectivism dimension reflects the dependency between people who are born into collectivities or ingroups such as extended families, tribes, villages, etc. and who are expected to value the interests of their ingroup above theirs in exchange for unquestioning loyalty. The group's self-image is "we" rather than "I". This symbiotic relationship in collectivist behaviour may lead to a further step, which is called Spiral of Silence, a theory proposed by Elisabeth Noelle-Neumann (1974). According to her theory, public opinion as social control affects everyone due to the fear and threat of isolation. People avoid expressing opinions if they are different from the group in majority. Consequently, this silence causes Groupthink Syndrome, proposed by Irving L. Janis (1972), which is a cultural syndrome characterized by the symptoms; (i) illusion of invulnerability, (ii) collective rationalization, (iii) illusion of morality, (iv) excessive stereotyping, (v) pressure for conformity, (vi) self-censorship, (vii) illusion of unanimity, and (viii) presence of mindguards. **Aim:** The aim of this paper is to make a parallelism between Hofstede's Collectivism concept and Groupthink Syndrome and to underline how this syndrome occurs as a consequence of Spiral of Silence Theory. The literature on Collectivism, Spiral of Silence Theory and Groupthink is voluminous; however, there is a void in tracing the similarities between those three concepts. The deeper understanding and illustration of the relationship and relevance between these concepts would fill this gap in literature. **Scope:** Within this aim, a new framework that combines collectivism, Spiral of Silence Theory and Groupthink Syndrome will be drawn and modelled. **Method:** Exploratory, focused and refined literature review methods were used. The Point of Departure (POD) was to demonstrate how Collectivism and Spiral of Silence are related and how they lead to Groupthink Syndrome. The relevant theories are dealt with and the relationship between them is modelled. **Limitations:** The study lacks empirical research. **Conclusion:** Collectivism helps the group achieve the organisational goals efficiently by eliminating quarrels and conflicts with a high sense of duty. However, the members of the group who are told what to do and when to do due to the norms of the group may tend to keep silence and become a victim of Spiral of Silence. After preferring silence, in order to express their opinion, they may act within the rules of Groupthink Syndrome, which means sticking to the norms of the group to increase cohesiveness, which may result in producing unsound decisions leading to policy fiascos. Necessary precautions should be taken in order to avoid the pitfalls of groupthink.

Keywords: Groupthink Syndrome, Collectivism, Spiral of Silence

Ermenistan'ın Dağlık Karabağ Savaşı'ndaki İnsancıl Hukuk Kuralları İhlallerinden Doğan Uluslararası Sorumluluğu

Arş. Gör. Tuğçe ISAYEV[1]

[1]Kırklareli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, tugceisayev@klu.edu.tr

Özet: Dağlık Karabağ sorunu, Azerbaycan ve Ermenistan'ın bağımsız devletler olmasıyla uluslararası bir soruna dönüşmüştür. Bu sorun, Dağlık Karabağ ve etrafındaki 7 şehir dahil Azerbaycan topraklarının %20'sinin Ermenistan tarafından işgal edilmesiyle savaşa dönüşmüştür. Ermenistan, Dağlık Karabağ Savaşı'nı uluslararası hukukun kuvvet kullanma yasağına ilişkin kurallarına (jus ad bellum kurallar) aykırı şekilde başlatmıştır ve savaş süresince insancıl hukuk kurallarını (jus in bello kurallar) ihlal etmiştir. Ermenistan'ın insancıl hukuk kurallarını ihlal eden fiilleri arasında; savaş sırasında sivillerin öldürülmesi, sivillere işkence edilmesi, işgal altındaki bölgenin nüfusunun değiştirilmesi, işgal altındaki bölgede kültür varlıklarına ve çevreye zarar verilmesi, işgal altındaki bölgeden zorla göç ettirilen kişilerin mallarının yağmalanması ve benzeri fiiller yer almaktadır. Ermenistan'ın insancıl hukuk kurallarını ihlal eden fiilleri, uluslararası haksız fiil teşkil etmektedir ve Uluslararası Haksız Filler Sebebiyle Devletlerin Uluslararası Sorumluluğu'na Dair Taslak Maddeler'in kapsamına girmektedir. Bu çalışmanın amacı, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ Savaşı'ndaki insancıl hukuk kuralları ihlallerinden doğan uluslararası sorumluluğunun şartları ve sonuçlarının Taslak Maddeler çerçevesinde incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Dağlık Karabağ Savaşı, İnsancıl Hukuk Kuralları İhlalleri, Uluslararası Haksız Fiil, Uluslararası Sorumluluk

Gaziantep İlinde Coğrafi İşaretli Ürünlerin Değerlendirilmesi

Arş. Gör. Tuğçe Kızıltuğ[1] **Prof. Dr. Halil Fidan[2]**

[1]Mustafa Kemal University, Agricultural Faculty, Departmant of Agricultural Economics, tkiziltug@mku.edu.tr

[2]Ankara University, Agricultural Faculty, Departmant of Agricultural Economics, halil.fidan@agri.ankara.edu.tr

Özet: Coğrafi işaretler, belirgin bir niteliği olan veya başka özellikleri itibariyle kökeninin bulunduğu bir yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş, aynı zamanda kalitenin bir yansıması olan bir ürünü gösteren işaretlerdir. Coğrafi işaretli ürünler ülke ve yöre ekonomisine hem sosyal hem de ekonomik katkılar sağlamaktadır. Coğrafi işaretli ürünler diğer ürünlere göre yüksek fiyatlı olması, yörenin tanıtılması ile merak uyandırılması ve tüketicilerin ürünlerin yapıldığı yeri görmek amacıyla iç ve dış turizmi katkı sağlaması ve son olarak yöreye karşı farkındalık yaratılmış olması yatırım potansiyelini artırmaktadır. Gaziantep, AB coğrafi işaretli ürün listesine giren ilk Türk şehridir. Böylece ilin mutfağı ününe ün katmıştır. Ayrıca, Gaziantep mutfağı UNESCO Dünya 8. Mutfağı olarak tescillenmiştir. Avrupa Birliği tarafında coğrafi işaretli olarak tescillenen ilk ürünün ürün ise Antep Baklavası /Gaziantep Baklavası'dır. İlin mutfağın çeşitliliği ve zenginliği tarihinde birçok devlete ev sahipliği yapmış olmasıdır. Bu nedenle birçok tescillenmeyi bekleyen potansiyel ürün bulunmaktadır. Bu çalışmada, coğrafi işaretli ürünlerin Türkiye'de ve Gaziantep ilinde mevcut durumunu, Gaziantep'teki coğrafi işaret alma potansiyeli olan ürünlerin ve bu ürünlerin farkındalıklarını artırmaya yönelik çalışmaların üzerinde durulmuştur. Ayrıca coğrafi işaretli ürünlerin ekonomik ve sosyal katkıları ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi işaret, üretim, Gaziantep.

Turkish Foreign Policy and the Balkans after the Expansion of the European Union in 2004

Asst.Prof. Volkan Tatar [1]

[1]TC.İstanbul Arel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences , Department of Political Science and Public Administration, volkantatar@arel.edu.tr

Abstract: The bipolar system to conclude at the beginning of the 1990s, especially in central and eastern Europe and the Caucasus, has resulted in different impacts and conflicts in many parts of the world. The common characteristics of these regions are that the population is dense, the ethnic divide is excessive and the national boundaries do not conform to the ethnic boundaries. Another similar feature, if from different causes, is not very economically rich regions. Confusion and conflict is experienced, having both of Turkey's neighbors and a certain ratio of the soil, its relations with this region is based on quite a long time. Turkey rules the Caucasus, the Balkans for a long time, even today, in different proportions in both regions are ethnic and cultural proximity hosting with a population of Turkey is today in the form of a very intense interaction with these regions. Especially after the conversion, which means the ending of the Cold War, Moscow region government to pass relatively more autonomous policies of the axis policy, Turkey has also increased the interest in this region. Turkey's relations and trade is more of the earth are limited but intense formal and informal relations with the Balkans, is also an area where the European Union is interested in. The break up after 1990 made this region an area of enlargement for the European Union and soon became a member of the EU, Slovenia, Bulgaria, Romania and Croatia. Greece is a member, Turkey is a candidate country to be in both of the states in the region and its relations with the candidate country of the European Union, it brings an important subject in the case of Turkish foreign policy. In this study, it will be argued that the Balkans' participation in the enlargement policy of the European Union may be the positive or negative effects of the Balkans in terms of Turkish Foreign Policy.

Key Words: Turkish Foreign Policy, Balkans, European Union.

Women Labour Participation and Welfare State

Assist. Prof.Dr. Aytül Çolak[1]

[1]Trakya University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Labour Economics and Industrial Relations, aytulcolak@trakya.edu.tr

Abstract: The report, published by the International Labor Organization (ILO), shows that in many parts of the world, women are still less involved in the labor market than men. According to the ILO Report (2016), at the global level, the gender gap in employment has decreased by 0.6 percentage points since 1995. The employment-to-population ratio is 46 percent for women and 72 percent for men in 2015. According to current data, the female labour force participation rate at global level is 48.5% while the male labor force participation rate is 75%. With women's participation in the workforce increasing slightly, women are still 26.5 points behind men. When the historical development of the welfare state is examined, the welfare state and the employment has proportionally developed, women's employment has also increased. But its seen that welfare regimes have caused differences among the countries in the labor force participation of women in the western societies. In the Scandinavian welfare state regime, women's labour force participation is 70 percent. When the historical development of the welfare state is examined, the welfare state and the employment has proportionally developed, women's employment has also increased. However, its seen that welfare regimes have caused differences among the countries in the labor force participation of women in the western societies. In the Scandinavian welfare state regime, women's labor force participation is 70 percent. Scandinavian countries with this rate have the highest female labour force participation rate. In Turkey the women's labour force participation rate of around 30 percent remains far behind the OECD average . In terms of welfare regimes, the participation of women in labor force is the lowest in the Southern European welfare regimes. In our work, the position of women in the workforce and determinants of women labour participation in the context of global and welfare state have been evaluated.

Key words: women, participation in workforce, welfare state, welfare regimes

Managerial Gender Inequality in Small and Medium Sized Enterprises: Evidence from Republic of Kosovo

Liridon Veliu[1] **Mimoza Manxhari[2]** **Arsim Veliu[3]**

[1]Department of Management and Informatics, Faculty of Economics, University of Prishtina "Hasan Prishtina", Kosovo liridon.veliu@uni-pr.edu

[2]Department of Management, Faculty of Economics, University of Tirana, Albania, mimozamanxhari@feut.edu.al

[3]arsimveliu@arjeta.eu

Abstract: It is observed that many women employees quit their desire to reach managerial positions in their workplace. Literature on gender inequality identifies "chauvinism and sexual harassment, organizational structure, the glass ceiling effect, discrimination at work place, cultural factors, structural factors, family responsibilities, mentoring and networking and individual factors" as factors that hinder career development of the women.

This study focuses on the factors that restrict women's intention to pursue a managerial career in small and medium sized companies in the Republic of Kosovo. Our empirical analysis is based on the micro level data collected by questionnaire designed for the study. Our empirical study reveals that woman manager candidates face with four level of obstacles, i.e. individual, interpersonal, organizational and societal, for moving up to the managerial and top decision making positions in small and medium sized companies.

Keywords: Gender Inequality, Management, Career Development, SMEs,

Determinants of Wage Difference in Serbia

Stojanka Dakić[1] **Mirko Savić[2]**

[1]University of Novi Sad, Faculty of Economics Subotica, Serbia

[2]University of Novi Sad, Faculty of Economics Subotica, Serbia

Abstract: One of the labor market deficiencies is the gender wage gap between men and women. The gender wage gap results in significant losses in the economies of the countries such as loss of business and economic benefits and insufficient use of available human resources. That is why, decrease in the gender wage gap indicates economic and social progress of the country.

The aim of is this paper is to determine the reasons of wage difference in Serbian labor market. The effects of gender, age, secondary education, employment by the company under public ownership, hours worked per week on wages are analyzed. The results of the econometric study confirm the hypothesis that women earn less than men.

Keywords: Gender Inequality, Wage Gap, Labor Economics, Serbia

Gender Inequality in Education and Personal Income: Evidence From Albania

Aseda Banushaj[1] **Alesia Banushaj[2]**

[1]University of Trina, Albania

[2]University of Trina, Albania

Abstract: The purpose of this study is to analyze gender inequality in education and personal income in Albania. Economic growth theory emphasizes the role of human capital on economic growth. It is argued that high levels of education or improvements in this area are associated with the rapid growth of total output. Inequality in education has a negative effect on income of individuals.

We carried out our analysis in two steps. At the first step, the relation of wages with education level and job experience is analyzed. Wages are regressed on years of education, job experience and square of job experience. At the second step, it is analyzed whether there is a difference between males and females. Our study concludes that an uneducated woman is paid less than an uneducated man. We conclude also that the wage benefit for one more year of schooling is greater for women than for men. Therefore, women have more incentive to receive education.

Keywords: Gender Inequality, Wage Difference, Education, Albania.